ڪرامازوف پائر

(پاڳو پيو)

مصنف : فيودور دوستووسڪي

مترجم : احسان بدوي

سنڌي ادبي بورڊ

ڪرامازوف پائر

(پاڳو ٻيو)

مصنف:

فيودور دوستووسڪي

سنڌيڪار:

احسان بدوي

سنڌي ادبي بورڊ

ڄام شورو سنڌ

2006ع

[هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا سنڌي ادبي بورڊ وٽ محفوظ آهن]

چاپو پهريون مئي 2006ع تعداد هڪ هزار

قيمت: ٻه سؤ پنجهتر رپيا
[Price Rs. 275-00]

خريداريءَ لاءِ رابطو:

سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر

تلڪ چاڙهي، حيدرآباد سنڌ

(Ph: 022-2633679, Fax: 022-2771602)

Email Address: sindhiab@yahoo.com

Website: www.sindhiab.com

هيءُ ڪتاب سنڌي ادبي بورڊ پرنٽنگ پريس ڄام شورو ۾ مئنيجر سيد سڪندر علي شاهه ڇپيو ۽ انعام الله شيخ سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ، ان کي پڌرو ڪيو.

فهرست

❖ ڇپائيندڙ پاران ..... (الف)
❖ ليکڪ جو تعارف ..... (هـ)
❖ سنڌيڪار بابت ..... (و)

حصو پهريون

مـتيا

باب پهريون: ڪزوما سامسونوف 3
باب ٻيو: لياگاوي 16
باب ٽيون: سون جون ڪاٽيون 24
باب چوٿون: اونداهيءَ ۾ 38
باب پنجون: هڪ اٿڻ ارادو 44
باب ڇهون: مان پڻ اچان ٿو 63
باب ستون: پهريون ۽ فرض شناس عاشق 73
باب اٺون: خمار 94

حصو ٻيو

ابتدائي جاچ

باب پهريون: پرهوٽين جي خدمت جي ابتدا 113
باب ٻيو: خطري جي گهنٽي 121
باب ٽيون: هڪ روح جا تاثر: پهريون درد دل 128
باب چوٿون: ٻي سخت آزمائش 139
باب پنجون: ٽئين سخت آزمائش 149
باب ڇهون: جاچ ڪندڙ، مـتيا کي جهلي ٿو 163
باب ستون: مـتيا جو راز، نفرت سان ظاهر ٿئي ٿو 173
باب اٺون: شاهدن جون شاهديون 187
باب نائون: متيا کي پري وٺي وڃن ٿا 198

حصو ٽيون

چوڪرا

باب پهريون: ڪوليا ڪراسوتڪين 205
باب ٻيو: ٻارَ 211
باب ٽيون: اسڪول جو چوڪرو 218
باب چوٿون: وجايل ڪُتو 229
باب پنجون: اليوشا جي بستر جي قريب 238
باب ڇهون: بي وقت خيال جي نشوونما 257
باب ستون: اليوشا 266

حصو چوٿون

ايون

باب پهريون: گروشينڪا جي آڏو 273
باب ٻيو: زخمي پير 284
باب ٽيون: ننڍڙو شيطانَ 296
باب چوٿون: ترانو ۽ راز 305
باب پنجون: تون نہ، تون نہ! 322
باب ڇهون: سميرڊياڪوف سان پهرين ملاقات 329
باب ستون: سميرڊياڪوف سان ٻي ملاقات 340
باب اٺون: سميرڊياڪوف سان ٽئين ۽ آخري ملاقات 351
باب نائون: شيطان: ايون جو رات وارو خواب 369
باب ڏهون: هيءُ ئي هو، جنهن ايئن چيو 391

حصو پنجون

قانوني غلطي

باب پهريون: بدقسمت ڏينهن 399
باب ٻيو: خطرناڪ شاهد 406
باب ٽيون: طبي ڄاڻو ۽ اخروٽن جو پائوندِ 416

باب چوٿون: مِتيا تي قسمت مُشڪي 422

باب پنجون: هڪ اوچتي آفت 433

باب ڇهون: سرڪاري وڪيل جي تقرير. ڪردارن جا خاڪا 444

باب ستون: تاريخي جائزو 454

باب اٺون: قصو سميرڊياڪوف جو 459

باب نائون: چوٿيري ڊوڙندڙ ٽروئيڪا. ڪاري وڪيل جي تقرير جي پڇاڻي 469

باب ڏهون: بچاءَ ۾ تقرير. هِڪُ ٻئي پاسا وٺندڙ دليل 481

باب يارهون: ڪا رقم ڪانه هئي، ڦر ڪانه ٿي 485

باب ٻارهون: ۽ خون پڻ ڪونه ٿيو هو 492

باب تيرهون: سوچ ويچار جو ڪاريندڙ 501

باب چوڏهون: ڪڙمي پختا رهن ٿا 510

پڇاڻي

باب پهريون: مِتيا کي پڇائڻ جون رٿون 519

باب ٻيو: گهڙي پل لاءِ ڪوڙ سچ ٿي پوي ٿو 525

باب ٽيون: اليوشا جو جنازو: تڏي تي تقرير 533

❖

ڇپائيندڙ پاراڳ

ادب جي دُنيا ۾ ناول نويسي انتهائي مقبول پر محنت طلب صنف آهي، ڇاڪاڻ جو ناول لکندي هڪ ليکڪ نہ رڳو فني ۽ ٽيڪنيڪي نزاڪتن کي نظر ۾ رکي ٿو، پر گهري ادراڪ، مشاهدي، مطالعي ۽ انساني نفسيات بابت گهڻ رُخي ڄاڻ رکڻ سان گڏ هڪ منفرد تصوراتي دُنيا جي اُٽت بہ ڪري ٿو. ان ننڍي دُنيا ۾ ڪي ڪردار چُرندي پُرندي، ساهہ ڪڍندي، احساساتي پائيچارو ڪندي، مرندي نظر اچن ٿا- ۽ مري ٻيهر زندهہ ٿيندي بلڪ ڪن مرحلن تي اُهي اَمَر بہ ٿي وڃن ٿا! رڳو ڪردار ئي ڇو، انهن تحريرن جي پاڪرن ۾ آيل جايون، جڳهون، جهلڪون، ادائون، صورتحالون (Situations) ۽ ناتا بہ ياد جي ڦرهيءَ تي اُڪرجي وڃن ٿا.

ادب ۾ ناول نگاريءَ جو اهو مقام هوندي بہ ضروري ناهي تہ دُنيا ۾ لکيل/ لکجندڙ سڀ ناول انهيءَ پَڌَ تي پُورا لهن. انساني لکت جي تاريخ ۾ بيشمار ناولن جي عُمر چند هفتن، مهينن ۽ سالن تي بہ محيط رهي آهي. بلڪ ادب جي دُنيا ۾ هزارن جي تعداد ۾ اهڙا ناول بہ لکيا ويا، جن کي ڇپجڻ تہ نصيب ضرور ٿيو، پر اُهي پڙهندڙن جو ڪو خاص ڌيان نہ ڇڪائي سگهيا ۽ آخرڪار ڪباڙ خانن، ڊرائنگ رومن ۽ رديءَ جي ٽوڪرين جو بَڪُ بڻجي ويا. تنهن ڪري اها حقيقت سمجهڻ گهرجي، تہ اُهي ناول جن انساني دل ۽ ذهن تي صدين ۽ ڏهاڪن تائين حُڪمراني ڪئي، سي چند درجنن کان مٿي هرگز بہ نہ آهن. ڇاڪاڻ جو مٿي ڪيل گذارش مطابق ناول لکڻ لاءِ نہ رڳو انساني حواسن، تجربن جو تَتُ پيش ڪرڻو ٿو پوي، پر اهڙي ڪنهن لافاني تحرير لاءِ قدرت جي ڪرم نوازيءَ جو هُجڻ بہ بيحد ضروري آهي. يعني انساني جستجو ۽ فطرت جي مهرباني‌ءَ سان عطا ٿيل ڏات جو لاڳاپو، جڏهن پورڻتا جي حد تائين هڪ ٻئي سان سنجوڳ ڪري ٿو، تڏهن ڪو غير معمولي ناول جنم وٺي ٿو.

انهيءَ حوالي سان ناول جي صنف ۾ دُنيا جي عظيم ترين ناول نگارن ۾ جن ڪلاڪارن کي امتيازي حيثيت حاصل آهي، تن مان روس جو فيودور دوستو وسڪي پهرين قطار ۾ ڳڻي سگهجي ٿو. موضوعن جي نُدرت، فڪر جي گهرائي ۽ انساني سياءَ جو گهرو ادراڪ رکندڙ هيءُ ناميارو ليکڪ فقط ناول نويسيءَ ۾ ئي نہ، پر نثر جي دُنيا جو بہ اهو چمڪندڙ ستارو آهي، جنهن جي قلم جي جولان سان هن سرشٽيءَ

جو شايد ئي ڪو ٻيو قلمڪار بَـرُميچي سگهي. انتهائي سادن پلاٽن ڪي بيشمار ڪردارن سان ٺمٽار ڪندي، جنهن تُـز طريقي سان دوستو وسڪي زندگيءَ جي جيڪا سچي ۽ ايذائيندڙ منظر ڪشي ڪئي آهي، سا عام پڙهندڙ کي "خاص شخص" ۽ خاص شخص کي هڪ شاندار ليکڪ بنائڻ لاءِ ڪافي آهي. دوستو وسڪي پنهنجين تحريرن جي ابتدا ۾ هڪ عام قصه گو وانگر انتهائي آسان ۽ روايتي ڪهاڻيون بيان ڪرڻ لڳي ٿو، پر وقت گُـذرندي هُـو پڙهندڙ کي فني سحر ۾ جڪڙي ۽ انساني نفسيات جي پيچيدگين تان پردو کڻندي، ڪيس پنهنجين تحريرن جو ديوانو بڻائي ڇڏي ٿو. اهوئي سبب آهي جو گُـذريل سوا صديءَ دوران ناول نگاريءَ جي دُنيا ۾ جيترا سندس مداح پيدا ٿيا، ايترا شايد ئي ڪنهن ٻئي ليکڪ کي ميسر ٿيا هُجن!

دوستو وسڪيءَ جو هيءُ ناول 'ڪرامازوف پائر' سندس لکيل ڪئين ناولن جي سلسلي جي اُها منفرد ڪڙي آهي، جنهن ۾ هُـن روحانيت، مابعد الطبعيات، اخلاقيات، نفسيات، جبريت، وجوديت ۽ انساني سياءَ جي نفيس ترين معاملن کي بحث هيٺ آندو آهي. ادب جي نقادن جو خيال آهي، ته دوستو وسڪي فڪري لحاظ کان پنهنجي هن تحرير ۾ انتهائي معتبر مقام تي بيٺل نظر اچي ٿو. ڇاڪاڻ جو هن ناول ۾ بيان ڪيل بظاهر عام ڪردارن جي هٿان هُـن زندگيءَ جي پيچيده ترين مسئلن ۽ انساني سماج کي درپيش صورتحالن کي تفصيل ۽ ترتيب سان پيش ڪيو آهي— ۽ ڪئين اهم نتيجا اخذ ڪندي هڪ حقيقي ۽ لافاني زندگيءَ جي حاصلات جا گُر ڏسيا آهن. هڪ ننڍڙي روسي ڪُـٽنب سان لاڳاپيل فردن جي روزاني زندگيءَ کي بحث ۾ آڻيندي، هُـن دراصل انساني دل ۽ دماغ جي وچ ۾ ٿيندڙ تضادن کي چٽو ڪري، اُنهن تضادن جا حل ڏسيا آهن- ۽ ائين ڪندي هڪ 'ڪامل راهه' جو تصور عطا ڪرڻ جي ڪوشش پڻ ڪئي آهي.

"ڪرامازوف پائر" اڻويهين صديءَ جي روس ۾ فئشني مادي پرستي، ڪٽر يسوعي اعتقاد پرستي ۽ لذت پسنديءَ جي وچ ۾ ٿيندڙ ٽڪراءَ جو مجموعو آهي، جن ٽڪرائن جي نمائندگي ڪرامازوف خاندان جا فرد ترتيبوار ايون، اليوشا ۽ دمتريءَ جا ڪردار ڪندي نظر اچن ٿا. روس جي تاريخ جو هيءُ اهڙو دور آهي، جنهن ۾ عيسائي مذهبي ڏريون، روسي شهنشاهيت ۽ لبرل قوتون هڪٻئي خلاف جاکوڙيندي ۽ پاڻ کي مضبوط ڪندي نظر اچن ٿيون. ڪرامازوف پائرن جي وچ ۾ ٿيندڙ خيالن جي رساڪشي دراصل ان دور جي روسي سماج ۾ ٿيندڙ فڪري ۽ اختياراتي تضادن جو اولڙو آهي. ناول اندر انهيءَ ويڙهه ۾ ڪاميابي بهرحال ڪرامازوف پائرن جي پيءُ جهوني فيودور کي حاصل ٿئي ٿي، جيڪو پنهنجي اندر تمام تر بشري بُـرايون رکندي به هڪ صوفي منش آهي. هُـو انساني ڪمزورين جو مجموعو هوندي به

نظرين، فرقن ۽ روايتي فڪر جو داعي نہ پر ڏرتي ۽ اُن جي روايتن جو امين ۽ اعليٰ انساني قدرن ۾ يقين رکندڙ هڪ گنهگار شخص آهي. دوستو وسڪي پاڻ پراڻ پسند مسيحي هوندي بہ سڄي عمر ڪئين بُرين عادتن ۾ ڦاٿل رهيو، پر هُن ڪڏهن بہ انسانيت لاءِ دل ۾ موجود احترام ۽ پيار کي پنهنجي اندر مان هڪالڻ جي ڪوشش نہ ڪئي. اهڙي طرح چئي سگهجي ٿو تہ: "ڪرامازوف پائر" هن عظيم ليکڪ جي آخري تحرير ئي نہ پر سڄي عُمر جي علم، مشاهدي ۽ تفڪر جو تَتُ آهي، جنهن کي هُن انتهائي شاندار طريقي سان عام پڙهندڙ تائين پُڄائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

"ڪرامازوف پائر" جو پهريون ڇاپو سن1880ع ۾ روسي ٻوليءَ ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو ۽ اُن ڪتاب توري ئي عرصي ۾ عالمي سطح تي شُهرت حاصل ڪري ورتي. ويهين صدي شروع ٿيندي ئي هيءُ ناول دُنيا جي مختلف ٻولين ۾ ترجمو ٿيڻ لڳو ۽ اُن يورپ سميت دُنيا جي مڙني لکندڙن، پڙهندڙن ۽ سوچيندڙن جي دل ۾ جاءِ ناهي ورتي. "ڪرامازوف پائر" جو انگريزي ترجمو سن 1915ع ۾ "Constance Carnett" جي هٿان ٿيو. نتيجي ۾ هيءُ ناول ننڍي کنڊ جي علمي ۽ ادبي حلقن تائين پهچي ويو. ۽ اهڙيءَ طرح وقت گذرندي ننڍي کنڊ جي ٻين ٻولين ۾ ترجمو ٿيو. ڪتاب جو سنڌي ترجمو نامياري ليکڪ مرحوم احسان بدويءَ هٿان سن1965ع ۾ ٿيڻ شروع ٿيو ۽ سن 1978ع ۾ مڪمل ٿي سنڌي ادبي بورڊ تائين پهتو. پر افسوس جي ڳالهہ آهي، تہ ايترو عرصو اڳ بورڊ کي سونپيل هن ڪتاب جي سنڌي مسودي کي موجوده روپ ۾ توهان جي هٿن تائين پهچڻ ۾ ٽيهن سالن جو وڏو عرصو لڳي ويو.

ظاهر آهي تہ ايترو وقت گذرندي، ڪنهن بہ تحرير جي ٻولي، لهجي، بلڪ مُحاورن ۾ ڪافي فرق پئجي وڃي ٿو. جيتوڻيڪ حقيقت پسنديءَ جي تقاضا اها هئي تہ موجوده دور جي نسل تائين پهچائڻ کان اڳ ان شاهڪار جو نئين سر ترجمو ٿئي ها، پر محنت، معيار ۽ صبر کان پري پڇندڙ اڄوڪي سنڌي سماج ۾ اهو مُمڪن نظر نہ آيو، تہ ڪو علم جو صاحب گوڏو پڇي هزار صفحن تي ڦهليل هن تحرير کي ٻيهر ترجمو ڪرڻ جو ڪشٽ پنهنجي سر تي کڻي سگهندو. تنهن ڪري عافيت انهيءَ ڳالهہ ۾ سمجهي وئي، تہ بورڊ جي لائبريريءَ ۾ پيل مسودي کي ادب جي ڪنهن ڪُل وقتي عاشق وٽان سنواري سُڌاري شايع ڪيو وڃي. انهيءَ ڏس ۾ ڪشالو ڪرڻ جو ڪُٽو سنڌي ٻوليءَ جي نامياري ليکڪ جناب نصير مرزا جي نالي تي نڪتو، جنهن صاحب ڪيترا مهينا ڪتاب جي مسودي تي نظر ثانيءَ جو پورهيو ڪندي، اُن کي ڇپائيءَ جي لائق بنائڻ ۾ اداري جي سهائتا ڪئي ۽ ڪتاب کي پڙهندڙن تائين پهچائڻ ۾ هٿ وندايو. مرزاصاحب ان کان علاوه ڪتاب توڙي مصنف بابت تفصيلي ۽ معلومات نوٽس لکي، ڪتاب کي خوبصورت بنائڻ لاءِ پڻ جستجو ڪئي. ادارو

سندس ۽ بورڊ جي ٻين مڙني ورڪرن جا ٿورا مڃيندي "ڪرامازوف ڀائر" کي سنڌ واسين تائين پهچائيندي انتهائي مُسرت محسوس ڪري ٿو. اُميد اٿئون، تہ هيءُ ناول سنڌي ٻوليءَ جي پڙهندڙن توڙي لکندڙن لاءِ املهہ سوکڙي ثابت ٿيندو.

ڪتاب جي ٻئي ڀاڱي بابت

ناول 'ڪرامازوف ڀائر' جو 'ڀاڱو ٻيو' مهربان پڙهندڙ حضرات جي هٿن ۾ آهي. هن ناول جو 'ڀاڱو پهريون' جولاءِ 2005ع ۾ بورڊ جي پريس مان ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. 'ڪرامازوف ڀائر' ناول جو تفصيلي تعارف اسان ڀاڱي پهرئين ۾ بيان ڪري چڪا آهيون، پر هتي نهايت اختصار مان ڪم وٺندي صرف ايترو عرض رکنداسين، تہ هيءُ ناول اصل ۾ روسي ٻوليءَ ۾ لکيل آهي، جيڪو جڳ مشهور روسي ناول نگار فيودور دوستووسڪي جي سحرانگيز قلم جو تخليقي ثمر آهي. تقريباً چاليهہ سال اڳ هن ناول جو 'ڀاڱو پهريون' سنڌي ٻوليءَ جي نامياري اديب پروفيسر احسان بدويءَ ترجمو ڪيو هئو جڏهن، تہ پبليڪيشن ڪاميٽيءَ جي فيصلي مطابق هن ڀاڱي جي پنجين باب کان پڇاڻي تائين ترجمو ٿيل حصو، نامياري ليکڪ جناب سليم خواجہ ڪيو آهي، ڇو تہ پروفيسر احسان بدويءَ جو مذڪوره ترجمي جو آخري حصو گهڻي ڳولا جي باوجود نہ ملي سگهيو. بورڊ جناب سليم نور حسين خواجہ جو ٿورائتو آهي، جنهن صاحب محدود وقت اندر باقي رهيل حصي جو ترجمو ڪري ڏنو.

'ڪرامازوف ڀائر' ناول جو 'ڀاڱو ٻيو' اوهان لائق پڙهندڙن جي هٿن ۾ ڏسي سچ پچ اسان کي خوشي محسوس ٿئي ٿي. هن شاهڪار ناول جي ايڊيٽنگ ۽ پروف ريڊنگ سميت ٻين اشاعتي مرحلن ۾ الاهي محنت ۽ وقت صرف ٿيو آهي. هن ڀاڱي ۾ ڪردارن جا نالا نهايت منجهائيندڙ ۽ ڏکيا هئا، تنهنڪري ضروري هو، تہ انهن نالن لاءِ ڪنهن هڪ صورت تي اڪتفا ڪيو وڃي. اسان وڌ ۾ وڌ ڪوشش اها ڪئي آهي، تہ ڪردارن جا نالا، جيڪي ڀاڱي پهرين ۾ ڏنا ويا آهن، سي جيئن جو تيئن ڀاڱي ٻئي ۾ بہ ڏنا وڃن. ان هوندي بہ ٿي سگهي ٿو، تہ هن ڀاڱي ۾ ڪٿي ڪا ڪمي پيشي رهجي وئي هجي، ان لاءِ لائق پڙهندڙن حضرت کان معذرت ڪجي ٿي.

اسان کي اميد آهي، تہ ناول جو هيءُ ڀاڱو، پهرين ڀاڱي وانگر باذوق ادبي حلقي ۾ ضرور مقبوليت ماڻيندو.

انعام الله شيخ
سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ

ڄام شورو، سنڌ
جمعة المبارڪ ٨- ربيع الاول ١٤٢٧هـ
بمطابق 7- اپريل 2006ع

ليکڪ جو تعارف

فيودور ميخائل دوستووسڪي سن 1821ع ڌاري ماسڪو ۾ پيدا ٿيو هو. سندس والد شهر جي هڪڙي خيراتي اسپتال ۾ ڊاڪٽر هو.

دوستووسڪيءَ، ابتدائي تعليم ماسڪو جي ڪنهن خانگي اسڪول ۾ حاصل ڪرڻ بعد، سينٽ پيٽرسبرگ جي فوجي انجنيئرنگ اسڪول منجهان گريجوئيشن ڪئي ۽ ان ئي سال فوج جي انجنيئرنگ واري شعبي ۾ ڊزائينر مقرر ٿيو. ان ملازمت سان سندس دل نه لڳي، ته سن 1844ع ڌاري استعيفيٰ ڏيئي ڇڏيائين ۽ لکڻ پڙهڻ کي پنهنجو پيشو بنايائين. سن 1864ع ڌاري سندس پهريون ناول 'ويچارا ماڻهو' شايع ٿيو. ۽ 1860ع ڌاري هُن جو ٻيو جڳ مشهور ناول پڌرو ٿيو: 'ذلتن جا ماريل ماڻهو'. سن 1861ع ڌاري هن پنهنجي ڀاءُ جي سهڪار سان 'زمانو' رسالو جاري ڪيو، جنهن کي سن 1863ع ڌاري رياست بندش هيٺ آڻي ڇڏيو. سن 1866ع ۾ سندس شاهڪار ناول 'جُرم ۽ سزا' شايع ٿيو. سن 1871ع ۾ 'ڀوت پريت' ۽ سن 1869ع ۾ سندس ٻيو جڳ مشهور ناول 'ايڊيٽ' شايع ٿيو. سن 80-1879ع ڌاري دوستووسڪيءَ پنهنجي زندگيءَ جي پڇاڙڪن ڏينهن ۾ ضخيم ترين ناول: 'ڪرامازوف ڀائر' تحرير ڪيو، جنهن جي شايع ٿيڻ سان ئي وڏي شهرت ماڻي ورتي.

دنيا جا سڀ وڏا نقاد، اڄ اِن ڳالهه تي سهمت آهن، ته ناول نويسيءَ جو فنَ، فيودور دوستووسڪيءَ تي ختم آهي. روسي ادب ۾، دوستووسڪيءَ کي روسي ليکڪن جو 'سرتاج' ليکڪ ڪري مڃيندا آهن.

سن 1881ع ڌاري، عظيم روسي شاعر پشڪن جي ورسيءَ جي موقعي تي، هُن جيڪا شاندار تقرير ڪئي هئي، اُن دوستووسڪيءَ جي ادبي ساک کي ڇڻ سونا کنيَ هٿي ڇڏيا هئا.

افسوس! اِن ئي سال، موت، هن عظيم ليکڪ جو رستو روڪي، سندس اڳيان اچي بيهي رهيو. ڪجهه عرصو شديد عليل رهڻ کان پوءِ، نيٺ دوستووسڪيءَ هِن جهان مان لڏيو.

دنيا جي هن عظيم ناول نگار جو مڙهه، نهايت وقار ۽ پوري اعزاز سان ايئن کنيو ويو، جو چوڻ وارن چيو، ته اهڙي احترام ۽ اعزاز تي ته جيڪر بادشاهه به رشڪ ڪن! نقادن جو چوڻ آهي، ته دنيا جي ادب کي، سچاڻپ لاءِ، ورهايو وڃي، ته ان جا صرف ٻه دور ٿي سگهندا. هڪڙو دوستووسڪيءَ کان پهرين وارو ۽ ٻيو هن کان پوءِ واري ادب جو دور!

(نصير مرزا)

سنڌيڪار پروفيسر احسان بدوئ بابت

سنڌ جي نوجوان اديب ۽ شاعر، پروفيسر احسان بدوئ هڪ ناگهاني حادثي جو شڪار ٿيندي، ڪراچيءَ ۾، 22- نومبر 1965ع تي وفات ڪئي.

مرحوم احسان، سنڌ جي مشهور اديب ۽ اهل قلم پروفيسر لطف الله بدوئ جو فرزند هو. سندس علمي ۽ ادبي خدمت جو سلسلو، پنهنجي والد ماجد جي سرپرستيءَ ۾ تربيت ۾ شروع ٿيو. افسوس جو هي نوشگفته گل، جواني ديوانيءَ ۾ ئي ڪومائجي ويو.

احسان، مارچ 1926ع ۾، شڪارپور ۾ ڄائو. ابتدائي ۽ سيڪنڊري تعليم شڪارپور ۾ حاصل ڪيائين. سن 1944ع ۾ ميٽرڪ پاس ڪيائين ۽ سن 1945ع ۾ سي- ايس گورنمينٽ ڪاليج ۾ داخل ٿيو.

سن 1946ع ۾، جڏهن اڄا انٽر آرٽس ۾ هو، تڏهن سنڌ يونيورسٽي وجود ۾ آئي. جيئن ته مٿئين ڪاليج جو بمبئي يونيورسٽيءَ سان الحاق هو، ان ڪري سنڌ گورنمينٽ، پنهنجي اسڪالرشپ حاصل ڪرڻ وارن شاگردن تي زور آندو، ته اُهي ڪراچيءَ جي ڪاليجن ۾ تعليم حاصل ڪن. ان ڪري احسان ڪراچيءَ ويو، ۽ اُتي ايس- ايم- ڪاليج ۾ داخلا ورتائين، جتي وڏي محنت سان بي- اي- آنرس پرشين ۾ سيڪنڊ ڪلاس ۾ پاس ڪيائين.

تعليم جي دور ۾، شمس العلماء علامه دائود پوٽو ۽ آغا محمد يعقوب سندس مدد ڪندا رهيا. بي- اي پاس ڪرڻ کان پوءِ، برسر روزگار ٿيو ۽ سنڌ جي ڪمشنر جي آفيس ۾ ڪلارڪ ٿيو، ۽ اڳتي هلي سينئر ڪلارڪ بنيو. پر علم ۽ ادب سان چاهه هئڻ ڪري روينيو ڊپارٽمينٽ ۾ جلدي دل برداشته ٿي پيو.

هن درمياني عرصي ۾ اردوءَ ۾ ايم- اي پاس ڪئي. ان سلسلي ۾ هيءُ پهريون سنڌي شاگرد هو، جنهن اردوءَ ۾ ايم- اي پاس ڪئي. ان کان پوءِ سنڌيءَ ۾ ايم- اي پڻ ڪيائين.

آخرڪار، پنهنجي شفيق استاد، پروفيسر سيد غلام مصطفيٰ شاهه صاحب (اڳوڻي پرنسيپال، ايس- ايم ڪاليج ڪراچي جي مشوري سان روينيو ڊپارٽمينٽ کي خيرباد چئي، ايس- ايم ڪاليج ڪراچيءَ ۾ استاد جي حيثيت سان داخل ٿيو. اتي هڪ صالح ۽ با اخلاق استاد جي حيثيت سان پندرنهن سال خدمت ڪيائين.

علمي ۽ ادبي خدمت جي سلسلي ۾، مهراڻ رسالي، ۽ نئين زندگيءَ ۾ خاص طرح

سان سندس مضمون شايع ٿي چڪا آهن. نثر سان گڏ شعر جو پاڪيزه ورثو بہ ڪيس پنهنجي والد وٽان عطا ٿيل هو. سندس ڪلام جو وڏو حصو رسالن ۾ شايع ٿيل آهي.

سنڌي ادب جي خدمت ڪندي، هو هميشہ "سنڌي ادبي سنگت" سان وابستہ رهيو ۽ باقاعدي ادبي مجلسن ۽ ڪانفرنسن ۾ شرڪت ڪندو آيو.

تاليف ۽ تصنيف جي سلسلي ۾ سندس هيٺيان ڪتاب شايع ٿي چڪا آهن:

1- تنقيد ۽ تنقيد نگاري. 2- ڊان ويسٽ 3- انقلاب جو فلسفو 3-منتخب ڪلام سانگي.

سندس انداز بيان، سليس، سادو، عمدو ۽ اثرائتو آهي. سندس ٻولي سلاست آميز ۽ لذيذ آهي.

"وياسي وينجهار"- از: غلام محمد گرامي

حصو پهريون

مِتيا

باب پهريون

ڪزوما سامسونوف

دمتري، جنهن لاءِ گروشينڪا، نئين حياتيءَ ڏانهن ويندي ويندي، پيغام ڏنو هو، تہ هو سندس محبت جي هڪ گهڙيءَ کي هميشہ لاءِ ياد رکي، تنهن نہ تي ڇاتو تہ هن سان ڇا وهيو ۽ واپريو؟ ان وقت ڪيس تپ جهڙو جوش هو. ڇاڪاڻ تہ گذريل ٻن ڏينهن کان هو پنهنجي پريشانيءَ ۾ ايڏو تہ مبتلا هو، جو ڪيس آسانيءَ سان مغز جو بخار تي پئي سگهيو. هن اهڙو اظهار پوءِ ڪيو هو. اليوشا هڪ ڏينهن اڳ ۾ ڪيس هٿ ڪري نہ سگهيو هو. ايون پڻ شرابخاني ۾ ساڳئي ڏينهن ساڻس ملي نہ سگهيو هو. سندس رهڻ واري جاءِ جي ماڻهن، سندس حڪم موجب، سندس چُرپُر کي مخفي رکيو هو.

هُن هي بہ ڏينهن، ايئن ڪٿي چئجي تہ هيڏي هوڏي ڊڪندي گذاريا هئا. جيئن هن پوءِ چيو هو، "اهي ڏينهن هن پنهنجي قسمت ۽ پاڻ کي بچائڻ ۾ گذاريا هئا." ڪن ڪلاڪن لاءِ پاڻ کي شهر ۾ ڪنهن ضروري ڪم لاءِ هيڏي هوڏي ڏڪا کاريا هئا. هن جي لاءِ گروشينڪا جي هڪ گهڙيءَ جي جدائي بہ نهايت خطرناڪ شيءِ هئي. اهو سڀ ڪجهہ پوءِ تفصيل سان ڪاغذي ڪاروائي ۾ ڏنو ويو هو. پر في الحال اسان انهن ٻن خطرناڪ ڏينهن جي مڪيہ واقعن کي، جنهن کي پوائنٹو انقلاب چئجي، بيان ڪريون ٿا، جو اوچتو ان جي مٿان نازل ٿيو هو.

اهو سچ آهي، تہ گروشينڪا، هڪ گهڙيءَ لاءِ ساڻس صداقت پري ۽ خصوصيت واري محبت ڪئي هئي، پر ان هوندي بہ هوءَ ڪيس وڏي بي رحميءَ سان عذاب ڏيندي هئي. سڀ ڪان بيڪڙي ڳالهہ هيءَ هئي، تہ هو ٻڌائي بہ نہ سگهندو هو، تہ آخر هن جو مقصد ڇا آهي؟ هن کي ڪنهن ڳالهہ بابت مجبور ڪرڻ لاءِ، زور ۽ شفقت ٻئي بي مقصد هئا. هوءَ ڪنهن بہ شيءِ کي مڃڻ واري نہ هئي. هوءَ فقط غصي ۾ اچي ڪانئس هميشہ لاءِ منهن ڦيرائي ويندي. ان کي هن چڱيءَ ريت ڄاتو ٿي، هوءَ ڪنهن اندروني ڪشمڪش ۾ مبتلا هئي ۽ غير معمولي طرح پنهنجي راءِ جو اظهار ڪري نہ ٿي سگهي. انهيءَ ڪري هو ڪنهن بہ شيءِ جي لاءِ غير مطمئن هئي ۽ ڪوبہ فيصلو ڪري نہ ٿي سگهي. انهيءَ ڪري ڪنهن بہ چڱي سبب کان سواءِ هو ٻڌل دل سان ويچاريندو هو، تہ ڪنهن بہ گهڙيءَ ۾ هو ڪيس ۽ سندس اشتياق کي نفرت سان ڏسڻ شروع ڪري ڏي. شايد اهو سندس خيال صحيح هجي، پر ڪهڙي ڳالهہ گروشينڪا کي ڏک ٿي ڏنو، اها سمجهي نہ ٿي سگهيو. هن ايئن ٿي سمجهيو تہ هيءَ سڄو عذاب ڏيندڙ سوال، سندس ۽ فيودورپاولوچ جي وچ ۾ آهي.

هتي اسان هڪ حقيقت کي ٻڌائڻ گهرون ٿا. هن کي يقين هو، ته فيودورپاولوچ، ڪيس آڇ ڪندو يا آڇ ڪئي اٿائين، ته گروشينڪا ساڻس قانوني طرح شادي ڪري، هن کي هيءُ به يقين هو، ته پوڙهو عياش ٽي هزار روبل ۾ پنهنجو مقصد حاصل ڪري وٺندو. مِتيا، هيءُ نتيجو پنهنجي ادراڪ ۽ گروشينڪا جي ڪردار مان ڄاتو ٿي. ان ڪري هو ڪڏهن ڪڏهن خيال ڪندو هو، ته گروشينڪا جي سڄي پريشاني انهيءَ سبب کان هئي، ته سندس فائدي لاءِ ڪهڙو طرف وٺي ۽ ڪنهن کي انتخاب ڪري؟

هيءَ عجيب ڳالهه هئي، جو ان زماني ۾ ڪيس ڪڏهن به اهو خيال نه آيو هو، ته هو ان آفيسر جي موٽي اچڻ جو خيال ڪري، جنهن جو گروشينڪا جي حياتيءَ ۾ موتمار اثر موجود هو ۽ جنهن جي آمد کي هن وڏي جذبي ۽ خوف سان ياد ٿي ڪيو. هيءُ به سچ آهي ته گروشينڪا پوءِ ان جي ڪري خاموش ٿي رهي. پر ڪيس ان خط جي پوري پوري خبر هئي، جو هن وٽ مهينو ڪن اڳ ۾ سندس اغوا ڪرڻ واري ڪان پهتو هو ۽ خود ان جي چپن مان ٻڌي چڪو هو. ڪيس هيءَ به خبر هئي، ته ان خط ۾ ڇا آهي؟ هڪ وقت غصي ۾ گروشينڪا ڪيس اهو خط به ڏيکاريو هو. مگر هن کي هيءُ ڏسي حيرت پئي ٿي، ته هن کي انجام جي باري ڪابه پرواهه نه هئي. ايئن ڇئي نه ٿو سگهجي ته ايئن ڇو پئي ٿيو. جيئن ته هو پيءُ جي سخت خوف کان، هن عورت بابت ڪشمڪش ۾ مبتلا هو، ان ڪري هن وڏيڪ خوف ڏي ڏيان ئي نه ڏنو، جو ڪنهن به وقت ڪيس پيش اچي ٿي سگهيو. هن ان رقيب جي لاءِ ڪڏهن به هيءُ خيال نه ٿي ڪيو، ته پنجن سالن جي غير حاضريءَ کان پوءِ، هو ڪو موٽي ايندو ۽ ايترو جلدي. ان کان سواءِ ان آفيسر جي پهرئين خط ۾، جو مِتيا کي ڏيکاريو ويو هو، سندس نئين رقيب جي آمد کي جي معنيٰ ڏيکاريو ويو هو. خط غير مستقل، اجائي تعريف سان ڀريل ۽ جذباتي ٿي ڏٺو. هتي هيءُ ٻڌائڻ ضروري آهي، ته گروشينڪا خط جون ٻويون سٽون ان کان لڪايون هيون. جنهن ۾ ان جي موٽي اچڻ کي صاف لکيو ويو هو. ان کان سواءِ، هن گروشينڪا جي منهن ان وقت، ان جي سائيبريا کان موٽي اچڻ تي سخت نفرت سان ٿي ڏٺو. گروشينڪا بعد ۾ ڪيس ڪجهه به نه ٻڌايو هو، ته سندس ۽ ان جي وچ ۾ ڇا ٿي گذريو هو؟ ان ڪري آهستي آهستي، هن آفيسر جي موجودگيءَ کي بلڪل وساري ڇڏيو هو. هن خيال ٿي ڪيو ته بعد ۾ حالتون ڪهڙو به رخ وٺن، مگر ڪيس فيودرپاولووچ سان ڪنهن به حالت ۾ فيصلو ڪرڻ گهرجي ۽ هن حالت کي سڀ کان اڳ ۾ ختم ڪرڻ گهرجي. هو ٻڌندڙ دل سان هرگهڙي، انهيءَ اميد ۾ ٿي رهيو، ته گروشينڪا ڄاڻ پنهنجو فيصلو ڏنو. ڪيس هيءُ احساس هو ته هوءَ اوچتو پنهنجو فيصلو ڏئي ويهندي. سندس خيال هو ته هو اوچتو چوندي ته، "مون کي

وڃي هل، مان هميشه تنهنجي آهيان." ۽ سڄي ڳالهه ختم ٿي ويندي. هو پوءِ ان کي وڃي پري نڪري ويندو. جيتري قدر ڪانئس ٿي سگهندو. دنيا جي نهايت پرانهين حصي ڏانهن. تنهن کان پوءِ، هو ان سان شادي ڪندو ۽ گهريلو زندگي گذاريندو. ايتري قدر تہ هو دنيا کي وساري ڇڏيندو، جو ڪنهن کي بہ سندس خبر ڪانہ پئجي سگهندي. هتي يا ڪنهن ٻي جاءِ تي. ان کان پوءِ، هڪدم نئين حياتي شروع ٿي ويندي.

هن جدا، سڌا، بل ۽ گٺوان حياتيءَ (اها ضرور گٺوان هوندي) جا هو پريشانيءَ سان پريل خواب ڏسندو ٿي رهيو. هو ڇڻ اصلاح ۾ نوائيءَ لاءِ مرندو ٿي رهيو. غليظ ڇڪڻ، جنهن ۾ هو پنهنجي مرضيءَ سان وڃي ڦاٿو هو، سندس بغاوت جو ڪارڻ بڻجي پيو هو ۽ اڪثر ماڻهن وانگر سندس راءِ مقام جي تبديليءَ ۾ وڃي ڦاٿي هئي. ڪٿي ٻين ماڻهن لاءِ ايئن نہ هجي، ڪٿي ان لاءِ اهي اسباب نہ بہ هجن. هن فقط هيءُ چاهيو ٿي، تہ ان نحس مقام کان هليو وڃي، جنهن ڪري ڪيس نئين حياتي ملي ويندي ۽ وري نئين رستي ۾ داخل ٿي ويندو. اهائي حقيقت هئي، جنهن ٿي سندس عقيدو هو ۽ ان جي لاءِ، پئي پريشان ٿيو.

پر هنن سڀني ڳالهين جو مدار پهرئين ڏر تي هو ۽ هن سوال جو خوشگوار حل ان جي هٿ ۾ هو. هن حالت جو ٻيو طرف بہ هو، جنهن جي پڇاڻي نهايت خطرناڪ هئي. ايئن بہ ٿي سگهي ٿو، تہ هو اوچتو وٽس اچي ۽ ڪيس چوي تہ، "مان هاڻي فيودورپاولووچ سان شرط طئي ڪري آئي آهيان. مان ان سان شادي ڪرڻ گهران ٿي ۽ تون مون کي نہ ٿو گهرجين." ۽ پوءِ..... پوءِ..... مگر مِٽيا نہ ٿي ڄاڻو، تہ پوءِ ڇا ٿيندو؟ آخري گهڙيءَ تائين بہ، هن ان کي نہ ٿي ڄاڻو. هن ۾ بہ سندس پلاڻي هئي، ڇو تہ سندس ڪوبہ واضح ارادو ڪونہ هو. هن ڪو بہ گناهہ نہ رٿيو هو. هو فقط تڪليف ۾ ڏسندو ٿي رهيو ۽ جاچيندو بہ ٿي رهيو. ان وقت هو پنهنجي قسمت جي پهرئين خوشگوار ماحول لاءِ پاڻ کي تيار ڪندو ٿي رهيو. شايد سندس دل ۾ ڪي ٻيا بہ خيال هجن!

جيڪڏهن هو ڪيس چوي ها تہ، "مان تنهنجي آهيان ۽ مون کي وڃي هل." تڏهن بہ هو ڪيس ڪاڏي وڃي وڃي ها؟ ڪيس ان جي لاءِ ڪو وسيلو ئي نہ هو. پيسا ڪٿي هئا؟ ڇاڪاڻ تہ هيءُ اهو وقت هو، جڏهن آمدنيءَ جا سيئي رستا، فيودورپاولووچ جي هٿ ۾ هئا ۽ جو ڪجهہ بہ ڪيس هو، ڪيترا سال ٿيا، جو هو خرچ ڪري چڪو هو ۽ هاڻي آمدني بند ٿي چڪي هئي. بيشڪ گروشينڪا وٽ پيسو موجود هو، پر مِٽيا کي اوچتو خيال ٿيو هو، تہ هو سندس دست نگر نہ رهندو. هن چاهيو ٿي، تہ هو ڪيس پاڻ سان وڃي ۽ پاڻ تي پاڙي. پاڻ خرچ ڪري ۽ هن جي پيسي تي نہ گذاري. هن

ڪانئس پيسي وٺڻ جو ڪوبہ خيال نہ ٿي ڪيو، اٿلو هن ڳالهہ کي نفرت سان ٿي ڏٺو. مان هن قصي کي نہ ڍڳهو ڪندس نہ وري ان جو تجزيو ڪندس، پر فقط سندس هن ذڪر کي ڪافي ٿو سمجهان. ان وقت سندس اها حالت هئي. شايد هيءُ سڀ ڳالهيون اڻ سڌيءَ طرح ۽ بنا ڪنهن سوچ ۽ ويچار جي، ضمير جي انهن ڏنگن جي باعث وٽس پيدا ٿيون هيون، ڇاڪاڻ تہ هن ڪيٽرينا ايونونا جي پيسن کي بي ايمانيءَ سان هضم ڪيو هو. هن هيءُ خيال ٿي ڪيو، تہ "مان هڪ جي نگاهن ۾ پاڻ کي خفيف ۽ بي آبرو ثابت ڪيو آهي ۽ هاڻي وري بيءَ جي نگاهن ۾ ايئن بڻجي ويندس." جيئن هن پوءِ اظهار ڪيو هو، تہ "جڏهن گروشينڪا کي هيءَ خبر پوندي، تہ هوءَ مون جهڙي بدمعاش جي ڪابہ پرواهہ نہ ڪندي."

تڏهن هو ڪٿان پنهنجي وسيلن کي پيدا ڪري. تڏهن هو ڪٿان پنهنجي قسمت جي ناهڻ لاءِ پيسو پيدا ڪري؟ ان کان سواءِ تہ سيڪجهہ وڃائي ويهندو ۽ ڪجهہ بہ ٿي نہ سگهندو. هن چيو ٿي، تہ "ڇاڪاڻ تہ مون وٽ پيسو ڪونہ آهي ۽ منهنجي لاءِ اها شرمندگي آهي."

شايد هن ڇاتو ٿي، تہ اهو پيسو ڪٿان هٿ ڪري؟

شايد هن ڇاتو ٿي، تہ اهو پيسو ڪٿي آهي؟ مان هن مسئلي جي ننڍين گهٽين ۾ داخل ٿيڻ نہ ٿو گهران، ڇاڪاڻ تہ هيءَ سڄي حقيقت اڳتي هلي، خودبخود ظاهر ٿي پوندي. ان هوندي بہ هيءُ ٻڌائڻ ضروري ٿو سمجهان، تہ هن سڄي حقيقت جي بنيادي صورت ڪهڙي هئي؟ هن کي خبر هئي، تہ پيسا ڪٿان حاصل ڪري سگهبا ۽ هن جي لاءِ لازمي هو، تہ پهريائين ڪيٽرينا ايونونا کي ٽي هزار روبل موٽائي ڏئي. جيڪڏهن نہ تہ، هن چيو ٿي، تہ "مان ڳنڍيچوڙ ۽ بدمعاش آهيان ۽ مان نہ ٿو چاهيان، تہ بدمعاش جي حيثيت ۾ مان پنهنجي نئين حياتي شروع ڪريان." مٿيا جو هيءُ فيصلو هو. ان ڪري هن پختو ارادو ڪيو، تہ زمين ۽ آسمان کي لوڏي بہ ڪيٽرينا ايونونا کي، هو سڀ کان اڳ ۾ ٽي هزار روبل موٽائي ڏيندو. هن فيصلي جي آخري گهڙي، ايئن ڪٿي ڄڻجي، تہ پوين ٿورن ڪلاڪن تي اچي پهتي هئي. يعني اليوشا سان آخري ملاقات کان پوءِ، جا ساڻس رستي تي بہ ڏينهن اڳ ٿي هئي ۽ ساڳي شام جو جڏهن گروشينڪا، ڪيٽرينا جي بي عزتي ڪئي هئي. مٿيا، اليوشا کان حقيقت ٻڌي، ڪيس چيو هو تہ "هو واقعي بدمعاش آهي ۽ جيڪڏهن ڪيٽرينا ڪانئس ڪا راحت گهري ٿي، تہ هوءَ ڪيس ڏيڻ لاءِ تيار آهي." ان رات جو پاءُ ڪان جدا ٿيڻ بعد، هو هن جنون ۾ مبتلا ٿي ويو هو، تہ "چڱو ايئن آهي تہ ڪٽيا کي قرض نہ ڏيڻ جي حالت ۾ ڪنهن جو خوف ڪري پيسو حاصل ڪيو وڃي. مون کي ماڻهو اڳ ۾ ئي

خوني ۽ ڏاڙيل سمجهن ٿا. انهيءَ کان چڱو آهي، ته مان سائبيريا ڏي وڃان. ايئن نه ٿئي ته ڪٽيا منهنجي لاءِ چوي ته مان ڪيس نڳي رقم چورائي آهي ۽ ان رقم سان مان گروشينڪا سان گڏجي نئين حياتي گذارڻ گهران ٿو. مان اهو ڪڏهن به برداشت ڪري نه سگهندس." اهڙي ريت مٿيا، ڏند ڪرٽيندي، اهو فيصلو ڪيو. ٿي سگهي ٿو ته هن ڪيترن وقتن تي، ايئن به محسوس ڪيو هجي، ته سندس دماغ ڪوبه ڪم ڪري نه ٿو سگهي. پر ان هوندي به هو، هن ڪشمڪش سان وڙهندو رهيو .....

هيءَ عجب جهڙي ڳالهه هئي، ته جيڪڏهن سڀ ڪنهن سمجهيو ٿي، ته وٽس ناميديءَ کان سواءِ ٻيو ڪجهه نه رهيو هو. ڇاڪاڻ ته دنيا ۾ ڪو اهڙو اتفاق ئي نه رهيو هو، جنهن سان هو ايتري رقم هٿ ڪري سگهي، پر ان هوندي به پڇاڙيءَ تائين، هن اميد تي قائم هو ته اهي ٽي هزار روبل، ڪهڙيءَ ريت به پنهنجو پاڻ وٽس ايندا. ڇڻ ته اها رقم آسمان کان اچي هيٺ ڪرندي. هيءُ اهوئي طريقو آهي، جنهن سان دمتري جهڙا ماڻهو، پيدا لاءِ ڪجهه به نه سوچيندا آهن ۽ جو ڪجهه ورثي ۾ ملندو اٿن. اهو فضول خرچيءَ ۾ وڃائي ڇڏيندا آهن ۽ نه وري ڪين کا ڪوشش ڪرڻ ايندي آهي، ته پيسو ڪهڙيءَ ريت حاصل ڪجي؟ به ڏينهن اڳ، اليوشا کان جدا ٿيندي، واچوڙي وانگر هڪ چرئي وارو خيال، سندس دماغ تي فوراً ڇانئجي ويو هو. جنهن سندس خيالن کي مونجهاري ۾ وجهي ڇڏيو هو. اهڙيءَ ريت هن پهريون پيرو، مڪمل طرح ان وحشياڻي مهم لاءِ رضامندي ڏيکاري. شايد اهڙي ماڻهو لاءِ، اهڙي اسباب هيٺ، نهايت غير معياري ۽ ناممڪن رٿون، پهريون پيرو خيال ۾ آيون ۽ هن انهن کي بلڪل عمل جوڳو سمجهيو.

هن اوچتو فيصلو ڪيو، ته هو گروشينڪا جي سنپالينڊ، سامسونوف واپاري وٽ وڃي ۽ ڪيس ڪا رٽ ڏئي، ڪانئس فوراً، گهربل رقم حاصل ڪري. واپاري لحاظ کان سندس رٽ، انهيءَ ۾ شڪ نه آهي، ته عمل جهڙي هئي، پر ساڳي وقت ڪيس يقين به نه ٿي آيو، ته الائجي سامسونوف سندس خيال تي واپاري نقطۂ نگاهه سان نظر وجهي به يا نه؟ جيتوڻيڪ مٿيا واپاريءَ کي ڏٺو هو، پر ساڻس سندس ڪابه واقفيت نه هئي ۽ نه وري ان سان هڪ لفظ به ڳالهايو هئائين. پر ڪن اڻ ڄاتل سببن جي ڪري، هو گهڻي وقت کان، هن فيصلي تي بيٺو هو ته پوڙهو مردود، جو موت جي دروازي تي پهچي چڪو هو، هاڻي گروشينڪا جي عزت واري حيثيت حاصل ڪرڻ تي ڪڏهن به اعتراض نه ڪندو ۽ اهڙي ماڻهو سان سندس شادي کي پسند ڪندو، جنهن تي هوءَ پنهنجو آڌار ڪري سگهي ٿي. نه فقط ڪيس اهو يقين هو، پر سندس هيءُ به خيال هو، ته سندس اها ئي خواهش به آهي. جيڪڏهن قسمت جو سانگ بڻيو، ته هو

سندس مدد ڪرڻ لاءِ بہ تيار ٿي ويندو. ڪن افواهن کان، يا خود گروشينڪا جي وقتي لفاظيءَ کان، هو هن نتيجي تي پهتو هو، تہ هو گروشينڪا جي لاءِ فيودورپاولووچ کان ڪيس وڌيڪ اهميت ڏئي ٿو.

ٿي سگهي ٿو تہ منهنجي ناول جا گهڻا پڙهندڙ، اهو خيال ڪن تہ اهو سڄو محاسبو گستاخي پريو آهي ۽ دمتريءَ کي اها خوشي پئي ٿي، تہ هو پنهنجيءَ ڪنوار کي ان جي سنياليندڙ کان حاصل ڪري سگهندو. مان اهو ڏيکاريندس تہ مِتيا ايئن ٿي سمجهيو، تہ گروشينڪا جو سڄو ماضي مدفون ٿي چڪو آهي. هن ماضيءَ کي لامحدود ڏک سان ٿي ڏٺو ۽ پنهنجي محبت تي اعتبار ڪندي، هن سوچيو ٿي تہ جيڪڏهن هڪ پيرو گروشينڪا سندس محبت جو اعتراف ڪيو ۽ شاديءَ لاءِ تيار ٿي وئي، تہ ان جو هيءُ مطلب ٿيندو، تہ هو نئين گروشينڪا بڻجي ويندي ۽ پاڻ نئون دمتري. جن وٽ ڪابہ بدي نہ هوندي. هو هڪبئي کي معاف ڪري ڇڏيندا ۽ وري تازا توانا ٿي، گڏجي زندگي گذاريندا. ڪزوما سامسونوف لاءِ دمتريءَ خيال ٿي ڪيو، تہ هڪ انسان جي حيثيت ۾، گروشينڪا جي ماضيءَ واري دور تي سندس بيحد اثر هو، جيتوڻيڪ هن ساڻس ڪڏهن بہ محبت نہ ڪئي هئي. هو هاڻي ماضيءَ جي هڪ وساريل شيءِ هو ۽ مڪمل طرح ختم ٿي چڪو هو. ايئن ڪٿي چئجي، تہ هو وجود ۾ ئي نہ هو. ان کان سواءِ مِتيا ڪيس مرد ئي نہ سمجهندو هو. ڇاڪاڻ تہ شهر جي سيني ماڻهن کي خبر هئي، تہ سندس حياتي اچي پوري ٿي آهي ۽ گروشينڪا سان سندس تعلقات پيءُ ۽ پُٽ وارا آهن، جنهن کي گهڻو زمانو گذري چڪو آهي.

ڪيئن بہ هجي، مِتيا جي حالت ۾ سندس سادگي ٿي نظر آئي. سندس بدڪارين جي باوجود، هو نهايت ساده دل انسان هو. سندس سادگيءَ جو هيءُ مثال ڏسڻ جهڙو هو، جو مِتيا يقيني طرح سمجهيو ٿي تہ پوڙهو ڪزوما، جنهن جي حياتيءَ جي شام گذرڻ واري هئي، نهايت سچائيءَ سان، پنهنجي ۽ گروشينڪا جي گذريل تعلقات تي پنهنجي پڇتاءُ جو اظهار ڪندو. ان کان سواءِ هن سوچيو ٿي تہ هاڻي هن جي لاءِ، بہ ڪو اهڙو صادق دوست ۽ رکوال، هن بي ضرر پوڙهي بنا ٻيو ڪونہ آهي.

رستي جي موڙ تي، اليوشا سان گفتگو ڪرڻ کان پوءِ، هن مشڪل سان رات جو آرام ڪيو. ٻئي ڏينهن ڏهين وڳي، هو سامسونوف جي دروازي تي وڃي پهتو ۽ خادم کي چيائين، تہ ڪيس سندس آمد جو اطلاع ڏئي. هو نهايت وڏو ۽ اداس اداس پراڻو گهر ٿي ڏٺو. هوءَ بہ ماڙ جاءِ هئي، جنهن ۾ رهڻ جي جاءِ کان سواءِ، نوڪرن جي رهڻ جون جايون بہ هيون. هيٺينءَ جاءِ ۾ سامسونوف جا بہ پٽ ڪٽنب سان ٿي رهيا ۽ ساڻن گڏ پوڙهي پيڻ ۽ ڪنواري ڏيءُ بہ ٿي رهي. گهر جي ٻئي حصي ۾ سندس بہ

منشي تي رهيا، جن مان هڪ کي وڏو ڪٽنب هو. اها سڄي جاءِ، ماڻهن سان ڀريل تي ڏني. پوڙهي پنهنجي لاءِ متي ماڙيءَ کي والاريو هو ۽ هن اتي پنهنجي ڌيءَ کي به رهڻ نه ڏنو هو. جيتوڻيڪ هوءَ سندس خدمت ۽ چاڪري به ڪندي هئي. توڻي جو هوءَ دم جي مريضا به هئي. سندس اچڻ جو وقت مقرر هو ۽ ايئن به هو، ته هو ڪڏهن به ڪيس سڏ ڪري ۽ هوءَ هيٺان کان متي وڃي.

متينءَ جاءِ ۾ ڪيترين ئي ڪوٺيون هيون، جي فقط ڏيکاءَ لاءِ هيون. واپارين جي پراڻي نموني سان سينگاريل هيون. هنن ۾ ديوارين سان گڏ، ڪيترين پراڻيون، ساڳ جون ڪرسيون پيل هيون. ڪيئي شيشي جون ڊڪ سان بتيون هيون، ۽ ميرانجهڙا آئينا پتين تي لڳل هئا. هي سيئي ڪمرا گهڻو ڪري خالي هئا ۽ استعمال هيٺ ئي نه آيل هئا. پوڙهي جي لاءِ فقط هڪ ڪوني مخصوص هئي. ٿورو پرپرو سندس سمهڻ جو ننڍڙو ڪمرو هو، جتي سندس هڪ پوڙهي خدمتگار موجود هئي، جنهن کي متي تي هڪ رومال ويڙهيل هو. ان کان سواءِ هڪ ڇوڪرو به هو، جو بند دروازي جي گهٽيءَ ۾ تي رهيو. ٽنگن جي سوڄ جي ڪري پوڙهو، مشڪل سان گهمي تي سگهيو. ورلي ڪيس چمڙي واري ڪرسيءَ ۾ وجهي اتاريو ويندو هو، ان وقت سندس پوڙهي ملازمہ ڪيس سهارو ڏئي، هڪ يا ٻہ دفعا، ڪمري ۾ هيٺ متي آڻيندي، نيندي هئي. هن پوڙهيءَ عورت سان به سندس هلت سخت هئي ۽ ان کي گهٽ وڌ به ڳالهائيندو هو.

جڏهن ڪيس "ڪپتان" جي اچڻ جي خبر ڏني وئي، ته هن هڪدم سندس ڏسڻ کان انڪار ڪيو. سامسونوف ان ڇوڪري کان هڪدم سوال پڇڻ شروع ڪري ڏنا ته، "هو ڪيئن تي ڏنو؟ شراب پيتل ته نه هوس؟" جڏهن ڪيس ٻڌايو ويو ته هو نهايت سنجيده آهي، پر ان هوندي به هن ساٿس ملڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. جڏهن ساٿس ملڻ لاءِ ٻيو پيرو به زور آندو ويو، ته هن وري به ملڻ کان انڪار ڪيو. هيءُ ڏسي مِتيا، جنهن اڳ ۾ ئي پينسل ۽ پنو، پاڻ سان آندو هو، پني تي ڪيس هي لفظ لکي موڪلياٽين، ته "خاص ڪم لاءِ آيو آهيان." جنهن جو تعلق اگرافينا اليگزينڊروونا سان آهي." اهو پرزو متي پوڙهي ڏي ڏياري موڪلياٽين.

سامسونوف ڪجهہ وقت جي خيال ڪرڻ کان پوءِ، ڇوڪري کي چيو ته ڪيس ملاقات جي ڪمري ۾ وٺي اچي ۽ پوڙهي عورت کي جڪم ڏناٽين، ته سندس ننڍي پٽ کي هڪدم ٻڌائي ته متي اچي. سندس ننڍو پٽ جو قريباً ڇهہ فوٽ قدآور هو ۽ غير معمولي طاقتور هو، ۽ سندس ڏاڙهي ڪوڙيل ۽ مغربي لباس پهريل هوس، (جيتوڻيڪ سندس پيءُ کي ڏاڙهي هئي ۽ ڊگهو جبو پهريل هو.) پيءُ جي سڏ تي

هڪدم مٿي هليو آيو. حقيقت ۾ سڄو گهر ان پوڙهي کان ٿي ڏکيو. پوڙهي هن ديو کي مٿي، انهيءَ لاءِ نه گهرايو هو، ته هو ڪپتان کان ڏکيو ٿي، (انهيءَ ۾ ڪو شڪ نه آهي، ته هو جهڳڙالو طبعيت جو هو. پر انهيءَ لاءِ ته ڪن ضروري حالتن ۾) مٿس شاهد رهي. ڇوڪري ۽ پٽ جي مدد سان هو آخرڪار رڙهي اچي ملاقات واري ڪمري ۾ پهتو. هيءُ ٻڌائڻ ۾ ضروري آهي، ته ڪيس چڱو انتظار پيدا ٿي چڪو هو. ملاقات جو ڪمرو جنهن ۾ مِتيا ويٺو هو، وسيع ته هو، پر ايڏو ته اداس ٿي نظر آيو، جو ان جي تڪليف جو احساس قلب تي سنئون سڌو ٿي پيو. هن کي ٻٽي درين جي قطار هئي. هڪ گئلري، سنگمرمر جون ديوارون، وڏا ۽ عمدا فانوس، جن جي مٿان شيشا چڙهيل هئا ۽ انهن جي مٿان ڍڪ رکيل هئا.

مِتيا، هڪ ننڍڙي ڪرسيءَ تي دروازي جي پرسان ويٺو هو ۽ نهايت بي صبريءَ سان پنهنجي قسمت جي فيصليَ جي انتظار ۾ هو. جڏهن پوڙهو بي پاسي جي دروازي کان ظاهر ٿيو، مِتيا، ستر فوٽن جي مناصلي هوندي به ٽپو ڏئي اٿيو ۽ ڍڳها فوجي قدم کڻندو، سندس ملڻ لاءِ وڌيو. مِتيا چڱي لباس ۾ هو. ڍگهو فراڪ ڪوٽ هوس، جنهن کي بٽڻ لڳل هئا ۽ اهي سيئي بند هئا. مٿي تي گول ٽوپي پاتل هئس ۽ هٿن ۾ ڪارا دستانا چڙهيل هئس. سندس لباس بلڪل اهڙي نموني هو، جيئن ٿورا ڏينهن اڳ ۾، خانداني ميڙ ۾ مربي وٽ هئس، پوڙهو وڏي رعب سان، نن جي لاءِ ترسي بيٺو. مِتيا محسوس ڪيو، ته هو ڪيس غور سان ڏسي رهيو آهي. سامسونوف جي وڏي ۽ سڄيل منهن جو، مٿس بيحد اثر پيو. سندس هيٺيون چپ، جو هميشه ٿلهو ڏسڻ ۾ ايندو هو، هاڻي لڙڪي پيو هو. هن وڏي رعب سان، خاموشيءَ ۾ پنهنجي مهمان جو آڏرياءُ ڪيو ۽ اشاري سان تنگ ڪرسيءَ جي بجاءِ صوفي تي ويهڻ لاءِ چيو. پنهنجي پٽ جي ٻانهن جي مٿان جُهڪندي، هن سامهون پيل صوفي تي ويهڻ لاءِ نمڻ شروع ڪيو. هو سور کان ايترو ته ڪنجهي رهيو هو، جو مِتيا سندس تڪليف کي چڱيءَ ريت محسوس ڪري رهيو هو. مِتيا جڏهن سندس تڪليف کي محسوس ڪيو، ته ڪيس احساس ٿيو ته هن هڪ لاچارشخص کي تڪليف ڏني آهي، جنهن جي مقابلي ۾ هو نهايت حقير شخص آهي. انهيءَ خيال ايندي ئي، ڪيس بيحد ندامت ۽ پشيماني ٿي.

ان پوڙهي ماڻهو، ڄاڻي ٻجهي، سختيءَ سان، جنهن ۾ ڪجهه مروت به هئي، ڪيس چيو ته "اها ڪهڙي ڳالهه آهي، جنهن لاءِ اوهان مون کي تڪليف ڏني آهي؟ آخر هو پنهنجي جاءِ تي ويٺو.

مِتيا کان ڇرڪ نڪري ويو. هن ٽپو ڏنو، پر آخر پنهنجي جاءِ تي ويهي رهيو.

هن هڪدم زور واري آواز، ذهني تڪڙ، هٿن جي اشارن ۽ پوري دماغي انتشار سان ڳالهائڻ شروع ڪيو. هو غلطيءَ کان سواءِ، اهڙي قسم جو ماڻهو هو، جو برباديءَ جي ڪناري تي پهچي، ڪنهن ڪنڊ ۾ اچلايو ويو هو. هو پاڻ کي ٻڌڻ کان بچائڻ لاءِ، سهارو وٺي رهيو هو. پوڙهي سامسونوف جون سيبئي ڳالهيون سمجهي ورتيون هيون، جيتوڻيڪ سندس چهرو، بت وانگر سرد ۽ غير متحرڪ هو.

"عزت مآب سائين ڪزوماڪزمچ، انهيءَ ۾ ڪو شڪ نه آهي، ته اوهان هڪ پيري کان وڌيڪ دفعا، منهنجي ۽ منهنجي پيءُ فيودورپاولووچ ڪرامازوف جي وچ ۾ جهڳڙي کي ٻڌو آهي، جنهن مون کي، منهنجي ماءُ جي ورثي کان محروم ڪري ڇڏيو آهي..... اوهان کي خبر آهي، ته سڄو شهر، ان لاءِ غلط افواهه پکيڙي رهيو آهي.... جو کين ڪڏهن به ڪرڻ نه ڪپندو هو..... ان کان سواءِ، گروشينڪا کان اوهان کي ڪي ٻيون به خبرون مليون هجن. مون کي معاف ڪجو، جيڪڏهن اگرافينا الڪزينڊروونا کان..... مون کي ان جي لاءِ بيحد عزت آهي..." اهڙي ريت مِتيا، پنهنجي گفتگوءَ کي شروع ڪيو ۽ پهرئين ئي جملي ۾ هڪڻ لڳو. اسان هتي سندس تقرير کي لفظ به لفظ نه ڏينداسين، پر ان جو خلاصو پيش ڪنداسين. هن چيو ته، "تي مهينا اڳ، هن بلڪل مضبوط ارادي سان علائقي جي وڏي شهر جي مشهور وڪيل پاول پاولوچ ڪارنيا پلوڊوف سان مشورو ڪيو هو. اوهان شايد ان جي نالي کي ٻڌو به هجي؟ هو وڏو قابل ماڻهو آهي ۽ هڪ وڏي سياستدان جي دل تو رکي..... هو اوهان کي به ڄاڻي پيو..... ۽ اوهان جي بابت نهايت عزت جو اظهار ڪري رهيو هو....." مِتيا وري خاموش ٿي ويو. هو اِهي خال هڪدم پرڻ لڳو ۽ اڳتي وڌڻ لاءِ ڪشمڪش ڪندو رهيو.

هن ڪارنيپلوڊوف، ٿورن منٽن جي سوالن ۽ ڪاغذن جي ڏسڻ کان پوءِ، (مِتيا هنن ڪاغذن ۽ مضمون کان جلدي جلدي گذرندو ويو) پنهنجي راءِ ڏني ته پڪ سان شرماشينا جي ڳوٺ بابت سندس ڪاروائي اثر واري ٿيندي. هن چيو ته اها ملڪيت مون کي پنهنجي ماءُ کان ملي آهي ۽ ان تي منهنجي پيءُ قبضو ڪري ورتو آهي. جيئن ته ان جي لاءِ هرهڪ در بند نه آهي ۽ انصاف جو دروازو کليل آهي، ان ڪري ممڪن آهي، ته ڪو ڳٽو نڪري پوي. هاڻي ڇهه يا ست هزار روبل فيودورپاولوچ کان وٺڻ گهران ٿو. هوڏانهن شرماشينا جي قسمت، پنجويهن هزارن کان اٺاويهه هزار روبل ٿيندي..... ڇا ٻڌايان اعتبار ڪيو، ٽيهن هزارن کان گهٽ نه آهي، ڪزوماڪزمچ! مگر هن سنگدل کان مون کي سترهن هزار روبل به نه ٿا ملن. مان اهو سڄو معاملو ايئن ڇڏي ڏنو هو، جو مون کي قاعدي قانون جي ڪابه خبر نه

هئي. پر جڏهن مان انهيءَ تي پهتو آهيان، تڏهن مان پنهنجي حق کي صاف ڏسي، وائڙو ٿي ويو آهيان. (هتي مِتيا وري منجهڻ لڳو، پر بي پرواهي سان اڳتي وڌيو) ان ڪري عزت مآب ۽ وڏي مرتبي وارا ڪزوماڪزمچ! اوهان انهيءَ سيني حقن کي بدفطرت بلا جي خلاف فقط ٿي هزار روبل ۾ وٺڻ لاءِ تيار نه ٿيندا؟ توهان کي انهيءَ ۾ ڪوبه نقصان نه ٿيندو. مان پنهنجي عزت جو قسم ايمانداريءَ سان ڪٽي چوان ٿو، ته انهن ٽن هزارن جي بدران توکي ست، اٺ هزار روبل ملي ويندا. انهيءَ کان سواءِ مان چاهيان ٿو، ته اهو سڄو معاملو اڄ ئي طئي ٿي وڃي.

مان سڄو معاملو دستاويز جي داخلا رکڻ واري وٽ طئي ڪندس، يا جيئن هوندو..... سچ پچ مان سيڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار آهيان..... مان سيئي دستاويز اوهان کي ڏئي ڇڏيندس..... توهان جهڙي ريت چيو، مان اهڙيءَ ريت صحيح ڪندس.... ۽ اسان هڪدم قبوليت ڏينداسون..... جيڪڏهن ايئن ٿي سگهي ٿو، ته صبح تائين اسان کي ڪم لاهڻ گهرجي..... توهان مون کي ٽي هزار روبل ڏيو، ڇاڪاڻ ته شهر ۾ اهڙو ڪوبه سرمائيدار ڪونه آهي، جنهن سان اوهان جي پيٽ ڪري سگهجي..... ان ڪري توهان مون کي بچائي وٺو..... هن ۾ جيڪي آهي ۽ مان هن کي عزت ڀريو عمل چوندس..... ڇاڪاڻ ته مون وٽ هڪ شخصيت جي لاءِ، عزت ڀريا جذبا آهن، جنهن کي اوهان چڱيءَ طرح ڄاڻو ٿا ۽ پيءُ وانگر سنڀاليو ٿا. مان اوهان وٽ جيڪر نه اچان ها، جيڪڏهن مون کي خبر پوي ها، ته اوهان کيس پيءُ وانگر نه ٿا سنڀاليو. سچ پچ هن معاملي ۾ ٽن ماڻهن جي ڪشمڪش آهي ۽ هيءَ عجيب قسمت جي ڳالهه آهي. نهايت خطرناڪ چيز ڪزوماڪزمچ! هيءُ هڪ الميو آهي الميو! جيئن ته توهان گهڻو اڳي هن معاملي کي ترڪ ڪيو آهي، اُن ڪري هيءَ سڄي جنگ هاڻي ٻن جي وچ ۾ آهي. مان هيءُ سڀ ڪجهه شايد ناموزون طريقي سان بيان ڪيو هجي، پر اوهان کي خبر هجي، ته مان ڪوڙو ماڻهو نه آهيان. توهان ڏسو ٿا ته هڪ طرف مان آهيان ۽ ٻئي طرف هوءَ آفت! هاڻي اوهان تي ڇڏيل آهي ته اوهان جيڪو به پاسو انتخاب ڪريو. مان يا هوءَ بلا! اهو سڀ اوهان تي ڇڏيل آهي. ٽن ماڻهن جي قسمت جو فيصلو ۽ ٻن جي خوشي..... مون کي معاف ڪريو، جو مان بي ترتيبيءَ ۾ اهو ٻڌائي رهيو آهيان، پر ان کي اوهان چڱيءَ ريت سمجهو ٿا..... مان اوهان جي دوراندیش اکين مان سمجهان ٿو، ته اوهان سڀ ڪجهه ڄاڻو ٿا. جيڪڏهن اوهان نه ٿا ڄاڻو ته پوءِ، منهنجو خاتمو آهي..... ان ڪري اوهان غور ڪريو!"

مِتيا پنهنجي مبهم تقرير کي "ان ڪري اوهان غور ڪريو." وٽ پهچائي، ٽپو ڏيئي پنهنجي جاءِ ڪان اُٿيو ۽ پنهنجي انهيءَ سوال جي جواب ٻڌڻ جو انتظار ڪرڻ

لڳو. پوين لفظن وٽ پهچندي، هو اوچتو نااميديءَ کان خبردار ٿي ويو، ته هن جيڪو ڪجهه چيو چوايو، بيڪار ويو آهي ۽ ان کان سواءِ هن جو به ڳالهايو آهي، اها سندس بي سمجهي هئي.

"ڪيتري نه عجيب ڳالهه آهي، رستي ۾ ته هيءُ خيال صحيح هو، پر هاڻي ڪجهه به نه، پر رڳي بي سمجهي!" اوچتو هيءُ خيال سندس نااميد دل تي اُپري آيو. هو سڄو وقت ڳالهائيندو ٿي رهيو ۽ پوڙهو سمورو وقت، بنا ڪنهن چرپر جي ڪيس ٻڌندو رهيو ۽ پنهنجي برف جهڙين سرد اکين سان نهاريندو رهيو. ڪجهه وقت هو، شڪ ۽ شبهي ۾ رهيو، جو ڪزوماڪزمچ ڳالهائڻ شروع ڪيو، جو قطعي ۽ نااميديءَ سان ڀريل ۽ سرد آواز ۾ هو:

"مون کي معاف ڪريو، اسان اهڙا معاملا نه ڪندا آهيون."

مِتيا محسوس ڪيو، ته سندس ٽنگون لُڏي رهيون آهن.

"مان هاڻي ڇا ڪريان، ڪزوماڪزمچ؟" هن ڦڪي ڪِلَ ڪلندي چيو. "مان سمجهان ٿو ته منهنجو ڪم لهي ويو. اوهان ڇا ٿا خيال ڪريو؟"

"مون کي معاف ڪر."

مِتيا بيٺو ئي رهيو ۽ بنا ڪنهن چرپر جي ڪيس ڏسندو رهيو. هن اوچتو پوڙهي جي منهن ۾ چرپر ٿيندي ڏٺي. هن چوڻ شروع ڪيو.

"سائين هن قسم جو ڏنڌو اسان وٽ ڪونه آهي. اوهان جي لاءِ ڪورٽ به آهي ۽ وڪيل به. واقعي هي مڪمل مصيبت آهي. پر جيڪڏهن تون پسند ڪرين ته هت هڪ اهڙو به ماڻهو آهي، جنهن سان تون گڏجي سگهين ٿو."

"خدايا!، اهو ڪير آهي؟ تون منهنجو نجات ڏيندڙ آهين، ڪزوماڪزمچ!" مِتيا ڇڻ ته هيڪڻ لڳو.

"هو هتي نه رهندو آهي ۽ هاڻي به هتي نه آهي. هو هڪ ڳوٺاڻو آهي. هو ديال جي ڪائين جو ڏنڌو ڪندو آهي. سندس نالو لياگاوي آهي. هو گذريل سال ڪان پنهنجي ڏنڌي جي لاءِ، شرماشينا جي متعلق فيودورپاولووچ سان ڳالهيون ڪندو رهي ٿو، پر هو سودي جي قيمتن تي هڪبئي سان نه ٿا نهن. شايد تو به ٻڌو هجي؟ هاڻي هو وري موٽي آيو آهي ۽ هاڻي ايلينسڪي جي راهب وٽ مقيم آهي. اها جاءِ ولويا جي اسٽيشن کان ٻارهن ميلن تي آهي. هن مون ڏي به سودي جي مشوري لاءِ لکيو هو. فيودورپاولووچ جي خواهش آهي، ته پاڻ وڃي ان کي ڏسي. هاڻي جيڪڏهن تون اڳ ۾ وڃي پهچندين ۽ لياگاوي سان به اهائي حقيقت بيان ڪندين، جا مون سان ڪئي اٿئي، شايد....."

"نهايت عمدو خيال!" مِتيا وچ ۾ دخل ڏيندي چيو. "هيءُ اهوئي ماڻهو آهي، جنهن سان سندس معاملو ملي رهيو آهي. هن ڪانئس سودي جي لاءِ تمام گهڻو گهريو آهي. هاڻي ڪيس سيئي سَنَڌون پيش ڪيون ويندون، جي ملڪيت لاءِ ضروري سمجهيون وڃن ٿيون. ها، ها، ها!"

مِتيا اوچتو پنهنجي رواجي سخت ڪِلَ شروع ڪئي، جنهن ڪان سامسونوف ڊڄي ويو.

"مان ڪهڙيءَ ريت تنهنجو شڪريو بجا آڻيان ڪزماڪزمچ؟" مِتيا رڙ ڪري چيو.

"ان جو ذڪر نه ڪر"، سامسونوف پنهنجي مٿي کي آڌر ڏيندي چيو.

"پر توکي خبر نه آهي، تو مون کي بچائي ورتو آهي. شايد ايندڙ واقعن مون کي تو وٽ پهچايو آهي..... هاڻي راهب ڈي وجڻو اٿم."

"شڪرئي جي ڪابه ضرورت نه آهي."

"مون کي جلدي ڪرڻ گهرجي ۽ اتي اڏامي پهچڻ گهرجي. مون کي ندامت ٿي ٿئي، ته مان اوهان کي وڏيڪ تڪليف ڏني آهي. مان ڪڏهن به اِن ڳالهه کي وساري نه سگهندس. بقول هڪ روسي، ڪزماڪزمچ..... هڪ حقيقي روسي آهي."

"يقيناً"

مِتيا سندس هٿن کي وني زور ڏيڻ ٿي چاهيو. پر هن پوڙهي جي اکين ۾ نفرت جي ڇيي ڏني. هن پنهنجي هٿن کي روڪي ورتو، پر ساڳي وقت هن پاڻ کي مٿس بي اعتباري رکڻ لاءِ گناهگار سمجهيو.

هن خيال ڪيو، ته "متان هو تڪايل هجي."

"ان جي صدقي، ان جي صدقي ڪزماڪزمچ! تون چڱيءَ ريت سمجهين ٿو، ته هيءُ سڀ ڪجهه ان جي لاءِ آهي." سندس آواز ڪمري ۾ گونجي رهيو هو. هو جهڪيو، چوڌاري ڦريو ۽ ساڳين قدمن سان، پوئتي ڏسڻ ڪان سواءِ، دروازي ڈي وڌيو. هو خوشيءَ کان لرزي رهيو هو.

"منهنجي سڀ ڪا شيءِ تباهيءَ جي حد تي پهچي چڪي هئي. منهنجي محافظ فرشتي مون کي بچائي ورتو آهي." سندس دل تي هيءُ خيال تري آيو. جيڪڏهن اهڙو ڏنڌي وارو، جنهن جي لاءِ سامسونوف (جو وڏي عزت ۽ مرتبي وارو آهي) مشورو ڏنو آهي، ته پوءِ ڪاميابي يقيني آهي، ڪيس يڪدم اڏامي پهچڻ گهرجي. مان رات جو پوئتي موٽي ايندس. شايد رات ڪان به اڳ ۾ موٽي اچان ۽ سڄو ڪم پورو ٿي ويندو. جيئن ئي مِتيا پنهنجي گهر ڈي وڏا قدم ڪڍندو ٿي ويو، سندس دل ۾ خيال آيو، ته ٿي سگهي ٿو، ته هو پوڙهو مون تي ڪِلي رهيو هو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ نه آهي ته هو

ان بابت ڪجهه بہ خيال نہ ڪري سگهيو، پر ڇا صلاح هن ڏني هئي، سا هڪ عملي ڏنڌي واري ماڻهوءَ جي هئي. ڇاڪاڻ تہ هو ڏنڌي جو ڄاڻندڙ هو ۽ هن لياگاوي (عجيب نالو آهي) سان معاملي طيءَ ڪرڻ لاءِ مشورو ڏنو هو يا پنهنجي جان ڇڏائي هئي. پوڙهو متس ڪلي رهيو هو.

افسوس جو هن معاملي ۾ پوئين ڳالهہ صحيح هئي. گهڻو پوءِ جڏهن هيءُ ڊرامو پوري ٿيڻ تي آيو هو. سامسونوف پاڻ ڪلندي اعتراف ڪيو هو تہ، "هن ڪپتان کي بيوقوف بڻايو هو. هو سرد مهر، پُرنفرت ۽ بدجنس ماڻهو هو ۽ هميشہ ٻين کي زهر ڀريل ڏنگن هڻڻ لاءِ تيار هوندو هو. ڪپتان جو اهو پرجوش چهرو هو يا سندس بيوقوفيءَ سان ڀريل يا وري گروشينڪا جي بابت رقابت هئي، مان ان کي ٻڌائي نہ ٿو سگهان. پر ان وقت جڏهن مِتيا سندس سامهون بيٺو هو ۽ سندس ٽنگون ڏڪي رهيون هيون ۽ پنهنجي حماقت سان ڇئي رهيو هو، تہ هو برباد ٿي رهيو آهي. تڏهن ان پوڙهي ڪيس پوري حقارت سان ٿي نهاريو ۽ فيصلو ڪيو هو، تہ هو سندس مذاق اڏائي ۽ ڪل جو ذريعو بڻائي. جڏهن مِتيا هليو ويو، تڏهن ڪزوماڪزمچ غصي کان ڳاڙهو ٿي ويو هو. پنهنجي پٽ ڏانهن ڦريو ۽ ڪيس حڪم ڏنائين تہ هو ڏسي تہ هيءُ پينو سندس دروازي تي وري نہ اچي ۽ ڪيس ڪڏهن بہ گهر جي ڪمري ۾ اچڻ جي اجازت نہ ڏني وڃي.

جيتوڻيڪ هن ڪابہ ڏمڪي نہ ڏني هئي، پر ان هوندي بہ سندس پٽ، جنهن کي سندس ڪاوڙ جي خبر هئي، خوف کان پئي ٿي ڏڪيو. پوڙهو هن کان پوءِ ساندهہ ڪلاڪ ڪن، ڪاوڙ کان پئي ٿي ڦٽڪيو. شام جو سندس حالت خراب ٿي وئي، ۽ ڊاڪٽر ڏي ماڻهو موڪليو ويو.

باب ٻيو

لياڳاوي

سو هاٿي، ڪيس پوري تيزيءَ سان وڃڻ گهرجي، پر ڪيس گهوڙن لاءِ ڪو بہ پيسو موجود نہ هو. ڪيس فقط چاليهہ "ڪو پڪس" ننڍا روسي سڪا هئا، مستيا، جي سندس هيڏي ساري آسودگيءَ جي حياتي جي بچت هئي، پر ڪيس گهر ۾ چاندي جي هڪ واڻ موجود هئي، جا ڪيتري وقت کان بيڪار پئي هئي. اها ڪٿي هڪ يهودي واڻ ميڪر ڏي ويو، جنهن جو دڪان مارڪيٽ ۾ هو. يهودي ڪيس اُن جا ڇهہ روبل ڏنا.

مستيا، بي پرواهيءَ ۽ نااُميديءَ ۾ چيو، تہ " مون کي تہ انهن جي بہ اُميد نہ هئي، (هو اجا پريشانيءَ ۾ هو.) هنُ ڇهن روبلن کي ڪنيو ۽ گهر ڏانهن ڊوڙيو. گهر ۾ هنُ گهر جي ڀاتين کان ٽي روبل قرض ورتو. هوُ ڪيس بيحد ڀائيندا هئا ۽ هنن ڪيس اها رقم ڏئي ڇڏي. جيتوڻيڪ انهيءَ رقم کان سواءِ، وٽن ٻيو ڪجهہ بہ نہ هو. مستيا پنهنجي جوش ۾ ڪين ٻڌايو، تہ سندس قسمت جو فيصلو اڄ ٿي ويندو. هوُ پنهنجي نااُميديءَ سان، سامسونوف جي سڄي رٿ، سندس فيصلي ۽ پنهنجي مستقبل جي اُميدن کي بيان ڪندو ويو. هنن ماڻهن کي پنهنجي گڏ رهڻ واري جا ڪيئي راز معلوم هئا ۽ هوُ ڪيس سڪر ماڻهو سمجهندا هئا، جنهن وٽ ڪڏهن بہ غرور نہ هو. سچ اهو آهي، تہ هوُ ڪيس پاڻ مان هڪ سمجهندا هئا. مستيا نَو روبل هٿ ۾ ڪري، گهوڙي گاڏي لاءِ ماڻهو موڪليو، تہ هو ڪيس ولويا اسٽيشن تائين وٺي وڃي. هيءَ حقيقت ياد رکڻ جي لائق آهي، تہ هن واقعي واري ڏينهن، منجهند جو مستيا وٽ هڪ پيسو بہ ڪونہ هو. هن پنهنجي واڻ وڪڻي، ڪجهہ پيسو گڏ ڪيو ۽ پنهنجي گهر جي مالڪ کان ٽي روبل قرض ورتو هئائين. هيءُ سڀ شاهدن جي اڳيان ٿي گذريو هو. مان هيءَ حقيقت خاص طرح انهيءَ لاءِ ڏني آهي، تہ اڳتي هلي اوهان کي خبر پوندي تہ مان ايئن ڇو ڪيو هو.

جيتوڻيڪ هوُ پنهنجي مستقبل کان اڳواٽ ئي خوش هو، تہ هوُ پنهنجي تڪليفن کي آخر سلجهائي وٺندو، پر جيئن هو ولويا اسٽيشن کي ويجهو ٿيندو ويو، هوُ هن خيال کان ايندي ڏڪي ويو، تہ سندس غير حاضريءَ ۾ گروشينڪا الائجي ڇا ڪندي؟ ايئن بہ ٿي سگهي ٿو، تہ هوءَ اڄ فيودورپاولوچ ڏي وڃڻ جو ارادو ڪري. اهوئي سبب هو، جو هنُ وڃڻ وقت، ڪانئس موڪلايو ئي نہ هو. هن گهر جي مالڪياڻيءَ کي حڪم ڏنو هو، تہ هوءَ ڪنهن کي بہ نہ ٻڌائي تہ هوُ ڪيڏانهن وڃي رهيو آهي؟ جيڪڏهن ڪو ڪانئس پڇي بہ، تہ پنهنجي لاعلميءَ جو اظهار ڪري.

"مون کي رات جو ضرور گهر موٽڻ گهرجي." هن گاڏيءَ ۾ لوڏا کائيندي دهرايو. "مان ايئن پڪ سان چئي سگهان ٿو، ته لياگاوي کي هيڏي، دستاويز جي لاءِ وٺي ايندس." مِتيا دل جي ڏک ڏک سان، هن حقيقت جو پرو وٺي رهيو هو، پر افسوس! سندس خواب سچو اجايو هو.

هن پنهنجي سفر ئي دير سان شروع ڪيو هو. هن جو مختصر رستو اختيار ڪيو هو، سوولويا اسٽيشن تائين ٻارهن ميلن بجاءِ ارڙنهن ميل هو. ٻيو النسڪي ۾ راهب ڪيس گهر ۾ نه مليو. هن کي پرواري ڳوٺڙي ۾ وڃڻو پيو. مِتيا ٽڪيل گهوڙن جي رستي پنهنجو سفر جاري رکيو، جنهن ڪري اوندهه ٿي وئي.

راهب شرميلو ۽ مروت وارو نوجوان ٿي ڏٺو. جنهن ڪيس هڪدم ٻڌايو ته لياگاوي برابر پهريائين ساٿس گڏ رهندو هو، پر هاڻي هُو سهائي پوسولڪ جي ڳوٺ ۾ فاريسٽر جي جهوپڙيءَ ۾ ٿو رهي. ڇاڪاڻ ته هو اڄ ڪلهه ڪانين جي خريداريءَ ۾ مشغول آهي. مِتيا جي عرض ڪرڻ تي، هو ڪيس ساڻ وٺي ويندو ۽ انهيءَ ۾ هن سان گفتگو ڪرڻ ۾ ڪيس آساني ٿيندي، راهب ساٿس متفق ٿيو. ٿوري ڇڪتاڻ ڪان پوءِ، هو ڪيس سهائي پوسولڪ ڏانهن وٺي ويو. هاڻي هو منجهي پيا، ته ڇا ڪجي؟ بدقسمتيءَ سان راهب ڪيس صلاح ڏني، ته اهو پنڌ جو هڪ ميل ڪان مٿي نه آهي، پيادو پورو ڪرڻ گهرجي. مِتيا ساٿس متفق ٿيو ۽ وڏا وڏا قدم پريندو اهڙيءَ ريت پنڌ پيو، جو ويچارو راهب سندس پويان ڊوڙندو رهيو. جيتوڻيڪ هُو عمر جو وڏو هو پر هيو نهايت خبردار.

مِتيا هڪدم ساٿس پنهنجي رٿن بابت ڳالهائڻ شروع ڪيو. پريشانيءَ ۽ جوش مان لياگاوي جي متعلق ڳالهيون معلوم ڪرڻ گهريون. هُو سچو رستو ڳالهيون ڪندو رهيو. هُو مِتيا جي سوالن کي هيئن ختم ڪندو رهيو، ته مون کي ڪا به خبر نه آهي، مان چئي نه ٿو سگهان يا مان ڪيئن چئي سگهان، وغيره. جڏهن مِتيا پنهنجي پيءُ جي جهڳڙي جي حقيقت کي چوريو ۽ ورثي جي ذڪر کي ڇيڙيو ته راهب پريشان ٿي ويو، ڇاڪاڻ ته هُو فيودورپاولووچ جي امداد تي پروسو رکندڙ هو. ڪيئن به هجي هن ڪانئس پڇيو، ته هُو اُن ڳوٺاڻي واپاريءَ کي جنهن جو نالو گورسٽڪين آهي، لياگاوي (جانور) چو ٿو سڏي. مِتيا تي هن ٿورو ڪندي، ڪيس سمجهايو ته جيتوڻيڪ هُو سچ پچ لياگاوي جي نالي سان مشهور آهي، پر ايئن چوڻ سان هو غصي ۾ اچي ويندو، اُن ڪري ڪيس گورسٽڪين سڏي. پر جيڪڏهن ڪيس سڏيو ويو، ته هو ڪجهه به نه ڪندو ۽ شايد ڪجهه ڏيان ڏئي به نه ٻڌي.

مِتيا ٿوري وقت لاءِ عجب ۾ پئجي ويو ۽ ڪيس ٻڌايائين ته هن ايئن چيو آهي، جو ڪيس سامسونوف ٻڌايو هو. هيءُ جواب ٻڌندي، راهب سچي گفتگو کي بند ڪري

ڇڏيو. جيتوڻيڪ هُو سامسونوف بابت پنهنجي شڪ کي لفظن ۾ چڱيءَ ريت ٻڌائي ٿي سگهيو، جنهن ڪيس اُن اٽپڙهئي ڏي موڪليو هو، جنهن کي لياگاوي ٿي سڏيائين. جنهن مان صاف معلوم پئي ٿيو، ته هُو ڪيس مونجهاري ۾ وجهي رهيو آهي. پر مِتيا وٽ ايترو وقت نه هو، جو هنن خطرناڪ ڳالهين تي سوچي. هُو وڏا وڏا قدم کڻندو، اڳتي وڌندو رهيو. جڏهن هُو منزل مقصود تي پهتو، تڏهن راهب ڪيس چيو ته هيءُ هڪ ميل يا ڏيڍ ميل جو مفاصلو نه هو، پر گهٽ ۾ گهٽ ٽي ميل هئا. هيءُ ٻڌي ڪيس غصو ته آيو، پر هنُ پاڻ تي ضابطو ڪري ورتو.

هو اندر جهوپڙيءَ ۾ ويا. ٻيلي جو محافظ، جهوپڙيءَ جي اڌ ۾ ٿي رهيو ۽ گورسٽڪين ٻي اڌ تي ٿي رهيو. جو رستي جي ٻي پاسي، بهتر حصو هو. هُو انُ ڪوٺيءَ ۾ ويا ۽ ميڻ بتي ڪي ٻاريائون. ڪمرو حد ڪان وڌيڪ گرم هو. ميز جي مٿان سماور هو، جو اُجهامي چڪو هو، هڪ ڪٻٽ هو، جنهن ۾ ڪي پيالين رکيون هيون. شراب جي هڪ خالي بوتل هئي ۽ وڊڪا (جون جو شراب) جي هڪ اڌ وڏي بوتل به هئي. ميز تي ڪٽڪ جي مانيءَ جا ڪجهه پورا به پيل هئا. مهمان هڪ بينچ تي، سنئون سڌو سمهيو پيو هو. ڪوٽ سندس مٿي کان وهاٽي وانگر رکيو هو ۽ سندس ڪونگهرن جو آواز زور سان ٿي آيو. مِتيا مونجهاري ۾ بيهي رهيو.

"مون کي جاڳائڻ گهرجي، ڇو ته منهنجو ڪم نهايت ضروري آهي ۽ تڪڙ به آهي، جيئن مان اڄ ئي موٽي وڃان." هن اهو نهايت جوش مان چيو. راهب ۽ ٻيلي جو محافظ ٻئي خاموش بيٺا رهيا ۽ هنن پنهنجي ڪابه راءِ نه ڏني. مِتيا وڌي ويو ۽ اُن کي پاڻ جاڳائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو. هن وڏي ڪوشش ورتي، پر نند وارو جاڳي نه سگهيو.

مِتيا آخر فيصلو ڏنو، ته "هُو نشي ۾ آهي. خدايا! مان هاٿي ڇا ڪريان؟" هُو حد ڪان وڌيڪ بي صبر بڻجي چڪو هو. هُو ڪيس ٻانهن کان ته ڪڏهن ٽنگن کان وٺي ڇڪڻ لڳو ۽ سندس مٿي کي ڇڪي بينچ تي ويهارڻ لڳو. پر وڏي تڪليف کان پوءِ، هُو هن کي جاڳائڻ ۾ ڪامياب ٿيو، پر نشي ۾ چور ماڻهو هن تي سخت بدشد ڳالهائڻ لڳو.

"نه، تو کي ڪجهه وقت ترسڻ گهرجي!" راهب آخر ڪيس چيو. "ڇاڪاڻ ته هُو پنهنجي هوش ۾ ئي نه آهي."

"هو سڄو ڏينهن پيئندو رهيو هو." ٻيلي جي محافظ ڪيس سمجهايو.

"خدايا!" مِتيا رڙ ڪري چيو، ته "ڪاش اوهان کي هيءَ خبر هجي ها، ته منهنجو ڪم ڪيڏو نه ضروري آهي ۽ مان ڪيڏو نه نااُميد بڻجي ويو آهيان؟"

"نه، توکي صبح تائين ترسڻ کپي." راهب وري دهرايو.

"صبح تائين، خدايا! اهو ته ناممڪن آهي."

هوُ نااُميديءَ ۾ ننڊ ۾ پيل ماڻهوءَ تي وري ذري گهٽ حملي ڪرڻ تي هو، پر هڪدم هن پاڻ سنڀالي ورتو. ڇاڪاڻ تہ ڪيس احساس ٿيو، تہ هي سندس سيئي ڪوششون رائگان ويندين. راهب ڪجهہ بہ نہ ڪڇيو ۽ ٻيلي جو ننڊاڪڙو محافظ اُداس ٿي ڏٺو. "سڄي حياتيءَ ۾ انسان سان اهي الميا ڪيئن نہ ڪيڏندا رهن ٿا." مِتيا مڪمل طور تي نااميديءَ ۾ ڇيو. سندس ڇهري مان پڳهر وهي رهيو هو. راهب وقت جي مناسبت سان مدلل طرح ڪيس سمجهايو، تہ هوُ جيڪڏهن ڪيس جاڳائڻ ۾ ڪامياب بہ ٿيو، تہ هوُ اڃا بہ نشي ۾ هوندو ۽ ڪنهن بہ ڳالهہ جي قابل نہ هوندو. "تنهنجو ڪم نهايت اهم آهي." هن چيو: "اُن ڪري ڇڳو آهي، تہ صبح تائين ترسي پوءِ." مِتيا نااميديءَ جو اظهار ڪندي قبول ڪيو.

"مربي، مان هتي ترسي ٿو پوان ۽ موقعي واري گهڙيءَ جو انتظار ڪندس. جيئن هوُ جاڳندو، مان ساڻس پنهنجي ڳالهہ شروع ڪري ڏيندس. مان توکي ان جي قيمت ادا ڪندس." هنُ ٻيلي جي محافظ ڏي منهن ڪري چيو تہ "رات جي گذاري لاءِ بہ دمتري ڪرامازوف کي ياد ڪجو. مان فقط هن ڳالهہ ۾ منجهيل آهيان، تہ اوهان ڪٿي سمهندا ۽ اسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي - مربي؟"

"نہ مان گهر موٽي ٿو وڃان. مان هن جو گهوڙو ڪاهي ٿو وڃان ۽ گهر پهچي ويندس." هن ٻيلي جي محافظ ڏانهن اشارو ڪندي چيو. "ڇڳو هاڻي خداحافظ. منهنجي خواهش آهي، تہ توکي ڪاميابي حاصل ٿئي."

معاملو اهڙيءَ ريت ختم ٿي ويو. راهب، جهنگ جي محافظ جي گهوڙي تي سوار ٿي روانو ٿي ويو. هيءُ خوش هو تہ سندس جان ڇٽي. جيتوڻيڪ هوُ پنهنجي مٿي کي بي آراميءَ مان لوڏيندو رهيو ۽ حيران هو، تہ ٻئي ڏينهن تي، هن عجيب حقيقت کي هوُ پنهنجي مربي فيودورپاولوچ سان بيان ڪري يا نہ؟ متان هوُ ڪنهن منحوس گهڙيءَ ۾ اها ڳالهہ ٻڌي ۽ ساڻس پنهنجي مهربانين کي ختم ڪري ڇڏي.

ٻيلي جو صاحب پنهنجي جسم کي ڪنهندو، بنا ڪنهن گفتگوءَ جي، پنهنجي ڪوٺيءَ ۾ هليو ويو. مِتيا بينچ تي، انتظار ۾ ويهي رهيو. سندس دل تي غم گهاڻي ڪوهيڙي وانگر ڇانئجي ويو هو. جنهن کي مڪمل غم ڇئي سگهجي ٿو. هوُ گهڻو ئي غور ڪرڻ لڳو، پر ڪنهن بہ نتيجي تي پهچي نہ سگهيو. ميڻ بتي جَهڪي ٿي، ٻري ۽ ٿِڏن جو آواز ٿي آيو. اهڙي سخت گرم ڪوٺيءَ ۾، سندس بند هجڻ، سندس برداشت کان مٿي هو. اوچتو سندس اکين جي سامهون، باغ ۽ باغ وارو رستو ۽ سندس پيءُ جي گهر وارو دروازو، تصوير وانگر اچي ويو. هنُ تصور ۾ ڏٺو، تہ اُهو ڪلي پيو آهي ۽ گروشينڪا اُن ۾ اندر گهڙي وئي آهي. هوُ بينچ تان ٽپو ڏئي اُٿيو.

هن ڏنڊن کي ڪرٽيندي چيو، ته هيءُ هڪ الميو آهي. هوُ غير ارادي طور، ننڊ ۾ پيل ماڻهوءَ ڏانهن ويو ۽ سندس منهن ۾ نهاريائين. هوُ ڪمزور، وڃينءَ عمر وارو ڳوناڻو تي ڏٺو. سندس منهن ڪافي ڊگهو هو، کهرا وار ۽ ڊگهي، سنهي ۽ سرخ ڏاڙهي هئس. ڪيس سوٽي قميص هئي ۽ ڪاري رنگ جي صدري، جنهن جي ڪيسي مان واڄ جي چانديءَ واري زنجيري صاف تي ڏٺي. مِتيا ڪيس پوريءَ نفرت سان ڏٺو. الائي ڪهڙي سبب جي ڪري، خاص طرح سندس گهنديدار وارن کي ڏسي، بيحد غصو آيو.

هيترين قربانين ۽ مڪيه ڳالهين جي هوندي به، هيءَ ڳالهه نهايت ناقابل برداشت هئي، ته مِتيا بلڪل ٽڪايل منزل جي آخري موڙ تي اهڙيءَ ريت بيٺو هو، جو سندس قسمت جو سڄو دارومدار اتي هو. ننڊ ۾ پيل ماڻهوءَ جي جيئن خرخر تي آئي، هن سمجهيو تي، ته ڄڻ ڳالهه ۾ ڪجهه به نه آهي ۽ هوُ ڄڻ ته ڪنهن بي سياري مان اُڃلايو ويو آهي.

"اوهه، هي قسمت جي ستم ظريفي آهي"! مِتيا واڪو ڪري چيو. ڄڻ ته هن پنهنجو دماغي توازن وڃائي ڇڏيو هو. هنُ وري اُن نشئي ڳوناڻي کي اٺارڻ گهريو ڪيس ڇڪيائين ۽ ڏڪا ڏنائين. ڪيس ماريائين به. پر پنجن منٽن جي اجائي محنت کان پوءِ به، هوُ نا اُميديءَ ۾ پوئتي موٽي آيو ۽ بينچ تي ويهي رهيو.

مِتيا رڙ ڪري چيو، ته "بيوقوفي! بيوقوفي! ڪيڏي نه هيءَ بي عزتيءَ جي ڳالهه آهي." هو ايئن چوندو ويو. نهايت سخت، هن مٿي ۾ سور محسوس ڪيو. "ڇا هوُ هن ڳالهه کي ڇڏي ۽ هليو وڃي؟" هوُ حيرت جي دنيا ۾ هو. نه، هاڻي سياڻي تائين ترسڻ گهرجي. جنهن ڪم لاءِ آيو آهيان، اُن کي نپائڻ گهرجي. تڏهن باقي ڇا جي لاءِ هيڏي آيس؟ اُن کان سواءِ هاڻي موٽي وڃڻ به ڇگو نه آهي. خبر نه آهي ته هاڻي، ڪيئن ڇوٽڪارو ملندو؟

پر سندس مٿي جو سور وڌندو رهيو. هوُ بنا چرپر جي ويٺو رهيو. بيهوشيءَ ۾ اونگهڻ لڳو ۽ جيئن ويٺو هو، تيئن ڪيس ننڊ وٺي وئي. هوُ ٻن ڪلاڪن يا اُن کان ٿورو مٿي ننڊ ۾ پيو رهيو. سندس مٿي جي ناقابل برداشت سور ڪيس جاڳايو ۽ اهو ايڏو ته مٿس غالب پئجي ويو هو، جو ذري گهٽ ڪانئس دانهون نڪرڻ تي هيون. سندس مٿي جي چوٽيءَ ۾ ڏڪ لڳي رهيا هئا. جاڳڻ کان پوءِ به ڪيس، گهڻو وقت هوش ۾ اچڻ لاءِ لڳو ته هوُ سمجهي سگهي، ته ڪيس ڇا ٿيو آهي؟

آخر هن محسوس ڪيو ته سڄي ڪوٺي، ڪوئلي جي آتشدان جي بدبوءِ ڪان مچي وئي آهي ۽ هوُ اُن حبس کان مري ويندو. نشئي ويندو. نشئي ڳوناڻو اجا ننڊ ۾ ڪونگهرا هڻي رهيو هو. ميڻ بتي ڳري وئي هئي ۽ وسامڻ لاءِ جهٽڪا ڏئي رهي هئي. مِتيا، دانهون ڪندو ۽ ڏڪا ڪائيندو، بيلي جي محافظ جي ڪمري ۾ گهڙي ويو. هوُ

مِتيا جي دانهن ۽ ڏيکن کان جاڳي پيو. هنُ سندس حقيقت کي قبول ڪيو، پر اُن ۾ بہ عجيب بي طرفداري هئي. جيتوڻيڪ هوُ، انُ نظاري کي ڏسڻ لاءِ بہ ويو.

" پر هيءُ تہ مري ويو آهي! ۽..... هاڻي مون کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟" مِتيا بنهہ جنوني حالت ۾ چيو.

هنن دروازا ۽ دريون کولي ڇڏيون. چمنيءَ کي بہ کوليو. مِتيا گهر جي گهٽيءَ مان پاڻيءَ جو ڏول کڻي آيو. پهريائين هن پنهنجي مٿي کي آلو ڪيو. تنهن کان پوءِ اڳڙين کي اُتان هٽ ڪري، انهن کي پاڻي ۾ تر ڪري، لياگاوي جي مٿي تي رکيائين. ٻيلي جي محافظ اجا بہ هن سڄي حالت کي معمولي تي سمجهيو، پر جڏهن دريءَ کي کوليائين تہ چئي ڏنائين تہ:

"هاڻي سڀ ڪجهہ ٺيڪ آهي."

هوُ وري ننڊ ڪرڻ لاءِ هليو ويو ۽ مِتيا جي لاءِ برندڙ فانوس ڇڏي ويو. مِتيا اڌ ڪلاڪ لاءِ اُن نشئي ڳوناڻي کي ڏسندو رهيو. هوُ پنهنجي مٿي کي تَرڪندو رهيو ۽ فيصلو ڪيائين، تہ هوُ سڄي رات جاڳي گذاريندو. پر هوُ ايڏو تہ تڪجي پيو هو. جو جڏهن ساهہ کڻڻ لاءِ تورو وقت ويٺو، تہ سندس اکيون بند تي ويون. بيهوشيءَ ۾ هن پاڻ کي سڏو ڪيو ۽ مئي ماڻهوءَ وانگر بڻجي ويو.

ڪافي دير تي وئي هئي، جڏهن هوُ جاڳيو. گهٽ وڌ نائين بجي جو وقت هو. جهوپڙي جي ٻن درين مان سج چمڪي رهيو هو. گهنڊيدار وارن وارو ڳوناڻو بينچ تي اُٿي ويٺو هو ۽ ڪيس ڪوٽ پهريل هو. سندس اڳيان ٻيو سماور ۽ ٻي شراب جي بوتل هئي. ڪالهوڪي بوتل ختم تي چڪي هئي ۽ هيءَ بہ باقي اڌ وجي رهي هئي. مِتيا ٽپو ڏيئي اُٿيو ۽ يڪدم سمجهي ويو، تہ بدبخت ڳوناڻو وري نشي ۾ آهي. جنهن جو نہ ڪو علاج آهي، نہ اُن ۾ ڪا اُميد رکي سگهجي تي. هوُ اکيون کولي هڪ گهڙيءَ لاءِ ڪيس ڏسندو رهيو. دهقاني ڪيس خاموشي ۽ حرڪتي نموني سان ڏسي رهيو هو. اجا بہ ٻي عزتي ۽ نفرت سان نهاري رهيو هو. مِتيا مٿس عجب ڪاڏو ۽ اُن ڏانهن ڊوڙي پيو.

"مون کي معاف ڪريو..... اُميد تہ اوهان ٻيلي جي محافظ کان هن جهوپڙيءَ ۾ ٻڌو هوندو. مان ليفٽيننٽ دمتري ڪرامازوف آهيان. پوڙهي ڪرامازوف جو پٽ، جنهن کان تون ٻيلي جو ڪوچو خريد ڪري رهيو آهين."

"هي ڪوڙ آهي!" ڳوناڻي نهايت تحمل ۽ سياڻپ سان جواب ڏنو.

"ڪوڙ؟ تون فيودورپاولوچ کي نہ تو سڃاڻين؟"

مان ڪنهن بہ تنهنجي فيودورپاولووچ کي نہ تو سڃاڻان. "ڳوناڻي ڪجهہ کهرو تي چيو.

"تون ٻيلي جي ڪوچي لاءِ ساڻس سودو ڪري رهيو آهين. ذرا سڃاڻ تي ۽ هوش ۾ اچ. اليڪسي جو راهب پاويل مون کي هتي وٺي آيو هو، تو سامسونوف ڏي بہ لکيو هو ۽

هن مون کي‌تو ڏانهن موڪليو آهي." مِتيا دم ڪٽڻ بنا ڳالهائيندو رهيو.

"تون ڪوڙ تو ڳالهائين" لياگاوي وري غصي ۾ اچي ويو. مِتيا جون ٽنگون ڌڙيون ٽيندڙيون ويون.

"ڪجهه رحم ڪريو! اهو مذاق ته نه آهي. تون نشي ۾ آهين، پر توکي ڳالهه سمجهي ڳالهائڻ گهرجي..... ٻي حالت ۾ شايد مان ڪجهه به نه تو سمجهان!"

"تون شايد مصور آهين؟"

"ڪجهه رحم ڪر، مان ڪرامازوف، دمتري ڪرامازوف آهيان. مان توهان وٽ سودي لاءِ آيو آهيان. ٻيلي جي بابت نفعي واري سودي لاءِ."

ڳوناٽي پنهنجي ڏاڙهيءَ کي پئي ٽي ڪنهيو.

"نه، تو انهيءَ معاملي ۾ نيڪو ڪري ڇڏيو آهي ۽ هاڻي بدمعاشي تو ڪرين. تون نيچ آهين!"

"مان توکي يقين تو ڏياريان، ته تون غلطيءَ تي آهين." مِتيا نااُميدي ۾ هٿن کي مهٽيندي چيو. دهقاني اڃا تائين ڏاڙهيءَ کي پئي ٽي پٽيو ۽ هنُ اوچتو شيطاني اکيون مٿي کڻي کيس چيايئن ته:

"نه مون کي ٻڌاءِ ۽ ڏيکار ته ڪهڙي قانون ۾ بدمعاشي جائز آهي؟ تون ٻڌين به تو؟ تون گهٽيا آهين! سمجهين تو؟"

مِتيا مايوس ٿي قدم پوئتي هٽايو. اوچتو هن سمجهيو، ته ڪا شيءِ سندس مٿي ۾ لڳي آهي. هنُ اها حقيقت پوءِ ٻڌائي هئي. ان گهڙيءَ ۾ سندس دل ۾ اوچتو ڪا روشني پيدا ٿي. روشني منهنجي اندر ۾ اُجاگر ٿي ۽ اُن نور مون کان سڀ شيون پري ڪري ڇڏيون. هوُ گهڙي کن حيرت ۽ عجب ۾ بيٺو رهيو ۽ ڪيئن نه هوُ سياڻو سڄو ٿي، اهڙي بيوقوفيءَ کي اختيار ڪري عجيب قسمت آزمائيءَ لاءِ پاڻ کي تيار ڪيو اٿائين ۽ چوويهه ڪلاڪ هن لياگاوي جي چوڌاري ڦرندو رهيو آهي ۽ سندس مٿي کي ٽڏو ڪندو رهيو آهي.

"هيءُ نشي ۾ آهي ۽ اَلوٽ آهي، هاڻي هيءُ هفتي تائين ايئن ئي پيئندو رهندو. وڏيڪ هتي ترسڻ ۾ ڪهڙو فائدو؟ سامسونوف آخر مون کي هتي ڪهڙي مقصد لاءِ موڪليو هو؟ جيڪڏهن هن کي خبر پوي ته هوءَ ڇا چوندي؟ خدايا! مان هيءُ ڇا ڪيو؟"

ڳوناٽو کيس گهري نظر سان ڏسندو ۽ ڏند ڪرٽيندو رهيو. مِتيا شايد اڳتي هلي، جوش مان کيس ماري ڇڏي ها، پر هوُ ساڳي وقت پاڻ کي ٻار وانگر ڪمزور سمجهڻ لڳو. هوُ خاموشيءَ سان بينچ ڏي وڌي ويو. پنهنجو اوورڪوٽ کنيائين ۽ اُن کي پاتائين. بنا ڪنهن لفظ ڪڍڻ جي جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪري ويو. ٻيءَ ڪوني ۾ کيس ٻيلي جو محافظ نظر نه آيو ۽ نه وري ڪو ٻيو موجود هو. هن پنجاهه ڪوپڪس

جو خردو پنهنجي ڪيسي مان ڪڍي ميز تي رکيو، جو سندس رات جي رهڻ جي عيوض ۾ هو. جنهن ۾ ميڻ بتي ۽ سندس تڪليف جو ورتل معاوضو به هو. جهوپڙيءَ کان ٻاهر ايندي، هن پنهنجي چوڌاري وسيع ٻيلي کي ڏٺو. هو منجهيل هو. ڪيس ڪابه خبر نه تي پئي، ته هو جهوپڙيءَ جي ڪهڙي پاسي کان اڳتي وڌي، ڪٻي يا سڄي. رات جو راهب سان گڏجي، تڪڙ ۾ ايندي ڪيس رستو ياد ئي نه رهيو هو. ڪيس ڪنهن لاءِ به انتقامي خيال نه هيو. سامسونوف لاءِ به نه، هو ٻيلي جي هڪ سنهڙي پيچري تي هلڻ لڳو. بنا ڪنهن مقصد جي ۽ بنا ڪنهن ڏس جي هو اڳتي وڌندو رهيو. هو جسم ۽ روح ۾ ايڏو ته ڪمزور تي ويو هو، جو ڪيس هڪ ٻار به ڪيرائي تي سگهيو. هو ٻيلي کان ڪيئن به ڪري ٻاهر نڪري آيو. ان کان پوءِ اهي زمينون آيون، جي لاباري کان پوءِ، بلڪل اگهاڙيون تي ڏنيون. هيءُ سلسلو اکين جي حد تائين وسيع هو. هو ڊگها ڊگها قدم هڻندو به تي ويو ۽ چوندو به تي ويو ته:

"ڪيڏي نه نااُميدي! ڪيڏي نه موت جهڙي خاموشي!"

پر هيءُ هڪ پوڙهي واپاريءَ جي ملاقات سان بچي ويو، جو هڪ پاڙي جي گاڏيءَ ۾ اُتان گذري رهيو هو. جڏهن هن ڪيس گاڏيءَ ۾ ڪنيو، ته مستيا کي معلوم تيو، ته هو به ولوويا اسٽيشن ڏي وڃي رهيو آهي. تن ڪلاڪن کان پوءِ هيءُ پنهنجي منزل مقصود تي پهچي ويا. ولوويا ۾ پهچندي مستيا هڪدم گهوڙي گاڏيءَ کي پاڙي تي ورتو ۽ جلدي شهر پهچڻ جو ارادو ڪيو، پر اوچتو هن محسوس ڪيو ته ڪيس سخت بک لڳي آهي. جيستائين گهوڙن کي جوٽيو ويو، ايستائين هن جي لاءِ بيضن کي تريو ويو. هن پيٽ ڀري کاڌو. هڪ ڳوري ماني ۽ اُن سان گڏ ساس به هيس. اُن جي مٿان ٽي گلاس وُڊڪا (بيئر جو قسم) جا به پيتائين. کاڌي کائڻ کان پوءِ، هن پاڻ کي هلڪو ۽ خوش محسوس ڪيو. اُن کان پوءِ شهر ڏانهن وڃڻ لاءِ گاڏيءَ ۾ وينو ۽ ڪوچبان تي زور آندائين، ته ڪيس شهر ۾ جلدي پهچائي. گاڏي ۾ ويهڻ کان پوءِ، اُن وري اُن منحوس رقم جي هٿ ڪرڻ لاءِ نئين رٽ تيار ڪئي، جيئن اُها ڪيس شام کان اڳ ۾ ملي وڃي. هو خيال ڪرڻ لڳو، ته "هن حقيقت تي وري وري غور ڪرڻ گهرجي ته انساني زندگي فقط ٽي هزار روبل لاءِ برباد تي رهي آهي. مون کي ڪيئن به ڪري، اهو معاملو اڄ ختم ڪرڻ گهرجي." جيڪڏهن ڪيس گروشينڪا جو خيال نه ستائي ها، جو ڪانئس ڪنهن به قيمت تي ڌار تي نه تي سگهيو، جيڪر هو وري شگفته بڻجي وڃي ها.... پر ان جو خيال ڇڻ ته سندس دل جي اندر خنجر هڻي رهيو هو. آخر گاڏي شهر ۾ پهچي وئي ۽ مستيا هڪدم گروشينڪا ڏي روانو تيو.

باب ٽيون

سون جون ڪاٽيون

هيءَ اُها ملاقات هئي، جنهنجو ذڪر، گروشينڪا، ريڪٽن سان ڊنل حالت ۾ ڪيو هو. هوُ اُن پيغام جي لاءِ منتظر هئي ۽ خوش هئي، تہ مِتيا ڪيس هڪ ڏينهن اڳ ۾ ۽ اُن ڏينهن نہ مليو هو. هوُ دعا گهري رهي هئي، تہ خدا ڪري هو ايستائين نہ اچي، جيستائين هوءَ اُتان هلي وڃي. پر هوُ آيو ۽ مٿس اُٿلي پيو هو، وڏيڪ حقيقت جي اسان کي اڳ ۾ ئي خبر آهي. گروشينڪا ڪانئس جان ڇڏائڻ لاءِ، هڪدم اُن جي اڳيان رٽ رکي، تہ ڪيس (گروشينڪا کي) هڪدم سامسونوف وٽ وڃي، حساب ڪتاب کي صاف ڪرڻ گهرجي. مِتيا ساٺس متفق ٿيو ۽ گڏجي هليو. گروشينڪا، دروازي تي پهچي ڪيس خداحافظ چيو ۽ ساٺس وعدو ڪيو تہ هوُ ٻارهين بجي اچي، ڪيس اتان وٺي وڃي. مِتيا هن وعدي تي نهايت خوش ٿيو. هن سمجهيو تہ هوُ جيڪڏهن سامسونوف وٽ آهي، تہ ڪڏهن بہ فيودورپاولووچ وٽ نہ ويندي. پر هنُ يڪدم هيءُ بہ چئي ڏنو، تہ جيڪڏهن هنُ ڪوڙ نہ ڳالهايو آهي تہ ..... پر هن خيال ڪيو تہ هن ڪوڙ نہ ڳالهايو هو.

هوُ اُن ساڙيلي قسم جي ماڻهن مان هو، جي پنهنجي محبوب عورت جي غير حاضريءَ ۾ خطرناڪ خيالن ۾ مبتلا ٿي ويندا آهن. ۽ اُن جي لاءِ طرحين طرحين گمان آٽيندا آهن، تہ هوءَ ڪيئن، نہ ڪين فريب ڏئي رهي آهي، پر جڏهن هُو لُڏندي لمندي، دل شڪستہ ٿي سندس وفاداريءَ کان متاثر ٿيندا آهن، تہ وري اُن ڏي ڊوڙي پوندا آهن. هنُ جي چهري ۾ پهرين ئي نگاهہ سان، سندس مسرت ڀري،ڪلندڙ ۽ نياز منداڻي چهري کي ڏسي، هوُ هڪدم خيالن کي ڦيرائيندا آهن، سيني شڪ ۽ شبهن کي پري رکي، پاڻ کي ملامت ڪندا آهن، تہ هنن اهڙي قسم جي ساڙ جو ڇو مظاهرو ڪيو هو.

گروشينڪا کي دروازي وٽ ڇڏي، هوُ گهر ڏي تڪڙو تڪڙو موٽيو. ڪيس هن ڏينهن تي گهڻو ڪجهہ ڪرڻو هو. ڪيئن بہ هوُ، سندس دل تان بار لهي چڪو هو.

"هاڻي مون کي تڪڙ ڪرڻ ڪپي ۽ سميرڊياڪوف کان معلوم ڪرڻ گهرجي، تہ گذريل رات ڇا وهيو واپريو؟ هوءَ ڪنهن طريقي سان فيودورپاولووچ وٽ وئي يا نہ؟ اُف!" هيءُ خيال هئا جي سندس دل تي تري رهيا هئا.

ايتري وقت ۾ جو، هوُ گهر پهچي وڃي، رقيباڻن خيالن سندس بي قرار دل کي گهيري ۾ وٺي ڇڏيو.

"رقابت! آ ٿيلو[1] کي ڪو به حسد نه هو، پر ڪيس ته اعتماد هو." پشڪن جو اهو قول آهي. هيءَ راءِ ڪافي آهي جا ڏيکاري ٿي، ته اسان جو عظيم شاعر ڪيڏو نه بالغ نظر هو. آٿيلو جو قلب ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويو هو ۽ سندس نقطۂ نگاهه تي بادل ڇانئجي ويا هئا. ڇاڪاڻ ته سندس مقصد برباد ٿي چڪو هو، پر آٿيلو ڪڏهن به نه لڪيو هو، نه جاسوسي ڪئي هئائين، نه وري جهاتيون پاتيون هئائين. اُن جي برعڪس ڪيس گمراهه ڪيو ويو، اڳتي ڏکيو ويو. انهيءَ کان اڳي جو هوُ فريب کي سمجهي سگهي، ڪيس بيحد جوش ڏياريو ويو. سچو پچو حاسد ايئن نه ٿيندو آهي. اهو نهايت مشڪل آهي، ته اهڙي ماڻهوءَ جي اخلاقي ڪوتاهي ۽ شرمندگيءَ جي تصوير ڪڍي وڃي، جو حاسد انسان جي حيثيت ۾ ضمير جي ڪمزوريءَ جي باعث پَستيءَ ڏي لهي اچي. ايئن به نه آهي ته محبت جو هر حاسد بيهودو ۽ بدنام دل جو مالڪ آهي، پر اُها مٿانهين شخصيت، جنهنجي محبت پاڪ ۽ خود قربانين سان ڀريل آهي، مجبور ٿي ميزن جي هيٺان به لڪي ٿو ۽ بد ترين ماڻهن کي رشوت ڏئي ٿو. هوُ جاسوسي جي ذليل حرڪت ۽ ڪَن ڏيئي، بيهي ٻڌڻ جي عادت سان هري وڃي ٿو.

آٿيلو! هن ڪڏهن به نه ٿي چاهيو، ته پنهنجي اندر ۾ بي اعتباريءَ کي جاءِ ڏي. نه وري هن اهو چاهيو ٿي، ته انهن ڳالهين کي هوُ معاف ڪري ڇڏي. پر ڪيس ايئن مجبوراً ڪرٽو پيو. جيتوڻيڪ سندس روح معصوم هو ۽ ننڍي ٻار وانگر خرابين کان پاڪ. هيءُ ڳالهيون سچي پچي حاسد ماڻهوءَ سان لاڳو نه هونديون آهن. اهو نهايت ڏکيو آهي، جو ويهي خيال ڪجي ته ڪي حاسد ماڻهوءَ ڪهڙا بُرا خيال دل ۾ رکن ٿا، ڪهڙن خيالن کي ڇڏي ڏين ٿا ۽ ڪهڙن خيالن کي معاف ڪن ٿا. حاسد ماڻهو معاف ڪرڻ ۾ به اُبهرا هوندا آهن ۽ اها سيني عورتن کي خبر هوندي آهي. حاسد غير معمولي تڪڙ سان معاف ڪندو آهي (جيتوڻيڪ گهٽي جنجال ۽ وحشت انگيزيءَ کان پوءِ). هوُ اُن خيانت کي به بخشي ڇڏيندو آهي، جا ذري گهٽ ثابت به هوندي آهي. هُو پيار ۽ محبت جي عمل کان، جو ڪيس ٻي ڏر کان حاصل ٿئي ٿو، ڪيئن به هجي، هوُ متاثر ٿئي ٿو، ته هيءُ سڀ آخري طور ٿي گذريو آهي ۽ سندس رقيب غائب ٿي دنيا جي ٻئي ڇيڙي تي پهچي ويو آهي ۽ وري نظر نه ايندو، يا هوُ پنهنجي محبوبا کي اهڙي جاءِ تي وٺي وڃي ٿو، جتي هو خطرناڪ رقيب، اُن جي ويجهو اچي ئي نه سگهندو، پر اهو ناهه ۽ پرچاءُ فقط ڪلاڪ لاءِ هوندو آهي. ڇو ته سندس رقيب ٻئي ڏينهن تي ڇو نه غائب ٿي وڃي، پر هوُ وري ڪو نئون رقيب پيدا

---

[1] شيڪسپيئر جي ڊرامي جو ڪردار

ڪندو آهي ۽ وري اُن تي حسد ڪرڻ شروع ڪندو آهي. واقعي هيءَ عجب جهڙي ڳالهه آهي، تہ اهڙي محبت جي لاءِ ڇا چئجي، جنهن جي نگراني ڪئي وڃي. اُن محبت جي ڪهڙي قيمت آهي، جنهن جي سختيءَ سان نگهباني ڪئي وڃي. پر حاسد هن کي ڪڏهن بہ نہ سمجهندو، پر اُن هوندي بہ هنن ۾ شاندار دل واريون شخصيتون بہ ٿين ٿيون. هيءَ بہ ڏسڻ جهڙي ڳالهه آهي تہ هيءُ شاندار دنين جا مالڪ، اسان کي ڪنهن الماريءَ جي پويان، لڪيل جاسوسي ۽ ڪن ڏيڻ ۾ مشغول نظر ايندا. ڪين اُن وقت ضمير تي ڪو بہ ڏنگ لڳندي نظر نہ ايندو. ڪيئن بہ هجي هوُ پنهنجي شاندار دلين جي هوندي، هن شرمندگي جي اونهائيءَ کي سمجهندي بہ، اُن ۾ غرق نظر ايندا. هي سڀ محبت جو ڪرشمو آهي.

گروشينڪا کي ڏسندي مِتيا جي رقابت جو خيال منجي ويو ۽ ٿوري وقت لاءِ، هوُ اعتماد وارو ۽ سنجيده بڻجي ويو. پاڻ کي هن بيچڙن خيالن لاءِ ملامت ڪرڻ لڳو. پر هن حقيقت فقط هيءُ ثابت ڪيو تہ عورت جي محبت ۾ سندس ڪو مٿانهون عنصر شامل آهي، جو سندس سمجهہ کان گهڻو مٿي هو. اُن ۾ نہ نفساني خواهشون هيون نہ بدن جي گولائي، جن جي بابت هن اليوشا سان ذڪر ڪيو هو. پر جيئن ئي گروشينڪا وٽانئس هلي وئي، مِتيا سندس بي وفائي ۽ بد ترين فريب جي اُتندڙ شڪ ۽ شبهن تي سوچيندو رهيو، مگر هاڻي هن پنهنجي ضمير تي ڪوبہ ڏنگ لڳندي محسوس نہ ڪيو.

اهڙيءَ ريت حسد وري سندس اندر ۾ باهہ ٻارڻ شروع ڪئي، ڪيس ڪنهن بہ حالت ۾ تيزيءَ کان ڪم وٺڻو هو. پهرين ڳالهہ جا ڪيس ڪرڻي هئي، سا هئي تہ ڪيس ٿوري ئي رقم ڪنهن بہ طرح عارضي طرح حاصل ڪرڻي هئي. وٽس جي نَـوَ روبل هئا، سي سندس سفر ۾ خرچ ٿي چڪا هئا ۽ اسان ڄاڻون ٿا، تہ پيسي کان سواءِ، ڪو بہ ماڻهو هڪ قدم بہ کڻي نہ ٿو سگهي. پر هنُ گاڏيءَ ۾ اهو خيال ڪيو تہ هوُ پيسو ڪٿان حاصل ڪري سگهندو. وٽس هڪ عمدو پستول هو، مياڻ جي اندر موجود هو. هنُ اُن کي اجا تائين گروي نہ رکيو هو، ڇو تہ سڄي ملڪيت کان وڌيڪ هوُ اُن کي پيارو گهرندو هو.

"ميٽروپولس" جي شرابخاني ۾ ڪڏهن ڪڏهن سندس هڪ نوجوان آفيسر سان گڏجاڻي ٿيندي هئي. هنُ سمجهي ورتو هو تہ اُن نوجوان ڪنواري آفيسر کي هٿيارن سان ڏاڍو شوق هو. هو هميشہ پستول، ريوالور ۽ خنجر خريد ڪندو رهندو هو، جي سندس ڪمري جي ديوارين تي لڙڪندا ٿي رهيا ۽ سندس واقفيت جي شاهدي ڏيندا ٿي رهيا. هُن انهن شين تي فخر ٿي ورتو ۽ ريوالور جي مشين جو خاص طرح ماهر

هو. مِتيا وڏيڪ غور ڪرڻ کان سواءِ، هڪدم وٽس لنگهي ويو ۽ ڏهه روبل ۾ وٽس ريوالور گروي رکڻ لاءِ خواهش ظاهر ڪيائين. آفيسر هيءَ ٻڌي نهايت خوش ٿيو ۽ ڪيس وڪڻڻ جي لاءِ آڇ ڪيائين، مگر مِتيا قبول نه ڪيو. نوجوان آفيسر ڪيس ڏهه روبل ڏنا ۽ ڪيس چيائين ته اُن لاءِ ڪوبه وياج نه ورتو ويندو. هُو دوستاڻي نموني هڪ ٻئي کان جدا ٿيا.

مِتيا نهايت تڪڙ ڪرڻ ٿي چاهي، هُو تڪڙو تڪڙو پنئين رستي کان فيودورپاولوچ ڏانهن روانو ٿيو. هن ان وٽن ۽ ولين جي ڪنڊ ڏانهن، هن مقصد سان وڃڻ ٿي گهريو، ته هُو سميرڊياڪوف کي جيتري قدر جلد ٿي سگهي اُن کي هٿ ڪري. اهڙي موقعي تي هن حقيقت جو بنياد رکيو ويو. ته ٿي يا چار ڪلاڪ اڳ ۾ مِتيا وٽ پائي به نه هئي، پر ڪنهن اهڙي واقعي جي باعث، جنهن جو ذڪر مان پوءِ ڪندس، اُهو شخص جو پنهنجي قيمتي شيءِ کي ڏهه روبل ۾ گروي پيو رکي، هاڻي هزارن جو مالڪ هو..... مان پيش بندي، کان ڪم وٺي رهيو آهيان. ماريا ڪنڊيٽريوونيا (اُها عورت جا فيودورپاولوچ جي ويجهو ٿي رهي) کان ڪيس سميرڊياڪوف جي علالت جي پريشان ڪندڙ خبر ملي. هن کان ڪيس معلوم ٿيو، ته هو ڪهڙيءَ ريت ماڙيءَ جي حجري مان ڪري پيو هو ۽ ڪيئن بيهوش رهيو ۽ وٽس ڪهڙي ريت ڊاڪٽر آيو. فيودورپاولوچ کي ڪيڏو نه ان جو انتظار هو. هن وڏي دلچسپيءَ سان هن ذڪر کي ٻڌو ته سندس پاڻ ساڳي صبح جو ماسڪو روانو ٿي ويو آهي.

دمتريءَ خيال ڪيو، ته "انهيءَ جي معنيٰ اها آهي ته هُو مون کان اڳ ۾ ولوويا جي اسٽيشن تي پهتو هوندو." پر ڪيس سميرڊياڪوف جي حالت بابت وڏي پريشاني هئي. "هاڻي ڇا ٿيندو؟ منهنجي لاءِ هاڻي ڪير نگهباني ڪندو؟ ۽ مون کي ڪير خبرون ٻڌائيندو" هُو خيال ڪرڻ لڳو. هُو هيچ مان اُن عورت کان سوال ڪرڻ لڳو، ته هنُ اڳئين شام تي ڪو نئون واقعو به ڏٺو هو. هن عورت چڱيءَ ريت سندس سوالن جو مقصد پئي سمجهيو، ته هُو ڪهڙي ريت ڪانئس اصل مطلب ڪڍائڻ ٿو گهري. هنُ ڪيس مڪمل طرح يقين ڏياريو، ته اُن شام جو ڪو به گهر ۾ ڪو نه آيو هو. ايون فيودورپاولووچ سڄي رات گهر ۾ هو ۽ سڀ ڪجهه معمول وانگر هيو، جيئن هوندو آهي. مِتيا خيالن ۾ پئجي ويو. هن خيال ڪيو ته اڄ ڪيس پوري ريت جاچ رکڻ گهرجي، پر ڪٿي؟ سامسونوف جي دروازي تي؟ هنُ فيصلو ڪيو ته هو هِتي ۽ هُتي ٻنهي جاين تي پنهنجي نگهباني قائم رکندو. ساڳي وقت ڪيس هيءَ به مشڪل هئي، ته پنهنجي نين رٿن کي، جي هن سفر ۾ سوچيون هيون، عملي جامو پهرائي. ڪيس پنهنجي ڪاميابي جو يقين هو، پر پنهنجي عمل ۾ دير نه وجهي. مِتيا فيصلو ڪيو،

تہ هوُ ان جي لاءِ هڪ ڪلاڪ جي قرباني ڪندو. "هڪ ڪلاڪ جي اندر مان سڀ ڪجهہ ڪري وٺندس ۽ سڀ ڪجهہ ٿي ويندو. اُن ڪان پوءِ سامسونوف ڏي هليو ويندس. اُتان پڇا ڪندس تہ گروشينڪا اُتي آهي ۽ انهيءَ ئي گهڙيءَ ۾ موٽي ايندس ۽ وري سامسونوف جي گهر يارهين بجي وڃي، ڪيس پنهنجي گهر پهچائي ايندس." هيءُ پروگرام هو، جو هن پنهنجي دل ۾ رٿيو هو.

هوُ گهر ڏي تيزيءَ سان ويو. وهنجي، وارن کي ڦٽي ڏنائين، ڪپڙن کي صاف ڪيائين ۽ انهن کي پهري بيگر هائلڪوف ڏانهن ويو. افسوس! هن پنهنجن اميدن کي مٽس رکيو. هن فيصلو ڪيو هو تہ هوُ ڪانئس ٽي هزار روبل قرض طور وٺندو. هُن اوچتو هي بہ محسوس ڪيو تہ هوءَ ڪيس قرض ڏيڻ ۾ ڪڏهن بہ انڪار نہ ڪندي. شايد هن تي عجب جو اظهار ڪيو وڃي تہ جڏهن ڪيس اهڙي بہ پڪ هئي، تہ ڇو نہ پهريائين اُن ڏي ٽي ويو. هوءَ اُن جهڙي هئي، جنهن سان ڳالهائڻ ۾ ڪيس آساني بہ هئي، بہ نسبت سامسونوف جي، جنهن سان سندس ڪابہ واقفيت ڪانہ هئي ۽ نہ وري سندس ڪوفي مان بہ هو. ڪيس اها بہ خبر ڪانہ هئي، تہ ساٿس ڪهڙي ريت گفتگو ڪري؟

پر هيءَ حقيقت هئي، تہ هو بيگر هائلڪوف کي بہ چڱي ريت نہ سڃاڻندو هو ۽ گذريل مهيني ۾ تہ هو ساٿس مليو بہ نہ هو. اُن کان سواءِ هن ڄاتو ٿي تہ هوءَ ڪڏهن بہ ڪيس برداشت نہ ڪري سگهندي. هوءَ ڪيس بري نظر سان ڏسي رهي هئي، ڇو تہ هو پهريائين ڪيٽرينا ايونونا سان مگيل هو ۽ هوءَ ڪن سببن جي ڪري هن ڳالهہ ڏي مائل هئي، تہ ڪيٽرينا ڪيس ڦٽو ڪري ڇڏي ۽ ايون جهڙي خوبصورت، مردانہ خصلتن جي مالڪ ۽ وضعدار سان شادي ڪري. مِتيا جي لڇڻن کي هوُ نفرت سان ڏسي رهي هئي. مِتيا مٽس ڪلندو هو ۽ ڪيس هڪ ڏينهن چئي ڏنو هئائين، تہ "هوءَ ايتري ئي حسين آهي، جيتري غير تهذيب يافتہ آهي." پر اُن صبح جو گاڏيءَ ۾ هڪ عجيب خيال پيدا ٿيو هو، تہ "جيڪڏهن هوءَ ايتري منتظر آهي تہ مان ڪيٽرينا سان شادي نہ ڪريان (ڇاڪاڻ تہ ڪيس خبر هئي تہ ان ڳالهہ جو ڪيس جنون آهي) پوءِ ڪيس ٽن هزارن کان ڇو انڪار ڪرڻ گهرجي، هوُ مون کي ٽي هزار روبل ڏيئي، انهيءَ جي قابل بڻائيندي، تہ مان ڪيٽرينا کي ڇڏي ڏيان ۽ ڪانئس هميشہ لاءِ دور ٿي وڃان. هيءُ غلاظت ۾ريون حسين بيگمون، جڏهن ڪنهن چيز تي دل رکنديون آهن، تہ اُن کي حاصل ڪرڻ ۾ ڪنهن بہ خرچ جي پرواهہ نہ ڪنديون آهن. اُن کان سواءِ هوءَ ڪافي شاهوڪار آهي." مِتيا هيءُ بہ دليل ڏنو.

سندس رٿ ايئن ڪٽي چئجي، تہ اڳين جهڙن وانگر هئي. اهائي رٿ، جنهن موجب هن پنهنجي حقن جي آڇ شرماشينا جي لاءِ پيش ڪئي هئي. پر هن ۾ ڪوبہ

تجارتي مقصد ڪونہ هو، جيئن سامسونوف جي حالت ۾ هو. هنُ اها ڪوشش نہ ٿي ڪئي، تہ هو اُن بيگم کي لالچ ڏئي، تہ ڪيس ستن اٺن هزارن جو فائدو ٿيندو. فقط قرض جي ضمانت. جيئن هوُ هن خيال تي غور ڪندو رهيو، هو خوشيءَ سان پربو ويو. جيئن هميشہ هوُ اهڙين حالتن تي اظهار ڪندو رهندو هو، جي ناگهاني طور منجهس پيدا ٿيندڙ رهنديون هيون. هوُ هرهڪ خيال وٽ وڏي جوش واري خوشيءَ مان پاڻ کي سپرد ڪندو ٿي رهيو. پر جڏهن هو بيگم هائلڪوف جي گهر جي ڏاڪڻ تي چڙهڻ لڳو تہ هن محسوس ڪيو، تہ سندس پٺيءَ جي ڪنڊي ۾ خوف جي ڏڪڻي پيدا ٿي آهي. اُن وقت هُن ڏٺو، تہ حسابي انداز سان هيءَ سندس آخري ڪوشش آهي. جيڪڏهن سندس هيءَ اميد بہ پوري نہ ٿي، تہ پوءِ دنيا ۾ هن جي لاءِ ٻي ڪا بہ شيءِ نہ رهي هئي، انهيءَ ڪان سواءِ تہ هو خون ۽ ڏاڙي سان ٽي هزار روبل گڏ ڪري سگهي. اُن وقت سادا ست ٿيا هئا، جو هن گهنڊڻي وڄائي.

پهريائين تہ بخت ڇڻ مٿس مشڪي رهيو هو. جيئن ئي ڪيس گهرايو ويو، سندس مرحبا غير معمولي طرح ٿي. "ڇڻ تہ هوءَ سندس انتظار ۾ هئي. مـتيا اهو خيال ڪندي، ملاقات جي ڪمري ۾ گهڙيو. ڪيس ڏسندي گهر جي مالڪياڻي ڊوڙي پئي ۽ هن ظاهر ڪيو تہ هوءَ ان جي انتظار ۾ هئي."

"مان توکي ياد ٿي ڪيو، مان توکي ياد ٿي ڪيو." جيتوڻيڪ مون کي ايئن وسهڻ لاءِ ڪوبہ سبب تہ نہ هو، تون پاڻ بہ ان کي سمجهي سگهين ٿو. پر ان هوندي بہ مون کي تنهنجي اچڻ جي اميد هئي. دمتري فيودوروويچ تون شايد منهنجي هن حقيقت کي ڪرامت سمجهين، پر مان صبح کان وٺي، تنهنجي آمد جي پئي ٿي اميد رکي."

"واقعي هيءَ عجب جهڙي حقيقت آهي، بيگم" مـتيا ڪيس عاجزاڻي طرح چيو. "پر مان تو وٽ ضروري ڪم سان آيو آهيان..... پر هيءُ نهايت ضروري ڪم آهي بيگم..... اهو منهنجو شخصي آهي..... ۽ مان تيزيءَ سان آيو آهيان....."

مان ڄاڻان ٿي، دمتري فيودورپاولووچ تہ تون نهايت ضروري ڪم سان آيو آهين. هيءَ ڪا الهامي شيءِ يا معجزو نہ آهي، (مربي زوسيما لاءِ ڪجهہ ٻڌو اٿيئي؟) جو مون کي اوهان جي اچڻ جي خبر پئي، بلڪ هيءُ هڪ رياضي جو دليل آهي. ڪيٽرينا ايونونا سان جو ڪجهہ گذريو. ان ڪان پوءِ تون پاڻ کي هيڏي اچڻ ڪان روڪي ئي نہ ٿي سگهين. انهيءَ ۾ ئي رياضي جي صداقت آهي.

"بيگم روزمره جي زندگيءَ جي اهائي حقيقت آهي، بس. مگر مون کي اجازت ڏي، تہ مان ان جي تشريح ڪريان."

هائو دمتري فيودورپاولووچ! اها ئي عين حقيقت آهي. مان بہ هاڻي اصل حقيقت جي پيروي جي طلبگار آهيان. معجزن ڏي ويندي، مان پڻ عبرت جو سبق حاصل ڪيو آهي. تو کي خبر آهي تہ مربي زوسيما گذاري ويو.

دمتري ٿورو متاثر ٿيندي کانئس پڇيو، تہ "نہ بيگم، ڇا هوُ گذاري ويو؟ هيءَ پهريائين اوهان کان ٿو ٻڌان." مِتيا عجب ۾ پئجي ويو ۽ اليوشا جو عڪس سندس دل ۾ اُتڻ لڳو.

"ڪالهہ رات ۾ اوهان خيال ڪيو تہ....."

مگر دمتري سندس جملي کي ڪاٽي، چوڻ لڳو تہ "بيگم، مان هن کان سواءِ ٻيو خيال ئي نہ ڪيو هو، تہ مان خود نااُميديءَ جي حالت ۾ آهيان ۽ جيڪڏهن تون مون کي مدد نہ ڪندين، تہ منهنجو سڀ ڪجهہ غم ۾ بدلجي ويندو. مان انهن کان اڳ ۾ تباهہ ٿي ويندس. مان توکان پنهنجي هن گفتگو جي لاءِ معافي ٿو گهران، پر اوهان کي خبر هجي تہ مون کي بخار آهي."

"مون کي خبر آهي، تہ توکي بخار اهي. مان سڀني حالتن جي نشيب ۽ فراز کان آگاهہ آهيان. تون مون کي جو ڪجهہ چوڻ گهرين ٿو، اُن کان بہ باخبر آهيان. مان گهٽي وقت کان وٺي تنهنجي عاقبت تي ويچاريندي رهي آهيان. مان تنهنجي حالتن تي نگاهہ بہ وجهندي رهان ٿي ۽ مطالع بہ ڪندي رهان ٿي. فيودوروڇ توکي هي خبر هئڻ کپي، تہ مان روح جي تجربيڪار طبيب آهيان."

"بيگم، جيڪڏهن تون تجربي ڪار طبيب آهين، تہ مان بہ تجربي ڪار مريض آهيان." مِتيا پنهنجي گفتگو ۾ ڪوشش ٿي ڪئي تہ هو حليمت کي اختيار ڪري. "مون کي احساس ٿو ٿئي، تہ جيڪڏهن تون اهڙيءَ ريت منهنجي قسمت جي نگراني ٿي ڪرين تہ تون ضرور منهنجي بربادي ۾ مون سان مدد ڪندينءَ، اُن ڪري مون کي اجازت ڏي تہ گهٽ ۾ گهٽ تنهنجي اڳيان مان پنهنجي رٽ جي سمجهاڻي ڏيان، جنهن جي ڪاميابيءَ لاءِ تو وٽ پنڌ ڪري آيو آهيان..... ۽ مون کي تو ۾ ڪهڙي اميد آهي..... بيگم توکي سمجهائڻ لاءِ آيو آهيان."

اُن جي تشريح نہ ڪر، اها ثانوي ضرورت آهي. جيستائين مدد جو سوال آهي، تون ڪو پهريون نہ آهين، جنهن جي مان مدد ڪريان ٿي. مان سمجهان ٿي، تو ضرور منهنجي سوٽ بيگم بيلميسوف بابت ٻڌو هوندو. سندس مرد تباهہ ٿي ويو هو، هوُ تڪليف ۾ اچي ويو هو، جيئن تون. مان ڪيس صلاح ڏني، تہ هو گهوڙن جي پرورش ڪري. هاڻي هوُ خوشحال آهي. دمتري فيودورپاولووچ توکي گهوڙن جي پرورش جو خيال ڇڳو لڳي ٿو.

مِتيا پنهنجي ذهني بيصبريءَ کان پريشان ٿي، پنهنجي جاءِ کان اُٿي بيٺو ۽ واڪو ڪري چيائين، ته "همٿ هارڻ نه گهرجي بيگم، همٿ هارڻ نه گهرجي. مان توکي عرض ڪريان ٿو ته تون فقط منهنجي حقيقت کي ڏيان ڏيئي ٻڌ. مون کي آزاد گفتگو لاءِ فقط ٻه منٽ ڏي، ته جيئن مان توکي سڀ ڪجهه ٻڌائي سگهان. سچي ئي رٽ، جنهن کي ڪٿي مان تو وٽ آيو آهيان. اُن کان سواءِ مون کي تمام ٿورو وقت آهي. مون کي نهايت جلدي آهي." مِتيا جنوني ڪيفيت ۾ واڪا ڪندو رهيو. هن محسوس ٿي ڪيو، ته هوءَ وري ڳالهائڻ شروع ڪري ڏيندي، جنهن کي هن ٿوري ۾ ئي قطع ڪرڻ گهريو ٿي. "مان نااُميديءَ ۾ تو وٽ آيو آهيان. اها منهنجي آخري نااُميدي آهي. مان توکي عرض ٿو ڪريان، ته مون کي ٽي هزار روبل قرض ڏي. جنهن جي لاءِ مان نهايت سلامتي واري ضمانت ڏيڻ گهران ٿو بيگم. جنهن جي لاءِ مان اعتبار جهڙو يقين ڏيارڻ گهران ٿو. مون کي فقط تشريح ڪرڻ ڏي....."

"تون مون کي هي سڀ ڪجهه پوءِ ٻڌائجانءِ" بيگم هائلڪوف جهٽڪي سان ايئن چوندي، پنهنجي واري تي سندس خاموشي ٽي چاهي. "تون جو ڪجهه مون کي ٻڌائيندينءَ، مان اُن کي اڳ ۾ ئي ڄاڻان ٿي. مان توکي اهو اڳ ۾ به ٻڌايو آهي. تو ڪنهن رقم جي گهر ڪئي آهي، ٽي هزار روبل جي لاءِ، پر مان توکي وڏيڪ ڏيندس. اندازي کان وڏيڪ. مان توکي بچائي وٺندس، دمتري فيودورپاولووچ، پر تون مون کي ڏيان سان ٻڌ."

مِتيا وري پنهنجي جاءِ تان اُٿڻ لڳو.

"بيگم، سچ پچ تون ايڏي مهربان ٿيندين؟" عجيب جذبي سان هن رڙ ڪري چيو. "خدايا! تو مون کي هڪ خطرناڪ موت کان بچائي روتو آهي. هڪ گوليءَ کان..... جنهن لاءِ منهنجي دائمي شڪرگذاريءَ کي قبول ڪر....."

"مان توکي وڏيڪ ڏيندس، بيحد گهڻو، ٽن هزارن کان مٿي." بيگم هائلڪوف روشن مشڪ سان مِتيا جي پريشاني کي ڏسندي زور سان چيو.

"بي حد، پر مون کي وڏيڪ ضرورت نه آهي. مون کي انهن بد بخت ٽن هزارن جي ضرورت آهي. پنهنجي طرفان مان انهن پيسن جي ضمانت شڪرگذاريءَ سان ڏيان ٿو. مان پنهنجي طرفان هڪ رٽ ڏيان ٿو، جا....."

"ڪافي آهي دمتري فيودورپاولووچ، جنهن چيو تنهن ڪيو." بيگم هائلڪوف سندس جملي کي قطع ڪندي چيو، جنهن ۾ شرميلي سخاوت جي خوشي ٽي ڏني. "مان واعدو ڪيو آهي، ته توکي بچائي وٺندس ۽ مان توکي بچائيندس، جهڙي ريت بيلميسوف کي بچايو هيم. دمتري فيودورپاولووچ، سون جي ڪاٽين لاءِ تون ڇا ٿو خيال ڪرين؟"

"سون جون ڪاٽيون بيگم، مان انهن جي بابت ڪڏهن بہ نہ سوچيو آهي."

"پر مان انهن کي تنهنجي لاءِ سوچيو آهي. مان ورائي ورائي سوچيو آهي. مان گذريل مهيني ڪان تنهنجي نگراني ڪندي رهي آهيان. تون جيئن گهمندو لنگهيو آهين، مان توکي سوين پيرا ڏسندي رهي آهيان ۽ پاڻ کي خطاب ڪندي رهي آهيان، تہ هن ماڻهو ۾ اُهي صلاحيتون آهن، جو سون جي ڪاٽين ۾ هجي. مان تنهنجي هلڻ جي انداز جو مطالعو ڪيو آهي ۽ هن نتيجي تي پهتي آهيان، تہ هيءُ ئي ماڻهو آهي، جو سون کي ڳولهي لهندو."

"منهنجي هلڻ جي انداز مان بيگم؟" مِتيا مشڪندي چيو.

"هائو تنهنجي هلڻ جي انداز مان. تون هن کان انڪار نہ ڪندين تہ هلڻ جي انداز مان انسان جي ڪردار کي معلوم ڪري سگهجي ٿو. سائنس هن خيال جي تائيد ٿي ڪري. مان هاڻي سائنس ۽ حقيقت پسنديءَ جي معتقد آهيان. هيءَ سڄي تبديلي مربي زوسيما جي باعث آهي، جنهن مون کي منجهائي ڇڏيو آهي. مان اُن ڏينهن کان حقيقت پسند بڻجي وئي آهيان، ۽ مان آئندہ عملي مفاد جي شين لاءِ پاڻ کي وقف ڪري ڇڏيو آهي. منهنجي اصلاح ٿي چڪي آهي. ڪافي آهي، جيئن ترگنيف چيو آهي."

"پر بيگم، تو وڏي مهرباني‌ءَ سان مون کي ٽي هزار روبل قرض ڏيڻ جو وعدو ڪيو آهي....."

"دمتري فيودورپاولووچ، اهي تنهنجا آهن، بيگم وري بہ سندس گفتگو کي قطع ڪندي چيو. پيسا ڇڻ تنهنجي ڪيسي ۾ پيا آهن، ٽي هزار نہ، پر ٽيهہ لک! سي بہ تمام ٿوري وقت ۾. مان توکي هن ڪر جو خاڪو پيش ڪنديس. تون سون جي ڪاٽين کي دريافت ڪر ۽ لکين روبل گڏ ڪري موٽي اچ ۽ وڏو ماڻهو بڻجي وڃ. اسان کي جاڳاءِ ۽ عمدن ڪمن جي طرف وٺي وڃ. ڇا اسان هي سڀ ڪجهہ يهودين کي ئي ڏيئي ڇڏيون؟ تون علمي ادارن جو بنياد رک ۽ سيني خير جي ڪمن ۾ بهرو وٺ. تون غريبن کي مدد ڪري سگهندين ۽ هو توکي دعائون ڏيندا. هيءَ ريلوي جو زمانو آهي فيودورپاولووچ. تون مالي محڪمي جو لازمي طرح رڪن بڻجي ويندين، جو هاڻي بري حالت ۾ آهي. تون مشهور ٿي ويندين. روبل جي قيمت جي گهٽجڻ سبب اڪثر مان راتين جو جاڳندي آهيان. ماڻهن کي منهنجي هن پاسي جي خبر ئي نہ آهي....."

"بيگم، بيگم" دمتريءَ سخت اضطراب جي حالت ۾ وچ ۾ دخل ڏيئي چيو، تہ "مان سچ پچ اوهان جي مشوري تي هلندس. اوهان جي نيڪ صلاح تي بيگم..... مان

سون جي ڪاٽين ڏانهن روانو ٿي ويندس..... مان هن ڳالهه جي لاءِ وري اوهان سان اچي ملندس..... ڪيئي پيرا سچ پچ..... پر هاڻي اُهي ٽي هزار روبل جي اوهان وڏي مهرباني‌ء سان مون کي ڏيڻا ڪيا آهن..... اُهي مون کي تڪليف کان آزاد ڪندا، پر جيڪڏهن اُهي اڄ ڏئين ته..... تون ڏسين ٿي ته مون وٽ منٽ به وڏو آهي ۽ مان اڄ هڪ منٽ به وڃائڻ نه ٿو گهران....." "بس بس دمتري فيودورپاولووچ بس!." بيگم هائلڪوف، پنهنجي جملي تي زور ڏيندي تپي پئي. "سوال اهو آهي ته تون سون جي ڪاٽين ڏي ويندين يا نه؟ تنهنجو ارادو آهي به يا نه؟ جواب ڏي هائو يا نه؟"

"بيگم مان ڪجهه وقت کان پوءِ ويندس..... مان اوڏانهين ويندس، جيڏانهن تون چاهين ٿي.... پر هاڻي..."

"ترس"، بيگم هائلڪوف رڙ ڪري چيو ۽ ٽپو ڏيئي، پنهنجي دلڪش الماري‌ء ڏانهن وئي، جنهن ۾ ڪيترائي خانا هئا. هو‌ء هڪ خاني جي پويان ٻيو خانو ڪولينڊي وئي. جن ۾ نااُميدي‌ء جي حالت ۾ ڪجهه ڳولهيندي رهي.

"ٽي هزار روبل" مِتيا خيال ڪيو. سندس دل ڇڻ ته بيهڻ لڳي هئي..."هي‌ء سڀ ڪجهه هن ئي گهڙي‌ء ۾ ..... سواءِ ڪنهن ڪاغذ ۽ قبوليت جي! واقعي هي‌ء وڏي وضعداري آهي. هي‌ء ته عجيب نيڪ عورت آهي، پر جيڪڏهن منجهس گهٽي ڳالهائڻ جي عادت نه هجي."

"هيڏي" بيگم هائلڪوف ڪيس رڙ ڪري چيو. هو‌ء خوشي‌ء مان وري مِتيا ڏي ڊوڙي آئي. "اجهو هي‌ء شي‌ء هئي، جنهن کي مون ڳولهيو ٿي!"

هي‌ء هڪڙو چاندي‌ء جو ننڍڙو مجسمو هو، جو هڪ ڏاڳي ۾ پوتل هو. اهو اهڙي قسم جو هو، جو ڪڏهن ڪڏهن صليب سان گڏ پهريو ويندو آهي.

"هي ڪيف جي شهر مان آيو آهي، دمتري فيودورپاولووچ". هو‌ء بزرگن وانگر ڳالهائيندي وئي. مقدس شهيد واراويرا جي نشانين مان آهي. مان اُن کي تنهنجي ڳچي ۾ وجهان ٿي، جنهن کان تنهنجي نئين حياتي‌ء جو آغاز ٿئي ٿو."

هن سچ پچ اُهو ڏاڳو سندس ڳچي‌ء ۾ وڌو ۽ اُن کي ناهڻ لڳي. مِتيا انتهائي بي صبري‌ء ۾، هيٺ جهڪيو ۽ ڪيس مدد ڪرڻ لڳو. آخر هن اُن کي نيڪنا‌ء جي هيٺان آندو ۽ قميص جي ڪالر کان هيٺ سيني ڏي وڌائي ڇڏيائين.

"هاڻي تون پلي وڃ" بيگم هائلڪوف اِيئن چوندي بيحد خوشي‌ء مان وري پنهنجي جاءِ تي ويهندي چيو.

"بيگم، مان توهان کان بيحد متاثر ٿيو آهيان. مان نه ٿو ڄاڻان ته ڪهڙي ريت توهان جو شڪريو ادا ڪريان..... سچ پچ.... تنهنجي ايڏي مهرباني لاءِ، پر.....

جيڪر توهان کي خبر هجي ها، ته منهنجو وقت ڪيڏو نه قيمتي آهي..... رقم جنهن جي لاءِ مان اوهان جي مهربانين جو مقروض ٿي رهندس.... بيگم جيئن ته تون مون تي بيحد مهربان آهين ۽ منهنجي احساس کان به وڌيڪ (مِتيا بي اختياريءَ مان ڳالهائيندو ويو.) مان اُن ڪري تو وٽ ظاهر ڪرڻ گهران ٿو..... جيتوڻيڪ تون اُن کي گهڻي وقت کان ڄاڻين ٿي..... ته مان هتي ڪنهن سان محبت ڪريان ٿو..... مان ڪينٽيا سان بي وفائي ڪئي آهي..... مون کي ڪيس ڪيٽرينا ايونونا چوڻ گهرجي. افسوس منهنجي روش ساڻس انسانيت سوز ۽ بي عزتيءَ واري رهي آهي. مان هتي ڪنهن بي عورت جي محبت ۾ گرفتار ٿي چڪو آهيان..... اُها عورت، جنهن کي بيگم اوهان نفرت جي نگاهن سان ٿا ڏسو. ڇاڪاڻ ته اوهان کي سيني ڳالهين جي خبر آهي. پر مان اُن کي پنهنجي طرف کان ڇڏي نه ٿو سگهان. اُن ڪري ٿي هزار هاڻي....."

بيگم هائلڪوف نهايت فريبي نموني ۾ چوڻ لڳي، ته "دمتري فيودورپاولووچ سيني ڳالهين کي ڇڏي ڏي. خاص طرح عورت کي. تنهنجي نگاهه جو مرڪز سون جون ڪاٽيون هئڻ گهرجن. اهڙي حالت ۾ اتي ڪنهن به عورت جو مقام ٿي نه ٿو سگهي. پوءِ جڏهن تون مشهور ۽ شاهوڪار ٿي موٽندين، پنهنجي دل موافق ڪنهن مٿانهين سماج واري ڇوڪريءَ کي انتخاب ڪجانءِ. اُها هڪ جديد قسم جي ڇوڪري هوندي. تعليم يافته ۽ خيالن ۾ ترقي پذير. ايندڙ دور ۾ جديد عورتن جو سوال حل ٿي ويندو ۽ جديد عورت پيدا ٿي ويندي."

"بيگم، منهنجو خيال اهو نه آهي، ڪڏهن به نه ...." مِتيا پنهنجي هٿن کي نااُميديءَ ۾ مهٽيندو رهيو.

هائو دمتري فيودورپاولووچ، اهو ئي خيال آهي، جنهن جي توکي گهرج آهي. انهيءَ ئي شيءِ لاءِ تڙپندو رهين ٿو. جيتوڻيڪ توکي ان جي لاءِ ڪوبه احساس ڪونه آهي. مان موجوده عورت جي تحريڪ جي هروپرو خلاف به نه آهيان، دمتري فيودورپاولووچ. عورت جي اصلاح ۽ قريبي مستقبل ۾ سندس سياسي آزادي منهنجو مقصد آهي. مون کي به پنهنجي ڏيءَ آهي، پر ماڻهو منهنجي طرف کان بي خبر آهن. مان هڪ خط اُن مضمون بابت مصنف شسندرين کي لکيو آهي. هن مون کي عورت جي صلاحيت بابت گهڻو ڪجهه سيکاريو آهي. سو گذريل سال، مان ڪيس بن سٽن ۾، هڪ گمنام خط لکي موڪليو، ته مان توکي جديد عورت جي طرفان پيار ڪريان ٿي. ثابت قدم رهجو. مان اُن تي صحيح ڪئي، هڪ ماءُ . مان خيال ڪيو ته اُن تي مان پنهنجي صحيح 'همعصر ماءُ' وجهان، مگر اُن جي تردید ڪري، سادي صحيح 'هڪ ماءُ' ڪافي

سمجهيم. دمتري فيودورپاولووچ هن ۾ هڪ اخلاقي دلڪشي آهي. لفظ همعصر ڪان ممڪن هو ته سندس ذهن ۾ ڪا تلخي پيدا ٿئي. خدايا! توکي ڇا آهي؟"

مِتيا آخر پنهنجي جاءِ ڪان ٽپو ڏيئي اٿيو ۽ اُن جي سامهون پنهنجي هٿن کي مهٽيندي چيائين ته "بيگم جيڪڏهن تون ديو وجهندينءَ ته مون کي تنهنجي بلند همتيءَ تي روئڻ اچي ويندو."

"ها، روءِ، دمتري فيودورپاولووچ روءِ. اهو شاندار جذبو آهي..... اهو ئي رستو تنهنجي اڳيان ڪليل آهي! ڳوڙها ئي تنهنجي دل کي آرام ڏيئي سگهن ٿا ۽ اُنهن جي هارڻ کان پوءِ، ئي توکي خوشي حاصل ٿي سگهي ٿي. تون سائبيريا ڪان مون وٽ هن نقطۂ نگاهه کان موٽي ايندين ۽ پنهنجي خوشيءَ ۾ مون کي شريڪ ڪندين."

"مون کي اجازت ڏي." مِتيا زور سان چيو ته "مان آخري طرح اوهان کي عرض ڪري چڪو آهيان. مون کي اُها رقم جنهن جو اوهان وعدو ڪيو آهي، اڄ ملندي؟ جيڪڏهن نه ته مان اُن کي ڪڏهن ونڻ اچان؟"

"ڪهڙي رقم دمتري فيودورپاولووچ؟"

"ٽي هزار روبل جنهن جو اوهان واعدو ڪيو آهي؟..... اُنهن جي لاءِ اوهان جي وڏي مهرباني."

"ٽي هزار روبل؟ نه نه مون وٽ ٽي هزار ڪٿان آيا؟" بيگم هائلڪوف نهايت سنجيده تعجب سان ڪيس جواب ڏنو. مِتيا حيرت زده رهجي ويو.

"چو، " تو هاڻي ته چيو هو..... تو اهڙي ريت چيو هو، جڻ ته اها رقم منهنجي مٺ ۾ آهي....."

نه، نه. تو غلط سمجهيو آهي، دمتري فيودورپاولووچ. توکي هن معاملي ۾ غلطي ٿي آهي. مان سون جي ڪاٽين جي ڳالهه ڪري رهي هيس. هي سچ آهي ته مون توسان، انهيءَ رقم ڪان به وڌيڪ جو وعدو ڪيو آهي. يقيناً ٽن هزار روبلن ڪان مٿي. مون کي هاڻي به چڱي طرح ياد آهي. پر منهنجو حوالو سون جي ڪاٽين لاءِ هو."

"پر رقم؟ ٽي هزار روبل؟" مِتيا اڻ وٽندڙ لهجي ۾ چيو.

"اڙي جيڪڏهن تنهنجو مطلب ڪنهن رقم ڪان هو، ته مون وٽ ته هڪ پيسو به ڪونه آهي. مان ته پنهنجي ڪوچبان سان پيسي جي لاءِ به وڙهندي رهان ٿي. مان تازو ميوسوف ڪان 500 روبل قرض ورتو آهي. نه نه، مون وٽ ڪو به پيسو ڪونه آهي، پر دمتري فيودورپاولووچ، توکي خبر آهي. مون وٽ جيڪڏهن ڪجهه هجي به ها، ته توکي ڪڏهن به نه ڏيان. پهريائين ته مان ڪنهن کي قرض نه ڏيندي آهيان. قرض ڏيڻ جي معنيٰ دوستي وڃائڻ ۽ مان خاص طرح ته جيڪر توکي اصل قرض نه ڏيان.

ڇاڪاڻ تہ مان توکي پسند ڪريان ٿي ۽ توکي بچائڻ گهران ٿي. توکي سون جي ڪاٽين جي گهرج آهي. سون جون ڪاٽيون، سون جون ڪاٽيون."

مِتيا گجندي چيو، "شيطان ڪتان جي!" پنهنجي پوري زور سان هن مٽ کي ميز تي هنيو.

اڙي، اڙي، بيگر هائلڪوف دهشت زده ٿي چيو ۽ ملاقات جي ڪمري جي ٻي پچاڙيءَ تي وڃي پهتي.

مِتيا، زمين تي ٽُڪ ڦٽي ڪئي. ڊگهـا ڊگهـا قدم ڪڍندي ڪمري کان ٻاهر نڪري ويو ۽ اونداهي گهٽيءَ ۾ وڃي پهتو. هوُ اهڙي نموني سان گهمي رهيو هو، جڻ تہ پنهنجي سيني کي ڏک هڻي رهيو آهي. هوُ انهيءَ جاءِ تي پهچي ويو، جتي ٻہ ڏينهن اڳ ۾ هن پاڻ کي، اليوشا جي سامهون ڏک هنيا هئا. سندس سيني تي هنن ڏکن کان ڪهڙو مطلب هو؟ اهو وقت جي لحاظ کان هڪ راز هو. جنهن جي دنيا ۾ ڪنهن کي بہ خبر نہ هئي. جنهن جي اليوشا کي بہ خبر نہ هئي. پر هيءُ راز اُن جي لاءِ پريشانيءَ کان بہ گهڻو مٿي هو. اُن جو مطلب هو، بربادي ۽ خودڪشي. هن محڪم ارادو ڪيو هو، تہ جيڪڏهن هوُ ٽي هزار روبل حاصل ڪري نہ سگهيو ۽ ڪيٽرينا ايونونا کي قرض ڏيئي، اُن بار کي سيني تان هلڪو ڪري نہ سگهيو، تہ انهيءَ داغ کي جو سيني تي لڳل آهي، اُن کي صاف ڪندو. اُن بيشرميءَ کي، جا سندس ضمير تي سوار آهي دور ڪندو. هيءُ سڀ تفصيل سان پڙهندڙ جي اڳيان بعد ۾ پيش ڪندس. پر هاڻي جڏهن سندس آخري اُميد بہ موڪلائي وئي، ايڏو سارو ڏسڻ جو ڏيل، بيگر هائلڪوف جي گهر کان ٿورا قدم اڳتي هلي، ٻار وانگر روئڻ لڳو. هوُ هلندو رهيو، جيتوڻيڪ ڪيس ڪابہ خبر نہ ٿي پئي، تہ هوُ ڇا ڪري رهيو آهي؟ هوُ پنهنجي اکين جا ڳوڙها، هٿ جي مُٺ سان اُگهي رهيو هو. اهڙي ريت هوُ چونڪ وٽ پهتو. اوچتو هن محسوس ڪيو، تہ هوُ ڪنهن شيءِ سان ٽڪرجي ڪريو آهي. هن متاثر ڪرڻ واري دانهن ٻڌي. اُها هڪ پوڙهي عورت جي هئي، جنهن کي هن ڪيرائي وڌو هو.

"خدايا! تو تہ مون کي ذري گهٽ ماري ڇڏيو هو. تون چڱيءَ ريت ڇو نہ ٿو ڏسين؟ پر تون وڃي ڪيڏانهن رهيو آهين وحشي؟"

"اڙي تون آهين؟" مِتيا رڙ ڪري چيو. هن اونداهي ۾ پوڙهي عورت کي سڃاڻي ورتو هو. هيءَ سامسونوف جي پوڙهي نوڪرياڻي هئي. جنهن کي مِتيا خاص طرح اُن ڏينهن تي ڏٺو هو.

"پر تون ڪير آهين؟ نيڪ بخت؟" پوڙهيءَ بلڪل جداگانہ لهجي ۾ چيو "مان توکي اونداهي ۾ سڃاڻي نہ ٿي سگهان!"

"تون ڪزوماڪزمچ وٽ رهندي آهين. تون اُتي نوڪري ۾ آهين نہ ؟"

"ايئن برابر آهي سائين. مان پروهورچ ٿي ويس. پر مان توکي هاڻي نہ ٿي سڃاڻان."

"منهنجي نيڪ عورت، مون کي ٻڌاءِ تہ اگرافينا اليگزينڊروونا، هاڻي اُتي هئي؟" مِتيا کيس شڪ گڏيل خيال سان چيو. "مان تورو وقت ٿيو، کيس اوڏانهن ويندي ڏٺو هو."

"هوءَ اُتي هئي سائين. تورو وقت ترسي ۽ وري هلي وئي."

"ڇا؟ هلي وئي؟" مِتيا رڙ ڪري چيو. "پر هوءَ ڪهڙي وقت وئي؟"

"اڙي، اڙي، " ڪراڙي عورت هڪندي چيو، پر مِتيا وڃي چڪو هو.

هوُ گروشينڪا جي گهر ڏي پوري زور سان ڊوڙيو. هوُ اُن وقت اُتي پهتو، جڏهن هوءَ ماڪروءَ جي رستي تي هئي. هوُ سندس وڃڻ کان پندرنهن منٽ کن پوءِ پهتو.

فينا پنهنجي ڏاڏيءَ سان اُتي موجود هئي. پوڙهي بورچياڻي ميٽرونا رڌڻي ۾ هئي. ڪپتان اندر گهڙي آيو. کيس ڏسندي ئي فينا کان رڙ نڪري وئي.

مِتيا رڙ ڪري چيو تہ "تون تہ رڙيون ٿي ڪرين، پر هوءَ ڪٿي آهي؟"

انهيءَ کان اڳي جو هوءَ خوفزده ڪجهہ ڳالهائي، هوُ ڊير وانگر سندس پيرن ۾ ڪري پيو ۽ کيس چوڻ لڳو تہ "فينا، مسيح جي صدقي ٻڌاءِ تہ هوءَ ڪٿي آهي؟"

"منهنجا پيارا دمتري فيودورپاولووچ، مون کي ڪابہ خبر نہ آهي. مون کي پلي ماري ڇڏ، پر مون کي ڪابہ خبر نہ آهي." فينا قسم کڻڻ لڳي ۽ اعتراض ڪرڻ لڳي تہ "گهڻو وقت ٿيو، تون تہ اُن سان گڏجي ويو هئين....."

"هوءَ موٽي آئي آهي."

"سچ ڀڻ، هوءَ هيڏي نہ آئي آهي. مان خدا جو قسم کڻي چوان ٿي، تہ هوءَ هيڏي نہ آئي آهي."

"تون ڪوڙ ٿي ڳالهائين، " مِتيا کيس چيو، "مان تنهنجي خوف مان ڄاڻان ٿو تہ هوءَ ڪٿي آهي؟"

هو تيزيءَ سان هليو ويو. خوفزده فينا خوش ٿي، تہ سندس جان جلدي ڇٽي وئي. پر هن ضرور سمجهيو تہ هوُ تڪڙ ۾ هو، ان ڪري ايئن ٿيو، نہ تہ ايترو جلدي سندس جان ڪين ڇٽي ها. پر جيئن هوُ ٻوڙيندو ٿي ويو، کيس فينا ۽ پوڙهي ميٽريونا جي غير معمولي حرڪتن تي عجب ٿي لڳو، ميز تي ٽامي جي ڪونڊي رکي هئي، جنهن ۾ ٽامي جو نندڙو ڏنڊو بہ هو، جو ڇهن انچن کان مٿي نہ هو. مِتيا اڳ ۾ ئي، هڪ هٿ سان دروازو کوليو ۽ ٻئي هٿ سان اُن ڏنڊي کي ڪٿي ڪيسي ۾ وڌائين.

"خدايا! هيءُ ڪنهن کي خون ڪندو" فينا هٿن کي مهٽيندي رڙ ڪندي چيو.

باب چوٿون

اونداهيءَ ۾

هوُ ڪيڏانهن ڊوڙي رهيو هو؟ فيودوروچ پاولووچ ڪان سواءِ، هوءَ ٻي هنڌ ڪٿي هوندي؟ هيءَ هاڻي صاف هو تہ هوءَ سامسونوف ڪان، اُن ڏي ئي وئي آهي. هيءُ سڄو منصوبو هو ۽ ظاهر ظهور فريب! هيءُ خيال سندس دماغ ۾ چڪر لڳائيندا رهيا. هوُ ماريا ڪونڊٽريونيا ڏي ڪونہ ويو " اُن ڏي وڃڻ جي ڪابہ ضرورت نہ آهي..... ذري جيتري بہ ضرورت ڪانہ آهي..... هوُ ڪوبہ خطري جو آواز نہ ڪڍندو..... هيءُ تہ سنئون سڌو ڪيس ٻڌائيندا... ماريا ۽ سميرڊياڪوف، ٻئي هن منصوبي ۾ شامل نظر اچن ٿا. سيني کي هنُ خريد ڪري ورتو آهي."

هن پنهنجي عمل جو نئون طريقو سوچيو. هوُ فيودورپاولووچ جي گهر جي چوڌاري، ايڏو ڊگهو رستو ڊوڙندو رهيو. گهٽيءَ کان ٽپي، دمتروووسڪي رستي کان ڊوڙندو، ننڍي پل تي پهتو. اُتان سڌو اُن پٽ واري ويران ڪوني وٽ اچي نڪتو. اُها خالي هئي ۽ اُن ۾ ڪو بہ نہ رهندو هو. اُن جي هڪ پاسي کان پاڙيسريءَ جي رڌڻي جي باغ جو لوڙهو هو. اُن جي ٻرسان نهايت مضبوط ۽ بلند، فيودورپاولووچ جي باغ جو لوڙهو هو. هوُ ان جي چوڌاري ڊوڙندو رهيو. آخر هن هڪ جاءِ کي چونڊيو. هيءَ اُها ساڳي جاءِ هئي، جنهن کي هنُ گذريل روايت موجب بخوبي ڄاتو ٿي، تہ هڪ پيري لزاونيا، اُن تي چڙهي وئي هئي. هن خيال ڪيو تہ "جيڪڏهن هڪ عورت اُن تي چڙهي سگهي ٿي، تہ پڪ سان مان بہ اُن تي چڙهي ويندس." خدا ڄاڻي، اهو خيال سندس دل ۾ الائي ڪيئن آيو. هن ٽپو ڏنو ۽ لوڙهي جي مٿان وڃي ويٺو. باغ ۾ ٻرسان غسل خانو هو. پر هوُ لوڙهي کان گهر جي دري بہ ڏسي سگهيو ٿي، جنهن مان روشني اچي رهي هئي.

"هان، پوڙهي جي سمهڻ واري ڪمري ۾ روشني آهي. هوءَ يقيناً اتي آهي!" هوُ ٽپو ڏئي، لوڙهي کان هيٺ باغ ۾ آيو. جيتوڻيڪ ڪيس خبر هئي، تہ گريگري بيمار آهي ۽ سميرڊياڪوف بہ ۽ ڪيس ڏسڻ وارو ٻيو هيوئي ڪونہ، پر اُن هوندي بہ هن پاڻ کي لڪائي ڇڏيو. هوُ خاموش بيٺو رهيو ۽ ڏيان ڏئي ٻڌڻ لڳو. پر هتي بلڪل خاموشي هئي ۽ چوڌاري چپ چپات. ايتري قدر جو هوا جو بہ ڪو ڪڙڪو ڪونہ هو. بلڪل خاموشي هئي. ڪو دليل وارو خيال سندس دل ۾ جاڳيو. مان سمجهان ٿو تہ لوڙهي جي مٿان، مون کي ٽپو ڏيندي، ڪنهن نہ ڏٺو آهي. هڪ منٽ جي ترسڻ کان پوءِ، هوُ آهستي باغ ۾ گاهہ مٿان گهمڻ لڳو. وٽن ۽ ٻوٽن کان پاسو ڪندو ويو. هر قدم تي چورن وانگر چرندو ٿي ويو. فقط پنهنجي قدمن جي آواز کي ٿي ٻڌائين. فقط

پنجن منٽن ۾ هوُ روشنيءَ واري دريءَ وٽ وڃي پهتو. ڪيس ياد آيو، تہ دريءَ جي هيٺان ڪيئي ڪنڊن وارا ٻوٽا ۽ اوپڙ موجود آهن. ڪٻي هٿ تي باغ ڏانهن ڪلنڊڙ دروازو بند هو. هنُ دروازي جي لنگهہ کي ڪنهن مقصد سان پوري ريت جاچي ڏٺو. آخر اُهو اُن ٻوٽن تائين پهتو ۽ اُنهن ۾ لڪي ويو. هنُ پنهنجي ساهہ کي روڪيو. هنُ خيال ڪيو، تہ ڪيس اُتي ترسڻ گهرجي. جيڪڏهن ڪنهن سندس قدمن جي آواز کي ٻڌو بہ آهي تہ ڪين سندس بابت پڪ تي ويندي ۽ هوُ ڏسي وٺندا. "مون کي نہ ڪنگهڻ گهرجي نہ زور سان ساهہ کڻڻ گهرجي."

هوُ بہ منٽ ترسيو. سندس دل زور سان ڌڪ ڌڪ ڪري رهي هئي. اهڙي حالت ۾ بہ هوُ مشڪل سان ساهہ کڻي رهيو هو. هن خيال ڪيو تہ دل جي هيءَ ڌڪ ڌڪ ڪڏهن بہ بس نہ ٿيندي ۽ مان گهڻو وقت ترسي نہ ٿو سگهان. هوُ هڪ ٻوٽي جي پويان، پاڇي ۾ بيٺو هو. دريءَ جي روشني، ٻوٽي جي اڳئين حصي تي پئجي رهي هئي.

"ڪهڙيون نہ اڇيون ۽ ڳاڙهيون ٻيريون سهڻيون آهن!" بنا ڪنهن ارادي جي هوُ چوڻ لڳو. هوريان هوريان بنا ڪنهن لڙُ ۽ گوڙ جي، هوُ قدم بہ قدم وڃي دريءَ وٽ پهتو ۽ ڪڙين تي بيهي رهيو. هاڻي فيودورپاولووچ جي سمهڻ وارو ڪمرو سڄوئي سندس سامهون هو. هيءَ ڪا وڏي ڪوني نہ هئي. ڳاڙهي پردي سان هوءَ ٻن حصن ۾ ورهايل هئي. اهو ڪپڙو چيني هيو. جيئن فيودورپاولووچ اُن کي سڏيو ٿي. چيني مِتيا جي اندر ۾ بجلي وانگر چمڪو ڏنو. هن خيال ڪيو تہ اُن پردي جي پويان گروشينڪا موجود آهي. هوُ فيودورپاولووچ کي جاچڻ لڳو، جنهن کي نئون پٽاپٽي ريشم جو، شب خوابي جو چوغو پيل هو. جنهن کي مِتيا اڳ ۾ ڪونہ ڏٺو هو. سندس چيلهہ جي چوڌاري ريشمي ڏوري ٿي ڏني. هڪ صاف ستري، لوُن جي قميص، سونن بٽڻن سان، چوغي جي ڪالر جي اندران صاف ٿي نظر آئي. فيودورپاولووچ جي مٿي تي هڪ سرخ پٽي هئي، جنهن کي اليوشا ڏٺو هو.

"هن چڱيءَ ريت پاڻ کي سينگاريو آهي." مِتيا سو چيو.

سندس پيءُ دريءَ جي پرسان بيٺو هو ۽ پنهنجي خيالن ۾ گم هو. اوچتو هنُ پنهنجي مٿي کي لوڏيو. ويرم لاءِ ڌيان ڏئي ٻڌڻ لڳو. جڏهن ڪو بہ آواز نہ ٻڌائين تڏهن ميز ڏي ويو. بي پرواهيءَ سان اڳتي وڌيو ۽ دريءَ مان اڌورو گلاس براندي جو کڻي پي ويو. اُن ڪان پوءِ ٿڌو ساهہ کنيائين. گهڙي ڪن بيهي رهيو ۽ پٺ ۾ لڳل آئيني ڏانهن ويو. سڄو هٿ مٿي کنيائين. مٿي جي پٺي کي ٿورو مٿي ڪري زخمن ۽ نشانن کي غور سان ڏسڻ لڳو. جي اڃا پنهنجي جاءِ تي موجود هئا.

"هيءُ اڪيلو آهي،" مِتيا خيال ڪيو تہ" هيءُ يقيناً اڪيلو آهي."

فيودورپاولووچ، آئيني ڪان اڳتي وڌيو، اوچتو دريءَ ڏي هليو آيو ۽ ٻاهر نهاريائين. مِتيا هڪدم پاڇي ڏانهن سرڪي ويو.

"تي سڳهي تو تہ هوءَ پردي جي پوئتان هجي ۽ هاڻي ننڊ پئي هجي." هن دل ۾ سٽ محسوس ڪئي. فيودورپاولووچ، دريءَ ڪان سرڪي ويو. "هوُ اُن جي لاءِ دريءَ ڪان نهاري رهيو آهي ۽ هوءَ وٽس ڪانہ آهي. هوُ نہ تہ ڇو، اونداهي ۾ گهوري نهاري. هوءَ اتي نہ آهي ۽ هيءُ بي صبريءَ ڪان وحشي بڻجي ويو آهي."... مِتيا وري پوئتي هٽي ويو ۽ وري دريءَ مان نهارڻ لڳو. پوڙهو ميز جي پرسان وينو هو. هوُ بلڪل نااُميد تي ڏٺو. آخر هن پنهنجي ٺونڻ ميز تي رکي ۽ پنهنجي سڄي ڳل کي هٿ تي ٽيڪ ڏنائين. مِتيا ڪيس وڏي شوق مان ڏسڻ لڳو.

"هيءُ اڪيلو آهي، هيءُ اڪيلو آهي." هوُ ورائي ورائي چوڻ لڳو. "هوءَ جيڪڏهن هتي هجي ها، تہ سندس چهرو ٻيءَ طرح هجي ها."

عجب جهڙي ڳالهہ هئي جو، گروشينڪا جي غير موجودگيءَ سبب، منجهس غصي جي رڳ ڦڙڪي اُٿي. انهيءَ حالت کان متاثر تي چيو، تہ اُن جي نہ هئڻ سبب، منهنجي دل ۾ غصو نہ آهي، جيڪڏهن آهي بہ تہ انهيءَ لاءِ، ڇاڪاڻ تہ مون کي خبر نہ آهي تہ هوءَ ڪٿي آهي؟ مِتيا پوءِ ياد تي ڪيو، تہ اُن وقت سندس دل خاص طرح صاف هئي ۽ هن هر شيءِ کي تفصيل سان تي ڏٺو. ڪا بہ ڳالهہ هن کان نہ تي گُٿي. اُن هوندي بہ سندس اضطراب ۽ شڪ، دل ۾ سخت کان سخت ٿيندو تي ويو. هنُ اوچتو پنهنجي دل ۾ فيصلو ڪيو ۽ پنهنجو هٿ ڪڍي دريءَ جي طاق کي آهستي ڪڙڪايائين. هنُ اُهي ساڳيون نشانيون ڪم آنديون، جي پوڙهي ۽ سميردياڪوف جي وچ ۾ مقرر ٿيل هيون. بہ پيرا آهستي ۽ ٿي پيرا جلدي. انهيءَ اشاري جو مطلب هو تہ گروشينڪا موجود آهي!

پوڙهي کان ڇرڪ نڪري ويو، هن پنهنجي مٿي کي لوڏو ڏنو. تڪڙ ۾ ٽپو ڏيئي اُٿيو ۽ دريءَ ڏي ڊوڙيو. مِتيا، وري پاڇي ۾ سرڪي ويو. فيودورپاولووچ دريءَ کي کوليو ۽ اُن مان پنهنجو سڄو مٿو ٻاهر ڪڍيائين ۽ چوڻ لڳو:

"گروشينڪا تون آهين؟ تون آهين؟" سندس آواز جيتوڻيڪ پٽڪي وانگر هو، پر پئي تي ڏڪيو. "تون ڪٿي آهين؟ منهنجا فرشتا؟ تون ڪٿي آهين؟" هوُ جوش ۾ خوفزدهہ هو ۽ ساهہ ڪٿي نہ تي سگهيو.

مِتيا کي يقين تي ويو تہ هوُ اڪيلو آهي.

"ڪٿي آهين؟" پوڙهي زور سان چيو. هن پنهنجو هٿ ٻاهر ڪڍيو ۽ پوءِ ڪلهن تائين نڪري ويو. ڪبي ۽ سڄي نهاري چوڻ لڳو تہ "هيڏي اڇ. مون وٽ تنهنجي لاءِ سوڪڙي آهي، اڇ تہ ڏيکاريانءِ."

"هان! سندس مطلب ٽن هزارن کان آهي." مـتيا سوچيو.

"پر تون ڪٿي آهين، دروازي وٽ. مان اُن ڪي ڪوليان ٿو."

پوڙهو ذري گهٽ دروازي جي مٿان چڙهي ويو. هوُ سڄي طرف جتي باغ جو دروازو هو، نهارڻ لڳو. وڏي ڪوشش سان اونداهي ۾ هيڏي هوڏي گهورڻ لڳو ۽ هوُ سيڪنڊ .کان پوءِ، گروشينڪا جي آواز ٻڌڻ کان سواءِ ئي دروازي کولڻ لاءِ تيار ٿي ويو.

مـتيا، هيڏي هوڏي ٽيڻ کان سواءِ، ڪيس ڏٺو. پوڙهي جي چهري جي تصوير، جنهن کي هن نفرت سان ڏٺو، حضرت آدم عليه السلام جي صورت وانگر لڙڪيل ٿي ڏني. سندس نوڪدار نڪ، سندس چپ جي شهواني شوق ۾ مرڪي رهيا هئا، فانوس جي روشنيءَ ۾، جا ڪمري جي ڪپي طرف کان ٿي آئي. صاف ڏٺا. مـتيا جي دل ۾ اوچتو خطرناڪ نفرت جو جذبو پيدا ٿيو. سندس رقيب موجود هو. هيءُ اُهو ماڻهو هو، جنهن سندس زندگيءَ کي عذاب ۾ وجهي ڇڏيو هو. هيءَ اهڙي تہ جوش ڀري ۽ انتقام ۽ غصي واري باهہ هئي، جنهن بابت هن چار ڏينهن اڳ ۾ وٽن جي جـهنڊ ۾، اليوشا جي هن سوال تي تہ "تون پنهنجي پيءُ کي ماريندين؟" هنُ چيو هو تہ "مون کي خبر نہ آهي، تہ مون کان ڇا ٿي گذرندو! شايد مان هن کي نہ ماريان يا ماري ڇڏيان. مون کي خوف ٿو ٿئي، تہ هوُ منهنجي لاءِ ڪنهن وقت گهٽي نفرت جهڙو نہ بڻجي وڃي. مان سندس ٻني ڪاڏي، سندس نڪ ۽ سندس اکين ۽ سندس بيشرميءَ جي نگاهن کي نفرت سان ٿو ڏسان. مون ۾ شخصي طرح ڪراهت پيدا ٿي وڃي ٿي. مون کي اُن جي لاءِ ڏڪار آهي ۽ شايد مان اُن کي برداشت ڪري نہ سگهان....." هيءَ شخصي نفرت هاڻي سَهڻ کان نڪرندي ٿي وئي، هوش ۾ هوندي بہ هن اوچتو ٽامي جو ڏنڊو پنهنجي ڪيسي مان ڪڍي ورتو.

"خدا مون کي اُن وقت ڏسي رهيو هو." مـتيا پوءِ پاڻ ٻڌايو تہ. اُن وقت گريگري پنهنجي بيماري جي بستري تي جاڳي پيو. ساجهري شام جو، هوُ علاج هيٺ آيل هو، جنهن جو ذڪر سميرڊياڪوف ايون سان ڪيو هو. هن پنهنجي سڄي بدن کي ڪنهن پراسرار عرق سان مالش ڪئي هئي ۽ اُن جي بچيل حصي کي پيتو هئائين. اُن وقت مارفا دعا ٿي گهري. سندس ننڊ کان پوءِ هن بہ اُن عرق کي پيتو ۽ اُن جي اَثر کان مُردي وانگر، مڙس جي پاسي ۾ پئجي رهي.

پر گريگري رات جو ننڊ مان اوچتو جاڳي پيو. ٿوري وقت جي خيال کان پوءِ، جيتوڻيڪ هن پٽ ۾ تيز سور کي محسوس ڪيو بہ، اُٿي ويٺو. هنُ پوءِ ڇاٽي واٽي، اُٿي تکڙ ۾ ڪپڙا پاتا. شايد سندس ضمير ۾ بي چيني پيدا ٿئي هئي، ڇاڪاڻ تہ سڄو گهر غير محفوظ هو ۽ هوُ ننڊ ۾ هو. سو بہ اهڙي تڪليف واري زماني ۾. سميرڊياڪوف،

پنهنجي بيهوشيءَ جي حملي سبب، ٻي ڪمري ۾ ڪنهن بہ چُر پُر ڪان سواءِ ٻي خبر ٻيو هو. مارفاڪگناٽيانا بہ ٻي حرڪت پئي هئي. گريگري ڪيس نهاريندي چيو تہ: "اهڙي قسم جي شيءِ عورت جي لاءِ تمام خراب آهي." ايئن پڻڪندو، هوُ ڏاڪن ڏي هليو ويو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ نہ آهي، تہ سندس مقصد فقط اهو هو، تہ فقط ڏاڪڻ ڪان نگاهہ ڪري، ڇاڪاڻ تہ هوُ پنڌ ڪرڻ جي لائق نہ هو. سندس پنيءَ ۽ سڄيءَ ٽنگ ۾ سور برداشت ڪان ٻاهر هوس. پر اوچتو ڪيس ياد آيو، تہ هن، شام جو باغ جي دروازي کي قلف نہ ڏنو هو. هوُ نهايت وقت تي ڪر ڪندڙ ۽ سوچڻ وارو ماڻهو هو، ڪيتري وقت ڪان نہ تبديل ٿيندڙ عادتن جو عادي هو، جيڪي هوُ سالن کان اختيار ڪري چڪو هو. سور سان ڏڏندو ۽ لڏندو، هو ڏاڪڻ کان لهي باغ ڏي ويو. هن دروازي کي ڪليل ڏٺو. خود بخود سندس قدم باغ ڏي هلڻ لڳا. ٿي سگهيو ٿي، تہ ڪنهن شيءِ جو ڪيس احساس ٿيو هجي يا ٿي سگهي ٿو، تہ هنُ کو آواز ٻڌو هجي. ڪبي طرف ڏي ڏسندي، هنُ پنهنجي آقا جي دري ڪليل ڏٺي. اُن وقت اُن مان ڪنهن بہ نہ ٿي نهاريو. "هيءَ چو ڪُلي پئي آهي؟ هاڻي اونهارو تہ نہ آهي." گريگري خيال ڪيو. اوچتو اُن ويرم ۾، هنُ باغ ۾ غير معمولي نظاري کي پنهنجي سامهون ڏٺو. چاليهہ قدم پري، هنُ هڪ ماڻهوءَ کي اونداهي ۾ ڊوڙندي ڏٺو. هڪ پاڇي جو قسم هو، جو نهايت تيزيءَ سان ٿي ويو. هنُ قريبي رستي کي ورتو ڇاڪاڻ تہ هوُ باغ جو پورو پورو واقف هو ۽ هن ڀڄندڙ ماڻهو کي وٺڻ ٿي گهريو. ڀڄندڙ ماڻهو غسلخاني ڏانهن ويو ۽ اُن جي پويان ڦري، هن لوڙهي ڏانهن وڃڻ ٿي گهريو. گريگري ان جي پويان پيو ۽ ڪيس نظر کان غائب ٿيڻ نہ ڏنائين. ڪانئس ٻيو سڀ ڪجهہ وسري وڃي ٿو. اُن وقت ماڻهو لوڙهي تي چڙهڻ لڳو. گريگري رڙ ڪري، ڪيس روڪڻ گهريو ۽ اُن جي ٽنگ کي ٻن هٿن سان ورتائين.

هاڻي، اُن جو جسم ڪيس نڳي نہ سگهيو. هنُ، هِن بلا کي سڃاتو. هي اُهوئي "پدرڪش" هو.

"پدرڪش" پوڙهي بلند آواز سان چيو، جيئن پاڙو پنو اُن کي ٻڌي سگهي. پر وٽس وڌيڪ وقت ڪونہ هو، جو هوُ وڌيڪ دانهون ڪري سگهي. مِتيا جي هٿ ۾ ٽامي جو ننڍو ڏنڊو هو، جنهن کي رمز سان هن گاهہ ۾ ڦٽو ڪري ڇڏيو. گريگري ڪري پيو. ٽامي جو ڏنڊو گريگري کان ٻن قدمن تي وڃي ڪريو. اهو گاهہ ۾ نہ ڪِريو پر رستي تي وڃي پيو. ٿورن سيڪنڊن لاءِ هن منهن ۾ پيل ماڻهو کي جاچي ڏٺو. پوڙهي جو سڄو مٿو رت سان ڀريل هو. مِتيا پنهنجو هٿ ٻاهر ڪڍيو ۽ اُن جي مٿي کي لائي ڏنائين ۽ ڪيس احساس ٿيو. هن پوءِ ياد ٿي ڪيو، تہ هن اُن وقت ڏٺو هو تہ پوڙهي جو مغز ڦاٽي پيو آهي يا ڪيس معمولي زخم آيا آهن. پر رت خوفناڪ

طرح سان وهندو رهيو ۽ ٿوري وقت ۾ مِتيا جون آڳريون گرم رت سان پرجي ويون. هن کي پوءِ ياد آيو ٿي، ته هن پنهنجي ڪيسي مان هڪ صاف ۽ سفيد رومال ڪڍي ، رتو هو، جنهن کي هن بيگم هائلڪوف جي ملاقات لاءِ پاڻ سان کنيو هو. هن اُن کي پوڙهي جي مٿي تي رکيو ۽ بيهوشي ۾ سندس مٿي ۽ نرڙ کي اُن سان صاف ڪندو ٿي رهيو. اُن وقت سندس سڄو رومال رت سان آلو ٿي ويو.

خدايا! مان هي ڇا جي لاءِ ڪري رهيو آهيان؟ اوچتو پاڻ کي سميٽيندي هن چيو. جيڪڏهن مان سندس مغز جي هڏي کي پيچي ڇڏيو آهي، ته اُهو هاڻي ڪٿان ايندو؟ ۽ هن مان ڪهڙو فائدو؟ هوُ نااُميدي ۾ چوندو ويو. "جيڪڏهن مان ڪيس قتل ڪيو آهي، ته اُن لاءِ ڪهڙو ڏڪ ڪريان. پوڙها ته ان اتي ئي پيو رهه." پويون جملو هن زور سان چيو. اُن ڪان پوءِ هوُ لوڙهي ڏي ڦريو ۽ اُن تان ٽپي گهٽيءَ ۾ آيو ۽ پڇڻ لڳو. رت پريل رومال سندس هٿ ۾ هو، ڊڪندي هن، اُن کي ڪوٽ جي پٽ واري ڪيسي ۾ وڌو. هوُ تيز ڊوڙڻ لڳو. رستي ۾ ڪيس تمام ٿورا ماڻهو مليا. اُنهن کي پوءِ ياد آيو، ته اونداهي ۾ ڪين هڪ ماڻهو ڊوڙندي نظر آيو هو. هوُ وري موروزوف جي بيوهه جي گهر ڏانهن مڙيو.

اُن شام جو جيئن ئي هن فينا کي ڇڏيو هو، هوءَ مڪيه چوڪيدار نذر ايوانووچ ڏي پڇندي وئي ۽ هنُ ڪيس عرض ڪيو، ته حضرت عيسيٰ جي صدقي، هو وري ڪپتان کي اڄ يا سڀاڻ وٽس اچڻ جي اجازت نه ڏي. هن ساڻس انجام ڪيو. پر بدقسمتيءَ سان سندس مالڪياڻي ڪيس بالاخاني ڏي سڏي ورتو. هن پنهنجي پائٽي کي، جو ويهه ورهين جو چوڪرو هو ۽ تازو ٻهراڙيءَ کان آيو هو، دروازي تي بيهاري هليو ويو. ڪانئس وسري ويو، ته هو ڪيس سڄي ڳالهه سمجهائي وڃي. ايتري ۾ مِتيا ڊوڙندو آيو ۽ دروازي کي ڪڙڪايائين. چوڪري ڪيس سڃاتو. ڇاڪاڻ ته مِتيا ڪيس ڪيئي ڀيرا رشوت ڏئي ڇڪو هو. هن دروازو کوليو ۽ ڪيس اندر اچڻ ڏنائين ۽ وٽس تڪڙ مان پهتو، ته ڪيس مشڪندي ٻڌائي ته اگرافينا اليگزينڊروونا، هن وقت گهر ۾ موجود ڪانه آهي.

"تڏهن ڪٿي آهي، پروهوور؟" مِتيا ٿورو ترسندي ڪانئس پڇيو.

"هوءَ اڄ شام جو ٻه ڪلاڪ ڪن اڳ ۾ ٽموفي سان گڏ ماڪرو هلي وئي آهي."

"ڇو؟" مِتيا ڪانئس پڇيو.

"اها مون کي خبر نه آهي. شايد ڪنهن آفيسر کي ڏسڻ وئي آهي. ڪيس ڪنهن دعوت ڏني آهي، ڇو ته گهوڙا ڪيس وٺي وڃڻ لاءِ موڪليا ويا هئا."

مِتيا ڪيس ڇڏي، چرين وانگر فينا ڏي ڊوڙيو.

باب پنجون

هڪ اٽٽر ارادو

هوءَ پنهنجي ڏاڏي سان گڏ رڌڻي ۾ ويٺي هئي. هوُ سمهڻ جي تيارين ۾ هيون، ڇو تہ ڪين نڌر ايوانووچ جو آسرو هو ۽ انهيءَ ڪري هنن دروازي ڪي قلف بہ نہ هنيو هو. مِتيا ڊوڙي اندر پهتو. فينا تي حملي آور ٿيو ۽ ڪيس سيني کان جهليائين.

"مون کي جلدي ٻڌاءِ، تہ هوءَ ڪٿي آهي؟ هاڻي ڪنهن وٽ آهي؟ ماڪرو ۾ آهي؟" مِتيا وڏي جوش مان رڙ ڪري پڇيو.

ٻئي زالون ڏکي ويون.

"اڙي مان توکي ٻڌايان ٿي، منهنجا پيارا دمتري فيودوروويچ. مان توکي سڀ ڪجهہ ٻڌايان ٿي. ڪا بہ ڳالهہ توکان نہ لڪائيندس." فينا موت جي خوف کان ٻاتي ٿي وئي. "هوءَ ماڪرو پنهنجي آفيسر ڏي وئي آهي."

"ڪهڙو آفيسر؟" مِتيا رڙ ڪري پڇيو.

"اُهو آفيسر، جنهن کي هوءَ اڳ ۾ ئي سڃاڻندي هئي. اُهو جنهن ڪيس پنج سال ٿڌي ڇڏيو هو." جيئن هوُ ڏاڍو تڪڙو ڳالهائي رهي هئي، سندس زبان وڌيڪ وچڙڻ لڳي.

مِتيا پنهنجي هٿن کي ڍرو ڪري ڇڏيو، جنهن سان هن سندس سيني کي پڪڙيو هو. هو سندس سامهون ايئن بيٺو هيو، ڇڻ تہ سڪرات کان هيڻو ٿي ويو آهي. سندس زبان مان ڪو بہ اکر اُڪلي نہ سگهيو. پر سندس اکين مان معلوم پئي ٿيو، تہ ڪيس اُن سڄي حقيقت جو احساس آهي. هوُ الف کان ي تائين سمجهي ويو هو ۽ سڄي حالت جو ڪيس اندازو ٿي ويو هو. غريب فينا اُن وقت اهڙي حالت ۾ هئي، جو هو سمجهي نہ ٿي سگهيو، تہ هُن سمجهيو بہ آهي يا نہ. هوءَ اهڙي ريت ٿي صندوق تي ويٺي هئي، جيئن اُن جي اڇڻ وقت ڪوٺيءَ ۾ ويٺي هئي. هوءَ سڄي ڏکي رهي هئي ۽ هن پنهنجا ٻئي هٿ ٻاهر ڪيي ڇڏيا هئا، ڇڻ تہ هوءَ پنهنجي ٻچاءَ لاءِ تيار آهي. ايئن ڏسڻ ۾ پئي آيو، ڇڻ تہ سندس مَتيَون منجهي ويون آهن. سندس ڪليل ۽ خوف گڏيل اکيون، هن تي ڪُپيل هيون، جن ۾ ڪا بہ ڇر پر ڪانہ هئي. هن جڏهن سندس ٻئي هٿ رت ۾ ڀريل ڏٺا، تہ حالت وڌيڪ خطرناڪ ٻڌجي ويس. ٿي سگهي ٿو تہ رستي ۾ ڊوڙندي هن پنهنجي پڳهر کي ڇنڊڻ لاءِ، رت هاڻا هٿ، منهن تي لڳايا هئا، جنهن ڪري سندس نراڙ ۽ ڳلن تي رت جا داغ هئا. فينا هن حالت کان ڏري گهٽ پاڳل ٻڌجي وئي. پوڙهي بورڇياڻي پنهنجي جاءِ کان ٽپو ڏئي اُٿي هئي ۽ ڪيس ڇرين وانگر نهاري رهي هئي. هوءَ خوف کان ڇڻ تہ بيهوش هئي.

مِتيا ٽوري ويرم بيٺو رهيو ۽ پوءِ پنهنجو پاڻ فينا جي پرسان ڪرسيءَ ۾ ڪري پيو. هو خيال ڪرڻ لاءِ نہ ويٺو هو، پر متس خوف ڇانيل هو، ڇڻ تہ پنهنجي هوش ۾ نہ آهي. اُن هوندي بہ سڀ ڪا شيءِ روز روشن وانگر صاف هئي. آفيسر! هن جي ڪيس خبر هئي ۽ پوري ريت خبر هئي. هن خود گروشينڪا ڪان ان جي باري ۾ ٻڌو هو. ڪيس اها بہ خبر هئي، تہ هڪ مهينو اڳ ۾، وٽانئس هڪ خط آيو. هيءُ سڄو مهينو مخفي طرح اها ڪارروائي هلندي ٿي رهي. تان جو اُهو نئون ماڻهو پهچي ويو هو، پر مِتيا اُن بابت ڪو بہ خيال نہ ڪيو هو. پر ڇو، هن، اُن جي لاءِ ڪوبہ خيال نہ ڪيو هو. ايئن ڪيئن پئي ٿي سگهيو؟ ايئن ڪيئن پئي ٿي سگهيو، تہ هن ڪيس وساري ڇڏيو ۽ ڇو وساري ڇڏيو هو؟ هن ٻُڌي بہ اهڙي آفيسر جي خبر نہ رکي هئي! اهي سوال هئا، جي سندس اڳيان بلائن وانگر ٿي آيا ۽ هو خوف کان سرد ٿي ويو هو.

پر اوچتو، مهرباني ۽ نرميءَ سان، جيئن ٻاجهارو ۽ پيار پريو ٻار هوندو آهي، هن فينا سان ڳالهائڻ شروع ڪيو. ڪانئس هيءَ حقيقت صاف وسري چڪي هئي، تہ جهٽ اڳ ۾ هن ڪيس ڪيترو نہ تڪليف ۽ مصيبت ۾ وجهي ڇڏيو هو. هوُ هاڻي پوري هوش سان فينا کان سوال ڪرڻ لڳو، ڇڻ تہ هو حيرت جي حالت ۾ هو، هوڏانهن هوءَ ڇوڪري سندس رت لڳل هٿن کي وحشياڻي طرح ڏسي رهي هئي. هوءَ پڻ عجب ۽ حيرت جهڙي جلديءَ سان سندس هر سوال جو جواب ڏئي رهي هئي ۽ هوءَ سڄي سچ کي سندس سامهون پيش ڪري رهي هئي. آهستي آهستي، هن ڪنهن خوشيءَ کان، ڪيس هر تفصيل ٻڌائڻ شروع ڪيو. هيءُ سڀ ڪجهہ انهيءَ لاءِ نہ هو، تہ هوءَ ڪيس عذاب ڏئي، پر ڪيس اشتياق هو، تہ هوءَ سندس خدمت جي لائق بڻجي. هن سڄي ڏينهن جي ڪاروائي ڪيس تفصيل سان ٻڌائي. ريڪٽن ۽ اليوشا جي ملاقات وقت، ڪيئن هوءَ (فينا) نگهباني جي لاءِ بيٺي هئي. ڪهڙي ريت سندس مالڪياڻي رواني ٿي وئي ۽ ڪهڙي ريت هن اليوشا کي دري مان سڏ ڪري مِتيا جي لاءِ هيءَ پيغام ڏنو، تہ ڪيس چئجانءِ تہ "هو، هڪ گهڙيءَ جي محبت کي، جا هن ساڻس ڪئي هئي، سڄي عمر ياد رکي."

هن پيغام کي ٻڌندي، مِتيا اوچتو مشڪي ويٺو. سندس زرد ڳلن تي سرخي پکڙجي وئي. فينا اُن وقت، خوف کان ٻاهر ٿي چُڪي هئي ۽ سرگوشي طرح ڪيس چيائين تہ:

"دمتري فيودورپاولووچ، پنهنجي هٿن ڏي نهار، اهي رت سان پريل آهن!"

"هائو"، مِتيا ڪيس خودبخود چئي ڏنو. هن بي پرواهيءَ سان هٿن کي ڏنو ۽ ٽوريءَ گهڙيءَ لاءِ فينا جي سوال کي وساري ڇڏيائين.

هوُ وري خاموش ٿي ويو. ويهه منٽ گذريا هئا، جو هو اُتي آيو هو. سندس پهريون خوف ختم ٿي چڪو هو، پر ساڳي وقت اُن جي جاءِ تي سندس نئون پختو ارادو جاءِ وٺي رهيو هو. هو اوچتو نيم خوابيءَ جي حالت ۾ اٿي بيٺو ۽ مشڪڻ لڳو.

فينا ڪيس چيو ته "سائين توکي ڇا ٿي ويو آهي؟ هن وري به سندس هٿن ڏي اشارو ڪيو. هوءَ ساٿس رحم ڀري آواز ۾ ڳالهائي رهي هئي، ڇڻ ته هوءَ هاڻي سندس ڏک ۾ قريب تر ٿي چڪي هئي. مِتيا وري پنهنجي هٿن کي ڏٺو.

"هيءَ رت آهي فينا" هن ايئن چوندي، هڪ عجيب نگاهه سان ڪيس ڏٺو. هيءَ انساني رت آهي ۽ منهنجا خدا! هيءَ ڇو هاري وئي. پر.... فينا..... پر هتي ڪو لوڙهو آهي ڇا، (هن ڪيس ايئن ڏٺو، ڇڻ ته ڪيس ڳُجهارت ڏئي رهيو هو.) "نهايت بلند لوڙهو ۽ اُن ڏي ڏسڻ به خطرناڪ، پر سياڻي پرهه ڦٽيءَ جو، جڏهن سج اُڀرندو، مِتيا اُن لوڙهي کي ٽپي ويندو... تون اهو نه سمجهي سگهندينءَ فينا ته اُهوڪهڙو لوڙهو! ۽ پرواهه به نه ڪئي. تون سياڻي ٻڌينءَ ۽ سمجهي ويندينءَ .... هاڻي خدا حافظ. مان اُن جي رستي ۾ روڪ نه ٿيندس. مان پاسيرو ٿي ويندس. مون کي پاسيرو به ٿيڻ ايندو آهي. تون خوش گذار منهنجي خوشي..... تو مون سان هڪ گهڙيءَ لاءِ محبت ڪئي آهي. ياد رک مِتيا نيڪا ڪرامازوف تو سان سچي زندگي محبت ڪندو رهندو..... هوءَ مون کي هميشه مِتيا نيڪا سڏيندي هئي، توکي ياد اچي ٿو؟"

اهي لفظ چوندي، هوُ اوچتو رڙٽي کان ٻاهر نڪري ويو. فينا سندس هن اوچتي موڪلاڻ کان گهڻي خوفزدهه ٿي وئي. اُن کان به زيادهه جڏهن هو اُتي آيو هو ۽ ساٿس وچڙيو هو.

ڏهه منٽ پوءِ دمتري پيوٽرالييچ پرهوٽن، اُن نوجوان آفيسر وٽ پهچي ويو، جنهن وٽ هن پنهنجو پستول گروي رکيو هو. اُن وقت ساڍا اٺ ٿيا هئا ۽ پيوٽرالييچ پنهنجي شام جي چاءِ جي دور کي پورو ڪري چڪو هو. هُو 'ميٽرو پولس' ڏي بليئرڊ جي راند کيڏڻ لاءِ وڃي رهيو هو ۽ ڪوٽ پائي رهيو هو. مِتيا ڪيس ٻاهر ايندو ڏٺو.

سندس منهن کي رت سان ڀريل ڏسي، اُن نوجوان کان عجب مان دانهن نڪري وئي.

"خدايا! خير ته آهي؟"

مان پنهنجي پستول لاءِ آيو آهيان. مِتيا ڪيس چيو. "مان تو وٽ پيسا آندا آهن. تنهنجو شڪريو. مان نهايت تڪڙو آهيان. پيوٽرالييچ ذرا جلدي ڪر."

پيوٽرالييچ وڏ کان وڏ وسمي ۾ پوندو ويو. هن اوچتو مِتيا جي هٿن ۾ نوٽن جو بنڊل ڏٺو. ڪيس عجب لاءِ وڏيڪ سبب هيءُ به هو، ته ڪيس گهمندي به نوٽ هٿن ۾ هئا ۽ اُهي وٽس اهڙي ريت هئا، جيئن انهن کي ڪو به ايئن ڪٽي نه گهمندو آهي. اُهي

سندس سڄي هٿ ۾ هئا ۽ اُهي، هن اهڙي ريت جهليا هئا، جڻ تہ هوُ انهن کي ڏيکارڻ پيو گهري. پر هوٽن جي نينگر ملازم پوءِ ٻڌايو تي، تہ هو اُن گهٽيءَ ۾ ساڳي ريت پيسن کي هٿ ۾ جهليو آيو تي. شايد اهڙي ريت هن سڄي رستي ۾ بہ ايئن ڪيو هجي. اُهي سڀ انڊلٽ جي رنگ جهڙا هئا ۽ سئو سئو روبل جا نوٽ هئا. جن آگرين ۾ اُنهن کي جهليو هئائين، سي سڀ رت سان پريل هيون.

جڏهن پيوٽراليچ کان پوءِ پيسن جي بابت سوال ڪيو ويو هو، تڏهن هن ٻڌايو تہ، هيءُ نهايت مشڪل آهي تہ هڪ نگاهہ ۾ ايئن چئي سگهجي تہ اُهي ٻہ هزار هئا يا ٽي، پر نوٽن جو بندل ٽلهو هو. "دمتري فيودورپاولووچ" جيئن پوءِ هن جي پڇا ڪان ظاهر ٿيو "پنهنجي پاڻ ۾ بہ نہ هو. ڪيس نشو نہ هو، پر هوُ اُن ڪان بہ مٿي، پنهنجو ذهن وڃائي چڪو هو، پر ساڳي وقت، جيئن ڏسڻ ۾ ٿي آيو، منجهيل هو. جڻ تہ هو فڪر ۾ هو ۽ ڪنهن کي ڳولهي رهيو هو، پر ڪنهن بہ فيصلي تي نہ ٿي آيو. هوُ نهايت تڪڙ ۾ هو. هن جواب جهلي جهلي تي ڏنو ۽ نهايت عجيب. ڪنهن ڪنهن وقت، غمگين هئڻ جي بجا اُٿلو خوش ٿي ڏنو."

"پر توکي ڇا ٿيو آهي؟" ڪهڙي ويڌن تي اٿيئي؟" پيوٽراليچ ڪانئس رڙ ڪري پڇيو ۽ اُن وحشي مهمان جي منهن ۾ گهوري ڏٺائين. "ڪهڙو سبب آهي، جو تون، هيئن رت سان پرجي ويو آهين؟ ڇا تون ڪٽان ڪري پيو آهين؟ تون ذرا پاڻ ڏي تہ نهار!"

هو ڪيس ٽونٽ کان جهلي آئيني ڏي وٺي ويو.

مِتيا پنهنجي منهن کي رت سان پريل ڏسي، غصي ۽ جوش ۾ پرجي ويو.

"ڪڏ ۾ وڃهينس! هيءُ آخري ڪک هو." دمتريءَ غصي مان چيو. هي تڪڙ مان سڄي هٿ مان ڪپي هٿ ۾ نوٽ بدلائيندو رهيو. هن پنهنجي ڪيسي مان رومال کي ڪڍي ورتو، پر سڄو رومال رت سان پريل هو. (هيءُ اُهو رومال هو، جنهن سان هن گريگري جي منهن کي صاف ڪيو هو.) اُن ۾ مشڪل سان ڪا صاف جاءِ خالي هئي. هو ايا سُڪو بہ نہ هو. وڪوڙجي ڪينهون وانگر بٽجي ويو هو ۽ ڪُلي نہ ٿي سگهيو. مِتيا غصي مان اُن کي زمين تي اڇلائي ڇڏيو.

"ڪڏ ۾ پوي"، هن چيو، "تو وٽ ڪو اڳڙيءَ جو ٽڪرو ڪونہ آهي، جنهن سان مان پنهنجي منهن کي صاف ڪري سگهان."

"سو تون فقط رت سان پريل آهين ۽ ڪو بہ زخم نہ آيو اٿيئي، چڱو آهي تہ اُن کي ڌوءُ." پيوٽراليچ ڪيس چيو "هوءَ ڌوئڻ جي جاءِ آهي، مان تنهنجي مٿان پاڻي وجهان ٿو."

"هان، اها ڌوئڻ جي جاءِ آهي. نيڪ آهي. پر هيءُ مان ڪٿي رکان؟"

سخت مونجهاري ۾ هن، سؤ روبل جي نوٽن جي تَـهي ڏي اشارو ڪيـو. ۽ پيوٽراليچ ڏي تفتيش جي نگاهه وڌائين، بلڪل اهڙي ريت جڻ تہ ڪيس اُن جو فيصلو ڪرڻو هو، تہ هو پيسن کي ڇا ڪري؟

"پنهنجي ڪيسي ۾ رک يا هن ميز تي. اهي ويندا ڪونہ."

"هان منهنجي ڪيسي ۾، منهنجي ڪيسي ۾، نيڪ آهي..... پر مان ڇوان تو تہ هيءَ سڄي بيوقوفي آهي." هن رڙ ڪري ڇيو. جڻ تہ هوُ ڪنهن خواب مان جاڳي پيو هو. "هيڏي نهار پهريائين اسان کي پستول جي معاملي کي صاف ڪرڻو آهي. مون کي اُهو موٽائي ڏي ۽ پنهنجا پيسا موٽائي وٺ."

نوٽن مان مٿيون نوٽ ڪڍي، هن پيوٽراليچ کي ڏنو.

"پر مون وٽ مٽيل ڪونہ آهي. ڇا تو وٽ ننڍا نوٽ ڪونہ آهن؟"

"نہ." مِتيا ڪيس ڇيو. هن وري نوٽن جي بنڊل کي ڏٺو. لفظن ۾ جواب ڏيڻ بدران هو مٿين نوٽن کي اُٿلائيندو رهيو.

"نہ هيءُ سڀيئي هڪجهڙا نوٽ آهن." هن وري بہ معلوم ڪرڻ واري نگاهہ پيوٽراليچ تي وڌي.

"تون ڪيئن شاهوڪار بڻجي وئين؟" پوئين ڪانئس پڇيو. ترس مان پنهنجو ڇوڪرو پلائينڪوف ڏي موڪليان ٿو. هو پنهنجو دڪان ديرسان بند ڪندو آهي. اُهو نوٽ بدلائي ڏيندو. مشا! هيڏي، هن گهٽيءَ ڏي منهن ڪري سڏ ڪيو.

"پلائينڪوف جي دڪان ڏانهن، نيڪ آهي." مِتيا پڇيو جڻ تہ هيءَ ڳالهہ ڪيس پسند آئي هئي. هو نوڪر ڏي مڙيو ۽ ڪيس ڇيائين تہ مشا، هيڏي نهار پلائينڪوف ڏي ڊوڙي وڃ ۽ ڪيس ڇئج تہ دمتري فيودورپاولووچ تو کي سلام ڏنا، هو تو ڏي ايندو بہ..... پر ڏيان ڏيئي ٻڌ، ڪيس ڇئج تہ شئمپين جون ٽي ڊزن بوتلون تيار رک. اُنهن کي منهنجي اچڻ کان اڳ ۾ چڱي طرح ويڙهي رک، ڇو تہ مون کي اهي ماڪرو ڪٽي وڃڻيون آهن. (هن پيوٽراليچ ڏي منهن ڪري ڇيو، تہ چار ڊزن هئڻ گهرجن.) هو سڀ ڪجهہ ڄاڻي ٿو، تون وڌيڪ تڪليف نہ ڪج مشا. هو وري ڇوڪري ڏي مڙيو ۽ ڪيس ڇوڻ لڳو، تہ ترس ۽ ٻڌ ڪيس ڇئجانءِ تہ پنير بہ هجي ۽ ڪجهہ پيٽرسبرگ جي مٺائي بہ. ڪجهہ مڇي، ڪجهہ ڪٺاڻ، ڪجهہ مربو. مطلب تہ دڪان ۾، جو ڪجهہ موجود هجي، اُهو هڪ سئو روبل يا هڪ سو ويهہ روبل جو تيار ڪري رکي. هنن پيسن ۾ شئمپين بہ شامل سمجهہ..... پر... بيهہ، گلابي ۽ بہ ٽي هنداڻا بہ هجن، ڪجهہ صوف بہ، چاڪليٽ ۽ ٽافي، انهن کان سواءِ، حقيقت ۾ اهي سڀيئي شيون شئمپين سميت ٽي سو روبل جون هئڻ گهرجن. هنن سڀني ڳالهين کي ياد رکجانءِ

مشا، جيڪڏهن تو مشا آهين. هن جو نالو مشا آهي نہ؟" هن پيوٽراليچ ڏي منهن ڪري چيو.

"هڪڙو منٽ ترس" ، پيوٽراليچ ڪيس روڪيندي چيو ۽ بي آراميءَ سان ڏنو. "چڱو ٿيندو، تہ تون پاڻ اُن ڏي وڃ. هوُ توکي چڱي ريت سمجهي سگهندو."

"هيءُ اهو ڪم ڪري سگهندو مان سمجهان ٿو. اڙي مشا، منهنجي دل ٿي چاهي، تہ مان توکي چميان..... جيڪڏهن تو غلطي نہ ڪئي تہ ڏهہ روبل تنهنجا آهن. ڊوڙ ۽ جلدي ڪر..... شئمپين مکيہ شيءِ آهي. براندي ۽ ڳاڙهو ۽ اڇو شراب بہ. مان هيءُ سڀ ڪٽي ويندس..... هن کي جيئن خبر پوي، تہ مون وٽ ڪهڙيون ڪهڙيون شيون آهن."

"پر پُڊ" پيوٽراليچ بي صبريءَ مان وڃ ۾ ٽپي پيو. "مان چاهيان ٿو تہ هيءُ فقط ڊوڙي وڃي پيسا بدلائي اچي ۽ هُن کي چوي، تہ دڪان کي ايستائين بند نہ ڪري، جيستائين تون اُتي پهچين..... ڪيس نوٽ ڏي. مشا جلدي ڊوڙ."

پيوٽراليچ چاهيو تہ مشا، اُتان جلدي پنهنجي ڪم لاءِ هليو وڃي. ڇاڪاڻ تہ ڇوڪري جو اُتي بيٺي، عجب کان وات ڦاٽي ويو هو ۽ اکيون ڪليون ئي رهجي ويون هيون. ڪيس مِتيا جو حڪم ٿورو ياد بيٺو هو. هوُ عجب ۽ خوف کان نهاري رهيو هو، چو تہ سندس منهن رت جي داغن سان ڀريل هو ۽ آڱريون جن ۾ نوٽ هئا، رت مان ڀريل هيون ۽ پئي ٽي ڏڪيون.

"چڱو هاڻي اڇ ۽ ڏوءُ" پيوٽراليچ ڪيس سختيءَ سان چيو. "پيسا ميز تي رک يا ڪيسي ۾، ..... ايئن ٺيڪ آهي، هيڏي اڇ ۽ ڪوٽ کي لاهہ."

ايئن چئي هن ڪيس ڪوٽ لاهڻ ۾ مدد ڪئي ۽ وري ڪيس چيائين تہ "هيڏي ڏس، تنهنجو سڄو ڪوٽ بہ تہ رت سان ڀريل آهي؟"

"هيءُ..... سڄي ڪوٽ تي ڪٽي آهي، هيءَ تہ رڳو ٻانهن تي داغ آهي.... هيءَ فقط انهيءَ جاءِ تي آهي، جتي مون رومال کي رکيو هو. شايد هوُ سڄو آلو هو. مان شايد فنيا وٽ اُن جي مٿان ويٺو هوس ۽ اُن مان ئي هن کي رت لڳو آهي." مِتيا ٻارن وانگر بيخبري ۾ سمجهائڻ لڳو. اها حيرت جهڙي ڳالهہ آهي. پيوٽراليچ، ڪيس ڏيان ڏئي ٻڌي رهيو هو.

"ٺيڪ آهي، تنهنجو معاملو ڪنهن سان ضرور ٿيو آهي. تون ڪنهن سان وڙهي آيو آهين؟" هن ڪانئس پڇيو.

هنن گڏجي ڏوئڻ شروع ڪيو. پيوٽراليچ کي هٿ ۾ وڏي صراحي هئي ۽ پاڻي پَلٽي رهيو هو. مِتيا، نااُميدي جهڙي تڪڙ ۾ هٿن کي صابڻ هڻي رهيو هو (اهي

ڏڪي رهيا هئا، جيئن پوءِ پيوٽر اُن کي ياد ڪري ٿي چيو.) پر اُن نوجوان آفيسر مٿس زور ٿي آندو، ته هو چڱيءَ طرح وڏيڪ صابڻ هٿي، اُن کي صاف ڪري ۽ مهٽي. ڏسڻ ۾ ايئن ٿي آيو، ته هوُ مِتيا تي وڏيڪ کان وڏيڪ پنهنجو اثر وجهي رهيو هو ۽ وقت گذرندو رهيو. هن سموري وقت ۾ هو مضبوط اخلاق وارو نوجوان ٿي ڏٺو.

"ڏس تون پنهنجي نهن کي صاف نه ڪري سگهيو آهين. هاڻي منهن کي مهٽ. ها نرڙ کي. ڪنن کي به ..... ڇا انهيءَ ئي قميص ۾ ويندين؟ هاڻي ڪا ڏي ويندين؟ ذرا ڏس تنهنجي سڄي ٻانهن جا ڪَنَ رت سان ڀريل آهن."

"هائو اهي سڀ رت سان ڀريل آهن." مِتيا پنهنجي قميص جي ڪَنَن کي نهاريندي چيو.

"نيڪ آهي، پنهنجي قميص کي بدلاءِ."

"مون کي ايترو وقت ڪونه آهي. توکي خبر آهي ته مان....." مِتيا سليقي سان چوندو ويو ۽ ٽوال سان منهن ۽ هٿن کي اُگهندو به ويو. هن ڪوٽ پاتو ۽ چوڻ لڳو ته "مان هن کي ڪراين تائين ويڙهي ڇڏيندس ۽ پوءِ ڪجهه به ڏسڻ ۾ نه ايندو.... ڪيئن؟"

"هاڻي مون کي ٻڌاءِ، ته تو ڪهڙي راند کيڏي آهي؟ ڪنهن سان وڙهي آيو آهين؟

ڇا اڳي وانگر شراب خاني ۾ ڪجهه ٿيو آهي؟ تو وري اُن ڪپتان کي ماريو آهي ڇا؟" پيوٽراليچ ڪانئس وري وري پڇڻ لڳو. "هاڻي وري ڪنهن کي ڏڪ هنيا اٿئي يا ماري ڇڏيو اٿئي؟"

"بيوقوف" مِتيا کيس چيو

"ڇا جي بيوقوفي؟"

"گهبراءِ نه" مِتيا کيس چيو. هوُ اوچتو کلڻ لڳو. "مان هڪ پوڙهي عورت سان هاڻي مارڪيٽ ۾ ٽڪريو هوس."

"ٽڪريو هئين؟ هڪ پوڙهي عورت سان؟"

"هڪ پوڙهو ماڻهو!" مِتيا واڪو ڪري چيو. هوُ پيوٽراليچ جي منهن ۾ سڌو نهارڻ لڳو ۽ مٿس کلندو ۽ واڪا ڪندو رهيو. ڇڻ ته هوُ ٻوڙو هو.

اهو ته منجهيل آهي. هڪ پوڙهي عورت يا پوڙهو مرد؟..... ڇا تو ڪنهن کي قتل ڪيو آهي؟

"اسان هڪبئي سان صلح ڪيو آهي..... پهريائين مقابلو هو ۽ پوءِ صلح ڪيوسين ۽ ٻن دوستن وانگر جدا ٿياسون..... هو هڪ بيوقوف آهي..... هن مون کي بخشيو آهي .... مون کي يقين آهي، ته هن وقت تائين هُن مون کي بخشي ڇڏيو

هوندو..... پر جيڪڏهن اُتي پيو تہ هو مون کي ڪڏهن بہ معاف نہ ڪندو." مِتيا جلدي پنهنجي اکين کي ٻوٽيو. "ڪڏ ۾ وڃينس، پيوٽراليچ مان توکي چوان ٿو، تہ ڪڏ ۾ وڃينس. تون هن جي لاءِ هاٿي ڪو بہ فڪر نہ ڪر. هن وقت مان اِها ڳالهہ ڪرڻ پسند نٿو ڪريان." مِتيا فيصلائتي آواز ۾ چيو.

"تون سڀ سان ڪهڙي ڳالهہ جي ڪري جهڳڙا ڪندو ٿو وتين؟ جيئن تو هُن ڪپتان سان ڪنهن بيوقوفيءَ جهڙي ڳالهہ تي جهيڙو ڪيو..... تون هميشہ وڙهندو رهيو آهين ۽ هاٿي وڙهڻ کان پوءِ عيش ۽ نشاط جي محفل کي قائم ڪرڻ گهرين ٿو. اهي ئي تہ تنهنجا ڪارناما آهن. ٽي ڊزن شيمپين! اهي توکي ڇا لاءِ گهرجن؟"

"شاباس! مون کي هاٿي پستول ڏي. مون کي ايترو وقت ڪو نہ آهي. مان چاهيان ٿو، تہ توسان گفتگو ڪندو رهان، پر ايترو وقت نہ اٿم، منهنجا پيارا نوجوان! ڳالهائڻ جي ضرورت بہ نہ آهي، ڇو تہ گهڻي دير ٿي وئي آهي. منهنجا پيسا ڪاڏي ويا؟ مون اُنهن کي ڪٿي رکيو؟" وڏي واڪي سان اِيئن چوندي هو پنهنجا ڪيسا اُٿلائڻ پٿلائڻ لڳو.

"تو اُنهن کي ميز تي رکيو آهي... تون پاڻ..... اجهو هيءُ آهن. توکان شايد ڳالهہ ئي وسري وئي آهي. پيسو تہ تو وٽ غلاظت ڀري پاٿيءَ وانگر آهي. مون کي تہ اِيئن ڏسڻ ۾ ٿو اچي. اجهو هيءُ آهي پستول. هيءَ هڪ پراڻي شيءِ آهي. هيءَ عجيب ڳالهہ آهي، تہ ستين بجي تو هن کي ڏهہ روبل ۾ گروي رکڻ لاءِ منٿ ٿي ڪئي ۽ هاٿي تون هزارن جو مالڪ آهين. بہ يا ٽي هزار روبل!

"ٽي، تنهنجو اندازو نيڪ آهي." مِتيا ڪلندي، سوٽ جي ڪيسي ۾ نوٽن کي ڳولينندو ويو.

"تون هنن کي وڃائيندين بہ اِيئن. ڇا توکي ڪا سون جي ڪاڻ هٿ آئي آهي؟"

"ڪاٿيون، سون جون ڪاٿيون؟" مِتيا واڪو ڪري چيو ۽ ڪل جو گجگوڙ پيدا ڪري ڇڏيائين. تون انهن ڪاٿين ڏي وڃڻ گهرين ٿو پروهيٽن؟ هتي هڪڙي بيگم آهي، جا توکي ٽي هزار هڪدم ڏئي ڇڏيندي. جيڪڏهن تون اُن وٽ فقط وڃين. منهنجي لاءِ بہ هنُ ئي هي سڀ ڪجهہ ڪيو آهي. هوءَ سون جي ڪاٿين جي بيحد شوقين آهي. بيگم هائلڪوف کي سڃاڻين ٿو."

"مان ڪيس نہ سڃاڻان. پر مان ڪيس ٻڌو بہ آهي ۽ ڏٺو بہ آهي. سچ ڀچ هن توکي ٽي هزار ڏنا آهن؟ سچ ڀچ؟ پيوٽراليچ ڪيس عياري سان اکين جون ميچون ڏيندو رهيو."

"جيئن ئي سپاٽي سج اُڀري ۽ صبح جو ديوتا مٿي اُڏامي، خدا جو نالو وٺي، هن ڏي هليو وڃ. ڪيس چؤ تہ هوءَ توکي ٽي هزار ڏئي ٿي يا نہ. ڪوشش ڪري ڏس."

مون کي خبر نہ آهي، تہ تنهنجا ساٿس ڪهڙا ڪهڙا تعلقات آهن؟ جيئن تہ تون هن حقيقت تي زور ڏئي رهيو آهين، مان سمجهان ٿو، تہ هن توکي اهي پيسا ڏنا آهن. اهي پيسا تنهنجي هٿ ۾ آهن، پر تون سائبيريا ڏي وڃڻ بدران، اهي پيسا هٿ خرچ ڪري رهيو آهين..... هاڻي ڪاڏي وڃڻ جو ارادو آهي؟

"ماڪرو ڏانهن"

"ماڪرو ڏانهن، پر هاڻي تہ رات آهي؟"

"ڪڏهن تہ سڀ ڪجهہ هو، پر هاڻي ڪجهہ بہ نہ آهي."

"هاڻي، ڪيئن ڪجهہ نہ آهي؟ تون تہ هزارن جون ڳالهيون ڪري رهيو آهين."

"مان هزارن جون ڳالهيون نہ ٿو ڪريان. ڪڏ ۾ وجهہ هزارن کي! مان عورت جي ڪردار جي ڳالهہ ٿو ڪريان."

"عورت جي دل پرُ فريب آهي."

"نڱ باز ۽ خرابين سان ڀريل."

"مان هن حقيقت ۾ يولاٽيس (يوناني بهادر) سان متفق آهيان. هن سچ چيو آهي."

"مان توکي سمجهي نہ ٿو سگهان!"

"مان شراب پيتو آهي؟"

"تو شراب نہ پيتو آهي، پر اُن کان بہ بدتر حالت ۾ آهين."

"پيوٽراليچ، مان روحاني طرح پيتل آهيان. ها! روحاني طرح پيتل. پر اهوُ ڪافي آهي."

"ڇا ٿو ڪرين؟ پستول کي ٿو ڀرين؟"

"هائو مان پستول کي ڀريان ٿو."

پستول جي مياڻ کي ڪولينڊي، مستيا سڄ پڄ بارود جي ڦوٽڙي کي ڪوليو ۽ پستول کي اُن سان ڀريائين. اُنهيءَ کان اڳي جو، هوُ گولي، اُن ۾ وجهي، اُن کي ميڻ بتي جي روشنيءَ ۾ چتائي ڏسندو رهيو.

"تون گوليءَ کي چتائي ڇو ٿو ڏسين؟" پيوٽراليچ کيس بي آرامي ۽ مونجهاري سان نهاريندي چيو.

"اڙي ڇو؟ هن ۾ حيرت جي ڪهڙي ڳالهہ آهي؟ فرض ڪجي تہ جيڪڏهن هيءَ گولي تون پنهنجي مغز ۾ هڻڻ چاهين، تہ تون اُن کي چتائي ڏسندين يا نہ؟"

"هن کي ڏسڻ جي ڪهڙي ضرورت؟"

"هيءَ منهنجي دماغ ۾ ويندي. ان ڪري هن کي ڏسڻ دلچسپي جو باعث آهي، تہ اها ڪهڙي شيءِ آهي؟ پر اها بيوقوفي آهي. گهڙيءَ کن جي بيوقوفي. هاڻي جڏهن

تہ سڀ ڪم پورو ٿي ويو آهي، " هن گولي کي وجهندي چيو، "پيوٽراليچ منهنجا عزيز دوست! هيءَ سڄي بيوقوفي آهي، سڄي بيوقوفي. فقط توکي خبر پوي، تہ اُها ڪهڙي بيوقوفي آهي؟ مون کي ڪوئي ڪاغذ جو ٽڪرو ڏي."

"اجهو هيءُ ڪاغذ آهي."

"نہ، هڪ صاف ۽ نئون لکڻ جو ڪاغذ ڪپي. هيءُ بہ نيڪ آهي." ميز تان هڪ قلم کڻي مِتيا جلديءَ مان بہ سٺون لکيون. ڪاغذ کي چئن حصن ۾ آڻي ويڙهيائين ۽ اُن کي پنهنجي صدري جي ڪيسي ۾ وڌائين. هن پستول کي وري مياڻ ۾ وڌو. اُن کي بند ڪري هٿ ۾ ورتائين. اُن کان پوءِ هن پيوٽراليچ کي آهستي ۽ خيال سان مشڪندي ڏٺو.

"هاڻي اسان کي هلڻ گهرجي."

اسان کي ڪاڏي هلڻو پوندو؟ نہ، هڪ منٽ ترس..... "ڇا تون انهيءَ گولي کي پنهنجي مغز ۾ هڻڻ جو ارادو ٿو رکين؟" پيوٽراليچ کانئس بي آراميءَ مان پڇيو.

"مان هن گولي کي بيوقوف ٿي بڻائڻ گهريو. مان جيئرو رهڻ گهران ٿو ۽ حياتي پياري اٿم. توکي هن جي خاطري هئڻ گهرجي. مان سونهري وارن واري صبح جي ديوتا کي پيار ٿو ڪريان ۽ سندس گرم روشني پسند اٿم.... عزيز پيوٽراليچ توکي خبر آهي تہ پاسو ڪيئن ڪري وڃبو آهي؟"

"پاسو ڪري وڃڻ کان، تنهنجو ڪهڙو مطلب آهي؟"

"هڪ پيار پري انسان ۽ هڪ اهڙي انسان لاءِ جاءِ خالي ڪرڻ، جنهن کي مان نفرت سان ڏسان ٿو. ايئن ڪرڻ سان هڪ نفرت وارو بہ عزيز بڻجي ويندو. پاسو ڪرڻ کان اهوئي مطلب آهي! ۽ کين ايئن چوڻ تہ خدا اوهان تي رحم ڪري، پنهنجو رستو وٺو. لنگهي وڃو ۽ مان....."

"۽ تون؟"

"اهو ڪافي آهي. اسان کي هلڻ ڪپي."

"مان انجام ٿو ڪريان، تہ مان ڪنهن کي چوندس تہ هوُ توکي اوڏانهن وڃڻ کان روڪي." پيوٽراليچ کيس ڏٺو. "تون هاڻي ماڪرو، ڇو ٿو وڃين؟"

"اُتي هڪ عورت آهي هڪ عورت." منهنجي لاءِ اهو ڪافي آهي، وڌيڪ نہ پڇ."

ڏيان ڏيئي ٻڌ، جيتوڻيڪ تون هڪ وحشي آهين، مگر تو سان هميشہ پيار ڪندو رهيو آهيان..... مون کي اُن ڪري انتظار آهي.

"مهرباني منهنجا پراڻا دوست. مان وحشي آهيان، جيئن تون چوين ٿو. وحشي، وحشي، اهوئي سبب آهي، جو مان پاڻ کي وحشي چوندو رهيو آهيان! ڇو مشا تہ آهي، مون کان تہ هيءُ وسري ويو هو."

مشا نهايت تيزي سان آيو هو. ڪيس هٿ ۾ ننڍا ننڍا نوٽ هئا ۽ هن ڪين ٻڌايو ته پلاٽينڪوف ۾ اڃا چڱو چهچٽو متو پيو هو. اُتي بوتلون به هيون، مڇي به هئي ۽ چاءِ به. هرڪا آساني سان ملي سگهندي. مِتيا ڏهه روبل هٿ ۾ ورتا ۽ پيوٽراليچ کي ڏنائين ۽ ٻيا ڏهه نوٽ ڦيرائيندي مشا کي ڏنائين.

اهڙي شيءِ جي جرئت نه ڪر! پيوٽر واڪو ڪري چيو. منهنجي گهر ۾ ته ايئن نه ڪر، اها بري ۽ خرابي پيدا ڪندڙ عادت آهي. پنهنجي پيسن کي پري ڪر. پاڻ وٽ رک ۽ اُنهن کي ضايع نه ڪر. اهي توکي سياڻي ڪم ايندا. مون کي يقين آهي، ته تون وري مون وٽ ۽ ڏهه روبل قرض وٺندين. تون اهي پيسا پنهنجي پاسي واري کيسي ۾ ڇو ٿو رکين؟ افسوس تون وڃائي ويهندين!"

"مان توکي عزيز دوست ڇوان ٿو، ته مون سان گڏجي ماڪرو هل."

"مان ڪٿڙي ڳالهه جي لاءِ هلان؟"

"مان ڇوان ٿو، ته هڪ بوتل کي فوري کوليو وڃي ۽ زندگي جي شادمانين لاءِ اُن کي پيئجي. مان شراب پيئڻ گهران ٿو، پر خاص طرح توسان گڏ. مان توسان ڪڏهن به گڏجي شراب نه پيتو آهي، ايئن نه؟"

"چڱو ته پوءِ ميٽرو پولس ڏانهن هلون، مان اوڏانهن ويس ٿي."

"مون کي اوڏانهن هلڻ لاءِ ايترو وقت ڪونه آهي. اسان کي پلاٽينڪوف ڏي هلي شراب پيئڻ گهرجي. مان توکي هڪ ڳجهارت ڏيان؟"

"ڏيئي ڇڏ."

مِتيا پنهنجي صدري جي کيسي مان ڪاغذ جو ٽڪرو ڪڍيو. اُن کي کوليائين ۽ کيس ڏيکاريائين. وڏن اکرن ۾ وضاحت سان اُن کي لکيو ويو هو.

"مان پاڻ کي پنهنجي سڄي حياتي ۾ سزا ڏيندو رهندس ۽ سڄي حياتي."

"مان يقيناً وڃي ڪنهن کي ٻڌائيندس. هڪدم ويندس." پيوٽراليچ ڪاغذ کي پڙهڻ کان پوءِ هڪدم چئي ڏنو.

"توکي ايترو وقت ئي ڪونه آهي عزيز يار. اچ ته شراب پيئون. تکو ٿي."

پلاٽينڪوف جو دڪان، گهٽيءَ جي آخري ڇيڙي وٽ هيو ۽ پيوٽراليچ جي دروازي کان ٻي نمبر تي. اهو اسان جي شهر ۾ بقالي جو دڪان هو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ نه آهي، ته بري شيءِ هو. جنهن جا مالڪ کي شاهوڪار واپاري هئا. هنن اُن ۾ اُهو سڀ ڪجهه آڻي رکيو، پيٽرسبرگ جي دُڪان ۾ ملي ٿي سگهيو. سڀ ڪنهن قسم جو سامان، شراب جنهن کي ايليزيوف پائرن. شيشن ۾ بند ڪيو هو. هن کان سواءِ ميوو، سگريٽ، چانهه، ڪافي، کنڊ ۽ اهڙي ريت ٻيون شيون به موجود ٿي

رهيون. دُڪان ۾ ٽي نائب ڪم ڪندڙ هئا ۽ ٻه گراهڪن کي سودو ڏيندڙ ڇوڪرا. جيتوڻيڪ اسان جي ملڪ جو هيءُ حصو غريب تي ويو آهي ۽ زميندار لڏي ويا آهن ۽ واپاريءَ جي حالت بدترين تي وئي آهي. ان هوندي به بقالين جا دُڪان ڪافي نرقي تي آهن. هر سال سندن آسودگي ۾ اضافو ٿيندو رهيو آهي. سندس سامان کي خريد ڪرڻ لاءِ ڪيترائي گراهڪ موجود آهن.

مِتيا اُتي بي صبريءَ سان انتظار ڪندو رهيو. ڪين پوري پوري يادگيري آهي ته ڪيئن نه ٽي يا چار هفتا اڳ ۾ هن شراب ۽ ٻي سامان جي خريداري ڪئي هئي. جنهن جي قيمت سوين روبل هئي ۽ هن سڀ روڪ پيسا ڏنا هئا. (ڇو ته هو ڪڏهن به ڪيس ڪا شيءِ اوڌر تي نه ڏين ها.) هنن کي ياد ٿي آيو. ته هاڻي وانگر ڪيس سوين روبل جي نوٽن جي ٿهي هٿ ۾ هئي ۽ هن اُنهن کي بي ترتيبي سان پڪيڙي ڇڏيو هو. ڪيس سودي وٺڻ ۾ به وڏي بي پرواهي هئي. هن سوچيو به نه ٿي، ته ڪيس ايترو شراب ۽ ٻيو سامان ڪهڙي ڪم ايندو. هيءَ ڳالهه سڄي شهر ۾ پکڙجي وئي هئي. ته هن گروشينڪا سان ماڪرر ڏي ويندي. هڪڙي رات ۽ ڏينهن ۾ ٽي هزار روبل خرچ ڪري ڇڏيا هئا ۽ جڏهن عيش ۽ نشاط جي محفل کان موٽي آيو هو. ته وٽس ڪچي ڪوڏي به ڪانه هئي. هن خانه بدوشن جي سڄي جماعت کي پاڻ سان ڪنيو هو. (اُهي اُن وقت اسان جي پاڙي ۾ اچي رهيا هيا) اُنهن سندس نشي جي حالت ۾، انهن ٻن ڏينهن ۾ ڪانئس ڪافي پيسو حاصل ڪيو هو ۽ قيمتي شراب کي وڏي بيهودگي سان اُڏايو هو. ماڻهن کلندي مِتيا جي بابت ٻڌايو ٿي. ته هن ڪيئن نه شمپين کي سنگدل ڪڙمين جي هٿن ۾ ٿي ڏنو ۽ ڪيئن نه ڳوناڻين عورتن ۽ ڇوڪرين کي. منائي ۽ پيٽرسبرگ جي شين تي بي ترتيبي سان دعوت ٿي ڏني. هو مِتيا جي منهن تي به ٿي ڪليا. جيتوڻيڪ سندس سامهون ڪلڻ نهايت خطرناڪ شيءِ هئي. سندس پوئتان ته ماڻهو ڪل ۾ ٻڌ ٿي ويندا هئا. خاص ڪري شرابخاني ۾. سندس پنهنجو به اهوئي اعتراف هو. ته هن هيڏي اسراف جي هوندي به. نتيجو فقط اهو نڪتو هو ته هو گروشينڪا جي قدمن کي چمي ڏي.

ٿوري وقت ۾ مِتيا ۽ پيوٽراليچ دُڪان تي پهچي ويا. اُتي هڪ گاڏي ٽن گهوڙن سان موجود هئي. گهوڙن جي سيني وٽ گهنڊٽيون ٻڌل هيون. ائنڊري ڪوجبان لنگهه وٽ مِتيا جي انتظار ۾ هو. دُڪان ۾ ذري گهٽ سڀ سامان هڪ پيتيءَ ۾ بند ڪيو ويو هو ۽ هو مِتيا جي انتظار ۾ هئا. ته هو اچي ته بيتيءَ کي ڪوڪا هڻي بند ڪيو وڃي ۽ گاڏيءَ ۾ رکيو وڃي. پيوٽراليچ هيءُ سڀ ڏسي بيحد حيران ٿي ويو.

"هيڏي تڪڙ ۾ هيءَ گاڏي ڪٿان آئي؟" هن مِتيا کان پڇيو.

"مان جيئن تو ڏي تي آيس، واٽ تي ائنڊري مليو هو. مون ڪيس چيو هو، هو پنهنجي گاڏي، سڌو دڪان وٽ آڻي بيهاري. مون کي ڪو به وقت وڃائڻو نه هو. پوئين پيري مان ٽموفي جي گاڏي ۾ ويو هوس. هو هاڻي مون کان اڳ ۾ جادوگرياڻيءَ سان ويو آهي. ائنڊري ڇا اسان کي گهڻي دير تي ويندي."

"هو اسان کان، هڪ ڪلاڪ اڳ ۾ مس پهچندا، مان ٽموفي کي تيار ٿيندي ڏٺو هو. مون کي خبر آهي، ته هوُ ڪيئن تي ويو. سندس قدم اسان جهڙا تيز نه هوندا." دمتري فيودورپاولووچ اهو تي نه ٿو سگهي. هو اسان کان هڪ ڪلاڪ مس الڳ ۾ پهچندا." ائنڊري ڊگهي قد ۽ ڪمزور بدن ۽ ڳاڙهن وارن سان وڇولي قد وارو هو. ڪيس ڊگهو ڪوٽ پهريل هو. هن ڪيس وري به گرم جوشيءَ سان چيو ته:

جيڪڏهن مان هڪ ڪلاڪ اُتي ڪانئن پوءِ پهچان، ته مون کي وڊڪا (شراب جو قسم) جي لاءِ 50 رپيا انعام طور ڏنا وڃن.

دمتري فيودورپاولووچ، مان وقت سان مقابلي جو اعلان ٿو ڪريان. هوُ اسان کان اڌ ڪلاڪ اڳ ۾ پهچندا. هاڻي ڪلاڪ به نه.

دمتري فيودورپاولووچ تڪڙ ۾ عجيب حڪم ڏئي رهيو هو. هن ٽاريءَ کان هن ٽاريءَ تي پئي اڏريو. جنهن جملي کي شروع تي ڪيائين، اُن کي اڏوري تي ڇڏيائين. پيوٽراليچ ضروري سمجهيو، ته اُن جي گفتگو ۾ دخل ڏي ۽ سندس مدد ڪري.

"چار سؤ روبل جون شيون هئڻ گهرجن، انهن کان گهٽ نه." مِتيا حڪم ڏنو. چار ڊزن شئمپين. هڪ شيشي به گهٽ هئڻ نه گهرجي."

"ايترو ڇا جي لاءِ؟ ڪنهن جي لاءِ، ڪنهن جي لاءِ؟" پيوٽر رڙ ڪري چيو. "هيءَ ڇا جي پيٽي آهي، ۽ اُن ۾ ڇا آهي؟ پڪ سان هن ۾ چئن سون جو مال نه آهي."

دڪان جي عهديدارن نرمائي سان سمجهائڻ شروع ڪيو، ته هڪڙي پيٽيءَ ۾ اڌ ڊزن شئمپين جون بوتلون آهن ۽ ٻيو سامان، جيئن ته مٺائي، ٽافيون وغيره. سامان جو مڪيه حصو، جنهن لاءِ حڪم ڏنو ويو آهي، اُهو ٺاهي پوءِ موڪليو ويندو ۽ موقعي آهر سڀ کان اڳ ۾ ڪنهن گاڏي ۾ خاص طور تي روانو ڪيو ويندو. اُن گاڏيءَ ۾ به تي گهوڙا هوندا ۽ تيز رفتار، هي سامان دمتري جي پهچڻ کان پوءِ هڪ ڪلاڪ اندر اُتي پهچي ويندو.

"مان هڪ ڪلاڪ اندر، اُن سامان ۾ وڌيڪ ٽافيون ۽ مٺائي وڌي وڃي، ڇاڪاڻ ته اُتي جون ڇوڪريون انهن شين کي وڌيڪ پسند ڪنديون آهن." مِتيا هن جملي تي گرم جوشيءَ سان زور ڏنو.

"منائي وغيره تہ نيڪ آهي، پر تون چار ڏزن شئمپين ڇا ڪندين؟ هڪ ڏزن ئي ڪافي آهي." پيوٽر غصي مان چيو. پر هوُ سودي گهرڻ ۽ بل وٺڻ ۾ مشغول هو ۽ ڪنهن بہ ريت راضپي ڏيکارڻ کان انڪاري هو. پر هن ريڙهہ پيڙهہ ۾ هو... ! روبل بچائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. آخر ۾ هي قبول ڪيو ويو، تہ سيئي شيون ٿي سؤ روبل جون هئڻ ڪپن.

"نهيو، هاڻي تون شيطان ڏي وڃي رهيو آهين؟" پيوٽراليچ ٻي خيال ايندي ڪيس چيو. "منهنجو ڪهڙو واسطو. انهيءَ سڄي رقم کي اُجلائي ڇڏ، ڇاڪاڻ تہ انهيءَ جي حاصل ڪرڻ ۾ تنهنجو ڪوبہ خرچ نہ ٿيو آهي."

"هن رستي کان، علم الاقتصاد جا ماهر، هن رستي کان. غصي نہ ٿي." مِتيا دُڪان جي پٽ کان ڪيس ڪمري ۾ وڃڻ لاءِ چيو. "هوُ اسان کي هتي بوتل پهچائي ويندا ۽ اُتي ئي اسين ان جو مزو چکنداسون. پيوٽراليچ مون سان گڏجي اچ. ڇاڪاڻ تہ تون وٽندڙ ماڻهو آهين ۽ مون کي اهڙي قسم جا ماڻهو ڪپن."

متيا، ميز جي سامهون هڪ ڪرسيءَ تي ويهي رهيو، جنهن جي مٿان رات جي ماني جو غليظ رومال پيل هو. پيوٽراليچ سندس سامهون ويهي رهيو. شئمپين جلدي اچي ويو ۽ ڪين مڇي جي ٽڪرن جي آڇ ڪئي وئي. "نهايت عمدا مڇيءَ جا ٽڪرا ۽ آخري."

"ڪڏ ۾ وجهو مڇيءَ جي ٽڪرن کي. مان اُهي نہ کائيندو آهيان. اسان کي وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ گهرجي." پيوٽراليچ، غصي مان چيو.

"مڇيءَ جي ڪائڻ جيترو وقت هاڻي ڪونہ آهي." مِتيا چيو. "مون کي بک بہ ڪانہ آهي." هن عجيب احساس سان وري چيو تہ" مان هن بي انتظاميءَ کي ڪڏهن بہ پسند نہ ڪيو آهي."

"اهو وري ٻئي ڪنهن کي ڪيئن پسند ايندو. شئمپين جا ٽي ڏزن ڪڙمين لاءِ. مان سچ ٿو چوان تہ اهڙي شيءِ آهي، جا ڪنهن کي غصي ڏيارڻ لاءِ ڪافي آهي."

"منهنجو اهو مطلب نہ آهي. مان ڪنهن مٿانهين انتظام جي ڳالهہ ٿو ڪريان. خود مون ۾ بہ ڪو انتظام نہ آهي. هان مٿانهون انتظام..... پر سڀ ڪجهہ ختم ٿي چڪو آهي. هن تي ڏک ڪرڻ جي ضرورت نہ آهي. هاڻي هي بعد از وقت آهي. ڪڏ ۾ وجهينس، منهنجي سڄي حياتي بدانتظاميءَ ۾ گذري آهي. هاڻي اُن کي ڪو انتظام ۾ آڻي. اها ڳالهہ هاڻي بعد از وقت آهي ۽ مذاق آهي."

"هيءُ مذاق نہ آهي، پر بيهودهہ گفتگو آهي."

"آسمان ۾ خدا جو شان آهي"

"هي شعر هڪ پيري منهنجي دل مان نڪتو هو. هيءُ شعر نہ آهي. پر منهنجا لڙڪ آهن..... انهن کي مان ئي وهايو هو..... اُن وقت نہ. جڏهن مان ڪپتان جي ڏاڙهيءَ کي ٽي چڪيو."

"تو هن جي ڳالهہ کي، اوچتو ۽ هاڻي چو آڻي وڌو؟"

"مان چو هن بيوقوفيءَ واريءَ ڳالهہ ۾ پيو آهيان؟ سيئي ڳالهيون پڇاڻيءَ تي پهچي وڃن ٿيون ۽ يڪسانيت اچي ٿي وڃي. هن ۾ طوالت بہ آهي ۽ اختصار بہ."

"توکي خبر آهي، مان تنهنجي پستول جي بابت خيال ڪندو رهان ٿو."

"هي پڻ بيوقوفي آهي. تون شراب کي پيءُ ۽ عجب نہ ڪاءُ. مان زندگيءَ کي پيارو ٿو ڳهران ۽ مان هميشہ هن کي پيار ڪندو رهيو آهيان. ۽ بي شرميءَ سان. هيءُ ڪافي آهي. اڄ تہ زندگي جي زندگيءَ جو شراب پيئون. عجيب ٻار! مان توکي ٻڌائڻ ٿو ڳهران. تہ زندگيءَ جي لباس کي سلامتيءَ سان بلند رکندس. مان چو پاڻ کان راضي رهان. مان هڪ بدڪردار انسان آهيان. پر پاڻ کان راضي آهيان. دنيا کي برڪت ٿو سمجهان. هن وقت بہ خدا ۽ اُن جي مخلوق کي برڪت وارو ٿو سمجهان. پر هڪ موذي بلا کي نابود ڪرڻ گهرجي. جيئن اُن وٽ ٻين کي زهر ڏيڻ لاءِ طاقت نہ رهي. اڄ، منهنجا پيارا دوست، تہ زندگيءَ جي سلامتي لاءِ پيئون. حياتيءَ کان وڌيڪ ٻي قيمتي شيءِ ڪٿڙي آهي؟ ٻي ڪابہ ڪانہ آهي. زندگي جي سلامتي. جا راڻين جي راڻي آهي."

"هان، تڏهن اڄ تہ زندگي جي سلامتي ۽ تنهنجي راڻين جي راڻيءَ لاءِ پيئون."

هنن هڪ ڪلاس پيتو. جيتوڻيڪ مِتيا جوش ۾ فضول خرچ ٿي نظر آيو، پر درد بہ ٿي ڏنو. نظر ۾ ٿي آيو. تہ مشس ڪو ڳرو ۽ وڏي انتظار وارو بار ڪري پيو آهي."

"مشا..... اجهو هيءُ تنهنجو مشا آيو آهي! مشا هيڏي اڄ. هن ڪلاس کي سياڻي جي صبح جي سونهري وارن واري ديوتا جي سلامتي لاءِ پيءُ....."

"هن کي هيءُ ڇا جي لاءِ ٿو ڏئين؟" پيوٽراليچ کيس غصي مان چيو.

"هائو، هائو، هائو. مون کي اجازت ڏي مان هن کي ڏيندس."

"هان."

مشا ڪلاس خالي ڪري، نميو ۽ سلام ڪري ڀڄي ويو.

"هي بخد ۾ ياد ڪندو." مِتيا پنهنجي راءِ ڏني. "عورت، مان عورت سان محبت ڪريان ٿو! عورت ڇا آهي؟ خلقت جي راڻي! منهنجي دل غمگين آهي. پيوٽراليچ، توکي مشليت ياد آهي. مون کي سخت غم آهي. نيڪ هوريشيو! افسوس غريب يورڪ! شايد مان اهو آهيان. هائو مان هاڻي يورڪ آهيان ۽ پوءِ فقط هڏن جو پڃرو."

پيوٽراليچ، خاموشي سان ڏيان ڏيئي ٻڌو. مِتيا پڻ توري وقت لاءِ خاموش ٿي ويو.

"هيءُ ڪهڙو ڪتو آهي، جو هتي تو ڏاريو آهي؟" هن دڪاندار کان پڇيو. هن ڪنڊ ۾ وينل لئپلئنڊ جي هڪ سهڻي ۽ ڪارين اکين واري ڪتي ڏانهن اشارو ڪيو.

"هي وار وارا اليگزيوينيا، مالڪياڻي جو آهي." ڪلارڪ ڪيس جواب ڏنو. هوءَ هن کي هتي وٺي آئي هئي، پر ڪانئس وسري ويو آهي. هيءُ ڪيس موٽائي ڏنو ويندو.

"مان هن جهڙو هڪ فوج ۾ ڏٺو هو." مِتيا ننڍاڪڙي حالت ۾ پڻ پڻ ڪندو رهيو. "ان جون پويون ٽنگون پڳل هيون پيوٽراليچ مان توکان غير ارادي طور تي پڇڻ گهران ٿو، ته تو ڪڏهن پنهنجي حياتي ۾ چوري ڪئي آهي؟"

"عجيب سوال؟"

"منهنجو اهو مطلب نه آهي، ته تو ڪنهن جي ڪيسي تي ڏاڙو هنيو آهي. منهنجو خيال سرڪاري پيسي جو غبن به نه آهي، ماڻهو پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪانه ڪا چوري ڪري ٿو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ نه آهي، ته توبه ايئن ضرور ڪيو هوندو....."

"تون ته شيطاني ڳالهيون ڪري رهيو آهين."

"مان توسان ٻين ماڻهن جي ڳالهه ڪري رهيو آهيان. ڪنهن ڪيسي مان يا ٻٽونءَ مان؟"

"مان لاولي ڪاپيڪس (روسي ننڍڙو سڪو) ماءُ جا چورايا هئا. ان وقت مان نون ورهين جو هوس. مان اهي ميز تان کنيا هئا ۽ انهن کي هٿ ۾ لڪائي رکيو هيم."

"نيڪ آهي، پوءِ ڇا ٿيو؟"

"اڙي ڪجهه به نه، مان ٽي ڏينهن اهي لڪائي رکيا. ان کان پوءِ مون کي شرم آيو. ماءُ جي اڳيان قبوليت ڏئي، انهن کي موٽائي ڏنم."

"ان کان پوءِ ڇا ٿيو؟"

"فطرتاً مون کي چهبڪ هنيا ويا. پر تون مون کان اها ڳالهه ڇو ٿو پڇين؟ ڇا توبه ڪا چوري ڪئي آهي ڇا؟"

"هائو"، مِتيا اکين کي بيوقوفيءَ سان ڇنڀيندي چيو.

پيوٽراليچ ڪانئس عجب مان پڇيو ته "تو ڇا چورايو آهي؟"

"مان ماءُ جا ويهه "ڪاپيڪس"، جڏهن نون ورهين جو هوس، ته چورايا هيم ۽ وري ٽن ڏينهن کان پوءِ ڪيس موٽائي ڏنا هيم."

ايئن چئي مِتيا هڪدم اتي بيٺو.

اٿندري، دڪان جي دروازي مان ڪيس چيو ته "دمتري فيودورپاولووچ تون اڃا به نه ايندين ڇا؟"

"تون تيار آهين تہ اسان اچون؟" مِتيا تيار ٿيو. آخري فقط چار لفظ..... ائنڊري. تياريءَ جي لاءِ هڪ وڏڪا (هلڪو شراب) جو گلاس..... هن کي ڪجهہ براندي بہ ڏيو. هي پيتي؟ (جنهن ۾ پستول بہ هو). هن کي منهنجي ويهڻ واري جاءِ جي هيٺان رکو. خدا حافظ، پيوٽراليچ، منهنجي لاءِ ڪو خراب خيال قائم نہ ڪج.

"پر تون تہ سيانڻي موٽي ايندين؟"

"بيشڪ"

"بل جا پيسا اوهان هاڻي ئي ڏيو تا؟" ڪلارڪ اڳتي ٽپو ڏيندي ۽ رڙ ڪندي چيو.

"هائو بل، بيشڪ"

هن نوٽن جي بنڊل کي وري کيسي مان ٻاهر ڪڍيو ۽ ان مان ٽي سؤ نوٽ ڪڍي، دڪان جي تختي تي ڦٽا ڪيائين ۽ تڪڙ ۾ ڊوڙندو دڪان کان ٻاهر نڪري ويو. سڀ کو سندس پويان ٻاهر نڪتو ۽ ڪيس خوش قسمتي لاءِ دعائون ڏيڻ لڳو. ائنڊري جنهن تازو براندِيءَ کي ڳڙڪايو هو، ڪنگهندو، گاڏيءَ جي پيٽي تي وڃي وينو. مِتيا اڃا پنهنجي جاءِ تي مس وينو هو جو اوچتو هن پنهنجي اڳيان فينا کي بينل ڏٺو. ڪيس ڏسي عجب لڳو. هوءَ دانهون ڪندي ڊوڙندي آئي. هوُ سندس سامهون هٿن کي مهٽيندي ۽ روئيندي رهي. پوءِ يڪدم سندس پيرن تي ڪري پئي.

"دمتري فيودورپاولووچ، پيارا نيڪ دمتري فيودورپاولووچ، منهنجي مالڪياڻيءَ کي تڪليف نہ ڏي. مان توکي ان جي لاءِ سڀ ڪجهہ ٻڌايو آهي. هن کي خون نہ ڪجانءِ. هن تي رحم ڪج. هوُ گروشينڪا جو اڳ ۾ ئي دوست هو. هن جي خواهش آهي، تہ ساڻس شادي ڪري. انهيءَ ڳالهہ لاءِ هوُ سائبيريا ڪان آيو آهي..... دمتري فيودورپاولووچ اُن کي قتل نہ ڪج."

"هان، هان، ڳالهہ تڏهن ايئن آهي؟ تون انهيءَ لاءِ وڃي رهيو آهين، تہ اُتي وڃي مصيبت پيدا ڪرين. پيوٽراليچ ڪيس چيو. "هاڻي ڳالهہ روشن سج وانگر صاف ٿي چڪي آهي. دمتري فيودورپاولووچ، پستول مون کي ڏي. جيڪڏهن تون مرد آهين تہ مون کي واپس ڏيندين". هن زور سان ڳالهائڻ شروع ڪيو.

"پستول، ٿورو وقت ترس ياءِ. مان هن کي رستي تي ڪنهن ڪڏ ۾ ڦٽو ڪري ڇڏيندس." مِتيا ڪيس چيو. "فينا اُتي منهنجي سامهون گوڏن ڀر نہ ٿي. مِتيا ڪنهن کي بہ تڪليف نہ ڏيندو. هي بيوقوف وري ڪنهن کي ايذاءِ نہ پهچائيندو. پر مان چوان ٿو فينا تہ....." هن پنهنجي جاءِ تي ويهندي چيو "مان توکي هاڻي تڪليف ڏني هئي، اُن لاءِ مون کي معاف ڪر. هن بدمعاش کي بخش... پر جيڪڏهن تون اُن کي نہ ٿي بخشي سگهين تہ نهيو. اها ساڳي ڳالهہ ٿيندي. ائنڊري هاڻي، گاڏيءَ کي اُڏار."

ائنڊري گهوڙن کي چهبڪ هنيو ۽ گهنڊٽيون وڄڻ لڳيون.

"پيوٽراليچ خدا حافظ، منهنجا آخري ڳوڙها تنهنجي لاءِ آهن....."

"هن پيتو نہ آهي، پر ايئن تو ڳالهائي، ڄڻ تہ نشي ۾ آهي. پيوٽراليچ ڪيس ويندي ڏسي چيو. هن بد دليءَ سان چاهيو، تہ ترسي اُن سامان کي ڏسي، جو بعد ۾ وڄڻ وارو هو. يقيناً هوُ مستيا سان نڳي ۽ فريب ڪندا. پر اوچتو هوُ پنهنجو پاڻ مونجهاري ۾ پئجي ويو ۽ اَنهيءَ سڄي ڳالهہ تي لعنت وجهندو، هوُ ميخاني ڏانهن بليئرڊ راند ڪيڏڻ لاءِ ويو.

هيءُ بيوقوف آهي، جيتوڻيڪ چڱو ماڻهو آهي. هنُ پنڌ ڪندي خيال ڪيو. "مان اُن آفيسر يعني: گروشينڪا جي پهرئين شعلي بابت ٻڌو آهي. جيڪڏهن هن اُن پستول کان ڪم ورتو تہ..... ڪڏ ۾ وجهينس، مان اُن جو رکوال تہ نہ آهيان! پلي جيڪي وڻين سو ڪن. اُن کان سواءِ، هن جو ڪوبہ نتيجو ڪونہ نڪرندو. هيءُ ٻئي جهڳڙالو آهن ۽ بس. هيءُ پيئندا ۽ وڙهندا. وڙهي وري دوست ٿجي ويندا. هيءُ اُهي ماڻهو ئي نہ آهن، جي سچ پچ ڪجهہ ڪري سگهن. پر هن جو هن کان مطلب ڇا هو. تہ مان پنهنجي قدمن کي هٽايان تو ۽ پاڻ کي سزا ڏيان تو.، ڪجهہ بہ نتيجو نہ نڪرندو." هن ڪيئي پيرا، اهي جملا دهرايا آهن ۽ شرابخاني ۾ هزارين پيرا! پر هاڻي تہ هيءُ پيتل نہ هو. پر روحاني طرح پيتل هو. اهڙا بدمعاش اهڙن جملن جي چوڻ جا عادي هوندا آهن. ڇا مان سندس رکوال آهيان؟ هوُ ڪنهن سان ضرور وڙهي آيو هو. سندس متهن رت سان پريل هو. پر ڪنهن سان؟ مان ميٽرو پولس ۾ جاچي وٺندس. سندس رومال سڄو رت ۾ پريل هو..... اُهو اجا تائين منهنجي ڪمري جي فرش تي پيو آهي.... ڪڏ ۾ وجهينس.

هوُ شرابخاني ۾ پهچي ويو. پر سندس مزاج بگڙيل هو. هن هڪدم راند شروع ڪري ڏني. راند ڪيس راحت ڏني. هن ٻي بہ راند ڪيڏي. هن اوچتو پنهنجي پائيوارن مان هڪ کي چيو، تہ دمتري ڪرامازوف کي وري پيسا ملي ويا آهن. قريباً ٽي هزار روبل. هو ماڪرو وري ويو آهي، تہ گروشينڪا سان وري اُهي اڏائي... هن حقيقت ڏيان ڏيندڙن ۾ هڪجهڙي دلچسپي پيدا ڪئي. سڀيئي ان بابت ڳالهائڻ لڳا. وٽن ڪل جي بجاءِ هڪ عجيب ڪشش هئي. سڀني راند ڪرڻ ڇڏي ڏني.

"ٽي هزار! پر هن اهي ٽي هزار روبل ڪٿان آندا؟"

سوال ٿيندا رهيا. بيگر هائلڪوف جي ڪهاڻيءَ کي شڪ سان ٻڌو ويو.

"ايئن تہ نہ آهي، تہ هن پنهنجي پوڙهي پيءُ کي ڦريو آهي؟ اهو سوال آهي؟"

"ٽي هزار روبل! دال ۾ ڪجهہ ڪارو نظر اچي تو."

"هن وڏي آواز سان هتي لاف هنئين هئي، ته هو پنهنجي پيءُ کي ماريندو. اسان سيني کيس ايئن چوندي ٻڌو هو. ان کانسواءِ هن ٽن هزارن لاءِ به چيو ٿي."

پيوٽراليچ هي سڀ ڏيان ڏيئي ٿي ٻڌو. اوچتو هو پنهنجي جوابن ۾ مختصر ۽ خشڪ ٿجي ويو. مٿيا جي هٿن تي ۽ منهن تي رت جي لڳل داغن بابت هن ڪوبه ذڪر نه ڪيو، جيتوڻيڪ سندس دل چاهيو ٿي ته ان جو ذڪر ڪري.

هنن ٽئين راند شروع ڪئي ۽ آهستي آهستي مٿيا جي بابت گفتگو ختم ٿي وئي. ٽئين راند جي ختم ٿيندي ئي، پيوٽر جي دل ۾ وڏيڪ راند کيڏڻ جي خواهش نه رهي هئي. هن بليئرڊ جي راند کي ڇڏيو ۽ رات جي ماني کائڻ کان سواءِ جنهن جو کيس ارادو هو، هو تفريح گاهه کان ٻاهر نڪري ويو. هو جڏهن مارڪيٽ ۾ آيو، ته هو سخت مونجهاري ۾ بيهي رهيو ۽ پاڻ کي عجب مان ڏسڻ لڳو. هن محسوس ڪيو ته ڪيس هن ڳالهه جي طلب هئي، ته هو فيودورپاولووچ وٽ وڃي معلوم ڪري، ته اتي ڪو حادثو ته نه ٿيو آهي؟ "هيءُ سڀ ڪجهه بيوقوفي جو باعث ٿيندو، جنهن جو پورو يقين اثر مان سڄي گهر کي اتاريندس ۽ وڏو جنجل پيدا ٿي ويندو." هن پاڻ سان ڳالهايو. "ڪڏ ۾ وڃهين، اهو منهنجو ڪم آهي ڇا، ته مان سندن رکوالي ڪريان؟"

هو سخت بي ترتيبيءَ ۾ سڌو پنهنجي گهر ڏانهن هليو. اوچتو ڪيس فينا ياد اچي وئي. "سيني کي ڪڏ ۾ وڃهه. مون کي ان وقت ڪانئس سوال پڇڻ ڪپندا هئا." هن سخت پريشانيءَ ۾ خيال ڪيو، ته "اهڙي ريت مان سڀ ڪجهه معلوم ڪري سگهان ٿو." سندس دل ۾ خواهش پيدا ٿي، ته هو ان سان ڳالهائي ۽ ڪانئس حقيقت معلوم ڪري. هيءُ خيال مٿس ايڏو ته غالب پئي ويو، جو گهر ڏانهن ويندي اڌ پنڌ ڪان مڙيو ۽ سڌو ان جاءِ ڏانهن هليو، جتي گروشينڪا ٿي رهي. دروازي وٽ وڃي ان کي ڪڙڪايائين. رات جي خاموشيءَ ۾ دروازي جي ڪڙڪي سندس سرمستي کي وڃائي ڇڏيو ۽ بي مزي ٿجي ويو. ڪوبه جواب نه آيو، ڇو ته گهر ۾ سيئي ننڊ ۾ هئا. ڪيس سخت درد جو احساس ٿيو ۽ چوڻ لڳو، ته "هيءُ سڀ بيهودگي آهي." اتان هلي وڃڻ جي بجاءِ، هو هاڻي پوري طاقت سان دروازي کي ورائي ورائي ڪڙڪائڻ لڳو، جنهن کان سڄي گهٽي شور سان ڀرجي وئي.

"ڪوبه نه ٿو اچي؟ ٺيڪ آهي مان در کي ڪڙڪائي سيني کي اتاريندس." هو هر ڪڙڪي تي ايئن پٽڪندو رهيو ۽ جوش ۾ ايندو رهيو ۽ ساڳي وقت، هن دروازي تي ڪڙڪن جو انداز ٻيٽو ڪري ڇڏيو.

باب ڇهون

مان پڻ آڇان ٿو

دمتري فيودورپاولووچ رستي تي تيزيءَ سان وڃي رهيو هو. ماڪرويه ويهن ميلن کان ٿورو مٿي هو. مگر ائنڊري جا ٽي گهوڙا ايترو ته تيزيءَ سان ڊوڙي رهيا هئا، جو ايئن ڏسڻ ۾ ٿي آيو، ته اهو مناصلو ڪلاڪ سوا ۾ پورو ٿي ويندو. هن تيز رفتار مٽيا کي تسلي ڏني. هوا تازي ۽ ٿڌيري هئي. آسمان ۾ ستارا چمڪي رهيا هئا. هيءُ اُهو وقت هو، ۽ اُها رات هئي، جڏهن اليوشا زمين تي ڪري، سجدي ۾ وڏي شوق سان قسم ٿي کنيو، ته هُو زمين کي هميشه محبوب رکندو. دمتريءَ جو روح اونداهو هو ۽ سندس آشفتگي جو ڪو اندازو ئي نه هو. باوجود هن اضطراب، وحشت جي سندس قلب پريشان نه هو ۽ سندس وجود جي تاڃي پيٽي ڪيس سندس راٿي گروشينڪا ڏي پئي ٿي ڇڪيو ۽ سندس ڪوشش هئي، ته هُو اُن تائين جلدي پهچي وڃي ۽ اُن سان آخري ملاقات ڪري. پاڻ کي اُن جي شوق جي نشي ۾ غرق ڪري ڇڏي. هڪ شيءِ مان پختگيءَ سان ٻڌايان ٿو. سندس دل لحظي لاءِ به نه ٿي لُڏي. هن حقيقت تي اعتبار ڪرڻ گهرجي، ته هن عاشق هڪ گهڙي به پنهنجي نئين رقيب لاءِ حسد کي دل ۾ جاءِ نه ڏني هئي، جو اوچتو ٽپو ڏئي، زمين کڻان نڪري ويو هو. جيڪڏهن ٻيو ڪو اهڙيءَ ريت ظاهر ٿئي ها، ته هُو اُن جو هڪدم حاسد بڻجي وڃي ها ۽ هُو وري پنهنجي خوفناڪ هٿن کي رت سان پُري ڇڏي ها. پر هُو رات جو جيئن تيزيءَ سان ويو ٿي، هُن نه بغض نه دشمنيءَ کي ٿي محسوس ڪيو. ڇاڪاڻ ته اهو ماڻهو پهريون عاشق هو .... هيءَ به حقيقت آهي، ته هن اُن کي اَڃا تائين ڏٺو به نه هو.

"هتي ڪنهن جهڳڙي جو سوال ئي نه آهي. اهو هن جو (گروشينڪا جو) ۽ هُن جو حق هو. هيءَ هُن جي پهرئين محبت هئي، جنهن کي وساري نه سگهبي هئي. هو ساڻس پنج سال ساندهه محبت ڪندي رهي ۽ هاڻي مان ڪيئن اُن جي آڏو اَچان؟ مون کي اُن لاءِ ڪهڙو حق آهي؟ هن آفيسر جي باعث سڀ ڪا ڳالهه ختم ٿي چُڪي آهي. جيڪڏهن هُو ظاهر نه به ٿئي ها، ته اُن جي معاملي ۾ هرڪا ڳالهه ختم سمجهڻ ۾ اَچي ها ...."

هي لفظ سراسري طور سندس جذبات کي ظاهر ڪري رهيا هئا. جيڪڏهن هُو دليل جو صاحب هجي ها، ته اُنهن کي سمجهي ها، پر اُن وقت ڪنهن به دليل وٽس ڪم نه ٿي ڪيو. سندس موجوده عمل جي رٿ، دليل کان سواءِ جاڳي پئي هئي.

فينا جي آخري لفظن سندس جذبات ۾ عجيب هلچل مچائي ڇڏي هئي. اُن مان جيڪي نتيجا نڪتا تي، اُهي سندس اندر ۾ چمڪاٽ ڏئي رهيا هئا. اُن هوندي بہ ڪنهن محڪم ارادي جي بجاءِ سندس روح ۾ مونجهارو تي ڏنو. هڪ درد ڏيندڙ مونجهارو سندس محڪم ارادو بہ ڪيس جمعيت ڏئي نہ تي سگهيو. اهي پس پرده اهڙيون حقيقتون هيون، جيڪي ڪيس عذاب ڏئي رهيون هيون. انهن گهڙين ۾ ڪيس هرڪا شيءِ عجيب تي نظر آئي. ايئن ڪٽي چئجي، تہ هن پنهنجي قلم سان ڪاغذ تي خود موت جي فتويٰ تي لکي. "مون کي پاڻ کي سزا ڏيڻ گهرجي." اهو ڪاغذ هردم تيار سندس ڪيسي ۾ هو. پستول بہ پريل هو. هن اڳ ۾ ئي فيصلو ڪيو هو، تہ هُو ايندڙ سونن وارن واري ديوتا يعني صبح جو ڪهڙيءَ ريت انتظار ڪري.

اُن هوندي بہ هُو ماضيءَ کي وساري نہ تي سگهيو، جو سندس پوئتان هو، جنهن ڪيس عذاب تي ڏنو. ڪيس اُن جو وڏو احساس هو ۽ اُن جي خيال کان سندس دل ٻُڏي تي وئي ۽ نااُميدي تي جهلڪي. هن حالت ۾ وٽس هڪ گهڙي اهڙي بہ آئي، جنهن ۾ هن چاهيو تي، تہ ائنڊري کي روڪي ۽ گاڏيءَ مان ٽپو ڏئي هيٺ لهي، پنهنجي پستول کي ڇڪي ۽ پرهہ ڦٽيءَ کان اڳ ۾ هر شيءِ جو خاتمو ڪري ڇڏي. پر اُها گهڙي هڪ چٽنگ وانگر چمڪي ۽ ختم تي وئي. گهوڙا تيزيءَ سان ڊوڙندا تي ويا ۽ زمين جي مفاصلي کي ڳڙڪائيندا تي ويا. جيئن هُو پنهنجي منزل مقصود کي ويجهو ٿيندو ويو. هُن خيال، تنها ۽ سندس روح کي وٺي قابو ڪيو ۽ اُن خطرناڪ خيالن جي عڪس کي وٺي ٻاهر ڪيو، جي ڪيس ڊيڄاري رهيا هئا. ڪيتري قدر نہ ڪيس انتظار هو، تہ هُو ڪيس ڏسي، ڇو تہ هڪ گهڙيءَ جي لاءِ ئي پوءِ اهو پريان ئي هجي.

"هوءَ هاڻي اُن سان آهي،" هُن خيال ڪيو. "هاڻي مان ڏسندس، تہ هوءَ هن کان ڪيتري قدر راضي آهي، جا هُن جي پهرئين محبت آهي. هاڻي مان اهو ڏسندس." باوجود هن حقيقت جي تہ اُن عورت جي محبت سندس دل سان ڪيڏندي تي رهي، مگر ڪڏهن بہ هن پنهنجي دل ۾ ايڏي جلائيندڙ محبت جو احساس ئي نہ ڪيو هو، جو هاڻي ڪيس هو. هيءَ اهڙي باهہ هئي، جنهن ڪيس ششدر ڪيو هو ۽ حيرت ۾ وجهي ڇڏيو هو. هُو پرستش ۽ نابوديءَ جي حد تي پهچي چُڪو هو ۽ سندس دل بي اختياريءَ ۾ مبتلا هئي. اوچتو هن پريشانيءَ ۽ بي خبريءَ جي حالت ۾ چيو تہ، "هائو، هن راهہ ۾ مون کي عشق نابود ڪري ڇڏيندو."

گهوڙا قريباً هڪ ڪلاڪ ڊوڙندا رهيا. مِتيا خاموش هو. ائنڊري باوجود ڳوناٽي جي جيتوڻيڪ گهڻ ڳالهائو هو، هن بہ هڪ لفظ نہ ڳالهايو. هن کي گفتگوءَ کان خوف پئي ٿيو. هن فقط چالاڪيءَ سان پنهنجي ڪمزور گهوڙن کي چهبڪ تي چهبڪ تي هنيا. اوچتو مِتيا پنهنجي خطرناڪ انتظار سان ڪانئس پڇيو تہ:

"ائنڊري ڇا ٿيندو؟ جي هُو ننڊ ۾ هجن؟"

هن خيال ڇڻ ته ڪيس ڇمات هٿي ڪڍي. هيءُ خيال ڪيس اڳ ۾ آيو ئي نه هو.

ائنڊري ڪيس جواب ڏنو ته، "دمتري فيودورپاولووچ اِهو چڱو ٿيندو، ته هُو هن وقت ننڊ ۾ هجن."

مِتيا هن جواب تي درد کان بي تاب ٿي ويو. هائو سچ ڀچ ..... هُو اوڏانهن تيزيءَ سان وڃي رهيو هو ..... عجيب جذبن سان ..... ۽ اِهڙي وقت ۾ هُو ننڊ ۾ هوندا .... شايد هوءَ به ننڊ ۾ هجي ..... سندس دل ۾ ڪاوڙ ڀريل جذبا پيدا ٿيڻ لڳا.

هن خودبخود رڙ ڪري چيو، ته "گهوڙن کي تيز ڪر ائنڊري، ڇهبڪ هڻين."

"تي سگهي ٿو، ته هُو اَجا ستا هجن." ويرم رکي ائنڊري چيو. "ٽيموفي چيو ٿي، ته اُتي گهٽئي اَچي گڏ ٿيا آهن."

"اسٽيشن وٽ؟"

"نه، گاڏين جي اسٽينڊ وٽ نه، پر پلاسٽونوف جي مسافرخاني ۾."

دمتري، جو هن اَڻ ٿيٽي حقيقت کان واڻڙو ٿي ويو هو، پڇڻ لڳو ته، "اُنهن جو عدد گهڻو آهي؟ ڪهڙي ريت؟ ڪهڙا ماڻهو اُتي موجود آهن؟"

"ٽيموفي چيو ٿي، ته سيئي مرد آهن. به ته اُنهن مان اَسان جي شهر جا آهن. مگر مان اُنهن کي نه ٿو سڃاڻان. پر ٽيموفي چيو ٿي، ته اُهي اسان جي شهر جا آهن. به اجنبي آهن. شايد ڪو ٻيو به ماڻهو هجي. مان ڪانئس خاص طرح ڪونه پڇيو هو. هُن ٻڌايو ٿي، ته هُو تاش جي راند کيڏي رهيا هئا."

"تاش؟"

"اُن ڪري ٿي سگهي ٿو، ته هُو تاش کيڏڻ جي ڪري، شايد اَجا سُتل نه هجن. اَجا دير به نه آهي، يارنهن وڄڻ ۾ هوندا."

"تڪڙو ٿيءُ ائنڊري، تڪڙو ٿيءُ." مِتيا بيتابيءَ مان وري ڪيس چيو.

"مان ڪجهه اوهان کان پڇان سائين؟" ائنڊري ڪيس چيو، پر مون کي اوهان جي ڪاوڙ کان خوف ٿو ٿئي.

"توکي ڇا چوڻو آهي؟"

"اُهو ڪهڙو سبب هو، جو توري دير اڳ ۾ فينا تنهنجي قدمن ۾ ڪِري پئي هئي ۽ توکي عرض ڪري رَهي هئي، ته تون سندس مالڪياڻي کي تڪليف پهچائڻ کان باز اَچ يا ڪنهن ٻئي کي به .....؟ اُن ڪري سائين ..... مان ئي آهيان، جو توکي اُن طرف وٺي وڃي رَهيو آهيان ..... معاف ڪر سائين، هيءُ هاڻي منهنجو ضمير آهي .... شايد اِهڙيءَ ريت هيءَ منهنجي گفتگو بيوقوفي هجي."

مِتيا اوچتو سندس ٻانهن کي پوئتان جهلي، غصي مان چيو، تہ "تون ڪوڄبان آهين نہ؟"

"هائو سائين ....."

"اُن ڪري توکي ڄاڻڻ کپي، تہ ڪنهن کي بہ پنهنجي درجي کان مٿي نہ وڃڻ کپي. تون ئي ٻڌاءِ تہ هڪ ڪوڄبان کي ڪهڙو جواب ڏيڻ گهرجي؟ ڇا تون هڪ ڪريل ماڻهو تي پنهنجي گاڏي هلائيندين؟ هڪ ڪوڄبان کي اِهو نہ ٿو ٿهي، تہ هُو ماڻهن جي مٿان گاڏي هلائيندو رَهي. ڪنهن کي بہ انسانن جي زندگيءَ کي خراب نہ ڪرڻ گهرجي. جيڪڏهن تو ڪنهن جي حياتيءَ کي خراب ڪيو آهي، تہ اُن لاءِ پاڻ کي سزا ڏي ..... جيڪڏهن تو ڪنهن جي حياتيءَ کي برباد ڪيو آهي، تہ اُن لاءِ بہ پاڻ کي سزا ڏي ۽ هليو وڃ." هي الفاظ مِتيا کان جنون جي حالت ۾ نڪرندا رهيا. ائنبري سندس گفتگوءَ کان حيرت ۾ هو، پر هُن پنهنجي گفتگوءَ کي جاري رکيو.

"اِهو صحيح آهي، دمتري فيودورپاولووچ. توهان بلڪل صحيح آهيو. ڪنهن بہ ماڻهو کي نہ کپي، تہ هُو ٻي کي لتاڙي يا عذاب ڏئي. پوءِ هُو انسان آهي يا ٻي مخلوق. ڇاڪاڻ تہ هر مخلوق خدا جي پيدائش آهي. مثال طور، هڪ گهوڙو وٺو، ماڻهن وٽ توڙي ڪوڄبانن وٽ، اُن کي ڊوڙائڻو آهي، اِنهيءَ کان تہ ڪنهن کي روڪي نہ ٿو سگهجي. هو تہ هن کي تيز ڊوڙائيندا رهندا."

"جهنم ۾ وڃهينس،" مِتيا وڃ ۾ ٽپي پيو ۽ پنهنجي دستوري مخصوص ڪِلَ سان ڪلڻ لڳو. "ائنبري سادا روح!" هن وري ڪيس سندس ڪلهن کان جهليو، "مون کي ٻڌاءِ تہ دمتري فيودورپاولووچ ڪرامازوف دوزخ ۾ ويندو يا نہ؟ تنهنجي ڪهڙي راءِ آهي؟"

"منهنجا عزيز، مون کي اِن جي لاءِ ڪابہ خبر نہ آهي. اِهو تہ توتي مدار رکي ٿو ..... سائين توهان کي اِها خبر آهي، تہ جڏهن خدا جي پياري کي صليب تي ڪليون هڻي چاڙهيو ويو ۽ هُو مري ويو، تہ هُو پهريائين جهنم ۾ پهتو ۽ سڀني گنهگارن کي اُت ويندي نجات ڏنائين، جي عذاب ۾ ورتل هئا. شيطان گُرڪندو رهيو. ڇاڪاڻ تہ ڪيس هن ڳالهہ تي افسوس ٿيو، تہ هاڻي جهنم ۾ ڪوبہ گنهگار نہ هوندو. اُن وقت ڪيس خدا کان آواز آيو، تہ غم نہ ڪر، ڇاڪاڻ تہ تنهنجي لاءِ زمين تي وڏا طاقتور موجود آهن. بادشاهہ، وڏا منصف ۽ شاهوڪار. اهي هن کي هر دور ۾ پريندا رهندا، جيستائين منهنجو پيارو وري دنيا ۾ موٽي وڃي. هي آهن سندس صداقت پريا لفظَ."

"هڪ ڳوناڻو داستان! نهايت سنگين! ائنبري ڪبي پاسي ڏي گهوڙي کي تيز ڪر."

"اِهڙي ريت سائين تون ڏسي سگهين ٿو، تہ دوزخ ڪنهن جي لاءِ ناهيو ويو آهي." ائنبري گهوڙي کي چهبڪ هڻندي، ڪبي پاسي ڏي موڙيو. پر تون هڪ ننڍڙي

ٻار وانگر آهين ..... اسان هميشه توکي ايئن ڏسندا رهيا آهيون .... توکي هميشه تکڙي طبعيت وارو سمجهندا رهيا آهيون. مگر خدا تعاليٰ توکي چڱيءَ دل جي صدقي بخشيندو.

"پر تون، تون ائنڊري مون کي بخشين ٿو؟"

"مان ڪهڙي ڳالهه جي لاءِ توکي بخشيان. تو تہ مون کي ڪابہ تڪليف نہ ڏني آهي؟"

"نہ، سڀ ڪنهن جي لاءِ، هن رستي جي مٿان اڪيلو، تون مون کي ٻين جي لاءِ بہ بخشي سگهين ٿو؟ ڳالهاءِ سادي ڳوناڻي دل!"

"اڙي سائين، مان توکي سواريءَ ۾ آندو آهي، انهيءَ لاءِ بہ مون کي خوف ٿو ٿئي. تون تہ عجيب ڳالهيون ڪري رهيو آهين."

پر مِتيا ڪيس ٻڌوئي نہ. هُو جنوني حالت ۾ دعائون گهري رهيو هو ۽ پاڻ سان ڳالهائي رهيو هو.

"خدايا، منهنجي بيقاعدگين جي باوجود منهنجي دستگيري ڪر ۽ مون کي خوار نہ ڪر. مون کي پنهنجي فيصلي کان گذرڻ ڏي ..... مون کي خوار نہ ڪر. ڇو تہ مان پاڻ کي گهڻو خوار ڪري چڪو آهيان. مون کي وڌيڪ خوار نہ ڪر، مان تہ توسان محبت ڪريان ٿو. مان مصيبت ماريل آهيان، پر مان توسان محبت ڪريان ٿو. جيڪڏهن تون مون کي جهنم ۾ موڪلينديں تڏهن بہ توسان اُتي محبت ڪندس ۽ اُتان دانهون ڪري چوندس، تہ مان توسان محبت ڪريان ٿو ۽ فقط توسان، هميشه لاءِ محبت ڪريان ٿو ..... مون کي آخر تائين محبت ڪرڻ ڏي ..... هتي ۽ هاڻي فقط پنجن ڪلاڪن جي لاءِ آتت ڏي ..... ايستائين جو ڏينهن جي پهرئين روشني پيدا ٿئي ..... ڇاڪاڻ تہ مان پنهنجي روح جي راڻيءَ سان محبت ڪريان ٿو ..... مان اُن جي محبت کان پاڻ کي روڪي نہ ٿو سگهان ..... تنهنجي منهنجي دل تي پوريءَ ريت نگاهه آهي ..... مان ڊوڙندو ويندس ۽ اُن جي قدمن ۾ ڪري چوندس، تہ تو چڱو ڪيو جو هلي آئين ۽ مون کي ڇڏي ڏنو اٿئي. هاڻي خدا حافظ! پنهنجي شڪار کي معاف ڪر ..... منهنجي لاءِ ڪڏهن بہ پنهنجي دل ۾ تنگي نہ آڻ."

"ماڪرو!" ائنڊري رڙ ڪري چيو. هن پنهنجي چهبڪ سان اُن ڏانهن اِشارو ڪيو.

اُداس اُداس رات جي اونداهيءَ مان، جاين جو ڪارو پاڇو نظر تي آيو. جنهن جي اڳيان وسيع ميدان هو. ماڪرو جي ڳوٺ جي آدمشماري بہ هزار ڪن هئي. سڄي آبادي ننڊ ۾ هئي، مگر هڪ ٻن جاين تي روشني پئي تَي ٽمڪي.

"ائنڊري گهوڙن کي تڪو ڪر، مان پهچي ويس." مِتيا بيتابيءَ سان چيو.

"هُو اَجا سمهيا پيا آهن." ائنڊري وري پلاسٽينيوف جي سرائي ڏانهن چهبڪ سان اشارو ڪندي چيو، جا ڳوٺ جي بلڪل منهن وٽ هئي. گهنٽيءَ جي طرف واريون چهه ئي دريون روشن ٿي ڏنيون.

"هُو اَجا نه ستا آهن." مِتيا خوشيءَ مان دهرايو. "جلدي ڪر ائنڊري، گهوڙن کي هڪل ڏي ۽ تيز ڪر. گهنٽيءَ کي وڄائڻ شروع ڪر! پلي ته سيني کي خبر پوي ته مان آيو آهيان. مان پڻ اَچان ٿو، مان پڻ اَچان ٿو."

ائنڊري تڪل گهوڙن کي ڊوڙائڻ شروع ڪيو ۽ سندن واڳن کي ڇڪڻ شروع ڪيائين ۽ تڪل گهوڙا، وڏين گامن سان ڊوڙڻ لڳا.

مِتيا جيئن ئي گاڏيءَ مان ٽپو ڏيئي هيٺ لٿو، سراءِ جي مالڪ، جو پنهنجي بستري ڏانهن ٿي ويو، ڏاڪڻ تان ليئو پائي ڏنو ۽ عجب مان نهارڻ لڳو، ته ڪير آيو آهي؟

"تريفان بورسووچ تون آهين؟"

سراءِ جو مالڪ جهڪي ويو ۽ چتائي ڏسڻ لڳو. هُو ڏاڪڻ تان ڊوڙندو وڏي هيج مان مهمان کي ملڻ لاءِ وڌيو.

"دمتري فيودورپاولووچ! مان اوهان کي ٻيهر ڏسي رهيو آهيان؟"

تريفان بورسووچ، جسم جو چڱو تلهو هو ۽ صحتمند ڳوٺاڻو ٿي ڏٺو. سندس قد وچولو هو ۽ منهن تلهو. سندس خط و خال مان هُو تنگ مزاج ۽ وحشي ٿي ڏٺو. خاص ڪري ماڪرو جي رهندڙن لاءِ سختگير هو. پر اُن هوندي به جڏهن ڪيس پنهنجي نفعي جو احساس پيدا ٿيندو هو، ته نهايت مؤدب ۽ مهربان بڻجي ويندو هو. ڪيس بدن تي روسي لباس هو. وٽس پيسو جام هو، پر هميشه اِنهيءَ خيال ۾ ٿي رهيو، ته اُن کي وڌ کان وڌ وڌائي.

ماڪرو جا اڌ ڳوٺاڻا، جي سندس مقروض هئا، سندس گرفت ۾ هئا. هُو پسگردائيءَ جي زميندارن کان سندن زمينون خريد ڪندو ٿي رهيو ۽ اِنهن کي، اُنهن ماڻهن جي هٿن ۾ آباد ڪرڻ لاءِ ٿي ڏنائين، جيڪي سندس مقروض هئا ۽ ڪيس اُميد هئي، ته سندس ڪڏهن به مخالف نه ٿيندا. سندس زال مري چڪي هئي ۽ اُن مان ڪيس چار ڏيئرون هيون، جي هاڻي بالغ هيون. اُنهن مان هڪ رنڙ هئي، جا پنهنجي ٻن ٻارن سان سراءِ ۾ ٿي رهي. جي سندس ڏوهتا هئا. هيءُ وٽس خادمن وانگر ڪم ڪندا ٿي رهيا. سندس باقي ڏيئر ڪن چڱن آفيسرن سان پرڻيل هيون، جي سراءِ جي هڪ ڪمري جي پٽ تي لڳل خاندداني فوٽو ۾ صاف ٿي ڏٺا. سندن آفيسري لباس ۾ آسانيءَ سان سندن سجاڻپ ٿي پئي سگهي. سندس ٻن ڏيئرن کي فيشن واري نيري ۽ سائي رنگ جي لباس پهرڻ جو شوق هو. سندن لباس پٽيءَ کان تنگ هو، مگر سندن

دامن نهايت دراز هئا. پر هيءُ لباس هُـو اُن وقت پهريندڙيون هيون، جڏهن ديول جي موڪل هوندي هئي يا هُـو ڪاڏي گهمڻ لاءِ ويندڙيون هيون، پر صبح ٽيندي ئي، هُـو پرهه ڦٽيءَ جو اُٺندڙيون هيون ۽ دستور موجب ڪمرن کي ٻُهاري صاف ڪندڙيون هيون ۽ مهمانن جي ڪمرن جي ناهه نوهه ۾ لڳي ويندڙيون هيون.

هزارين روبل جي هوندي به جي هن بچايا هئا، تريفان بورسووچ، شرابي مهمانن جي ڪيسن کي نشي ۾ خوب ڦُرڻ جو عادي هو. هن کي ياد هو، ته مهينو ڪن اڳي هن چوويهن ڪلاڪن ۾ دمتريءَ کان ٻه نه پر ٽي سَؤ روبل هٿ آندا هئا. اُن وقت جڏهن هُـو گروشينڪا کي پابنديءَ کان ٻاهر ڪَڍي آيو هو. هي هاڻي ڪيس ڏاڍي شوق مان مليو. هُـن اُن وقت ئي پنهنجي شڪار تي سوچڻ شروع ڪيو، جڏهن دمتري ڏاڪڻ تي چڙهڻ شروع ڪيو.

"دمتري فيودورپاولووچ، مان توکي ٻيهر ڏسي خوش ٿيو آهيان."

"ترس، تريفان بورسووچ، پهرئين ۽ ضروري ڳالهه، هوءَ ڪٿي آهي؟"

"اگرافينا اليگزينڊروونا؟" سراءِ جي مالڪ هڪدم سمجهي ورتو. هن مِـتيا جي منهن ۾ تيز نگاهن سان ڏٺو، هوءَ پڻ هتي آهي .....

"ڪنهن سان؟ ڪنهن سان؟"

"ڪي اوپرا ماڻهو آهن. هڪ ڪو آفيسر ۽ سکر ماڻهو ٿو ڏسجي. مان سندس گفتگوءَ مان سمجهيو آهي، ته هُـو پولينڊ جو آهي. هن هتان اُن جي لاءِ گهوڙا موڪليا هئا. ٻيو ڪو سندس دوست آهي. يا ته سندس دوست آهي يا سفر جو رفيق. ڪين پوشاڪ ملڪي ماڻهن جهڙي آهي."

"نيڪ آهي. هنن جي دعوت آهي. ڪو پيسو به اَٿن؟"

"هڪ سادي سودي دعوت، جنهن جي لاءِ ڪابه لاڻ هٽي نه ٿي سگهجي، فيودورپاولووچ."

"ها، اُن لاءِ ڪابه لاڻ هٽي نه ٿي سگهجي. پر ٻيا ڪير آهن؟"

"به ٻيا شهر جا ماڻهو آهن. اُهي شرني کان آيا آهن ۽ هتي رهيا پيا آهن. هڪ ته نوجوان آهي ۽ مسٽر ميرسوف جو عزيز آهي. مون کان سندس نالو وسري ويو آهي ... مان سمجهان ٿو، ته ٻئي کي تون سڃاڻندو هوندين؟ سندس نالو ميڪزيموف آهي. جيئن هن ٻڌايو، هُـو ڪنهن زيارت تي ويو هو، شايد ڪنهن شهر جي مڙهيءَ کي ڏسڻ لاءِ. هُـو ميرسوف جي مائٽ سان گڏ سفر ڪري رهيو آهي."

"بس اِهي ئي آهن؟"

"هائو."

"ترس، ڏيان ڏيئي ٻُڌ، تريفان بورسووچ. مون کي مڪيه ڳالهه ٻڌاءِ. تو هن کي ڪيئن ڏنو؟ هوءَ ڪهڙي حالت ۾ آهي؟"

"هن کي ٿورو وقت آئي ٿيو آهي ۽ هوءَ هنن سان گڏ وينئي آهي."

"هوءَ خوش آهي ۽ ڪِلي به ٿي!؟"

"نه، مان سمجهان ٿو، ته هوءَ گهڻو نه ٿي ڪِلي. هُوءَ ڪنهن مونجهاري ۾ قاتل آهي. هوءَ اُن نوجوان جي وارن کي ڦٽي ڏئي رَهي آهي."

"پوليندڙ واري آفيسر کي .....؟"

اُهو ته نوجوان نه آهي، شايد هُو آفيسر به نه آهي. اُن کي نه سائين، مان اُن نوجوان مهربان جي ڳالهه ٿو ڪريان، ميرسوف جي عزيز جي. مون کان سندس نالو وسري ٿو وڃي ....."

"ڪالگانوف؟"

"ها ڪالگانوف."

"نيڪ آهي. اُن کي مان پاڻهي ڏسندس. ڇا هُو تاش (پتي راند) کيڏي رهيا آهن؟"

"اُهي کيڏي ته رهيا هئا، پر هاڻي راند بند ڪئي اَٿن. هو هاڻي چاءِ پي رهيا آهن. اُن آفيسر شراب لاءِ چيو آهي."

ترس تريفان بورسووچ. منهنجا عزيز دوست! مان اِنهن سيني ڳالهين کي پاڻ ڏسندس. هاڻي هڪ وڏيڪ سوال جو جواب ڏي. ڇا خانه بدوش هتي آهن؟

"خانه بدوش هاڻي ڪٿي آهن دمتري فيودورپاولووچ. هتي جي حاڪمن اُنهن کي هڪالي ڇڏيو آهي. پر يهودي اَجا موجود آهن، جي دف ۽ سارنگين کي ڳوٺ ۾ وڃائين ٿا. هُو اَچي ويندا، جيڪڏهن اُنهن کي ماڻهو موڪليو ويو."

"يقيناً، اِنهن ڏي ماڻهو موڪل." مِتيا جواب ڏنو. اڳين پيري وانگر ڇوڪريون به ملي ويندیون. خاص طور ماريا، اسٽينيبا ۽ آرينا پڻ. هن ڪورس جي لاءِ به سَؤ روبل ڏبا.

ايتري رقم تي، ته مان سڄي ڳوٺ کي، جيتوڻيڪ هاڻي هُو ننڊ ۾ آهن، گڏ ڪري سگهان ٿو. هتان جا ڳوٺاڻا ڇوڪرا يا ڇوڪريون، دمتري فيودورپاولووچ ايتري قيمت به رکن ٿا؟ ايتري موڙي ۾ اِهڙن جي تميز ۽ ڪوڏي مهانگن ماڻهن لاءِ! ڪنهن دهقاني کي سگار پيئارڻ مان ڪهڙو فائدو؟ هي ڏنگيندڙ جيت آهن ۽ ڇوڪريون سيئي جونئن پريون. مون وٽ پنهنجون ڏيئرون آهن، اُهي مفت ۾ وَهن ٿيون. هاڻي ته ايڏي وڏي رقم آهي. هُو هاڻي سمهڻ لاءِ ويون آهن. مان هاڻي اُنهن کي اُتاري، راڳ ڪرڻ لاءِ تيار ڪندس. تو ته ٻئي ڏينهن ڳوناڻين کي به شئمپين پيئڻ لاءِ ڏنو هو. ها، ها، ها!

تريفان بوروسووچ وڏي مڪاريءَ سان دلسوزيءَ جو اظهار ٿي ڪيو. هن اڳئين دفعي اڌ ڊزن شئمپين جون بوتلون ڪسڪائي ورتيون هيون ۽ ميز جي هيٺان سؤ روبل ترڪائي ورتا هئائين، جي سندس چنبي ۾ ئي رهجي ويا.

"تريفان بوروسووچ مان گذريل پيري، جڏهن مان هت هوس هڪ هزار روبل خرچ ڪيا هئا. توکي ياد آهي؟"

"بيشڪ تو ايترو خرچ ڪيو هو، تون سچ ٿو چوين. تو وٽ اَجا ٻه ٽي هزار روبل هئا."

"خير، مان وري به ساڳي ريت آيو آهيان. توکي خبر هجي."

هن هڪدم نوٽن جي ٿَهي کي ڪَڍي ورتو ۽ اُنهن کي سراءِ جي مالڪ جي نڪ وٽ جهلي بيٺو.

"هاڻي ڏيان لائي ٻُڌ. ڪلاڪ ڪن جي اندر شراب پهچي ويندو ۽ اُن ڪانسواءِ مٺائي ۽ ٻيون نمڪين شيون. اُهي سيئي هڪدم هتي ڪٽي پهچاءِ. ائنڊري وٽ جا پيتي آهي، اُها ڪٽي اَچ. اُن کي کول ۽ شئمپين کي پنهنجي قبضي ۾ ڪر. مون کي چوڪريون ڪپن، چوڪريون..... خاص طرح ماريا."

هو گاڏيءَ ڏي مڙيو ۽ پستول جو مياڻ ڪٽي ورتائين.

"چڱو ائنڊري، هاڻي توسان معاملو صفا ڪريان. پندرنهن روبل پاڙي لاءِ ۽ پنجاهه روبل وڊڪا (شراب) جي لاءِ ..... هيءُ تنهنجي تيزي ۽ محبت لاءِ انعام آهي .... ڪرامازوف کي ياد رکجانءِ!"

"مون کي خوف ٿو ٿئي سائين. مون کي پندرنهن روبل پاڙي لاءِ ڪافي آهن ۽ پندرنهن وڌيڪ ڪٽي ڏيو. مان ايترا پيسا ڪونه وٺندس." ائنڊري صفائيءَ سان چيو. تريفان بورسووچ هن تي شاهد آهي. منهنجي بيوقوفيءَ جي لفظن کي معاف ڪجانءِ.

"توکي ڪهڙو خوف ٿو ٿئي؟" مٽيا ڪيس خيال ۾ تورينڊي، پڇيو.

"چڱو وڃي ڪڏ ۾ پَـوُ. پاڻ ڄاڻُ. هن ڏي پنج روبل ڦٽي ڪري ڇڏيائين. هاڻي تريفان بورسووچ، مون کي اطمينان سان وٺي هل. پر بيهه، مون کي هنن تي هڪ نظر وجهڻ ڏي. پر اِهڙيءَ ريت جيئن مون کي هُو نه ڏسن. هُو ڪٿي آهن؟ نيري ڪمري ۾؟"

تريفان بورسووچ ڪيس مسلسل ڏٺو ۽ ساڳي وقت ڪيس اُن جي اِجازت به ڏنائين. ڪيس گهٽي مان وٺي هليو ۽ پاڻ پهريائين هڪ وڏي ڪمري ۾ گهڙي ويو، جا اُن ڪمري سان گڏ هئي، جنهن ۾ ملاقاتي گڏ موجود هئا. هن روشني پري ڪري ڇڏي ۽ نحفي طرح مِٽيا کي اندر وٺي ويو. اونداهي ۾ هڪ ڪمري جي ڪُـنڊ ۾ اُن کي بيهاري ڇڏيائين. جتي هُو آزاديءَ سان اُن سڄي جماعت کي ڏسي ٿي سگهيو. پر مِٽيا گهڻو وقت نه ترسيو. سچ پچ ته هو ٻين کي ڏسي نه سگهيو. هِن فقط هُن

(گروشينڪا) کي ڏٺو. اُن وقت سندس دل خطرناڪ نموني ۾ ٽپا ڏيئي رَهي هئي ۽ ٻيو سڀ ڪجهه سندس اکين اڳيان اونداهو بڻجي ويو.

هُوءَ ميز جي پاسي ۾ هڪ هيٺانهين ڪرسيءَ تي ويٺي هئي. سندس پاسي ۾ هڪ صوفي تي حسين نوجوان ڪلگنوف ويٺو هو. هُن اُن جي هٿ کي وٺي ڪليو ٿي. هُو ڪجهه منجهيل ٿي ڏٺو. هُن گروشينڪا ڏي نه ٿي نهاريو، پر مڪئزيموف کي بلند آواز ۾ ڪجهه چئي رهيو هو، جو ميز جي ٻي پاسي، گروشينڪا ڏي منهن ڪيو ويٺو هو. مڪئزيموف ڪنهن ڳالهه تي زور سان ڪِلي رهيو هو. صوفي تي هُو ويٺو هو ۽ صوفي جي ڀرسان ڪرسيءَ تي ڪو اجنبي ٿي ڏٺو. صوفي تي ويٺل ماڻهو پنتي لڏي رهيو هو ۽ پنهنجي پائيپ کي تيار ڪري رهيو. مِتيا اُن کي ڏسي خيال ڪيو، ته هُو چڱو مضبوط، وڏي منهن وارو ڪوتاهه قد آهي. هُو ڪنهن ڳالهه تي ڪاوڙيل ٿي ڏٺو. سندس دوست، هُو اجنبي، مِتيا کي ڏڳهي قد وارو لڳو ۽ اُن بابت وڌيڪ ڪجهه به جاچي نه سگهيو. هُن پنهنجي ساهه کي روڪيو. هُو هڪ گهڙيءَ لاءِ به هيءُ نظارو سهي نه سگهيو. هن پستول جي مياڻ کي سيني وٽ هٿ لائي ڏٺو. دل جي ڏڪ ڏڪ سان گهمندو رهيو. هُو ڇڻ ته ٿڌو ٿي ويو هو. گهمندي گهمندي، هُو نيري ڪمري ۾ اُن جماعت کي منهن ڏيڻ لاءِ اندر گهڙي ويو.

"آڙي!" گروشينڪا ڪيس پهريائين ڏسي، وڏي آواز سان رڙ ڪئي.

باب ستون

پهريون ۽ فرض شناس عاشق

ڍگهما قدم ڪٽندو مِتيا سِڏو ميز وٽ پهتو.

"مهربان!" هن وڏي آواز ۾ چيو، چڻ ته رڙيون ڪري رهيو هو، ۽ اُن هوندي به هر هڪ لفظ تي جهڪيو ٿي. "مان ..... مان نيڪ آهيان! مون کان خوف نه ڪائو. ڪابه اِهڙي شيءِ ڪانه آهي." هُو اوچتو گروشينڪا ڏي مُڙيو، جا ڪرسيءَ تي ڪلگنوف جي طرف جهڪي پئي هئي ۽ ٻنهنجي ٻنهي هٿن کي قابو جهليو هئائين. "مان پڻ اَچي ويو آهيان ۽ صبح تائين هتي هوندس."هن چيو. "مهربانو، مان هتي صبح تائين ترسي سگهان ٿو؟ هن ڪوئي ۽ فقط صبح تائين."

اِيئن چوندي، هُو وري اُن ڪوتاهه قد ۽ ٿلهي ماڻهوءِ ڏي ڦريو. جو صوفي تي ويٺو هو ۽ ڪيس هٿ ۾ پائيپ هو. هن پنهنجي پائيپ کي چپن کان سوريو. هُن ڪافي شان شوڪت جو مظاهرو ڪندي، سختيءَ سان چيو:

"هون، هتي اَسين ڳجهيءَ طرح گڏ ٿيا آهيون. هن کان سواءِ ٻيون به ڪوئيون آهن."

"اڙي تون، ته دمتري فيودورپاولووچ آهين. تنهنجو مطلب ڇا آهي؟" ڪلگنوف ڪيس تڪڙ ۾ چيو. "اسان سان ڀلي گڏجي ويهه. تون خوش ته آهين؟"

"توکي ڏسي پيارا مون کي بيحد خوشي ٿي آهي ..... منهنجا لاجواب دوست. مان تنهنجي لاءِ هميشه بهتر سوچيندو رَهيو آهيان." مِتيا خوشي ۽ شوق مان ڪيس جواب ڏنو ۽ پنهنجي هٿ کي هڪدم ميز ڏي ڍگهو ڪيائين.

"اڙي ڪيڏو نه زور سان پيڃائي هٿ کي جهليو اَئٽي! تو منهنجون آڱريون ئي پيچي وڌيون." ڪلگنوف ڪلندي ڪيس چيو.

"هي هميشه اِيئن زور ڏيڻ جو عادي آهي." گروشينڪا خوشيءَ مان چوڻ لڳي. سندس مشڪڻ مان بزدلي پئي ظاهر ٿي. اوچتو اِيئن ايندي به هن مِتيا جي منهن مان سمجهي ورتو هو، ته هُو ڪنهن به هُل بکيڙي لاءِ نه آيو آهي. هوءَ ڪيس وڏي پريشانيءَ مان جاچي ۽ نهاري رَهي هئي ۽ اَجا به ڪيس سڪون نه هو. هوءَ مِتيا جي حالت کان متاثر ٿي ڏني. هن آخر ۾ هيءَ اُميد نه ٿي رکي، ته هُو سچ پچ ايڏو تڪڙو ايندو ۽ اِهڙيءَ حالت ۾ ڳالهائيندو.

"شام بخير"، ميڪزيموف، ڪيس دوستاڻي نموني ۾ ڪيڪاريو. مِتيا اُن ڏي ڊوڙي پيو.

"شام بخير." تون پڻ هتي آهين. توکي هتي ڏسي بيحد خوشي ٿي اٿم. مهرباني، مهربانو، مان .... (هن پولينڊ جي سکر ماڻهوءَ ڏانهن نهاري چيو، جنهن وري پائيپ منهن سان لڳايو هو ۽ هُو ڇڻ ته سيني ۾ معزز ٿي لڳو.) "مان هيڏي آيس .... مان چاهيو ٿي، ته پنهنجو آخري ڏينهن ۽ پنهنجي آخري گهڙي هن ڪمري ۾ گذاريان، جتي مون پڻ پنهنجي راٺيءَ جو جشن ملهايو هو. مون کي معاف ڪر صاحب." هُن جوش مان رڙ ڪري چيو، مان هيڏي هليو آيس، جنهن جو مون کي ڏک آهي. تون مون کان خوف نه کاءُ، هيءَ منهنجي آخري رات آهي! اَچو ته هن آشتيءَ تي شراب کي پيئون. هُو شراب کي هڪدم ڪٽي ايندا. مان پاڻ سان اُن کي ڪٽي آيو آهيان. (ڪيس کو خيال آيو ۽ هُن نوٽن جي بنڊل کي ڪَڍي ورتو.) مون کي اجازت ڏي صاحب؟ مون کي موسيقي ۽ راڳ ڪپي. جيئن اڳ ڪيو هئم. پر هيءُ، غير ضروري ڪينئون هتان رڙهي ويندو ۽ وري ڪونه هوندو. مون کي پنهنجي خوشي ۽ آخري رات جو جشن ملهائڻ ڏيو.

هُو وڏي خفي ۾ هو. هن گهٽي کان گهٽو ڪجهه ٻڌائڻ ٿي گهريو. پر هيءُ عجيب جملا هئا، جي سندس زبان کان اَدا ٿيا هئا. پول هن کي چتائي ٿي ڏنو. خاص ڪري نوٽن جي بنڊل کي، جي سندس هٿ ۾ هئا. هُو گروشينڪا ڏي به نهاري رهيو هو ۽ بيحد مونجهاري ۾ هو.

"جيڪڏهن مون کي ساهي خاتون اِجازت ڏي ....." هن وري ڳالهائڻ ٿي گهريو.

"تنهنجو 'ساهي' کان ڪهڙو مطلب آهي، تون شايد 'شاهي' چوڻ گهرين ٿو؟ مان توتي کلڻ کانسواءِ رَهي نه ٿي سگهان. تنهنجو ڳالهائڻ عجيب آهي. ويهي رَهه مِتيا، تون ڪهڙي حقيقت لاءِ ڳالهائڻ گهرين ٿو؟ مهرباني ڪري اَسان کي ڊيڄار نه. اُميد ته تون اَسان کي نه ڊيڄاريندين. اِيئن نه؟ جيڪڏهن تون اِيئن ڪندين، ته مان توکي ڏسي بيحد خوش ٿيندس ....."

"مان ۽ توکي ڊيڄاريندس!" هُو هٿن کي مهٽڻ لڳو. "مون وٽان گذري وڃ، پنهنجو رستو وٺ. مان توکي تڪليف نه ڏيندس ....."

اوچتو هُن سيني کي عجب ۾ وجهي ڇڏيو. اِنهيءَ ۾ شڪ نه آهي، ته پاڻ کي به، هُن پاڻ کي ڪرسي ۾ ڦٽو ڪري ڇڏيو ۽ ڳوڙها وهائڻ لڳو. سامهون واري پٽ کان منهن ڦيرائي، هن پنهنجي ٻانهن سان ڪرسيءَ کي مضبوط جهليو. ڇڻ ته اُن کي آغوش ۾ وٺي رهيو هو.

"ڇڏ، ڇڏ، عجيب ماڻهو ٿو ڏسڻ ۾ اَچين." گروشينڪا دوستاڻي نموني کيس چيو. "اِجهو هيءُ هاڻي منهنجي ملاقات لاءِ آيو آهي. هن ڳالهائڻ شروع ڪري ڏنو

آهي ۽ مون کي خبر نہ ٿي پوي، تہ هن جو مقصد ڪهڙو آهي؟ هُن اڳي بہ ايئن ڪيو هو ۽ هاڻي بہ ايئن ئي ڪري رهيو آهي. هي بيشرميءَ جهڙي ڳالهہ آهي! تون ڇو تو دانهون ڪرين؟ ڇڻ تہ ڪا اهڙي ڳالهہ آهي، جنهن تي توکي دانهون ڪرڻيون آهن." هُن هرهڪ لفظ کي ڳجهارت جي نموني ۾، جنهن ۾ ڪجهہ ڪاوڙ بہ هئي، سمجهائڻ شروع ڪيو.

"..... مان دانهون ڪونہ تو ڪريان ..... خير شام بخير". هُو پنهنجي ڪرسيءَ ۾ ڦريو. هُو اوچتو ڪليو. سندس ڪِلَ دستوري نہ هئي، پر هڪ طويل، لرزه خيز.

"وري پنهنجي حال ۾ اچي وئين ..... اڄ پاڻ کي خوش ڪر." گروشينڪا مٿس زور آڻيندي چيو. "مان تنهنجي اڄڻ تي بيحد خوش ٿي آهيان. مِتيا تون ٻڌين بہ تو، مان ڏاڍي خوش آهيان. مان چاهيان ٿي، تہ هيءُ آسان سان گڏ هجي. هن زور آڻيندي، سڄي جماعت کي چيو. جيتوڻيڪ سندس مخاطب خاص طرح صوفي تي وينل ماڻهو هو. منهنجي اها مرضي آهي، اها مرضي آهي. جيڪڏهن هيءُ هليو ويندو، تہ مان بہ هلي ويندس." هن جون اکيون چمڪڻ لڳيون.

"منهنجي راڻي قانوني لهجي ۾ حڪم ٿي ڏي." ٻول هي اعلان ڪندي، ڏاڍي دليريءَ سان، گروشينڪا جي هٿ کي چميو. "مان توکي عرض ٿو ڪريان صاحب، تہ آسان جي جماعت ۾ شامل ٿي وڃ." هن مِتيا کي بيحد مروت سان چيو.

مِتيا پنهنجي محڪم ارادي سان ٽپو ڏئي اُٿڻ وارو هو، تہ هُن پنهنجي ٽوڪ واري تقرير کي وري جاري رکيو، پر لفظن کيس سهارو نہ ڏنو.

"اڄ تہ شراب پيئون صاحب!" هن تقرير ڪرڻ جي بجاءِ سادي جملي کان ڪم ورتو. سڀ کو ڪلڻ لڳو.

"خدايا! مان سمجهيو ٿي، تہ هيءُ وري ڳالهائڻ شروع ڪري ڏيندو!" گروشينڪا پريشانيءَ جي حالت ۾ پڇيو. "مِتيا ٻڌين تو." هُو ڳالهائيندي وئي. "ٽپا نہ ڏي، تو چڱو ڪيو جو شئمپين آندو اٿئي. مون کي پاڻ اُن جي گهرج آهي. مون کي معمولي شراب پسند نہ آهي. سڀ کان وڌيڪ پلي ڳالهہ هيءَ آهي، تہ تون پاڻ آيو آهين. اسين هتي ڏاڍا مونجهيا هئاسون ..... تون وري عيش جي محفل لاءِ آيو آهين. پر پنهنجي رقم کي پنهنجي ڪيسي ۾ وجهہ. توکي هيءَ رقم ڪٿان هٿ آئي؟"

مِتيا هن سموري وقت ۾ مروڙيل نوٽن کي هٿ ۾ رکيو ويٺو هو، جن تي سيني جون اکيون ٿي پيون. خاص طرح اُن پول جون. هُن مونجهاري ۾ تيزيءَ سان نوٽن کي ڪيسي ۾ وڌو ۽ ڳاڙهو ٿي ويو. عين اُن وقت سراءِ جو مالڪ شئمپين جي هڪ ڪُليل بوتل کي کڻي اندر آيو. مگر هُو ايترو تہ منجهيل هو، جو ڪيس ڪابہ خبرنہ ٿي پئي، تہ اُن کي ڇا ڪري؟ ڪلگنوف اُن کان بوتل ورتي ۽ شئمپين کي اوتڻ لڳو.

"ٻي بہ، ٻي بہ بوتل" سراءِ جي مالڪ کي رڙ ڪري چيو. هن کان هيءَ ڳالهہ ئي وسري وئي هئي، تہ هن اُن پول کي باهمي صلح جي ڪري شراب جي گلاس جي دعوت ڏني هئي. هُو ڪنهن ٻي جي لاءِ ترسڻ کان سواءِ، پريل گلاس پي ويو. اوچتو سندس چهرو تبديل ٿي ويو. جن سادن ۽ مفهوم خيالن سان هُو اندر آيو هو، اُهي وٽانئس غائب ٿي ويا ۽ ٻاراڻي جهلڪ سندس منهن مان ظاهر ٿيڻ لڳي. هُو اوچتو مهربان ۽ صابر بڻجي ويو هو. هُو هر ڪنهن کي شرمائڻ وانگي، ۽ خوشيءَ مان نهارڻ لڳو ۽ بد دماغيءَ سان هلڪيءَ ڪلَ سان ڪلڻ لڳو. هُو اُن روحاني خوشيءَ سان معمور هو، جا غلط ڪم جي نتيجي سزا جي صورت ۾ حاصل ٿيندي آهي ۽ وساري ويندي آهي. ايئن معلوم پئي ٿيو، تہ هن سڀ ڪنهن شيءِ کي وساري ڇڏيو آهي ۽ سڀ ڪنهن کي، چوڏاري خوشيءَ مان هر ڪنهن کي ڏسڻ لڳو. هُو گروشينڪا کي ساندهہ ڏسندو ۽ ڪلندو رهيو ۽ پنهنجي ڪرسي کڻي اُن جي ويجهو وڃي ويٺو. آهستي آهستي هن ٻن پول جي بابت سوچڻ شروع ڪيو، جيتوڻيڪ هن اُنهن بابت اَڄا ڪابہ راءِ قائم نہ ڪئي هئي.

صوفي تي ويٺل پول، پنهنجي عزت ۾ريءَ وضع ۽ پول جي سليقي سان متس وڏو اَثر ڪيو. خاص ڪري سندس پائيپ ڪيس بيحد پسند آيو. "هن جي ڪهڙي ڳالهہ آهي؟ هيءُ تہ پڻ سٺي ڳالهہ آهي، جو هُو پائيپ کي ٿو ڇڪي." هُو غور ڪندو رَهيو. پول جي وڇئين عمر وارو چهرو دونهين سان ڀريل هو. جنهن ۾ بينو نڪ ۽ خضاب لڳل بيحيا ۽ بدتميز مڇون موجود هيون. پر اُنهن مِتيا تي ڪو بہ اَثر نہ آندو. هن تي خاص طرح سائيبريا ۾ وارن جي نهيل ٽوپي تہ ڪو اثر نہ ڪيو، پر پنهنجي وارن کي جنهن بيوقوفي سان ڦٽي ڏني هئائين، اُن جو متس ضرور اَثر ٿيو. "مان سمجهان ٿو، تہ هيءُ بہ نيڪ آهي، جڏهن تہ هُو وارن جي ٽوپي ٿو پائي." هُو سندس حالت مان مزو وٺي رهيو هو. ٻيو اُن کان ننڍي عمر وارو پول جو ٻي دلي ۽ مونجهاري ۾ مجلس ۾ ويٺو هو، خاموش ۽ نفرت سان گفتگوءَ کي ٻڌي رهيو هو، مِتيا کي وڌيڪ متاثر ڪيو. سندس طويل قد جو صوفي تي ويٺل ماڻهو کان بلڪل مختلف هو، مِتيا چتائي ڏسندو رَهيو. "جيڪڏهن هي اُتي بيٺو، تہ ڇهہ فوٽ ٽي اَنچ ٿي ويندو." هي خيال مِتيا جي دل جي اندر ڦرندو رهيو. هُو اندر ئي اندر پاڻ کي چوڻ لڳو، تہ هيءُ ڊگهي قد وارو ٻيءَ جو دوست ۽ رفيق آهي. ٿي سگهي ٿو تہ هيءُ، اُن جو محافظ هجي. ڏسڻ ۾ بہ ايئن ٿي آيو، تہ هُو ننڍي قد پائيپ وارو ڪيس حڪم ڏئي رهيو هو. هي سڀ ڪجهہ مِتيا جي دل ۾ صحيح ۽ پورو ٿي نظر آيو، جنهن تي ڪنهن بہ ٻئي سوال جي ضرورت نہ هئي. هُو جنهن ريت صابر بڻجي ويو هو، اُن سندس رقابت جو سڄو احساس ختم ڪري ڇڏيو هو.

گروشينڪا جي طرز ۽ سندس ڪن ڳجهارت جهڙن لفظن کي، هُو مڪمل ريت سمجهي نہ سگهيو. هُو پنهنجي دهڪندڙ دل سان فقط هيءُ ئي سمجهي سگهيو هو، تہ هوءَ مٿس مهربان آهي ۽ ڪيس معاف ڪري پنهنجي پرسان جاءِ ڏني آتس. هُو پنهنجي پَر ۾ بيحد خوش ٿي ڏنو ۽ شئمپين جي گلاس کي انتظار سان پيئندي ٿي ڏنائين. سڄي گروهہ جي خاموشي مٿس اَثر وجهڻ شروع ڪيو هو ۽ هُو چوڌاري هر ڪنهن کي اُميد ڀرين اکين سان نهاري رهيو هو.

"نيڪ مردو! اسان هتي ايئن ڇو وينا آهيون؟ ڇو نہ ٿا اوهان ڪنهن ڪم ڪار کي لڳو؟" مِتيا جي روشن اکين مان ڇڻ اهي سوال بار بار ٿي نڪتا.

"هيءُ تہ بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪندو ٿو رَهي ۽ آسان سڀ هن تي ڪلندا ٿا رهون." ڪلگنوف ڳالهائڻ شروع ڪيو. ڇڻ تہ پنهنجي خيالن کي الهامي ٿي سمجهائين. سندس خطاب ميڪزيموف ڏانهن هو.

مِتيا عجب مان پهريائين ڪلنگوف ڏي ڏنو ۽ پوءِ ميڪزيموف کي ڏنائين.

"هيءُ بيوقوفي جون ڳالهيون ٿو ڪري." هُو پنهنجي دستوري ڪِلَ ڪليو، ڇڻ تہ ڪنهن اوچتي خوشيءَ کان خوش ٿي ڏنو.

"هائو! جيڪڏهن اعتبار ڪريو، تہ هيءُ هن ڳالهہ تي غور ڪري رَهيو آهي، تہ سن 1820ع کان وٺي سوار فوج جو هر آفيسر پولينڊ جي عورتن کي پنهنجي گهر ۾ آڻي ٿو. هيءَ خطرناڪ ڳالهہ نہ آهي؟"

دمتري جو خوشيءَ جي موج ۾ هو. چوڻ لڳو تہ، "پولينڊ جي زال."

ڪلگنوف پوريءَ ريت مِتيا ۽ گروشينڪا جي مناسبت کي سمجهيو ٿي. هن پول ڏانهن بہ نهاريو، پر اُن ۾ ڪيس ڪابہ دلچسپي نظر نہ آئي. سندس جيڪڏهن ڪابہ دلچسپي هئي، تہ اُها ميڪزيموف ۾ هئي. اتفاقاً هي ميڪزيموف سان اُتي گڏجي آيو هو ۽ هُو هن سراءِ ۾ پهريون ڀيرو پول سان مليو هو. گروشينڪا کي هُو اڳ ۾ ئي ڄاڻندو هو. هڪ دفعو اڳ ۾ بہ هُو ڪنهن سان گڏجي ساٿس مِليو هو، پر هُن ڏانهس ڪوبہ ڌيان نہ ڏنو هو. پر هتي هوءَ ڪيس بيحد پيار مان ڏسي رهي هئي. مِتيا جي پهچڻ کان اڳ ۾ هوءَ منجهس گهڻي دلچسپي وٺي رَهي هئي. مگر هاڻي وري اُن تي، هِن جو ڪوبہ اَثر نہ ٿي پيو. هيءُ ويهن ورهين جو نوجوان هو، ڪيس سهڻو لباس پهريل هو. سندس چهرو نهايت دلنشين ۽ ملائم ٿي ڏنو ۽ وار گهاٽا ۽ وٽندڙ هئس. سندس چهري ۾ دلڪش ۽ اُداس نيريون اکيون ٿي ڏٺيون، جن مان ذهانت ۽ ڪڏهن ڪڏهن گهري خيالات جي جهلڪ ٿي نظر آئي. ڪڏهن ڪڏهن تہ هن نوجوان ايئن ٿي ڳالهايو ۽ ڏنو، ڇڻ تہ هُو ٻار آهي. اُن کان ڪيس ڪابہ شرمندگي نہ

پئي ٿي. هُو پنهنجي حالت کان پوريءَ ريت واقف هو. سراسري طرح هُو مخصوص طبعيت جو مالڪ ۽ هوسَباز هو، پر نهايت پُر لطف ٿي لڳو. ڪڏهن ڪڏهن منجهس شرارت بہ نظر ٿي آئي. هُن ڏنو بہ ٿي ۽ ڳالهين کي ڏيان بہ ڏئي ٿي ٻُڌو، مگر معلوم پئي ٿيو، تہ هُو پنهنجي ڪن خيالن ۾ غرق آهي. ڪڏهن ڪڏهن تہ هُو بي خيالو ۽ سست پئي ڏنو. ڪن موقعن تي وري جوشيلو بڻجي ٿي ويو، سو بہ ننڍڙين ننڍڙين ڳالهين تي.

ڪلگنوف وري ڳالهائڻ شروع ڪيو، تہ "مان چئن ڏينهن کان وٺي، هن کي پاڻ سان گهمائيندو رهيو آهيان." سندس لفظ آرام طلبيءَ سان نڪري رهيا هئا. بلڪل طبعي نموني، جيتوڻيڪ اُنهن ۾ ٿورو پيار پريو لهجو بہ هو. "توکي ياد هوندو تہ جنهن ڏينهن اوهان جي پاءُ هن کي گاڏي مان اُڇلايو هو، اُن موقعي تي مون کي هن ۾ دلچسپي پيدا ٿي ۽ مان کيس ٻهراڙيءَ ۾ وٺي ويس. پر هيءُ ايترو تہ بيهودو ڳالهائي ٿو، جو مون کي شَرم ٿو اَچي، تہ مان هن سان گڏ ڇو آهيان؟ مان کيس پوئتي موٽائي ٿو وڃان."

"هن مهربان ڪڏهن پول زالون ڏٺيون ئي نہ آهن. هيءُ جو ڪجهہ چوي ٿو، تہ اُهو ناممڪن آهي." پول پنهنجي پائيپ سان گڏ ميڪزيموف کي ڏٺو.

هُو روسي زبان چڱيءَ ريت ڳالهائي رهيو هو. ڪيئن بہ هجي، هُو ڪجهہ ڏيکاءُ بہ ڪري رهيو هو. هُو جيڪڏهن روسي لفظ ڳالهائي بہ پيو، تہ اُنهن کي پولينڊ جي لهجي ۾ موڙيندو ٿي رهيو.

"پر مان تہ پاڻ هڪ پول عورت سان شادي ڪئي هئي." ميڪزيموف کيس ٽوڪيندي چيو.

"پر تو سوار فوج ۾ نوڪري بہ ڪئي آهي؟ تو سوار فوج جي گفتگو ٿي ڪئي. تون سوار فوج ۾ آفيسر هئين ڇا؟" ايئن چوندي ڪلگنوف کيس روڪيو.

"سچ پچ هيءُ سوار فوج جو آفيسر بہ هو ڇا؟ ها، ها" مِستيا واڪو ڪري چيو. هُو ڏيان ڏيئي، نهايت شوق مان هرهڪ کي ڏسڻ لڳو. ڇڻ تہ کيس انتظار هو تہ ٻڌندڙ اُن جو ڪهڙو جواب ٿا ڏين.

"نہ" ميڪزيموف اُن ڏانهن ڦريو. "منهنجو مطلب آهي، تہ جڏهن هيءُ پول عورت اسان جي سوارن سان نچنديون آهن ..... يعني اُنهن مان جڏهن هڪ اسان جي سوار سان نچندي آهي، تڏهن هوءَ پنهنجي گوڏن کي ٻليءَ وانگر ٽپا ڏيارينديِ آهي .... هوءَ سفيد ننڍڙي عورت ..... سندس ماءُ ۽ پيءُ کيس ايئن ڪندي ڏسندا آهن ۽ اُن جي اِجازت ڏيندا آهن ..... پي ڏينهن اُهو سوار موٽي ايندو آهي ۽ اُن جي خاطرداري

ڪندو آهي ..... قصو اهوئي آهي. ها ها." ميڪزيموف پنهنجي طعني زنيءَ کي پورو ڪيو.

اوچتو، اُن پول جيڪو پٽ جي پرسان ويٺو هو چيو، ته "هيءُ بدبخت آهي." هن پنهنجي هڪ ٽنگ ٻي ٽنگ جي مٿان وراڻي. مستيا سندس ڳوري ۽ سٽيي بوٽ کي ڏٺو. جنهن جو تَرو تُلهو ۽ غليظ هو. ٻنهي پولَ جي پوشاڪ کي سٽيو ڏٺو.

گروشينڪا سخت ڪاوڙ ۾ آئي ۽ چيائينس ته "نهايت بدبخت ٻار! هنن جي توهين تو ڪري."

اُن پول جنهن جي وات ۾ پائيپ هو، گروشينڪا کي چيو ته:

"خاتون هن پولينڊ ۾ فقط بازاري عورتون ڏٺيون آهن. هن پولينڊ جي شريف عورتن ۽ ڪنوارين کي ڏٺوئي نه آهي."

اُن جي دوست نفرت پَري آواز ۾ چيو، ته "اها حقيقت آهي."

گروشينڪا کين ملامت ڪندي چيو، ته "هيءَ گفتگو ڪاچڪي نه آهي. ٻين تي طعني زني ڪرڻ مان ڇا حاصل؟ اهي ڳالهيون ته ڪل جهڙيون آهن."

"مان هن کي ڳالهائڻ کان نه ٿو روڪيان محترمه" وارن واري ٽوپي پهريل همراهه چيو. هن گروشينڪا ڏي ڊگهي نظر سان ڏٺو ۽ وڏي شان سان، ڪرسيءَ جي پٺ ڏي موٽي، پائيپ کي وري پيئڻ لڳو.

"نه، نه، هن مهربان پول سچ چيو آهي." ڪلگنوف وري جوش ۾ اچي ويو. ڇڻ ته هيءُ سوال بيحد ضروري ٿي ڏٺو. "هيءُ پولينڊ ويو ئي نه آهي، اُن ڪري هُو ڪيئن ٿو اُتان جون ڳالهيون ڪري؟ مان سمجهان ٿو، هن پولينڊ ۾ شادي ئي نه ڪئي آهي. ڪيئن ايئن آهي نه؟"

"نه مان سمولينسڪ جي حصي ۾ شادي ڪئي آهي. اُن کان اڳ ۾ هڪ فوجي سوار اُن کي روس ۾ آندو هو. منهنجي مستقبل واري زال سان سندس ماءُ، ماسي ۽ ٻيون رشتيدار عورتون به ساڻ هيون ۽ هڪ چڱيءَ عمر وارو پٽ به ساڻس هيس. هُن اُن کي سِڌو پولينڊ کان آندو هو ۽ پوءِ منهنجي حوالي ڪيو هئائين. هُو اَسان جي فوجي دستي ۾ ليفٽيننٽ هو. نهايت ذهين نوجوان هو. پهريائين سندس خيال هو، ته اُن سان پاڻ شادي ڪري، پر هن اُن سان شادي نه ڪئي. ڇاڪاڻ ته هوءَ مَندي ٿي پئي هئي."

"ها تو هڪ مندي عورت سان شادي ڪئي؟" ڪلگنوف کيس وراڻيو.

"هائو، اُنهن ٻنهي مون کي نڳيو هو ۽ سڄي ڳالهه کي ڳجهو رکيو هو. مان خيال ٿي ڪيو، ته شايد ڪيس ٽپن ڏيڻ جي عادت آهي ۽ هوءَ هميشه ٽپن ڏيڻ ۾ مشغول هوندي آهي. مان ڄاتو ٿي، ته اهو سڀ ڪجهه خوشيءَ مان ڪندي ٿي رَهي. مان هن کي مزيدار مذاق ٿي سمجهيو."

ڪلگنوف پنهنجي آواز کي ڪجهه تيز ڪيو ۽ ٻاراڻي نموني ۾ ڪيس چيائين ته، "چئبو ته هن پنهنجي راضپي سان، توسان شادي ڪئي هئي."

"هائو، مگر هتي ته ڳالهه ئي ٻي نڪري پئي. پوءِ جڏهن اَسان شادي ڪئي، ته پهرئين ئي رات جو هُن قبول ڪيو ۽ نهايت پُراَثر آواز ۾ چيو، ته مان جڏهن ٻار هيس ته مٽيءَ جي گاري جي مٿان ٿپو ڏنو هيم ۽ اُن ڪري منهنجي ٽنگ زخمي ٿي پئي هئي. ها، ها."

ڪلگنوف هيءُ ٻڌي ٻاراڻي کل ۾ ٻُڏي ويو. ايتري قدر جو صوفي تي ڪري پيو. گروشينڪا پڻ ڪلڻ لڳي ۽ مِتيا ته خوشيءَ ۾ اونڌو ٿي پيو.

"اوهان کي خبر آهي، هيءُ هاڻي سچ ٿو ڳالهائي." ڪلگنوف راءِ ڏيندي چيو ۽ مِتيا ڏي نهارڻ لڳو. "اوهان کي خبر آهي، ته هن به شاديون ڪيون آهن. هيءَ سندس پهرئين زال جي ڳالهه آهي، پر اوهان کي سندس ٻي زال جي خبر نه آهي، هوءَ ته اَصل وٽانئس ڀڄي وئي. هوءَ هن وقت جيئري آهي."

"ڇا اِيئن ٿي سگهي ٿو؟" هُن ميڪزيموف ڏي منهن ڦريندي چيو. سندس منهن مان حيرت ۽ عجب جا اُهڃاڻ ٿي نظر آيا.

"هائو، هوءَ ڀڄي وئي، مون کي اِهو ناخوشگوار تجربو به حاصل ٿيو." ميڪزيموف ندامت ڏيکاريندي اقرار ڪيو. هوءَ هڪ مانشيور (فرينچ مسٽر) سان ڀڄي وئي. سڀ کان خراب ڳالهه هيءَ ٿي، ته هُن منهنجي ٿوري ملڪيت به پنهنجي نالي تي تبديل ڪري ڇڏي. هُن اُن بابت اِيئن چوندي فيصلو ڪيو، ته تون تعليم يافته ماڻهو آهين ۽ پنهنجو گذران حاصل ڪري سگهندين. هڪ عزت مآب پادريءَ هڪ پيري مون کي چيو، ته "تنهنجي زالن ماں هڪ منڊي هئي، پر ٻي ٽنگن ۾ تيز نڪتي ها، ها."

"ٻُڌو ٻُڌو،" ڪلگنوف پڻڪندي چيو، ته "هيءُ ڪوڙ ڳالهائي رَهيو آهي. هي اَڪثر اِيئن ڪندو آهي - پر هيءُ جو ڪجهه به ڪندو آهي، اَسان کي راضي ڪرڻ لاءِ ڪندو آهي. هن ۾ ڪابه خرابي نه آهي. ڪا آهي ڇا؟ توهان کي خبر آهي، هيءُ ڪنهن وقت مون کي ڏاڍو پسند ايندو آهي. ڪي ماڻهو پنهنجي فائدي جي خاطر حقير بڻجي ويندا آهن. جيتوڻيڪ هي نهايت حقير آهي، پر اها هن جي فطرت آهي. هيءُ پنهنجي سادگيءَ جي باعث اِيئن آهي. اوهان کي عجب لڳندو، ته هيءُ چوي ٿو ته (ڪالهه هُو ان حقيقت بابت بحث ڪندو ٿي آيو) گوگول پنهنجو ڪتاب 'مئل روح' اُن جي لاءِ ئي لکيو هو. توهان کي ياد هوندو، ته اُن ڪتاب ۾ هڪ زميندار ميڪزيموف جو نالو آڻي ٿو. جنهن کي نازدريوف ماريو هو. اُن ڪري مٿس مقدمو

هليو هو، تہ هن نشي جي حالت ۾ زميندار ميڪزيموف کي لٽيون هٽي زخمي ڪيو هو. هيءُ چوي ٿو، تہ اُهو ميڪزيموف مان آهيان. ڇا اوهان کي هن ڳالهہ تي اعتبار بہ ايندو؟ چوي ٿو تہ هن کي ئي مارَ ملي هئي! پر اِهو تي بہ سگهي ٿو، چيڪوف سن 1820ع ڌاري سفر ڪيو هو. اِهو سندس پويون سفر هو. تاريخون تہ پاڻ ۾ ملن ئي نہ ٿيون. هن کي پوءِ مار ڪيئن ملي؟ هيءُ تہ تي ئي نہ ٿو سگهي."

اِهو خيال ڪرڻ ڏاڍو مشڪل هو، تہ ڪلگنوف اِنهيءَ حقيقت بابت سخت جوش ۾ هو، پر سندس جوش سچائيءَ وارو هو. مِتيا سندس رهنمائيءَ کي بنا ڪنهن اعتراض جي قبول ڪيو.

"پر جيڪڏهن هنن ڪيس ماريو بہ آهي، تہ هيءُ تي سگهي ٿو،" مِتيا ڪلندي چيو.

"اِيئن نہ آهي، تہ هنن مون کي سچ پچ ڪو ماريو هو، پر منهنجو مطلب آهي، تہ ...." ميڪزيموف ڳالهايو.

"تنهنجو مطلب ڇا آهي؟ توکي هنن ماريو يا نہ؟"

پائيپ واري پول، پنهنجي ڊگهي قد واري دوست کان پڇيو، تہ "هاڻي گهٽا لڳا هوندا؟" هُو بيمزي تي نظر آيو. ٻئي فقط جواب ۾ پنهنجي ڪلهن کي ڏوڏيو. ڪنهن وٽ بہ واچ ڪونہ هئي.

"ٻيا ماڻهو بہ ڳالهائين ٿا، تون بہ ڳالهاءِ. ٻيا ماڻهو توسان نہ ڳالهائين، ڇاڪاڻ تہ تون بي مزي ٿو ڏسجين." گروشينڪا سندس غلطيءَ کي محسوس ڪندي، ڪيس جهٽڪيو. مِتيا جي دل تي پهريون پيرو ڪا حقيقت چمڪي اُٿي. هن پيري پول ڪجهہ محسوس ڪندي، ڪيس ڪاوڙ مان چيو:

"راڻي، مان تہ ڪابہ مخالفت نہ ٿو ڪريان. مان تہ ڪجهہ نہ ٿو چوان."

"تہ پوءِ شڪ آهي، اڇ ۽ اسان کي پنهنجي ڪهاڻي ٻُڌاءِ." گروشينڪا ميڪزيموف کي چيو. "اوهان سيئي خاموش ڇو آهيو؟"

"ٻڌائڻ جهڙي تہ ڪابہ ڳالهہ ڪانہ آهي. هيءَ سڀ بيوقوفي هئي." ميڪزيموف ڪيس هڪدم چئي ڏنو. جنهن مان سندس نمايان تسلي تي ڏني، جنهن ۾ ڪجهہ احتياط بہ هو. اُن ڪان سراءِ گوگول جي تصنيف ۾ مثال ترتيب بہ نظر ايندي. ڇاڪاڻ تہ سندس نالن ۾ ڪو مطلب رکيل آهي. نازدريوف جو اصلي نالو نوسوف ۽ ڪُوَشَيِنيڪوف جو نالو ڪو ٻيو هو. هن کي شڪورنيف تي سڏيائون. فينارڊي جو اصلي نالو بہ فينارڊي هو. پر هو اطالوي هئڻ بجاءِ روسي هو. بيگم فينارڊي حَسين چوڪري هئي. مضبوط ٽنگن واري، جنهن کي ننڍي دامن واري قميص پهريل هوندي هئي، جنهن تي سُرمي ۽ ستارن جو ڪم تيل هوندو هو. هُوءَ هميشہ رقص ۾

مشغول هوندي هئي، چار ڪلاڪ نہ پر چار منٽ انهيءَ عرصي ۾ بہ هوءَ ماڻهن جون دليون ڪسي وٺندي هئي .....“

”پر توکي ڇو مارَ ملي؟“ ڪلگنوف ڪانئس پڇيو.

”پيرون جي لاءِ“ ميڪزيموف جواب ڏنو.

”پيرون ڪير آهي؟“ دمتري ڪانئس سوال ڪيو.

”مشهور فرينچ مصنف پيرونءِ. اَسان هڪ وڏي جماعت جي حيثيت ۾ هڪ هوٽل ۾ شراب پي رهيا هئاسين. هيءُ هڪ ميلي جو موقعو هو. هنن مون کي بہ دعوت ڏني هئي. شروع ۾ مان ئي هَجوَ جا شعر ٻڌائڻ شروع ڪيا. ’بوالو اهو تون آهين؟ ڪهڙو نہ مسخري جهڙو لباس پهريو اَٿئي؟‘ بوالي کيس جواب ڏنو تہ ”هُو حمام ۾ ٿو وڃي. هاها.“ هُو هن طعني کان ڪاوڙجي ويا. مان بني پرواهيءَ سان وڏيڪ هجو وارا شعر، جن کي علم وارا ڄاڻن ٿا ۽ مشهور آهن، پڙهڻ شروع ڪيم:

”هائو اَسان سيفو ۽ فائون آهيون،

پَر هڪ ڏک مون کي جهوري رهيو آهي،

تہ تون سمنڊ جي راهہ نہ ٿي ڄاڻين.“

هيءُ ٻڌي هُو وڏيڪ بڪڙيا ۽ مون کي بُريءَ طرح بَدشَد ڳالهائڻ لڳا. جيئن تہ منهنجي بدقسمتي هئي، مان ڳالهہ ڪي ناهي نہ سگهيس. مان پيرون جي بابت شائستہ ڳالهيون ٻڌائڻ شروع ڪري ڏنيون، تہ هُو ڪهڙيءَ ريت فرينچ اڪيڊميءَ ۾ مقبول نہ پيو ۽ هُن ڪيئن انتقامي طور تي پنهنجي قبر لاءِ هي ڪتبو لکيو:

”هيءَ پيرون جي قبر آهي، جنهن لاءِ ڪجهہ بہ نہ ڪيو ويو،

هيءُ اڪيڊمي جو رُڪن بہ ٿي نہ سگهيو.“

”هنن مون کي جهلي مارڻ شروع ڪيو.“

”پر ڇا جي لاءِ؟“

”منهنجي تعليم لاءِ. ماڻهو ڪنهن بہ ڳالهہ لاءِ ڪنهن کي ماري سگهن ٿا.“ ميڪزيموف پنهنجي حقيقت کي مختصر ڪندي چيو.

”بس، بس، ڪافي آهي! هيءَ سڄي بيوقوفي آهي. مان هن کي ٻُڌڻ نہ ٿي گهران. مان سمجهيو ٿي، تہ ڪا چڱي ٻُڌڻ جهڙي ڳالهہ هوندي.“ گروشينڪا ڪيس وچ ۾ ڪاڻيندي چيو.

مِتيا کان ڇڻ ڇرڪ نڪري ويو. هن هڪدم ڪلڻ ڇڏي ڏنو. ڊگهي قد وارو پول اُٿي بيٺو. سندس منهن مان شوخي ٿي ڏني، ڇڻ تہ تنگ ٿي پيو هو. هُو ڪونيءَ جي هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ ڪنڊ تائين ٿي آيو ۽ ويو. سندس هَٿَ پٽيءَ پويان وريل هئا.

"اڙي! هيءُ ماڻ ڪري ويهي نہ ٿو سگهي." گروشينڪا ڪيس نفرت مان نهاريندي چيو. مِتيا انتظار ۾ پئجي ويو. هن هيءُ بہ ڏٺو، تہ صوفي تي ويٺل پول ڪيس غصي جي نگاهن سان ڏسي رَهيو آهي.

"راڻي،" مِتيا ڪيس چيو، تہ "اَچو تہ پيئون."

هُن جهٽڪي ۾ ٽي گلاس ڪڍي ورتا ۽ اُنهن کي شئمپين سان ڀريائين.

"هي پولينڊ لاءِ دوستو. مان تنهنجي پولينڊ لاءِ هي پيئان ٿو." مِتيا وڏي آواز سان چيو.

صوفي تي ويٺل پول چيو، تہ "مون کي هن لاءِ خوشي آهي دوستو!" هن وڏي شان ۽ غرور سان هي لفظ چيا، جيتوڻيڪ هُو مهربان بہ ٿي ڏٺو.

"هيءُ ٻئي دوست لاءِ آهي، سندس نالو ڇا آهي؟ شوق سان پيءُ. پنهنجي گلاس کي کڻ." مِتيا ڪيس چيو.

"پان وريو بليڪسي." صوفي تي ويٺل پول چيو.

پان وريو بليسڪي گهمندي ميز ڏي وڌي آيو.

"ها پولينڊ جي لاءِ دوستو!" مِتيا پنهنجي گلاس کي کڻندي چيو.

هنن ٽنهي پيتو. مِتيا وري بوتل کنئي ۽ وري ٽنهي گلاسن ۾ شراب اوتيائين.

"هاڻي رشيا جي لاءِ دوستو! اَسان سيني کي پاڻ ۾ پائر بڻجي وڃڻ کپي."

"اَسان جي لاءِ بہ ڪجهہ اوت." گروشينڪا ڪيس چيو. "مان پاڻ رشيا جي لاءِ پيئڻ گهران ٿي."

"ها، ها!" ڪلگنوف چيو.

"۽ مان بہ رشيا جي لاءِ ..... قديم مادر وطن!" ميڪزيموف طعني طور چيو.

"سيئي" مِتيا واڪو ڪري چيو. "تريفان بورسووچ! ڪجهہ وڌيڪ بوتلون کپن."

ٽي ٻيون بوتلون، جي مِتيا آنديون هيون، اُهي ميز تي رکيون ويون ۽ هُن گلاسن کي ڀريو.

"رشيا، شاباس،" هُن ٻيهر رڙ ڪري چيو. سيني هن دعوت ۾ شريڪ ٿي پيتو، مگر پولَ اُن ۾ شريڪ نہ ٿيا. گروشينڪا، هڪ ئي ڳيٽ ۾ گلاس پي وئي. مگر پولن مان ڪنهن بہ گلاس کي هٿ نہ لاتو.

"هيءُ ڇا آهي دوستو؟ ڇا اوهين نہ پيئندا؟ مِتيا ڪانئن پڇيو."

پان وريوبليڪسي گلاس وٺي زوردار آواز ۾ چيو، تہ "رشيا جي لاءِ جا سن 1772ع کان اڳ ۾ هئي."

"نيڪ آهہ"، ٻئي پول واڪو ڪري چيو ۽ هنن ٻنهي گلاسن کي هڪدم پي، خالي ڪري ڇڏيو.

"اوهان بيوقوف آهيو." مِتيا اوڇتو چئي ڏنو.

"راٿي." ٻنهي پولن رڙ ڪري چيو. هُو مِتيا تي ايئن جلهه ڪرڻ لاءِ تيار تي ويا، جيئن ٻه ڪڪڙ هوندا آهن. پان وريوبليڪسي وڌيڪ جوش ۾ تي ڏنو ۽ رڙ ڪري چيائين ته:

"ڇا ڪنهن کي به پنهنجي ملڪ سان محبت ڪرڻ کان روڪي سگهجي ٿو!؟"

"خاموش، پاڻ ۾ نه وڙهو. مون کي ڪوبه جهڳڙو نه کپي." گروشينڪا گجندي چيو ۽ هُن پنهنجي پير کي زمين تي زور سان هنيو. سندس منهن ڳاڙهو تي ويو ۽ اکيون چمڪڻ لڳس. اُن گلاس کي جيڪو پيتو هئائين، اُن جو اَثر هاڻي منجهس صاف تي ڏٺو. مِتيا سخت پريشان تي ويو.

"دوستو مون کي معاف ڪريو! هيءَ منهنجي غلطي هئي. وريوبليڪسي، دوست وريوبليڪسي، مون کي معاف ڪر."

"پنهنجي زبان کي ڪنهن به طرح سان بند ڪري تون ويهي رَهه بيوقوف!" گروشينڪا غصي مان کين چينيو.

هرڪو ويهي رَهيو. خاموشي تي وئي. هرڪو هڪٻئي کي ڏسڻ لڳو.

"مهربانو! مان ئي اِنهن سڀني ڳالهين جو ذميدار آهيان." مِتيا وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. هن ڪوشش ڪئي، ته مِتيا جي لفظن کي دهرائي. "اَچو اَسين هت ڇا جي لاءِ وينا آهيون؟ پلا ڇا ويهي ڪريون ..... ڪجهه ته وري پاڻ کي وندرايون؟"

"ها، ڪجهه هجي پر وندرائيندڙ" ڪلگنوف چيو، جنهن مان سندس سستي صاف تي ڏٺي.

"اَچو ته وري فارو (پتن تي جوا) کيڏون. جيئن هاڻي ڪئي سون پئي." ميڪزيموف ڊهيل ڪِلَ سان چيو.

"فارو، نهايت عمدي ڳالهه." مِتيا جواب ڏنو "جيڪڏهن هي دوست ....."

صوفي تي ويٺل چيو، ته "دوستو! دير تي وئي آهي." معلوم پئي ٿيو، ته هيءُ سندس دل وٺان نه آهي.

پان وريوبليڪسي سندس تائيد ڪندي چيو، ته "اِهو سچ آهي."

"دير تي وئي آهي، اِنهيءَ کان تنهنجو مطلب ڇا آهي؟ گروشينڪا کانئس پڇيو."

"راٿي دير کان منهنجو مطلب آهي، ته گهڻو وقت گذري ويو آهي." صوفي تي ويٺل پول کيس سمجهايو.

"هنن جي لاءِ هميشه دير آهي. هنن مان ڪجهه به نه ورندو." گروشينڪا ڪافي ڪاوڙ مان رڙ ڪري چيو. هي پاڻ بي مزي آهن، اُن ڪري ٻين کي به بي مزي ٿا

بٽائين. مِتيا تنهنجي اَچڻ کان اڳ ۾ بہ هاڻي وانگر ماڻ ۾ هئا ۽ مون تي ناسون پئي هنيائون."

صوفي تي وينل پول چيو، تہ "راڻي تنهنجي بي اعتباريءَ کي ڏسي، مون کي ڏک تو ٿئي." وري دمتري ڏي منهن ڪري چيائين تہ:

"مان حاضر آهيان."

"چڱو اَچو تہ ڪيڏون" مِتيا قبول ڪندي، پنهنجي ڪيسي مان نوٽن جي ٿَهي ڪڍي ورتي ۽ اُنهن مان بہ سَؤ روبل جا نوٽ ميز تي رکيائين. مان تو وٽ گهٽي رقم هارائڻ گهران تو. ها هيءُ پتا وٺ ۽ ورهاءِ.

"اَسان کي تاش، سراءِ واري کان وٺڻ گهرجي" اُن ڪوتاهہ قد تحمل ۽ صفائيءَ سان چيو.

"اهو نيڪ طريقو آهي." پان وريوبليڪسي، ساڳين لفظن کي دهرايو.

"سراءِ جي مالڪ کان، نيڪ آهي. مان سمجهيو، اَسان کي تاش اُن کان وٺڻ گهرجي. مِتيا سراءِ جي مالڪ کي رڙ ڪري چيو، "پتا!"

سراءِ جو مالڪ تاش جو نئون بنڊل کليل کڻي آيو ۽ مِتيا کي اطلاع ڏنائين تہ چوڪريون تيار ٿي رهيون آهن ۽ يهودي جانجهر ۽ باجن سان ڄاڻ پهتا، پر سامان سان پريل گاڏي اَڃا نہ پهتي هئي. مِتيا ميز جي پاسي کان ٽپو ڏئي اُٿيو ۽ حڪم ڏيڻ لاءِ ٻي ڪوني ۾ هليو ويو. فقط ٽي چوڪريون موجود هيون ۽ ماريا موجود نہ هئي. هن کي پاڻ خبر نہ ٿي پئي، تہ هُو ڪين ڪهڙي ريت حڪم ڏئي ۽ هيڏي چو هليو آيو آهي؟ هُن فقط ايترو چيو، تہ پيتيءَ مان سوڪڙيون ڪڍي چوڪرين کي ڏيو. مٺائي، ٽافيون ۽ ٻيون شيون. "ائنڊري کي وڊڪا (شراب جو قسم) ڏيو." هو تڪڙ ۾ چوندو ويو. "مان ائنڊريءَ سان ٻي مروتي ڏيکاري آهي."

اوچتو ميڪزيموف، جو سندس پويان لڳو آيو هو، سندس ڪلهي تي هٿ رکيو ۽ چيائينس، تہ "مون کي پنج روبل ڏئي. مان بہ جوا ۾ داءُ لڳائيندس. ها، ها."

"تون بہ موڙي سيڙائين تو. ڏاڍو عمدو. ها هيءُ وٺ ڏهہ روبل."

هن وري بہ پنهنجي ڪيسي مان سيئي نوٽ ڪڍيا ۽ ڏهن جو نوٽ جدا ڪندي ڪيس ڏيندي چيائين، تہ "جڏهن تون هارائين، تہ وري اَچج ۽ وري اَچج."

"نيڪ آهي!" ميڪزيموف خوشيءَ مان چيو ۽ وري پنٽي موٽي ويو. مِتيا پڻ جلدي موٽيو ۽ سندن انتظار جي لاءِ ڪانئن معافي ورتائين. پول اڳ ۾ ئي ويهجي ويا هئا ۽ هنن پتن جي بنڊل کي کوليو هو. هُو هاڻي صلح پسند ۽ مهربان ٿي ڏٺا. صوفي تي وينل پول پنهنجي پائيپ کي نئين طرح سان پَري ڪايو ۽ مطمئن ٿي ڏٺو.

"پنهنجي جاين تي ويهجي وڃو، مهربانو!" پان وريوبليڪسي رڙ ڪري چيو.

"نه، مان وڌيڪ ڪيڏڻ نه ٿو گهران"، ڪلگنوف پنهنجي راءِ ڏني. "مان هاڻي پنجاهه روبل هنن وٽ هارائي چُڪو آهيان."

"هن دوست جي قسمت چڱي نه هئي، هاڻي ڪٽندو، سندس قسمت چمڪي پوندي." صوفي تي ويٺل پولَ، اُن ڏانهن منهن ڪري چيو.

"داءُ گهڻو آهي؟ اهو ٻڌايو؟" مِتيا ڪين چيو.

"اِهو پنهنجي راءِ تي ڇڏيل آهي. سَؤ به ٿي سگهن ٿا. به سَؤ به ٿي سگهن ٿا، جيتري تون شرط رکين!"

"ڏهه لک!" مِتيا ڪليو.

"منهنجي دوست ڪپتان، شايد پان پوڊويسوٽسڪي جي نالي شايد ٻڌو آهي؟"

"ڪهڙو پوڊويسوٽسڪي؟"

"وارسا ۾ هڪ جوا جو اڈو هو، ۽ هرڪو اُتي اَچي داءُ لڳائيندو هو. پوڊويسوٽسڪي اُتي آيو. اُتي هُن هڪ هزار سونا سڪا رکيل ڏٺا. هن اُتي هنن لاءِ داءُ لڳايو. اُتان جي مالڪ ڪيس چيو، ته پان پوڊويسوٽسڪي تون داءُ جي رقم ڏئين ٿو يا تنهنجي مٿان اعتبار ڪيو وڃي؟ هن ڪين جواب ڏنو، ته منهنجي واعدي تي اعتبار ڪيو وڃي. نيڪ آهي، مالڪ چيو. هن ڊاري کي اُڇلايو. پوڊويسوٽسڪي کي ڏسي چيائين، ته تو کٽيو. هن پنهنجي خاني کي کوليو ۽ ڪيس هڪ لک ڏئي ڇڏيائين ۽ چيائين، ته تو کٽيو آهي. هوڏي اُن اڏي جي بٽڻ ۾ فقط هڪ لک روبل هئا. پوڊويسوٽسڪي ڏي هن منهن ڪري چيو ته، "تو پنهنجي واعدي تي قائم رهڻ گهريو، هاڻي اَسان کي به پنهنجي واعدي تي قائم رهڻ گهرجي." پوڊويسوٽسڪي کي هڪ لک روبل ملي ويا."

"اِهو صحيح نه آهي." ڪلگنوف ڪيس چيو.

"عزيز ڪلگنوف، سڪر ماڻهن جي مجلس ۾ اهڙيون ڳالهيون نه ڪبيون آهن."

"ڇڻ ته پولينڊ جو ويٺل جواري، هڪ لک روبل ڏئي ڇڏيندو." مِتيا چيو ته سهي پر يڪدم پاڻ کي سنڀالي ورتائين. "معاف ڪر دوست! مون کان وري غلطي ٿي وئي آهي. هي هڪ لک ڏئي سگهي ٿو. پولينڊ کي عزت ڏيڻ لاءِ، هيءُ هڪ لک به ڏئي سگهي ٿو. ڪيئن نه مان پولينڊ جي زبان ۾ ڳالهائي رَهيو آهيان. ها، ها. مان ڏهه روبل جو داءُ لڳايان ٿو."

"مان هڪ روبل راڻيءَ تي رکان ٿو، جا دلين جي راڻي آهي. ننڍڙي ۽ سهڻي گُڏي. ها، ها." ميڪزيموف ڪلندي راڻيءَ کي ٻاهر ڪڍيو. ڇڻ ته هُو سيني کان اُن

ڪي لڪائڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. هُو سنئون سڌو اڳتي وڌيو. هُو تڪڙو ميز کان نڪري آيو ۽ چيائين ته "مِتيا ڪنيو ۽ روبل پڻ ڪنيو."

"پاسي!" اُن وقت مِتيا چيو.

"مان ٻي روبل جو داءُ لڳايان ٿو!" ميڪزيموف هڪ روبل جي ڪنڻ جي خوشيءَ ۾، نهايت خوشيءِ مان چيو.

اُن وقت دمتريءَ رڙ ڪري چيو، ته "مون هارايو پر اُن ڪي هاڻي ٻيڻو ٿو ڪريان." پر اهي ٻه هن هارايا.

اوچتو ڪلگنوف زور سان چيو ته "بيهو."

"ٻيڻو، ٻيڻو!" مِتيا رقم کي ٻيڻو ڪندو ٿي ويو. هر گهڙي هُو داءَ کي اڳي کان ٻيڻ ۾ وڌائيندو رَهيو. مگر پول تاش جي پتن کي کولينڊي ڪنندا ئي ٿي رهيا ۽ هڪ روبل جو داءُ ڪُٽندو ٿي ويو.

مِتيا جوش ۾ اَچي واڪو ڪري چيو ته "ٻيڻ، اَجا ٻه ٻيڻ."

"دوست تون ٻه سَؤ روبل هارائي چُڪو آهين. ڇا اَجا ٻه وڌيڪ سَؤ روبل جو داءُ رکندين؟" صوفي تي ويٺل پول کانئس معلوم ڪرڻ گهريو.

"ڇا مون ٻه سَؤ روبل هارايا آهن، هاڻي وري ٻيا ٻه سَؤ. سڀ ٻيڻ تي هوندا!؟"

هُن ڪيسي مان پيسن کي ٻاهر ڪڍيو. مِتيا راٿيءَ تي ٻه سؤ روبل رکڻ وارو هو، جو ڪلگنوف پنهنجي هٿن سان نوٽن کي ڍڪيو.

"هي ڪافي آهن،" هُن پنهنجي آواز سان خبردار ڪيو.

"آخر ڇا آهي؟" مِتيا ڪيس عجب مان ڏسي چيو.

"بس ڪافي آهي. مان نه ٿو چاهيان ته وڌيڪ راند کيڏين. نه بس آهي."

"پر ڇو؟"

"ڇاڪاڻ ته مان نه ٿو چاهيان. ڪڏ ۾ وجهينس، پَري ٿي وڃ. مان نه ٿو چاهيان ته تون کيڏين."

مِتيا ڪيس عجب مان نهارڻ لڳو.

"مِتيا هاڻي راند کي بَس ڪر. جيئن هيءُ چوي ٿو، ايئن هوندو، تو گهڻو ئي هارايو آهي." گروشينڪا ڪيس نرالي آواز سان چيو. ٻئي پول پنهنجي جاءِ تان بيحد ناراض ٿي اُٿيا.

بندري ماڻهوءَ ڪيس چيو ته، "راٿي! تون شايد مذاق ڪَري رهي آهين؟" هُو ڪلگنوف کي نفرت جي نگاهن سان ڏسڻ لڳو.

"توکي اِها همت ڪيئن پيدا ٿي؟" وريوبليڪسي ڪيس ڪاوڙ مان چيو.

"ايئن رڙيون ڪري نہ ڳالهاءِ." گروشينڪا واڪوڪري چيو. "ويڙهو ڪڪڙ خيال ڪر."

مِتيا واري تي ٻنهي کي ڏسندو رهيو. هُن اوچتو گروشينڪا جي منهن ۾ ڪابي شيءِ ڏٺي ۽ سندس دل ۾ ڪا نئين شيءِ چمڪڻ لڳي - بلڪل هڪ نئون خيال.

"راٿي اگريپينيا." ڪوتاهہ قد پول ڳالهائڻ شروع ڪيو. هُو ڪاوڙ کان ڳاڙهو ٿي ويو هو. مِتيا اوچتو وڏي ويو ۽ سندس ڪلهي تي ڏڪ هڻي ڪڍيائين.

"منهنجا مهربان! مان توسان ٻہ لفظ ڳالهائڻ گهران ٿو."

"توکي ڇا ڪپي؟"

"ٻي ڪوئيءَ ڏانهن هَل. مان توسان ٻہ لفظ ڳالهائڻ گهران ٿو ۽ نهايت وٽندڙ ڳالهہ آهي. تون ٻُڌي خوش ٿيندين."

ننڍي قد واري پول، ڪيس عجب مان نهارڻ لڳو. هُن اِها ڳالهہ هڪدم قبول ڪئي، پر ڪيس شرط وڌائين تہ سندس دوست وريوبليڪسي ٻہ ساٿس گڏ هوندو.

"هي تنهنجو ساٿي ۽ رکوال، پلي اَچي. مون کي هن جي ٻہ ضرورت آهي. هيءُ ضرور هجي." مِتيا چيو. "چڱو هاڻي هلون ٿا دوست!"

"ڪا ڏي ٿا وڃو؟" گروشينڪا ڪانئن انتظاريءَ مان پڇيو.

"اسان جلدي موٽي ٿا اَچون." مِتيا ڪيس جواب ڏنو.

سندس اکين ۾ اعتماد چمڪڻ لڳو. سندس چهرو، ڪوئيءَ ۾ گهڙڻ کان ڪلاڪ کن اڳ ۾، جو مايوس ٿي ڏٺو، هاڻي اُن کان بلڪل نيارو ٿي ڏٺو.

هُو پُول پاڻ سان گڏ وٺي وڏي ڪمري ۾ داخل ٿيو، جتي ڇوڪرين جي راڳ جي محفل کي تيار ٿي ڪيو ويو ۽ هُو سڀ ميز جي چوڌاري وڃي گڏ ٿيون هيون. اُن ڪمري ۾ ساڄي طرف خواب گاهہ جو ڪمرو ٻہ هو، جنهن ۾ پيٽيون ۽ بقچہ رکيل هئا. اُن ۾ ٻہ وڏا بسترا موجود هئا، جن تي وهاڻن جا انبار رکيل هئا. اُن ڪوئي جي ڪنڊ ۾ هڪ ميز پيل هئي،جنهن تي ڏيئو رکيل هو. ننڍي قد وارو ۽ مِتيا هڪ ٻي ڏي منهن ڪري ميز جي پرسان ويهي رهيا ۽ ڳوري جسم وارو وريوبليڪسي، سندن پاسي ۾ بيهي رهيو. ٻئي پول سخت مزاج بڻجي ويا هئا، پر معلومات حاصل ڪرڻ لاءِ انتظار ۾ ٿي ڏٺا.

ننڍي قد واري پول ڪيس چيو، تہ "دوست توکي ڇا ڪپي؟

"ها هيڏي نهار دوست! مان توکي گهڻو وقت نہ ترسائيندس." تنهنجي لاءِ رقم موجود آهي. هن پنهنجي نوٽن کي ڪڍيو. توکي ٿي هزار روبل ڪپن؟ اِهي وٺ ۽ هليو وڃ."

پول جون اکيون ڪُلي ويون ۽ هُو مِتيا کي عجب مان نهارڻ لڳو.

"تي هزار دوست؟" هن وريوبليوسڪي ڏي اکين سان اِشارو ڪيو.

تي، دوست تي، ڏيان ڏيئي ٻُڌ. تون سمجهدار تو ڏسجين. تي هزار روبل وٺ ۽ گم تي ۽ توسان گڏ وريوبليڪسي به هوندو - تون ٻُڌين تو؟ پر هڪدم. هاڻي ۽ هميشه لاءِ. تون چڱيءَ ريت سمجهين تو دوست، هميشه لاءِ، هو دروازو آهي ۽ اُن مان نڪري وڃ. تنهنجو هُتي آهي ئي ڇا؟ هڪ ڪوٺ، اُن وارو ڪوٺ؟ مان اُهو ڪٽي اَڇي توکي ڏيندس. گهوڙا بينا آهن ۽ تنهن کانپوءِ، خدا حافظ دوست!"

مِتيا، جواب جي منظوريءَ لاءِ ترسيو. هن وٽ ڪوبه شڪ ۽ شبهو ڪونه هو. وٽس پولَ جي خيال جي پختگيءَ جو عجب اظهار هو.

"پيسا دوست؟"

"پيسا؟ پنج سَؤ روبل مان توکي هاڻي ڏيان تو، جي توکي سفر لاءِ ڪم ايندا. هيءَ منهنجي پهرين قسط آهي ۽ باقي به هزار ۽ پنج سَؤ روبل، سياڻي شهر ۾. مان پنهنجي عزت جو قسم کڻي چوان تو، ته اُهي سياڻي مون کي ملندا، ڪنهن به قيمت تي ملندا." مِتيا کيس واڪو ڪري چيو.

پولَ هڪبئي ۾ اکيون بدلائڻ لڳا. ننڍي قد واري جو چهرو وڏيڪ نفرت انگيز ٿيڻ لڳو.

"ست سَؤ، سَت سَؤ روبل، پنج سَؤ نه. اُهي هاڻي هن گهڙيءَ اَدا ڪريان تو." مِتيا کيس چيو. هن ڪجهه غلطي محسوس ڪئي. دوست ڇا آهي؟ توکي مون تي اعتبار نه تو اَچي ڇا؟ مان توکي سنوان سڌا تي هزار روبل ڏئي نه تو سگهان. جيڪڏهن مان سيئي ڏيئي ڇڏيان، ته تون شايد موٽي اَچين ..... اُن ڪان سواءِ تي هزار روبل هت مون وٽ موجود به آهن. اُهي شهر ۾ منهنجي گهر ۾ آهن." مِتيا نااُميديءَ ۾ ڳالهائڻ لڳو ۽ سندس دل ٻڏڻ لڳي. هڪ هڪ لفظ تي جنهن کي هُو ڳالهائي رهيو هو، جُهرڻ لڳو. "منهنجي زبان تي اعتبار ڪريو، اِها رقم، گهر ۾ مون وٽ لڪيل آهي."

اُن ئي گهڙيءَ ۾ هڪ غير معمولي، شخصي عزت جو خيال اُن ڪوتاهه قد جي چهري ۾ جهلڪ ڏيڻ لڳو.

"پيو ڇا؟" هن کيس طنزيه انداز ۾ چيو. "توکي شرم اَچڻ کپي!" هُن زمين تي تُڪ اُڇلائي، وريوبليوسڪي به اُن وانگر زمين تي تُڪ اُڇلائي.

"دوست توکي ايئن ڪرڻ گهرجي!" مِتيا سڀ کا ڳالهه هٿن مان ويندي ڏسي کيس چيو. اوهان کي شايد گروشينڪا جي لاءِ وڏيڪ وصول ڪرڻو آهي. توهان چڱا نامرد تا ڏسجو.

"اها وڏي بي عزتي آهي!" ننڍي قد وارو پول غصي ڪان ڳاڙهو ٿي ويو. هُو ڪمري ڪان نڪري ويو. نهايت آهستگيءَ سان، ڇڻ تہ هُو ٻيو ڪجهہ ٻُڌڻ لاءِ تيار نہ هو. وريوبليڪسي بہ اُن جي پوئتان هليو ويو ۽ آخر ۾ مِتيا مُنجهيل ۽ پريشان نڪتو. ڪيس گروشينڪا ڪان خوف پئي ٿيو. ڇاڪاڻ تہ پول هڪدم لُڙ مچائيندو. سچ پچ هُن اِيئن ڪيو. پول ڪمري ۾ گهڙيو ۽ نهايت ڊرامائي انداز ۾ گروشينڪا جي سامهون پاڻ کي اُڇلايائين.

"راٿي اگريپنيا! منهنجي سخت بي عزتي ٿي آهي." هن ٻڌائڻ شروع ڪيو. پر گروشينڪا اوچتو پنهنجو صبر وڃائي ويٺي. ڇڻ تہ ڪيس ڪنهن نازڪ جاءِ تي زخم پهچايو ويو هو.

"روسي زبان ۾ ڳالهاءِ!" هُن رڙ ڪري چيو "وري پولينڊ جي زبان جو هڪ لفظ بہ هيئن نہ گهرجي. تون تہ روسي ڳالهائيندو هئين. اِهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي، تہ تو پنجن سالن ۾ اُن کي وساري ڇڏيو هوندو." هوءَ بي صبريءَ ڪان سُرخ ٿي وئي هئي.

"راٿي! گريپنيا....."

"منهنجو نالو اگرافينا آهي. تون روسي زبان ۾ ڳالهاءِ، بي حالت ۾ مان تنهنجو ڪجهہ بہ نہ ٻڌندس."

پول پنهنجي شان کي مجروح ٿيندي ڏٺو، پر جلدي روسي ٻوليءَ ۾ پنهنجي شان کي قائم رکندي چيائين تہ:

"مان هتي آيو هوس، تہ ماضي کي وساري ڇڏيان. اُنهن سيني ڳالهين کي فراموش ڪري ڇڏيان، جي اڳ ۾ ٿي گذريون هيون."

"عفو؟ تون هتي مون کي معاف ڪرڻ آيو آهين؟" گروشينڪا ڪيس ٿوري ۾ قطع ڪرڻ گهريو. هوءَ پنهنجي جاءِ تان ٽپو ڏئي اُٿي.

"اِيئن برابر آهي راٿي. مان بزدل نہ آهيان مان بلند حوصلي وارو آهيان. پر مون کي سخت صدمو پهتو آهي، جڏهن مان تنهنجي عاشقن کي ڏٺو آهي! منهنجي دوست مِتيا، مون کي ٻي ڪمري ۾ ٽي هزار روبل آڇيا هئا، تہ مان توکي ڇڏي وڃان. مان هن دوست جي منهن ۾ ٿوڪاري ڇڏيو."

"ڇا؟ هُن منهنجي لاءِ توکي پيسن جي آڇ ڪئي هئي؟" گروشينڪا واڪو ڪري چيو. "اِهو سچ آهي مِتيا؟ توکي اِها ڪيئن همت ٿي؟ ڇا مان وڪري جي لاءِ آهيان؟"

"راٿي، راٿي." مِتيا هٻڪندي چيو "هيءَ پاڪ ۽ روشن آهي. مان هن جو ڪڏهن بہ عاشق نہ رهيو آهيان! هيءُ ڪوڙ آهي....."

"توکي ڪيئن جرئت ٿي آهي، جو تون منهنجو بچاءُ ٿو ڪرين. جيڪڏهن مان پاڪ رَهي ٻه آهيان، تہ اِها منهنجي عصمت هئي، ڪُوزماجي خوف کان اِيئن نہ ٿيو آهي. هيءُ سڀ پنهنجي نفس جي عزت هئي. مان اهو چاهيان پئي، تہ همت سان جڏهن هن جي صورت ڏسان، تہ اُن کي ٽوڪاريان."

دمتري ڳالهائڻ لڳو، تہ "هن پيسن کي تہ قبول ڪيو هو، پر ٽي هزار روبل هڪدم ٽي گهريائين. مگر مون وٽ ستن سَون کان وڌيڪ نہ هئا."

"معاملو صاف آهي." گروشينڪا چوڻ لڳي، تہ "هن کي خبر پئي آهي، تہ مون وٽ رقم آهي، اُن ڪري هيءُ مون سان شادي ڪرڻ لاءِ تيار ٿي آيو آهي."

پول جواب ڏنو تہ "راڻي گروشينڪا مان هڪ اصيل ۽ اخلاق وارو آهيان، مان ذليل ۽ ڪمظرف نہ آهيان. مان آيو هوس، تہ توسان شادي ڪريان. پر هتي مان ڪنهن ٻي عورت کي ڏسي رهيو آهيان، ڇاڪاڻ تہ اُها اڳئين عورت نہ آهي، جنهن کي مان پوريءَ ريت سڃاتو ٿي. هيءَ تہ حوس واري ۽ گستاخ عورت آهي."

گروشينڪا، جنهن کان مڪمل طرح هوش ڇڏائي ويو هو، ڪيس چيو تہ:

"جنهن خيال سان تون آيو آهين، اُن سان موٽي وڃ. مان هنن کي حڪم ڏيان تہ هُو توکي لوڏي ٻاهر ڪڍن. ڪيتري قدر نہ مان بيوقوف هيس، جو هن جي لاءِ پاڻ کي تڪليفون ڏيندي رهيس. اِيئن نہ آهي، تہ مان هن جي ڪري پاڻ کي ايذاءَ ڏيندي رهيس، پر هيءُ پاڻ سان دشمني ۽ ويڙهو، جو هن کي دوست ٿي رکيم. گذريو. اِهو پهريون ماڻهو نہ آهي، شايد ڪو ٻيو هو. هيءُ ماڻهو جو منهنجي سامهون بيٺو آهي، اُن پهرئين جو شايد پيءُ آهي ..... هيءَ وارن واري ٽوپي ڪٽان آندي اَٿئي؟ هُو هڪ باز هو ۽ هيءُ اُن جو طعمو. هُو منهنجي لاءِ ڪلندو ۽ ڳائيندو هو. مان هن جي لاءِ پنج ورهيہ روئيندي پٽيندي رهيس. نهايت بيوقوف ۽ بي شرم هيس."

هُوءَ پنهنجي هينانهين ڪرسيءَ ۾ پُٺ سان وڃي لڳي ۽ پنهنجو مُنهن هٿن ۾ لڪائي ڇڏيائين. اُن وقت ماڪرو جي ڇوڪرين جو نغمو شروع ٿي ويو، جي ڪبي پاسي واريءَ ڪوٺيءَ ۾ ڳائي رهيون هيون. رقص جو هڪ ڏماچوڪڙيءَ وارو راڳ.

سراءِ جو مالڪ، جو ڪجهہ وقت کان ڪمري ۾ جهاتيون پائي رهيو هو، واڪا ٻُڌي سمجهيائين، تہ سندس مهمان پاڻ ۾ وڙهي رهيا آهن. هڪدم ڪمري ۾ گهڙي آيو.

"ڇا جي لاءِ اوهان واڪا ٿا ڪريو؟ توهان پنهنجي سيني کي ڇنڻ ٿا گهرو؟" هن وريوبليوسڪي ڏي بي مروتيءَ سان نهاريندي عجب مان چيو.

"جانور"، بڙبڙ ڪندي وريوبليوسڪي چيو.

"جانور؟ اِهي ڪهڙي قسم جا پتا هئا، جن سان اوهان هاڻي ڪيڏي رهيا هئا؟

مان توهان کي پتن جو بندل ڏنو. اوهان ان کي لڪائي رکيو. اوهان نشان ڏنل پتن سان کيڏندا رهيا! مان توهان کي ڪوڙن پتن جي کيڏڻ سان سائيبريا موڪلي سگهان ٿو. توهان کي خبر آهي، ته هيءُ ايترو ئي ڏوهه آهي، جيترو ڪوڙا نوٽ هلائڻ ....."

هُو پوءِ صوفي ڏي هليو ويو. هن صوفي جي پٽ ۽ گاديلي جي وڃان هڪ بند ٽيل تاش جو بندل ڪڍي ورتو.

"هيءُ منهنجو بند ٽيل پتن جو بندل آهي."

هن اُن کي هٿ ۾ وٺي سيني کي ڏيکاريو. "جتي مان بيٺو هوس، اُتان ڏٺم ته هنن ڪيئن نه بندل کي سُرڪائي ورتو ۽ اُن جي جاءِ تي ٻي کي رکيائون - اوهان نڱ آهيو، شريف ڪٽي آهيو؟"

"مان به پيرا ڏنو هو، ته هن دوست پنهنجي پتن کي پئي ٽي ڦيرايو." ڪلگنوف شاهدي ڏني.

"ڪيتري نه بي شرمي، ڪيڏي نه بي شرمي؟"، گروشينڪا هٿن کي مهٽيندي چيو. شرمندگيءَ کان ڳاڙهي ٿي وئي. خدايا! هيءُ هتي اِنهيءَ لاءِ آيا هئا.

"مان پاڻ ايئن خيال ٿي ڪيو." مِتيا چيو. پر اِنهيءَ کان اڳي جو هو پنهنجي جملي کي پورو ڪري، وريوبليسڪي منجهيل ۽ ڪاوڙ ۾ريل منهن سان، پنهنجو نوٽشو گروشينڪا ڏي وڌايو ۽ واڪو ڪري چيائين ته:

"تون ذليل ۽ بدمعاش عورت!"

مِتيا هڪدم اُن ڏي جهٽيو. ٻنهي هٿن ۾ ڪيس جهليائين، هوا ۾ مٿي کڻي ويس ۽ اَڪ ڇنڀ ۾ ڪوٺيءَ ۾ کڻي ويس، جا سڄي پاسي ڏي هئي، جنهن مان هُو تازو موٽي آيا هئا.

"مان هن کي زمين تي اُڇلائي ڇڏيو آهي." هُن سيني کي ٻڌايو. هو نهايت جوش ۾ ٿي ڏنو. "هُو بدمعاشي ڏيکاري رهيو هو. پر هُو موٽي نه ايندو. هاڻي ان مان ڪوبه خوف نه آهي." هن بند ٽيل دروازي جي هڪ تاڪ کي ٽورو ڪوليو ۽ ٻي تاڪ کي ٽورو پَٽي، هُن ڪوتاهه قد پول کي سَڏ ڪيو.

"نهايت بلند ڪردار وارا، ڪهڙو نه چڱو ٿئي، ته تون به هتان هليو وڃ!؟"

"منهنجا عزيز دمتري فيودورپاولووچ" ڪيس سراءِ جي مالڪ چيو، ته "هنن کان اُها رقم موٽائي وٺ، جا تو هنن وٽ هارائي آهي. هنن اُها توکان چورائي آهي."

"مون کي پنهنجا پنجاهه روبل نه ڪپن!" ڪلگنوف هڪدم پنهنجي طرفان اظهار ڪيو.

"مون کي به پنهنجا ٻَه سَؤ روبل نه ڪپن!" مِتيا رڙ ڪري چيو. مان ڪجهه به نه وٺندس. اِهي پيسا هنن کي پنهنجي تسليءَ لاءِ رکڻ ڪپن."

"شاباس مِتيا، تون وڏو بهادر آهين مِتيا." گروشينڪا زور سان چيو. سندس گفتگو مان غصي جو اظهار ٿي ڏنو.

ڪوتاهه قد دوست، ڪاوڙ کان ٻاڙهو ٿي ويو هو. پر اَجا تائين به پنهنجي شان کي اڳڙيون وجهي رَهيو هو. هُو دروازي ڏي وڌي رهيو هو، پر هُو اُتي ٿوري وقفي لاءِ ترسيو ۽ گروشينڪا ڏي نهاري، اُن کي چيائين ته:

"راٿي! جيڪڏهن تون مون سان اَچڻ گهرين ٿي ته اَچ. جيڪڏهن نه ته خدا حافظ!"

بي عزتي ۽ بي همتيءَ سان هُو سڄي، دروازي کان ٻاهر نڪري ويو. هيءُ اخلاق وارو انسان هو. هن کي پنهنجي لاءِ ايڏي ته عمدي راءِ هئي، جو هيتري حالت گذرڻ کان پوءِ به، ڪيس اَجا اُميد هئي، ته هوءَ ساٿس شادي ڪندي. مِتيا سندس وڃڻ کان پوءِ دروازي کي بند ڪري ڇڏيو.

قلف ڏئي ڇڏينس، ڪلگنوف ڪيس چيو. پر ڪنجي جي ڦرڻ جو ٻي طرف کان آواز آيو. هنن پاڻ ئي دروازي کي بند ڪري ڇڏيو.

گروشينڪا، ظالماڻي آواز ۾ چيو، ته "ڏاڍو چڱو ٿيو، هُو پنهنجي سزا کي پهتا."

باب اٺون

خمار

پوءِ ڇا ٿي گذريو، اِها سڄي بدمستي هئي. هڪ دعوت جنهن ۾ سيني کي شريڪ ٿيڻ جي اِجازت هئي. گروشينڪا سڀ کان اڳ ۾ شراب جي پيئڻ جي خواهش ڏيکاري.

"مان پيئڻ گهران ٿي، مان چاهيان ٿي ته شراب ۾ غرق ٿي وڃان. بلڪل اِهڙي ريت، جيئن اڳ ۾ ٿيا هئاسون. توکي ياد هوندو مِتيا، اڳئين پيري، هتي ڪيئن نه دوست بڻايا هئاسين."

مِتيا پاڻ به چڱي خمار ۾ هو. ڪيس احساس هو، ته سندس خوشي اجهو ٿي شروع ٿئي. پر گروشينڪا ڪيس مسلسل پاڻ کان پري، موڪليندي ٿي رَهي.

"وڃ ۽ پاڻ کي خوش رک. هنن کي چَوُ ته نچن. پاڻ کي خوش رکڻ لاءِ پلي ته لوهي چلهه ۽ جهوپڙيءَ ۾ نچن. جيئن اڳئين پيري ٿيو هو." هوءَ ڳالهائيندي رَهي. هوءَ نهايت جوش ۾ هئي. هوڏانهن مِتيا سندس حڪم جي تعميل لاءِ حاضر هو. راڳ جي محفل ٻئي ڪمري ۾ ٿي رهي هئي. جنهن ڪمري ۾ هي وينا هئا، اهو ڪمرو نهايت ننڍو هو ۽ سوٽي پردن سان ٻن حصن ۾ ورهايل هو. اُن جي پوئتان هڪ ڳرو بسترو موجود هو، جنهن ۾ هڪ پٽرٽي، پڪين جي ڪنين سان پريل هئي ۽ اُن جي مٿان وهاڻن جو پهاڙ رکيل هو. اُتي اِهڙيون چار ڪوٺيون هيون، جتي ملاقاتين جي لاءِ چار بسترا موجود هئا. گروشينڪا، جا دروازي جي پرسان وڃي وينٿي هئي. مِتيا هڪ آرام ڪرسي تي، سندس ويجهو وينو هو، هوءَ اڳي وانگر اُن جاءِ تي وينٿي هئي. جتان رقص ۽ راڳ کي چڱيءَ ريت ڏسي ٿي سگهي. هيءُ ٻئي اُتي نهايت خوش ٿي ڏٺا. سيئي ڇوڪريون جي آيون هيون، اُتي ٿي ڏٺيون. يهودي باجن وارن جو ٽولو، جنهن ۾ سارنگيون ۽ سرود به هئا، اَچي ويا هئا. آخر جنهن گاڏيءَ جو انتظار ٿي ڪيو ويو، اُها ڪاڏي ۽ شراب سان اَچي پهتي.

مِتيا ڪافي مشغول ٿي ڏٺو. سيني قسمن جا ماڻهو، ڪمري ۾ هن محفل کي ڏسڻ لاءِ ايندا ٿي ويا. هاري ۽ سندن زالون به هيون، جي ننڍ مان جاڳي پيا هئا ۽ هن عجيب محفل کي ڏسڻ لاءِ آيا ٿي ۽ ڪين اُهائي وندر حاصل ٿيندي، جا مهينو اڳ ڪين حاصل ٿي هئي. مِتيا سندن چهرن کي سڃاتو ٿي. جن کي ڄاتائين ٿي، اُنهن کي پاڪر پائي ڪيڪاريائين ٿي. هن شراب جي بوتلن جا ٻوچ کولي، سڀ ڪنهن ماڻهوءَ کي، جي اُتي آيا ٿي، شراب اَوتي ٿي ڏنو. فقط ڇوڪريون ئي شئمپين جون شوقين ٿي ڏٺيون. ماڻهن معمولي شراب ۽ براندِيءَ کي پسند ٿي ڪيو. هنن کان به وڌيڪ

گرم پنچ کي تي چاهيو، جنهن ۾ گرم کير سان گڏ شراب ملايو تي ويو. مِتيا سيني چوڪرين جي لاءِ چاڪليٽ مهيا ڪيا هئا ۽ حڪم ڏنو هئائين، تہ ٽي سماور تيار هجن، جن تي سڄي رات چاءِ ۽ پنچ ڪڙهندو رَهي ۽ ماڻهو پاڻ استعمال ڪندا رهن.

شروع ۾ ئي هيءَ عياشي جي بساط درهم برهم ٿيڻ لڳي. پر دمتري نشي ۾ هو، جيئن ئي بدانتظامي ۽ آشفتگي وڌندي تي وئي، تيئن شور ۽ پريشاني تي پيدا تي. مِتيا کي وڌيڪ تڪليف تي آئي. جنهن ڳوناڻي ڪانئس اُن وقت رقم جي طلب ٿي ڪئي، هن ڪيسي ۾ هٿ وجهي نوٽن کي ٻاهر تي ڪڍيو ۽ ڪبي ۽ سڄي ڪيسن مان جهجها پيسا ڪڍي تي ڏنائين. اِهوئي سبب هو، جو سراءِ جو مالڪ تريفان بورسووچ، سندس سنڀال لهڻ لاءِ متس ڪَڙي نظر تي رکي. ڏسڻ ۾ اِيئن تي آيو، تہ هُن اُن رات نند ڪرڻ جو ارادو ئي ڇڏي ڏنو هو. هن شراب بہ ٿورو پيتو هو، فقط پنچ جو هڪ گلاس، هُو مِتيا جي دلچسپين تي پوري نظر ڪري رهيو هو، پر پنهنجي طريقي سان. عين اُن وقت هو معاملي جي وچ ۾ اَچي ويو ۽ مِتيا تي زور آندائين، تہ هُو سگار ۽ شراب ضايع نہ ڪري. سڀ کان وڌيڪ ڪيس انهيءَ کان روڪيائين تہ هُو رقم ڳوناڻن کي نہ ڏئي، جيئن اڳي ڪيو هئائين. اهو ڏسي هن کي بيحد نفرت پئي تي، تہ ڳوناڻيون چوڪريون بي انتها شراب ۽ مٺائي لُٽائي رهيون هيون. ڪيس چوڻ لڳيون، تہ "هيءُ تہ رت چُوس ڇورون آهن، دمتري فيودورپاولووچ، مان تہ هنن مان هر ڪنهن کي لَتون هڻندو آهيان ۽ هيءُ اُن کي پنهنجي عزت سمجهندا آهن - هنن جي قيمت تہ اِهائي آهي."

مِتيا کي وري ائٽبري ياد اَچي ويو. حڪم ڏنائين، تہ ٻاهر ڪيس پنچ موڪليو وڃي.

ڪلگنوف، شراب پيئڻ نہ تي گهريو، پهريائين، تہ چوڪرين جو راڳ ٻُڌڻ بہ نہ تي چاهيائين، پر جڏهن شئمپين جا بہ گلاس چاڙهيائين، تہ هُو غير معمولي طرح زنده دل بڻجي ويو ۽ ڪمري ۾ هيڏانهن هوڏانهن گهمڻ لڳو. موسيقي ۽ راڳن کي پسند ڪندو، ڪلندو تي وتيو. سڀ ڪنهن شيءِ جي تعريف ڪندو تي ڦريو. ميڪزيموف ڏاڍي شوق مان تي پيتو ۽ گروشينڪا سندس پاسي کي نہ تي ڇڏيو. هو پاڻ بہ پي رهي هئي، ڪلگنوف ڏي اشارو ڪندي، هن مِتيا کي چيو تہ:

"ڪهڙو نہ وڻندڙ ۽ پيارو ٻار آهي؟"

مِتيا، ڪلگنوف ۽ ميڪزيموف کي چمي ڏيڻ لاءِ، ڊوڙيو. ڪيڏيون نہ سندس عظيم اُميدون هيون. گروشينڪا اَجا ڪجهہ نہ تي ڪڍيو. ڏسڻ ۾ اِيئن تي آيو، تہ هُن ڇاڻي واڻي پاڻ کي ڳالهائڻ کان روڪي ڇڏيو هو. پر هوءَ وقت بوقت ڪيس پيار ۽ شوق جي نگاهن سان نهاري رَهي هئي. آخر هن اوچتو سندس هٿ کي ورتو ۽ پيار

مان ڪيس پاڻ ڏي ڇڪي ورتائين. هوءَ اُن وقت هڪ هيٺانهين ڪرسيءَ تي دروازي جي پرسان ويٺي هئي.

"تون هتي ڪيئن آئين؟ ڪهڙي نموني سان هت پهتين؟ ..... مان تہ ڊڄي وئي هيس. تون اِنهيءَ لاءِ آيو هئين، تہ مون کي هن جي حوالي ڪري ڇڏين. اِئين نہ؟ سچ پچ تو اِيئن ٿي چاهيو."

"مان تنهنجي خوشيءَ کي وجائڻ نہ ٿي گهريو!" مِتيا خوشيءَ مان عاجزي سان چيو، پر ڪيس سندس جواب جي ڪابہ ضرورت نہ هئي.

"چڱو، وڃ ۽ پاڻ کي وڃي وندراءِ ...!" هُن وري ڪيس پاڻ ڪان، هڪ پيرو وڌيڪ پَري ڪري ڇڏيو. "غم نہ ڪر، مان توکي وري پاڻ وٽ سڏيندس."

هُو هليو ويو ۽ هوءَ راڳ ۽ ناچ کي ڏسندي ۽ ٻڌندي رَهي، جيتوڻيڪ سندس اکيون جيڏانهن بہ ويو ٿي ڪيس، نهاريندیون ئي رَهيون.

"اَڄ ۽ منهنجي پرسان ٿي ويهہ. مون کي ٻڌاءِ تہ توکي منهنجي ڪيئن خبر پئي، تہ مان ڪالهہ هيڏي هلي آئي آهيان؟ توکي پهريائين ڪنهن ٻڌايو؟"

مِتيا ڪيس سڄي حقيقت ٻڌائڻ شروع ڪئي. ان وقت هو غير مسلسل، نامنظر ۽ درهم برهم حالت ۾ هو. هن عجيب طرح ٿي ڳالهايو. ڪڏهن سندس نراڙ ۾ گهنج ٿي پيا، تہ ڪڏهن ڳالهائيندي ڳالهائيندي چپ پئي ٿي ويو.

"تنهنجي پيشانيءَ ۾ گهنج ڇو ٿا پون؟" هن ڪانئس پڇيو.

"ڪجهہ بہ نہ ..... مان هڪ ماڻهوءَ کي بيمار ڇڏي آيو آهيان. مان پنهنجي زندگيءَ جا ڏهہ سال ڪيس ڏيڻ لاءِ تيار آهيان، جي هو خوش ٿئي. جيڪر مون کي خبر پوي، تہ هو خوش آهي!"

"خير پرواهہ نہ آهي، جيڪڏهن هُو بيمار آهي. تڏهن تو پاڻ کي ڪالهہ گولي هڻڻ ٿي چاهي! ڪهڙو نہ احمق ڇوڪرو آهين! ڇاجي لاءِ؟ مان اهڙن نااُميد ماڻهن کي پيار ڪندي آهيان." هن هيڪندي ۽ زبان تي ضابطو رکندي چيو. "تڏهن تون منهنجي لاءِ حدون بہ ٽپي ويندين. ڇا سچ پچ تون سيائي پاڻ کي گولي هڻندين؟ بيوقوف! نہ، ٿورو ترس. سيائي، مون کي توسان ڪجهہ ڳالهائڻو آهي .... مان اڄ نہ چونديس پر سيائي. وڃ وڃي پاڻ کي وندراءِ."

هن پيري، هُن جڏهن ڪيس سڏيو، تہ اِها پريشانيءَ جهڙي ڳجهارت هئي.

"تون ڇو غمگين ٿو ڏسجين؟ مان ڏسان ٿي، تہ تون غمگين آهين ..... هائو مان ڏسان ٿي." هن سندس اکين ۾ سنئون سڏو نهاريو. "جيتوڻيڪ تون ڳوناڻين ڇوڪرين کي چمندو، واڪا ڪندو رهين ٿو، پر مان ڪا شيءِ تو ۾ ڏسان ٿي! تون

خوش ٿيءُ، مان بہ خوش آهيان ۽ تون بہ خوش ٿي ..... مان هتي ڪنهن سان محبت ضرور ڪريان ٿي. اندازو لڳاءِ تہ اهو ڪير آهي؟ ڏس هيءُ منهنجو ٻار ننڊ پيو آهي. هن عزيز کي نشو آهي."

سندس اشارو ڪلگنوف ڏانهن هو. هُو سچ پچ نشي ۾ هو. هُو توري وقت لاءِ صوفي تي ويٺي ئي ننڊ پئجي ويو هو، پر هو فقط نشي کان ننڊاڪڙو نہ هو. هُو اوچتو اُداس بڻجي ويو هو. ايئن ڪٿي چئجي، تہ ڪڪ ٿي پيو هو. هُو ڇوڪرين جي راڳ کان تڪليف ۾ هو. متس فقط شراب جو اثر نہ هو، پر جيئن جيئن شراب پيئندو ٿي ويو، وڌيڪ نااُميد ۽ پريشان ٿيندو ٿي ويو. رقص، جو ٿي رهيو هو، اُهو بہ ڪو چڱو نہ هو. بہ ڇوڪريون رڇن جي لباس ۾ اندر گهڙي آيون. هڪ چڱي حسين ڇوڪري، جنهن جو نالو اسٽيپانيڊا هو، اُن کي هٿ ۾ لڪڻ هو ۽ هوءَ رڇ واري جو پارٽ اَدا ڪري رهي هئي ۽ اُنهن کي نچائي رَهي هئي.

"ماريا! چڱيءَ طرح، نہ تہ هيءُ لڪڻ توکي لڳندو."

آخر هيءُ رڇ زمين تي بُريءَ طرح ليٽڙيون پائڻ لڳو ۽ ماڻهن جي گڏ ٿيل ميڙ مان، ڪلَ جا ڪوڪرا اَچڻ لڳا.

گروشينڪا خوشيءَ ۾ رڙيون ڪرڻ لڳي، تہ "ڇڏيو، ڇڏيو! جڏهن هيءُ وندر جو ڏينهن ماڻهن کي ميسر ٿيو آهي، تہ هنن کي خوش ٿيڻ ڏيو؟"

مگر ڪلگنوف هن تماشي کان بيزار ٿي ڏنو ۽ چوڻ لڳو، تہ "ڳوناڻين جي هيءَ مسخري بازي ڪيتري نہ اَڻ وٽندڙ آهي." پري سُرندي هن پنهنجي راءِ ڏني، تہ "اِها ئي راند آهي، جا هي، اونهاري جي سڄي رات ۾، جڏهن روشنائي ميسر آهي، ڪيڏندا رهن ٿا."

خاص ڪري ڪيس هڪ نئون نغمو، جو رقص جي لئي ۾ هو، پسند نہ آيو. اُن ۾ ذڪر ڪيو ويو هو، تہ هڪ شريف ماڻهو آيو ۽ ڇوڪرين سان قسمت آزمائي ڪرڻ لڳو. سندس مراد هئي، تہ هُو ڏسي تہ اهي ساڻس محبت ڪن ٿيون يا نہ؟

"هُو آقا آيو، انهيءَ لاءِ تہ ڇوڪرين کي آزمائي،
تہ هُو ساڻس محبت ڪن ٿيون يا نہ؟"

پر ڇوڪريون اُن آقا سان محبت نہ ٿيون ڪن.

"هيءُ مون کي تڪليفن ۽ ايذائن سان مارين‌دو،
۽ اِهڙي محبت منهنجي لاءِ سودمند نہ ٿيندي."

هاڻي هڪ اوباش اَچي ٿو ۽ اُهو بہ قسمت آزمائي ڪري ٿو.

"هڪ اوباش آيو، ڇوڪرين کي آزمائڻ لاءِ
تہ اهي هن کي پيار ڪن ٿيون يا نہ؟"

پر هُو اوباش سان بہ محبت نہ ٿيون ڪن.

"مون کي ڊپ ٿو ٿئي، هيءُ ڪو چور نہ هجي!

۽ منهنجي ڳوڙهن وهائڻ جو سبب نہ بڻجي."

ٻيا بہ گهڻائي ماڻهو قسمت آزمائي لاءِ آيا، اُنهن ۾ هڪ فوجي سپاهي بہ هو:

"فوجي سپاهي ڇوڪرين وٽ قسمت آزمائي ڪرڻ آيو،

تہ اُهي هِن سان محبت ڪنديون يا نہ؟"

پر فوجي سپاهيءَ کي نفرت سان رد ڪيو ويو. اِهو شعر ٻن سٽن ۾ هو، جنهن ۾ بلڪل صفائي ۽ صراحت سان اُن کي انڪار ڪيو ويو، جنهنڪري حاضرين ۾ عجيب لهر پيدا ٿي وئي. راڳ هڪ واپاريءَ جي ذڪر سان وڃي پورو ٿيو.

"واپاري ڇوڪرين کي آزمائڻ لاءِ آيو،

تہ اُهي ساڻس محبت ڪن ٿيون يا نہ؟"

اِهو ڏسڻ ۾ ٿو اَچي، تہ هُو بازي کَٽي ويو آهي.

"واپاري منهنجي لاءِ سون گڏ ڪندو،

۽ مان خوشيءَ سان سندس راڻي ٿيندِيس."

ڪلگنوف جي ڪاوڙ هن شعر کي ٻُڌي انتها تي پهچي وئي. هن رڙ ڪري چيو تہ "هيءُ راڳ ڇڻ تہ سياڻي جو ٿو نظر اَچي. ڪير آهي جو هيءُ ڳالهيون، هنن لاءِ ٿو لکي؟ هنن جي لاءِ ڪو ريلوي وارو ۽ ڪو يهودي بہ قسمت آزمائي لاءِ هئڻ ڪپندو هو. هنن کي تہ اِهي سيئي آڻڻ ڪپندا هئا."

جيئن تہ هي سندس شخصي ڏڪار هئي، هن اُتي ئي ظاهر ڪيو، تہ هُو تنگ اَچي ويو آهي، هو جيئن ئي صوفي تي ويٺو هو، تيئن ئي ڪيس جلد ننڊ اَچي وئي. سندس سهڻو چهرو ڪومايل ٿي ڏٺو، جيئن ئي هُو گاديلي تي ليٽيو. مِتيا کي پاڻ ڏي سورِيندي، گروشينڪا ڪيس چيو تہ:

"ڏس تہ هيءُ ڪهڙو نہ سهڻو ٿو لڳي. مان سندس وارن کي هاڻي ڦٽي تي ڏني. سندس وار ڇڻ تہ سِٽي وانگر آهن ۽ نهايت گهاٽا."

هوءَ اُن جي مٿان نوڙي ۽ سندس پيشانيءَ کي چميائين. ڪلگنوف اُن وقت پنهنجون اکيون کوليون ۽ اُن ڏي نهاري اُتي بيٺو ۽ نهايت انتظار مان پڇيائين، تہ ميڪزيموف ڪٿي آهي؟ گروشينڪا ڪلي ڪيس چيو، تہ "هڪ منٽ مون وٽ ترس." پوءِ مِتيا ڏي نهاري چيائين، تہ "ڊوڙ ۽ ميڪزيموف کي لَهي اچ!"

ميڪزيموف! ڏسڻ ۾ اِيئن ٿي آيو، تہ هُو گهڙي بہ ڇوڪرين کان پَري نہ پئي ٿيو. هُو سندن گلاسن کي پرڻ لاءِ وقت بوقت ڊوڙندو ٿي رهيو. هُن چاڪليٽ جا بہ

گلاس پيتا هئا. اهي ايڏا تہ منا هئا، جنهن ڪري سندس نڙي ونجي وئي هئي. سندس منهن ڳاڙهو، نڪ گلابي تي لڳو ۽ اکيون پُر آب هيس. هُو ڇوڪرين کي ڇئي رهيو تہ هو، ساڻن ڳوناڻي رقص ڪرڻ جو خواهشمند آهي.

"مون کي سيئي عامي رقص سيکاريا هئائون، جڏهن مان ننڍو هوس."

"مِتيا تون هن ساڻ وڃ! مان هتان ڏسنديس، تہ هو ڪيئن تو ناچ ڪري!" گروشينڪا چيو.

"نہ، نہ مان ڏسڻ آيان تو" ڪلگنوف نهايت سادگي سان، گروشينڪا جي آرزو کي تہ هُو ساڻس گڏ ويهي، رد ڪندي چيو. هُو سيئي ڏسڻ لاءِ هليا ويا. ميڪزيموف رقص ڪرڻ لڳو. مگر هو مِتيا کان سواءِ ٻئي ڪنهن جي بہ پسنديدگي حاصل ڪري نہ سگهيو. وٽس ٽپن ڏيڻ کان سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ نہ هو. هُو پنهنجي پيرن سان ڇڻ تہ هوا ۾ تڏا هڻي رهيو هو. هرهڪ ٽپي تي هُو پنهنجي پير جي تَري کي ڇڻ ڇماٽون هڻي رهيو هو. ڪلگنوف کي هرگز هي ناچ نہ تي وڻيو، پر مِتيا رقاص کي چمي رهيو هو.

"مهرباني. تون شايد تڪجي پيو آهين؟ توکي ڪجهہ کپي!؟ مٺائي يا سگريٽ؟"

"ها سگريٽ!"

"توکي شراب نہ کپي؟"

"مان هاڻي شراب پيتو آهي ..... توهان وٽ چاڪليٽ نہ آهن ڇا؟"

"هائو، ميز تي، اُنهن جو ڊِير آهي، تون پسند ڪري اُنهن مان ڪٽي وٺ!"

"مون کي هنن مان هڪ مٺاڻ وارو کپي، جو پوڙهن کي پسند ايندو آهي. ها، ها، ها!"

"نہ، اِهو خاص قسم جو اسان وٽ ڪونہ آهي."

"مان ڇوان تو، "هن پيرسن بڻجي، مِتيا جي ڪن ۾ آهستي چيو تہ، "هيءَ ڇوڪري، ماريا. ها، ها. ڪهڙو نہ ڇڳو ٿئي، جو تون ساڻس دوستي رکڻ ۾ منهنجي مدد ڪرين؟"

"ها، تڏهن اِهائي ڳالهہ آهي، جنهن جي پوئتان تون آهين؟ نہ عزيز ايئن تي نہ سگهندو."

"مان تہ ڪنهن کي نقصان نہ پهچايو آهي." ناراضپي سان ميڪزيموف جواب ڏنو.

"چڱو، چڱو، هيءُ تہ هتي نچڻ ۽ ڳائڻ لاءِ آيون آهن، جنهن جي توکي خبر آهي. پر ڪڏ ۾ وجهينس، ٿورو وقت ترس ..... کاءُ، پيءُ ۽ خوش ٿيءُ. توکي پيسا نہ کپن؟"

"اِهي پوءِ." ميڪزيموف مشڪيو.

"چڱو، چڱو."

مٿيا جو مٿو ڇڻ تہ جلي رهيو هو. هُو ڪاٺ جي وڏاوڙي ڏي هليو ويو. جو سڄيءَ جاءِ جي اندر ٺهيل هو، جنهن مان هيٺ اڳڻ ۾ چڱيءَ ريت نظر ٿي پئي. تازي هوا منجهس خيالن کي وري آندو. هُو اونداهي گوشي ۾ بيهي رَهيو ۽ اوچتو ٻنهي هٿن ۾ پنهنجي مٿي کي جهليائين. سندس ڇڙوڇڙ خيال وري يڪجا ٿي ويا. سندس احساس هڪ مرڪز تي جمع ٿي ويا. اوچتو ڇڻ اُن نقطي کان ڪنوڻ چمڪي. هيءَ ڪنوڻ نهايت وحشت ڏيندڙ هئي. دمتري پاڻ سان ڳالهائڻ لڳو تہ:

"جيڪڏهن مان چاهيان ٿو، تہ خودڪَشي ڪريان، تہ هي سُٺو موقعو آهي. وڃان ۽ پستول کڻي آڇان! هن اونداهيءَ ۽ ڪنهن ڪنڊ ۾ پنهنجي ڪم کي پورو ڪريان. هڪ گهڙيءَ کان پوءِ مان مردو هوندس." هُو منٽ ڪن فيصلي کان سواءِ اُتي بيٺو رهيو. ٿورا ڪلاڪ اڳ جڏهن هُو هتي ڏڪا کائي رهيو هو، تڏهن هُو پريشاني ۾ گرفتار هو. هُن چوري ڪئي هئي، ۽ رت هاريو هئائين ..... هن جي لاءِ، اُن وقت خودڪَشي ڪرڻ آسان هئي ۽ سڀ ڪجهہ ختم ٿي وڃي ها. هِن اُن ڪي (گروشينڪا) وڃايو هو ۽ هٿن مان ڏئي ڇڏيو هو. هوءَ بہ ڪانئس هلي وئي هئي. اُن وقت هن جي لاءِ موت آسان هو. گهٽ ۾ گهٽ هن جي لاءِ هيءُ ضروري ۽ لازمي هو، تہ هُو ڪنهن جي لاءِ هن زمين تي ترسي؟

پر هاڻي؟ ڇا ساڳي حالت هئي؟ هاڻي، گهٽ ۾ گهٽ هڪ وهمي صورت ۾ هڪ خوف پنهنجي پڇاڻيءَ تي آڇي ويو هو. پهريون حقدار محبت ڪرڻ وارو، هُو بدقسمت انسان غائب ٿي چُڪو هو ۽ سندس ڪوبہ نشان ڪونہ هو. اها خطرناڪ وهمي، هڪ عجيب مذاق ۾ بدلجي وئي هئي. هُو آرام واري ڪمري ۾ پهچي بند ٿي ويو هو. هُو وري موٽڻ وارو نہ هو. هوءَ شرمنده هئي ۽ سندس اکين مان صاف ٿي ڏٺو، تہ هُوءَ ڪنهن کي پيار ٿي ڪَري. هاڻي هن جي لاءِ موقعو هو، تہ پنهنجي حياتيءَ کي خوشيءَ سان پَري. ..... پر هن جيئرو رَهڻ نہ ٿي گهريو. افسوس اَبدي لعنت! "خدايا اُن ماڻهو جي حياتيءَ کي موٽاءِ، جنهن کي مون لوڙهي جي پرسان ڪيرايو هو. هي خطرناڪ پيالو مون کان گذري وڃي. خدايا! ٿون، مون جهڙي گنهگار لاءِ مسخ ٿيل ڪرامتون رکين ٿو. پر ڇا، ڇا، جيڪڏهن هُو پوڙهو جيئرو آهي. اڙي، پوءِ تہ مون کي ٻين شرمندگين لاءِ سوچڻو پوندو. اُنهن کي صاف ڪَري ويندس. مان چورايل رقم کي واپس ڪندس. مان اها موٽائيندس. ڪيئن بہ ڪري هٿ ڪندس. ڪوبہ اُن ندامت جو نشان نہ رهندو، پر سواءِ منهنجي دل ۾ جو هميشہ رهندو! پر نہ، نہ، نهايت مشڪل. هي سڀ بزدليءَ جا خواب آهن!

پر سندس اونداهيءَ ۾ اَڳا بہ اُميد جو ڪرڻو ٿي ڏنو. هُو ٽپو ڏيئي اُٿيو ۽ موٽي ڪمري ڏانهن ڊوڙيو - اُن ڏانهن، جا سندس هميشہ جي راڻي هئي. ڇا سندس محبت جي هڪ گهڙي، سندس تڪليف ۽ مصيبتن جي هونـدي، سندس باقي حياتيءَ جي قيمت نہ هئي.هن وحشي خيال سندس دل کي ڇنبن ۾ قابو ڪري رکيو هو. "ها هن ڏانهن، فقط هن ڏانهن. اُن کي ڏسڻ گهرجي ۽ اُن کي ٻڌڻ گهرجي. ٻئي ڪنهن بہ ڳالهہ جو خيال نہ ڪرڻ گهرجي ۽ سڀ کي وساري ڇڏڻ گهرجي. فقط هن رات جي لاءِ ۽ هڪ گهڙيءَ جي لاءِ." جيئن ئي هُو اُن وڏاوڙي کان پوئتي موٽيو ۽ گهٽي کان گذريو تہ جاءِ جو مالڪ سندس منهن ۾ پئجي ويو. هُن خيال ڪيو، تہ هُو مايوس ۽ غمگين آهي، ۽ عجب ڪاڏائين، تہ هُو ڪيس ئي ڳولهڻ آيو آهي.

"ڇو تريفان بورسووچ تون منهنجي انتظار ۾ آهين؟"

"نہ سائين!" جاءِ مالڪ بي تعلق ٿي نظر آيو. "مان اوهان جي لاءِ ڇو انتظار ۾ هُجان؟ توهان ڪٿي هئا؟"

"تون اُداس نظر اَچي رهيو آهين، ڇو؟ تون ڪاوڙ ۾ تہ نہ آهين؟ ٿوري گهڙي ترس، پوءِ تون ننڊ ۾ هوندين. وقت ڇا ٿيو آهي؟"

"ٿي يا سوا ٿي ضرور ٿيا هوندا."

"آسان جلدي ويندا سون، جلدي!"

"اُن جو ذڪر نہ ڪريو. اِن ۾ ڪابہ حرڪت نہ آهي، جيستائين اوهان جي مرضي پوي ايستائين پلي وينا رهو."

هن کي اَلائي ڇا ٿيو آهي؟ مِتيا عجب ۾ پئجي ويو. هُو اُن ڪونيءَ ڏي ڊوڙي پيو، جتي ڇوڪرين جو رقص ٿي رهيو هو. پر هوءَ اُتي ڪانہ هئي، نہ وري نيري ڪمري ۾ هئي. اُتي ٻيو ڪوبہ ڪونہ هو، پر صوفي تي ڪلگنوف ننڊ ۾ هو. مِتيا، پردي جي پويان جهاتي پائي ڏني - هوءَ اُتي هئي. هوءَ هڪ ٽرنڪ تي ڪنڊ ۾ ويٺي هئي. هوءَ اڳتي مُڙيل هئي. سندس مٿو ۽ ٻانهون پرسان وڃايل بستري تي هئا. هوءَ حد کان وڌ روئي رَهي هئي ۽ پنهنجي سُڏڪن کي سختيءَ سان روڪي رَهي هئي، تہ جيئن ڪو اُن کي نہ ٻُڌي. مِتيا کي ڏسندي، هُن پنهنجي پُٺي اُن ڏانهن ڦيرائي. جڏهن هُو اُن ڏانهن ڊوڙيو، تہ هُن سندس هَٿَ کي مضبوطيءَ سان جهليو.

"مِتيا، مِتيا، تون ڇاٿين ٿو، تہ مان هن کي ڪيڏو نہ پيار ٿي ڪيو. پنج سال مان ڪيس ڪيڏو نہ پيار ڪندي رهيس. ڇا، مان ڪيس پيار ڪندي هيس يا پنهنجو پاڻ کي! نہ هن کي، هن کي! اِهو ڪوڙ ٿيندو تہ مان پنهنجو پاڻ کي پيار ڪندي هيس. مِتيا مان اُن وقت فقط سترنهن ورهين جي هيس. هُو ايترو تہ مون تي مهربان

۽ خوش هو، جو هو مون لاءِ ڳائيندو هو ۽ موج ۾ اَچي ويندو هو. سو بہ مون جهڙي بيوقوف ڇوڪريءَ جي لاءِ ..... ۽ هاڻي خدايا! هيءُ ساڳيو ماڻهو نہ آهي. سندس چهرو بہ ايئن نہ آهي، هُو بلڪل بدلجي ويو آهي. مان جيڪر هن سان واقفيت پيدا نہ ڪريان ها. مان ٿموفاءِ سان گڏجي بگيءَ ۾ هتي آيس. سڄي واٽ مان اهو فڪر ڪندي آيس، تہ اُن سان ڪيئن ملنديس؟ اُن کي ڇا چونديس ۽ ڪهڙي ريت اسان هڪ ٻي کي نهارينداسون؟ منهنجي روح کي وڏي ضرب لڳي، جڏهن مون ڏٺو تہ اوچتو ئي اوچتو، ڇڻ تہ هن مون تي غليظ پاڻيءَ جو ڪينگر اُڇلائي ڇڏيو آهي. هُو مون سان اسڪول ماستر وانگر ڳالهائڻ لڳو. هڪ بردبار ۽ عالم جيئان. هُو مون سان اهڙي تہ ڳنڀيرتا سان مليو، جو مان حيران ٿي ويس. مان هڪ لفظ بہ ڳالهائي نہ سگهيس پهريائين مان ايئن خيال ڪيو، تہ ڪيس ڊگهي پول جي موجودگي ۾ شرم اَچي رهيو آهي. مان ڪيس عجب مان نهاريندي رهيس، تہ مان هينئر هن سان ڇو نہ ڳالهايو آهي. هيءُ سندس زال جو ڪارنامو آهي، جنهن ڪيس برباد ڪري ڇڏيو آهي. تون ڄاڻين ٿو، تہ هن مون کي انهيءَ لاءِ ڦٽو ڪري ڇڏيو، تہ هُن سان شادي ڪري. هُن ڪيس اهڙي ريت بدلائي ڇڏيو هوندو. مِتيا، هيءَ ڪيڏي نہ بي شرميءَ جي ڳالهہ آهي! او مِتيا، مون کي ندامت آهي ۽ مون کي سڄي حياتي ندامت رهندي! اهي پنج سال، پاراتو هئا. پاراتو هئا، پاراتو!!"

هُو وري ڳوڙها وهائڻ لڳي. مگر مِتيا جي هٿن کي چنبڙي پئي ۽ اُنهن کي چڏڻ نہ ٿي گهريائين.

"پيارا مِتيا ترس ۽ هليو نہ وڃ. مان توکي ڪجهہ چوڻ گهران ٿي." هن پٽڪيو ۽ پنهنجو چهرو، اُن ڏي وڌايائين. "ڏيان ڏي ۽ مون کي ٻُڌاءِ تہ اُهو ڪير آهي، جنهن سان مان محبت ڪريان ٿي؟ مان هتي هڪ ماڻهوءَ سان محبت ڪريان ٿي. اُهو ڪير آهي، تون مون کي اهو ٻڌاءِ؟"

روئڻ جي ڪري سندس سُڄيل منهن تي مرڪ اَچي وئي ۽ نيم تاريڪيءَ ۾ سندس اکيون روشن نظر اَچڻ لڳيون.

"هڪ باز اُڏريو ۽ منهنجي دل ٻُڏي وئي. اُهو بيوقوف هو، جنهن سان تو محبت ٿي ڪئي!" اهائي ڳالهہ هئي، جا سرگوشيءَ جي طرح منهنجي دل مون سان ٿي ڪئي. تون آئين ۽ سيڪجهہ روشن ٿي ويو. هُو ڇا ڪان ٿي ڏنو؟ مون کي عجب ٿي لڳو. ڇاڪاڻ تہ تون ڏنل ٿي لڳين. تون ڳالهائي بہ نہ ٿي سگهين. توکي هنن کان ڪوبہ خوف نہ هو. ڇا تون ڪنهن کان ڊڄي بہ سگهين ٿو؟ مان خيال ڪيو، تہ اها مان آهيان، جنهن کان تون ڊڄي رهيو آهين. تڏهن فيناً توکي هيءُ بہ ٻڌايو هو، تہ مان ڪهڙيءَ ريت دريءَ

مان رڙ ڪري اليوشا کي چيو هو، تہ مان مٿنڪيا سان فقط هڪ ڪلاڪ محبت ڪئي آهي، جنهن کي مان هاڻي ڇڏي، ڪنهن ٻئي سان محبت ڪرڻ لاءِ وڃي رَهي آهيان. "مِتيا، مِتيا. مان اهڙي بيوقوف ڪيئن ٿيندس جو توکان پوءِ ڪنهن ٻئي سان محبت ڪريان؟ مِتيا تون مون کي بخشيندين؟ تون مون کي معاف ڪندين يا نہ؟ تون مون سان محبت بہ ڪرين ٿو؟" هوءَ ٽپو ڏئي اُٿي ۽ سندس ڪلهن کي ٻنهي هٿن سان جهليائين. مِتيا عجيب بي خوديءَ ۾ خاموش ٿي ويو هو. هُو فقط سندس نگاهن کي نهاري رهيو هو. هو سندس چهري کي ۽ مرڪڻ کي ڏسي رهيو هو. اوچتو هن ڪيس مضبوطيءَ سان پنهنجي ٻانهن ۾ جهليو ۽ نهايت بي خوديءَ مان ڪيس چمڻ لڳو.

"تون مون کي اُنهن سيني عذابن لاءِ معافي ڏيندين، جي توکي ڏنا اٿم؟ اِها منهنجي اندر جي جنب ٿي هئي، جو مان توکي عذاب ڏيندي رهيس. اِهو سڀ حسد هو، جو مان پوڙهي ماڻهوءَ کي وچ ۾ آڻي وڌو هو. توکي ياد هوندو، تہ هڪ ڏينهن تو مون وٽ شراب پيتو هو ۽ گلاس ڀڃي وڌو هو؟ مون کي اِهو ياد هو. مان اڄ گلاس ڀڳو آهي ۽ پنهنجي بي قدر دل کي شراب پياريو اٿم. مِتيا، منهنجا باز، مون کي ڇو نہ ٿو چمين؟ تون مون کي هڪ دفعو چمي، پاڻ کي علحده ڪري ويو آهين. تون فقط ٻڌين ٿو ۽ ڏيان ٿو ڏئين. ڇا لاءِ هيءُ ڏيان ڏئي ٻڌڻ آهي؟ مون کي چُم ۽ زور سان چُم. اِهو بهتر آهي. جيڪڏهن توکي محبت ڪرڻ آڻي ٿي، تہ چڱيءَ طرح ڪر. مان هاڻي، تنهنجي غلام ٿي رهنديس ۽ سڄي حياتيءَ لاءِ غلام ٿي رهنديس. غلام ٿي رهڻ نهايت شيرين آهي. مون کي چم. ڀلي مون سان ٻيڙو برتاءُ بہ ڪر. مون سان ايئن ڪر، جيئن توکي پسند آڻي .... مان اُن جي برداشت ڪرڻ لاءِ بہ تيار آهيان. ترس پوءِ شايد مان ايئن نہ ڪري سگهان." هُن اوچتو مِتيا کي ڏِکو ڏنو. "وڃ مِتيا، مان آڇان ٿي ۽ مون کي ڪجهہ شراب ڪپي. مان پيئڻ گهران ٿي ۽ رقص ڪرڻ گهران ٿي." هُن، اُن کان پاڻ کي ڇڏايو ۽ پَردي جي پوئتان نڪري وئي. مِتيا پيتل ماڻهو وانگر اُن جي پويان ويو.

"هائو! اڄ، پوءِ جو ڪجهہ بہ ٿئي. هڪ منٽ جي لاءِ مان سڄي دنيا کان بي نياز ٿي وڃڻ گهران ٿو." هن خيال ڪيو. گروشينڪا ايئن ئي ڪيو، جيئن چيو هئائين. هن هڪئي ڳيت ۾ سڄو گلاس خالي ڪري ڇڏيو ۽ هڪدم خمار ۾ آڻي وئي. هو اڳي وانگر ساڳي ڪرسيءَ تي ويهي رَهي ۽ سندس چهري تي موهيندڙ مُشڪ ٿي ڏني. سندس ڳلَ چمڪيا ٿي، سندس چپ جليا ٿي ۽ سندس اکيون آليون هيون ۽ اُنهن ۾ هڪ جذباتي دعوت هئي. ڪلگنوف جهڙي ماڻهوءَ جي اندر ۾ بہ، چرپر پيدا ٿي وئي ۽ هُو اُن ڏي وڌي ويو.

"ڇا توکي هن ڳالهه جو احساس ٿيو هو، ته تون جڏهن ننڊ ۾ هئين، ته مان توکي چميو هو!؟" هن تلهو ڳالهائيندي چيو. "مان هاڻي پيتل آهيان، اُن ڪري ايئن ٿي رهيو آهي ..... ڇا تون پيتل نه آهين؟ ڇا مِتيا نه پي رهيو آهي؟ ڇو مِتيا تون نه ٿو پيئين؟ مان پيئان ٿي، تون ڇو نه ٿو پيئين؟"

"مان پيتو آهي..... مان توسان گڏ پيتو آهي ۽ هاڻي شراب کي به پيئان ٿو."

هُو پيو گلاس به پي ويو. اُن جي پيئڻ سان هن پاڻ کي ڪنهن ٻي دنيا ۾ ڏٺو. اِنهيءَ گلاس ڪيس بلڪل هوش کان ڪَڍي ڇڏيو. هُو اوچتو نشي ۾ مست ٿي ويو، جيتوڻيڪ هِن کان اڳ هُو بلڪل هوش ۾ هو. هن کي هيءَ ڳالهه پوري ريت ياد هئي. هاڻي ڪيس هرڪاشيءِ ڦرندي ٿي نظر آئي. ايئن پئي معلوم ٿيو، ته هُو بلڪل خمار ۾ آهي. هو سڀ ڪنهن سان ڪلندو ۽ ڳالهائيندو ٿي رَهيو. ڪيس ڪابه خبرنه ٿي پئي ته هُو ڇا ڪري رهيو آهي؟ فقط هڪ سنسني خيز ڇاڻ هئي، جا هن مسلسل پنهنجي اندر محسوس ٿي ڪئي. اُها سندس دل ۾ هڪ شعلي وانگر هئي. هُو اُن جي پرسان وينو. اُن ڏي نهارڻ لڳو ۽ ڏيان ڏيئي ٻڌڻ لڳو. هوءَ هاڻي گهڻ ڳالهائو ٻڌجي پئي ۽ سڀ ڪنهن کي پاڻ ڏي سڏڻ لڳي. ڪورس ڳائڻ وارين ڇوڪرين ڏي پٺ ڏئي ويهي رَهي. جڏهن به ڪا ڇوڪري آئي ٿي، ته اُن کي چميائين ٿي يا اُن جي مٿان صليب جو نشان ٿي ڪڍيائين. ڪنهن ڪنهن وقت روئي به ٿي ڏنائين. هُو ڪوتاهه قد ميڪزيموف کان بيحد وندريل ٿي ڏٺي. هوءَ منٽ منٽ ۾ ڊوڙي سندس هٿن کي چميون ڏيندي رَهي. هُو هاڻي هڪ پراڻي راڳ تي رقص ڪري رهيو هو، جنهن کي هن پاڻ ٿي ڳايو. هُو نئين شوق ۽ ذوق سان خاص رقص ڪري رهيو هو.

ننڍو مرون چوي ٿو: اُف، اُف، اُف

ننڍو گابو چوي ٿو: مو، مو، مو

ننڍڙيءَ بدڪ چوي ٿي: غا، غا، غا

ننڍڙو هنج چوي ٿو: ڪُوڪُ، ڪُوڪُ، ڪُوڪُ،

ڪڪڙ، پنهنجي ڪُڏيءَ ۾ چرندي وڃي ٿي،

ٿَرو - رو، رو، رو، رو هوءَ ايئن چوي ٿي،

ٿرو - رو، رو، رو، رو - هوءَ ائين چوي ٿي.

"مِتيا هن کي ڪجهه انعام ڏي. هيءُ غريب آهي. غريب ۽ ڏڪاريل .... مِتيا توکي خبر آهي، مان راهب خاني ۾ ويندس. مان هڪ ڏينهن ويندس. اليوشا مون کي اڄ اهڙي ڳالهه ٻڌائي هئي، جو مان سڄي حياتي ياد ڪندس .... هائو ..... پر اڄ آءٌ ته رقص ڪريون. سياڻي راهب خاني ڏي. اِنهيءَ ۾ پوءِ ڪهڙو حرج

آهي، نيڪ اِنسانو. خدا تعاليٰ اسان کي معاف ڪندو. مان معافيءَ لاءِ التجا ڪَـري رهي آهيان. نيڪ انسانو! مون کي معاف ڪريو، مان هڪ ذليل عورت آهيان. مان وحشي جانور آهيان. پر مان التجا ڪندي رهنديس. ڇڻ تہ مان هڪ ننڍڙو بصر ٿي ڏيان. جيئن تہ مان بدڪار هيس، هاڻي مغفرت گهران ٿي. مِـتيا هنن کي نچڻ ڏي ۽ کين نہ روڪ. دنيا جي اندر جيڪو بہ آهي، چڱو آهي. توڙي جو بدتر ڪان بدترين آهي. دنيا هڪ وڻندڙ جاءِ آهي. جيتوڻيڪ اَسان بيڙا آهيون، پر دنيا چڱي جاءِ آهي. اَسين چڱا بہ آهيون ۽ بيڙا بہ آهيون ..... هيڏي اڇ توکي ڪجهہ چوٽو آهي. اوهان مان هيڏي سيڪوئي اَچي، مان توهان کي ڪجهہ چونديس. مان ايتري ڇو چڱي آهيان؟ توهان کي خبر آهي، مان چڱي آهيان .... اَچو مان ايتري ڇو چڱي آهيان؟"

گروشينڪا اِهڙي ريت نشي ۾ آفر ڪندي رَهي. گهڻي ڪان گهڻي نشي ۾ وڌندي وئي. آخر هُن اعلان ڪيو، تہ هوءَ نچندي. هوءَ لُـڏندي لمندي ڪرسيءَ تان اُٿي ۽ چوڻ لڳي تہ "مِـتيا مون کي وڌيڪ شراب نہ ڏي. جيڪڏهن مان توکي چوان بہ، تہ بہ مون کي نہ ڏي. شراب سڪون نہ تو ڏئي. ڇڻ تہ هر شيءِ قِـري رهي آهي. باهہ جو چلهو، مطلب تہ هر شيءِ. مان رقص ڪرڻ گهران ٿي. پلي هرڪو ڏسي تہ مان ڪيئن ٿي نچان .... پلي هُـو ڏسن تہ مان ڪهڙو نہ عمدو ناچ ٿي ڪريان .....؟"

سندس سڄ پڄ اِهو اِرادو هو. هن پنهنجي ڪيسي مان هڪ اڇو سوٽي رومال ڪڍيو. پنهنجي سڄي هٿ ۾ اُن جي ڪنڊ کي جهليائين، تہ جيئن اُن کي ناچ مهل هوا ۽ لوڏيندي رَهي. مِـتيا هيڏي هوڏي ڊوڙڻ لڳو. ڇوڪريون خاموش ٿي ويون. هُـو تيار ٿي ويون، تہ ناچ جي شروع ٿيڻ جي اشاري سان ڳائڻ لڳن. ميڪزيموف جڏهن ٻڌو تہ گروشينڪا نچڻ ٿي گهري، تہ هُـو خوشيءَ کان مست ٿي ويو. راڳ ڳائيندو، ٽپا ڏيندو، اُن جي اڳيان هليو ويو:

"نازڪ ٽنگن سان ۽ صدا ڏيندڙ پاسن سان،

سندس پڄ ڏنگو پر مضبوط آهي."

پر گروشينڪا پنهنجي رومال کي لوڏيو ۽ هن کي هڪالي ڇڏيائين.

"مِـتيا، هُـو ڇو نہ تا اَچن؟ پلي تہ هرڪو اَچي ڏسي. هنن کي بہ سڏ ڪر. هُـو تہ اندر بند آهن ..... تو، هنن کي ڇو بند ڪري ڇڏيو آهي؟ کين ٻڌاءِ تہ مان نچان ٿي. پلي تہ هُـو بہ اَچي ڏسن ....."

مِـتيا تڙڪندڙ قدمن سان، اُن در ڏي ويو، جنهن کي قلف ڏنل هو. در کي هٿ هڻي ۽ چيائين تہ، "اڙي! او يودووتسڪي اَچو، گروشينڪا نـچي ٿي ۽ اوهـان کـي سڏيو اَتس."

"بدمعاش!" هڪ پول ڪيس جواب ۾ چيو.

تون پاڻ بدمعاش آهين ۽ تون پاڻ لوفر آهين."

ڪلگنوف جو شراب ڪان مست هو، ڪين شَدمَد سان چوڻ لڳو ته:

"پولينڊ جي توهين نه ڪريو."

"جيڪڏهن مان هنن کي ذليل چيو آهي، ته تون ڇوڪرا چپ ڪر. هن جو مقصد نه آهي، ته مان سڄي پولينڊ کي ايئن ٿو سمجهان. چپ ڪر، منهنجا حسين ٻار اچي مٺائي کاءُ."

"ها ڪهڙي قسم جا ماڻهو آهن! ايئن ٿو معلوم ٿئي، ته هي انسان ئي نه آهن. هي ڇو نه ٿا دوست پيدا ڪن!؟" ايئن چئي گروشينڪا رقص لاءِ هلي. ڪورس شروع ٿي ويو.

'وهواهه منهنجي گهر جو وڏاوڙو، منهنجو نئون وڏاوڙو.'

گروشينڪا پنهنجي مَٽي کي هلايو ۽ پنهنجي چپن کي اَڏ ڪوليو. مشڪي ۽ رومال کي لوڏيائين. اوچتو سندس پير ترڪيا. تعجب ۽ ناخوشيءَ ۾ ڪَمري جي وچ ۾ بيهي چوڻ لڳي ته:

"مان ڪمزور آهيان، معافي ٿي گهران، ناتوان آهيان، مون کي بخشيو. مان رقص ڪري نه ٿي سگهان."

هن ڪورس وارين کي سلام ڪيو، ڪپي ۽ سڄي بيئل ماڻهن جي تعظيم ڪيائين ۽ نهايت نماڻائيءَ سان چيائين، ته معافي ٿي گهران.

ماڻهن مان ڪن چيو ته "وڌيڪ پي وئي آهي، حد کان وڌيڪ."

ميڪزيموف ڇوڪرين کي چيو، ته "هيءَ مست آهي. ها، ها."

گروشينڪا جيئن ته اُتي ويجهي هئي، زمين تي ڪِري پئي. مِتيا کي چوڻ لڳي ته "مون کي ڪڻ ۽ منهنجي مدد ڪر." مِتيا وٽس تيز قدميءَ سان پهتو ۽ ڪيس ٻانهن ۾ کنيائين ۽ هن قيمتي بار کي ڪٽي پَردن جي پوئتان هليو ويو.

"نيڪ آهي، هاڻي مون کي وڃڻ ڪپي!" ڪلگنوف خيال ڪيو. هُو نيري ڪمري مان ٻاهر نڪري ويو ۽ دروازي جي ٻنهي طاقن کي ٻيڪڙي ڇڏيائين. پر وڏي ڪمري ۾، جلسي جو جوش ۽ خروش وڌندو رَهيو. مِتيا، گروشينڪا کي بستري تي آڻي سمهاريو ۽ سندس چپن کي چمڻ لڳو.

"مون کي هٿ نه لاءِ" هُن تجسس جي طور تي چيو. "مون کي هٿ نه لاءِ، جيستائين مان تنهنجي بڻجان ..... مان توکي چيو آهي، ته مان تنهنجي آهيان، پر مون کي تيستائين هٿ نه لاءِ ..... هُو هتي آهن ۽ گڏ آهن. توکي ايئن نه ڪرڻ گهرجي. هُو اِتي آهي، هو فاحش اِتي آهي.

"مان تنهنجي حڪم کي مڃان ٿو! مان ان لاءِ ڪوبہ خيال نہ ڪندس. مان تہ تنهنجي پوڄا ٿو ڪريان!" مِتيا ڪيس جواب ڏنو. هائو هُو فاحش هتي آهي. اِها نفرت جهڙي ڳالهہ ٿيندي."

"مان ڄاڻان ٿي، تہ تون سفاڪ آهين"، گروشينڪا ڪيس نمايان طرح چيو. پر تون شريف بہ آهين. پر آئنده سڀ ڪجهہ عزت سان ٿيڻ گهرجي. اَسان کي نيڪ ٿيڻ ڪپي نہ وحشي جانور. مون کي وٺي هل جيڏانهن بہ وٺيئي وٺي هل. تون هيءُ ٻڌين بہ ٿو؟ مان نہ ٿي چاهيان، تہ هتي هجان. مون کي پَري وٺي هل."

"ها، ايئن ٿيڻ بہ گهرجي. مِتيا ڪيس پاڪر ۾ زور ڏيندي چيو. مان توکي ٻتان ڪٿي اُڏري ويندس. افسوس جيڪڏهن هو رت جو معاملو نہ هجي ها، تہ مان تنهنجي سڄي حياتي، تنهنجي هڪ سال لاءِ قربان ڪريان ها."

"ڪهڙو رت؟"، گروشينڪا هيڪندي ڪانئس پڇيو.

"ڪجهہ بہ نہ." مِتيا ڏندن کي پيڪوڙيندي چيو. "گروشينڪا تون ايماندار ٿي ٿاهين، پر مان تہ چور آهيان. مان ڪٽيا جي رقم چورائي آهي. افسوس، افسوس."

ڪٽيا، اُن نوجوان شريف عورت جي چوري ڪئي اَٿئي؟ نہ توکي چوري نہ ڪرڻ ڏيندي هئي. اُن کي موٽائي ڏي ۽ مون کان وٺ ..... اَجائي بدنامي ڇو ڪٽجي؟ هاڻي تنهنجي هرڪاشيءِ تنهنجي آهي. پيسي جو ڪهڙو سوال آهي؟ اسان کي ڪنهن ريت رقم کپائڻي آهي ..... اسان جهڙن ماڻهن لاءِ ضروري آهي، تہ پيسي کي وڃائين. پر اسان کي وڃڻ کپي ۽ ڪنهن زمين تي ڪم ڪرڻ کپي. مان چاهيان ٿي، تہ پنهنجي ٿن سان زمين کي کوٽيان. ٻڌين ٿو، اسان کي ڪم ڪرڻ کپي. اليوشا بہ اِئين ٿي چيو. مان تنهنجي مالڪياڻي ڪونہ ٿيندس. مان توسان وفادار ٿي رهنديس ۽ غلام ٿي رهنديس. تنهنجي لاءِ ڪم ڪنديس. اَسان اُن نوجوان عورت ڏي گڏجي هلنداسون اُن جي اڳيان نياز سان جهڪنداسون. هُو اَسان کي بخشيندي ۽ پوءِ اسان هليا ويندا سون. جيڪڏهن هن نہ بخشيو تہ بہ هلڻو ئي پوندو. هن ڏي سندس رقم کڻي وڃ مون کي پيار ڪر ..... هن سان محبت نہ ڪر .....ساڻس وري محبت نہ ڪجانءِ. جيڪڏهن تون ساڻس محبت ڪندين، تہ مان ڪيس تباهہ ڪري ڇڏيندس.... مان سندس ٻئي اکيون سُوئيءَ سان ڪڍي ڇڏيندس."

"مان توسان محبت ڪريان ٿو ۽ توسان محبت ڪندس .... مان توکي سائيبريا ۾ بہ محبت ڪندس."

"سائيبريا ڇو؟ پرواهہ نہ آهي، جيڪڏهن تون سائيبريا تو پسند ڪرين. مون کي پرواهہ نہ آهي، اَسان اُتي بہ ڪم ڪنداسون ..... سائبيريا ۾ تہ برف آهي ... مون

ڪي برف ۾ سواري پسند ايندي آهي ..... اُتي گهنڊٽيون ضرور هئڻ گهرجن ... تون ٻڌين تو گهنڊٽيون وڄي رهيون آهن. اِهي الائجي ڪٿان وڄي رهيون آهن؟ شايد ڪي ماڻهو اَچي رهيا آهن. اَسان کي هيءَ مجلس هاڻي ختم ڪرڻ گهرجي."

هن پنهنجي تڪايل اکين کي ٻوٽيو ۽ ٿوري وقت لاءِ ڪيس ننڊ اَچي وئي. يقيناً گهنڊٽين جو، پري کان آواز ٿي آيو. هاڻي اُهي بند ٿي ويون هيون. مِتيا جو ڪنڌ اُن جي سيني تي جهڪي ويو. ڪيس اِها خبر نه پئي ته گهنڊٽيون وڄڻ بند ٿي ويون آهن، نه وري ڪيس خبر پئي، ته راڄ بند ٿي ويو آهي. ڳائڻ وڄائڻ ۾ شراب جي گوڙ شور ۾ هاڻي خاموشي اَچي وئي هئي. سڄي گهر ۾ ماٺ هئي. گروشينڪا اُن وقت پنهنجون اکيون کوليون.

"ڇا آهي؟ مون کي ننڊ اَچي وئي هئي؟ هائو ..... هُو گهنڊٽي ..... مان ننڊ ۾ هيس ۽ خواب ٿي ڏٺم، ته مان گهنڊٽين سان گڏ برف تي سواري ڪري رهي آهيان. مون کي ننڊ جو جهوٽو اَچي ويو. مان ڪنهن محبت واري سان گڏ ويس. توسان ئي، ۽ پري پري ٿي وياسون. مان توکي قابو جهلي چميو ٿي. تنهنجي قريب تر ٿي ويس. مان ٽڏي ٿي ويس ۽ برف چمڪي ٿي. توکي خبر آهي، ته برف رات جو ڪيئن چمڪندي آهي. سو به چانڊوڪي رات ۾. مان ايئن ٿي سمجهيو، ته مان گويا هر ڏرتي تي نه آهيان. مان جاڳي پيس ۽ ڏٺم ته منهنجو مِٺڙو، مون سان گڏ آهي. اِهو ڪهڙو نه شيرين خواب هو!؟"

"ها نه، تنهنجي قريب!" مِتيا پڻڪڻ لڳو. هُو سندس لباس، سندس سيني ۽ سندس هٿن کي چمڻ لڳو. اوچتو هُو، هن حقيقت کي ڏسي، حيرت ۾ پئجي ويو، ته هوءَ سندس منهن ۾ ڏسڻ بجاءِ، سِڌو نهاري رَهي هئي. سندس مٿي کان به مٿي ڏسي رَهي هئي ۽ سندس نگاهون ڪنهن پُر اسرار نقطي تي ڄميل هيون. اوچتو هن عجب سان گڏيل ۽ خوف پَري دانهن ڪئي.

"مِتيا، هُو ڪير آهي، جو اسان کي نهاري رهيو آهي؟" هُن سرگوشيءَ جي آواز ۾ چيو.

مِتيا ڦريو ۽ ڏٺائين ته سڄ پڄ ڪو پَردي کي کولي، ڪين ڏسي رَهيو آهي. پر هيءُ به ڪو اَڪيلو نظر نه ٿي آيو.

هُو ٽپو ڏئي اُٿيو ۽ تيزي سان پنڌ ڪندو، اُن لنگهه وَٽ وَڃي پهتو.

"هيڏي اَچ، اَسان ڏي آءُ!" هڪ آواز ٻڌڻ ۾ آيو. جو جيتوڻيڪ هوريان هو، پر اُن ۾ زور ۽ حڪم هو.

مِتيا، پَردي جي ٻي پاسي ڪان گذريو ۽ بلڪل خاموش رهجي ويو. ڪمرو ماڻهن سان ڀريل هو، پر اُنهن سان نه، جي اُتي اڳي موجود هئا. سندس پٺيءَ ۾

هڪدم ڏڪڻي پيدا ٿي وئي ۽ هُو لرزي ويو. هُن سيني ماڻهن کي سڃاتو. اُنهن مان هڪ ڊگهو ۽ مضبوط پوڙهو ماڻهو هو، جنهن کي اوور ڪوٽ ۽ ڊڪ واري ٽوپي پاتل هئي، هي پوليس جو ڪپتان، مهائيڪل مئڪرووچ هو. اُن سان گڏ هڪ مريض، جو صاف ۽ وٺندڙ ٿي ڏنو ۽ جو هميشه پالش ٿيل بوٽ پائڻ جو شوقين هو، گڏ هو. هي ٻئي پراسڪيوٽير (ننڍي مقدمي جي صفائي پيش ڪندڙ) هو. ڪيس هڪ جهازي گهڙي، سوَن روبلن جي هئي، جا هن ڪيس ڪنهن وقت ڏيکاري هئي. ٻيو هڪ نوجوان عينڪ سان هو ..... مِتيا کان سندس خانداني نالو وسريل هو، جيتوڻيڪ هُو ڪيس ماڻندو هو. هو جاچ ڪندڙ وڪيل هو. هُو تازو قانون جي اسڪول کان شهر ۾ آيو هو. اُن کان سواءِ پوليس انسپيڪٽر ماورڪي ماويڪريووچ بہ هو، جو نهايت گهٽي قاڻ وارو هو ۽ دمتري سان واقفيت هيس. هنن کان سواءِ، ڪي ماڻهو جن کي ٿامي ٿي اڪرن جا نشان لڳل هئا، اُتي موجود هئا. دمتري اُنهن کي ڏسڻ لڳو ۽ اِهي اِتي هو آيا آهن. بہ دهقاني ماڻهو، ڪنڊ ۾ موجود هئا. اُنهن جي پويان در جي پرسان ڪلگنوف ۽ تريفان بوريسووچ موجود هئا.

دمتري، جنهن جي زبان ۾ هاڻي ڏڪڻي اَچي وئي هئي، ڪانئن پڇيو، تہ صاحبو! ڪهڙي خبر آهي؟" پر اوچتو، هُو پنهنجي خيال ۾، ڇڻ تہ ڪيس کا بہ خبر ، ٿي پئي تہ هُو ڇا ڪري رَهيو آهي. هن نهايت بلند آواز ۾ چيو تہ:

"مان سمجهيو."

عينڪ وارو نوجوان اوچتو اڳتي وڌي آيو ۽ مِتيا وٽ پهچي، وڏي شان جي اَنداز ۾ چيائين، تہ "اسان هتي آيا آهيون .... مختصر تہ مان توهان کي عرض ٿو ڪريان، تہ وهان هيڏي اَچو، صوفي ڏي اَچو ..... مون کي اوهان کان بيان وٺڻو آهي."

مِتيا جوش مان جواب ڏنو تہ، "هُو پوڙهو انسان. هُو پوڙهو ماڻهو ۽ سندس خون! ..... مان سمجهيو."

هُو پوءِ هڪ ڪرسيءَ تي ڇڻ تہ ڪِري پيو. ڇڻ تہ ڪيس ڪنهن ڏاڍي سان وَڍي ڏيو هو.

"تون سمجهين ٿو ۽ تو سمجهيو آهي. اڙي راڪاس! تنهنجي خلاف تنهنجي پيءُ جو خون پُڪاري رَهيو آهي!" پوڙهي ڪپتان اوچتو رڙ ڪندي، اُن ڏانهن قدم وڌايو.

هُو سَمجهي ويو هو. سندس چهرو ڪاراٽجي ويو هو ۽ هُو مٿي کان پيرن تائين ٿي ڏڪيو.

"هيءَ اَڻ ٿيٽي آهي،" نوجوان ڳالهائيندي چيو. "مائيڪل ميڪرووچ، مائيڪل ميڪرووچ، اِيئن ڪيئن ٿيندو ..... مان عرض ٿو ڪريان، تہ مون کي بہ ڳالهائڻ

ڏيو. مون کي توهان مان اهڙي هلت جي اُميد نہ هئي."

"هيءُ هڪ جنوني واردات آهي، جنوني،" پوليس ڪپتان رڙ ڪري چيو. "هن ڏي نهار رات جي هن بيوقت وڳڙي ۾، شراب کان بيهوش آهي، سو بہ هڪ بي عزت عورت جي صحبت ۾، سندس پيءُ جي خون جي رت سان هٿن کي لڳي پئي آهي .... هيءُ جنون ئي آهي ....."

"مان توکي خصوصيت سان عرض ڪندس، تہ پنهنجي جذبات کي قبضي ۾ رک." پراسيڪيوٽر، جلدي مان پوڙهي ڪپتان کي سرگوشي طرح چيو: "نہ تہ مون کي مجبوراً ايڏانهن رجوع ڪرڻو پوندو ....."

ننڍڙي وڪيل، سندس جملي کي بہ پورو ڪرڻ نہ ڏنو. ڪئپٽن مِتيا ڏي مُڙيو ۽ ڪيس وڏي، مضبوط ۽ شاندار آواز ۾ چيائين تہ:

"اڳوڻا - ليفٽيننٽ ڪرامازوف! هيءُ منهنجو فرض آهي، تہ مان توکي اطلاع ڏيان، تہ تنهنجي مٿان تهمت آهي، تہ تو پنهنجي پيءُ فيودورپاولووچ ڪرامازوف کي رات جي وقت خون ڪيو آهي ....."

هن ڪجهہ وڌيڪ بہ چيو ۽ پراسيڪيوٽر بہ چيو. جيتوڻيڪ مِتيا کين ٻُڌو بہ ٿي، پر سمجهي نہ سگهيو. هُو فقط وحشي اکين سان نهاريندو رَهيو.

حصو پيو

اِبتدائي جاچ

باب پهريون

پرهوٽين جي خدمت جي ابتدا

پيوٽراليچ پرهوٽين، جنهن کي آسان بيواهه موروزوف جي گهر جي بند ٽيل دروازي کي کڙڪائيندي ڇڏيو هيوسين، پنهنجو کڙڪو بند ڪري ڇڏيو هو. ڇاڪاڻ ته اُن جو آواز ٻُڌو ويو هو. فينا جا آڳا تائين خوف کان گهبرايل هئي، اُها بيزاريءَ سان بستري تي وڃڻ لاءِ تيار هئي، جو اوچتو دروازي تي جوش وارو کُـڙڪو ٻُـڌي خوف کان ڇرين وانگر بڻجي وئي. هن سمجهيو ته دمتري فيودورپاولووچ وري موٽي آيو آهي. جيتوڻيڪ هُن خود کيس ويندي ڏٺو هو. کيس پـڪ هئي، ته اِهڙو وحشياڻي طرح دروازي کڙڪائڻ وارو، اِهوئي ٿي سگهي ٿو. هوءَ گهر جي چوڪيدار ڏي ڀڳي، جو اڳ ۾ئي جاڳيو ۽ دروازي ڏي هليو ويو هو. هن کيس زور ڀريو ته هُـو ڪنهن ضروري معاملي بابت فينا سان ڳالهائيندو. چوڪيدار آخر فيصلو ڪيو، ته هُـو دروازو کولينڊو. پيوٽر کيس اجازت ڏني، ته فينا جي رڌڻي ۾ وڃي. پر فينا کي دمتري کان اِجازت وٺڻ گهرجي، ته سندن گفتگو وقت چوڪيدار به حاضر رَهي. ڇاڪاڻ ته ڪانئس، ان کان خوف پئي ٿيو. هُن فينا کان گهڻائي سوال پڇيا ۽ يڪدم موتمار حقيقت تائين وڃي پهتو. اُها هيءَ حقيقت هئي، ته جڏهن پهريون ڀيرو دمتري، گروشينڪا کي ٻاهر ڳولڻ لاءِ ويو ٿي، ته اُتان هاون دستو کڻي ويو هو. پر جڏهن هيءُ موٽي آيو، ته اِهو دستو وٽس موجود نه هو ۽ سندس هٿ رُت ۾ رڱيل هئا.

رت ڄڻ ته سندس هٿن مان وهي رَهيو هئو. فينا هيءَ حقيقت بيان ڪري رَهي هئي، پر جيئن فينا جو سڄو خيال ئي وائڙو هو، هـُـن اِيئن سمجهيو ٿي، ته دمتريءَ جي هٿن مان رت وهي زمين تي ٿي ڪِريو. پر اِئين نه هو. هيءَ سندس خوف گڏيل فڪر جو جُڙتو وهم هو. پيوٽراليچ، خود اُن جي هٿن کي ڏٺو هو، جن تي رت جا داغ موجود هئا ۽ هن کيس هٿن ڌئارڻ ۾ مدد به ڪئي هئي. وٽس هاڻي هي سِوال نه هو، ته خيال ڪري ته سندس رت هاڻا هٿ ڪڏهن سُڪا، پر ڪيس فڪر هو، ته اُن دستي سان دمتري فيودورپاولووچ ڪيڏانهن ويو هو؟ ڇا سچ پچ هُو فيودورپاولووچ ڏي ويو. هُو اُن بابت به ڪهڙي ريت خاطري ڪري ٿي سگهيو. پيوٽراليچ پنهنجي نقطئ خيال ڏانهن موٽڻ ٿي گهريو. جيتوڻيڪ هُو ڪنهن به نتيجي تي پهچي نه سگهيو هو، پر ضرور هن پيروي تي هو ته دمتري فيودورپاولووچ ٻيو ڪاڏي نه ويو آهي، پر پنهنجي پيءُ جي گهر ڏانهن. اُتي ضرور ڪجهه حادثو ٿيو آهي.

جڏهن هُو وري ٻيو ڀيرو موٽي آيو، تہ فينا ڪهاڻي ٻڌائيندي ڇيو، تہ مان ڪيس سموري ڳالهہ ڪري ٻُڌائي ۽ تنهن کان پوءِ مان ڪانئس سوال ڪرڻ لڳس، تہ تنهنجي هٿن تي، هيءَ رت ڪٿان آيو؟ هن جواب ڏنو تہ هيءُ انساني خون آهي ۽ هن هاڻي ڪنهن ماڻهوءَ کي ماريو آهي. هن مون وٽ سڄي قبوليت ڏني ۽ هڪ پاڳل ماڻهوءَ وانگر، مون وٽ ڊوڙندو آيو. مان ويهي رَهيس ۽ خيال ڪرڻ لڳس تہ خبر نہ آهي، تہ هاڻي اَلائجي ڪيڏانهن ويندو؟ مان سوچيندي، سمجهيو، تہ هيءُ هاڻي ماڪرو ويندو ۽ منهنجي مالڪياڻيءَ جو بہ خون ڪندو. مان اُتان ڊوڙيس تہ ڪيس عرض ڪريان، تہ منهنجي مالڪياڻي کي نہ ماري. مان سندس رهڻ واري جاءِ ڈي تي ويس، پر راهہ ۾ پلائينڪوف جي دڪان تي ڈنم، تہ هُو اُن ۾ گهڙي وڃي رهيو آهي ۽ اُن وقت سندس هٿن تي ڪوبہ رت جو نشان موجود نہ هو. (فينا ڪيس ڈنو هو ۽ ڪيس پوري ريت ياد هو.) فينا جي ٻڌائي ڏاڍي بہ هن شاهديءَ کي جيتري قدر سندس يادگيري هئي، تصديق ڪئي. ٻين ڪن سوالن جي پڇڻ کان پوءِ، پيوٽرالڀچ گهر ڇڏي ويو. هُو، هن وقت، گهر ۾ گهڙڻ واري پهرئين حالت کان بہ وڌيڪ پريشان ۽ بي آرام تي ڈنو.

سڀ کان وڌيڪ سنئين سڌي ۽ آسان شيءِ، هن لاءِ اهـا هئي، تہ سڌو فيودورپاولووچ ڈي وڃي ۽ معلوم ڪري تہ اُتي ڪو واقعو تہ نہ ٿيو آهي ۽ جيڪڏهن ڪو ٿيو آهي، تہ اُهو ڇا آهي؟ جڏهن ڪيس واقعي جي اهميت پوري ريت معلوم ٿي، تہ هُن پختو ارادو ڪيو، تہ هُو پوليس ڪپتان ڈي هليو وڃي. پر رات جي اونداهي هئي ۽ فيودورپاولووچ جا دروازا نهايت مضبوط هئا، اُن ڪري ڪيس دروازو ڪڙڪائڻو ئي پوندو. سندس واقفيت فيودورپاولووچ سان معمولي هئي. اِنهيءَ ۾ ڇا آهي، هُو دروازو ڪڙڪائيندو ۽ هُو ڪولينـدا. پر جيڪڏهن اُتي ڪجهہ نہ ٿيو هوندو، تہ فيودورپاولووچ پنهنجي ٽوڪ بازيءَ جي نموني، سڄي شهر ۾ پکيڙي ڇڏيندو تہ هڪڙو اجنبي پروهيٽن نالي، آڌ رات جو وٽس هلي آيو هو، تہ ڪيس ڪنهن قتل تہ نہ ڪيو آهي! هيءَ ناحق بدنامي ٿيندي ۽ پيوٽرالڀچ وري جهان ۾ بدناميءَ کان سواءِ ٻي ڪنهن شيءِ کان نہ ٿي ڈنو.

پر هن کي جو احساس جو جذبو هو، اُهو ايڏو تہ مضبوط هو، جو جيتوڻيڪ هُو پنهنجو پير ڪاوڙ مان زمين تي هڻي رهيو هو ۽ پاڻ سان قسم کڻي رهيو هو، تہ هن حقيقت کي معلوم ڪرڻ گهرجي. هُو وري تيار ٿي هليو. فيودورپاولووچ ڈي نہ، پر بيگم هائلڪوف ڈي. هن خيال ڪيو، تہ جيڪڏهن اُن دمتريءَ کي ٽي هزار روبل ڈيڻ کان انڪار ڪيو آهي، تہ هُو سڌو پوليس ڪپتان ڈي هليو ويندو، پر جيڪڏهن هن اها ڳالهہ قبول ڪئي، تہ ڪيس اها رقم ڈني اَٽس، تہ پوءِ هُو پنهنجي گهر موٽي اَيندو. پلي تہ صبح تائين هيءُ معاملو پيو رَهي.

پر هيءَ نهايت مشڪل ڳالهه هئي، ته هُو گهٽي بدنامي پنهنجي سر تي کڻي ته يارهين بجي رات جو هڪ فيشنبل بيگم وٽ وڃي، سو به پوري ريت اَجنبي! ڪيس نندڻ مان اُتاري ۽ عجب ۾ وجهندڙ سوال پڇي. انهيءَ کان چڱو آهي، ته فيودورپاولووچ وٽ وَڃي، پر هي سڄو معاملو ڪجهه اِهڙي قسم جو هو ۽ خاص ڪري هن جهڙن واقعن ۾ بلغمي مزاج وارو باقاعده ڪوبه فيصلو ڏئي نه سگهندو آهي. پيوٽرايليچ، اُن گهڙيءَ ۾ بلغمي مزاج وارو ته نه بڻجي ويو هو، پر ڪيس ياد تي آيو، ته ڪيئن نه خائف ڪندڙ، پريشاني، هوريان هوريان، ڪيس پنهنجي قبضي ۾ وٺي ڇڏيو هو ۽ جو آهستي آهستي عذاب ڏيندڙ ٿيندو تي ويو ۽ ڪيس سندس مرضيءَ جي خلاف پڻڪائي رهيو هو. پر هُو سڄي واٽ پاڻ کي، بيگم وٽ وڃڻ لاءِ، بددعائون ڏيندو تي ويو. "پر مان هن جي تهه تائين ويندس." هن اِهو جملو ڏهه ڀيرا ورائي ورائي تي چيو. هُو پنهنجا ڏند ڪرٽي، پنهنجي دل جي راءِ کي ظاهر ڪري رَهيو هو.

اُن وقت پورا يارنهن ٿيا هئا، جو هُو بيگم هائلڪوف جي گهر وٽ پهتو. ڪيس گهر جي اڳڻ ۾ داخل ٿيڻ جي جلد ئي اِجازت ملي وئي. پر هُو جاچ جي خيال کان سوچي رَهيو هو، ته هوءَ جاڳي به ٿي يا نه؟ چوڪيدار اُن بابت ڪوبه جواب ڏئي نه ٿي سگهيو، پر هُن ڪيس فقط اِهو ٻڌايو ته هوءَ دستور موجب پنهنجي بستري ۾ آهي.

"تون مٿي ڏاڪڻ تي وڃي پڇا ڪر. هوءَ جيڪڏهن توسان ملڻ گهرندي ته ملندي. پر جيڪڏهن هُن نه ملڻ چاهيو ته بس."

پيوٽرايليچ مٿي ته چڙهي ويو، پر هتي ڪيس ڪابه سولائي نظر نه آئي. پيادو سندس نالو ٻڌائڻ لاءِ تيار نه هو، پر هن هڪ ڇوڪريءَ کي سڏي ورتو. پيوٽر نهايت نرميءَ سان پر زور ڏيندي عرض ڪيو، ته هوءَ، بيگم کي ٻڌائي ته شهر جو هڪ سرڪاري آفيسر جنهن جو نالو پروهيٽن آهي، ڪنهن ضروري ڪم جي لاءِ وٽس ملڻ لاءِ آيو آهي. جيڪڏهن اِهو خاص نه هجي ها، ته هيءُ ڪڏهن به نه اَچي ها. "مهرباني ڪري اِهي ئي لفظ ڪيس چئج."

هوءَ هلي وئي، ۽ هيءُ لنگهه وٽ اُن جو انتظار ڪرڻ لڳو. بيگم هائلڪوف اڳ ۾ ئي پنهنجي سمهڻ واري ڪوٺيءَ ۾ هئي ۽ ڪيس اَجا نندڻ نه آئي هئي. هوءَ مِستيا جي ملاقات کان پوءِ، وياڪل هئي. هوءَ طبعيت جي حالت مان سمجهي وئي هئي، ته سندس رات مٿي جِي سور کان ڏاڍي ڏکي گذرندي. هاڻي ته هن سور سان گڏ، ڪيس جوش به هو. هوءَ هن اطلاع تي عجب ۾ پئجي وئي. هن غصي مان ساڻس ملڻ کان انڪار ڪيو. ڇاڪاڻ ته رات جي وڳڙي ۾، شهر جو سرڪاري ڪامورو، ساڻس ملاقات ڪرڻ اَچي، سو به قطعي اجنبي، هن جي دل ۾، زناني پريشاني ۽ عجب کي

پيدا ڪيو. پر هن پيري پيوٽر ايلووچ، خچر وانگر نٿر بڻجي ويو. هن وري بہ ملازمہ کي عرض ڪيو، تہ اڳين لفظن سان گڏ ٻيو بہ نياپو ڪٽي وڃي تہ:

"هُو نهايت ضروري ڪم سان آيو آهي. جيڪڏهن هوءَ هاڻي ڪيس نہ ملندي تہ پوءِ ڪيس بيحد ڏک ٿيندو."

بعد ۾ هن بيان ٿي ڪيو، تہ "اُن رات، هُن پوريءَ ريت جوڪم پنهنجي سر تي ڪيو هو."

ملازمہ، ڪيس عجب مان ڏسندي رَهي ۽ پوءِ هوءَ وري پيغام ڪٽي وئي. بيگم هائلڪوف تي اَثر پيو. هُن ٿورو خيال ڪيو ۽ ملازمہ ڇوڪريءَ کان سندس شڪل ۽ صورت پڇيائين. جڏهن خبر پيس تہ هو چڱي پوشاڪ پهريل آهي ۽ نوجوان ۽ اخلاق وارو آهي، تڏهن ڪجهہ سوچڻ لڳي. اَسان کي هتي هيءُ ياد رکڻ گهرجي، تہ پيوٽر چڱو سهڻو ۽ نوجوان هو. آخر بيگم هائلڪوف سندس ملاقات لاءِ دل ٻڌي. هُوءَ ڊگهي قبا ۽ سليپر ۾ هئي، پر هن پنهنجي ڪلهن تي هڪ ڪاري شال وجهي ڇڏي. 'آفيسر' کي چيو ويو، تہ ملاقاتين جي ڪمري ۾ ترسي. هيءَ اُها ساڳي ڪوني هئي، جنهن ۾ مِتيا ساٿس گڏيو هو. بيگم ملاقاتي سان ملڻ لاءِ آئي. سندس چهرو سخت ۽ معلومات ڄاڻڻ وارو ٿي ڏٺو. ڪيس ويهڻ جي آڇ ڪرڻ بدران، هوءَ ڪانئس هڪٻئي پٺيان سوال پڇندي وئي.

"توکي ڇا ڪپي؟"

"مان اوهان جي آرام ۾ خلل وڌو آهي بيگم. مون کي دمتري فيودورپاولووچ جي ڪا حقيقت معلوم ڪرڻي آهي، جنهن سان اوهان جي ۽ منهنجي هڪجهڙي واقفيت آهي." پرهوٽين ڳالهائڻ شروع ڪيو.

پر هُن مشڪل سان، سندس نالو ورتو هو، جو بيگم جي چهري ۾ سخت غصي جون نشانيون ظاهر ٿيون. هن ذري گهڻ رڙ ڪئي ۽ جوش مان مداخلت ڪئي.

"مان ڪيستائين هن خوفناڪ ماڻهو لاءِ پاڻ کي پريشان رکنديس." هن جنون مان چيو. توکي اهڙي همت ڪيئن ٿي آهي! تون هڪ اجنبيءَ جي حيثيت ۾ هڪ عزت واري عورت جي آرام ۾ خلل وجهڻ آيو آهين. سو بہ سندس گهر ۾ ۽ هن آويلي وقت ۾ ..... تون هڪ عورت تي زور آڻي رهيو آهين، تہ تون اُن ماڻهو لاءِ ڳالهائين، جو هن ساڳي ملاقاتي ڪمري ۾، ٽي ڪلاڪ اڳ انهيءَ لاءِ آيو هو، تہ منهنجو خون ڪري، پر زمين کي قدمن جا ڏک هٽندو هليو ويو. اهڙي ريت ڪهڙو سڪر ماڻهو، ڪنهن چڱي گهر مان ٻاهر وڃي سگهي ٿو. مان توکي ٻڌايان ٿي سائين، تہ مان تنهنجي خلاف فرياد داخل ڪنديس. مهرباني ڪري هڪدم هليو وڃ ..... مان ماءُ آهيان، مان، مان ....."

"خون!، هُو تڏهن توکي بہ خون پيو ڪري؟"

"ڇا هن ڪنهن ٻئي کي خون ڪيو آهي؟" بيگم هائلڪوف ڪانئس پريشانيءَ مان پڇيو.

"جيڪڏهن تون ٿوري وقت لاءِ بيگم ڏيان ڏئي ٻڌين، تہ مان توکي ٻن لفظن ۾ سمجهائي ويندس." پرهوٽين ڪيس جواب ۾ چيو. اڄ پنجين وڳي شام جو دمتري فيودورپاولووچ، مون کان ڏهہ روبل قرض ورتو هو. هيءَ حقيقت آهي تہ وٽس ڪوبہ پيسو ڪونہ هو. پر نائين بجي هُو مون کي ڏسڻ آيو، اُن وقت سندس هٿ ۾ سَوَ سَوَ روبل جي نوٽن جا ٿها هئا. مان سمجهان ٿو، تہ ٻہ يا ٽي هزار روبل هئا. سندس هَٿ ۾ چهرو رت سان ڀريل هو ۽ هُو پاڳلن وانگر نظر اچي رهيو هو. جڏهن مان ڪانئس پڇيو تہ اِهي پيسا ڪٿان آندا اٿئي؟ تڏهن مون کي ٻڌايائين، تہ اهي اوهان کان ئي مليا آتس. هن ٻڌايو تہ اوهان کيس ٽي هزار روبل اِنهيءَ لاءِ ڏنا آهن، تہ هُو سون جي ڪاٽين ڏانهن وڃي ....."

بيگم هائلڪوف جو چهرو ڳنڀير بڻجي ويو ۽ منجهس درد پيدا ڪندڙ جوش پيدا ٿيو.

"خدايا! هن ضرور پنهنجي پوڙهي پيءُ کي ماريو آهي." هن هٿن کي مهٽيندي چيو. مان ڪيس ڪوبہ پيسو نہ ڏنو آهي. ڪڏهن بہ نہ! ڊوڙ، ڊوڙ، ..... ٻي ڳالهہ نہ ٻُڌاءِ! پوڙهي کي بچاءِ ..... ڊوڙ سندس پيءُ ڏي ڊوڙ .....!"

"مون کي معاف ڪر بيگم، تڏهن تو، ڪيس ڪجهہ بہ نہ ڏنو هو؟ توکي هيءَ حقيقت چڱي ريت ياد آهي، تہ تو ڪيس ڪجهہ بہ نہ ڏنو هو؟"

"نہ مان ڪجهہ بہ ڪيس نہ ڏنو هو. مان ڪيس ڏيڻ کان انڪار ڪيو هو. جنهن کي هن پسند نہ ٿي ڪيو. هُو ڏاڍي جوش مان، زمين تي پير هڻندو نڪتو هو. هُو مون تي حملو ڪري آيو هو، پر مان ڪانئس ترڪي ويس. مان هاٿي توکي سڀ ٻڌايان ٿي ۽ ڪجهہ بہ توکان نہ لڪائيندس ..... هن مون ڏي ٿُڪ اُڇلائي. ڇا توکي هن ڳالهہ تي حيرت نہ ٿي لڳي. پر آسان بينا ڇو آهيون؟ .... مون کي معاف ڪر ..... ويهہ ..... چڱو آهي تہ تون ڊوڙ ۽ اُن مسڪين پوڙهي کي خوفناڪ موت کان بچاءِ!"

"پر جيڪڏهن، هُن اُن کي اڳ ۾ ماري ڇڏيو هجي تہ."

"خدايا، هائو! پر هاٿي آسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟ تون خيال ڪر تہ هاٿي ڇا ڪرڻ کپي؟"

اُن وقت هن پيوٽرايليچ کي ويهڻ لاءِ چيو ۽ پاڻ بہ ويهي رهي. مختصر پر صاف طرح پيوٽرايليچ کيس سڄي معاملي جي تاريخ ٻڌائي. خاص اُهو حصو وضاحت سان

ٻڌايائين. جنهن کي هن ڏٺو هو. هن ڪيس فينا سان سندس ملاقات جو ٻڌايو ۽ ڪيس همام دستي لاءِ بہ ٻُڌايائين. هن سڄي تفصيل، بيگم تي خوف طاري ڪري ڇڏيو. هوءَ منهن کي هٿ ڏئي رڙيون ڪرڻ لڳي.

"تون اعتبار ڪندين؟ مان اڳ ۾ ئي هيءُ سمجهي ورتو هو! مون وٽ اهڙي خاص طاقت موجود آهي، جو مان جيڪو بہ خيال ڪندي آهيان، اُن کي عملي صورت ملي ويندي آهي. مان اڪثر هن خوفناڪ ماڻهوءَ کي ڏسندي رهندي هيس ۽ خيال ڪندي هيس، تہ هن ماڻهو جي پڇاڻي منهنجي موت سان ٿيندي ۽ هاڻي وري هيءُ ٿي پيو ..... يعني هن مون کي تہ خون نہ ڪيو، پر پنهنجي پيءُ کي بہ ماري وڌو. اهو ڪيئن ٿيو؟ اها فقط خدا جي مهرباني هئي، جنهن مون کي پنهنجي حفاظت ۾ رکيو هو. وڌيڪ هيءَ بہ ڳالهہ هئي، تہ هُو مون کي قتل ڪري نہ سگهي ها، ڇو تہ مان ڪيس هڪ مقدس تعويذ ۽ شهيد ۽ ولي وار وارا جي ڇڏيل نشانين مان سندس ڳچيءَ ۾ پاتو هو ..... تون خيال ڪري ڏس، تہ مان اُن وقت ڪيتري نہ موت جي قريب هيس. مان سندس پرسان بہ وئي هيس. هن پنهنجي ڳچي ڍڳهي ڪري، مون کي ڏٺو بہ .... توکي خبر آهي پيوٽراليچ (مان سمجهان ٿي تہ هُن پنهنجو نالو پيوٽراليچ ٻُڌايو هو) منهنجو ڪرامتن ۾ يقين نہ هوندو آهي، پر هاڻي هن تعويذ منهنجي لڏندڙ اعتقاد کي ويتر لوڏي وڌو آهي ۽ مان هاڻي سڀ ڪنهن شيءِ کي مڃيندس، جنهن لاءِ تون چوين. تو ڪجهہ مربي زوسيما لاءِ ٻڌو آهي؟ ..... پر مون کي خبر نہ ٿي پوي، تہ مان ڇا ڳالهائيندي وڃان ٿي ....؟ هيءَ عجب جهڙي ڳالهہ آهي، تہ اُن تعويذ جي باعث، هن مون ڏي فقط ٿُڪ اُڇلائي ..... هي سچ آهي تہ هُن مون ڏي فقط ٿُڪ اُڇلائي ۽ مون کي خون نہ ڪيو. هُو ٿاڙندو هليو ويو! پر اسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟ تنهنجو ڪهڙو خيال آهي؟"

پيوٽراليچ اُٿي بيٺو ۽ هن ظاهر ڪيو، تہ هُو سڌو پوليس ڪپتان ڏي وڃي رَهيو آهي ۽ ڪيس سڀ ڪجهہ ٻُڌائي ڇڏيندو. پوءِ سندس مرضي آهي، تہ جيئن بہ ڪاروائي ڪري.

"اَڙي! هو نهايت سُٺو ماڻهو آهي. مهائيل ماڪرووچ. مان ڪيس سڃاڻندي آهيان. بيشڪ هيءُ ئي ماڻهو آهي، جنهن ڏي توکي وڃڻ کپي. ڪيتري قدر نہ تون عملي ماڻهو آهين. تو ڪهڙي عمدي ريت هرهڪ ڳالهہ کي سوچيو آهي. مان تنهنجي جاءِ تي هجان ها، تہ ايڏاهين خيال ئي نہ وَڃي ها."

"خاص طرح جڏهن تہ پوليس ڪپتان نهايت عمدو ماڻهو آهي." پيوٽراووچ خيال ڪرڻ لڳو، جو اَڄا اُتي بيٺو هو ۽ خاص طرح اِنهيءَ انتظار ۾ هو، تہ تڪڙو نڪري

وڃي ۽ جيتري قدر ڪانئس ٿي سگهي، اُن من موجي عورت وٽان هليو وڃي ۽ ڪيس خدا حافظ به نه چوي.

"توکي يقين رکڻ گهرجي." هوءَ ڳالهائيندي وئي، ته "جڏهن تون اُن سان ملي موٽي اچين، تڏهن مونَ کي اچي ٻڌائج ته تو اُتي ڇا ڏٺو ....؟ توکي اُتي ڇا معلوم ٿيو .....؟ هُو ڪيئن مقدمو قائم ڪندا ....؟ متس ڪهڙو ڏوهه مَڙهيو ويو آهي .....؟ مون کي ٻُڌاءِ، آسان وٽ ڪا ايڏي وڏي سَزا ته ڪانه آهي. آهي ڇا؟ پر يقيني طرح مون وٽ اچجانءِ. پوءِ ڪٿي رات جا ٽي وڳا هجن، چار يا سادا چار ..... مون کي جاڳائج، جيڪڏهن مان نه جاڳان، ته مون کي لوڏي به اُٿارج ..... پر خدايا! مون کي ننڊ ڪٿان ايندي؟ ترس. ايئن چڱو نه ٿيندو، ته مان توسان گڏجي هلان!؟"

"نه، نه. پر جيڪڏهن تون فقط ٽي سٽون لکي ڏئين، ته تو دمتري فيودورپاولووچ کي ڪابه رقم نه ڏني آهي ..... اِها تحرير ڪم واري ٿيندي ..... جيڪڏهن اُن جي ضرورت پئي ته....."

"تون يقين رک!" بيگر هائلڪوف، ٽپو ڏيندي، خوشيءَ مان پنهنجي خبر ڏيندڙ کي چيو ته، "تون سمجهين سگهين ٿو، ته مان وڏي سادگيءَ سان توکان متاثر ٿي آهيان. مون کي تنهنجي ڪوششن کي ڏسي خوشي ٿي آهي. اِهڙن معاملن ۾ تون چڱي سمجهه رکين ٿو. تون هتي ڪٿي ملازمت ۾ آهين؟ مون کي خوشي ٿي ٿئي، ته تون هتي ملازمت ۾ آهين."

اِهڙي ريت ڳالهائيندي، هُن پيپر جي اَڌ تي هيٺيون سٽون لکيون:

"مان سڄي حياتيءَ ۾ هن بدقسمت انسان کي ڪوبه قرض نه ڏنو آهي. منهنجو مطلب دمتري فيودورپاولووچ ڪرامازوف آهي. (هُو سڀ ڪنهن صورت ۾ بدقسمت آهي.) نه وري اڄ مون کيس ٽي هزار روبل ڏنا آهن. مان کيس ڪڏهن به نه ڏنا آهن. هر مقدس شيءِ جو قسم ڪٿي چوان ٿي. ڪي - هائلڪوف"

"اِجهو هيءَ آهي تحرير." هُوءَ جلديءَ مان پيوٽراليچ ڏي ڦري ۽ ڪيس چوڻ لڳي ته: "وڃ هن کي بچاءِ، اِهو تنهنجو نهايت نيڪ ڪم ٿيندو."

اُن کان پوءِ، هن سندس متان ٽي پيرا صليب جو نشان ڪڍيو. هوءَ ڪيس گهٽيءَ تائين ڇڏڻ لاءِ آئي.

مان ڪيڏي نه تنهنجي تورائتي آهيان، جو تون پهريائين مون وٽ آيو آهين. اِهو ڪيئن ٿيو، مان ته توسان اڳ ۾ ملي به نه آهيان. ڪيڏي نه مان خوشي محسوس ڪندس. جو تون آئنده به منهنجي گهر ۾ ايندين. اِها ڪيڏي نه راحت پَري ڳالهه آهي، جو هتي تون رَهين ٿو. ڪيڏي نه عملي قوت .....! اُهي تنهنجي سڄ پڄ

ساراهه ڪندا. هُو توکي يقيناً سمجهندا. جيڪڏهن اِهڙي ڪا ڳالهه هجي، تہ مان اُن کي پورو ڪنديس. تون يقين رک تہ مان نوجوانن کي پيار ڪندي آهيان. هي نوجوان نسل اسان جي ڏکاري ملڪ جو سهارو آهن ..... اسان جي واحد اُميد ..... چڱو وڃ، وڃ ....."

پر پيوٽر اڳ ۾ هلي پيو، نہ تہ شايد هوءَ اڳا بہ ڪيس نہ ڇڏي ها. پر بيگم هائلڪوف مٿس چڱو اَثر ڇڏيو هو ۽ سندس انتظار ۾ گهنٽائي آٿي ڇڏي هئي، سو بہ اِهڙي اَڻ وٽندڙ معاملي ۾. هر ڪنهن جو مذاق جدا جدا ٿئي ٿو، جنهن کي اسان سڀ سمجهون ٿا. "هي ڪا ايڏي وڏي عمر جي بہ نہ آهي."هن خيال ڪيو ۽ اُن تي ڪيس خوشي بہ ٿي. مان جيڪر ڪيس سندس ڏيءَ کان وڏيڪ پسند ڪريان."

هوڏانهن بيگم هائلڪوف بہ هن نوجوان کان خوش هئي. "ايترو احساس! هڪ نوجوان ۾ ايتري خوبي! سو بہ اَسان جي وقت ۾. اِهڙا لڇڻ ۽ اِهڙي صورت! ماڻهو تہ اِيئن ٿا چون، تہ هن دور ۾، نوجوان ڪنهن بہ ڪم جا نہ آهن. پر هيءُ تہ مثال آهي، جو ڏيئي سگهجي ٿو. وغيره وغيره". سو هوءَ سادگيءَ سان اُن خطرناڪ معاملي کي وساري رَهي هئي. اِهو فقط اِنهيءَ ڪري هو، جو بستري ۾ داخل ٿي رَهي هئي. اوچتو وري ڪيس يادگيري آئي، "مان ڪيتري نہ موت کي قريب هيس." هن زور سان چيو. "اڙي هي، خوفناڪ هو، خوفناڪ!"

پر هُوءَ جلدئي، شيرين ۽ وٽندڙ ننڊ ۾ غافل ٿي وئي.

جيئن تہ اُن ڪارائتي نوجوان ۽ هن بيواهہ جي وچ ۾ هن ملاقات کي ايترو تفصيل ڏيڻ جي ڪا بہ ضرورت نہ هئي، پر جيئن تہ هن عملي ۽ شائستہ نوجوان جي حياتيءَ جي نشوونما جو بنياد هي ملاقات نہ بڻجڻ واري هئي، اُن ڪري مان هن کي تفصيل سان ڏنو آهي. اَسان جي شهر ۾ اڄ بہ هيءَ ڪهاڻي عجب سان ٻڌائي ويندي آهي. جڏهن مان ڪرامازوف پائرن جي طويل تاريخ پوري ڪئي، تہ مان شايد هن بابت بہ لکان.

باب ٻيو

خطري جي گهنٽي

اسان جو پوليس ڪپتان مائيڪل ماڪرووچ ماڪروف، پينشن تي آيل ليفٽيننٽ ڪرنل، نهايت عمدو ماڻهو ۽ رنڙ هو. هُو ٽي سال اڳ اسان وٽ آيو هو، هن عوام ۾ عزت حاصل ڪئي هئي. ڇاڪاڻ ته هُو خاص طور تي اها ڳالهه ڄاڻندو هو ته سماج کي ڪيئن ميل ميلاپ سان هلائجي. وٽس ملاقاتي هميشه موجود ٿي رهيا ۽ هُو اُنهن ڪانسواءِ رَهي به نه ٿي سگهيو. ڪو نه ڪو سندس ڪاڏي ۾ شريڪ هوندو هو. هُو ميز تي ڪڏهن به مهمان ڪانسواءِ نه وينو. سڀني موقعن تي عام ڪاڏي جون دعوتون ڏيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن ته اهي دعوتون عجب ۾ وجهندڙ هونديون هيون. جيتوڻيڪ ظاهر جي خيال کان اهڙو ته نه ٿي ڏنو. پر وٽس گهڻو ڪجهه هو. سڄي جا ٽڪرا نهايت عمدا وٽس موجود هوندا هئا، شراب به گهڻي انداز ۾ ڪيس ميسر هو، جيتوڻيڪ قسم جي لحاظ کان گهٽ هو.

پهريون ڪمرو، جنهن ۾ مهمان اچي داخل ٿيندا هئا. اُها ساز ۽ سامان سان سينگاريل 'بليئرڊ ڪوٺي' هئي. سڄي ڪمري ۾ انگريزي شرط جي گهوڙن جون تصويرون ڪاري فريم ۾ پتين تي ٽنگيل هيون، جي اهڙي ڪمري جي سينگار لاءِ ضروري سمجهيون ويندیون آهن. ڇاڪاڻ ته اسان کي اڳ ۾ ئي خبر آهي، ته اڪيلي رهندڙ ماڻهوءَ جي 'بليئرڊ ڪوٺي' ايئن ئي ٿيندي آهي. هرهڪ شام تي وٽس تاش راند به ٿيندي ٿي رَهي. جيتوڻيڪ اُها هڪڙي ئي ميز هئي. ڪڏهن ڪڏهن آزاداڻن وقفن ۾، اسان جي شهر جي سڀجي سوسائٽي، نوجوان عورتن ۽ سندن نوڪراڻين سان رقص لاءِ، آئي ٿي ۽ سڄي جاءِ ڀرجي ٿي وئي. جيتوڻيڪ مائيڪل ماڪرووچ رنڙ هو، پر هُو اڪيلو نه رهندو هو. سندس بيواهه ڏيءَ پنهنجين ٻن جوان ڇوڪرين سان گڏ رهندي هئي، جن پنهنجي تعليم تازو پوري ڪئي هئي. اُهي وڏندڙ صورت جون هيون ۽ سندن سيرت به پسند جهڙي هئي. جيتوڻيڪ سڀني کي خبر هئي، ته وٽن ڪوبه ڏاج ڏانوڻ ڪونه آهي، اُن هوندي به سڀيئي نوجوان ڇڪجي سندن ناني جي گهر ايندا هئا.

اِنهيءَ ۾ ڪوشڪ نه آهي، ته مائيڪل ماڪرووچ، پنهنجي ڪم ۾ بيحد ڪامياب هو. جيتوڻيڪ هُو پنهنجي قرض اُدائي ۾ ٻين کان ڪو چڱو نه هو. مان ايئن وضاحت سان چوندس، ته سندس تعليم ڪا چڱي نه هئي. سندس انتظامي حدن جي طاقت جي سمجهه تي آسرو ٿي نه پئي سگهيو. هُو ڪيترن ئي سڌارن کي، جي هن حڪومت جي دور ۾ عمل ۾ آيا ٿي، اُنهن تي هُو عمل ڪري نه سگهيو هو. يا ته

هُو اُنهن کي سمجهي نہ سگهيو هو، يا اُنهن کي بد ٿي سمجهيائين. هيءَ سندس حالت انهيءَ لاءِ بہ نہ هئي، تہ ڪيس پوري سمجهہ نہ هئي، پر هُو آزاد طبع هو ۽ نون سڌارن کي مطالعي ڪرڻ لاءِ ڪيس وقت نہ هو. پاڻ بہ ايئن چوندو هو، تہ "مون وٽ هڪ فوجيءَ جي دل آهي، نہ ڪنهن منتظم آفيسر جي." مثلاً: هن زرعي سڌارن جي آزاديءَ لاءِ، ۽ سندس بنيادي اُصولن جي لاءِ ڪابہ واضح راءِ نہ ٿي رکي، پر هن جو ڪجهہ بہ حاصل ڪيو هو، سو اُڻ سڌيءَ طرح، سال بہ سال عملي ڄاڻ جي وسيلي. جيتوڻيڪ هُو پاڻ بہ زميندار هو. پيوٽراليچ اُن شام جو خيال ڪيو، تہ هُو ساڻس سندس ڪنهن دوست جي معرفت ملاقات ڪري. پر ڪيس خبر نہ ٿي پئي، تہ ڪنهنجي معرفت. هيءُ عجيب اتفاق هو، جو اُن وقت سرڪاري وڪيل ۽ وارونسڪي، اَسان جي ضلعي جو نوجوان ڊاڪٽر، جو تازو اَسان وٽ پيٽرسبرگ کان جو 'طبيب اڪيڊمي' مان پنهنجي سند وٺي آيو هو. هُو ٻئي، پوليس ڪپتان وٽ 'تاش' کيڏي رهيا هئا. آئپولٽ ڪيريلووچ سرڪاري وڪيل (جيتوڻيڪ هُو نندو سرڪاري وڪيل هو، پر ڪيس هميشہ سرڪاري وڪيل سڏيندا هئا)، خاص قسم جو ماڻهو هو. سندس عمر پنجٽيهہ سال هئي، پر سلهہ جي بيماريءَ ڪيس ڪمزور ڪري ڇڏيو هو. هُن هڪ ٿلهي متاري عورت سان شادي ڪئي هئي ۽ اُن مان ڪيس کو بہ اولاد نہ هو. هُو بيڪار ۽ جوشيلو هو، جيتوڻيڪ ڪيس ڇڳو ذهن هو ۽ مهربان دل. منجهس جا وڏي ۾ وڏي غلطي هئي، سا هيءَ تہ ڪيس پنهنجي لاءِ مٿانهين راءِ هئي، جا سندس قابليت سان نہ ٿي ٺهڪي. هن راءِ منجهس بي آرامي پيدا ڪري ڇڏي هئي. سڀ کان وڌيڪ ڪيس علم نفسيات جي طرف فنڪاراڻي رغبت هئي. مثال لاءِ هن خاص طور تي انساني دل جي راز معلوم ڪرڻ جو مطالعو ڪيو هو ۽ ڏوهين ۽ ڏوهہ جي بابت سندس ڇڳو مطالعو هو. ڪيس هميشہ هن دنيا کان شڪايت رهندي هئي، تہ هن پنهنجي زندگي ملازمت ۾ گذاري آهي، پر مٿانهين طبقي کان ڪيس ڪابہ شاباس نہ ملي آهي، اُٿلو سندس دشمن آهن. مايوس گهڙين ۾ هُو، بہ دڙڪو ڏئي وٺندو هو، تہ هُو پنهنجي ملازمت ڇڏي ڏيندو ۽ فوجداري مقدمن ۾ وڪيل ٿي ڪر ڪندو. اُميد جي خلاف ڪرامازوف مقدمي، منجهس گهڻي پريشاني پيدا ڪئي. "هي اُهو مقدمو آهي، جنهن تي سڄي رشيا ۾ ڳالهايو ويندو. جنهن جي مان ئي ابتدا ڪري رَهيو آهيان."

نڪولائي پارفينووچ نليوڊوف نوجوان جاچ ڪندڙ وڪيل، جو پيٽرسبرگ کان فقط بہ مهينا اڳ ۾ آيو هو، ٻئي ڪمري ۾ نوجوان عورتن سان ويٺو هو، ماڻهن پوءِ ڳالهہ ٿي ڪئي، تہ هيءُ هڪ عجيب اتفاق هو، جو هيءُ سيئي شريف انسان، ڏوهہ واري شام جو ڪاروباري حاڪم جي گهر اَچي گڏ ٿيا هئا. معلوم پئي ٿيو، تہ اِهو

سڀ ڄاڻي واڻي ڪيو ويو هو. پر هن ۾ سڀ سادگي هئي ۽ جو ڪجهه به ٿيو هو، سو سڀ قدرتي هو.

آبيوليٽ ڪيريلووچ جي زال ڏندن جي سور ۾ گذريل ٻن ڏينهن کان بيمار هئي، هُو مجبور هو، ته هُو سور وارين دانهن کان ٿوري وقت لاءِ پَري هليو وڃي. ڊاڪٽر پنهنجي طبعيت کان مجبور هو، هُو پنهنجي شام تاش راند ڪرڻ کانسواءِ گذاري نه ٿي سگهيو. نڪولا نليوڊوف، ٿورا ڏينهن اڳ ۾ ارادو ڪيو، ته مائيڪل ماڪرووچ جي گهر وڃي ۽ سندس وڏيءَ ڏهٽيءَ اولگامائلوونا کي چيڙائي ۽ ڪيس چوي، ته هُو سندس مخفي رازن کان واقف آهي. مثلاً: هُو ڄاڻي ٿو، ته اڄ سندس ڄمڻ جو ڏينهن آهي ۽ پنهنجي ڄمڻ جي ڏينهن کي ان لاءِ لڪايو آٿائين، ته پنهنجي گهر، پنهنجي دوستن کي رقص جي دعوت نه ڏي ۽ خواهه مخواهه چيڙائي، ته هُو سندس حقيقي عمر کي سڄي شهر ۾ مشهور ڪندو. مائيڪل ماڪرووچ جي ڏهٽين هن کي 'شيطان' جو لقب ڏنو هو ۽ هُو هن لقب تي بيحد خوش هو. هيءَ ڳالهه ٻُڌائڻ ضروري آهي، ته نڪولا هڪ تربيت ورتل نوجوان هو ۽ هڪ شريف خاندان مان هو. سندس خيال نهايت پاڪ هئا. هُو خوش گذارڻ ۽ تفريح وارن سان هميشه گڏ گذارڻ جو متلاشي هو. هُو پاڪ هو ۽ دوستيءَ ۽ عفت کان پير هرگز ٻاهر نه ٿي ڪڍيائين. عضوا ننڍڙا ۽ جسم ڪمزور هيس. اُن ڪري وڏيون منڊيون سندس ننڍين آڱرين تي پئي ٿي چمڪيون. هُو پنهنجي ڪم ۾ ڏکيو ۽ سختگير هو. ڪيس هي خاص خدائي ڏات هئي، ته هُو خونن ۽ ڳوناڻن جي ڏوهن ۾، سوال جواب جي سلسلي ۾، حقيقت کي سمجهي وٺندو هو. هُن فقط پنهنجي عزت حاصل ڪري ورتي هئي، پر يقيناً هُو سندن حيرت کي وڌائڻ ۾ به ڪامياب هو.

پيوٽراليچ، جڏهن پوليس ڪپتان وٽ ويو، ته هو بلڪل خاموش هو. هن ڏنو ته هُو سيئي ڄڻ انهيءَ معاملي کان واقف آهن ۽ تاش راند کي ختم ڪري ڇڏيو آٿائون. سڀ بيٺا هئا ۽ ڳالهيون ڪري رَهيا هئا. نڪولاءِ پارفينووچ به نوجوان عورتن کي ڇڏي ڏنو هو ۽ بحث ۾ سرگرمي ڏيکارڻ لاءِ وڃي پهتو. پيوٽراليچ کي هي عجب ۾ وجهندڙ ڳالهه معلوم ٿي، ته سڄ پڄ پوڙهي فيودورپاولووچ، اُن شام جو سندس خون ڪيو ويو آهي ۽ ڦُريو ويو آهي. اِها خبر ڪين، هاڻي هاڻي ملي هئي.

مارفا اگناتووينيا، گريگري جي زال، اُن وقت به جڏهن هُو لوڙهي جي پرسان بيهوش پيو هو، پنهنجي بستري ۾ گهري ننڊ ۾ هئي ۽ اُن دوا جي بدولت، جنهن کي اُن ورتو هو، شايد صبح تائين به نه جاڳي ها. هُو سميرڊياڪوف جي خطرناڪ ۽ جنون ڀري رڙ کان جاڳي، جو ٻي ڪمري ۾ بيهوش پيو هو. اِها رڙ هميشه سندس

دوري کي ظاهر ڪندي هئي، مارفيا اُن ڪان ڊڄي ۽ پريشان ٿي ويندي هئي. هُو ڪڏهن بہ اُن جي عادي نہ ٿي سگهي هئي. هُوءَ ٽپو ڏيئي ۽ ننڊاڪڙي حالت ۾ سميردياڪوف جي ڪمري ۾ هلي وئي. پر اُتي اوندهہ هئي ۽ هوءَ فقط بيمار جي تڪڙي ساهہ ڪڻڻ ۽ سندس ڪشمڪش کي ٻُڌي رَهي هئي. هن ڪان رڙ نڪري وئي. هُو مڙس کي سڏڻ لاءِ وئي ٿي، تہ اوچتو ڪيس ياد آيو، تہ جڏهن هوءَ اُتي هئي، تہ سندس مڙس بستري تي نہ هو. هوءَ وري ڪٽ ڏي موٽي وئي. هٿوراڙيون ڏئي ڏسڻ لڳي. پر بسترو بلڪل خالي هو. تڏهن هن خيال ڪيو تہ هُو ضرور ٻاهر ويو آهي - پر ڪاڏي؟ هوءَ ڏاڪڻ ڏي وڌي ۽ خوف مان ڪيس سڏڻ لڳي. پر ڪيس ڪوبہ جواب نہ آيو. پر ٿورو پرپرو ڪيس ڪنهن جي ڪُنجهڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. آواز اوندهہ ۾ باغ کان اَچي رَهيو هو. هن ڌيان ڏيئي ٻُڌو. ڪنجهڻ جو آواز وري آيو ۽ ڪيس هاڻي پَڪ ٿي، تہ آواز باغ مان اَچي رهيو آهي.

"خدايا! هيءُ آواز تہ ڄڻ لزاويٽيا سميردشڪووينيا جو نالو ۽ فرياد آهي. هوءَ ڊڄندي ڏاڪڻ کان هيٺ لَٿي ۽ ڏنائين، تہ باغ جو دروازو ڪُليل آهي. "منهنجو پيارو ضرور اتي آهي. ويچارو!" هن خيال ڪيو. هُو دروازي تائين هلي وئي ۽ اوچتو ٻڌائين تہ گريگري، ڪيس مارفا، مارفيا ڪري سڏي رهيو آهي. سندس آواز ڪمزور ۽ خوفائتو آهي.

"خدايا! اسان کي مصيبتن کان بچاءِ!". مارفيا پٽڪندي، اُن آواز ڏي ڊوڙي. اهڙي ريت هن گريگريءَ کي ڳولي ورتو هو. هن ڪيس لوڙهي وٺ نہ ڏنو هو، جتي هو ڪَريو هو، پر ويهہ قدم پرپرو هو. پوءِ ظاهر ٿيو هو، تہ هُو چُرندو ۽ رڙهندو اُتي پهتو هو. ڪيس هوش ۾ اَچڻ لاءِ گهڻو وقت لڳو هوندو. مٿس بيهوشي وري وري طاري ٿيندي ٿي رَهي. هن هڪدم ڏٺو، تہ هُو سهو رَت سان پَريو پيو آهي. هُن پنهنجي آواز کي پري تائين پهچائڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي ۽ ڪجهہ چوڻ ٿي گهريائين.

"هن خون ڪيو آهي ..... سندس پيءُ خون ٿي ويو آهي .... بيوقوف رڙيون ڇو ٿي ڪرين ..... ڊوڙ ..... ڪنهن کي وٺي اَچ."

پر مارفيا رڙيون ڪندي رَهي. جڏهن ڏنائين، تہ سندس آقا جي ڪمري جي دري کليل آهي ۽ جڏهن ڏنائين تہ اندر روشني آهي، تڏهن هُوءَ اوڏانهين ڊوڙندي وئي ۽ فيودورپاولوچ کي سَڏ ڪرڻ لڳي. جڏهن ڪيس ڪوبہ آواز نہ آيو، تہ هُن دريءَ مان ليئو پائي ڏٺو. هن کي هڪ پوائتو منظر نظر آيو. سندس آقا سنئون سڌو، بنا ڪنهن چُرپُر جي زمين تي ليٽيو پيو آهي. سندس هلڪي رنگ جي قبا ۽ اڇي قميص، رت ۾ ٻُڏل آهن. ميڻ بتي وڏي روشنيءَ سان ميز تي چمڪي رَهي هئي ۽ اُن جي چمڪ فيودورپاولووچ جي لٽل منهن تي صاف پئجي رَهي هئي. خوفزده مارفيا، دريءَ ڪان

ٽيندي، باغ کان ڊوڙندي ٻاهر نڪتي، وڏي دروازي جي ڪَڙي کي لاتائين ۽ نهايت تيزيءَ سان پنهنجي پاڙي واريءَ ماريا ڪانديٽيوينيا وٽ وئي، جتي ماءُ ۽ ڏيءَ ٻئي آرام ۾ هيون. پر هُو ٻئي مارفيا جي وڏيءَ دانهن ۽ دروازي جي ڏڪن تي سجاڳ ٿيون. مارفيا دانهون ڪندي ۽ روئندي، ڪين مڪيہ ڳالهہ ٻڌائي ۽ ڪين مدد لاءِ التجا ڪئي. هيءُ هڪ اتفاق هو، جو فوما پنهنجي آوارا گرديءَ کان موٽي آئي هئي ۽ هن ماءُ ۽ ڏيءَ سان ان رات اُچي رَهي هئي. هُو سيئي گڏجي اُٿيون ۽ واردات جي جاءِ ڏي هليون.

رستي ۾ مارفيا ڪانديٽيوينيا، کي ياد آيو، تہ انڪل انين وڳي، هُن باغ مان، هڪ خوفناڪ دانهن ايندي ٻُڌي هئي. اِها گريگري جي هئي. هُن مِتيا جي ٽنگ کي جهليندي، 'پدرڪشن' جو آواز وڏي رڙ سان ڪيو هو.

هُن ٻين کي ٻڌايو، تہ ڪنهن ماڻهوءَ رڙ ڪئي هئي ۽ اُن کان پوءِ خاموشي ڇانئجي وئي. اُن جاءِ ڏانهن ڊوڙندي، جتي گريگري پيو هو، جڏهن پهتيون، تڏهن ٻنهي عورتن، فوما جي مدد سان ڪيس ڪٽي پنهنجي ڪمري ۾پهچايو. هنن هڪ ميڻ بتي روشن ڪئي ۽ ڏنائون تہ سميرڊياڪوف جي حالت تمام نازڪ هئي. سندس اکيون بگڙيل هيون، ڇڻ تہ ڪوپن مان تارا نڪري رهيا هئا ۽ سندس زبان ٻاهر نڪري آئي هئي ۽ گجي سندس وات کان ٻاهر نڪري رَهي هئي. هنن هڪدم پاڻيءَ سان گريگري جي نرڙ کي آلو ڪيو. پاڻي هڪدم مٿس اُثر ڪيو. هن هڪدم پڇيو تہ:

"ڇا آقا قتل ٿي ويو آهي؟"

اُن کان پوءِ فوما ۽ ٻئي عورتون، گهر ڏي ڊوڙيون، پر هن دفعي هنن ڏٺو، تہ نہ فقط دَري پر باغ وارو دروازو بہ ڪليل آهي. جيتوڻيڪ فيودورپاولووچ، گذريل هفتي کان، پاڻ اُن کي قلف ڏيندو هو ۽ ڪنهن کي بہ اُتان لنگهڻ جي اجازت نہ هوندي هئي. خود گريگري کي بہ، ڪهڙي بہ حالت ۾ اُتان گذرڻ جي موڪل نہ هئي. دروازي کي ڪُليل ڏسي، ڪين فيودورپاولووچ ڏي ويندي خوف ٿيو، تہ متان پوءِ ڪا ٻي ڳالهہ نہ بڻجي پوي. جڏهن هُو موٽي آيون، تہ هن ڪين چيو تہ اوهان سڌو پوليس ڪپتان ڏي هليون وڃو. هُو پيوٽراليچ کان ڪي ٿورا منٽ اڳ ۾ پهتيون هيون. مارفيا ڪيس سڄي حقيقت کان واقف ڪيو. اُن ڪري پيوٽر جي ڪهاڻي، قياس آرائيءَ کانسواءِ ڪا نظرئي واري شيءِ تہ نہ هئي، پر شاهد جي سنئين سڌي قبوليت هئي. هيءَ مجرم جي براهہ راست سچاڻپ هئي. (پر هن پنهنجي دل جي گهراين ۾ دمتريءَ کي هميشہ ڏوهي نہ ٿي سمجهيو.

اُن ڪري صلاح ڪئي وئي، تہ هن ڪم ۾ وڏي سرگرمي ورتي وڃي. ڊپٽي پوليس انسپيڪٽر کي حڪم ڏنو ويو، تہ چئن مشيرن کي ساڻ وٺي، فيودورپاولووچ

جي گهر ۾ وڃي، جاچ جي ابتدا ڪن. اهو رواجي دستور هو ۽ مان اُن ۾ وڃڻ نہ ٿو گهران. ضلعي جو ڊاڪٽر جيڪو چوٽيءَ وارن ڄاڻن مان هو، هن ڳالهہ تي زور ڏنو، تہ پوليس ڪپتان سان گڏ، پراسيڪيوٽر ۽ جاچ ڪندڙ وڪيل بہ هجن.

مان هتي مختصر طرح واضح ڪرڻ گهران ٿو، تہ فيودورپاولوچ بلڪل مرده حالت ۾ لڏو ويو. سندس مغز جا هڏ ڀڳل هئا. پر اهي ڪنهن سان ڀڳا ويا هئا؟ گهٽو ڪري اُنهيءَ ساڳئي هٿيار سان، جنهن سان پوءِ گريگري تي حملو ڪيو ويو هو. جلد ئي، اُهو هٿيار ملي ويو. گريگري، جنهن کي جيتري قدر تي سگهيو ٿي، هڪدم لهي امداد پهچائي وئي ۽ هُو هفتي اندر منجهيل آواز ۾ ٻڌايو، تہ ڪيئن ڪيس هيٺ ڪيرايو ويو هو. هنن فانوس کٽي لوڙهي جي وَٽ کي ڏسڻ شروع ڪيو ۽ ڪين ٽامي جو ننڍڙو دستو ملي ويو. هُن باغ ۾ ظاهر ظهور رستي جي وچ تي پيل هو. جنهن ڪمري ۾ فيودورپاولوچ پيل هو، ڪابہ گڙبڙ نہ هئي. پر بستري جي پرسان، پردي پويان، هنن فرش تان هڪ وڏو ٿلهو لفافو ڪنيو، جنهن تي لکيل هو:

"ٽن هزار روبلن جو تحفو، منهنجي ملائڪ غريب گروشينڪا لاءِ، جيڪڏهن هوءَ مون وٽ اچڻ جو ارادو ڪري؟" اُن جي هيٺان هيءُ بہ لکيو ويو هو، "منهنجي ننڍڙي چوزي لاءِ."

اُن جي مٿان، ڳاڙهي رنگ جي لاکَ جون ٽي مهرون هيون. پر اُنهن کي پڳو ويو هو ۽ لفافي ۾ ڪجهہ بہ نہ هو. رقم منجهانئس ڪڍي وئي هئي. هنن زمين تان گلابي رنگ جي ڏوري جو هڪ ٽڪرو بہ هٿ ڪيو، جنهن سان لفافي کي ٻَڌو ويو هو.

پيوٽراليچ جي بيان جي هڪ ٽڪري، وڏو اَثر پيدا ڪيو. پراسيڪيوٽر ۽ تحقيقات ڪندڙ آفيسر نهايت متاثر ٿيا. اها هيءَ حقيقت هئي، تہ دمتري فيودورپاولووچ، صبح ٿيڻ کان اڳ ۾ ئي پاڻ کي گولي هڻي ماري ڇڏيندو. ڇاڪاڻ تہ هُن اهو فيصلو ڪيو هو ۽ پيوٽر کي ٻڌايو بہ هئائين. هن هيءُ بہ ٻڌايو، تہ هن پستول کي سندس سامهون گولين سان ڀريو هو، هڪ تحرير لکي پنهنجي ڪيسي ۾ رکيائين، وغيره وغيره. جڏهن پيوٽراليچ (جنهن کي اَجا بہ دمتري جي ڏوهہ ثابت ٿيڻ ۾ ڪيس شڪ هو) ڪيس ڏمڪايو، تہ هُو ڪنهن کي ضرور ٻڌائيندو، تہ توکي خودڪَشي کان روڪي، تڏهن مِتيا، ڪيس ڏند ڪرٽيندي چيو هو، تہ "اهو نهايت دير سان هوندو". اُن ڪري ڪين ماڪرو وڃڻ لاءِ جلدي ڪرڻ کپي، تہ جيئن هُو پاڻ کي گولي هڻڻ کان اڳ ۾ هٿ اَچي.

"اهو صاف آهي، اهو صاف آهي،" پراسيڪيوٽر وڏي جوش مان چيو "اهي پاڳل ماڻهو اهڙوئي رستو اختيار ڪندا آهن، تہ مان سياڻي پاڻ کي ماري ڇڏيندس، اُن ڪري لازمي آهي، تہ ڪو دم خوش گذاريان!"

هن ڪهاڻيءَ، تہ هُن ڪهڙي ريت، شراب ۽ سيڏي کي خريد ڪيو هو، پراسيڪيوٽر کي ايترو تہ جوش ڏياريو، جو اڳي ڪڏهن بہ ڪيس نہ آيو هو.

"توکي، اُهو ماڻهو ياد آهي، جنهن هڪ واپاري اولسيووف کي قتل ڪيو هو. هن پندرهن سَؤ روبل چوري ڪيا هئا، هڪدم وارن کي وڪڙ ڏيارڻ ۽ نهرائڻ لاءِ ويو هو. اُن ڪانپوءِ رقم کي لڪائڻ جي بجاءِ ساڳي ريت، هُو چوڪرين ڏي هليو ويو هو."

جاچ ڪري سيني کي دير تي وئي. فيودور جي گهر ۾ ڪجهه ڳولا ڪرڻي هئي ۽ ڪجهه ٻين قانوني ڳالهين کي به ڏسڻو هو. جيئن ته هن ۾ وقت لڳڻو هو، اُن ڪري هنن پنهنجي سنبت کان به ڪلاڪ اڳ، ماڪرو ڏانهن ڳوناڻي پوليس جو هڪ آفيسر ملوريڪي ماوريڪيووچ شهرسوف کي موڪلي ڏنو، جو هڪ ڏينهن اڳ شهر ۾ پگهار وٺڻ لاءِ آيو هو. ڪيس هدايت ڪئي وئي هئي، ته هرويرو اُتي وڃي، ڪنهن خوف کي نه جاڳائي، پر فقط 'مجرم' تي ڪَڙي نظر رکي، جيستائين، حاڪم پهچي وڃن. سندس گرفتاريءَ لاءِ، پوليس جي سپاهين ۽ شاهدن جو بندوبست رکي. ماوريڪي کي جيئن چيو ويو هو. هن ايئن ئي ڪيو. هن پاڻ کي پوري ريت مخفي رکيو، فقط تريفان بوريسووچ کي، جنهن سان سندس واقفيت گهڻي وقت کان هئي، پنهنجي اُچڻ جي مقصد کي ٻڌايو. هيءُ اُهو وقت هو، جڏهن مِتيا سان سراءِ جو مالڪ بالاخاني تي مليو هو ۽ هن سندس تبديل ٿيل حالت کي اونداهيءَ ۾ به سمجهي ورتو هو، چو ته تريفان جي چهري ۽ آواز ۾ گهڻي تبديلي ٿي ڏٺي. اُن ڪري نه مِتيا نه ڪنهن ٻي کي خبر پئي، ته هن جي نگراني ڪئي وڃي ٿي. پستول جي پيتي تريفان کڻي ورتي هئي ۽ مناسب جاءِ تي ڦٽي ڪري ڇڏي هئائين. چئين بجي کان پوءِ، ايئن ڪڻي چئجي، ته سج اُڀرڻ کان ٿورو وقت اڳ ۾، سيئي آفيسر، پوليس ڪپتان، پراسيڪيوٽر ۽ جاچ ڪندڙ وڪيل، ٻن گاڏين ۾ چڙهي روانا ٿيا، جن کي ٽي گهوڙا ڇڪي رهيا هئا. ڊاڪٽر اُتي رهجي پيو، ڇاڪاڻ ته ڪيس صبح سان فيودورپاولوچ جو پوسٽ مارٽم (چيرڦاڙ) ڪرڻو هو، پر هُو خاص طرح، ملازم سميرڊياڪوف جي بيماريءَ ۾ وڏيڪ دلچسپي وٺي رهيو هو. هن وڏي تعجب ۽ شوق مان پنهنجي ساٿين کي چيو ٿي، ته "هي سخت ۽ ڊگهي دورا، جي عجيب معلوم ٿين ٿا، اِهي سائنس جي لحاظ کان، ڪافي دلچسپيءَ وارا آهن." جيئن هنن ڪانئس موڪلايو، ڪلندي ڪيس مبارڪ ڏني، ته اِهڙي قسم جو مريض ڪيس هٿ آيو آهي. ڪين پوري ريت ياد هو، ته ڊاڪٽر چيو ٿي، ته سميرڊياڪوف رات مشڪل سان جيئرو رَهي سگهندو.

هن طوفاني ۽ ڊگهي وضاحت ڪانپوءِ، اَسان ڳالهه جي اُن وقت ڏانهن موٽون ٿا، جتي اُن کي ڇڏيو هيوسون.

باب ٽيون

هڪ روح جا تاثر: پهريون دردِ دل

دمتري، پهريائين تہ سخت ششدر ٿي ويو ۽ حيرانيءَ مان پئي چوڌاري نهاريائين، تہ ڏسي تہ هُو ڪيس وڏيڪ ڇا ٿا چون؟ اوچتو بيهي رهيو ۽ ٻئي هٿ آسان ڏي ڪٽي چيائين تہ: ۰

"مان بيگناهہ آهيان، مان هن رت هارڻ جو ڏوهاري نہ آهيان. مان پنهنجي پيءُ کي خون نہ ڪيو آهي ..... مان ڪيس ملڻ گهريو ٿي، پر مان اُن کي مارڻ جو گنهگار نہ آهيان. ها، مان نہ آهيان."

اَچا هن مشڪل سان پنهنجي لفظن کي پورو ڪيو هو، تہ گروشينڪا پرَدي جي پويان ڊوڙندي آئي ۽ پاڻ کي پوليس ڪپتان جي پيرن تي اُڇلائي ڇڏيائين.

هُن دل ڀـڄائيندڙ آواز ۾، ڳوڙها وَهائيندي، هٿ ٻـڌي، ڪين چيو تہ، "اِها منهنجي غلطي آهي، منهنجي! منهنجي بچڙائي. هن هيءُ سيڪجهہ منهنجي ئي ذريعي ڪيو آهي. مان ڪيس عذاب ڏئي. اِنهيءَ پاسي ڏي تڙي ڇڏيو هو. مان اُن غريب پوڙهي کي بہ عذاب ڏنا، جو هاڻي مري ويو آهي. اِها منهنجي بچڙائي هئي، جو مان ڪيس اِن حالت تي پهچايو! اِها منهنجي غلطي آهي، پهريائين منهنجي ۽ نهايت بدترين غلطي!"

"هائو، اِها تنهنجي غلطي هئي. تون مُـڪ ڏوهاري آهين. تون خطرناڪ، بدپيشہ آهين ۽ تنهنجي مٿان ئي اِهو الزام آهي." پوليس ڪپتان وڏي آواز ۾، ڪيس هٿ سان دبائيندي چيو.

پر اُن کي روڪيو ويو ۽ خاموش ڪيو ويو. پراسيڪيوٽر، سندس هٿ کي ورتو ۽ چيائين، تہ هيءَ مهل نہ آهي. اوهان تہ تحقيقات کي خراب ٿا ڪريو ..... توهان تہ مقدمي ۾ خلل ٿا پيدا ڪريو.

نڪولاءِ پارفينوويچ، خوف ۽ جوش مان رڙ ڪري چيو، تہ "دستور موجب ڪم کي اُڪلايو، جيئن هميشہ ڪيو ويندو آهي. ٻي حالت ۾ معاملو مشڪل ٿي پوندو."

گروشينڪا نهايت ٻي چينيءَ ۾ ڪيس دانهن ڪري چيو، تہ "آسان ٻنهي کي گڏجي سزا ڏيو. جيڪڏهن، هن کي ڦاهيءَ تي وڃڻو هوندو، تہ مان بہ هن سان گڏجي ويندس." هوءَ اَچا بہ گوڏن ڀر هئي.

"گروشينڪا منهنجي زندگي، منهنجو خون ۽ مون لاءِ مقدس شيءِ!" مِـتيا بہ اُن جي پرسان، نڪولاءِ جي پيرن تي ڪري پيو ۽ گروشينڪا کي پنهنجي آغوش ۾

مضبوطيءَ سان جهلي ورتائين. زورسان چوڻ لڳو تہ "هيءَ ڪنهن بہ ڳالهہ جي ڏوهاري نہ آهي. ڪنهن بہ رتوچاڻ جي يا ڪنهن بي شيءِ جي."

ڪيس پوءِ ياد تي آيو، تہ ڪيس ڪيترن ئي ماڻهن، زور سان گروشينڪا ڪان جدا ڪيو هو ۽ اُن کي اُتان ٻاهر ڪڍيو ويو هو. هو جڏهن هوش ۾ آيو، تہ پاڻ کي ڏٺائين، تہ هُو ميز جي سامهون ويٺو آهي. پنهنجي پرسان ۽ پويان ڪيترن ماڻهن کي بيٺل ڏٺائين ۽ جن کي هٿن ۾ فولادي زنجيرون هيون. ميز جي ٻي پاسي نڪولاءِ پارفينوويچ، جاچ ڪندڙ وڪيل ويٺو هو. هُو مٿس زور آڻي رَهيو هو، تہ هو ميز تي رکيل گلاس مان پاڻي کي پيئي.

"هي توکي تازگي ڏيندو ۽ آرام. ڪوبہ خوف نہ ڪر." هُن بيحد مروت سان ڪيس چيو. مِتيا (جيئن هُن پوءِ ٻُڌايو تي) اوچتو سندس هٿ ۾ پيل مُندين ۾ دلچسپي وٺڻ لڳو. جن مان هڪ ۾ ياقوت جي ٽِڪَ هئي ۽ ٻيءَ ۾ هڪ زرد قيمتي پٿر. ٻنهي ۾ عجيب چَمڪ هئي. گهٽي وقت ڪانپوءِ، ڪيس عجب مان ياد آيو تي، تہ انهن ٻن مندين، ڪهڙيءَ ريت، انهي خطرناڪ جاچ جي وقت ۾، سندس ڏيان کي پاڻ ڏي ڇڪي ورتو هو. اِنهن جو مٿس ايڏو تہ اَثر هو، جو هُو اُنهن مان پنهنجون اکيون نہ ڪڍي سگهيو ۽ سمورو وقت اُنهن ۾ اَٽڪيو رَهيو. ڳالهہ سندس منهن تي نہ تي پيئي. مِتيا جي ڪابي پاسي ئي، اُن ساڳي جاءِ تي، جتي اڳ مڪزيموف ويٺو هو، هاڻي پراسيڪيوٽر ويٺو هو. سندس ساڄي طرف، جتي گروشينڪا ويٺي هئي، هاڻي هڪ گلابي ڳلن وارو نينگر ويٺو هو، جنهن کي پراڻو شڪاري لباس پيل هو ۽ سندس اڳيان مس ۽ قلم رکيو هو. هيءُ جاچ ڪندڙ وڪيل جو منشي هو، جنهن کي هُن پاڻ سان آندو هو. پوليس ڪپتان هاڻي ڪمري جي پوئين دريءَ وٽ بيٺو هو ۽ سندس پرسان ڪلنگوف ويٺو هو.

جاچ ڪندڙ وڪيل، ڪيس نرمائيءَ سان چيو تہ "ڪجهہ پاڻي پيءُ." هيءُ ڪيس ڏهون پيرو هو، جو هن کي پاڻيءَ پيئڻ جي دعوت ڏئي رهيو هو.

"مان پاڻي پيتو آهي عزيز، ..... ها، مان پيتو آهي ..... پر ..... اڄ جناب مون کي سزا ڏي ۽ مهٽي ڇڏ .... منهنجي قسمت جو فيصلو ڪر!" مِتيا واڪو ڪري چيو، تہ سندس اکيون خوفناڪ طرح سان ڪليل هيون ۽ هُو جاچ ڪندڙ وڪيل کي چِتائي ڏسي رهيو هو.

"ها تڏهن تون پَڪ سان ظاهر تو ڪرين، تہ تون پنهنجي پيءُ جو قاتل نہ آهين؟" جاچ ڪندڙ وڪيل، زور ڏيندي، نرمائيءَ سان ڪانئس پڇيو.

"مان ڏوهي نہ آهيان، پر مان هڪ ٻئي پوڙهي ماڻهوءَ جي خون جو ذميوار آهيان، پنهنجي پيءُ جو نہ آهيان. جنهن لاءِ مان ڳوڙها تو ڳاڙيان! مان اُن کي ماريو

آهي، مان اُن کي ماريو آهي ۽ اُن کي زمين تي ڪيرايو آهي، پر مان ٻئي خون جي بابت ڪجهه به ٻڌائي نه ٿو سگهان. اهو هڪ خوفناڪ قتل آهي، جنهن جو مان گنهگار نه آهيان، پر ڪنهن منهنجي پيءُ کي ماريو؟ جيڪڏهن مان، نه ته ٻينو ڪير هن کي ماري سگهي ٿو؟ هيءَ عجيب، غير معمولي ۽ اَڻ ٽيٽي حقيقت آهي."

"هائو، هن کي ڪير مارينڊو؟" جاچ ڪندڙ وڪيل، پنهنجي جواب کي شروع ڪيو، پر پراسيڪيوٽر ائپولٽ ڪيريلووچ، ڪيس نهاريندي مٿيا کي چيو ته:

"توکي پوڙهي ملازم گريگري ويسيلوويچ بابت انتظار ڪرڻ نه کپي. هُو جيئرو آهي ۽ هوش ۾ آهي. باوجود ڪيس سخت ڏک لڳو هو، جيئن هن پنهنجي زباني ڏني آهي ۽ تون به ايئن ٿو، چوين، هُو موت کان بچي ويو آهي ۽ جيئرو رهندو. ڊاڪٽر جي اِها راءِ آهي."

"جيئرو! هُو جيئرو آهي." مٿيا هٿن کي مهٽيندي زور سان چيو. سندس چهرو چمڪڻ لڳو. خدايا! مان سندءِ هن اعجاز لاءِ شڪرانو اَدا ڪريان ٿو، جو تو مون جهڙي بدسيرت ۽ گنهگار کي نوازيو آهي. هيءُ منهنجي دعا جو اَثر آهي، مان سڄي رات دعائون گهرندو رهيو هوس. هن پوءِ پنهنجي مٿان صليب جون ٽي پيرا نشانيون ڪڍيون. هُو سچ پچ خوشيءَ کان ساهه نه ٿي کڻي سگهيو.

"ها، ته انهيءَ گريگري کان، اَسان کي تنهنجي بابت ضروري ثابتيون مليون آهن، ته تون ....." پراسيڪيوٽر اَجايه سلسلي سان ڳالهائي ها، پر مٿيا اوچتو، ڪرسيءَ تان ٽپو ڏيئي اُٿيو.

"خدا جي واسطي هڪ منٽ شريف انسان! فقط هڪ منٽ، مان هن تائين وڃڻ گهران ٿو."

"هن وقت مون کي معاف ڪر، ايئن ٿي نه سگهندو." نڪولاءِ پارفينووچ، ڇڻ ته رڙ ڪرڻ چاهي. هُو پڻ ٽپو ڏيئي اُٿي بيٺو. مٿيا کي اُن ماڻهوءَ جهلي ورتو، جنهن کي هٿڪڙيون لڳل هيون، پر هو، پنهنجو پاڻ ويهي رهيو .....

"شريف انسان! ڪيڏي نه افسوسناڪ ڳالهه آهي. مان ته هن کي فقط هڪ منٽ ڏسڻ ٿي گهريو، مان ڪيس ٻڌائڻ ٿي چاهيو، ته اُهو سڀ رَتُ ڏوپي ويو ۽ گهر ٿي ويو، جو سڄيءَ رات منهنجي دل تي بار هو. مان هاڻي خوني نه آهيان! شريف انسان، هوءَ منهنجي مڱيندي آهي." هن سيني ڏي چوڏاري نهاريندي متانت ۾ عزت سان چيو.

"مان تنهنجو بيحد شڪرگذار آهيان شريف انسان! تو، هڪ منٽ ۾ مون کي نئين زندگي ڏئي ڇڏي آهي ..... اِهو پوڙهو انسان، مون کي پاڪ ۾ ڪٽي گهمائيندو هو. مان جڏهن ٽن ورهين جو ننڍڙو ٻار هوس، تڏهن هُو ٽب ۾ مون کي وهنجاريندو هو. هيءُ مون کي پنهنجي پيءُ وانگر هو."

"اُنڪري تون ....." جاچ ڪندڙ وڪيل ڳالهائڻ شروع ڪيو.

"شريف انسان! مون کي هڪ منٽ وڌيڪ مهلت ڏي." مِتيا ڪيس وچ ۾ روڪيندي چيو. هن پنهنجي ٿونٽ ميز تي رکي ۽ ٻنهي هٿن سان منهن کي ڍڪي ڇڏيو. "شريف انسان! مون کي هڪ گهڙي خيال ڪرڻ ڏئي ۽ ڇڳيءَ ريت ساهه کڻڻ ڏئي. هيءُ سڀ ڪجهه جو تي رهيو آهي، نهايت پريشان ڪندڙ آهي، شريف انسان! ماڻهو دهل تہ ڪين آهي!"

"تورو پاڻي وڌيڪ پيءُ." نڪولاءِ پارفينوويچ، ڪيس آهستي چيو. مِتيا، پنهنجي چهري تان هٿ کڻي ورتا ۽ تورو مُرڪيو. سندس اکين مان اطمينان ظاهر ٿيڻ لڳو. هُو ڇڻ، تہ هڪ گهڙيءَ ۾ بلڪل بدلجي ڇُڪو هو. سندس سڄو انتظار ختم ٿي ويو هو. هيءُ هاڻي ٻيهر، انهن ماڻهن جهڙو ئي هو، هنن سان سندس واقفيت بہ هئي. هُو هڪ ڏينهن اڳ ۾، جڏهن ڪجهه بہ نہ ٿيو هو، ساڻن هڪ مقامي مجلس ۾ گڏ هو. هيءَ حقيقت ٻڌائيندي، آسان کي ياد رکڻ کپي، تہ پوليس ڪپتان جي پهريائين اَچڻ تي، هن دل کولي سندس مرحبا ڪئي هئي، پر پوءِ آخري مهيني جي وچ ۾ خاص طرح مِتيا کي ڪڏهن بہ نہ سڏيو هئائين، پر جڏهن هُو ٻئي اتفاقاً گهٽيءَ ۾ ملي ٿي ويا، تہ مِتيا ڪيس منهن ۾ گهنج وجهندي ٿي ڏنو ۽ هن فقط ظاهرداريءَ جي لياقت جي مدنظر سلام ٿي ڪيو. سندس پراسيڪيوٽر سان واقفيت ايتري گهري نہ هئي. جيتوڻيڪ هيءُ سندس زال، سان جا هڪ مزيدار ۽ ڪمزور فطرت جي مالڪہ هئي، مروت جي باعث ملاقاتون ڪندو هو، پر ڪيس اِها خبر نہ پوندي هئي، تہ ايئن ڇو ڪري رهيو آهي. هوءَ ساڻس هميشہ وڏيءَ حُسب مان ملندي هئي. معلوم تو ٿئي، تہ هوءَ ڪنهن سبب جي ڪري، آخر تائين، هن ۾ دلچسپي وٺندي رَهي. وٽس جاچ ڪندڙ وڪيل جي ملڻ لاءِ ڪو وقت ڪونہ هو، جيتوڻيڪ هُو، ساڻس ٻہ دفعا اڳ ۾ ملي چُڪو هو، ۽ پاڻ ۾ عورتن جي باري ۾ گفتگو بہ ڪئي هئائون.

مِتيا مُرڪندي ڪيس چيو، تہ "تون نهايت شائستہ وڪيل آهين، نڪولاءِ پارفينوويچ! مان هاڻي تنهنجي مدد ڪندس. شريف انسان! مان هاڻي پاڻ کي بلڪل نئون انسان تو سمجهان. مان توکي جيڪو سادگيءَ ۽ سڌيءَ طرح سان خطاب ڪري رهيو آهيان، اُن تي ناراض بہ نہ ٿجانءِ. مان شراب بہ پيتو آهي ۽ اِها ڳالهہ مان توسان بلڪل صاف طرح ڪري رهيو آهيان. نڪولاءِ پارفينووچ، مان سمجهان تو، تہ پنهنجي عزيز ميوسوف وٽ، مان اوهان سان مليو آهيان. شريف انسان! شريف انسان! تون ايئن نہ ڄاڻ تہ مان ڪو توسان برابريءَ جو ڊونگ ڏيکاري رَهيو آهيان. مان ڇڳيءَ ريت سمجهان تو، تہ ڪهڙي سلسلي ۾ مان تو وٽ وينو آهيان. بيشڪ منهنجي لاءِ

خطرناڪ شڪ موجود آهي .... جو مون کي تڪليف ڏيئي رهيو آهي .... جڏهن گريگري اهڙي ثابتي ڏيئي چُڪو آهي .... نهايت خطرناڪ گناهه. مان سمجهان ٿو، اُهو نهايت پوائنٽو آهي، پوائنٽو. پر شريف انسانو! مان چاهيان ٿو، ته هن سڄي معاملي کي اسان گهڙيءَ ۾ پورو ڪري ڇڏيون. شريف انسانو! ڏيان ڏيئي ٻڌو، مان ڄاڻان ٿو، ته مان معصوم آهيان. اُن ڪري اسان کي هن معاملي کي هڪ گهڙيءَ ۾ پورو ڪرڻ گهرجي. ڇا اسان ايئن نه ٿا ڪري سگهون؟ "

مِتيا، گهٽو تڪڙو، بي چينيءَ ۾ منجهيل ڳالهائيندو ويو. ايئن معلوم پئي ٿيو، ته هُو ڇڻ ٻڌندڙن کي پنهنجو بهترين دوست، تصور ڪري رهيو هو.

"سو هاڻي، اسان لڪنداسون، ته تون اُن تهمت کان قطعي انڪاري آهين، جا تو تي مڙهي وئي آهي." نڪولائي پارفينووچ، ڪانئس اَٿر وٺندي چيو. هُو تنهنجي سيڪريٽريءَ ڏي جهُڪيو ۽ ڪيس آهستگيءَ سان لڪڻ لاءِ، چوڻ لڳو:

انهيءَ کان اڳي، جو هُو سيڪريٽري کي ڪجهه لڪائي، مِتيا اُن کي چيو، ته "لِک ۽ ڇا لکندين؟ چڱو لِک، مان قبول ٿو ڪريان ۽ عزيز دوست مان پوري قبوليت ٿو ڏيان، فقط هيءَ ته ..... ترس، ترس، پر هيءُ لِک ته مان پنهنجي بيهودگيءَ جي ڪري، مان هڪ پوڙهي جي مٿان مصيبت آڻڻ جو ڏوهاري آهيان. اَجا به وڌيڪ منهنجي دل جي گهرائين ۾ ٻي ڳالهه به آهي، جنهن جو به مان گنهگار آهيان، پر هن حقيقت جي لکڻ جي ضرورت نه آهي، (اُهو، هڪدم سيڪريٽريءَ ڏانهن ڦريو.) اها منهنجي ذاتي زندگي آهي، شريف انسان! انهيءَ سان تنهنجو ڪوبه لاڳاپو نه آهي. اَيئن ڪٿي چوان، ته منهنجي دل جي گهرائين سان تنهنجو ڪهڙو واسطو ..... پر مان پنهنجي پيءُ جي خون جو ڏوهي نه آهيان. اهو وحشياڻو خيال آهي. يقيناً اهو وحشياڻو خيال آهي ..... مان اُن کي ثابت ڪندس ۽ تون اُن کان ضرور متاثر ٿيندين ..... شريف انسان! تون ڪلندين. تون پنهنجو پاڻ، پنهنجي مَشڪ تي ڪلندين ....."

"دمتري فيودورپاولووچ تحمل ڪر"، جاچ ڪندڙ آفيسر ڪيس چيو. هُن چاهيو ٿي ته مِتيا جي جوش کي جيتري قدر ٿي سگهي گهٽ ڪري. "انهيءَ کان اڳي جو اَسان پنهنجي جاچ کي وڌايون. مان چاهيان ٿو، ته تون منهنجي سوال جي جواب ۾ اهو قول ڪندين، ته تون پنهنجي پيءُ کي ناپسند ڪندو هئين ۽ ساڻس لاڳيتو جهڳڙن ۾ هئين. هن کان اَڌ ڪلاڪ اڳ ۾ تو هتي ئي چيو هو، ته تون ڪيس قتل ڪرڻ گهريو ٿي، پر تو ڪيس نه ماريو آهي."

ڇا مون ايئن چيو هو؟ شريف انسان! ته پوءِ ايئن ئي آهي! مان پريشانيءَ ۽ ناخوشيءَ مان ڪيس مارڻ ٿي گهريو ..... ڪيترائي ڀيرا مان ايئن ڪرڻ ٿي گهريو ... ناخوشيءَ جي باعث، ناخوشيءَ جي باعث!

"تو ايئن ڪرڻ گهريو ٿي. تون هن قبوليت جو اقرار ڪندي، ڪولي ٻڌائيندين، تہ اُهي ڪهڙيون ناگوار حالتون هيون، جن توکي پنهنجي مائٽن جي خلاف ايتري نفرت جي حد تي پهچايو هو؟"

"شريف انسان! هن تفصيل بيان ڪرڻ مان فائدو، " مِتيا پنهنجي ڪلهن کي پريشانيءَ کان سوڙهو ڪيو ۽ زمين ڏي نهارڻ لڳو. "مان ڪڏهن بہ پنهنجي جذبات کي لڪائڻ نہ گهريو آهي. هيءَ ڳالهہ شهر ۾ هرڪو ڄاڻي ٿو. مان زوسيما جي حجري ۾ ٿورو وقت اڳ، هن حقيقت جو اعلان ڪري چُڪو هوس ..... ۽ ساڳي ڏينهن شام جو. مان پنهنجي پيءُ کي ماريو هو. مان ڪيس ذري گهٽ قتل ڪيو هو. مان قسم کڻي چوان ٿو، تہ مان ٻيهر بہ وڻس آيو هوس، تہ شاهدن جي سامهون، ڪيس قتل ڪريان ..... ها هزار شاهدن جي سامهون! مان گذريل مهيني کان وٺي، وڏي واڪي، اِهو آواز ڪڍندو رهيو آهيان. هرڪو توکي اِها حقيقت ٻڌائيندو ..... حقيقت تنهنجي منهن ۾ حيرت کي آڻي وڌو آهي. اِها حالت پنهنجو پاڻ ڳالهائي ٿي، مگر شريف انسان، جذبات ڪابي شيءِ آهي. شريف انسان! (مِتيا جي منهن ۾ گهنج پئجي ويا.) مان سمجهان ٿو، تہ منهنجي جذبات جي باري ۾ توکي سوال پڇڻ جو ڪوبہ حق نہ آهي. مان ڄاڻان ٿو، تہ تون پنهنجي عهدي جو ذميدار آهين، پر هيءُ منهنجو پنهنجو، ذاتي ۽ قريبي معاملو آهي، پر ..... جيئن تہ مان اڳ بہ پنهنجي جذبات کي راز بڻائڻ جي ڪوشش نہ ڪئي آهي، ..... مثال لاءِ هوٽل ۾، مان هيءَ ڳالهہ سيني سان ڪندو رهيو آهيان، اِهڙيءَ ريت، هاڻي بہ اُن کي راز بڻائڻ نہ ٿو گهران. شريف انسان! مان ڄاڻان ٿو، تہ هن معاملي ۾ پنهنجي خلاف نهايت خطرناڪ حقيقتون موجود آهن، مان سيني کي چئي ڇڏيو هو، تہ اُن کي ماريندس. هاڻي بلڪل اوچتو، هُو قتل ڪيو ويو آهي. اُن ڪري مان ئي سندس قاتل هوندس! ها، ها! شريف انسان! مان توکي هن ڳالهہ جي مڃڻ جي اجازت ڏيندس. مان هن بدناميءَ جي ڏڻ ۾ قاسي پيو آهيان. جيڪڏهن مان نہ آهيان، تہ پَلا ٻيو ڪير اُن کي ماريندو؟ اِهوئي نتيجو ٿو نڪري، هائو نہ! واقعي جي مان نہ آهيان، تہ ٻيو ڪير هوندو؟ شريف انسان! مان اِهو ڄاڻڻ ٿو گهران ۽ اُن تي زور ٿو ڏيان." اِهي لفظ هُن زور ڏيئي چيا. "ڪيس ڪٿي قتل ڪيو ويو آهي؟ ڪهڙيءَ ريت ڪيس ماريو ويو آهي؟ ڇا سان ڪيس ماريو ويو آهي؟ مون کي اهي سيئي حقيقتون ٻُڌايو." هُن جلديءَ مان پنهنجي وڪيلن ڏي نهاريندي، کين چيو.

"اسان ڪيس سندس مطالعي واري ڪمري ۾ ڏٺو. هُو زمين تي پٽيءَ پَر پيو هو، ۽ سندس مٿو ٽڪرا ٽڪرا ٿيل هو." پراسيڪيوٽر ڪيس چيو.

نڪولائي پارفينووچ وچ ۾ ڳالهائيندي چيو ته: "آسان کي پنهنجو سلسلو قائم رکڻ گهرجي."

"اهو نهايت خطرناڪ واقعو آهي،" مِتيا ڏڪي ويو. هن پنهنجي ٿوٿڻ ميز تي ٽِڪائي ۽ پنهنجي منهن کي سڄي هٿ ۾ جهليو.

نڪولائي کانئس پڇيو ته: "اُها ڪهڙي ڳالهه هئي، جنهن توکي مجبور ڪيو، ته تون ساڻس ايڏي نفرت رکين؟ تو عام ۾ به اُن جو اظهار ڪيو آهي. مون کي هاڻي يقين آهي، ته هن جو بنياد ساڙ ئي هو."

"هائو ساڙ، پر فقط ساڙ نه."

"پيسي جي بابت جهڳڙو؟"

"هائو پيسي جي به ڳالهه هئي."

"ٽي هزار روبل تي جهڳڙو هو، جنهن کي تو پنهنجي ورثي جو حق ٿي سمجهيو؟"

"ٽي هزار، اُٿن کان گهٽو مٿي" ڪاوڙ مان مِتيا جواب ڏنو. "ڇهن هزارن کان به مٿي، شايد ڏهن هزارن کان به مٿي، جن جي لاءِ مان ماڻهن کي رڙيون ڪري ٻُڌائيندو هوس، پر پوءِ مون ٽن هزارن کي ڪافي سمجهيو. مون کي اِنهن ٽن هزارن جي بيحد گهرج هئي ..... مون کي سندس ٽن هزارن جي ٿَهي جي خبر هئي، جي هُو پنهنجي وهاڻي جي هيٺان، گروشينڪا کي ڏيڻ لاءِ هميشه تيار رکندو هو. مان خيال ڪيو، ته اِهي پيسا مان آسانيءَ سان چورائي سگهندس. هائو شريف انسانو! مان اِنهن پيسن کي پنهنجي ملڪيت ٿي سمجهيو ....."

پراسيڪيوٽر، جاچ ڪندڙ آفيسر ڏانهن وضاحت لاءِ ڏنو، ۽ هن بيوقوفيءَ تي چاهيو ته ڪيس اک جو اشارو ڪري.

وڪيل مستعدي ڏيکاريندي چيو ته: "اسان هن حقيقت ڏي پوءِ ايندا سون، پهريان تون اِجازت ڏي، ته اسان هن حقيقت کي لکون، ته تو اِنهن پيسن کي پنهنجي ملڪيت ٿي سمجهيو."

"بيشڪ! اوهان اُن کي لکو. مان سمجهان ٿو، ته اِها ٻي حقيقت آهي، جا منهنجي خلاف ٿيندي، پر مان حقيقتن کان خوف نه ٿو ڪاوان ۽ مان پاڻ ئي پنهنجي خلاف اُنهن کي ٻڌايان ٿو. شريف انسانو! اوهان مون کي جيئن ڏسو ٿا، اُن کان ٻي طرح جو انسان ڪري سمجهو." هن اوچتو اُداسائيءَ ۽ پريشانيءَ مان چيو. "اوهان کي هڪ عزت واري ماڻهوءَ سان معاملو پيو آهي. نهايت مٿانهين عزت وارو ماڻهو! سڀ کان مٿي - اُن کي نگاهه کان ٻاهر نه رکو. اُهو ماڻهو جنهن گهٽيون بيهوديون حرڪتون ڪيون آهن، پر جو پنهنجي دل جي گهرائين ۾، هميشه ۽ اَجا به عزت وارو

آهي. مان هن حقيقت کي چڱيءَ طرح بيان ڪري نہ ٿو سگهان. اِهائي ڳالهہ آهي، جنهن مون کي سڄي حياتي عذاب ۾ مبتلا ڪري رکيو آهي. مان هميشہ عزت جي لاءِ پئي آرزو ڪئي آهي. ڇڻ تہ مان عزت جي سمجهہ ۽ فڪر جو شهيد هوس. مان اُن کي هڪ فانوس سان ڳولهيندو ٿي رهيس، تشخيص جي فانوس سان، پر اُن هوندي بہ مان پنهنجي سڄي حياتي خراب ڪمن ۾، ٻين سڀني وانگر وڃائيندو رهيس، شريف انسانو! ... مان هن راهہ ۾ اڪيلو آهيان. اڪيلو، اڪيلو! ..... شريف انسانو! منهنجو متو سور ٿو ڪري." سندس رڳون واقعي ڦُنڊي ويون هيون. "شريف انسانو! مان سندس نگاهن کي برداشت ڪري نہ ٿي سگهيس. اُن ۾ اَٽپورو احساس، مستحده پن، سڀني پاڪيزه شين جي خلاف، گستاخي ڀريل نفرت ۽ ايمان جي قلت، موجود هئي. مان اُن جي اِنهن شين کان نفرت ٿي ڪئي، پر هاڻي جيئن تہ هُو گذري چُڪو، مان ڪو ٻيو خيال ٿو ڪريان."

"تنهنجو، اِنهيءَ مان مطلب ڇا آهي؟"

"مون کي ڪنهن ٻي احساس جو قطعي خيال نہ آهي، پر مان سوچيان ٿو، تہ مون کي ساڻس ايتري نفرت نہ رکڻ کپندي هئي."

"تون پاڻ کي پشيمان ٿو سمجهين؟"

نہ - پشيمان نہ، مهرباني ڪري اهو نہ لکجو. مان پاڻ چڱو نہ آهيان. اُن ڪري مون کي ڪوبہ حق نہ ٿو پهچي، تہ مان اُن کي خراب سمجهان. اِهائي منهنجي مدعا آهي! اهو توهان ڀلي لکو، جيڪڏهن اوهان کي پسند اَچي!

اِيئن چوندي، مِتيا ماتم زده بڻجي ويو. جيئن جاچ مسلسل ٿيندي رَهي، هُو وڌ کان وڌ اُداس بڻجي ويو.

اُن گهڙيءَ اُميد جي خلاف، هڪ ٻيو منظر پيدا ٿي پيو. جيتوڻيڪ گروشينڪا کي اُتان ڪڍيو ويو هو، پر ڪيس پَري نہ نيو ويو هو. هوءَ نيري ڪمري جي بلڪل پَرواري ڪمري ۾ موجود هئي، جنهن ۾ آڏي پڇا هلي رَهي هئي. هيءُ ننڍو ڪمرو هو، جنهن ۾ هڪ دَري هئي، جنهن جي پريان وڏو ڪمرو هو،جنهن ۾ رقص ۽ دعوت جو بندوبست ڪيو ويو هو. هوءَ اُن ڪمري ۾ ويٺي هئي، پر وٽس فقط ميڪزيموف موجود هو، جنهن کي سخت رنج پهتو هو ۽ ڏنل هو. هو پنهنجي سلامتي لاءِ، ڇڻ تہ گروشينڪا کي ڇهُٽي پيو هو. دروازي تي هڪ ڳوناڻو ڪنهن ڏاتوءَ جو ٽڪرو ڪنيو بيٺو هو. هوءَ روئي رَهي هئي، اوچتو سندس ڏک بيحد وڌي ويو. هُو ٽپو ڏئي اُٿي. هُن پنهنجي ٻانهن کي ڪشادو ڪيو. غم جي گهٽائي کان پارَ ڪڍندي، اُن جي ڪمري ۾ ڊوڙندي وئي. ايترو تہ هوءَ اوچتي ۽ اُميد جي خلاف پنهنجي مِتيا ڏي وئي،

جو ڪو بہ ڪيس روڪي نہ سگهيو. مِتيا سندس روئڻ کي ٻُڌي ڏکي ويو ۽ ٽپو ڏئي اُٿيو. ڪيس ڪابہ خبر نہ پئي، تہ هُو ڇا ڪري رهيو هو؟ پر ڪين پاڻ ۾ گڏجڻ جي اِجازت نہ ڏني وئي. مِتيا کي ٻانهن کان جهليو ويو. هُو پاڻ ڇڏائڻ لاءِ ڪشمڪش ۾ پئجي ويو. هاڻي ڪيس ٽن چئن ماڻهن سوگهو جهليو. گروشينڪا کي پـڻ جهلي ورتائون. مِتيا ڏٺو، تہ هُن هڪ ٻانهن ڏانهس وڌائي. هُن کي جيئن گهليندا ٿي ويا، هُن رڙيون ڪري ڪين روڪيو. جڏهن هيءُ منظر پورو ٿيو، تہ هُو وري پنهنجي هوش ۾ آچي ويو. اڳي وانگر هُو پنهنجي جاءِ تي وڃي ويهي رهيو. سندس سامهون جاچ ڪندڙ بہ وڪيل هئا، جن کي هُن روئندي چيو تہ:

"توهان کي هُن مان ڇا کپي؟ توهان ڪيس ڇو عذاب ڏئي رهيا آهيو؟ هُن تہ ڪجهہ بہ نہ ڪيو آهي."

وڪيل ڪوشش ڪرڻ لڳا، تہ ڪيس ٽڏو ڪن. اٽڪل ڏهہ منٽ اِنهيءَ حالت ۾ گذري ويا. آخر مائيڪل مائڪرووچ، جو سمورو وقت غير حاضر هو، اندر ٽڪرو ٽڪرو گهڙي آيو ۽ وڏي آواز ۽ جوش مان جاچ ڪندڙ عملدار کي چيائين تہ:

"هن کي عليحده ڪيو ويو آهي ۽ هوءَ هاڻي هيٺ آهي. شريف انسانو، مون کي اِجازت ڏيو، تہ مان هن بدبخت انسان کي بہ لفظ چوان. مان هن سان اوهان جي موجودگيءَ ۾ ڳالهائڻ گهران ٿو."

"بيشڪ مائيڪل مائڪرووچ،" جاچ ڪندڙ وڪيل جواب ڏنو. "موجوده حالت ۾ هن جي خلاف ڪجهہ بہ چوڻو نہ آهي."

"منهنجا عزيز دمتري فيودورپاولووچ ڏيان ڏئي ٻڌ." پوليس ڪپتان ڳالهائڻ شروع ڪيو. وٽس اُن بدقسمت قيديءَ لاءِ پيءُ جهڙي گرم جوشي ٿي ڏني. "مان پاڻ تنهنجي اگرافينا اليگزينڊروونا کي هيٺ وٺي ويو آهيان ۽ جاءِ جي مالڪ جي نياڻين کي چيو اٿم، تہ اهي سندس چڱيءَ ريت خبرگيري ڪن ۽ سمورو وقت پوڙهو ميڪزيموف ساٿس گڏ رهيو آهي. تون ٻڌين ٿو، مان ڪيس ٽڏو ڪيو آهي. مان ڪيس وضاحت سان ٻڌايو آهي، تہ توکي پنهنجيءَ حالت کي پاڻ صاف ڪرڻو آهي، اُن ڪري اُن ۾ اُٽڪاءُ نہ بڻجي، ۽ نہ توکي غمگين بڻائي. جيڪڏهن تو غلط بيان ڏنو، تہ پنهنجو سر وڃائي ويهندين. حقيقتاً مان جو ڪجهہ هُن سان ڳالهايو آهي، اُن کي هُن چڱيءَ ريت سمجهيو آهي. هوءَ سمجهہ واري ڇوڪري آهي ۽ نيڪدل. هن منهنجي پوڙهن هٿن کي چميو ۽ تنهنجي مدد لاءِ عرض ڪيو آهي. هُن مون کي توڏانهن موڪليو آهي، تہ اُن جي لاءِ تون ڪوبہ انتظار نہ ڪر. مان هاڻي وٽس ويندس ۽ ڪيس ٻڌائيندس، تہ تون بلڪل مطمئن آهين ۽ اُن جي لاءِ توکي ڪو بہ انتظار ڪونہ

آهي. تون هن کي چڱيءَ ريت سمجهين ٿو. منهنجي روش هن سان ڪا چڱي نه هئي، پر هُو عيسائي روح آهي. شريف انسان! هائو هوءَ هڪ شريف روح آهي ۽ متس ڪوبه الزام اَچي نه ٿو سگهي. ها! دمتري فيودورپاولووچ جيئن مان هن کي چيو آهي، تون سانت ۾ ويهندين يا نه؟"

نيڪ طبعيت ڪپتان، رواج جي خلاف ڪيس گهٽو ڪجهه چيو. اِهو انهيءَ ڪري هو، جو گروشينڪا جي مصيبت ۽ پاڻ جهڙي انسان جي تڪليف سندس نيڪ فطرت دل تي وڏو اَثر ڪيو هو، ۽ سندس اکيون ڳوڙهن سان پريل هيون. مِتيا ٽپو ڏيئي اُٿيو ۽ اُن ڏي ڊوڙي پيو.

"شريف انسان! مون کي معاف ڪر." هُن رڙ ڪري چيو. "مائيڪل ماڪرووچ تو وٽ هڪ ملائڪ جي دل آهي. مان اُن جي لاءِ تنهنجو شڪرانو اَدا ڪريان ٿو. مان مطمئن ۽ خوش رهندس. توهان پنهنجي مهربان روح جي گهرائي مان ڪيس چئو، ته مان نهايت خوش آهيان. هڪ منٽ جي اندر مان ڪلڻ شروع ڪري ڏيندس، ڇو ته مون کي هاڻي خبر آهي، ته تو جهڙو ملائڪ اُن جو سنڀاليندڙ آهي. مان هاڻي سنئون سڌو ڪاروائي کي منهن ڏيندس ۽ جيئن ئي آزاد ٿيندس، ته اُن ڏي هليو ويندس. مان ساڻس گڏ هوندس. ڪيس منهنجي لاءِ ترسڻ ڪپي." هن پوءِ ٻن وڪيلن ڏي منهن ڪري چيو، ته "هاڻي مان پنهنجي سڄي روح کي کولي، اوهان ڏي متوجهه ٿيندس. مان سيئي ڳالهيون بيان ڪندس ۽ وڏيءَ خوشي سان اُنهن کي پورو ڪندس. اَسين آخر ۾ اِنهن ڳالهين تي ڪلنداسون. ڪيئن، اِيئن نه؟ پر شريف انسانو! هوءَ عورت منهنجي دل جي راڻي آهي. اِهو به مان اوهان کي ٻڌائي ٿو ڇڏيان. هڪڙي ٻي ڳالهه به اوهان کي ٻڌايان ٿو، ته مان عزت وارن ماڻهن سان پاڻ کي گڏ ٿو ڏسان. هوءَ منهنجي لاءِ روشني آهي ۽ مقدس آهي. جيڪر اوهان اُن کي ڄاڻو! اوهان سندس دانهن کي ٻُڌو، هُوءَ چئي رَهي هئي، ته مان توسان گڏ موت لاءِ به تيار آهيان؟ مون وٽ ڇا آهي، هڪ پيسي کان سواءِ فقير آهيان. اُن لاءِ ڇا ٿو ڪري سگهان؟ مون جهڙي ماڻهوءَ لاءِ ايڏي محبت ڇو؟ مون جهڙو جنوني، بيڙو ۽ وحشي ۽ بدصورت اِهڙي محبت جي لاءِ ڪيئن لائق ٿي سگهي ٿو. ايتري قدر جو هُو مون سان ملڪ بدر ٿيڻ لاءِ به تيار آهي؟ ڪيئن نه هوءَ منهنجي لاءِ اوهان جي قدمن ۾ ڪري پئي هئي؟ اِجهو هاڻي! ..... اُن هوندي به هُو مجبور آهي ۽ هُن ڪجهه به نه ڪيو آهي! مان ڪيئن نه اُن کي سنوارڻ ۾ مدد ڪريان ۽ ڪيئن نه روئي اُن ڏي ڊوڙان. اوهان اِهو سيڪجهه هاڻي ڏنو آهي. شريف انسانو، مون کي معاف ڪريو! پر هاڻي، هاڻي مان بلڪل مطمئن آهيان.

هُو ڪرسيءَ جي پٺ ڏي وري ليٽي پيو ۽ ٻنهي هٿن سان منهن کي ڍڪي، ڳوڙها ڳاڙڻ لڳو، پر اِهي خوشيءَ جا لُڙڪ هئا. هُن اِنهيءَ وقت ۾ پاڻ کي سنيالي ورتو هو. پوڙهو پوليس ڪپتان، نهايت خوش ٿي ڏٺو ۽ اُن سان گڏ وڪيل به. هنن محسوس ڪيو، ته امتحان هاڻي نئين صورت اختيار ڪري رهيو آهي. جڏهن پوليس ڪپتان ٻاهر نڪري ويو، ته مِتيا بلڪل خوش هو.

"شريف انسانو، مان هاڻي اوهان جي حڪم جي تعميل لاءِ تيار آهيان ۽ سڄوئي اوهان جي هٿن ۾ آهيان. جيڪڏهن هي بي لطف تفصيل اوهان سڀني جي اڳيان نه هجي ها، ته شريف انسانو، مان اوهان جي حڪم جي تعميل لاءِ حاضر آهيان، پر مان هيءُ ظاهر ڪرڻ گهران ٿو، ته اسان کي پاڻ ۾ هڪبئي تي ويساهه رکڻ گهرجي. اوهان کي مون ۾، ۽ مون کي اوهان ۾. جيڪڏهن اِيئن نه ٿيو، ته اِها بي نتيجي شيءِ ٿي پوندي ۽ اُها پڇاڻيءَ تائين پهچي نه سگهندي. مان اوهان جي فائدي جي ڳالهه ڪري رهيو آهيان. شريف انسانو، اوهان پنهنجو ڪم ڪريو ۽ منهنجي روح کي ڳولڻ جي ڪوشش نه ڪريو. اوهان دڙڪن سان مون کي نه هيسايو، پر فقط حقيقت جي مون کان پڇا ڪريو، ته حالتون ڇا آهن؟ مان هڪدم اوهان کي مطمئن ڪندس. وڌيڪ تفصيل کي ڪڏ ۾ وجهو!"

مِتيا اِيئن ڳالهائيندو رَهيو ۽ سوال. جواب وري شروع ٿيا.

باب چوٿون

ٻي سخت آزمائش

"تون نہ تو ڄاڻين دمتري فيودورپاولووچ، تنهنجي جواب ڏيڻ جي جلد، ڪيڏي نہ آسان کي همت تي ڏياري." نڪولائي پارفينووچ، وڏي هيج ۽ مڪمل تسليءَ سان ڪيس چيو، جا سندس متانهين ۽ گهٽ نظر وارين پورين اکين ۾ چمڪي رهي هئي. جن تان ٿورو اڳ هن پنهنجي عينڪ لاهي ورتي هئي. "تو هاڻي هڪبئيءَ ۾ اعتبار رکڻ جي، جا راءِ ڏني آهي، اُن کان سواءِ، اهڙي ضروري معاملي ۾ هي بلڪل ڏکيو ٿيندو، جو اُن جي تہہ تائين پهچي سگهجي. اهڙيءَ حالت ۾ ٻي ڏر پنهنجي بچاءَ کي چڱيءَ ريت پيش ڪري سگهندي ۽ اُن جي خواهش ۽ اُميد پوري ٿي سگهندي. اسان پنهنجي طرفان جو ڪجهہ آسان جي طاقت ۾ آهي، تون ڏسين ٿو، تہ ڪهڙي ريت مقدمي جي پيروي ڪري رهيا آهيون. ائپولٽ ڪريووچ ڇا، تون بہ مون سان موافقت رکين ٿو؟" هن مڙي اُن کي چيو.

"بنا ڪنهن شڪ ۽ شبهي جي." جاچ ڪندڙ وڪيل جواب ڏنو. سندس آواز سرد مهريءَ وارو هو ۽ نڪولائي پارفينووچ کان بلڪل ٻيءِ طرح جو هو.

"مان اوهان کي ٻڌائي آيو آهيان، تہ نڪولائي پارفينووچ جيتوڻيڪ اسان وٽ پوءِ آيو هو، پر ڪيس شروع کان ئي ائپولٽ ڪريووچ لاءِ وڏي عزت هئي ۽ سندس يارِ غار هو. هُو اڪيلو فرد هو، جنهن کي، هن ۽ سندس غير معمولي لياقتن ۽ نفسيات جي جوهر جو پورو پورو يقين هو. هُو سنو مقرز هو ۽ انصاف جي تڪليفن کان پوريءَ ريت واقف هو. هن سندس ساراهہ پيٽرسبرگ ۾ ٻڌي هئي. ٻي طرف نوجوان نڪولائي پارفينووچ اُهو ماڻهو هو، جنهن کي آسان جي مختصر جاچ ڪندڙ عملدار، دنيا ۾ سيني کان وڌيڪ تي چاهيو." ماڪرو ڏي ايندي رستي تي موجود مقدمي جي بابت، هنن ٻنهي جي وچ ۾ سمجهوتو تي چُڪو هو. هاڻي جڏهن تہ هيءَ ميز جي سامهون وينا هئا، تيز لياقتن واري ننڍي آفيسر، پنهنجي وڏي آفيسر جي سامهون هر ڳالهہ ۾ دخل ڏيئي، اُن ڏانهن اِشارو تي ڪيو. پوءِ اُهي ٿورا لفظ هئا، يا نگاهہ يا اک ٻوٽ.

"شريف انسانو! مون کي اِجازت ڏيو، تہ مان اوهان کي پنهنجي ڪهاڻي ٻڌايان ۽ اوهان اُن مان کي پوائنٽا سوال نہ پڇو. مان اوهان کي لحظي ۾ سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏيندس." مِتيا کين جوش مان چيو.

"نهايت چڱو، مهرباني، پر انهيءَ کان اڳي، جو اسان تنهنجي سلسلي کي غور سان ٻُڌون، تون اسان کي اِجازت ڏيندين، تہ اسان توکان ڪا حقيقت پڇون، جنهن ۾

آسان جي گهٽي دلچسپي آهي. منهنجو مطلب آهي، اُنهن ڏهن روبل کان، جي اوهان ڪالهه پنجين بجي، پنهنجي دوست پيوٽراليچ پروهيٽن کان، پستول گروي رکندي ورتا هئا؟"

"ها ورتا هئا، شريف انسانو! هائو مان ڏهه روبل ورتا هئا، اوهان کي وڌيڪ ڇا کپي؟ ڳالهه تہ فقط ايتري آهي، مان شهر ويس ۽ پستول گروي رکيم."

"تون شهر موٽي وئين؟ تون شهر کان ٻاهر بہ ويو هئين ڇا؟"

"هائو، مان پنج ورسٽ (ميل) ٻهراڙي ۾ سفر تي ويو هوس. ڇا توهان اهو نہ تا ڄاڻو؟"

جاچ ڪندڙ عملدار ۽ نڪولائي پارفينووچ، پاڻ ۾ نگاهن کي ملايو.

"نيڪ آهي، هاڻي تون ڪيئن پنهنجي ڪهاڻي شروع کان بيان ڪندين، جو ڪالهه کان يعني صبح کان ۽ اڳتي، سڄو ئي تفصيل سلسليوار اُن ۾ اچي وڃي؟ مثال طور، آسان کي اجازت ڏي، تہ آسان توکان جاچ ڪريون، تہ تون ڪالهه شهر کان ڇو غير حاضر هئين؟ اُهو سيڪجهه ٻڌاءِ، تہ تون ڪهڙي وقت شهر مان نڪتين ۽ ڪهڙي وقت موٽي آئين - هيءَ سڀئي حقيقتون ٻڌاءِ؟"

"اوهان شروع ۾. مون کان اهڙيءَ ريت پڇو ها." مِتيا زور سان ڪلندي کين چيو. "پر جيڪڏهن اوهان کي پسند هجي، تہ اسان حقيقتون ڪالهه کان شروع نہ ڪنداسون، پر هڪ ڏينهن اُن کان بہ اڳ کان شروع ڪنداسون. تڏهن ئي اوهان سمجهي سگهندا. تہ ڪيئن، ڇو، ۽ ڪٿي ڪٿي مان ويس؟ شريف انسانو! مان ڪالهه کان هڪ ڏينهن اڳ، شهر جي هڪ واپاري وٽ ويو هوس. جنهن جو نالو سامسونوف آهي. مان اُن کان سلامتيءَ واري ضمانت تي ٽي هزار روبل اڌارا ونڻ ويو هوس. شريف انسانو، اهو ضروري معاملو هو ۽ اتفاقي ضرورت لاءِ هو."

"مون کي دخل ڏيڻ جي اجازت ڏي" جاچ ڪندڙ عملدار کيس نرمائيءَ سان چيو، "تون اُن ڪهڙيءَ سخت ضرورت ۾ هئين، جو توکي ٽي هزار روبل گهربل هئا."

"شريف انسانو، اوهان هن تفصيل ۾ نہ پئو. ڪڏهن، ڪيئن ۽ ڇو مون کي انهيءَ رقم جي ضرورت هئي؟ هي سڀ بيڪار داستان آهي. هيءَ حقيقت ٽن وڏن جلدن ۾ اچي سگهي ٿي، ۽ پوءِ ئي اوهان اُن جي تتمي (آخري باب) کي پڙهي سگهندا."

مِتيا هيءَ سڀ ڪجهه نيڪ نيتيءَ سان چيو، پر هڪ بي صبر رواداريءَ سان، اُن ماڻهو وانگر جو سچيءَ حقيقت کي انتظار سان ٻڌائڻ لاءِ تيار هجي، ۽ سڄو ئي نيڪ نيتيءَ سان معمور هجي.

"شريف انسانو!" هن جلديءَ مان پنهنجي تصحيح ڪئي. "اوهان منهنجي بيقراريءَ کان اَثر نه وٺو. مان اوهان کي وري به اِهو عرض ٿو ڪريان. مون کي اوهان جي لاءِ وڏي عزت آهي ۽ معاملي جي صحيح مقام کي مان ڄاڻان ٿو. ايئن نه سمجهو، ته مان پيتل آهيان. مان هاڻي بلڪل هوشيار آهيان. شراب پيتل جي حيثيت ۾ به، اوهان جي لاءِ رڪاوٽ نه ٿيندس. اُن چَوٽيءَ وانگر، مون تي جو گذري رهيو آهي، اُن کي مان ڄاڻان ٿو، يعني 'اُهو جو سنجيده آهي، وڏو بيوقوف آهي، پر جڏهن هو، پيتل آهي، ته وڏو داناءُ آهي.' ها، ها، پر شريف انسانو، هيءَ ڪا صحيح شيءِ نه آهي، ته مان اوهان سان مذاق ڪريان. منهنجو مطلب آهي، ته جيستائين اَسان هڪبئي کي سمجهي سگهون. اُن کان سواءِ مون کي پنهنجي به عزت آهي، جنهن کي برقرار رکڻ گهران ٿو. مان هن گهڙيءَ جي تفاوتن کي به چڱيءَ ريت سمجهي سگهان ٿو. مان آخر ته ڏوهيءَ جي حيثيت ۾ آهيان. اُن ڪري اوهان سان هڪجهڙي حيثيت کان گهٽو پري آهيان. اِهو اوهان جو عمل آهي، ته منهنجي نگراني ڪريو. مان اوهان ۾ اُميد ٿو رکان، ته منهنجي متي تي تَڙون هٿو. ڇاڪاڻ ته مون گريگريءَ سان گهٽو ڪجهه ڪيو آهي، ڇو ته ڪوبه پوڙهي ماڻهوءَ جي متي کي ڀڄڻ کان پوءِ، آزاد ٿيڻ جي اُميد نه رکندو. مان سمجهان ٿو، ته اوهان مون کي ڇهه مهينا يا سال شايد اصلاحي گهر (جيل) ۾ بند رکو. مون کي خبر نه آهي، ته اُن جي ڪهڙي سزا آهي؟ پر اِنهيءَ هوندي به مون کي پنهنجي رتبي ۾ ڪوبه نقصان نه پوندو. ايئن نه؟ ان ڪري شريف انسانو، مان، اوهان جي ۽ پنهنجي وچ ۾ تفاوت کي چڱيءَ ريت سمجهان ٿو ..... پر اوهان کي هيءُ ڏسڻ گهرجي، ته اِهڙن سوالن سان، ته اوهان وڏن عقلمندن کي به منجهائي سگهو ٿا. مثلاً: تون ڏاڪي تي ڪيئن چڙهين؟ تون ڪٿان چڙهين؟ تون ڪڏهن چڙهين؟ ڪهڙي شيءِ تي چڙهين؟ مان منجهي پوندس، جيڪڏهن اوهان اِهڙيءَ ريت پڇا ڪئي ۽ يقيناً اوهان سڀ ڪجهه منهنجي خلاف ئي ڏيندا. اُن مان نتيجو ڪهڙو نڪرندو؟ يعني ڪجهه به نه! توڙي جو هاڻي مان بيوقوفيءَ سان ڳالهائي رهيو آهيان، اُن کي پورو ڪرڻ ڏيو. اوهان شريف انسانو، وڏيءَ عزت ۽ حيثيت وارا آهيو، مون کي معاف ڪري ڇڏيندا. شريف انسانو، مان هيئن چئي پنهنجي گفتگو کي ختم ڪندس ته غير طبعي سوالن جي طريقي کي ڇڏي ڏيو. منهنجو مطلب آهي، ته ابتدا ڪنهن اَجاين ۽ مصيبت پيدا ڪندڙ سوالن سان نه ڪريو. جيئن ته مان ننڍ مان ڪيئن جاڳيس؟ مون کي ناشتي ۾ چا هو؟ مان ڪيئن تُڪ اچلائي ۽ اها ڪٿي مون ڦٽي ڪئي؟ اِهڙيءَ ريت اوهان هڪ ڏوهيءَ جي لاءِ ڏکيائي پيدا ڪري، سندس

توجهه، ڪين جهڙن مسئلن ڏانهن موڙي ڇڏيندا. اُن بعد اوچتو اوهان اُن ڪان منجهائيندڙ سوال شروع ڪري ڏيندا، ته تو ڪنهن کي قتل ڪيو؟ تو ڪنهن کي قُريو؟ ها، ها، اِهوئي اوهان جو باقاعده طريقو آهي؟ اِنهيءَ ۾ ته اوهان جي سڄي مڪاري سمائجي ٿي وڃي. اوهان ڳوٺاڻن جي نگرانيءَ کي ته پري ڪري سگهو ٿا، جيتوڻيڪ مون کي نه. مان اِهي سڀيئي حيلا ڄاڻان ٿو. مان پاڻ ملازمت ۾ رهيو آهيان. ها، ها، ها! شريف انسانو! اوهان ناراض ته نه آهيو؟ منهنجي گستاخيءَ کي معاف ڪريو." هو نيڪ نيتيءَ سان ڪين ڏسندو رهيو، جو نهايت حيرت ۾ وجهندڙ منظر هو. "اوهان کي خبر آهي، ته هيءُ رڳو مِتيا ڪرامازوف، آهي، اُنڪري سندس غلطين کان درگذر ڪيو. هڪ سمجهه واري ماڻهوءَ جي لاءِ، جيتوڻيڪ هيءُ معاف ڪرڻ جي لائق نه آهي، پر اوهان مِتيا جي حالت ۾ ڪيس معاف ڪريو. ها، ها!"

نڪولائي پارفينووچ، ڪيس ڏيان ڏيئي ٻڌو ۽ ڪليو. جيتوڻيڪ جاچ ڪندڙ عملدار نه ڪليو. هُن پنهنجون اکيون وڏي غور سان مِتيا ۾ ڪپائي ڇڏيون، ڇڻ ته انتظار ۾ هو، ته هو سندس ڪنهن به جملي کي نه وساري ۽ سندس چهري جي ٿوري به هيٺ مٿانهين کان غافل نه رَهي.

"اِهوئي سبب آهي، جو اَسان جي هلت شروع ڪان وٺي توسان خوشگوار رَهي آهي." نڪولائي پارفينوويچ ڪيس چيو، هُو اَجا به ڪلي رَهيو هو. "اسان اِها ڪوشش نه ڪئي آهي، ته توکان پڇون ته صبح سان تون ڪيئن جاڳين ۽ تو ناشتو ڇا جو ڪيو؟ سچ پچ اَسان اُهي سوال پڇيا آهن، جي وڏيءَ ضرورت وارا آهن."

"مان سمجهان ٿو ۽ مان ڏٺو آهي، جنهن جي ساراهه ڪريان ٿو. مان اَجا به اوهان جي وڏيڪ تعريف ڪندس، جو اوهان جي هلت مهربانيءَ واري آهي ۽ بي لوث مهربانيءَ واري، جا اوهان جي شاندار دلين جي لائق آهي. اَسان هتي ٿي شريف انسان آهيون ۽ اسان جي وچ ۾ سڀ ڪجهه پڙهيل ۽ تهذيب يافته انسانن وانگر هئڻ کپي، ۽ هڪبئي ۾ اعتبار جي بنياد تي ٿيڻ کپي. ڇاڪاڻ ته اَسان شاندار پيدائش ۽ عزت رکون ٿا. ڪنهن به حالت ۾، مون کي اِجازت ڏيو، ته مان پنهنجي حياتيءَ جي هر گهڙيءَ ۾ اوهان کي پنهنجو بهترين دوست تصور ڪريان. هن گهڙيءَ ۾ به، جڏهن منهنجي عزت داغدار ٻڌجي وئي آهي. شريف انسانو! اِهو اوهان جي لاءِ گناهه جو باعث نه ٿيندو، ايئن نه؟"

"دمتري فيودورپاولووچ، تو اُن جي خلاف، حقيقتون نهايت صاف بيانيءَ سان ٻڌايون آهن." نڪولائي پارفينووچ، يقين پَري آواز ۾ سندس ساراهه ڪندي چيو.

"شريف انسانو، اِهي پوائنٽا سوال ڪافي آهن، جن ۾ فقط فريب آهي." مِتيا پُر شوق لهجي ۾ چيو. هن صورت ۾ آسان ڪنهن نتيجي تي جلدي نه پهچي سگهنداسون. ڇا مان صحيح نه آهيان؟"

"مان تنهنجي سمجهه ۾ پري صلاح جي پٽ وٺندس،" جاچ ڪندڙ عملدار مِتيا کي خطاب ڪندي وچ ۾ ڳالهايو، پر "مان ڪنهن به صورت ۾ پنهنجي سوالن کي بند نه ڪندس. هاڻي هيءُ ڄاڻڻ نهايت ضروري آهي، ته توکي اُن رقم جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ منهنجو مطلب خاص طرح ٽن هزارن سان آهي."

"مون کي ڇو ٽن هزارن جي ضرورت هئي ..... هڪ ڳالهه لاءِ، ۽ ٻيو ته ..... نيڪ آهي، مون کي قرض اَدا ڪرڻو هو."

"اِهو قرض ڪنهن جو هو؟"

"شريف انسانو، مان هن جو جواب ڏيڻ لاءِ بلڪل تيار نه آهيان. مان اِهو جواب ڇو نه ٿو ڏيان؟ اِهو اِنهيءَ لاءِ نه آهي، ته مون کي اُن جي بيان ڪرڻ جي جرئت نه آهي، يا اِنهيءَ مان، مون کي ڪو نقصان پهچندو، پر اُن جي ڪابه اهميت نه آهي ۽ هيءُ معاملو منهنجي زندگيءَ سان واسطو ٿو رکي. مان اِهو نه ٻُڌائيندس. هيءُ هڪ اُصول جو معاملو آهي. اِها منهنجي ذاتي زندگي آهي ۽ مان ڪڏهن به نه چاهيندس، ته ڪو منهنجي ذاتي زندگيءَ ۾ دخل ڏئي. هن مقدمي ۾ اوهان جو هي سوال بي فائدي آهي. هي منهنجو ذاتي معاملو آهي. مون کي قرض اَدا ڪرڻو هو. مون کي عزت سان قرض ڏيڻو هو، پر اِهو ڪنهن کي ڏيڻو هو؟ اِهو نه ٻڌائيندس."

"اسان کي اِجازت ڏي، ته اِهو نقطو درج ڪريون." جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس چيو.

"بيشڪ اوهان هيءُ نقطو لکو، ته مان ٻڌائڻ لاءِ تيار نه آهيان. اِهو منهنجي بي عزتيءَ جو باعث آهي ۽ مان اِيئن ئي خيال ڪريان ٿو. توهان هيءُ پلي لکو ۽ پنهنجو وقت ضايع نه ڪريو."

"مون کي اِجازت ڏي سائين، ته مان توکي خبردار ڪريان ۽ توکي هڪ ڀيرو وڌيڪ يادگيري ڏياريان، متان تون اُن کان خبردار نه هجين،" جاچ ڪندڙ عملدار هڪ خاص اَنداز ۽ سخت لَهجي ۾ ڪيس چيو، ته "توکي هرڪو حق حاصل آهي، ته تون اُن سوال جو، جو هاڻي توکي ڪيو ويو آهي، جواب نه ڏئين ۽ آسان کي ڪوبه حق نه ٿو پهچي، ته توکي اُن جواب لاءِ مجبور ڪريون، جنهن کي تون ڪنهن سبب جي ڪري ٻڌائڻ نه ٿو گهرين. اِهو مڪمل طرح تنهنجي فيصلي تي منحصر آهي ۽ اِهو تنهنجو ذاتي معاملو آهي، پر هيءُ آسان جو فرض آهي، ته اِهڙن مقدمن جي حالت ۾ آسان

توکي ٻڌايون، تہ ايئن ڪندي، ڪهڙي درجي جو زخم پاڻ کي پهچائي رهيو آهين؟ مان هاڻي توکي عرض ڪندس، تہ پنهنجي سلسلي کي جاري رک."

شريف انسانو! مان ڪاوڙ ۾ نہ آهيان ..... مان ....." مِتيا ترديد ڪرڻ واري لهجي ۾ چيو. "ها شريف انسانو، مان انهيءَ ڪري سافسوف ڏي ويو هيس."

هتي اُن ڪهاڻيءَ کي وري دهرائڻ جي ضرورت نہ آهي، جا اڳ ۾ ئي پڙهندڙن کي ٻڌائي وئي آهي. مِتيا بي صبريءَ سان منتظر هو، تہ جيئن هو ڪابہ حقيقت ترڪ نہ ڪري ۽ سڀ تفصيل سان ٻڌائي. اُن وقت هُو تڪڙ ۾ بہ هو، تہ سڄي ڪهاڻي جلدي پوري ڪري. جيئن جيئن هو پنهنجو بيان ڏيندو ٿي ويو، هُو لڪندا ٿي ويا. اُن ڪري هُو ڪيس مٿي ڇڪيندا ٿي ويا. جيتوڻيڪ مِتيا کي هيءَ ڳالهہ ناپسند هئي، مگر هو بجاآوري ڪندو ٿي رهيو. هُو ڪاوڙ ۾ بہ آيو ٿي، پر سندس روش وڌندڙ هئي. هُن اُن جو مظاهرو بہ ڪيو ۽ ڪين وقت بوقت چوندو رهيو، تہ "هيءُ ملائڪ لاءِ بہ ڪافي آهي، تہ بي صبر بڻجي وڃي." يا ڪين چيائين ٿي، تہ "شريف انسانو! هيءُ اوهان جي لاءِ چڱو نہ آهي، جو اوهان مون کي جوش ۾ تا آڻيو."

جيتوڻيڪ هُو بيزاريءَ جهڙي گفتگو ڪري رهيو هو، پر پنهنجي روش کي قائم رکڻ لاءِ پاڻ کي پوريءَ ريت سنڀالي رهيو هو. هُو ڪين ٻڌائندو رهيو، تہ ڪيئن سافسوف بہ ڏينهن ڪيس بيوقوف بڻائي رکيو هو. (هُو هاڻي مڪمل طرح سمجهي ويو هو، تہ ڪيس بيوقوف بڻايو ويو هو.) واچ جي وڪري مان ڇهہ روبل جي ڪيس پنهنجي مسافريءَ لاءِ حاصل ٿيا هئا، اُها ڳالهہ وڪيلن جي لاءِ هڪ نئين ڳالهہ ٿي پئي. هُو هڪدم منجهس دلچسپي وٺڻ لڳا. توڙي جو هن حقيقت کان مِتيا جي سخت توهين هئي، پر هنن هن کي لکڻ گهريو، تہ هيءَ ثانوي يقيني حالت هئي، جنهن اِهڙا اسباب پيدا ڪيا هئا، جو اُن وقت مشڪل سان هن جي ڪيسي ۾ ڪا ڪڇي ڪوڏي بہ رهي هوندي. مِتيا هوريان هوريان مضبوط ٿيندو ويو. تنهن کان پوءِ، هن لياگاوي جي ملاقات جو ذڪر ڪيو، ۽ ٻڌايائين تہ هُن ڪيئن نہ، اُها رات تنگ ۽ تاريڪ جهوپڙيءَ ۾ گذاري هئي، ۽ ڪهڙي ريت هُو وري شهر ڏي موٽي آيو هو! هاڻي هُن ڪنهن خاص حالت جي بغير ٻڌائڻ شروع ڪيو، تہ گروشينڪا جي رقابت جي باعث ڪيس ڪهڙي ڪهڙي عذاب کان گذرڻو پيو هو؟

ڪيس خاموشي ۽ ڌيان سان ٻُڌو ٿي ويو. هنن ڪانئس هيءَ حقيقت خاص طور تي پڇي، تہ هُو ڪهڙن سببن جي ڪري ماريا ڪانڊريٽووينيا جي گهر ۾ تاڙ جي لاءِ وڃي لڪيو هو، جو گهر، فيودورپاولووچ جي باغ جي پويان هو ۽ اُتي هن گروشينڪا

جي لاءِ ڪهڙي نظرداري ڪئي ۽ سميردياڪوف کان ڪيس ڪهڙو اطلاع مليو؟ هنن، هن حقيقت تي خاص ڌيان ڏنو ۽ اُن کي لکي ڇڏيائون. هن پنهنجي رقابت کي گرم جوشيءَ سان ٻڌايو ۽ نهايت ڊيگهه سان. جيتوڻيڪ هُو ايئن ڪندي پنهنجي اندروني جذبات جي باعث شرمسار به پئي ٿيو. ايئن ڪٿي ڇئجي، ته هُو پنهنجي 'عام بدناميءَ' هوندي به سچ ڳالهائڻ لاءِ پنهنجي ظاهر ظهور شرمساريءَ تي قابض ٿي چڪو هو. پر تيز ۽ تُنز سختيءَ، جنهن کان، جاچ ڪندڙ عملدار ۽ وڪيل ڪم وٺي رَهيا هئا. اُن مٿس اثر وڌڻ شروع ڪيو. جيئن جيئن هُو پنهنجي آڪاٿي ٻڌائيندو رهيو، مٿس هن روش خاطرخواه اَثر ڪيو.

"هيءُ ڇوڪرو نڪولائي پارفينووچ، جنهن سان مان ٿورا ڏينهن اڳ عورتن جي بابت بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪندو هوس ۽ هيءَ بيمار جاچ ڪندڙ آفيسر، هن جي لائق آهن ئي نه، جو هنن سان هي ڳالهيون ڪيون وڃن." هن ماتم زده حالت ۾ هيءُ خيال ڪيو. هيءَ وڏي بدنامي آهي. "صبر ڪري ۽ نماڻو ٿي، پنهنجي دل جي جميعت کي نه وڃاءِ." هن پنهنجي خيالن کي مٿئين سٽ جي روشنيءَ ۾ جلد ئي ختم ڪري ڇڏيو. هن وري پنهنجي ڪهاڻيءَ کي اڳتي وڌايو. جڏهن هُو بيگم هائلڪوف سان پنهنجي ملاقات جي ڳالهه ڪرڻ لڳو، تڏهن سندس روح وري جمعيت ۾ اَچي ويو ۽ هن هيءَ ظريفاڻي ڪهاڻي ٻڌائڻ گهري، جنهن جو هن مقدمي سان ڪوبه واسطو نه هو. پر جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس روڪيو ۽ چيائينس، ته هُن کي ڇڏي، ڪن ضروري ۽ مڪيه حقيقتن ڏي اَچي. آخر جڏهن هُو پنهنجي نااُميديءَ جي حقيقت کي دهرائڻ لڳو ۽ ٻڌايائين، ته جڏهن هن بيگم هائلڪوف کي ڇڏيو، تڏهن هن سوچيو، ته هو ڪنهن کي قتل ڪري، ٽي هزار روبل حاصل ڪري سگهي ٿو. مِتيا کين هن حقيقت لکڻ کان نه روڪيو. آخر هُو ڪهاڻيءَ جي اُن نقطي تي اَچي ويو، جڏهن گروشينڪا کيس جَلُ ڏئي سافسوف جي گهر کان نڪري آئي، جتي هن کيس ٻڌايو هو، ته هوءَ اَڌ رات تائين اُتي رهندي.

"شريف انسانو، مان اُن وقت فينا کي قتل نه ڪيو، اُن جو سبب فقط هيءُ هيو، جو مون کي وقت نه هو." هُو يڪايڪ هن نقطي تي پهچي، سڄي ڳالهه کي ٽوڙي ويهي رهيو. هيءَ حقيقت به نهايت خبرداريءَ سان لکي وئي. مِتيا اُن لاءِ اُداس اُداس ترسيو ۽ وري ٻڌايائين، ته هُو ڪيئن پنهنجي پيءُ جي گهر ڏانهن ڊوڙيو. اُن وقت جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس اوچتو روڪيو ۽ پنهنجو وڏو پورٽ فوليو کوليائين، جو سندس پرسان صوفي تي پيو هو. هُن اُن مان ٽامي جو دستو ڪڍيو.

"تون هن شيءِ کي سڃاڻين ٿو؟" مِتيا کي ڏيکاري ڪانئس پڇيائين.

"اڙي، " هُو اَداسيءَ مان ڪليو. "بيشڪ مان هن کي سڃاڻان ٿو. مون کي هن تي نگاهه وجهڻ ڏيو ..... ڪڏ ۾ وجهوس، هن جو خيال نه ڪريو."

"توکان هيءُ ٻڌائڻ وسري ويو هو." جاچ ڪندڙ وڪيل ڪيس چيو.

"هنن سيني کي ڪڏ ۾ وجهو. مون کي اِها حقيقت لڪائڻ نه ڪپندي هئي. توهان خيال ڪري سگهو ٿا، ته مان هن ڪانسواءِ ڪجهه ڪَري به ٿي سگهيس؟ هيءُ ڳالهه منهنجي يادگيريءَ کان لَهي وئي هئي."

"مهرباني ڪري اَسان کي ٻڌاءِ، ته تون هن سان ڪيئن هٿياربند ٿئين؟"

"يقين سان مان نيڪ بڻجي اوهان کي ٻڌائيندس، شريف انسانو."

اُن کان پوءِ مِتيا کين ٻڌايو، ته هُو ڪيئن اِهو دستو ڪٽي اُتان ڊوڙيو.

"پر اِهڙي هٿيار کي ساڻ ڪٽي، تنهنجو اِرادو ڪهڙو هو؟"

"ڪهڙو ارادو؟ ڪوبه مطلب ڪونه هو، مان هن کي هٿ ۾ ڪٽي، ايئن ئي ڊوڙيو هوس."

"جڏهن تنهنجو ڪوبه مطلب نه هو، ته هن کي ڇا جي لاءِ ڪنيو هئي؟"

مِتيا، جو ڪاوڙ جهڙي، شعلي وانگر بڻجي ويو. هُن ڇاتي واٽي "چوڪري" ڏي نهاريو. نفرت ۽ اُداسيءَ مان مشڪيو. هُو گهڻي کان گهڻو شرمسار ٿيڻ لڳو، ته هن، اِنهن ماڻهن کي پنهنجيءَ رقابت جي ڪهاڻي، ايتري صداقت ۽ وضاحت سان ڇو ٻُڌائي هئي؟ هن اوچتو زور سان چيو ته: "دستي جي گمراهي کي ڇڏيو."

"پر آخر به ....."

"هن ڪُتن کي پري رکڻ لاءِ ..... اُن وقت اونداهي هئي .... خوف پئي ٿيو، ته هُو هليا نه اَچن."

پر اڳي به ڪن موقعن تي، تو اِهڙو هٿيار ڪنيو هو، ڇاڪاڻ ته تون اونداهيءَ کان خوف ڪائيندڙ آهين؟

"اف! شريف انسانو، هنن سيني ڳالهين کي ڪڏ ۾ وجهو. هاڻي اوهان سان ڪابه گفتگو نه ٿيندي. مِتيا برداشت کان ٻاهر هليو ويو ۽ رڙ ڪري چيائين. هُو ڪاوڙ کان ٻاهر ٿي ويو، ۽ سندس رنگ گلابي بڻجي ويو. تڪڙ ۽ جوش مان سيڪريٽري کي چيائين ته:

"هڪدم لک ..... ته مان دستو اِنهيءَ لاءِ ڪنيو هو، ته پنهنجي پيءُ کي وجي قتل ڪريان ..... فيودورپاولووچ کي ..... هن سان سندس مٿي ۾ ڏک هٿان ... نيڪ آهي. هاڻي ته اوهان راضي ٿيا؟ توهان جون دليون هن فڪر کان آزاد ٿيون؟" هُو مخالف وڪيلن ڏي نهارڻ لڳو.

"اَسان ڇڳيءَ ريت سمجهون ٿا، ته هاٿي تو، جو بيان ڏنو آهي، اُهو غم ۽ ڪاوڙ ڪان ڏنو آهي. توکان جو سوال ڪيو ويو آهي، اُهو تڪليف ڏيندڙ آهي. جيتوڻيڪ هي سوال حقيقت ۾ ضروري آهن." جاچ ڪندڙ عملدار، ڪيس خشڪ آواز ۾ جواب ڏنو.

"نيڪ آهي، شريف انسانو، مان دستو ڪنيو..... اهڙي وقت ۾، ڪو اهڙيون شيون ڇو ڪٽندو آهي؟ مون کي خبر نه آهي، ته مون ايئن ڇو ڪيو؟ مان اُن کي ڪنيو ۽ ڊوڙيس - اهائي ڳالهه آهي. شريف انسانو، منهنجي لاءِ تحمل اختيارڪريو، نه ته ٻي حالت ۾ مان اوهان کي ڪجهه به نه ٻڌائيندس!"

هُو ويهي رهيو ۽ ٽونٽ ميز تي رکيائين ۽ پنهنجو مٿو، هٿن ۾ جهليائين. هُو سندن پاسي ۾ ويهي رهيو ۽ پت ڏانهن نهارڻ لڳو. هُو ڄڻ ته اُلنيءَ جي ڪشمڪش ۾ مبتلا ٿي ويو. حقيقت ۾ ڪيس هڪ خطرناڪ موڙ اَچي ويو هو، ۽ هن چاهيو ٿي، ته ڪين اُتي ٻڌائي، ته هُو هڪ لفظ به هاٿي ٻڌائڻ لاءِ تيار نه آهي. جيتوڻيڪ ڪيس ڇو نه ڦاسيءَ تي چاڙهيو وڃي.

"شريف انسانو!" هن وڏيءَ مشڪل سان پاڻ تي ضابطو ڪندي چيو. "اوهان ڏسو ٿا، ته مان اوهان کي ڏيان ڏئي ٻڌان ٿو ۽ مان هڪ خواب ڪان پريشان آهيان ..... هيءُ اُهو خواب آهي، جو مان اڪثر ڏسندو آهيان - اهو گهڻو ڪري ساڳيو ئي هوندو آهي .....مون کي نظر ايندو آهي، ته ڪو مون کي پريشان ڪري ڊيڄاري رهيو آهي .... مان اُن کان بيحد خوفزده هوندو آهيان ..... انهيءَ لاءِ ته هُو مون کي گگهه اوندهه ۾، رات جو ڊيڄاري رهيو آهي .... هُو منهنجي پويان هوندو آهي، ۽ مان اُن کان ڪٿي پاڻ کي لڪائيندو آهيان . ڪڏهن دروازي جي پويان، ڪڏهن الماريءَ جي پويان. ڏاڍي بي عزتيءَ جي حالت ۾ پاڻ کي لڪائيندو آهيان. سڀ کان خراب ڳالهه هيءَ هوندي آهي، ته ڪيس اها خبر هوندي آهي، ته مان ڪٿي لڪل آهيان، پُر هو اهڙو نمونو اختيار ڪندو آهي، جو ڄڻ ته ڪيس ڪابه خبر نه آهي. اُن عذاب ۽ پنهنجي خوف مان مزي وٺڻ لاءِ .....هاٿي ڏسان ٿو، ته اوهان ڇا ڪري رهيا آهيو، هيءُ سڀ اُن خواب وانگر پيو نظر اَچي."

"ڇا، اهڙي ئي قسم جي خواب کي تون ڏسندو آهين؟" جاچ ڪندڙ عملدار ڪانئس پڇيو.

"هن جي لکڻ جي ڪابه ضرورت نه آهي، پر هيءَ ٻڌڻ جهڙي ڳالهه آهي، ته تون اهڙا عجيب خواب ڏسندو آهين؟"

"هائو ايئن برابر آهي، پر توهان کي اُن جي لکڻ جي ڪا ضرورت ڪانه آهي." مِتيا جي چهري تي مشڪڻ ظاهر ٿيو. "شريف انسانو، هاٿي، ته خواب جو سوال ئي

پيدا نہ ٿو ٿئي، هيءَ تہ صداقت ۽ حقيقت آهي. هيءَ حقيقي زندگي آهي! مان هڪ هرڻ آهيان ۽ اوهان شڪاري. نيڪ آهي، مون کي پنهنجو شڪار بڻائي ڇڏيو."

"تون غلط آهين، جو اهڙي پيٽ ڪري رهيو آهين. نڪولائي پارفينووچ پنهنجي پڇا کي آهستگيءَ ۽ غير معمولي نرمائيءَ سان شروع ڪري ڏني."

"نہ، مان غلط نہ آهيان، ۽ ڪڏهن بہ غلط نہ هوندس." مِتيا وري جوش ۾ اچي ويو. جيتوڻيڪ سندس ڪاوڙ، سندس دل کي ظاهر ظهور چوٽڪارو ڏنو هو. هُو هرهڪ لفظ تي مذاق ڪندو ٿي ويو. "توهان هڪ ڏوهيءَ يا مقدمي ۾ قاتل ماڻهوءَ کي، پنهنجي سوالن سان عذاب ڏيو ٿا، پر هڪ خوددار انسان ۽ عزت پرئي دل جي لاهہ چاڙهہ سان، (مان همت سان چوان ٿو) نہ - توهان کي ويساهہ رکڻ گهرجي، تہ توهان کي سچ پچ ڪوبہ حق نہ آهي .... پر-

"دل خاموش ٿي، بردبار ۽ نيازڪش ٿيءُ، تون پنهنجي تسلي کي قابو رک."

خير، مان اڳتي وڌان؟" هن اُداسائيءَ سان چيو.

نڪولائي پارفينووچ ڪيس جواب ڏنو تہ: "جيڪڏهن تون مهرباني ڪرڻ چاهين."

باب پنجون

ٽئين سخت آزمائش

مِتيا خيال ڪندو، دل جي درد مان ڳالهائيندو ويو. هيءُ ظاهر تي ڏٺو، تہ هُو گهٽي ڪان گهٽي ڪوشش ڪري رهيو آهي، تہ جيئن سندس ڪهاڻيءَ جي تفصيل مان ڪانئس ڪابہ ڳالهہ وسري يا رهجي نہ وڃي. هن ڪين ٻڌايو، تہ هُو ڪهڙيءَ ريت پيءُ جي باغ واري لوڙهي ڪان ٽپيو هو. ڪهڙي ريت هو دريءَ وٽ پهتو هو. اُن ڪانپوءِ ڪين اُهو سڀ ڪجهہ ٻڌايان، جو اُن دريءَ وٽ تي گذريو هو. وضاحت سان، آهستگيءَ سان ۽ تحقيق سان، هن پنهنجي جذبات کي ٻڌايو. جي ڪيس اُن وقت تڪليف ڏئي رهيا هئا. باغ ۾ اُنهن گهڙين ڪيس ڪيترو نہ پريشان رکيو هو، جڏهن هن خطرناڪ طريقي سان ڇاڻڻ تي گهريو، تہ گروشينڪا سندس پيءُ وٽ آهي يا نہ؟ پر هيءَ عجيب ڳالهہ هئي، جو هاڻي ٻئي وڪيل ڪيس خوفزده حالت ۾ خاموش ٻُڌي رهيا هئا ۽ سرد مهريءَ مان ڪيس نهاري رهيا هئا ۽ هنن ڪانئس ڪي توريا سوال پڇيا. مِتيا سندن ڇهرن مان ڪجهہ بہ حاصل ڪري نہ سگهيو.

"هُو شايد ڪاوڙ ۾ پنهنجي بي عزتيءَ جي خيال ۾ آهن،" مِتيا سوچيو. "پلي هو اِنهيءَ حالت ۾ هجن."

جڏهن هُن ٻڌائڻ شروع ڪيو، تہ آخر هُن فيصلو ڪيو، تہ گروشينڪا جي اَچڻ واري 'نشاني' کي استعمال ڪري، تہ سندس پيءُ کي خبر پوي، تہ گروشينڪا اَچي وئي آهي، ۽ هُو دريءَ کي کولي. تڏهن وڪيلن سندس لفظ 'نشاني' ڏي ڪوبہ ڌيان نہ ڏنو. ڇڻ، تہ هُو پوريءَ ريت اُن لفظ جي معنيٰ سمجهڻ ۾ ناڪام ٿجي ويا هئا. هُو اهڙيءَ ريت اُن لفظ جي سمجهڻ کان قاصر تي ڏٺا، جو مِتيا اُن کي پَرکي ورتو. آخر هُو اُن گهڙيءَ جي ذڪر تي آيو، جڏهن سندس پيءُ دريءَ مان ليئا پائي رهيو هو. سندس نفرت جوش کائي اُٿي هئي ۽ هن دستي کي ڇڪيو. مگر اوچتو ئي اوچتو ڪنهن خيال کان هُو رڪجي ويو. هُو پت کي ويهي ڏسندو رهيو ۽ هُو هن ڪان خبردار هو، تہ سندس پيءُ جون اکيون مٿانئس ڪتل هيون.

"صحيح". جاچ ڪندڙ عملدار چيو. "تو هٿيار کي ڇڪي ورتو هو..... پوءِ ڇا ٿيو؟"

"پوءِ مان ڪيس قتل ڪيو ..... اُن کي مٿي تي ڏڪ هنيم ۽ سندس مغز ڦاٽي پيو ..... ها، اوهان جي اِهائي ڪهاڻي هوندي. اِهائي!"

سندس اکين ۾ اوچتو چمڪ پيدا ٿي وئي ۽ سندس آواز ۾ آيل ڪاوڙ، اوچتو جاڳي پئي، جنهن ۾ روح جي غير معمولي بغاوت شامل هئي.

"اسان جي ڪهاڻي، " نڪولائي پارفينووچ وري دهرايو. "نيڪ آهي ۽ تنهنجي؟"

مِتيا پنهنجون اکيون جهڪائي ڇڏيون ۽ ڪيترو وقت خاموش ٿي ويو.

"شريف انسانو! منهنجي ڪهاڻي؟ نيڪ آهي، اُها هن ريت آهي." هن نرمائيءَ سان وري ڳالهائڻ شروع ڪيو: "شايد هي ڪنهن جا ڳوڙها هئا يا منهنجي ماءُ جون دعائون يا ڪنهن نيڪ فرشتي مون کي اُن وقت چميو هو، مان نہ ٿو ڄاڻان، پر اُن وقت شيطان تي فتح حاصل ٿي چُڪي هئي. مان دريءَ کان ڊوڙيس ۽ لوڙهي ڏي پڳس. منهنجي پيءُ تي خوف طاري ٿيل هو، هن پهريون پيرو مون کي ڏٺو هو، رڙيون ڪرڻ لڳو ۽ دريءَ کان ٽپو ڏئي، پوئتي هَٽي ويو. مون کي چڱيءَ ريت ياد آهي، تہ مان باغ جي آرپار ٿي لوڙهي ڏانهن ڊوڙيس ..... اُن گريگري مون کي جهليو، مان اُن وقت لوڙهي تي ويهي چڪو هوس."

هن وقت، هن پنهنجون اکيون مٿي ڪنيون ۽ ڌيان سان ٻُڌي رهيا آهن. مِتيا جي روح تي ڪاوڙ جي دوري، نفرت جي حالت پيدا ڪئي.

"شريف انسانو، هن گهڙيءَ ۾ اوهان مون تي ڇو ڪلي رهيا آهيو." هُو اوچتو بگڙي ويو.

"تون ڪيئن ٿو ايئن خيال ڪرين؟" نڪولائي پارفينووچ ڪيس چيو.

توهان منهنجي ڪنهن بہ لفظ کي معتبر نہ ٿا سمجهو، تڏهن ايئن ٿئي ٿو. مان بنا شڪ سمجهان ٿو، تہ مان هاڻي نهايت خطرناڪ نقطي تي اَچي ويو آهيان. پوڙهي جو مٿو پڳل آهي ۽ هُو اُتي پيو آهي ۽ مان ڊرامائي انداز ۾ ٻڌائي رهيو آهيان، تہ مان هن کي ڪيئن قتل ڪرڻ ٿي گهريو ۽ مان ڪيئن دستي کي ڇڪي ورتو هو - مان ڪيئن اوچتو دريءَ کان ڀڄي ويس. هڪ رومانُ آهي ۽ هڪ شعر آهي! ڇڻ تہ ڪو، ڪنهن جي لفظ تي اعتبار بہ ڪري سگهي ٿو. ها، ها! شريف انسانو اوهان طعني باز آهيو."

هُو اُن وقت ڪرسيءَ تي ايئن ڦرڻ لڳو، جو منجهانئس چَرچَر جا آواز اَچڻ لڳا.

جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس اوچتو چيو، تہ "تون ڏسين ٿو، " هن ڇڻ تہ مِتيا جي جوش کي خيال ۾ ئي نہ ورتو هو، "پر تو هيءُ ڏٺو هو، تہ باغ جو دروازو کليل هو؟"

"نہ اُهو کليل نہ هو."

"اهو کليل نہ هو؟"

اُهو بند هو، پر اُن کي کولي ڪير ها؟ ڪڏ ۾ وجهو دروازي کي. ٿورو ترسو. هُو پاڻ اوچتو گهريءَ سوچ ۾ پئجي ويو. ڇڻ تہ ڪانئس ڇِرڪ نڪري ويو.

"ڇا اوهان دروازي کي کليل ڏٺو هو؟"

"هائو اُهو ڪليل هو".

"پوءِ دروازو ڪير ڪولينڊو؟ جيڪڏهن اوهان اُن ڪي نہ ڪوليو آهي، تہ" مِتيا سخت حيرت مان واڪو ڪري چيو.

"در سچ ڀچ ڪليل هو ۽ تنهنجي پيءُ جو قاتل، اُن مان ئي اندر ويو هوندو. گناهہ جي تڪميل ڪرڻ ڪانپوءِ، اِنهيءَ ئي دروازي مان نڪري ويو هوندو." جاڄ ڪندڙ عملدار ڄاڻي واڻي هن حقيقت کي ظاهر ڪيو. ڇڻ تہ سندس هرهڪ لفظ مِتيا جي قلب ۾ تير ۽ نشتر هڻي رهيو هو. "هيءُ تہ صاف ظاهر آهي، تہ خون ڪمري ۾ ٿيو آهي ۽ نہ دريءَ جي رستي. جيئن تلاشي ورتي وئي آهي، اُن مان يقين ٿي ويو آهي، اُن ڪانسواءِ جسم جي جاءِ ۽ ٻين ڳالهين مان ايئن ئي معلوم ٿيو آهي. اِنهيءَ ڪارڻ ۾ ڪنهن بہ شڪ ۽ شبهي جي گنجائش نہ آهي.

مِتيا، بلڪل حيرت زده بڻجي ويو.

آخر هن واڪو ڪري چيو تہ "اِها اَڻ ٿيٽي ڳالهہ آهي! مان .... مان اندر نہ ويو آهيان. مان اوهان کي پَڪ ۽ خاطري ڏيان ٿو، تہ دروازو سمورو وقت بند هو، جيستائين مان باغ ۾ هيس. مان فقط دريءَ وٽ بيٺو هوس ۽ دريءَ مان ئي ڪيس ڏٺو هوم. بس .... بس اِهائي ڳالهہ آهي. مون کي هرهڪ شيءِ پوئين منٽ تائين بہ ياد آهي، پر جيڪڏهن مون کي ياد نہ بہ هجي، تہ ڳالهہ اِهائي آهي. مان ئي ڄاڻان ٿو. ڇاڪاڻ تہ ٻيو ڪوبہ اِهي نشانيون ڄاڻي نہ ٿو سگهي، پر مان، سميرڊياڪوف ۽ مقتول، اُن نشانيءَ کانسواءِ، دنيا جي ٻئي ڪنهن بہ ماڻهو لاءِ هُو دروازو نہ ڪولي ها."

"نشانيون، ڪهڙيون نشانيون؟" جاڄ ڪندڙ عملدار جنوني حالت ۾ عجب مان هيڄ سان چيو. هن وٽ اُن وقت پنهنجي مرتبي ۽ خودداريءَ جو ڪوبہ نشان نہ رهيو هو. منجهس شوق ۽ نرمي اَچي وئي هئي. ڪيس هڪ مڪيہ حقيقت جي بوءِ اَچڻ لڳي، جنهن بابت ڪيس اڳ ڪابہ خبر نہ هئي. ڪيس خوف پئي ٿيو، تہ متان مِتيا شايد راز نہ ڪولي!

"سو توکي اُنهن جي خبر نہ آهي؟" مِتيا توهين آميز مذاق سان ڪيس اک هڻي مشڪيو. "ڇا ٿئي جيڪڏهن مان توکي اِهو نہ ٻڌايان؟ توهان کي ٻئي هنڌان ڪٿان بہ هيءَ معلومات ملي نہ سگهندي، ڇاڪاڻ تہ سميرڊياڪوف، منهنجي پيءُ ۽ مون کان سواءِ، اِنهن نشانين جي ٻئي ڪنهن کي بہ خبر نہ آهي. خدا کي اُن جي خبر آهي، پر هُو اوهان کي نہ ٻُڌائيندو، پر اِها دلچسپي جهڙي حقيقت آهي. ڪنهن کي بہ خبر نہ آهي، تہ اوهان اُن تي ڪهڙي تعميل ڪندا. ها، ها، شريف انسانو، اوهان تسلي رکو، اوهان کي سچي حقيقت ٻڌائيندس. اوهان جي دلين ۾ ڪو ٻيو بيوقوفيءَ جو خيال آهي. توهان کي خبر نہ آهي، تہ هن ماڻهوءَ سان ڪيئن هلڻ گهرجي! اوهان کي تہ هڪ

قيديءَ کان خود اُن جي خلاف ثابتي وٺي آهي، جنهن ۾ سندس ئي نقصان آهي. ها مان عزت وارو انسان آهيان ۽ اوهان نه."

جاچ ڪندڙ عملدار بنا ڪنهن ڀڙ ڀڙ جي اهو سڀ ڪجهه ڳڙڪائي ويو. هُو بي صبريءَ مان، نئين حقيقت کي ٻڌڻ لاءِ ڏکي رهيو هو. هوريان هوريان وضاحت سان مِتيا نشانين بابت کين سڀ ڪجهه ٻڌايو، جي فيودورپاولوچ، سميرڊياڪوف لاءِ ايجاد ڪيون هيون. هن کين پوريءَ طرح ٻڌايو، ته دريءَ تي ڪيترن ڏکن هٽڻ سان کهڙو تي مطلب نڪتو؟ هن ميز تي ڏڪ هٽي ڏيکاريا. جڏهن نڪولائي پارفينووچ کانئس پڇيو، ته فرض ڪجي، ته هن جڏهن هيءَ نشاني ڏني، ته گروشينڪا آئي آهي تڏهن واقعي سندس پيءُ ايئن سمجهيو هو، ته گروشينڪا آئي آهي.

"هاڻي جيئن وڻي، تيئن اوهان پنهنجي مناري کي بڻايو." مِتيا کين چيو ۽ وري عزت واري نموني کانئن پري تي ويو.

ها، تڏهن اِهي نشانيون تنهنجي پيءُ، اُن جي نوڪر ۽ توکان سواءِ ٻيو ڪوبه نه ٿو ڄاڻي؟ ٻيو ڪوبه نه؟ نڪولائي پارفينووچ، هڪ پيرو وڌيڪ کانئس پَڪَ ڪرڻ گهري.

"هائو سميرڊياڪوف ۽ خدا. خدا لاءِ به لکي ڇڏيو. اِهو به شايد اوهان کي ڪم اچي وڃي. اُن کانسواءِ خدا جي اوهان کي ضرورت به آهي."

واقعي هنن اڳ ۾ لکڻ شروع ڪري ڏنو هو، پر جڏهن هُو لکي رهيا هئا، تڏهن جاچ ڪندڙ عملدار اوچتو ڪجهه چوڻ لڳو. ڇڻ ته هُو ڪنهن نئين خيال کي قائم ڪري رهيو هو.

"پر جيڪڏهن سميرڊياڪوف به اِهي نشانيون ڄاڻي ٿو ۽ تون پيءُ جي قتل کان قطعي انڪاري آهين، ته ايئن ئي نه ٿو سگهي، ته هن قبول ڪيل نشانين کي ڪڙڪايو هجي ۽ تنهنجي پيءُ کي لالچايو هجي، ته دروازو کولي ۽ اُن کان پوءِ ..... ڏوهه ڪيائين."

مِتيا اُن تي مڪمل ريت طعني ڀري نگاهه وڌي، جنهن مان پوري نفرت ظاهر پئي ٿي. سندس خاموش نگاهون ايتريون، ته ڊگهيون ٿي ويون هيون، جو جاچ ڪندڙ عملدار اکيون ڇنيڻ لڳو.

مِتيا تشريح ڪندي جواب ڏنو، ته "اوهان گدڙ کي وري ڦاسايو آهي. توهان مرونءَ کي پڇ کان ورتو آهي. ها، ها، جاچ ڪندڙ عملدار، مان ته ايئن ئي ٿو ڏسان. توهان ايئن خيال ڪيو آهي، ته مان اُن تي ٽپو ڏيندس ۽ توهان جي اشاري تي اُن کي ڦاسائيندس ۽ پنهنجي پوري زور سان واڪا ڪري چوندس، ته سميرڊياڪوف قاتل آهي. توهان قبوليت ڏيو، ته اوهان جي دل ۾ اِهي خيال آهن يا نه؟ قبوليت ڏيو، ته مان اڳتي وڌان!"

پر جاچ ڪندڙ عملدار ڪابہ قبوليت نہ ڏني. هن پنهنجي زبان ڪي روڪي ورتو ۽ ترسيو.

"توهان غلط آهيو، مان اِيئن ڪڏهن بہ واڪا نہ ڪندس، تہ سميرڊياڪوف قاتل آهي." مِتيا چيو.

"تون اُن ۾ فقط شڪ بہ نہ تو آڻين؟"

"ڇو، اوهان منجهس شڪ آڻيو تا؟"

"هُن ۾ پڻ شڪ آڻي تو سگهجي."

مِتيا پنهنجي نگاهن کي زمين ۾ ڪپائي ڇڏيو.

"مَذاق کي ٻاهر رکو." اُداسائيءَ مان چيو، "ٻُڌو، شروع ڪان ئي، بلڪل اُن گهڙيءَ ڪان، جڏهن مان اوهان کان ڊوڙي پردي جي پويان ويو هوس، مون کي سميرڊياڪوف جو خيال، دل ۾ موجود هو. مان هتي ويهي، اِيئن واڪا ڪندو تي رَهيس مان معصوم آهيان، ۽ سمورو وقت خيال ڪندو رهيس، تہ سميرڊياڪوف! مان سميرڊياڪوف کي ڪو دماغ مان ڪڍي نہ سگهيس. مان پڻ هاڻي سميرڊياڪوف لاءِ پئي خيال ڪيو ۽ هڪدم! پر تورن سيڪنڊن لاءِ، پر پوءِ مان خيال ڪيو، تہ شريف انسانو نہ، هيءُ سميرڊياڪوف جو ڪم نہ آهي.

"اِهڙيءَ حالت ۾ تون ٻئي ڪنهن ۾ شڪ رکي سگهين تو؟" نڪولائي پارفينووچ خبرداريءَ سان ڪانئس پڇيو.

"مون کي ڪابہ خبر نہ آهي، تہ ٻيو ڪير تي سگهي تو؟ اَلائجي هن ۾ خدا جو هٿ آهي يا شيطان جو .....؟ پر سميرڊياڪوف تي نہ تو سگهي." مِتيا فيصلا ڪُن انداز ۾ چيو.

"پر اُها ڪهڙي شيءِ آهي، جو توکي يقين ۽ وضاحت ڏياري تي، تہ هيءُ ڏوهي نہ آهي؟"

"پنهنجي فيصلي ۽ پنهنجي اَثر ڪان. ڇاڪاڻ تہ سميرڊياڪوف سخت بزدل نموني جو ڪردار آهي. هيءُ فقط بزدل نہ آهي، پر سڄيءَ دنيا جي بزدليءَ جو نچوڙ آهي، ڪيس هڪ چُوزي جي دل آهي. جڏهن هن مون سان ڳالهايو آهي، هُو مون ڪان ڪنبندو رهندو آهي. ڪيس خوف هوندو آهي، تہ مان ڪيس قتل نہ ڪري وڃهان. جيتوڻيڪ مان ڪڏهن بہ متس هٿ نہ ڪنيو آهي. هُو منهنجي پيرن تي ڪرندو آهي ۽ پٽ پٽ ڪندو آهي. هُو منهنجي هنن بوٽن کي چمي ڏيندو آهي، جنهن جو مطلب آهي، تہ مان ڪيس نہ ڊيڄاريان. توهان ٻڌو تا نہ؟ اِنهيءَ لاءِ تہ مان ڪيس نہ ڊيڄاريان. ڪهڙي ڳالهہ ڪجي! مان تہ ڪيس پيسا بہ آڇيا هئا. هُو رِين رِين ڪرڻ وارو چوزو

آهي - بيمار، مرگهيءَ وارو ۽ ڪمزور دل جو ماڻهو آهي. ايتري قدر جو اَنن سالن جو ٻار بہ ڪيس مار ڏئي سگهي ٿو. وٽس ڪو لڄڻ ئي ڪونهي. جو اُن کي ٻڌايو وڃي. شريف انسانو، سميرڊياڪوف تي نہ ٿو سگهي. ڪيس نہ پيسي جي پرواهہ آهي ۽ نہ وري منهنجي سوڪڙين کي ڪڏهن قبول ڪيو اَٿس. اُن ڪانسواءِ پوڙهي ماڻهوءَ جي قتل ڪرڻ مان سندس ڪهڙو مطلب تي پورو ٿيو؟ هُو تہ سندس پٽن وانگر هو .... هن جو جسماني پُٽ. توهان کي اُن جي خبر آهي؟"

"اسان اهو داستان ٻڌو آهي، پر تون پنهنجي پيءُ جو پڻ پُٽ بہ آهين، جا توکي خبر آهي، پر اُن هوندي بہ تون سڀ کي چوندو ٿو وتين تہ تون پنهنجي پيءُ کي قتل ڪندين؟"

"اهو هڪ دڙڪو پڻ، هڪ بيهودگي ۽ ڪميٽائپ، پر مون کي ڪوبہ خوف نہ آهي. شريف انسانو، ڇا هيءَ بنيادي حقيقت نہ آهي، جا اوهان مون کي منهنجي منهن تي چئو ٿا، ڇاڪاڻ تہ اها حقيقت مان ئي اوهان کي ٻُڌائي آهي. مان فقط ڪيس قتل ڪرڻ نہ تي گهريو، پر شايد ايئن ڪريان بہ ها. انهيءَ کان وڌيڪ ٻيو ڇا! مان اوجهڙ ۾ وڃي، اوهان کي سڀ ڪجهہ پاڻ ٻڌايو آهي، تہ مان ڪيس ويجهو، ويجهو قتل ڪرڻ تي پهتو هوس، پر مان ڪيس قتل نہ ڪيو آهي. منهنجي محافظ فرشتي مون کي بچائي ورتو - اهائي ڳالهہ آهي، جنهن کي اوهان پنهنجي جاچ ۾ نہ آندو آهي. اهوئي سبب آهي، جو اوهان وٽ اها بنيادي حقيقت بڻجي وئي آهي، پر مان تہ هن کي قتل نہ ڪيو آهي. مان هن کي قتل نہ ڪيو آهي، توهان ٻڌو بہ اَٿا، مان هن کي قتل نہ ڪيو آهي."

هو بيحد پريشان تي ويو هو. هُو سڄي سوال جواب ۾ ڪڏهن بہ ايترو غمزده نہ ٿيو هو.

"شريف انسانو!" پر هُن اوهان کي ڇا چيو - "سميرڊياڪوف کان منهنجو مطلب آهي....؟" ٿوري ويرم رکي، هن وري چيو تہ، "ڇا مان اهو سوال پڇي سگهان ٿو؟"

"تون ڪوبہ سوال پڇي سگهين ٿو." جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس غير معمولي سختيءَ سان چيو. "ڪوبہ سوال جنهن جو مقدمي سان رابطو هجي. اسان ٻڌل آهيون، تہ اُن جو جواب ڏيون. اسان سميرڊياڪوف جي ملازم کي، جنهن جي لاءِ تون پڇي رهيو آهين، بستري ۾ بيهوش پيل ڏٺو. جنهن جي مٿان مرگهيءَ جو سخت دورو هو. تي سگهي ٿو، تہ اهو دورو مئس ڏهہ پيرا پيو هجي. ڊاڪٽر جو اسان سان گڏ هو، اُن ڪيس ڏسي ٻڌايو، تہ تي سگهي ٿو، تہ هُو رات مشڪل سان جيئرو رَهي سگهي."

"صحيح، جيڪڏهن ايئن آهي، تہ شيطان ئي ڪيس قتل ڪيو هوندو." مِتيا کان اوچتو هيءُ جملو نڪري ويو. ڇڻ تہ هُو اُن وقت تائين گهريءَ سوچ ۾ هو، ۽ پاڻ کان پڇي رهيو هو تہ: "اهو سميرڊياڪوف تي سگهي ٿو يا نہ؟"

"اسان هن ڏي پوءِ ايندا سين، " نڪولائي پارفينووچ، پختگيءَ سان چيو. هاڻي تون جيڪر پنهنجي بيان کي جاري نه رکين؟"

مِتيا کين آرام وٺڻ لاءِ چيو. سندس عرض کي نهايت مروت سان قبول ڪيو ويو. آرام وٺڻ کان پوءِ، هن وري پنهنجي ڪهاڻي شروع ڪئي، پر هُو ڏاڍو غمناڪ هو. هُو ٽڪل ۽ اخلاقي طرح زبون هو. حالتن کي خراب ڪرڻ لاءِ جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس غصو ڏياري رهيو هو. ڇڻ ته هيءُ سڀ ڪجهه ڄاڻي واڻي اِهڙين ڳالهين ۽ نقطن جي دخل اندازي ڏيڻ سان ڪيو ٿي ويو. مشڪل سان مِتيا هي بيان ڪري رهيو هو، ته ڪهڙي ريت هو لوڙهي تي ويٺو، ڪيئن، گريگريءَ کي مٿي وارو دستو هنيو هئائين ۽ هُن ڪيس ڪيئن ڪهي ٽنگ کان جهليو ۽ ڪيئن هُو ٽپو ڏيئي، هيٺ ڪيس ڏسڻ لاءِ لٿو، ته اُن وقت جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس روڪيو ۽ چيائينس ته هُو ڏيکاري، ته ڪيئن هُو پوريءَ ريت ديوار تي ويٺو هو. مِتيا کي عجب لڳو.

"ها، مان اِهڙيءَ ريت پٽ تي ويٺو هوس. هڪ ٽنگ پٽ جي هڪ پاسي هئي، ۽ ٻي، ٻي پاسي."

"۽ دستو؟"

"دستو منهنجي هٿ ۾ هو."

"تنهنجي ڪيسي ۾، ته نه هو؟ توکي ڇڳيءَ ريت ياد آهي؟ ڇا اِهو سخت ڏڪ هو، جو تو اُن کي هنيو هو؟"

"اِهو سخت ڏڪ هوندو، پر اوهان سوال ڇو ٿا پڇو؟"

تون اَسان کي ڪرسيءَ تي ويهي ڏيکاريندين، جيئن تون اُن وقت ديوار تي ويٺو هُئين؟ اَسان کي اِهو به ڏيکار، ته تو ٻانهن کي ڪيئن تحرڪ ۾ آندو هو، ۽ ڪهڙي طرف ڏئي؟"

"اوهان مون سان مذاق ڪري رهيا آهيو، هائو نه؟" مِتيا گرم ٿي ڳالهائيندڙ ڏانهن ڏٺو، پر هُن اُن ڏي ڪوبه ڌيان نه ڏنو.

مِتيا هڪدم ڦريو، ڪرسيءَ تي لاتگ وراڻي ويٺو ۽ پنهنجي ٻانهن کي هوا ۾ هلايائين.

"اِهڙيءَ ريت مان ڪيس ڏڪ هنيو هو، ۽ اِهڙيءَ ريت مان ڪيس هيٺ ڪيرايو هو! توکي وڏيڪ ٻيو ڇا ڪپي؟"

"شڪريه، مان هاڻي توکي اجا تڪليف ڏئي رهيو آهيان، ته مهرباني ڪري اهو ٻڌائيندين، ته تون هيٺ ڇو لهي وئين، ايئن ڪرڻ سان تنهنجي ڪهڙي مراد هئي؟"

"ڪڏ ۾ وڃهينس ..... مان هيٺ ٽپو ڏئي انهيءَ لاءِ آيو هوس، ته مان اُن ماڻهوءَ کي ڏسان، جنهن کي مون ڏڪ هنيو آهي ..... مون کي خبر نه آهي، ته مون ايئن ڇو ڪيو!؟"

"تون جيتوڻيڪ جوش ۾ هُئين ۽ اُتان پڇندو بہ ٿي وئين؟"

"هائو، جيتوڻيڪ مان جوش ۾ هئس ۽ اُتان پڇڻ ٿي گهريم."

"تو کيس مدد ٿي ڪرڻ گهري؟"

"مدد! ..... هائو، شايد مان کيس مدد ڪرڻ ٿي گهري ..... پر مون کي ياد نہ ٿو اَچي."

"توکي ياد نہ ٿو اَچي؟ تڏهن تون پوريءَ ريت نہ ٿو ڄاڻين، تہ تون ڇا ڪري رهيو آهين؟"

"ايئن نہ آهي، مونکي سڀ ڪجهہ ياد آهي - سڀڪو ئي تفصيل. مان ٽپو ڏيئي هيٺ لهي آيس، تہ اُن کي ڏسان. مان پنهنجي رومال سان اُن جي منهن کي اُگهيو."

"اسان تنهنجي رومال کي ڏٺو آهي. توکي اُميد هئي، تہ اُن کي تون هوش ۾ آڻي سگهندين؟"

"مان اهڙيءَ اُميد ٿي رکي، مون کي اُن جي خبر نہ آهي. مون کي فقط اِها پَڪ ڪرڻي هئي، تہ هُو جيئرو آهي يا نہ؟"

"ها، تہ توکي اِها پَڪ ڪرڻي هئي. نيڪ آهي پوءِ ڇا ٿيو!؟"

"مان ڊاڪٽر نہ آهيان، مان ڪوبہ فيصلو نہ ڪري سگهيس. مان اُتان هيءُ خيال ڪري پڇس، تہ مان اُن کي ماري ڇڏيو آهي، پر هُو هاڻي چڙهي پيو آهي."

"نهايت خوب!" جاچ ڪندڙ عملدار تشريح ڪندي چيو. مهربان! مون کي اِهائي حقيقت ڪپندي هئي. مهرباني ڪري اڳتي وڌو."

افسوس مِتيا جي مغز ۾ اِها ڳالهہ نہ آئي، تہ ڪين ٻڌائي، جا کيس ياد بہ هئي تہ هُو رحم ۽ افسوس جي باعث هيٺ ٽپو ڏئي آيو هو. جڏهن اُن گوشت جي ڍڳ مٿان بيٺو هو، تڏهن سندس زبان کان ڪي لفظ نڪتا هئا، اُهي ڏک ۾ريا لفظ هئا، تہ "تون تہ ڏک ۾ اَچي وئين پوڙها ماڻهو - مان تنهنجي لاءِ ڪجهہ بہ نہ ٿو ڪري سگهان؟ تون اِتي پيو رهہ."

جاچ ڪندڙ عملدار فقط هڪ نتيجي تي پهتو، تہ ماڻهو اِنهيءَ لاءِ ٽپو ڏيئي هيٺ آيو هو، تہ اِهڙيءَ گهڙيءَ ۾، ۽ اِهڙي جوش ۾، هُن هيءُ ڏسڻ ٿي گهريو، تہ قتل جو فقط اِهو شاهد، جيئرو آهي يا مري ويو آهي! اُن وقت هُو وڏيءَ طاقت وارو، تڏو، فيصلي وارو ۽ وڏي نگاهہ وارو هوندو، جيئن اهڙن موقعن تي اَڪثر ٿيندو آهي ...."

جاچ ڪندڙ عملدار کي تسلي ٿي وئي. "مان هن منجهيل انسان کي، پيچيدگين سان، اِنهيءَ کان گهٽو وڌيڪ چورايو آئم، جو کيس چوٽو هو."

تڪليف ڏيندڙ نوع ۾، مِتيا اڳتي وڌيو، پر هن پيري جلد ئي نڪولائي پارفينووچ کيس پاڻ ڏانهن ڇِڪي ورتو.

تون ڪيئن فيودوسويا مارڪووينا ملازم ڏي ڊوڙندو وئين؟ تنهنجا هٿ رَت سان پريل هئا ۽ جيئن ڏسڻ ۾ ٿي آيو تنهنجو منهن به-؟"

"ها، مان اُن وقت رت کي ڏنو ئي ڪونہ هو." مِتيا جواب ڏنو.

"ايئن ٿي سگهي ٿو، ۽ ڪڏهن ڪڏهن ايئن ٿيندو آهي." جاچ ڪندڙ عملدار ۽ نڪولائي پارفينووچ، نگاهن ۾ ڪجهہ، هڪبئي کي چيو.

"مان اُن کي نہ ڏنو هو. تون بلڪل صحيح آهين، جاچ ڪندڙ عملدار." مِتيا اوچتو قبوليت ڏني.

هاڻي مِتيا، جي اُها حقيقت ٿي آئي، جو هن اوچتي پختي خيال سان، سڀ ڪجهہ پَري رکي، پنهنجي خوشيءَ لاءِ راهہ ٿي گهڙي. پر هُن اِهو مناسب نہ سمجهيو، تہ هُو اڳ وانگر سندن اڳيان دل کولي رکي ۽ کين پنهنجي روح جي راڻيءَ لاءِ ٻڌائي. ڪيس هيءُ ناپسند هو، تہ اِهڙين سردمهر طبعيتن جي اڳيان، اُن جي بابت ڳالهائي، جي مَڪن وانگر ڪيس ويڙهي ويا هئا، اُنڪري هُو سندس سوالن جا جواب مختصر طرح ڏيندو رَهيو.

"خير مان فيصلو ڪيو هو، تہ پنهنجو خاتمو آڻيان. منهنجي جيئڻ جو هاڻي سامان ئي ڪهڙو هو؟ اِهوئي سوال هو، جو مون کي منهن ۾ ٿي آيو. هُن جو پهريون حقدار محبت وارو پهچي چُڪو هو، جنهن ماڻهو ساڻس غلط روش اختيار ڪئي هئي! جو پنجن سالن کانپوءِ ڪانئس محبت وصول ڪرڻ آيو هو ۽ غلط شاديءَ جي لاءِ ..... اُنڪري منهنجي لاءِ سڀ ختم ٿي چڪو هو ..... منهنجي پوريان غمناڪي هئي ۽ اها رت ..... گريگريءَ جي ..... باقي جيئڻ ڇا جو هو؟ اُنڪري مان ويس تہ پستول کي ڪيان، جيئن منهنجو فيصلو هو، اُن ۾ گولي وجهان ۽ سياڻي پنهنجي مٿي ۾ هڻان."

"۽ اُن کان اڳ ۾ هڪ وڏي دعوت هئي؟"

"هائو، هڪ رات اڳ ۾ هڪ وڏي دعوت هئي، شريف انسانو، هنن سيني کي ڪڏ ۾ وجهو. جلدي ڪريو ۽ هن کي پورو ڪريو.... منهنجو مقصد هو، تہ مان هتي پاڻ کي گولي نہ هڻان، پر ڳوٺ جي ٻاهران. مان اِهو فيصلو ڪيو هو، تہ پنجين وڳي صبح جو پاڻ کي پورو ڪريان. مان هڪ بيان لکي، پنهنجي کيسي ۾ رکيو هو. مان اهو پروهيٽن وٽ ليکو هو، جڏهن مان پستول کي گولين سان ڀريو هو. اِهو هيءُ آهي، اُهو خط. هن کي پڙهو، جيتوڻيڪ اهو اوهان جي لاءِ نہ آهي!" هُن اِهو جملو نفرت مان چيو. هُن اِهو خط پنهنجي صدريءَ جي کيسي مان ڪڍيو ۽ ميز تي اُڇلايائين. وڪيلن اُن کي وڏيءَ حيرت سان پڙهيو ۽ رواجي طور اُن کي مقدمي جي ٻين ڪاغذن سان گڏ رکيائون.

"توکي پروهيٽن وٽ رڳو هٿن ڏوئڻ جو بہ خيال نہ آيو؟ توکي اِهو بہ خوف نہ ٿيو تہ متان اُن مان ڪو شَڪ جاڳي پوي؟"

"ڇا جو شڪ ۽ شبهو؟ شڪ پيدا ٿئي پيو يا نہ؟ مان هتي ساڳئي خيال سان، نہ آيو هوس ۽ پنجين بجي مان پاڻ کي گولي هڻي پورو ڪري ڇڏيان ها. جڏهن اوهان وقت تي ئي نہ پهچو ها، تہ ڇا ڪريو ها! جيڪڏهن اِيئن نہ ٿئي ها، جو ڪجهہ منهنجي پيءُ سان ٿي گذريو آهي، تہ اوهان کي ڪابہ خبر نہ پوي ها، ۽ نہ وري هيڏي اَچو بہ ها. ها، هي شيطان جو ڪم آهي. اِهو شيطان هو، جنهن منهنجي پيءُ کي قتل ڪيو، ۽ اِهو شيطان ئي هو، جنهن جي معرفت اوهان هن حقيقت کي جلدئي معلوم ڪري ورتو. توهان هتي ڪيئن ايترو جلدي پهتا." اها ڪرامت آهي، يا خواب!"

"مسٽر پروهيٽن اَسان کي ٻڌايو هو، تہ تون جڏهن وٽس ويو هئين، تہ تنهنجي هٿن ۾ ..... رت جي داغن سان پريل..... تو وٽ پيسا هئا ..... تمام گهڻي رقم ..... سَؤ روبل جي نوٽن جي ٿهي هئي، جنهن کي سندس ملازم چوڪري بہ ڏٺو هو."

"شريف انسانو، اِهو سچ آهي، مون کي ياد آهي، اِيئن برابر هو."

"هاڻي، اُن مان نهايت ٿوري ڳالهہ پيدا ٿئي ٿي." نڪولائي پارفينووچ ڪانئس پڇڻ شروع ڪيو، تہ "تون ٻڌائي سگهندين، تہ تو اِها رقم اوچتو ڪٿان هٿ ڪئي؟ جڏهن حقيقتن مان معلوم ٿئي ٿو ۽ وقت جي اَندازي مان ڏِسڻ ۾ اَچي ٿو، تہ تون گهر ويو ئي نہ هئين." نڪولائيءَ جي آواز ۾ مروت ٿي ڏٺي.

جاچ ڪندڙ عملدار جي پرون ۽ سوال تي تشنج پيدا ٿي ويو. سوال بلڪل وضاحت سان پڇيو ويو هو، پر هن نڪولائي پارفينووچ جي سوال کان پوءِ ڪجهہ نہ ڳالهايو.

"نہ، مان گهر نہ ويو هوس." مِتيا بلڪل صاف ۽ قبول ڪندي جواب ڏنو، پر هُو زمين ڏي نهاري رهيو هو.

"مون کي اِجازت ڏي تہ مان پنهنجي سوال کي وري دهرايان." نڪولائي پارفينووچ پنهنجي سوال ڏي وڌيو، جڻ تہ هُو اُن مضمون ڏي آهستگيءَ سان چرندو ٿي ويو. "تو ڪٿان ۽ فوري طور تي ايڏي رقم حاصل ڪري ورتي، جڏهن تنهنجي ئي قبوليت موجب، ساڳي ڏينهن پنجين بجي ....."

"مون کي ڏهہ روبل جي ضرورت هئي، جنهن جي لاءِ مان پروهيٽن وٽ پنهنجو پستول گروي رکيو هو. اُن کان پوءِ بيگم هائلڪوف ڏي ويو هوس، تہ ڪانئس ٽي هزار روبل قرض وٺان، پر هن مون کي نہ ڏنا ۽ اِهڙيءَ ريت بين وٽ بہ ويس." مِتيا جلديءَ مان وچ ۾ دخل ڏيندي چيو. "هائو شريف انسانو، مان ڏاڍي گهرج ۾ هوس. اوچتو

هزارين روبل ملي پيا. توهان ڇاڻو به تا، شريف انسانو! توهان ٻنهي کي هاڻي اهو خوف درپيش آهي، ته هاڻي هيءُ اَسان کي نه ٻڌائيندو، ته اها رقم ڪيس ڪٽان هٿ آئي؟ ڪيئن ايئن آهي نه؟ توهان جو خيال برابر درست آهي. اوهان کي اها خبر ڪڏهن به نه پوندي." مِتيا هرهڪ لفظ کي ڳڻي ۽ ڳوتي، غير معمولي فيصلي ڪندڙ انداز ۾ چيو. وڪيل ويرم لاءِ خاموش ٿي ويا.

"مسٽر ڪرامازوف توکي ڇاڻڻ کپي، ته اَسان کي انهيءَ ڇاڻ جي شدت سان ضرورت آهي." نڪولائي پارفينووچ، آهستي ۽ صاف طرح ڪيس چيو.

"مان اهو ڇاڻان ٿو، پر اوهان کي نه ٻڌائيندس."

جاچ ڪندڙ عملدار به دخل ڏيڻ شروع ڪيو ۽ ڪيس وري به ياد ڏياريائين، ته "قيديءَ کي پوري آزادي آهي، ته هُو ڪنهن سوال جو جواب ڏئي يا نه ڏئي؟ پر جيڪڏهن اُن ۾ سندس فائدو هجي، پر پنهنجي خاموشي سان، پاڻ کي هُو جو نقصان پهچائي ٿو، خاص ڪري اهڙي مقدمي ۾، نهايت وڏو آهي ....."

"شريف انسانو! اڳتي وڌو اڳتي. ڪافي آهي. مان هن فضول گفتگوءَ کي اڳ ۾ به ٻُڌي چڪو آهيان." مِتيا وري به وچ ۾ دخل اندازي ڪئي. مان پاڻ ڏسان ٿ و، ته اهو سوال ڪيترو نه اهم آهي ۽ اها حقيقت نهايت ضروري آهي، پر اُن هوندي به مان ٻُڌائيندس."

"اسان جو ڇا؟ اهو تنهنجو پنهنجو عمل آهي. تون پاڻ کي پاڻ نقصان پهچائي رهيو آهين." نڪولائي پارفينووچ ڪيس پريشانيءَ مان چيو.

"مذاق کي ڇڏيو، شريف انسانو." مِتيا پنهنجي اکين کي مٿي کڻي، پختگيءَ سان ٻنهي ڏي نهاريو. مون کي شروع کان ئي خفيف شبهو هو، ته اَسان ڪنهن حقيقت تي احمق بڻجي ويندا سون. پر پهريائين جڏهن مان پنهنجي زباني ڏيڻ شروع ڪئي هئي، ته خاموشي ۽ اونداهي هئي، ۽ سڀ ڪا ڳالهه پئي ٻُڌي ۽ تري، مان ايترو ته سادو هوس، جو مان پنهنجي ابتدا ئي هن فڪر سان ڪئي هئي، ته ٻنهي طرفن جي وچ ۾ پورو پورو اعتبار رهندو، پر هاڻي مان پاڻ کي ئي ڏسان ٿو، ته اها رازداري رهي ئي نه آهي ۽ اُن جي لاءِ ڪو سوال ئي نه ٿو اُٿي. منهنجي حالت ۾ اسان لاءِ ضروري هو، ته هن نحس ۽ منجهائيندڙ منزل تي اَچي وڃون. هاڻي اسان اُتي پهچي ويا آهيون! اها ناشُدني به آهي ۽ اِتي پڇاڻي به ٿئي ٿي! پر مان هن لاءِ اوهان کي ڪوبه ڏوهه نه ڏيندس. توهان فقط منهنجي لفظ تي اعتبار نه تا ڪري سگهو. مان بيشڪ هن کي سمجهان ٿو."

هُو وري اَداس اُداس خاموشيءَ ڏانهن هليو ويو.

"ڇا تون، هن مکيه حقيقت جي لاءِ، پنهنجي خاموشيءَ جي پختي فيصلي کي بدلائي نه ٿو سگهين؟ اَسان کي ڪا توري حقيقت ئي هن معاملي بابت ڏي، جا ايتري

مضبوط آهي ۽ توکي لالچائي ٿي، تہ تون اُن جو انڪار ڪرين. سو بہ اِهڙي نازڪ موقعي تي، جڏهن تون پوريءَ ريت خطري ۾ گهيريل آهين؟"

مِتيا ماتم زده نموني ۾ مشڪيو، ڇڻ تہ هو خواب ۾ هو.

"شريف انسانو، مان اِنهيءَ کان گهڻو وڌيڪ نيڪ طبعيت وارو آهيان، جيئن اوهان سمجهو ٿا. مان اوهان کي اُن جو سبب بہ ٻڌائيندس، تہ هاڻي ايئن ڇو ٿيو ۽ ڪجهہ اشارو بہ. جيتوڻيڪ اوهان اُن جي لائق نہ آهيو. شريف انسانو! مان هن جي لاءِ وڌيڪ نہ ڳالهائيندس. ڇاڪاڻ تہ اِهو منهنجي عزت جي لاءِ داغ ٿيندو. هن سوال جو جواب، تہ مان اِها رقم ڪٿان آندي، خون ۽ پنهنجي پيءُ کي قرڻ کان بہ وڌيڪ ڏک ڏيندڙ ٿيندي! جيڪڏهن مان اُن کي خون ڪيو هجي ها يا ڦريو هجي ها. اِهوئي سبب آهي، جو مان اوهان کي نہ ٿو ٻڌائڻ گهران. هي سڀ اُن ڏک جي سبب کان آهي. شريف انسانو، ڇا اوهان اِهو بہ لکڻ چاهيو ٿا؟"

"هائو، آسان اهو بہ لکنداسون." نڪولائي پارفينووچ هيڪندي چيو.

"توهان منهنجي هن ندامت کي نہ لکو. مان اوهان کي هيءُ سيڪجهہ نيڪدليءَ جي ڪري ٻڌايو آهي. مان جيڪر اوهان کي نہ ٻڌايان ها. مان ايئن چوان تہ، هيءُ سڀ ڪجهہ اوهان جي لاءِ تحفي طور هو ۽ اوهان اُن تي هڪدم زور ڏئي رهيا آهيو - چڱو لکو. جيڪي اوهان کي وٺي سو لکو." هن نفرت جي جهَلڪ سان پنهنجي گفتگو کي پورو ڪيو. "مون کي اوهان کان ڪوبہ خوف نہ آهي ۽ منهنجو سَر اَجا بہ اوهان جي اڳيان بلند آهي."

"پر تون پنهنجي ندامت جي حقيقت کي ٻڌائي نہ ٿو سگهين؟" نڪولائي پارفينووچ خطري کي پنهنجي سَر تي کڻي چيو.

جاڄ ڪندڙ عملدار سخت بڪڙجي ويو.

"نہ، نہ، توهان پاڻ کي تڪليف ۾ نہ وجهو. مان سزا پنهنجي هٿن سان پوڳي رهيو آهيان. مان پنهنجي هٿن سان گهڻو ئي پوکي چُڪو آهيان، جيئن اوهان ڏسو ٿا. توهان اِنهيءَ جي لائق ئي نہ آهيو. ڪوبہ نہ آهي ..... ختم. شريف انسانو. مان اڳتي ڪجهہ بہ نہ چوندس."

هيءُ سڀ ڪجهہ نهايت وضاحت سان چيو ويو، نڪولائي پارفينووچ، اُن تي وڌيڪ زور نہ ڏنو. پر هن ائپولٽ ڪريليوويچ جي اکين مان ڏٺو، تہ هن اُميد لاهي نہ ڇڏي آهي.

"ڇا تون ايترو بہ نہ ٻڌائي سگهندين؟ تون جڏهن پروهيٽن وٽ ويو هئين، تہ تنهنجي هٿ ۾ ڪيتري رقم هئي - صحيح صحيح ڪيترا روبل هئا؟"

"مان اِهو اوهان کي ٻڌائي سگهندس."

"تو مسٽر پروهيٽن کي جيئن ٻڌايو هو، ته بيگم هائلڪوف کان توکي ٽي هزار روبل ملڻا هئا."

"شايد مون اِيئن چيو هجي. شريف انسانو، بس، بس. مان اِهو نه ٻڌائيندس ته مون وٽ ڪيترا روبل هئا."

"تون فقط هاڻي اِهو ٻُڌاءِ ته تون هتي ڪيئن آئين ۽ هتي پهچڻ کان پوءِ، تو ڇا ڇا ڪيو؟"

"او، اوهان، هتان جي بابت ماڻهن کان پڇي سگهو ٿا، پر جيڪڏهن اوهان جي مرضي آهي، ته مان اِهو به توهان کي ٻڌائيندس."

هُو سڄي ڳالهه ٻڌائڻ لڳو، پر اَسان هتي اُن کي نه دهرائينداسون. هن نهايت خشڪ ۽ اَڻ وڻندڙ نموني سان ٻڌايو. محبت جي جذبات جي بابت هُن ڪجهه به نه ٻڌايو، پر ڪين ٻڌايائين، ته حالتن جي نون پرَماڻن موجب، هن پاڻ کي گولي هڻڻ جي خيال کي ترڪ ڪري ڇڏيو. هن تفصيل ۽ حقيقي اِرادي ۾ وڃڻ جي بجاءِ رڳي ڳالهه ڪري ٻڌائي. هن پيري وڪيلن به ڪيس گهٽي پريشاني نه ڏني. اِيئن به هو، ته هن مقام تي سندن لاءِ ڪو ضروري دلچسپي جهڙو نقطو به ڪونه رهيو هو.

"اسان هن جي پوري جاچ پڙتال ڪنداسون. اَسان هن حقيقت ڏي وري موٽي ايندا سون، جڏهن شاهدن جي پڇا ڪنداسون. جا پڻ تنهنجي حاضري ۾ ٿيندي." نڪولائي پارفينوويچ آخر ۾ چيو. "هاڻي مون کي اِجازت ڏي ته مان توکي عرض ڪريان، ته تنهنجي قبضي ۾، جو ڪجهه به آهي، اُهو ميز تي ٻاهر ڪڍي رک. خاص ڪري پيسا."

"شريف انسانو، منهنجي رقم؟ يقيناً. مان سمجهان ٿو، ته اِها ضروري شيءِ آهي. مون کي سچ پچ عجب ٿو لڳي، ته اوهان اڳ ۾ اُن جي بابت جاچ ئي نه ڪئي آهي؟ اِهو به سچ آهي، ته مان ڪاڏي پڳو نه ٿي ويس. مان اِتيئي ويٺو آهيان، جتي اوهان ڏسو ٿا. اِجها هيءَ آهي، منهنجي رقم! ڪٿو. مان خيال ڪريان ٿو، ته اِهائي آهي."

هن ڪيسي مان سڀ رقم ٻاهر ڪڍي. ايتري قدر جو ننڍن سڪن کي به ٻاهر ڪڍيو، جي فقط ويهه هئا - هن پنهنجي صدريءَ جي ڪيسن کي به اُٿلايو پٿلايو. هنن رقم کي ڳڻڻ شروع ڪيو. اُها ڪُل اَٺ سَو چٽيهه روبل ۽ چاليهه ڪاپڪس ٿي.

جاچ ڪندڙ عملدار ڪانئس پڇيو ته "ڇا سڄي رقم اِهائي هئي؟"

"هائو."

"تو هاڻي پنهنجي بيان ۾ چيو هو، ته تو پلائينڪوف وٽ ٽي سَؤ روبل خرچ ڪيا هئا. تو پروهيٽن کي ڏهه ڏنا ۽ ڪوچبان کي ويهه ۽ هتي تو ٻَه سَؤ ڪپايا. پوءِ ..."

نڪولائي پارفينووچ، هنن سيني جو جوڙ ملايو. مِتيا ڪيس مدد ڪرڻ لڳو. هنن پائي پائي کي ياد ڪيو، ۽ اُن کي بہ حساب ۾ وڌائون. نڪولائيءَ جلد ۾ جوڙ ڪري ملايو.

"هنن اَنن سَون سوڌو، تو وٽ پهريائين پندرنهن سَوُ روبل هوندا؟"

"تي سگهي ٿو" مِتيا آهستگيءَ سان چيو.

"اِهو ڪيئن آهي، تہ ٻيا چون ٿا، تہ تو وٽ هن کان وڌيڪ رقم هئي؟"

"پلي کين ايئن چوڻ ڏيو."

"پر تو بہ تہ ايئن يقين سان ٿي چيو؟"

"هائو، مان بہ ايئن ٿي چيو."

اسان هن حقيقت کي ٻين جي بيان سان پيٽينداسون، جن کان اَجا پڇيو ئي نہ ويو آهي. تون پنهنجي رقم جي لاءِ انتظار نہ ڪر. اُن جي پوري پوري خبرداري ڪئي ويندي. آخر ۾ توکي ئي ملندي، پر اِهو ڏسڻو پوندو ۽ ثابت ڪرڻو پوندو، تہ تنهنجو اِنهيءَ رقم تي بنا ڪنهن جهڳڙي جي پورو پورو حق آهي ....."

نڪولائي پارفينووچ، اوچتو اُٿي بيٺو ۽ مِتيا کي وٿوق سان چيائين تہ: "اِهو سندن فرض آهي، تہ سندس ڪپڙن ۽ ٻين شين جي جهڙتي ڏي ....."

"بيشڪ شريف انسانو! اوهان منهنجي ڪيسن کي جنهن ريت اُٿلائي پٿلائي ڏسو، جيڪڏهن اوهان جي خواهش آهي؟"

ايئن چئي هن سچ پچ پنهنجي ڪيسن کي اُٿلائڻ پٿلائڻ شروع ڪيو.

"اِهو ضروري آهي، تہ تون پنهنجي سيني ڪپڙن کي لاهہ."

"ڇا اُگهاڙو ٿيان .... اُف! اِنهيءَ ڳالهہ کي ڇڏيو. اوهان منهنجي بدن جي ايئن ڳولها ڪري نہ ٿا سگهو، جيئن آهيان! ڇا ايئن نہ ٿا ڪري سگهو؟"

"اِهو تمام ضروري آهي، فيودورپاولووچ. توکي پنهنجا ڪپڙا لاهڻا پوندا."

مِتيا کي رنج ٿيندي قبول ڪرڻو پيو ۽ چيائين تہ: "جيئن اوهان جي مرضي، پر هتي نہ پردي جي پويان. پر ڳولا ڪير ڪندو؟"

"پردي جي پوئتان، نيڪ آهي؟"

نڪولائي پارفينووچ، منظور ڪندي، پنهنجي ڪنڌ کي جهڪايو. سندس ننڍڙي منهن تي، سنجيدگيءَ جون لڪيريون اُڀري آيون.

باب ڇهون

جاچ ڪندڙ، مِتيا کي جهلي ٿو

ڪا شيءِ قطعي اُميد جي خلاف ۽ عجب ۾ وجهندڙ، مِتيا جي مٿان گذري. ان کان اڳ هڪ منٽ به سندس دل ۾ اها ڳالهه ڪڏهن به نه گذري هئي، ته ڪو به اِهڙي ناروا هلت ساڻس هلندو. سڀ کان بيڙي ڳالهه هيءَ هئي، ته هنن جي طرفان اها سڄي ڪارروائي ڪيس بيڙي ڪرڻ جي لاءِ هئي. ضعيف اعتقاد واري ۽ نفرت سان پريل.هن جي لاءِ ڪوٽ لاهڻ ڪا وڏي ڳالهه نه هئي، پر اُڳهاڙو ٿيڻ ڏکيو هو. هنن ڪيس ڪپڙن لاهڻ لاءِ چيو، نه پر حڪم ڏنو هو. جنهن کي هن چڱيءَ ريت ٿي سمجهيو. پنهنجي غروري خودداريءَ کان، هن اُن کي بنا ڪنهن ٻڙڪ ڪُـچڻ جي جلد ئي قبول ڪري ورتو هو. ڪيترائي سر ڦريا ماڻهو وڪيلن سان گڏجي پيا ۽ پردي جي ساڳي پاسي وڃي بيهي رهيا. اِنهيءَ لاءِ ته جيڪڏهن زور جي ضرورت پوي، ته هُـو ان کي پورو ڪن. مِـتيا کي ته اِهو خيال آيو، پر شايد ڪي ٻيا سبب به هجن!

"نيڪ آهي، ڇا مان پنهنجي قميص به لاهيان؟" هُـن تيزيءَ سان پڇيو، پر نڪولائي پارفينووچ ڪيس ڪوبه جواب نه ڏنو. هو جاچ ڪندڙ عملدار سان گڏ، ڪوٽ جي معائني ڪرڻ ۾ بيحد مشغول هو. هُـو ڪوٽ سان گڏ، شلوار، صدري ۽ ٽوپيءَ کي به ڏسي رهيا هئا. هيءَ حقيقت آهي، ته هُـو، هُـن تفتيش ۾ بيحد دلـچسپي وٺي رهيا هئا. هنن ڏانهن ڌيان ئي نه ڏنو. مِـتيا اُن وقت خيال ڪيو ته "هي ٿوري مروت به ڏيکاري نه ٿا سگهن."

"مان اوهان کان ٻيهر پڇان ٿو، ته ڇا مون کي قميص لاهڻ جي ضرورت آهي؟" هن وڏيءَ ڪاوڙ مان چيو.

"پاڻ کي تڪليف نه ڏي. اسان توکي پاڻهي چونداسين، تـه تـون ڇا ڪـر؟" نڪولائي پارفينووچ ڪيس چيو ۽ مِـتيا سمجهيو، ته اُن ۾ قطعي تڪ مان آواز هو.

ساڳي وقت وڪيلن جي وچ ۾ آواز جي آهستگيءَ سان ڪا صلاح ۽ مشورو ٿي رهيو هو. هُـو ڪوٽ تي ڳالهائي رهيا هئا. خاص ڪري ڪوٽ جي پٺ واري ڏاڙي پاسي تي، جتي هڪ وڏو رت جو داغ موجود هو، جو خشڪ ۽ سخت ٿي ويو هو. رت جا داغ شلوار تي به هئا، جيڪي پڻ خشڪ ۽ سخت هئـا. نڪولائي پـارفينووچ، ڳوناڻن جي حاضريءَ ۾، شهادت لاءِ، ڪوٽ جي ڪالر ۽ ڪفن کي ۽ شـلوار جي هرهڪ حصي کي آڱريون ٿي هٽي ڏنو. خاص ڪري ڪنهن شيءِ جي لاءِ نهاري رهيو

هو - يعني ڪنهن رقم جي لاءِ. هن پنهنجي شڪ کي مِتيا کان بہ نہ لڪايو، تہ هن شايد پيسن کي اندر سبي ۽ لڪايو هجي.

"هيءُ مون سان، هڪ آفيسر جي حيثيت سان نہ، پر هڪ چور جي حيثيت سان هلت هَلي رهيو آهي." مِتيا پاڻ سان پُڻ پُڻ ڪندو رهيو. هُو پاڻ ۾ بہ هڪبئي سان، عجب ۾ وجهندڙ ڪليل طرح سان، هن حقيقت کي دهرائيندا رهيا. مثال لاءِ سيڪريٽري، جو اُن پردي جي پويان هو، مذاق ڪندي ۽ ڏيان ڏيندي، نڪولائي پارفينووچ جو ڏيان ٽوپي ڏانهن ڇڪايو، جنهن کي بہ هو، اگريون هٿي رهيا هئا.

"توهان کي نقل نويس منشي گرائيڊنيڪو ياد هوندو." سيڪريٽري چوڻ لڳو.

"گذريل اونهاري ڪيس سڄي دفتر جون پگهارون مليون هيون، هُن نمونو ڪيو، تہ نشي ۾ سندس پيسا گم ٿي ويا آهن. پر اُهي پيسا ڪٿي لڌا ويا؟ اُهي سندس ٽوپيءَ جي چندي ۾ هئا. سَؤ روبل نوٽن کي ڇمائي ۽ ويڙهي، چَندي ۾ سبيو ويو هو."

بنهي وڪيلن کي گرائيڊينوڪا جو مقدمو پوريءَ ريت ياد هو. هنن مِتيا جي ٽوپيءَ کي پاسيرو رکيو ۽ فيصلو ڪيائون، تہ ڪپڙن کي پوءِ وري ڇڳيءَ ريت جاچي ڏنو ويندو.

"مون کي معاف ڪر!" اوچتو نڪولائي پارفينووچ مِتيا جي قميص جي ڪف کي ويڙهيل ۽ رت سان پريل ڏسي رڙ ڪري چيو تہ، "اِهو ڇا آهي! رت!؟"

"هائو!" مِتيا کيس ڏکو ڏيندي چيو.

"اِهو تہ رت آهي ..... پر ڪف کي ڇو ويڙهيو ويو آهي؟"

مِتيا کيس ٻڌايو تہ ڪهڙيءَ ريت گريگري کي ڏسندي، سندس ٻانهن رت سان داغدار ٿجي پئي. جڏهن هن پرهوٽين وٽ پنهنجي هٿن کي ڌوتو تہ ڪَفَ ويڙهي ڇڏيا هئائين.

"تون پنهنجي قميص بہ لاهہ! اِها ضروري ۽ گهربل ثابتي آهي."

مِتيا ڪاوڙ ۾ پرجي ڳاڙهو ٿي ويو.

هن واڪو ڪري چيو تہ، "ڇا مان اُگهاڙو ٿيندس؟"

"پريشان نہ ٿيءُ، اسان توکي بي قميص ڏيون ٿا، ۽ ها... اِهي جوراب بہ لاهہ!"

"توهان مذاق تہ نہ ٿا ڪريو؟ ڇا اِهو ضروري آهي؟" مِتيا جون اکيون ڪاوڙ کان ڳاڙهيون ٿي ويون.

"اسان وٽ ڪوبہ مذاق نہ آهي." نڪولائي پارفينووچ سختيءَ سان جواب ڏنو.

"نيڪ آ مان ائين ڪريان ٿو." مِتيا پڻڪندي چيو. بستري تي ويهي، هن پنهنجي جورابن کي لاهڻ شروع ڪيو. هُو برداشت کان ٻاهر بيراهہ ٿجي ويو هو.

ٻين سيني کي ڪپڙا هئا، پر هيءُ اُگهاڙو هو. هيءَ حقيقت بہ هئي، تہ جڏهن هُو اُگهاڙو ٿيو، تہ ٻين جي موجودگيءَ ۾ پاڻ کي ڏوهي محسوس ڪرڻ لڳو. ڪيس هاٿي يقين ٿيڻ لڳو، تہ هُو هاٿي رتبي ۾ سيني کان گهٽ آهي ۽ هنن کي هاٿي پورو پورو حق آهي، تہ هو ڪيس ڇا بہ ڪن.

جڏهن سيئي اُگهاڙا هوندا آهن، تہ ڪو بہ پاڻ کي شرمندو محسوس نہ ڪندو آهي، پر جڏهن هڪڙو عريان هوندو آهي ۽ ٻيا سڀ ڪيس ڏسڻ وارا هوندا آهن، تڏهن اِها بي عزتيءَ جهڙي حالت هوندي آهي. هُو ورائي ورائي پاڻ کي چوڻ لڳو تہ، "هيءُ خواب تہ نہ آهي. مان خواب ۾ بہ اِهڙي بي عزتي جي حالت کي نہ ڏٺو آهي." هن لاءِ جوراب لاهڻ وڏي مصيبت هئي. اهي سخت ميرا ۽ بدبودار هئا ۽ اِهائي حالت سندس ڪپڙن جي بہ هئي. هاٿي تہ سڀ اُن کي ڇڳيءَ طرح ڏسي ٿي سگهيا. سڀ کان خراب ڳالهہ هيءَ هئي، جو هُو پنهنجي پيرن کي ٻچڙو پائيندو هو. هن سڄي حياتي ٻنهي کُڙين کي بدنما ٿي سمجهيو. خاص ڪري هن سڄي پير جي ننهن کي، جن جون نوڪون نڪتل هيون، بيحد بدزيب ٿي سمجهيو. "هاٿي تہ سڀڪو اُن کي ڏسندو." هن خيال ڪيس برداشت کان وڌيڪ پريشان ڪري ڇڏيو ۽ شرمندو ٿي ويو. هُو فوري طور تي ڇاٿي واٽي کهُرو بٽجي ويو. هُن پاڻ پنهنجي قميص کي ڇڪي لاٿو.

"اوهان کي جيڪڏهن شرم نہ اَچي، تہ ڇا ٻي ڪنهن جاءِ کي بہ ڏسندا؟"

"نہ، هاٿي اَجا تہ اُن جي ضرورت ڪانہ آهي."

"تڏهن ڇا، مان اِيئن ئي اُگهاڙو رهندس؟" هن وحشياڻي نموني ۾ چيو.

"هائو، توري وقت لاءِ ڪجهہ بہ ٿي نہ سگهندو ..... مهرباني ڪري گهڙي ڪن هتي ويهہ. بستري مان چادر ڪڍي پاڻ کي ويڙهہ ۽ مان .... هنن سيني کي ڏسندس."

سيئي شيون شاهدن کي ڏيکاريون ويون. ڪپڙن جي تلاشي جي حقيقت درج ڪئي وئي. آخر نڪولائي پارفينووچ چوڻ لڳو تہ، "جڏهن توکان هن ڳالهہ جو قطعي انڪار ٿيو آهي، تہ تو اِها رقم ڪٿان حاصل ڪئي، تڏهن اَسان هن گهڙي ...." آخر نڪولائي پارفينووچ ٻاهر ويو ۽ ڪپڙا سندس پويان ڪڍي ويا. آئپولٽ ڪيرليووچ بہ ٻاهر هليو ويو. مِتيا اَڪيلو ڳوناڻن سان رهجي ويو، جي خاموش بيٺا هئا ۽ منجهانئس اڪيون ئي نہ پيا ڪين. مِتيا چادر ۾ پاڻ کي ويڙهي ڇڏيو ۽ هُو سردي محسوس ڪرڻ لڳو. سندس پير ڄمي ويا هئا ۽ هُو چادر سان پنهنجا پير ڪنهن بہ صورت ۾ ڍڪي نہ ٿي سگهيو. نڪولائي پارفينووچ گهڻي وقت لاءِ ٻاهر هليو ويو، جو برداشت کان وڌي ويو هو. "هُو مون کي ڪتو تا سمجهن." مِتيا خيال ڪيو ۽ سندس ڏند تڏ کان ڪڙڪڻ لڳا. "بد جنس جاچ ڪندڙ عملدار بہ غائب ٿي ويو. اِنهيءَ ۾ شڪ نہ آهي، تہ ڪيس نفرت هئي ۽ هُن مون کي اُگهاڙو ڏسڻ ٿي چاهيو."

مِتيا وري بہ خيال تي ڪيو، تہ سندس ڪپڙن کي جاچ ڪرڻ بعد موٽايو ويندو. پر هن بي عزتيءَ جو ڇا ڪجي، جڏهن نڪولائي پارفينووچ ٻيا ڪپڙا ڪڍائي موٽي آيو؟

هُن هوائي طرح ڪيس چيو تہ، "اِجهو هي ڪپڙا تنهنجي لاءِ آهن." هُو پنهنجي عمل تي نهايت خوش ٿي ڏٺو. مسٽر ڪلگنوف مهرباني ڪري، ضرورت جي مدنظر هي مهيا ڪري ڏنا آهن. جن ۾ صاف قميص بہ آهي. خوش قسمتيءَ سان هي سڀ سندس پيتيءَ ۾ هئا. تون پنهنجا جوراب ۽ ڪپڙا پاڻ وٽ رکي سگهين ٿو.

مِتيا عجيب جذبات ۾ اچي ويو.

"مان ٻي ماڻهوءَ جا ڪپڙا نہ پائيندس." هُن وضاحت سان واڪو ڪري چيو. مونکي پنهنجا ڪپڙا موٽائي ڏيو؟"

"مون کي منهنجا ڪپڙا ڏيو. ڪَڏ ۾ وجهو ڪلگنوف ۽ اُن جي ڪپڙن کي."

ڪين ڪيترو وقت هنن کي راضي ڪرڻ ۾ لڳو. پر ڪيئن بہ هنن ڪيس راضي ڪري ورتو. هنن ڪيس هيئن چئي متاثر ڪيو، تہ جيئن تہ اِنهن تي رت جا داغ آهن، اُن ڪري ثابتيءَ جي لاءِ، ٻين شين سان گڏ، هن جو موجود هئڻ بہ لازمي آهي. ڪين هاڻي ڪوبہ حق نہ آهي، تہ اُنهن کي هاڻي موٽائي ڏين ..... هنن مقدمي جي ضروري شين کي پنهنجي ڏيان ۾ تي آندو. مِتيا آخر هن حقيقت کي سمجهيو. هُو تاريڪي خاموشيءَ سان چپ تي ويو ۽ جلديءَ ۾ ڪپڙا پاتائين. هن اُن وقت محسوس ڪيو، تہ هي ڪپڙا، سندس ڪپڙن کان بهتر هئا. مگر هُن اُن تبديليءَ کي پسند نہ تي ڪيو. پر هي ڪپڙا جيئن تہ سوڙها هئا.

هنن ڪيس وري وڌاءَ ڪرڻ جي لاءِ ڏٻايو، ڇو تہ ڪلگنوف، ڪانئس ٿورو ڊگهو هو ۽ فقط سٽڻ ئي اُن کان ٿوري وڏي هئي. پر ڪوٽ سچ ڀچ ڪلهن وٽ ڪيس سوڙهو تي لڳو. "سيني کي ڪڏ ۾ وجهو. مان مشڪل سان بٽڻ پائي ٿو سگهان." مِتيا بڙ بڙ ڪرڻ لڳو. اوهان مهرباني ڪري ڪلگنوف کي چئو، تہ "مان ڪڏهن بہ ڪانئس ڪپڙا نہ گهريا آهن ۽ هيءَ منهنجو ڪارنامو نہ آهي، جو مون کي مسخري جهڙي پوشاڪ پهرائي وئي آهي."

"هو پاڻ ئي هن ڳالهہ کي چڱيءَ ريت سمجهي ٿو. ڪيس ڪپڙن لاءِ ڪوبہ ڏک نہ آهي، جي توکي اُڌارا وٺي ڏنا ويا آهن، پر هُو هن سڄي ڪارگذاريءَ کان غمناڪ آهي." نڪولائي پارفينووچ پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو.

هن پنهنجي ڏک کي لڪائيندي چيو تہ: "نيڪ آهي، هاڻي ڪهڙو اِرادو آهي ۽ مان ڪاڏي وڃان؟"

ڪيس چيو ويو تہ، هُو هاڻي ٻي ڪمري ۾ وڃي، مِتيا ڪاوڙ ۾ بُڙ بُڙ ڪندو اوڏانهن هليو ويو. هن ڪوشش ڪئي، تہ هو ڪنهن کي بہ نہ ڏسي. ٻئي ماڻهوءَ جي

ڪپڙن ۾ پاڻ کي ڏسي، بيحد رنجيده هو. پر ڳوناٿن جي نظر ۾ بہ حقير ٿي ڏنو ۽ تريفان بورسووچ جي نگاهہ ۾ بہ، جنهن ڪنهن سبب کان دروازي مان منهن ڪڍيو هو ۽ جلد ئي غائب ٿي ويو هو. مِتيا پنهنجي دل ۾ خيال ڪيو، تہ هُو ڪيس هن عجيب پوشاڪ ۾ ئي ڏسڻ لاءِ آيو هو. هُو اڳي وانگر ساڳي ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. ڪيس واهيات خواب جهڙا جذبا محسوس ٿيڻ لڳا. ڇڻ تہ هُو پنهنجي حال ۾ نہ هو.

"نيڪ آهي، پر هاڻي ڇا ٿيندو؟" هُن ڪين چوڻ شروع ڪيو تہ "مون کي بيد ئي لڳايا ويندا. اوهان جي لاءِ هاڻي، اِهوئي تہ باقي رهيو آهي. هن ڏندن کي ڪَرٽيو. هن فقط جاچ ڪندڙ عملدار سان ٿي ڳالهايو ۽ نڪولائي پارفينووچ ڏي ڪو بہ ڌيان نہ ٿي ڏنو، ڇڻ تہ هن ساڻس ڳالهائڻ نہ ٿي گهريو."

"بدمعاش! هو تہ هن جي جوراب کي ويجهو ٿي نهاري رهيو هو ۽ ٻاهر ڪڍي اِنهيءَ لاءِ ڏيکاري رهيو هو، تہ ڪيڏا نہ غليظ آهن.."

"خير، هاڻي اَسان کي پنهنجي شاهدن ڏي رجوع ٿيڻ گهرجي." نڪولائي پارفينووچ چيو. ڇڻ تہ هُو، مِتيا جو جواب ڏئي رهيو ه و.

"هائو!" جاچ ڪندڙ عملدار چيو. هُو ڪنهن گهَري خيال ۾ ٿي ڏنو.

"دمتري فيودورپاولووچ، اَسان تنهنجي فائدي لاءِ اُهو سڀ ڪجهہ ڪيو آهي، جو ڪرڻ ڪپندو هو." نڪولائي پارفينووچ ڳالهائڻ لڳو، پر جڏهن تہ توکان، اُن پيسن جي متعلق تہ توکي اُهي ڪٿان هٿ آيا، تنهنجو انڪاري جواب آهي، اُنڪري اَسان هن گهڙي ....."

"تنهنجي مندبيءَ ۾ اِهو ڪهڙو پٿر آهي؟" وري بہ مِتيا دخل ڏيندي وچ ۾ چيو. ڇڻ تہ هُو ڪنهن رويا کان جاڳي پيو هو. هُن اُنهن ٽن مُندين مان، جي نڪولائي پارفينووچ جي هٿ ۾ پيون هيون، هڪ ڏي اشارو ڪري چيو.

نڪولائي پارفينووچ ڪيس عجب مان چيو تہ "مندي؟"

"هائو اها .... جا تنهنجي وڄئين آڱر ۾ آهي، جنهن ۾ نندِيون نندِيون رڳون ٿيون ڏسجن. اِهو ڪهڙو پٿر آهي؟" مِتيا نندِڙي ٻار وانگر اُن تي زور ڏيڻ لڳو.

"هيءُ ميرانجهڙو پڪراج آهي." نڪولائي پارفينووچ ڪيس مشڪندي چيو. "تون هن کي ڏسندين؟ مان لاهي تو وٺان."

مِتيا جوش مان واڪو ڪري چيو، "نہ، نہ لاهجانءِ. اوچتو هُو ڇڻ تہ جاڳي پيو ۽ پاڻ تي ڪاوڙجڻ ٿيڻ لڳو. "نہ لاهجانءِ!" ..... اُن جي ڪابہ ضرورت نہ آهي .... ڪڏ ۾ وجهينس. شريف انسانو! اوهان منهنجي دل کي داغ هڻي ڇڏيو. ڇا اوهان اِئن خيال بہ ڪري سگهو ٿا، تہ جيڪڏهن مان پنهنجي پيءُ کي ماريو هجي ها، تہ اوهان

ڪان اُن کي ڳجهو رکان ها. مان سخن سازي ڪريان ها، ڪوڙ ڳالهايان ها ۽ لڪي وڃان ها. پر اهو دمتري ڪرامازوف جو وڙ نہ آهي. هُو اهڙي ڪابہ ڳالهہ نہ ڪندو. جيڪڏهن مان ڏوهي هجان ها، تہ مان قسم کڻي ٿو چوان، تہ اوهان جي لاءِ ڪڏهن بہ نہ ترسان ها ۽ جيئن مان اوهان کي ٻڌايو آهي، تہ پاڻ کي مارڻ لاءِ صبح تائين ترسيو هوس، اُن حالت ۾ اڳ ۾ ئي پاڻ کي ماري ڇڏيان ها. پرهہ ڦٽيءَ تائين بہ نہ ترسان ها. مون کي هاڻ پنهنجي لاءِ خبر پوي ٿي. مان ويهن ورهين ۾ تہ ڪجهہ بہ سکي نہ سگهيو هوس، پر هن منحوس رات ۾ جو ڪجهہ سکيو اٿم، سوگهڻو ڪجهہ آهي ..... ڇا اهڙيءَ رات ۾ مان ايئن ٿي پئي سگهيس. جيئن اوهان ڏسو ٿا؟ ۽ هيئن اوهان جي سامهون يا ٻين جي سامهون ايئن ويهي ٿي سگهيس، جيڪڏهن مان پنهنجي پيءُ جو قاتل هجان ها. جڏهن تہ اتفاقي طور تي گريگري جو قتل مون کي سڄي رات آرام ڏئي نہ سگهيو آهي. خوف کان نہ - اوهان جي سزا جي خوف کان نہ! فقط ڏک ۽ افسوس کان. اوهان اُميد ٿا رکو، تہ اوهان جهڙن طعني هڻندڙن جي اڳيان، مان ڪُلي ڳالهايان، جي پاڻ ڪجهہ نہ آهن، نہ وري وڻن کو اعتبار آهي. اَنڌيون رڍون ۽ طعنيزن! اوهان کي وري اُها ٻي اَڻ وڻندڙ ڳالهہ ٻڌايان، تہ مان هيئن ڪيو آهي. اهو وري ٻيو غم ٿيندو. مان ڪڏهن بہ ٻڌائڻ لاءِ تيار نہ ٿيندس، پوءِ ڇو نہ ايئن ڪرڻ سان، مان اوهان جي تهمت کان بچي وڃان. نہ انهيءَ کان سائبيريا چڱي آهي! اُنهيءَ ماڻهوءَ جنهن منهنجي پيءُ جو دروازو کوليو آهي، اُنهيءَ ئي ڪيس قتل ڪيو آهي ۽ قُريو آهي. اُهو ڪير آهي؟ مان پنهنجي دماغ کي ڦيرائي رهيو آهيان ۽ سوچ ۾ آهيان، تہ اُهو ڪير ٿي سگهي ٿو؟ پر مان اوهان کي صاف ٻڌايان ٿو، تہ اُهو دمتري ڪرامازوف نہ آهي. بس اهائي حقيقت آهي، جا مان اوهان کي ٻڌائي سگهان ٿو. اهائي ڪافي آهي. هاڻي مون کي اڪيلو ڇڏيو ..... مون کي ملڪ بدر ڪريو، پر مون کي وڌيڪ پريشان نہ ڪريو. هاڻي پنهنجي شاهدن کي سڏيو."

مِتيا پنهنجي ڊرامي جي تنها ڪلامي پوري ڪئي، جڻ تہ هُو فيصلو ڪري چڪو هو، تہ هُو آئنده بلڪل چپ رهندو. جاچ ڪندڙ عملدار سمورو وقت گهُوري نهاريندو رهيو، پر جڏهن هن ڳالهائڻ بند ڪيو، تڏهن جڻ تہ هُن ايئن سمجهيو، تہ اها بلڪل معمولي ڳالهہ هئي. وڻس ڪوبہ اَثر يا همدردي ڪانہ هئي.

"ها، جنهن ڪليل دروازي جي باري ۾ هاڻي تو ڳالهايو، اَسان توکي ٻڌايون ٿا، تہ اها نهايت دلچسپيءَ جهڙي ثابتي آهي. تنهنجي لاءِ بہ ۽ اَسان جي لاءِ بہ. اسان وٽ گريگري اُن حقيقت کي پيش ڪيو آهي. ها اُن پوڙهي، جنهن کي تو زخمي ڪيو آهي. جڏهن هُو هوش ۾ آيو، تڏهن وضاحت ۽ صفائيءَ سان ٻُڌايو ۽ اَسان جي سوال جي

جواب ۾، تہ جڏهن هُو ڏاڪن تي ٻاهر آيو ۽ باغ ۾ لُڙ ٻڌائين. تڏهن هن پختو ارادو ڪيو، تہ هُو اُن ننڍڙي دروازي ڪان اوڏانهن ويندو، جو اُن وقت ڪليل هو. تنهنجي ڊوڙڻ ڪان اڳ ۾ جو اهو واقعو آهي. جيئن تون اڳ ۾ ٻڌائي چُڪو آهين، تہ اونداهي ۾، تو ڪليل دريءَ مان پنهنجي پيءُ کي ڏٺو. گريگري ڪبي طرف نهاريو ۽ ان وقت دريءَ کي ڪليل ڏسي، هن پنهنجي تمام ويجهو ڏٺو، تہ دروازو ڪليل هو. جنهن دروازي جي بابت تو ٻڌايو هو، تہ هُو ڪليل هو. تون سمورو وقت باغ ۾ هئين. مان توکان هي نہ لڪائيندس، تہ پختي طرح ۽ رازدارانہ سندس شاهدي آهي، تہ تون پڻ اُن دروازي مان ضرور ڊوڙيو هوندين. جيتوڻيڪ هن پنهنجي اکين سان توکي ايئن ڪندي نہ ڏٺو هو. هن توکي پهريائين، ڪجهہ فاصلي تي باغ ۾ ڏٺو ۽ تون لوڙهي ڏانهن ڊوڙندو ٿي وئين."

مِتيا گفتگو تي پنهنجي جاءِ تان ٽپو ڏئي اُٿڻ وارو هو.

"بيوقوف! هن ڪاوڙ مان چيو. هيءَ هڪ نسورو ڪوڙ آهي. هن ڪڏهن بہ دروازي کي ڪليل نہ ڏٺو هوندو، ڇاڪاڻ تہ اُهو بند هو. هُو ڪوڙ تو ڳالهائي."

"منهنجو هيءُ فرض آهي، تہ مان هن حقيقت کي وري دهرايان، تہ هُو پنهنجي بيان ۾ نهايت پختو هو. هُو ڪٿي بہ نہ لڏيو. هُو اُن تي پوريءَ ريت قابو آهي. اسان ڪانئس ڪيترا پيرا آڏي پڇا ڪري چُڪا آهيون."

نڪولائي پارفينووچ ڪيس پوريءَ طرح يقين ڏيارينديِ چيو، تہ اَسان ڪانئس ڪيئي پيرا آڏي پڇا ڪري چُڪا آهيون.

اهو ڪوڙ آهي، اهو ڪوڙ آهي! مون کي تباهہ ڪرڻ جي هيءَ ڪوشش آهي. اُن پاڳل ماڻهوءَ جي تصور جو فريب آهي. مِتيا اَچا واڪا ڪري چوڻ لڳو، تہ "هُو پنهنجي رت جي گهٽي وهڻ سبب، بَڪي رهيو آهي ..... هُن اُن کي چڱيءَ ريت ڏٺو هوندو، جڏهن، هُو اُتي آيو هوندو. هُو بَڪي رَهيو آهي."

"هائو، پر هن پنهنجي زخمن کان پوءِ، دروازي کي ڪُليل نہ ڏٺو هو، اڳ ۾ ئي ڏٺو هو. يعني جيئن هو پنهنجي جاءِ مان باغ ۾ ويو هو."

"پر اهو ڪوڙ آهي، غلط آهي! ايئن ڪڏهن بہ ٿي نہ ٿو سگهي. هُو مون کي ڦاسائي رهيو آهي، رڳو نفرت کان ..... هُن ڪڏهن بہ ايئن نہ ڏٺو هوندو .... مان ڪڏهن بہ انهيءَ دروازي کان نہ آيو هوس." مِتيا جواب ڏنو.

جاچ ڪندڙ عملدار، نڪولائي پارفينووچ ڏي مُڙيو ۽ ڪيس اَثرائتي آواز ۾ چيائين تہ:

"هاڻي هن کي سندس سامهون پيش ڪر."

"تون هن شيءِ کي سچاٽين ٿو؟"

نڪولائي پارفينووچ ميز تي هڪ ڊگهو ۽ ٽلهو سرڪاري لفافو رکيو، جنهن تي ٽي مهرون اڃا لڳل ٿي ڏنيون. لفافو خالي هو. اُهو هڪ طرف کان ڦاٽل تي نظر آيو. مِتيا جون اکيون اُن کي ڏسي ڦاٽي ويون ۽ عجب مان اُن کي گهوري نهارڻ لڳو.

"هيءُ، هيءُ منهنجي پيءُ جو هئڻ گهرجي. اِهو، اُهو لفافو آهي، جنهن ۾ ٽي هزار روبل پيل هئا. جيڪڏهن ان تي ايئن لکيل آهي ته: "منهنجي نوخيز چوزي لاءِ، ته اُن ۾ ٽي هزار روبل هئا." مِتيا واڪو ڪري چوڻ لڳو. "اوهان ڏسو ٿا، ته اُن تي ٽي هزار روبل لکيل آهن؟"

"بيشڪ اسان ڏسون ٿا، پر هن ۾ رقم ته موجود ڪانه آهي. هي خالي آهي. هيءُ، مقتول جي هنڌ جي پرسان زمين تي پيو هو ۽ پردي جي پويان."

ٿورن منٽن لاءِ مِتيا پٽ بڻجي ويو. پوءِ چوڻ لڳو: "شريف انسانو، هيءُ ڪم سميرڊياڪوف جو آهي. هو ئي آهي، جنهن کيس قتل ڪيو آهي ۽ ڦُريو آهي. ٻي ڪنهن به ماڻهوءَ کي خبر نه هئي، ته اِهو لفافو ڪٿي رکيو آهي؟ اِهو سميرڊياڪوف ئي آهي، اِها ڳالهه هاڻي ظاهر آهي."

"پر تون به ته هن لفافي کي ڄاڻين ٿو ۽ اِهو سندس وهاڻي جي هيٺان هو؟"

"مان هن کي ڪڏهن به نه ٿي ڄاتو ۽ نه وري مان ڪڏهن هن کي ڏٺو هو. هيءُ پهريون پيرو آهي، جو مان هن کي ڏٺو آهي. مان فقط سميرڊياڪوف کان هن جي بابت ٻُڌو هو. هيءُ ئي ماڻهو آهي، جنهن کي خبر هئي، ته پوڙهي اُن کي ڪٿي لڪائي رکيو آهي؟ مون کي ڪابه خبر نه هئي!" مِتيا جو مڪمل طرح ساهه هيٺ مٿي کڄي رهيو هو.

"پر تو ته اَسان کي پاڻ ٻڌايو، ته اِهو لفافو فوتي يعني تنهنجي پيءُ جي وهاڻي هيٺان هو. تو خاص طرح اِها ڳالهه ٻڌائي، ته اِهو سندس وهاڻي هيٺان هو. توکي پَڪ سان اُن جي خبر هئي." نڪولائي پارفينووچ چيو، ته اَسان اِهو لکي ڇڏيو آهي ۽ اُن کي قبول ڪيو اَٿئون.

"بيوقوف! هيءُ ته واهيات آهي! منهنجي ڪڏهن به اِها مراد نه هئي، ته اِهو سندس وهاڻي جي هيٺان هو." ڪڏهن به اِهو سندس وهاڻي جي هيٺان ٿي نه ٿو سگهي. هيءُ فقط اتفاقي گمان ٿي سگهي ٿو، ته اِهو خط سندس وهاڻي هيٺان هو. سميرڊياڪوف ڇا ٿو چوي؟ اوهان کانئس پڇيو آهي، ته اِهو ڪٿي هو؟ اِهائي ته مکيه ڳالهه آهي ..... مان ته اوجهڙ وڃي پنهنجي خلاف ئي ڳالهائي رَهيو آهيان. مان خيال ڪرڻ کان سواءِ ئي ايئن چئي ڏنو، ته اِهو سندس وهاڻي جي هيٺان هو. هاڻي اوهان

ڇاڻو ٿا، ته ڪيئن نہ هڪ ماڻهو غلط ڳالهيون، بنا ڪنهن مطلب جي ٻڌائي ٿو. پر اهي سيئي ڳالهيون سميرڊياڪوف ڇاڻي ٿو، فقط سميرڊياڪوف، نہ ٻيو ..... هُن هيءُ مون کي ڪڏهن بہ نہ ٻڌايو هو، ته اُهو ڪٿي رکيو آهي؟ پر اهو سڄو ئي سندس ڪم آهي. ان ۾ ڪوبہ شڪ نہ آهي. هن ئي ڪيس قتل ڪيو آهي، اهو روز روشن وانگر ظاهر آهي." مِتيا گهڻي ڪان گهڻو جوش ۾ پرجي ويو. "توهان هن کي ڇڳيءَ ريت سمجهو ٿا ۽ اُن کي گرفتار ڪيو ..... هُن ڪيس اُن وقت قتل ڪيو. ايئن جنهن وقت مان ڊوڙندو ٿي ويس ۽ گريگري بيهوش هو ..... اهو هاڻي بلڪل صاف ٿو معلوم ٿئي ..... هُن ڪيس نشاني ڏني ۽ منهنجي پيءُ دروازو کوليو .... ڇاڪاڻ ته ٻيو ڪوبہ نہ، پر هيءُ ئي نشانيون ڇاڻندو هو. نشانيءَ کانسواءِ منهنجو پيءُ ڪڏهن بہ دروازو نہ کولي ها ....."

"تون وري بہ اسباب کي وساري رهيو آهين." جاچ ڪندڙ عملدار پنهنجي راءِ ڏيندي چيو. هُو اَجا بہ ساڳي روڪ سان ڳالهائي رَهيو هو. جيتوڻيڪ اُن ۾ سندس خوشي بہ پئي ڏٺي. "حقيقت ۾ اِشاري ڏيڻ جي ڪابہ ضرورت نہ هئي، جڏهن تہ دروازو اڳ ۾ ڪليل هو. تون اُن وقت باغ ۾ هئين ....."

"در، در،" مِتيا زور سان چيو. هُن بنا ڪنهن گفتگو جي جاچ ڪندڙ عملدار کي عجب مان ڏٺو ۽ نااُميديءَ مان ڪرسي جي پٺ ڏي وجي ڪريو. سيئي خاموش ٿي ويا.

"هائو، دروازو! .... هيءُ هڪ خواب هو ..... خدا منهنجي خلاف ٿو ڏسجي." هن پريشانيءَ مان چيو. هن مڪمل طرح، مضبوط ڪرڻ واري عجب جي نگاهہ سان اُن کي ڏٺو.

"ٻُڌ" جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس چيو، "۽ تون پنهنجو پاڻ فيصلو ڪر، دمتري فيودورپاولووچ. هڪ طرف اسان وٽ هيءَ ثابتي آهي، تہ تون اُن دروازي کان پڳو هئين، جو ڪليل هو. هيءَ اُها حقيقت آهي، جا توکي ۽ اسان کي وکوڙي وئي آهي. ٻئي طرف تنهنجي، سمجهہ کان ٻاهر ثابت قدمي ۽ اَجا بہ ايئن چئجي، تہ اُن حقيقت کي ٻڌائڻ کان ضد واري خاموشي، تہ اها رقم توکي ڪٿان ملي هئي، جا اوجتو تنهنجي هٿن ۾ ڏٺي وئي، جڏهن تہ تي ڪلاڪ اڳ ۾، تنهنجي ئي زبان موجب، تو پنهنجي پستول کي ڏهن روبلن جي لاءِ گروي رکيو هو! انهن سڀني حقيقتن کي هاڻي پنهنجي سامهون رکي، پاڻ ئي فيصلو ڪر! اسان ڪهڙي ڳالهہ تي اعتبار ڪريون ۽ ڪهڙيءَ جي تائيد ڪريون؟ اسان جي سرد مهري، سختي ۽ بي پرواهي جي شڪايت نہ ڪر، جي تنهنجي دل جي مهرباني ۽ واري ڏَڪ ڏَڪ کي سمجهڻ کان قاصر آهن ..... ڪوشش ڪري اسان جي جوابدارين ۾ لنگهي اچ ....."

مِتيا، بيان ڪرڻ کان ٻاهر ڪاوڙ ۾ اَچي ويو ۽ سندس منهن جو رنگ هيڏو ڦي ويو.

"نَيڪ آهي!" هُن اوچتو رڙ ڪري چيو. "مان اوهان کي پنهنجو راز ٻڌايان ٿو. مان هيءُ اوهان کي ٻڌائيندس، تہ اِها رقم مون کي ڪٿان هٿ آئي ..... مان پنهنجي ندامت کي ظاهر ڪريان ٿو. اُن جي لاءِ، هن ڪانپوءِ نہ مان اوهان کي ڪو ڏوهہ ڏيندس نہ پاڻ کي."

"دمتري فيودورپاولووچ، اسان ۾ يقين رک." نڪولائي پارفينووچ خوشي ۽ رحم ڀري گڏيل آواز سان ڪيس چيو تہ، "اُها سڀڪا خلوص واري قبوليت، جا تنهنجي طرف کان هوندي، پوءِ پوري ريت اَثر واري ۽ تنهنجي فائدي ۾ هوندي ۽ شايد اُن کان بہ مٿي وڃي ....."

پر جاچ ڪندڙ عملدار، ڪيس ميز جي هيٺان خفيف ڏکو ڏنو ۽ هُن ڳالهائيندي پاڻ کي سنڀالي ورتو. مِتيا، ڪين سمجهي نہ سگهيو.

هيءُ سبب ثابتيءَ جو هڪ اِهڙو حصو هو، جو جيتوڻيڪ خفيف آهي، پر جيئن ٻڌايو ويو آهي، ڪنهن حد تائين مِتيا جي فائدي ۾ آهي. پر هن شاهديءَ جي حصي کي مايوس ڪيو ويو. جاچ ڪندڙ عملدار جي پڇا ۾، ته اِهي ٻه هزار ٽي سَؤ روبل ڪٿي آهن؟ جيئن ته هُن پاڻ ئي انڪار ڪيو آهي، ته وٽس پندرنهن سَؤ روبل ڪان مٿي ڪجهه به نه هو. مِتيا رازداراڻي نموني جواب ڏنو، ته سندس مطلب ته هُو هُن ننڍي قد واري، ڪي شرماشينا جا اُهي سيئي حق ڏيندو، جي هن اڳ ۾ ئي مسونوف ۽ خاتون هائلڪوف کي ڏيڻا ڪيا هئا. جاچ ڪندڙ عملدار، اعتماد سان سندس سخن سازيءَ جي معصوميت تي مرڪڻ لڳو.

"تو ايئن خيال ڪيو هو، ته هُو ٻه هزار ٽي سَؤ روبل نقد جي عيوض، تنهنجي هن سودي کي قبول ڪندو؟"

"هُو يقيناً هن کي قبول ڪري ها." مِتيا گرم جوشيءَ سان ظاهر ڪيو. ڇو؟ هيڏي نهاريو، هُو ايئن ڪرڻ سان شايد ٻن ڪان وڌيڪ، چار اَڃا به وڌيڪ ڇهه هزار روبل حاصل ڪري ها. هُو پنهنجا پول ۽ يهودي وڪيل هن معاملي لاءِ ڇڏي ها ۽ شايد ٽن هزارن ڪان سواءِ اُن پوڙهي ڪان سڄي ملڪيت حاصل ڪري ها.

پان مسيولووچ جي شاهدي کي ياداشت ۾ داخل ڪيو ويو ۽ پوري تفصيل سان، اُن ڪان پوءِ پول کي رخصت ڏني وئي. پتن تي جا نڳي ڪئي وئي هئي، اُن کي مشڪل سان هٿ لاتو ويو. نڪولائي پارفينووچ ڪائن بيحد خوش هو ۽ هن نه ٿي چاهيو ته ٿوري رقم جي لاءِ، پاڻ کي رنج ۾ وجهن، جا هڪ بيوقوفي هئي ۽ نشي جو جهڳڙو. اُن رات ڪافي بدنظمي ۽ شراب جو دور هو ..... اِن ڪري، به سَؤ روبل پول جي ڪيسي ۾ ئي رهجي ويا.

هنن ڪان پوءِ ميڪزيموف کي سڏيو ويو. هُو بزدليءَ جو اظهار ڪندو، ننڍڙيون ننڍڙيون وڪون ڪٽندو آيو. هُو پريشان ۽ ڏڪويل پئي معلوم ٿيو. هن سموري وقت ۾، هُو گروشينڪا سان گڏ هو. سندس پاسي ۾ هيٺ خاموش ويٺو هو. هُو وقت بوقت چپ ڪڍي، مٿس روئي رَهيو هو ۽ اڪين جي ڳوڙهن کي چيڪ جي نيري رومال سان اُگهندو ٿي رهيو. جيئن مائيڪل ماڪرووچ پوءِ ٻڌايو ٿي، ته سندس حالت اُن وقت بيحد خراب هئي، ايتري قدر جو هوءَ ڪيس تسلي ڏيندي ۽ پرجائيندي ٿي رَهي. پوڙهي هڪدم قبول ڪيو، ته هُن پنهنجي غربت جي باعث ڏهه روبل هن ڪان قرض طور ورتا هئا ۽ هُو ڪيس موٽائي ڏيڻ لاءِ تيار آهي. نڪولائي پارفينووچ جي سِڌن سوالن موجب، ته اُن وقت دمتري فيودورپاولووچ جي هٿن ۾ ڪيتري رقم هئي ۽ جيئن ته هن ڪيس ڏهه روبل ڏنا هئا، اِهڙيءَ حالت ۾ هُو ڪيس ايترو ته ويجهو هو، جو رقم

ڪي هُو چڱيءَ ريت ڏسي سگهيو هوندو. ميڪزيموف بنا ڪنهن هيڪ جي چئي ڏنو ته، "ويهه هزار روبل!"

"تو اڳي ايتري رقم، ٻي هنڌ ٻه ڪٽي ڏني آهي؟" نڪولائي پارفينووچ ڪانئس پڇيو.

"ويهه هزار روبل ته نه، پر يقين سان مان چوان ٿو، ته ست هزار روبل مان ڏنا آهن. منهنجي زال منهنجي ملڪيت، ايترن پيسن ۾ گروي رکي هئي. هُن مون کي اها رقم پري کان ڏيکاري هئي ۽ اُن بابت لاڻ هٿي رَهي هئي. اهو هڪ ٿلهو بنڊل هو ۽ سيئي نوٽ انڊلٽ جي رنگ وارا هئا. دمتري فيودورپاولووچ جا ٻه سائي رنگ وارا هئا ....."

ڪيس گهڻو وقت نه ترسايو ويو. آخر گروشينڪا جو وارو آيو. نڪولائي پارفينووچ، هن خوف کي محسوس ڪيو، ته سندس آمد جو اَثر مِتيا تي ضرور پوندو. اُن ڪري، هن اڳ ۾ ئي ٿورا لفظ تسليءَ لاءِ ڪيس چيا. پر مِتيا خاموشيءَ سان پنهنجي مٿي کي جهڪايو، جنهن مان سندس مطلب هو، ته هُو ڪوبه تماشو نه بڻائيندو. مائيڪل ماڪرووچ پاڻ گروشينڪا کي اندر وٺي آيو. هوءَ سخت ۽ اُداس چهري سان اندر آئي. نڪولائي پارفينووچ جي آڇڻ تي، خاموشيءَ سان ڪرسي تي ويهي رَهي. هوءَ زرد ۽ سرد ٿي نظر آئي ۽ پاڻ کي هڪ شاندار ڪاري شال سان ڍڪي ڇڏيو هئائين. هو خفيف سرديءَ جي بخار کي محسوس ڪري رَهي هئي. هيءَ اُن طويل بيماريءَ جا جيوڙا هئا، جي اُن رات جي اَثر جي سبب کان هئا. سندس ڳنڀير روش، سندس سنئين سِڌي انتظار واري نگاهه، ۽ مانيٽين عادتن، اُتي جي ويٺلن تي، سندس ئي فائدي ۾ وڏو اَثر پيدا ڪيو. خود نڪولائي پارفينووچ، سندس هن شان شوڪت کان ڪنهن حد اندر موهجي ڇُڪو هو. هن بعد ۾ انهيءَ حقيقت کي قبول ٿي ڪيو، ته هُن پهريون ڀيرو ڏٺو هو، ته عورت ڪيتري قدر حسين ٿيندي آهي. جيتوڻيڪ هن ڪيترائي دفعا اڳ ٻه ڪيس ڏٺو هو، پر هُو هميشه ڪيس شهر جي هڪ بيوفا عورت سمجهندو ٿي رهيو. ڪيس سماج جون بهترين خوبيون حاصل هيون. جيئن ته پوءِ هن ڪيترين شريف عورتن ۾ چيو ٿي، ته هيءَ عورت وڏي شخصيت ۽ لڇڻ واري آهي. ايتري قدر جو زالن جي صف ۾ ۽ هر طرح سان اول رهڻ جي حقدار آهي. اُنهن عورتن ڪيس ناراض ٿي، هڪ ٻئي جوابدار نوجوان جو مهڻو ڏنو.

جيئن هوءَ ڪمري ۾ اندر آئي، ٿوري وقت لاءِ هن مِتيا ڏي ڏٺو. جنهن ٻي آراميءَ سان ڪيس نهاريو ٿي. سندس چهري کي ڏسندي ئي، منجهس پختگي پيدا ٿي وئي. ابتدائي لازمي جاچ ڪان پوءِ نڪولائي پارفينووچ، هيڪندي ڪيس چيو، جنهن ۾ وڏي مروت به هئي، ته هوءَ ڪهڙن شرطن سان، برطرف ٿيل ليفٽيننٽ سان گڏ هئي؟ يعني

باب ستون

مِٽيا جو راز، نفرت سان ظاهر ٿئي ٿو

"شريف انسانو!" هن ساڳي جوش مان چوڻ شروع ڪيو: "مان پنهنجي پوري قبوليت ڏيڻ گهران ٿو. تہ اِها سموري رقم منهنجي پنهنجي هئي."

هيءُ ٻڌي وڪيلن جا منهن ئي لهي ويا. ڪين اِنهيءَ جواب ٻُڌڻ جي اُميد ئي نہ هئي.

"تنهنجو مطلب ڇا آهي؟" نڪولائي پارفينووچ هيڪڻ لڳو. "جڏهن تہ ساڳي ڏينهن پنجين بجي، تنهنجي پنهنجي قبوليت موجب ....."

"ڪڏ ۾ وجهو ساڳي ڏينهن، پنجين بجي کي ۽ منهنجي قبوليت کي. هاڻي اُنهن جو ڪوبہ سوال پيدا نہ ٿو ٿئي. اِها منهنجي پنهنجي رقم آهي. جنهن کي مان چورايو هو. منهنجو مطلب آهي، تہ اِها منهنجي نہ هئي، پر مان اُن کي چورايو هو. اِهي پندرنهن سَؤ روبل هئا ۽ اِهي هميشہ مون سان ٿي رهيا ....."

"پر اهي توکي ڪٿان هٿ آيا؟"

"اِهي مان پنهنجي ڳچيءِ مان ورتا. شريف انسانو، هن ساڳي پنهنجي ڳچيءَ کان ..... اِهي منهنجي ڳچيءَ جي چوڌاري هئا ۽ هڪ اڳڙيءَ ۾ سبيل. اِهي منهنجي ڳچيءَ جي چوڌاري ٿي رهيا. نهايت گهڻي وقت کان، ويجهي، مهيني کان منهنجي ڳچيءَ جي چوڌاري ٿي رَهيا ..... اِها منهنجي لاءِ ندامت ۽ پشيماني آهي."

"پر! هي تو ڪنهن کان ٽڳائي ورتا هئا؟"

تنهنجو مطلب چوريءَ کان آهي؟ هاڻي صاف ڳالهاءِ. مان اِيئن خيال ڪريان ٿو، تہ حقيقت ۾ مون اِهي چورايا هئا، پر اوهان اُن کي اَجا بہ وڌيڪ سمجهو. مون اِهي پيسا دغا سان ٽڳايا هئا، پر مان اِيئن سمجهان ٿو، تہ اِها چوري ڪئي اَٿم، يعني گذريل رات اهو ڪم ڪيو اَٿم.

"گذريل رات! تو تہ ٻڌايو، تہ گذريل مهيني کان تو، اِها رقم حاصل ڪئي آهي؟"

"هائو، پر پنهنجي پيءُ کان نہ، اوهان پريشان نہ ٿيو. مان اِها رقم پنهنجي پيءُ جي نہ چورائي آهي، پر هڪ عورت کان. اوهان جي دخل اندازي ڏيڻ کان اڳ ۾، سيڪجهہ ٻڌائڻ گهران ٿو. اِهو ٻڌائڻ ڏاڍو ڏکيو ٿو لڳي. مهينو کن اڳ ۾، مون کي ڪيٿرينا ايونونا پاڻ وٽ گهرايو هو. منهنجيءَ اڳوٽي مڱيندي! ڇا تون اُن کي ڄاڻين ٿو؟"

"هائو!"

"مان ڄاڻان ٿو، تہ تون ڪيس ڄاڻين ٿو. هوءَ نهايت شاهاڻي عورت آهي.

شاهاڻين کان شاهاڻي. گهڻي وقت کان هوءَ مون کي نفرت سان ڏسي رَهي آهي. ڪنهن بهتر اسباب هيٺ، هوءَ مون کي حقارت سان ڏسي ٿي!"

"ڪيٽرينا ايونونا!" نڪولائي پارفينووچ، حيرت مان چيو. جاچ ڪندڙ عملدار کان بہ ڇرڪ نڪري ويو.

"اڙي، سندس نالو بيهودي ريت نہ وٺو. مان بدمعاش آهيان، جو سندس نالو، هن معاملي ۾ گهلي آيو آهيان. هائو مون ڏٺو آهي، تہ هوءَ مون کي ڏڪاري ٿي ..... گهڻي وقت کان .... شروع کان ئي .... انهيءَ شام جي وقت کان ئي، جڏهن هوءَ منهنجي گهر ۾ آئي هئي .... پر هيءُ ڪافي آهي. توهان هن جي لائق ئي نہ آهيو، جو هن حقيقت کي ٻڌو. هن جي ڪابہ ضرورت نہ آهي. مان اوهان کي فقط اهو ٻڌائيندس، تہ مهينو اڳ ۾، هُن مون کي ٽي هزار روبل ڏنا هئا، تہ مان سندس پيٽ ۽ ٻي مائٽ ڏي ماسڪو موڪليان. (ڇڻ تہ هوءَ اوڏانهين پاڻ موڪلي نہ ٿي سگهي، مان ..... اُن بدنصيب گهڙيءَ ۾، جا منهنجي حياتيءَ جي سخت اونداهي ساعت هئي، ٻيءَ سان محبت ڪرڻ لڳو هوس. جا هاڻي هيٺ ويٺي آهي، يعني گروشينڪا. مان اُن کي هتي ماڪرو ۾ وٺي آيس ۽ ٻن ڏينهن ۾ اُنهن منحوس پيسن مان، اڌ هتي وجايم. يعني ٽن هزارن مان. باقي اڌ رقم پاڻ وٽ محفوظ رکيم. مون اهي پندرنهن سَوُ روبل ڳڇيءَ جي تعويذ وانگر، پنهنجي ڳچيءَ ۾ پائي رکيا. پر ڪالهہ مان اُنهن کي کوليو ۽ خرچ ڪيم. اُنهن مان ڇا بچيو؟ اهي اَٺ سَوُ روبل، جي هاڻي اوهان جي قبضي ۾ آهن، نڪولائي پارفينووچ. اهائي باقي رقم آهي، جا ڪالهہ مون وٽ هئي."

"مون کي معاف ڪر، اهو ڪهڙي ريت؟ ڇو جڏهن مهينو اڳ ۾ تون هتي آيو هئين، تہ ٽي هزار روبل خرچ ڪيا هُيئي نہ پندرنهن سَوُ. سيڪوئي اها حقيقت ڄاڻي ٿو."

"ڪير ٿو اُن کي ڄاڻي؟ ڪنهن اُنهن کي ڳڻيو هو؟ ڇا مان ڪنهن کي چيو هو، تہ اُن رقم کي ڳڻي؟"

"ڇو، تو سڀ کي، پاڻ ئي تہ ايئن ٻُڌايو هو، تہ تو پورا ٽي هزار روبل خرچ ڪيا هئا؟"

اهو سچ آهي، مان ايئن چيو هو. مان سڄي شهر کي ايئن ٻڌايو هو ۽ ٻين کي. هتي ماڪرو ۾ بہ، هر شخص اهوئي حساب ٿي لڳايو، تہ رقم ٽي هزار روبل هئي. پر مان ٽي هزار روبل خرچ نہ ڪيا هئا، پر پندرنهن سَوُ، باقي پندرنهن سَوُ روبل مان سڀي، هڪ ڳوٺريءَ ۾ رکيا. هيءَ اُهائي رقم هئي شريف انسانو! ڪالهہ اَتان ئي اهي پيسا مون کي مليا هئا ....."

"هيءَ تہ ڪرامت ڇئبي!" نڪولائي پارفينووچ ڀڻ ڀڻ ڪرڻ لڳو.

"جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس آخر ۾ چيو، تہ مون کي اِجازت ڏي، تہ مان توکان پڇان تہ تو اڳي، هي حقيقتون، ڪنهن کي ٻڌايون بہ هيون. منهنجو مطلب آهي پندرنهن سَؤ روبل کان، جي تو وٽ مهينو کن اڳ ۾ بچيا هئا؟"

"مان ڪنهن کي بہ نہ ٻڌايو هو.

"هيءَ عجيب حقيقت آهي. ڪنهن کي بہ نہ؟"

"هرگز نہ، ڪنهن کي بہ نہ."

"پر اُن کي مخفي رکڻ جو سبب ڪهڙو هو ۽ راز بڻائڻ جي مراد ڪهڙي هئي؟ جيڪڏهن اَڄا بہ وضاحت ڪبي، تہ آخر تو پنهنجي راز کي پاڻ ئي ٻڌايو آهي ۽ تنهنجي لفظن ۾ هيءَ نهايت پشيماني واري حقيقت بہ آهي. اِيئن سچ پچ هجي بہ - جيڪڏهن هن کي ڪنهن مناسبت سان ڏسجي، تہ هيءُ واقعو ٽي هزار روبل جي نڳيءَ جو آهي، جي ڪنهن ٻئي جي ملڪيت آهن، پر منهنجي نظر ۾ ٿوري وقت لاءِ، هي عمل ناعاقبت انديشي جو آهي، نہ ڪنهن ندامت يا پشيمانيءَ جو. سو بہ تڏهن، جڏهن ڪو تنهنجي ڪردار کي بحث ۾ وٺي .... اِيئن بہ ڪٿي قبول ڪجي، تہ هيءُ عمل بيحد شرمناڪ آهي. پر هر شرمناڪ شيءِ ذلت واري نہ هوندي آهي .... ڪيترن ماڻهن هن مهيني اندر، ڪيترينا ايونونا جا ٽي هزار روبل، توکي لٽائيندو ڏٺو آهي ۽ مان هن داستان کي پاڻ ٻڌو آهي ..... تنهنجي قبوليت کان سواءِ، مثال لاءِ مائيڪل ماڪرووچ بہ اُن کي ٻڌو آهي. اُن ڪري اِهو مشڪل سان راز رهيو آهي. سچ تہ شهر وارن جي لاءِ هڪ گپوڙي واري ڪهاڻي آهي. جيڪڏهن مان غلطي نہ ٿو ڪريان، تہ هن ۾ ڪي اشارا بہ آهن، تہ تو پاڻ ڪنهن سان هي قبوليت ڏني آهي، جنهن کان منهنجو مقصد آهي، تہ اِها رقم ڪيترينا ايونونا جي آهي. اِهڙي ريت هيءَ نهايت تعجب جي ڳالهہ آهي، تہ تون هن وقت تائين اُنهن پندرنهن سون کي هڪ غير معمولي راز ٿو سمجهين! ۽ اُن ڳُجهہ سان تون هڪ مڪمل خوف کي وڃي ٿو ملائين؟ ..... هي اعتبار ڪرڻ ئي مشڪل آهي، تہ تو وٽ اُن واقعي ايترو ڏک پيدا ڪيو، جو تون اُن راز جي قبوليت ڏئي نٿو سگهين. تو هاڻي بہ واڪا ڪري ٿي چيو، تہ هن راز جي ٻڌائڻ کان سائبيريا ڏي وڃڻ بهتر آهي."

جاچ ڪندڙ عملدار، گفتگوءَ کي پورو ڪيو. هُو ڪاوڙ ۾ پرجي ويو هو. هُو پنهنجي پريشانيءَ کي لڪائي نہ سگهيو، جنهن کي ڪاوڙ ئي چئجي. سندس ضمير جي اندر جو ڪجهہ بہ هو، اُن کي بنا ڪنهن رک رکاءَ جي چئي ڏنائين.

"اِهي پندرنهن سؤ روبل ذلت جو باعث نہ آهن، پر اُها رقم آهي، جا مان جدا ڪري رکي هئي." مِتيا چيو.

"ڇو؟" جاڄ ڪندڙ عملدار جوش مان مشڪي ڇيو. "تڏهن تنهنجي خيال ۾ اُها ڪهڙي ذلت آهي؟ اُهي پندرنهن سَؤ، جيڪي تو شرمناڪ طريقي سان جدا ڪري رکيا هئا! تون اُن کي نڳيءَ کان بہ مٿي تو سمجهين؟ حقيقت ۾ اهي ٽي هزار روبل گهٽا ضروري آهن. اِنهيءَ کان، جو اوهان. اُن سان ڪري گذريا. تو اُن سان اِهڙو قدم ئي ڇو ڪنيو هو؟ اوهان اِهي پندرنهن سؤ روبل ڇو بچايا هئا؟ اوهان کي ڇا منظور هو، اُن جي بابت ڪا سمجهاڻي ڏيو؟"

"شريف انسانو! اِنهيءَ ئي نقطي تي. تہ سڄي حقيقت بيٺل آهي!" مِتيا رڙ ڪري ڇيو. "مان اُن کي پاسيرو رکيو. ڇو تہ مان لائق نہ هوس. مان اِنهن ٽن هزارن مان چڱيءَ ريت ڳڻي پندرنهن سَؤ روبل ٻاهر ڪڍيا هئا ۽ اِهو حساب شرمناڪ هو. اهائي نالائقي سڄو مهينو هلندي رهي."

"هيءَ تہ سمجهہ ۾ اَچڻ جهڙي ڳالهہ نہ آهي."

مون کي تہ توتي عجب تو لڳي. پر مان اَڄا بہ وضاحت ڪندس. شايد هيءَ سڄ پڄ سمجهہ ۾ نہ اَچڻ جهڙي ڳالهہ هجي. مڃرب ني ڪري هن ڏي ڏيان ڏي، جو ڪجهہ مان چوان تو. مان ٽي هزار روبل جي نڳي ڪئي. جو منهنجي عزت جو سوال هو. مان عيش جي مجلس ۾ اُن کي خرچ ڪري ڇڏيو. ٻئن کٽي ڇڏجي، تہ مان سيئي پئسا خرچ ڪري ڇڏيا. پي ڏينهن مان اُن وٽ وڃي ۽ ڪيس ڇوان، ڪٽيا، مون کان غلطي ٿي آهي، مان تنهنجي ٽن هزار روبل کي برباد ڪري ڇڏيو آهي. ڇا اُهو چڱو ۽ صحيح طريقو ٿئي ها؟ نہ اِهو صحيح نہ اهي. اِها سي ايماني آهي ۽ بي همٿي. مان هڪ جانور آهيان - اُهو جانور جنهن کي پاڻ تي ضبطو نہ هجي. اِهو ايئن آهي نہ؟ پر اُن هوندي بہ مان اَڄا چور نہ آهيان. بد ڪردار چور نہ آهيان. تون هن کي قبول ڪندين. مان اُن رقم کي فضول خرچيءَ ۾ وڃايو آهي، پر چور نہ آهيان. هاڻي هڪ سيڪنڊ لاءِ، هن جي بي صورت ٻڌو، جا وڌيڪ فائدي واري آهي. مون کي خبرداريءَ سان سمجهڻ جي ڪوشش ڪريو. متان مان وري منجهي نہ پوان - منهنجو مٿو ڦري رهيو آهي، ها وري ٻيو حل. مان هتي ٽن هزار روبل مان پندرنهن سَؤ روبل خرچ ڪيا، جو اُن جو اَڌ آهي. پي ڏينهن جيڪڏهن مان اِهو اَڌ ڪٽي اُن وٽ وڃان ها ۽ چوان ها، تہ ڪٽيا مون کان پندرنهن سَؤ روبل وٺ، مان هڪ جانور آهيان ۽ بي اعتبار بدمعاش، چاڪاڻ تہ مان تنهنجي اَڌ رقم ضايع ڪري ڇڏي آهي ۽ هيءَ بہ ضايع ڪري ڇڏيندس، مون کي هن هوَس کان بچائي وٺ! پوءِ اوهان هن بي صورت لاءِ ڇا چئو ها؟ مون کي جانور چئو ها يا بدمعاش! جيئن اوهان جي مرضي، پر اوهان ڪڏهن بہ چور نہ چئو ها. يا تہ مون کي ڪجهہ بہ بچائي اَچڻ نہ گهربو هو، پر مان اُن کي بچائي رکيو هو.

مان اُن اَڏ کي وٽس ڪٿي وڃان ها ۽ هوءَ ڏسي ها ۽ باقي جو اَڏ خرچ ڪيو هيم، اُن کي پهچائي ڏيان ها، جنهن لاءِ مان ڪوشش ڪريان ها، ته اُن کي موٽائي ڏيان. اهڙي حالت ۾ به، مان بدمعاش ته بڻجان ٿو، پر چور نه! توهان ٻيو ڪجهه به چئو پر چور نه!"

"مان قبول ٿو ڪريان ته هن ۾ تفاوت ضرور آهي." جاچ ڪندڙ عملدار ٿڌي طرح مشڪندي چيو. "پر هيءَ عجب جهڙي ڳالهه آهي، جو تون هن اختلاف جي بنياد کي به ڄاڻين ٿو."

"هائو، مان هن جي بنيادي اختلاف کي ڄاڻان ٿو. سيڪو ماڻهو بدمعاش ٿي سگهي ٿو ۽ شايد هرڪو ماڻهو، بدمعاش هجي به. پر هرڪو چور ٿي نه ٿو سگهي. پر هن سوال جو حل ڪرڻ منهنجو موضوع نه آهي. نه وري مان هن جو موزون تفاوت ئي ڄاڻان ٿو .... پر هڪ چور، هڪ بدمعاش کان گهڻو حقير آهي. منهنجي اهائي راءِ آهي. ڏيان ڏيئي ٻڌو، مان اها رقم، مهينو ساندهه، پاڻ سان گڏ گهمائيندو رهيس. مان هميشه اهو ارادو ٿي رکيو، ته موٽائي ڏيندس ۽ مان بدمعاش به نه رهندس. پر مون کان اها همت نه ٿي. جيتوڻيڪ اوهان ٻڌو ٿا، ته مان ڏهاڙي اهو ارادو ڪندو ٿي رهيس. روزانو پاڻ تي زور ڏيندو ٿي رهيس، ته ايئن ڪريان، پر سڄي مهيني ۾ مان اُن لاءِ تيار ٿي نه سگهيس. ڇا اوهان جي خيال ۾ هيءُ صحيح طريقو هو؟"

"يقيناً! اهو صحيح طريقو نه هو. مان اُن کي پوري ريت سمجهان ٿو ۽ ڪوبه پس و پيش نه ٿو ڪريان." جاچ ڪندڙ عملدار، پاڻ کي سنياليندي چيو. "آسان کي هنن اَجائي ۽ جزوي اختلافن تي بحث نه ڪرڻ گهرجي. تنهنجي مهرباني ٿيندي، جيڪڏهن تون مڪيه نقطي ڏي اَچين. اُهو نقطو آهي، ته تو اَجا اسان کي ٻڌايو ئي نه آهي، جيتوڻيڪ اَسان توکان پڇندا رهيا آهيون، ته تو ڇو اَڏ فضول خرچي ۾ وڃايو ۽ اَڏ پاڻ وٽ بچائي رکيو؟ اُهو ڪهڙو مقصد هو، جنهنڪري تو ان رقم کي لڪائي رکيو هو. تنهنجو انهن پندرنهن سون مان ڪهڙو مطلب پئي پورو ٿيو. دمتري فيودورپاولووچ، مان هن سوال تي زور ٿو ڏيان."

"هائو، بيشڪ! "مٽيا، نراڙ کي ڏڪ هڻندي چيو. مونکي معاف ڪريو، مان پاڻ کي پريشان ڪري رَهيو آهيان ۽ مڪيه نقطي جي تشريح نه ٿر ڪري سگهان، نه ته جيڪر اوهان منٽ ۾ اُن کي سمجهي وڃو ها. ڇاڪاڻ ته اُن جي مراد ئي 'نفرت' آهي. هي سڀ ڪجهه اُن پوڙهي ماڻهوءَ لاءِ ڪرٿو تي پيو، يعني فوتي پيءُ لاءِ. هو هميشه اگرافينا اليگزينڊروونا جي لاءِ ٿي صدقي ٿيو ۽ مون کي حسد هو. مان اُن وقت سمجهيو، ته هُوءَ منهنجي ۽ اُن جي وچ ۾ انتخاب جي لاءِ ڪشمڪش ۾ مبتلا آهي. اُن ڪري مان روزانو پيو سوچيندو هوس. مثلاً: هُو اوچتو پنهنجو رخ ڦيرائي وڃهي ۽

مون کي عذاب ڏيئي ڇڏي ڏي ۽ چوي ته مان توسان محبت ٿي ڪريان، نه هن سان! مون کي دنيا جي ڪنهن انتهائي ڇيڙي تي وٺي هل ۽ مون وٽ فقط چاليهه ڪوپڪس (ننڍڙا سڪا) هجن، ته پوءِ مان ڪيئن اُن کي وٺي وڃي ٿي سگهيس. مان اُن کي وڃائي ويهان ها. اوهان کي خبر هئڻ گهرجي، ته مان اُن وقت ڪيس نه ٿي سڃاتو. مان ڪيس نه ٿي سمجهيو. مان سمجهيو ٿي، ته ڪيس پيسو ڪپي ۽ هوءَ ڪڏهن به منهنجي مفلسيءَ کي وساري نه سگهندي. انهيءَ ڪري مان آخري طرح ٽن هزارن جو آڏ ڳٽي، پاڻ وٽ سبي رکيو. شراب جي پيئڻ کان اڳ مون اُن کي سبيو ۽ پوءِ ئي شراب پيئڻ لاءِ ويس. اهائي بنيادي حقيقت آهي، جنهن کي اوهان سمجهيو هوندو.

ٻئي وڪيل ڪلڻ لڳا.

"مان هن کي تنهنجي پاران، هڪ سمجهه پسري ۽ اخلاقي شيءِ سمجهان ٿو." نڪولائي پارفينووچ فخر مان ڪلندي چيو. "هيءَ نڳي ته آهي ئي نه. ڇاڪاڻ ته اهي پيسا ڇا جي لاءِ گڏ ڪري رکيا ويا هئا؟"

"انهيءَ لاءِ ئي ته مان چوري ڪئي هئي. بنيادي حقيقت اها آهي، اوهان اهو نه سمجهڻ جي ڪري ڊيڄاري رهيا آهيو. هرهڪ ڏينهن تي مان، انهن پندرنهن سَون جي بابت، جيڪي منهنجي ڳچيءَ جي چوڌاري تعويز ۾ سبيل هئا، چوندو ٿي رهيس ته مان چور آهيان، مان چور آهيان! اهو سبب هو، جو، مان سڄي مهيني ۾ وحشي بڻيو رهيو هوس. اهوئي سبب هو، جو مان ساقي خاني ۾ وڙهيو هوس. اهوئي سبب هو، جو مان پنهنجي پيءُ تي حملو ڪيو هو. انهيءَ ڪري ئي مان همت نه ٻڌي سگهيو هوس. انهيءَ سبب جي ڪري، مان پنهنجي پاءُ اليوشا کي به انهن پندرنهن سَون لاءِ نه ٻڌائي سگهيو هوس. مان محسوس ٿي ڪيو، ته مان ذليل آهيان ۽ ڳنڍيءَ چوڙ، پر اوهان کي خبر آهي، ته جڏهن مان ان رقم کي کنيو ٿي، پاڻ کي چوندو ٿي رهيس ۽ هر گهڙي ته: "نه دمتري فيودورپاولووچ، تون اڄا به چور نه آهين، چو؟ ڇاڪاڻ ته مان شايد ٻي ڏينهن تي، وڃي ڪيٽرينا کي اها رقم موٽائي ڏيان. ڪالهه ئي مان ارادو ڪيو، ته پنهنجي ڳچيءَ مان اُن اڳڙيءَ کي ڦاڙي ڇڏيان. مون کي اهو خيال رستي تي آيو هو. جڏهن فينا کان پروهيٽن ڏي ٿي ويس. انهيءَ گهڙيءَ کان اڳ ۾، مان ڪڏهن به ائين ڪرڻ لاءِ پاڻ کي تيار نه ڪري سگهيو هوس. اُن اڳڙيءَ کي ڦاڙڻ کان پوءِ مان ذليل چور بڻجي ويس. هڪ چور ۽ سڄي حياتيءَ لاءِ بي ايمان انسان! چو؟ ڇاڪاڻ ته ايئن ڪندي، مان پنهنجي اُن خواب کي به برباد ڪري ڇڏيو، جنهن جو تعلق، ڪنيا ڏي وڃڻ سان هيو، ته مان بدمعاش نه آهيان، پر چور نه آهيان. توهان هاڻي سمجهيو؟ توهان هاڻي سمجهيو."

"اُها ڪهڙي ڳالهه هئي، جنهنڪري تو ڪالهه، ايئن ڪرڻ لاءِ فيصلو ڪيو؟"
ڪولائي پارفينووچ، وچ ۾ دخل ڏيندي چيو.

"چو؟ اهو ته پڇڻ ئي اَجايو آهي. مان صبح سان پنجين بجي پاڻ کي مارڻ جو
صلو ڪري ڇڏيو هو. هتي ۽ پرهه ڦٽيءَ جو. مان خيال ڪيو، ته هاڻي هڪ چور ۽
رت واري ماڻهوءَ جو ڪو تفاوت ئي پيدا نه ٿو ٿئي، جڏهن ته مرڻو اَٿم. شريف
سانو! مون تي اعتبار ڪريو، ته مون کي جنهن شيءِ اڄ گهڻو عذاب ڏنو، اُهو اُن
ڙهي ملازم جو خون نه هو، پر مان هن خوف ۾ هوس، ته مون کي اُن وقت سائبيريا
ڪليو ويندو، جڏهن مون کي پنهنجي محبت جو انعام ملي رَهيو آهي ۽ جنت جا
وازا وري مون لاءِ کلي ويا آهن. اهو خيال مون کي عذاب ڏيندو رَهيو، پر اهڙي طرح
جيئن هي ملعون رقم ۽ اڳڙيءَ جو ڦاڙي، اُن کي خرچ ڪرڻ! مان ذليل چور بڻجي
ڪو هوس. شريف انسانو! مان اوهان کي پنهنجي پُرخون دل سان ٻڌايان ٿو، ته مان
هيءَ رات ۾ گهڻو ڪجهه پرايو آهي، ته نه فقط بدمعاش ٿي رهڻ ڏکيو آهي، پر
معاش ٿي مرڻ به ڏکيو آهي ..... نه شريف انسانو! ايماندار ٿي مرڻ ئي بهتر آهي."

مِتيا جو رنگ زرد ٿي ويو. سندس نگاهون جوشيليون هئڻ جي بجاءِ خوفزده ۽
ڪايل ٿي ڏٺيون.

"دمتري فيودورپاولووچ، هاڻي مان توکي سمجهڻ شروع ڪيو آهي." جاچ
ندڙ عملدار ڪيس آهستي ۽ رحم پَري آواز ۾ چيو.

"پر هيءُ سڀ ڪجهه، جيڪڏهن تون منهنجي چوڻ کي معاف ڪرين، ته اعصابي
يشانيءَ جي باعث هو. منهنجي اِها راءِ آهي ..... تنهنجا مڪمل ريت خرابيءَ سان
يل اعصاب، انهن جي ڪري ئي ايئن ٿيو آهي. چو؟ ٿوري وقت لاءِ خيال ڪر، ڇا تو
ڻ کي سڄو مهينو هن مصيبت کان بچايو نه هو؟ تون اُنهن پندرنهن سون لاءِ، اُن
رت ڏي، جنهن تنهنجي مٿان اعتبار ڪيو هو، سڄو مهينو آئين ۽ وئين نه ٿي؟ پوءِ
تون هن کي اِها ڳالهه ٻڌائي نه ٿي سگهين؟ پنهنجي حيثيت جي لحاظ کان، جيئن
اُن کي خطرناڪ ٻُڌايو آهي، چو تون اُن رت تي عمل نه ڪري سگهين، جا فطرتاً
نهن جي دل تي تَري اَچي ٿي، يعني عزت سان پنهنجي غلطين کي اُن وٽ بيان
رڻ. تو ايئن هن کي چو نه ٿي چيو، ته تنهنجي خرچن لاءِ، هوءَ توکي قرض ڏئي. جو
ءَ پنهنجي نيڪ دليءَ سان ڪڏهن به انڪار نه ڪري ها. جڏهن ته اُن جي لاءِ، ڪا
مانت به هجي ها. يا اُن سلامتيءَ تي، جا تون سامنسوف واپاريءَ ۽ بيگم
ٿلڪوف کي ڏئي رهيو هئين. مان سمجهان ٿو، ته تون اَجا به اُن ضمانت کي قيمت
و ٿو سمجهين!"

مِتيا اوچتو ڳاڙهو ٿي ويو.

"مون کي يقين آهي، تہ اوهان مون کي ايترو ويل بدمعاش نہ سمجهندا هوندا اوهان سنجيدگيءَ سان نہ تا ڳالهايو." هُو نفرت سان چوڻ لڳو ۽ جاچ ڪندڙ عملدار جي منهن ۾ گهوري نهارڻ لڳو. ڇڻ تہ ڪيس پنهنجي ڪنن تي اعتبار ئي نہ ٿي آيو.

"مان توکي يقين ٿو ڏياريان، تہ مان سنجيدهہ آهيان ..... تون ايئن ڇو ٿ خيال ڪرين، تہ مان سنجيده نہ آهيان ..... تون ايئن ڇو ٿو تصور ڪرين، تہ ما مستعد نہ آهيان؟" هاڻي جاچ ڪندڙ عملدار جي حيران ٿيڻ جو وارو هو.

"اڙي اهڙي سازش وڏيڪ ننگ ۽ ڪار واري هئي. شريف انسانو! اوهان ک خبر پوي ٿي، تہ اوهان مون کي عذاب ڏئي رهيا آهيو! ڪجهہ بہ ٿي پوي، مون ک سڀ ڪجهہ چوڻ ڏيو. مان پنهنجي جنهن بيڙائيءَ کي قبول ٿو ڪريان ۽ اوهان ک بہ شرمندگيءَ ۾ ٿو آڻڻ گهران. اوهان خود، پنهنجو پاڻ حيرت ۾ پئجي ويندا، بشر ۽ احساس ڪيتري قدر نہ بديءَ جي پستيءَ ڏي لهي ٿو اَچي! شريف انسان هائو، جا رٽ جاچ ڪندڙ عملدار هاڻي پيش ڪئي آهي، منهنجي بہ ذهن ۾ آڻ هئي. هلندڙ مهيني ۾ اهو خيال منهنجي اندر ۾ موجود هو، ۽ مان ارادو بہ ڪي هو، تہ ڪٽيا ڏي وجان - مان انهيءَ لاءِ پورو پورو لائق بہ هوس. اُن ڏي وڃڻ پنهنجي مڪاري ٻڌائڻ، ۽ اُن مڪاريءَ مان پورو پورو فائدو وٺڻ ۽ ڪٽيا کي رق لاءِ عرض ڪرڻ، (يعني پنڻ، سمجهو تا پنڻ) ۽ اُن کان وري ٻي ڏي وڃڻ، سند رقيب ڏي وڃڻ، جنهن سندس بي عزتي ڪئي هئي. نهايت عجيب خيال آهي! شا تون چريو ٿي پيو آهين، جاچ ڪندڙ عملدار!"

"مان چريو تہ نہ آهيان، پر جلديءَ مان ڳالهائيندو ٿو وڃان ..... مان عورت جي ساڙ ۽ حسد کي خيال ۾ ئي نہ آندو آهي. هن ساڙ ۽ حسد جي حالت ۾، جنهن ج تون يقين ٿو ڏئين ..... هائو، شايد انهيءَ ۾ اهڙي قسم جي ڳالهہ هجي." ج ڪندڙ عملدار مشڪندي چيو.

"پر اهو بيحد نفرت انگيز ٿئي ها." مِتيا خوفناڪ طرح سان ميز ڏي م وڌائي. "اهو تہ سڀ ڪان وڏيڪ خراب ڪم ٿئي ها. هائو! اوهان کي خبر آهي، تہ ه اها رقم مون کي ڏئي بہ ڇڏي ها ۽ وساري بہ ڇڏي ها، پر هوءَ هي سڀ ڪجهہ ڀ انتقام کي پوري ڪرڻ لاءِ ڪري ها. مون لاءِ پنهنجي نفرت کي ڏيکارڻ لاءِ ڪري ه ڇاڪاڻ تہ هوءَ شيطاني طبعيت واري آهي ۽ وڏي غصي واري عورت آهي. مان اُن ک اها رقم وٺان بہ ها ۽ وٺان ها، پر پوءِ سڄي حياتي .... خدايا! شريف انسانو! م کي معاف ڪريو، مان هيءَ جا فرياد ٿو ڪريان، اُن لاءِ معافي ٿو گهران. مان ه

ڪا انهيءَ لاءِ تو ڪريان، ته به ڏينهن اڳ جڏهن رات جو لياگاوي وٽ ڦاٽو هوس ۽ ڳالهه به انهيءَ فڪر ۾ گرفتار هوس. مون کي اُن جي پختي يادگيري آهي. ايستائين و فڪر ساڻ هيم، جيستائين اِهو حادثو عمل ۾ آيو."

نڪولائي پارفينووچ، سندس گفتگوءَ کي وچ ۾ ڪٽيندي چيو ته:

"ڪهڙو حادثو؟"

پر دمتري سندس ڳالهه کي ئي نه ٻُڌو.

"مان اوهان وٽ، پنهنجي خطرناڪ ڳالهه جو اعتراف ڪيو آهي." مِستيا ايوسيءَ مان چيو. "توهان هن جو قدر ڪيو. اُجا به وڏيڪ، هن جي عزت ڪريو. يڪڏهن هي ڳالهيون، اوهان جي دلين ۾ رحم اُپاري نه ٿيون سگهن، ته پوءِ، اوهان ي منهنجي لاءِ ڪابه عزت نه آهي. شريف انسانو! مان اوهان کي ٻڌايان ٿو، ته مان ن ندامت کان مري ويندس، ته مان توهان جهڙن ماڻهن وٽ پنهنجي قبوليت ڇو ڏني؟ ان پاڻ کي گولي هڻي ڇڏيندس! هائو مان اڳ ۾ ئي ڏسي چڪو آهيان، ته اوهان کي رن تي ڪو به اعتبار ڪونه آهي. ڇا اوهان اِها به ڳالهه لکڻ گهرو ٿا." هن جهڪو ندي چيو.

"هائو! تو هاڻي جو ڪجهه به چيو." نڪولائي پارفينووچ ڪيس حيرت مان ارينڊي چيو. "اِهو ته تون آخري گهڙيءَ تائين ڪيترينا ايونونا ڏي وڃڻ لاءِ سوچيندو ليو هئين، ته وٽس وڃي رقم لاءِ عرض ڪريان. مان توکي يقين ٿو ڏياريان، ته هيءُ وت جو نهايت ضروري حصو آهي، دمتري فيودورپاولووچ..... مان سمجهان ٿو، ته جي مقدمي ۾ هي ضروري آهي. خاص ڪري، تنهنجي لاءِ نهايت ضروري آهي."

"شريف انسانو! مون تي رحم ڪريو!" مِستيا پنهنجي هٿن کي هوا ۾ هلايو. نهيءَ کي ڪنهن به حالت ۾ نه لکو. ڪجهه شرم به ڏاريو. مان ته پنهنجي دل ڦاڙي هان جي اڳيان رکي آهي ۽ اوهان هن موقعي جو فائدو ٿا وٺو. ٻنهي طرفن کان هنجي زخم ۾ آگريون ٿا ٽنبيو. او خدايا!"

هن نااُميديءَ مان پنهنجي منهن کي هٿن ۾ لڪلائي ڇڏيو.

"دمتري فيودورپاولووچ، پاڻ کي ايترو پريشان نه ڪر." جاچ ڪندڙ عملدار س چيو. "هتي جو ڪجهه به لکيو وڃي ٿو، اُهو سڀ وري توکي ٻڌايو ويندو. جنهن ان تون اتفاق نه ڪندين، اُن کي تون پنهنجي خواهش سان بدلائي سگهندين. هاڻي ن توکان هڪ ننڍڙو سوال ٿو پڇان ۽ اِهو ٻيو ڀيرو ٿيندو. جنهن رقم کي تو سبيو ، اُن جي ڪنهن کي به خبر ڪانه هئي. توکي مان ٻڌايان ٿو، ته اِها اعتبار ۾ آڻڻ جڙي حقيقت ئي نه آهي."

"ڪنهن کي بہ نہ، ڪنهن کي بہ نہ، مان اوهان کي اڳ ۾ ٻڌائي چڪو آهيان يا تہ اوهان کا ڳالهہ سمجهي ئي نہ تا سگهو، مون کي اڪيلو ڇڏي ڏيو."

"صحيح آهي. پر هن حقيقت جي لاءِ تشريح جي ضرورت آهي. اُن جي لاءِ گهڻ ئي وقت آهي، پر ساڳي وقت ڏيان ڏي اسان وٽ ڪي شاهد بہ آهن، جن کي تو هر جا تي پڪيڙي ڇڏيو آهي. ٽن هزارن بابت تہ هر هنڌ واڪا ڪري چيو آهي. اُنهن کي تہ هتي خرچ ڪيو آهي. ٽي هزار روبل، پندرنهن سَؤ نہ! هاڻي بہ جڏهن توکي پيسا ملي آهن، يعني ڪالهہ، تہ تو ماڻهن کي ايئن خيال ڪرڻ جو وجهہ ڏنو آهي، تہ تون پا سان ٽي هزار روبل کڻي آيو آهين."

"اوهان وٽ ڊزن نہ پر سوين شاهد موجود آهن. بہ سَؤ، بہ سَؤ ماڻهن اُنهن کي ٻڌو آهي. هزارن اُن کي ٻڌو آهي." مِتيا رڙ ڪري چيو.

"ها، سيئي اِها شاهدي ڏين تا. هڪ ئي لفظ، جنهن جي معنيٰ ساڳي آهي."

اِنهيءَ مان ڪوبہ مطلب نہ ٿو نڪري. ڪنهن کي بہ مان نہ ٻڌايو، پر هرڪو اُ کي دهرائيندو ٿو رَهي."

"پر ڪهڙي ضرورت پئي هئي، تہ تون اِهڙي خراب ڳالهہ کي ڪرين، جنهن کي تون پاڻ بہ چوين ٿو؟"

"شيطان ئي هي ڄاڻي سگهي ٿو. پنهنجي غلط بهادري ڏيکارڻ لاءِ .... تہ ما ايترو پيسو ضايع ڪري سگهان ٿو ..... اُن رقم کي وسارڻ لاءِ، تہ مان ان کي سب ڇڏيو هو ..... هائو، اِنهيءَ لاءِ ..... ڪڏ ۾ وجهوس ..... خبر نہ آهي، تہ اوهان اِه سوال مون کان ڪيترا پيرا پڇندا؟ ٺيڪ آهي، مان اوهان کي بہ ضرور ڪوڙ ٻڌايَ آهي. اِنهيءَ جي پڇاڻي ٽي چڪي آهي. مان هڪ پيرو اوهان کي ٻڌايو آهي. ما هاڻي اُن کي صحيح ڪريان، اُن جي ڪابہ ضرورت نہ آهي. ڇو، ماڻهو ڪڏهن ڪڏهہ ڪوڙ نہ ڳالهائيندو آهي؟"

"پر هن جو فيصلو نهايت ڏکيو آهي، دمتري فيودورپاولووچ تہ ماڻهو کي ڪهڙي شيءِ آهي، جا ڪوڙ ڳالهائڻ لاءِ، راضي ٿي ڪري." جاڄ ڪندڙ عملدار ڪنهن اَثر هيٺ اَچي چيو. مون کي ٻڌاءِ، تہ اُها ڳنڍ جا، تنهنجي ڳچيءَ وٽ، جيڪ تون چوين ٿو، وڏي هئي؟"

"نہ، ايڏي وڏي نہ هئي."

"مثال لاءِ ڪيتري وڏي هئي؟"

"جيڪڏهن تون سَو روبل کي، اَڏ تي ٻيٽائينڊين، تہ اِهائي اُن جي ماپ ٿيندي."

"تون اَسان کي ايئن موڙي ڏيکار. اُهو ڪپڙو اَجا تو وٽ هوندو؟"

"ڪيڏي نہ بيوقوفي آهي، اها، هاڻي اُهو ڪپڙو مون وٽ ڪٿي آهي!؟"

"هڪ گهڙيءَ لاءِ اِجازت ڏيو، تہ مان اوهان کان پڇان، تہ ڪڏهن ۽ ڪٿي اوهان اُن ڳنڍ کي کوليو، جا اوهان جي ڳچيءَ سان هئي؟ اوهان ٻڌايو آهي، تہ اوهان پنهنجي گهر نہ ويا هئا."

"جڏهن مان فينا کان پرهيٽن ڏي ٽي ويس. رستي ۾، مان ان کي پنهنجي ڳچيءَ مان ٽوڙيو ۽ رقم ڪڍي ورتم."

"اونداهيءَ ۾؟"

"مون کي روشني جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ مان هڪ ٻن منٽن ۾ پنهنجي آڱرين سان اُن کي ٽوڙي ڇڏيو."

"ڪئنچيءَ کانسواءِ گهٽيءَ ۾؟"

"مان خيال ڪريان ٿو، تہ مارڪيٽ ۾. ڪئنچيءَ جي ڪهڙي گهرج هئي؟ پر اوهان اهو ڇو ٿا پڇو؟"

"پوءِ تو اُن کي ڪٿي ڦٽو ڪيو؟"

"مان اُن اڳڙيءَ کي اُتي ئي ڦٽو ڪيو."

"مارڪيٽ ۾، مارڪيٽ ۾. شيطان ئي ڄاڻي سگهي ٿو، تہ ڪٿي؟"

"هي سوال نهايت ضروري آهي، دمتري فيودورپاولووچ. اِها شيءِ تنهنجي فائدي لاءِ ثابتي آهي. ڪيئن تون اِنهيءَ کي نہ ٿو سمجهين؟ اِنهيءَ جي سبڻ ۾ توکي ڪنهن مدد ڪئي هئي؟"

"ڪنهن بہ مون کي مدد نہ ڪئي، مان پاڻ ئي سبيو هو."

"تون سبي بہ سگهين ٿو؟"

هڪ سپاهيءَ کي سبڻ اَچڻ گهرجي. ڪنهن بہ وڏيڪ ڄاڻ جي هن ۾ ضرورت ڪانہ هئي.

"تو اهو سامان ڪٿان آندو؟ يعني اُها اڳڙي، جنهن ۾ تو اُن رقم کي سبيو هو؟"

"ڇا اوهان مون تي ڪلو تہ نہ ٿا؟"

"ڪڏهن بہ نہ. نہ وري اَسان ڪلڻ جي موڊ ۾ آهيون. دمتري فيودورپاولووچ."

"مون کي خبر نہ آهي، تہ مون اُها اُڳڙي ڪٿان آندي - مان خيال ڪريان ٿو، تہ هتان، هتان."

"مان سمجهان ٿو، تہ تو اُن کي وساريو نہ هوندو؟"

"مان اوهان کي يقين ٿو ڏياريان، تہ مون کي ياد نہ رهيو آهي. مان شايد ڪنهن پنهنجي ڪپڙي مان ڦاڙيو هوندو."

"هيءُ نهايت دلچسپ آهي. آسان سياڻي تنهنجي رهڻ واري جاءِ مان اُن ڪي ڳولهينداسون. پوءِ اُها قميص آهي يا ٻيو ڪو ڪپڙو. اُهو عام ڪپڙو يا شلوار؟

"نيڪي ٿي ڄاڻي ته اهو ڪهڙو ڪپڙو هو؟ پر ترسو ....! مان سمجهان ٿو، ته ڪنهن مان به نه ڦاڙيو هيم. اهو ڪئليڪو جي ڪپڙي جو قسم هو. مون کي ياد ٿو آڇي ته مان گهر واري عورت جي ٽوپيءَ مان ڦاڙي اُن کي سبيو هو."

"تنهنجي گهر جي مالڪياڻي جي ٽوپيءَ ۾؟"

"هائو! مان اُن مان ئي ڪنيو هو."

"تو اُن کي ڪيئن حاصل ڪيو؟"

"مون کي ياد ٿو آڇي، ته هڪ ڀيري مان اُن ٽوپي کي پنهنجي قلم صاف ڪرڻ لاءِ ڪنيو هو. ڪانئس پڇڻ کان سواءِ ڪنيو هيم. ڇاڪاڻ ته اِها بيڪار ۽ بي قيمت شيءِ هئي. مان اُن کي ڦاڙيو. نوٽ ڪنيم ۽ اُن ۾ سبيم. منهنجو خيال آهي، ته اِنهيءَ ئي اڳڙيءَ ۾ مان پيسن کي سبيو هو. هڪ پراڻو ڪئليڪي جو ٽڪرو هو، جنهن کي هزارين ڀيرا ڌوتو ويو هو."

"توکي اِنهيءَ حقيقت جو پورو يقين آهي؟"

"مون کي اَڄا به پَڪ نه ٿي پوي. مان خيال ڪريان ٿو، ته اِها ٽوپي ئي هئي. ڪڏ ۾ وجهوس، اوهان کي اُن مان ڪهڙو فائدو؟"

هن حالت ۾ تنهنجي مڪان جي مالڪياڻيءَ کي ياد هئڻ گهرجي، ته سندس ڪا شيءِ گم ٿيل آهي.

"نه، هُن کي ياد نه هوندو. هُن پنهنجي شيءِ وڃائي ته ڪانه هئي. هو هڪ پراڻو ڪپڙو هو، مان ٻڌايان ٿو، ته اُهو پراڻو ڪپڙو هو، جنهن جي قيمت هڪ پائي به نه هئي."

"پر تو، سُئي ۽ ڌاڳو ڪٿان آندو؟"

"مان هاڻي چپ رهندس ۽ ڪجهه به نه ٻڌائيندس. ڪافي ٿي گذريو آهي!" مِتيا آخر پتهنجو صبر وڃائي ويٺو.

"واقعي هن ڳالهه تي تعجب ٿو لڳي، ته مارڪيٽ ۾ تو اُن اڳڙيءَ کي ڪٿي ڦٽو ڪيو هو؟"

"اوهان سياڻي حڪم ڏيو، ته مارڪيٽ کي ٻُهاريو وڃي. پوءِ اوهان شايد اُن کي لَڀي وڃهو." مِتيا پيچ تاب ڪائيندي چيو. "شريف انسانو! هيءُ ڪافي آهي ڪافي. هن ٽڪيل آواز ۾ پنهنجي اِرادي کي پختگي سان ٻڌايو. مان سمجهان ٿو، ته اوهان جو مون تي اعتبار نه آهي! هڪ گهڙيءَ لاءِ به نه. اها منهنجي غلطي آهي،

اوهان جي نہ. مون کي ايترو مستعد ٿيڻ نہ گهربو هو. ڇا لاءِ مون اوهان کي پنهنجو راز ٻڌائي بي عزتو ڪيو. اوهان جي لاءِ، هيءُ مذاق آهي، جنهن کي مان اوهان جي اکين مان ڏسي رهيو آهيان. جاچ ڪندڙ عملدار، تو ئي تہ منهنجي هن حقيقت ڏانهن رهنمائي ڪئي آهي. توهان کي، جيڪڏهن ڪو گيت ياد آڇي ٿو، تہ پنهنجي ڪاميابي تي ڳايو. منهنجا عذاب ڏيندڙ وجي ڪڏ ۾ پئو."

هن پنهنجو ڪنڌ جهڪائي ۽ چهري کي هٿن سان ڍڪيو. وڪيل خاموش ٿي ويا. ٿوري ويرم کان پوءِ هن پنهنجي مٿي کي مٿي کنيو ۽ خالي خالي نگاهن سان کين نهارڻ لڳو. سندس منهن مان هاڻي مڪمل نااُميدي پئي ظاهر ٿي. هُو مايوس ۽ غمگين ٿي ڏٺو، ڇڻ تہ سندس ڇوڏاري، جو ڪجهہ وهيو ۽ واپريو ٿي، اُن جي ڪيس کابہ سُڌ بُڌ نہ هئي. اُن وقت هُو بہ سڀ ڪجهہ ختم ڪري چڪا هئا، جنهن جي کين ضرورت هئي. هنن جلدي مان شاهدن جي پڇا شروع ڪري ڏني. اُن وقت صبح جا اَٺَ ٿي رهيا هئا. روشنيءَ کي گهٽو اڳ ۾ وسايو ويو هو. مائيڪل ماڪروڇ ۽ ڪلگنوف سمورو وقت مسلسل ڪمري جي اندر آيا ويا ٿي، جيستائين پڇا هلي رَهي هئي، هاڻي هُو بہ ٻاهر نڪري آيا هئا. وڪيل پڻ ٽڪيل ٿي نظر آيا. اهو هڪ بدقسمت صبح هو. سڄو آسمان ڪڪرن سان ڀريل هو ۽ مينهن ڇڻ تہ ڳڙا هاري رهيو هو. مِتيا خالي نگاهن سان دريءَ کان ٻاهر نهاري رهيو هو.

"مان دريءَ کان ٻاهر ڏسان؟" هن اوچتو نڪولائي پارفينووچ کان پڇيو.

"بيشڪ! جيترو وقت تنهنجي مرضي هجي." هُن کيس جواب ڏنو.

مِتيا اُٿيو ۽ دريءَ ڏي هليو ويو. مينهن دريءَ جي سائيرڙن شيشن تي زور سان پئجي رهيو هو. ڪيس گپ سان ڀريل رستو، هيٺ دريءَ مان صاف نظر آڇي رهيو هو. ٿورو پَري، مينهن جي ڪوهيڙي مان، غريبن جي جهوپڙين جي ڪاري ۽ ميرانجهڙي قطار نظر آڇي رَهي هئي، جا مينهن ۾ گهٽي ڪاري ۽ غريباڻي ٿي نظر آئي. سندس ذهن، فيبس سونهري وارن واري صبح جي ديوتا ڏانهن منتقل ٿي ويو، جڏهن هُو پاڻ کي گولي هڻي پورو ڪرڻ وارو هو. اِهڙي ئي صبح تي ايئن ڪرڻ مناسب ٿي نظر آيو. هن مشڪندي خيال ڪيو. اوچتو هُن پنهنجي هٿ کي هيٺ ڦٽو ڪيو ۽ هُو پنهنجي عذاب ڏيندڙ ڏي ڦريو.

"شريف انسانو!" هن واڪو ڪري چيو. "مان ڏسان ٿو، تہ ختم ٿي چڪو آهيان! هوءَ؟ مان هُن جي لاءِ ڪجهہ چوڻ گهران ٿو. مان اوهان کي عرض ٿو ڪريان. مون کي يقين آهي، تہ هن کي مون سان گڏ برباد نہ ڪيو ويندو؟ هوءَ معصوم آهي. اوهان کي معلوم آهي، تہ هن گذريل رات جو ڪجهہ بہ ڪيو هو، اُهو اِنهيءَ کان، تہ هوءَ

پنهنجي خيال ۾ نه هئي. هيءَ سڀ منهنجي غلطي هئي." جاچ ڪندڙ عملدار ڪيس هڪدم جواب ڏنو، جنهن ۾ قانوني مستعدي ٿي ڏني، ته "جيتري قدر اَسان ڏنو آهي، اِنهيءَ خاتون جي خلاف اَسان کي ڪابه بنيادي ڳالهه نظر نه آئي آهي، جنهن ۾ تنهنجي دلچسپي آهي. مون کي يقين آهي، ته پوءِ به مقدمي ۾ اِهائي ساڳي ڳالهه رهندي. اسان هن معاملي ۾ پنهنجي به سڄي قوت صرف ڪنداسون، جا اَسان کي آهي. توکي هن بابت ڪو به فڪر نه ڪرڻ گهرجي، دمتري فيودورپاولووچ. توکي مڪمل آرام هئڻ کپي."

"شريف انسانو، مان اوهان جا ٿورا مڃان ٿو. مون کي خبر هئي، ته اوهان ايماندار ۽ سنوان سڌا آهيو. اوهان منهنجي دل جو بار هلڪو ڪري ڇڏيو. نيڪ آهي، هاڻي ڇا ڪرڻو آهي؟ مان تيار آهيان."

"اَسان کي جلدي ڪرڻ گهرجي ۽ بنا ڪنهن دير جي شاهدن کان پڇا ڪرڻ گهرجي. اِهو سڀ ڪجهه تنهنجي حاضريءَ ۾ ٿيندو، اُن ڪري ....."

"پهريائين جيڪر چاءِ نه پيئون." نڪولائي پارفينووچ چيو. "يقيناً اسان اِنهيءَ جا مستحق به آهيون!"

هنن فيصلو ڪيو، ته ماڙيءَ کان هيٺ جيڪڏهن چاءِ تيار آهي، ته اُن کي پيئڻ گهرجي. (مائيڪل ماڪرووچ، هيٺ چاءِ ڪٽڻ لاءِ هليو ويو هو.) ڪين هڪ هڪ گلاس پيئڻو هو ۽ پوءِ، هل هلان هئي. جيڪڏهن پورو ناشتو ملي وڃي ها، ته اِها سندن وڏيڪ خوش نصيبي هئي. چاءِ سڄ پڄ هيٺ تيار هئي ۽ جلدي اَچي وئي. مِتيا پهريائين، گلاس وٺڻ کان انڪار ڪيو، جو ڪيس نڪولائي پارفينووچ نهايت مروت سان پيش ڪيو هو. پر پوءِ هن پاڻ ئي اُن جي طلب ڪئي ۽ نهايت شوق سان اُن کي پي ويو. هُو حيرت جهڙو ٽڪايل ٿي نظر آيو. اِهو خيال ٿي ڪيو ويو، ته سندس غير معمولي قوت جي سبب هڪ رات جو اوجاڳو ۽ اوسيئڙو، جنهن سان گڏ بيحد جوش به هو، مٿس ڪو خاص اَثر نه وجهندا، مگر هُو مشڪل سان پنهنجي مٿي کي جهلي ٿي سگهيو. وقت بوقت، سيئي شيون، جن ساڻس تعلق ٿي رکيو، سندس سامهون رقص ڪنديون ٿي نظر آيون. "ٿورو وڏيڪ ۽ مان ڊپ ۾ مبتلا ٿي ويندس." هن پاڻ کي چيو.

باب اٺون

شاهدن جون شاهديون

شاهدن جون شاهديون شروع ٿيون. پر اسان پنهنجي ڪهاڻيءَ ڪي ايئن مسلسل بيان نہ ڪنداسون، جيئن اڳي. اَسان اِنهيءَ تي اڪتفا نہ ڪنداسون، تہ ڪيئن نہ نڪولائي پارفينووچ سڀ ڪنهن شاهد تي زور ٿي آندو، تہ هُو پنهنجي شاهدي سچ ۽ پنهنجي ضمير جي موافق ڏي ۽ اُن ڪان پوءِ ساڳي شاهديءَ قسم تي وري دهرائي. اهڙيءَ ريت هرهڪ شاهد کي سڏيو ٿي ويو، تہ پنهنجي شاهدي جي اصلي مسودي تي اَڇي صحيح ڪري. اَسان هتي فقط اُنهيءَ حقيقت تي، جنهن تي خاص طور زور ٿي ڏنو ويو، بيان ڪنداسون. يعني ٿي هزار روبل جي سوال تي، جا رقم اُتي خرچ ڪئي وئي هئي. ماڪرو ۾ ۽ مِتيا جي هٿان ۽ مهينو اڳ. اُهي ٿي هزار هئا يا پندرنهن سَؤ؟ اُن ڪان پوءِ هن وري، ٿي هزار يا پندرنهن سَؤ روبل وري بہ خرچ ڪيا هئا. پر افسوس، جو جنهن بہ شاهدي ڏني، اُها مِتيا جي خلاف هئي. ڪو هڪڙو بہ سندس فائدي ۾ نہ هو. ڪن شاهدن تہ ڪي نيون حقيقتون ٻڌايون، جي سندس تباهہ ڪرڻ لاءِ ڪافي هيون، اُهي مِتيا جي ڪهاڻي ڪان بلڪل الڳ ٿي ڏنيون.

پهريون شاهد، جنهن ڪان پڇا ڪئي وئي، تريفان بورسووچ هو. ڪيس وڪيلن جي سامهون بيهڻ ۾ ڪوبہ شرم نہ ٿي آيو. مگر اُن جي خلاف ، سندس مجرم بابت روش سخت ۽ نفرت واري هئي. جنهن منجهس صداقت ۽ پنهنجي رتبي جو ڏيکاءُ پيدا ڪري ڇڏيو هو. هُن تمام ٿورو ڳالهايو، حد اندر ۽ پنهنجي سوالن لاءِ ترسيو ٿي. جواب ڏنائين ٿي، تہ بہ مختصر ۽ چڱيءَ ريت سوچي ۽ سمجهي. هن پختگي ۽ ڪنهن بہ هيڪ ڪان سواءِ ٻڌايو، تہ مهينو اڳي جا رقم اُتي خرچ ڪئي وئي هئي. اُها ٽن هزارن ڪان گهٽ نہ هئي. هتي جا سيئي ڳوناڻا، اُن جي تائيد ڪندا، تہ خود دمتري فيودورپاولووچ پاڻ خرچ ڪيل رقم ٿي هزار روبل ٿي ٻڌائي. هن خانہ بدوش ڇوڪرين تي ڪافي خرچ ڪيو هو. مان هام هٿي ڇوان ٿو، تہ اِها رقم هڪ هزار روبل ڪان گهٽ نہ هوندي.

مِتيا پاسي ۾ وينو هو ۽ سندس پُٺ پَردي ڏانهن هئي. هُن مايوسيءَ مان سڀ ڪجهہ ٻڌو ٿي. مٿس غم ۽ تَڪ سوار هئا. هن ڳالهائڻ شروع ڪيو، هي اعتبار جي لائق نہ آهي. مان اُنهن تي پنج سَؤ روبل خرچ ڪيا هئا. "هيءَ سندس مايوس پيري تشريح هئي. مون کي افسوس آهي، تہ مون اُن وقت پيسن کي نہ ڳڻيو هو، مان

پيتل هوس." هُن تريفان ڏي منهن ڪري چيو، تہ "هاڻي توکي، جو ڪجهہ چوڻو هجي، چئي ڏي. اِنهيءَ کان ڪو تفاوت نہ پوندو."

"دمتري فيودورپاولووچ تو، هزار روبل ڪان مٿي اُنهن تي خرچ ڪيو هو." تريفان بورسووچ اعتماد سان چيو. "تو اڻ ڳڻيل پيسا اُنهن ڏي اُڇلايا ٿي ۽ اُنهن پئي ٿي ڪنيا. اِنهن گهوڙن جي بيوقوفن چورن کي ڪافي مليو هو. ڪين هتان هڪاليو ويو آهي، نہ تہ هُو پاڻ شاهدي ڏين ٿا، تہ ڪين ڪيترو پيسو حاصل ٿيو هو. مان پاڻ تنهنجي هٿن ۾ رقم کي ڏنو هو. ڳڻيو مان نہ هو، نہ وري تو اُن جي اِجازت ڏني هئي - اِها تہ حقيقت آهي - پر اُن جي ڏسڻ مان، مان چئي ٿو سگهان، تہ اِهي پئسا سچ پچ پندرنهن سَؤ روبل ڪان گهٽا هئا. اَسان بہ رقم ڏني هئي ۽ اُن جو اندازو چڱيءَ ريت لڳائي سگهون ٿا ....."

"ڪالهہ جا رقم هن خرچ ڪئي هئي، اُن لاءِ دمتري فيودورپاولووچ پهچندي ئي ٻڌايو هو، تہ ٽي هزار روبل آهن."

"هاڻي ٻڌاءِ تہ اِيئن آهي ڇا؟ تريفان بورسووچ!" مِتيا ڪيس جواب ڏنو. "مان اِهو يقين سان تہ ظاهر نہ ڪيو هو، تہ مان پاڻ سان ٽي هزار روبل آندا آهن؟"

"تو اِيئن چيو هو دمتري فيودورپاولووچ! تو ائندري جي سامهون اِها حقيقت بيان ڪئي هئي. ائندري اَجا بہ موجود آهي. ڪيس گهرائي وٺ. هال ۾ جڏهن تو 'ڪورس' ٽي ٻُڌو، تہ واڪو ڪري چيو هو، تہ تون پنهنجي ڇهہ هزار روبلن کي هت وجائي اُڏندين. اِنهيءَ مان ئي تہ اَسان سمجهيو، تہ هن ڪان اڳ ۾ تو وٽ ڇا هو؟ اسٽپيان ۽ سميان اُن کي ٻڌو هو. پيوٽرفوموچ ڪلگنوف بہ پرسان اُن وقت بيٺو هو. ٽي سگهي ٿو تہ ڪيس بہ ياد هجي ....."

ڇهن هزارن جي شاهدي، وڪيلن جي مٿان وڏو اَثر پيدا ڪيو. هن نئين حساب ڪتاب کان هُو بيحد خوشيءَ ۾ پَرجي ويا. هُو حساب ڪرڻ لڳا، تہ ٽي هزار روبل ۽ ٽي هزار، ڇهہ هزار ٿيا، ٽي هزار روبل هاڻي ۽ ٽي هزار روبل اڳ ۾. هاڻي تہ بلڪل صاف ٿي ويو.

جيئن تريفان ڪين مشورو ڏنو هو، هنن سڀني ڳوناڻين، اسٽپيان، سميان، ڪوچبان ائندري ۽ ڪلگنوف کان سوال ڪيا. ڳوناڻين ۽ ڪوچبان بنا ڪنهن هيڪ جي هن کي قبول ڪيو. هنن تريفان جي شاهدي کي ٺيڪو ڏنو. هنن، هن حقيقت کي خاص طرح خبرداريءَ سان لکيو. اُن کان سواءِ اُها گفتگو بہ جا رستي ۾ ائندري ۽ مِتيا جي وچ ۾ ٿي هئي. جتي هن چيو هو تہ "دمتري فيودورپاولووچ جي حيثيت ۾ مان بهشت ڏي وڃي رهيو آهيان، يا جهنم ڏي. مان ٻئي جهان ۾ بخشيو بہ ويندس يا نہ؟"

نفسيات جي ماهر ائپولٽ ڪريليووچ، ڳنڀير مُرڪ سان اُن کي ٻُڌو. هن آخر ۾ سفارش ڪئي، ته دمتري فيودورپاولووچ جا هي رايا، جي ڪيس ڪنهن طرف وڃي ٿي ويا، مقدمي ۾ شامل ڪيا وڃن.

ڪلگنوف کي جڏهن سڏ ٿيو، ته هُو بيدليءَ سان آيو. سندس پيشانيءَ ۾ گهنج هئا ۽ خوش مزاجيءَ کان ٻاهر هو. هن وڪيلن سان ايئن ڳالهائڻ شروع ڪيو، جڻ ته سڄي حياتيءَ ۾ ساڻن مليو ئي نه هو. جيتوڻيڪ سندن واقفيت هئي ۽ ڪيتري وقت کان هُو، هڪٻئي سان ملندا ٿي رهيا. اڪثر ڏهاڙي. هُن ڳالهائڻ شروع ڪيو، ته ڪيس ڪابه خبر ڪانه آهي، نه وري اُن جي بابت هو ڪجهه ٻڌائي سگهي ٿو. پر هيءُ ظاهر ٿيو، ته هن ڇهن هزارن لاءِ ٻڌو هو. هُن هيءُ به قبول ڪيو، ته هُو اُن وقت سندس قريب بيٺو هو. پيسن جي ڏسڻ بابت ٻڌايو، ته ڪيس ڪابه خبر ٻئجي نه سگهي ته مِتيا جي هٿ ۾ ڪيتري رقم هئي؟ هُن هيءُ به قبول ڪيو، ته پتن جي راند ۾ پولن ساڻس نڳي ڪئي هئي، بار بار دهرائڻ وارن سوالن جي جواب ۾ هن چيو، ته جڏهن پولن کي ٻاهر هڪاليو ويو، ته مِتيا جا تعلقات اگرافينا اليگزينڊرووينا سان، يقيناً خوشگوار بڻجي ويا هئا. هُن ڪيس هيئن به چيو هو، ته هوءَ ساڻس محبت ٿي ڪري. هن اگرافينا اليگزينڊرووينا جي لاءِ، عزت ۽ احترام سان ڳالهايو. جڻ ته هوءَ سماج جي بهترين عورت آهي. هن هڪ ڀيرو به ڪيس گروشينڪا جي نالي سان نه سڏيو. اُن نوجوان جي واضح ناموافقت هوندي، به شاهدي ڏيندو رهندو ڪرينلووچ، ڪانئس طويل پڇا ڪئي. پر اُن کان فقط هيءُ ئي تفصيل ٻڌي سگهيو، ته مِتيا اُن رات پنهنجي رومان کي ڪيئن نپايو هو. مِتيا هڪ ڀيرو به ڪلگنوف جو توجهه پنهنجي طرف نه ڦيرايو. آخر اُنهن، هُن نوجوان کي وڃڻ لاءِ اِجازت ڏني. هو، پنهنجي نفرت کي ڏيکاريندي، ڪمري کي ڇڏي ويو.

پولن کان پڻ پڇا ڪئي وئي، جيتوڻيڪ هُو پنهنجي ڪمري ۾ آرام لاءِ هليا ويا هئا. هنن سڄي رات آرام نه ڪيو، پر پوليس جي پڇڻ شرط، هنن يڪدم پنهنجي لباس کي پهريو ۽ تيار ٿي ويا، ڪين محسوس پئي ٿيو، ته هُو شاهدي لاءِ يقيناً گهرايا ويندا. هنن وڏي شان سان پنهنجي شاهدي ڏني. جيتوڻيڪ منجهن پريشاني به هئي. نندي قد وارو پول، هڪ خارج ٿيل آفيسر هو. هن سائبيريا ۾ جانورن جي ڊاڪٽريءَ جا فرائض اَدا ڪيا هئا. سندس نالو ميسالووچ هو. پان وريوبليوسڪي، بنا سَند جي ڏندن جو ڊاڪٽر هو. جيتوڻيڪ نڪولائي پارفينووچ، ڪين ڪوئيءَ ۾ گهڙندي ئي ، سوالن جي پَرمار ڪري ڏني، پر هنن پنهنجا جواب مهائيل ماكرووچ کي ٿي ڏنا، هُو پاسي سان بيٺو هو، مگر هنن ڪيس وڏي شخصيت ٿي سمجهيو ۽ هرهڪ لفظ

سان ڪيس 'پان ڪرنل' تي سڏيائون. هنن خود مائيڪل ماڪرووچ جي اظهار ڪيل ڪيترين ڳالهين مان فقط، هي نتيجو ڪڍيو، ته ڪين جواب نڪولائي پارفينووچ کي ڏيڻ گهرجن. هيءُ به ظاهر ٿيو، ته هُو روسي زبان چڱيءَ ريت ڳالهائي ٿي سگهيا، سواءِ ڪن ٿورن لفظن جي. حال ۽ ماضي ۾ گروشينڪا جي تعلقات بابت سيالووچ نهايت گرمجوشي ۽ فخر سان حقيقت کي ٻڌايو. هيءُ ٻڌندي ئي مِتيا هڪدم پنهنجي جاءِ تان اُٿيو ۽ ظاهر ڪيائين، ته هُو ڪڏهن به هيءُ برداشت نه ڪندو، ته هيءُ بدمعاش، سندس حاضريءَ ۾ اهڙيءَ ريت گفتگو ڪن! سيالووچ، هڪدم بدمعاش جي لفظ ڏانهن سيني جو ڏيان ڇڪايو ۽ ڪين عرض ڪيائين، ته پنهنجي ياداشت ۾ اُن کي داخل ڪن. مِتيا اُن وقت ڪاوڙ سان ڀرجي ويو.

"هيءُ بدمعاش آهي، بدمعاش، اوهان هن کي ضرور لکو ۽ هيءُ به لکو، ته ياداشت ۾ لکڻ کان پوءِ به مان ايئن چوندس، ته هيءُ بدمعاش آهي." هن واڪو ڪري چيو.

جيتوڻيڪ نڪولائي پارفينووچ، هن کي ياداشت ۾ داخل ڪيو، پر هن تعريف جهڙي روش ۽ انتظام رکيو. مِتيا کي سخت چينپ ڪرڻ کان پوءِ، هن بلڪل مختصر نموني مقدمي جي رومانوي حقيقت بابت پڇا ڳاڇا ڪئي. هُو هڪدم ضروري حقيقت ڏي مڙيو. پڇا جي هڪ حصي وڪيلن ۾ وڏي دلچسپي پيدا ڪئي، ته هن ساڳي ڪمري ۾ ڪيئن مِتيا، مسيالووچ کان گروشينڪا جي خريد ڪرڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي، ڪيس ٽي هزار روبل انهيءَ لاءِ ٿي ڏنا، ته هُو دستبردار ٿي وڃي. ست سَؤ روبل هڪدم ۽ باقي به هزار ۽ ٽي سَؤ روبل هن سيائي تي شهر ۾ ڏيڻا ڪيا هئا. مِتيا هن حقيقت تي گرم ٿي ويو ۽ چيائين، ته هي غلط آهي. هن چيو هو، ته ڪيس پَڪَ آهي، ته اها رقم هُو شهر ۾ سيائي ڏيندو. هُن قسم تي ايئن ڪونه چيو هو، ته ماڪرو ۽ وٽس پيسا ڪونه آهن ۽ شهر ۾ آهن. پر پان وريوبليوسڪي اُن شاهديءَ جي تصديق ڪئي. مِتيا ٿوري ويرم کان پوءِ ڪاوڙ ۾، هن حقيقت کي قبول ڪيو، ته شايد ايئن ئي هجي، جيئن هي پول چون ٿا. هن وڌيڪ هيءُ به ٻڌايو ته هُو اُن وقت جوش ۾ هو. ٿي سگهي ٿو، ته سچ پچ، هن ايئن چيو هجي.

جاچ ڪندڙ عملدار هن شاهديءَ جي هيٺان ليکو ڏنو. جنهن مان معلوم پئي ٿيو، ته اُن کي وڌيڪ جاچ لاءِ رکيو ويو آهي، (هنن سچ پچ هن کي بنيادي حقيقت ٻڌايو.) ته اُهي پيسا جي مِتيا کي هٿ آيا آهن، اُنهن جو اَڌ يا ڪو حصو، سچ پچ شهر ۾ لڪايو ويو هجي يا ايئن به ٿي سگهي ٿو، ته اِهي پيسا هتي ماڪرو ۾ ڪٿي لڪل هجن. هيءَ حقيقت ئي اُن سبب کي سمجهائيندي ته ڇو جاچ کي مروڙيو سروڙيو ويو آهي؟ انهيءَ ڪري ئي شايد هجي، ته مِتيا کان فقط اَٺَ سَؤ روبل هٿ آيا آهن.

دمتري فيودورپاولووچ ڪرامازوف سان؟ هن سوال جي جواب ۾ گروشينڪا، نهايت مستعدي ۽ خاموشيءَ سان چيو ته:

"هُو منهنجو ڏنل هو. هڪ واقف جي حيثيت سان هڪ مهينو اڳ، هُو مون کي ڏسڻ لاءِ آيو هو." پڇيل سوالن ۾ هن نهايت صراحت ۽ مڪمل وضاحت سان جواب ٿي ڏنا. جيئن ته ڪن وقتن تي، هُن ڪيس نهايت جاذب ۽ موهيندڙ ٿي ڏنو، پر هُن جي ساڻس محبت ڪانه هئي. پر هوءَ سندس ۽ سندس پوڙهي جي دل کي فتح ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي. هوءَ پنهنجي بد جنسي ۽ پستيءَ جي ڪري، هُن ڏنو ته مِتيا، پنهنجي پيءُ ۽ منهنجي ٻين دوستن سان ساڙ تو رکي. پر هن سڄي تماشي کان سندس مقصد هو 'مزو وٺڻ'. سندس مقصد ڪڏهن به اِهو نه هو، ته فيودورپاولووچ ڏي وڃي. هوءَ فقط مٿس ڪلندي ٿي رَهي. "گذريلَ مهيني ۾، هنن ٻنهي مان ڪنهن سان به منهنجي محبت ڪرڻ جو ارادو نه هو. هن سڄي مهيني ۾ مان ڪنهن ٻي ماڻهوءَ جي انتظار ۾ هيس، جنهن مون کي تباهه ڪيو هو. پر مان خيال ڪريان ٿي،" هن پڇاڙيءَ ۾ چيو، ته "پر توهان کي اِنهن ڳالهين جي پڇڻ جي ڪا ضرورت نه آهي. نه وري مون لاءِ ضروري آهي، ته اُنهن جا جواب ڏيان. ڇاڪاڻ ته هيءُ منهنجو پنهنجو معاملو آهي."

نڪولائي پارفينووچ، هڪدم هن اِشاري تي هلڻ لڳو. هن هڪدم مقدمي جي رومانوي پس منظر کي ڇڏي ڏنو ۽ لازمي شين ڏي مُڙيو. جيئن ته هن نهايت ضروري سوال پڇڻ شروع ڪيا، جن جو تعلق ٽن هزار روبلن سان هو. گروشينڪا هڪدم قبول ڪيو ته ماڪرو جي پهرئين نشاط جي محفل ۾ ٽي هزار روبل خرچ ڪيا ويا هئا. جيتوڻيڪ هُن پاڻ اُن رقم کي نه ڳڻيو هو، پر هن دمتري فيودورپاولووچ جي زبان کان اِيئن ٻڌو هو.

"ڇا هن اِهو توکي اڪيلائيءَ ۾ ٻڌايو هو يا ڪنهن ٻي جي سامهون به. يا ٻين کي ٻڌائيندي، توکيس اِيئن چوندي ٻڌو هو؟" جاچ ڪندڙ عملدار جلديءَ مان ڪانئس پڇيو.

هن سوال جي جواب ۾ گروشينڪا ڪيس ٻڌايو، ته هن ٻين ماڻهن جي سامهون ڪيس اِيئن چوندي ٻڌو هو ۽ اَڪيلائيءَ ۾ به ڪيس اِيئن ئي چوندي ٻڌو هو.

"ڇا هن اَڪيلائيءَ ۾ توکي هڪ دفعو اِيئن ٻڌايو هو، يا ڪيئي ڀيرا." جاچ ڪندڙ عملدار ڪانئس پڇيو ۽ ڪيس هيءُ حاصل ٿيو، ته هُن ڪيئي ڀيرا، ڪيس اِيئن چيو هو.

ائبولٽ ڪريليووچ، هن شاهدي جي ٽڪري کان بلڪل مطمئن ٿي نظر آيو. وڌيڪ شاهدي وٺڻ مان معلوم ٿيو، ته گروشينڪا کي پڻ اِها خبر هئي، ته اِها رقم ڪٿان آئي هئي؟ دمتري فيودورپاولووچ، اِها رقم ڪيٽرينا ايونونا کان ئي حاصل ڪئي هئي.

"تو ڪڏهن بہ ايئن نہ ٻڌو هو تہ رقم، جا صرف ڪئي وئي هئي، سا ٽي هزار روبل نہ هئي، پر اُن ڪان گهٽ هئي ۽ دمتري فيودورپاولووچ اُن مان اَڌ بچائي پنهنجي مقصد لاءِ رکي هئي؟"

"نہ مان ايئن ڪڏهن بہ نہ ٻڌو هو" گروشينڪا جواب ڏنو.

"هن وڏيڪ ٻڌايو تہ مستيا، اُن جي برعڪس اڪثر ايئن ٿي ٻڌايو، تہ وٽس ڪچي ڪوڏي بہ ڪانہ آهي." گروشينڪا آخر ۾ چيو.

"ڇا، هن تنهنجي سامهون، ڪنهن سبب ڪان يا ڪاوڙ ۾،" نڪولائي پارفينووچ اوچتو ڪانئس پڇيو، تہ "هُو پنهنجي پيءُ جي حياتيءَ تي حملي ڪرڻ جو ارادو ٿو رکي؟"

"اڙي،" هن ٿڌو ساهہ ڪڍندي چيو تہ، "ڪيئي ڀيرا."

"هُو ڪيئي دفعا، ڪاوڙ ۾ ايئن چوندو هو."

"ڇا توکي يقين هو تہ ايئن ڪندو بہ؟"

"نہ، مان ڪڏهن بہ ايئن نہ ٿي سمجهيو." هن يقين، سان جواب ڏنو. "مون کي سندس شاندار دل لاءِ پورو پورو ويساهہ هو."

"شريف انسانو! مون کي اجازت ڏيو." اوچتو مستيا رڙ ڪري چيو، تہ "مون کي اجازت ڏيو، تہ اوهان جي حاضري ۾ اگرافينا اليگزينڊروونا کي ڪي لفظ چوان."

"تون ڳالهائي سگهين ٿو!" نڪولائي پارفينووچ قبول ڪندي چيو.

"اگرافينا اليگزينڊروونا!" مستيا پنهنجي ڪرسي تان اُٿي بيٺو، "خدا ۽ مون ۾ پنهنجو اعتبار رک. مان پنهنجي پيءُ جو قاتل نہ آهيان."

هنن لفظن چوڻ ڪان پوءِ، وري پنهنجي ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. گروشينڪا اُٿي بيٺي ۽ بي بي مريم جي مجسمي جي سامهون، وڏيءَ حب مان، پنهنجي مٿان صليب جو نشان ٻڌايو.

"خدايا! مان تنهنجو شڪر اَدا ڪريان ٿي." هُن چيو. سندس آواز جوش سان ڀريل هو ۽ هوءَ اَجا بيٺي هئي. هن نڪولائي پارفينووچ ڏي منهن ڪري چيو تہ:

"هن، هاڻي جو ڪجهہ چيو آهي، اُن تي اوهان اعتبار ڪريو. مان هن کي ڄاڻان ٿي. هُو جو بہ چوندو آهي، اُهو يا تہ مذاق هوندو آهي يا ننرائپ. مگر هيءُ پنهنجي ضمير جي خلاف ڪڏهن بہ اوهان کي فريب نہ ڏيندو. هُو جو ڪجهہ بہ چوي ٿو، سچ چوي ٿو ۽ اوهان کي اعتبار ڪرڻ گهرجي."

"مهرباني! اگرافينا اليگزينڊروونا، تو مون کي تازي همٿ ڏياري آهي." مستيا سست ۽ ڏڪندڙ آواز ۾ چيو.

"اُهي پيسا جي ڪالهه خرچ ڪيا ويا هئا!؟" هُـن جواب ڏيندي چيو، تہ "اُنهن جي مون کي خبر نہ آهي، تہ ڪيترا هئا. پر مان ڪيترن ماڻهن کي ڪيس چوندي ٻُـڌو هو، تہ وٽس ٽي هزار روبل آهن." هن سوال تي تہ هُـن اِهي پيسا ڪتان آندا، گروشينڪا کين ٻڌايو، تہ هن ڪيس چيو تي تہ هو اِها رقم ڪيس موٽائي ڏي ۽ اِها چورائڻ نہ ڪپندي هئي. جاچ ڪندڙ عملدار ڪانئس هن حقيقت جي وضاحت گهري، تہ اها رقم جا هن ڪيٽرينا ايونونا جي چورائي هئي، سا ساڳي هئي، جا هن ڪالهه خرچ ڪئي هئي ۽ اُن مان هئي، جا مهينو اڳ هن اِتي خرچ ڪئي هئي. هن جي جواب ۾ هُـن وضاحت ڪندي چيو، تہ اِها رقم اِنهيءَ مان ئي هئي، جا هُـن مهينو اڳ اُتي خرچ ڪئي هئي. هُـن اِيئن تي سمجهيو.

گروشينڪا کي آخر ڇڏيو ويو. نڪولائي پارفينووچ ڪيس زور ڏيندي چيو، تہ هوءَ هڪدم شهر ڏي موٽي وڃي. جيڪڏهن ڪيس ڪا مدد ڪپي يعني گهوڙن وغيره جي يا ڪنهن بورائي تہ هُو، ڪيس ميسر ڪري ڏيندو.

"مان سچيءَ دل سان اوهان جي مهرباني اَدا ڪريان ٿي." گروشينڪا ڪيس جهڪندي چيو. "مان هن پوڙهي ماڻهوءَ سان گڏجي شهر ڏي ويندس ۽ هن کي ئي ساڻ وٺي ويندس. پر جيڪڏهن اوهان مون کي اِجازت ڏيو، تہ مان هيٺ ترسان، ايستائين جو مون کي خبر پوي، تہ دمتري فيودورپاولووچ جي لاءِ اوهان ڪهڙو ٿا فيصلو ڏيو؟"

هُو ٻاهر نڪري وئي. مِتيا بلڪل خاموش هو ۽ شگفتہ ٿي نظر آيو. پر فقط هڪ گهڙيءَ جي لاءِ. هُو طبعي ڪمزوري کان گهڙي گهڙي نبل پوندو ٿي ويو. سندس اکيون تَـڪ ۽ اوجاڳي کان بند ٿيندیون ٿي ويون. شاهدن جون شاهديون آخر پوريون ٿيون. هُو آخري طرح تحريري ياداشت کي دهرائڻ لڳا. مِتيا اُٿيو ۽ پنهنجي ڪرسيءَ کي ڇڏيائين. هُو پردي جي آخري ڪُنڊ تائين هليو ويو. هُـو وڏي پيتي جي مٿان، جنهن تي ڪنبل پيو هو، سمهي پيو ۽ ڪيس ننڊ ڪٽي وئي

ڪيس هڪ عجيب خواب نظر آيو. جو وقت ۽ جاءِ جي مناسبت کان بلڪل عليحده هو.

هُو اُن ميدان مان گذري رهيو هو، جتي هُـو گهڻو اڳي ملازمت ۾ هو. هڪ ڪوچبان، ڪيس هڪ گاڏيءَ ۾ سوار ڪري وٺيو ٿي ويو. گاڏيءَ ۾ گهوڙن جو جوڙو هو. هُو ڪيس برف ۽ طوفان مان وٺيو ٿي ويو. ڪيس سردي پئي محسوس ٿي. اِها نومبر جي ابتدا ٿي ڏٺي ۽ برف وڏن ڳڙن جي صورت ۾ وسي رَهي هئي. زمين تي ڪرندي ڳري ٿي وئي. ڪوچبان ڪيس چالاڪيءَ سان وٺيو ٿي ويو. ڪيس نهايت

عمدي ۽ ڊگهي ڏاڙهي هئي. هُو ايترو پوڙهو نه هو، پر پنجاهه ورهين جو ٿي لڳو. ڪيس جسم تي ڪڙمين جهڙي پراڻي ۽ پوري رنگ جي پوستين پيل هئي. اُتان هڪ ڳوٺ ويجهو ٿي ڏنو. هُو اُتان جهوپڙين کي صاف ڏسي رهيو هو، جن مان اڏ سڙيل هيون. پري کان اُنهن جي ڪاراڻ کان سواءِ ٻي ڪابه شيءِ نظر نه ٿي آئي. جيئن هُو پنهنجي سواري کي اوڏانهن وٺي ويا، ڪين رستي تي ڳوناڻيون عورتون نظر آيون. زالن جو هڪ وڏو گروهه يعني سڄي قطار. سيئي پوري رنگ جون ٿي ڏنيون، خاص ڪري، اُنهن مان هڪ قد جي ڊگهي، پريل هڏن واري ۽ ڪمزور چهري واري رستي جي ڪناري تي دمتريءَ کي نظر آئي، جا چاليهن ورهين جي ٿي ڏني. ممڪن آهي ته سندس صحيح عمر ويهه ورهيه هجي. سندس منهن اُيوڙ ۽ سنهو هو. سندس ٻانهن ۾ هڪ ٻار روئي رَهيو هو. سندس چاتي ايتري ته سڪل هئي، جو منجهس ڪير جي ڦُڙي جي اُميد به ڪانه هئي. سندس اُگهاڙين ٻانهن ۾ ٻار روئندو ٿي رهيو. اُن جا ننڍڙا هٿ تڏ کان نيرا ٿي ويا هئا.

هُوءَ جيئن وٽانئس گذري، مِتيا پڇيو ته "هيءُ ڇو روئي رهيو آهي؟"

"هيءُ ٻار آهي،" ڪوچبان کيس جواب ڏنو. "ٻار روئي رهيو آهي." ڳوناڻڪي جواب مِتيا تي وڏو اَثر ڪيو. 'ٻار' هڪ عجيب جواب هو. ڪيس ڳوناڻيءَ جو 'ٻار' چوڻ ڏاڍو پسند آيو. اُن جي اندر رحم جو گهڻو عنصر هو.

"پر هي ڇو روئي رهيو آهي؟" مِتيا بيوقوفيءَ کان اُن تي زور ڏيڻ لڳو.

"ڇو، هيءُ غريب آهن، سندن گهر سڙي ويا آهن ۽ هيءُ مجبور ٿي پنڻ لاءِ نڪتيون آهن."

"هن جون ننڍڙيون ٻانهون اُگهاڙيون ڇو آهن، ڪيس ڪپڙي ۾ ويڙهين ڇو نه ٿيون؟"

"ٻار کي تڏ ٿي ٿئي. سندن ڪپڙا تڏ کان ڄمي ويا آهن، پوءِ هيءَ ڪهڙي ريت ڪيس گرم ڪن؟"

نه، نه، مِتيا اَجا به نه سمجهيو. هو چوڻ لڳو، ته مون کي ٻڌاءِ ته هيءُ غريب مائرون اِتي ڇو بيٺيون آهن؟ هيءُ ماڻهو ڇو غريب آهن؟ هيءُ ٻار ڇو غريب آهن؟ هن ميدان کي ڇو باهه لڳي آهي؟ هيءُ ڇو نه ٿيون هڪٻئي کي ڀاڪر پائين، ڄمين؟ هو ڇو نه ٿيون خوشيءَ جا راڳ ڳائين. هيءُ ڪارين يادگيرين کان ايترو تاريڪ ڇو آهن؟ ٻار کي ڇو نه ٿيون ڪارائين؟"

جيتوڻيڪ هن محسوس ٿي ڪيو، ته سندس سوال ٻي معنيٰ ۽ ٻي سمجهيءَ وارا هئا، پر هُن چاهيو ٿي، ته اُهي پڇي ۽ هو اِهڙي ريت پڇي رهيو هو. هن ساڳي وقت رحم جي جذبات کي به محسوس ڪيو، جي اڳي ڪڏهن به محسوس نه ڪيا هئائين،

نہ وري سندس دل ۾ ايئن ڪڏهن اُپريا هئا. هن چاهيو ٿي، تہ پاڻ بہ روئي ۽ اُنهن جي لاءِ ڪجهہ ڪَري، جيئن اُهو ٻار وري نہ روئي ۽ اُها اونداهي منهن واري ۽ سڪل ڇاتيءَ واري ماءُ وري نہ روئي. نہ وري، اُن گهڙيءَ ڪان پوءِ، ڪا وري ڳوڙها ڳاڙي. هُن چاهيو ٿي، تہ هُو جلدي ايئن ڪري. ڪرامازوف خاندان جي غلطين ۾ گهٽتائين هوندي بہ هُن هڪدم ايئن ڪيو.

"مان بہ توڏي اَچان ٿي. مان هاڻي توکي باقي رهيل حياتيءَ ۾ اَڪيلو نہ ڇڏيندس. مان توڏي اَچان ٿي." هن پنهنجي قريب، پاسي ۾ گروشينڪا جي نازڪ آواز کي ٻڌو، جا جوش کان ڏڪي رهي هئي، پر سندس دل چمڪي رَهي هئي. هُو روشنيءَ ڏي وڌڻ لاءِ جدوجهد ڪرڻ لڳو. سندس دل ۾ اُمنگ پيدا ٿي، تہ هُو جيئرو رَهي، ۽ نئين روشني ڏي وڌندو رَهي، اُن لاءِ هُو هاڻي ئي تڪڙ ڪري ۽ هڪدم!

"ڇا؟ ۽ ڪٿي؟ هُن اکيون کولينديِ چيو. هُو صندوق تي اُٿي ويهي رَهيو. ڇڻ تہ هُو ڪنهن بيهوشيءَ مان اُٿيو هو. هُو خوشيءَ مان مشڪي رهيو هو. نڪولائي پارفينووچ سندس مٿان بيٺو هو ۽ ڪيس ڇئي رهيو هو. تہ هُو لکيل يادگيرين کي ٻڌي، جا هاڻي وڏي آواز سان ڪيس پڙهي ٻڌائڻي هئي ۽ ڪانئس صحيح وٺي هئي. مِتيا سمجهيو، تہ هن ڪلاڪ يا اُن کان مٿي ننڍ ڪئي آهي. هن نڪولائي پارفينووچ کي ٻڌوئي نہ، ڪيس حيرت ٿي تہ جنهن وقت هو، صندوق تي سمهيو هو، تہ سندس مٿي جي هيٺان وهاڻو نہ هو. جڏهن هُو پوئتي جهڪيو هو تہ اُهو موجود ڏٺائين.

"هيءُ وهاڻو ڪنهن منهنجي مٿي جي هيٺان رکيو؟ ۽ اِهو مهربان ڪير آهي؟" سندس آواز خوشيءَ کان جهومندو رهيو. ڇڻ تہ ڪنهن مٿس وڏو تورو ڪيو هو.

هُو ڪڏهن بہ اُن مهربان انسان کي ڳولي نہ سگهيو. شايد ڪو ڳوناڻو شاهد هجي، يا نڪولائي پارفينووچ جو ننڍڙو منشي، جنهن ترس ڪائي سوچيو هجي، تہ سندس مٿي جي هيٺان وهاڻو رکي. پر سندس سڄو روح ڇڻ تہ ڳوڙها ڳاڙي رَهيو هو ۽ ڏڪي رهيو هو. هُو ميز ڏي وڌيو ۽ ڪين چيائين، تہ جيئن هُو چاهين، ۽ هُو صحيح ڪرڻ لاءِ تيار آهي.

"مان هڪ عجيب خواب ڏٺو آهي، شريف انسانو." هُن نهايت عجيب اَنداز ۾ چيو. سندس چهري مان، خوشيءَ جي نئين روشني نظر اَچي رهي هئي.

باب نائون

مِتيا کي پَري وٺي وڃن ٿا

جڏهن لکيل يادگيرين تي صحيح ٿي چُڪي، نڪولائي پارفينووچ خاموشيءَ سان قيدي ڏي ڦريو ۽ اُن جي سامهون وڏي آب تاب واري آواز سان ان لکيل کي پڙهيائين، جنهن ۾ لکيو ويو هو، ته فلاڻي سال جي فلاڻي ڏينهن ۾ فلاڻي جاءِ تي، جاچ ڪندڙ عملدار، فلاڻي ضلع ڪورٽ جي، فلاڻن فلاڻن شاهدن (مِتيا جي معاملي بابت) کان پڇا ڪئي آهي ۽ سيني تهمتن کي لکيو ويو آهي. اُنهن مان ڏسڻ ۾ اَچي ٿو، ته جوابدار، جيئن ته متن جو ڏوهي ٺهرايو ويو آهي، اُن جي خلاف ڪوبه بچاءِ ڏئي نه سگهيو آهي. ٻي طرف فلاڻن فلاڻن شاهدن ۽ فلاڻن فلاڻن سببن، سندس خلاف پنهنجو اظهار ڪيو آهي. اُن ڪري، قانون جي ڪتاب جي فلاڻي، فلاڻي جز موجب حڪم ٿو ڪجي، ته فلاڻي (مِتيا) کي مقدمي جي صفائي ۽ فيصلي تائين فلاڻي جيل ۾ نظربند رکيو وڃي ٿو. هن پابنديءَ جي حڪم جو نقل، ڊپٽي پراسيڪيوٽر ۽ ٻين ڏي موڪليو وڃي ٿو.

مختصر ته مِتيا کي ٻڌايو، ته هُو اُن گهڙيءَ کان قيدي آهي ۽ ڪيس هڪدم شهر ڏي وٺي وڃبو ۽ ڪيس ڪنهن اڻ وٽندڙ جاءِ تي بند ڪيو ويندو. مِتيا خبرداريءَ سان ڌيان ڏئي ٻڌو. هن فقط پنهنجي ڪلهن کي جهڪايو.

"شريف انسانو! مان اوهان کي ڪوبه الزام نه ٿو ڏيان. مان تيار آهيان .... مان ڄاڻان ٿو، ته اوهان هن کان سواءِ، ٻيو ڪري ئي ڇا ٿا سگهو؟"

نڪولائي پارفينووچ نرمائيءَ سان اطلاع ڏنو، ته ڪيس هڪدم ڳوٺاڻي پوليس جو آفيسر ماورڪي ماروڪووچ پاڻ سان وٺي ويندو، جو اُتي موجود هو.

مِتيا، اوچتو وچ ۾ ڳالهائيندي چيو، ته "ترسو!" ۽ هن اُن جذبات سان، جا سندس ضابطي کان ٻاهر هئي، ڪمري ۾ ويٺل ماڻهن کي خطاب ڪري چيو ته:

"مهربانو! اَسان سڀ ظالم آهيون ۽ اسان سڀ واڳون آهيون. اسان فقط ماڻهن کي روئارڻ ڄاڻون ٿا. مائرن ۽ ٻارن کي پريشان ڪرڻ اَچي ٿو. پر اوهان سيني مان، هاڻي هت فيصلو ٿيڻ گهرجي، ته مان گهٽيا نانگ آهيان. پنهنجي عمر ۾ مان ڏهاڙي سيني اندر هي قسم ڪٺندو ٿي رهيس، ته پنهنجي اصلاح ڪندس. پر وري به انهن ساڳين پنهنجي بيهوده ڪارروائين ۾ مشغول رهيو آهيان. مان هاڻي سمجهان ٿو، ته مون جهڙي ماڻهوءَ کي اُن جي سزا ملڻ کپي. اُها سزا تقدير جي ضرب هئڻ گهرجي، جو پنهنجي قاسيءَ ۾ قاسائي ٿو ۽ زور سان قابو ڪري رکي ٿو. جيئن ته هاڻي

سندس ڪنوڻ منهنجي مٿان ڪري رهي آهي، مان هن تهمت جي عذاب کي قبول تو ڪريان ۽ اَن ڪان سواءِ عوام جي اڳيان شرمساري! مون کي اهو عذاب سهڻ گهرجي ۽ هن برداشت جي باعث مان پاڪ ٿي ويندس. شريف انسانو! پر آخري دفعي لاءِ ڏيان ڏيئي ٻڌو. مان پنهنجي پيءُ جي رت هارڻ جو گنهگار نه آهيان. مان پنهنجي سزا کي انهيءَ لاءِ قبول نه تو ڪريان، ته مان اُن کي ماريو آهي، پر سچ پچ سان ڪيس ماريان ها. شايد مان ڪيس ماري به وجهان ها. مان اَجا به هن حقيقت جي لاءِ وڙهندس، جنهن لاءِ مان اوهان کي خبردار تو ڪريان. مان پنهنجي لاءِ آخري دم تائين وڙهندس ۽ پوءِ خدا ئي فيصلو ڪندو. شريف انسانو! الوداع! مون تي انهيءَ لاءِ رنج نه ٿجو، ته مان پڇا جي دوران اوهان سان واڪا ڪري ٿي ڳالهايو. مان اَجا به ته ساڳيو ئي بيوقوف هوس ..... منٿ ڪان پوءِ مان قيدي هوندس، پر هاڻي هن آخري وقت ۾ آزاد انسان آهيان ۽ دمتري ڪرامازوف اوهان سان هٿ تو ملائي. مان اوهان کي خدا حافظ چوان تو ۽ هتي جيڪي موجود آهن تن انسانن کي به."

سندس آواز ڏکي رهيو هو، هن پنهنجي هٿن کي وڌايو، پر نڪولائي پارفينووچ جو اتفاق سان سندس ويجهو بيٺو هو، پنهنجي هٿن کي پٺيءَ جي پويان لڪائي ڇڏيو. هي سڀ اوچتو ۽ بيخوديءَ ۾ ٿي گذريو. مِتيا ان وقت ئي ڪيس ڏسي ورتو ۽ ڪانئس چرڪ نڪري ويو ۽ سندس ٻاهر نڪتل هٿ، هيٺ ڪري ڇڏيا.

"ابتدائي جاچ اَجا پوري نه ٿي آهي." نڪولائي پارفينووچ هڪندي چيو، هُو ڪجهه منجهيل ٿي ڏٺو. اَسان هن کي شهر ۾ به جاري رکنداسون. مان پنهنجي طرفان، بيشڪ تيار آهيان، ته توکي ڪامياب حاصل ٿئي ..... جيئن حقيقتون آهن .. توکي بچاءَ ۾ فائدو ٿئي، دمتري فيودورپاولووچ. مان هميشه تنهنجي عزت جو لحاظ رکيو آهي ۽ مان ايئن سمجهيو آهي، ته گنهگار ڪان وڌيڪ تون بدقسمت آهين. اَسان سڀئي جي هتي موجود آهيون، هن خيال جا آهيون، ته تون بلڪل نيڪ ۽ شريف نوجوان آهين، پر افسوس جو تون پنهنجي نفساني هوَس جي چنبي ۾ حد ڪان گهڻو گرفتار آهين."

جاچ ڪندڙ عملدار، پنهنجي گفتگو کي پوري ڪرڻ کان پوءِ سنجيده بڻجي ويو. اوچتو دمتريءَ کي ايئن نظر آيو، ته هي اَجائي گفتگو ڪندڙ جوان، ڪيس آغوش ۾ وٺڻ لاءِ تيار آهي ۽ ڪيس گوشي ۾ وٺي، وري "چوڪرين" جي بابت گفتگو ڪرڻ لاءِ راضي ڪري رهيو آهي. پر اهڙا ڪيئي بيهوده خيال ۽ غير سنجيده فڪر، ڪڏهن ڪڏهن قيديءَ جي دل ۾ اُجاگر ٿيندا آهن، جڏهن ڪيس موت جي سزا لاءِ وٺي ويندا آهن.

"شريف انسانو! اوهان، نيڪ، انسانيت وارا آهيو. ڇا مان هن کي آخري پيرو الوداع ڇئي سگهان تو؟" مِتيا ڪانئن پڇيو.

"بيشڪ، پر ..... اسان جو خيال آهي، تہ اِها ملاقات اَسان جي روبرو اوهان کي ميسر ٿي سگهندي."

"بهتر، ايئن ئي، پر ملاقات ضرور ٿيڻ گهرجي."

گروشينڪا کي اندر گهرايو ويو، پر هيءَ موڪلاڻي نهايت مختصر هئي ۽ ٿورن لفظن ۾ هئي. نڪولائي پارفينووچ کي ڪابہ تسلي نہ ٿي. گروشينڪا، مِتيا کي بيحد جُهڪي سلام ڪيو.

"مان توکي ٻڌايو آهي، تہ مان تنهنجي آهيان ۽ مان تنهنجي ئي ٿي رهنديس. مان هميشہ لاءِ تنهنجي ئي پٽ وٺنديس. ڪٿي بہ توکي موڪلينداٰ، مان تنهنجي پويان هونديس. الوداع! تون بي ڏوهي آهين، جيتوڻيڪ هيءُ تنهنجون پنهنجون ئي غلطيون آهن."

سندس چپ ڏڪي رهيا هئا ۽ سندس اکين مان لُڙڪ وهي رهيا هئا.

"مون کي معاف ڪر گروشينڪا، منهنجي محبت جي صدقي مون کي معاف ڪر. مان پنهنجي محبت سان توکي برباد ڪيو آهي."

مِتيا اَجا بہ ڪجهہ وڌيڪ چوي ها، پر هُو ٽٽي پيو ۽ ٻاهر هليو ويو. هڪدم اُهي ماڻهو ڪيس ويڙهي ويا، جي سندس سخت نگراني ڪري رهيا هئا. ڏاڪڻ جي هيٺ، جتي، هڪ ڏينهن اڳ ۾ ائنڊري جي ٽن گهوڙن واري سواريءَ ۾ تيزي سان پهتو هو، بہ گاڏيون تيار بيٺيون هيون. ماورڪي ماروڪووچ، هڪ مضبوط ۽ پهلوان قسم جو ماڻهو هو، جنهن جي منهن ۾ ڪيئي گهنج هئا، ڪنهن ڳالهہ تان پريشان هو. ڪنهن اوچتو بي قاعدگيءَ کان خفا ٿي ڏنو. هُو ڪاوڙ مان واڪا ڪري رهيو هو. هن مِتيا کي سخت خفگيءَ سان گاڏيءَ ۾ چڙهڻ لاءِ حڪم ڏنو.

"جڏهن مان هن کي شرابخاني ۾ شراب پيئندي ڏٺو هو، تہ سندس چهرو بلڪل ٻي طرح جو هو." مِتيا سوچيو. ايئن سوچيندي هُو گاڏيءَ ۾ اندر گهڙيو. دروازي وٽ ماڻهن جو انبوهہ هو. ماڻهو، ڪُڙمي، ڪوچبان ۽ عورتون تريفان بورسووچ پٽ ڏاڪڻ کان هيٺ لهي آيو. سڀ مِتيا کي ڏسي حيرت ۾ پئجي ويا.

هن جدائيءَ جي وقت نيڪ انسانو! مِتيا اوچتو گاڏي مان واڪو ڪري چيو.

"اسان کي بہ معاف ڪر! هن ٽن چئين آوازن کي ٻڌو.

"تنهنجو بہ خدا حافظ! تريفان بورسووچ"

پر تريفان بورسووچ، ڪيس مُڙي بہ نہ ڏٺو. هو بيحد مشغول ٿي ڏٺو. هُو پٽ ڪنهن ڳالهہ کان واڪا ۽ لُڙ ڪندو ٿي رَهيو. ان مان معلوم پئي ٿيو، تہ ٻي گاڏيءَ ۾ اَجا بندوبست مڪمل نہ ٿيو آهي، جنهن ۾ بہ سپاهي ماورڪي ماروڪووچ سان گڏ

وڃڻ وارا هئا. ڪڙمي، جنهن ڪوچبان کي ٻي گاڏي هلائڻي هئي، هو پنهنجي پوستين کي ڇڪي اِهو مضبوطيءَ سان ظاهر ڪري رهيو هو، تہ سندس وڃڻ جو وارو نہ آهي، پر آڪر جو. پر آڪر نظر ئي نہ تي آيو. هُو ڪيس ڏسڻ لاءِ ڊوڙيا. ڪوچبان مٿن زور آندو ۽ عرض ڪيو، تہ هُو توورو ترسن.

"ڏسين ٿو ماورڪي ماروڪووچ، آسان جا ڪوچبان ڪهڙي قسم جا آهن. ڪين ڪوبہ شرم ڪونہ آهي." تريفان بورسووچ چوڻ لڳو. "آڪر ڪالهہ توکي پنجويهہ ڪاپيڪس (سڪا) ڏنا هئا. تو اُنهن جو شراب پيتو. هاڻي وري دانهون بہ ڪرين ٿو. ماورڪي ماروڪووچ، مان هنن گهٽ ذات وارن سان تنهنجي نيڪ طبعيت کي ڏسي عجب ٿو ڪاوان. مان ايئن ئي چوندس."

"پر ٻي گاڏي اوهان کي ڇا جي لاءِ ڪپي؟" مِتيا سوال ڪيو. آسان کي تيار ٿيڻ ڪپي ۽ هن هڪ سان ئي هلڻ ڪپي، ماورڪي ماروڪووچ. مان انتظام ۾ رخنو نہ وجهندس، نہ وري پڇي ويندس. هيءُ پوليس جو حفاظتي دستو ڇا جي لاءِ؟"

"مان جيڪر توکي تڪليف ڏيان، تہ تون اهو سڪين، تہ مون سان توکي ڪيئن ڳالهائڻ ڪپي، ڇاڪاڻ تہ تو اجا ڳالهائڻ سکيو ئي نہ آهي. مان هاڻي تنهنجو پراڻو واقفڪار نہ آهيان. تون پنهنجي صلاح کي ڪنهن ٻي موقعي جي لاءِ ساندي رک." ماورڪي، هڪ وحشي وانگر بڙ بڙ ڪندو رهيو. ڇڻ تہ هُو خوش پئي ٿيو، تہ پنهنجي ڪاوڙ کي ڪنهن تي هاري رهيو آهي.

مِتيا خاموش ٿي ويو، پر ڪاوڙ کان بي تاب هو. اُن وقت هو سردي محسوس ڪرڻ لڳو. برسات هاڻي بند ٿي وئي هئي، پر آسمان، اَجا ڪڪرن سان ڀريل هو ۽ سخت هوا سندس منهن تي لڳي رَهي هئي.

"مون کي شايد ٿڌ لڳي آهي." مِتيا پنهنجي ڪلهن کي سڪوڙيندي چيو.

آخر ماورڪي ماروڪووچ، گاڏيءَ ۾ داخل ٿيو ۽ اڇي پنهنجي جاءِ تي ويٺو. هن مِتيا کي اِهڙيءَ ريت ويهندي ڏٺو، ڇڻ تہ ڪيس اُن جي ڪابہ خبر نہ آهي. هُو ڪُنڊ ۾ ڦاسي پيو. هيءُ سچ هو تہ هُو پنهنجي مزي ۾ نہ هو. جو ڪم ڪيس حوالي ڪيو ويو هو، اُن کي هن پسند بہ نہ تي ڪيو.

"الوداع، تريفان بورسووچ!" مِتيا وري واڪو ڪري چيو. هن محسوس ڪيو، تہ هن پيري، هُن نيڪ خيال سان ڪيس اهي لفظ نہ چيا آهن، پر ڪاوڙ مان.

هُو مٿي اُڳهاڙو، ايئن غرور سان بيٺو رَهيو. سندس ٻئي هٿ، پٺيءَ جي پويان هئا. هُو ڪاوڙ ۽ جوش مان سنئون سڌو مِتيا طرف نهاري رهيو هو ۽ ڪوبہ جواب نہ ڏنائين.

"الوداع، دمتري الوداع!" هن اوچتو ڪلگنوف جي آواز کي ٻڌو. هُو نهايت

تيزيءَ سان گاڏي ڏي ڊوڙيو. هُـن پنهنجي هٿ کي وڌايو. سندس مٿي تي بہ ٽوپي ڪانہ هئي.

مِـتيا وٽ ايترو وقت هو، جو سندس هٿ کي جهلي ۽ اُن کي زور ڏي.

"منهنجا عزيز ساٿي، خدا حافظ! مان تنهنجي نيڪدل کي وساري نہ سگهندس." هن گرم جوشيءَ سان کيس چيو.

پر گاڏي هلڻ لڳي ۽ سندن هٿ جدا ٿي ويا. گهنڊٽي وڄڻ لڳي ۽ مِـتيا کي پري وٺي ويا.

ڪلگنوف ڊوڙي پوئتي موٽي آيو ۽ ڪُنڊ ۾ ويهي رهيو. سندس مٿو جهڪي ويو ۽ پنهنجي منهن کي هٿن ۾ جهليائين. هُـو وجي روح ۾ پيو. ڪيتري وقت تائين، هُـو اُن حالت ۾ ويٺو رهيو. هُـو ننڍن ٻارن وانگر روئيندو رَهيو. هُـن بنا ڪنهن شڪ ۽ شبهي جي، مِـتيا کي بيگناهہ ٿي سمجهيو.

"هيءُ ماڻهو ڪهڙي قسم جا آهن؟ هنن کي انسان چئي ئي ڪيئن ٿو سگهجي؟ هنن ۾ ڪهڙي اُميد رکي سگهجي ٿي؟" هُـو پاڻ سان پاڻ نااُميديءَ ۾ چوندو رَهيو. اُن وقت ڄڻ تہ سندس دل ۾ زندگيءَ جي لاءِ ڪوبہ اتساهہ ئي نہ رهيو هو.

"هِـن جي اهائي قيمت آهي؟ هن جو اِهوئي قدر آهي." هُـو ٻار، رنج ۾ اِيئن چوندو رَهيو.

حصو ٹیوں

چوکرا

باب پهريون

ڪوليا ڪراسوتڪين

هيءَ نومبر جي ابتدا هئي. سخت پارو ٿي ڇميو. ٿرماميٽر يارنهن ڊگرين تي وڃي پهتو هو،حالا نڪ برفباري ڪانه هئي، پر برفيلي زمين تي رات جي ٿوري خشڪ برفباري ٿي چڪي هئي، اسان جي شهر جي ويران گهٽين ۾ سخت هوا لڳي رهي هئي.خاص ڪري مارڪيٽ جي طرف. هيءُ هڪ اداس صبح هو، پر هاڻي برفباري بند ٿي چڪي هئي.

مارڪيٽ کان گهڻو پري نه، پلاٽنيڪوف جي دڪان جي پرسان، هڪڙي ننڍڙي جاءِ موجود آهي. نهايت صاف، اندران توڙي ٻاهران نهايت وٺندڙ! اهو گهر، خاتون ڪراسوتڪين جو آهي، جا اڳوڻي صوبائي سيڪريٽريءَ جي بيواهه آهي. جنهن کي مئي ڇوڏهن سال گذريا. سندس بيواهه ٻڌيهن ورهين جي، اڃا به دلڪش صورت واري، هن صاف ۽ ننڍڙي گهر ۾، خانگي زندگي گذاري رهي هئي. هوءَ عزت واري مجرد حياتي بسر ڪري رهي هئي. هوءَ اڃا به آرام ۽ راحت سان گذاريندي ٿي رهي. پنهنجي مڙس جي موت جي وقت هوءَ ارڙنهن سالن جي هئي. سندس شادي کي هڪ سال گذريو هو، هن پنهنجي روح ۽ دل کي، اُن ٻار جي پرورش لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هو، جو سندس قيمتي خزانو هو. سندس نالو ڪوليا هو. جيتوڻيڪ هوءَ ساٺس غير معمولي محبت ڪندي ٿي رهي، پر هنن ڇوڏهن سالن ۾ هن کي خوشيءَ کان وڌيڪ تڪليفن مان گذرڻو پيو هو. سندس ماءُ هرروز خوف کان ڏڪندي ۽ ڪنبندي ٿي رهي ته متان بيمار نه ٿي پوي. ڪيس ٿڌ نه لڳي. ڪا حرڪت نه ڪري ويهي. ڪنهن ڪرسي تي چڙهي، ڪري نه پوي. اهڙا خيال هئا، جي ڪيس ستائيندا ٿي رهيا. جڏهن ڪوليا، اسڪول وڃڻ شروع ڪيو، تڏهن سندس ماءُ، ساٺس گڏ اُهي مضمون پڙهڻ شروع ڪيا، جيئن هوءَ سندس سبقن ۾ ڪيس مدد ڪري سگهي. هن استادن سان به جلدي واقفيت پيدا ڪرڻ شروع ڪئي، سندن زالن سان به گهرائي پيدا ڪيائين. نه فقط ايترو، پر ڪوليا جي هر مڪتب ٻارن سان به ڇاڻ سڃاڻ رکيائين، جيئن هوُ ڪيس نه ڇيڙائين نه متس ننوليون ڪن نه مارين. هوءَ ايترو ته وڏي وئي، جو ٻارن، ڇوڪري تي طعني بازي شروع ڪئي، ته هوُ ماءُ جو لاڏلو آهي. پر هيءُ ٻار پنهنجي راهه تي روان هو، آهستي آهستي پنهنجي بچاءُ جي فن کي حاصل ڪندو رهيو. هوُ پختي طبعيت وارو ۽ غير معمولي طاقتور هو. هن اڳتي هلي هي ثابت ڪري ڏيکاريو، ته هوُ چُست ۽ چالاڪ، مضبوط ارادي وارو ۽ بي باڪ ۽ منچلي طبعيت

جو مالڪ آهي. هوُ پنهنجي سبقن ۾ ايترو تہ قابل هو، جو ڪلاس ۾ هيءَ افواهي حقيقت گشت ڪندي ٿي رهي، تہ هوُ پنهنجي اِستادن ڊارڊانيلوف کي حسابن ۽ عالمي تاريخ ۾ شڪست ڏئي سگهي ٿو. جيتوڻيڪ مٿس سڀ جي نظر ٿي پئي هوُ نخوت پسند نہ هو، پر چڱو رفيق هو. هوُ پنهنجي هم مڪتب وارن کان عزت تہ وٺندو هو، جنهن جو هو مستحق بہ هو، پر سڀني سان سندس تعلقات دوستاڻا هئا. سڀ کان مٿي ڪيس خبر هئي تہ پنهنجي ارادي کي ڪهڙي ريت منزل مقصود تي پهچائي. مرڪن موقعن تي، پاڻ کي ڪهڙي حد ۾ رکڻ جو عادي هو،استادن جي تعلقات جي حالت ۾، هو ڪڏهن بہ پنهنجي حد کان اڳتي نہ وڌيو هو ۽ ڪڏهن بہ شيطانيت کي پاڻ وٽ جاءِ نہ ڏني هئائين، جيئن انتظام ۾ ناقابل بخشش ڪو رخنو پيدا نہ ٿئي. پر هوُ هر موقعي تي حرڪت ۽ شرارت ڪرڻ جو ضرور عادي هو، جيتوڻيڪ اسڪول ۾ ننڍي ۾ ننڍو ڇوڪرو پئي شمار ٿيو. خاص ڪري اهڙن موقعن تي، جڏهن خود نمائي ۽ پنهنجي برتري، سندس مقصد هوندو هو، تڏهن هو ننڍن ٻارن وانگر، شرارت کان نہ مڙندو هو. هوُ پنهنجي خودداريءَ جو وڏو شوقين هو. ايتري قدر جو پنهنجي ماءُ کي بہ پنهنجي قبضي ۾ آڻي وڏو هئائين. اُن سان سندس هلت شوخي واري هئي. پر هوءَ گهٽي وقت کان سندس ضابطي ۾ اچي چڪي هئي. شايد اهڙي حالت ۾ ڪو خيال ڪري تہ اها حالت برداشت کان ٻاهر آهي ۽ سندس ماءُ اهو سهي نہ سگهي، تہ ٻار کي ساٿس ڪا بہ محبت نہ آهي. هوءَ هميشہ عجب ڪائيندي رهندي هئي، تہ ڪوليا سندس معاملي ۾ ڪيڏو نہ بي احساس آهي. ڪڏهن ڪڏهن تہ هوءَ جنوني حالت ۾ لڙڪ وهائيندي رهندي هئي. هوءَ سندس سرد مهري جي باعث بہ ساٿس گرم جوشيءَ سان ملندي هئي. پر ٻارن کي ناپسند ڪندو هو. جيتري منجهس مهر ۽ محبت جي اُميد ٿي رکي وئي، هوُ سنگدليءَ ۽ سختيءَ ۾ وڌندو ٿي ويو. هن ڄاڻي واڻي هن سرد مهريءَ جو اظهار نہ ٿي ڪيو، پر بنيادي طرح سندس طبعيت اهڙي هئي. سندس ماءُ کي بہ شڪ ۽ شبهو ٿي رهيو. جيتوڻيڪ هوءَ غلطي تي هئي. هو ماءُ کي بيحد پيار ڪندو هو. ڪيس فقط روز جهڙا بزدلاڻا خيال پسند نہ هئا، جن کي هوُ اسڪول جي ٻاراڻي زبان ۾ ظاهر ڪندو ٿي رهيو.

وٽن ڪتابن جي هڪ الماڙي هئي، جنهن ۾ سندس پيءُ جا ٿورا ڪتاب موجود هئا. ڪوليا مطالعي جو ڏاڍو شوقين هو. هن انهن مان ڪيترائي پاڻ پڙهي ورتا هئا. سندس ماءُ کي ڪوبہ اعتراض نہ هو، پر هوءَ هيءُ ڏسي عجب ۾ ٿي پئي، تہ ٻار ڪلاڪن جا ڪلاڪ ڪيئن نہ الماڙي جي پرسان، بيٺو آهي ۽ راند جي بجاءِ، ڪتابن جي مطالعي ۾ غرق آهي. اهڙي ريت ڪوليا، ڪي اهڙيون بہ ڳالهيون پڙهيون، جي سندس عمر لاءِ ناموزون هيون.

قاعدي موجب، ڇوڪري کي هيءَ خبر هوندي آهي، تہ هو پنهنجي شرارت جي ليک کي ڪتان ڇڪي. پر هن گهڻو اڳي شوخيءَ جا اُهي سڀ طريقا ڪم آڻڻ شروع ڪيا هئا، جن کي ڏسي، سندس ماءُ خوفزده ٿي وئي هئي. هيءَ بہ حقيقت آهي، تہ هو جو ڪجهہ بہ ڪري رهيو هو، اُن ۾ ڪا بہ بري ڳالهہ ڪانہ هئي. فقط وحشياڻي عاقبت انديشي هئي.

جولاءِ جي وئڪيشن ۾ هڪ عجيب اتفاق بڻيو. ماءُ پٽ پنهنجي ڏورانهن مائٽن سان ملڻ لاءِ ٻي ضلعي ۾ ويا، جو اُتان چاليهہ پنجيتاليهہ ميلن تي هو. ڪين هڪ هفتي لاءِ اُتي رهڻو هو. سندن ان مائٽياڻيءَ جو مڙس، ڪنهن ريلوي اسٽيشن جو آفيسر هو. (هيءُ اُها ساڳي اسٽيشن آهي، جتان مهينو ڪن اڳي، ايون فيوڊوروويچ ڪرامازوف ماسڪو ويو هو.) ڪوليا خبرداريءَ سان ريلوي جي هر ڳالهہ کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪئي، انهيءُ لاءِ تہ جيئن پنهنجي گهر موٽي وڃي، تہ پنهنجي هر ڪلاسين کي اهي خبرون ٻڌائي عجب ۾ وجهي. اتفاقاً اُتي ڪي ٻيا ڇوڪرا بہ ٿي رهيا جي جلد ئي سندس دوست بڻجي ويا. انهن مان ڪي اسٽيشن جي نزديڪ ٿي رهيا، تہ ڪي ان جي پسگردائي ۾. اهي ڇهہ يا ست هئا، جن جون عمريون ٻارنهن ۽ پندرنهن ورهين جي وچ ۾ هيون. انهن مان ٻہ تہ اسان جي شهر جا هئا. هيءُ سيئي پاڻ ۾ گڏجي راندين ڪرڻ لڳا. اسٽيشن تي ڪوليا جي اچڻ کان چار يا پنج ڏينهن پوءِ، هڪ بيوقوفيءَ واري شرط ٻارن پاڻ ۾ رکي. ڪوليا، جو هن ٽولي ۾ سڀ کان ننڍو هو ۽ ان ڪري ٻين جي نگاهن ۾ نہ ٿي سمايو. ڪجهہ خودداري جي باعث ۽ ڪجهہ بيباڪي ۽ خودسريءَ جي باعث، ساٿن ٻن روبل جي شرط ٻڌي، تہ رات جو يارهين بجي، جڏهن گاڏي اتان گذري تہ هو لوهي ريلن جي وچ ۾، پٺيرا ٿي سمهن ۽ اهڙيءَ ريت گاڏي تيز رفتاريءَ سان مٿانئن گذري وڃي. حقيقت ۾ هن، اڳ ۾ هن حقيقت کي ڏسي ڇڏيو هو، تہ ٻن لوهي ريلن جي وچ ۾ ڪو سنئون سڌو ٿي سمهي پوندو، تہ گاڏي ان کي ڇهي ئي نہ سگهندي. هاڻي ڪيس اهو ڏسڻو هو، تہ اهڙو ڪهڙو ڇوڪرو آهي، جو هن خطرناڪ آزمائش کي پنهنجي سر تي ٿو کڻي. سڀني هن شرط کي مذاق سمجهيو. پر ڪوليا مضبوطيءَ سان چيو، تہ هو ايئن ڪري سگهندو. پهريائين تہ هو مٿس کلڻ لڳا ۽ ڪيس ننڍڙو ڪوڙ ۽ لاف زن سڏڻ لڳا، پر هو هن طعني زنيءَ کان وڌيڪ پختو ٿي ويو، جنهن ڳالهہ ڪيس وڌيڪ ڪجايو. سا هيءَ هئي، تہ هنن پندرنهن سالن جي ٻارن حقارت کان مٿس نڪ کي ٿي موڙيو ۽ چيڙايو. هنن غرور کان ڪيس ننڍڙو ٻار ٿي سمجهيو ۽ پنهنجي صحبت جي لائق نہ ٿي ڄاتو. هيءَ هڪ نہ سهڻ جهڙي بي عزتي هئي.

هاٿي اهو فيصلو ڪيو ويو، تہ شام جو اسٽيشن ڪان اڌ ميل پري وڃي ترسجي، جتان گاڏي، اسٽيشن کي ڇڏي ڪافي تيز رفتاريءَ سان گذرندي. ٻار سيئي گڏ ٿي ويا. هي سخت اونداهي رات هئي. چنڊ جو ڪوبہ نالو ۽ نشان نہ هو. مقرر وقت تي ڪوليا، لوهي بند جي وچ ۾ سمهي پيو. پنج چوڪرا، جن ساٿس شرط رکي هئي، منٽءَ جي بند جي هيٺان ٻوٽن جي جهنڊ ۾ وڃي ويٺا. سندس دليون خوف کان لرزي رهيون هيون، جن ۾ خوف ۽ رحم جهلڪا ڏئي رهيا هئا. آخر هنن پري کان گاڏي جي گڙگڙاهٽ کي ٻڌو، جنهن هاٿي اسٽيشن کي ڇڏيو هو. اونداهيءَ ۾ ٻہ ڳاڙهيون روشنيون چمڪڻ لڳيون. هوءَ بلا جيئن ويجهو ٿي پئي، تيئن سندس شور وڌيڪ ٿيندو ٿي ويو.

"ٻُنڊ کان ٻاهر پڇي وڃ. ڊوڙ. ڊوڙ ۽ ڇوڪرن ٻوٽن جي جهنڊ مان، ڪوليا کي رڙيون ڪري چيو. هُو خوف کان بي دم ٿي چڪا هئا. پر هاٿي هيءُ سڀ دير سان هو. گاڏي تيزيءَ سان آئي ۽ اڏري وئي، ڇوڪرا ڪوليا ڏي ڊوڙيا. هو بنا ڪنهن ڇرپر جي سمهيو پيو هو، هو ڪيس ڇڪڻ ۽ ڏوڏڻ لڳا. هُو اوچتو اُٿي پيو ۽ بنا ڳالهائڻ جي هلڻ لڳو. هن ڪين ٻڌايو تہ هو اهڙي ريت سمهي پيو هو، جو ڇڻ تہ ڪيس هوش ئي نہ آهي. در حقيقت هُو ڪين ڊيڄاري رهيو هو. پر حقيقت هيءَ هئي تہ هُو سچ پچ خوف کان بيهوش ٿي ويو هو. گهڻو پوءِ، هن ماءُ سان اُن جو اقرار بہ ڪيو هو. اهڙي ريت سندس شهرت، هڪ بيباڪ ڪردار جي حيثيت ۾ هميشہ لاءِ قائم ٿي وئي. هُو اسٽيشن کان گهر اهڙيءَ ريت موٽيو، جو سفيد ڪاغذ کان وڌيڪ سندس رنگ اڇو ٿي ويو هو. ٻي ڏينهن مٿانئس هلڪي بخار جو حملو ٿيو. پر ان هوندي بہ هو اُن ڪان بيپرواهہ هو ۽ پاڻ کان بيحد خوش هو. هيءُ واقعو هڪدم تہ مشهور نہ ٿيو، پر جڏهن هُو پنهنجي شهر ۾ موٽي آيو، تہ هي واقعو اسڪول ۾ اچي ويو ۽ ماسترن تائين بہ وڃي پهتو. ڪوليا جي ماءُ جلدي ۾ ماسترن تائين وڃي پهتي. آخر ۾ ڊارڊانيلوف جو عزت ۽ اثر وارو استاد هو، هن معاملي کي پنهنجي هٿ ۾ کنيو. سندس فائدي ۾ ڪم ڪيو ۽ معاملو رفع دفع ٿي ويو.

ڊارڊانيلوف ڪرڙوڙ ۽ ڪنوارو هو، جنهن جي بيگم ڪراسوتڪين سان غير معمولي محبت هئي، جنهن کي سال گذري چڪا هئا. ايتري قدر جو هڪ پيري، جنهن کي سال کن گذريو هو، هن خوف کان ڏکندي، پنهنجي جذبات جي فراواني کان، نهايت عزت سان ڪيس ساٿس شادي ڪرڻ لاءِ دعوت ڏني هئي، پر هن ڪيس صاف انڪار ڪري ڇڏيو هو. سندس خيال هو، تہ سندس استدعا کي قبول ڪرڻ، پنهنجي پٽ سان ڇڻ تہ دغا ڪرڻ جي برابر ٿيندو. جيتوڻيڪ ڊارڊانيلوف ڪن مخفي ڳالهين مان سمجهي ويو هو، تہ غمگين ۽ عصمت مآب بيواهہ، ساٿس شادي ڪرڻ ۾ سچ پچ

ناراض نہ آهي. ڪوليا جي هن چريائيءَ واري شرارت، هن مشڪل کي آسان ڪري ڇڏيو ۽ ڊارڊانيلوف جي خدمتن جي باعث، سندس آرزوئن جي پوري ٿيڻ ۾ اميد پيدا ٿي. جيتوڻيڪ هن اميدواريءَ ۾ ڪا پختگي نہ ٿي ڏني. پر ڊارڊانيلوف ايترو تہ پاڪائيءَ جو مجسمو هو، جو ڪجهہ وقت لاءِ اهو ڪافي هو، تہ اُن ڪان خوش بڻجي وڃي. ڪيس ڇوڪري سان بيحد پيار هو. پر اُن هوندي بہ هن محسوس ٿي ڪيو، تہ هوُ ان کي پنهنجي قبضي ۾ آڻي بہ سگهندو يا نہ. ڪلاس ۾ هوُ ساڻس نهايت سخت ۽ تندپيش ايندو هو. ڪوليا پڻ ڪيس عزت سان، ڪجهہ دور فاصلي تي رکندو هو. هوُ پنهنجي سبق کي چڱيءَ ريت سکندو هو. هوُ پنهنجي ڪلاس ۾ پئي نمبر تي هو ۽ ڊارڊانيلوف سان مخصوص هو. سڄي ڪلاس کي هي يحتگيءَ سان يقين هو. تہ ڪوليا عوامي تاريخ جي مضمون ۾ ايترو هوشيار آهي، جو ڊارڊانيلوف کي بہ ماري سگهي ٿو. ڪوليا سچ پچ، هن کان اهڙا سوال پڇندو بہ هو، تہ ٽراءِ کي ڪنهن اباد ڪيو هو؟" جنهن جو جواب ڊارڊانيلوف کيس بي سمجهي جهڙو ڏيندو هو. هوُ قومن جي لڏ پلاڻ جي قصي کي چيڙيندو هو ۽ عهد قديم جي ڳالهين ۽ حسن جي تاريخ جي داستانن ۾ وڃي پوندو هو. پر اهو سوال تہ ٽراءِ ڪنهن آباد ڪيو هو؟ پنهنجي جاءِ تي جواب ڪان سواءِ رهجي ويندو هو. ايتري قدر جو ڪوليا جي سوال کي مهمل ۽ بي معنيٰ سمجهيو ويندو هو. هي حالات ڏسي ڇوڪرن کي يقين ٿي ويو هو، تہ ڊارڊانيلوف اهو بہ نہ ٿو ڄاڻي تہ ٽراءِ کي پهريائين ڪنهن آباد ڪيو هو. هوڏانهن ڪوليا کي هي خبر اسماراگنوف جي ڪتاب مان پئي هئي، جو ڪتاب، سندس پيءُ جي ڪتابن مان هو. آخر سيئي ٻارهن سوال ۾ دلچسپي وٺڻ لڳا، تہ ٽراءِ کي پهريائين ڪنهن آباد ڪيو هو؟ پر ڪراسوتڪين هن راز کي ظاهر ڪرڻ نہ ٿي گهريو ۽ سندس علم جي شهرت پنهنجي جاءِ تي قائم رهجي وئي.

ريل گاڏي جي واقعي کان پوءِ ڪوليا جي طبعيت ۾ ماءُ جي لاءِ عجيب تبديلي پيدا ٿي وئي هئي. جڏهن اينا فيڊروونا بيگم ڪراسوتڪين، پٽ جي بيهودي روش کي ٻڌو، تہ هوءَ خوف کان پاڳل ٿيڻ جي قريب وڃي پهتي. مٿس جنون جا خطرناڪ حملا ٿيڻ لڳا. جي ڪيترا ڏينهن لاڳيتا هلندا ٿي رهيا. آخر ڪوليا، ماءُ جي بيماريءَ کان سخت هراس ۾ اچي ويو. هن پاڻ سان انجام ڪيو، تہ هوُ وري اهڙيون شرارتون نہ ڪندو. هن ماءُ جي حاضريءَ ۾، حضرت عيسيٰ عليه السلام جي تصوير جي سامهون ۽ پيءُ جي يادگيري ۾ ٿي قسم کنيو. بي پرواهہ ڪوليا اهڙي ريت هنجون هارڻ لڳو، ڇڻ تہ ڇهن ورهين جو ننڍڙو ٻار آهي. اُهو سڄو ڏينهن هيءُ ۽ سندس ماءُ، هڪبئي سان ڀاڪر ۾ ڇنبڙي روئندا رهيا. بي ڏينهن ڪوليا، دستور موجب بي احساس ٿي اُٿيو، پر هو اڳي کان وڌيڪ خاموش، وڌيڪ فڪر وارو بڻجي پيو.

هيءَ حقيقت آهي، تہ ڇهہ هفتا پوءِ، هوُ اهڙي حادثي ۾ اچي ويو، جنهن جي ڪري سندس نالو اسان جي منصف تائين پهچي ويو، هيءُ حادثو بلڪل ٻي نوع جو هو، جنهن مان سندس بيوقوفيءَ ۽ ڪل جهڙي شرارت، اڳئين ڪان بہ وڌيڪ تي نظر آئي. هن اُن ۾ ڪو بہ وڏو حصو نہ ورتو هو، پر ٻين جي تقليد ڪئي هئائين. سندس ماءُ اچا بہ رُني ۽ لرزي تي. هو اچا بہ وڌيڪ بي چين تي ڏني، جنهنڪري ڊارڊانيلوف جون اميدون وڌيڪ سرسبز ٿينديون تي نظر آيون. هيءَ ڳالهہ ڌيان ۾ رکڻ گهرجي، تہ ڪوليا سمجهي ويو هو، تہ ڊارڊانيلوف جي دل ۾ ڪهڙيون اميدون آهن. اُن ڪري هوُ ڪانئس متنفر هو. ايتري قدر جو ماءُ جي حاضريءَ ۾ بہ هوُ هن نفرت جو اظهار ڪندو تي رهيو. هوُ اشارن ۽ رمزن ۾ ظاهر ڪندو تي رهيو، تہ ڊارڊانيلوف جي من ۾ ڇا وهي واپري تو؟ پر ريل گاڏي واري واقعي کان پوءِ، سندس روش ۽ استاد جي ڀاڪر ۾ گهڻي تبديلي اچي وئي هئي. هن هنن رمزن ۽ اشارن تي قبضو ڪري ورتو هو ۽ ماءُ جي اڳيان ڊارڊانيلوف جي لاءِ وڏي عزت سان سندس بيحد شڪرگذاري پئي ظاهر تي. پر جڏهن ڪنهن بہ ملاقاتي جي سامهون، ڪوليا جي حاضري ۽ ڊارڊانيلوف جو ذڪر تي آيو، تہ هوءَ گلاب جي گل وانگر ڳاڙهي ٿجي تي وئي. اُن وقت ڪوليا ٻي چينيءَ کان يا تہ درءِ کان ٻاهر نهاريندو هو يا بوٽن کي ڏسندو هو، يا غصي مان پنهنجي ڪتي پريزيوان کي سڏيندو هيو. پريزيوان قد ۾ نهايت وڏو هو ۽ سندس جسم تي ٻي انداز پشم هئي ۽ ڏسڻ جو نهايت بد هو. ڪوليا هڪ مهينو اڳ ۾، ان کي پنهنجي گهر ۾ ڪٽي آيو هو ۽ معلوم تي نہ سگهيو هو، تہ هن ڪهڙي سبب کان اُن کي گهر ۾ پنهنجي دوستن کان لڪائي رکيو هو. هو ان حيوان کي آزاريندو تي رهيو ۽ اُن سان گڏ تربيت بہ ڏيندو تي رهيو. ڪيس طرحين طرحين راندين سيکاريندو تي رهيو. اُن ڪري هي غريب ڪتو، جڏهن هوُ اسڪول جي سبب گهر کان غير حاضر هوندو هو، تہ زور سان ڀؤنڪندو هو. جڏهن هو، گهر موٽي ايندو هو، تہ خوشيءَ کان ٽپا ڏيڻ شروع ڪندو هو. هوُ زمين تي اهڙيءَ ريت ليٽي پوندو هو، جڻ تہ هو مري ويو آهي ۽ ٻيون بہ عجيب حرڪتون ڪندو هو. حقيقت ۾ هوُ اهي سيئي بازيون ڪري ڏيکاريندو هو، جي ڪيس سيکاريون ويون هيون. هيءُ هنر هو ڪنهن حڪم يا اشاري تي نہ ڪندو هو، پر پنهنجي حق شناسيءَ جي جوش جي انتها کان مجبور تي ڪندو هو.

هتي مون کان هيءَ حقيقت ٻڌائڻ وسري وئي هئي، تہ ڪوليا ڪراسوتڪين اهو ڇوڪرو هو، جنهن کي، هڪ ڇوڪري چاقو هنيو هو. هن ڪتاب جي پڙهندڙن کي ياد هوندو، تہ ڪپتان اسنگيريوف جي پٽ اسلوشيا، پنهنجي پيءُ جي بچاءَ ۾، جنهن بابت هو ڪيس چيڙائي رهيا هئا، ڪيس گهرو زخم رسايو هو.

باب ٻيو

ٻار

سو اُن ڪوهيڙي واري، برفاني ۽ طوفاني نومبر جي ڏينهن تي، ڪوليا ڪراسو تڪين گهر ۾ ويٺو هو. اُهو آچر جو ڏينهن هو ۽ اسڪول بند هو. ان وقت ٻارنهن لڳا هئا ۽ ڪيس خاص طرح ضروري ڪم سان ٻاهر وڃڻو هو، پر ڪيس گهر جي سنڀال لاءِ روڪيو ويو هو. اتفاقاً گهر جا سڀئي وڏا ڀاتي هڪ اوچتي ۽ اڪيلي معاملي جي سبب ٻاهر هليا ويا. خاتون ڪراسوتڪين گهر جي ٻن ڪمرن کي، جي هڪ گهٽيءَ جي ڪري گهر کان جدا هئا، هڪ ڊاڪٽر جي زال کي، جنهن کي ٻه ٻار هئا، مسواڙ تي ڏنا هئا. اُها خاتون، اينا فيودوروينا جي همعمر هئي ۽ سندس دوست هئي. سندس مڙس ڊاڪٽر، ٻارنهن مهينن کان ٻاهر موڪلائي ويو هو، هو پهريائين اورينبرگ ويو هو ۽ پوءِ تاشقند. ڇهن مهينن کان هن خاتون کي سندس ڪابه خبر نه ملي هئي. جيڪڏهن سندس بيگم ڪراسوتڪين سان دوستي نه هجي ها، جا هن بدقسمت عورت جي لاءِ تسلي جو سبب هئي، ته هوند ڳوڙها ڳاڙيندي مري وڃي ها. هاڻي سندس بدقسمتيءَ ۾ هڪ وڌيڪ اضافو ٿيو هو. سندس ملازمہ ڪيٽرينا هڪ ڏينهن اڳ شام جو ظاهر ڪيو هو، ته هوءَ صبح کان اڳ دنيا ۾ ٻار پيدا ڪرڻ واري آهي. سندس مالڪياڻيءَ کي هي ٻڌي بيحد عجب لڳو هو. هيءَ ڇڻ ته سڀ جي لاءِ پُراسرار ڳالهہ هئي، ڇاڪاڻ ته ڪنهن کي به اڳ اهڙيءَ حالت جي خبر نه هئي. عجب ۾ پيل ڊاڪٽر جي زال فيصلو ڪيو: ته ڪيٽرينا کي اتان ڪنهن ٻي جاءِ تي پهچائي. اجا به وقت هو، ته هوءَ ڪيس اُن دائيءَ وٽ وڃي، جنهن شهر ۾ اهڙن نازڪ موقعن جي لاءِ بندوبست ڪري رکيو هو. جيئن ته ڪيٽرينا سان سندس بيحد محبت هئي، هن، انهيءَ رٿ تي عمل ڪيو ۽ اُن جي خدمت لاءِ اُتي رهي پئي. صبح جو بيگم ڪراسوتڪين، جي اندر ۾ اُن جي لاءِ محبت جو جوش پيدا ٿيو ۽ هن چاهيو، ته اُن جي مدد ڪري ۽ هن حالت ۾ ڪنهن کي عرض ڪري ته هو سندس پُرگهور لهي.

انهيءَ ڪري هي ٻئي عورتون گهر کان غير حاضر هيون. ڪراسوتڪين جي خادمہ آئيافا، بازار وئي هئي ۽ ڪوليا کي توري وقت لاءِ ڇڏيو ويو هو، ته ٻارن جي نگهباني ڪري: يعني ڊاڪٽر جي ڏيءَ پٽ، جي گهر ۾ اڪيلا هئا. ڪوليا کي گهر جي سنڀال ڪندي، ڪو به خوف ڪونہ پئي ٿيو. اُن کان سواءِ وٽس پريوان به هو، جنهن کي حڪم ڏنو ويو هو، ته هو سنئون سڌو ٽي ليٽي پوي، بينچ جي هيٺان ڪنهن به چرپر کان سواءِ پيو رهي. ڪوليا هر وقت، ڪمرن ۾ هيڏي هوڏي آيو ۽ ويو ٿي ۽ وري

هال ۾ آيو ٿي، ڪتو پنهنجي مٿي کي لوڏي رهيو هو ۽ پڇ سان زمين تي ٽڪاءَ ڪري رهيو هو، پر افسوس جو ڪوليا جي سيٽي کان ڪيس ڇوٽڪارو نه ٿي مليو. ڪوليا اُن بدقسمت کي شوخيءَ سان نهاري رهيو هو، جو وري فرمانبرداريءَ جي سخت ڦندي ۾ هو. هڪ ڳالهه، جا ڪوليا کي تڪليف ڏيئي رهي هئي، سا هئي انهن ٻارن جي نظرداري. هوُ ڪيٽرينا جي هن اوچتي ڪارنامي کي نفرت سان نهاري رهيو هو، پر هن هنن ٻارن کي حد کان وڌيڪ محبت ٿي ڪئي. هن کين اڳ ۾ ئي هڪ تصويرن وارو ڪتاب ڏئي ڇڏيو هو. ناستيا جا عمر ۾ وڏي هئي ۽ اٿن ورهين جي هئي. پڙهي سگهي ٿي. ڇوڪرو ڪوسٽيا، جنهن جي عمر ست ورهيه هئي، پيٽ جي پڙهڻ کي نهايت شوق سان ٻڌڻ جو عادي هو. ڪراسوتڪين سندن وندرائڻ لاءِ، اجا به وڌيڪ ڳالهيون مهيا ٿي ڪيون. هن کين هڪٻئي سان ملائي ٿي بيهاريو ۽ ساڻن فوجي راندين ڪري رهيو هو يا کين لڪ ڇپ جي راند ٿي ڪرايائين. هوُ اڳ ۾ به کين اهڙي ريت وندرائيندو رهندو هو ۽ ڪيس ٻارن سان راند ڪرڻ ۾ ڪوبه عار نه هوندو هو. ايتري قدر جو هڪ پيري اسڪول ۾ مشهور ٿيو هو، ته ڪراسوتڪين، گهر ۾ ننڍن ٻارن سان گهوڙي راند ڪندو هو ۽ شرط جي گهوڙن وانگر پنهنجي مٿي کي هڪ طرف رکي ڊوڙندو ٿي رهيو. پر هوُ نفرت سان هن مذاق واري حملي کي رد ڪندو هو. چوندو هو، ته گهوڙي راند پنهنجي هم سن تيرنهن سالن جي ٻارن سان کيڏڻ شرم جي ڳالهه آهي، سو به هن عمر ۾. پر هوُ ٻارن جي تفريح لاءِ ايئن ڪندو هو. ڇاڪاڻ ته هوُ کين پيار ڪندو هو. انهيءَ ڪري ڪنهن کي به حق نه هو، ته سندس جذبات جي باعث، ڪو مٿس حرف گيري ڪري. اهي ٻئي ٻار به ڪيس پيار ڪندا هئا.

پر هن موقعي تي سندس طبعيت راند جي طرف مائل نه هئي، ڪيس پنهنجو ضروري ڪم درپيش هو، جو نهايت پراسرار هو. وقت گذري رهيو هو، آگافيا اجا بازار کان نه موٽي، جنهن جي سنڀال ۾ هوند، هوُ ٻارن کي ڇڏي وڃي ها. هوُ ڪيئي پيرا گهٽيءَ کان گذري، مسواڙيءَ جي ڪوٺي جو دروازو کولي اندر ويندو هو ۽ ڏاڍي شوق مان ٻارن کي ڏسندو هو، جي ڪنهن ڪتاب جي مٿان وينا هوندا هئا، جو هوُ کين ڏئي ايندو هو. جڏهن جڏهن هوُ دروازو کولي وٽن ويندو هو، ته ڪيس ڏسي بيحد خوش ٿيندا هئا ۽ سمجهندا هئا، ته هوُ اندر اچي، انهن جي خوشي ۽ وندر جو سامان پيدا ڪندو. پر هن پيري ڪوليا، ايترو ته منجهيل هو، جو دروازو کولي، اُنهن ڏي نه ويو.

آخر يارنهن وڳا ۽ هن پختو ارادو ڪيو، ته جيڪڏهن آگافيا ڏهن منٽن جي اندر موٽي نه آئي، ته هوُ، اُن جي لاءِ وڌيڪ ترسڻ کان سواءِ، ٻاهر هليو ويندو. هن خيال ڪيو، ته هوُ ٻارن کان واعدو وٺندو، ته هوُ سندس غير حاضري ۾ بهادر ۽ باهمت ٿي

رهندا. نہ شرارت ڪندا، نہ وري خوف ڪان دانهون ڪندا. ايئن خيال ڪندي، هن سياري جي وڏي ڪوٽ کي ڪنيو، جنهن جي ڪالر تي ٻليءَ جي ڪل لڳل هئي. هن اُن کي پاتو ۽ شال کي ڪلهن جي چوڌاري ويڙهيائين. ماءُ جي بار بار هن تاڪيد ڪان، تہ اهڙي سردي ۾ هو پيرن ۾ جورابن کي ضرور پائي، ڪناره ڪشي ڪندي، اُنهن کي ڏسندو هال کان گذريو ۽ فقط بوٽ ئي پاتائين. پريزيوان ڪيس ٻاهر وڃڻ لاءِ سنبريل ڏسي، فرش تي زور زور سان پنهنجو پيچ هڻڻ لڳو. سندس سڄو بدن لرزش ۾ اچي ويو هو ۽ پوئڪڻ لڳو. پر ڪوليا، پنهنجي ڪتي جي جوشيلي بي صبري کي ڏسي، ارادو ڪيو، تہ هن سندس انتظار ۾ جيئن تہ رخنو وڏو آهي، ان ڪري ڪيس ڪجهہ وڌيڪ وقت بينچ جي هيٺان رهڻ گهرجي. هن گهٽيءَ جو دروازو کوليندي، ڪيس فقط سيٽي جو آواز ڏنو. ڪتو ٽپو ڏيئي اٿيو ۽ وحشي جانورن وانگر سندس سامهون جهڪي، ليٽ پيٽ ٽيڻ لڳو.

ڪوليا دروازي کي کولي، ٻارن ڏي جهاتي پائي ڏنو، هو دستور موجب ميز جي سامهون وينا هئا، هنن ان وقت پڙهيو تہ ڪونہ تي، پر ڪنهن بحث ۾ سرگرم تي ڏٺا. اڪثر هي ٻار انساني زندگيءَ جي حادثن ۽ مسئلن تي بحث ڪندا رهندا هئا. ناستيا جيئن تہ عمر ۾ وڏي هئي، ان ۾ ڪاميابي حاصل ڪندي هئي. جيڪڏهن ڪوستيا ساٿس متفق نہ ٿيندو هو، تہ هو هميشہ ڪوليا ڪراسوتڪين کي ٿياڪڙ مقرر ڪندا هئا ۽ سندس فيصلو ٻئي حرف آخر سمجهندا هئا. هن پيري ٻارن جو بحث ڪراسوتڪين جي لاءِ بيحد دلچسپ هو. هو گهٽيءَ ۾ ان جي ٻڌڻ لاءِ، خاموش بيهي رهيو. ٻارن ڏنو، تہ هو ڪين ڏيان ڏيئي ٻڌي رهيو آهي، ان ڪري سندن جهڳڙو اڳي کان بہ تيز ٿي ويو.

ناستيا چوڻ لڳي، تہ "مان هن ڳالهہ تي ڪڏهن بہ اعتبار نہ ڪنديس، تہ پوڙهيون عورتون، رڌڻي واري باغ ۾ ٻارن کي ڪڏهن بہ گرميءَ سبب لهي نہ ايندیون آهن. هاڻي تہ سيارو آهي ۽ گرمي تہ آهي ئي ڪونہ. ان ڪري پوڙهي عورت ڪيٽرينا کي نئون ٻار ڪٿان آڻي ڏيندي؟"

ڪوليا سيٽي ڏيڻ لڳو.

"يا تہ ايئن آهي، تہ اهي ٻار ڪٿان ڪٽي ايندا آهن، پر اهي انهن عورتن جي لاءِ هوندا آهن، جي شادي ٿيل هونديون آهن."

ڪوستيا عجب مان ناستيا کي ڏيان ڏيئي ٻڌڻ لڳو ۽ گهري ويچار ۾ پئجي ويو هو.

آخر هن چيو تہ "ناستيا تون ڪيڏو نہ بيوقوف آهين." هيءُ جملو هن نهايت پختگيءَ ۽ سنجيدگيءَ سان چيو. "ڪيٽرينا کي ٻار ڪيئن ٿيندو، جڏهن تہ هوءَ پرٽيل ئي نہ آهي؟"

ناستيا غصي ۾ ڀرجي وئي. "مان سمجهان ٿي ته ڪيس مڙس آهي، پر هو قيدخاني ۾ آهي. ان ڪري ئي ڪيس هاڻي ٻار ٿيڻ وارو هوندو." هن اطمينان سان چيو.

"ڇا! اهو سچ آهي، ته ڪيٽرينا جو مڙس جيل ۾ آهي؟" ڪوستيا نهايت سنجيدگيءَ سان، ڪانئس اهو معلوم ٿرڻ گهريو.

ناستيا پنهنجي پهرئين حقيقت کي فراموش ڪندي، تحڪماڻي آواز ۾ چيو، ته ڪيس مڙس ڪونه آهي، تون من ۾ برابر آهين. پر هوءَ چاهي ٿي، ته شادي ڪري. ان ڪري هوءَ ان تي خيال ڪندي رهي ٿي. اهڙي ريت خيال ڪندي ڪندي، ان کي حاصل ڪيو اٿس، پر اهو سندس مڙس نه آهي پر ٻار آهي."

"پر سچ ڀڻ اِيئن هوندو." ڪوستيا پوري ريت غالب ٿيندي قبول ڪيو. "پر "تو، اڳ ۾ ته اِيئن چيو ئي نه هو. تون ڪيئن ٿي ڄاڻين ته مان ان کي سمجهان؟"

ڪوليا، اندر قدم رکندي، ڪين چيو ته "ٻارو هيڏي اچو. مان ڏسان ٿو، ته اوهان خطرناڪ ماڻهو آهيو."

ڪوستيا مشڪندي ڪانئس پڇيو، ته ڇا پريزيوان به ساڻس آهي؟ اِيئن چئي هن پوءِ ڪتي کي آواز ڏنو ۽ آگرين سان اشارا ڪرڻ لڳو.

"ٻارو مان نهايت مشڪل ۾ آهيان." ڪراسوتڪين نهايت ڳنڀير ٿي ڪين چيو. "اوهان کي منهنجي مدد ڪرڻ کپي. آگافيا جي شايد ڪٿي ٽنگ ڀڄي پئي آهي. انهيءَ ڪري هوءَ پوئتي موٽي نه سگهي آهي. مون کي ان جو يقين آهي. مان ٻاهر ويندس. ڇا اوهان مون کي ٻاهر وڃڻ جي اجازت ڏيندا؟"

ٻار هڪبئي کي انتظار مان نهارڻ لڳا. سندن مشڪندڙ چهرن ۾ بي آرامي اچي وئي. پر اجا تائين، هنن ان حقيقت کي نه سمجهيو هو، جيتري قدر سمجهڻ جي اميد ٿي رکيائون.

"جڏهن مان وڃان، ته اوهان ڪابه شرارت نه ڪجو. اوهان الماڙي تي چڙهي، پنهنجون ٽنگون نه ڀڄجو. اڪيلائي ۾ نه ڊڄجو نه دانهون ڪجو؟"

ٻارن جي چهرن مان گهري مايوسي ظاهر ٿيڻ لڳي.

"مان اوهان کي هڪ شيءِ انعام طور ڏيڪارڻ گهران ٿو. اها ننڍڙي ٽامي جي هڪ توب آهي. ان ۾ جيڪڏهن بارود وڌو وڃي، ته اها باقاعده ڇٽي پوندي."

انهيءَ گهڙي ٻارن جون اکيون خوشيءَ کان چمڪي اٿيون. "اسان کي اها توب ڏيکار." ڪوستيا، سڄو ئي خوشيءَ سان ڀرجي ويو.

ڪراسوتڪين پنهنجو هٿ ڪيسي ۾ وڌو ۽ هڪ ڌات جي ننڍڙي توب ڪڍي، ميز تي رکيائين.

"توهان هن جي لاءِ هرڪا ڳالهه پڇي سگهو ٿا. هن جي ڦيٽن کي ڏسو. "هن راندڪي کي ميز تي گهمايو. هن مان ٺڪاءُ بہ نڪري سگهندو. جيڪڏهن هن کي بارود سان پريو وڃي، تہ اها ڇٽي بہ پوندي."

"ڇا! اها ڪنهن کي ماري بہ سگهي ٿي"

"بيشڪ! اها ڪنهن کي ماري بہ سگهي ٿي، پر شرط اهو آهي تہ نشان ڇڳيءَ ريت ورتو وڃي."

ان کان پوءِ ڪراسوتڪين کين سمجهائڻ شروع ڪيو، تہ ڪٿي بارود وڌو وڃي ۽ ڪهڙي جاءِ تي لبلبي کي زور ڏنو وڃي؟ کين ان ۾ هڪ ننڍڙو سوراخ ڏيکاريائين، تہ جڏهن لبلبي جو ڏڪ لڳندو، تہ ان مان بارود ڌماڪو ڪري نڪري ايندو.

ٻار ڪيس پوري ڌيان سان ٻڌي رهيا هئا، سندن تصور ۾ اها ڳالهہ وڌيڪ ڪپي وئي هئي، تہ اها توب ڏڪ بہ هٽي سگهي ٿي.

"ڇا توکي بارود بہ آهي،" ناستيا ڪانئس معلوم ڪرڻ گهريو.

"هائو."

"اسان کي بارود بہ ڏيکار." ناستيا مشڪندي ڪيس عرض ڪرڻ جي انداز ۾ چُيو. ڪراسوتڪين وري ڪيسي ۾ هٿ وڌو ۽ هڪ ننڍڙي شيشي ڪوليائين، جنهن ۾ ٿورو سچو پچو بارود پيل هو. ٿورو انداز گندرف جو بہ ڪڍيائين. جو ڪاغذ جي پُڙيءَ ۾ هو. ڪجهہ بارود ڪٿي تريءَ تي رکيائين ۽ چوڻ لڳو تہ:

"ماڻهوءَ کي هميشہ خبردار ٿيڻ گهرجي، تہ هن شيءِ جي پرسان باهہ نہ هجي. نہ تہ هيءُ ڦاٽي پوندي ۽ اسان سڀني کي ماري وجهندي." ڪراسوتڪين کين جذباتي طرح خطري کان آگاهي ڏني.

ٻارن نهايت خوف مان ان بارود کي ڏٺو. هنن ان جي ڏسڻ مان فقط پاڻ کي وندرائڻ گهريو. پر ڪوستيا چاهيو ٿي تہ ان کي ڇٽندو بہ ڏسي.

"ڇٽڻ وقت، هن کي باهہ لڳي ويندي؟" هن معلوم ڪرڻ گهريو.

"نہ، ايئن نہ ٿيندو."

هن جستجو ڪرڻ واري آواز ۾ ڪيس چيو، تہ "مون کي اهو ڇوڙي ڏيکار؟"

"مان اوهان کي ڇوڙي ڏيکاريان ٿو. هن کي وٽ پر منهنجي موٽي اچڻ تائين پنهنجي ماءُ کي نہ ڏيکارجو. هوءَ هن کي سچو پچو بارود سمجهي، يا تہ خوف کان مري ويندي، يا اوهان کي خوب سيکٽ ڏيندي."

"ماءُ اسان کي ڪڏهن بہ لڪڻ نہ هٽندي." ناستيا هڪدم ڪيس جواب ڏنو.

"مان ڄاڻان ٿو. مان هيءُ پنهنجي جملي کي پوري ڪرڻ لاءِ چيو آهي. هن موقعي کان سواءِ اوهان وري ڪڏهن به پنهنجي ماءُ سان نڳي نه ڪجو. منهنجي موٽڻ تائين چپ رهجو. سو ٻارڙو، هاڻي مان ٻاهر وڃان؟ مان جڏهن وڃان ته نه اوهان ڏڃجو نه دانهون ڪجو."

"اسان دانهون ڪنداسين." ڪوستيا مشڪندي چيو. سندس اکيون اڳ ۾ ڳوڙهن سان ڀريل هيون.

"اسان رئنداسون، توکي يقين هئڻ کپي، ته اسان رئنداسون. ناستيا بزدليءَ جو مظاهرو ڪندي تڪڙ مان چيو.

"اڙي ٻارو! اڙي ٻارو! اوهان جي هيءَ عمر ڪيڏي نه خطرناڪ آهي. ڪوبه ڪم ٿي نه ٿو سگهي. انهيءَ کان سواءِ ٻيو چارو ڪونه آهي، ته اوهان وٽ رهان. وقت گذرندو وڃي ٿو، اُف! خبر نه آهي ته ڪيترو وقت ترسڻو پوندو."

ڪوستيا ڪيس ليلائي چيو، ته پريزيوان کي حڪم ڏي ته مردو بڻجي وڃي؟

انهيءَ کان سواءِ چارو نه آهي. اسان کي پريزيوان سان واسطو قائم ڪرڻ گهرجي. مان پريزيوان سان. ڪوليا ڪتي کي حڪم ڏيڻ لڳو. ته هن پنهنجون بازيون شروع ڪري ڏنيون.

هو کهرن وارن وارو ڪتو هو، سندس قد ۽ جسم پورو پنو هو. سندس وارن جو رنگ، ليلي جي گل جي رنگ جهڙو پورو هو ۽ سڄي اک کان انڌو هو. سندس کپو ڪن چيريل هو. هو پوئڪيو به ٿي ۽ ٽپا به ٿي ڏنائين. هو پنهنجي پوين ٽنگن تي بيٺو به ٿي ۽ گهميو به ٿي. هو ٽنگون هوا ۾ مٿي ڪري زمين تي ليٽي به ٿي پيو. هو ليٽڻ وقت ايڏو ته خاموش ۽ سخت بڻجي ٿي ويو، جو ڇڻ ته مري ويو آهي. جيئن ئي سندس پويون کيل هلي رهيو هو، دروازو کليو ۽ آگافيا بيگم ڪراسوتڪين جي خادمه، چاليهن ورهين جي مضبوط ڪرڙوڍ عورت، جنهن جي منهن تي ڪيئي ماتا جا داغ هئا، ظاهر ٿي. هوءَ بازار کان موٽي هئي ۽ سندس کپي هٿ ۾ سودي سان ڀريل ڇڀي هئي. هوءَ خاموش بيهي رهي ۽ ڪتي کي ڏسندي رهي. جيتوڻيڪ ڪوليا سندس موٽڻ لاءِ بيحد منتظر هو، پر هن پنهنجي تماشي ۾ ڪابه ڪٿر نه وڌي. مقرر وقت لاءِ ڪيس مردي جي صورت ۾ رکڻ کان پوءِ، آخر هن سيٽي ڏني. ڪتو ٽپو ڏئي اٿيو ۽ خوشيءَ کان پڇ لوڏيندو رهيو، ڇڻ ته هن پنهنجي فرض کي پوريءَ ريت سرانجام ڏنو هو.

"اهو خيال ڪر ته هيءَ ڪتو آهي!" آگافيا پُر معنيٰ لفظن ۾ ڪيس ڇينيپو.

"عورت تو دير ڇو ڪئي آهي؟" ڪراسوتڪين سختيءَ مان ڪيس چيو.

"هائو ڇوڪرا! تنهنجو هن سان ڪهڙو واسطو آهي، جي مان دير بہ ڪئي آهي. جيڪڏهن مان دير سان آئي آهيان، تہ مون کي ان جي لاءِ ڪو سُهائيندو سبب هوندو." آگافيا پٽڪندي ڪيس ڇيو. هوءَ پنهنجي ڪم ۾ مشغول ٿي وئي. سندس آواز ۾ نہ ڪاوڙ هئي، نہ ناراضپي جو اظهار. هوءَ بلڪل خوش ٿي ڏني. درحقيقت هو پنهنجي خوشنود ننڍڙي آقا سان مذاق ڪري رهي هئي.

"ڏيان ڏئي ٻڌ، مهمل ۽ پوڙهي عورت!" ڪراسوتڪين صوفي تان اٿندي، ڳالهائڻ شروع ڪيو. "دنيا جي اندر، تون سڀني پاڪ شين جو قسم کڻي چوندينءَ، تہ تون منهنجي غير حاضريءَ ۾، هنن ٻارن جي چڱيءَ ريت خبرداري ڪندينءَ؟ مان ٻاهر وڃي رهيو آهيان."

"پر مان قسم ڇا جي لاءِ کڻان؟" آگافيا کلڻ لڳي. "مان قسم کان سواءِ بہ هنن جي سنڀال ڪنديس."

"نہ، جيستائين تون پنهنجي غير فاني ايمان جو قسم نہ کڻندينءَ، تيستائين مان نہ ويندس."

"نيڪ آهي نہ وڃ. منهنجو انهيءَ سان ڇا بگڙندو. ٻاهر سخت سردي آهي، توکي گهر ۾ رهڻ گهرجي."

"ٻارو" ڪوليا ٻارن ڏي مڙندي ڇيو. "هيءَ عورت اوهان جي سنڀال ڪندي، جيستائين مان موٽي اچان يا اوهان جي ماءُ موٽي اچي، ڇاڪاڻ تہ ڪيس گهڻو وقت اڳ ۾ موٽڻ ڪپندو هو. هوءَ اوهان کي مزيداريءَ سان ڏينهن جو ڪاڏو ڏيندي. آگافيا تون بہ هنن کي ڪجهہ ڏي. هائو نہ؟"

"مان ڏيندس."

"خداحافظ ٻارو! مان پنهنجي دل کي سڪون ڏيڻ لاءِ وڃان ٿو." هو جيئن آگافيا وٽان گذريو، تہ ڪيس هلڪي آواز ۾ چوندو ويو، تہ "ناني! مون کي اميد آهي تہ تون هنن جي ننڍڙي عمر کي خيال ۾ رکي، پوڙهين زالن وانگر، ڪيٽرينا جي بابت واهيات ڳالهيون نہ ٻڌائينديئن." ان کان پوءِ هن ڪتي کي سڏ ڪيو، تہ "اڇ پريزيوان!"

هن دفعي آگافيا، سخت غصي ۾ ڀرجي وئي ۽ ڪيس رڙ ڪري چيائين، تہ "عجيب ڇوڪرا، تون پنهنجو رستو وٺ. اهڙين ڳالهين ڪرڻ لاءِ توکي ڇهبڪ هڻڻ گهرجن. ها تون ڇاهين بہ اهو ئي ٿو."

باب ٽيون

اسڪول جو ڇوڪرو

پر ڪوليا ڪيس ٻڌوئي ڪونہ. آخر هو ٻاهر هليو ويو. جڏهن هو دروازي ڪان ٻاهر نڪتو، تہ چوڌاري ڏسڻ لڳو. هن پنهنجي ڪلهن کي پيڪوڙيو ۽ چوڻ لڳو، تہ "برف جمي رهي آهي." هو سڌو گهٽيءَ ۾ هليو ويو ۽ سڄي پاسي مارڪيٽ ڏانهن مڙيو. جڏهن هو، ان گهر وٽ پهتو، جو ڇيڙي تي بلڪل مارڪيٽ جي لڳ هو، هو ان جي دروازي تي بيهي رهيو. ڪيسي مان سيٽي ڪڍيائين ۽ پوري زور سان ان کي وڄايائين. ڇڻ تہ ڪنهن کي پنهنجي اچڻ جو اطلاع ٿي ڏنائين. هو منٽ ٻہ نہ ترسيو، جو هڪ گلابي ڳلن وارو ڇوڪرو، جنهن جي عمر يارنهن ورهين جي لڳ ڀڳ ٿي ڏٺي، ڊوڙندو ساڻس ملڻ لاءِ آيو. ڪيس گرم، صاف، فيشن وارو ڪوٽ پهريل هو. هيءُ سيموروف هو، جو تياري ڪلاس ۾ هو. (ڪوليا ڪراسوتڪين ڪان ٻہ درجا هيٺ) وڏي عهدي واري آفيسر جو پٽ. سندس مائٽن جو ڪيس سخت تاڪيد هو، تہ هو ڪراسوتڪين سان صحبت نہ رکي. ڇو تہ هي بريءَ طرح ٺ ربر ڇوڪرو مشهور هو. ان ڪري سيموروف، خوف ڪان لڪندو ۽ ڀڄندو آيو هو. جيڪڏهن پڙهندڙ ڪان وسري نہ ويو هجي، تہ هو انهن ڇوڪرن جي ٽولي مان هو، جن ٻہ مهينا اڳ اليوشا کي پٿر هنيا هئا، اليوشا جي باعث. مان تنهنجي لاءِ سخت انتظار ۾ هوس، ڪراسوتڪين." سيموروف ڪيس شيرين آواز ۾ چيو. ٻئي ٻار وڏا وڏا قدم ڪڍندا. مارڪيٽ ڏي هليا.

"مون کي دير ٿي وئي." ڪراسوتڪين، ڪيس جواب ڏنو. مان ڪن سببن جي ڪري ترسي پيو هوس. توکي مون سان گڏ هئڻ جي ڪري سزا تہ نہ ملندي؟

"اڇ، مان توکي ٻڌايان ٿو، تہ مون کي ڪڏهن ٻہ مار نہ ملندي آهي. اڇ تہ توسان پريزيوان ٻہ آهي؟"

"هائو."

"تون، هن کي ٻہ وٺي ٿو وڃين؟"

"هائو."

"او! جيڪڏهن فقط زهڪا هجي ها!"

"اها اڻ ٿيٽي ڳالهہ آهي. زهڪا جو وجود ئي ڪونہ آهي. اهو تہ گمناميءَ جي ڏنڊ ۾ غائب ٿي ويو آهي.

"او! اسان ان کي هٿ نہ ٿا ڪري سگهون؟" سيموروف سڌو ٿي بيهي رهيو.

"ٻڌ تہ، اليوشا چيو ٿي، تہ زهڪا بہ ڊگهن وارن وارو، پوري ۽ ناسي رنگ جو پريزيوان وانگر هو. تون ڪيس ايئن چو نہ ٿو چوين تہ هيءُ زهڪا آهي. هو توتي اعتبار ڪندو."

"ٻار، ڪوڙ کي ڇڏ. پهرئين ڳالهہ. پر ان ۾ ڪو چڱو مطلب بہ هجي، ٻي ڳالهہ. پر سڀ کان وڌيڪ هيءَ ڳالهہ آهي، تہ مان اميد ٿو رکان، تہ تو ڪيس منهنجي اچڻ جو ڪوبہ اطلاع نہ ڏنو هوندو."

"خدا پناهہ ڏي! توکي شايد خبر نہ آهي، تہ مان ڪهڙي قسم جو آهيان. پر تون ڪيس پريزيوان سان راضي نہ ڪري سگهندين." سميوروف تڏو ساهہ کڻي چيو. "تون سندس پيءُ ڪپتان کي ڄاڻين ٿو. "چپ ٿي ٽنڊڻ"! اسان کي ٻڌايو هو، تہ هو اڄ ان جي لاءِ هڪ جوان، اصل، نسل وارو، ڪاري رنگ جو ڪتو آڻيندو. هن خيال ٿي ڪيو تہ هو ڪيس آرام ڏيندو، پر مون کي ان ۾ شڪ آهي."

"پر اليوشا آهي ڪيئن؟"

"افسوس! سندس حالت خراب آهي. مان سمجهان ٿو، تہ ڪيس سلهہ آهي. هو بلڪل هوش ۾ آهي، پر ساهہ کڻڻ ۾ تڪليف اٿس. سندس اهو نظام خراب ٿي پيو آهي. اڳئين ڏينهن تي هن چيو ٿي ڪيس بوٽ پارائي سڄي ڪمري ۾ گهمايو وڃي. هن گهمڻ لاءِ ڪوشش بہ ڪئي، پر هو بيهي نہ سگهيو. جيئن مان توکي اڳ ۾ ٻڌايو هو. هن پيءُ کي چيو ٿي، تہ اهو بوٽ چڱو نہ هو. مان اُن سان چڱيءَ ريت گهمي نٿو سگهان. هن خيال ٿي ڪيو، تہ انهن بوٽن جي سبب ئي هو پوري ريت بيهي نہ ٿو سگهي، پر اها سندس ڪمزوري هئي. هو ٻيو هفتو جيئرو رهي نہ سگهندو. هرزينسٽيوب سندس علاج ڪري رهيو آهي. هو وري شاهوڪار ٿي ويا آهن ۽ وٽن دولت جو ڪافي ڍير آهي."

"هيءُ سيئي گهٽيا آهن."

"ڪير گهٽيا آهن؟"

"ڊاڪٽر! هيءَ سيئي ۽ فرداً فرداً. سڄو ئي قافلو! مون کي دوائن تي ڪوبہ وِيساهہ نہ آهي. هيءَ بيڪار ادارو آهي. منهنجو مطلب آهي، تہ مان انهن جو مطالعو ڪريان. مون کي نظر ايئن ٿو اچي، تہ تون اتي هر روز ويندو آهين؟ معلوم ايئن ٿو ٿئي، تہ سڄو ڪلاس روز وٽس ويندو رهندو آهي."

"سڄو ڪلاس تہ نہ، پر اسان مان ڏهہ ڇوڪرا فقط ڪيس هر روز ڏسڻ لاءِ ويندا آهن. هن ۾ ڪا خاص ڳالهہ تہ ڪانہ آهي."

"ڇا، مان سمجهي نہ ٿو سگهان، تہ هن سڄي ڪارنامي ۾ اليڪسي ڪرامازوف ڇو اهم حصو وٺي رهيو آهي. سندس پاءُ تي سياڻي يا پرينهن اهڙي ڏوهہ ۾ مقدمو هلندو، جو نهايت نازڪ آهي، پر ان هوندي بہ هو الائجي ڪهڙي خيال ڪان ٻارن ۾ وڏيڪ دلچسپي وٺي رهيو آهي."

"هن ۾ نرم مزاجي ۽ رحم دليءَ جو ڪهڙو سوال آهي؟ تون هاڻي پاڻ وڃين ٿو ۽ اليوشا جي حالت کي خود ئي ڏسندين ۽ ناهہ ڪندين."

"ساڻس ناهہ ڪري رهيو آهيان، ڪهڙو نہ بي معنيٰ جملو آهي! پر مان ڪنهن کي بہ اجازت نہ ڏيندس، تہ هو منهنجي عمل جي تفريق ڪري."

"اليوشا توکي ڏسي، ڪيڏو نہ خوش! ٿئي، ڪيس ڪوبہ خيال نہ هو، تہ تون وٽس ويندين. ايئن ڇو؟ ڇاڪاڻ تہ هن سموري وقت ۾ تون ان ڏي ڪونہ ويو آهين." سميوروف اوچتو گرم جوشيءَ سان چيو.

"منهنجا پيارا ٻار! هيءَ منهنجو عمل آهي، نہ تنهنجو. مان پاڻ ئي ان ڏي وڃان ٿو. ڇاڪاڻ تہ مان ئي اهو انتخاب ڪيو آهي. پر اوهان کي تہ اليڪسي ڪرامازوف دعوت ڏئي وٺي ويو آهي. هيءُ وڏر تفاوت آهي، جنهن کي تون سمجهي سگهين ٿو. مان تہ ايئن ڪونہ ڪري رهيو آهيان، تنهنجو اهو بيوقوفيءَ جو جملو آهي."

"اهو ڪرامازوف جو ڪم نہ آهي. اسان جا سنگتي پنهنجو پاڻ ان ڏي ويا آهن. بيشڪ هو پهريائين ڪرامازوف سان گڏجي ويا هئا. انهيءَ ۾ تہ ڪا اربع خطا ڪانہ آهي. پهريائين هڪ ويو ۽ پوءِ ٻيو. سندس پيءُ اسان کي ڏسي بيحد خوش ٿيو. توکي خبر هئڻ کپي، تہ جيڪڏهن اليوشا مري ويو، تہ هو چريو ٿي پوندو. هو ڏسي ٿو تہ اليوشا مري رهيو آهي. هو ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو، جو اسان اليوشا سان راس ٿي وياسون. اليوشا تنهنجو بہ احوال پڇيو هو ۽ ٻي ڪابہ ڳالهہ نہ ڪئي هئائين. سندس پيءُ ڪانئس پوءِ يا خودڪشي ڪندو يا چريو ٿي پوندو. هن اڳ ۾ بہ چرين جهڙو نمونو ڏيکاريو آهي. توکي خبر هئڻ کپي، تہ هو نهايت معقول ماڻهو آهي. اسان ڪان اڳ ۾ غلطي ٿي هئي. هيءَ سڀ ان قاتل جي خطا هئي، جنهن ڪيس ماريو هو."

"ڪرامازوف، ساڳي وقت منهنجي لاءِ هڪ ڳجهارت آهي. مان جيڪر هن سان پنهنجي واقفيت، گهٽو وقت اڳ ۾ پيدا ڪريان ها، پر ڪن حالتن ۾، مان پوري پوري خودداريءَ کي پسند ڪندو آهيان. ان ڪان سواءِ، مون وٽ ان جي لاءِ هڪ نظريو آهي، جنهن تي مان ڪم ڪري جاچ ڪندس."

ڪوليا، شاندار خاموشيءَ سان چپ ٿي ويو. سميوروف بہ خاموش ٿي ويو. حقيقت ۾ سميوروف ڪراسوتڪين جي پوڄا ڪندو هو، هن خواب بہ نہ ٿي لڏو تہ

ساٿس الجهي سگهي. هاڻي هو ڪوليا جي هن قول ۾ بيحد دلچسپي وٺي رهيو هو، تہ "هو پاڻ اليوشا کي ڏسڻ لاءِ وڃي رهيو آهي. هن محسوس ڪيو تہ ڪوليا جنهن ريت، اڄ ان کي ڏسڻ لاءِ وڃي ٿو، ان ۾ سندس ڪو راز ضرور آهي. ڇاڪاڻ تہ هيءُ خيال اوچتو سندس دماغ ۾ اچي جائگير ٿيو هو. هو مارڪيٽ کان اڳتي وڌيا، جنهن ۾ ان وقت ڪيترا گاڏا سامان سان ڀريل ٻهراڙيءَ کان آيل ٿي ڏٺا. انهن مان گهڻن ۾ جيئريون ڪڪڙيون ٿي ڏٺيون. مارڪيٽ ۾ عورتون ڳوٺا، ڪپهہ ۽ ڏاڳا وڪڻي رهيون هيون. مارڪيٽ جي اندر هميشہ آڇر جو ڏينهن ميلو شمار ٿيندو آهي ۽ سال ۾ اهڙا ميلا گهڻائي لڳندا آهن."

پريزيوان وحشياڻي رنگ ۾ ڊوڙندو ٿي ويو. ڪڏهن هڪ طرف ٿي سنگهيائين تہ ڪڏهن ٻئي طرف. جڏهن هو ٻين ڪتن سان گڏيو ٿي، تہ نهايت پيار سان هڪٻئي کي سنگهيائون ٿي، جو وحشي جانورن جو دستور آهي.

"مان هن حقيقت پسنديءَ جي اظهار جي منظر کي نهايت پسند ڪندو آهيان، سميوروف،" ڪوليا اوچتو چيو. "تو ڪڏهن ڏٺو آهي، تہ ڪتا جڏهن هڪٻئي سان گڏبا آهن، تہ هو هڪٻئي کي سونگهندا آهن؟ اهو سندن فطرت جو ڪو قانون آهي."

"هائو! هي عجب ۾ وجهندڙ شيءِ آهي."

"نہ، اها ڪا عجب ۾ وجهندڙ حقيقت نہ آهي. تون غلط آهين. فطرت ۾ ڪابہ عجب ۾ وجهندڙ شيءِ ڪانہ آهي. شايد انسان وٽ سندس بيجا تعصب جي باعث هيءَ عجيب شيءِ سمجهي وڃي. جيڪڏهن ڪتن وٽ دليل بازي ۽ تنقيد جو عنصر هجي ۽ ان سان اسان کي پرکن. تہ هنن وٽ اسان جي بابت ڪيترين ئي عجيب حقيقتون نروار ٿي پون. جيڪڏهن وڏيڪ نہ، تہ وٽن فقط انساني سماجي تعلقات ئي ڪافي آهن. يعني سندن آقا. مان هن حقيقت کي وري دهرايان ٿو. ڇاڪاڻ تہ مان هن حقيقت جو قائل آهيان، تہ اسان ۾ انهن کان وڏيڪ بيوقوفي موجود آهي. اهو ريڪٽن جو خيال آهي- انوکو خيال! مان اشتراڪيت پسند آهيان، سميوروف."

"اشتراڪيت پسند ڇا آهي؟" سيموروف ڪانئس پڇيو.

"هن جو مطلب آهي، مساوات ۽ هڪجهڙائي. سڀني جي ملڪيت ۾ هڪ جهڙو حصو. پلي تہ ڪنهن جو ڪهڙو بہ مذهب ۽ قانون هجي، جنهن کي هو چاهي، ۽ ٻيون بہ ڳالهيون. تون اڃا ننڍو آهين، ۽ انهن ڳالهين کي سمجهي نہ سگهندين. اڄ ڪافي سردي آهي."

"هائو، پارو ٻارنهن ڊگرين تي پهتو آهي. منهنجي پيءُ هاڻي ٿرماميٽر کي ٿي ڏٺو."

"سميوروف، تو ڪڏهن هن حقيقت ڏي ڌيان ڏنو آهي، تہ سياري جي درمياني عرصي ۾، اسان کي ٿڌ جو ايترو احساس نہ هوندو آهي، جڏهن تہ پارو پندرنهن ۽

ارڙنهن ڊگرين تي هوندو آهي، پر هاڻي سياري جي شروع ۾ هن کي وڏيڪ محسوس ڪيو وڃي ٿو. اها اوچتي تبديلي آهي، جو پارو ٻارهن درجن تي وڃي پهتو آهي. جڏهن ته ڪا وڏيڪ برفباري به نه ٿي آهي. ان جو سبب آهي ته ماڻهو هن تي اڃا نه هريا آهن. انسان وٽ هر شيءِ جي عادت ٿئي ٿي، پوءِ اها ڇو نه سماجي يا سياسي هجي. عادت ۽ هير هڪ وڏي تحرڪ ۾ آڻيندڙ طاقت آهي. هن ڳوناڻي هاريءَ تي نگاهه وجهه، ڪيڏو نه ڪل جهڙو ٿو نظر اچي."

ڪوليا هڪ ڊگهي قد واري هاريءَ ڏي اشارو ڪيو. سندس مهاندي مان سندس طبعيت چڱي ٿي ڏني. ڪيس ڊگهي ردِ جي ڪل جي پوستين پهريل هئي. هو پنهنجي گاڏيءَ جي پرسان بيٺو هو ۽ پنهنجي بدنما چمڙيءَ جي دستانن ۾ ڊڪيل هٿن کي گرمي پهچائڻ لاءِ هڪبئي سان مهٽي رهيو هو. سندس ڊگهي ڏاڙهي يخ زده ني ڏني.

"هن هاريءَ جي ڏاڙهي ڄمي وئي آهي." ڪوليا جيئن وٽانئس گذريو، وڏي آواز ۾ رڙ ڪندو چوندو ويو.

"گهڻن ئي ماڻهن جون ڏاڙهيون ڄمي ويون آهن." هاري تحمل ۽ آب تاب سان جواب ڏنو.

"هن کي نه چيڙاءِ." سميوروف خيال ڪندي ڪيس چيو.

"نيڪ آهي. هيءُ ڪونه چڙندو. هيءُ چڱو ماڻهو ٿو ڏسجي. خدا حافظ ماٽوئي."

"خداحافظ!"

"ڇا تنهنجو نالو ماٽوئي آهي؟"

"هائو، ڇا توکي خبر نه آهي؟"

"نه، مون کي خبر نه آهي، اها منهنجي اٽڪل بازي آهي."

"ايئن نه چئو، تون اسڪول جو ڇوڪرو ڏسڻ ۾ ٿو اچين؟"

"هائو."

"مون کي اميد آهي، ته توکي ڇهڪ هنيا ويندا هوندا؟ مان ايئن ٿو سمجهان."

"انهيءَ جي ڳالهه ئي ڇو ٿو ڪرين، ڪڏهن، ڪڏهن."

"اهي توکي ايذاءُ ڏيندا آهن؟"

"هائو، ايئن برابر آهي."

"اف، اهائي ته زندگي آهي!" هاري پنهنجي دل جي گهرائين مان هڪ ڊگهو ٽڏو ساهه ڪنيو.

"خداحافظ ماٽوئي!"

"خداحافظ! تون هڪ وٽندڙ ڇوڪرو آهين."

چوڪرا اڳتي وڌي ويا.

"هيءُ مزيدار ڳوناڻو هاري هو،" ڪوليا سميوروف کي چيو. "مان اهڙن هارين سان گفتگو ڪرڻ پسند ڪندو آهيان ۽ ساڻن انصاف ڪرڻ ۾ مون کي هميشه خوشي ٿيندي آهي."

"تو! اهو ڪوڙ ڇو ڳالهايو، تہ اسڪول ۾ اسان کي مارون ملنديون آهن!؟" سميوروف کانئس پڇيو.

"مان فقط ڪيس راضي ڪرڻ لاءِ ايئن چيو."

"انهيءَ کان تنهنجو مطلب ڇا آهي؟"

"سميوروف توکي خبر آهي، تہ مون کي اها ڳالهہ ناپسند هوندي آهي، تہ مون کان ڪو ساڳيو سوال ٻہ دفعا پڇي. مان چاهيندو آهيان، تہ ماڻهو پهرئين دفعي سان سمجهي وڃي. ڪي شيون اهڙيون هونديون آهن، جن جي تشريح نہ ڪري سگهبي آهي. ڳوناڻن جي خيال موجب اسڪول ۾ ٻار کي ماريو ويندو آهي ۽ ڪيس ضرور چهبڪ هنيا ويندا آهن. اهو اسڪول جو چوڪرو ئي ڪهڙو، جنهن کي چهبڪ نہ هنيا ويا هجن؟ جيڪڏهن مان ڪيس چوان ها، تہ ايئن نہ آهي، تہ هو ناامميد ٿي وڃي ها. پر توکي هيءَ خبر نہ آهي، تہ ڳوناڻن هارين سان ڪهڙي ريت ڳالهائجي."

"مهرباني ڪري تون هنن کي نہ چيڙاءِ، نہ تہ وري ٻيءَ مصيبت ۾ ڦاسي ويندين، جيئن بدڪ جي معاملي ۾ ٿيو هو."

"تڏهن توکي خوف ٿو ٿئي؟"

"ڪوليا کل نہ. بيشڪ! مان ڊنل آهيان. منهنجو پيءُ ڏاڍي ڪاوڙ ڪندو. مون کي توسان گڏ گهمڻ کان سختي سان منع ڪئي وئي آهي."

"پريشان نہ ٿيءُ، هن پيري ڪجهہ بہ نہ ٿيندو." اڙي مٺاشا! هن پڙيءَ ۾ هڪ وينل عورت کي سڏ ڪيو.

"مون کي مٺاشا ڪري پلي سڏ ڪر! توکي ٻيو ڇا کپي! منهنجو نالو ماريا آهي." ڪرڙوڙ مارڪيٽ جي عورت، سندس منهن ۾ رڙ ڪري چيو.

"هيءَ ماريا آهي، مان اهو ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو آهيان. خداحافظ."

"اڙي ننڍڙا بيوقوف! تو جهڙو چوڪرو ۽ اهڙيون ڳالهيون ڪري."

"مان تڪڙو آهيان. مان وڌيڪ ترسي نہ ٿو سگهان. وڌيڪ مون کي ٻي آڇر تي ٻڌائجان." ڪوليا پنهنجي هٿ کي لوڏي ڪيس سلام ڪيو. ڇڻ تہ ان عورت مٿس حملو ڪيو هو.

"مون کي ٻي آڇر تي، توکي ڪجهه به ٻڌائڻو نه آهي. تون مون تي چڙون ڪري رهيو آهين، ننڍڙا باندر! مان توکي ٻيو ڪجهه به نه چونديس." ماريا غصي مان ڪيس چيو. "تون مار کائڻ ٿو گهرين. اها شيءِ توکي ڪپي ٿي واهيات!"

سندس چوڌاري مارڪيٽ جي ٻين زالن ۾ ٺهڪڙو پئجي ويو. اوچتو هڪ ماڻهو سخت غصي ۾، پري واري دڪان جي محراب کان ڊوڙندو ٻاهر آيو. هو نوجوان هو ۽ شهر جو وينل نظر نه ٿي آيو. سندس ڪارا، ڊگها ۽ گهنڊيدار وار هئا. سندس چهرو زرد هو. جنهن تي ماتا جا داغ هئا. ڪيس ڊگهو نيرو ڪوٽ پيو هو ۽ سندس مٿي تي ڪناري دار ٽوپي هئي. ڏسڻ ۾ هو، ڪنهن واپاريءَ جو منشي ٿي نظر آيو. هو بيوقوفي جهڙي جوش ۾ پريل ٿي نظر آيو ۽ ڪوليا تي پنهنجو ٺوٺنشو الاريائين.

"مان توکي سجاڻان ٿو." هن ڪيس غصي مان چيو. "مان توکي سجاڻان ٿو."

ڪوليا عجب مان ڪيس ياد نه ٿي آيو، ته هن جو ۽ سندس ڪٿي مڪان ميلو ٿيو هو. هن گهڻين ۾ ايترا ته حادثا ڏٺا هئا، جو هن جي لاءِ بيحد مشڪل هو، جو انهن جي يادگيري رکي سگهي. ڪانئس مسخراڻي آواز ۾ سوال ڪيائين، ته "تون مون کي سجاڻين ٿو؟" هن ڪيس وري به ساڳي بيوقوفيءَ واري آواز ۾ چيو ته "هائو، مان توکي سجاڻان ٿو."

"سجاڻندو هوندين، ٺيڪ آهي. پر هن وقت مون کي ترسڻو نه آهي. خداحافظ."

"تون وري پنهنجي جنجالي شرارتن تي آيو آهين." ان رڙ ڪري چيو. "مان سمجهان ٿو، ته تون وري پنهنجي حرڪتن تي لهي آيو آهين."

"اهو ته تنهنجو ڪم نه آهي ياءِ، جيڪڏهن مان وري جنجالي شرارتن تي لهي آيو آهيان." ڪوليا خاموش بيٺو رهيو ۽ ڪيس تورينڊو رهيو.

"منهنجو ڪم نه آهي؟"

"نه، اهو تنهنجو ڪم نه آهي."

"تڏهن ڪنهن جو ڪم آهي، تڏهن ڪنهن جو ڪم آهي؟"

"اهو تريفان نڪيتيج جو ڪم آهي، نه تنهنجو."

"ڪهڙو تريفان نڪيتيج!؟" ان نوجوان ڪانئس پڇيو. هو ڪوليا کي عجب مان نهاريندو رهيو، پر هو اجا ڪافي غصي ۾ ٿي ڏٺو.

"تون ڪڏهن اسينشن جي ديول ۾ ويو آهين؟" هن اوچتو ڪانئس پڇيو. سندس آواز مان سختي ٿي ڏٺي.

"ڪهڙي اسينشن جي ديول! ڇا جي لاءِ؟ مان ان کي ڪونه ڏٺو آهي." هو ڪيتري قدر روڪجي ويو هو.

"تون سامانيوف کي سڃاڻين ٿو؟" ڪوليا اڳي ڪان وڌيڪ سخت ۽ تحڪماڻي آواز ۾ چيو.

"ڪهڙو سامانيوف؟ مان ڪيس نہ سڃاڻان."

"جيڪڏهن ايئن آهي، تہ وڃي ڪڏ ۾ پئو. ڪوليا پنهنجي گفتگوءَ کي مختصر ڪندي چيو. تيزيءَ سان هن سڄي پاسي مڙندي چيو، تہ "ان ماڻهوءَ سان ڪهڙو ڳالهائڻ آهي، جو سامانيوف کي بہ نہ ٿو سڃاڻي؟" هو وڏا وڏا قدم ڪڍي اڳتي هلڻ لڳو، ڇڻ تہ ڪيس هن سان وڌيڪ گفتگو ڪرڻي نہ هئي."

اهو ماڻهو هاڻي ڇڻ تہ هوش ۾ اچي ويو هو ۽ سخت پريشان ٿي رڙ ڪري چيائين تہ، "صبر ڪر، اڙي ڪهڙي سامانيوف جي ڳالهہ ٿو ڪرين؟"

اُن ڪان پوءِ دڪاندار عورتن ڏي منهن ڪيائين ۽ احمقاڻي طرح اُنهن ڏي نهاريندي پڇيائين، تہ "هوُ ڇا چئي رهيو آهي؟"

عورتن ۾ وري ٺهڪڙو مچي ويو. انهن مان هڪ ڪيس چيو، تہ "هيءُ عجيب ٻار آهي."

هڪ عورت کي چيو تہ "سامانيوف شايد اُهو هجي، جو ڪوزمچيف جي نوڪري ۾ هو." نوجوان ڪيس وحشياڻي طرح نهارڻ لڳو.

ٻي عورت وري دهرايو تہ "ڪوزمچيف وٽ جو ماڻهو هو، اُن جو نالو تہ تريفان هو. سندس نالو ڪزما آهي. پر هن ٻار سندس نالو تريفان نڪيتي ورتو. ٿي سگهي ٿو، تہ اهو ساڳيو هجي."

"اُن جو نالو تريفان آهي. نہ سامانيوف پر چيزوف آهي." ٽئين عورت ڳالهائيندي چيو، جا ڪيتري وقت کان خاموش هئي ۽ هنن جي گفتگوءَ کي بردباري سان ٻڌندي ٿي رهي. "سندس پورو نالو اليڪسي ايوانچ چيزوف آهي." هن وري دهرايو.

"اهو چيزوف آهي. هن ۾ ڪو بہ شڪ نہ آهي." چوٿين عورت يقين سان ان جو يقين ڏياريو.

منجهيل نوجوان، هڪ کي ڏسي، وري ٻئي ڏي ٿي نهاريو.

هن بلڪل ناميديءَ ۾ رڙ ڪري چيو تہ "نيڪ انسانو! آخر هن ڳالهہ ڪرڻ مان، سندس مطلب ڇا هو؟ هن پڇيو تہ تون سامانيوف کي ڄاڻين ٿو. ڪهڙي شيطان کي ضرورت پئي آهي، تہ هوُ سامانيوف کي ڄاڻي؟"

"تون هڪ بيوقوف ماڻهو آهين. مان توکي ٻڌايان ٿي، تہ هو سامانيوف نہ آهي، پر چيزوف اليڪسي ايوانچ چيزوف." انهن مان هڪ عورت نالي تي زور ڏيندي واڪو ڪري چيو.

"ڪهڙو چيزوف؟ هوُ ڪير آهي؟ جيڪڏهن تون ان کي ڄاڻين ٿي، تہ مون کي اُن جي لاءِ ڪجهہ ٻڌاءِ؟"

"هو هڪ ڊگهي قد وارو ماڻهو آهي، جنهن کي وار نهايت گهٽا آهن. هن سال هو بازار ۾ ايندو رهندو هو."

"نيڪ انسانو! آخر اوهان جي چيزوف سان منهنجو ڪهڙو ڪم؟"

"اسان کي ڪهڙي خبر تہ تنهنجو اُن سان ڪهڙو واسطو آهي؟" هڪ عورت کيس چيو.

"اهو توکي پاڻ ڄاڻڻ گهرجي، تہ تنهنجو اُن سان ڪهڙو لاڳاپو آهي؟ اهو تو ئي تہ جنجال پيدا ڪيو آهي. هن توسان ٿي ڳالهايو، اسان سان تہ نہ ٿي ڳالهايو بيوقوف! تون سچ پچ هن کي نہ ٿو سڃاڻين؟"

"ڪنهن کي نہ ٿو سڃاڻان؟"

"چيزوف".

"شال! چيزوف ۽ اوهان کي شيطان پاڻ سان وٺي وڃي. ڪيس سبق سيکاريندس، هوُ مون تي ڪلي رهيو هو."

"تون چيزوف کي سبق سيکاريندين؟ ٿي سگهي ٿو هو تو کي سبق سيکاري. تون تہ احمق ٿو نظر اچين!"

"چيزوف نہ، چيزوف نہ! اوهين نفرت جهڙيون شرير عورتون! مان هن ڇوڪري کي سبق سيکاريندس. پڪڙيوس، پڪڙيوس، هيءُ مون تي ڪلي رهيو هو."

عورتون ڪلي رهيون هيون، پر ڪوليا گهٽو اڳتي نڪري ڇڪو هو. هو خوشيءَ مان اڳتي ڏوڪيندو ٿي ويو. سميوروف سندس پاسي ۾ پنڌ بہ ڪندو ٿي ويو ۽ چوڌاري اُن مجموعي کي ڏسندو بہ ٿي ويو، جي سندن پويان واڪا ڪندا ٿي رهيا. هوُ پاڻ مزي ۾ هو. جيتوڻيڪ ڪيس خوف بہ پئي ٿيو، تہ هو ڪوليا جي دوستي ۾ ڪنهن شرارت ۾ ڦاسي نہ پوي.

"سامانيوف ڪان تنهنجو مطلب ڇا هو؟" هن ڪوليا ڪان انهيءَ لاءِ پڇيو تہ ڪانئس جواب ڪهڙو ٿو ملي.

"توکي ڪهڙي خبر، مان ئي هن حقيقت کي ٿو ڄاڻان. هاڻي سڄو ڏينهن هنن جي وچ ۾ اها بڪ بڪ پئي هلندي. مان ڇاهيندو آهيان، تہ سماج جي هر قسم جي بيوقوف انسان کي ڇيڙيندو رهان. مون کي انهيءَ ۾ مزو ايندو آهي. اجهو هوُ وري ٻيو بي مغز ڪڙمي ٿو نظر اچي. ٻڌندا آهيون، تہ فيرنيچ ڪان وڏيڪ ڪو ٻيو بيوقوف نہ ٿيندو آهي. پر بيوقوف روسي جي چهري ۾ بہ گهڻو ڪجهہ نظر ٿو اچي. تون هن ڪڙمي جي چهري مان نہ ٿو سمجهين تہ هوُ ڪهڙي قسم جو بيوقوف آهي!"

"ڇڏي ڏينس ڪوليا، اڄ تہ هلون."

"مون کي هاڻي ڪو بہ روڪي نہ ٿو سگهي، مان هاڻي ارادو ڪري چڪو آهيان. هان صبح بخير ڪڙمي!"

هوُ هڪ مضبوط، گول منهن وارو سادو ڪڙمي تي ڏٺو. سندس ڏاڙهي گهاٽي ۽ پوري هئي، هو پاسو وٺيو پئي ويو. سلام تي هن پنهنجو مٿو مٿي کنيو ۽ چوڪري ڏي ڏٺائين. هوُ ايترو سنجيده نہ تي ڏٺو.

"صبح بخير، جيڪڏهن اوهان مون سان مذاق نہ ڪري رهيا اهيو؟" هن ڄاڻي واڻي اهو جواب ڏنو.

"پر جيڪڏهن مان ايئن ڪريان تہ!" ڪوليا ڪلندي چيو.

"نيڪ آهي، مذاق، مذاق آهي. پلي ڪل. مون کي دل ۾ نہ ٿيندو. مذاق ۾ ڪو حرج بہ نہ آهي."

"مان توکان معافي ٿو گهران. اهو مذاق هو."

"نيڪ آهي. خدا توکي معاف ڪري."

"تون بہ مون کي معاف ڪندين؟"

مان توکي پوري ريت معاف ڪريان ٿو. پلي وڃ."

"مان ڇوان ٿو تہ تون سياڻو ڪڙمي آهين!"

"توکان بہ سياڻو." ڪڙميءَ کيس اميد جي خلاف ساڳي ڪشش سان جواب ڏنو

"مون کي هن ۾ شڪ آهي." ڪوليا پاڻ تي ضابطو رکندي چيو.

"شايد اهو سچ هجي."

"ايئن ئي آهي."

"سچ ٿو چوين ياءِ."

"خدا حافظ ڪڙمي."

"خدا حافظ."

دنيا ۾ هر ڪنهن قسم جا ڪڙمي تين ٿا. ڪوليا سميوروف وٽ پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو. مان ڪيئن چئي سگهان، تہ هڪ داناءَ کي مون پنهنجو نشانو تي بڻايو. مان هميشہ هارين ۾ سندن سمجهہ ۽ فهم کي پرکڻ جي ڪوشش ڪندو آهيان."

پري ديول جي گهڙيال سادا يارنهن وڄايا. چوڪرا هاڻي تڪڙا تيا ۽ تيزيءَ سان ڪپتان سنيگريوف جي گهر ڏانهن روانا تيا، جو اُتان ڪافي مفاصلي تي هو. هوُ تيزي سان تي ويا ۽ خاموش هئا. اُن گهر ڪان ويهہ قدم پري، ڪوليا ترسيو ۽ سميوروف کي چيائين، تہ تون اندر وڃ ۽ ڪرامازوف کي نياپو ڏي، تہ هو هيڏي اچي.

"پهريائين ماڻهوءَ کي هيڏي هوڏي ڏسڻ گهرجي" هن سميوروف کي چيو.

"مان هن کي ڇو چوان تہ ٻاهر اچي؟" سميوروف اعتراض ڪندي چيو. "هوُ تہ توکي ڏسي حد کان وڌيڪ خوش ٿيندا. هن ڪوهيڙي ۾ ڪهڙي ضرورت پئي آهي، تہ ٻاهر ڪنهن سان دوستيءَ کي ڳنڍيو وڃي."

"مان ئي ڄاڻان ٿو، تہ ڇو ساڻس هن پاري ۾ ملڻ گهران ٿو؟" ڪوليا آمراڻي اواز ۾ ڪيس قطع ڪندي چيو، هوُ هن طريقي کي ننڍن ٻارن جي حالت ۾ ڪر آڻڻ جو شوقين هو. سميوروف سندس خواهش موجب ڊوڙيو.

باب چوٿون

وڃايل ڪتو

ڪوليا وڏي شان سان لوڙهي ڪي ٽيڪ ڏئي اليوشا جي ظاهر ٿيڻ لاءِ انتظار ۾ بيهي رهيو. هائو ڪيس ساڻس ملڻ جي گهڻي وقت کان خواهش هئي. هن اُن جي بابت ٻارن کان گهڻيون ئي ڳالهيون ٻڌيون هيون. پر اُن هوندي بہ سندس روش اُن بابت بي اعتباريءَ ۽ نفرت انگيز هئي. جڏهن بہ سندس سامهون اُن جو نالو ٿي ورتو ويو، تہ سندس پيشانيءَ ۾ گهنج ٿي پيا ۽ اُن جي بابت جو بہ ٻڌائين ٿي، اُن تي تنقيد ٿي ڪيائين. اُن هوندي بہ سندس خواهش هئي، تہ ساڻس واقفيت پيدا ڪري، وٽس جو ڪجهہ بہ اليوشا جي لاءِ چيو ٿي ويو، اُن کي سندس توجهہ جذب ٿي ڪري ورتو. اُن ڪري هيءَ گهڙي هاڻي نهايت اهميت واري هئي. واقفيت جي شروع ۾ هن چاهيو ٿي، تہ هو ڪيس لائق ٿي ڏيکاري ۽ آزاد بڻجي وڃي. نہ تہ ٻي صورت ۾ هوُ ڪيس تيرهن ورهين جو ڇوڪرو ئي سمجهندو، جيئن ٻيا ڇوڪرا آهن. وٽس ٻيا ڇوڪرا ڪهڙي حيثيت رکن ٿا، هن خيال ڪيو ٿي، تہ "جڏهن ساڻس ملندس، تہ ڪانئس پڇندس. افسوس جو مان قد جو بندرو آهيان. سيڪوف مون کان عمر ۾ ننڍو آهي، پر سندس ڳچي مون کان ڊگهي آهي. هن لاءِ افسوس ٿو ٿئيم. منهنجي چهري مان دانائيءَ جو اظهار ٿو ٿئي، جيتوڻيڪ مان خوبصورت نہ آهيان. مان ٻاڻان ٿو تہ مان بدنما آهيان پر منهنجو چهرو سياڻپ وارو آهي. مون کي ساڻس آزاد ٿي نہ ڳالهائڻ گهرجي. نہ تہ هو سمجهندو تہ مان سندس پاڪر ۾ ڪهڙو نہ آساني سان اچي ڪريو آهيان. اُف اهو ڪيڏو نہ خطرناڪ خيال ٿيندو....."

اهي خيال هئا، جي ڪوليا جي دل ۾ هلچل مچائي رهيا هئا. اُن حالت ۾ بہ هن خيال ٿي ڪيو، نہ پاڻ کي مستقل خيال وارو بڻائي. ڪس فقط اهو خيال تڪليف ڏيئي رهيو هو. تہ هوُ قد جو بندرو آهي، ڪيس سندس چهري جي بدنما هئڻ جو ڪوبہ فڪر نہ هو. هڪ سال اڳ ۾ هن پنهنجي گهر ۾ پِت تي هڪ ڪُنڊ ۾ پنهنجي قد جو نشان پينسل سان ڏنو هو. ان کان پوءِ، هن هر ٻئي مهيني نهايت انتظار سان پنهنجي ماپ ٿي ڪئي، تہ سندس قد ڪجهہ وڌيو بہ آهي يا نہ؟ پر افسوس تہ هوُ نهايت سست رفتاريءَ سان ٿي وڌيو، جنهن کي ڏسي هو نااميديءَ سان ڀرجي ٿي ويو. سندس چهرو سچ پچ بدنما هو، پر اُن جي برعڪس ڪشش وارو هو. خوبصورت ڪل، جنهن تي پورا داغ هئا. سندس ننڍڙيون، جاندار پوري رنگ واريون اکيون، جن مان بي خوف نگاهون ٿي ڏٺيون. اڪثر هوُ اندروني جذبن سان جهلڪنديون ٿي رهيون. سندس

ڳلن جا هڏا، اُپريل تي ڏنا. چپ تمام سرخ پر تلها هيس. سندس نڪ ننڍو هو، پر غلطي جهڙو مٿي وريل هو. هو هميشه چوندو هو، ته مون کي رواجي ۽ بينو نڪ آهي. ڪوليا جڏهن آئيني ۾ پنهنجي صورت ڏسندو هو، ته ٻڻ ٻڻ ڪري ڪجهه چوندو هو ۽ اڪثر اُن کي به نفرت مان ڇڏي ويندو هو. "پر مون کي دانائيءَ سان پريل چهرو نه آهي؟" هو پاڻ کان پڇندو هو. هو ڪڏهن ڪڏهن هن حقيقت کي به شڪ سان ڏسندو هو. پر ايئن سمجهڻ نه گهرجي، ته سندس دل ۽ سندس چهري ۽ قد جي الجهن ۾ قاسي ٿي ويو. پر اُن جي برعڪس جيتوڻيڪ آئيني جي سامهون سندس پريشان گهڙيون ٿي گذريون، جن کي هن هڪدم وساري ٿي ڇڏيو ۽ ڪيتري مدت کان ڪانئس وسريل ٿي رهيون. هن پاڻ کي اهڙين ڳالهين ۾ مشغول ٿي رکيو، جي ڪيس حقيقي زندگيءَ ڏانهن وٺي ٿي ويون ۽ جن کي هن پنهنجي اُصول جي ضابطي ۾ آڻڻ ٿي گهريو.

اليوشا هڪدم ٻاهر نڪري آيو ۽ ڪوليا ڏي وڏيو. انهيءَ کان اڳي جو هوُ وٽس پهچي، ڪوليا ڏٺو ته هوُ بلڪل خوش ٿي نظر آيو. "ڇا هوُ مون کي ڏسي ايترو خوش ٿيو آهي؟" هوُ عجب ۾ پئجي ويو ۽ خوش ٿيڻ لڳو. اسان کي هتي هيءُ ياد رکڻ گهرجي، ته اليوشا جي چهري ۾، جڏهن اسان ڪيس آخري دفعي ڏٺو هو، هاڻي بلڪل پوريءَ ريت تبديلي اچي چڪي هئي. هن پنهنجي راهباڻي قبا کي لاهي ڇڏيو هو ۽ ڪيس هاڻي عمدو وضع قطع وارو ڪوٽ پهريل هو. هڪ نرم ۽ گول ٽوپي سندس مٿي تي هئي ۽ وار ننڍا ڪٽيل هئا. هي سيئي ڪيس نهيا ٿي ۽ هوُ پوريءَ ريت خوبصورت ٿي لڳو. سندس دلڪشيءَ ۽ دلفريب چهري مان نيڪ مزاجيءَ جو اظهار هميشه پئي ٿي بڪيو. پر سندس خوش مزاجيءَ مان شريفاڻي اطوار ۽ سنجيدگي صاف ٿي ڏٺي. ڪوليا کي هيءُ ڏسي عجب ٿي لڳو، ته هوُ اوورڪوٽ کان سواءِ ئي ٻاهر نڪري ساڻس ملڻ لاءِ آيو هو. هوُ سچ پچ تڪڙ ۾ نڪري آيو هو. هن هڪدم پنهنجو هٿ ڪوليا سان ملڻ لاءِ وڌايو.

"تون آخر اچي وئين. اسان ڪيترو نه تنهنجي انتظار ۾ هئاسون."

"ڪي اسباب هئا، جن کي تون هاڻي سنئون سڌو ٻڌندين. ڪيئن به هجي مان خوش آهيان، ته توسان واقفيت ٿي آهي. مان گهڻي وقت کان موقعي جي اميد ٿي رکي ۽ تنهنجي لاءِ گهڻو ڪجهه ٻڌو اٿم." ڪوليا ساهه کڻڻ سواءِ پڻڪندو رهيو.

"اسان کي ڪنهن نه ڪنهن طرح هڪٻئي سان ملڻ کپندو هو. مان پڻ تنهنجي لاءِ گهڻو ڪجهه ٻڌو آهي، پر تو هيڏي اچڻ ۾ گهڻو وقت ورتو آهي."

"ٻڌاءِ ته حالتون ڪيئن آهن؟"

"اليوشا توکي اڪثر ياد ڪندو رهندو آهي. هوُ سخت بيمار آهي ۽ يقيناً مرڻ ٿي آهي."

"ڪيڏو نہ هيبتناڪ! تون قبول ڪندين، تہ دوائون رڳو فريب آهن، ڪرامازوف!" ڪوليا گرم جوشيءَ سان رڙ ڪري چيو.

"هو ڪيڏو نہ توکي وقت بوقت ياد ڪندو رهيو آهي. پنهنجي ننڍ ۾ توڙي بيهوشي جي ڳالهائڻ ۾. هن مان ڏسي سگهجي ٿو، تہ تون هن کي ڪيڏو نہ پيارو هئين..... چاقو هڻڻ واري واقعي کان اڳ ۾ تہ ڪيس وڌيڪ پيارو هئين..... اُن کان سواءِ ڪو ٻيو بہ سبب آهي..... مون کي ٻڌاءِ تہ هيءُ ڪتو تنهنجو آهي؟"

"هائو، پريزيوان."

"هي زهڪا نہ آهي؟" اليوشا ڏک مان ڪوليا ڏي نهاريو ۽ سندس اکيون هيٺ ٿي ويون. شايد هو هميشہ لاءِ گم ٿي ويو.

"مان ڄاڻان ٿو، تہ اوهان سڀني وٽ زهڪا پياري آهي. مان ان جي لاءِ سڀ ڪجهہ ٻڌو آهي." ڪوليا رازداراڻي طور تي ڪليو. "ڪرامازوف ڏيان ڏيئي ٻڌا! مان توکي اُن جي لاءِ سڀ ڪجهہ ٻڌائيندس. مان انهيءَ جي ڪري ئي تہ آيو آهيان، تہ اندر وڃڻ کان اڳ ۾ مان توکي سڄو ئي داستان بيان ڪري ٻڌايانْ." هن گرما گرميءَ مان شروع ڪيو. مان ڪانئس بہ ڪلاس مٽي آهيان. مان ڪين فقط پري کان ئي ڏسي سگهندو آهيان. مان ڏنو تہ ڇوڪرو نهايت ڪمزور آهي ۽ ننڍو. پر هن ڪڏهن بہ هن وٽ هار نہ مڃي. هو هميشہ هنن سان پريل هيون. مون کي اهڙا ٻار پسند هوندا آهن. هنن ڪيس وڌيڪ چيڙائڻ شروع ڪيو. سڀ کان وڌيڪ ٻچڙي ڳالهہ هيءَ هئي، تہ سندس لباس اُن وقت بيحد ناموزون هو. سندس سوڙهو پاجامو گهٽو لُنڊو هو ۽ سندس بوٽ بہ سوڙها هئا. هو انهن جي لاءِ ڪيس پريشان ڪندا ٿي رهيا. هو مٿس چٽرون ڪندا رهيا. مان اهو ڏسي نہ سگهيس. مان سندس طرف وڃي بيٺس. ۽ ڪيس چڱي گرمي ڏيکاري. مان ڪين ماريو، پر توکي خبر آهي ڪرامازوف! هنن منهنجو ادب ڪيو ۽ عزت رکڻ لڳا." ڪوليا هڪ ئي ساهہ سان لاڻ هڻڻ لڳو. پر ٻار منهنجا ڪمزور آهن. مون وٽ گهر ۾ بہ هاڻي بہ ٻار آهن. انهن ئي مون کي اڄ ترسائي ڇڏيو هو. اهڙيءَ ريت هنن اليوشا کي مارڻ ڇڏي ڏنو ۽ مان ڪيس پنهنجي حفاظت ۾ ورتو. مان ڏنو، تہ ٻار مغرور هو، مان توکي وري بہ ٻڌايان ٿو تہ ٻار بيحد مغرور هو، پر آخر ۾ هو غلامن وانگر مون تي قربان ٿيڻ لڳو. هو منهنجي ننڍن ننڍن حڪمن جي تعميل ڪندو رهيو ۽ ايڏي فرمانبرداري ڪندو رهيو، جڻ تہ مان هن جو مالڪ آهيان. ڪوشش تي ڪيائين، تہ منهنجو نقل ڪري. ڪلاسن جي وچ واري وقفي ۾، هو هڪدم ڊوڙي مون وٽ ايندو هو ۽ مان گڏجي ساٿس ويو هوس. اهڙي ريت هر آڇر تي بہ. ٻيا سڀ هيءُ ڏسي ڪلندا هئا، جڏهن وڏي عمر وارو ڇوڪرو، اهڙي ننڍڙي ڇوڪري

سان گڏ هجي. پر اهو سڄو تعصب هو. هيءَ جيڪڏهن رغبت آهي، تہ مون لاءِ ڪافي آهي. مان ٻار کي سيڪاريان ٿو ۽ ان کي ترقي ٿو ڏيان. مان جيڪڏهن اُن کي پسند ڪريان ٿو، تہ ان کي ترقي ڇو نہ ڏيان؟ ڪرامازوف تو بہ تہ هتي پنهنجي جاءِ جوڙي آهي. مان ڏسان ٿو تہ تون ننڍي ٿهيءَ وارن تي پنهنجو اثر وجهڻ گهرين ٿو. ڪين ترقي ڏيڻ لاءِ ۽ سندن ڪم اچڻ لاءِ. مان توکي يقين ٿو ڏياريان تہ تنهنجي ڪردار جو هيءُ طريقو، جو مان هتان هُتان ٻڌو آهي، ٻين شين کان وڌيڪ مون کي ڪشش ڪندو رهيو آهي. هاڻي وري اسان پنهنجي نُڪتي ڏي اچون ٿا. مان ڏٺو تہ ٻار ۾ نرمائي ۽ شديد احساس پيدا ٿي چڪو هو. هوُ مغرور ضرور هو، پر هو غلامن وانگر منهنجي خدمت ڪندو ٿي رهيو. پر اوچتو ئي اوچتو سندس اکين ۾ چمڪ پيدا ٿي وئي ۽ هن مون سان متفق ٿيڻ کان انڪار ڪيو. هوُ بحث ڪندي غصي ۾ اچي ٿي ويو. مان ڪڏهن ڪنهن تجويز کي پيش ڪندو هوس ۽ ڏسندو هوس، تہ هو ان تجويز کان تہ انڪار نہ ڪندو هو، پر نهايت سادگيءَ سان مون سان بغاوتِ ڪندو هو. مان سندس تربيت ۽ پيار جي باعث ڪيس روحاني پريشانيءَ کان بچڻ لاءِ ڏڏو جواب ڏيندو ٿي رهيس. جيئن جيئن هو وڌيڪ نرم ٿيندو ٿي ويو، مان ساڻس تيئن تيئن بي پرواهيءَ سان پيش ايندو ٿي رهيس. مون هيءُ سڀ ڪجهہ، ڪنهن مقصد جي تحت ٿي ڪيو. اهائي منهنجي آرزو هئي، تہ مان سندس ڪردار کي بڻايان. ڪيس ڪنهن قالب ۾ وجهان، تہ اڳتي هلي مرد ثابت ٿئي..... اُن کان سواءِ مون کي هن لاءِ ڪوبہ شڪ نہ آهي، تہ مون کي تون هڪ ئي لفظ مان سمجهي سگهين ٿو. اوچتو مان ڏٺو تہ هڪبئي پڻيان ٽن ڏينهن ۾ هُو مايوس ۽ غمزده بڻجي ويو هو. منهنجي بي پرواهي جي باعث نہ، پر ڪنهن ٻي ڳالهہ جو مٿس اَثر هو، جا وڌيڪ ضروري ڳالهہ هئي. مان عجب ۾ هوس تہ اِها ڪهڙي حقيقت آهي؟ مان اُن کي راهہ تي آڻڻ لاءِ سوال ڪندو رهيس ۽ اُن جي وضاحت پڇيم، تان جو هن ٻڌايو، تہ سندس ڪنهن ريت، تنهنجي مرحوم پيءُ جي نوڪر سميرڊيا ڪوف سان واقفيت پيدا ٿي. هي سندس موت کان اڳي جي ڳالهہ آهي. هُن ڪيس بيوقوفي واري رمز سيڪارڻ گهري. جا ظالماڻي ۽ بيڙائي واري هئي. اُها هيءَ هئي، تہ هُو ماني جو هڪ ٽڪرو کڻي، اُن ۾ ٽاچني هڻي. پوءِ ان کي ڪنهن بُڪئي ڪتي جي اڳيان ڦٽو ڪري. هُو ڏسي، تہ ڪتو اُن کي چَڪ وجهڻ کان سواءِ، ڳهي وڃي ۽ پوءِ 'مسيحت جو نتيجو نڪري اُن کي ڏسي. سو اُنهن، انهيءَ سڄي حرڪت کي تيار ڪيو. ماني جي ٽڪري کي گلولي وانگر بڻايو. هُن زهڪا جي اڳيان اُن کي ڦٽو ڪيو. اُهو ڊگهن وارن وارو ڪتو، جنهن لاءِ مشهور آهي، تہ سندس مالڪ ڪيس ڪڏهن بہ نہ ڪارائيندا آهن ۽ هُو سڄو ڏينهن پونڪندو رهندو

آهي. اڇا! تُون جيڪر اُن جي يوئڪڻ کي پسند ڪرين، ڪرامازوف؟ مان تہ جيڪر بيهي بہ نہ سگهان.' هُو ماني ڏي ڊوڙي پيو ۽ اُن کي ڳڙڪائي ويو. پوءِ تہ هُو چيٽون ڪرڻ لڳو ۽ ڦيريون پائڻ لڳو. جلد ئي ڊوڙندو نظر کان غائب ٿي ويو. هيءَ آهي اليوشا جي حقيقت جا هُن پاڻ ٻڌائي هئي. هُن منهنجي اڳيان هيءَ قبوليت ڏني هئي ۽ زار زار روئيندو ٿي رهيو. هُو سڄو ڏکي رَهيو هو ۽ اُن حالت ۾ هن مون کي ڀاڪر پاتو. هُو ڏهرائيندو رهيو، تہ هُو چيٽون ڪندو ڊوڙندو رهيو. اهو نظارو ڪيس ڏيڄاريندو رهيو. ڪيس سندس بي دردي جي هلت عذاب ڏيندي ٿي رَهي ۽ اُن کي مان ڏسندو رهيس. مان اُن کي غير معمولي ڳالهہ سمجهي. مان پختو ارادو ڪيو، تہ هن ڳالهہ ۽ ٻين ڳالهين لاءِ ڪيس پورو سبق ڏيندس. سو مان قبول تو ڪريان، تہ مان هميشہ کان وڌيڪ چڙ کي ڏيکاريو ۽ ظاهري طور تي هميشہ کان وڌيڪ نفرت جو اظهار ڪيم. مان ڪيس چيو، تہ تو هڪ ٻچڙي شيءِ جو ارتڪاب ڪيو آهي ۽ تون هڪ بدمعاش ڇوڪرو آهين! بيشڪ مان توکي هن لاءِ ڪجهہ بہ نہ چوندس، پر ڪجهہ وقت لاءِ منهنجو توسان ڪوبہ واسطو نہ رهندو. مان هن تي خيال ڪندس ۽ توکي سميوروف (هيءُ اهو ڇوڪرو آهي، جو هاڻي مون سان گڏجي آيو آهي ۽ هو، هميشہ منهنجي حڪم جي تعميل لاءِ تيار هوندو آهي.) جي معرفت اطلاع ڏيندس، تہ آئنده منهنجو توسان واسطو نہ رهندو يا هڪ بدمعاش جي حيثيت ۾ مون کي ڇڏڻو پوندو. هُو سخت پريشان ٿي ويو. مان پاڻ محسوس ڪيو، تہ پنهنجي گفتگوءَ ۾ مان بيحد وڌي ويو هوس. پر اُن کان سواءِ ٻيو چارو بہ نہ هو. اُن وقت جيئن مون کي خيال ۾ بهتر نظر آيو، ايئن ڪيم. هڪ بہ ڏينهن اُن کان پوءِ، مان سميوروف کي وٽس موڪليو، تہ ڪيس ٻڌائي تہ مان ساڻس وري نہ ڳالهائيندس. اهائي شيءِ آهي، جنهن کي اسان اسڪول وارا اُفي سڏيندا آهيون ۽ اُن موجب هڪٻئي سان ڪنهن بہ طرح جو واسطو نہ رهندو آهي. ڳجهي طرح منهنجو مقصد هو، تہ مان ڪيس راهباڻي زندگي ۾ موڪليان ۽ تورن ڏينهن لاءِ. اُن کان پوءِ، جڏهن ڏسان تہ منجهس پشيماني اچي وئي آهي، تہ وري پنهنجو هٿ ان ڏي وڌايان. اهوئي منهنجو مقصد هو. پر تون خيال ڪرين ٿو تہ ڇا تي پيو؟ هن سميوروف جي نياپي کي ٻڌو. سندس اکيون چمڪڻ لڳيون. هن رڙ ڪري چيو، تہ "ڪراسوتڪين کي وڃي ٻڌاءِ، تہ هاڻي مان سيني ڪتن کي اهڙي ريت سُيون ڦٽي ڪندس. ها ها، سيني کي. ان ڪري سندس طبعيت جو جوش پيدا ٿي ويو. اسان کي هن کي سيڪٽ ڏيڻ گهرجي ۽ مان ساڻس نفرت ۽ ڪيني جي هلت وٺڻ لڳيس. جڏهن بہ مان ساڻس ملندو هوس، تہ يا تہ منهن ڦيري هليو ويندو هوس يا ڪيس ڏسي طنزيہ طرح مشڪندو هوس. اُن کان پوءِ سندس پيءُ سان اهو واقعو ٿيو.

جو توکي ياد هوندو. تون محسوس ڪندين تہ انهن ڳالهين، جي اڳ ۾ گذري چڪيون هيون، مٿس خطرناڪ اثر وڌو. ڇوڪرن جڏهن ڏٺو، تہ مان ڪيس ڇڏي ڏنو آهي، تہ هنن وري ڪيس چيڙائڻ شروع ڪري ڏنو ۽ ڪيس رڙيون ڪري، چپ تي ڏينيو، چپ تي ڏينيو! چوڻ لڳا. سندن باقاعده ننديون لڙايون شروع ٿي ويون. جن لاءِ مون کي بيحد افسوس آهي. هنن ڪيس هڪ سخت مار بہ ڏني. هڪ ڏينهن هو جيئن اسڪول کان ٻاهر نڪتا تہ هيءُ مٿن حملو ڪري ويو. مان ڪانئن ٿورا وال پري بيٺو هوس ۽ ڪين ڏٺم ٿي. مان قسم کڻي ٿو چوان تہ مون کي ياد نہ آهي، تہ مان ڪو مٿس ڪليو هوس. پر منهنجو رستو ئي ڪو ٻيو هو. مون کي ان جي لاءِ سخت افسوس پيدا ٿيو. مان ٿوري دير ۾ ڊوڙي، اُن جي طرف وٺڻ لاءِ تيار ٿي ويس. پر اوچتو سندس اکيون مون سان مليون. مون کي خبر نہ آهي، تہ هن ڇا سمجهيو؟ پر هن چاقو کوليو ۽ مون تي حملي ڪرڻ لاءِ ڊوڙي پيو. هن منهنجي سٽر ۾ ان کي هنيو. اجهو هن سڄي ٽنگ ۾ مان چُريس ئي نہ. ڪرامازوف مان ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي بهادري ڏيکارڻ لاءِ حد کان وڌي ويندو آهيان. فقط ڀري نگاهہ سان اُن کي ڏٺم. ڇڻ تہ مان اُن نگاهہ ۾ ڪيس چئي رهيو هوس، تہ "تنهنجي هيتري خدمت ڪرڻ کان پوءِ، جيڪڏهن تون مون تي ٻيو وار بہ ڪرڻ گهرين ٿو، تہ ڪر. مان تنهنجي اختيار ۾ آهيان. پر هن مون تي ٻيو وار نہ ڪيو. هوُ ڇڄي پيو ۽ ڪيس خوف ٿيو، تہ هن ڇا ڪري وڌو آهي؟ هن چاقو ڦٽي ڪري ڇڏيو ۽ زاروزار روئڻ لڳو ۽ ڀڄي ويو. مان ساڻس ڪابہ شڪايت نہ ڪئي ۽ مان هنن سڀني کي خاموش ڪري ڇڏيو. انهيءَ لاءِ تہ استادن تائين اها ڳالهہ نہ پهچي. مان ماءُ سان بہ اها ڳالهہ نہ ڪئي، ڦٽ ڇٽي ويو. زخم ڇا هو، فقط هڪ رهڙو هو. ساڳي ڏينهن تي مان پوءِ ٻڌو تہ هوُ پٿر اڇلائيندو رهيو ۽ تنهنجي آگر ۾ چڪ پاتو هئائين. تون هاڻي چڱيءَ ريت سمجهي سگهين ٿو، تہ هوُ اُن وقت ڪهڙيءَ حالت ۾ هو! خير هن ۾ ٻيو ٿي ئي ڇا پئي سگهيو؟ بيشڪ هي منهنجو احمقاڻو قدم هو. پر جڏهن هوُ بيمار ٿيو، تہ اها منهنجي ڪيڏي نہ بيوقوفي هئي، جو وٽس اچي معافي نہ ورتم ۽ صلح جوئي نہ ڪيم. جنهن جي لاءِ مون کي هاڻي افسوس آهي. اسان جي لاءِ ڪو خاص سبب بہ هو. هاڻي مان توکي سڄي حقيقت ٻڌائي ڇڪو آهيان. پر حقيقت اها آهي، تہ هيءَ سڄي منهنجي بيوقوفي هئي.

"ها ڪيڏي افسوسناڪ حقيقت!" اليوشا جواب ڏنو. جنهن مان سندس جذبات جي پريشاني صاف ٿي ڏني. "اها مون کي خبر نہ هئي، تہ اوهان جا پاڻ ۾ اڳ ۾ ڪهڙا تعلقات هئا. نہ تہ مان جيڪر گهٽو اڳي تو وٽ اچان ها، توکي عرض ڪري پاڻ سان وٺي وڃان ها، تون جيڪڏهن مون تي اعتبار ڪرين، تہ مان توکي ٻڌايان ٿو

تہ هوُ جڏهن بخار ۾ هوندو آهي، تہ تنهنجي بابت هزياني طرح ڳالهائيندو آهي. مون کي خبر آهي، تہ تون هن جي لاءِ ڇا هئين! ڇا تون سچ ڀڻ اُن ڪتي جي لهڻ ۾ ڪامياب نہ ٿيو آهين؟ سندس پيءُ ۽ ڇوڪرا اُن ڪتي کي شهر ۾ ڳولهيندا رهيا آهن. جيڪڏهن تون اعتبار ڪرين، تہ جنهن ڏينهن کان هو بيمار ٿيو آهي، تہ مان ٿي پيرا ڪيس هيئن چوندي ۽ ڳوڙها وهائيندي دهرائيندي ٻڌو آهي، تہ "هيءَ سڀ ڪجهہ انهيءَ لاءِ آهي تہ مان زهڪا کي ماريو آهي." هيءَ بيماري تڏهن تہ آهي. خدا مون کي ان جي سزا ڏيئي رهيو آهي. اهو خيال سندس مغز مان نہ ٿو وڃي. جيڪڏهن ڪتو ملي پوي ۽ هوُ جيئرو ثابت ٿي پوي، تہ پوءِ عجب نہ آهي، تہ انهيءَ خوشيءَ کان ٻار تندرست ٿي پوي. اسان سيني جون اميدون هاڻي تو تي رکيل آهن."

"مون کي ٻڌاءِ، تہ اوهان کي منهنجي لاءِ اها ڇو اميد آهي تہ مان ئي آهيان، جو اُن کي لهي سگهندس؟" ڪوليا نهايت عجب مان اُن کان پڇيو. "اوهان ٻي ڪنهن جي بجاءِ مون تي ڇو دارومدار رکيو آهي؟"

"اسان کي اطلاع مليو هو، تہ تون ڪتي جي سراغ لڳائڻ پويان آهين ۽ جڏهن تو اُن کي لڌو، تہ پاڻ سان اُن کي بہ وٺي ايندين. سميوروف ڪجهہ اهڙي قسم جي ڳالهہ ٿي ڪئي. اسان سڀئي ڪوشش ڪري رهيا هئاسون، تہ اليوشا کي يقين ڏياريون تہ ڪتو جيئرو آهي ۽ اُن کي ڏٺو ويو آهي. ڇوڪرن هن جي لاءِ هڪ سهو آندو هو. هن ٿوري دير ان کي ڏٺو ۽ اداسائيءَ سان مشڪي ڪين ڇڏيائين، تہ هن کي ٻنين ۾ وڃي آزاد ڪري اڇو ۽ اسان ايئن ئي ڪيو. سندس پيءُ هن گهڙي هڪ عمدو ڪتو ان جي لاءِ آندو آهي، ڇاڪاڻ تہ اُن سمجهيو ٿي، تہ ٻار کي آرام ملي ويندو، پر منهنجو خيال آهي، تہ هيءُ اُن کي وڌيڪ بيقرار ڪندو....."

"ڪرامازوف، مون کي ٻڌاءِ، تہ سندس پيءُ ڪهڙي قسم جو ماڻهو آهي؟ مان ڪيس ڄاڻان ٿو، پر تنهنجي راءِ معلوم ڪرڻ گهران ٿو. هوُ بيوقوف ۽ مسخرو آهي!"

نہ نہ، جهان ۾ گهري احساس وارا ماڻهو بہ رهن ٿا، جي ڪنهن نہ ڪنهن طرح سان پامال ڪيا وڃن ٿا. تقدير جي هٿ انهن کي تباهہ ڪيو آهي. انهن ۾ هن مسخري جو هئڻ، انهن ماڻهن لاءِ طعني پري آزردگيءَ جو اظهار آهي، جن جي هئن کان هوُ پامال ۽ ذليل ٿيندا رهيا آهن ۽ ڪينہ صحيح حقيقت منهن تي چئي نہ ٿا سگهن. مون تي اعتبار ڪر ڪراسوتڪين، هيءَ مسخرگيءَ پنهنجي اندر غم جو دلگداز جذبو ٿي رکي. سندس سڄي حياتي هاڻي سميٽجي اليوشا تي مرڪوز ٿي وئي آهي. جيڪڏهن اليوشا مري ويو، هوُ يا تہ غم کان چريو ٿي پوندو يا پاڻ کي ماري وجهندو. جڏهن بہ مان هاڻي ڪيس ڏسندو آهيان، تہ مون کي انهيءَ احساس جي خاطري ٿي ويندي آهي."

"مان توکي سمجهان ٿو ڪرامازوف! مان هيءُ بہ سمجهان ٿو، تہ تون انساني فطرت کي بہ چڱي ريت سمجهين ٿو." ڪوليا جذبات کان مغلوب ٿي چيو.

"مان جيئن تہ ڪتي کي توسان ڏٺو، تہ مان سمجهيو، تہ تون زهڪا کي وٺي آيو آهين."

"ترس ڪرامازوف! اسان هن کي لهي سگهنداسون. هيءُ پريزيوان آهي. مان هن کي اليوشا لاءِ آندو آهي. شايد اُن ڪتي کان هيءُ ڪتو ڪيس پسند اچي. ٿورو وقت ترس ڪرامازوف توکي سڀ ڪجهہ هڪ منٽ ۾ معلوم ٿي ويندو." ڪوليا اوچتو رڙ ڪري چيو تہ "پر مان تہ توکي هت ترسائي ڇڏيو آهي. توکي وڏو ڪوٽ بہ ڪونہ آهي ۽ سردي شديد آهي. ڪيتري قدر نہ مان خود پرست آهيان. افسوس ڪرامازوف اسان سيئي ڪيتري قدر نہ خود غرض آهيون.

"تون خيال نہ ڪر. سردي واقعي آهي، پر مون کي اڪثر تڏ نہ لڳندي آهي. پر اُن هوندي بہ اسان کي اندر هلڻ گهرجي. پر تنهنجو نالو ڇا آهي؟ مون کي خبر آهي، تہ توکي ڪوليا سڏيندا آهن، پر اُن کان سواءِ ڇا؟"

"نڪولائي ايوانووچ ڪراسوتڪين يا جيئن سرڪاري دستاويزن ۾ لکيل آهي، ڪراسوتڪين جو پٽ." ڪوليا ڪنهن سبب کان ڪلڻ لڳو، پر جلدي چيائين تہ "مون کي نڪولائي جي نالي کان نفرت ايندي آهي."

"ڇو پلا؟"

"ڇاڪاڻ تہ اهو نالو ادنيٰ ۽ معمولي آهي."

"تون تيرنهن ورهين ۾ هوندين؟ اليوشا ڪانئس پڇيو.

"نہ ڇوڙنهن ورهيہ، مان ٻن هفتن کان پوءِ ڇوڙهن ورهين ۾ پهچي ويندس. مان پنهنجي هڪ ڪمزوريءَ لاءِ اعتراف ٿو ڪريان، ڪرامازوف. اهو تنهنجي لاءِ آهي. جيئن تہ اسان جي هيءَ پهرئين ملاقات آهي، تنهنڪري تون منهنجي ڪردار کان هڪدم ڪيئن واقف ٿيندين. مون کي عمر جي سوال تي نفرت ايندي آهي.... اُن کان سواءِ مون تي الزام لڳايا ٿا وڃن. مثلاً: ايئن چيو ٿو وڃي، تہ گذريل هفتي مان تياري ڪلاس وارن ڇوڪرن سان گڏجي ڪين ڏاڙي راند ٿي ڪرائي. اها حقيقت آهي، تہ مان انهن سان گڏجي ڪيڏندو آهيان، پر اها سراسر هتڪ عزت آهي، تہ اهو سڀ ڪجهہ مان پنهنجي وندر لاءِ ڪندو آهيان. مون کي اُن لاءِ سبب آهن، تہ مان اعتبار ڪريان تہ تو اها ڪهاڻي ٻڌي آهي. پر مان پنهنجي وندر لاءِ ڪڏهن بہ راند نہ ڪيڏندو آهيان. هي سڀ ڪجهہ ٻارن جي لاءِ ئي هوندو آهي. ڇاڪاڻ تہ اهي پنهنجي لاءِ ڪجهہ بہ سوچي نہ سگهندا آهن. پر انهن تائين فقط بيوقوفي پريون ڳالهيون ئي پهچنديون آهن. هيءُ مان توکي ٻڌايان ٿو، تہ هيءَ شهر گپ شپ جي ڳالهين لاءِ نهايت خطرناڪ آهي."

"پر هن ۾ ڇا آهي، جيڪڏهن تون پنهنجي وندر لاءِ ڪيڏين. هن ۾ آخر ڪهڙو حرج آهي؟"

"صحيح، مان ڇوان تو تہ مان پنهنجي وندر لاءِ ڪيڏان تو. ڇا، اوهان ٻارن سان اجا تائين گهوڙي راند نہ ڪندا آهيو؟"

"تون بہ انهيءَ حقيقت کي اهڙي ريت سمجهہ." اليوشا ڪيس مشڪندي چيو. وڏيءَ عمر وارا ماڻهو تماشگاهہ ۾ وڃن ٿا، جتي بهادرن جا هر قسم جا ڪارناما ڏيکاريا ويندا آهن. ڪڏهن ڪڏهن تہ ڏاڙيل ۽ لڙايون بہ ڏيکاريون ويندڙيون آهن. ڇا هيءَ الڳ نموني ۾ ساڳي ڳالهہ نہ آهي؟ ننڍن ٻارن جون راند جي وقت، جنگي سپاهين ۽ ڏاڙيلن واريون راندڙيون، پهرئين درجي ۾ شامل آهن. توکي خبر هئڻ کپي، تہ هو ننڍپڻ جي هن جي مثالن مان ٽپو ڏيئي متي اُسرن ٿا. ڪڏهن ڪڏهن هي راندڙيون، تماشگاهہ جي تماشن کان وڌيڪ بهترين ٿين ٿيون. فرق فقط هيءُ آهي، تہ ماڻهو هتي ائڪٽرن کي ڏسڻ ويندا آهن، پر راندين ۾ ٻار پاڻ ائڪٽر هوندا آهن، پر هيءُ فطرتي آهي."

تنهنجو خيال ايئن آهي؟ اهائي تنهنجي راءِ آهي؟ ڪوليا ڪيس چتائي ڏٺو. "ها هيءُ نهايت مزيدار راءِ آهي. جڏهن مان گهر ويندس، تہ ان تي خيال ڪندس. مان قبول تو ڪريان تہ منهنجو خيال هو تہ توکان ڪجهہ پرايان. مان توکان هتي سکڻ آيو آهيان، ڪرامازوف."

ڪوليا پنهنجي گفتگوءَ کي جذبات جي وهڪري سان پريل آواز ۾ ختم ڪيو."

"مان بہ توکان سکڻ تو گهران." اليوشا مشڪندي ۽ سندس هٿ کي زور ڏيندي چيو.

ڪوليا، اليوشا بيحد خوش ٿيو. جنهن شيءِ متس وڌيڪ اثر ڪيو، سا هي هئي تہ هو ساڻس هڪجهڙائيءَ واري هلت وٺي رهيو هو ۽ هو ساڻس ايئن ڳالهائي رهيو هو، ڄڻ تہ هو بہ وڏيءَ عمر وارو آهي.

مان توکي ڪجهہ وضاحت سان ڏيکاريندس، ڪرامازوف، اهو تماشگاهہ جهڙو ڪرتب هوندو. هن بي اختيار ڪلندي چيو. "انهيءَ ڪري ئي تہ مان آيو آهيان."

"پهريائين اسان کي ڪپي پاسي کان گهر وارن ڏي هلڻ کپي. سيئي چوڪرا پنهنجي ڪوٽن کي اتي لاهي رکن ٿا، ڇاڪاڻ تہ ڪوٽي ننڍي ۽ گرم آهي."

"ها، مان هڪ منٽ ۾ اچان تو. مان اتي پنهنجو ڪوٽ رکي تو اچان. پريزيوان هن گهٽي ۾ ترسندو ۽ مري ويندو. پريزيوان سمهي پوءِ ۽ مري وڃ! ڏسينس هيءُ ڪيئن نہ مري ويو آهي! مان پهريائين اندر ويندس ۽ تنهن کان پوءِ هن کي سيٽي ڏيندس ۽ اهو جنهن وقت مناسب سمجهيم. تون ڏسندين تہ هو ديوانن وانگر ڊوڙندو ايندو. فقط سميوروف کان ان وقت در کولڻ وسري نہ وڃي. مان سڄو ناهہ نوهہ پاڻ ڪندس ۽ تون ڪا شيءِ ڏسندين."

باب پنجون

اليوشا جي بستر جي قريب

ڪمري ۾ پينشن تي آيل ڪئپٽن سينيگريوف جي رهندڙ ڀاتين کي پڙهندڙ اڳ ۾ ڄاڻن ٿا. هو ان وقت ملاقاتين جي ڇڳي تعداد سان سڄو ئي پريل تي ڏنو. ڪيترائي ڇوڪرا اليوشا سان گڏ وينا هئا. جي سيئي سميوروف وانگر انڪار ڪرڻ لاءِ تيار هئا ۽ هنن کي ڪو اليوشا وٺي آيو هو ۽ اليوشا سان پرچايو هئائين. پر اها حقيقت هئي. هن اهڙيءَ ريت پنهنجي فن جو اظهار ڪيو هو. جو هڪ هڪ کي وٺي، بنا ڪنهن ظاهري ڏيک ويک جي اليوشا وٽ پهچايو هئائين. جنهن ۾ ڪنهن بہ فريب ۽ ڦند جي ڪابہ صورت نہ هئي. هيءَ اليوشا جي لاءِ سندس بيماري ۾ وڏي تسلي هئي، ڪيس ٻارن جي صداقت واري محبت ۽ همدرديءَ جو وڏو اثر پئي پيو. جي سندس دشمن هئا، پر ڪراسوتڪين ئي غائب هو. جنهن جي غير حاضري اليوشا جي دل تي وڏو بار هئي. شايد سندس بدترين يادگيرين مان بدتر ياد، ڪراسوتڪين کي چاقو هڻن وارو واقعو هو. جو سندس هڪ ئي دوست ۽ بچاءَ ڪندڙ هو. سياڻي ۽ ننڍڙي سميوروف جنهنجو پهريائين اليوشا سان ناهہ ٿيو هو. هن حقيقت کي ڇڳيءَ ريت ئي سمجهيو. پر جڏهن هن ڪراسوتڪين کي اشاري طور چيو، تہ اليوشا ڪيس چيو آهي تہ هو ساڻس ملاقات ڪري. تڏهن، تڏهن هن ڪيس اڌ ۾ ڪٽيندي چيو، تہ "ڪرامازوف کي ٻڌائي تہ مان ڄاڻان ٿو مون کي ڇا ڪرڻ کپي؟ مون کي ڪنهن جي صلاح نہ کپي. جيڪڏهن هو اليوشا کي ڏسڻ بہ ويو، تہ مان پنهنجي وقت کي پاڻ انتخاب ڪندس. ڇاڪاڻ تہ مون کي پنهنجا سبب ۽ دليل آهن."

اها هن آخر کان اڳ ٻن هفتن جي ڳالهہ هئي. اهوئي سبب هو، جو اليوشا ڪيس ڏسي نہ سگهيو هو ۽ سندس مقصد بہ پورو نہ ٿيو هو. پر جيئن تہ ترسي پيو هو، ان هوندي بہ هن سميوروف کي ٻيهر اُن ڏانهن موڪليو. ٻئي ڀيرا ڪراسوتڪين ڪيس سخت لهجي ۾ بي صبريءَ وارو انڪار ڪيو ۽ اليوشا ڏي پيغام موڪليائين، تہ هن کي وري پريشان نہ ڪري. جيڪڏهن هو پاڻ بہ ايندو تہ هيءَ يعني ڪراسوتڪين، ڪنهن بہ صورت ۾ اليوشا ڏي نہ ويندو. پوئين ڏينهن تائين بہ سميوروف کي هيءَ خبر نہ هئي، تہ ڪوليا کو ان صبح جو اليوشا ڏي ويندو. هن گذريل شام تي ڪانئس جدا ٿيندي، ڪيس فقط ايترو چيو، تہ هو ان جي لاءِ صبح جو ترسي، ڇو تہ هو ساڻس گڏجي سينيگريوف ڏي ويندو. پر هن ڪيس تاڪيد ڪيو هو تہ هو ڪنهن کي بہ حقيقت نہ ٻڌائي، ئي سگهيو ئي، تہ هو اهو خيال لاهي ڇڏي. سميوروف ان جي تعميل

ڪئي. سميوروف کي عجب تي لڳو ته ڪوليا ضرور وڃايل ڪتي کي هٿ ڪندو. ڇاڪاڻ ته هن جا لفظ هئا، ته "هو گڏهه ثابت ٿيندو، جيڪڏهن ڪتي کي هٿ نه ڪري سگهندو، مگر شرط آهي ته هوُ جيئرو هجي." اهڙي ريت سميوروف موقعي جو منتظر ٿي رهيو ته هوُ ڪانئس ڪتي جي نشانن بابت پڇي. هن ڊڄندي ڊڄندي ڪانئس پڇيو. هيءُ ٻڌي ڪراسوتڪين سخت غصي ۾ اچي ويو ۽ چوڻ لڳو ته، "مان اهڙو گڏهه ته نه آهيان، جو ٻين ماڻهن جي ڪتن لاءِ شهر لاءِ نوسيندو وتان، جڏهن ته مون کي پنهنجو ڪتو موجود آهي! تون اهو خيال ئي ڪيئن ٿو ڪرين، ته جنهن ڪتي سُئيءَ کي اڳريو آهي، اهو وري جيئرو ڪيئن هوندو؟ هيءُ هڪ بيوقوفيءَ جو خيال آهي ۽ بس!"

پوين پندرنهن ڏينهن ۾ اليوشا، پنهنجي بستري کي نه ڇڏيو ه و.جو حضرت بيبي مريم جي مجسمي جي هيٺان ڪنڊ ۾ هو، جنهن ڏينهن اليوشا جي آگر کي هن زخمي ڪيو هو، ان ڏينهن کان وٺي، هو اسڪول ئي نه ويو هو. هو ساڳي ڏينهن تي بيمار ٿيو هو. جيتوڻيڪ هو پوءِ ٿوري وقت لاءِ ايترو خوش ٿيو هو، ته اُتي ڪمري ۽ گهٽيءَ ۾ گهمي سگهي. پر پوءِ هوُ ايترو ته ڪمزور ٿي ويو هو، جو پيءُ جي سهاري کان سواءِ ڇري پري نه ٿي سگهيو. سندس پيءُ، اُن جي لاءِ، سخت ڳڻتيءَ ۾ هو. هن شراب پيئڻ ڇڏي ڏنو هو ۽ سودائين وانگر ٿي رهيو، ته ڇوڪرو مري ويندو. اڪثر، خاص ڪري، جڏهن پنهنجي ٻانهن تي ڪيس ڪمري ۾ گهمائيندي، موٽائي بستري تي آڻيندو هو، ته گهٽيءَ جي اونداهي ڪنڊ ۾ پٽ تي مٿو رکي، ڏاڍو روئيندو هو ۽ اهڙيءَ ريت آهستي سڏڪا پريندو هو. جيئن اليوشا انهن کي ٻڌي نه سگهي.

جڏهن ڪمري ڏي موٽندو هو، ته ڪجهه نه ڪجهه ان پياري ٻار جي وندرائڻ ۽ آرام ڏيڻ لاءِ سوچيندو هو. ڪيس آڪاٽيون ٻڌائيندو هو، ۽ مذاق واريون ڳالهيون. حياتيءَ ۾ جن پُر مذاق ماڻهن سان مليو هو، انهن جا پهاڪا ۽ چٽڪا ڪيس بيان ڪري ٻڌائيندو هو ۽ جانورن جي آواز ڪرڻ کان به نه مڙندو هو ۽ انهن جو نقل ڪندو هو. پر اليوشا پيءُ جون هيءُ بيوقوفيءَ واريون ڳالهيون برداشت ڪري نه سگهندو هو. جيتوڻيڪ ٻار پنهنجي ناپسنديءَ کي ظاهر ته نه ڪري سگهندو هو، پر هوُ درد ڀري دل سان ضرور ڏسندو هو، ته سندس پيءُ نفرت جي شيءِ بڻجي ٿو وڃي. هيءَ ياد ڪيس مسلسل روحاني تڪليف ڏيندي ٿي رهي، ته هوُ چپ تي ڏينهو آهي ۽ ان سان ڪيس اهو ڏينهن دل تي تري ايندو هو.

نينا، اليوشا جي مروت واري ۽ مندي پيڻ کي هيءُ بيوقوفي واريون ڳالهيون به پسند نه ايندڙيون هيون. (وار وارا ماضي ۾ ڪجهه وقت لاءِ پيٽرسبرگ ۾ تعليم لاءِ وئي هئي). اليوشا جي ماءُ جا تيز عقل واري هئي، جڏهن سندس مڙيل هيءُ ڪل

جهڙيون ڳالهيون ڪندو هو، تڏهن هوءَ بي اختيار ٿي ڪلندي هئي. اهو هڪ ئي رستو هو جنهن سان هوءَ وندرجي ويندي هئي، نه ته بي حالت ۾ هوءَ سمورو وقت روئيندي ۽ پٽيندي رهندي هئي، ايتري قدر جو هاڻي سيئي سندس روح پٽڪي جا عادي ٿي، ويا هئا ۽ ڪو به ڪيس اک ڪٿي نه نهاريندو هو، پر ٿورن ڏينهن کان، هوُ بلڪل بدلجي وئي هئي. هوُ گوشي ۾ اليوشا جي بستري کي گهري نظر سان ڏسندي هئي ۽ ڪنهن خيال ۾ گم هوندي هئي. هوءَ اڳي کان وڌيڪ خاموش نظر ايندي هئي، جيڪڏهن هوءَ روئندي به هئي، ته نهايت خاموشيءَ سان، جيئن ڪيس ڪوئي نه ٻڌي. ڪپتان هن ۾ هيءَ تبديلي، ماتمي مونجهاري جي نگاهه سان ڏٺي. شروع ۾ ٻار سان ملاقاتين کي ڏسي، ڪاوڙبي هئي، پر پوءِ سندن خوشيءَ پريا آواز ۽ اکاڻيون ٻڌي، سندس خيال ۾ ڦيرو اچڻ لڳو. آخر هوءَ ڪين پيار ڪرڻ لڳي، ايتري قدر جو ٻار جيڪڏهن نه ايندا هئا، ته هوءَ سندن غير حاضريءَ کي ڏاڍو محسوس ڪندي هئي. جڏهن ٻار اکاڻي ٻڌائيندا هئا يا راند کيڏندا هئا، تڏهن هوءَ ڪلندي هئي ۽ خوشي. مار تاڙيون وڄائيندي هئي. هوءَ انهن مان ڪن کي پاڻ ڏي سڏيندي هئي ۽ ڪين چميون ڏيندي هئي. هوءَ خاص طرح سميوروف کي بيحد گهرندي هئي.

ڪپتان پنهنجي جاءِ تي، ڪمري ۾ چوڪرن کي ڏسي، جي اليوشا کي خوش ڪرڻ لاءِ ايندا هئا، بيحد خوشيءَ ۾ پرجي ويندو هو. ڪيس اميد هوندي هئي، ته اليوشا هاڻي پنهنجي ڪمزوري تي قبضو ڪري ويندو ۽ هوُ جلدي صحت ياب ٿي ويندو. درحقيقت هوُ آخري گهڙيءَ تائين پٽ جي صحت لاءِ پئي ٿي لرزيو ۽ ڪيس يقين هو، ته سندس پٽ شفاياب ٿي ويندو. هوُ سندس ننڍڙن ملاقاتين سان نهايت احترام سان ملندو هو. هٿن ۽ پيرن سان سندن خدمت ڪندو هو. هوُ پاڻ کي گهوڙي بڻائڻ کان به پرهيز ڪرڻ وارو نه هو ۽ چاهيائين ٿي، ته سندس پٺي تي چوڪرا سواري ڪن، پر اليوشا کي اها راند پسند نه هئي، ان ڪري ان کي ڇڏي ڏنو هئائين. هن ننڍن ٻارن جي تفريح لاءِ ننڍيون ننڍيون شيون خريد ڪرڻ شروع ڪيون هيون، جيئن ته سنڌ واريون مانيون ۽ ڪاڄا، هوُ ڪين چانهن پيارندو هو ۽ سئنڊوچ جا ٽڪرا ڏيندو هو. هتي هيءُ ظاهر ڪرڻ ضروري آهي، ته هن سموري وقت ۾ وٽس پيسو جام هو. ڪيس ڪيٽرينا ايونونا کان به سؤ روبل مليا هئا، جا سڄي اليوشا جي پيش بندي هئي. ڪيٽرينا ايونونا پوءِ سندس گهرج ۽ ضرورت کان متاثر ٿي ۽ اليوشا جي بيماريءَ جو ٻڌي، پاڻ سندس ڏسڻ لاءِ ايندي ٿي رهي ۽ گهرجي سيني ڀاتين سان واقفيت پيدا ڪئي هئائين ۽ نيم مجذوب ماءُ کي پاڻ ڏي متوجهه ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿجي وئي هئي. ان کان پوءِ سندس مدد ۾ ڪابه گهٽتائي نه آئي هئي. خوفزده ڪپتان هن خيال

ڪان، تہ ٻار مرڻ وارو آهي، پنهنجي سڄي خودداري وساري ڇڪو هو ۽ نهايت عاجزيءَ سان سندس امداد کي قبول ڪندو ٿي رهيو.

سمورو وقت ڊاڪٽر زينسٽيوب کي ڪيٽرينا ايونونا، هر ٻئي ڏينهن باقاعده گهرائيندي ٿي رهي، پر سندس ملاقاتين مان ڪو ٿورو فائدو ٿي پيو. هن جي دوائون بي رحميءَ سان ٿي ڏنيون، انهن مان ڪوبہ نتيجو نہ ٿي نڪتو. پر هن آخر جي صبح جو هڪ ٻي ڊاڪٽر جي اچڻ جي اُميد هئي، جو ماسڪو کان ٿي آيو ۽ ڪيس اُتي وڏي شهرت حاصل هئي. ڪيس ڪيٽرينا ايونونا، وڏي خرچ سان ماسڪو مان گهرايو هو. ڪيس پنهنجي جاءِ تي هن کان پوءِ بيان ڪيو ويندو. پر جيئن تہ هوُ موقعي تي اچي ويو هو، هن ڪيس اليوشا جي ڏسڻ لاءِ بہ چيو هو ۽ ڪپتان کي سندس آمد جو اطلاع ڏنو ويو هو. ڪيس ڪابہ خبر نہ هئي، تہ ڪو ڪوليا ڪراسوتڪين وٽس اچي رهيو آهي، جيتوڻيڪ هوُ ڪيتري وقت کان ڪيس تانگهي رهيو هو، ڇاڪاڻ تہ سندس غير حاضري سندس پٽ جي لاءِ رنج جو سبب بڻجي پئي هئي.

اُن وقت جڏهن ڪراسوتڪين دروازو کولي اندر آيو، تہ ڪپتان ۽ سيئي ٻار، اليوشا جي بستري جي چوڌاري وجي گڏ ٿيا هئا ۽ هڪ ننڍي ڪتي کي ٿي ڏنائون، جو هڪ ڏينهن اڳ ۾ ڄائو هو، جنهن لاءِ اليوشا جي خوش ڪرڻ لاءِ ڪپتان ٻڌايو ٿي تہ هوُ هڪ هفتو اڳ ۾ ڄائو آهي، ڇاڪاڻ تہ ٻار کي اجا بہ اُن وجايل ڪتي لاءِ رنج هو، جو گهڻو ڪري مري ڇڪو هو. اليوشا کي ٿي ڏينهن اڳ ۾ ٻڌايو ويو، هو تہ وٽس هڪ گلر آندو ويندو، جو ڪنهن بہ صورت ۾ رواجي گلر نہ هوندو، پر خاص نسل وارو هوندو. (هيءَ نهايت ضروري ڳالهہ ٿي سمجهي وئي.) هيءَ ڪوشش انهيءَ لاءِ هئي، تہ ٻار راضي ٿئي. ٻار بہ پنهنجي نيڪ جذبي هيٺ، ايئن ٿي ڏيکاريو، تہ هوُ ان گلر جي ڏسڻ کان خوش آهي. پر هيءَ حقيقت هئي تہ سندس پيءُ ۽ ڇوڪرن صاف ڏٺو ٿي، تہ هن ننڍڙي گلر کي ڏسي سندس دل ۾ ان بد بخت حيوان جي ياد جنهن کي هن عذاب ۾ وڌو هو، نئين سر اڀري آئي هئي. گلر، سندس پرسان ڪمزوري سان گهمي رهيو هو ۽ هوُ ڏک مان مشڪي رهيو هو. پنهنجي سنهڙي ۽ بي رنگ هٿ سان، ان کي ٿڦڪيون ڏيئي رهيو هو. هيءُ صاف ٿي ڏٺو، تہ گُلر بہ هجي ها، تہ هوُ مڪمل طرح خوش نظر اچي ها.

اوچتو هڪ ڇوڪري رڙ ڪري چيو تہ "ڪراسوتڪين." هوُ پهريون ڇوڪرو هو، جنهن ڪيس اندر ايندي ڏٺو هو.

ڪراسوتڪين جي داخلي عجيب شور پيدا ڪري ڇڏيو. ڇوڪرن ۾ ڇرپر اچي وئي ۽ بستري جي هڪ پاسي بيهي رهيا، جيئن هو اليوشا کي پوريءَ ريت ڏسي. ڪپتان وڏي شوق مان ڪوليا سان ملڻ لاءِ وڌيو.

"مهرباني ڪري هليو اچ..... ۽ تون پلي ڪري آئين!" هن نهايت تيزيءَ مان چيو. "اليوشا، مسٽر ڪراسوتڪين، تنهنجي ڏسڻ لاءِ آيو آهي."

پر ڪراسوتڪين جلدي مان ساڻس هٿ ملايو ۽ ساڳي وقت هن عمدي معاشري جي اخلاق کي پوريءَ ريت سندس سامهون پيش ڪيو. هوُ پهريائين ڪپتان جي زال ڏي مڙيو، جا هڪ ڪرسيءَ تي ويٺي هئي، جا اُن وقت ڪنهن چڱي خيال ۾ نه هئي. هوءَ ٻارن کي اليوشا جي بستري ۽ پنهنجي وچ ۾ ڏسي، ڪجهه هوريان هوريان پٽڪي رهي هئي. هوءَ ان گلر کي ڏسي نه ٿي سگهي. بيحد نياز مان هن ڪيس جهڪي سلام ڪيو. ان کان پوءِ هن پنهنجي پيرن کي موڙيو ۽ نينا ڏي متوجهه ٿيو. ڪيس به، هڪ عزت واري عورت جي حيثيت ۾ ساڳي ريت جهڪي سلام ڪيو. هن مروت واري هلت اُن بد بخت ڇوڪريءَ تي غير معمولي اثر ڪيو، ايتري قدر جو هن ڪيس وڏي آواز ۾ چيو ته:

"توهان هن نوجوان کي ڏسي، هڪدم ايئن چئي سگهو ٿا، ته هن جي تربيت نهايت عمدي طرح ٿي آهي. پر اسان جا ٻيا ملاقاتي، فقط هڪٻئي جي پويان ايندا رهن ٿا." تنهنجو هڪٻئي جي پويان اچڻ کان ڇا مطلب آهي آمڙ. ڪپتان ڪيس نهايت پيار مان چيو جيتوڻيڪ هو نينا جي باعث انتظار ۾ هو.

"هيءُ صحيح آهي. هو هڪٻئي جي پٺ تي سوار ٿي اچن ٿا. گهڻيءَ مان هڪٻئي جي ڪلهن تي چڙهيو اچن ٿا ۽ اهڙيءَ ريت هڪ شريف ڪٽنب ڏي ٽپا ڏيندا اچن ٿا. هيءُ عجيب قسم جا ملاقاتي آهن."

"پر امڙ، اهي ڪير آهن، جي ايئن اچن ٿا؟"

"چو، هوُ چوڪرو، ٻيءَ جي پٺيءَ تي چڙهي آيو ۽ هيءُ وري هن جي پٺيءَ تي."

ڪوليا، اليوشا جي بستري تائين پاڻ کي کنيو ۽ هڪ ڀرپور نگاهه سان ڪوليا ڏانهن نهاريائين. ڪوليا پنهنجي هن نندڙي دوست کي ٻن مهينن کان نه ڏٺو هو. ڪيس ڏسندي هوُ بيحد فڪر ۾ پئجي ويو. هن اهو تصور به نه ٿي ڪيو ته هوُ اهڙي بيماري ۽ پيلي رنگ واري چهري کي ڏسندو. جنهن جون اکيون پنهنجي روشني وڃائي چڪيون هيون ۽ هٿ ڳري فقط چمڙي وڃي رهيا هئا. هن رنج ۽ عجب مان اُن کي ڏٺو. سندس خشڪ چپن ۽ اُبهري ساهه ڪڻڻ مٿس بيحد اثر ڪيو. هو هڪ قدم وڌيڪ ڪٿي سندس ويجهو ويو. سندس هٿ کي جهلي ۽ ڏک مان ڪيس چيائين ته:

"پوڙها ماڻهو.... تون ڪيئن آهين؟" پر سندس آواز هلي نه سگهيو. سندس چهري مان ڪوبه اطمينان ظاهر نه ٿيو. سندس چهرو اوچتو گُهنج هٿي ويو ۽ سندس وات جون ڪنڊون لرزڻ لڳيون. اليوشا ڏک ڀري ڪل سان مشڪڻ لڳو ۽ هڪ لفظ به

ٻاهر نہ ڪڍي سگهيو. ڪوليا تي ڪنهن جذبي اثر ڪيو ۽ هن پنهنجو هٿ وڌايو ۽ سندس وارن تي ڦيرڻ لڳو.

"پرواهہ نہ ڪر،" هن ڪيس خوش ڪرڻ لاءِ نهايت آهستگيءَ سان پڻڪندي چيو. شايد ڪيس بہ خبر نہ هئي، تہ هن اهي لفظ چو چيا؟ هڪ منٽ لاءِ هوُ ٻئي وري خاموش ٿي ويا.

"ها، توکي وري نئون ڪتو ملي ويو آهي؟" ڪوليا ڪيس اوچتو، سخت آواز ۾ چيو.

"هائو!" اليوشا هوريان ڊگهي آواز ۾ چيو ۽ ساهہ کڻڻ لاءِ ڪوشش ڪرڻ لڳو.

"هن کي ڪارو نڪ آهي، جنهن مان معلوم ٿئي ٿو، تہ هوُ خطرناڪ ثابت ٿيندو ۽ چڱو گهريلو ڪتو. ڪوليا اُن کي تحمل ۽ صبر سان جاچڻ لڳو، ڇڻ تہ اُن جي لاءِ ان وقت فقط اهو گلر ۽ سندس ڪارو نڪ بحث جو موضوع هو. پر حقيقت ۾، هوُ پاڻ پنهنجي حالت تي ضابطو ڪري رهيو هو، تہ ايئن نہ ٿئي تہ هوُ ٻار وانگر روئڻ شروع ڪري ڏئي. جيڪڏهن هوُ روئي وينو، تہ پوءِ پاڻ تي ضابطو نہ ڪري سگهندو. هن وري چوڻ شروع ڪيو، تہ "جڏهن هيءُ وڏو ٿئي، تہ هن کي زنجير ۾ ٻڌجو. مان اهڙن ڪتن کي چڱيءَ ريت سڃاڻندو آهيان."

"هيءُ تمام ڳورو ڪتو ٿيندو." ٻارن مان هڪ واڪو ڪري چيو.

"بيشڪ هي وڏو ۽ ڳورو ٿيندو. ايڏو وڏو جيڏو گابو!" ڪيترائي آواز گڏجي اچڻ لڳا.

"ايڏو وڏو جيئن گابو، سچو پچو گابو!" ڪپتان پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو. "مان خاص ڪري، اهڙي جنس جي ڪتي جي لاءِ، وڏي حرفت کان ڪم ورتو اٿم. هن جا مائٽ بہ وڏي قد وارا ۽ وحشي آهن. هنن جي قد جي بلندي گهٽي مشهور آهي.... اليوشا جي بستري تي ويهہ يا هتي هن بينچ تي. تون پلي ڪري آئين. اسان گهٽي وقت کان تنهنجي ڏسڻ جي اميد ٿي رکي. تنهنجي هيءَ وڏي مهرباني آهي، جو اليگزيئ فيودوروويچ سان گڏ آيو آهين."

ڪراسوتڪين، بستري جي ڪناري تي، اليوشا جي پيرن کان ويهي رهيو. جيتوڻيڪ هوُ تيار هو، تہ پنهنجي طريقي سان آزاد ۽ آسان گفتگوءَ جي ابتدا ڪري، پر هوُ هاڻي مڪمل ريت پنهنجي خيالن کي وجائي وينو. هن ڳالهائڻ شروع ڪيو تہ:

"نہ ..... مان پريزيوان سان آيو آهيان. اهو ڪتو هاڻي مون وٽ آهي. جنهن کي پريزيوان سڏيندو آهيان. هيءُ سلاڦي نالو آهي. هوُ ٻاهر موجود آهي..... جيڪڏهن مان سيٽي وڄائيندس تہ هوُ اندر هليو ايندو." هن اليوشا ڏي منهن ڪري چيو تہ "مان بہ هڪ ڪتو آندو آهي. پوڙها توکي زهڪا ياد آهي؟" هن هڪدم ۽ اوچتي سوال کي ڦهڪائي ڏنو.

اليوشا جو ننڍڙو چهرو ڏکڻ لڳو. هن ڪوليا ڏانهن غور پري انداز مان نهاريو. اليوشا دروازي وٽ بيٺو هو. هوُ شوخ ٿي ويو ۽ اشاري ۾ ڪيس چوڻ لڳو ته زهڪا جي بابت ڪو به گفتگو نه ڪري. پر هن ڪيس نه ڏنو يا ايئن ڏيکاريائين ته هن ڪيس ڏٺوئي نه آهي.

"زهڪا..... ڪٿي آهي؟" اليوشا تتل آواز سان چيو. اليوشا ڪجهه به نه ڳالهايو، پر پنهنجي نگاهه، هڪ دفعو وڏيڪ محڪم طرح ڪوليا تي وڌي. اليوشا، ڪوليا کي پاڻ ڏي متوجهه ڏسي، ڪيس وري به چٽائيءَ سان اشارو ڪيو. پر هن پنهنجون اکيون ڦيرائي ڇڏيون ۽ ڏيکاريائين ته ڇڻ هن ڪيس ڏٺو ئي نه آهي.

"هو ضرور ڪاڏي ڀڄي ويو ۽ ڪٿي مري ويو هوندو. اهڙي ڪاڏي ڪان پوءِ هن کي مرڻ ئي گهرجي." ڪوليا بي رحميءَ سان چوندو رهيو، جيتوڻيڪ سندس ساهه کڄي نه ٿي سگهيو. "پر مون وٽ پريزيوان هڪ ڪتو آهي..... هي سلاڳي نالو آهي..... مان ان کي تنهنجي ڏسڻ لاءِ آندو آهي."

"مون کي نه ڪپي." اليوشا زور سان چيو.

"نه، نه، توکي هن کي ڏسڻ گهرجي.... هوُ توکي وندرائيندو. مان انهيءَ مقصد سا تو وٽ آندو آهي..... هوُ ان جهڙوئي گهاٽن وارن وارو ڪتو آهي..... تون مون کي اجازت ڏي بيگر ته مان اُن کي اندر سڏيان." هن اوچتو بيگم سينيگريوف کي عجيب جوش جي انداز ۾ چيو.

"مون کي هوُ نه ڪپي، مون کي هوُ نه ڪپي!" اليوشا رڙ ڪري چيو. سندس آواز ماتمي بڻجي چڪو هو ۽ سندس اکين مان ملامت خيز روشني نظر اچڻ لڳي.

"چڱو ايئن آهي"، ڪپتان صندوق تان، جا پت جي پرسان پئي هئي، جنهن تي هوُ تازو ويٺو هو، چيو ته..... چڱو ايئن آهي ته اها ڳالهه ٻي وقت تي توکي رکڻ گهرجي." پر ڪوليا سندس گفتگوءَ کي ٻڌو اڻ ٻڌو ڪري ڇڏيو. هن جلدي مان سميوروف کي چيو ته "دروازو کول". جيئن ئي دورازو کليو، ته هن پنهنجي سيٽي وڄائي. پريزيوان ٽپا ڏيندو اندر گهڙي آيو.

"پريزيوان ٽپو ڏئي پنهنجو تماشو ڏيکار." ڪوليا ڪيس رڙ ڪري چيو. ڪتو اليوشا جي بستري جي پرسان پوين ٽنگن تي بيهي رهيو، جنهن سيني کي عجب ۾ وجهي ڇڏيو. اليوشا کان چرڪ نڪري ويو. هوُ ڪتي جي مٿان جهڪيو، شڪ ۽ اداسيءَ مان ان کي نهارڻ لڳو.

هن اوچتو رڙ ڪري چيو ته، "هيءُ ته زهڪا آهي." سندس آواز خوشيءَ ۽ تڪليف کان وڏيڪ ڳنڀير بڻجي ويو.

"تون تہ ايئن پيو سمجهين تہ الائي ڪهڙو ڪتو هوندو؟" ڪراسوتڪين پنهنجي سڄي طاقت سان رڙ ڪندي چيو. سندس آواز خوشيءَ کان گهنگهرن وانگر وڄي رهيو هو. هن جهڪي ڪتي کي ورتو ۽ اليوشا وٽ ڪٽي آندائين ۽ ڪيس چوڻ لڳو تہ:

"هيڏي ڏس پوڙها ماڻهو! هيءُ اک کان ڪاڻو آهي ۽ سندس ڪبو ڪن چيريل آهي. اهي ئي نشانيون هيون، جي تو، مون کي ٻڌايون هيون. انهيءَ ڏس تي ئي مون هن کي لڌو آهي. هيءَ ڪنهن جي بہ ملڪيت نہ آهي ۽ مون کي سنئون سڌو هٿ آيو آهي." هوُ هيءُ حقيقت بيان ڪندي، ڪپتان ڏي، سندس زال ڏي، اليوشا ڏي ۽ آخر ۾ اليوشا ڏي ڦرندو رهيو. "هيءُ فيڊوتوف جي اڳڻ جي پٽ ۾ ٿي رهيو. جيتوڻيڪ هن اُتي پنهنجو گهر بڻايو هو، پر هوُ ڪيس ڪو نہ ڪارائيندو هو. هيءُ هڪ رولو ڪتو هو، جو ڪنهن ڳوٺ مان ڀڄي آيو هو..... مان ان کي لڌو.... پوڙها ماڻهو! تو، جو ڪاڏو هن کي ڏنو هو، ان کي هو اوڳاري نہ سگهيو هو. جيڪڏهن هوُ اوڳاري وڃي ها بہ تہ هو يقيناً مري وڃي ها. هن شايد اُن کي اُلٽي ڪري ڪڍيو هو، تڏهن تہ جيئرو آهي. تو بہ هن کي ايئن ڪندي نہ ڏٺو هو. پر ٽاڇڻي هن جي زبان ۾ چُـيڀجي پئي، تڏهن تہ هوُ روڙهہ ڪري رهيو هو. هوُ روڙهندو ڀڄي ويو ۽ تو سمجهيو تہ هوُ اُن کي اڳري ويو آهي. ڪيس روڙڻ تہ ڪپندو هو، ڇو تہ ڪتي جي وات جي ڪل ڏاڍي نازڪ ٿيندي آهي..... ماڻهوءَ جي ڪل کان بہ گهٽي نازڪ!" ڪوليا وڏي آواز سان ڳالهائيندو رهيو. سندس چهرو خوشيءَ کان چمڪي رهيو هو. اليوشا ڪجهہ بہ نہ ڳالهايو. سندس چهري جو رنگ سفيد چادر جهڙو ٿي ويو هو ۽ سندس وات ڪليل رهجي ويو، جنهن سان هوُ ڪوليا ڏي نهاري رهيو هو. سندس وڏيون اکيون، هن جي مٿي ۾ ڪپي ويون هيون ڪراسوتڪين کي هيءُ شڪ ۽ شبهو تہ هيوئي ڪونہ تہ هيءَ خطرناڪ ۽ مصيبت خيز خبر ننڍڙي بيمار جي سلامتي تي ڪهڙو اثر آڻيندي. جيڪڏهن ڪيس اها خبر هجي ها، تہ هوُ ڪڏهن بہ اهڙي حرڪت نہ ڪري ها. پر اليوشا واحد انسان هو، جو ان ڪمري ۾ هن حقيقت کي چڱي ريت محسوس ڪري رهيو هو. پر ڪپتان سندس حقيقت تي بلڪل اعتبار ڪري چڪو هو ۽ ننڍڙي ٻار وانگر ٿي پيو هو ۽ چوندو رهيو تہ:

"هيءُ زهوڪا آهي، زهوڪا! اليوشا هي زهوڪا آهي، تنهنجو زهوڪا! بيگم هي زهوڪا آهي!" هوُ ڄڻ تہ روئي رهيو هو.

سميوروف افسوس ڪندي چيو تہ "مان هن کي ڪڏهن بہ نہ سڃاتو هو. ڪراسوتڪين توکي آفرين هجي. مان چيو نہ ٿي تہ هوُ هن کي ضرور لهندو ۽ هن اُن کي ڳولي ورتو."

ٻي ڇوڪري خوشيءَ مان ڌهرايو، "اجهو، هيءَ اُن کي لهي آيو آهي."

ٽئين ڇوڪري چيو ته "شاباش ڪراسوتڪين."

ٻين ڇوڪرن گڏ جي چيو ته "آفرين! هن کي آفرين آهي،" ۽ هنن تاڙيون وڄائڻ شروع ڪري ڏنيون.

"ترسو، ترسو!" ڪراسوتڪين، پنهنجي آواز کي سيني کان مٿي پهچائيندي چيو ته، "مان توهان کي ٻڌائيندس ته اهو معاملو ڪيئن ايئن پيٽيو. اهوئي وڏو نڪتو آهي. مان هن کي لڏو، گهر وٺي ويو مانس ۽ هڪدم لڪائي ڇڏيومانس، مون هن کي پنهنجي گهر ۾ قلف ڏيئي رکيو ۽ اڄ تائين ڪنهن کي به نه ڏيکاريم. پر گذريل پندرنهن ڏينهن کان فقط سميوروف کي هن جي خبر هئي. پر مان ڪيس يقين ڏياريو هو ته هن جو نالو پريزيوان آهي ۽ هن ان کي ڪين سڃاتو. هن سموري وقت ۾ ڪتي، کي سڀ ڪنهن قسم جون بازيون سيکاريون. مان جو ڪجهه هن کي سيکاريو آهي، هو سڀ ڪري ڏيکاريندو. مان اهيءَ ڳالهيون انهيءَ لاءِ ڪيس سيکاريون، ته هو هڪ تربيت يافته ڪتي وانگر اوهان جي سامهون اچي. پوڙها ماڻهو! مان هاڻي ايئن چئي سگهان ٿو، ته ڏس ته تنهنجو "زهوڪا" هاڻي، ڪهڙو عمدو ڪتو بڻجي پيو آهي. توهان وٽ گوشت جو ذرو موجود آهي ۽ هيءُ اوهان کي اهڙيون بازيون ڏيکاريندو، جو اوهان ڪلندي ڪلندي ڪيرا ٿي ويندا. ڇا اوهان وٽ گوشت جو ذرو ڪو نه آهي؟"

ڪپتان، گهٽي مان جاءِ مالڪياڻيءَ ڏانهن ڊوڙيو، جتي سندن ڪاڏو پڇندو هو. ڪوليا پنهنجي قيمتي وقت کي وڃائڻ مناسب نه سمجهي، نااميديءَ جهڙي تڪڙ ۾ رڙ ڪري چيو، ته مري وڃ. ڪتو هيءُ ٻڌندي ئي چوڌاري ڦريو ۽ زمين تي پٽيءَ ۾ اهڙي ريت ليٽي پيو، جو سندس چارئي پير مٿي هوا ۾ هئا. ٻار ڪلڻ لڳا. اليوشا ساڳي تڪليف وارين نگاهن سان ڏسڻ لڳو. سڀ کان وڌيڪ خوش ماءُ هئي. هو ڪتي کي ڏسي ڪلي رهي هئي، اُن کي آگرين سان مهٽي رهي هئي ۽ "پريزيوان! پريزيوان!" ڪري ان کي سڏڻ لڳي.

ڪوليا پنهنجي ڪاميابيءَ جي خوشيءَ مان، فخر سان چوڻ لڳو ته "هاڻي ڪو به هن کي اُتاري نه ٿو سگهي. دنيا جي ڪنهن به آواز ڏي، هاڻي هيءُ ڪن نه ڏيندو نه چرندو. پر جيڪڏهن مان ڪيس چوندس، ته هو هڪ منٽ ۾ ٽپو ڏئي اُٿندو. اُٺ پريزيوان!" ڪتو ٽپو ڏيئي اُٿيو ۽ خوشيءَ مان آواز ڪڍڻ لڳو. ڪپتان رڌل ڳئونءَ جي گوشت جو ٽڪرو کڻي اندر آيو.

ڪوليا ڪانئس تڪڙ ۾ پڇيو، ته اهو گرم ته نه آهي. هن ان کي ورتو ۽ سندس گفتگو، ڇڻ ته هڪ ڏنڊي واري جو ٿي لڳو. "ڪتن کي گرم شيءِ نه وڻندي آهي، نه، پر

هيءُ نيڪ آهي. ڏسو، ڏسو سيئي ڏسو، تون بہ اليوشا پوڙها ماڻهو ڏس. تون هن ڏي ڇو نہ ٿو نهارين؟ تون هن کي تڏهن نہ ٿو ڏسين، جو ، مان هن کي تو وٽ آندو آهي."

هاڻي نئين بازي اها هئي، تہ ڪتي کي بنا ڪنهن ڇرپر جي ويهاريو ويو هو. سندس نڪ ٻاهر نڪتل هو ۽ ان جي مٿان، گوشت جي پور رکي وئي هئي. بدقسمت ڪتي کي انهيءَ حالت ۾ خاموشيءَ سان بيهڻو هو ۽ سندس نڪ تي گوشت جي پور بہ موجوده هئي. ڪيس ايترو وقت، بيهڻو هو، جيستائين سندس مالڪ جي مرضي هجي. شايد اڌ ڪلاڪ تائين بہ. پر هن پريزيوان کي مختصر وقت لاءِ انهيءَ حالت ۾ بيهاريو.

"هن جي قيمت ادا ڪرڻ گهرجي!" ڪوليا چيو. اک چنپ ۾ گوشت جو ٽڪرو، نڪ کان ڪري ڪتي جي وات ۾ هليو ويو. ڏسندڙن هن بازيءَ تي خوشيءَ جو اظهار ڪيو ۽ عجب ۾ پئجي ويا.

"ڇا تون سچ ڀچ پنهنجي اچڻ ۾ دير انهيءَ لاءِ ڪئي هئي، تہ ڪتي جي تربيت ڪرين؟" اليوشا ڪانئس غير ارادي طور تي پڇيو ۽ سندس آواز ۾ ملامت تي ڏني.

"ها، فقط انهيءَ لاءِ" ڪوليا نهايت سادگيءَ سان جواب ڏنو. "مان ڪيس پوري شان سان ڏيکارڻ تي گهريو."

"پريزيوان، پريزيوان." اوجتو اليوشا ڪيس سڏ ڪيو. هن پنهنجي سنهڙين آڱرين سان سندس پٺيءَ کي تڦڪڻ شروع ڪيو.

"اهو ڇا آهي؟ هن کي بستري تي ٽپو ڏيئي اچڻ گهرجي. اڄ پريزيوان!" ڪوليا بستري کي ڏک هنيو ۽ پريزيوان تير وانگر اليوشا جي قريب وڃي پهتو. ٻار پنهنجون ٻئي ٻانهون سندس ڳچيءَ ۾ وڌيون ۽ هو سندس ڳلن کي چٽڻ لڳو. اليوشا ڇري سندس ويجهو آيو. بستري مان پاڻ کي مٿي کنيائين ۽ پنهنجو منهن سندس گهاٽن وارن ۾ لڪائي ڇڏيائين.

"منهنجا پيارا، منهنجا عزيز!" ڪپتان چوندو رهيو. ڪوليا وري هنڌ جي ڪناري تي ويهي رهيو.

"اليوشا مان توکي وري، هن جي ٻي بازي ڏيکاري سگهان ٿو. مان تنهنجي لاءِ هڪ ننڍي توب آندي آهي. توکي ياد هوندو تہ مان توکي ان بابت ٻڌايو هو ۽ تو خواهش ڏيکاري هئي، تہ ڪهڙو نہ چڱو ٿئي، جو تون ان کي ڏسين، ها، مان ان کي توکي ڏيکارڻ لاءِ ڪڍي آيو آهيان.

ڪوليا جلديءَ مان پنهنجي ڳنڍ کي کولي، ان مان توب کي ڪڍيو، جا پتل جي نهيل هئي.

هن تڪڙ تي ڪئي، ڇو تہ هو پاڻ بيحد خوش هو، هو جيڪر ٿورو وقت ترسي ها، جيستائين پريزيوان جو پيدا ڪيل اثر گهٽ تي وڃي ها، پر هو هاڻي سيني

ڳالهين کان بي نياز بڻجي ويو هو. "توهان سيئي هاڻي خوش هوندا." هن محسوس ڪندي چيو. "مان اڃا به اوهان کي وڌيڪ خوش ڪرڻ لاءِ اها شيءِ آندي آهي." هو مڪمل ريت خوش ٿي ڏنو.

"مان هن شيءِ کي ڪيتري وقت کان پنهنجي لالچ ۾ لڪائي ڇڏيو هو، پر هاڻي پوڙها ماڻهو! هيءَ تنهنجي لاءِ آهي. هيءَ اصل ۾ موروزوف جي ملڪيت هئي، جا هن پنهنجي ڀاءُ کان ورتي هئي ۽ سندس ڪم جي نه هئي ۽ مان پنهنجي پيءُ جي ڪتبخاني مان هڪ ڪتاب جي عيوض ورتي. ان ڪتاب جو نالو "قوم محمد صلي الله عليه وآله وسلم" آهي. هيءُ ڪتاب سؤ سال اڳي ماسڪو ۾ ڇپيو هو. ان زماني ۾ اهڙن مذهبي ڪتابن تي ڪابه گرفت نه هئي. موروزوف کي هيءُ ڪتاب ڏاڍو پسند هو ۽ هو ان کي حاصل ڪري منهنجو شڪرگذار بڻيو هو."

ڪولياتوب پنهنجي هٿن ۾ جهلي هئي، تان جو هرڪو ڏسي ان جي تعريف ڪري. اليوشا پاڻ کي مٿي کنيو ۽ سندس سڄي ٻانهن اڃا به ڪتي جي چوڌاري هئي. هن ڏاڍي خوشيءَ مان رانديڪي کي ڏنو. اڃا به وڌيڪ تعجب ان وقت پڪڙيو، جڏهن ڪوليا ٻڌايو، ته وٽس توب جو بارود به آهي ۽ هو ان وقت، ان کي ڇوڙي به سگهي ٿو پر شرط اهو آهي، ته زالون اُن کي ڏسي دانهون نه ڪن، گهر جي وڏي ماءُ خواهش ڏيکاري، ته هوءَ ان رانديڪي کي ويجهو ٿي ڏسي. سندس عرض کي هڪدم قبول ڪيو ويو. هوءَ ان توب کي ڏسي، جا چٽڻ تي هئي، بيحد خوش ٿي ۽ پنهنجي جهوليءَ ۾ اُن کي هيڏي هوڏي ڦيرائڻ لڳي. هن هڪدم اجازت ڏني، ته توب کي ڇوڙيو وڃي ۽ سندس خيال ايڏانهن ويو ئي نه ته هوءَ ڇا چئي رهي آهي؟ جيئن ته ڪپتان فوجي ماڻهو هو، هن توب ۾ بارود وجهڻ جو ڪم پنهنجي ذمي ورتو ۽ اُن جو انداز هن پنهنجي خيال موجب رکڻ گهريو. هن ايئن به چيو، ته ان کي ڪنهن ٻي وقت تي ڇوڙيو وڃي. آخر توب زمين تي رکي وئي، ڪمري جي خالي طرف ان جو رخ ڪيو ويو. بارود جا ٽي ڇِرا ان جي خالي سوراخ ۾ وڌا ويا. لبلبي کي دٻايو ويو ۽ هڪ وڏو ٺڪاءُ ظاهر ٿيو. ماءُ کان چرڪ نڪري ويو، پر هڪدم کلي ويٺي. ڇوڪرا ڳالهائڻ کان سواءِ خوشيءَ مان نهارڻ لڳا. مگر ڪپتان اليوشا ڏي ڏسندي، سڀ کان وڌيڪ خوش ٿيو. ڪوليا توب کي کڻي ورتو ۽ جلدي مان اليوشا کي سوکڙيءَ طور ڏئي ڇڏيائين. ان سان گڏ بارود به ڏنائين.

"مان هيءَ تنهنجي لاءِ ورتي هئي ۽ گهڻي وقت کان تنهنجي لاءِ ساندي رکي هئم." هن وڏي خوشيءَ مان هن حقيقت جو وري به اظهار ڪيو.

"ها، اها مون کي ڏي، نہ اها مون کي ڏي." ماءُ ننڍڙي ٻار وانگر ان کي عرض ڪرڻ لڳي. سندس چهري مان ڏک جو اظهار بہ پئي ٿيو، تہ اها شيءِ ڪيس ملي نہ سگهندي. ڪوليا ايڏاهين ڌيان نہ ڏنو ۽ ڪپتان پريشانيءَ مان ڪيس ڏسندو رهيو. هو وٽس ڊوڙي ويو ۽ چيائينس تہ "بيگر، بيگر، بي شڪ هيءَ توب تنهنجي آهي، پر ڇڏ تہ اليوشا ان کي وٺي. ڇو تہ هيءَ تحفو، هن جو آهي، پر ان هوندي بہ هن جي شيءِ تنهنجي آهي. اليوشا توکي هن جي ڪيڏڻ کان منع تہ ڪونہ ڪندو. اها اوهان ٻنهي جي ملڪيت ٿي رهندي."

"نہ، مان ايئن نہ ٿي چاهيان، تہ هيءَ ٻنهي جي ملڪيت ٿي رهي. مان چاهيان ٿي تہ اها خالص منهنجي هجي، نہ اليوشا جي." ماءُ هن تي وڌيڪ زور ڏنو ۽ سندس اکين ۾ لڙڪ اچي ويا.

"ماءُ، هن کي تون وٽ ۽ پاڻ وٽ رک"، اليوشا زور سان ڪيس چيو. "ڪراسوتڪين مان هيءَ پنهنجي ماءُ کي ڏئي سگهان ٿو؟"، هو ان ڏي سوال واري چهري سان ڦريو. ڇڻ تہ ڪيس خوف پئي ٿيو، تہ هن تحفي کي ٻي کي ڏيڻ سان سندس توهين تہ نہ ڪري رهيو آهي.

"بيشڪ تون هن کي ڏئي سگهين ٿو." ڪراسوتڪين، دل ۽ جان سان ان کي تسليم ڪندي چيو. هن اليوشا جي هٿ مان توب کي وٺي، مروت سان جهڪندي، پاڻ ئي سندس ماءُ کي ڏني. هن جي مٿان ايڏو تہ اثر پيو، جو هوءَ روئڻ لڳي.

"منهنجا پيارا اليوشا، معلوم ٿئي ٿو، تہ تون پنهنجي ماءُ سان پيار ٿو ڪرين." ائين چئي، هن وري توب کي پنهنجي هنج ۾ هيڏي هوڏي ڦيرائڻ شروع ڪيو.

"بيگر مون کي هٿ ڏي تہ مان ان کي چمان." سندس مڙس ڪيس چيو. هو جلدي مان وٽس ويو ۽ سندس هٿ کي چمي ڏنائين.

"مان اهڙو حليم طبع ڇوڪرو ڪونہ ڏنو آهي، جهڙو ڪراسوتڪين." شڪرگذار عورت ان ڏانهن اشارو ڪري چيو. اليوشا، مان تنهنجي لاءِ ايترو گهڻو بارود آڻيندس، جيترو تو چاهيو. اسان بارود هاڻي پاڻ ناهيندا آهيون. برورويڪوف سمجهي ورتو آهي، تہ اهو ڪيئن ناهيو ويندو آهي. چوويهہ حصا شورو، ڏهہ حصا گندرف ۽ ڇهہ حصا، بيد جي وڻ جو ڪوئلو، هنن سيني کي پاڻ ۾ ڪُٽجي ۽ مٿانئن ٿورو پاڻي ڇٽڪارجي تہ هڪ خميرو بڻجي ويندو. ان وقت ان کي صاف ڪجي، بس بارود تيار ٿي ويو.

"سميوروف مون سان تنهنجي بارود جي ڳالهہ ڪئي هئي، پر منهنجي پيءُ چيو ٿي، تہ اهو نج بارود نہ آهي." اليوشا هڪدم چئي ڏنو.

"اهو سچو بارود نہ آهي"، ڪوليا ڳاڙهو ٿي ويو ۽ چوڻ لڳو تہ "اهو جلي تہ ٿو. ٿي سگهي ٿو، تہ مون کي ان جي خبر نہ هجي!"

"نہ، منهنجو اهو مطلب نہ آهي." ڪپتان پنهنجي چهري کي گنهگار بڻائيندي چيو. "مان فقط ايئن ٿي چيو، تہ اهو نج بارود نہ آهي. ڇو تہ اهو ايئن نہ ناهيو ويندو آهي. پر هن ۾ ڪابہ ڳالهہ نہ آهي، ايئن بہ ناهيو ويندو هوندو."

"مون کي خبر نہ آهي. اوهان وڏيڪ ڄاڻندا هوندا، اسان بارود کي هڪ شيشيءَ ۾ باهہ ڏنيسون، هو چڱيءَ ريت سڙي ويو ۽ شيشي جي تري ۾ رک ٿوري وڃي بچي. اهو بہ فقط خميري جي سبب کان ٿيو هو. جيڪڏهن ان کي وڏيڪ صاف ڪيو وڃي، تہ شايد اها بہ نہ رهي.... بهرحال اوهان مون کان وڏيڪ ڄاڻو ٿا..... مون کي گهڻ خبر آهي. بلڪن جي پيءُ هن بارود جي ڪري ڪيس گهڻو ماريو هو. تون ٻڌين بہ ٿو؟" هو اليوشا ڏي ڦريو.

"هائو" اليوشا ڪيس جواب ڏنو. هو ڪوليا جي گفتگوءَ کي وڏي سنجيدگيءَ سان ٻڌي رهيو هو.

اسان اُن جي سڄي بوتل تيار ڪئي هئي ۽ هو هميشہ ان کي پنهنجي بستري ۾ رکندو هو. سندس پيءُ ان کي ڏٺو. هن ڪيس چيو تہ ٿي سگهي ٿو، تہ هيءُ ڦاٽي پوي ۽ اتي ئي ڪيس سخت تنبيهہ ڪيائين. هو منهنجي خلاف، ماسترن وٽ وڃي شڪايت ڪرڻ وارو هو. هاڻي هن کي اجازت نہ آهي، تہ مون سان گڏ گهمي. سميوروف کي بہ ساڳي اهڙي ريت اجازت تہ نہ آهي. منهنجو نالو سڀ ڪنهن وٽ بدنام آهي. سڀئي چون ٿا، تہ مان بي خوف ڪردار وارو آهيان. ڪوليا نفرت مان مشڪڻ لڳو. هيءُ سڀ ڪجهہ ان ريلوي واري واقعي کان پوءِ ٿيو.

"اڙي! اسان تنهنجي هن بي خوفيءَ واري حادثي کي ٻڌو آهي." ڪپتان چوڻ لڳو. "تون ڪهڙي ريت ريل جي بند تي ليٽي پيو هئين؟ ڇا اهو ٿي بہ سگهيو ٿي، ۽ توکي ڪوبہ خوف نہ ٿيو. سو بہ ريل گاڏيءَ جي هيٺان. تون ڊڄين نہ پيو؟"

"خاص طرح نہ". ڪوليا بي پرواهيءَ سان ڪيس جواب ڏنو. "پر منهنجي شهرت کي سڀ کان وڏيڪ جنهن ڏڪ هنيو، اها، هوءُ بدبخت هئي." هن اليوشا ڏي منهن کي ڦيرائيندي چيو. جيتوڻيڪ سندس ڳالهائڻ مان بي تعلقي ٿي ڏني، پر ان هوندي بہ هو پاڻ تي ضابطو نہ ڪري سگهيو هو. سلسلي جي طور تي، هو ان حقيقت کي وساري چڪو هو، جا ڪيس چوٽي هئي.

"هائو، مان ان بدڪ جي لاءِ ٻڌو آهي". اليوشا ڪليو ۽ مٿي کان وٺي پيرن تائين چمڪڻ لڳو. هنن مون کي ڪجهہ ٻڌايو، پر مان سمجهي نہ سگهيس. ڇا سچ پچ هو توکي ڪورٽ ڏي وٺي ويا هئا؟

"نهايت ناداني ۽ خطري وارو واقعو. هن ڪئي جي ٻر کي دستور موجب جيئن ٿيندو آهي، جبل بڻائي ڇڏيو." ڪوليا بي پرواهيءَ سان ڳالهائڻ لڳو. مان هڪ ڏينهن

هتي مارڪيٽ ۾ پئي گهميس. بلڪل ان وقت بدڪ ڊڪندي آئي، جنهن کي ڪي ڊڪائيندا آيا. مان ترسيس ۽ انهن کي ڏسڻ لڳس. اوچتو انهن جوانن مان هڪ جو پلاٽنيڪوف جي دڪان تي پيادي جو ڪم ڪندو آهي، مون کي نهارڻ لڳو ۽ چيائين ته "تون هن قاز کي ڇو ڏسي رهيو آهين؟" مان هن ڏي ڏٺو، هو هڪ گول ڇهري وارو، ويهن ورهين جي عمر وارو بيوقوف نوجوان ٿي ڏٺو. مان هميشه هارين جو طرفدار رهيو آهيان، توکي ان جي خبر آهي. مون کي هارين سان ڳالهائڻ پسند ايندو آهي..... اسان هارين کي پنتي ڏکي ڇڏيو آهي، اهو هڪ مسئلو آهي. مان سمجهان ٿو ته تون ڪلي رهيو آهين، ڪرامازوف!

"خدا بخشي، مان ڪٿي ڪلي رهيو آهيان؟" اليوشا کيس نهايت مروت سان چيو ۽ حساس ڪوليا کي تسلي ٿي وئي ۽ چوڻ لڳو ته:

"ڪرامازوف، منهنجو نظريو صاف ۽ سادو آهي. هو تڪڙ مان ڳالهائيندو ويو ۽ خوش ٿي ڏٺو. مان هميشه ماڻهن ۾ اعتبار رکندو آهيان ۽ مان خوش هوندو آهيان، ته انهن کي سندن لائق عزت ڏيندو رهان، پر مان ڪڏهن به ڪين خراب ڪرڻ وارو نه آهيان. هيءُ بي لذت گناهه آهي..... پر مان توکي قاز لاءِ ٻڌائي رهيو هوس. مان ان بيوقوف ڏي مڙيس ۽ جواب ڏنومانس، ته "مون کي عجب ٿو لڳي، ته هيءُ قاز هن وقت ڇا سوچي رهيو آهي؟" هن مون ڏي بلڪل بيوقوفن وانگر ڏٺو ۽ چوڻ لڳو، ته "قاز ڇا سوچي رهيو آهي؟" مان ڪيس چيو ته، "تون هيءَ گاڏي جَوَن سان ڀريل ڏسين ٿو؟ جَوَ گاڏي جي چيرن مان ڪري رهيا آهن ۽ قاز ڦيٽن مان پنهنجيءَ ڳچيءَ کي ورائي، انهن کي چڱڻ گهري ٿو. تون اهو ڏسين ٿو؟ "مان هيءُ چڱي ريت ڏسان ٿو. هن چيو."

"نيڪ آهي". مان چيومانس، "جيڪڏهن گاڏي ٽوري اڳتي چري، ته قاز جي ڳچي ڀڄي پوندي يا نه؟" يقيناً هيءَ ڀڄي پوندي. هن جي سڄي چهري ۾ فڪر ڪان گهنج پئجي ويا ۽ هو خوش ٿيڻ لڳو. مان ڪيس چيو ته "تڏهن اڄ ته ڪا ڪوشش ڪريون." هن سوچڻ ۾ اسان کي ڪابه دير نه لڳي. هو گهوڙي جي واڳن وٽ بيٺو هو ۽ ڪيس ڪنهن به نه ٿي ڏٺو. مان سنئون سڌو قاز جي سامهون بيٺو هوس. قاز جي مالڪ اسان کي نه ٿي ڏٺو. هو ڪنهن ماڻهوءَ سان ڳالهائڻ ۾ مشغول هو. منهنجو هن ۾ ڪو به واسطو نه هو. قاز پنهنجي مٿي کي پنهنجي مرضيءَ سان جَوَنَ جي حاصل ڪرڻ لاءِ ڦيٽي مان لنگهائي ڇڏيو هو. مان ان ڇوڪريءَ تي اک ڇنيي، هن واڳن کي ڇڪيو ۽ ٽڪر جو آواز ٿيو. قاز جي گردن ڀڄي پئي. هيءَ نصيب جي ڳالهه هئي، ته سيني هارين هن نظاري کي ڏٺو ۽ هنن هڪ گوڙ ۽ غل مچائي ڏنو. "تو هيءُ ڇاڻي واڻي ڪيو آهي." "نه منهنجو هن ۾ ڪوبه مطلب نه هو." چڱو هنن رڙ ڪري چيو، هن

ڪي جج وٽ وڃي هلو. هنن مون ڪي بہ پاڻ سان ورتو. هنن چيو تہ تون بہ هن سان هئين. تہ بہ هن جي مدد نہ ڪئي آهي ۽ تون سڄي مارڪيٽ ۾ مشهور آهين. سچ پچ ڪن سببن جي ڪري مان سڄي مارڪيٽ ۾ مشهور بہ آهيان. ڪوليا هن حقيقت ڪي پنهنجي خودداري ڏيکاريندي چوندو ويو. اسان سيئي جج وٽ وياسون، هو قاز ڪي بہ پاڻ سان کڻي آيا هئا. هن نوجوان پنهنجو هوش وجائي ڇڏيو هو ۽ رنن وانگر روئي ۽ رڙي رهيو هو. هوڏانهن هاري رڙيون ڪري چئي رهيا هئا، تہ اهڙي ريت تون الائجي ڪيترا قاز ماري ڇڏيندين. هنن وٽ شاهد بہ هئا. جج سڄو معاملو هڪ منٽ ۾ پورو ڪري ڇڏيو ۽ فيصلو ڏنائين، تہ قاز جي بدلي ۾ هڪ روبل ڏنو وڃي ۽ ان سان گڏ تاڪيد ڪيائين، تہ وري اهڙي شرارت نہ ڪئي وڃي. پر هو نوجوان ايا بہ دبري رهيو هو، تہ منهنجو هيءُ ڏوهہ نہ آهي. پر هن جو آهي، جنهن مون کي صلاح ڏئي، هن ڪم لاءِ تيار ڪيو هو. هن مون ڏي اشارو بہ ڪيو. مان پوري زور سان انڪار ڪيو، تہ مان هن کي انهيءَ ڳالهہ لاءِ ڪڏهن بہ تيار نہ ڪيو هو. مان ڪيس فقط هڪ عام راءِ پيش ڪئي هئي، جو هڪ فرضي گفتگو هئي. جج هي ٻڌي مشڪيو ۽ پنهنجي مشڪڻ تي بہ پريشان ٿي ويو. مان تنهنجي ماسترن کي تنهنجي روش لاءِ آگاهہ ڪندس، انهيءَ لاءِ تہ جيئن تون هن عام تجويزن تي پنهنجو وقت وڃائيندو نہ رهين. توکي پنهنجي ڪتابن پڙهڻ سان شوق رکڻ گهرجي. هن ماسترن کي منهنجي ڪابہ دانهن نہ ڏني ۽ هيءُ سڄو مذاق هو. پر هيءُ معاملو پري تائين پکڙجي ويو ۽ ماسترن تائين وڃي پهتو. هنن جا ڪَنَ تہ وري ڍڳا ٿيندا آهن. توکي تہ هيءَ خبر آهي! اسان جي قديم ادب جي پڙهائڻ وارو استاد ڪالباسنيڪوف کي هيءَ ڳالهہ ٻڌي وڏو صدمو پهتو. پر ڊاردانيلوف وري بہ منهنجي بچاءَ ۾ اچي مون کي ڪڍائي ويو. پر ڪالباسنيڪوف سڀ سان اهڙو وحشياڻو طريقو استعمال ڪندو آهي. توکي خبر آهي اليوشا، تہ هن هاڻي شادي ڪئي آهي ۽ ڪيس هڪ هزار روبل جو ڏاج مليو آهي. پر سندس ڪنوار، غير معمولي طور تي اول ڪان آخر تائين پوائتي آهي. ٽئين ڪلاس جي شاگرد، سندس محبوبا شعر لکيو آهي: نهايت مزيدار آهي. مان اهو تو وٽ پوءِ ڪڍي ايندس. مان ڊاردانيلوف جي خلاف ڪجهہ بہ نہ چوندس. هن ۾ شڪ نہ آهي، تہ هو عالم آهي. مان اهڙن ماڻهن جي عزت ڪندو آهيان. اها انهيءَ لاءِ نہ آهي تہ هن منهنجي بچاءُ ۾ ڪم آيو هو."

"پر تو تہ هن کي ٽراءِ جي آباد ڪرڻ وارن جي سوال تي جهڪائي ڇڏيو هو." سميوروف هيءُ سوال ڪانئس اوچتو پڇيو. هو غلطيءَ ڪان ان وقت ڪراسوتڪين تي ناز ڪري رهيو هو. هو قاز جي آڪاڻيءَ کي ٻڌي نهايت خوش ٿيو هو.

"سچ پچ تو ڪيس هن سوال ۾ منجهايو هو؟" ڪپتان خاص نوع ۾ سندس خوشامد ڪندي چيو. "هيءُ سوال تہ ٽراءِ جو ڪنهن بنياد رکيو هو." اليوشا مون کي ان وقت هيءَ سڄي ڳالهہ ڪري ٻڌائي هئي. "هيءُ سيڪجهہ ڄاڻي ٿو پيءُ. اسان سيني کان گهٽو ڄاڻي ٿو. هيءُ اهڙيءَ ريت فقط نمونو ڪري رهيو آهي. پر هيءُ سڄي مضمون کي چڱي ريت ڄاڻي ٿو....." ڪوليا بيحد خوشيءَ مان اليوشا ڏي نهاريو.

"اڙي! ٽراءِ جي بابت هي سڄي بيوقوفي آهي. هڪ واهيات حقيقت، مان هن کي غير ضروري سوال سمجهندو آهيان." ڪوليا نيازمنداڻي طريقي سان چيو. هن هاڻي پوري ريت پنهنجي شان کي وري حاصل ڪري ورتو هو. جيتوڻيڪ هو اجا تائين ٿورو بي آرام بہ نظر ٿي آيو. هن محسوس ٿي ڪيو، تہ هو قاز جي گفتگو ڪرڻ وقت وڏي جوش ۾ اچي ويو هو ۽ سڄي ڳالهہ کي هن غير محدود طور تي ٻڌائي ڇڏيو هو. هوڏانهن اليوشا نهايت محتاط ٿي ڏٺو ۽ سموري وقت ۾ هڪ بہ لفظ نہ ڳالهايو هئائين. هيءُ ڏسي ان عجيب ڇوڪري سوچڻ شروع ڪيو، تہ اليوشا انهيءَ لاءِ چپ هو، جو هن ڪيس نفرت سان ٿي ڏٺو ۽ انهيءَ ئي خيال جو هو اظهار ڪري رهيو هو. جيڪڏهن هن اهڙيءَ ريت سوچڻ جي ڪوشش ڪئي، تہ ڪوليا ضرور.....

"هن سوال کي مان واهيات سمجهان ٿو". هن وري غرور مان چيو.

"مان ڄاڻان ٿو، تہ ٽراءِ کي ڪنهن آباد ڪيو هو؟". هڪ ڇوڪري، جنهن اڳ ۾ ڳالهايو ئي نہ هو، اوچتو چئي ڏنو ۽ سيئي عجب ۾ پئجي ويا. هو خاموش هو ۽ شرميلو ٿي ڏٺو. هو يارنهن ورهين جو حسين ڇوڪرو هو، جنهن کي ڪارٽاسوف ٿي سڏيائون. هو دروازي جي پرسان ويٺو هو. ڪوليا ڪيس وڏي شان واري عجب مان ڏٺو.

حقيقت هيءَ هئي، تہ ٽراءِ جي آباد ڪندڙن جو مسئلو، سڄي اسڪول لاءِ هڪ راز بڻجي چڪو هو. جو راز فقط سماراگڊوف جي پڙهڻ سان حل ٿي پئي سگهيو. ڪنهن وٽ بہ، ڪوليا کان سواءِ سماراگڊوف موجود نہ هو. هڪ ڏينهن جڏهن ڪوليا جي پٽ ڦريل هئي، ڪارٽاسوف، تڪڙ مان سماراگڊوف کي ڪوليو. جو ڪوليا جيءَ ڪتابن ۾ هو، هن جلديءَ مان ان ٽڪري کي پڙهي ورتو، جنهن ۾ ٽراءِ جي بانين جو احوال هو. هن کي چڱو وقت گذريو هو، پر ان هوندي بہ ڪيس بي چيني هئي ۽ ظاهر ظهور، هو پاڻ کي پڌرو ڪري نہ ٿي سگهيو، تہ ڪيس بہ اها خبر آهي تہ ٽراءِ جا باني ڪير هئا؟ ڪيس خوف پئي ٿيو تہ ڪراسوتڪين کي ندامت ۾ وجهڻ کان پوءِ، الائجي ڪهڙو نتيجو نڪري؟ پر هاڻي هو پاڻ کي روڪي نہ سگهيو، هو هفتن کان هن حقيقت جو منتظر هو.

"نيڪ آهي، ڪنهن هن کي آباد ڪيو هو؟" ڪوليا ڪانئس پڇيو ۽ هو ان ڏانهن متڪبراڻي نفرت سان ڦريو. هن سندس منهن مان سمجهي ورتو هو، تہ سچ پچ ڪيس

اها حقيقت معلوم آهي ۽ هن هڪدم هن معاملي کي هٿ ۾ کنيو. ڪهڙيءَ ريت ان سان نبري اچي. ان ڪري هن معاملي بابت سريلي آوازن ۾ عام طور اختلافي حالت پيدا ٿي وئي.

"ٽراءِ کي ٽيوسر، داردانيوس، اليوس ۽ ٽراس آباد ڪيو هو." ڇوڪري نهه پهه جواب ڏنو. ساڳي وقت هو شرم کان ڳاڙهو ٿي ويو. هو ايترو تہ ڳاڙهو ٿي ويو هو، جو هن ڏي نهارڻ بہ ڏک جهڙو هو. پر ٻارن کيس عجب مان نهارڻ شروع ڪيو ۽ هو هڪ منٽ لاءِ کيس نهاريندا رهيا. هاڻي هي سيئي نگاهون ڦريون ۽ ڪوليا تي ڄمي ويون. هو اڃا تائين ان بيباڪ ڇوڪري کي توري رهيو هو ۽ کيس نفرت مان نهاري رهيو هو.

"هنن ان شهر کي ڪهڙي مقصد سان آباد ڪيو هو؟" هن آخر ان تي غير ضروري تنقيد شروع ڪئي، تہ "مون کي تون ٻڌاءِ، تہ ڪهڙي مقصد لاءِ هڪ شهر يا رياست آباد ڪئي ويندي آهي؟ اهي ڇا ڪندا آهن، تنهنجي نظر ۾ هو هڪ هڪ سر ان تي رکندا ويندا آهن؟"

هاڻي ڪَلَ بچي وئي. دل آزار ڇوڪري جو رنگ سرخ مان واڱڻائي بڻجي ويو. هو چپ ٿي ويو ۽ سندس اکين ۾ ڳوڙها پرجي آيا. ڪوليا هڪ منٽ کيس ڇڏي ڏنو.

"جڏهن تون هڪ تاريخي حقيقت تي ڳالهائين، مثلاً: ڪنهن قوميت جي بنياد بابت، تہ توکي پهريون اهو سمجهڻ گهرجي تہ تنهنجو انهيءَ حقيقت مان مقصد ڇا آهي؟" هن پنهنجي سخت ۽ نفرت ڀري آواز ۾ چيو. "پر مان پوڙهين زالن جي آکاڻين ۾ پاڻ کي نہ ڦاسائيندو آهيان ۽ مان عام طرح دنيا جي تاريخ تي نہ سوچيندو آهيان." هن بي پرواهيءَ سان عام طرح حاضر مجلس کي خطاب ڪندي چيو.

"تاريخ عالم؟" ڪپتان ڪانئس پڇيو ۽ هو حيرت مان کيس نهارڻ لڳو.

"هائو تاريخ عالم، ان جو مطالعو، انسانيت جي ڪامياب بيوقوفين جو داستان آهي ۽ اُن کان وڌيڪ ڪجهه بہ نہ. مون کي جي مضمون پسند ايندا آهن، اُهي آهن حساب ۽ طبعي سائنس." ڪوليا جواب ڏنو. هو پنهنجو مظاهرو ڪري رهيو هو ۽ هڪ چور نگاهہ سان اليوشا کي ڏٺائين. کيس فقط اُن جي ئي راءِ کان خوف پئي ٿيو. پر اليوشا اڳي وانگر اڃا بہ خاموش ٿي ڏٺو. جيڪڏهن اليوشا هڪ لفظ بہ چئي ها، تہ هو خاموش ٿي وڃي ها، پر اليوشا اڃا بہ خاموش هو. شايد هيءَ خاموشي نفرت کان هئي. جنهن آخر ڪوليا کي جوش ۾ آڻي وڌو.

"قديم ٻوليون پڙهڻ..... هيءُ جنون کان مٿي ڪجهه نہ آهن. مان ڏسان ٿو تہ مون سان وري بہ متفق نہ آهين ڪرامازوف؟"

"مان توسان متفق نہ آهيان." اليوشا منجهيل مشڪ سان چيو.

"قديم زبانن جو مطالعو"، جيڪڏهن تون منهنجي راءِ پڇندين، تہ هڪ پوليسي ڪارنامو آهي. اهوئي سبب آهي، جو انهن کي اسان جي اسڪولن ۾ رائج ڪيو ويو آهي. درجي بدرجي ڪوليا جو دم کڄڻ لڳو ۽ هن وري چيو تہ "لئٽن ۽ يوناني انهيءَ لاءِ رائج ڪيا ويا، ڇاڪاڻ تہ هيءُ بيزار ڪندڙ آهن ۽ ذهنن کي بيوقوف بڻائين ٿيون. هوُ اڳي ئي خشڪ شيون آهن، ان ڪري وڌيڪ خشڪ بڻائين ٿيون. هوُ اڳي ئي سمجهہ کان ٻاهر آهن، ان ڪري سندن اهم ڪم آهي، تہ وڌيڪ بي سمجهہ بڻائين. انهيءَ ڪري ئي انهن شين کي رواج ڏنو ويو آهي. منهنجي راءِ اها آهي، جنهن کي ڪڏهن بہ نہ بدلائيندس. ڪوليا پنهنجي تقرير کي ختم ڪيو ۽ سندس ڳل سرخ ٿڻجي ويا.

"هي سچ آهي". سميوروف پنهنجي قبوليت ڏيندي، اوچتو جواب ڏنو. سندس آواز فيصلو ڪندڙ هو. هن سڄي حقيقت کي ڏيان ڏيئي ٿي ٻڌو.

ٻارن جي جماعت مان ڪنهن اوچتو چئي ڏنو، تہ "اُن هوندي بہ هوُ لئٽن ۾ پهريون نمبر آهي."

"هائو پيءُ، هيءُ ايئن تہ چوي ٿو، پر لئٽن ۾ پهريون نمبر آهي." اليوشا پنهنجي خيال کي ظاهر ڪيو.

"انهيءَ ۾ ڇا ٿي پيو." ڪوليا پنهنجي ٻچاءَ کي اهڙيءَ ريت قائم رکندي چيو. جيتوڻيڪ سندس ساراهہ بہ نهايت شيرين هئي. مون کي لئٽن لاءِ سخت محنت ڪرڻي پوندي آهي ۽ ڪرڻي بہ اٿم، ڇو تہ مان پنهنجي ماءُ کي چيو آهي، تہ امتحان کي پاس ڪندس، ان ڪري مان خيال ڪريان ٿو، تہ اسان کي جو ڪجهہ بہ ڪرڻو هجي، اهو چڱيءَ ريت ڪجي. پر منهنجي روح ۾ هنن قديم ٻولين جي لاءِ مڪمل نفرت آهي ۽ هيءُ سڄو فريب آهي..... تون مون سان متفق نہ آهين. ڪرامازوف!"

"ڇو فريب؟" اليوشا وري مشڪيو.

"صحيح، سيني قديم مصنفن سيني ٻولين ۾ ترجمو ڪيو آهي، ان ڪري قديم زبانن جي مطالعي لاءِ لئٽن کي اسڪولن ۾ رائج نہ ڪيو ويو آهي، پر پوري ريت ضابطي کي رکڻ لاءِ ۽ ذهن ۾ مونجهاري کي پيدا ڪرڻ لاءِ ايئن ڪيو ويو آهي. پوءِ هن کي فريب نہ چئجي، تہ ٻيو ڇا چئجي؟"

"هي سيئي ڳالهيون توکي ڪنهن سيکاريون آهن؟" اليوشا وڏي آواز ۾ ڪيس چيو. واقعي هو عجب ۾ پئجي ويو هو.

پهريائين تہ مان خود خيال ڪرڻ جي لائق آهيان ۽ مون کي سيکاريو نہ ويندو آهي. ان کان سواءِ، مون هتي جي قديم زبانن لاءِ پنهنجو خيال پيش ڪيو آهي، اها اسان جي استاد ڪوليا سنيڪوف جي ترجماني آهي. جا هن ٽئين ڪلاس کي ٻڌائي هئي."

"ڊاڪٽر اچي ويو". نينا رڙ ڪري چيو. هو سمورو وقت خاموش وينو هئي. بيگم هائلڪوف جي گاڏي، دروازي تي پهچي وئي هئي. ڪپتان جو صبح کان وني ڊاڪٽر جي انتظار ۾ هو، هڪدم ڪيس ملڻ لاءِ ڊوڙيو. اليوشا جي ماءُ پاڻ کي سمينڊيو، پنهنجي شان ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪئي. اليوشا، اليوشا ڏي ويو ۽ سندس وهاڻن کي ناهڻ لڳو. نينا پنهنجي ڪرسيءَ تان اُٿي، هن جو انتظار ڪرڻ لڳي ۽ بستري کي ناهڻ لڳي. ڇوڪرن تڪڙ مان موڪلايو. ڪن واعدو ڪيو، ته هو شام جو موٽي ايندا. ڪوليا پريزيوان کي سڏيو ۽ ڪٽو بستري تان ٽپو ڏيئي لٿو.

"مان نه ٿو وڃان، مان نه ٿو وڃان." ڪوليا، اليوشا کي جلدي مان چيو. "مان گهٽيءَ ۾ ترسان ٿو. جڏهن ڊاڪٽر ويندو، ته مان پريزيوان سان گڏجي موٽي ايندس."

پر ان وقت ڊاڪٽر اندر داخل ٿي چڪو هو. سندس شخصيت ڏسڻ جهڙي هئي. نندڙيون ڪاريون مڇون ۽ ڪاڏي ڪوڙيل، ڪيس رڇَ جي ڪَل جو ڪوٽ پهريل هو. جيئن هي چانئڻ ٽپي اندر آيو، هو روڪجي ويو. هو عجب ۾ پئجي ويو، ته هو غلط جاءِ تي ته نه آيو آهي. هيءُ ڇا آهي؟ مان ڪٿي آيو آهيان؟" هن آهستگيءَ سان چيو، نه هن ڪوٽ کي لاٿو نه ڊگهي سيل مڇي واريءَ ٽوپيءَ کي هٿ لاٿو. سندس سامهون ماڻهن جو ميڙ هو ۽ غربت زده ڪمرو. ڏوتل ڪپڙا هڪ ڪنڊ ۾ لڙڪي رهيا هئا. هنن سيني ڳالهين ڪيس مونجهاري ۾ وجهي ڇڏيو. ڪپتان وڏيڪ جهڪي ويو ۽ ڪيس جهڪي سلام ڪرڻ لڳو.

"هتي سائين! هتي سائين!" هن پرسوز آواز ۾ چيو، اوهان هتي صحيح جاءِ تي آيا آهيو. اوهان کي اسان ڏي ئي اچڻو هو....."

"سيني-گيروف؟ ڊاڪٽر وڏي آواز ۾ چيو. مسٽر سينيگيروف، ڇا اوهان ئي آهيو؟"

"هائو سائين ،مان اهوئي آهيان."

"اڙي ."

ڊاڪٽر مونجهاري مان وري ڪوٽيءَ جي چوڌاري ڏٺو. هن پنهنجو ڪوٽ لاٿو. سيني ماڻهن جي سامهون سندس گردن جو سينگار ظاهر ٿيو. ڪپتان پشمي ڪوٽ کي جهليو ۽ ڊاڪٽر پنهنجي ٽوپيءَ کي هٿن ۾ جهليو.

"مريض ڪٿي آهي؟" هن انتظار مان پڇيو.

باب ڇهون

بي وقت خيال جي نشوونما

"تون ڇا ٿو خيال ڪرين ته ڊاڪٽر هن کي ڇا چوندو؟" ڪوليا جلديءَ مان کانئس پڇيو. "ڪيڏو نه نفرت انگيز بيوقوف، شايد هو نه به هجي؟ مان دوا کي ڪڏهن به برداشت نه ڪري سگهندو آهيان!"

"اليوشا مري رهيو آهي، مان خيال ٿو ڪريان، ته هن جو يقين آهي." اليوشا ماتمي آواز ۾ چيو.

"هيءُ بدمعاش آهن! دوا رڳو فريب آهي! مون کي خوشي ٿي آهي، ته توسان واقفيت پيدا ٿي آهي. هوننئن ته ڪرامازوف، مان توکي گهٽي وقت کان سڃاڻندو هوس. مون کي ڏک آهي، ته اسان ڪيڏي نه اندوهناڪ اسباب هيٺ هڪبئي سان گڏيا آهيون.

ڪوليا جي طبعيت چاهيو ٿي، ته وڌيڪ ڪجهه گرمجوشيءَ سان چوي ۽ ان جو اظهار ڪري، پر هو پريشانيءَ کان ڇئي نه سگهيو. اليوشا ان کي محسوس ڪيو، مشڪيو ۽ سندس هٿ کي زور ڏنائين.

"مان گهٽي وقت کان ڇاتو ٿي، ته مان تنهنجي هڪ غير معمولي انسان جي حيثيت ۾ عزت ڪريان." ڪوليا وري ڳالهايو ۽ سندس گفتگوءَ مان يقين پوري ريت نه ٿي ڏنو. "مان ٻڌو هو، ته تون صوفي آهين ۽ مڙهيءَ ۾ رهندو آهين. مان ڇاتو ٿي ته تون صوفي آهين، پر..... پر انهيءَ حقيقت مون کي توکان دور نه اڇلايو هو. صحيح زندگيءَ جي تعلق سان اصلاح اچي ويندي..... تو جهڙن ڪردارن سان هميشه ايئن ئي ٿيندو رهندو آهي."

"تنهنجو مطلب صوفيءَ مان ڇا آهي؟ هو مون کي ڪهڙي شيءِ لاءِ اصلاح ڪندو." اليوشا هيءُ ٻڌي عجب ۾ پئجي ويو هو.

"خدا ۽ ماسوي الله."

"ڇو تون خدا ۾ ايمان نه ٿو رکين؟"

"مان خدا جي خلاف نه آهيان. بيشڪ خدا هڪ غيب جي ڳالهه آهي، پر..... مان هن ڳالهه جو قائل آهيان، ته ان جي گهرج آهي. هن ڪائنات جي انتظام ۽ ٻين ڳالهين لاءِ سندس ضرورت آهي.... جيڪڏهن خدا نه هجي ها، ته ان جي ڳولها ٿئي ها." ڪوليا ايئن چوندي ڳاڙهو ٿي ويو. هو اوچتو پريشان ٿي ويو، ته اليوشا سمجهندو ته هي پنهنجي علم جو اظهار ڪري، پنهنجي بزرگي ٿو ثابت ڪري. جنهن

۾ هن پنهنجي توهين ٿي سمجهي. هن خيال ايندي ئي سندس چهري تي آشفتگي ظاهر ٿي. چوڻ لڳو ته:

"مون کي هي اعتراف آهي، ته ڪنهن به بحث ۾ مون کي نه اچڻ گهرجي." هن پنهنجو قطعي فيصلو ڏيندي چيو. "هي به ٿي سگهي ٿو ته جو ماڻهو خدا کي نه ٿو مڃي، اهو انسان ذات جو دوست هجي. ڇا تنهنجو اهو خيال نه آهي؟ والٽيئر خدا کي نه مڃيندو هو، پر انسان ذات جو دوست هو." (هن ڳالهائيندي، دل ۾ خدا بابت خيال ڪيو ته مان وري هن بحث ۾ اچي ويو آهيان).

"والٽيئر خدا کي مڃيندو هو، پر صفائي سان نه. منهنجو اهو خيال آهي. جيتري قدر مان ڄاڻان ٿو، ته ٻي طرف هو انسان ذات سان ايڏو پيار نه رکندو هو." اليوشا خاموشيءَ سان ڪيس جواب ڏنو. جنهن ۾ نرمائي هئي ۽ جواب فطرتي ٿي ڏنو. معلوم پئي ٿيو ته هو ڇڻ ته پنهنجي هم عمر سان ڳالهائي رهيو آهي يا اجا به پاڻ کان ڪنهن وڏي عمر واري سان. ڪوليا تي جنهن ڳالهه وڏيڪ اثر ڪيو، سا هئي ته ڪيس ۽ والٽيئر[1] جي راءِ بابت، پنهنجي نفس تي پورو پورو اعتماد هو. هن سڄي سوال کي ڇڏي ڏنو هو، ته پلڻ ڪوليا ان بابت پاڻ فيصلو ڪري.

"تو والٽيئر کي پڙهيو آهي؟" اليوشا ڳالهه کي ختم ڪيو.

"نه، مان ايئن نه چئي سگهندس، ته ان کي پڙهيو اٿم، پر مان سندس تصنيف "ڪانڊيڊ کي پڙهيو اٿم، سو به روسي ترجمي ۾..... جو هڪ واهيات، ڪل جوڳو، پراڻو ترجمو آهي....." (ورائي، ورائي پڙهيو اٿم).

"تون ان کي سمجهي سگهيو آهين؟"

"بلڪل چڱيءَ ريت..... پر اوهان ايئن ڇو ٿا سمجهو، ته مان ان کي سمجهي نه سگهيو هوندس؟ ان ۾ واقعي گهڻو مونجهارو آهي. مان اهو به ڄاڻان ٿو، ته هو هڪ فلسفياڻو ناول آهي ۽ هن پنهنجي هڪ فڪر جي تبليغ ڪرڻ گهري آهي." ڪوليا هاڻي ساڻس رلڻ ملڻ ٿي گهريو. "مان سوشلسٽ آهيان ڪرامازوف، مان هڪ سوشلسٽ آهيان، جنهن ۾ ڪابه اصلاح اچي نه ٿي سگهي. ڪوليا هيءَ ڳالهه اوچتو چئي ڏني ۽ بنا ڪنهن مقصد جي.

"تون سوشلسٽ!"، اليوشا ڪليو. توکي وقت ئي ڪٿان مليو، جو تون ايئن بڻجي وئين؟ مان خيال ڪريان ٿو، ته تون تيرنهن ورهين جو هوندين؟"

ڪوليا اک کي ٻوٽي ۽ ڪوليو.

---

[1] والٽيئر: فرانس جو مشهور فلسفي، ناول نگار، ڊرامه نويس ۽ فڪر جي آزاديءَ جو اڳواڻ.

پهريائين تہ مان تيرنهن ورهين جو نہ آهيان، پر چوڏنهن ورهين جو. پندرنهن ڏينهن کان پوءِ، مان چوڏنهن ورهين جو ٿيندس." هو غصي مان گلنار ٿي ويو. ٻي ڳالهہ تہ مان هن سمجهہ کان تہ وڏي نقصان ۾ اچي ويندس تہ منهنجي عمر جو هنن ڳالهين سان ڪهڙو واسطو؟ سوال آهي تہ منهنجو ڪهڙو اعتقاد آهي، تہ اها ڳالهہ منهنجي عمر ڪيتري آهي؟ ڪيئن هيءُ صحيح آهي نہ؟

"جڏهن تون وڏو ٿيندين، تہ توکي خبر پوندي تہ اعتقاد جو عمر سان ڪهڙو واسطو آهي؟ مون کي پاڻ حيرت ٿي لڳي، تہ تون ٻين جي خيالن کي ظاهر ڪري رهيو آهين." اليوشا ڪيس پيار ۽ سنجيدگيءَ سان چيو. پر ڪوليا گرم ٿي وڃ ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو.

"ڇڏ، توکي تابعداري ۽ تصوف کپي. توکي هيءُ قبول ڪرڻ گهرجي، تہ عيسائي مذهب مثال طور هاڻي فقط انهيءَ لاءِ ڪمائتو آهي، تہ شاهوڪار ۽ طاقت وارا، هيٺانهين طبقي وارن کي غلام بڻائي رکن. ايئن برابر آهي نہ؟"

"اڙي! مان ڄاڻان ٿو تہ تو، هيءُ ڪٿان پڙهيو آهي؟ ڪهڙن بيوقوفن سان تنهنجي دوستي آهي؟ مون کي پڪ آهي، تہ اها ڳالهہ ڪنهن توکي ٻڌائي آهي." اليوشا زور سان ڪيس چيو.

"مان چوان ٿو تہ تون ڪهڙي خيال کان ايئن چوين ٿو. تہ مان اهو پڙهيو آهي؟ يقيناً مون کي نہ وري ڪنهن کو ٻڌايو بہ آهي. منهنجو هيءُ پنهنجو خيال آهي..... مان حضرت عيسيٰ عليہ السلام جو مخالف نہ آهيان. هو انسان دوست شخصيت جو مالڪ هو. جيڪڏهن هو اڄ جيئرو هجي ها، تہ انقلابين جي قطار ۾ سرواڻي ڪندو هجي ها. هن ۾ ڪنهن بہ شڪ جي گنجائش نہ آهي."

"اڙي، تو هيءُ ڪٿان معلوم ڪيو؟ ڪنهن بيوقوف توکي هيءُ سبق ڏنو آهي." اليوشا ڪيس جواب ڏنو.

"هاڻ، سچائي ظاهر ٿي پوندي! مون کي ريڪيٽن سان اڪثر ڳالهائڻ جو موقعو ملندو آهي. پر..... پوڙهي بلينسڪي بہ مون کي ائين ئي ٻڌايو هو."

"بلينسڪي؟ مون کي ياد نہ آهي. هن شايد ڪنهن جاءِ تي ايئن لکيو آهي."

جيڪڏهن هن ايئن نہ بہ لکيو هجي، ماڻهو چون ٿا تہ هن ايئن چيو آهي. مان هڪڙي ماڻهو کي ايئن چوندي ٻڌو..... پر ان جي پرواهہ نہ آهي.

"پر تو ڪڏهن بلينڪسي[1] کي پڙهيو بہ آهي؟"

---

[1] بلينڪسي: روس جو مصنف.

"نہ..... مان سندس سڀ تصنيفون تہ نہ پڙهيون آهن.... پر مان سندس تتيانا[1] مان هڪ ٽڪرو پڙهيو آهي. ڇا هوءَ آنيجئن سان هلي نہ وئي هئي."

"تون آنيجئن جي پويان نہ وڃ. ڪڏهن بہ نہ..... هيءُ اڳ ۾ ئي سمجهي ڇڏ؟"

"ڇا، تون مون کي نندڙو سميوروف ٿو سمجهين؟" ڪوليا جوش مان چيو. پر مهرباني ڪري، مون کي انقلابي نہ سمجهہ. مان اڪثر ريڪيٽن تي افسوس ڪائيندو آهيان. جيتوڻيڪ مان تتيانا جو ذڪر ڪيو آهي. پر مان زالن جي آزادي جو طرفدار نہ آهيان، پر مان هن خيال جو آهيان تہ زال، شرف ۾ مرد کان گهٽ آهي ۽ ڪيس اطاعت ڪرڻ کپي. نيپولين چيو هو، تہ زال جو ڪم آهي اُٽڻ." ڪوليا ڪنهن سبب کان مشڪيو. ذري گهٽ مان هڪ طرح، ان عظيم شخص جي نقطي سان متفق آهيان. مان پاڻ ايئن سمجهان ٿو، تہ پنهنجو ملڪ ڇڏي، آمريڪا ڈي وڃڻ ڪيڏي نہ بيوقوفي ۽ نالائقي آهي. آمريڪا ڈي وڃڻ مان فائدو؟ جڏهن هتي انساني خدمت لاءِ گهڻو ڪجهہ موجود آهي. خاص ڪري اڄ ڪلهہ تہ ان جي گهڻي ضرورت آهي. اسان لاءِ تار آواز عمل جون گهڻيون ئي راهون کليل آهن. مان اهوئي جواب ڪيس ڈنو هو."

"تنهن جو مطلب ڇا آهي؟ تو اهو جواب ڪنهن کي ڈنو هو؟ ڇا توکي ڪنهن صلاح ڈني آهي، تہ تون آمريڪا وڃين؟"

مان هن ڳالهہ جي تصديق ٿو ڈيان، تہ مون کي اها صلاح ڈني ٿي وئي هئي، پر مان قبول نہ ڪئي. اليوشا هيءُ ڳالهيون تنهنجي ۽ منهنجي وچ ۾ آهن. هن حقيقت جي ٻي ڪنهن کي خبر نہ ڪج. مان فقط توسان ئي، هنن حقيقتن جو اعتراف ڪيو آهي. مان نہ ٿو چاهيان، تہ مخفي پوليس جي چنبي ۾ ڦاسي پوان ۽ زنجير واري پل تي وڃي سبق وٺان.

"تون گهڻو وقت ياد ڪندين
زنجير واري پل تي نهيل گهر."

توکي ياد آهي، اها عمدي جاءِ آهي. تون ڇو ٿو ڪلين؟ شايد تون اهو خيال ڪندو هوندين، تہ مان ڪوڙ ڳالهائيندو هوندس. اوچتو ڪوليا وحشت زده ٿي چيو تہ ڇا ٿي پوندو؟ جيڪڏهن هو اهو ڳولهي لهن تہ منهنجي پيءُ جي ڪتابن جي ڪٻٽ "بيل"[2] جي هڪ اشاعت موجود آهي ۽ مان ان کان وڌيڪ ڪجهہ نہ پڙهيو آهي."

"اڙي نہ، مان ڪٿي ٿو ڪلان ۽ ٿوري وقت لاءِ، تون اهو بہ فڪر نہ ڪر، تہ تون ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهين. نہ، نہ، مان اهو خيال بہ نہ ٿو ڪري سگهان. هنن سيني

---

[1] تتيانا: پشڪن جي ڪتاب اونجين جو هڪ ڪردار.
[2] بيل: هڪ انقلابي رسالو.

ڳالهين لاءِ، افسوس! نهايت صحيح آهن. پر مون کي ٻڌاءِ تو پشڪن[1] کي پڙهيو آهي، اونجين ئي سهي... تو هاڻي ٽٽيانا لاءِ ڪجهه ٻڌايو."

"نه، مان ان کي اجا نه پڙهيو آهي. پر هاڻي مان ان کي پڙهندس. مان ڪنهن جي اثر هيٺ نه آهيان ڪرامازوف. مان ٻئي طرف ٻڌڻ گهران ٿو، پر توهان مون کان اهو سوال ڇو پڇيو؟"

"نه، ڪجهه به نه."

ڪرامازوف مون کي ٻڌاءِ ته مون سان تنهنجي خطرناڪ نفرت ته نه آهي؟ ڪوليا اوچتو بي پرواهي ڏيکاريندي، اليوشا جي اڳيان پاڻ کي سڌو ڪيو، ڇڻ ته هو ڊرل ڪري رهيو هو. "اجاين وهمن کي ڇڏي، تون مون کي مهرباني ڪري سچي ڳالهه ٻڌاءِ."

"مون کي توکان نفرت آهي؟" اليوشا عجب مان هن کي ڏٺو. "ڇو ڀلا؟ مان فقط هن لاءِ غمناڪ آهيان، ته تو جهڙي هڪ دلڪش طبعيت، انهيءَ کان اڳي جو تون پنهنجي حياتي شروع ڪرين، هنن بيوقوفي جهڙين پيچيدگين ۾ چڙوچڙ ٿي ويندي."

"منهنجي طبعيت لاءِ تون انتظار نه ڪر"، ڪوليا بنا ڪنهن اطمينان ڏيکارڻ جي وچ ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو. "پر هيءُ به سچ آهي، ته مان بيوقوفيءَ جي حد تائين حساس آهيان. تو هاڻي مشڪيو هو، ان مان مون سمجهيو ته تون....."

"اڙي منهنجي مشڪڻ جي ته معنيٰ ئي ڪا ٻي هئي. مان توکي ٻڌايان ٿو ته مان ڇو مُشڪيس؟ ڪو گهڻو وقت نه ٿيو، مان هڪ جرمن جي تنقيد کي پڙهيو هو، جو روس ۾ ٿي رهيو. سندس تنقيد اسان جي ملڪ جي شاگردن ۽ اڄ ڪلهه جي اسڪول جي ڇوڪرن تي هئي. جنهن جو عنوان هو، "روسي اسڪول جي ڇوڪرن جو تماشو" هن لکيو ته ستارن جو هڪ نقشو جنهن بابت هن کي قطعي ڪا خبر نه آهي، هو اوهان کان وٺندو ۽ ٻي ڏينهن جڏهن هو موتائي ڏيندو، ته ان ۾ گهڻي تصحيح هوندي. ڪابه علميت ڪانه، پر خودرائي وڌيڪ. اهائي حقيقت آهي، جا ان جرمن، روسي اسڪولن جي ٻارن بابت ٻڌائي آهي."

"ها، اهو سورنهن آنا سچ آهي." ڪوليا اوچتو ڪلڻ لڳو. "بلڪل ايئن، جرمن کي شاباش آهي، پر هن چڱائيءَ جي پاسي کي ڏٺو ئي نه آهي. ڪيئن ايئن آهي نه؟ خودرائي هوندي، اها جوانن وٽ هوندي ئي آهي، ڇو ته انهن وٽ ننڍپڻ کان روح جي آزادگي آهي. ان کان سواءِ خيال ۽ اعتقاد جي پختگي به. جيڪڏهن وٽن اصلاح جو ذوق هوندو، ته وٽن اصلاح اچي ويندي. هو جرمن نوجوانن وانگر وقت جي مسئلن

---

[1] پشڪن: روس جو هڪ عظيم مصنف.

بابت ڪڏهن بہ انڌي تقليد تي هريل نہ آهن. پر ان هوندي بہ جو جرمن دوست چيو آهي، ان لاءِ ڪيس آفرين هجي. پر جرمني وارا چاهين ٿا، تہ ساڳي وقت سندن گلي ڪي گهٽيو وڃي. جيتوڻيڪ هو سائنس ۽ ٻي علوم ۾ مٿانهون درجو رکن ٿا. پر سندن گلو گهٽيو وڃي."

"ڇو، ڪهڙي ڳالهہ لاءِ سندن گلو گهٽيو وڃي؟" اليوشا مشڪندي چيو.

"خير مان بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪري رهيو آهيان، مان اها ڳالهہ قبول تو ڪريان. مان ڪڏهن ڪڏهن حد کان وڌيڪ ٻاراڻيون ڳالهيون ڪندو آهيان. جڏهن مان خوش هوندو آهيان، تہ پاڻ کي روڪي نہ سگهندو آهيان ۽ ٻي ربط ڳالهيون ڪندو آهيان. پر ڪن لائي ٻڌو، اسان هتي ڪين جهڙن مسئلن تي ڳالهائي رهيا آهيون. هن ڊاڪٽر بہ پنهنجي معائني کي پورو نہ ڪيو آهي، شايد هو اليوشا جي ماءُ ۽ عاجز نينا جو بہ ملاحظہ تو ڪري. مون کي هيءَ نينا ڏاڍي پسند آهي. جڏهن اسان ٻاهر تي آياسين، تہ هن سرگوشي ڪندي مون کي چيو تہ "تون اڳ بہ ڇو نہ آيو هئين؟" سندس آواز ۾ ملامت تي ڏٺي. منهنجي نظر ۾ هو نيڪدل ۽ رحم جي لائق ڇوڪري آهي."

"هائو، هائو. هاڻي تون اڪثر پيو ايندين ۽ توکي معلوم تي ويندو، تہ هوءَ ڪهڙي قسم جي ڇوڪري آهي؟ اهڙن ماڻهن جي ڏسڻ مان تون گهڻو ڪجهہ پرائي سگهندين." اليوشا گرمجوشيءَ مان چيو. "اهڙين ڳالهين جو ٻين شين کان وڌيڪ اثر ٿيندو آهي."

"ها، هاڻي مون کي ڪيڏو نہ ڏک ۽ افسوس تو ٿئي، تہ مان جلدي ڇو نہ آيو هوس؟" ڪوليا پنهنجي شديد جذبات جو اظهار ڪندي چيو.

"هائو، اها وڏي ڏک جهڙي ڳالهہ آهي. تو پاڻ ڏنو تہ ٻار توکي ڏسي ڪيڏو نہ خوش ٿيو آهي. هو تنهنجي اچڻ جي انتظار ۾ ڪيڏو نہ ڦٽڪيو ٿي."

"اها مون سان ڳالهہ نہ ڪر، تو وڌيڪ منهنجي حالت خراب ڪري ڇڏي. پر مان پاڻ کي سنيالي ورتو آهي. مون پنهنجي خودداري کي روڪي ڇڏيو هو. اجائي فخر، خوديءَ ۽ حيواني جذبات ۾ اچي ويو هوس، جن مان، ڪڏهن بہ آزاد ٿي نہ سگهندس. جيتوڻيڪ ان لاءِ، ڇو نہ سڄي حياتي جدوجهد ڪندو رهان. ڪرامازوف هاڻي مان ڏسان ٿو، تہ مون ۾ ڪيترين ئي حيواني عادتون اچي ويون آهن!"

"نہ، تنهنجي دلڪش طبعيت آهي، جيتوڻيڪ بگاڙي وئي آهي. مان چڱي ريت سمجهي سگهان ٿو، تہ ڇو تنهنجو من، نيڪدل، حساس ۽ جذباتي ڇوڪري تي اثر آهي." اليوشا پيار مان ڪيس جواب ڏنو.

"هيءَ اوهان جي مهرباني آهي، جو مون بابت ايئن چئو ٿا. مون کي ڏسو، مان ڪيئي پيرا، تانجو هڪ ساعت اڳ ۾ به سمجهيم ٿي، ته اوهان کي مون کان نفرت آهي. مان ڇا ٻڌايان ته اوهان سان منهنجي ڪيڏي نه عقيدت آهي." ڪوليا رڙ ڪري چيو.

"پر اوهان ٻين جي عقيدي جي بنياد تي، ايڏا حساس ۽ بدگمان ڇو آهيو؟ اهو به اوهان جي عمر ۾. تون اعتبار ڪندين ته هاڻي، هاڻي، جڏهن تو پنهنجي ڪهاڻي ٿي ٻڌائي، ته مان جيئن توکي ڏٺو ٿي، خيال ڪيم ته تون ضرور حساس هوندين."

"تو ايئن خيال ڪيو، تنهنجي نگاهه ڪيڏي نه دوربين آهي. مان شرطيه چوان ٿو، ته مان جڏهن قاز بابت ٻڌايو ٿي، ته نهايت جذباتي بڻجي ويو هوس. انهيءَ وقت مان عجب مان اوهان کي ڏٺو ٿي ۽ سمجهيم ته اوهان کي مون لاءِ سخت نفرت آهي، جنهن کي اوهان جلديءَ مان ڏيکاري ڇڏيو هو. ان وقت مان اوهان کي حقارت سان ڏٺو ۽ بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪرڻ لڳس. تڏهن مان نهايت تڪڙ مان پنهنجي علم سان هٿ چراند ٿي ڪئي. خاص ڪري جڏهن ته مان هي چوٽي ڪنهن ڪتاب مان پڙهي هئي، پر مان قسم کڻي ٿو چوان ته هيءَ ڳالهه مان پنهنجي خودنمائيءَ کان نه ٿي چئي، پر هيءَ سڀ منهنجي خوشي هئي، جو اهڙي ريت اوهان سان صحبت ٿي ڪيم..... پر هيءَ ڪيڏو نه شرمناڪ آهي، جو ماڻهو پنهنجي خوشيءَ ۾ ٻين جي مٿان اڏامندو وتي. مان هيءُ ڄاڻان ٿو. پر هاڻي مون کي تسلي ٿي آهي، ته تون مون کي نفرت سان نه ٿو ڏسين. اڙي ڪرامازوف مان پوري ريت ناخوش آهيان. ڪڏهن ڪڏهن منهنجي دل ۾ اهو خيال به ايندو آهي، ته هيءُ سڀ ماڻهو مون تي ڪلي رهيا آهن. ان احساس جي ايندي مان چاهيندو آهيان، ته هنن سڀني شين جي نظام کي انلائي ڇڏيان."

"۽ تون پنهنجي لاءِ، سڀني کي پريشاني ۾ وجهڻ ٿو گهرين؟" اليوشا مشڪندي چيو.

"ها؟ مان سڀني کي پنهنجي لاءِ پريشاني ۾ وجهان ٿو. خاص ڪري پنهنجي ماءُ کي، ڪرامازوف! مون کي ٻڌاءِ ته مان سچ ڀچ هاڻي به مونجهاري ۾ آهيان؟"

"انهن ڳالهين لاءِ هاڻي خيال نه ڪر، بلڪل نه!" اليوشا کيس چيو. "پر نامعقول ۽ مونجهاري" کان مطلب ڇا آهي؟ ڇا هرهڪ انسان ڪنهن نه ڪنهن نامعقوليت ۽ مونجهاري ۾ گرفتار نه آهي؟ ان کان سواءِ داناءُ ماڻهو، قريب قريب هن کان ڏَنل نه آهن، ته هو نامعقوليت ۾ گرفتار نه ٿي وڃن ۽ هي خيال هميشه سويرئي سوچڻ شروع ڪيو آهي. جيتوڻيڪ مان ٿورو اڳي ماضي ۾ ان تي سوچڻ شروع ڪيو هو، پر تنهنجي عمر ۾ ڪڏهن به نه. اڄ ڪلهه ته ٻار انهيءَ ۾ مبتلا آهن. هي چريائيءَ جو هڪ قسم آهي. شيطان اجائي فخر جي صورت اختيار ڪئي آهي ۽ سڄي نسل جي

اندر داخل ٿي ويو آهي. ها، اهو فقط شيطان ئي آهي." اليوشا پنهنجي گفتگو کي پورو ڪيو ۽ بنا ڪنهن مشڪڻ جي، جنهن جو نشان ڪوليا سندس چهري ۾ ڏسڻ ٿي چاهيو. "تون به ٻين وانگر آهين؟" اليوشا وري چيو ۽ وڌيڪ هيئن چوندي جواب کي پورو ڪيائين ته، "منهنجو مطلب آهي، ته تون گهڻن ٻين وانگر آهين. مگر فقط تون ٻين وانگر نه ٿي ۽ بس."

"توڙي جو ٻيا ڪٿي ايئن چو نه هجن؟"

"هائو پلي ٻيا ايئن هجن، پر تون فقط انهن مان نه ٿي. تون سچ پچ ٻين وانگر نه آهين. تون ڪنهن کي پنهنجون برايون ٻڌائيندي شرمندو نه ٿو ٿئين. توڙي جو اهي نامعقول آهن. هن زماني ۾ اهڙي قبوليت ڪير ٿو ڏئي. ڪوبه نه ڏيندو. ماڻهن ته پنهنجي مٿان خود تنقيد جا دروازا ئي بند ڪري ڇڏيا آهن. ٻين وانگر نه ٿي، توڙي جو تون اڪيلو رهجي وڃين."

"نهايت عجيب! مان تو بابت غلطيءَ تي نه هوس. تون ڪنهن کي تسلي ڏيڻ چاهين ٿو. مان ڪيترو نه توکي چاهڻ لاءِ انتظار ۾ هوس، ڪرامازوف. مان تنهنجي صحبت لاءِ گهڻي وقت کان منتظر هوس. ڇا تو به منهنجي لاءِ ڪو خيال ڪيو ٿي؟ تو هاڻي ٻڌايو، ته منهنجي لاءِ به خيال ڪندو ٿي رهين."

"هائو، مون تنهنجي لاءِ ٻڌو هو ۽ تنهنجي لاءِ پڻ سوچيندو ٿي رهيس..... جيڪڏهن تون هيءُ سوال پنهنجي خودپسنديءَ جي سبب ڪان مون کان ڪرين ٿو، ته هن ۾ ڪوبه حرج نه آهي."

"ڪرامازوف، تون چاهين ٿو ته اسان جي وچ ۾ اهڙي ريت، جو گفتگو ٿي رهيو آهي، اهو عشق جو اظهار آهي." ڪوليا شرميلي طرح چيو ۽ سندس آواز ان ۾ گم ٿي ويو. هيءُ نامعقوليت ته نه آهي؟

"نه، هن ۾ ڪوبه مونجهارو يا نامعقوليت ڪانه آهي. پر جيڪڏهن ان ۾ هجي به، ته ان جي ڪابه پرواهه نه آهي. ڇاڪاڻ ته هيءُ بذات خود چڱي شيءِ آهي." اليوشا مشڪڻ لڳو.

"پر توکي اها خبر پئي ڪرامازوف، ته تون پاڻ به هاڻي ڪجهه شرمندو ٿي ويو هئين..... مان ان کي تنهنجي اکين مان ڏٺو." ڪوليا هڪدم معصوم وانگر خوشيءَ کان مرڪڻ لڳو.

"شرمندگي چو؟"

"ٺيڪ آهي، تو ۾ سرخي چو ٿي ايندي وڃي؟"

"اهو تون آهين جو مون ۾ شرمندگي کان سرخي آڻي رهيو آهين." اليوشا ڪليو

۽ هو سچ پچ شرم کان ڳاڙهو ٿي ويو هو..... "هاڻ مان ٿورو شرميلو بڻجي ويو آهيان، پر نيڪي ئي ان جي سبب کي ڄاڻي ٿي. مون کي ڪابہ خبر نہ آهي....." هن مونجهاري مان چيو.

"اڙي! مان توسان ڪيڏي نہ محبت ٿو ڪريان. مون کي تنهنجو حياءُ ڪيڏو نہ پسند ٿو اچي. ڇاڪاڻ تہ تون مون جهڙو آهين." ڪوليا پوري يقين سان چيو. سندس ڳل ۽ اکيون چمڪڻ لڳيون.

"توکي ڄاڻڻ کپي ڪوليا، تہ تون پنهنجي زندگيءَ ۾ ڏاڍو ڏکيو گذاريندين." اليوشا جي دل ۾ ڪو خيال آيو، جنهن کي هن ڪُمهلي طور تي چيو.

"مان ڄاڻان ٿو، مان ڄاڻان ٿو، تہ تون هيءُ سڀ ڳالهيون اڳ ۾ ڪيئن ٻڌائي رهيو آهين!" ڪوليا هڪدم پنهنجي قبوليت ڏني.

"اهڙي حالت ۾ بہ تنهنجي حياتي عام طور تي نهايت برڪتن واري هوندي ۽ تون ان کي ايئن بڻائيندين."

جيڪڏهن ايئن آهي، تہ آفرين! تون مون کي ڇڻ پيغمبر ٿو نظر اچين. ڪرامازوف اسان ٻئي گڏجي اڳتي وڌنداسون. توکي خبر آهي، تہ مون کي تنهنجي ڪهڙي ڳالهہ پسند ٿي اچي؟ اها تہ تون مون سان هڪجهڙو هلي رهيو آهين. پر اسان هڪجهڙا نہ آهيون. نہ اسان نہ آهيون. تون مون کان گهڻو بهتر آهين! پر اسان کي گڏ هلڻو پوندو. توکي خبر آهي تہ مان گذريل مهيني پاڻ کي چيو ٿي، تہ يا تہ اسين پاڻ ۾ هڪدم دوست بڻجي ويندا سين، يا تہ قبر تائين دشمن بڻجي ويندا سين!

"تو ايئن چيو تہ تون مون سان پيار ٿو ڪرين، مون کي يقين ڏياريو آهي." اليوشا خوشيءَ مان ڪليو.

بيشڪ، مان توکي حد کان وڌيڪ پيار ڪريان ٿو. مان توسان محبت ڪندو رهيس ۽ تنهنجا خواب لهندو رهيس. پر توکي هنن سيني ڳالهين جي اڳواڻ ڪيئن خبر پئي؟ اڙي، هو ڊاڪٽر اچي ويو. خدايا اسان کي ڇا چوندو؟ ذرا سندس چهري ڏانهن نهار.

باب ستون

اليوشا

ڊاڪٽر وري بہ ڪمري مان پشمي ڪوٽ ۽ ٽوپيءَ سان ٻاهر آيو. سندس چهري مان ناراضپو ۽ پريشاني ٿي نظر آئي، ڇڻ تہ ڪيس ميرنهن جو خوف پئي ٿيو. هن گهٽيءَ تي هڪ سرسري نظر وڌي ۽ ايئن ڪندي هن اليوشا ۽ ڪوليا کي ڪرڙي نگاهہ سان ڏٺو. اليوشا، ڪوچبان کي هٿ لوڏي اشارو ڏنو ۽ اها گاڏي جا ڊاڪٽر کي وٺي آئي هئي، اڳتي وڌي. ڪپتان تڪڙ مان ڊاڪٽر جي پويان ڊوڙيو ۽ معافي وٺڻ جي نموني ۾ جهڪيو. ڪيس پوين لفظن ٻڌائڻ لاءِ ترسايائين. هو غريب مڪمل طرح پائمال ٿي چڪو هو. سندس اکين مان پاڪائي ٿي چمڪي.

"حضور، حضور..... ايئن ٿي سگهي ٿو؟" هن گفتگوءَ جي ابتدا ڪئي. پر هو اڳتي هلي نہ سگهيو ۽ هٿن کي مهٽڻ لڳو. پر ان هوندي بہ سندس نگاهون ڊاڪٽر جي اندر جي جستجو ڪري رهيون هيون، انهيءَ لاءِ تہ اجا بہ سندس بہ لفظ ان غريب چوڪريءَ جي قسمت بدلائي ٿي سگهيا. .

"مان ڇا ٿو ڪري سگهان؟ مان خدا تہ نہ آهيان!؟" ڊاڪٽر بنا ڪنهن هٻڪ جي چيو. جيتوڻيڪ منجهس رواجي پختگي بہ هئي.

"ڊاڪٽر..... عزت مآب..... ڇا اهو جلدي ٿي ويندو..... جلدي."

"توهان کي ڪهڙي بہ ڳالهہ جي لاءِ تيار رهڻ گهرجي." ڊاڪٽر اهو نهايت صراحت سان ٿي چيو ۽ سندس اکيون هيٺ هيون. ايئن چئي هو گاڏيءَ تي سوار ٿيڻ لاءِ، چانئڻ کان وڌيو، تہ ڪپتان وحشت زده حالت ۾ ان جي روڪ ٻڌجي چوڻ لڳو تہ:

"عزت مآب.... توهان کي حضرت مسيح جو قسم آهي... ڪابہ صورت ان جي ڇوٽڪاري جي ميسر نہ آهي؟"

ڊاڪٽر، جنهن جي صبر جو پيالو ڀرجي ويو هو، چوڻ لڳو تہ "ٻيو تہ ڪجهہ بہ منهنجي هٿ ۾ نہ آهي، ..... ان هوندي بہ ان کي....." هو اوچتو بيهي رهيو. جيڪڏهن تون ايئن ڪري سگهين ٿو، تہ هن گهڙي..... مريض کي بنا ڪنهن دير جي." (هڪدم ۽ بنا دير جا لفظ، هن غصي واري سختي سان چيا، جنهن کي ٻڌي ڪپتان کان ڇرڪ نڪري ويو). ساراڪيوز آب هوا جي تبديلي لاءِ موڪلي ڏين، تہ شايد حالتون بدلجي وڃن ۽ ٿي سگهي ٿو تہ ڪو اثر پيدا ٿئي....."

"ساراڪيوز ڏانهن"، ڪپتان کان رڙ نڪري وئي ۽ هو ان کي سمجهي نہ سگهيو تہ ڪيس ڪهڙا لفظ چيا ويا.

"ساراڪيوز تہ سِسلِي ۾ آهي"، ڪوليا تشريح ڪندي زور سان چيو. ڊاڪٽر ان ڏانهن نهاريو.

"سِسلِي عزت مآب؟"، ڪپتان منجهندي چيو، "پر اوهان ان کي ڏٺو آهي؟" هن پنهنجي هٿن کي ڪوليو ۽ ماحول ڏي اشارو ڪندي چيائين تہ "منهنجي گهر واري ۽ منهنجو ڪٽنب؟"

"سِسلِي، هڪ ڪٽنب جي رهڻ لاءِ تہ مقام ٿي نہ ٿو سگهي. تنهنجي ڪٽنب کي بهار جي شروع ۾ ڪوهہ قاف ڏانهن وڃڻ کپي..... تنهنجي ڏيءَ کي تہ اوڏانهن ضرور وڃڻ گهرجي... تنهنجي زال کي ڪجهہ وقت ڪوهہ قاف جي پاڻي پيئڻ کان پوءِ پئرس جي خاص دماغي اسپتال ۾ موڪلڻ گهرجي. مان اتان جي لاءِ اوهان کي خط ڏيندس..... ۽ ان کان سواءِ آب و هوا جي تبديلي بہ ٿيندي."

"ڊاڪٽر، ڊاڪٽر، پر تون ڏسين ٿو!" ڪپتان نااميديءَ ۾ پنهنجي هٿن کي هوا ۾ هلايو. هن اگهاڙين ڪاٺي جي پٽين ڏي اشارو ڪندي چيو.

"خير، اهو منهنجو ڪم نہ آهي." ڊاڪٽر اڻ لکو مشڪندي چيو. "مان فقط تنهنجي سوال جو جواب طبي سائنس موجب ڏنو آهي، تہ ائين ئي علاج ٿي سگهندو. باقي ٻين ڳالهين لاءِ مون کي افسوس آهي."

ان وقت ڪوليا ڏٺو، تہ ڊاڪٽر ڪُتي کي پريشانيءَ جي نگاهن سان ڏسي رهيو آهي، جو در جي چانئڻ وٽ ويٺو هو. هن رڙ ڪري چيو تہ "ڊاڪٽر صاحب ڊڄو نہ، منهنجو ڪتو، اوهان کي چڪُ نہ پائيندو. ڪوليا جي آواز مان غصي جو اظهار ظاهر ٿي ڏٺو. جيئن پوءِ هن قبول ڪيو هو، تہ هن جنهن طرح ساٿس ڳالهايو هو. ان مان سندس مراد، ان جي توهين هئي.

"هيءُ ڇا آهي؟" ڊاڪٽر پنهنجي مٿي.کي پوئتي اڇلائي، عجب مان ڪوليا ڏي هاريو. "هيءُ ڪير آهي؟" هن اليوشا کي خطاب ڪيو. سندس خواهش هئي، تہ هو ان جي تشريح ڪري. "هيءُ پريزيوان جو مالڪ آهي."

"منهنجي بابت خيال نہ ڪر"، ڪوليا وري بہ زور ڏيندي چيو.

"پريزيوان" ڊاڪٽر ٻيهر چوندي، پنهنجو مونجهارو ڏيکاريو.

"هيءُ گهنڊ کي تہ ٻڌي ٿو، پر ٻڌائي نہ ٿو سگهي، تہ هو ڪٿي آهي؟ چڱو الوداحافظ اسان وري ساراڪيوز ۾ ملنداسون."

"هيءُ ڪير آهي، هيءُ ڪير آهي؟" ڊاڪٽر غصي ۾ پرجي ويو.

هيءُ اسڪول جو شاگرد آهي ڊاڪٽر. هيءُ بيحد شرير ڇوڪرو آهي. اوهان هن جي ڌيان نہ ڏيو. اليوشا بي پرواهيءَ مان ۽ تڪڙو ڳالهائيندي چيو.

"ڪوليا پنهنجي زبان کي روڪ"، هن ڪراسوتڪين کي رڙ ڪري چيو. "ڊاڪٽر هن ڏي ڌيان نہ ڏنو." هن بي صبريءَ مان وري دهرايو.

"هن کي مار جي ضرورت آهي، چڱي مار جي." ڊاڪٽر پوري جوش سان زمين تي پير هڻندي چيو.

"ڀ تون طبابت ڄاڻين ٿو. منهنجو ڪتو متان چڪ وجهئي." ڪوليا جو رنگ هيڏو تي ويو. سندس آواز ڏکڻ لڳو ڀ سندس اکيون چمڪڻ لڳيون. اڄ پريزيوان!

ڪوليا، جيڪڏهن تو ڪو وڏيڪ لفظ چيو، تہ پوءِ منهنجو توسان ڪوبہ واسطو نہ رهندو. اليوشا محڪماڻي آواز ۾ ڪيس چيو.

"هن جهان ۾ هڪڙو ئي ماڻهو آهي. جو ڪوليا ڪراسوتڪين تي حڪم هلائي سگهي ٿو. اهو هيءُ آهي (هن اليوشا ڏانهن آڱر جو اشارو ڪيو) "مان تنهنجي حڪم کي مڃان ٿو، خداحافظ!"

"هن اڳتي قدم کي کنيو ڀ دروازو کولي ڀ اندرئين ڪمري ۾ هليو ويو. پريزيوان بہ ان جي پٺيان ويو. ڊاڪٽر اڃا بہ پنج سيڪنڊ ڪن عجب ۾ بيٺو رهيو ڀ اليوشا کي نهاريندو رهيو. تنهن کان پوءِ غصي مان ٽڪ ڦٽي ڪندي، ڪرڪندي، گاڏي تائين پهتو ڀ ورائي ورائي چوڻ لڳو تہ "هيءُ ڇا آهي؟..... هيءُ ڇا آهي..... مون کي خبر نہ ٿي پوي، تہ هيءُ ڇا آهي؟ ڪپتان." ڪيس گاڏي ۾ چاڙهڻ لاءِ ڊوڙي آيو. اليوشا، ڪوليا جي پويان، ڪمري ۾ هليو ويو، جتي اڳ ۾ ئي، هو اليوشا جي پاسي ۾ موجود هو. بيمار ٻار سندس هٿ کي جهليو هو ڀ هو پيءُ کي سڏي رهيو هو. هڪ منٽ کان پوءِ، ڪپتان بہ اندر موٽي آيو. بابا..... بابا..... اڄ..... اسان....." اليوشا سخت جوش مان بڪڙندي چيو. پر اڳتي ڳالهائي نہ سگهيو. هن پنهنجون سنهڙيون ٻانهون پيءُ ڀ ڪوليا جي ڳچيءَ ۾ وڏيون ڀ ٻنهي کي ڀاڪر ۾ گڏي وڌو هئائين. ڪين جيتري قدر طاقت هيس، مضبوطيءَ سان ڀاڪر پائي رهيو هو. ڪپتان اوچتو، خام شيءَ سان ڳوڙها ڳاڙڻ لڳو ڀ ڪوليا جي ڪاڏي ڀ چپ لرزڻ لڳا.

"بابا، بابا، مون کي تنهنجي لاءِ ڪيڏو نہ افسوس ٿو ٿئي!" اليوشا سور مان رڙيون ڪرڻ لڳو.

"اليوشا..... پيارا..... ڊاڪٽر چيو تہ..... تون خوش ٿي ويندين..... اسان وٽ راحت ٻيهر اچي ويندي..... ڊاڪٽر....." ڪپتان تشريح شروع ڪئي.

"اڙي بابا! مون کي خبر آهي، تہ ڊاڪٽر منهنجي لاءِ اوهان کي ڇا ٿي چيو ..... مان ڏنو هو؟" اليوشا روئندي چيو. هن پوري طاقت سان ٻنهي کي ڀاڪر پاتو ڀ پنهنجو چهرو، پيءُ جي ڪلهن ۾ لڪائي ڇڏيائين.

بابا روءُ نہ، رڙيون نہ ڪر، جڏهن مان مري وڃان، تہ ڪنهن چڱي ڇوڪري کي هٿ ڪج، ڪوبہ ٻيو.... هنن سيني مان ڪنهن چڱي کي انتخاب ڪج، ان کي اليوشا سڏج ۽ منهنجي بدران ڪيس پيار ڪج....."

"خاموش پوڙها ماڻهو، تون خوش ٿيندين." ڪراسوتڪين اوچتو روئڻ ۽ رڙيون ڪرڻ لڳو. سندس آواز مان غصو تي نظر آيو.

"پر مون کي ڪڏهن بہ نہ وسارجان" پيءُ"، اليوشا ڳالهائيندو رهيو. "منهنجي قبر تي اچج..... بابا مون کي هن وڏي پٿر جي پرسان پورجانءِ، جت اسان هميشہ گهمڻ لاءِ ويندا هئاسين. شام جو مون سان ڪراسوتڪين سان گڏجي اچج..... ۽ پريزيوان بہ هجي..... مان توهان لاءِ اميد پيو رکندس..... بابا، بابا."

سندس آواز رڪجي ويو. هو ٽيئي خاموش هئا، پر هڪبئي کي ڀاڪر پائيندا رهيا. نينا خاموش ڪرسيءَ ۾ روئي رهي هئي. آخر سيني کي رئندو ڏسي، اليوشا جي ماءُ بہ ڳوڙها ڳاڙڻ لڳي.

"اليوشا، اليوشا،" هوُ دانهون ڪرڻ لڳي.

ڪراسوتڪين، اوچتو، پاڻ کي اليوشا جي ڀاڪر مان ڇڏائي ورتو ۽ جلدي مان چيائين تہ، "خدا حافظ پوڙها ماڻهو:" منهنجي ماءُ ڪاڏي جي انتظار ۾ هوندي. مون کي افسوس آهي، جو مون اُن کي نہ ٻڌايو هو. هوءَ منهنجي لاءِ ڏاڍي منتظر هوندي.... پر ڪاڏي ڪان پوءِ، مان سڄي ڏينهن لاءِ تو وٽ هليو ايندس. سڄي شام لاءِ ۽ مان توکي هر قسم جون ڳالهيون ٻڌائيندس. مان پريزيوان کي بہ وٺي ايندس. پر هاڻي مان اُن کي پاڻ سان وٺي ويندس. ٻي صورت ۾ هوُ جيڪڏهن مون کي نہ ڏسندو تہ پوئنڪڻ شروع ڪندو ۽ توکي تڪليف ڏيندو. خدا حافظ."

هوُ گهٽيءَ ڏي ڊوڙيو. هنُ پنهنجي روئڻ کي روڪي ورتو هو، پر گهٽي ۾ پهچندي ئي هوُ ڳوڙها وهائڻ لڳو. اليوشا کيس روئندي ڏٺو.

"اليوشا توکي پنهنجي واعدي تي قائم رهڻ گهرجي. ٻي حالت ۾ هيءُ سخت ناامید بڻجي ويندو." هن پنهنجي راءِ جي وضاحت ڪندي چيو.

"مان ضرور ايندس. اڙي مان ڪيترو نہ پاڻ کي، اڳي نہ اچڻ جي ڪري، ملامت تو ڪريان." ڪوليا روئندي چيو. هاڻي هو ماضيءَ جي لاءِ شرمسار نہ هو.

اُن وقت ڪپتان ڪمري کان ٻاهر اچي چڪو هو ۽ هڪدم دروازي کي بند ڪيائين. سندس منهن مان مايوسي تي ڏٺي ۽ سندس چپ ڏڪي رهيا هئا. هوُ ٻن نينگرن جي سامهون بيٺو هو ۽ هن پنهنجي ٻانهن کي انهن ڏانهن وڌايو.

"مون کي ڪو بہ چڱو ڇوڪرو نہ ڪپي! مون کي ٻيو ٻار نہ ڪپي!" هن وحشياڻي

انداز ۾ چيو ۽ پنهنجي ڏنـدن کـي پيڪوڙيـو. "جيڪـڏهن مـان توکـي وسـاريو، تـ بيت المقدس منهنجي زبان کي ..... هو ائين چوندي سڏڪن ۾ پئجـي ويـو ۽ گوڏن ۾ جُهڪي ويو. پنهنجي هٿن سان مٿي کي زور ڏيندو رهيـو ۽ پڻڪندو بـ رهيـو ۽ سڏڪا بـ ڀريندو رهيو. هو ڪوشش ڪري رهيو هو، تـ جئين سندس آواز ڪمري ۾ بڏڻ ۾ نـ اچي.

ڪوليا گهٽيءَ ڏانهن ڊوڙيو.

"خدا حافظ، ڪرامازوف! ڇا تون پاڻهي ايندين؟" هن تيزيءَ ۽ غصي مان اليوشا کي چيو.

"مان يقيناً شام جو ايندس."

"هن بيت المقدس جي لاءِ ڇا ٿي چيو؟.... سندس مطلب انهيءَ کان ڪهڙو هو؟"

"هيءُ فقرو انجيل جو آهي. ان جو مطلب آهي، تـ جيڪڏهن مـان بيت المقدس وساريان، يعني ان شيءِ کي، جا دنيا جي سيني شين کان مون کي قيمتي آهي ۽ جيڪڏهن مان ان کي پلاٽي ڇڏيان ۽ ٻين شين کي وڌيڪ سمجهان، تـ خدا مون کي معاف نـ ڪري....."

"مان سمجهيو، اهو ڪافي آهي، تون ضرور اچج! اچ پريزيوان، " هن زور سان چيو ۽ تيز قدمن سان گهر هليو ويو.

حصو چوٿون

ايون

باب پهريون

گروشينڪا جي آڏو

اليوشا سڌو ديول جي چوٽڪ ڏانهن ويو ۽ اتان گروشينڪا کي ڏسڻ لاءِ موروزوف جي گهر ڏي روانو ٿيو، جنهن سويري صبح جو، فينا کي تڪڙي نياپي سان موڪليو هو، ته وٽس اچي. فينا کان سوال ڪندي، ڪيس خبر پئي هئي، ته سندس مالڪياڻي گذريل ڏينهن جي واقعن کان بيحد رنجيده هئي. متيا جي گرفتاريءَ کان ٻه مهينا پوءِ، اليوشا کي اڪثر بيواهه موروزوف جي گهر ۾ گهرايو ويندو هو. هوُ پنهنجي طبعيت جي لاڙي جي سبب ۽ ڪجهه دمتري جي نياپي پهچائڻ لاءِ وٽن ويندو هو. متيا جي گرفتاريءَ کان ٽي ڏينهن پوءِ، گروشينڪا سخت بيمار ٿي پئي ۽ قريباً پنجن هفتن لاءِ بيمار رهي. هڪ سڄي هفتي لاءِ ته هوءَ بيهوش رهي. هوءَ هاڻي گهڻو منجي وئي هئي. هوءَ ڪمزور ٿي وئي هئي ۽ سندس شڪل هيڊي ٿي وئي هئي. پندرنهن ڏينهن کان پوءِ، هوءَ ٻاهر نڪرڻ جهڙي ٿي هئي. پر اليوشا جي لاءِ سندس چهرو وڌيڪ ڪشش وارو ٿجي ويو هو ۽ هو جڏهن سندس گهر ويندو هو، ته سندس اکيون وڌيڪ جاذب ۽ دلڪش ڏسندو هو. سندس نگاهن ۾ پختگي ۽ معاملہ فهمي پيدا ٿي وئي هئي. منجهس روحاني وقار جي تبديلي اچي وئي هئي. ارادي جي مضبوطيءَ جي اچڻ سبب، ڪابہ شيءِ ڪيس متزلزل ڪري نہ ٿي سگهي. سندس پروئن جي وچ ۾ هڪ نندي عمدي ليڪ جي پيدا ٿيڻ سبب، سندس دلڪشي ۾ اضافو ٿي ويو هو ۽ اُن مان سندس فڪر جي پختگيءَ جي بہ خبر ٿي پئي. هيءُ نشانيون ايتريون تہ واضح هيون، جو هڪ نگاهہ ۾ معلوم ٿي پئي ويون. هاڻي سندس چهري مان مشڪل سان ڪنهن اڳوٽي هوس جو نشان ٿي مليو.

اليوشا جي لاءِ هيءَ نهايت حيرت جهڙي ڳالهہ ٿي ڏني، تہ باوجود اُن مصيبتن جي، جي اُن مسڪين ڇوڪري تي، سندس مڱيندي جي گرفتاري سبب پئجي ويون هيون، جو هڪ خطرناڪ ڏوهہ جي هيٺ آيل هو، سو بہ اُن وقت جڏهن هوُ مڱڻي جي لاءِ تيار هئا ۽ اُن جي شگفتگي پنهنجي جاءِ تي قائم هئي. سندس اکيون جي ماضي ۾ پر غرور ٿي ڏٺيون، انهن ۾ محبت آميز نور ٿي ڏٺو. جيتوڻيڪ ڪڏهن ڪڏهن انهن ۾ ماضي جي منتقم آڳ بہ روشن ٿي ڏٺي، جنهن سان هوءَ پنهنجي دل ۾ مضبوط تر، پريشان ڪندڙ خيال سان ڪنهن سان ملندي هئي. بي آراميءَ جي صورت اُهائي هئي، جا وٽس هميشہ رهندي ٿي آئي. ڪيٽرينا ايونونا جي متعلق جو ڪيس اضطراب هو، اُهو سندس بيماري جي حالت ۾، هزيان جي صورت ۾ پنهنجي جاءِ تي

قائم هو، اليوشا کي خبر هئي، تہ هوءَ بري طرح سندس حاسد هئي. پر ڪيٽرينا هڪ پيرو بہ جيل ۾ متيا سان نہ ملي هئي، جيتوڻيڪ هوءَ، آساني سان ايئن ڪري ٿي سگهي ۽ ڪنهن بہ وقت ساڻس ملي ٿي سگهي. هي سيئي ڳالهيون، اليوشا لاءِ مشڪل مسئلو بڻجي پيون هيون، ڇاڪاڻ تہ هيءُ ئي اهو هڪ ماڻهو هو، جنهن وٽ گروشينڪا پنهنجي دل کولي ٿي سگهي ۽ جنهن کان هوءَ مسلسل مشورو ڪري ٿي سگهي. ڪڏهن ڪڏهن تہ هوءَ ڪجهہ بہ چئي نہ ٿي سگهيو.

انتظار سان ڀريل هوُ سندس گهر ۾ داخل ٿيو. هوءَ گهر ۾ هئي. اڌ ڪلاڪ اڳ ۾ هوءَ متيا جي ملاقات کان پوءِ موٽي آئي هئي. سندس تڪڙي چرپر مان، جنهن سان هوءَ ڪرسيءَ تان ٽپو ڏيئي، ساڻس ملڻ لاءِ اُٿي هئي، معلوم پئي ٿيو، تہ هوءَ بي صبريءَ سان سندس انتظار ڪري رهي هئي. ميز تي تاش جا پتا پکڙيل ٿي ڏٺا. ٻي پاسي چمڙي جي صوفي تي، بسترو وڇايل هو، جنهن تي ميڪزيموف لٽيل هو، جو نيم دراز هو. ڪيس رات جو لباس هو ۽ ڪپهہ جي رات واري ٽوپي. هوُ بيمار ۽ ڪمزور ٿي نظر آيو، جيتوڻيڪ هوُ اطمينان سان مشڪي رهيو هو. جڏهن هيءُ بي گهر پوڙهو ماڪرو مان گروشينڪا سان گڏ موٽيو هو، جنهن کي ٻہ مهينا گذري چڪا هئا، هوُ اتي ئي رهي پيو هو ۽ اڃا اتي ئي هو. هوُ برسات ۽ ٺڏ ۾ ساڻس گڏ پهتو هو، هوُ بينچ تي ويهي رهيو ۽ مشڪندي، محبوب ۽ ملتمس نگاهن سان گروشينڪا کي ڏسندو رهيو. گروشينڪا جا سخت رنجيده هئي ۽ بخار جي ابتدائي حالت ۾ هئي، پنهنجي پهچڻ جي اڌ ڪلاڪ اندر ڪيس بلڪل وساري چڪي هئي. اوچتو ۽ اتفاقاً هن ڪيس ڏٺو. هوءَ رنج مان ڪلڻ لڳي، جنهن ڪل ۾ ڪابہ راحت ڪانہ هئي. هن فينا کي سڏ ڪيو ۽ ڪيس چيائين، تہ هن کي ڪجهہ ڪائڻ لاءِ ڏي. هوُ سڄو ڏينهن انهيءَ ئي جاءِ تي ويٺو رهيو ۽ مشڪل سان ڪاڏي چريو هو. جڏهن اونداهي ٿي ۽ درين کي بند ڪيو ويو، تڏهن فينا پنهنجي مالڪياڻيءَ کان پڇيو تہ:

"ڇا هيءُ سڪر ماڻهو رات هتي ئي گذاريندو؟"

"هائو، سندس بستر صوفي تي وڇاءِ." گروشينڪا کيس جواب ڏنو.

وڌيڪ تفصيل سان ڪانئس سوال ڪندي، گروشينڪا کي معلوم ٿيو، تہ ظاهر ۾ هوُ هاڻي ڪاڏي بہ وڃڻ جهڙو نہ رهيو آهي. سندس مهربان ڪلگنوف، ڪيس صاف چئي ڏنو هو، تہ هن جو وري پاڻ وٽ اچڻ نہ ٿيندو ۽ ڪيس پنج روبل ڏئي ڇڏيائين.

"خير، خدا چڱائي ڪندو، چڱو آهي تہ وٽن هتي ئي رهي پوءُ. گروشينڪا پنهنجي ڏک ۾ هوندي بہ اهو فيصلو ڪيو ۽ ڪيس وڏيءَ دل سان مشڪندي ڏنائين. سندس هن مشڪڻ پوڙهي ماڻهو جي دل تي وڏو اثر ڪيو. سندس چپ شڪرگذاريءَ

جي ڳوڙهن وهائڻ سان گڏ لرزڻ لڳا. ان کان پوءِ ميڪزيموف وٽس رهي پيو. هوءَ جڏهن بيمار ٿي، ته هن هڪ گهڙي لاءِ به سندس گهر کي نه ڇڏيو. فينا ۽ سندس ڏاڏي بورچياڻي کيس ٻاهر ڪڍڻ جي بجاءِ ڪاڏو ڏيندين رهيون ۽ صوفي تي سندس بستري کي ناهيندين رهيون. گروشينڪا هاڻي کيس پنهنجي مطلب لاءِ ڪم آڻڻ لڳي. متيا جي ڏسڻ کان پوءِ، (جنهن کي هن پنهنجي صحت کان اڳ ۾ ڏسڻ شروع ڪيو هو) ويهي رهندي هئي ۽ ميڪزيمشڪا سان انهن سنگين معاملن بابت گفتگو ڪندي هئي، جيئن هوءَ انهن رنجيده حالتن کان نجات حاصل ڪري سگهي. هيءُ پوڙهو ماڻهو بهترين افسانه گو ثابت ٿيو ۽ آخر ۾ هوُ ان جي لاءِ ضروري شيءِ بڻجي پيو. گروشينڪا، اليوشا کان سواءِ ٻي ڪنهن ماڻهوءَ سان مشڪل سان ملندي هئي. هوُ روزانو نه ايندو هو، ۽ نه وري گهڻو وقت ترسندو هو. سندس پوڙهو واپاري گهر ۾ سخت بيمار پيو هو. جيئن شهر وارن چيو ٿي، هوُ پوين پساهن ۾ هو ۽ هوُ سچ پچ متيا جي مقدمي هلڻ کان هڪ هفتو پوءِ مري ويو. سندس موت کان ڪي هفتا اڳ ۾، هن پنهنجي موت کي قريب ايندو ڏسي، پنهنجي پٽن، سندن زالن ۽ ٻارن کي مٿي گهرائي ورتو ۽ کين حڪم ڏنو، ته هوُ وري کيس ڇڏي نه وڃن. ان گهڙيءَ کان پوءِ، هن سختيءَ سان پنهنجي نوڪرن کي چئي ڇڏيو، ته هوُ گروشينڪا کي اندر نه ڇڏين، ۽ جيڪڏهن هوءَ اچي ته کيس سندس پيغام ڏين، ته "هوءَ وڏي حياتي ماڻي ۽ خوش رهي ۽ کيس وساري ڇڏي." پر گروشينڪا هر روز سندس احوال معلوم ڪرڻ لاءِ ماڻهو موڪليندي رهي.

"تون آخر اچي وئين؟" هنن پتن کي اچلائيندي چيو ۽ نهايت چاهه مان اليوشا کي ڪيڪاريائين. "مون کي ميڪزيمشڪا طعنو هڻندي ٿي چيو، ته تون نه ايندينءَ. مون کي ڪيترو نه تنهنجي ضرورت آهي. ميز جي پرسان ويهه. ڇا پيئندينءَ ..... ڪافي؟"

"هائو، تنهنجي مهرباني،" اليوشا ميز وٽ ويهندي چيو. "مون کي سخت بک لڳي آهي."

گروشينڪا رڙ ڪري چيو، ته "فينا، فينا، ڪافي." اها گهڻي وقت کان تنهنجي لاءِ تيار پئي آهي. ڪجهه مانيءَ جا ٽڪڙا به آڻ. اهو ڏسج ته اهي گرم هجن. توکي خبر آهي، ته انهن مانيءَ جي ٽڪرن تي اڄ چڱو خاصو گوڙ ٿيو هو. مان هنن کي ڪٽي، هن لاءِ جيل ڏي وئي هيس. تون اعتبار ڪندين، هن وٽي مون ڏانهن اچلائي ڇڏيا. هن انهن کي ڪائڻ نه ٿي گهريو. هن انهن مان هڪ کي زمين تي اچلائي ڇڏيو ۽ ان کي پيرن ۾ لتاڙڻ لڳو. مون کيس چيو، ته مان هيءُ واردن کي ڏيئي ٿي وڃان. جيڪڏهن تون انهن کي شام کان اڳ ۾ ڪائڻ نه ٿو گهرين، ته پنهنجي بد رفتاريءَ جي سزا ڏسندين. ائين چئي مان هلي آيس. خيال ڪر ته ٻيهر وري اسان ۾ جهڳڙو پيدا ٿي پيو آهي. هر بار جڏهن به اُتي مان وڃان ٿي، ته جهڳڙو پيدا ٿي پوي ٿو.

گروشينڪا ڪاوڙ مان تڪڙو تڪڙو ڳالهائيندي وئي. ميڪزيموف هڪدم ڪيس ڏنو ۽ چپن ۾ ڪجهه حجاب سان مشڪندو رهيو ۽ پنهنجون اکيون هيٺ ڪري ڇڏيائين.

"هن پيري اوهان ڇا تي جهڳڙو ڪيو؟" اليوشا ڪانئس پڇيو.

مون کي تہ ان جي ڪا بہ اميد نہ هئي. فقط ائين ئي. هوُ ان پول کان ٿهي ٿو. هن مون کي چيو، تہ "تو ان کي پاڻ وٽ ڇو رهايو آهي؟ تو وري هن کي پاڻ وٽ رهائڻ شروع ڪيو آهي. هوُ حاسد آهي، هوُ سڀ شيءِ سان حسد ٿو ڪري! ڇا ڪاڏو هجي ڇا نندِ گذريل هفتي هن ڪزما سان بہ اهڙي ريت حسد ٿي ڪيو."

"پر هوُ پول کي اڳ ۾ سڃاڻيندو هو ڇا؟"

هائو، پر ڳالهہ جو منڊ هيءُ آهي، تہ هوُ ابتدا کان ڪيس سڃاڻندو هو. پر هوُ اڄ اٿيو ۽ اُن بابت ڇينيڻ لڳو. اُن کي ورائي ڇوڻ ۾ شرم ٿو اچي. بيوقوف انسان! ريڪيٽن اُن وقت وٽس آيو ۽ مان ٻاهر نڪتيس. شايد هوُ ڪيس پريندو ٿو رهي. تون ڇا ٿو سمجهين؟" هن بي پرواهيءَ مان ڪيس چيو.

"هو توکان بيحد پريشان آهي."

"مان پاڻ خيال ڪريان ٿي، تہ ائين ٿي سگهي ٿو. ڇاڪاڻ تہ سپاٽي مقدمو رکيل آهي. مان وٽس وئي هيس، تہ سپاٽي لاءِ مون کي ڪجهہ چوي. ڇا لاءِ تہ مون کي خوف آهي، تہ سپاٽي الائجي ڇا ٿيندو. تون چوين ٿو تہ هوُ پريشان آهي، پر مان ڪيتري نہ پريشان آهيان. ۽ هوُ وري پول جون ڳالهيون ٿو ڪري! هوُ وڏو بيوقوف آهي. ڪيئن بہ هجي، هوُ اجا مڪزيمشڪا جو حاسد نہ بڻيو آهي."

"نوڪريءَ وارين ڇوڪرين لاءِ."

"پنهنجي زبان کي روڪ ميڪزيمشڪا، مان هاڻي ڪلڻ جي حال ۾ نہ آهيان. مان غصو محسوس ٿي ڪريان. هنن مانيءَ جي ٽڪرن تي پنهنجي نظر نہ وجهہ. مان توکي هنن مان ڪجهہ بہ نہ ڏيندس. هيءُ تنهنجي لاءِ ڇگا نہ آهن. نہ وري توکي وڊڪا (شراب جو قسم) مان ڪجهہ ڏيندس. مان هن جي خدمت ڪرڻ چاهيان ٿي. ڇڻ تہ مون کي يتيمخانو هلائڻو آهي." هوءِ ڪلڻ لڳي.

"مان تنهنجي مهربانيءَ جي لائق نہ آهيان. مان هڪ حقير شيءِ آهيان." ميڪزيموف چيو. سندس آواز روئڻهارڪو بڻجي ويو. توکي پنهنجي مهرباني انهن ماڻهن تي ڪرڻ گهرجي، جي تنهنجي لاءِ وڏيڪ ڪارآمد ٿين.

"اڙي ميڪزيمشڪا، هر انسان ڪارآمد آهي. اسان ڪهڙي ريت چئي سگهون ٿا، تہ هي وڏيڪ ڪارائتو آهي. چڱو ٿئي ها، تہ هن پول جو وجود ئي نہ هجي ها. خيال ڪر اليوشا، هوُ پڻ اڄ بيمار ٿي پيو آهي. ان کي بہ ڏسڻو اٿم. ڪجهہ مانيءَ جا ٽڪرا ڪيس

بہ موڪلڻا اٿم. مان تہ ڪيس ڪجھ بہ نہ موڪليندي آهيان. پر مستيا مون کي ان جو گنهگار تو سمجهي. ان ڪري مان هاڻي ڪيس ڪجھ موڪليان ٿي. اجهو فينا کي هٿ ۾ ڪو خط آهي. هائو. هيءُ ان پول جو آهي. وري ڪجھ عرض تو ڪري!"

پان مسيالووچ. سڄ پڄ هڪ طويل. تفصيل وار. وڏي آب و تاب سان ڪيس هڪ خط ۾ لکي موڪليو هو. جنهن ۾ هن ڪيس عرض ڪيو هو. تہ ٽي روبل قرض طور ڏياري موڪلي. خط ۾ هڪ رسيد بہ هئي. جنهن ۾ لکيل هو. تہ هو اها رقم ٽن مهينن ۾ موٽائي ڏيندو. هن تي پان وربليوسڪي جي صحيح بہ هئي. گروشينڪا وٽ پنهنجي اڳوڻي عاشق جا اهڙا ڪيترائي خط رسيدن سان گڏ سندس بيماريءَ واري وقت ۾. ٻئي پول سندس عيادت لاءِ بہ آيا هئا. پهريون خط جو گروشينڪا کي. ڪانئن مليو. اهو ڪافي طويل هو. هو هڪ وڏي پيپر تي لکيل هو ۽ ان تي سندن خاندااني مهر جو نشان هو. هو ايترو تہ منجهيل ۽ نظر جي انداز ۾ لکيل هو. جو گروشينڪا ان جي اڌ پڙهڻ کان پوءِ. ڪک تي پئي ۽ ان کي اچلائي ڇڏيائين. ان مان هوءَ کو بہ مطلب نہ ڪڍي سگهي. ان کان پوءِ. هوءَ خطن ڏي گهٽ ڌيان ڏيڻ لڳي. پهرئين ڏينهن جي خط اچڻ کان پوءِ. وري بي ڏينهن تي ڪيس خط پهتو. جنهن ۾ پان مسيالووچ ڪيس لکيو هو. تہ ڪيس توري وقت لاءِ بہ هزار روبل قرض طور ڏي. گروشينڪا هن خط کي. جواب ڏيڻ کان سواءِ اچلائي ڇڏيو. ان کان پوءِ. مسلسل خط ايندا رهيا. ڏهاڙي هڪ وڏي آب و تاب وارا ۽ نظر جي انداز وارا. پر انهن ۾ قرض لاءِ جا طلب ڪئي وئي هئي. اها آهستي آهستي گهٽجي وڃي سؤ روبل تي پهتي هئي. وري پنجويهہ ۽ ڏهہ تي وڃي پهتي. آخري خط. جو گروشينڪا کي مليو. ان ۾ ٻنهي پولن. ڪانئس فقط روبل جي طلب ڪئي هئي ۽ ان سان گڏ رسيد بہ هئي. جنهن تي ٻنهي جي صحيح موجود هئي.

اُن کان پوءِ اوچتو گروشينڪا کي متس افسوس ٿيڻ لڳو. منهن انڌيري هوءَ سندن رهڻ واريءَ جاءِ ڏانهن هلي وئي. هن ڪيس مفلسي ۾ مبتلا ڏٺو ۽ بلڪل برباد ٿيل. نہ وٽن ڪاڏو هو. نہ ٻارڻ. نہ سگريٽ. جاءِ جي مالڪياڻيءَ جا مقروض. بہ سؤ روبل جي ماڪرو ۾ هنن مستيا کان قريا هئا. هاڻي غائب هئا. پر گروشينڪا کي ڏسي حيرت لڳي. تہ سندن شان ۽ شوڪت ۽ خودداريءَ ۾ ڪو بہ فرق نہ آيو هو. سندن گفتگوءَ ۾ بہ اهائي بي پرواهيءَ ۽ شان موجود هئي. گروشينڪا فقط ڪلي ۽ پنهنجي اڳئين محبت ڪرڻ واري کي ڏهہ روبل ڏنائين. ان کان پوءِ هن ڪلندي مستيا کي سڄي حقيقت ٻڌائي ۽ هو ان وقت حاسد نہ ٿي ڏنو. پر ان کان پوءِ پول گروشينڪا سان تعلقات رکندا آيا ۽ روزانو ڪجھ نہ ڪجھ طلب ڪندا آيا ۽ هوءَ بہ ڪين توري

ٿوري رقم موڪليندي ٿي رهي. هن واقعي کي مِتيا پنهنجي دماغ ۾ جاءِ ڏني هئي ۽ خطرناڪ طرح سان حاسد بڻجي پيو هو.

"هڪ بيوقوف وانگر، مان وٽس ويندي. هڪ منٽ لاءِ رستي ۾ مِتيا کي ڏسڻ لاءِ ويس، ڇاڪاڻ ته منهنجو پول پڻ بيمار هو. " گروشينڪا وري پنهنجي اعصابي تيزيءَ سان ڳالهائڻ شروع ڪيو. مان ڪلندي مِتيا کي هيءَ حقيقت ٻڌائيندي رهيس. مان ڪيس چيو ته" مون کي عجب لڳو ته، منهنجي پول کي اهو خوش ڪندڙ خيال هو ته مان ان کان متاثر ٿي ويندس ۽ ان سان شادي ڪندس! مِتيا قسم ڪائيندي ٽپو ڏئي اٿيو..... ان کري مان هاڻي کين مانيءَ جا ٽڪرا موڪليندس! فينا اها ننڍڙي ڇوڪري موجود آهي، جنهن کي هنن موڪليو هو؟ ڪيس هيءُ ٿي روبل بہ ڏي ۽ ٻارنهن کن مانيءَ جا ٽڪرا بہ. ڪيس چوءِ ته هيءُ شيون ان ڏي ڪٿي وڃي ۽ تون اليوشا، يقين سان مِتيا کي ٻڌائج، ته مان ان ڏي مانيءَ جا ٽڪرا موڪليا آهن."

اليوشا مشڪندي ڪيس چيو، ته مان ڪيس ڪجهہ بہ نہ ٻڌائيندس."

"اڙي، تون سمجهين ٿو، ته هوُ هن کي ٻڌي ناخوش ٿيندو ۽ هوُ حاسد آهي. پر ڪيس ان جي ڪابہ پرواهہ نہ آهي." گروشينڪا آرزده ٿي چيو. "هو هروپرو حسد ٿو ڪري."

"هروپرو"، اليوشا ڪانئس پڇيو.

"مون توکي ٻڌايو، ته تون بيوقوف آهين، اليوشا. تون داناءَ هوندي بہ ڪيس نہ ٿو ڄاڻين. مون کي هن لاءِ ڪابہ ذهني ڪوفت نہ ٿي ٿئي ته هوُ مون جهڙي ڇوڪريءَ لاءِ حاسد آهي. مون کي ذهني تڪليف پهچي ها، جيڪڏهن هوُ حسد نہ ڪري ها. مان پڻ ايئن آهيان. مان پاڻ حاسد ٿي سگهان ٿي، پر مان حسد نہ ٿي ڪريان. مون وٽ هڪ خوفناڪ دل آهي. مان توکي ٻڌايان ٿي، ته هوُ هاڻي ڪنهن مقصد کان حاسد آهي. ڇا مان انڌي آهيان؟ ڇا مان ڏسي نہ ٿي سگهان؟ هن مون سان هاڻي ان عورت ڪيٽرينا بابت ڳالهائڻ شروع ڪيو، ته هوءَ هيئن بہ آهي ۽ هونءَ بہ آهي. هن ڪيئن نہ، هن جي لاءِ ماسڪو کان ڊاڪٽر گهرايو آهي، ته هوُ مقدمي ۾ ڪيس بچائي. ان کان سواءِ وڪيل، جو سندس مقدمي جي پيروي ڪري، جو بيحد هوشيار آهي. مان سمجهان ٿو ته هوُ هن سان محبت ٿو ڪري. جيڪڏهن هو منهنجي سامهون سندس تعريف ٿو ڪري، ته هيءَ سندس لاءِ وڏيڪ شرمندگيءَ جو باعث آهي! هوُ مون سان خراب هلت هلي رهيو آهي. هن مون کي ٻاهر ڪڍڻ لاءِ حملو ڪيو. مان پهريائين غلطي ۾ هيس، ان کري هن مون تي سڀ ڪجهہ اڇلائي ڇڏيو. معلوم ٿئي ٿو، ته هوُ ڄڻ چئي رهيو آهي، ته تون منهنجي سامهون پنهنجي پول سان گڏ هئين، ان کري مان ڪيٽرينا تي ڪوبہ ڏوهہ ڏيئي نہ ٿو سگهان. هوُ چاهي ٿو ته سڄو ڏوهہ منهنجي مٿان

اچلائي وجهي. هن ڪنهن مقصد سان مون تي حملو ڪيو آهي، مان توکي ٻڌايان ٿي، ته مان وري....."

گروشينڪا پنهنجي جملي کي پورو ڪري نه سگهي، ته هوءَ ڇا ڪندي. هن رومال ۾ پنهنجي منهن کي لڪايو ۽ سڏڪن ۾ پئجي وئي.

اليوشا ڪيس مضبوطيءَ سان چيو ته "هوُ ڪيٽرينا ايونونا سان محبت نه ٿو ڪري."

"ڪهڙي خبر هوُ ساڻس محبت ڪري ٿو يا نه؟ مان ان کي پاڻهي معلوم ڪري وٺندس. "سندس آواز ۾ تحڪماڻو انداز هو ۽ هن منهن تان رومال کي ڪڍي ورتو. سندس منهن سُڄي ويو هو. اليوشا ڏک مان ڪيس ڏٺو، ته نرم ۽ خوشي واري چهري جي بجاءِ، هاڻي سُڄيل ۽ نفرت واري تي ڏٺي.

"هيءَ بيوقوفي ڪافي آهي." هن اوچتو فيصلي واري انداز ۾ چيو. "اليوشا پيارا، مان توڏي انهيءَ لاءِ نياپو نه موڪليو هو. سياڻي آخر ڇا ٿيندو؟ اها ڳالهه مون کي پريشان ڪري رهي آهي! مان سڀ ڏي نهاريان ٿي، پر ڪو به هن ڳالهه ڏي توجهه نه ٿو ڏئي. ڪو به ان جي پرواهه نه ٿو ڪري. ڇا تون به ان جي لاءِ ڪو خيال ڪرين ٿو؟ سياڻي هن تي مقدمو هلندو، جنهن جي توکي خبر آهي. مون کي ٻڌاءِ، ته ان تي ڪيئن مقدمو هلندو؟ توکي خبر آهي ته اهو نوڪر هو، جنهن ڪيس قتل ڪيو هو! خدايا! ڇا هوُ، هن نوڪر جي بجاءِ ڪيس ئي سزا ڏيندا. ڪو به سندس طرفداري نه ڪندو؟ هنن ته ان نوڪر کي ڪابه تڪليف نه ڏني آهي، ايئن آهي نه! هوُ ڪيس تڪليف ڏيندا؟"

اليوشا هيءَ ٻڌي فڪر ۾ پئجي ويو ۽ ڪيس چوڻ لڳو، ته "هن ڪان نهايت سختيءَ سان آڏي پڇا ڪئي وئي آهي، پر هر ڪو هن نتيجي تي پهتو آهي، ته هوُ ڏوهي نه آهي. هو هاڻي سخت بيمار آهي، هوُ بيماريءَ جي هن حملي ڪان اڳ ۾ به بيمار رهندو ٿو اچي. هوُ سچ پچ بيمار آهي."

"اڙي پيارا! تون پاڻ وڪيل ڏي نه ٿو وڃي، ڪيس سڄي حقيقت ڪان آگاهه ڪرين؟ ڪيس ٽن هزارن روبل تي پيٽرسبرگ مان گهرايو ويو آهي. ماڻهو ته ايئن ٿا چون."

"اسان اهي ٽي هزار گڏجي ڪڍيا آهن، ايون، ڪيٽرينا ايونونا ۽ مان. پر هن ڊاڪٽر جي لاءِ به هزار روبل پاڻ ڏنا آهن ۽ ڪيس ماسڪو گهرايو اٿائين. وڪيل فٽيوڪووچ وڏيڪ وٺي ها، پر هيءُ مقدمو سڄي روس ۾ مشهور ٿي ويو آهي. هيءُ مقدمو سيني رسالن ۽ اخبارن ۾ اچي چڪو آهي. فٽيوڪووچ، هيڏي اچڻ لاءِ، هن سبب ڪان تيار ٿي چڪو آهي. مان ساڻس مليو آهيان."

گروشينڪا ڪانئس انتظار مان پڇيو، ته "ڇا تو هن سان ڳالهايو به آهي؟"

"هن مون کي ڏيان سان ٻڌو، پر ڪو به جواب نه ڏنائين. هن مون کي ٻڌايو ته هوُ پنهنجي راءِ کي قائم ڪري چڪو آهي. پر هن هيءُ انجام ڪيو، ته هوُ منهنجي لفظن کي به زيرغور رکندو."

"زيرغور! هيءُ دغاباز آهن! هيءُ سيئي ڪيس برباد ڪري ڇڏيندا. هن ڊاڪٽر کي ڇو گهرايو آهي؟"

"هڪ ڄاڻوءَ جي حيثيت ۾. هوُ ثابت ڪرڻ گهرن ٿا، ته مِتيا پاڳل هو. هن جو ڪجهه ڪيو آهي، ان لاءِ ڪيس خبر ئي نه پئي سگهي هئي، ته هوُ ڪو خون ڪري رهيو آهي." اليوشا ڏيرج سان مشڪيو. "پر مِتيا، هن کي ڪڏهن به قبول نه ڪندو."

"هائو، پر اها ته سچي ڳالهه ٿي پوندي ته هن، ڪيس قتل ڪيو آهي!" گروشينڪا بلند آواز سان چيو. "هوُ پاڳل هو ۽ پوريءَ ريت پاڳل هو. پر هيءَ سچي منهنجي غلطي هئي. ڪيڏي نه مان بدبخت آهيان! بيشڪ هن اهو ڪم ڪيو آهي! هوُ سڀ هن جي خلاف آهن. سڄوئي شهر! رڳو فينا جي زباني به هيءُ ثابت ٿي ڪري، هن اهو ڪم ڪيو آهي. دڪان جي ماڻهن، آفيسرن ۽ هوٽل جي ماڻهن جي به ساڳي ڳالهه آهي. مان ماڻهن کي ايئن چوندي ٻڌو آهي. سڀيئي سندس خلاف آهن. سڀئي سندس خلاف دانهون ڪري رهيا آهن."

"هائو، هن مقدمي جي لاءِ وڏو اجتماع آهي. جا نهايت خطرناڪ ڳالهه آهي." اليوشا ڏڄندي چيو.

"گريگري ۽ وسيلووچ، پنهنجي ڪهاڻيءَ تي مضبوطي سان قائم آهن، ته دروازو کليل هو. هو زور تو ڏئي ته هن ڪيس ڏنو هو. منجهس ڪابه تبديلي نه آئي آهي. مان پاڻ وئي هيس ۽ ساٿس ڳالهايو هيم. هوُ هن معاملي ۾ بي رخو به آهي."

"هائو، اهائي ان جي خلاف زبردست شاهدي آهي." اليوشا چيو.

"مِتيا جي بابت ته هوُ پاڳل آهي، يقيناً هاڻي هو ايئن پيو نظر اچي. گروشينڪا خاص انتظار ۽ پراسرار نموني ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو. اليوشا توکي خبر آهي، ته مان گهٽي وقت کان چاهيو ٿي، ته توسان ان بابت ڳالهايان. مان هر روز وٽس ويندي آهيان ۽ ان وقت عجب ڪائيندي رهندي آهيان. مون کي هاڻي ٻڌاءِ، ته تون ڇا ٿو سمجهين ته هاڻي هوُ ڪهڙين ڳالهين بابت سوچيندو هوندو؟ ڳالهائيندو ۽ ڳالهائيندو رهي ٿو. ۽ ان مان ڪو به نتيجو نه ٿو نڪري. مان حيرت ۾ پئجي ويس. هو ڪجهه دانائي جي ڳالهه ڪري رهيو هو، پر مان پنهنجي بيوقوفي جي باعث ان کي سمجهي نه سگهيس. فقط اهو ته هن اوچتو ڪنهن ٻار بابت ڳالهائڻ شروع ڪري ڏنو. اهو ذڪر ڪنهن ٻار جو. هي ٻار ڇو مفلس آهي؟ هن چيو. انهيءَ ٻار جي لاءِ ئي

تہ مان هاڻي سائيبريا ويندس. مانِ قاتل نہ آهيان. پر مان سائيبريا ضرور ويندس! هن جو مطلب ڇا هو؟ ڪهڙو ڇوڪرو؟ مان سڄي حياتيءَ ۾ سندس اهڙيءَ گفتگو نہ ٻڌي آهي. جڏهن هن ايئن ڇيو، تہ مان فقط رنيس. ڇاڪاڻ تہ هن انهن لفظن کي نهايت عمدي ريت ادا ڪيو هو. هُو بہ روئڻ لڳو ۽ مان بہ روئڻ لڳيس. هن اوچتو مون کي چميو ۽ منهنجي متان صليب جو نشان ٺاهيائين . اليوشا، هن جو مطلب ڇا هو؟ مون کي ٻڌاءِ. اهو ڇوڪرو ڪير آهي؟

"اهو ريڪٽن آهي، جو ڪيس روزانو ڏسڻ ويندو آهي." اليوشا مشڪيو. "جيتوڻيڪ .... هيءُ عمل ان جو نہ آهي. مان ڪالهہ مِتيا سان نہ مليو هوس. مان اڄ ساڻس ملندس."

"نہ اهو ريڪيٽن نہ آهي. اهو سندس ڀاءُ ايون فيودورپاولووچ آهي، جو ڪيس پريشان ڪندو رهي ٿو. ان جي آمدورفت جي ڪري هيءُ سڀ ڪجهہ ٿيوآهي." گروشينڪا ڳالهائڻ تہ شروع ڪيو، پر جلدي خاموش ٿي وئي. اليوشا ڪيس عجب مان نهاريو. "ايون وجي ٿو. ڇا هو ڪيس ڏسڻ لاءِ ويو هو؟ مِتيا ڪيس پاڻ ٻڌايو هو، تہ هو وٽس هڪ پيرو بہ نہ ويوآهي."

"ها، ها، مان ڪهڙي قسم جي ڇوڪري آهيان، مان سڀني ڳالهين کي ظاهر ٿي ڪري ويهان!" هوءَ اوچتو پريشان ٿي وئي ۽ سندس رنگ ڳاڙهو ٿي ويو. ترس اليوشا، بس ڪر. جيئن تہ مان سڀ ڳالهيون ٻڌائي چڪي آهيان، مان سڄي حقيقت ٻڌائيندس. هُو وٽس بہ پيرا ويو آهي. پهريون دفعو تہ هُو وٽس سنئون سڌو پهچي ويو هو. هُو ماسڪو کان تيزيءَ سان هت پهچي ويو هو. مان بيمار پوءِ ٿي هيس. هفتو کن ٿيو، تہ وري ساڻس ٻيو پيرو بہ مليو هو. هن مِتيا کي چيو هو، تہ هُو ان بابت توکي نہ ٻڌائي، پوءِ ڪهڙي بہ ضرورت ڇو نہ هجي، پر ٻين کي نہ ٻڌائي. حقيقت ۾ هُو هتي رازدارانہ آيو آهي."

"اليوشا ويهي رهيو ۽ خيالن ۾ گم ٿي ويو. هُو ڪجهہ سوچي رهيو هو. هن خبر متس وڏو اثر وڌو هو.

"ايون، مون سان مِتيا جي مقدمي بابت ڪجهہ بہ نہ ڳالهايو هو." هن آهستگيءَ سان چيو. "گذريل ٻن مهينن بابت، هن مون سان، نهايت تورو ڳالهايو آهي. جڏهن بہ مان ساڻس ملڻ ويو آهيان، تہ هُو منجهيل نظر آيو آهي. ڇڻ تہ منهنجو وٽس وڃڻ، ڪيس پسند نہ آهي. ان ڪري مان وٽس ٿي هفتا اڳ ويو هوس ۽ وري نہ ويو آهيان. هاڻ..... جيڪڏهن هُو وٽس هڪ هفتو اڳ ويو آهي..... تہ پوءِ يقيناً مِتيا جي حالت ۾ تبديلي آئي هوندي."

"منجهس ضرور تبديلي آئي هوندي." گروشينڪا قبوليت ڏيندي چيو.

"وٽن ڪو راز آهي، وٽن ڪو راز آهي، مِتيا مون کي پاڻ ٻڌايو هو. هيءُ ڪو اهڙو راز آهي، جنهن کان مِتيا ۾ بيقراري پيدا ٿي آهي. ٻي صورت ۾ هوُ اڳ ۾ نهايت ڪلمڪ هو. سچ پچ هاڻي به هو خوش آهي. پر جڏهن هوُ هيئن پنهنجي مٿي کي لوڏي ٿو ۽ تيز قدمن سان ڪمري ۾ گهمندي پنهنجي سڄي هٿ سان نراڙ جي سڄي پاسي جي وارن کي ڇڪي ٿو، تڏهن سمجهڻ ۾ اچي ٿو، ته ڪيس ڪا پريشاني آهي. مان ڄاڻان ٿي! هوُ اڳ ۾ بيحد خوش هو، جيتوڻيڪ اڄ به خوش آهي."

"پر تو چيو ته هوُ پريشان هو."

"هائو، هوُ پريشان ٿي ڏنو، پر ان هوندي به ڪلمڪ. هوُ هڪ منٽ لاءِ جوش ۾ اچي ٿو ۽ وري ڪلمڪ بڻجي ٿو ۽ وري جوش ۾ اچي ٿو. اليوشا سچ پچ مون کي هيءُ ڏسي حيرت ٿي ٿئي. ڪا خطرناڪ شيءِ مٿس ضرور لٽڪندي نظر اچي ٿي. هوُ ڪڏهن ڪڏهن ته هنن نازڪ معاملن تي ڪلي ٿو، چڙ ته هوُ پاڻ ٻار آهي."

"ڇا سچ پچ، هن توکي ايئن چيو هو، ته ايون بابت مون کي ڪجهه به نه ٻڌائج؟ ڇا توکي هن چيو هو ته هن کي نه ٻڌائج؟"

"هائو، مون کي هن چيو هو ته هن کي نه ٻڌائج. اهو تون ئي آهين، جنهن کان مِتيا کي خوف ٿو ٿئي. ڇاڪاڻ ته هيءُ راز آهي. هن چيو ٿي، ته هيءُ راز آهي. پيارا اليوشا هن ڏي وڃ، ۽ معلومات ڪر ته اهو راز ڪهڙو آهي؟ پوءِ اچي مون کي ٻڌاءِ." گروشينڪا اوچتي انتظار کان ڪيس ليلائي چيو. "تون پنهنجي دل کي مطمئن رک، توڙي جو منهنجي لاءِ ڪا بدترين خبر چو نه هجي. انهيءَ ئي حقيقت لاءِ مان توڏي ماٺهو موڪليو هو."

"تون سمجهين ٿي ته اهو تنهنجي بابت آهي؟ جيڪڏهن ايئن هجي ها، ته هوُ توکي ڪڏهن به نه ٻڌائي ها، ته ڪو راز آهي!"

"مون کي خبر آهي، شايد هوُ مون کي اهو راز ٻڌائڻ گهري ٿو، پر سندس همت نه ٿي ٿئي، پر مون کي خبردار ڪري ٿو. ڪو راز آهي، جو هوُ مون کي ٻڌائڻ گهري ٿو. پر هوُ مون کي نه ٻڌائيندو ته ڇا آهي؟"

"تون پاڻ ڇا ٿي سمجهين؟"

"مان ڇا ٿي خيال ڪريان، اها منهنجي پڇاڻي آهي. مان اهوئي خيال ڪريان ٿي. هي ٿيئي، منهنجي انت آٿڻ لاءِ سوچي رهيا آهن، ڇاڪاڻ ته ڪيٽرينا انهن سان شامل آهي. هيءُ سڀ ڪيٽرينا جي سبب ڪان آهي. هوءَ ئي هيءُ ۽ هو آهي ۽ مان نه آهيان. هيءُ سڀ ڳالهيون هوُ اڳ ۾ ڪري رهيو آهي. ۽ مون کي خبردار ڪندو رهي

تو. هوُ منصوبو ناهيندو رهي تو، ته مون کي اِچلائي ڇڏي. اهوئي سڄو راز آهي. هنن اهو منصوبو گڏجي ناهيو آهي. هيءُ ٽئي. مستيا، ڪيٽرينا ۽ ايون فيودورپاولووچ. اليوشا، مان گهڻي وقت کان چاهيو تي. ته توکي هيءُ ٻڌايان. هڪ هفتو، هن اڳ ۾ مون کي چئي ڏنو، ته ايون ڪيٽرينا سان محبت ڪري رهيو آهي، ڇاڪاڻ ته هو اڪثر ڪيس ڏسڻ لاءِ ويندو آهي. هن مون کي اهو سچ ٻڌايان؟ تون پنهنجي ضمير موجب مون کي ٻڌاءِ، ٻڌاءِ پوءِ ڪٿي ڇو نه بدترين هجي.

"مان توسان ڪوڙ نه ڳالهائيندس. مان خيال ڪريان تو، ته ايون، ڪيٽرينا ايونونا سان محبت نه تو ڪري."

هائو، مان به اِيئن ئي خيال تي ڪيو. هوُ مون سان ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهي، بي شرم، فريبي. اهائي حقيقت آهي! هاڻي وري مون تي حاسد تي رهيو آهي، جيئن پوءِ مون تي سڄوئي ڏوهه اُچلائي وجهي. هوُ بيوقوف آهي ۽ جو ڪجهه به ڪري رهيو آهي، ان تي هوُ پردو وجهي نه تو سگهي. هوُ هاڻي ظاهر تي پيو آهي، تون ڄاڻين تو..... پر مان هن راز کي ظاهر ڪنديس، تون اعتبار تي ڪرين، ته مون قتل ڪيو آهي، هن پاڻ اِيئن چيو. هن مون کي اِيئن چيو. هي مون کي ان بابت ملامت ڪندو رهيو. خدا ڪيس معاف ڪري. تون ترس. مان مقدمي جي پيروي وقت، ڪيٽرينا سان نبرنديس ۽ ان وقت ئي ڪجهه چئي سگهنديس..... مان سڀ ڪجهه ان وقت ٻڌائيندس."

هوءَ وري سخت رودن ۾ پئجي وئي.

"هيءُ مان توکي يقين سان ٻڌايان تو، گروشينڪا!" اليوشا اُتندي چيو ته "پهريائين ته هوُ توکي پيار ڪري تو، دنيا ۾ ڪنهن ٻي کان توکي وڌيڪ پيار ڪري تو، فقط مون تي اعتبار ڪرڻ گهرجي. مان اهو ڄاڻان تو. ٻي ڳالهه هيءَ آهي ته مان نه تو چاهيان، ته ڪانئس سندس راز جو تجسس ڪريان، پر جيڪڏهن اڄ هن مون کي پنهنجو پاڻ ٻڌايو، ته مان ڪيس سنئون سڌو ٻڌائيندس ته مان توسان انجام ڪيو آهي ته توکي سموري حقيقت ٻڌائيندس. ان کان پوءِ مان اڄ تو وٽ ايندس ۽ توکي ٻڌائيندس. مون کي فقط هي عجب تو لڳي ته..... ڪيٽرينا جو هن سان ڪو به واسطو نه آهي ۽ اهو راز ڪو ٻيو آهي. مون کي انُجي پڪ آهي. هن جي ته ڪيٽرينا ايونونا سان ڪا مناسبت ئي نه آهي. مون کي ته اِيئن نظر تو اچي، حال خدا حافظ اليوشا ساڻس هٿ ملايو. گروشينڪا اڃا تائين روئي رهي هئي. هن ڏٺو ته ڪيس توري تسلي اچي وئي هئي. پر اهو چڱو ٿيو، جو هن پنهنجي ڏک کي ٻاهر ڪڍيو. ڪيس ڏک پئي ٿيو، ته هن ڏک جي حالت ۾، هوُ ڪيس ڇڏي رهيو آهي، پر هوُ تڪڙ ۾ هو. ڪيس اڃا گهڻيئي ڪم ڪرڻا هئا.

باب پيو

زخمي پير

سڀ کان مقدم اها ڳالهه هئي، ته هوُ خاتون هائلڪوف جي گهر وڃي ۽ هوُ تڪڙو تڪڙو اوڏانهين روانو ٿيو. ڇاڪاڻ ته هن چاهيو ٿي، ته مِتيا وٽ پهچڻ ۾ دير نه ٿئي. خاتون هائلڪوف ٽن هفتن کان بيمار هئي. سندس پير ڪنهن سبب جي ڪري سڄي پيو هو. جيتوڻيڪ هوءَ بستري داخل ته نه هئي، پر سڄو ڏينهن ڪرسيءَ ۾، ٽيڪ ڏيئي، پنهنجي خلوت گاهه ۾ ويٺي ٿي رهي. سندس صورت موهيندڙ ۽ آرائش واري ٿي ڏٺي. اليوشا هڪ پيري معصوماڻي حيرت سان ڪيس ڏٺو هو، ته باوجود بيماريءَ جي خاتون هائلڪوف چڱي پوشاڪ ۾ ٿي ڏٺي. مثلاً: پنهنجي زلفن کي ربن (پٽيءَ) سان ٿي ٻڌائين، ويڪرو ۽ دل ڇڪيندڙ پهراڻ ٿي ڍڪيائين. سندس دلڪش ڏيکاءَ مان ٿورو شهبو ٿي پيو. جيتوڻيڪ هن عيش ۽ عشرت جي انديشن کي گهٽو وقت اڳي دل مان ڪڍي ڇڏيو هو. گذريل ٻن مهينن کان نوجوان آفيسر پروهيٽن لاڳيتو سندس گهر ۾ ملاقاتي بڻجي چڪو هو.

اليوشا کي چئن ڏينهن کان نه گهرايو ويو هو ۽ هن سڏو لزيءَ وٽ وڃڻ ٿي گهريو. هن ساڻس ڳالهائڻ ٿي گهريو. ڇاڪاڻ ته لزي اڳئين ڏينهن تي ساڻس ملڻ لاءِ پنهنجي نوڪرياڻي موڪلي ڏني هئي ۽ ساڻس ڪا ضروري گفتگو ڪرڻي اٿس. اهو هڪ اهڙو عرض هو، جو ڪنهن حد تائين اليوشا جي دلچسپين سان ڳنڍيل هو. پر جڏهن خادم لزي وٽ سندس نالو ورتو تڏهن، خاتون هائلڪوف ڪنهن کان اهو ٻڌي ورتو ۽ هن هڪدم ڪيس چوائي موڪليو، ته هڪ منٽ لاءِ وٽانئس ٿي وڃي. اليوشا خيال ڪيو، ته چڱو ٿيندو ته پهريائين ساڻس نبري اچي. ٻي حالت ۾ هوءَ بار بار پئي ان ڏي ماڻهو موڪليندي. خاتون هائلڪوف هڪ ڪوچ تي ليٽي پئي هئي. هوءَ خاص طرح عمدي لباس ۾ هئي ۽ سندس جذباتي جوش منجهانئس ظاهر ٿي ڏٺو. هن اليوشا سان گرم جوشيءَ مان ڪيڪار ڪئي.

زمانو گذريو، زمانو، برابر زمانو، جو اوهان کي ڏٺو آهي! سڄو هفتو گذري ويو، تون ان کي خيال ۾ ته آڻ. اڙي تون چار ڏينهن اڳ ۾ هتي آيو هئين، يعني اربع جي ڏينهن. تون لزيءَ سان ملڻ آيو آهين. تون ايئن چاهيندو هوندين، ته ٻين تي هلي، سندس ڪمري ۾ ترڪي وڃي، جيئن مون کي خبر نه پوي. منهنجا عزيز اليڪسي فيودورپاولووچ جيڪڏهن توکي اها خبر پوي، ته مان هن جي لاءِ ڪيتري قدر پريشان آهيان، پر مان ان کي ڇڏي ٿي ڏيان ۽ پوءِ جي لاءِ ٿي رکان. عزيز اليوشا، مان پنهنجي

لزي کي توکي پوريءَ ريت سپرد ٿي ڪريان. مربي زوسيما جي موت کان پوءِ، خدا! سندس روح کي آرام ڏي (هن ان وقت پنهنجي مٿان صليب جو نشان ناهيو) مان توکي راهب سمجهندي آهيان، جيتوڻيڪ تون نئين لباس ۾ نهايت دلڪش ٿو لڳين. هن ملڪ جي حصي ۾ تو اهڙو درزي ڪٿان هٿ ڪيو آهي؟ نه نه، اها ڪا مکيه ڳالهه نه آهي. اها پوءِ به ڪبي. مون کي هن لا. معاف ڪج. جو مان ڪڏهن ڪڏهن توکي اليوشا سڏيندي آهيان. مون جهڙي پوڙهي عورت کي اها آزادي هئڻ ڪپي. هوءَ نهايت وڻندڙ نموني ۾ مشڪي. "پر اهي ڀالهيون به ٻوءِ ٿينديون. مکيه ڳالهه آهي، ته ڪنهن ضروري ڳالهه کي نه وسارجي. مهربانيءَ ڪري پاڻ تون انهن ڳالهين جيءَ يادگيري ڏيار. جڏهن مان ڪنهن گفتگوءَ کي شروع ڪريان، ته هڪدم مون کي چئي ڏي ته هي ضروري شيءِ اهي؟ اڙي مان هاڻي ڪيئن نه ڄاڻان ٿي ڪهڙي شيءِ ضروري آهي؟ جڏهن کان لزي، پنهنجي انجام کي واپس ورتو آهي، هوُ ٻاراڻو انجام، اليڪسي فيودورپا، روچ ته هوءَ توسان شادي ڪندي. هن مان تو سمجهيو هوندو ته هيءُ سڀ بيمار ڇوڪري جو هوس هو. جا ڪيتري وقت تائين ڪرسي ۾ قابو ٿي رهي. خدا جو شڪ هو هوءَ هاڻي گهمي سگهي ٿي. نئون ڊاڪٽر، جنهن کي ڪٽيا، تنهنجي بد قسمت ڀاءُ جي لاءِ ماسڪو مان گهرايو آهي، جو سياڻي مقدمي ۾ پيش ٿيندو.... پر سياڻي جو ذڪر ڇا لاءِ؟ مان ته سياڻي جي خيال کان اڄ ئي مرڻ لاءِ تيار آهيان..... هن مونجهاري کان مرڻ لاءِ تيار آهيان..... اهو ڊاڪٽر ڪالهه اسان سان هو ۽ هن لزيءَ کي ڏٺو هو..... مان ڪيس هن تپاس لاءِ پنجاهه روبل ڏنا هئا. پر اها به ڳالهه نه آهي. توکي خبر آهي ته مان سڀ ڪنهن شيءِ کي گڏ ڪري رهي آهيان ۽ مان ايتري تڪڙ ۾ آهيان. مان ڇو ايتري تڪڙ ۾ آهيان؟ مان ان کي سمجهي نه ٿي سگهان. اها نهايت خطرناڪ ڳالهه آهي، جو مان هاڻي سڀ ڪنهن شيءِ کي سمجهڻ کان قاصر آهيان. هر ڪا شيءِ مون کي شڪي ٿي نظر اچي. مون کي خوف ٿو ٿئي ته تون به منهنجي گفتگوءَ کان ايترو ته ڪڪ ٿي پوندين، جو ٽپو ڏئي هليو ويندين ۽ اهوئي. مان توکان ڏسنديس." ايئن چئي هن يوليا کي ڪافي آڻڻ لاءِ چيو.

اليوشا تڪڙ مان سندس شڪريو بجا آندو ۽ ڪيس چيائين، ته هوُ هاڻي ڪافي پي آيو آهي.

"ڪٿي؟"

"اگرافينا اليگزينڊروونا وٽ."

"انهيءَ وٽ..... انهيءَ عورت وٽ؟ افسوس اهو آهي، جنهن سڀ جي مٿان تباهي آڻي وڌي آهي، ان جي تون ڪافي پي آيو آهين! مان جيتوڻيڪ ان بابت ڪجهه

بہ نہ ٿي ڄاڻان. ماڻهو چون ٿا، تہ هوءَ هاڻي درويش بڻجي وئي آهي، جيتوڻيڪ اهو دير سان ٿيو. ڪيس اڳ ۾ ئي بڻجڻ ڪپندو هو. هاڻي درويشي ڪهڙي ڪم جي؟ اليڪسي فيودورپاولووچ، چپ ڪر، مون کي توسان ايترو گهڻو ڳالهائڻو آهي، جو سمجهان ٿي تہ ڪجهہ بہ چوڻو نہ آهي. هيءُ خطرناڪ مقدمو..... مون کي اتي وڃڻو پوندو. مان ان جي لاءِ تياري ڪري رهي آهيان. مان پاڻ کي ڪرسيءَ ۾ ڪٽائي بہ اتي پهچنديس ۽ اتي ويهنديس. مون سان گهڻائي ماڻهو هوندا ۽ توکي خبر آهي، تہ مان انهيءَ مقدمي ۾ شاهد آهيان. مان اتي ڪيئن ڳالهائينديس، ڪيئن ڳالهائينديس؟ مون کي خبر نہ آهي، تہ مان اتي ڇا چونديس؟ اتي قسم کڻڻو پوندو. ايئن آهي نہ؟"

"هائو، پر مان سمجهان ٿو تہ تون وڃي نہ سگهندينءَ."

"مان ويهي رهنديس. اڙي تو منهنجي گفتگوءَ کي ڦيرائي ڇڏيو. اڙي هي مقدمو، هي وحشياڻو فعل: تنهن کان پوءِ هو سيئي سائبيريا وڃي رهيا آهن ۽ اُتي ڪي شادي ڪندا. هيءُ سڀ نهايت تيزيءَ سان ٿيندو. سڀ ڪا شيءِ تبديل ٿي رهي آهي ۽ آخر. ڪجهہ بہ نہ. سڀ پوڙها ٿي ويندا ۽ موت جا منتظر. هائو ايئن ئي ٿيندو! مان ٽڪايل آهيان. هيءُ ڪنيا، حسين شخصيت واري، منهنجي اميدن کي غائب ڪري ويني آهي. هاڻي هوءَ تنهنجي ڀائرن مان هڪ جي پٽ وٽي سائبيريا وڃي رهي آهي ۽ تنهنجو ٻيو ڀاءُ بہ ان جي پٽ وٽي رهيو آهي. هو ڪنهن قريبي شهر ۾ وڃي رهندا ۽ هو هڪئي کي عذاب ڏيندا رهندا. اهي ڳالهيون منهنجي دل کي تڪليف ڏئي رهيون آهن. سڀ کان وڌيڪ اخبارون. هيءَ آڪاڻي لک پيرا، ماسڪو پيٽرسبرگ جي اخبارن ۾ ڏني وئي آهي. افسوس! تون هن ڳالهہ تي اعتبار ڪندين، تہ انهن ۾ هڪ ننڍڙي عبارت ۾ ڏنو ويو آهي، تہ مان تنهنجي ڀاءُ جي عزيز دوست آهيان. مان اُهي خطرناڪ لفظ دهرائي نہ ٿي سگهان. هن تي عجب ٿو لڳي."

"نا ممڪن، اها عبارت ڪٿي آهي؟ ڪير ٿو چوي؟"

"مان توکي سنئون سڌو ڏيکاريندیس. مان ڪالهہ اها اخبار ورتي هئي ۽ اُن کي پاڻ پڙهيو اٿم. پيٽرسبرگ جي اخبار "گاسپ" ۾. هي اخبار هن سال جاري ٿي آهي ۽ مان ان جي بيحد شوقين آهيان. مان ان کي خريد ڪندي آهيان، پر هاڻي ان جو چڱو بدلو ڏيئي رهي آهي. "گاسپ" هاڻي هن طرف بہ رجوع ٿي وئي آهي. اجها هيءَ آهي ۽ اها عبارت هن کي پڙهي ڏس."

ايئن چوندي، هن اخبار جو پنو، اليوشا جي هٿ ۾ ڏنو، جو وهاڻي جي هيٺان رکيو هو.

اليوشا کي چڱيءَ ريت خبر هئي، تہ ايئن بہ نہ آهي تہ هوءَ، انهيءَ ڳالهہ جي ڪري بيچين هئي، هن جي مٿان خيالن جي ڀرمار هئي ۽ سندس دماغ ۾ هر چيز

ذرهم برهم هئي. اها عبارت پُــر معنيٰ هئي ۽ ان جي لاءِ ايذاءُ ڏيندڙ، پر خــوش قسمتيءَ سان، هوءَ ان گهڙيءَ ۾ ڪنهن هڪڙي مضمون تي ڌيان ڏئي نه سگهي هئي. تي سگهي پيو ته هوُ هڪ منٽ ۾ هڪ کان ڪنهن ٻي شيءِ ڏي هلي وڃي ۽ اخبار کــي وساري ڇڏي.

اليوشا کي هيءَ خبر هئي. ته هيءَ ڪهاڻي هڪ خطرناڪ مقدمي جي صورت ۾ سڄي روس ۾ پکڙجي ڇڏي هئي. خدايا! ڪيڏا نه سندس ڀاءُ جي لاءِ وحشياڻا افواهــ هئا. سيني ڪرامازوف جي ڪتنب جي ڀاتين لاءِ ۽ پنهنجي لاءِ، هنن بن مهينن جي وچ ۾ هن اخبارن ۾ ڪوڙيون ۽ فرضي ڳالهيون پڙهيون هيون. هڪ اخبار تــ هيستائين وڏي، پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو هو، ته هوُ ڀاءُ جي گناهــ کان خوفزده تــي مڙهيءَ ۾ راهب بڻيو آهي. ٻيءَ صورت، ان سان اختلاف ظاهر ڪندي لکيو هو، ته هوُ ۽ سندس پير مربي زوسيما، مڙهيءَ جي خيراتي صندوق کي ڀڃي ۽ ڀڄي ويا آهن. "گاسپ" ۾ اخبار جو ٽڪرو ڏنو ويو هو، ان جو عنوان هو "اسڪوٽو پريگونيوسڪ ۾ ڪرامازوف جو مقدمو". (هيءَ هڪ ننڍڙي شهر جو نالو هو، مان ان ڪري، هن کي راز ۾ رکيو آهي.) هيءَ اخبار وارو ٽڪرو مختصر هو، جنهن ۾ سنئون سنواٽو، خاتون هائلڪوف جو ذڪر ڏنل نه هو. حقيقت ۾ نالا ڏنل ئي نه هئا. ان ۾ هي بيان ڏنل هو، تــ "جنهــن ڏوهي جي مقدمي، ايذو هراس پکيڙي ڇڏيو آهي ۽ جنهــن جو مقدمو هلڻ وارو آهي. اهــ هڪ نوج جو نڪتل ڪپتان آهي. هوُ هڪ بيڪار، آوارا رجعت پسند بدمعاش آهي نو لاڪيتو، ڪيترن ئي عشق جي معاملن ۾ بدنام ٿيل آهي. خاص ڪري، ڪن خاص عورتن وٽ گهڻو پسند آهي، جي تنهائي ۾ تڪليفون برداشت ڪنديون ٿيــون رهن. هڪ اهڙي خاتون، جا اڪيلائيءَ ۾ ڪڙهندڙ بيواهــ آهي ۽ جا پاڻ کي نوجوان سمجهندي آهي. جيتوڻيڪ ڪيس نوجوان ڏيءَ بــ آهي، ايتري تــ ساڻس موافق آهي، جو هن ڏوهــ کان بــ ڪلاڪ اڳ ۾، ڪيس تي هزار روبل هن شرط تــي ڏيڻا ڪيا هئا، تــ هوُ ساڻس ڀڄي، سون جي ڪاٽين ڏي هلي. پر ڏوهي ان جي سزا کان بچڻ لاءِ، پنهنجي پيءُ کي قتل ڪري، تي هزار روبل هٿ ڪرڻ آسان سمجهيا. اڪيلائي ۾ هڪ ڪرڙوڙ ڪڙهندڙ عورت جي محبت ۾ هن سائيبريا وڃڻ پسند نه ڪيو. هيءُ واهيات ٽڪرو، وڃي هن ريت ختم پئي ٿيو. ته هيءَ سڄي توهين آميز حرڪت هئي، جنهــن ۾ ڏوهي جي مذمت هئي، ته ڏوهي پيءُ جو قاتل آهي ۽ هن سيني اخلاقي اصولن کي پنهنجي ذلالت سان مات ڪري ڇڏيو آهي. الوشيا، ان کي عجب مان پڙهڻ بعد ويڙهيو ۽ خاتون هائلڪوف کي اخبار موٽائي ڏني.

"ها ته مان ئي اها عورت تي سگهان تي، هن وري جلدي مان چيو. بي شڪ مان ئي آهيان. مشڪل سان واقعي کان هڪ ڪلاڪ اڳ ۾، مان ئي ڪيس سون جي ڪاٽين ڏانهن

وڃڻ جي صلاح ڏني هئي. هن ۾ هڪ ڪرڙوڙ عورت جي سحر انگيزيءَ جو ذڪر ڪيل آهي. خدا ڪيس ڪرڙوڙ عورت جي ساحريءَ لاءِ معاف ڪري، جيئن مان ڪيس معاف ڪيو آهي! توکي خبر آهي ته اهو ڪير آهي؟ هيءُ تنهنجو دوست ريڪيٽن آهي."

"تي سگهي ٿو." اليوشا ڪيس چيو، "جيتوڻيڪ مون کي هاڻي سندس ڪابه خبر نه آهي."

"اهوئي آهي، اهوئي آهي. اهي انهيءَ جون ڳالهيون تي سگهن ٿيون. توکي خبر آهي، ته مان ڪيس پنهنجي گهر مان هڪالي ڇڏيو آهي..... توکي اها سموري ڪهاڻي ٻڌڻ گهرجي. توکي ته خبر به آهي. ڪيئن؟"

"مون کي خبر آهي، ته تو هن کي چيو هو، ته هوُ وري توسان ملاقات نه ڪري. پر ايئن ڇو ٿيو؟ اهو مون نه ٻڌو آهي..... گهٽ ۾ گهٽ توکان ته نه ٻڌو اٿم."

"اڙي، تي سگهي ٿو، ته تو هن کان ٻڌو هجي! هو مون کي گاريون ٿو ڏئي ۽ مان خيال ڪريان تي ته هوُ مون کي گاريون ڏيندو هوندو."

"هائو، هوُ ايئن ڪندو آهي، پر ٻين کي به ته گاريون ڏيندو آهي. پر تو، هن کي ڇو ڇڏي ڏنو، اهو مان هن کان نه ٻڌو آهي. مان هاڻي ساڻس ورلي ملندو آهيان. سچ پچ. پر مان هاڻي سندس دوست نه آهيان."

"بهتر، هاڻي مان توکي ان لاءِ سڀ ڪجهه ٻڌايان ٿي. هن کان سواءِ ڪو چارو نه آهي، مان اُن لاءِ قبوليت تي ڏيان. هي فقط هڪ نقطو آهي، جنهن ڪري مون تي ڏوهه اچي سگهي ٿو. پر اُهو تمام خسيس ۾ خسيس نقطو آهي، ايتري قدر جو ان کي شمار به نه ٿو ڪري سگهجي. منهنجا پيارا ٻار،" خاتون هائلڪوف اوچتو، چيلهه کي ڏنگو ڪيو ۽ نهايت دلڪش نظر اچڻ لڳي، جيتوڻيڪ ڳجهارت جهڙي مشڪ سندس چپن تي کيڏي رهي هئي. مون کي شڪ ٿو پوي، ڇڻ ته تون مون لاءِ پيءُ وانگر آهين. ماءُ جو ڪم سوال ئي نه ٿو اُٿي. مان ايئن سمجهان ٿي، ته ڇڻ مربي زوسيما جي سامهون اعتراف پيش ڪري رهي آهيان. ايئن آهي به. مان توکي ٿورو اڳ ۾ راهب ڪري سڏيو هو. خير اهو مسڪين، نوجوان، تنهنجو دوست ريڪيٽن (خدا اسان تي پنهنجو رحم فرمائي، مان اتي ناراض نه ٿيندس ۽ جيتري قدر تي سگهندو، ته سندس پرده پوشي ڪنديس.) هوُ عياش نوجوان، تون اعتبار ڪندين، ته سندس دماغ ۾ الائجي ڪيئن اچي، هيءَ ڳالهه ويٺي، ته هوُ مون سان محبت ڪري. جنهن کي مان پوءِ سمجهيو پهريائين. مهينو کن گذريو، هوُ ڪڏهن ڪڏهن منهنجي ملاقات لاءِ ايندو هو. پوءِ اڪثر هڪ نه ٻي ڏينهن. جيتوڻيڪ اسان هڪٻئي سان اڳ ۾ ئي واقف هئاسون، پر مان ان جي لاءِ ڪجهه به نه ٿي ڄاتو..... هوُ اوچتو منهنجي مٿان اُيري

پيو ۽ مان حالتن کي عجب مان ڏسڻ شروع ڪيو. توکي خبر آهي تہ ٻہ مهينا اڳ ۾ هوُ شرميلو، دلڪش ۽ اعليٰ نوجوان پيوٽراليچ پروهيٽن، جو هتي ملازمت ۾ آهي، منهنجو هميشہ جو ملاقاتي بڻجي پيو هو. تون بہ ڪيس هتي ڪيئي ڀيرا ملي چڪو آهين. هوُ نهايت اعليٰ ۽ سنجيدهہ نوجوان آهي. ڪيئن، ايئن آهي نہ؟ هوُ پهريائين هر ٽئين ڏينهن تي ايندو هو ۽ نہ هر روز (جيتوڻيڪ مون کي خوشي ٿي تہ هو هر روز مون وٽ اچي.) هوُ هميشہ عمدي ريت لباس پهريل هوندو آهي. ان کان سواءِ، اليوشا مان نوجوانن کي پيارو گهرندي آهيان. جن ۾ ڪي لياقتون هجن ۽ شرميلا هجن، جيئن تون. هن وٽ تہ هميشہ سياستدان جي دل آهي. هوُ ايتري قدر تہ دلڪش گفتگو ڪندو آهي، جو مان يقيناً، متس موهجي پوندي آهيان. هوُ مستقبل جو سياستدان آهي. ان خوفائتي ڏينهن تي، هن مون وٽ رات جو اچي، مون کي موت جي منهن مان بچائي ورتو هو. تنهنجو دوست ريڪيٽن وري اهڙن غليظ بوٽن سان اچي، پير ڊگهيري، منهنجي غاليچي کي خراب ڪندو آهي..... هوُ پنهنجي جذبات متعلق اشارا ڏيڻ لڳو. ظاهر ظهور ۽ ڏهاڙي هڪ ڏينهن جيئن هوُ وڃي رهيو هو، هن منهنجي هٿ کي نهايت زور سان ڀڪوڙيو. سندس زور ڏيڻ سان، منهنجو پير سُڄڻ لڳو. هوُ پيوٽراليچ سان اڳ ۾ هتي مليو هو ۽ توکي اعتبار ايندو تہ هوُ الائجي ڪهڙي سبب کان متس طعني زني ڪندو هو ۽ سندس مذاق اڏائيندو هو. مان فقط ان وقت هي ڏسندي رهندي هيس تہ ڪهڙي ريت، هڪبئي تي اندر ئي اندر ڪلندا رهن ٿا.

اهڙيءَ ريت، مان هڪ ڏينهن وينئي هيس. اڪيلي. نہ مان اُن وقت ليٽي پئي هيس. خير مان هتي اڪيلي ليٽي پئي هيس، تہ ريڪيٽن آيو. رڳي حيرت جهڙي ڳالهہ آهي! هن پنهنجي تصنيف مان ڪي شعر مون وٽ آندا. هڪ ننڍڙو نظم، جو هن منهنجي بيمار پير تي لکيو هو. يعني هن منهنجي پير بابت نظم ۾ ذڪر ڪيو هو. هڪ منٽ ترس. اها اهڙي ريت هئي:

"هڪ پير درد وارو."

ڪجهہ اهڙي طرح شروع پئي ٿيو. مون کي شعر ياد نہ رهندو آهي. اهو مون وٽ هتي آهي ۽ مان پوءِ توکي ڏيکاريندس. پر هيءَ نهايت دلچسپ شيءِ آهي. توکي خبر هئڻ گهرجي، تہ ان ۾ فقط پير جو ذڪر نہ آهي، پر ان ۾ ڪي چڱا اخلاقي نقطا بہ آهن. چڱو دلچسپ خيال پر مون کي ياد نہ آهي. حقيقت ۾ اها شيءِ پاڻ وٽ ساندي رکڻ جهڙي هئي. مان ان ڪري سندس شڪريو بجا آندو ۽ هوُ ظاهر آهي تہ ڦوندڻ ۾ پرجي ويو. مان سندس مشڪل سان شڪريو بجا آندو تہ ان وقت پيوٽراليچ، اوچتو اچي ويو ۽ ريڪيٽن ايئن تہ ڪارو بڻجي ويو، جيئن رات. مان ڏسان پئي تہ پيوٽراليچ

سندس راهه ۾ اٽڪاءُ هو. ڇاڪاڻ ته نظر کي ڏيڻ کان پوءِ، پڪ سان ريڪيٽن مون کي ڪجهه چوي ها. مون کي اچڻ واري واقعي جو اڳ ۾ احساس ٿي چڪو هو، پر پيوٽرايليچ اچي ويو. مان پيوٽر کي اها نظر ڏيکاري، پر ڪيس ايئن ڪونه چيم ته اها ڪنهن جي تصنيف آهي. پر مان سمجهان ٿي، ته هن صحيح ڪري ورتو هو. جيتوڻيڪ هوُ اڄ تائين به ان جو انڪار ڪندو رهيو آهي ۽ ظاهر ڪندو رهيو آهي ته وٽس! اهو خيال ئي نه هو. پر هوُ هروڀرو ايئن چوي ٿو. پيوٽرايليچ ڪلڻ شروع ڪري ڏنو ۽ ان تي اجائي تنقيد ڪرڻ لڳو. هن چيو ڪنهن راهب شاگرد هن کي لکيو آهي. سندن لفظن ۾ تيزي ۽ تندي هئي. هاڻي تنهنجو دوست ڪلڻ جي بجاءِ غصي سان ڀرجي ويو. ان وقت مان سوچيو ته خدايا، هيءُ ته هڪبئي سان وڃڙي ويندا. هن چيو، ته اهو مان آهيان، جنهن هي نظم لکيو آهي. مان هن کي طنزيه انداز ۾ لکيو آهي. ڇاڪاڻ ته مان سمجهندو آهيان، ته شعر لکڻ کا عزت واري شيءِ نه آهي.... پر هي چڱا شعر آهن. هي شعر تنهنجي پشڪن جي ان نظم جي يادگيري تا ڏيارين، جي هن عورت جي پير بابت لکيا آهن. هوڏانهن مان ڪنهن اخلاقي نقطي کي مدنظر رکي، هن کي لکيو آهي ۽ تون چوين ٿو، ته هيءُ رذالت تي ڏيکاري. تو وٽ ڪابه انسانيت ڪانه آهي. تو وٽ جديد جذبات جي نورانيت مفقود آهي. تو بنا ڪنهن اثر جي ترقي ڪئي آهي. تون رڳو سرڪاري ملازم آهين ۽ رشوت وٺندو رهين ٿو. مان اُن وقت رڙيون ڪرڻ لڳيس ۽ خاموشيءَ لاءِ ڪائنئن تقاضا ڪرڻ لڳيس. توکي خبر آهي ته پيوٽرايليچ سڀ ڪجهه آهي، پر بزدل آهي. هن هڪدم پنهنجي آواز کي شريفاڻي انداز ۾ بدلايو ۽ ڪيس مسخراڻي انداز ۾ ڏسندي معافي گهري. منهنجو اهو مقصد نه هو، هن چيو مونڪي جيڪڏهن اها خبر هجي ها، ته مان ايئن ڪڏهن به نه چوان ها، پر تعريف ڪريان ها. شاعر سڀئي جوشيلا ٿيندا آهن. مختصر ته هوُ نهايت شريفاڻي انداز ۾ مٿس ڪلندو رهيو. هن پوءِ مون کي تشريح ڪندي ٻڌايو هو، ته هي سڀ مذاق هو. مان خيال ڪيو ٿي ته هوُ ان وقت انتظار ۾ هو. مان اڳ ۾ ليٽي پئي هيس، جيئن هاڻي ڏسين ٿو، ان وقت خيال ڪيم ته اهو چڱو نه ٿيندو، ته ريڪيٽن کي هن بيهودگيءَ سان رڙين ڪرڻ جي ڪري، گهر کان ڪڍي ڇڏيان، جو منهنجي ملاقاتيءَ سان بُرو پيش اچي رهيو آهي ۽ منهنجي ئي گهر ۾. تون اعتبار ڪندين، مان ايئن ئي ليٽي پئي هيس ۽ اکيون ٻوٽيل هيم. اُن وقت ڳڻتيون ڪائيندي رهيس، ته منهنجو اهو قدم صحيح ٿيندو يا نه؟ مان پريشان ٿيندي رهيس ۽ منهنجي دل زور سان ڌڙڪڻ لڳي. مان ڪو به فيصلو ڪري نه سگهيس، ته اهڙيءَ ريت پنهنجي آواز کي بلند ڪريان يا نه؟ هڪ آواز مون کي چوندو ٿي رهيو ته ڳالهاءِ، ته ٻيو آواز مون کي منع

ڪندو ٿي رهيو، ته نہ ڳالهاءِ. جلدي ٻي آواز ڇيو ته ڇوءِ ۽ مان رڙ ڪري ڇيو ۽ ٻڌي ويس. بيشڪ هيءَ بيهودگي هئي. مان اوچتو اتي بينيس ۽ ريڪيٽن کي ڇيم ته مون کي ڏک تو ٿئي، جو ڪجهہ مان چئي رهي آهيان، پر مان توکي وري هن گهر ۾ ڏسڻ نہ ٿي گهران. ايئن مان ڪيس گهر کان ڪڍي ڇڏيو. آهہ! اليڪسي فيودورپاولووچ مان هيءُ غلط ڪيو. مان سچ پچ مٿس ڪاوڙيل بہ نہ هيس، پر مان اوچتو خيال جي گهيڪ ۾ اچي ويس. منهنجي عمل جو اهوئي سبب هو. اهو هڪ عجيب منظر هو.... پر ان هوندي بہ مان سمجهان ٿي، ته اهو فطرتي هو. ڇاڪاڻ ته مان ڪيترا ڏينهن پوءِ روئيندي رهيس ۽ ڳوڙها ڳاڙيندي رهيس ۽ اوچتو هڪ ڏينهن منجهند جو سڀ ڪجهہ وساري وينيم. ڪيس بہ هفتا گذريا هئا، ته هوُ هتي آيو ۽ مان هاڻي عجب مان منتظر آهيان ته هوُ وري مون وٽ ايندو ڇا؟ مان ڪالهہ پڻ ان تي غور ڪري رهي هيس ۽ اوچتو گذريل ڏينهن جي گاسپ اخبار آئي. مان ان کي پڙهيو ۽ حيران رهجي ويس. ڪير هن کي لکي سگهي ٿو؟ هن ئي، ان کي لکيو آهي. هوُ گهر ويو ۽ وينو، ان تي لکيائين ۽ موڪلي ڏنائين. هنن بہ شايع ڪيو. هن کي بہ هفتا گذريا. پر اليوشا هيءَ خطرناڪ شيءِ آهي، جو مان ڳالهائيندي وڃان ٿي. جا مٿي مون کي چوڻ گهربي هئي، سا چئي نہ سگهي آهيان. اڙي الفاظ پنهنجو پاڻ ٻاهر ايندا آهن!"

"اهو منهنجي لاءِ نهايت ضروري آهي، ته مان پنهنجي ڀاءُ کي ڏسڻ لاءِ اڄ وقت تي پهچان." اليوشا هيڪندي چيو.

"پڪ سان، پڪ سان! اتان جي خبر مون وٽ سڄي آٿج. ڏيان ڏيئي ٻڌ ۽ مون کي سمجهاءِ، ته راهہ کان پٽڪي وڃڻ ڇا کي چئبو آهي؟"

"ڪنهن جو راهہ کان پٽڪڻ؟" اليوشا ڪيس عجب مان ڏسندي چيو.

"قانوني نقطۂ نگاهہ کان راهہ کان پٽڪي وڃڻ، جنهن کي سڀ ڪو قصور معاف ڪري سگهجي ٿو. تون ڪٿي ڪجهہ بہ ڪر، پر توکي معاف ڪيو ويندو."

"تنهنجو مطلب ڇا آهي؟"

"مان توکي ٻڌائيندس هيءَ ڪٿيا..... هوءَ نهايت دلڪش انسان آهي. مان فقط اهو اندازو نہ لڳائي سگهي آهيان، ته هوءَ ڪنهن سان محبت ڪري رهي آهي. مون سان هوءَ ڪجهہ وقت اڳ ۾ گڏ هئي، پر مان هن مان ڪجهہ بہ ڪڍي نہ سگهيس. هاڻي ته هوءَ خاص طرح مون سان هن سطح تي نہ ڳالهائيندي. هوءَ مون سان منهنجي صحت بابت هاڻي ڳالهائيندي، آهي ۽ وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ. مان پاڻ سان چوندي آهيان ته چڱو ٿيو، مون کي سندس پرواهہ بہ نہ آهي.... ها، ته مان راهہ کان پٽڪي وڃڻ تي ڳالهائي رهي هيس. هي ڊاڪٽر آيو آهي. توکي خبر آهي ته ڊاڪٽر

آيو آهي؟ بيشڪ تون ان کي ڄاڻين ٿو. اهو جو پاڳل ماڻهن جي تشخيص ڪري ٿو. ان کي لکيو. نہ تو لکيو هو، پر ڪٽيا لکيو هو. اهو انهيءَ جو ئي ڪم آهي. صحيح آهي ڪو ماڻهو حواس باختہ وينو هجي ۽ اوچتو بي راهہ بڻجي وڃي. هو شايد هن کان بہ خبردار هجي، تہ ڇا ڪري رهيو آهي ۽ اُن هوندي بہ هو اهڙي حالت ۾ پهچي وڃي ٿو، جو پنهنجي هٿ کان تحمل کي ڇڏي ٿو ڏئي. اهو مشڪل ٿي سگهي ٿو تہ دمتري فيودورپاولووچ انهيءَ ئي بيماريءَ جو مريض آهي. جڏهن کان ڪورٽن کي سڏاريو ويوآهي، تڏهن کان هن بيماري يعني غير متحمل ٿيڻ کي لڏو آهي. اهو انهن اصلاح پذير قاعدي جي ڪورٽن جو موثر قدم آهي. ڊاڪٽر ڪالهہ هتي آيو هو ۽ ان گذريل شام بابت مون کان سوال ڪيا هئا. اُهي سوال سون جي ڪاٽين بابت هئا. هن مون کان پڇيو، تہ هوُ ان وقت ڪيئن ٿي ڏٺو؟ هو ضرور غير متحمل حالت ۾ هوندو. هوُ رڙيون ڪندو آيو تہ، پيسا، پيسا، ٽي هزار، مون کي ٽي هزار روبل ڏيو. ان کان پوءِ هوُ هليو ويو ۽ جلدئي خون ڪيائين. هن چيو ٿي تہ مان هن کي خون ڪرڻ نہ ٿو گهران، پر هوُ اوچتو ويو ۽ اُن کي خون ڪيائين. اهو سبب آهي، جو سيئي ڪيس گنهگار نہ ٿا سمجهن، ڇاڪاڻ تہ هوُ اُن لاءِ پاڻ سان وڙهندو رهيو آهي، پر هن خون ڪيو آهي."

"پر هن خون نہ ڪيو آهي،" اليوشا سختيءَ سان ڳالهائيندي وچ ۾ ٽپي پيو. هو وڏ کان وڏ انتظار ۽ بي صبري محسوس ڪرڻ لڳو.

"هائو مان ڄاڻان ٿي، اهو پوڙهو گريگري هو، جنهن اُن کي قتل ڪيو هو."

"گريگري"، اليوشا رڙ ڪري چيو.

هائو، هائو، اهو گريگري هو. جيئن ئي دمتري فيودورپاولووچ کيس ڏک هڻي ڪيرائي ڇڏيو ، هوُ اتي پيو رهيو. جڏهن هوُ اٿيو تہ هن دروازي کي کليل ڏٺو. هوُ اندر گهڙي ويو ۽ فيودورپاولوچ کي قتل ڪري ڇڏيائين."

"پر ڇو؟ ڇو؟"

اهوئي غير متحمل هئڻ. دمتري فيودورپاولووچ جي مٿي واري ڏک کان، جڏهن هوُ هوش ۾ آيو، هوُ ان وقت غير متحمل هو. هوُ ويو ۽ قتل ڪيائين. هوُ جيڪڏهن هاڻي چوي ٿو، تہ هن ڪيو آهي تہ ٿي سگهي ٿو، تہ ڪيس ياد نہ هجي. فقط تون ئي هن کي چڱي طرح ڄاڻي سگهين ٿو، تہ دمتري فيودورپاولووچ کيس قتل ڪيو آهي يا نہ؟ جيتوڻيڪ مان ڄوان ٿي، تہ اهو گريگري آهي. ڏسڻ ۾ اهو دمتري فيودورپاولووچ ٿي سگهي ٿو ۽ ان ۾ پختگي بہ آهي، پر اهو چڱو نظر نہ ٿو اچي تہ پٽ پنهنجي پيءُ کي ماري. مان ان جو ڪو بچاءُ نہ ٿي ڪريان، پر ٻارن کي پنهنجي والدين جي عزت ئي ڪرڻي پوي ٿي. پر ان هوندي بہ معلوم ٿئي ٿو، تہ هوئي گنهگار آهي. ڇاڪاڻ تہ

هيءُ ڪر، هن ان وقت ڪيو هو، جڏهن هوُ پنهنجي هوش ۾ نه هو. پر جيڪڏهن هوش ۾ به هو ته ڪيس اها خبر ڪانه ٿي پئي، ته هوُ ڇا ڪري رهيو آهي؟ پلي ته ان کي آزاد ڪري ڇڏين. هيءَ انسانيت به آهي ۽ هيءُ به ڏسڻ ۾ ايندو ته هيءُ اصلاح پذير ڪورٽون ڪيتري قدر نه برڪت پريون آهن. مون کي هنن جي باري ۾ ڪابه خبر نه آهي، پر ماڻهو چون ٿا ته ڪيتري وقت ڪان هيءُ خير ۽ برڪت جو سبب آهن. مان ڪالهه جڏهن اهي ڳالهيون ٻڌيون، ته مون تي اثر پيو ۽ مان چاهيو ٿي ته توڏي هڪدم ماڻهو موڪليان. جڏهن ڪيس آزاد ڪيو وڃي، ته ڪيس سڌو مون وٽ وٺي اچج ته رات جي ماني مون وٽ کائي. مان دوستن جي مجلس گهرائيندس ۽ اسان اصلاح پذير قاعدي جي ڪورٽن جو جام عيش، پيئنداسون. مان نه ٿي سمجهان، ته هوُ خطرناڪ ثابت ٿيندو. ان کان سواءِ مان ڪيترن ئي دوستن کي گهرائيندس ته جيئن، ڪا گڙ ٻڙ ڪري، ته هو ڪيس راهه راست تي آڻين. ان کان پوءِ ڪنهن ٻي شهر ۾ ڪيس امن جو منصف بڻايو وڃي. ڇاڪاڻ ته جي ماڻهو پاڻ تڪليف ۾ ايندا آهن، اهي چڱا جج ثابت ٿيندا آهن. ان کان سواءِ، هن دور ۾ ڪير آهي، جو غير متحمل نه آهي؟ تون، مان ۽ ٻيا سيئي، انهيءَ حالت ۾ مبتلا آهيون، جنهن جا ڪي ئي مثال ملي سگهن ٿا. ڪو ماڻهو ڳائڻ ويهي تو ۽ اوچتو ڪو ڪيس چيڙائي تو. هو پستول کڻي تو ۽ جو ماڻهو پهريائين وٽس اچي تو، ان کي هڻي تو ڏيي. هاڻي ڪوبه ماڻهو ان لاءِ ڪيس گنهگار نه ٿو سمجهي. مان هن کي دير سان پڙهيو آهي ۽ سيئي ڊاڪٽر ان کي قبول ڪن ٿا. هو هميشه ان جي تصديق ڪن ٿا، ڊاڪٽر ته تصديق ڪرڻ وارا ئي ٿيندا آهن ۽ ڪهڙي به شيءِ جي تصديق ڪري سگهن ٿا. منهنجي لزي به ارادي جي غير متحمل هئڻ جي بيماريءَ ۾ مبتلا آهي. هن مون کي ڪالهه به رٺاريو هو، هڪ ڏينهن اڳ به ۽ اڄ به مان اوچتو محسوس ڪيو، ته هيءَ سڀ ارادي جي غير متحصل هئڻ جي سبب ڪان آهي. ها، لزي مون کي ايترو ڏک ٿي ڏئي! مان سمجهان ٿي ته هوءَ بلڪل چري ٿي پئي آهي. هن توڏي ماڻهو ڇو موڪليو آهي؟ ڇا هن توڏي ماڻهو موڪليو آهي. يا تون پاڻ هن ڏي ٿو وڃين؟"

"هائو، هن مون ڏانهن ماڻهو موڪليو آهي ۽ هاڻي مان ان ڏي وڃي رهيو آهيان." اليوشا مستقل مزاجيءَ سان اتي بيٺو.

"او منهنجا پيارا اليڪسي فيودورپاولووچ، شايد، هيءُ سڀ ڪان وڌيڪ ضروري شيءِ آهي." خاتون هائلڪوف درد ڀري آواز ۾ چيو ۽ سندس لڙڪ وهڻ لڳا. خدا ڄاڻي ته، مان دل ۽ جان سان لزي توکي سونپيان ٿي، جيڪڏهن هن ماءُ کي ٻڌائڻ کان سواءِ توڏي ماڻهو موڪليو آهي، ته ان ۾ ڪوبه حرج نه آهي. پر مون کي معاف ڪر، پر مان

پنهنجي ڏيءُ بابت آسانيءَ سان تنهنجي پاءُ ايون فيودورپاولووچ تي اعتبار نٿي ڪري سگهان. جيتوڻيڪ مان ڪيس اجا به هڪ همٿ وارو نوجوان ٿي سمجهان. مون کي فقط حيرت آهي، هو لزيءَ جي ملاقات لاءِ آيو هو ۽ مون کي ٻي وڏيڪ خبر نه آهي!"

"ڪيئن؟ ڇو؟ ۽ ڪڏهن؟" اليوشا حد کان وڌيڪ عجب ۾ پئجي ويو. هو وري ويٺو ته نه، پر بيهي ٻڌڻ لڳو.

"مان توکي ٻڌائڻ گهران ٿي، شايد اهوئي سبب هجي، جو مان توکي پاڻ وٽ گهرايو آهي. ڇاڪاڻ ته هاڻي مون کي خبر نه ٿي پوي. مان توکي ڇو پاڻ وٽ گهرايو هو. خير ايون فيودورپاولووچ، منهنجي ملاقات لاءِ به پيرا آيو آهي. مان سمجهان ٿي، جيئن ئي هو ماسڪو کان موٽي آيو آهي، پهريون پيرو هو هڪ دوست جي حيثيت ۾ مون سان ملڻ لاءِ آيو هو. ٻيو ڪٽيا مون وٽ هئي، هو مون وٽ انهيءَ لاءِ آيو، جو ڪيس خبر پئي، ته هوءَ مون وٽ آهي. مون منجهس هيءَ اميد نه ٿي رکي، ته هو ڪو اڪثر مون وٽ ايندو، ڇاڪاڻ ته ڪيس ڪيئي ڪم، پنهنجي پيءُ جي موت جي سلسلي ۾ ڪرٽا هئا. پر مون اوچتو ٻڌو ته هو وري آيو هو. مون کي ڏسڻ لاءِ نه، پر لزيءَ جي ملاقات لاءِ. هن واقعي کي ڇهه ڏينهن گذريا. هو آيو ۽ فقط پنج منٽ ترسيو ۽ هليو ويو. مون کي ٽن ڏينهن تائين سندس اچڻ جي خبر پئجي نه سگهي. مون کي پوءِ گلافيرا کان خبر پئي ۽ بيحد صدمو آيو. مان سنئون ستو لزيءَ کي گهرايو، پر لزي کلي چوڻ لڳي، ته هن ڇيو ٿي ته تون ننڊ ۾ هئين. هو مون وٽ به انهيءَ لاءِ آيو هو ته تنهنجي صحت بابت دريافت ڪري. بيشڪ اهو معاملو ايئن ٿي گذريو. پر لزي، خدا مٿس رحم فرمائي، هوءَ ڪيئن نه مون کي تڪليفون پهچائيندي ٿي رهي. تون اعتبار ڪندين، چار ڏينهن ٿيا، هڪ رات جو، جڏهن تون پويون پيرو ڪيس ڏسڻ لاءِ آيو هئين، تنهنجي وڃڻ کان پوءِ، اوچتو مٿس دورو پيو، هو ريهون ڪرڻ لڳي ۽ هسٽيريا جي نموني وڦلڻ لڳي. هي ڇو؟ مون کي ته ڪڏهن به هسٽيريا نه ٿي هئي. ان کان پوءِ، وري ٻي ڏينهن تي ڪيس وري ٻيو دورو پيو. ٽئين ڏينهن تي به ساڳي حالت پيش آئي. ڪالهه به ڪالهه ته بنا ڪنهن ارادي جي نامستحمل رهي. هن اوچتو ريهون ڪندي چيو، ته مان ايون فيودورپاولووچ سان نفرت ڪريان ٿي. مان توتي زور پريان ٿي ته ان کي وري گهر ۾ اچڻ نه ڏي. مان ته چپ ٿي ويس. هيءُ لفظ مون کي حيرت جهڙا لڳا. چيومانس ته آخر مان ڪهڙي بنياد تي چوان ته هو منهنجي گهر ۾ نه اچي؟ سو به اهڙو ٻي نذير نوجوان ۽ عالم، جو هاڻي بدقسمت آهي. ڇاڪاڻ ته جو ڪجهه وهيو ۽ واپريو آهي، اها سڄي بدقسمتي آهي. ڪيئن آهي نه؟ هوءَ اوچتو منهنجي لفظن تي ڪلڻ لڳي ۽ ايڏو ته ٻي مروتي سان، جنهن کي تون ڄاڻين ٿو. مان ڏاڍي خوش ٿيس. مان سمجهيو ته مان ڪيس ڏاڍو خوش ڪيو

آهي ۽ هاڻي متس دورو نہ پوندو. خاص ڪري مان هيءُ سوچيو، تہ ايون فيودورپاولووچ کي ڏسڻ کان مان انڪار ڪري سگهنديس. ڇاڪاڻ تہ هن منهنجي اجازت کان سواءِ هيءَ ملاقات ڪئي هئي ۽ ان کان سمجهاڻي نہ پڇي سگهنديس. پر اڄ صبح جو سويرو لزي جاڳي ۽ يوليا سان بڪڙي وئي، تون اعتبار ڪندين، هن سندس منهن تي چماٽ هڻي ڪڍي. هيءُ انسانيت سوز هلت هئي. مان هميشہ پنهنجي نوڪرن سان محبت سان هلندي آهيان. ڪلاڪ کان پوءِ، هوءَ وري يوليا کي پاڪر پائڻ لڳي ۽ سندس پيرن کي چمڻ لڳي. هن مون ڏي نياپو موڪليو. تہ هوءَ ڪڏهن بہ وٽس نہ ويندي ۽ نہ وري مون سان ملندي. جڏهن مان وٽس وڃي پهتس، تہ هوءَ مون کي چمي ڏيڻ لاءِ ڊوڙي ۽ روئڻ لڳي. پر جڏهن هن مون کي چميو تي، تہ بنا ڪنهن لفظ چوڻ جي، هن مون کي ڏکا ڏيئي ڪونيءَ کان ڪڍيو ۽ مان سمجهي نہ سگهيس، تہ آخر ڳالهہ ڇا آهي؟ پيارا اليڪسي فيودورپاولووچ، هاڻي منهنجون سيئي اميدون توتي مدار ٿيون رکن ۽ منهنجي سڄي حياتي تنهنجي هٿن ۾ آهي. مان توکي فقط اهو عرض ٿي ڪريان، تہ لزيءَ ڏي وڃ ۽ ان کان سڀ ڪجهہ معلوم ڪر. ڇاڪاڻ تہ تون ئي ايئن ڪري سگهين ٿو. تنهن کان پوءِ مون وٽ موٽي اچ، ۽ مون کي سڀ ڪجهہ ٻڌاءِ. مون کي سندس ماءُ کي. تون ڄاڻين ٿو، تہ هي سڀ ڪجهہ منهنجي موت جو سبب ٿيندو. جو ڪجهہ بہ ٿي رهيو آهي، آخر مان ان کان ڀڄي ويندس. مان هاڻي وڌيڪ سهي نہ سگهنديس. مون کي صبر آهي، پر مان اهو وڃائي ويهنديس ۽ پوءِ.... ڪا خطرناڪ ڳالهہ ظهور ۾ ايندي. او پيارا، آخرڪار پيوٽرايليچ اچي ويو." خاتون هائلڪوف رڙ ڪري چيو. هوءَ چتائي ڏسڻ لڳي، جيئن هو ڪمري ۾ اندر گهڙيو. "تون دير سان آيو آهين، دير سان! خير ويهہ، ڳالهائي ۽ اسان کي پريشانيءَ کان ٻاهر ڪڍ. وڪيل ڇا ٿو چوي؟ اليڪسي فيودورپاولووچ تون ڪاڏي ٿو وڃين؟"

"لزيءَ ڏانهن."

"صحيح آهي، پر مان توکي جو ڪجهہ چيو آهي، ان کي تون نہ وساريندين. هيءُ موت ۽ حياتيءَ جو سوال آهي!"

"بيشڪ مان ان کي نہ وساريندس... پر مون کي دير ٿي وئي." اليوشا غصي مان چيو ۽ هو تڪڙو تڪڙو پوئتي هٽڻ لڳو.

"نہ، توکي پڪ سان اچڻ گهرجي. ايئن نہ چئو، تہ جيڪڏهن توکان ٿي سگهيو تہ. جيڪڏهن تون نہ ايندين، تہ مان مري ويندس." بيگم هائلڪوف سندس پويان ڳالهائيندي رهي، پر اليوشا ڪمرو ڇڏي ڇڪو هو.

باب ٽيون

ننڍڙو شيطان

لزيءَ وٽ ويندي هن ڏٺو، ته هوءَ پنهنجي ڪرسيءَ ۾ نيم دراز هئي، جنهن کي ان وقت جڏهن هو گهمي ڦري نه سگهندي هئي، هلايو ويندو هو. هو ساڻس ملڻ لاءِ نه چري، پر سندس تيز ۽ گهرائي واريون اکيون سندس منهن ۾ ڪپي ويون. سندس اکين ۾ بخار جهڙيون نگاهون هيون ۽ سندس چهرو ڪوماڻيل ۽ زردو ٿي ڏٺو. ٽن ڏينهن جي اندر جا منجهس تبديلي اچي وئي هئي، ان کي ڏسي، اليوشا کي عجب لڳو. هو بدن ۾ لهي وئي هئي. هن پنهنجي هٿ کي به نه وڌايو. هن ڊگهين ۽ سنهين آڱرين کي چميو، جي بنا ڪنهن چرپر جي سندس لباس تي رکيل هيون. ان کان پوءِ، هو بنا ڪنهن ڳالهائڻ جي ان ڏانهن منهن ڪري ويهي رهيو.

"مان ڄاڻان ٿي ته توکي قيد خاني ڏي وڃڻ لاءِ جلدي آهي." لزي بيتابيءَ سان چيو. اما! توکي، ڪلاڪن لاءِ پاڻ وٽ ترسائي ڇڏيو. هوءَ توکي يوليا ۽ منهنجي لاءِ ڪجهه چئي رهي هئي."

"توکي ان جي ڪيئن خبر پئي؟" اليوشا ڪانئس پڇيو.

"مان ڏيان ڏئي ٻڌي رهي هيس. تون مون تي عجب ڇو ٿو ڪائين؟ مان ڏيان ڏيئي ٻڌندي آهيان ۽ ايئن ڪندي آهيان. هن ۾ ڪو ڏوهه به نه آهي. هن لاءِ ڪنهن عذرداري جي ضرورت نه آهي."

"تون ڪنهن ڳالهه کان پريشان آهين؟"

"مان ان جي خلاف نهايت خوش آهيان. مان اجا هاڻي ٽيهه پيرا هن ڳالهه تي سوچيندي رهي آهيان، ته اها ڪهڙي نه چڱي شيءِ هئي، جو مان توسان شادي ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. تون مڙس ٿيڻ جي لائق نه آهين. مان جيڪڏهن توسان شادي ڪريان ها ۽ توکي ڪنهن پرزي کي ڏئي، ان ماڻهوءَ ڏي موڪليان ها، جنهن سان توکان پوءِ محبت ڪرڻ گهران ها، ته تون ڪٿي وڃين ها ۽ پڪ سان ان کي ڏين ها، ان جو جواب به آڻي ڏين ها. جيڪڏهن تون چاليهن ورهين جو هجين ها، ته تون اجا به آسانيءَ سان منهنجي محبت آميز خطن کي آڻين ۽ نئين ها."

هوءَ اوچتو ڪلي ويني.

"تو وٽ ڪا نفرت پيري ڳالهه آهي، پر ان هوندي به تنهنجي ڪليل دل آهي." اليوشا ڪيس ڏسي مشڪيو.

"هيءَ دل جي ڪشادگي، جا مون ۾ ڏسين ٿو، اها ان ڪري آهي، جو مون کي توکان ڪو به عار نه آهي. انهيءَ کان وڌيڪ هيءَ ڳالهه به آهي، ته مان چاهيندي آهيان ته توکان عار نه هجي. اليوشا، اها ڪهڙي ڳالهه آهي، جو مان تنهنجي ڪابه عزت نه ٿي ڪريان؟ جيڪڏهن مان تنهنجي عزت ڪريان ها، ته مان توسان ڳالهائيندي شرمندگي محسوس ڪريان ها. ايئن جيڪر ڪريان ها؟"

"نه."

"پر توکي اعتبار اچي ٿو ته مون کي توکان ڪا به شرمندگي نه ٿي ٿئي؟"

"نه، مون کي هن ڳالهه تي ڪو به اعتبار نه آهي."

لزي بي اختيار وري کلڻ لڳي. هوءَ تڪڙو ڳالهائيندي وئي:

"مان تنهنجي پاءُ دمتري فيودورپاولووچ کي، قيد خاني ۾ ٿوري مٺائي موڪلي ڏني هئي. اليوشا توکي خبر آهي ته ٽون حسين آهين. مان توکي هن لاءِ بيحد پيار ڪريان ٿي، ته تو مون کي جلدي مان اجازت ڏئي ڇڏي ته مان توکي پيار نه ڪريان.

"لزي تو اڄ مون ڏي ماڻهو ڇو موڪليو هو؟"

"مان چاهيو ٿي ته ان انتظار کي توکي ٻڌايان، جو مون کي آهي. مون کي اهو پسند ٿو اچي ته ڪو مون کي عذاب ڏي، مون سان شادي ڪري ۽ وري عذاب ڏي. مون سان مڪاري ڪري ۽ هليو وڃي. مان پاڻ کي خوش ڏسڻ نه ٿي گهران."

"تون بي ترتيبيءَ سان محبت ۾ گرفتار آهين."

"هائو مان بي ترتيب رهڻ گهران ٿي. مان ته ايئن چاهيان ٿي، ته گهر کي باهه ڏئي ڇڏيان. مان اهو تصور ڪندي آهيان، ته ڪهڙيءَ ريت مان چونديس ۽ شرارت ڪري گهر کي باهه ڏيندس. هي سڀ شرارت هوندي. سيئي ان جي وسائڻ جي ڪوشش ڪندا، پر اها برندي ئي رهندي. مون کي خبر هوندي، پر ڪجهه به نه چونديس. اڙي ڪيڏي نه بيوقوفي ۽ ڪيئن نه مان ڪڪ ٿي پئي آهيان."

هن هٿ کي لوڏيندي نفرت جو اظهار ڪيو.

"هيءَ تنهنجي عيش واري حياتي آهي." اليوشا آهستگيءَ سان چيو.

"ان ڪري غريب هجڻ ضروري آهي؟"

"هائو، اهو وڌيڪ چڱو آهي."

"اهوئي توکي، تنهنجي راهب سيڪاريو آهي. هن ۾ صداقت ڪانه آهي. مون کي شاهوڪار رهڻ ڏي، پلي ته ٻيا غريب هجن. مان مٺايون ۽ ڪريم ڪائيندس ۽ انهن مان ڪنهن ٻي کي ڪجهه به نه ڏيندس. ها، نه ڳالهاءِ ۽ ڪابه ٻي ڪوشش نه ڪر." هن اليوشا سان پنهنجي هٿ کي ملايو، جيتوڻيڪ هو خاموش رهيو." تو هيءُ

سيئي ڳالهيون مون کي اڳ ۾ ئي ٻڌايون هيون، اهي مون کي چڱيءَ ريت ياد آهن. اهي مون کي ڪڪ ٿيون ڪن. جيڪڏهن مان غريب ٿي پوان، ته ڪنهن کي قتل ڪري ڇڏيندس. توڙي جو مان شاهوڪار آهيان، شايد ڪنهن کي خون ڪري ڇڏيان. ڇا ٿي نه ٿو سگهي. پر توکي خبر هجي، ته مان جو پوڪيان ان کي لٽڻ گهران ٿي. مان توسان شادي ڪرڻ گهران ٿي. تون هاري بڻجي ويندين ۽ ڪڙمي. اسان هڪ وچ رکنداسون. هائو نه؟ تون ڪلگنوف کي سڃاڻين؟"

"هائو!"

"هو هميشه رلندو وتندو آهي ۽ خواب ڏسندو رهندو آهي. هوُ چوندو آهي ته ڇا جي حقيقي حياتي؟ چڱو آهي ته خواب ڏسندو رهجي. ماڻهو خواب ۾ سڀ کان وڌيڪ خوشيءَ واريون شيون ڏسي سگهي ٿو. پر حقيقي حياتي ڪڪ ڪندڙ آهي. پر ان هوندي به هوُ هاڻي جلدي شادي ڪرڻ وارو آهي. هوُ مون سان اڳ ۾ ئي محبت ڪري رهيو آهي. ڇا تون لاٿون ڦيرائي سگهين ٿو؟"

"هائو!"

"صحيح آهي، هوُ لاٿونءَ وانگر آهي. هوُ ڦرڻ گهري ٿو ۽ ڦرندو رهي. ان کان پوءِ ڪيس لڪڻ سان ماريو وڃي. ۽ ماريو وڃي. جيڪڏهن مان ساڻس شادي ڪريان، ته ڪيس لاٿونءَ وانگر سڄي عمر ڦيرائيندي رهان. توکي مون کان شرم ته نه ٿو اچي؟"

"نه."

"تون سخت پريشان هوندين، ڇو ته مان مقدس شين لاءِ ڪابه گفتگو نه ٿي ڪريان. اهي مون کي ٻي جهان ۾ ڇا ڪنديون. جيڪڏهن مان ڪو وڏو ڏوهه ڪريان ٿي. توکي انهن سيني ڳالهين جي خبر هوندي؟"

اليوشا، جيئن ڪيس وقت سان ڏسي رهيو هو، چيائينس ته "خدا توتي نگاهه ٿو رکي."

"اهائي ڳالهه مون کي پسند آهي. مان مٿي ويندس، هوُ مون کان محاسبو ڪندا، ته مان سندن منهن ۾ نهاري ڪلنديس. مان خوفناڪ طرح سان، هن ڳالهه کي چاهيان ٿي، ته گهر کي باهه ڏيان ۽ اليوشا پنهنجي گهر کي. تون اڃا به هن تي بانور نٿو ڪرين؟"

"ڇو؟ ڪيترائي ٻارنهن ورهين جا ڇوڪرا آهن، جي ايئن چاهيندا آهن، ته ڪنهن شيءِ کي باهه ڏيون. اهي ڪن شين کي باهه ڏيئي به ڇڏيندا آهن، هيءَ هڪ بيماري آهي."

"اهو سچ آهي. اهو سچ آهي. ڪي اهڙا ڇوڪرا ٿي سگهن ٿا، پر مان جو ڪجهه چئي رهي آهيان، اهو ايئن نه آهي."

"تون نيڪيءَ کي بديءَ سان بدلائي رهي آهين. اهو اهڙي قسم جو بحران آهي، جو شايد تنهنجي بيماريءَ جو نتيجو ٿي سگهي ٿو."

"تون مون کان نفرت ڪري رهيو آهين. اهو فقط انهيءَ لاءِ آهي ته مان نيڪي ڪرڻ نه ٿي چاهيان. پر بدي ڪرڻ گهران ٿي. هن جو ته بيماريءَ سان ڪو به واسطو نه آهي."

"تون بدي ڇو ٿي ڪرين؟"

"انهيءَ لاءِ ته سڀ ڪجهه تباهه ٿي وڃي! توکي ته خبر آهي اليوشا، ته مان ڪڏهن ڪڏهن خطرناڪ شين کي عمل ۾ آڻڻ لاءِ سوچيندي آهيان، ته جيئن سڀ ڪنهن شيءِ کي نقصان پهچي ۽ بچڙي بڻجي. مان هي گهڻو ڪري ڊگهي شرارت جي سبب ڪرڻ چاهيان ٿي، ته جيئن پوءِ ان جي خبر پوي. جيئن سيئي منهنجي چوڌاري بيهي وڃن ۽ آگرين سان اشارو ڪري چون، ته هي ڪم هن جو آهي ۽ مان وري ڪين ڏسندي رهان. هيءُ نهايت عمدو ٿيندو. اهو پلا اليوشا ڇو عمدو ٿيندو؟"

"مون کي خبر نه آهي. اها شايد تنهنجي آرزو هجي، ته ڪنهن چڱي شيءِ کي برباد ڪرين، يا جيئن تون چوين ٿي، ته ڪنهن کي باهه ڏئين. ايئن ڪڏهن ڪڏهن ٿيندو آهي."

"مان ايئن فقط چوڻ نه ٿي گهران، پر ايئن ڪرڻ چاهيان ٿي."

"مون کي توتي اعتبار آهي."

"اڙي ڪيڏو نه مان توکي هنن لفظن لاءِ، ته توکي مون تي اعتبار آهي، پيار ڪريان ٿي. هن ۾ تنهنجي ڪوڙ جو ڪو به ذرو داخل نه آهي. پر تون خيال ڪندو هوندين، ته هيءُ مان سڀ ڪجهه تنهنجي برخلاڦي ڏيکارڻ لاءِ چوان ٿي؟"

"نه، مان ايئن خيال نه ٿو ڪريان.... جيتوڻيڪ منهنجي ٿوري خواهش آهي، ته شايد اوهان جو لاڙو ايئن نه هجي."

"ايئن ٿورو هجي به. مان توسان ڪڏهن به ڪوڙ نه ڳالهائيندي آهيان." هن وضاحت سان چيو ۽ سندس اکين ۾ عجيب ڪاوڙ ٿي ڏٺي.

اليوشا تي جنهن شيءِ وڏيڪ اثر ڪيو هو، سان سندس سنجيدگي هئي. هاڻي منجهس ڪنهن به مذاق يا مسخري جي ڪابه نشاني موجود نه هئي. جيتوڻيڪ ماضي ۾ سندس سنجيدهه گهڙين ۾ به ڪانئس مذاق ۽ خوش طبعي رکي نه هئي.

اليوشا فڪرمند ٿي ڪيس چيو ته "ڪي اهڙيون به گهڙيون ٿينديون آهن، جن ۾ انسان ڏوهه سان محبت ڪندو آهي."

"هائو، هائو، تو چڻ ته منهنجي دل جي ڳالهه ڪئي آهي. هو گناهه کي پيار ڪندا آهن. هر ڪوئي گناهه سان محبت ڪندو آهي. هر ڪو دائمي طرح اُن سان محبت ڪندو

آهي. نہ ڪنهن گهڙيءَ لاءِ، ايئن تو معلوم ٿئي تہ ماڻهن، ان بابت ڪوڙ هڻڻ جي قبوليت ڏئي ڇڏي آهي ۽ هوُ ان بابت ڪوڙ ڳالهائيندا ئي رهندا. هوُ سڀ اعلان تہ اهو ڪندا آهن تہ هوُ بديءَ کي ڏڪار ڪن ٿا، پر مخفي طرح اُن سان پيار ڪن ٿا."

"ڇا تون اجا بہ بيهودا ڪتاب پڙهندي رهين ٿي؟"

"هائو، مان پڙهندي آهيان. منهنجي ماءُ بہ پڙهندي آهي، پر انهن کي هوءَ وهاڻي جي هيٺان لڪائيندي آهي. مان وري اتان چورائي وٺندي آهيان."

"ڇا، تون پاڻ کي برباد ڪندي شرمندي نہ ٿي ٿئين؟"

"مان پاڻ کي برباد ڪرڻ چاهيان ٿي. اسان وٽ هڪڙو چوڪرو آهي، هوُ بند تي ان وقت سمهي پيو هو، جڏهن گاڏيءَ کي اتان گذرڻو هو. خوش قسمت انسان! ڏيان ڏيئي ٻڌ. تنهنجي پاءُ جي مٿان هاڻي مقدمو هلي رهيو آهي، تہ هن پنهنجي پيءُ جو خون ڪيو آهي. پر پيءُ جي مارڻ سبب، هر ڪو ساڻس محبت ڪري رهيو آهي."

"ساڻس انهيءَ لاءِ محبت ڪئي وڃي ٿي، سڀ ڪو ئي هن عمل سان محبت ڪري تو. هر ڪوئي ايئن چوي تو، تہ هيءَ نهايت خطرناڪ شيءِ آهي، پر مخفي طرح ان سان محبت ڪئي وڃي ٿي."

"تون جو ڪجهہ چوين ٿي، ان ۾ ٿوري صداقت آهي." اليوشا آهستگيءَ سان ڪيس چيو.

"اڙي ڪهڙا نہ خيال آهن!" لزي خوشيءَ مان رڙ ڪري چيو. "هوڏانهن تون راهب بہ آهين؟ توکي شايد اعتبار نہ اچي، تہ مان توکي ڪيڏو نہ پيار ڪريان ٿي اليوشا. ڇاڪاڻ تہ تون ڪوڙ نہ ڳالهائيندو آهين. مان توکي پنهنجو هڪ مزيدار خواب ٻڌايان ٿي. مان ڪڏهن ڪڏهن شيطانن کي خواب ۾ ڏسندي آهيان. مان ڏٺو تہ رات جو وقت آهي، منهنجي ڪمري ۾ شمع ٻري رهي آهي. اوچتو شيطان اتي ڇانئجي ويا. ڪمري جي هرهڪ ڪنڊ ۾ ۽ ميز جي هيٺان بہ. هنن دروازا کولڻ شروع ڪيا. مان ڏٺو تہ دروازي جي پويان، انهن جو وڏو ميڙ هو. هنن چاهيو ٿي تہ اندر اچي، مون کي پڪڙين. هوُ هاڻي اندر گهڙي آيا ۽ مون کي پڪڙڻ جي ڪوشش ڪيائون. مان اوچتو پنهنجي مٿان صليب جو نشان ڪڍيو ۽ هوُ سڀئي پوئتي هٽي ويا. هوُ دروازي ۽ ڪُنڊن تي بيهي رهيا ۽ ويا ڪونہ. ان وقت اوچتو مان خوفزده ٿي، خدا جو نالو ورتو، هو وري مون کي پڪڙڻ لاءِ وڌيا. مان وري بہ صليب جو نشان پنهنجي مٿان ڪڍيو. هوُ وري پوئتي هٽي ويا. هيءُ خطرناڪ مذاق هو. هن کان تہ ساهہ سڪي ويندو آهي."

"مون بہ ساڳيو ئي خواب لڏو آهي." اليوشا چيو.

"سچ!" لزي عجب مان رڙ ڪري چيو. "مان توکي چوان ٿي اليوشا، تہ ڪل نہ. هيءُ نهايت اهميت وارو آهي. ايئن ٿي سگهي تو، تہ بہ جدا جدا ماڻهو هڪ ئي خواب ڏسن؟"

"ڏسڻ ۾ اچي ٿو تہ ايئن ٿي سگهي ٿو."

"اليوشا، مان توکي چوان ٿي تہ هيءُ نهايت اهميت وارو آهي." لزي سچ پچ حيرت جي مبالغي کان ڳالهائيندي وئي. "خواب تہ ايڏو اهميت وارو نہ بہ هجي، پر تون مون جهڙو ساڳيو خواب ڏسين، هيءَ اهم ڳالهہ آهي. تون مون سان ڪڏهن بہ ڪوڙ نہ ڳالهائيندو آهين، هاڻي بہ ڪوڙ نہ ڳالهاءِ، ڇا اهو سچ آهي؟ تون کلين تہ نہ ٿو؟"

"اهو سچ آهي."

لزي غيرُ معمولي طور تي متاثر ٿي ڏٺي. هوءَ اڌ منٽ لاءِ خاموش ٿي وئي.

"اليوشا، تون مون کي ڏسڻ لاءِ ايندو ڪر ۽ اڪثر ايندو ڪر." هن اوچتو التجائي آواز ۾ چيو.

"مان تہ تو وٽ هميشہ ايندو آهيان ۽ سڄي حياتي ايندو رهندس." اليوشا مضبوطيءَ سان کيس جواب ڏنو.

"تون ئي هڪڙو ماڻهو آهين، جنهن سان مان ڳالهائي سگهان ٿي." لزي وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. "مان ڪنهن سان بہ نہ ڳالهائيندي آهيان، پر توسان ۽ پاڻ سان سڄي جهان ۾ تون ئي منهنجي لاءِ ڳالهائڻ وارو آهين. مان توسان، پاڻ کان بہ وڌيڪ حجت سان ڳالهائيندي آهيان. مون کي توکان ڪوبہ شرم نہ ايندو آهي. اليوشا، ڇو پلا توسان گفتگو ڪرڻ ۾ مون کي شرم نہ ايندو آهي. اليوشا، ڇا هيءُ سچ آهي تہ ايسٽر جي موقعي تي هڪ يهودي، هڪ ٻار کي چورايو هو ۽ ان کي ماريو هئائين؟"

"مون کي ان جي خبر نہ آهي."

مون وٽ ڪتاب آهي، جنهن ۾ لکيل آهي، تہ هڪ يهوديءَ تي اهڙو مقدمو هليو هو. هن ڇئن سالن جي هڪ ٻار کي کنيو هو ۽ سندس ٻنهي هٿن جي آڱرين کي ڪٽيو هئائين ۽ ان کان پوءِ، کيس پٽ تي صليب وانگر ڇاڙهيو هئائين ۽ ان کي ميخون هنيائين. جڏهن پوءِ مٿس مقدمو هليو، تہ هن ٻڌايو هو تہ ٻار جلدي مري ويو. اٽڪل ڇئن ڪلاڪن کان پوءِ، سندس نظر ۾ اها جلدي هئي. هن ٻڌايو هو تہ ٻار ڪنجهندو رهيو ۽ ڪنجهندو رهيو ۽ هوُ نهايت مزي سان ان کي ڏسندو رهيو. هيءُ نهايت مزيدار واقعو هو!"

"مزيدار؟"

"مزيدار، مان ڪڏهن ڪڏهن ايئن تصور ڪندي آهيان، تہ اها مان ئي هيس، جنهن کيس صليب تي ڇاڙهيو ويو هو. هوُ جيڪر اتي لٽڪندو ۽ ڪنجهندو هجي ۽ مان اتي ان جي سامهون ويهي انناس جو مربو کائيندي رهان. مون کي انناس جي مربي جي کائڻ جو ڏاڍو شوق هوندو آهي. توکي بہ اها شيءِ پسند آهي؟"

اليوشا، خاموشي سان ڪيس ڏنو. سندس زرد چهري ۾ اوچتو گهنج پئجي ويا ۽ سندس اکين مان باهه وسڻ لڳي.

"توکي خبر آهي، ته جڏهن مان ان يهوديءَ جي ڪرتوت بابت پڙهيو، ته مان لرزي ويس ۽ سڄي رات اوچنگارون ڏيندي رهيس. مان حيرت ۾ هيس ته هوُ ننڍڙو ٻار ڪهڙي ريت ڪنجهندو رهندو هوندو، (سو به چئن ورهين جو ٻار، تون ان کي سمجهي ڏس.) ۽ سڄو وقت اننا س جي مربي جو خيال مون کي ڊيڄاريندو رهيو. صبح سان مان ڪنهن ماڻهوءَ کي لکي موڪليو، ته هوُ مون سان اچي، خاص طرح ملي وڃي. هوُ مون وٽ آيو ۽ مان ڪيس سڄي ڳالهه، اننا س جي مربي سميت ڪري ٻڌائي. ڪيس چيم ته نهايت عمدي ڳالهه آهي. ڪليو ۽ چيائين ته نهايت عمدي آهي. تنهن کان پوءِ هوُ اٿيو ۽ هليو ويو. هوُ هتي فقط پنج منٽ ڪن هو. ڇا هن منهنجي توهين ڪئي؟ اليوشا، مون کي ٻڌاءِ ته ڇا هن منهنجي توهين ڪئي؟ هوءَ ڪوچ تي اٿي وينئي ۽ سندس اکيون ٻرڻ لڳيون."

"مون کي ٻڌاءِ،" اليوشا ڪيس انتظار مان چيو، ته تو ان ماڻهوءَ ڏي قاصد موڪليو هو؟"

"هائو."

"فقط هن ڇوڪريءَ جي پڇا بابت؟"

"نه، ان جي لاءِ نه. پر جڏهن هوُ آيو ته مان هڪدم ان کان پڇيو. هن جواب ڏنو، ڪليو، اُٿيو ۽ هليو ويو."

"هن ماڻهوءَ جي هلت عزت واري هئي." اليوشا پٽڪندي چيو.

"هن منهنجي بي عزتي ڪئي؟ هو مون تي ڪليو به ٿي."

"نه، هو پاڻ به اننا س جي مربي جو شوقين هوندو. هوُ هاڻي پاڻ به بيمار آهي لزي."

"هائو، هوُ پاڻ به ان جو شوقين آهي. لزيءَ جي اکين ۾ چمڪ اچي وئي."

"هو ڪنهن جي بي عزتي نه ڪندو آهي." اليوشا گفتگوءَ جاري رکندي چيو. هوُ فقط ڪنهن تي اعتبار نه ڪندو آهي. بيشڪ هوُ سندس بي عزتي ڪندو آهي."

تڏهن ته منهنجي به بي عزتي ڪئي آهي؟"

"تنهنجي به."

"صحيح،" لزي ڏندن کي ڪرٽڻ لڳي. "تڏهن هوُ ڪلندو ٻاهر هليو ويو. مان محسوس ڪيو ته بي عزت ٿيڻ ڪهڙو نه عمدو آهي. ٻار جي آڱرين جو ڪٽجڻ به عمدو آهي ۽ بي عزت ٿيڻ به عمدو آهي..... جيئن هن اليوشا جي منهن تي ڪليو، منجهانئس بخار جون علامتون نظر آيون.

"توکي خبر آهي اليوشا، توکي خبر آهي، مون کي بي عزتي پسند آهي..... اليوشا، مون کي بچاءِ!" هوءَ اوچتو ڪوچ تان اتي بيني ۽ ان ڏانهن ڊوڙي ۽ ڪيس ٻنهي هٿن سان سوگهو جهليائين. "مون کي بچاءِ." هوءَ ڇڻ تہ ڪنجهڻ لڳي. ڇا دنيا ۾ اهڙو ماڻهو بہ تي سگهي ٿو، جنهن کي مان اهي ڳالهيون ٻڌايان، جي توکي ٻڌايون اٿم؟ مان توکي سچ ٻڌايو آهي. مان پاڻ کي ماري وجهنديس، ڇاڪاڻ تہ مان سڀ کان نفرت ڪريان ٿي. مان زندهہ رهڻ پسند نہ ٿي ڪريان. مان سڀ سان نفرت ڪريان ٿي. اليوشا، ڇا تون بہ مون سان محبت نہ ٿو ڪرين؟ هن پنهنجي گفتگوءَ کي جنون جي حالت ۾ ختم ڪيو.

"پر مان تہ توسان محبت ڪريان ٿو." اليوشا گرمجوشيءَ مان چيو.

"ڇا، تون منهنجي مٿان روئيندين، روئيندين نہ؟"

"هائو!"

"انهيءَ لاءِ نہ تہ مان تنهنجي زال نہ بڻيس، پر تون فقط منهنجي لاءِ روئج".

"هائو!"

"شڪريہ، مون کي تنهنجا فقط لڙڪ کپن. ٻيو ڪو مون کي سزا ڏي يا پيرن هيٺ پلي لتاڙي. مان ڪنهن مان محبت جي اميد بہ نہ ٿي رکان. ڇاڪاڻ تہ مان ڪنهن سان محبت ئي نہ ٿي ڪريان. تون ٻڌين ٿو، ڪنهن سان بہ نہ. ان جي خلاف ڪين ڏکاريان ٿي! اليوشا وڃ، تنهنجو وقت ٿي ويو آهي. تون ڀاءُ ڏي وڃ." هوءَ ڪانئس اوچتو جدا ٿي وئي.

"مان توکي هن حالت ۾ ڪيئن ڇڏيان؟" اليوشا ڏک جو اظهار ڪندي چيو. تون پنهنجي ڀاءُ ڏي وڃ. قيد خانو بند ٿي ويندو. ها، هيءَ تنهنجي ٽوپي آهي.

متيا کي منهنجي طرفان پيار ڪج. هن اليوشا کي زور سان ڏکو ڏئي ڪيس دروازي کان ٻاهر ڪيو. هن غمگين حيرت مان ڪيس ڏٺو. اوچتو سڄي هٿ ۾ خط ڏسي حيران ٿي ويو. هو هڪڙو نندڙو وپڙهيل لفافو هو، جنهن تي مهر لڳل هئي. هُن اُن کي ڏٺو ۽ ايڊريس کي پڙهيو، جنهن تي ايون فيودورپاولووچ ڪرامازوف لکيل هو. هن تکڙ مان لزيءَ کي ڏٺو. سندس اکين مان ذري گهٽ ڏمڪي ٿي ڏٺي.

"هيءُ اُن کي ڏج، توکي ضرور ڏيڻ گهرجي." هن تحڪماڻي آواز ۾ چيو، هو ازخود ڏکي بہ رهي هئي، اڄ ئي ۽ هڪدم ٻي حالت ۾ پاڻ کي زهر ڏئي ماريندس. اِنهيءَ ڪم لاءِ ئي مان توکي گهرايو هو.

هن هڪدم دروازي کي ٻيڪڙيو. اندرين بلٽ آواز ڪيو. اليوشا اُن ڪاغذ کي ڪيسي ۾ رکيو ۽ هيٺ ڏاڪڻ مان لهندو ويو. هُو وري بيگم هائلڪوف ڏي نہ ويو.

ڇڻ تہ ڪيس وساري ڇڏيو هئائين. جيئن اليوشا ويو، لزي وري دروازي کي کوليو ۽ در جي ٻيڪڙ ۾ پنهنجي آڱر کي وڌائين. دروازي کي وري زور سان بند ڪيائين، سندس آڱر چپجي پئي. هوءَ پوءِ هوريان هوريان پنهنجيءَ ڪرسيءَ ڏي وئي ۽ اِرادتاً آڱر کي ڏنائين، جا چپجڻ ڪري ڪاري ٿي وئي هئي ۽ ننهن مان رت وَهي رهيو هو، سندس چپ لرزي رهيا هئا ۽ پاڻ کي آهستي آهستي چوندي رهي تہ:

"مان بدقسمت آهيان، بدقسمت آهيان، بدقسمت آهيان!"

باب چوٿون

ترانو ۽ راز

دير ٿي وئي هئي، (نومبر ۾ ڏينهن ننڍا ٿيندا آهن) جڏهن اليوشا، قيدخاني جي دروازي جي گهنٽي وڄائي. انڌيرو ڇانئجي رهيو هو. پر اليوشا ڄاتو ٿي ته ڪيس مشڪل ڪان سواءِ، اندر داخل ٿيڻ جي اِجازت ڏني ويندي. آسان جي هن ننڍڙي شهر ۾ اُهو ئي ٿي سگهيو پئي، جو بين هنڌن ۾ ٿيندو آهي. پهريائين بيشڪ ابتدائي جاچ ڪان پوءِ عزيزن ۽ ٻين ماڻهن کي مِتيا سان ملاقات ڪرڻ لاءِ. ڪن اُٿتر رواجن مان گذرڻو ٿي پيو. پر پوءِ جيتوٿيڪ هنن رواجن کي لاتو ته نه ويو هو، پر مِتيا جي ملاقاتين لاءِ ڪجهه پابندين ۾ گهٽتائي آندي وئي هئي. اِهڙي طرح ڪڏهن ڪڏهن قيديءَ سان ملاقات جي لاءِ، جدا ڪمرو به ڏنو ويندو هو، ۽ ڪنهن به ماڻهوءَ جي موجودگي نه رکي ويندي هئي.

هي رعايتون جيتوٿيڪ انداز ۾ گهٽ هيون ۽ فقط گروشينڪا، اليوشا ۽ ريڪيٽن تائين محدود هيون. پر پوليس جو ڪپتان مائيڪل مڪائيلووچ، گروشينڪا جي حالت ۾ وڏيڪ مهربان ٿي ڏٺو. هن ماڪرو ۾ ڪيس خوب گاريون ٿي ڏنيون ۽ سندس ضمير تي اِهو وڏو بار هو، پر جڏهن هن سڄي ڪهاڻي ٻُڌي، هن مڪمل طور تي هُن جي لاءِ پنهنجي خيالن کي بدلائي ڇڏڻو پيس. هيءَ عجب جهڙي ڳالهه هئي، ته باوجود هن ڳالهه جي، ته ڪيس مِتيا بابت قاتل هئڻ جو يقين هو، هو هڪ پيري قيدخاني ۾ وتس لنگهي ويو ۽ هن پوڙهي انسان ساڻس بيحد نرمائيءَ جي هلت ڪئي. هن خيال ٿي ڪيو، ته هيءُ نيڪ دل انسان هو، جو پنهنجي شراب خوريءَ ۽ بي عمليءَ سبب تڪليف ۾ آيو آهي. سندس پهريون خوف هاڻي رحم سان ڀرجي چڪو هو. اليوشا بابت، ته ڪيس بيحد عمدو خيال هو ۽ ڪيس گهڻي وقت ڪان ڄاڻندو هو. ريڪيٽن، جو گهڻو پوءِ اَڪثر قيديءَ وٽ ايندو هو. ان جي، ڪپتان جي نوجوان بيگمن سان قريبي واقفيت هئي ۽ اڪثر سندن گهر ۾ به ويندو هو. هو قيدخاني جي سپرنٽينڊنٽ (ناظم) جي گهر ۾ پاڙهيندو ٿي رهيو. هو پنهنجي فرائض ۾ سخت گير هئڻ جي ڪري نيڪدل پيرسن هو. هن ڪان سواءِ، اليوشا جي گهڻي وقت ڪان سپرنٽينڊنٽ سان گهري واقفيت هئي. هو ساڻس گفتگو ڪرڻ جو بيحد شوقين هو، خاص ڪري پاڪ مضمونن بابت. هو ايون فيودورپاولووچ جي به گهڻي عزت ڪندو هو، ۽ سندس راءِ ڪان خوفزده رهندو هو. جيتوٿيڪ هو پاڻ به وڏو فلاسافر ۽ تعليم يافته هو، پر اليوشا ۾ ان جي لاءِ، بي حد ڪشش هئي. گذريل سال ڪان پوڙهي، هڪ

تشريح واري انجيل کي پڙهڻ شروع ڪيو هو ۽ متس جو ان تاثر ڇڏيو هو، اُن بابت هو پنهنجي ننڍڙي دوست سان ڳالهائيندو هو. هو اُن کي ڏسڻ لاءِ مڙهيءَ ۾ ويندو هو ۽ ساٺس ۽ ٻين راهبن سان گڏجي ڪلاڪن جا ڪلاڪ بحث ڪندو هو، اُن ڪري اليوشا جيڪڏهن قيدخاني ۾ دير سان به پهچندو هو، تہ فقط سپرنٽينڊنٽ ڏي هليو ويندو هو ۽ پوءِ سڀ ڪجهہ آسان ٿي ويندو هو، اُن کان سواءِ قيدخاني ۾ مٿانهين ماڻهوءَ کان وٺي واردر تائين هر ڪوئي اليوشا سان هري ويو هو. سنتري ايستائين ڪيس ڪا به تڪليف ڏيڻ نہ چاهيندو هو، جيستائين سيئي آفيسر منجهانئس راضي هئا.

جڏهن مِتيا کي قيدخاني جي ڪوٺيءَ مان گهرايو ويندو هو، هو هميشہ ڏاڪڻ تان لهي اُن جاءِ ڏي ويندو هو، جتي ملاقات ٿيندي هئي، جيئن ٿي اليوشا اندر گهڙيو، هن ريڪيٽن کي ڏٺو جو مِتيا کان موڪلائي رهيو هو. هو هڪبئي سان زور سان ڳالهائي رهيا هئا. مِتيا ڪيس ٻاهر ويندو ڏسي، خوب ڪلي رهيو هو. هوڏانهن ريڪيٽن ڪُرڪُندو ٿي ريو. ريڪيٽن نہ ٿي چاهيو تہ اليوشا سان ملي. سو به ايتري دير سان، هو تمام تورو ساٺس ڳالهائيندو هو ۽ ڪيس سلام به ڪاوڙ منجهان ڪندو هو. اليوشا کي اندر گهڙندو ڏسي، سندس پيشانيءَ ۾ گهُنج پئجي ويا ۽ هو ڪانئس ٻي طرف نهارڻ لڳو. ڇڻ تہ هو، پنهنجي وڏي گرم ۽ پشمي ڪوٽ جي بٽڻن پائڻ ۾ مشغول هو، ان کان پوءِ هو هڪدم پنهنجي ڇٽيءَ کي ڏسڻ لڳو.

"مون کي پنهنجون شيون وسارڻ نہ گهرجن"، هيءُ لفظ هن انهيءَ لاءِ چيا جو ڪيس ڪجهہ ڳالهائڻو هو.

"توکي هيءُ به خيال ڪرڻ گهرجي، تہ جيئن ٻين جون شيون به نہ وسارين." مِتيا مذاق ڪندي، پنهنجي نوع ۾ ڪليو، ريڪيٽن کي هڪدم غصو اچي ويو.

"چڱو آهي تہ اِها صلاح توکي پنهنجي ڪٽنب وارن کي ڏيڻ کپي، جي هميشہ غلاماڻي ذهنيت رکن ٿا. توکي اِها صلاح ريڪيٽن کي ڏيڻ نہ گهربي هئي." هن لرزندي ڪاوڙ مان ڪيس جواب ڏنو.

"توکي ڇا ٿي ويو؟ مان تہ توسان مذاق ٿي ڪئي. ڇڏينس، هيءُ ماڻهو سيئي هڪجهڙا آهن. هُو اليوشا ڏي ڦريو ۽ ريڪيٽن کان منهن کي موڙيائين جو تيز قدمن سان ٻاهر وڃي رهيو هو. هي ڪلندو رهيو ۽ نهايت خوش ٿي ڏٺو، اوچنو هيءُ اينئن جوش ۾ اچي ويو، هن توکي اشارو به نہ ڪيو. ڇا، اوهان جا تعلقات پوريءَ ريت ختم ٿي چُڪا آهن. تو ايتري دير ڇو ڪئي؟ مان فقط تنهنجي انتظار ۾ نہ هوس، پر بيتاب هوس، صبح کان وٺي تنهنجي لاءِ بيتاب هوس، صبح کان ئي بيتابيءَ ۾ گذاريو اٿم. نهيو، هاڻي اُن جي پوئواري ڪئي ويندي."

"هو اَڪثر توڏي چو ايندو ٿو رهي؟ مون کي خبر آهي ته اوهان پاڻ ۾ ايترا دوست بِ نہ آهيو. اليوشا ڪانئس پڇيو. هن اُن دروازي ڏي اشارو ڪيو، جنهن ڪان هو خود آيو هو ۽ ريڪيٽن ويو هو.

"ريڪيٽن سان گهري دوستي؟ نہ ايئن ڪڏهن بہ نہ ٿيندو، ايئن ٿي سگهي ٿو. اهڙي جانور سان؟ هو خيال ڪري ٿو ته مان..... سياهہ محافظ آهيان. هو مذاق بہ نہ ٿو سمجهي سگهي. هنن ماڻهن ۾ هيءَ انتهائي برائي آهي. سندن روح خالي ۽ خشڪ آهن. جڏهن مون کي هتي پهريائين آندو ويو هو، ته هن مون کي گويا قيد جون ديوارون ٿي ياد ڏياريون، هيءُ ڏاڍو سياڻو ماڻهو آهي، پر اليڪزي مان ختم ٿي چُڪو آهيان."

هو بينچ تي ويهي رَهيو ۽ اليوشا کي بہ پرسان ويهڻ لاءِ چيائين.

"هائو. مقدمو، سياڻي تي رکيل آهي. پاءُ چا تون نااُميد آهين؟" اليوشا جذبات جي فراواني کان چيو.

"تون چا ٿو ڳالهائين؟ مستيا ڪيس ناراضگيءَ مان ڏسندي چيو. تون شايد مقدمي لاءِ ٿو چوين، ڪڏ ۾ وجهينس! هن وقت تائين آسان اُنهن ڳالهين تي ڳالهايو آهيَ، جن جو مقدمي سان ڪو بہ تعلق نہ آهي. مان توکي اهميت وارين حقيقتن بابت هڪ حرف بہ چيو آهي، هائو، مقدمو سياڻي تي آهي. پر مان جڏهن چيو ته "منهنجو ڪم تمام ٿي ويو آهي، هيءُ مقدمي بابت نہ هو. تون مون کي ايڏو ڪاوڙ ۾ چو ٿو ڏسين؟" تنهنجو مطلب چا آهي مستيا؟"

"منهنجا خيالات! اخلاق! اخلاق چا آهي؟"

"علوم اخلاق" اليوشا حيرت مان ڪانئس پڇيو.

"هائو، اِها سائنس آهي."

هائو، هيءَ گهڻو ڪري سائنس کي قريب آهي، پر..... مان قبول ٿو ڪريان، ته مان توسان اُن جي تشريح نہ ڪري سگهندس، ته اِهو سائنس جو ڪهڙو قسم آهي.

ريڪيٽن ڄاڻي ٿو، ريڪيٽن ان بابت گهڻو ڪجهہ ڄاڻي ٿو. ڪڏ ۾ وجهينس. هو راهب ٿيڻ نہ ٿو گهري، سندس مقصد آهي ته هو پيٽرسبرگ وڃي، اُتي تنقيدي اجتماعت جو مطالعو ڪري. ڪير ٿو ڄاڻي ته هو اُتي ڪم جهڙو ماڻهو نڪري پوي ۽ پنهنجي حياتي ناهي وجهي. اِهڙيءَ ريت ڪنهن مقام جي حاصل ڪرڻ لاءِ، هنن ماڻهن ۾ مهارت گهڻي آهي. ڪڏ ۾ وجهہ اخلاقي علوم کي، منهنجو ڪم تمام ٿي چڪو آهي. اليڪزي مرد خدا، مان دنيا ۾ سڀ کان وڌيڪ توسان محبت ڪريان ٿو، منهنجي دل تنهنجي ڏسڻ لاءِ سڪندي آهي. اِهو ڪارل برناردِ ڪير هو؟"

"ڪارل برناردِ؟" اليوشا عجب ۾ پڇجي ويو.

"نه نه، ڪارل نه. ترس مون کان غلطي ٿي آهي. ڪلاڊ برناردِ. هو ڪير هو؟ هو ڪيمياداں يا ٻيو ڪجهه آهي؟"

"هي ڪو دانشمند ٿي سگهي ٿو. اليوشا جواب ڏنو. پر مان قبول ٿو ڪريان ته اُن بابت مان اوهان کي ڪو نه ٻڌائي سگهندس. مان ڪيس هڪ دانشمند جي حيثيت سان ٻڌو آهي. پر هو ڪهڙي قسم جو دانشمند آهي؟ اُن بابت مون کي ڪا به خبر نه آهي."

"نيڪ آهي، ڪڏ ۾ وجهينس. مون کي هن بابت ڪجهه به ٻڌڻو نه آهي. مِتيا قسم ڪٿندي چيو" ٿي سگهي ٿو ته ڪو بدمعاش هجي يا اهڙي قسم جو ماڻهو. هي سيئي بدمعاش آهن ۽ ريڪيٽن پنهنجو چڱو تَرُ ناهي ويو آهي. ريڪيٽن ڪنهن به طرف وڃي سگهي ٿو، هيءُ ٻيو برناردِ آهي. اهيءُ برناردِ! هي سڀ ڪنهن جاءِ تي موجود آهن."

"پر حقيقت ڇا آهي؟" اليوشا موقعي تي چيو.

"هي چاهي ٿو، ته مون تي هڪ مضمون لکي. منهنجي مقدمي تي لکي، هو پنهنجي اَدبي زندگيءَ جو آغاز ڪرڻ گهري ٿو. اِهو ئي سبب آهي، جو هو مون وٽ اچي ٿو. هن مون کي ايئن پاڻ ٻڌايو تي. هو ڪنهن نظرئي کي ثابت ڪرڻ گهري ٿو. هو ٻڌائڻ گهري ٿو، ته هو پنهنجي پيءُ کي به مارڻ کان دريغ نه ٿو ڪري سگهي. هو پنهنجي ماحول مان ئي خراب ٿي سگهي ٿو، وغيره. هن اُن جي سڄي تشريح ڪري مون کي ٻڌايو. هي هن ڳالهه کي سوشلزم جي زنجير ۾ ڦاسائڻ گهري ٿو. هن ماڻهوءَ کي به، ڪڏ ۾ وجهينس. جيئن به ڪيس وڻي، اُن زنجير ۾، اُن کي سوگهو ڪري. مون کي اُن جي ڪا به پرواهه نه آهي. هو ايون کي به برداشت ڪري نه ٿو سگهي. هيءُ ڪيس ڏڪاري ٿو. ڪيس توسان به ڪا محبت ڪانه آهي. پر ڪيس مان ٻاهر نه ٿو ڪڍان، ڇو ته ماڻهو هوشيار آهي، ۽ پنهنجي لاءِ بيحد ڪوڙو هٿ اٿس. مان هاڻي ڪيس چيو ٿي، ته ڪرامازوف رذيل نه آهي، پر فلاسافر آهي. ڇو ته جيڪي به محب وطن روسي آهن، سي فلاسافر آهن. جيتوڻيڪ تو باقاعده پڙهيو آهي. ان هوندي به تون فلاسافر نه آهين. تون هينئين درجي جو ماڻهو آهين. هو بدنيتي سان ڪليو ۽ مان ڪيس چيو، ته تو وٽ ڪو به فڪر ڪونه آهي. پر جهڳڙو آهي. ڇا هي بهتر نه آهي؟ مان به قديم اَدب کي ترتيب ڏئي سگهان ٿو." دمتري اوچتو ٿهڪ ڏنو.

"تنهنجو ڪم ڇو ختم ٿي ويو آهي؟ تو هاڻي ٿي چيو. اليوشا وچ ۾ ڳالهائيندي چيو. منهنجو ڪم ڇو لهي ويو آهي..... اَڙي..... اُن جي حقيقت آهي..... جيڪڏهن تون سڄي حقيقت کي وٺندين، ته مون کي ڏک آهي ته مان

خدا کي وڃائي ويهندس. اهو ئي تہ معاملو آهي." توکي ڏک ٿو ٿئي تہ تون خدا کي وڃائي ويهندين. انهيءَ مان تنهنجو مطلب ڇا آهي؟

"ذرا غور ڪر، هنن رڳن جي اندر، دماغ ۾- هن مان معلوم ٿو ٿئي، تہ رڳون دماغ ۾ آهن.... (ڪڏ ۾ وجهينس،) هنن رڳن جا ننڍا ننڍا پڇ ٿين ٿا، جيئن هو لڏڻ شروع ڪن ٿا..... ۽ مان ڪنهن شيءِ کي ڏسڻ گهران ٿو، تہ هڪ عڪس نظر اچي ٿو.... هُو هڪدم تہ ظاهر نہ ٿو ٿئي، پر ٿورو وقفو يعني سيڪنڊ گذري ٿو.... پوءِ ڪا شيءِ ٿوري لحظي وانگر ظاهر ٿي ٿئي. اهو لحظو نہ آهي، وقت نہ آهي. شيطان اُهو وقت ٿي پوي ٿو. پر اُهو عڪس، اُها هڪڙي شيءِ آهي يا هڪ عمل آهي. ڪڏ ۾ وجهينس! اهو ئي سبب آهي، جو مان اُن کي ڏسان ٿو ۽ فڪر ڪرڻ شروع ڪريان ٿو. مان هنن پڇن جي ڪري ئي ڏسان ٿو ۽ فڪر ڪريان ٿو. ايئن نہ آهي تہ مون وٽ روح آهي ۽ مان هڪ قسم جو پرتوو آهيان. هيءَ سڀ بيوقوفي آهي. ريڪيٽن ڪالهہ، هن جي تشريح ٿي ڪئي، منهنجا ڀاءُ اُن کي ٻڌي تہ مان هول ۾ اچي ويس. هيءَ سائنس، اليوشا نهايت عظيم شيءِ آهي! هڪ نئين انسان جو بيدار ٿيڻ آهي. مان اُن کي سمجهان ٿو..... پر اُن هوندي بہ مون کي ڏک آهي، تہ خدا کي وڃائي ويهندس!"

"ڪيئن بہ هجي، اها چڱي شيءِ آهي" اليوشا کيس چيو.

ها، مون کي ڏک ٿو ٿئي، تہ مان خدا کي وڃائي ويهندس! هي علم ڪيميا آهي، علم ڪيميا. ريڪيٽن خدا کي پسند نہ ڪندو آهي. ڀاءُ علم ڪيميا کي ڄاڻڻ کان سواءِ ڪو ڄاڙهو نہ آهي. اُف! پر هُو اُن کي ڪٿي ناپسند ڪندو آهي! ٻين سان گڏ ئي هيءُ ايذاءُ ڏيندڙ نقطو آهي. مان کانئس پڇيو آهي، تہ هن بابت تبليغ ڪندين؟ هن جواب ڏنو تہ جيڪڏهن مان هن کي ڪليل طور چوان تہ اُن جي اجازت ڏني ويندي. هو ڪلڻ لڳو. مان کانئس پڇيو تہ پوءِ، انسان جو ڇا ٿيندو؟ خدا کان سواءِ ۽ غير فاني حيات بنا؟ پوءِ تہ سڀئي شيون قانوني بڻجي ويندیون ۽ جنهن کي جيئن وڻندو، ايئن ڪندو. هن ڪلندي مون کي چيو تہ توکي خبر نہ آهي، تہ هڪ داناءِ ماڻهو اُهو سڀڪجهہ ڪري سگهي ٿو، جو هو چاهي. دانا ماڻهوءَ کي پنهنجي رستي جي خبر آهي تہ تو ان ۾ قدم بہ رکيو آهي. تو قتل ڪيو آهي ۽ قيد ۾ سڙي رهيو آهين. هن هيءُ منهنجي سامهون چيو. هُو بي حيا آهي. مان هميشہ اهڙن ماڻهن کي ڏکا ڏئي ٻاهر ڪڍندو آهيان، پر هاڻي ڏيان ڏئي ٻڌڻو پوندو آهي. پر هو ڪي ڳالهيون سمجهہ واريون بہ ڪندو آهي. لکي بہ ڄاڻندو آهي. گذريل هفتي، هن مون کي هڪ مضمون پڙهي ٻڌايو هو. مان ان مان ٽن سٽن کي نقل ڪيو هو. هڪ منٽ ترس. هان هيءُ آهن."

مٿيا، تڪڙ مان، پنهنجي کيسي مان هڪ ڪاغذ جي ٽڪري کي ڪڍيو ۽ پڙهيائين. "هن مسئلي جو حل" سڀ ڪنهن جيز کان اڳ ۾ لازمي آهي، تہ پنهنجي

شخصيت کي مخالفت جي صداقت ڏانهن آڻي. تو هن کي سمجهيو؟

اليوشا کيس جواب ڏنو ته "مان هن کي سمجهي نه سگهيس." هن مِتيا ڏي ڏنو ۽ عجب مان کيس ڏيان ڏيئي ٻڌندو رهيو.

مان به سمجهي نه سگهيو آهيان. هيءُ جملو مبهم ۽ منجهيل آهي، پر ان مان ذهني قابليت نظر ٿي اچي. هن چيو ٿي ته هاڻي هرڪو ايئن ئي لکي ٿو، اهو متن، سندن ماحول جو اثر آهي. هو پنهنجي ماحول کان ڌڻندا رهن ٿا. هيءُ بيوقوف شعر به چوي ٿو. بيگم هائلڪوف جي پير جي شان ۾ ڪو شعر لکيو اٿس. ها، ها، ها.

مان اُن جي لاءِ ٻڌو آهي. اليوشا جواب ڏنو.

"ها، پر تو، سندس شعر کي ٻڌو آهي؟"

"نه!"

مون وٽ اهوئي آهي. اِجهو هيءُ آهي. مان توکي پڙهي ٻڌائيندس. توکي خبر نه آهي ۽ مان توکي اِها حقيقت نه ٻڌائي آهي. هن بابت هڪ ڪهاڻي آهي، هيءُ بيوقوفي آهي. ٿي هفتا اڳ، هو مون کي چيڙائڻ لڳو ته تو پاڻ کي ٽن هزارن جي لاءِ هڪ بيوقوف جي حيثيت ۾ تڪليف ۾ وجهي ڇڏيو، پر مان هڪ لک پنجاهه هزار روبل حاصل ڪرڻ وارو آهيان. مان هڪ بيواهه سان شادي ڪرڻ وارو آهيان ۽ پيٽرسبرگ ۾ گهر خريد ڪندس. هن مون کي وڏيڪ ٻڌايو، ته هو بيگم هائلڪوف سان پيار ڪري رهيو آهي. هائلڪوف کي جوانيءَ ۾ ڪو به دماغ ڪو نه هو. هاڻي چاليهن ورهين جي عمر ۾ ته هوءَ سڀ ڪجهه وڃائي ويٺي آهي. پر هوءَ حد کان وڌيڪ پُورالي آهي. هن ٻڌايو ٿي ته هو اهڙي ريت کيس قبضي ۾ آڻي وجهندو. هن چيو ٿي ته جڏهن مان شادي ڪندس، ته اُن کي پيٽرسبرگ وٺي ويندس ۽ اُتي اخبار جاري ڪندس. سندس وات پاڻي پاڻي ٿي رهيو هو، اِهو اِن جانور جو اُن بيوهه لاءِ نه هو، پر ڏيڍ لک روبل لاءِ هو. مون کي هن اُن جو يقين ڏياريو. هو مون کي هر روز ڏسڻ ايندو هو. هن مون کي ٻڌايو ته هاڻي هوءَ راضي ٿي ويئي آهي. هو خوشيءَ کان ڪپڙن ۾ نه ٿي ماپيو. ان کان پوءِ اوچتو ئي اوچتو کيس اُن گهر کان هڪاليو ويو، پروهيٽن سڀ ڪجهه سندس سامهون پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏيو. آفرين! مان جيڪر اُن پوڙهي بيوقوف عورت کي، هن جي هڪالڻ سبب پاڪر ۾ وٺان. هِن ان لاءِ تڪبندي به لکي. هو چوڻ لڳو ته هيءُ پهريون دفعو آهي، ته مان پنهنجي هٿن کي شعر لکڻ لاءِ آلوده ڪيو آهي. مان سندس دل تي قبضي ڪرڻ لاءِ هن ڳالهه کي چڱو سمجهيم. مان جڏهن هن عورت جي خوش قسمتيءَ کي قبضي ۾ آڻيندس، ته مان عظيم سماجي ڪم جي لاءِ ڪارائتو ٿيندس. هنن ماڻهن وٽ جو به هُو برو ڪم ڪن ٿا، سماجي

صورت ۾ حق ثابت ڪرڻ گهرن ٿا. هن چيو ٿي ته ڪيئن به هجي، هي تنهنجي پشڪن جي شعر کان گهڻو بهتر شعر آهي. مان اجتماعي احساس کي عوامي شاعريءَ جي رنگ ۾ پيش ڪيو آهي. هن پشڪن لاءِ جو ڪجهه چيو ٿي، اُن کي سمجهيم ٿي. هو وڏي استعداد وارو ماڻهو هو، پر هن فقط عورت جي پيرن لاءِ لکيو آهي. پر ريڪيٽن پنهنجي تڪبندي کان متاثر هو. هنن ماڻهن جي عجيب خودبيني آهي! هن پنهنجي شعر جي عنوان لاءِ چيو ٿي، ته اُهو آهي سُڃيل پير جي صحيح ٿيڻ تي منهنجي خوشنوديءَ جو اظهار. هي عجيب مسخرو آهي.

"فريفته ڪرڻ وارو ننڍڙو پير،
جيتوڻيڪ سڃيل آهي، ڳاڙهو ۽ نازڪ،
ڊاڪٽر اَچن ٿا ۽ ان تي مرهم رکن ٿا،
پر ان هوندي به، ان جو علاج نه ٿا ڪن.
پر مان سندس پير جي حالت کان متاثر نه آهيان،
پشڪن جي موسيقي جو نغمو، شايد وڏيڪ اَثر وارو ٿئي،
هيءُ سندس پير نه آهي، پر ناياب موتي جو ڏاڻو آهي،
مان ان جي لطافت جي نقصان کان ڏکي رهيو آهيان.

ڇاڪاڻ ته سندس پير جئين سُڃي ٿو، ته مون کي هيئن چوندي حيرت ٿي لڳي ته سندس خوبيءَ ۾ گهٽتائي اچي ٿي.

ها، مان اُن جي شفا لاءِ دعا گهران ٿو.

ته جيئن پير ۽ دماغ ٻئي وري ترقي پڌير ٿين."

"هو هڪ جانور آهي، پورو جانور، پر هو پهرئين درجي جو چالاڪ آهي، هن بيوقوف سچ پچ پنهنجي خيالن کي وڌايو هو. جڏهن هن کي ڏکا ڏئي اُن گهر مان ڪڍيو ويو، تڏهن ڪو به غصي جو اظهار نه ڪيو هو،

هو پنهنجي ڏندن کي ڪرٽي رهيو هو."

"هن ڪانئس انتقام وٺي ڇڏيو آهي." اليوشا ڪيس چيو، "هن بيگم هائلڪوف بابت، هڪڙو ٽڪرو لکي ڇڏيو آهي."

"اليوشا ڪيس پوءِ مختصر طرح "گاسپ" ۾ پيل ٽڪري بابت ٻڌايو. اهو، انهيءَ جو ئي ڪرتوت آهي. مِتيا غصي مان تائيد ڪئي. هيءُ ئي آهي. هي ٽڪرا.... مون کي خبر آهي.... هي بي عزت ڪندڙ شيون، جي گروشينڪا جي لاءِ لکيون ويون آهن..... ۽ ڪِتيا جي لاءِ پڻ..... هي سڀ سندس ڪرتوت آهن.

هو ڪمري ۾ هراس جي حالت ۾ گهمندو رهيو.

"پاءُ، مان گهڻو وقت ترسي نہ سگهندس. اليوشا ٿوري دير وٺڻ کان پوءِ چيو. سياڻي تنهنجي لاءِ پيانڪ ڏينهن آهي.

"سياڻي خدا جي فيصلي جو ظهور ٿيندو. مون کي توکي ڏسي عجب ٿو ٿئي ـ ـ ـ هتي گهمندو ٿو وتين ۽ اُهو ٿو ڳالهائين، جنهن کي مان سمجهي نہ ٿو سگهان . . "

"نہ، مون تي عجب نہ ڪاءُ." مستيا گرمجوشيءَ سان ڪيس چيو. "چا مان ان بدبودار ڪتي بابت ڳالهائي رهيو آهيان؟ چا مان اُن قتل جي باري ۾ ڳالهايان؟ هن بدبودار پيءُ جي بدبودار پٽ بابت وڌيڪ نہ ڳالهائيندس. خدا ڪيس ناس ڪندو، تون ڏسندين. خاموش!"

هو جوش مان اليوشا ڏي ويو ۽ ڪيس چمياٽين. سندس اکيون چمڪي رهيون هيون. ريڪيٽن انهن ڳالهين کي نہ سمجهندو. هن سرفرازيءَ جي حالت ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو. پر تون انهن ڳالهين کي سمجهندين. اهو ئي سبب هو، جو مان تنهنجو انتظار ٿي ڪيو. مون وٽ ڪيترين ڳالهيون هيون. جن کي هنن ننگين ديوارن جي اندر، گهڻي وقت کان توکي ٻڌائڻ ٿي گهريم. پر اُنهن اهم حقيقتن بابت توکي ڪجهہ بہ چئي نہ سگهيو آهيان. اهڙي گهڙيءَ سمجهان ٿو تہ ايندي ئي ڪانہ. مان هاڻي ترسي بہ نہ ٿو سگهان. منهنجي دل ۾ جو وهي ۽ واپري ٿو، اُن کي تو وٽ بيان ڪري ٿو چڏيان. پاءُ، گذريل ٻن مهينن ۾، مان پنهنجي اندر هڪ نئين انسان کي ڏٺو آهي. هڪ نئون انسان منهنجي اندر ۾ پيدا ٿيو آهي. هو منهنجي اندر مخفي هو، جيڪڏهن هي آسماني ضرب مون کي نہ لڳي ها، تہ هو ڪڏهن بہ پنهنجي سطح تي نہ اچي ها. مون کي خوف ٿو ٿئي! مون کي هن جي ڇو پرواهہ ڪرڻ گهرجي، جي مون کي ڪاٽين ۾ مترڪي سان پٽر پيجندي ويهہ سال گذارڻا پوندا؟ مون کي ان لاءِ ڪو بہ خوف نہ آهي. پر ها، اها ٻي ڳالهہ آهي، جنهن کان ڊڄي رهيو آهيان. اهو نئون انسان مون کي شايد چڏي وڃي، اُتي بہ ڪاٽين ۾ زمين جي هيٺان، مان ڪا انساني دل لهي وڃان. جا منهنجي پاسي ۾ ڪنهن سزايافتہ يا خونيءَ جي هجي ۽ مان ساڻس دوستي رکان. ڇو تہ اُتي بہ ڪنهن کي رهڻو آهي. محبت ڪرڻي آهي ۽ سهڻو آهي. اُتي برف ۾ گذارڻو اهي ۽ قيد جي اَيام ۾ نري برف ٿيل دل کي حرڪت ۾ رکڻو آهي. اُن جي لاءِ سالن جا سال گذارڻا پوندا. ۽ آخر تاريڪين جي گهرائين مان هڪ سرفراز روح مٿي اچي ويندو. هڪ غمزده ۽ حساس حيوان. ملائڪ پيدا ڪري وڃهي يا ڪو شجاع. اُتي اهڙا گهڻي ئي آهن. اَسان اُنهن کان داغدار آهيون. مان اهڙي نازڪ گهڙيءَ ۾ ان ٻار کي خواب ۾ ڇو ڏٺو هو؟ اُهو ٻار ايترو ڇو غريب هو؟ اها مون لاءِ ان گهڙيءَ ۾ بشارت هئي. مان اُن ٻار لاءِ ئي اوڏانهن وڃي رهيو آهيان. ڇاڪاڻ تہ اَسين

سيئي، سڀ جي لاءِ جوابدار آهيون. سيني ٻارن لاءِ پوءِ هو ننڍا آهن يا وڏا. هو سيئي چوڪرا آهن. مان اُنهن سيني لاءِ وڃي رهيو آهيان. ڇاڪاڻ ته هنن سيني جي لاءِ، ڪنهن کي ته وڃڻ گهرجي. مان پيءُ کي نه ماريو آهي. پر مان اوڏانهن ويندس جو ڪجهه به هن مصيبت خيز چوڏيواريءَ ۾ پيش ايندو، مان اُن کي قبول ڪندس. اُنهن زمين دوز جاين ۾ لاتعداد، سوين ماڻهو، جن جي هٿن ۾ مترڪا هوندا، اُتي موجود آهن. اُسان کي ڪا به آزادي نه هوندي. پر انتهائي غم ۾ به سُرور اُپرندي نظر ايندو. جنهن کان سواءِ انسان ۽ خالق ڪڏهن به وانجهاٽ رَهي نه ٿا سگهن. ڇاڪاڻ ته خدا کان ئي سُرور حاصل ٿئي ٿو. اها سندس ئي بخشش آهي. نهايت عظيم! انسان کي عبادت ۾ مستغرق ٿيڻ کپي! خدا کان سواءِ مان زير زمين ڪهڙي ڪم جو ٿيندس! ريڪيٽن ڪلي ٿو. جيڪڏهن هُو خدا کي زمين تي وساري ڇڏيندا، ته آسان ڪيس زير زمين آڻيندا سون. ڪو به ماڻهو خدا کان سواءِ قيد ۾ رَهي نه ٿو سگهي. قيدخاني کان ٻاهر ته اَجا به ڏکي ڳالهه آهي. اَسين زير زمين خلوت خاني ۾ سندس عظمت جا گيت ڳائيندا سون. جنهن سان سُرور ۽ مسرت جو تعلق آهي. مبارڪ آهي خدا ۽ سندس سرور. مان ڪيس محبت ڪريان ٿو."

مِتيا، تازه دم ٿيڻ لاءِ ڪوشش ڪري رهيو آهي. جيئن هن پنهنجي زوردار تقرير کي ختم ڪيو. هو زرد ٿي ويو هو ۽ سندس چَپَ ڏڪائي. سندس اکين مان ڳوڙها وَهي اَچي ڳلن تي پهتا.

"ها، زندگي مڪمل آهي. زير زمين به زندگي آهي." هن وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. اليڪزي، تون شايد نه مجيس ته ڪيترو مان هاڻي جيئڻ چاهيان ٿو. هنن مصيبت خيز ديوارن جي اندر ڪيڏي نه زندگي ۽ بيداري جي تڙپ منهنجي اندر ۾ ٽپي آئي آهي. ريڪيٽن هن کي سمجهي نه ٿو سگهي. هو فقط گهر جي تعمير ۽ ماڙين جي نهرائڻ ۾ گم آهي. مون کي تنهنجو انتظار آهي ۽ هيءُ مصيبتون ڇا آهن؟ مون کي انهن کان خوف نه ٿو ٿئي. اُهي ڇو نه بيشمار هجن. مون کي هنن کان خوف نه ٿو ٿئي. اڳي خوف ٿيندو هو.

شايد مان مقدمي جي دوران ڪو به جواب نه ڏيان. منهنجي اندر اِهڙي طاقت پيدا ٿي چڪي آهي، ته مان ڪنهن به تڪليف کي برداشت ڪريان ۽ همٿ سان مقابلو ڪريان. مون ۾ فقط ايتري سگهه پيدا ٿي، ته مان هر گهڙيءَ ايئن دهرائيندس، ته مان آهيان! هزارن عذابن ۾ به مان زندهه آهيان. مون کي هن لوهي سيخن جي اندر عذاب ملي ٿو. مگر مان زندهه آهيان. جيتوڻيڪ مان ٿنيي وٽ اَڪيلو آهيان. پر مان زندهه آهيان. مان سچ کي ڏسان ٿو. پر جيڪڏهن اُن کي به نه ڏسان ته مون کي خبر آهي ته

هو پنهنجي جاءِ تي موجود آهي. هن حقيقت ۾ سچ پنهنجي جاءِ تي موجود آهي. سچي حياتي گويا پوشيده آهي. اليوشا! منهنجا فرشتا! هيءَ سچي فلاسافي، منهنجي لاءِ موت آهي، ڪڏ ۾ وجهين، منهنجو پاڻ ايون....“

”ايون کي ڇا آهي؟“ اليوشا وچ ۾ ڳالهائيندي چيو. پر مِتيا ڪيس نه ٻڌو.

”توکي خبر نه آهي، مون وٽ اڳ ۾ اِهي شڪ نه هئا. اِهي سڀئي منهنجي اندر لڪيل تي رهيا. ايئن ڇو هو؟ اِهو شايد انهيءَ ڪري هو، ته جي حقيقتون مان سمجهي نه تي سگهيس، سي هاڻي سطح تي اُپريون آهن. اُنهن جي ڪري مان شراب پيئندو رهيس، وڙهندو رهيس ۽ غصي ۾ ايندو رهيس. مون کي پنهنجي اندر اُنهن جي ڪري ڪين ضابطي ۾ رکڻو هو. خاموش ڪرڻو هو ۽ ناپر ۾ آڻڻو هو. ايون، ريڪيٽن نه آهي. اُن وٽ ڪا حقيقت آهي. ايوان ابوالهول جو بت آهي، پراسرار شخصيت آهي ۽ هميشه خاموش! اِهو خدا ئي آهي، جو مون کي پريشاني ڏئي رهيو آهي. ڇا سندس وجود نه آهي؟ ريڪيٽن جي دعويٰ آهي ته خدا هڪ مصنوعي فڪر آهي، جنهن کي انسان پيدا ڪيو آهي. ڇا سندس خيال سچو آهي؟ پر جيڪڏهن خدا جو وجود نه هجي ته انسان هن زمين ۽ جهازن جو مطلق العنان فرمان روا هجي، ڪيڏو نه بلند فڪر آهي. هيءُ به خيال ۾ رکڻو آهي، ته انسان خدا کان سواءِ ڪهڙي ريت پاڪ ۽ بافضيلت تي ٿو سگهي؟ هيءُ هڪ بنيادي سوال آهي. انسان کي ڪهڙي پئي آهي، ته ڪنهن کي دوست رکي، ڪنهن جي شڪرگذاري ڪري ۽ ڪنهن جي شان ۾ گيت ڳائي؟ ريڪيٽن ته ڪلي ٿو. ريڪيٽن جو چوڻ آهي، ته انسان خدا کان سواءِ، انسانيت سان پيار ڪري سگهي ٿو. نيڪ آهي هڪ رياڪار بيوقوف ئي اِها ڳالهه سوچي سگهي ٿو. مان ته هيءُ سمجهي نه ٿو سگهان. زندگي ريڪيٽن لاءِ آسان آهي. هو چوي ٿو ته پنهنجي وقت کي انساني سماج جي حقن ۾ صرف ڪر يا گوشت جي قيمت جي اضافي تي غور ڪر، ايئن ڪرڻ سان تون سادگي ۽ سنئين ريت، انسانيت سان پيار ڪري سگهندين، جو فلسفي کان مٿي هوندو. مون ڇيو مانس ته صحيح آهي. پر خدا کان سواءِ تي سگهي ٿو ته تون گوشت جي اڳهه ۾ اضافو ڪرين ۽ هر سير جي لاءِ هڪ روبل وڌائين. هو ڪاوڙجي ويو. آخر نيڪي ڇا آهي؟ اليڪزي مون کي ان جو جواب ڏي. فضيلت منهنجي لاءِ هڪ شيءِ آهي ۽ هڪ چينيءَ جي لاءِ ساڳي، اِها شيءِ هڪ ٻئي سان تعلق تي رکي، هڪ پرفريب سوال! تون اُميد ته نه ڪلندين، جيڪڏهن مان توکي ٻڌايان ته هن خيال ۾ مان به راتيون جاڳندو رهيس. مون کي تعجب ٿو ٿئي ته ماڻهو زندهه به آهي ۽ اِنهن ڳالهين تي نٿو سوچي. هيءَ خودپسندي آهي! ايون کي خدا نه آهي، پر وٽس ڪا مراد آهي. هو منهنجي سمجهه کان ٻاهر آهي ۽ خاموش

آهي. مان سمجهان ٿو تہ هو "فري مين" آهي. مان ڪانئس پڇيو، پر هو خاموش ٿي رهيو. مان چاهيان ٿو تہ سندس روح جي چشمي مان ڪجهہ پيئان. پر هُو خاموش هو. ڪڏهن ڪڏهن ڪو لفظ ٿي ڳالهايائين."

"اليوشا ڪيس جلدي مان چيو تہ "هن ڇا ٿي ڳالهايو؟"

مان ڪيس چيو، تہ هر شيءِ قانون تي ٻڌل آهي. ايئن آهي نہ؟ سندس چهري ۾ گهنج پئجي ويا.

"فيودور پاولووچ، اسان جو پيءُ." هن چيو تہ "بيوقوف هو، پر سندس خيال حقيقت وارا هئا." اهو ئي فقط هن ٻڌايو، پر هو ريڪيٽن ڪان بهتر آهي." "هائو" اليوشا اُن کي تڪليف سان قبول ڪندي چيو تہ "هو تو وٽ ڪڏهن آيو هو؟" تورو وقت اڳ ۾ هاڻي مان ڪنهن ٻي ڳالهہ تي ڳالهائڻ ٿو گهران. مون کي ايون لاءِ اڳ ۾ ڪجهہ ٻڌايو ئي نہ آهي، مان اُن کي آخر ۾ رکندس. جڏهن منهنجو معاملو پورو ٿيندو ۽ فتوي ملندي، تڏهن مان توکي سڀ ڪجهہ ٻڌائيندس. اسان وٽ هڪ نهايت خوفائتي ڳالهہ آهي.... تون منهنجي لاءِ اُن جو منصف ٿيندين، پر هاڻي اُن حقيقت کي نہ ڇيڙ ۽ خاموش رهہ. تون سياڻي جي لاءِ ڳالهاءِ، ۽ مقدمي بابت. پر توکي اعتبار ايندو، مون کي اُن بابت ڪا خبر نہ آهي.

تو صلاح ڪارن سان ڳالهايو آهي؟

"هن وڪيل جي ڪهڙي ضرورت آهي؟ مان ڪيس سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏيو آهي. هو صاف دل ۽ شهر جو پليل بدمعاش آهي. برنارڊ! پر هو مون تي اعتبار ئي نہ ٿو ڪري. هو فقط اهو خيال ۾ رکيو ويٺو آهي، تہ مان اهو ڪم ڪيو آهي. مان هن کي ڏسندس. هن حالت ۾ مان ڪيس چيو تہ تون منهنجي بچاءَ ۾ ڇو آيو آهين؟ هنن سيني کي ڪڏ ۾ وجهہ. هنن وٽ هڪ ڊاڪٽر بہ آهي. جو ثابت ڪندو تہ مان پاڳل آهيان.

مون کي اُن جي ڪا بہ ضرورت نہ آهي. ڪيٽرينا ايونونا، آخر تائين پنهنجي فرض کي نپائڻ گهري ٿي. پوءِ ڪٿي ڪهڙو بہ نتيجو نڪري! مِتيا غم سان مشڪيو. "هي ٻالي ۽ سنگدل انسان! ڪيس خبر آهي تہ ماڪرو ۾ ان بابت چيو هو، تہ نهايت غصي واري عورت آهي. ٻڌندڙن اُن کي دهرايو بہ آهي. منهنجي خلاف حقيقتون، سمنڊ جي واريءَ وانگر ڍڳ بڻجي ويون آهن. گريگري پنهنجي ڳالهہ کي چنبڙيو پيو آهي. گريگري ايماندار آهي، پر بيوقوف آهي. ڪيترا ماڻهو ايماندار تہ هوندا آهن، پر ساڳي وقت بيوقوف بہ هوندا آهن. اهو ريڪيٽن جو خيال آهي. گريگري منهنجو دشمن آهي. کي اهڙا بہ ماڻهو هوندا آهن، جن جي دوستي ڪان بهتر دشمني هوندي آهي. منهنجو مقصد ڪيٽرينا ايونونا ڪان آهي. مون کي خوف ٿو ٿئي، تہ هوءَ اها

ڳالهه ضرور ڪندي ته چئن هزارن ڪان پوءِ هوءَ منهنجي سامهون جهڪي پئي هئي. هوءَ پائي پائي ڪري ڏيڻ چاهيندي. مون کي سندس قرباني نه ٿي کپي. هوءَ مون کي مقدمي جي وقت شرمندگي ۾ مبتلا ڪندي. مون کي عجب ٿو لڳي، ته مان سندس سامهون ڪيئن بيهي سگهندس. اليوشا، تون وٽس وڃ ۽ ڪيس چوءِ ته هوءَ اِها ڳالهه ڪورٽ ۾ ظاهر نه ڪري. ڇا تون ايئن نه ڪندين؟ پر هن ڳالهه کي ڇڏ. هن ۾ ته ڪا حرڪت نه آهي! مان هن کان گذري ويندس. مون کي مٿس ڪو به رحم نه ٿو اچي. هيءُ سڀ سندس ئي فعل آهي. هوءَ ان جي لائق آهي. جو ڪيس ملي رهيو آهي. مون کي پنهنجي ڪهاڻي ٻڌائڻي آهي اليڪسي."

هو وري به سر کان مشڪيو. "فقط گروشيا، گروشيا! خدايا! هن کي هيءُ مصائب ڇو برداشت ڪرڻ گهرجن." هن ڳوڙها وهائيندي چيو. گروشيا جي حالت مون کي ماري رهي اهي. سندس خيال مون کي ماري ٿو.

"هوءَ هاڻي به مون سان گڏ هئي." "هن مون کي ٻڌايو آهي. ته اڄ هوءَ تنهنجي طرفان نهايت ڏک ۾ هئي. مون کي خبر آهي، مان پنهنجي فطرت کان مجبور آهيان! هيءُ سڄو ئي حسد هو. مون کي اُن جو ڏک هو. هوءَ جيئن وڻي ٿي ته مان کس پيار ڪيو. مان ڪيس بخشي ڇڏڻ لاءِ ڪو نه چيو."

"تو ڇو نه چيس؟" اليوشا ڪانئس پڇيو.

اوچتو مِتيا بيحد خوشيءَ مان ڪلڻ لڳو.

"خدا توکي سلامت رکندو، منهنجا عزيز نينگر! اُن عورت کان پنهنجي غلطيءَ لاءِ معافي وٺڻ، جنهن کي ڪجي ٿو، ڪيئن ٿيندو. توڙي ڇو نه ڪا اهم غلطي هجي. عورت - شيطان ئي ڇاڻي سگهي ٿو ته هاڻي معاملو ڪيئن نپائجي؟ ڪيئن به هجي، مون کي اِنهن عورتن بابت ڪجهه خبر آهي. پر عورت وٽ، جڏهن تون غلطي تي هجين ته پنهنجي غلطي جي قبوليت ڏي. چوڻ گهرجي ته مون کي ڏک آهي ۽ معاف ڪر. ايئن چوڻ سان ملامت مٽان هلي ايندي. پوءِ ڪا به شيءِ کيس معافي لاءِ سادگي سان سنئين طرح، معافي ڏيڻ لاءِ تيار نه ڪندي. هوءَ توکي زمين تي اُچلائڻ لاءِ جهڪائيندي ۽ اهڙيون ڳالهيون آڻيندي. جي ڪڏهن وجود ۾ ئي نه آيون هونديون. هوءَ سيئي ڳالهيون اچي گڏ ڪندي. ڪانئس ڪا به شيءِ نه وسرندي. پر اُٿلو بيون ڳالهيون به ڳنڍ بڻي. پوءِ ئي معافي ملندي. هنن مان چڱين ۾ چڱيون به ايتن ڪن ٿيون. هو ڪُرچي پنهنجي راهه کي هموار بڻائيندي. سڄو بار تنهنجي سر تي اچلائيندي. هُو جيئري ئي کل لاهڻ لاءِ تيار هونديون آهن. مان توکي ٻڌايان ٿو نه هيءُ سڀ هڪجهڙيون آهن. هيءُ سڀ فرشتا. جن کان سواءِ اسان جيئرا رهي نه ٿا

سگهون، منهنجا پيارا نينگر! مان توکي صاف ٻڌايان ٿو ته هرهڪ شريف انسان ڪنهن نه ڪنهن عورت جي قبضي ۾ آهي. منهنجو اهو فيصلو آهي، فيصلو نه پر جذبات! ماڻهوءَ کي عاليءُ حوصلي وارو ٿيڻ گهرجي، هن ۾ انسان جي بي عزتي ته نه آهي؟ هيءَ برگزيده انسان جي بي عزتي نه آهي. توڙي جو هو قيصر هجي. پر ڪنهن به صورت ۾ ڪانئس معافي وٺڻ لاءِ نه ٻاڏاءِ. هن قاعدي کي ياد رکج، جو تنهنجو پيءُ مٽيا توکي ٻڌائي رهيو آهي. اُهو جو عورت جي هٿ کان برباد ٿي چڪو آهي. مان ڪنهن به ريت معافي وٺڻ کان سواءِ گروشيا سان صلح صفائي ڪري ڇڏيندس. مان سندس پوڄا ڪندو آهيان. اليڪسي پوڄا! فقط هوءَ اُن کي نه ٿي ڏسي. نه، هوءَ اجا به انهيءَ خيال جي آهي، ته مان ساڻس پوري محبت نه ٿو ڪريان. هوءَ مون کي پنهنجي محبت سان عذاب ڏيندي ٿي رهي. ماضي ڪجهه نه هو. ماضي ۾ فقط هيءَ سندس جهنمي بدن جا موڙ هئا. جن مون کي عذاب ٿي ڏنو. پر هاڻي پاڻ مرد بڻجي ويو آهي. ڇا هوءَ مون سان شادي ڪندي؟ جيڪڏهن هن نه ڪئي ته مان رقابت کان مري ويندس. منهنجي تصور ۾ ڪا به شيءِ روز رهي ٿي..... هن توکي منهنجي لاءِ ڇا پئي چيو"

گروشينڪا جو ڪجهه ڪيس چيو هو. اليوشا اُن کي دهرايو. مٽيا ڏيان ڏئي ٻڌو. اُنهن ڳالهين کي دهرائڻ لاءِ وري وري ٿي چيائين ۽ خوش ٿي نظر آيو. "تڏهن منهنجي حاسد ٿيڻ تي هوءَ ڪاوڙيل نه هئي" هن چيو.

"هوءَ غير معمولي عورت آهي. مون وٽ پاڻ خطرناڪ دل آهي ۽ مان اهڙي خطرناڪ دلين سان محبت ڪندو آهيان. جيتوڻيڪ مان هيءُ برداشت نه ڪندو آهيان ته ڪو منهنجو رقيب بڻجي. مان هيءُ سهي نه سگهندس. اسان وڙهنداسون، پر مان هن کي محبت ڪندو رهندس. مان ڪيس لامحدود طور تي محبت ڪندو رهندس. هو مون کي شادي ڪرڻ ڏيندا؟ هو سزا وارن جوابدارن کي شادي ڪرڻ ڏيندا آهن؟ اهو ئي ته سوال آهي ۽ مان اُن کان سواءِ جيئرو رهي نه سگهندس.....؟

مٽيا جوش کان ڪمري ۾ گهمندو رهيو. هاڻي چڱي اوندهه ٿي وئي هئي. اوچتو هو سخت پريشان بڻجي ويو. هوءَ چوي ٿي ته ڪو راز آهي. راز! اَسان هن جي خلاف منصوبو رٿيو آهي. ڪٿيا به اُن ۾ شامل آهي. هيءُ ئي سندس خيال آهي؟ نه منهنجي نيڪ گروشينڪا ايئن نه آهي. تون پنهنجي بيوقوفيءَ واري نسواني طريقي ۾ نهايت وسيع تصور ٿي رکين. عزيز اليوشا. نيڪ آهي مان توکي پنهنجو راز ٻڌايان ٿو!

هن چوڌاري ڏنو ۽ جلدي مان اليوشا جي قريب ٿي ويو. هُو سندس سامهون بيٺو هو ۽ رازدارانه ڳالهائيندو ٿي رهيو. جيتوڻيڪ حقيقت ۾ ڪو به ڪين ٻڌي نه رهيو هو. پوڙهو محافظ ڪنڊ ۾ اوجهراٿيون کائي رهيو هو ۽ پهري تي بيٺل سولجر سندن هڪ لفظ به ٻڌي نه ٿي سگهيا.

"مان توکي پنهنجو سڄو ئي راز ٻڌايان ٿو. مٿيا پڻ پڻ ڪندي ڇيو. منهنجو مقصد پوءِ جي ڳالهين سان آهي. اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي ته مان توکان سواءِ ڪنهن ڳالهه جو فيصلو ڪري سگهان؟ تون منهنجي لاءِ سڀ ڪجهه آهين، جيتوڻيڪ مان ايئن چوڻ لاءِ مجبور آهيان، ته ايون آسان سيني کان مٿانهون آهي. پر تون منهنجي لاءِ فرشتي جي مثال آهين. تنهنجي راءِ ئي، هن جو فيصلو ڪندي ۽ شايد تون ئي مٿانهون آهين، نه ايون. هي ضمير جو سوال آهي ۽ مٿانهين ضمير جو. اهو راز نهايت اهميت وارو آهي، جنهن بابت مان پاڻ کو به فيصلو نه ٿو ڪري سگهان. جيستائين مان توسان نه ڳالهايو آهي اُن کي پنتي وجهي ڇڏيو اٿم، اُن جي فيصلي ڪرڻ لاءِ هيءُ وقت گهڻو اڳي آهي. اسان کي فتويٰ لاءِ ترسڻ گهرجي. جيئن ئي فتويٰ ملي، تون منهنجي قسمت بابت فيصلو ڪج. هاڻي فيصلو نه ڪج. مان ته سڀ ڪجهه توکي هاڻي ٻڌايان ٿو. تون اُن کي ڏيان سان ٻڌ، پر ڪو به فيصلو نه ڏي. تون خاموشيءَ سان ٻڌ، مان توکي سڀ نه ٻڌائي سگهندس. مان توکي تفصيل کان سواءِ مقصد ٻڌائيندس ۽ تون خاموش رهندين. نه ڪنهن سوال جي ضرورت آهي، نه چرپر جي. ٻڌاءِ تون قبول ڪرين ٿو؟ پر خدايا مان منهنجي اکين کي ڇا ڪريان؟ مون کي خوف ٿو ٿئي. چڱو اليوشا ٻڌ. ايون مون کي صلاح ڏني آهي. ته مان پڇي وڃان. مان توکي اُن جو ڪو به تفصيل نه ٻڌائيندس. اهو سڀ ڪجهه خيال ۾ رکيو ويو آهي. بس پنهنجو فيصلو نه ڏي. مان گروشيا سان گڏ آمريڪا ويندس. توکي خبر هجي ته مان گروشيا کان سواءِ رهي نه سگهندس. ڇا ٿيندو جيڪڏهن هنن ڪيس مون سان گڏ سائبيريا ڏانهن نه ڇڏيو؟ ڇا هُو سزا يافته کي شادي ڪرڻ جي اجازت ڏيندا؟ ايون جو خيال آهي، ته هو نه ڏيندا. گروشينڪا کان سواءِ مان زير زمين مترڪي سان ڇا ڪري سگهندس. مان پنهنجي مغز کي اُن سان پڇي ڇڏيندس، پوءِ ٻئي طرف منهنجي ضمير جو ڇا ٿيندو؟ مان مصيبتن کان بچي ويندس. مون کي نجات جو رستو مليو آهي، مان هن نجات جي رستي کي رد ٿو ڪريان. مون وٽ نجات جا پنهنجا اصول آهن. ان ڪري مان هن جو انڪار ٿو ڪريان. ايون ٻڌايو ٿي ته آمريڪا ۾، حسن نيت جي باعث، زير زمين کان اُتي گهڻو آسودو رهندس، پر اسان جي زير زمين واري گيت جو ڇا ٿيندو؟ آمريڪا ڇا آهي؟ آمريڪا اجائي هوس جي جاءِ آهي. آمريڪا ۾ پڻ ذلالت گهڻي آهي. مون کي صليب تي چڙهڻ کان پڇڻو آهي. مان هيءُ توکي ئي ٻڌائي رهيو آهيان اليڪسي. ڇاڪاڻ ته تون اُن کي چڱي ريت سمجهي سگهين ٿو. پيو ڪو ماڻهو هن کي سمجهائڻ لاءِ نظر نه ٿو اچي. پيا ته هن کي بيوقوفي ۽ جنون سمجهندا. مان توکي اُن گيت جي لاءِ سڀ ڪجهه ٻڌائي ڇڏيو آهي. پيا ته ائين چوندا ته مان پنهنجي

خيال ۾ نہ آهيان يا بيوقوف آهيان، پر مان نہ پنهنجي خيال کان ٻاهر آهيان، نہ بيوقوف آهيان. ايون گيت کي سمجهي ٿو، پر جواب نہ ٿو ڏي. هو ڳالهائي نہ ٿو. سندس گيت ۾ اعتماد نہ آهي. خبردار تون نہ ڳالهاءِ، تون نہ ڳالهاءِ! مان ڏسان ٿو تہ تون ڪيئن نهاري رهيو آهين! تون فيصلو ڪري چڪو آهين. تون فيصلو نہ ڪر ۽ مون کي فارغ رک! مان گروشيا کان سواءِ جيئرو رهي نہ ٿو سگهان. ترس، مقدمي جي فيصلي کان پوءِ!"

مِتيا پنهنجي گفتگوءَ کي پورو ڪيو. هن اليوشا کي مضبوط جهليو ۽ سندس ڪلهن تي ٻئي هٿ رکي، پنهنجون نماڻيون اکيون، ياءُ جي اکين ۾ ڪپائي ڇڏيون. هو هڪ سزا کاڌل کي شادي ڪرڻ نہ ڏيندا؟ هن ٿيون پيرو اِهو سوال التماس طور ڪيو.

اليوشا کيس سخت حيرت مان تي ڏٺو ۽ سخت متاثر هو. "مون کي هڪ ڳالهہ ٻڌاءِ". هن کانئس پڇيو. ڇا ايون هن ۾ گهري دلچسپي وٺي رهيو آهي ۽ اِهو ڪنهن جو خيال آهي؟ سندس ئي اِهو خيال آهي ۽ هو هن ۾ بيحد دلچسپي وٺي رهيو آهي. هو مون کي پهريائين ڏسڻ نہ آيو هو. پر هڪ هفتو ٿيو، هو اوچتو مون وٽ هليو آيو ۽ مون سان سنئين سڌي اِها ڳالهہ ڪيائين. هو هِن ۾ سخت دلچسپي وٺي رهيو آهي. هو مون کي چوي نہ ٿو، پر پڇڻ لاءِ حڪم ٿو ڏي، پنهنجي حڪم مجائڻ لاءِ ڪيس مون ۾ ڪو بہ شڪ نہ آهي. جيتوڻيڪ مون پنهنجي سڄي دل سندس اڳيان کولي رکي. جيئن تنهنجي اڳيان کولي رکي اٿم. ڪيس اُن گيت لاءِ بہ ٻڌايو اٿم. هن مون کي جواب ڏنو، تہ هو اُن جو سڀ ڪوئي بندوبست ڪندو. پر اهو سڀ ڪجهہ پوءِ ٿيندو. فقط اِرادي جي پختگي ڪپي. هي سڀ پيسي جو معاملو آهي، هو ڏهہ هزار روبل پڇڻ وقت ڏيندو ۽ ويهہ هزار روبل آمريڪا لاءِ. هن چيو ٿي تہ ڏهہ هزار روبل خرچ ڪرڻ سان هو پاڻ کي شاندار بڻائي سگهندو."

"۽ هن توکي هيئن بہ چيو هو، تہ ڪنهن بہ قيمت تي تون مون کي اِها حقيقت نہ ٻڌائيندين؟" اليوشا وري کانئس پڇيو.

"هن چيو هو تہ ڪنهن کي بہ نہ ٻڌائج، خاص ڪري توکي. ڪنهن بہ قيمت تي ٻڌائڻو نہ هو. اِنهيءَ ۾ ڪو بہ شڪ نہ آهي. تہ ڪيس خوف پئي ٿيو تہ تون منهنجي ضمير وانگر منهنجي سامهون روڪ ٿي بيهندين. مان توکي جو ڪجهہ بہ ٻڌايو آهي، اُن کي نہ ٻڌائج، ڪنهن بہ قيمت تي ڪيس نہ ٻڌائج.

تون سچ ٿو چوين، اليوشا ڪيس چيو. مقدمي جي ختم ٿيڻ کان اڳ ۾ ڪو بہ فيصلو ڪرڻ ناممڪن آهي. مقدمي جي فيصلي ٿيڻ کان پوءِ، تون پاڻ مرادو اُن جو فيصلو ڪري ڇڏج. اُن کان پوءِ ئي تون پنهنجي اَندر هڪ نئون انسان ڏسندين ۽ اُهو ئي فيصلو ڪندو.

"نئون انسان يا برنارڊ، پر ڪير فيصلو ڪندو؟ برنارڊ! ڇاڪاڻ تہ منهنجو عنيدو آهي، تہ مان خود نفرت جهڙو برنارڊ آهيان." مِتيا سخت ڪڙي نوح ۾ چيو.

پر ياءِ، ڇا توکي اِها اميد ئي ڪا نہ آهي. تون آزاد ٿي ويندين؟

مِتيا ڪلهن کي پيڪڙيو ۽ شدت سان مٿي کي لوڏيو.

"اليوشا عزيز، تنهنجي وڃڻ جو وقت ٿي ويو آهي. هن ڪيس جلديءَ مان چيو. جيل جو سپرنٽينڊنٽ، ميدان ۾ زور سان ڳالهائي رهيو آهي. هو سنئون سڏو، هيڏي ايندو. اسان کي دير ٿي وئي آهي ۽ هيءُ غير رواجي آهي. مون کي جلدي ڀاڪر پاءِ ۽ مون کي چمي ڏي. منهنجي مٿان صليب جي نشاني جوڙ، ڇاڪاڻ تہ مون کي سياڻي صليب تي چڙهڻو آهي."

هنن هڪبئي کي ڀاڪر پاتو ۽ چميون ڏنيون.

"ايون" ۽ اوچتو مِتيا چيو تہ "مون کي پڇي وڃڻ جو مشورو ڏنو آهي ۽ سندس اعتقاد آهي تہ مان اُن کي قبول ڪيو آهي."

سندس چپن تي ماتمي مشڪ پکڙجي ويئي.

"تو ڪانئس پڇيو آهي، تہ سندس اِهو اعتقاد آهي." اليوشا ڪانئس پڇيو.

نہ، مان هن کان نہ پڇيو آهي. مان ڪانئس پڇڻ ٿي گهريو، پر مان ايئن نہ ڪري سگهيس. مون کي همت ٿي نہ سگهي. پر مان سندس اکين مان سمجهي ورتو هو. چڱو خدا حافظ! هنن وري بہ تڪڙ ۾ هڪبئي سان ڀاڪر پائي موڪلايو. اليوشا وڃڻ تي هو تہ مِتيا اوچتو ڪيس سڏ ڪيو.

"مون ڏي منهن ڪري بيهہ! هان ايئن." هن وري اليوشا کي ورتو ۽ ٻئي هٿ سندس ڪلهي تي رکيائين. سندس چهرو اوچتو پيلو ٿي ويو ۽ اِهو اونداهيءَ ۾ صاف ٿي ڏٺو. سندس چپ پيڪوڙجي ويا. سندس اکيون اليوشا ۾ ڪپي ويون.

"اليوشا مون کي سچ ٻڌاءِ! پاڻ کي ايئن سمجهہ تہ جڻ خدا جي سامهون آهين. ڇا، تنهنجو خيال آهي تہ مان خون ڪيو آهي؟ ڇا، تون ايئن وسهين ٿو. مون کي سچ پچ ٻڌاءِ، ڪوڙ نہ ڳالهاءِ!" هن ناميدي مان رڙ ڪري چيو.

اليوشا جي سامهون، جڻ تہ هر شيءِ چڪر ڪائيندي نظر آئي. هن ايئن محسوس ڪيو، تہ سندس دل ۾ جڻ تہ خنجر هنيو ويو آهي.

"بس ڪر! تنهنجو مطلب ڇا آهي؟" هو سخت مونجهاري ۽ عجب ۾ پئجي ويو. "سچ ڳالهاءِ، ڪوڙ نہ ڳالهاءِ، ڪوڙ نہ ڳالهاءِ" مِتيا وري دهرايو.

"مان هڪ ويرم لاءِ بہ ايئن خيال نہ ڪيو آهي، تہ تون قاتل آهين." اليوشا جو آواز سندس سيني ۾ پيهي ويو. هن پنهنجي سڄي هٿ کي هوا ۾ کنيو، جڻ تہ هو

پنهنجي لفظن تي خدا کي گواهه بڻائي رهيو هو. مِتيا جو سڄو چهرو روحاني خوشيءَ کان چهڪي اُٿيو.

"مهرباني". هن آهستگيءَ سان وضاحت ڪندي چيو. هن ٿڌو ساهه کنيو. ڄڻ تہ پاڻ کي بيهوشيءَ کان بچائي رهيو هو. "تو مون کي هاڻي ڄڻ تہ نئين حياتي ڏني آهي. تون اعتبار ڪندين. مان هن وقت تائين توکان هن سوال پڇڻ لاءِ خوف ٿي ڪاڏو. ڇڳو وڃ. تو مون کي سپاڻي جي لاءِ همٿ ڏياري آهي. خدا توکي برڪتون ڏئي. وڃ! ايون کي پيار ڪج!" مِتيا جا هيءَ آخري لفظ هئا.

اليوشا ڳوڙها وهائيندو ٻاهر نڪتو. مِتيا ۾ ايڏي بي اعتباري، سو بہ منهنجي لاءِ، اليوشا جي لاءِ، هنن سڀني ڳالهين اليوشا جي سامهون سندس بدقسمت ڀاءُ جي شڪ ۽ شبهي کان ٻاهر غم جي فراواني ۽ روح جي نااُميديءَ کي ظاهر ڪري وڌو. سندس دل لامحدود تاثر ۽ رحم جي احساس سان ڀرجي وئي. سندس تار تار ٿيل دل ۾ سنهڙو سور اُڀري رهيو هو. هن اوچتو مِتيا جي لفظن کي ياد ڪيو، تہ ايون سان محبت ڪج. "هاڻي هو ايون ڏي وڃي رهيو هو ۽ هن، سڄو ڏينهن ايون سان ملڻ جي سخت ضرورت محسوس ٿي ڪئي. هو ايون لاءِ بہ ايترو ئي اضطراب ۾ هو، جيترو مِتيا جي لاءِ. هاڻي تہ اُن کان بہ وڌيڪ."

باب پنجون

تون نہ، تون نہ!

ايون ڏي ويندي، اليوشا کي، ڪيٽرينا ايونوٰنا جي گهر کان گذرڻو پيو، جتي هوءَ رهي ٿي. گهر جي درين مان روشني ٿي آئي. هُو اوچتو بيهي رهيو ۽ فيصلو ڪيائين، تہ اندر گهڙي وڃي. ڪيٽرينا کي ڏٺي، ڪيس هفتي کان وڌيڪ وقت گذريو هو، ڪيس اُن وقت هيءُ بہ خيال آيو، تہ ايون ضرور اُتي هوندو. سوئي اهڙي خطرناڪ ڏينهن جي شام جو گهنڊٽي وڄائڻ کان پوءِ، هو ڏاڪڻ تي چڙهڻ لڳو، جنهن ۾ جهڪي روشني سان هڪ چيني شمعدان ٻري رهيو هو. هن ڏٺو تہ هڪ ماڻهو هيٺ لهندو پئي آيو. جڏهن هو پاڻ ۾ مليا، تہ هن سڃاتو تہ هيءُ سندس ڀاءُ هو. هو ڪيٽرينا ايونونا وٽان اچي رهيو هو.

"اڙي تون آهين؟" ايون خشڪ لهجي ۾ ڪيس چيو. "چڱو خدا حافظ! تون هن ڏي وڃي رهيو آهين؟"

"هائو!"

"مان جيڪر توکي صلاح ڏيان، تہ هن ڏي نہ وڃ." هوءَ پريشان آهي ۽ تون وڌيڪ ڪيس پريشان ڪندين. اُن وقت دروازو مٿي کليو ۽ اوچتو آواز آيو تہ:

"نہ، نہ اليڪسي فيودورپاولووچ، تون اُن وٽان ئي ٿو اچين؟"

"هائو، مان اُن سان گڏ هوس."

"ڇا هن منهنجي لاءِ ڪو نياپو ڏنو آهي؟ اليوشا مٿي اَچ ۽ تون بہ اِيون فيودورپاولووچ موٽي اَچ. ڇا تون ٻڌين نہ ٿو."

ڪٽيا جي آواز ۾ تحڪماڻو لهجو هو، جنهن ڪري ايون ٿوري وقت جي پس و پيش کان پوءِ، اليوشا سان گڏ، موٽي وڃڻ جو فيصلو ڪيو. هوءَ شايد ٻڌندي ٿي رهي، هُن غصي مان پاڻ سان پڻ پڻ ڪندي چيو، پر اليوشا ڪيس ٻڌو. ملاقات جي ڪمري ۾ داخل ٿيندي، ايون چيو، تہ "مون کي وڏي ڪوٽ جي پهرڻ لاءِ معاف ڪيو وڃي. مان ڪونہ ويهندس ۽ هڪ منٽ کان مٿي نہ ترسندس."

اليڪسي فيودورپاولووچ ويهہ. ڪيٽرينا ايونونا ڪيس چيو. جيتوڻيڪ هوءَ پاڻ بيٺي هئي. سندس جسم ۾، هن وقت اندر، ٿوري تبديلي ٿي ڏٺي، پر سندس ڪارين اکين مان خوفناڪ روشني ٿي ڏٺي. اليوشا کي پوءِ ياد ٿي آيو، تہ اُن وقت هوءَ حسين ٿي لڳي ۽ ڪيس پنهنجي سونهن سان متاثر ڪيو هئائين.

"هن توکي ڇا چيو هو، تہ مون کي ٻڌائين؟"

"فقط هڪ شيءِ" اليوشا ڪيس چيو. هُن سندس چهري ۾ سِڏيءَ ريت نهاريو. "اِهو تہ مقدمي ۾ تون اِهو نہ ٻڌائين (هُو ڪجهہ منجهي ويو).... جو ڪجهہ ماضي ۾ اوهان جي وچ ۾ گذريو آهي..... اُن وقت، جڏهن اوهان جي شهر ۾ پهرئين واقفيت ٿي هئي.....؟"

"اڙي اِهو تہ مان پيسي جي لاءِ زمين تي نوڙي هيس؟" هو ڪلڻ لڳي. "ڇو ڪيس منهنجي لاءِ خوف تو ٿئي يا پنهنجي لاءِ؟ هو مون کي چوي ٿو، تہ مان ڪيس ڇڏي ڏيان. پر ڪنهن کي؟ هن کي يا پاڻ کي. اليڪزي فيودورپاولووچ، مون کي ٻڌاءِ. اليڪزي فيودورپاولووچ!" اليوشا ڪيس ارادتاً جاچيندو رهيو ۽ ڪوشش ڪري رهيو هو، تہ ڪيس سمجهي سگهي.

"اوهان ٻئي. هو بہ ۽ تون بہ." هن ڪيس جواب ڏنو.

"مان ٻڌي خوش ٿي آهيان." هن بدنيتي سان ڳالهہ کي ڪٽيندي چيو. هوءَ اوچتو ڳاڙهي ٿي وئي.

"اليڪزي فيودورپاولووچ، تون اجا مون کي سڃاڻي نہ سگهيو آهين." هن نفرت مان چيو، "مان، پاڻ کي بہ اَجا سڃاڻي نہ سگهي آهيان. شايد تون چاهين ٿو، تہ سياڻي منهنجي پڇا کان پوءِ تون مون کي پيرن ۾ مهٽي ڇڏيندين."

"تون پنهنجي شاهدي عزت سان ڏيندين." اليوشا ڪيس چيو. "اِهوئي سڀ ڪجهہ آهي، جو ڪپي ٿو."

"زالون اڪثر بي ايمان ٿين ٿيون." هو پيچ تاب کائي اُٿي. "مون کي ڪلاڪ کن ٿيو، جو مان خيال ڪندي ٿي رهيس. اُن خوفناڪ بلا کي ڇُهندي مون کي خوف پئي ٿيو.... ڇڻ تہ هو نانگ هو.... پر اُن هوندي بہ هو مون لاءِ انسان آهي. پر ڇا هُن اِهو خون ڪيو آهي؟" هن اوچتو جنون جي حالت ۾ رڙ ڪري چيو ۽ جلدي مان ايون ڏي رخ ڪيائين.

اليوشا هڪدم ڏٺو تہ هن ايون کان اِهو سوال اڳ بہ پڇيو هوندو ۽ هو ٿوري گهڙي اڳ ۾ آيو هو. اِهو سوال هڪ پيرو نہ، پر سؤ دفعا اڳ ۾ پڇيو ويو هو ۽ آخر جهيڙي سان ئي پورو ٿيو هو.

"مان سميردياڪوف ڏي بہ وئي هيس..... اِهو تون هئين، جنهن مون کي راغب ڪيو هو، تہ هن ئي پنهنجي پيءُ کي قتل ڪيو آهي. مان سمجهان ٿي، تہ اِهو تون ئي هئين." هو ايون سان مخاطب ٿي مسلسل ڳالهائيندي رهي. ايون نفرت سان مشڪندي ڪيس ڏٺو. اليوشا هن کي اِهڙي ريت ڏسي ڇرڪ پريو. اِهڙي قربت ۾ ويجهڙائي لاءِ ڪيس ڪو بہ وهم ۽ گمان نہ هو.

"نيڪ آهي، ڪيئن بہ هجي، اِهو ڪافي آهي." ايون گفتگوءَ ڪي مختصر ڪندي چيو. "مان وڃان ٿو ۽ سياڻي ايندس." هو هڪدم ڦريو ۽ ڪوٺيءَ مان ٻاهر نڪري ويو ۽ سڌو ڏاڪڻ ڏي هليو ويو.

ڪيٽرينا ايونونا، تحڪماڻي اشاري سان اليوشا جي ٻنهي هٿن کي جهليو ۽ چيو تہ "هن جي پوئتان وڃ ۽ ڪيس وٺ، هن کي ٿوري وقت لاءِ اڪيلو نہ ڇڏ." هوءَ تڪڙ ۾ چوندي وئي. "هو چريو ٿي پيو آهي، توکي خبر نہ آهي، تہ هو چريو ٿي پيو آهي؟ هو بخار ۾ آهي ۽ مون کي ڊاڪٽر ايئن ٻڌايو آهي. وڃ، سندس پويان ڊوڙ.... اليوشا ٽپو ڏنو ۽ ايون جي پوئتان ڊوڙيو. هو ڪانئس پنجاهہ قدم ڪن اڳ ۾ هو....؟ "توکي ڇا گهرجي؟ هو تيزيءَ سان اليوشا ڏي مڙيو. هن ڏنو ٿي تہ هو ڊوڙندو وٽس آيو هو. "هن ئي توکي چيو آهي، تہ مون کي پڪڙي وٺ. ڇاڪاڻ تہ مان چريو آهيان. مون کي پوري پوري يادگيري آهي." هن غصي مان چيو. "هن کان بيشڪ غلطي ٿي آهي، پر هن ۾ هو صحيح آهي، تہ تون بيمار آهين." اليوشا کيس چيو. "مان تنهنجي منهن ۾ هاڻي نهاري رهيو هوس ۽ تون بيمار پئي نظر آئين ايون." ايون ترسڻ کان سواءِ هلندو رهيو. اليوشا سندس پوئتان هو.

"اليڪزي فيودورپاولووچ، توکي خبر آهي، تہ ماڻهو ڪهڙي ريت هوش کان نڪري ويندا آهن؟" ايون ڪانئس پنهنجي پُرسڪون آواز ۾ پڇيو، جنهن ۾ جوش جو ڪو بہ نشان نہ هو. فقط سادگي واري حيرت پئي ظاهر ٿي.

"نہ، مون کي خبر نہ آهي. مان خيال ڪريان ٿو، تہ جنون جا گهڻائي قسم آهن."

"ڇا، ماڻهوءَ کي اِها خبر پوي ٿي، تہ هو چريو ٿي پيو آهي؟"

اليوشا کيس جواب ڏنو، تہ "منهنجو خيال آهي تہ ماڻهو، اُن کان پاڻ واقف نہ ٿو ٿئي." ايون هڪ منٽ لاءِ خاموش ٿي ويو.

"جيڪڏهن تون مون سان ڳالهائڻ گهرين ٿو، تہ مضمون کي بدلاءِ:" هن اوچتو اليوشا کي چيو.

"مان جيستائين اُن لاءِ خيال ڪريان، مون وٽ تنهنجي لاءِ هڪ خط آهي." اليوشا هٻڪندي چيو. هن لزي جو خط کيسي مان ڪڍيو ۽ ايون کي ڏنو. هو هاڻي هڪ فانوس جي تنيي جي هيٺان هئا. ايون هڪدم اکرن کي سڃاتو.

"مان، ان نندڙي شيطان کان!" هو نفرت مان ڪليو ۽ لفافي کي ڪولڻ کان سواءِ هن اُن کي ڦاڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڦٽي ڪيو، خط جا ذرڙا هوا ۾ واءُ وکر ٿي ويا.

"هوءَ اَجا سورنهن ورهين جي نہ آهي. منهنجي خيال ۾ تہ اِهو آهي. پر هوءَ اڳ ۾ ئي پاڻ کي پيش ڪري رهي آهي." هو نفرت سان ايئن چوندو، ڊگهـا قدم ڪٽندو وري گهٽيءَ مان هلڻ لڳو.

"پنهنجي پيش ڪرڻ کان تنهنجو ڇا مطلب آهي؟" اليوشا کانئس پڇيو.

جيئن من موجي عورتون پاڻ کي پيش ڪنديون آهن. توکي هيءُ يقين هئڻ گهرجي."

"اهو ڪيئن؟ ايون، اهو ڪيئن؟ تون ايئن ڪيئن ٿو چوين؟" اليوشا ڏک ڀري آواز سان گرمجوشيءَ مان چيو. "هوءَ تہ ٻار آهي ۽ تون ٻار جي بي عزتي ڪري رهيو آهين ۽ هوءَ بيمار بہ آهي. هوءَ جنون جي حد تي آهي.... مان تہ اها ئي اميد ڪئي تہ توکان اُن جي لاءِ ڪجهہ ٻڌندس.... جا حقيقت ڪيس بچائي وٺندي."

"تون، مون کان ڪجهہ بہ نہ ٻُڌندين، جيڪڏهن هوءَ ٻار آهي تہ مان ان جي دائي تہ نہ آهيان. خاموش رهہ اليڪزي اُن جي لاءِ ڪجهہ بہ نہ ڳالهاءِ، مان تہ اُن جي لاءِ خيال بہ نہ ٿو ڪري سگهان."

هُو گهڙي لاءِ خاموش ٿي ويا.

"هوءَ هاڻي سڄي رات خدا کان دعائون گهرندي رهندي، تہ ڪيس سيڌي مقدمي جي لاءِ صحيح راهہ ڏيکاري."

هن تيزيءَ مان ۽ غصي ۾ چيو.

"تنهنجو مطلب ڪيٽرينا ايونونا کان آهي"

"هائو." يا، تہ هو مِتيا کي بچائيندي يا برباد ڪري ڇڏيندي. هوءَ سڄي رات انهيءَ لاءِ تہ دعائون گهرندي رهندي. هوءَ پاڻ ڪنهن بہ ڳالهہ تي دل ٻڌي نہ ٿي سگهي. وقت نہ هئڻ سبب هن پنهنجو ڪو بہ فيصلو نہ ڪيو آهي. هوءَ بہ مون کي دائي طور ڪم آڻڻ تي گهري ۽ چاهي ٿي تہ مان وٽس آرام ڏيندڙ گيت ڳايان."

"ڪيٽرينا توسان محبت ٿي ڪري پاءُ!" اليوشا غمزده لهجي ۾ چيو.

"شايد، پر مان اُن ۾ ڪا گهٽي دلچسپي نہ ٿو رکان. هُوءَ تڪليف ۾ آهي. تون هن کي ڇو ٿو.... ڪڏهن اهڙيون ڳالهيون ٻڌائين ٿو، جنهن مان هوءَ اميد ڪَيندي رهي ٿي." اليوشا، بي همٿي ڏيکارڻ بنا ڳالهائيندو ويو.

"توکي خبر آهي، تہ تون کيس اميد ڏيکاريندو آهين." هن کيس وڏيڪ چيو، تہ "مون کي معاف ڪر، جو مان اهڙي ريت توسان ڳالهائيندو رهيو آهيان."

"مان منجهس ايترو اعتبار ٿو رکان، جو رکڻ گهرجي.... مان کيس چني ڇڏيندس ۽ صاف ٻڌائي ڇڏيندس." ايون جوش مان چيو. "مان ايستائين ترسندس، جيستائين خوني جي فتويٰ صادر ٿئي. جيڪڏهن مان هاڻي ساڻس چني ڇڏيندس تہ هوءَ سيڌي هن بدمعاش جي مقدمي ۾ مون کان بدلو وٺي ڇڏيندي ۽ مون کي برباد ڪندي. هو کيس ڏڪاري ٿو ۽ هوءَ ڇاڻي ٿي تہ سندس ڏڪار بابت مون کي خبر آهي. هي سڀ ڪوڙ آهي ۽ ڪوڙ جي مٿان ڪوڙ! جيستائين مان ساڻس نہ چنو آهي،

هوءَ اُميد رکيو ايندي ۽ ان بلا کي برباد نہ ڪندي. ڇاڪاڻ تہ هوءَ ڄاڻي ٿي تہ مان چاهيان ٿو تہ ڪيس ان تڪليف کان ٻاهر آڻجي. فقط هوءَ منحوس فتويٰ، ٻاهر اچي.

"خوني ۽ بلا" جا لفظ، اليوشا جي دل ۾ ڏک ڀريو پڙاڏو پيدا ڪندا رهيا.

"پر هوءَ ڪيئن مِتيا کي برباد ڪندي؟" هن ايون جي لفظن تي غور ڪندي، ڪانئس پڇيو. هو، ڪهڙي شاهدي ڏيندي، جنهن مان مِتيا جي بربادي ٿيندي. "توکي اجا اُن جي خبر نہ آهي. سندس هٿن ۾ هڪ دستاويز آهي، جو مِتيا جي هٿ اکرن ۾ آهي، جنهن مان آخر هيءَ ثابت ٿئي ٿو تہ هن فيودور پاولووچ کي خون ڪيو آهي."

"هيءَ ناشدني آهي." اليوشا واڪو ڪري چيو. "ڇا اِها اَڻ ٿيٽي آهي؟ مان اُن کي پاڻ پڙهيو آهي. اِهو اِهڙو دستاويز ٿي نہ ٿو سگهي! اليوشا وري گرمجوشيءَ سان گهرايو. اِهو ٿي نہ ٿو سگهي، ڇاڪاڻ تہ هو خوني آهي ئي ڪونہ. هن پيءُ کي خون ڪونہ ڪيو آهي." ايون اوچتو خاموش ٿي ويو.

"تڏهن خوني ڪير آهي! ۽ تنهنجي ان بابت ڪهڙي راءِ آهي؟" هن ڪانئس سرد مهريءَ مان پڇيو. سندس آواز ۾ حقارت آميز تاثر هو. "تون ڄاڻي ٿو ڪير آهي؟" اليوشا آهستي، پر دل ۾ گهرندڙ آواز سان چيو.

"ڪير؟ تنهنجو مطلب هُن جنوني بيوقوف جي خرافات مان آهي. هو مرگهي ورتل سميرڊياڪوف؟"

"نہ، ايون، تو پاڻ ڪيئي پيرا ايئن چيو آهي تہ تون خوني آهين."

پر مان ايئن ڪڏهن چيو هو؟ مان تہ ماسڪو ۾ هيس.... مان ايئن ڪڏهن چيو هو. ايون هڪدم لڳو.

اليوشا اوچتو محسوس ڪيو تہ هو ڏکي رهيو آهي.

"توکي اُن جي خبر آهي. هن کان بي اختيار نڪري ويو. هو مشڪل سان ساهہ کڻي سگهيو. ڪير، ڪير؟ ايون خوفناڪ نموني رڙ ڪري چيو. سندس هواس خطا ٿي ويا.

"مون کي فقط هڪڙي شيءِ جي خبر آهي." اليوشا اَجا بہ نهايت آهستي ڳالهائيندي ٿي ويو. اِهو تون تہ نہ هئين جنهن پيءُ کي ماريو آهي. "اِهو تون تہ نہ هئين، تنهنجو اِنهيءَ مان ڇا مطلب آهي تہ اِهو تون تہ نہ هئين؟" ايون سخت حيران ٿي ويو. اَڏ منٽ لاءِ خاموشي ٿي وئي.

"نہ، مان ڄاڻان ٿو تہ مان ايئن نہ ڪيو. توکي وهم تہ نہ ٿيو آهي." هو ڦڪو ۽ منجهيل مشڪڻ لڳو. سندس اکيون اليوشا ۾ ڪپي ويون. هو وري بہ هڪ فانوس جي ٿنيي جي هيٺان بيٺا هئا.

"نہ، ايون، تو پاڻ ڪيئي پيرا ايئن چيو آهي، هنن ٻن خطرناڪ مهينن ۾ جڏهن تون اڪيلو رهيو آهين تہ ايئن چوندو رهيو آهين. اليوشا هاڻي بہ اڳي وانگر پوري نرميءَ سان چوندو رهيو. پر اُن هوندي بہ هو هاڻي ايئن ڳالهائي رهيو هو، جڻ تہ هو پاڻ مرادو نہ ڳالهائي رهيو، نہ وري پنهنجي مرضيءَ سان، پر ڪنهن زبردست قوت جي حڪم هيٺ آهي." تو پاڻ کي جوابدار ٺهرايو آهي ۽ پاڻ قبوليت ڏني آهي، تہ تون قاتل آهين ۽ نہ ڪو ٻيو. پر تو اهو ڪم نہ ڪيو آهي. تون غلط آهين. تون ٻڌين ٿو؟ تون نہ آهين. خدا مون کي توڏي موڪليو آهي تہ مان توکي ٻڌايان. هو ٻئي خاموش هئا. هيءَ خاموشي سڄي منٽ لاءِ هلي. هو ٻئي چپ بيٺا هئا ۽ هڪٻئي جي اکين کي گهوري رهيا هئا. ٻئي زرد ٿي ويا هئا. اوچتو ايون مٿي کان وٺي پيرن تائين ڏڪڻ لڳو ۽ اليوشا جي ڪلهن کي چنبڙي پيو.

"تون منهنجي ڪمري ۾ هئين!" گلوگير آواز ۾ پڻڪندي چيائين، "تون رات جو اُتي هئين، جڏهن هو آيو هو..... اقرار ڪر.... تو ڪيس اُتي ڏٺو هو. ڏٺو بہ هو."

"تنهنجو ڇا مطلب آهي؟ مِتيا." اليوشا منجهندي ڪانئس پڇيو هو.

"هن کي نہ، ڪڏ ۾ وجهہ هن بلا کي." ايون جنون سان رڙ ڪندي چيو. "توکي خبر آهي، تہ هو مون کي ڏسڻ لاءِ اچي ٿو. تو هن نقطي کي ڪيئن معلوم ڪيو." اليوشا جو سخت حيران ٿي ويو هو. چوڻ لڳو تہ "هو ڪير آهي؟ مون کي ڪهڙي خبر آهي تہ تون ڪنهن سان محبت ٿو ڪرين."

"خير! توکي خبر آهي..... جيڪڏهن ايئن نہ هجي ها، تہ تون ايئن ڪيئن چوين ها.... اهو ناممڪن آهي. تہ توکي اُن جي خبر نہ هجي." هن اوچتو پاڻ سنڀالي ورتو ۽ فڪر ۾ پئجي ويو. سندس مشڪڻ، سندس چپن کي عجيب طرح سان پڪوڙي ڇڏيو.

"ڀاءُ!" اليوشا ڏڪندڙ آواز ۾ کيس چيو. "مان توکي جو ڪجهہ چيو آهي، اهو ان لاءِ بہ تہ توکي منهنجي ڳالهہ تي اعتبار آهي. ۽ مان اُن کي ڄاڻان ٿو ۽ مان توکي هڪ پيرو هميشہ لاءِ چئي ڇڏيو آهي، تہ تون مجرم نہ آهين. تون اها ڳالهہ هميشہ لاءِ ٻڌي ڇڏ. خدا تعاليٰ منهنجي دل ۾ وڏو آهي، تہ مان توکي ايئن چوان. پوءِ ڇو نہ تون مون کي هن گهڙيءَ کان پوءِ ڏڪاريندو رهين." پر هاڻي ايون چڱي ريت ضابطو حاصل ڪري ورتو هو.

"اليڪزي فيودورپاولووچ" هن چيو. مان ڪنهن ريت پيش گوئي ڪندڙن ۽ مرگهي وارن کي برداشت نہ ٿو ڪري سگهان. خاص ڪري خدا جي طرفان موڪليل قاصدن کي. تون هن ڳالهہ کي چڱي ريت ڄاڻين بہ ٿو. مان هن گهڙيءَ توکان سيئي تعلقات ٽوڙي ڇڏيان. خاص طرح سڄي حياتيءَ لاءِ مان توکي عرض ڪندس تہ موڙ

وٽ مون کان جدا ٿي وڃ. اُتان ئي تنهنجي گهر ڏي بہ رستو آهي. توکي خاص طرح خبردار ٿيڻ گهرجي، تہ اڄ مون ڏي نہ اَچ. تون ٻڌين ٿو؟"

هو ڦريو ۽ مضبوط قدمن سان گهمندو ويو ۽ وري پوئتي نہ نهاريائين.

"ڀاءُ!" اليوشا کيس پويان سڏ ڪري چيو، "جيڪڏهن اڄ توسان ڪجهہ ٿي پوي تہ تون ڪنهن ٻي سان ملڻ کان اڳ ۾ مون سان اَچي ملج."

پر ايون کو بہ جواب نہ ڏنو. اليوشا فانوس جي ٿنيي جي هيٺيان بيٺو رهيو، ايستائين جو ايون اونداهيءَ ۾ سندس نظر کان غائب ٿي ويو. تنهن کان پوءِ هو آهستي آهستي پنهنجي گهر ڏانهن هلڻ لڳو. ٻئي اليوشا ۽ ايون مسواڙي جاين ۾ ٿي رهيا. هنن مان کو بہ فيودورپاولووچ جي خالي گهر ۾ رهڻ لاءِ تيار نہ هو. اليوشا کي هڪ سجايل ڪمرو، ڪن مزدورن جي گهر ۾ مليو هو. ايون اُن کان ڪجهہ فاصلي تي ٿي رهيو. هن هڪ ڪمري واري چڱي ۽ آسودگي واري جاءِ ورتي هئي، جا هڪ چڱي گهر جو حصو هئي ۽ هڪ عزت واريءَ خاتون جي ملڪيت هئي، جا هڪ آفيسر جي بيواهہ هئي. پر سندس خدمتگار ٻوڙو، سنڌن جي سور جو مريض ۽ پوڙهو ماڻهو هو. جو هر شام جو ڇهين بجي وڃي سمهندو هو ۽ وري صبح سان ڇهين بجي جاڳندو هو. ايون سندس آرام ۽ آسائش کان بيزار ٿي پيو هو ۽ اڪيلائي پسند ڪندو هو. جنهن ڪوٺيءَ ۾ رهندو هو، اُن ۾ هن پنهنجي لاءِ سڀ ڪجهہ آڻي وڌو هو ۽ گهر جي ٻين ڪمرن ۾ ورلي ويندو هو.

هو جڏهن گهر جي دروازي تي پهتو، تڏهن گهنڊ تي هٿ رکيائين، پر اوچتو اُن کي وڃائڻ بند ڪيائين. هن محسوس ڪيو تہ هو مٿي کان وٺي، پيرن تائين ڪاوڙ ۾ ڏکي رهيو آهي. هن گهنڊ کي ڇڏيو ۽ اُن کي بددعا ڏيندي پوئتي موٽيو ۽ تکڙا تکڙا قدم کڻندو، ٻي رخ ڏانهن هليو ويو. هو ڏيڍ ميل ڪن پنڌ ڪندو هڪ ننڍڙي مٿانهينءَ واري ڪاٺيءَ جي گهر وٽ پهتو جا جهوپڙي وانگر هئي، جتي ماريا ڪانڊريٽيونا ۽ اُها پاڙيسرڻ ٿي رهي. جا فيودور پاولووچ جي رڌڻي ۾ ڪاڏي لاءِ ايندي هئي ۽ جنهن وٽ هڪ پيري سميرڊياڪوف تنبوري تي ڪي راڳ ڳايا هئا. هن پنهنجي اڳئين ننڍڙي گهر کي وڪٽي ڇڏيو هو. هاڻي هتي ماءُ سان گڏ ٿي رهي. سميرڊياڪوف، جو بيمار هو ۽ قريب المرگ فيودور پاولووچ جي موت کان پوءِ وٽن ٿي رهيو. هن ڏي ئي ايون فيودورپاولووچ ٿي ويو ۽ اِهو هن جي اوچتي تاثر ۽ ڪُمهلي فڪر جو نتيجو هو.

باب ڇهون

سميرڊياڪوف سان پهرين ملاقات

ماسڪو ڪان موٽڻ بعد هيءُ ٽيون پيرو هو، جو ايون، سميرڊياڪوف جي ملاقات لاءِ ٿي ويو. پهريون پيرو هو ساڻس اُن وقت مليو هو، جنهن وقت هو اُتي پهتو هو ۽ سندس اِهو پهريون ڏينهن هو، ۽ هفتا پوءِ، هُن وري ساڻس ملاقات ڪئي هئي پر ٻي ملاقات ڪان پوءِ سندس ملاقاتون مهيني کن ڪان بند هيون ۽ هن مشڪل سان ڪجهه هن لاءِ ٻڌو هو.

ايون پيءُ جي موت ڪان پنج ڏينهن پوءِ پهتو هو، ۽ هُو پنهنجي پيءُ جي دفنائڻ وقت حاضر نه هو، ڇو ته هيءَ رسم، سندس پهچڻ ڪان هڪ ڏينهن اڳ ۾ پوري ٿي چڪي هئي. سندس دير سان پهچڻ جو سبب اِهو هو، جو اليوشا کي سندس ماسڪو جي ائڊريس معلوم نه هئي. هن ڪيٽرينا ايونونا کي عرض ڪيو ته هو اُن ڏانهن تار موڪلي ڏي. جيئن ته هن کي به سندس ائڊريس معلوم نه هئي، هن پنهنجي پيٽ ۽ پڦي کي زوردار نموني سان لکي موڪليو ته ايون سان جيتري قدر جلد ٿي سگهي ماسڪو ۾ ساڻس ملن. پر هو پنهنجي پهچڻ ڪان پوءِ به چئن ڏينهن تائين ساڻس نه ملي سگهيو هو، جڏهن ڪيس تار ملي ته هو نهايت تڪڙو اسان جي شهر ڏي موٽيو. پهريائين جو ساڻس مليو، سو اليوشا هو ۽ ايون کي هيءُ ڏسي حيرت ٿي ته شهر جي عام راءِ خلاف هن مٽيا ۾ شڪ ڏيکارڻ جي مخالفت ڪئي. هن ڪليل طور تي سميرڊياڪوف کي قاتل چيو. اُن ڪان پوءِ پوليس ڪپتان، جاچ ڪندڙ عملدار ۽ مقدمي جي نوعيت ۽ گرفتاري کي ٻڌڻ ڪان پوءِ، هو اليوشا تي وڏيڪ عجب ڪائڻ لڳو ۽ سندس راءِ کي مبالغه آميز ۽ مٽيا سان غير معمولي برادراڻي احساس ۽ سلوڪ جو نتيجو سمجهيو. ڇاڪاڻ ته ايون سمجهيو ٿي ته اليوشا کي مٽيا سان محبت آهي.

اڻ سڌيءَ طرح مان هتي به ٿي لفظ، ايون جي احساس بابت چوندس. جو دمتري جي لاءِ ڪيس هو. ها، يقيناً ڪيس ناپسند ڪندو هو. وڏيڪ ڪڏهن ڪڏهن، مٿس رحم به ڪائيندو هو. اُن هوندي به ڪيس اُن لاءِ بيحد نفرت هئي جا ڪراهت جي حد تائين هئي، مٽيا، جي سڄي شخصيت، توڙي جو سندس ٻاهريون ڏيک ويڪ، پوريءَ ريت اُن جي لاءِ جاذب نه هو. ايون ڪيٽرينا ايونونا جي محبت کي، جا سندس پاءُ سان هئي، ناپسنديدگيءَ سان ڏسندو هو. اُن هوندي به هو پهرئين ڏينهن پهچندي ئي مٽيا سان ملڻ لاءِ ويو. پهرئين ڏينهن جي ملاقات ۾ ئي سندس خيال وڏيڪ مضبوط ٿي ويو. هن پنهنجي پاءُ کي جوش ۽ جنوني حالت ۾ ڏٺو. مٽيا گهڻ ڳالهائو ٻڌجي ويو

هو، پر خالي دل هو ۽ پريشان خيال. هن سميرڊياڪوف جي خلاف بدزباني تي ڪئي ۽ ڪيس مجرم تي سمجهيو ۽ نهايت خطرناڪ نموني سان مونجهاري ۾ هو، هن خاص طرح تي هزار روبل جي لاءِ تي ڳالهايو، جي سندس راءِ موجب هن سندس پيءُ جا چورايا هئا. "اها رقم منهنجي هئي، اها رقم منهنجي ئي مِتيا دهرائيندو رهيو." "جيڪڏهن هو اها ڪوشش بہ ڪري ها تہ حقيقت سندس فائدي ۾ وڃي تہ بہ اها سڄي بي سود ۽ بيڪار بڻجي ها. سندس هيءَ مشڪل سان خواهش هئي تہ پنهنجي بچاءَ ڪي ايون يا ٻين وٽ پيش ڪري. اُن جي خلاف مٿس جي تهمتون رکيون ويون هيون، اُن بابت غصي ۾ هو ۽ انهن کي نفرت سان تي ڏنائين. هو مسلسل جوش ۾ هو ۽ گاريون ڏيندو ۽ بدشد ڳالهائيندو تي رهيو. گريگري جي هن ثابتي تي دروازو ڪنهن کوليو هو ۽ هن چيو تہ هيءُ ڪم سندس ئي هو، اُن تي کلندو تي رهيو. پر هو اُن بابت ڪا واضح صفائي پيش ڪري نہ سگهيو. هو پهرين ملاقات ۾، ايون جي بي عزتي ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيو هو. هن ڪيس نهايت تيز لفظن ۾ ٻڌايو هو، تہ اهو ماڻهو جو ڪم نہ آهي تہ هو ظاهر ڪندا وتن تہ هيءُ سڀ ڪجهہ قانون موجب آهي ۽ مٿس شڪ آڻيندا رهن ۽ ڪانئس سوال ڪندا رهن. ڪيئن بہ هجي، هو ڪجهہ بہ هو، پر اُن وقت ايون سان سندس رويو دوستاڻو تي ڏٺو. هن ملاقات کان پوءِ، جلد ئي ايون پهريون پيرو سميرڊياڪوف سان ملڻ لاءِ ويو."

ماسڪو کان ايندي ريل گاڏيءَ ۾، هو سميرڊياڪوف جي آخري گفتگوءَ تي جا شام جو ساڻس ڪئي ويئي هئي، غور ڪندو رهيو، ڪيترين شيون ڪيس ڳجهارت وانگر ۽ شڪي نظر آيون. پر جڏهن، هن پنهنجو بيان جاچ ڪندڙ عملدار وٽ ڏٺو، تہ ايون اُن وقت جي گفتگوءَ بابت ڪجهہ بہ نہ چيو هو، هِن حقيقت کي سميرڊياڪوف جي ملاقات تائين پوئتي اُڇلايو جو اُن وقت اسپتال ۾ هو.

ڊاڪٽر هرزينسٽيوب ۽ واراوزنسڪي، جنهن سان بہ هو اسپتال ۾ مليو، اُن ايون جي متاثر ڪندڙ سوال جي جواب ۾ ڪيس يقين تي ڏياريو، تہ سميرڊياڪوف جي مٿان مرگهي جو حملو بنا ڪنهن غلطي جي سخت هو. هُو ايون جي هن سوال تي سچ پچ حيران پئي ٿيا، تہ ايئن تہ نہ آهي تہ اُن حادثي واري ڏينهن، هن پاڻ کي بيمار بڻايو هجي. اُن لاءِ، هنن هيءَ وضاحت تي ڏني تہ هيءُ دورو نهايت سخت هو ۽ ڪيترائي ڏينهن هليو هو، بيمار جي حياتي خطري ۾ اچي چڪي هئي. اُن کان پوءِ ئي جو علاج عمل ۾ آيو هو، ايئن چيو تي ويو، تہ سميرڊياڪوف هن بيماريءَ کان سلامت نڪري ويندو. ڊاڪٽر هرزينسٽيوب وڌيڪ هيءُ بہ چيو، تہ هن علاج جي ڪري هو چڱي وقت تائين تندرست رهي، پر هيءُ هميشہ لاءِ نہ سمجهڻ گهرجي. بي صبريءَ سان ايون جي

هن سوال تي تہ ڇا هو اجا بہ پاڳل آهي؟ هيئن ڪيس ٻڌايو تہ بيمار جي اجا تہ اهڙي حالت ڪانہ آهي، پر اهڙي غير معمولي حالت تي بہ هو پهچي سگهي ٿو. ايون فيصلو ڪيو، تہ هو معلوم ڪندو تہ اهي غير معمولي حالتون ڪهڙيون آهن؟

اسپتال ۾ ڪيس هڪدم مريض کي ڏسڻ جي اجازت ملي وئي. سميرڊياڪوف اسپتال جي هڪ الڳ حصي ۾ عاجزيءَ سان بستري تي ليٽيو پيو هو، جنهن ۾ شهر جو هڪ واپاري ليٽيل هو. سندس پيٽ سڄيل هو ۽ جلندر جو مريض تي ڏٺو. هو قطعي مرٽينگ حالت ۾ هو ۽ سندن گفتگو ۾ ڪا بہ رڪاوٽ نہ هئي. سميرڊياڪوف جي منهن ۾ ايون کي ڏسندي گهنج پئجي ويا ۽ پهرئين نگاهہ ۾ هوش ڇڏي ويس. اهو ڏسي ايون کي عجب لڳو، پر هيءُ سڀ ڪجهہ هڪ گهڙيءَ ۾ گذري ويو. باقي وقت ۾ سميرڊياڪوف جي اطمينان مٿس وڏو اثر ڪيو. پهرئين نگاهہ ۾ ايون ڏٺو تہ هو واقعي بيمار آهي. هو نهايت ضعيف هو. هن نهايت هوريان تي ڳالهايو، ڇڻ معلوم پئي ٿيو تہ هو نهايت ڏکيائي مان پنهنجي زبان کي ڦيرائي رهيو آهي. هو گهٽو هلڪو ۽ سنهو ٿي ويو هو. سڄي ملاقات جي دوران، جا ويهہ منٽ کن هلي، هن مٿي جي سور ۽ سيني عضون جي سور جي شڪايت تي ڪئي. سندس سنهڙو ۽ خشڪ چهرو نهايت سُسيل ۽ ننڍڙو تي ڏٺو. سندس وار منجهيل ۽ ڏنگا ۽ زلف ڳنڍين جي صورت ۾ اُڀا هئا. پر سندس ڪبي اک، جا بدمست تي ڏٺي، ڪنهن شيءِ ڏي اشارو ڪري رهي هئي ۽ سميرڊياڪوف نهايت سور ڏيڻ واري تڪليف سان بستري کي ٻاٽ ڏي بدلايو. پر هن ڳالهائڻ ۾ ڪا بہ اڳرائي نہ ڪئي. هو بلڪل ٻوڙو ٿجي ويو ۽ منجهس ڪا بہ دلچسپي نظر نہ ٿي آئي.

تون مون سان ڳالهائي سگهندين؟ ايون ڪانئس پڇيو. مان توکي گهٽو وقت نہ تڪائيندس.

"هائو! مان ڳالهائي سگهندس." هن ضعيف آواز ۾ جواب ڏنو. "ڇا توهان گهٽي وقت کان تشريف فرما ٿيا آهيو؟" هن مربياڻي نموني ۾ چيو، ڇڻ تہ پنهنجي مضبوط الحواس ملاقاتيءَ کي همٿ ڏياري رهيو هو.

"مان اڄ ئي آيو آهيان..... مان توکي هتي ڏسي حيرت ۾ آهيان؟"

سميرڊياڪوف ٽڏو ساهہ کنيو. "تون ٽڏو ساهہ تو ڪٽين؟ تو تہ هن واقعي کي گهٽو اڳ ۾ ڄاتو ٿي." ايون چوٽ ۾ چئي ويٺو.

سميرڊياڪوف وري ٿوري وقت لاءِ بي حسيءَ جي حالت ۾ خاموش ٿي ويو. اهو ڪيئن پئي ٿي سگهيو، تہ مان پيش قدمي ڪريان. اهو اڳ ۾ ظاهر هو. پر ايئن ڪيئن ڇئي سگهان تہ حالتون اهڙي ريت بڻجي ويندیون؟ ڪهڙيون حالتون ايئن بڻجي

ويندين؟ هيءَ حرفت بازي نہ ڏيکار. زير زميني ڪمري ڏي. ويندي، تو ايئن نہ چيو هو تہ توکان پري ٿيندو؟ تون ڇاٽين ٿو ۽ تو انهيءَ جاءِ تي ايئن چيو هو!"

"تو پنهنجي بچاءَ ۾ اَجا تائين ايئن تہ نہ چيو آهي؟" سميرڊياڪوف جو ڇڻ تہ خون خشڪ ٿي ويو ۽ هن پريشاني مان ايئن پڇيو.

ايون اوچتو ڪاوڙ ۾ پرجي چيو.

"نہ، مون ائين نہ چيو آهي، پر مان اهو ٻڌائيندس. منهنجا دوست توکي ان جي پوري ريت تشريح ڪرٽي پوندي. مان توکي هن جي اجازت نہ ڏيندس، تہ مون سان راند کيڏندو رهين!"

"مان توسان راند ڇو کيڏان، جڏهن تہ مان تو ۾ ايڏو ئي اعتبار ٿو رکان، جيترو پنهنجي عظيم خدا ۾؟" سميرڊياڪوف ساڳي پريشاني ۾ چيو، پر هُن ٿوري گهڙي لاءِ پنهنجي اکين کي بند ڪري ڇڏيو.

"پهريائين". ايون ڳالهائڻ شروع ڪيو تہ "مون کي اهو ڄاڻڻ کپي، تہ انهن مرگهيءَ جي دورن جي اڳ ۾ بہ خبر پوندي آهي ڇا؟ جيئن مان جاچ ڪئي آهي، تہ ايئن نہ آهي. مون کي منجهائڻ جي ڪوشش نہ ڪر. تون ڪڏهن بہ دوري جو ڏينهن ۽ ڪلاڪ ٻڌائي نہ ٿو سگهين. ايئن ڪيئن پيو ٿي سگهي تہ تو مون کي ڏينهن، گهڙي ۽ زير زميني ڪمري بابت بہ ٻڌائي ڇڏيو. اهو ڪيئن پئي ٿي سگهيو تہ تون مون کي اهو بہ ٻڌائين تہ تون ڪمري جي ڏاڪڻ کان هيٺ ڪري پوندين. پر هيءُ سڀ ڪجهہ تڏهن ٿي سگهيو پئي، جڏهن تون مصنوعي دوري جو فيصلو ۽ نمونو اختيار ڪرين؟

ڪنهن بہ حالت ۾ مون کي زير زمين ڪمري ۾، روزانو ڪيئي پيرا وڇٽو ٿي پيو. سميرڊياڪوف، ڇاٽي ٻجهي، ڇپي ڇٽي ڳالهائڻ شروع ڪيو. "هڪ سال اڳ ۾ مان انهيءَ ساڳي جاءِ تان ڪري پيس. اهو سچ آهي تہ دوري جي باري ۾ مقرر ڏينهن ۽ ڪلاڪ کي اڳ ۾ ٻڌائي نہ ٿو سگهجي، پر اُن جي اچڻ جو خطرو تہ رهي ئي ٿو."

"پر تو تہ ڏينهن ۽ ڪلاڪ بہ اڳ ۾ ئي ٻڌائي ڇڏيو هو."

"منهنجي مرگهيءَ جي باري ۾ سائين، چڱو ايئن ٿيندو تہ ڊاڪٽر کان ان جي پڇا ڪر. تون انهن کان اها بہ جاچ ڪر تہ اهو حقيقي دورو هو يا مصنوعي. منهنجي وڏيڪ چوڻ مان تہ ڪو ڪڙتيل ڪونہ نڪرندو."

"۽ هو زير زميني جاءِ جي باري ۾، ڪجهہ بہ چئي نہ سگهندين، پر مان جيئن اُن زير زميني ڪمري ڏي ويندو هوس، تہ مون کي خطرناڪ خوف ۽ شڪ پيدا ٿيندو هو، مون لاءِ فقط ڊيڄاريندڙ ڳالهہ هئي تہ مان توکي وڃائي چڪو هوس. ۽ منهنجي

لاءِ دنيا ۾ ڪو بہ بچاءُ نہ رهيو هو. اِهڙي ريت مان خيال ڪندي زير زميني ڪمري ڏي لهي ويس تہ حملو ڄاڻ شروع ٿيو ۽ هيءُ مون کي ڪيرائي وڌهندو. ڇا مان ڪري پوندس؟ اِهو ئي خوف هو. جو مان اوچتو محسوس ٿي ڪيو ۽ اُن جي ايندي ئي، سڄي بدن ۾ تشنج پيدا ٿيو. جيئن اُن جو دستور هوندو آهي، مان ڪري پيس. هيءَ حالت ۽ اڳين گفتگو، جا مون توسان ان شام جو دروازي وٽ ڪئي هئي ۽ هيءُ تہ مان ڪيترو نہ زير زميني ڪمري ڪان ٿي ڊنس. جيئن توکي ٻڌايو هئم، ڊاڪٽر هرزينسٽيوب ۽ نڪولائي پار فينووچ کي ٻڌائي ڇڏيم. جاچ ڪندڙ وڪيل هيءُ سڀ ڪجهہ پنهنجي ڪاغذن ۾ لکي ڇڏيو ۽ هتي جو ڊاڪٽر واراونسڪي آهي، اُن سڀني کي ٻڌايو تہ اِهو دورو، انهيءَ کان ٿيو آهي تہ هن کي خوف هو تہ ڄاڻ ٿو ڪران. انهيءَ ڪري ئي مون تي اِهو دورو اچي ويو هو. اِها حقيقت هن سڄي لکي آهي. اِهو سڀ ڪجهہ فقط خوف جي سبب کان ٿي گذريو."

جيئن ئي سميرڊياڪوف هن حقيقت کي پورو ڪيو، هڪ ڊگهو ساهہ کنيائين ڇڻ هو ٿڪجي پيو هو.

"تڏهن تو اِهو سڀ ڪجهہ، پنهنجي بيان ۾ چئي ڇڏيو آهي؟" ايون ڪيس چيو، جو ششدر رهجي ويو هو. هو پنهنجي گفتگوءَ کي وري وري دهرائڻ سان ڪيس مرغوب ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو، پر ڪيس هاڻي معلوم ٿيو تہ هن اڳ ۾ ئي سڀ ڪجهہ ظاهر ڪري ڇڏيو هو.

"مون کي ڇالاءِ خوف رکڻ گهرجي؟ پلي تہ هو مڪمل صداقت کي پاڻ وٽ قلمبند ڪن." سميرڊياڪوف نهايت اعتماد سان چيو.

تو، هنن کي، اسان جي وچ ۾ دروازي وٽ جا گفتگو ٿي هئي، اُن جو هر لفظ ٻڌايو آهي؟"

"نہ سڀ ڪجهہ نہ:"

ڇا تو، هن کي ٻڌايو آهي، تہ تون مصنوعي دورو بہ اختيار ڪري سگهندو آهين ڇا، تو اُن جي راءِ زني نہ ٿي ڪئي؟"

"نہ، مان هن سان اِها ڳالهہ نہ ڪئي آهي."

"هاڻي مون کي ٻڌاءِ تہ تون، مون کي ان وقت شرماشنيا ڏي ڇو موڪلي رهيو هئين؟" مون کي خوف پئي ٿيو تہ تون ماسڪو هليو ويندين، ڪيئن بہ هجي شرماشنيا، گهٽو ويجهو آهي.

"تون ڪوڙ تو ڳالهائين، منهنجي ٻاهر وڃڻ لاءِ صلاح تہ توئي ڪئي هئي. تو مون کي چيو هو تہ هنن تڪليفن کان مان نڪري وڃان." اها منهنجي بي لوث محبت

۽ ملخصاڻي قرباني جي ڪري هو، جا مون کي توسان آهي. مان توکي ايندڙ تڪليفن کان بچائڻ ٿي گهريو. ايئن بہ هو تہ مان پاڻ کي بہ بچائڻ ٿي گهريو اُهو ئي سبب هو، جو اوهان کي چيو هئم تہ هن تڪليف کان اوهان نڪري وڃو، جنهن کي تو بہ چڱيءَ ريت سمجهي ٿي سگهيو تہ گهر ۾ مصيبت اچڻ واري آهي. گهر ۾ رهڻ سان تون پنهنجي پيءُ کي بچائي ٿي سگهين.

ڪارمنها، تو مون کي هيءُ سڀ ڪجهہ سنئون سڌو چئي ٿي سگهين. ايون باهہ ٿي ويو.

"مان اُن وقت سنئين ۽ سڌي طرح توکي ڪيئن ٿي چئي سگهيس؟ مان تہ اهو فقط خوف مان ڳالهائي وينس تہ تون شايد اُن وقت ڪاوڙجي وڃين ها، مون کي اُن وقت چڱي ريت انديشو هو تہ دمتري فيودورپاولووچ ضرور ڪا، ڪاروائي ڪندو. رقم پاڻ سان کڻي ويندو. ڇاڪاڻ تہ هن اُن کي پنهنجي ملڪيت ٿي سمجهيو، پر اها ڪنهن کي خبر هئي تہ اهڙي ريت خون ٿي پوندو؟ مون خيال ڪيو ٿي تہ فقط ٽي هزار روبل کڻي ويندو. جي آقا جي وهاڻي جي هيٺيان، هڪ لفافي ۾ هئا، پر توکي خبر آهي تہ هن اُن کي خون ڪري ڇڏيو. تون ٻي ڪهڙي ريت سائين، اُن جي نشاندهي ڪري ٿي سگهين؟"

"پر جڏهن تہ تون پاڻ ئي چوين ٿو تہ اُن جي نشاندهي ٿي نہ پئي سگهي، تہ مان ڪهڙيءَ ريت اُن کي سمجهان ها ۽ گهر ۾ رهي پوان هان؟ تون پاڻ تضاد آڻي رهيو آهين!" ايون سوچيندي چيو.

"مان توکي ماسڪو جي بجاءِ شرماشينا موڪلڻ ٿي گهريو. اُن مان توکي اندازو لڳائڻ ڪپندو هو. "انهيءَ مان ڪهڙي ريت مان اندازو لڳائي ٿي سگهيس؟"

سميرڊياڪوف گهڻو ٽڪايل ٿي نظر آيو ۽ وري هڪ منٽ جي لاءِ خاموش ٿي ويو. تون هن حقيقت مان، جيڪا مون توکي ماسڪو نہ وڃڻ لاءِ چئي ٿي ۽ شرماشينا لاءِ روز ٿي ڏنو، اندازو لڳائي ٿي سگهين. مان توکي ويجهو رکڻ ٿي گهريو. ڇو تہ ماسڪو دوردراز پنڌ تي هو. دمتري فيودورپاولووچتوکي ويجهو سمجهي، ڪڏهن بہ اها جرئت نہ ڪري ها، پر جيڪڏهن ڪجهہ ٿي بہ پوي ها، تون پڻ اچي منهنجو بچاءُ ڪرين ها. ڇاڪاڻ تہ توکي گريگري وسيليووچ جي بيماري کان آگاهہ ڪيو هو، ۽ مون کي خوف هو تہ مون کي دورو ايندو. جڏهن تہ مان توکي اُن ڪڙڪڻ بابت بہ ٻڌايو هو، جنهن جي رستي ماڻهو فوتيءَ وٽ پهچي ٿي سگهيو ۽ اُهي دمتري فيودورپاولووچ، منهنجي معرفت معلوم ڪري چُڪو هو، مون خيال ٿي ڪيو تہ تون اهو اندازو پاڻ لڳائيندين تہ هو ڪجهہ ڪرڻ وارو آهي. اُن ڪري توکي شرماشينا بہ وڃڻ نہ گهربو، پر هتي ترسي پوٽو هو."

"هيءُ نهايت سمجهداريءَ جي ڳالهه آهي." ايون خيال ڪيو. "جيتوڻيڪ سندس زبان وڃڙي ٻه رهي آهي، هيءَ شايد سندس طاقت جي ضعف ڪان هجي، جنهن جي باري ۾ هرزينسٽيوب ٻڌائي ڇڏيو هو".

تون مون سان مڪاري ڪري رهيو آهين. هن ڪاوڙ ۾ ايندي چيو.

"پر مان تہ خيال ٿي ڪيو تہ اُن وقت تو اندازو لڳائي ورتو هو." سميرڊياڪوف سادگي سان تشريح ڪئي.

"جيڪڏهن مان اُن جو اندازو ڪريان ها، تہ ضرور ترسي پوان ها." ايون ڪيس جواب ڏنو.

"ڇو؟ مان سمجهيو ٿي تہ تو اُن جو اندازو لڳايو هو، انهيءَ ڪري ئي تہ تون تڪڙو هليو ويو هئين. انهيءَ لاءِ تہ جيئن مصيبت کان نڪري وڃين ۽ خوف ڪان پاڻ کي بچائي ڀڄي وڃين."

"شايد تون ايئن ٿو سمجهين تہ سيئي تو وانگر بزدل آهن؟"

"مون کي معاف ڪر مان ايئن ٿي سمجهيو تہ تون ٻه مون وانگر آهين؟"

"بيشڪ مون کي اِهو اندازو لڳائڻ ڪپندو هو" ايون ڪاوڙ مان چيو. "مان اهو ٻه اندازو لڳايو ٿي، تہ تنهنجي طرفان شرارت پيدا ٿي رهي آهي..... تو ڪوڙ ڳالهايو ٿي تہ تنهنجي ڳالهه تي اعتبار نہ آهي. تون ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهين ۽ وري ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهين." هن اوچتو ڪنهن ڳالهه کي ياد ڪندي چيو. "توکي ياد آهي تہ تو ڪهڙي ريت گاڏي وٽ پهچي، مون کي چيو هو تہ هڪ دانا سان ڳالهائڻ وڏي قيمت ٿو رکي؟ ان ڪري تون خوش هئين تہ چڱو ٿيو جو مان هليو ويس. انهيءَ ڪري ئي تہ تو منهنجي تعريف ٿي ڪئي؟"

سميرڊياڪوف وري ٿڌو ساهه کنيو. سندس منهن تي نئين رنگ جو نشان نظر آيو.

"جيڪڏهن مان خوش هجان ها" هن اها وضاحت، بنا ساهه کڻندي ڪئي تہ اِهو سڀ ڪجهه انهيءَ ڪري هو، تہ تو قبول ڪيو هو تہ ماسڪو نہ ٿو وڃين، پر شرماشينا وڃي رهيو آهين. ڪيئن ٻه هجي اِهو ويجهو هو. جڏهن مان توکي اهي لفظ چيا هئا تہ اُن ۾ تعريف جو ڪو ٻه سوال نہ هو، پر اِها ملامت هئي تون سمجهي نہ سگهين".

"ڇا جي ملامت؟"

ڇو؟ تون اِهڙي مصيبت کي اڳ ۾ ڏسندي ٻه پنهنجي پيءُ کي ڇڏي وئين ۽ اسان جو ڪو ٻه بچاءُ نہ ڪري سگهين، ڇاڪاڻ تہ ايئن ٿي سگهيو پئي، تہ مان ڪنهن ٻه وقت ٽن هزارن جي چوريءَ جي الزام هيٺ آڻان.

"ڦٽ هجئي"، ايون وري بڪڙي ويو. "ترس، تو اُنهن ڪڙڪن بابت جاچ ڪندڙ عملدار ۽ وڪيل کي ٻڌايو آهي ڇا؟"

"جاچ ڪندڙ عملدار ۽ وڪيل کي ٻڌائي ڇڏيو آهي، جيئن هو."

ايون ٻيو ڀيرو بہ عجب ۾ پئجي ويو، ۽ ٿوري وقت کان پوءِ ڪيس چيائين تہ جنهن شيءِ جو انتظار هئس، اُهو تنهنجي طرف کان خراب قدم کڻڻو هو، اهو ٿي سگهيو ٿي تہ دمتري ماڻهو ماري وجهي پر هرگز چوري ڪرڻ وارو نہ هو، اُن جي برعڪس تو ۾ انهن سڀني شين جي اميد ٿي رکيم. تو پاڻ مون کي ٻڌايو هو تہ تون دوري جو مڪر ڪري سگهين ٿو، ايئن تو ڇاجي لاءِ چيو هو؟"

"اها منهنجي سادگي هئي. مان ڪنهن بہ مطلب لاءِ، ڪڏهن بہ پنهنجي حياتيءَ ۾ مڪاري سان دوري جو نمونو نہ ڪيو آهي. مان توکي جو ڪجهہ چيو هو، سا فقط لاف زني هئي يا بيوقوفي. مان توکي حد کان گهڻو پسند ٿي ڪيو ۽ تو وٽ پنهنجي دل کولي رکي بہ هئم."

"منهنجو ڀاءُ سنئون سڌو توکي خون ۽ چوريءَ جو جوابدار ٿو سمجهي."

"هن وٽ ڀلا ٻي ڳالهہ رَهي ئي ڪهڙي آهي؟" سميرڊياڪوف نهايت تيز لهجي ۾ چيو. "سندس خلاف جيڪي ثبوت آهن، انهن جي هوندي ڪير سندس چوڻ تي اعتبار ڪندو. گريگري دروازي کي ڪليل ڏٺو هو. هن حقيقت کان پوءِ ٻيو ڇا چئي سگهجي ٿو؟ پر اُن جو خيال نہ ڪر، هو پاڻ کي بچائڻ لاءِ ڏکي رهيو آهي."

هُن اوچتو آهستگيءَ سان پنهنجي گفتگو بند ڪئي، پر پوءِ ڪنهن خيال کان وڌيڪ چوڻ لڳو تہ:

"هيڏي ٻيهر نهار، هُو، هيءُ گند منهنجي مٿان اُچلائڻ گهري ٿو. جيئن هو ڏيکاري سگهي تہ اهو ڪر مون ڪيو آهي، مان اهو اڳ ۾ ٻڌو آهي، پر هيءُ منهنجي سياڻپ آهي، تہ مان دوري جو فريب ڏيان. مان ايئن اڳ ۾ ٻڌائي سگهان. ٻيو تہ مون کي دورو ايندو، سو بہ سچ پچ انهيءَ حالت ۾ جو تنهنجي پيءُ جي لاءِ اهڙو منصوبو هجي؟ جيڪڏهن مون وٽ اهڙو منصوبو هجي ها، سو بہ خون جهڙو تہ مان اهڙو بيوقوف ٿي سگهان ٿيو. جو اهڙي ثابتي پنهنجي خلاف ڏيان ها. سو بہ سندس پٽ وٽ! منهنجي ڳالهہ تي اعتبار ڪر. ايئن ٿي بہ سگهي ٿو؟ اهڙو مثال تہ اڳ ۾ ملي ئي ڪونہ ٿو. اسان جي گفتگوءَ کي خلڦٽهار کان سواءِ ٻيو ڪو بہ نہ ٿو ٻڌي. جيڪڏهن تون اهي ڳالهيون، جاچ ڪندڙ عملدار ۽ نڪولائي پارفينووچ سان ڪرين ها، تہ ايئن ڪندي بلڪل منهنجو بچاءُ ڪرين ها. ڇاڪاڻ تہ اهڙي قسم جو مجرم ڪير هوندو، جو اڳ ۾ ئي سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏي؟ هر ڪو انهيءَ ڳالهہ کي سمجهي سگهي ٿو."

"نيڪ!" ايون گفتگوءَ کي ٿوري ۾ قطع ڪندي اُتي بيٺو. سميرڊياڪوف جي آخري دليل ڪيس متاثر ڪيو. "مان تو ۾ ڪو بہ شبهو نہ ٿو رکان، تو ۾ سچ پچ گمان

رکڻ اجايو آهي، پر ان جي خلاف مان تنهنجو شڪرگذار آهيان، جو تو منهنجي دلجمعي ڪئي آهي. مان هاڻي وڃان ٿو، پر ٻيهر ايندس. چڱو خدا حافظ. توکي صحت حاصل ٿئي. ڪنهن شيءِ جي ضرورت آهي؟"

"مان هرهڪ شيءِ لاءِ تنهنجو ٿورائتو آهيان. مارفا ايگنا ٽوينيا مون کي وساريوَ نه آهي ۽ جو ڪجهه به گهرجي ٿو، اُهو موجود ڪري ڏئي ٿي. نيڪ انسان تون مون سان ڏهاڙي ملندو ڪر."

"خدا حافظ، اُن هوندي به مان ائين ڪنهن کي نه چوندس ته دوري جو مڪر به ڪري سگهين ٿو. مان توکي به وصيت ٿو ڪريان، ته تون به هن معاملي ۾ ڪجهه چئج."

مان چڱيءَ ريت سمجهان ٿو. جيڪڏهن تون اِها ڳالهه نه چوندين ته مان به ڪنهن سان در وٽ پاڻ ۾ ڪيل گفتگوءَ کي ڪنهن سان نه ڪندس. هن کان پوءِ ايون ٻاهر نڪري ويو، پر اَجا هو ڏهه قدم مس گهٽيءَ کان ويو هو، ته هن اوچتو محسوس ڪيو ته هن جي آخري لفظن مان بي غيرتيءَ جي بوءِ ٿي آئي. هو پوئتي موٽڻ وارو هو، پر هيءُ فقط گذري وڃڻ وارو خيال هو، هو فقط ايترو پڇڪيو ته بيوقوف، ان کان پوءِ اسپتال کان ٻاهر نڪري ويو.

سندس مڪيه جذبات جو تت هو، ته ڪيس هاڻي ئي نجات ملي وئي هئي. حقيقت هيءَ آهي ته اِهو سميرڊياڪوف نه هو، پر مِتيا هو، جنهن خون ڪيو هو، جيتوڻيڪ هو پنهنجي جذبات جي ڪري هن حقيقت جو مخالف هو، هو هن جذبي جي لاءِ، ڪنهن به دليل جي چنڊچاڻ ڪرڻ لاءِ تيار نه هو. توڙي جو سندس جذبات ۾ محڪم طور تي ناموافقت موجود هئي. هن محسوس ٿي ڪيو، ته جيتري قدر جلد ٿي سگهي، هو هن معاملي کي وساري ڇڏي.

هنن ڏينهن ۾ هو بلڪل مطمئن ٿي ويو هو، ته مِتيا گنهگار آهي، ڇاڪاڻ ته سندس خلاف ثابتين ۾ وڏو وزن هو، سندس خلاف ڪن معزز ماڻهن جون ثابتيون ته نه هيون، جيئن ته فينا ۽ سندس ماءُ، پر سندن اَثر وڏي طاقت وارو هو، پر وٽن، شرابخاني جا ماڻهو پلاٽينڪوف جو دڪان ۽ ماڪرو جا شاهد، هنن سيني جون شاهديون، وڏي نتيجي واريون هيون. هيءُ سڄو تفصيل نهايت پريشان ڪندڙ هو. وڪيلن کي در جي ڪڙڪڻ جي حقيقت ايترو ئي متاثر ڪيو، جيترو گريگري جي ڪليل دروازي واري شاهدي. گريگريءَ جي زال مارفا ايون جي جواب ۾ ظاهر ڪيو هو، ته سميرڊياڪوف پت جي ٻئي پاسي پيو هو. هو سندس بستري کان ٿي قدم مس پري هو. جيتوڻيڪ ڪيس آرام سان گهري ننڊ ايندي آهي، پر اُن هوندي به هوءَ ڪيترائي پيرا جاڳي هئي ۽ سندس ڪنجهڻ کي ٻڌندي رَهي هئي. هو مسلسل ڪنجهندو ٿي رهيو.

هرزينسٽيوب سان گفتگو ڪندي ۽ سندس راءِ ڪي سامهون رکندي، ڪيس معلوم ٿيو، ته سميرڊياڪوف چريو نه هو، پر ڪمزور هو، ايون فقط سندس جذبات ڀري پراسرار ڪِلَ ڏني.

"توهان کي خبر آهي ته هاڻي هو پنهنجو وقت ڪيئن گذاريندو ٿو رهي؟ ايون ڪيس چيو فرينچ لفظن کي حفظ ڪندو ٿو رهي. هن وٽ هڪ نوٽ بوڪ آهي، جو هميشه سندس وهاڻي جي هيٺيان ٿو رهي، هن وٽ اُنهن فرينچ لفظن جي لسٽ آهي، روسي اکرن ۾ ڪنهن ڪيس لکي ڏنا آهن؟"

اخلاق واري ڇوڪري، جنهن ماڻهوءَ سان محبت ڪري رهي هئي. اُن ۾ ڪا به گهٽتائي آڻي نه سگهي هئي. جيتوڻيڪ هن ڪرامازوف وٽ محبت جي گهڻائي ۽ سندس لاءِ عظيم ميل جول به موجود هو، ڪيس ساڳي وقت هيءُ خيال به ساندهه عذاب ڏئي رهيو هو، جو هن مِتيا کي بلڪل پنٽي اڇلائي ڇڏيو هو، ۽ هن نزاع جي وقت (جو هي گهڙيون گهڻو ٿي پيش ايندڙيون رهيون) پنهنجي نفرت ۽ ندامت ايون جي خلاف ظاهر ڪندي ٿي رَهي. ايون جو ڪجهه به اليوشا کي چيو ٿي، سو ڪوڙ تي ڪوڙ هو. ايئن به سچ هو ته هنن حقيقتن ۾ گهڻو ڪجهه ڪوڙ هو، جنهن کان ايون کي گهڻي ڪاوڙ ايندي ٿي رهي..... پر هن جي تشريح پوءِ ڪئي ويندي.

حقيقت ۾ هن دوران هو سميرڊياڪوف جي موجودگيءَ کي گهڻو تڏو وساري چڪو هو. پر پهرئين ملاقات کان به هفتا پوءِ، هو وري اڇي وانگر عجيب خيالن کان زير زبر ٿي رهيو. هيءُ ڪافي هو، جو هُو مسلسل پاڻ کان سوال پڇي رهيو هو، ته ايئن ڇو هو؟ ته هو فيودور پاولووچ جي گهر ۾ پوئين رات، چورن وانگر چُرندو، ڏاڪڻ مان نهاري رهيو هو ته ٻي صبح جو هو ڇو اوچتو ڏک جي حالت ۾ سفر تي روانو ٿيو هو، جڏهن هو ماسڪو ۾ پهتو هو، ته هن ڇو پاڻ کي ٿي چيو ته مان هڪ بدمعاش آهيان؟ هاڻي هو عجب مان ڏسي رهيو هو، ته هن عذاب ڏيندڙ خيالن جي ڪري مرڻو هو ڪيٽرينا کي به وساري ويهندو. هيءُ خيال مڪمل طور تي وري سندس قبضو حاصل ڪري وٺندا. هنن خيالن جي اوڙاهه ۾ اليوشا کيس گهڻيءَ ۾ مليو، هن هڪدم کيس روڪيو ۽ ڪانئس سوال پڇڻ شروع ڪري ڏنائين.

"توکي ياد آهي ته رات جي ماني ڪانپوءِ دمتري وڳوڙجي ويو هو، ۽ پيءُ کي ماريو هئائين. مان توکي پوءِ اڳڻ ۾ چيو هو، ته مان پنهنجي خواهش جا حق محفوظ ٿو رکان..... مون کي ٻڌاءِ ته تو ان وقت اِهو خيال ته نه ٿي ڪيو ته منهنجي خواهش پيءُ جو موت هو يا نه؟"

"ها ايئن ئي هو. هيءَ حقيقت ڪا معنيٰ خيز نہ هئي. پر توکي عجب نہ ٿي لڳو تہ اُن وقت منهنجي خواهش اِها هئي، تہ هڪ نانگ ٻي کي کائي ويندو. يعني دمتري، جيترو جلد ٿي سگهندو، پيءُ کي ماري وجهندو..... مان پاڻ، ڪيس مدد ڏيڻ لاءِ تيار هوس تہ ايئن ڪري."

اليوشا جي چهري جو رنگ زرد ٿي ويو ۽ هو خاموشيءَ سان پنهنجي پاءُ جي چهري کي ڏسندو رهيو.

"جواب ڏي" ايون رڙ ڪري چيو، تہ "مان چاهيان ٿو تہ ڄاڻان تہ اُن وقت تنهنجو ڪهڙو خيال هو؟ مون کي سچ ڪپي، سچ!"

هن ڊگهو ٿڌو ساهہ کنيو ۽ ڪاوڙ مان اليوشا کي ڏسڻ لڳو، اُن کان اڳي جو هو ڪو جواب ڏي، مون کي معاف ڪر، مان بہ اُن وقت اِهو ئي خيال ڪيو. اليوشا آهستگي سان پڻڪيو ۽ ان کان پوءِ، هن ٻيو ڪو بہ جملو ڪيس مطمئن ڪرڻ لاءِ وڌيڪ نہ چيو.

"شڪريہ" ايون ڪيس چيو ۽ هو اليوشا کي ڇڏي، تڪڙو تڪڙو رستي تي وڌي ويو. اُن وقت کان اليوشا ڏٺو تہ ايون ڄاڻي ٻجهي ڪانئس پاسو ڪري رهيو آهي ۽ اُن کان جا وڌيڪ ڪيس ناپسند رهيو آهي. اُن جي ڪري اليوشا وٽس وڃڻ ئي ڇڏي ڏنو. هن ملاقات کان جلدي پوءِ، ايون پنهنجي گهر نہ ويو، پر وري سڌو سميرڊياڪوف ڏي هليو ويو.

باب ستون

سميرڊياڪوف سان ٻي ملاقات

ان وچ ۾ سميرڊياڪوف کي اسپتال مان رخصت ملي چڪي هئي. ايون کي سندس ٻي رهڻ جي جاءِ جي معلومات هئي. هڪ شڪسته حال، ننڍڙو ڪاڻيءَ واري گهر، جو هڪ گهٽيءَ سان ٻن حصن ۾ ورهايل هو، جنهن جي هڪ پاسي ماريا ڪانڊريٽوينيا ۽ سندس ماءُ ٿي رهي ۽ ٻي پاسي سميرڊياڪوف، ڪنهن به اها خبر نه ٿي ڏني، ته هُو ڪهڙن شرطن تي وٽن ٿي رهيو. هڪ دوست جي حيثيت ۾ يا ڪرائيدار جي حيثيت ۾. پوءِ ايئن خيال ٿي ڪيو ويو ته هو وٽن انهيءَ خيال کان اچي رهيو هو ته هو ماريا جو مڱيندو آهي. اُتي ڪجهه وقت رهڻ سهڻ لاءِ ڪو به پيسو پنجڙ ڪونه ڏيندو هو، ماءُ ۽ ڌيءَ ٻنهي کي هن جي لاءِ وڏي عزت هئي، ۽ هو ڪيس پاڻ کان گهٽو مٿي سمجهنديون هيون.

"ايون در کڙڪايو ۽ دروازو کوليو ويو. هو گهٽيءَ مان لنگهي اندر ٿيو، ماريا جي نشان ڏهي تي هُو سڌو، ڪپي پاسي واري بهتر ڪمري ۾ ويو، جو سميرڊياڪوف جي قبضي ۾ هو، اُتي هڪ چينيءَ جو اسٽوو (ڪُل) رکيل هو، جاءِ بيحد گرم ٿي ڏني، پٽيون نيري پني جي لڳڻ سبب شاندار ٿي نظر آيون، هو گهٽي وقت جون هيون. جنهنڪري انهن ۾ چير پئجي ويا هئا ۽ تڏا گهٽي انداز ۾ ٿي نظر آيا ۽ سندن آواز هيڪاندو ٻڌڻ ۾ ٿي آيو. فرنيچر تمام ٿورو ٿي ڏٺو، به بينچون ٻن پٽين سان پيل هيون ۽ هڪ ميز جي پرسان به ڪرسيون هيون. ميز صاف ڪاڻيءَ جي هئي. جنهن تي هڪ ميز پوش هو، ۽ مٿس واڳٽائي رنگ جا وڏا ڇاپا هئا. ٻن ننڍين درين ۾ ڪوندين ۾ گلن وارا ٻوٽا رکيل هئا. ڪنڊ ۾ حضرت عيسيٰ عليه السلام جي مجسمي جو هڪ ننڍڙو ڪٻٽ هو، ميز تي ٽامي جو سهاور هو. جنهن تي ڪيئي نشان پيل هئا. هڪ ننڍڙو ڪٻٽ هو، جنهن ۾ به پياليون رکيل هيون. پر سميرڊياڪوف چاءِ پي چڪو هو ۽ سهاور کي پري ڪيو ويو هو، هو ميز جي پرسان هڪ بينچ تي ويٺو هو، هو هڪ نوٽ بوڪ ۾ نهاري رهيو هو ۽ قلم سان ڪجهه آهستي لکي رهيو هو. نوٽ بوڪ جي پرسان مس جي شيشي هئي، هڪ شمع، لوهي شمعدان ۾ برندي ٿي رهي.

ايون، سميرڊياڪوف کي ڏسندي، اندازو لڳايو، ته هو پوري ريت تندرست آهي. سندس چهرو شگفته هو، جنهن مان سندس صحت معلوم پئي ٿي. سندس مٿي جي وارن ۾ هن پيري ڦٽي ڏنل هئي، جيتوڻيڪ وارن جي ڳنڍين مان معلوم پئي ٿيو، ته اُنهن کي تيل تمام ٿورو لڳل هو. هو رنگ برنگ ڪپهه سان پريل رات جي قبا ۾

هو، جا نهايت غليظ ۽ مڪروهه تي ڏٺي. سندس نڪ جي مٿان عينڪ هئي، جنهن سان ايون اڳي ڪيس ڪڏهن به نه ڏٺو هو. هنن سيني حالتن کي ڏسي، ايون اوچتو ڪاوڙ ۾ اچي ويو. "هڪ نالائق شخص ۽ عينڪ تو لڳائي!"

سميرڊياڪوف آهستي پنهنجي مٿي کي ڪنيو ۽ هن عينڪ مان سڌو پنهنجي ملاقاتي کي ڏٺو. اُن کان پوءِ، هن آهستي عينڪ کي لاٿو ۽ بينچ تان اُٿيو. سندس اُٿڻ ۾ ڪو به عزت جو اظهار نه هو، پر بي پرواهي، جيئن عام اخلاق وارا ماڻهو ڪندا آهن. هنن سيني حالتن، هڪدم ايون تي اَثر ڪيو ۽ هن انهن سيني شين کي ڏيان ۾ رکيو، سڀ کان وڌيڪ سميرڊياڪوف جي اکين جون نگاهون هيون. هيءُ شيطانيت پريون، گستاخ ۽ ڪراهت ڏيندڙ هيون. ڇڻ ته اُهي چئي رهيون هيون ته "تون ڇا جي لاءِ وري گهڙي آيو آهين؟" انهن مان هيئن به ظاهر پئي ٿيو ته اسان اڳ ۾ ئي سڀ ڪجهه فيصلو ڪري چڪا آهيون ۽ تون وري ڇو آيو آهين؟ ايون مشڪل سان پاڻ تي ضابطو ڪري سگهيو.

"هتي گرمي آهي." هن ڪيس چيو ۽ پنهنجي ڪوٽ جي بٽڻن کي کوليائين. هو اَڄا بيٺو هو.

سميرڊياڪوف سندس خيال کي پورو ڪندي چيو، ته "تون پنهنجي ڪوٽ کي لاهه." ايون پنهنجي ڪوٽ کي لاٿو ۽ ڏڪندڙ هٿن سان اُن کي بينچ تي اُڇلايائين. هڪ ڪرسيءَ کي تڪڙ مان کنيائين ۽ اُن کي سوري ميز وٽ آندائين ۽ ان تي ويهي رهيو. سميرڊياڪوف سندس سامهون بينچ تي ويٺو.

گفتگوءَ جي شروعات ڪريون. پر اسان اڪيلا آهيون؟ ايون سختيءَ سان ۽ پريشانيءَ جي حالت ۾ پڇيو. "ڇا هتي ڪو اسان کي ڳالهائيندو ٻڌي سگهي ٿو؟"

"ڪو به، ٻڌي نه ٿو سگهي. تو پاڻ ڏٺو آهي ته وچ ۾ گهٽي آهي."

"منهنجا عزيز دوست ڏيان ڏيئي ٻڌ. اِهو ڇا هو جو تون وڦلين پئي، اُن وقت جڏهن مان اسپتال کي ڇڏي رهيو هوس. تڏهن تون چئي رهيو هئين ته جيڪڏهن مان تنهنجي دوري جي مڪر بابت، ڪنهن کي به ڪجهه نه ٻڌايو ته تون، جاچ ڪندڙ عملدار کي دروازي تي ڪيل گفتگوءَ بابت ڪجهه نه ٻڌايو ته تون، مون کي دَبائي رهيو هئين؟ ڇا مان توسان ڪنهن عهدنامي ۾ شريڪ ٿيو هوس؟ تون ايئن ٿو سمجهين ڇا، ته مان توکان ڊڄان ٿو؟"

ايون هي سڀ ڪجهه پوري جوش مان چيو، جيئن هو ارادتاً ۽ وضاحت سان سمجهي، ته هيءُ سڀ ڪنهن حيلي بازي کي نفرت سان ٿو ڏسي ۽ جو ڪجهه به ڳالهائي ٿو، سو صاف ۽ بنا ڪنهن اٽڪلبازيءَ جي. سميرڊياڪوف جي اک جي ڇنيڻ

سان منجهس ڇڻ تہ ڪنوڻ چمڪي وئي. نهايت آرام ۽ بي پرواهيءَ سان ڇيائين تہ هاٿي آسان کي صاف گفتگو ڪرڻ گهرجي. مان حاضر آهيان، فرمايو. اُن کان پوءِ هن چوڻ شروع ڪيو تہ:

"منهنجي ڳالهائڻ جو اُن وقت مقصد هيءُ هو، تہ مان اِهو ئي ٿي چيو، تہ پنهنجي پيءُ جي قتل جي خبر، اڳ ۾ ٻڌندي بہ، تو ڪيس پنهنجي قسمت تي ڇڏي ڏنو. هيءُ ماڻهو اُن مان الائجي ڪهڙو نتيجو ڪڍن ۽ تنهنجي جذبات لاءِ ڪهڙو قياس ڪن؟ اُن ڪري مان توسان انجام ڪيو تہ حڪومت وارن کي ڪجهہ نہ چوندس."

جيتوڻيڪ سميرڊياڪوف پاڻ تي ضابطو رکندي. هيءُ سڀ ڪجهہ آهستي چوندو ويو. پر اُن هوندي بہ سندس آواز ۾ ٻيو ڪجهہ ٿي نظر آيو، جنهن ۾ تحريڪ آميز ۽ واضح جذبو ٿي ڏنو. هن گستاخي ۽ آزردگي سان پنهنجو بچاءُ ٿي ڪرڻ گهريو. هن نفرت مان ايون ڏانهن نهاريو ۽ ايون جي اکين جي اڳيان ڇڻ تہ هڪ ڏُنڌ گذري ويو.

"ڇا، تون پنهنجي پاڻيءَ ۾ تہ آهين؟"

"مان پوريءَ ريت پنهنجي هواس ۾ آهيان."

تون ايئن سمجهين ٿو، تہ مون کي قتل جي خبر هئي؟ ايون آخر رڙ ڪري چيو ۽ ميز تي زورَ سان مڪ هڻي ڪڍيائين. تنهنجو مطلب ٻين ڳالهين مان ڪهڙو آهي، ڳالهاءِ بدمعاش؟

سميرڊياڪوف خاموش هو ۽ هو اَجا تائين، ايون کي گستاخيءَ سان تورينڊو ئي رهيو. ڳالهاءِ ڏنگيندڙ بدمعاش، تنهنجو مطلب ٻين ڳالهين مان ڪهڙو آهي؟

"ٻين ڳالهين مان منهنجو مطلب هو تہ تون بہ برابر پنهنجي عزيز جي موت جو خواهشمند هئين."

ايون ٽپو ڏنو ۽ پوريءَ طاقت سان سندس ڪلهي تيٰ مڪ هڻي ڪڍيائين، جنهن ڪري هو ديوار جي پر ۾ ڪري پيو. ٿوري وقت ۾ سندس چهرو ڳوڙهن سان ڀرجي ويو. هو چوڻ لڳو، تہ "سائين هيءَ تہ شرم جي ڳالهہ آهي، جو هڪ بيمار کي ڏڪ هڻجي!" هن پنهنجي اکين کي هڪ غليظ ليڪن واري رومال سان اُگهڻ شروع ڪيو ۽ روئيندو رهيو. هڪ منٽ ايئن گذري ويو.

"هيءُ ڪافي آهي روئڻ ڇڏ." ايون وري ويهندي، ڪيس جوش مان چيو "مون کي پاڻيءَ کان ٻاهر نہ ڪڍ!" سميرڊياڪوف، اکين تان رومال کي پري ڪيو، سندس شرير چهري جي هر ليڪ مان بي عزتي ٿي بکي، جا هاٿي سندس ٿي هئي." سو، تو اِيئن خيال ٿي ڪيو تہ مان دمتري سان گڏ پيءُ کي مارڻ ٿي گهريو."

"مون کي خبر نہ آهي تہ تنهنجي دل ۾ اُن وقت ڪهڙا خيال هئا" سميرڊياڪوف آزردگي سان چيو، "انهيءَ ڪري ئي مان توکي دروازي وٽ روڪيو هو تہ هن نُـقطي تي مان توکي وضاحت سان حقيقت پيش ڪريان."

"ڪهڙي نڪتي جي وضاحت، ڇا، ڇا؟"

"ها! اِهي ئي اسباب تہ تون پنهنجي پيءُ کي قتل ڪرائڻ چاهين ٿو يا نہ؟"

ايون ڪي جنهن ڳالهہ ڪاوڙايو، سا هيءَ تہ سميرڊياڪوف جا اُهي گستاخي ڀريل لفظ، جن تان هٿ نہ ٿي کنيائين. "اِهو تون آهين، جنهن اُن کي ماريو آهي!"

سميرڊياڪوف نفرت جي لهجي ۾ چيو تہ "تون بهتر ٿو ڄاڻين. مان تہ ايئن ٿي تصور ڪيو، تہ هڪ عقلمند ماڻهو، ٻيهر وري موضوع تي گفتگو نہ ڪندو." "پر آخر تون مون ۾ اِهڙي اندازي لڳائڻ لاءِ بدگمان ڇو هئين؟ تون هيءُ سڀ ڪجهہ ڄاڻين ٿو، تہ هيءُ فقط خوف کان هو. ڇاڪاڻ تہ مان اِهڙي حالت ۾ هوس جو خوف کان ڏڪيس ٿي ۽ اُن ڪري سڀ ۾ بدگماني هيم. مان چاهيو ٿي تہ توکي هن حالت ۾ مطمئن ڪريان تہ جيڪڏهن تو ڀاءُ وانگر هن ڳالهہ کي چاهيو ٿي. اُن ڪري هن معاملي بابت فيصلو ڪرڻ بهتر ٿي نظر آيو، جنهن حالت ۾ مان مک وانگر چڀجي وڃان ها."

"پر ٻہ هفتا اڳ ۾ تو تہ ڳالهہ ئي ٻي ٿي ڪئي؟"

"اسپتال ۾ جنهن وقت مان توسان ڳالهايو ٿي، منهنجو عقيدو اِهو هو ۽ مان ايئن تصور ٿي ڪيو، تہ توهان منهنجي لفظن کي وڃائڻ کان سواءِ سمجهي ويا هوندا ۽ هڪ سمجهدار ماڻهوءَ جي حيثيت ۾ اوهان مون سان کليل نہ ڳالهايو. ٻيو ڇا؟ جواب ڏي، جواب ڏي. مان توکي اِن لاءِ زور ٿو ڏيان. اِهو ڇا هو..... مان ڇا ٿي ڪيو جو تنهنجي ڪميني ۽ بي عزت ضمير ۾ بدگماني پيدا ٿي ڪيم؟"

"جيتري قدر خون جو تعلق آهي، تہ تون اُن کي خود نہ ڪري سگهين ها، ۽ نہ وري تنهنجي اها طلب هئي. پر ان حد تائين تہ جيڪڏهن ٻيو ڪو ان کي پوري پورو ڪري تہ اِها تنهنجي آرزو هئي. اِها ئي حقيقت هئي. جنهن کي تو چاهيو ٿي."

"ڪيڏو نہ ٿڌو، ڪيڏو نہ ٿڌو، هيءُ ڳالهائي ٿو. پر مان ايئن ڇو ٿي چاهيو، تو وٽ ان جي لاءِ ڪهڙا دليل آهن؟"

"تو وٽ اُن جو ڪهڙو سبب هو؟ تون ورثي جي لاءِ ڇا تو خيال ڪرين؟"

سميرڊياڪوف طنز ۾ ڪيس چيو، جنهن مان سندس انتقام ٻہ ٿي نظر آيو:

"ڇو تنهنجي عزيز جي موت کان پوءِ، توهان مان هرهڪ کي چاليهہ هزار روبل ملڻا هئا، يا اُن کان ٻہ مٿي، پر جيڪڏهن فيودور پاولووچ، هن خاتون آگرافينا اليگزينڊروونا سان شادي ڪري ها، تہ هوءَ سندس سڄي موڙي کي شاديءَ کان پوءِ پنهنجي قبضي ۾

ڪري ها، ڇاڪاڻ تہ هوءَ وڏي سياڻي عورت آهي، جنهن جو نتيجو اهو نڪري ها تہ تنهنجو پيءُ، توهان ٽنهي لاءِ ٻن روبل کان مٿي نہ ڇڏي ها، ڇا هُو شادي ڪرڻ کان پري بہ هو تہ وار جيترو ويچو بہ نہ هو، هن خاتون کي فقط اڳر جو اشارو ڪرڻو هو ۽ هو سندس پريان ديول ڏي ڊوڙي پوي ها ۽ سندس زبان ٻاهر نڪري اچي ها."

ايون غمناڪ طريقي ۾ پاڻ تي قبضو ڪري ورتو.

"بهتر" هن آخر تشريح ڪندي چيو، "توکي خبر آهي تہ مان نہ ٽپو ڏنو آهي ۽ نہ وري توکي هيٺ ڪيرايو اٿم، مان توکي خون بہ نہ ڪيو آهي، ڳالهائيندو وڃ، تنهنجي چوڻ موجب، مان هيءُ ڪم گويا دمتريءَ جي حوالي ڪيو ۽ اُن تي دارومدار ٿي رکيم." "تون ڪيئن نہ دمتريءَ تي دارومدار ڪرين ها؟ هو جيڪڏهن هن کي ماري ها، تہ پنهنجي عزت پنهنجو رتبو ۽ پنهنجي ملڪيت وڃائي ويهي ها ۽ ملڪ بدر ٿئي ها. اِهڙيءَ ريت سندس ورثي جو حصو، توڏي ۽ تنهنجي پاءُ ڏي برابر حصن ۾ اچي ها. ان ڪري اوهان کي چاليهہ نہ پر سٺ هزار روبل، هڪ هڪ کي ملن ها. انهيءَ ۾ ڪهڙو شڪ آهي، تہ تو دمتري فيودورپاولووچ تي دارومدار رکيو هجي."

"مان جو ڪجهہ تو مان حاصل ڪيو آهي! ڏيان ڏئي ٻُڌ بدمعاش: جيڪڏهن مان ڪنهن تي دارومدار رکان ها، تہ اُهو تون هجين ها، نہ دمتري، مان قسم کڻي ٿو چوان، ان وقت مان تو ۾ بيڙائي کي ڏٺو..... مون کي پنهنجو تاثر ياد آهي."

اُن وقت مان بہ هڪ منٽ لاءِ ايئن ٿي محسوس ڪيو تہ تون مون تي دارومدار ڪري رهيو آهين. سميرڊياڪوف طنز مان ڏند ڪرٽيندي چيو، "اِهڙي ريت تو مون کي اُن وقت اُهو سڀ ڪجهہ ڏيکاري ڇڏيو هو، جو تنهنجي اندر ۾هو. جڏهن تہ توکي منهنجي لاءِ اِهڙي بدشگوئي هئي، تڏهن تہ تون هليو ويو هئين تو ڇڻ تہ مون کي ايئن ٿي چيو، تہ تون منهنجي پيءُ کي قتل ڪري سگهين ٿو، مان اُن لاءِ ڪا بہ روڪ نہ ٿيندس."

"بدمعاش! سو تو ايئن ئي سمجهيو هو!"

"اِهو ئي سبب هو، جو تون شرماشينا ٿي وئين. ڇو تون ڪهڙي مقصد سان ماسڪو ٿي وئين ۽ پيءُ جي ڪيتري ستائڻ سان شرماشينا وڃڻ لاءِ، ڪيس انڪار ڪندو رهين. منهنجي فقط بيوقوفيءَ واري لفظ کي تو هڪدم قبول ڪري ورتو، اُهو ڪهڙو سبب هو، جو تو شرماشينا وڃڻ قبول ڪيو. منهنجي لفظن تي تون شرماشينا بہ هلي وئين. اِنهيءَ مان صاف معلوم پئي ٿيو، تہ تو مون ۾ ڪا اُميد ٿي رکي. نہ، مان قسم کڻي ٿو چوان تہ ڪجهہ بہ نہ!" ايون ڏند ڪرٽيندي رڙ ڪري چيو.

"تو، ڪجهہ بہ نہ ٿي خيال ڪيو، اِهو لازمي هو، تہ تون پيءُ جي پٽ هئڻ جي حيثيت ۾ تون مون کي قيد ڪرائي سگهين پيو....."

"اُتي، گهٽ ۾ گهٽ منهنجي ڪن مروڙ ڪري سگهين پيو، پر تو ۾ ذري جي به ڪاوڙ نه هئي، پر اها تنهنجي مهرباني هئي، جو تو هڪدم منهنجي لفظن تي دوستاڻي طرح عمل ڪيو ۽ هليو وئين، جو پوري ريت واهيات هو، ڇاڪاڻ ته توکي ڪنهن به حالت ۾ پنهنجي پيءُ جي حياتي بچائڻي هئي، مان ان مان پنهنجي نتيجي ڪڍڻ کي ڪهڙي ريت روڪي ٿي سگهيس؟"

"ايون ويني نڪ چپ کي چڙهائيندو رهيو ۽ سندس منيون گوڏن تي ٽڪرنديون رهيون. هن ڪيس چيو ته هائو، مون کي ڏک آهي، ته مان تنهنجي منهن ۾ چهنڊي ڪانه پاتي آهي، نه وري مان توکي ڪنهن قيدخاني ڏي وني ويو آهيان. مون تي ڪير اعتبار ڪري ها ۽ مان توتي ڪهڙو ڏوهه مڙهي ٿي سگهيس؟ پر تنهنجي منهن ۾ چهنڊي....هن جي لاءِ ته ڪو خيال ئي نه ڪيو هو، جيتوڻيڪ چمائن هٽڻ جي منع آهي، پر مان بد چهري کي ڏک هڻي چمائي ڇڏيان ها."

سميرڊياڪوف وڏي شوق مان ڪيس نهاريندو رهيو.

"زندگي جي رواجي موقعي ۾، هن ساڳي مطمئن ۽ ظريفاڻي لهجي ۾ ڪيس چيو، جو هن فيودور پاولووچ جي ميز وٽ، گريگري سان مذهبي بحث ڪندي طعني طور اختيار ڪيو هو، چيو ته "زندگي جي رواجي موقعن ۾ چهري تي ڏڪن هٽڻ جي منع آهي، ۽ اڄ ڪلهه قانون جي مطابق ماڻهن هن رسم کي ڇڏي به ڏنو آهي، پر زندگي جي خاص موقعن ۾ ماڻهو اجا به چمائن ۽ ڏڪن ڏانهن ويندا رهن ٿا. هيءُ فقط اسان وٽ نه آهي، پر سڄي دنيا ۾ آهي، پوءِ چو نه فرانس جو رعيتي راڄ هجي، هي رواج حضرت آدم ۽ بيبي حوا جي زماني ۾ به هو، انسان اُن کي ڪٽي ڇڏيندو، پر توکي انهن خاص حالتن ۾ به اهڙي جرئت نه ڪرڻ گهرجي."

تون فرينچ لفظ ڇالاءِ سکي رهيو آهين؟ ايون نوٽ بڪ ڏي اشارو ڪيو، جو ميز تي پيل هو. چو، مان ڇو نه سکان، مون کي پنهنجي تعليم کي سڌارڻو آهي. شايد منهنجي لاءِ اهڙو موقعو بڻجي جو مان يورپ جي انهن خوشنما حصن ڏانهن وڃان.

"ڏيان ڏيئي ٻُڌ بدملا!" ايون جي اکين ۾ چمڪ اچي وئي ۽ هو سڄو ئي ڏڪي ويو، "مان تنهنجي تهمت کان نه ٿو ڊڄان، تون منهنجي لاءِ جيڪي به چوڻ گهرين ٿو، چوندو رهه، مان توکي ماري ماري موت تائين نه پهچايو آهي. اهو فقط انهيءَ لاءِ هو، ڇاڪاڻ ته مان تو ۾ فقط هن ڏوهه جو شڪ ٿي ڪيو. مان توکي انصاف ڏي ڇڪيندس ۽ توکي بي نقاب ڪندس."

"جيئن مان خيال ڪريان ٿو. چڱو آهي ته خاموش ٿي وڃ. منهنجي بلڪل معصوميت کي خيال ۾ رکي، تون مون کي ڇا لاءِ گنهگار ٿو ڄاڻين، پر توتي اعتبار

ڪير ڪندو؟ جيڪڏهن تون شروع ڪندين تہ مان سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏيندس. ڇو تہ مون کي بہ تہ پنهنجو بچاءُ ڪرڻو آهي. تون ايئن خيال ٿو ڪرين ڇا تہ مان توکان ڊڄان ٿو؟ مان توکي هاڻي جو ڪجهہ چيو آهي، اُن تي ڪورٽ اعتبار نہ بہ ڪري، پر عوام ضرور ڪندو ۽ توکي شرمندو ٿيڻو پوندو. انهيءَ لاءِ ئي ايئن چوڻو پوندو تہ هميشہ ڪنهن سمجهدار ماڻهوءَ سان گفتگو ڪرڻ وڏي عزت ٿو رکي. ڪيئن؟" ايون پيچ تاب کائڻ لڳو.

"سچ پچ تونہ نشان کي چُٽ ۽ چڱو آهي تہ سمجهدار ٿيءُ."

ايون اُٿي بيٺو ۽ پنهنجي بي عزتي تي مٿي کان وٺي، پيرن تائين ڏکندو رهيو. هن ڪورٽ پاتو ۽ سميرڊياڪوف کي ڪنهن بہ جواب ڏيڻ کان سواءِ تہ ڇا، پر ڪيس ڏسڻ بنا، جهوپڙي مان نڪري ويو. ٿڌي هير ڪيس تازو توانو بڻايو. آسمان ۾ صاف چنڊ چمڪي رهيو هو. خيالن جي خواب ۽ جذبات سندس روح کي ڀري ڇڏيو، "ڇا مون کي هڪدم وڃڻ گهرجي ۽ سميرڊياڪوف جي خلاف اطلاع ڏيڻ گهرجي؟ پر مان ڪهڙو اطلاع ڏيان؟"

"ڪيئن بہ هجي، هو گنهگار نہ آهي، پر اُن جي خلاف هو مون تي تهمت ڌريندو. حقيقت ۾ مان ان وقت شرما شينا ڇو ويو هوس؟ ڇاجي لاءِ، ڇاجي لاءِ؟" ايون پاڻ کان پاڻ پڇندو رهيو، تہ "هائو مان ڪنهن ڳالهہ جي اميد تي رکي ۽ هو صحيح آهي. هن سؤ ڀيرا هن حقيقت کي ياد تي ڪيو، تہ ڪيئن نہ هن پوئين رات ڪن لائي، ڏاڪڻ ۾ ڪجهہ ٻڌڻ جي ڪوشش تي ڪئي، پر هاڻي هو ان ڳالهہ کي ايڏي پريشاني سان ياد ڪري رهيو هو، تہ هو ڇڻ آيا اُن جاءِ تي بيٺو آهي ۽ ڪنهن ڪيس خنجر هڻي ڇڏيو آهي. هاڻي مان اُن ڳالهہ کي محسوس تي ڪيو. اهو سچ آهي مان خون تي چاهيو! ها مون خون تي چاهيو. ڇا مان خون تي چاهيو؟ ڇا مون کي اُن جي ضرورت هئي؟ مون کي سميرڊياڪوف کي مارڻ گهرجي، جيڪڏهن مان اُن کي مارڻ جي جرئت نہ ڪئي، تہ پوءِ هيءَ حياتي رهڻ جي لائق نہ آهي!

ايون گهر نہ ويو، پر سڌو ڪيٽرينا ايونونا ڏي ويو. جا ڪيس ڏسي پريشان ٿي وئي. هو هڪ چرئي وانگر ٿي نظر آيو. هن سميرڊياڪوف سان پنهنجي سڄي ڪيل گفتگوءَ کي ساڻس بيان ڪيو ۽ ڪنهن بہ لفظ کي نہ وساريائين. هن هر ڪا ڪوشش ڪئي، تہ ڪيس ٺاري، پر هو مطمئن ٿي نہ سگهيو. هو ڪمري ۾ گهمندو رهيو ۽ عجيب ۽ غير تسلسل طور تي ڳالهائيندو رهيو. آخر هو ويٺو. هن پنهنجون ٿوننيون ميز تي رکيون، پنهنجي مٿي کي هٿن ۾ ورتائين ۽ هيءُ عجيب جملا ڳالهايائين، تہ جيڪڏهن اهو دمتري نہ پر هو سميرڊياڪوف آهي ۽ انهيءَ ئي خون ڪيو آهي تہ مان

سندس گناهه ۾ پائيوار آهيان. ڇاڪاڻ ته مان ئي ڪيس ان جي جرئت ڏياري هئي. ڇا مان ايئن ڪيو هو؟ اُن کي اجا به نه ٿو ڄاڻان. پر جيڪڏهن دمتري نه ۽ هيءُ خوني آهي ته بيشڪ مان به خوني آهيان." جڏهن ڪيٽرينيا ايونونا هيءُ ٻڌو، هوءَ بنا ڪنهن ڳالهائڻ جي پنهنجي جاءِ تان اُٿي ۽ لکڻ واري ميز وٽ وئي، اُتي بيهي هڪ صندوقچي مان ڪاغذ ڪڍيائين ۽ ايوان کي آڻي ڏنائين. هيءُ اُهو ئي دستاويز هو، جنهن جي باري هن اليوشا کي ٻڌايو هو، جو پوءِ آخري طرح ثابتي بڻيو ته دمتري پنهنجي پيءُ کي ماريو آهي. هيءُ اُهو خط هو، جو دمتري ڪيٽرينا ايونونا ڏي نشي جي حالت ۾ ان ساڳي شام تي لکيو هو. جڏهن اليوشا سان، رستي جي موڙ تي مليو هو ۽ هو مڙهيءَ ڏانهن تي ويو، اُن کان توري دير اڳ ۾ گروشينڪا ۽ ڪيٽرينا جو پاڻ ۾ معاملو بڻيو هو. جنهن سندس بي عزتي ڪئي هئي. ان وقت اليوشا کان ڌار ٿيندي مِتيا گروشينڪا وٽ وڃي پهتو هو، مون کي خبر نه آهي ته هو ساڻس مليو به هو يا نه؟ پر شام جو هو ميٽرو پولس ۾ ويو هو، جتي هن وڃي پوري ريت پيتو هو، تنهن کان پوءِ هن ڪاغذ ۽ قلم جي طلب ڪئي هئي ۽ پنهنجي لاءِ هڪ وزندار جوابداريءَ جهڙو دستاويز لکيو هئائين. منجهس لفظن جي پرمار هئي ۽ ڪو به تسلسل نه هو. هڪ مجنونا خدا ۽ حقيقت ۾ ڪو شرابي خط هو، اُن ۾ ڇڻ ته هڪ شرابيءَ جي گفتگو هئي، هو پنهنجي گهر موٽي آيو آهي ۽ غير معمولي جوش ۾ پنهنجي زال کي ٻڌائي رهيو آهي يا ڪنهن گهر جي پاتيءَ کي ته ڪيئن نه سندس هاڻي بيعزتي ڪئي وئي آهي. ڪهڙي نه بيوقوف سندس بي عزتي ڪئي آهي ۽ ٻي طرف هو ڪهڙو نه چڱو ماڻهو آهي، ڪهڙي طرح نه هاڻي هو ڪائنس بدلو وٺندو. هن طويل گفتگوءَ کان پوءِ هو ڪيئن نه جوش ۾ اچي ميز تي مڪون هڻندو آهي، هيءُ خط هڪ غليظ عام ۽ سستي ڪاغذ جي ٽڪري تي لکيل هو، هيءُ ڪاغذ ڪيس شرابخاني مان مليو هو ۽ سندس ٻئي پاسي تي ڪي انگ به لکيل هئا. جيئن ته هن ڪاغذ ۾ سندس شراب مستيءَ موجب، سندس خيال ۽ فڪر کي لکڻ لاءِ ڪافي وسعت نه هئي، ان ڪري مِتيا نه فقط اُن جي حاشيي ڪي به پريو، پر پوئين سٽ ته اُن جي مٿان به لکي ويو هو، خط هيءُ هو:

ظالم ڪٽيا!

"سياڻي مون کي پيسا ملي ويندا ۽ مان تنهنجا ٽي هزار روبل اَدا ڪندس. پوءِ خدا حافظ. ڪاوڙ واري عورت ۽ ان سان گڏ محبت کي به الوداع! اَڄ ته ان جي پڇاڻي ڪريون. سياڻي مان سڀ ڪنهن سان ملي پيسن لاءِ ڪوشش ڪندس، پر ڪنهن کان اُڌارو نه وٺي سگهندس ته مان توکي پنهنجي عزت جو قسم ڪٽي ٻڌايان ٿو ۽ وعدو ٿو

ڪريان، تہ مان پنهنجي پيءُ وٽ ويندس. سندس مغز پيچندس ۽ سندس وهاڻي هيٺان رقم ڪڍندس، پر جيڪڏهن ايون ويو تہ مان جيڪڏهن ان جي عيوض ۾ سائيبريا ويس تہ مان موٽي اچي توکي ٽي هزار روبل ڏيندس. چڱو الوداع. مان تنهنجي زمين جي سامهون پاڻ کي جهڪائي ٿو ڇڏيان. ڇاڪاڻ تہ مان تنهنجي لاءِ هڪ بدمعاش ثابت ٿيو آهيان. مون کي ان لاءِ معاف ڪر. نہ، چڱو ٿيندو تہ مون کي معاف نہ ڪر. تون بہ گهڻو خوش ٿيندين ۽ مان بہ! تنهنجي محبت کان اهو سائيبريا چڱو آهي. ڇاڪاڻ تہ مان هڪ ٻي عورت سان محبت ڪريان ٿو، جنهن کي تو اڄ چڱيءَ طرح سڃاتو هوندو. اهڙيءَ حالت ۾ تون مون کي ڪيئن معاف ڪندين؟ مان اُن ماڻهوءَ کي فون ڪندس، جنهن مون کي لٽيو ۽ ڦريو آهي. مان اوهان سڀني کي ڇڏي رهيو آهيان، جيئن اوهان مان وري ڪنهن کي نہ ڏسان. هن کي بہ نہ ڏسان. ڇاڪاڻ تہ نہ فقط تون مون کي عذاب ڏيندڙ آهين. پر هوءَ بہ. الوداع!

وڌيڪ وضاحت، مان تنهنجي توهين ڪئي آهي، پر توکي پوڄان ٿو، ان جي لاءِ منهنجي دل ۾ جاءِ آهي، هڪ ڏنگ رهجي ويو اٿم، جو زهر فشاني ڪري رهيو آهي. چڱو ٿيندو تہ منهنجي دل کي ٻہ ٽڪرا ڪري ڇڏ! مان پاڻ کي مارينديس، پر پهريائين تو وٽ بدمعاش سهي، پر چور نہ آهيان! توکي ٽن هزارن جي اميد رکڻ گهرجي. هو ڪتو، اُنهن کي پنهنجي وهاڻي هيٺان ٿو رکي ۽ واڳٽائي ڏاڳي ۾ ٻڌل آهن. مان چور نہ آهيان. پر مان پنهنجي چور کي مارينديس. ڪٽيا، نااُميد نہ ٿي. دمتري چور نہ آهي پر خوني آهي! هن پنهنجي پيءُ کي ماريو آهي ۽ تنهنجي عزت کي وڌائڻ بجاءِ هن پنهنجي مرتبي کي برباد ڪري ڇڏيو آهي ۽ هيءُ توسان محبت نہ ٿو ڪري. اڃا وڌيڪ: مان تنهنجي پيرن کي چمان ٿو الوداع. ڪٽيا دعا گهر تہ ڪوئي مون کي رقم ڏي، انهيءَ صورت ۾ مون کي خون هارڻو نہ پوندو. پر جيڪڏهن ايئن نہ ٿيو تہ ڪو بہ مون کي روڪي نہ سگهندو. مان پاڻ کي ماري ڇڏيندس.

تنهنجو غلام ۽ دشمن

"ڊي - ڪرامازوف"

جڏهن ايون هيءُ خط پڙهيو تہ ڏاڍو متاثر ٿيو. ها هيءُ منهنجو ڀاءُ ئي آهي نہ سميرڊياڪوف!

جيڪڏهن سميرڊياڪوف نہ آهي تہ پوءِ هو بہ نہ آهي، ايون آهي. هن خط هڪدم سندس اکين ۾ منطقي ثبوت کي پيش ڪيو. هاڻي ٿورو بہ شڪ مٽيا جي گناهہ ۾ نہ رهيو هو. هيءُ شڪ ايون جي دل ۾ ڪڏهن بہ پيدا نہ ٿيو هو تہ مٽيا، سميرڊياڪوف سان گڏجي خون ڪيو هوندو. سچ پچ اهڙو نظريو، حقيقت جي

موجودگيءَ ۾ صحيح بہ نہ ٿي لڳو. ايون جي دل ۾ وري يقين پيدا ٿي ويو، ٻي صبح جو هن سميرڊياڪوف جي لاءِ فقط هيءُ خيال ٿي ڪيو، تہ سندس ناپسند حرڪتون فقط نفرت جي ڪري هيون. هو سخت عجب ۾ هو تہ ٿورا ڏينهن اڳ ۾ هو ڪيتري قدر خوفناڪ طرح سان، هن گمان جي ڪري تڪليف ۾ هو. هُن فيصلو ڪيو تہ ڪيس نفرت سان دل تان لاهي ڇڏي ۽ وساري ڇڏي. اهڙيءَ ريت مهينو گذري ويو. هن سميرڊياڪوف بابت ڪا بہ وڌيڪ جاچ نہ ڪئي. پر هن بہ پيرا اتفاقاً ٻڌو تہ هو سخت بيمار آهي، ۽ پنهنجي هوش ۾ نہ آهي.

"هن جي پڇاڻي چريائپ ۾ ٿيندي." نوجوان ڊاڪٽر واراونسڪي هن جي باري ۾ پنهنجي راءِ ڏني هئي. ۽ ايون کي هي ياد هو. اُن مهيني جي آخري هفتي ۾ ايون بہ پاڻ کي سخت بيمار ٿي محسوس ڪيو. هو ماسڪو جي ڊاڪٽر وٽ بيماريءَ لاءِ مشورو ڪرڻ ويو. جنهن کي ڪيٽرينا، مقدمي جي پيروي کان اڳ ۾ گهرائي ورتو هو ۽ هن وقت ۾ سندس تعلقات ڪيٽرينا سان بُري طرح خراب ٿي چُڪا هئا. هو صحت ۾ ٻن دشمنن وانگر هڪٻئي جي سامهون هئا. ڪيٽرينا جي مِتيا ڏي موٽ، يعني سندس مختصر، پر شديد جذبات جو تفسير، جو اُن جي فائدي ۾ هو، ايون کي سخت مونجهاري ۾ وجهي ڇڏيو. هيءُ عجب سان چوٽو پوي ٿو، تہ ايستائين جو آخري نظاري تائين، جنهن کي مٿي بيان ڪيو ويو آهي. يعني اليوشا مِتيا کان ٿيندو، ڪيٽرينا وٽ آيو هو.

ايون هڪ پيرو بہ سڄي مهيني ۾ ڪانئس مِتيا جي ڏوهہ بابت ذري جيترو شڪ بہ نہ ٻڌو هو، پر ان هوندي بہ سندس هيءَ موٽ، هن لاءِ نفرت پيدا ڪندڙ هئي. هيءُ پڻ ٻڌائڻ جي لائق حقيقت آهي، تہ جڏهن وٽس هيءَ نفرت پيدا ٿي رهي هئي. هو روز بروز مِتيا جي لاءِ گهٽي کان گهٽي نفرت پيدا ڪندو رهيو. هو محسوس ڪندو رهيو تہ هيءَ ڪٿيا جي "موٽ" جي ڪري نہ آهي، تہ هو ڪانئس نفرت ٿو ڪري، پر هو سندس پيءُ جو قاتل آهي. هو هن کان پوريءَ ريت خبردار هو، ۽ پوريءَ ريت ان کي سمجهي رهيو هو.

اُن هوندي بہ هو، مقدمي جي مقرر ڪيل تاريخ کان ڏهہ ڏينهن اڳ ۾ مِتيا سان ملڻ ويو هو ۽ ڪيس پڇي وڃڻ لاءِ صلاح ڏني هئائين. هيءَ اُها صلاح هئي، جنهن تي هو گهٽي وقت کان غور ڪندو ٿي رهيو. هي رٽ، گهٽي پاڳي اُن عذاب ڏيندڙ مقام کان هئي، جو سندس دل ۾ سميرڊياڪوف جي هنن لفظن پيدا ڪئي هئي، تہ سندس پاءُ جي سزا کان ايون کي هيءُ فائدو هو تہ سندس ورثو ۽ اليوشا جو بہ چاليهہ هزار روبل کان وڌي سٺ هزار روبل تائين پهچندو. هن اِهڙي ريت مِتيا جي پڇڻ لاءِ ٿيهن

هزارن جي قرباني ڪرڻ ٿي گهري. سندس ملاقات کان موٽڻ بعد هو ماتم زده هو ۽ بيدل. هن اوچتو محسوس ڪيو تہ هُو مِتيا جي پڇڻ لاءِ بيحد آرزومند آهي، نہ فقط دل جي اُن مقام جي عذاب کي ٽيهن هزارن سان مٽائڻ ٿي گهريائين، پر اُن لاءِ ٻيو سبب بہ هو. هيءُ سڀ انهيءَ لاءِ آهي تہ مان بہ پنهنجي دل کان ايترو ئي قائل نہ آهيان ڇا؟ هو پاڻ کان پڇندو رهيو، ڪا شيءِ ڪيس پنهنجي روح ۾ جلندي ۽ ٽڙڪاٽ ڪندي ٿي ڏٺي. سڄو ئي مهينو سندس فخر ظالماڻي طور تي برداشت ڪندو رَهيو، پر هيءُ پوءِ جون ڳالهيون آهن....

اليوشا سان پوئين گفتگو بعد، ايون گهنڊٽي کان هٽ ڪٽندي، اوچتو سميرڊياڪوف سان ملاقات جو ارادو ڪيو ۽ گهر نہ ويو. هن پنهنجي آشفتگي جي شديد حسن جي تابعداري ڪرڻ گهري، ڪيس اوچتو اليوشا جي حاضري ۾ ڪيٽرينا جو چوڻ ياد آيو تہ اِهو تون هئين تون. جنهن مون کي هن (مِتيا) جي ڏوهہ بابت زور ٿي ڀريو. ايون پت بڻجي ويو، جنهن مون کي ياد ڏياريو تہ مِتيا قاتل هو. هن هڪ ڀيرو بہ اِها ڪوشش نہ ڪئي هئي، تہ هو ڪيس اُن جي لاءِ يقين ڏياري سگهي. اُن جي بجاءِ سندس حاضري ۾ هن پنهنجي مٿان ئي شڪ ٿي آندو. خاص ڪري جڏهن هو سميرڊياڪوف کان موٽي آيو هو.

هيءَ ئي هئي، جنهن سندس پاءُ جو ڪاغذ پيش ڪري ڪيس قاتل ثابت ڪيو هو. هاڻي هن اوچتو رڙ ڪئي ۽ چيو تہ مان پاڻ سميرڊياڪوف ڏي وئي هيس! هوءَ ڪڏهن سميرڊياڪوف ڏي وئي هئي. اُن جي ڪيس ڪا بہ خبر نہ هئي. مگر هوءَ مِتيا جي گناهہ بابت پورو يقين رکندڙ نہ هئي. سميرڊياڪوف ڪيس ڇا چيو؟ هو ڇا چئي سگهيو ٿي؟ هن خيال سندس دل کي لامحدود ڪاوڙ کان ساڙيو ٿي. هو سمجهي نہ ٿي سگهيو، تہ اَڌ ڪلاڪ اڳ ۾ انهن لفظن کي ڪهڙي ريت برداشت ڪري سگهيو هو، ۽ اُن گهڙيءَ ڇو نہ ڳالهايو هئائين. هن گهنڊٽيءَ کي ڇڏي ڏنو ۽ سميرڊياڪوف ڏانهن ڊوڙيو. رستي ۾، هن خيال ڪيو تہ "هن پيري مان شايد ڪيس ماري ڇڏيان."

باب اٺون

سميرڊياڪوف سان ٽئين ۽ آخري ملاقات

جڏهن هُو اَڏ رستو پورو ڪري چڪو هو، تڏهن سوير صبح جو زور واري خشڪ هوا لڳي رهي هئي. عمدي ۽ لطيف برف وسڻ شروع ٿي هئي. برف جا ذرا زمين تي ڪرڻ جي بجاءِ، هوا جي موج تي پئي ٿي ڦريا ۽ اُن بعد باقاعدي برف جو طوفان شروع ٿي ويو. سميرڊياڪوف جتي رهيو ٿي، اُتي مشڪل سان ڪو فانوس هو، ايون وڏا وڏا قدم ڀريندو، اونداهيءَ ۾ اڪيلو ٿي ويو، هو طوفان کان ڇڻ ته بي خبر ٿي ڏٺو ۽ پنهنجي رستي کي ماپيندو ٿي ويو. سندس متو سور کان ڦاٽو ٿي ۽ سندس عضون ۾ تمام سخت سور هو. هن محسوس ڪيو ته سندس هٿ ڏنگا ڦڏا ٿي ويا آهن. ماريا ڪاندريٽوينا جي جهوپڙي کان ٿورو پري، ايون اوچتو هڪ اڪيلو شرابي نوجوان ڪڙميءَ جي مٿان وڃي پهتو ڪيس هڪ پراڻو ۽ چتين لڳل ڪوٽ پيل هو ۽ هُو هيڏانهن هوڏانهن ور وڪڙ گهمندو ۽ پاڻ سان بڪندو ٿي ويو. اوچتو هن نشي جي حالت ۾ ڳائڻ شروع ڪيو:

آهه، دنڪا پيٽرسبرگ وئي آهي،

مان ايستائين نه ترسندس جو هوءَ موٽي.

هو پوئين سٽ سان پنهنجو راڳ بند پيو ڪري ۽ وري پنهنجي بڪ بڪ ۾ لڳي پيو وڃي، ان بعد وري ڳائڻ شروع پيو ڪري، ايون، ان جي باري ۾ خيال ڪرڻ کان اڳ ۾ اُن جي باري ۾ شديد نفرت کي محسوس ڪيو. اوچتو هن سندس موجودگي کي برو محسوس ڪيو ۽ ڪيس ڏڪ هڻي ڪيرائڻ گهريائين. انهيءَ ويرم ۾ ڪيس ڏڪ هڻي ڪڍيائين. ڪڙمي ٽاپڙندو، ايون جي پاسي ۾ ڪري پيو، جنهن جوش مان ڪيس پري ڦٽو ڪيو، ڪڙمي وري به ڪانيءَ جي بُنڊ وانگر - برف سان ڇميل زمين تي ڦرندي ڪري پيو. هن "اوهه" جو آواز ڪيو ۽ وري خاموش ٿي ويو. ايون وک ڀري وٽس پهتو. هو پٺيءَ ڀَر پيو هو ۽ منجهس ڪا به چرپر يا هوش نه هو. ايون خيال ڪيو ته هيءُ برف ۾ ڇمي ويندو. هو پوءِ سميرڊياڪوف ڏي هليو ويو.

گهٽي مان ماريا ڪاندريٽونينا ڊوڙندي در کولڻ لاءِ آئي. جنهن کي هٿ ۾ شمع هئي. هن پٽڪندي چيو ته سميرڊياڪوف سخت بيمار آهي ۽ ڪيس خصوصيت سان ٻڌايائين ته هن ننڊ به نه ڪئي آهي، ڇڻ ته سندس هواسن ۾ خلل اچي ويو آهي. هن اسان کي چيو آهي ته چاءِ به وٺانئس ڪٽي وڃو. هن کي ڪجهه به نه ڪپي.

ايون ڪاوڙ ڀري آواز ۾ ڪيس وراڻيو ته "ڇو هن هيءُ جنجل پيدا ڪيو آهي؟"

عزيز، هو ڪنهن شور پيدا ڪرڻ جي بجاءِ نهايت خاموش آهي، اوهان ساڻس گهڻو وقت گفتگو نه ڪجو. ماريا ايون کي عاجزي سان عرض ڪيو.

ايون دروازو کوليو ۽ آهستگي سان اندر داخل ٿيو. ڪمرو اڳي وانگر سخت گرم هو، پر ڪيس ڪمري ۾ تبديليون نظر آيون. بينچن مان هڪ پاسي کان ڪڍيو ويو هو ۽ اُن جي جاءِ تي هڪ پراڻو، شيشم جي ڪاٺيءَ جو صوفو، چمڙي سان مڙهيل رکيو ويو هو. ۽ اُن جي جاءِ تي هڪ پراڻو هنڌ وڃايل هو، جو ڪنهن حد تائين صاف ٿي ڏنو ۽ مٽس وهاڻو هو. سميرڊياڪوف صوفي تي ويٺو هو، ڪيس ساڳي ئي شبخوابي جي قبا پيل هئي. ميز کي صوفي جي سامهون رکيو ويو هو، ميز تي هڪ ٿلهو ڪتاب هيڊي جلد سان رکيو هو، پر سميرڊياڪوف اُن کي پڙهيو نه ٿي. هيءُ بيڪار ويٺو هو. هن خاموش نگاهه سان ايون کي ڏٺو، هن سندس اچڻ تي ڪو به عجب نه ڪاڏو، پر سندس چهري ۾ وڏي تبديلي نظر آئي. هو گهڻو سنهو ۽ ڪمزور ٿي ويو هو. هن جون اکيون ڪاريون ٿي ويون هيون ۽ اُنهن ۾ نيرا داغ ٿي نظر آيا.

"چو؟ تون سچ پچ بيمار آهين ڇا؟ ايون ٿورو دم ورتو، مان توسان گهڻو وقت نه ڳالهائيندس. مان پنهنجو ڪوٽ لاهڻ نه ٿو گهران، ويهڻ جي جاءِ به ڪانه آهي."

"هو ميز جي آخري ڇيڙي وٽ ويو. هڪ ڪرسيءَ کي سوري اُن تي ويٺو، تون ڳالهائڻ کان سواءِ مون کي ڇو نهاري رهيو آهين؟ مان فقط هڪڙي سوال لاءِ آيو آهيان ۽ مان قسم کڻي ٿو چوان ته اُن جي جواب وٺڻ کان سواءِ هتان نه ويندس. ڇا نوجوان خاتون ڪيٽرينا توسان گڏ هئي؟"

سميرڊياڪوف اڃا به چپ هو، هُو اڳي وانگر ايون کي نهاري رهيو هو، اوچتو هٿ کي حرڪت ڏيندي، هن منهن ٻي پاسي بدلايو. "توکي ڇا ٿيو آهي؟" ايون رڙ ڪري چيس.

"ڪجهه به نه."

"تنهنجو ڪجهه به نه کان ڇا مطلب آهي؟"

"هائو، هوءَ مون سان گڏ هئي. اُن سان تنهنجو ڪهڙو واسطو؟ مون کي اڪيلو رهڻ ڏي."

"نه، مان توکي اڪيلو نه ڇڏيندس. مون کي ٻڌاءِ ته هتي ڪڏهن آئي هئي؟" ۽ "چو؟ مان هن جي باري ۾ سڀ ڪجهه وساري ڇڏيو آهي." نفرت ڀري ڪل سان هن سميرڊياڪوف کي جواب ڏنو ۽ وري به ايون کان منهن ڦيرائي ڇڏيائين، هو پوري پوريءَ حقارت سان ڪيس عجب مان نهارڻ لڳو ۽ اِها ساڳي نگاهه هئي، جنهن سان هن آخري ملاقات وقت ڪيس ڏٺو هو، جنهن کي مهينو گذريو هو.

"تون پاڻ ڏاڍو بيمار ٿو ڏسجين، تنهنجو چهرو گهوماٽيل آهي. تون پنهنجي هوش ۾ به نه آهين."

سميرڊياڪوف ايون کي چيو.

"تون منهنجي صحت جي پرواهه نه ڪر، مان توکان جو پڇيو آهي، تون اُن جو جواب ڏي. پر تنهنجون اکيون هيڊيون ڇو ٿي ويون آهن. اچاڻ بلڪل هيڊاڻ ۾ تبديل ٿي وئي آهي. ڇا تون گهڻو پريشان آهين؟" هو نفرت مان مشڪيو ۽ پوءِ ٿهڪ ڏئي ڪلڻ لڳو.

"ڏيان ڏيئي ٻُڌ، مان توکي چيو آهي، ته تنهنجي جواب ٻڌڻ کان سواءِ هتان نه ويندس." ايون پوري جوش سان رڙ ڪري چيو.

"توکي مون کي دٻائڻ مان هٿ ڇا ٿو اچي؟ تون مون کي عذاب ڇو ڏئي رهيو آهين؟" سميرڊياڪوف تڪليف سان کيس نهاريندو رهيو.

"توکي اهو يقين رکڻ گهرجي ته مان توکان جواب ضرور وٺندس."

"تون ايڏو بيچين ڇو آهين؟" سميرڊياڪوف حيرت مان کيس نهاريو. نه فقط حيرت مان کيس نهارڻ لڳو، پر وٽس دفع الوقتي به هئي. ڇا هيءَ فقط انهيءَ لاءِ آهي، ڇاڪاڻ ته سپاٽي مقدمو هلندو؟ توکي ڪجهه به نه ٿيندو، ڇا تون اَجا به اعتبار نه ٿو ڪرين؟ گهر وڃي آرام سان سمهي رهه، ڪجهه به خوف نه ڪر."

"مان توکي سمجهي نه سگهيو آهيان ..... سپاٽي مون کي ڪهڙي شيءِ کان خوف نه ڪرڻ گهرجي. ايون عجب مان اُن جي وضاحت ڪرڻ لڳو. اوچتو خوف جو ٿڌو ساهه سندس روح تي ڇانئجي ويو. سميرڊياڪوف پنهنجي نگاهن ۾ اُن کي تورڻ لڳو:

"تون نه ٿو سمجهي سگهين!" هن ملامت آميز آواز ۾ کيس چيو ته تو جهڙي عقلمند انسان کي اهڙي ريت ناٽڪ کيڏندي ڏسي، مون کي عجب ٿو لڳي!."

ايون کيس ڪو به جواب نه ڏنو. هو کيس ڏسندو رهيو. هيءَ اُميد جي خلاف آواز ۽ گستاخ سخت سندس اڳئين خادم کان، دستور جي خلاف هو. هن پوئين ملاقات وقت به ڳالهائڻ جو اهڙو طريقو اختيار ڪيو. مان توکي چوان ٿو ته تون ڪنهن به شيءِ جو خوف ۽ خطرو نه رک، مان تنهنجي لاءِ ڪجهه به نه چوندس. تنهنجي خلاف ڪو به ثبوت ڪونه آهي. مان چوان ٿو ته تنهنجا هٿ ڇو ٿا ڏڪن. تنهنجون اَگريون ايئن ڇو ٿيون چرن پُرن. تون گهر وڃ، تو کيس خون نه ڪيو آهي."

ايون کان ڇرڪ نڪري ويو، کيس اليوشا ياد آيو.

"مان ڄاڻان ٿو ته مان نه هوندس."

ايئن سميرڊياڪوف وري کيس پنهنجي گرفت ۾ وٺڻ لڳو.

ايون ٽپو ڏنو ۽ کيس ڪلهي کان ورتو.

مون کي سڀ ڪجهه ٻڌاءِ، نانگ سڀ ڪجهه ٻڌاءِ.

سميرڊياڪوف تي هن جو ڪو بہ اَثر نہ پيو. هن فقط پنهنجون اکيون، مجنونانہ نفرت سان ايون ۾ ڪپائي ڇڏيون. ٺيڪ آهي اِهو تون آهين جنهن اُن کي قتل ڪيو آهي. هو ڪاوڙ مان پٽڪيو. ايون وري وڃي ڪرسيءَ تي ڪريو. ڇڻ تہ هو ڪنهن ڳالهہ تي غور ڪري رهيو هو. هو نفرت مان ڪليو.

تنهنجو مطلب منهنجي هلي وڃڻ ڪان آهي. جنهن باري ۾ تو اڳئين پيري گفتگو ڪئي هئي نہ؟

"پوئين پيري تون منهنجي سامهون رڪ تي بيٺل هئين ۽ سڀ ڪجهہ تي سمجهئي، تون هاڻي بہ اُن وانگر سمجهين ٿو"

"مان جو ڪجهہ بہ سمجهيو آهي، اُهو اِهو آهي تہ تون چريو آهين!"

ڇا، تون هن ريڙهہ پيڙهہ کان ٿڪجي نہ پيو آهين؟ اسان هڪبئي جي سامهون موجود آهيون. هن جي ڪهڙي ضرورت آهي تہ ناٽڪ بنائي رکون. اَڄا بہ تون سڄو معاملو، مٿان اُٿلائي وجهڻ ٿو گهرين. تو ڪيس قتل ڪيو آهي. تون ئي سڄو قاتل آهين. مان تہ تنهنجو فقط هٿيار هوس. هڪ صحيح وفادار خادم. مان تنهنجي لفظن جي پوئواري ڪئي آهي. توئي ايئن ڪيو آهي، ڇو تو ئي ڪيس قتل ڪيو آهي؟ "ايون ڇڻ تہ ٺري ويو. ڪا شيءِ هئي، جا سندس دماغ مان ٻاهر نڪرڻ لڳي. سندس سڄو جسم، خوف کان ڏڪڻ لڳو. ان تي سميرڊياڪوف کيس حيرت مان نهارڻ لڳو. خاص طرح ايون جي حد کان گهڻي خوف کي ڏسي متاثر ٿيو. مان سمجهان ٿو تہ سچ پچ تنهنجو مطلب اِهو نہ آهي تہ تون ڪجهہ نہ ٿو ڄاڻين؟ هو بي اعتباريءَ مان ڏڪڻ لڳو. هو زور واري مصنوعي ڪل سان، هن جي اکين ۾ ڏسڻ لڳو. ايون اڃا بہ ڪيس نهاريندو رهيو. ايئن نظر ٿي آيو تہ هو ڳالهائي نہ ٿو سگهي.

اڙي وئنڪا پيٽرسبرگ وئي آهي.

مان سندس موٽي اَچڻ تائين نہ ترسندس.

اوڃتو مٿيون شعر سندس ڪنن ۾ وڃڻ لڳو.

توکي خبر آهي تہ تون هڪ خواب وانگر آهين ۽ منهنجي سامهون ڇڻ وهمي صورت ۾ ويٺو آهين، هو پٽڪندو رهيو. "هتي ڪا بہ وهمي صورت نہ آهي. فقط اسان بہ ۽ اِنهيءَ ۾ شڪ نہ آهي تہ هڪ ٺيون بہ. انهيءَ ۾ ڪو شڪ نہ آهي تہ هو هتي بہ موجود آهي. اِهو ٺيون اسان ۾ ضرور آهي. اُهو ڪير آهي؟ ها اُهو هتي ڪير آهي؟ اُهو ٺيون ڪير آهي؟" ايون خوف مان ڪيس چيو. هن سندس اکين جي هرهڪ ڪنڊ ۾ راز کي تڪڙ مان ڳولڻ شروع ڪيو.

"اُهو ٽيون خدا پاڻ آهي. خلقڻهار! هاڻي هو اَسان ٻنهي جي ويجهو ثالث آهي. . تون اُن ڏي نہ نهار، تون اُن کي لهي نہ سنگهندين."

"تون ڪوڙ تو ڳالهائين تہ تو ڪيس قتل ڪيو آهي؟" ايون جنون مان رڙ ڪري چيو. تون چريو آهين يا مون کي چيڙائي رهيو آهين.

سميرڊياڪوف اڳي وانگر ڪيس حيرت مان نهارڻ لڳو. وٽس خوف جي ڪا بہ نشاني ڪانہ هئي. هو اَجا بہ مشڪل سان پنهنجي بي اعتقادي تي قبضو ڪري سگهيو هو. هُو اجا بہ هن عجب ۾ هو تہ ايون سڀ ڪجهہ ڄاڻي ٿو، پر ڪوشش ڪري ٿو، تہ سڀ ڪجهہ مٽائيس اُڇلائي وجهي.

"گهڙي ترس!" آخر هن ڪمزور آواز ۾ چيو. اوچتو هن ميز جي هيٺان پنهنجي ڪپي ڇنگهہ کي ٻاهر آندو ۽ پاجامي کي ويڙهڻ شروع ڪيو. ڪيس ڊگهاٰ اَڇا جوراب ۽ سليپر پيل هئا. آهستگيءَ سان جوراب جي بند کي کوليائين ۽ پنهنجي هٿ کي جوراب جي آخر تائين پهچايائين.

ايون، جو ڪيس انتظار سان نهاري رهيو هو، دهشت کان ڏڪي رهيو هو ۽ رڙ ڪري چوڻ لڳو تہ هيءَ چريو آهي. هو ٽپو ڏئي اُٿيو ۽ پوئتي هٽيو. ايتري قدر جو سندس پٺ وڃي پٽ سان لڳي. هو اُتي وري ان سان لڳي بيهي رهيو. سميرڊياڪوف کي ديوانن جي خوف وانگر ڏسڻ لڳو. جنهن جي مٿان سندس خوف جو ڪوبہ اَثر نہ هو، هو جوراب ۾ ساندهہ ڪنهن شيءِ کي هٿ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو ۽ پنهنجي آڱرين سان اُن کي ڇڪي رهيو هو، آخر هن اُن کي ڳولي لڌو ۽ اُن کي ڇڪي ٻاهر ڪڍيائين. ايون ڏنو تہ هو هڪ ڪاغذ جو ٽڪرو هو يا ڪاغذ جا ٽڪرا هئا. سميرڊياڪوف اُنهن کي ڪٿي ميز تي رکيو.

"اجهو!" هن خاموشيءَ سان چيو.

"هي ڇا آهي؟" ايون ڏڪندي ۽ پاڻ کي سنڀالينديءَ چيو.

"مهرباني ڪري هنن کي ڏس!" سميرڊياڪوف، هاڻي بہ نهايت نرم آواز ۾ چيو. ايون قدم ڪٿي ميز وٽ آيو. ڪاغذ جي ويڙهيل مُٺي کي کنيائين ۽ اُن کي کولڻ لڳو. اوچتو هن پنهنجي آڱرين کي پوئتي ڇڪي ورتو. ڇڻ تہ اُهي ڪنهن زهريلي نانگ سان وڃي ٽڪريون هيون. "منهنجا هٿ وڃڙي رهيا آهن." سميرڊياڪوف ڏسندي ڪيس چيو ۽ هن ڄاڻي ئي پاڻ اُن بنڊل کي کولڻ شروع ڪيو. ڪاغذ ۾ ٽي بنڊل سَؤ سَؤ روبل جي نوٽن جا هئا. "سيئي پيسا هتي آهن، ٽي هزار روبل جا نوٽ. تون هنن جي ڳڻڻ جي تڪليف نہ ڪر." سميرڊياڪوف، ايون کي صلاح ڏيندي چيو تہ هنن کي ڪٿي وَٺُ. ايون ڪرسيءَ تي ڪري پيو، هو اهڙو تہ سفيد ٿي ويو، ڇڻ تہ سفيد رومال.

"تو مون کي ڊيڄاري ڇڏيو....." هن عجيب ڪل سان چيو. "پنهنجي جوراب سان ڊيڄاري ڇڏيو اٿئي" سميرڊياڪوف وري ڪانئس پڇيو. "ڇا هن وقت تائين سچ پچ توکي ڪا خبر ڪانه هئي؟ مان ته تنهنجي ڀاءُ دمتري ۾ ٿي شڪ رکيو. افسوس هن اوچتو پنهنجي مٿي کي ٻنهي هٿن ۾ ورتو."

"ڏيان ڏيئي ٻڌ، تو ڪيس اڪيلو ماريو آهي؟ منهنجي ڀاءُ جي مدد سان يا اڪيلو؟ فقط تنهنجي مدد ڪيس ماريو آهي ۽ دمتري فيودورپاولووچ بلڪل معصوم آهي."

"نيڪ آهي، منهنجي بابت پوءِ گفتگو ڪجانءِ، مان اَلائجي ڇو ڏڪي رهيو آهيان؟ ۽ الائجي ڇو ڳالهائي نه ٿو سگهان؟ تون اُن وقت ته ڪافي همت وارو هئين. تو ته چيو ٿي سڀ ڳالهه قانون اندر آهي، پر هاڻي ته ڪيڏو ڊڄي رهيو آهين!" سميرڊياڪوف عجب مان ڪيس چيو. "توکي ليمي جو رس پيئڻ کپي. مان اُن کي هڪدم گهرائي ٿو وٺان. اُهو توکي تازو توانو رکندو. پر پهريائين مون کي لڪائڻ کپي، هن وري نوٽن ۾ چرپر وڌي. هو دروازي وٽ وڃي ميريا کي سڏڻ وارو هو ته ليمي جي رس کي تيار ڪري ڪٿي اَڇي، پر هو نوٽن کي ڍڪڻ ۾ مشغول ٿي ويو ته جيئن هُوءَ اُنهن کي نه ڏسي. هن پهريائين رومال کي ڪڍيو، جو بيحد غليظ هو. اُن کان پوءِ هيڏي ڪتاب کي ڪنيائين جو ايون اڳ ۾ ڏٺو هو ۽ ميز تي پيو هو. اُن کي ڪٿي نوٽن مٿان رکيائين. ڪتاب جو نالو هو "راهب اسحاق جا مقدس اقوال" ايون اٿڪل سان اُن کي پڙهي ورتو.

"مون کي ليمي جو رس نه کپي. منهنجي باري ۾ پوءِ گفتگو ڪجانءِ، ويهه ۽ مون کي ٻڌاءِ ته تو اِهو ڪم ڪيئن ڪيو. مون کي سڄي حقيقت ٻڌاءِ." چڱو ايئن آهي، ته تون پنهنجي ڊگهي ڪوٽ کي لاهه، نه ته بيحد گرم ٿي ويندين!" ايون جنهن کي اِهو خيال ساڳي وقت آيو هو، ڪوٽ لاهي اُٿڻ کان سواءِ اُن کي پير واري بينچ تي اُڇلائي ڇڏيائين.

"ڳالهاءِ، ڳالهاءِ، ڳالهاءِ!"

هُو هاڻي بردبار بڻجي ويو هو، هو ترسيو ۽ يقيني طور تي سمجهي چُڪو هو ته سميرڊياڪوف ڪيس سڀ ڪجهه ٻڌائي ڇڏيندو.

"اِهو ڪيئن ٿيو هو؟" سميرڊياڪوف تڏو ساهه کنيو. "تنهنجي لفظن موجب سڀ ڪجهه فطري طور تي ٿي گذريو هو. منهنجي لفظن جي ڳالهه پوءِ ڪجانءِ، ايون پاڻ تي پوري ريت قبضو ڪندي وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. هن مضبوطيءَ مان پنهنجي لفظن کي دهرائڻ گهريو، پر اڳي وانگر رڙيون نه ٿي ڪيائين. مون کي تفصيل سان فقط اِهو ٻڌاءِ ته تو اِهو ڪم ڪيئن ڪيو. جيئن هر ڪا ڳالهه ٿي گذري، اُن کي بيان

ڪر، ڪا بہ شيءِ نہ وسارج سڀ ڪان وڌيڪ تفصيل! مان توکي عرض ٿو ڪريان تہ تفصيل ٻڌاءِ". "تون جيئن ئي هليو ويو هئين، مان تهخاني ۾ ڪري پيو هوس."

"اهو سچو پچو دورو هو يا مڪر"

"فطرتاً اهو مڪر هو. اها سڄي مڪاري هئي. مان خاموشيءَ سان سيني ڏاڪن تان لهي توڙ تائين پهتو هوس ۽ اُتي ليٽي پيس جيئن مان اُتي ليٽيس تہ رڙ ڪيم ۽ ڦٽڪڻ لڳس. ايستائين جو هو مون کي ٻاهر ڪڍي ويا."

"ترس! تو پوءِ سمورو وقت اسپتال ۾ بہ انهيءَ مڪاريءَ کي جاري رکيو؟"

"نہ، ڪڏهن بہ نہ. ٻي ڏينهن صبح جو، انهيءَ کان اڳي جو هو مون کي اسپتال ڏي ڪڍي ويا، مون تي حقيقي دوري جو حملو ٿيو. اهو نهايت سخت هو، جو سالن ۾ بہ نہ ٿيو هو. ساندهہ بہ ڏينهن بيهوش هوس."

"نيڪ آهي، نيڪ آهي اڳتي هل."

"هنن مون کي بستري تي سمهاريو. مان ڄاتو ٿي تہ مان پردي جي ٻي طرف هوس. ڇاڪاڻ تہ مان جڏهن، جڏهن بيمار ٿيندو هوس تہ مارفا اگناٽيونينا، مون کي اُتي جاءِ ڏيندي هئي ۽ پنهنجي ويجهو رکڻ گهرندي هئي. هوءَ مون تي منهنجي ڄمڻ کان وٺي بيحد مهربان رهي آهي. رات جي وقت مان نهايت آهستي ڪنجهندو رهيس، مون کي اميد هئي تہ دمتري فيودورپاولووچ ايندو."

"توکي اها اُميد هئي تہ هُو تو وٽ ايندو؟"

"مون وٽ نہ، پر مون کي اُميد هئي تہ هُو گهر ۾ ايندو. مون کي تہ سندس اَچڻ لاءِ ڪو شڪ ۽ شبهو بہ نہ هو. مون سمجهيو ٿي تہ هو رات جو گهر ۾ ضرور ايندو. مون کان سواءِ منهنجي اطلاع بغير هو اَچڻ وارو هو، سو بہ لوڙهي جي مٿان ٽپي. جيئن هو هميشہ ڪندو رهندو هو. جيڪڏهن هو نہ اچي ها؟"

"پوءِ تہ ڪجهہ بہ نہ ٿئي ها. مان ڪڏهن بہ اُن کان سواءِ ڪو ڪم نہ ڪري سگهان ها. "نيڪ آهہ، نيڪ آهہ.... وڌيڪ سمجهہ سان ڳالهاءِ، تڪڙ نہ ڪر. ڪنهن بہ شيءِ کي نہ ڇڏ."

مان اُميد ٿي ڪئي، تہ هو فيودور پاولووچ کي ماريندو. مان خيال ٿي ڪيو تہ يقيناً ايئن ٿيندو، ڇاڪاڻ تہ مان ڪيس انهيءَ لاءِ تيار ڪيو هو. وَڏي ڳالهہ اها هئي تہ ڪڙڪن کان پوري ريت واقف هو. انهن ڏينهن ۾ منجهس جوش ۽ شبهاً وڌندا ٿي رهيا. اُنهن ڪڙڪن جي ڄاڻ سبب، اهو ضروري هو تہ هو گهر ۾ گهڙي اَچي. هيءَ ٽرڻ جهڙي شيءِ نہ هئي، اُن ڪري مون کي سندس اچڻ جي اُميد هئي."

"ترس" ايون وچ ۾ ٽپندي چيو "جيڪڏهن هو ڪيس ماري ها تہ پاڻ سان رقم بہ ڪٽي وڃي ها. تون اِهو بہ ڏيان ۾ رک، پوءِ توکي ڇا حاصل ٿئي ها. مون کي تہ نظر ايئن ٿو اچي؟

"پر ڪيس رقم ڪڏهن بہ هٿ نہ اچي ها. ڪيس تہ اِها خبر هئي، جا مون ڪيس ٻڌائي هئي، تہ رقم وهاڻي جي هيٺان آهي، پر حقيقت ۾ ايئن نہ هو. هيءَ هڪ پيتيءَ ۾ هئي. مون پوءِ فيودور پاولووچ کي صلاح ڏني هئي. ڇاڪاڻ تہ مان ئي وٽس اعتبار جوڳو هئس تہ اُن لفافي کي جنهن ۾ اُهي نوٽ پيل هئا. حضرت بيبي مريم جي مجسمي جي پويان ڪنڊ ۾ لڪائي ڇڏي. ڇاڪاڻ تہ ڪو بہ ان جاءِ کي معلوم ڪري نہ ٿي سگهيو. خاص طرح اُهو ماڻهو جو تڪڙ ۾ اُتي اچي ها. اهڙي ريت لفافو ان مجسمي جي پويان لڪائي رکيو هو. اِهو واهيات هو تہ اُن کي وهاڻي جي هيٺان رکيو وڃي. جيڪڏهن پيٽيءَ ۾ رکجي ها، تہ ان کي قلف ڏجي ها. پر سيني جو خيال هو تہ اِهو لفافو وهاڻي جي هيٺيان هو. هڪ بيوقوفي واري شيءِ، جنهن تي اعتبار ٿي ڪيو ويو. اهڙي ريت جيڪڏهن دمتري فيودورپاولووچ، خون ڪري ها، تہ ڪيس ڪجهہ بہ هٿ نہ اچي ها. هو يا تہ تڪڙ ۾ ڀڄي وڃي ها. ڇو تہ ڪيس هر وقت آواز جو خوف ٿئي ها جيئن اَڪثر خونين سان ٿيندو آهي. يا هو گرفتار ٿئي ها. ان ڪري مون لاءِ هر وقت اِها آسان ڳالهہ هئي تہ مٿي چڙهي ان مجسمي تائين پهچان ۽ رقم ڪٽي وڃان. مان ٻي ڏينهن يا خود ان رات ايئن ڪري ٿي سگهيس. پر اِهو سڄو الزام دمتري تي اچي ٿي سگهيو. مان اِهو ئي اندازو لڳايان ها. "پر جيڪڏهن هُو اُن کي قتل نہ ڪري ها، ۽ فقط ڪيس ڪيرائي وڃهي ها تہ؟"

"جيڪڏهن هو ڪيس قتل نہ ڪري ها، تہ پوءِ بيشڪ مان رقم ڪٽي نہ سگهان ها. پوءِ تہ ڪجهہ بہ نہ ٿئي ها، پر مان هن نتيجي تي پهتو هوس تہ هو اُن کي ايترو نہ ماري ها، جو ڪيس ڪو هوش ئي نہ رهي ها ۽ مون کي ايترو وقت ملي وڃي ها، جو اُن لفافي کي ڪٽي وٺان ها. ان کان پوءِ فيودور پاولووچ کي ٻڌايان ها، تہ اهو دمتري - فيودورپاولووچ ئي هو، جو ڪيس مارڻ کان پوءِ پيسا بہ ڪٽي ويو."

"ترس..... مون کي مغالطو ٿي رهيو آهي. تڏهن اِهو دمتري هو جنهن ڪيس قتل ڪيو ۽ تو فقط رقم ڪٽي ورتي؟"

"نہ، هن ڪيس ماريو نہ هو، بيشڪ مان هن وقت تائين ايئن ئي ٻڌائيندو رهيو آهيان تہ هو قاتل آهي..... پر هاڻي، مان توسان ڪوڙ نہ ڳالهائيندس، ڇاڪاڻ تہ جيڪڏهن تون هن وقت تائين نہ سمجهي سگهيو آهين. جيئن مان ڏسان ٿو. ۽ جيڪڏهن تون مڪاري کان ڪم نہ ٿو وٺين تہ پنهنجي گناهہ کي منهنجي مٿان اُڇلائي

وجهين، ته تون هن جرم لاءِ جوابدار آهين. تون اڳ ۾ ئي خون ڪي ڇاتو ته ۽ مون ڪي اُن جي ڪرڻ لاءِ تيار تو ئي ڪيو. سڀ ڪجهه ڇاڻندي به هليو ويو هئين. اُن ڪري مان تنهنجي سامهون اڄ شام جو هيءَ ڳالهه ثابت ڪرڻ گهران ٿو، ته هن سڄي معاملي ۾ تون ئي سچو پچو قاتل آهين. جيتوڻيڪ مان ڪيس قتل ڪيو آهي. پر حقيقت ۾ سچو قاتل نه آهيان حقيقت ۾ تون قاتل آهين.

"چو، چو! مان ڪيئن قاتل آهيان؟ خدايا!" ايون پاڻ کي روڪي نه سگهيو ۽ آخر ڪيس رڙ ڪري ڇيائين. ڪانئس وسري ويو، ته گفتگوءَ جي آخر ۾ هو، بحث ڇو ڪري رهيو آهي؟ "ڇا تو وٽ شرماشينا وارو ئي دليل آهي. هن صورت ۾ تو منهنجي شرماشينا جي وڃڻ کي منهنجي پيءُ جي قتل لاءِ اشارو سمجهيو، ٻڌاءِ ته اُن جي تون ڪهڙي تشريح ڪري ٿو سگهين؟"

تنهنجي منظوري تي يقين ڪرڻ ڪان پوءِ، مون کي هي ڇاڻڻ ڪپندو هو، ته جيڪڏهن مون کان هي ٽي هزار ضايع به ٿي وڃن ها، ته اُن تي تنهنجو ڪو به اعتراض نه ٿيڻ گهرجي ها. توڙي جو مون تي دمتري فيودورپاولووچ جي بجاءِ شڪ آندو وڃي ها يا مون کي سندس رفيق سمجهيو وڃي ها..... توکي منهنجو ٻين کان بچاءُ ڪرڻ گهرجي ها. توڙي جو جڏهن توکي تنهنجو ورثو ملي ها، ته مون کي انعام ڏئين ها. ڇاڪاڻ ته تنهنجي باقي حياتي، هاڻي سگهاري هئي. اهو ورثو، منهنجي ئي معرفت توکي مليو آهي. توکي خبر هئي ته هو جيڪڏهن اگرافينا اليگزينڊروونا سان شادي ڪري ها، ته توکي هڪ ڪوڏي به نه ملي ها.

"اڙي ته تنهنجو پوءِ اهو ئي ارادو هو، ته مون کي تون سڄي حياتي تنگ ڪندو رهين ها." ايون چڙ مان چيو. "پر جيڪڏهن مان هليو نه وڃان ها ۽ تنهنجي لاءِ اهڙو اطلاع ڏيان ها، ته پوءِ ڇا ٿئي ها؟"

"تون ڪهڙو اطلاع ڏئين ها؟ مان ته توکي لالچ تي ڏني ته شرما شينا هليو وڃ. هيءَ سڄي بيهودگي آهي. ان کان سواءِ پنهنجي گفتگو کان پوءِ، يا ته تون هليو وڃين ها يا ترسي پوين ها. جيڪڏهن ترسي پوين ها، ته ڪجهه نه ٿئي ها. مان سمجهان ها ته تنهنجي خواهش نه آهي ۽ ڪا به ڪوشش نه ٿئي ها، جيئن ته تون هليو ويو هئين اُن ڪري اُن جو مطلب هو ته تو، مون کي اها پڪ ڏني هئي، ته ڪيس جي وقت تون منهنجي خلاف اطلاع ڏيڻ جي همت ئي نه ڪندين ۽ انهن ٽن هزارن ڏي نهاريندين به نه. تون سڄ پڄ پوءِ مون تي ڪو به ڪيس داخل نه ڪرين ها نه قانوني ڇاراجوئي، ڇاڪاڻ ته مان ڪورٽ ۾ سڄي حقيقت بيان ڪريان ها، ته اهو مان نه آهيان، جنهن خون ڪيو آهي. يا چوري ڪئي آهي. مان ايئن چوان ها. تون ئي هئين، جنهن مون

ڪي قتل ۽ چوري لاءِ راضي ڪيو هو، ۽ جيتوڻيڪ مان ان کي قبول نہ ٿي ڪيو. مون کي تہ تنهنجي منظوريءَ جي ضرورت هئي. جيئن تون مون کي پوءِ پنهنجو نشانو نہ بڻائين. ڇو تہ تو وٽ پوءِ ڪهڙو ثبوت هجي ها؟ مان هميشہ توکي نشان بڻايو آهي ۽ پنهنجي پيءُ جي موت لاءِ هميشہ تنهنجي انتظار تي پئي سوچيو آئم. مان عوام کي ٻڌايان ها تہ اوهان هن حقيقت تي اعتبار ڪريو ۽ پوءِ تون سڄي حياتي شرمندگيءَ ۾ گذاريندو رهين ها."

"ڇا، مون کي ايڏو انتظار هو، سچ ڀڄ؟" ايون وري چڙ مان چيو.

"مان توکي يقين تو ڏيان تہ توکي انتظار هو. تنهنجي منظوريءَ سان، جنهن کي نهايت خاموشيءَ سان قبول ڪيو هو، مان اهو سڄو ئي ڪم ڪيو." سميرڊياڪوف خاطر جملي سان ايون ڏي ڏنو، هو نهايت ڪمزور هو ۽ نهايت هوريان ۽ تڪايل تي ڳالهايائين. پر ڪا اندرين طاقت کيس اڀارينديءَ تي رهي. ايون محسوس ڪيو تہ وٽس ڪا اُن ڪارروائي بابت تجويز هئي.

"اڳتي وڌ!" ايون کيس چيو، "مون کي ٻڌاءِ تہ اُن رات ڇا تي گذريو؟"

"وڌيڪ ڇا ٻڌايان. مان اُتي پيو هوس. مان خيال ڪيو تہ منهنجو آقا واڪا تو ڪري، مون کان اڳ ۾ گريگري اوچتو اُتي پيو ۽ ٻاهر هليو ويو. اُن جي ڪمهلي رڙ آئي، پوءِ خاموشي ۽ اونداهي تي وئي. مان انتظار ۾ پيو رهيس ۽ منهنجي دل زور سان ڌڪ ڌڪ ڪري رهي هئي. مان اُن کي برداشت ڪري نہ سگهيس. مان آخر اُٿيس، ٻاهر ويس، ڏٺم تہ ڪپي پاسي باغ ڏانهن دري کليل هئي، مان ڪپي پاسي قدم کڻي ويس تہ ڏسان تہ هو اُتي جيئرو وينو آهي يا نہ؟ مون کي اُن وقت آقا جي چرڻ پرڻ جو آواز تي آيو ۽ ٿڌا شوڪارا تي ڀريائين. ان مان سمجهيم تہ هو جيئرو آهي. مان دريءَ وٽ ويس ۽ آقا کي سڏ ڪيم ۽ چيائين تہ "مان آهيان مان!" هن بہ رڙ ڪري چيو تہ "هو آيو هو ۽ ڀڄي ويو. ان مان سندس مطلب هو تہ دمتري فيودورپاولووچ آيو هو ۽ هن گريگري جو خون ڪيو آهي." ڪٿي؟ مان ڪانئس آهستگيءَ سان پڇيو. هتي ڪنڊ ۾. هن اشارو ڪري چيو. هو بہ آهستگيءَ سان ڳالهائي رهيو هو. "ترسو" مان کيس چيو. اُن ڪان پوءِ مان باغ جي ڪنڊ ۾، اُن ڪي ڏسڻ لاءِ ويس، مان اُن وٽ پهچي، ڏٺم تہ هو پٽ جي ڀرسان پيو آهي. سڄو رت سان ڀريل آهي ۽ ڪو بہ هوش نہ اَٿس. سو اهو سچ آهي، تہ دمتري فيودورپاولووچ هت هو. فوراً اهو خيال، منهنجي دماغ ۾ اچي ويو، اُن جاءِ تي ئي مون پختو ارادو ڪيو تہ هن معاملي کي ختم ڪيو وڃي، پوءِ ڇو نہ گريگري جيئرو هجي، هو ڪجهہ هن معاملي جي باري ۾ ڏسي نہ سگهندو، ڇو تہ هو بيهوش پيو هو. فقط اهو خطرو هو تہ مارفا اگنتيوينيا نہ جاڳي

پوي، مان انهيءَ گهڙيءَ محسوس ته ڪيو، پر اهو انتظار ته اهو ڪم پورو ڪيو وڃي، مون تي سوار ٿي ويو. ايستائين جو مان مشڪل سان ساهه ڪڍي سگهيس. مان وري پنهنجي آقا لاءِ دريءَ وٽ ويس، ۽ چيومانس ته "هوءَ هتي آهي ۽ آئي آهي، اگرافينا اليگزينڊروونا آئي آهي ۽ اندر اچڻ ٿي گهري." هن هڪ ٻار وانگر ڇرڪ ڪاڏو "هوءَ ڪٿي آهي؟" هن عجب مان چيو. پر ڪيس اعتبار نه آيو. "هوءَ هتي بيٺي آهي. اوهان جي دروازي کي کولي." هن دريءَ مان ٻاهر ڏٺو. ڪيس اڏ اعتبار هو ۽ اڏ اعتباري پر ڪيس در کولينڊي خوف پئي ٿيو. "هيءُ ڇو مون کان خوف ٿو کائي. مون اُن وقت خيال ڪيو ۽ هيءُ نهايت مزيدار هو. مون خيال ڪيو ته دريءَ تي اُهي ڪڙڪا ڪريان، جي اسان جي وچ ۾ مقرر ڪيا ويا هئا، ته گروشينڪا اچي وئي آهي، هاڻي ته اُن جي سامهون ۽ اُن جي حاضري ۾ هو. مان سمجهيو ته هو منهنجي لفظن تي اعتبار نه ٿو ڪري، اُن ڪري مون مقرر ڪيل ڪڙڪا ڪيا. جيئن ئي هن اُهي ڪڙڪا ٻڌا، هو دروازو کولڻ لاءِ ڊوڙيو. هن در کوليو. مان اندر هليو وڃان ها. پر هو مون کي روڪڻ لاءِ دروازي ۾ ٿي بيٺو. هوءَ ڪٿي آهي؟ هن ڏکندي مون ڏانهن ڏٺو. خير منهنجو خيال جيڪڏهن سچو آهي، ته هو مون کي ڏسي ڊڄي ويو آهي، ته اها چڱي ڳالهه نه آهي. هن خيال جي ڪري خوف کان منهنجون ٽنگون ڏکڻ ٿي لڳيون. مون سوچيو ته هو شايد مون کي اندر اچڻ نه ڏي. يا ٻاهر نڪري سڏ ڪري، يا مارفا اگنيٽوينيا پهچي وڃي يا ڪا ٻي ڳالهه ٿي پوي. مون کي هاڻي ياد نه ٿو اچي، پر منهنجو رنگ هارجي ويو ۽ ڪيس منهن ڏيڻ لاءِ بيهي رهيس. مان پٽڪندي ڪيس چيو ته "ڇو، هوءَ ته هتي آهي، دريءَ جي هيٺان. اوهان الائجي ڇو ڪيس ڏسي نه ٿا سگهو؟ هن کي وٺي اَچ، وٺي اَچ!" مان ڪيس چيو ته، "هوءَ ڊڄي وئي آهي، هُو گوڙ کي ڏسي ڊڄي وئي آهي ۽ ٻوٽن جي جهنڊ ۾ لڪي پئي آهي. توهان پاڻ پڙهڻ واريءَ جاءِ ڪان وڃي ڪيس سڏ ڪريو." هو دريءَ ڏي ڊوڙيو ۽ ميڻ بتي دريءَ ۾ رکيائين. گروشينڪا کي سڏ ڪيائين گروشينڪا تون ڪٿي آهين؟ جيتوڻيڪ هن هيءُ سڏ ٿي ڪيا، پر هن نه ٿي چاهيو ته توڙي دريءَ ڪان ٻاهر ڏسي يا مون ڪان پري ڇُري وڃي. ڇاڪاڻ ته هو مصيبت ۾ هو. مان دريءَ وٽ ويس ۽ وڃي نوڙيس. اِجهو هوءَ هتي آهي. ۽ انهن ٻوٽن ۾ هوءَ توتي ڪلي رهي آهي. ڇا تون اُن کي نه ٿو ڏسين؟ ڪيس اوچتو اعتبار آيو. هو سچو ڏڏي ويو. هو ٻُري طرح اُن لاءِ چريو بڻجي ويو هو. هو دريءَ ڏانهن ڊوڙيو. مان ڪاغذ جي مٿان رکڻ وارو لوهه جو تورو، سٺ ڏيئي ميز تان ڪڍي ورتو. "توکي ياد هوندو، اُن جي تور ٿي پائونڊ ٿيندي. مان ان کي اُڇلائي سندس مغز جي مٿان ڏڪ هنيو. هن ڪا ٻه رڙ نه ڪئي. هو فقط اوچتو ڪري پيو. مان ڪيس ٻيهر ۽ ٽيهر ڏڪ

هنيا. ٽئين دفعي مان سمجهيو تہ سندس مغز کي پيچي وڏو اَٿم. هو پنيءَ پر ڦريو. سندس منهن مٿي هو ۽ سڄو رت سان ڍڪجي ويو. مان چوڌاري ڏٺو. مون تي رت جو ڦڙو بہ نہ هو. مان ڪاغذن واري توري کي صاف ڪيو ۽ ان کي پنهنجي جاءِ تي رکيم. حضرت بيبي مريم جي مجسمي ڏي ويس. لفافي مان رقم ڪڍي ورتم. لفافو زمين تي اُڇلايم ۽ گلابي ڏاڳو بہ اُن جي پرسان ڦٽي ڪيم. مان ڏکندي باغ ڏي هليو ويس. سڌو صوف جي وڻ ڏي، جنهن ۾ هڪ پور آهي جنهن جي توکي خبر آهي. مان اُن کي گهٽو اڳي تاڙي ورتو هو. مان اُن ۾ هڪ پراڻي ڪپڙي جو ٽڪرو ۽ ڪاغذ رکي ڇڏيو هو. مان سيئي نوٽ اُن ڪپڙي ۾ ويڙهيا ۽ اُن اُونهي پور ۾ اُن ڳنڍ کي اُڇلائي ڇڏيم. اُتي بہ هفتا ڪن اُها رقم پئي هئي. جڏهن مان اسپتال کان ٻاهر آيس تہ اُنهن کي اچي ڪنيم. مان اُن وقت پنهنجي بستري ڏي هليو ويس ۽ سمهي پيس. مان اُن وقت خيال ڪيو، تہ جيڪڏهن گريگري مري ويو تہ ڏاڍي خراب ڳالهہ ٿيندي، پر جيڪڏهن هو بچي ويو تہ پوءِ هُو، شاهدي ڏيندو، تہ دمتري فيودورپاولووچ آيو هو ۽ هن ئي ڪيس قتل ڪيو هوندو ۽ رقم کڻي ويو هوندو. ان کان پوءِ مان ڪنجهڻ لڳس، جنهن مان منهنجي بي صبري ۽ پريشاني ظاهر هئي. هن ڪنجهڻ کان منهنجو مقصد هو تہ مارفا اگيونينيا کي جيتري قدر ٿي سگهي، ننڊ مان سجاڳ ڪريان. آخر هوءَ جاڳي پئي ۽ مون ڏانهن ڊوڙي آئي، پر جڏهن هن ڏٺو تہ گريگري موجود نہ آهي تہ هوءَ ٻاهر ڊڪندي وئي ۽ باغ ۾ ان جي رڙ کي ٻڌائين. ان کان پوءِ، ٻيو سڀ ڪجهہ ٿيندو رهيو ۽ مون کي اطمينان ملي ويو."

هو خاموش ٿي ويو. ايون هن وقت ۾، مڪمل خاموشيءَ سان ڌيان ڏيئي ٻڌندو رهيو. نہ هو چُريو پُريو ٿي، نہ هن مان اڪيون ڪڍيائين ٿي. سميرڊياڪوف جڏهن پنهنجي ڪهاڻي بيان ڪئي ٿي، تہ وقت بوقت هو ايون کي نهاريندو ٿي رهيو، پر گهڻو وقت، سندس اڪيون جهڪيون ٿي رهيون، جڏهن هن پنهنجي ڪهاڻي پوري ڪئي تہ هو فطرتاً جوش ۾ اچي ويو ۽ تڪڙو تڪڙو ساهہ کڻڻ لڳو. سندس نرڙ تپي ويو هو. پر هيءُ ٻڌائڻ مشڪل آهي، تہ هيءُ پڳهر ندامت جو هو يا طبعي.

ايون گهڙي کن فڪر ۾ پئجي ويو ۽ پوءِ چيائينس تہ "ترس، هيءَ حقيقت ڪيئن آهي؟ جيئن تہ هن دروازو، تنهنجي لاءِ کوليو هو، تہ گريگري ڪيئن ٿو چوي تہ توکان اڳ ۾ هن دروازو کليل ڏٺو هو؟"

هيءَ ڳالهہ ظاهر هئي تہ ايون ساڻس دوستاڻي نموني ٿي ڳالهايو ۽ سندس لهجو ئي ٻيو هو، هو اڳي وانگر ڪاوڙ ۾ نہ ٿي ڏٺو، ايتري قدر، جو اُن وقت جيڪڏهن اندر ليئو پائي ڏسي هاڻہ تہ هو پڪ سان هن نتيجي تي پهچي ها تہ هو صلح ۽ صفائي سان هڪبئي سان گفتگو ڪري رهيا آهن، جا ڪا معمولي ڳالهہ آهي. پر مضمون دلچسپ آهي.

"دروازي جي باري ۾ تہ گريگري اُن کي ڪليل ڏنو هو، اِهو عجيب خيال آهي."
سميرڊياڪوف مشڪندي ڪيس چيو، هُو انسان ئي نہ آهي. مان توکي پڪ سان تو چوان تہ هو ننڍو خچر آهي، هن ڏٺو ئي نہ هو، پر عجب تو تئي تہ هن اُن کي ڏٺو هو ۽ منجهس ڪو بہ لوڏو ڪونہ آهي. اِها اسان جي خوشنصيبي آهي. جو وٽس اِهو خيال اچي ويو آهي. ڇاڪاڻ تہ اِهڙي حالت ۾ هو دمتري فيودورپاولووچ کي سزا ڏيڻ ڪان سواءِ نہ رهندا.

"ڏيان ڏيئي ٻُڌ..... ايون ڪيس چيو. هن اِهڙي ريت گفتگو کي شروع ڪيو جو معلوم پئي ٿيو، تہ هو وري منجهي ويو آهي، ۽ ڪوشش تو ڪري تہ ڪنهن ڳالهہ کي سمجهي ڏيان ڏيئي ٻڌي. مون وٽ ڪيترائي سوال آهن، جن کي توکان پڇڻ گهران ٿو، پر مون کان اُهي وسري ٿا وڃن..... مان انهن کي وساري تو ويهان ۽ هو وري هڪٻئي ۾ گڏجي ٿا وڃن. پر گهٽ ۾ گهٽ مون کي هيءُ ٻڌاءِ تہ تو لفافي کي ڇو کوليو ۽ زمين تي ڦٽو ڪيو؟ تون لفافو پاڻ سان ڇو نہ ٿي کڻي وئين؟..... جڏهن تو مون کي اها ڳالهہ ٿي ٻڌائي، تڏهن مان خيال ٿي ڪيو، تہ تو صحيح حقيقت ٻڌائي آهي..... پر ڇو، مان اُن کي سمجهي نہ تو سگهان؟" مان ڪنهن ڇڳي ڪارڻ لاءِ ايئن ڪيو هو. ڇاڪاڻ تہ جيڪڏهن ڪو ماڻهو، جنهن کي هيءَ سڄي خبر هجي ها، جيئن مان، جنهن سيني نوٽن کي اڳ ۾ ڏٺو هجي ۽ پاڻ ئي لفافي ۾ وڌو هجي، جنهن، اُن کي مهر ٿيندي ۽ اُن تي ائڊريس کي لکندي ڏٺو هجي، اِهڙو ماڻهو جيڪڏهن خون ڪري ٿو، تہ اِهڙي ماڻهوءَ لاءِ ڪهڙي ضرورت هئي، تہ هو پوءِ لفافي کي ڦاڙي ها، سو بہ اُن نااُميديءَ جهڙي تڪڙ ۾، ۽ اِهو ڄاڻندي بہ تہ نوٽ اُن لفافي ۾ ضرور هوندا. نہ جيڪڏهن ڪو مون جهڙو ڦورو هجي ها، تہ هو سنئون سڌو لفافي کي ڪيسي ۾ رکي، جيتري قدر ٿي سگهي ها، تڪڙو تڪڙو هليو وڃي ها. پر دمتري فيودورپاولووچ جو معاملو ئي ٻيو هو، ڪيس ٻڌل ڳالهين تي لفافي جي خبر هئي. هن اڳ ۾ ان کي ڏٺو ئي ڪونہ هو. جيڪڏهن هيءُ اُن کي ملي وڃي ها، مثال طور وهاڻي جي هيٺان تہ هو اُن کي ڦاڙي ها، ۽ اهو خيال ئي نہ ڪري ها تہ ايئن ڪندي متس ثابتي ٿي جڙي. ڇاڪاڻ تہ هُو عادي چور نہ هو ۽ نہ وري اڳ ۾ ڪا چوري بہ ڪئي هئائين. هو ڄمندي سکر ماڻهو آهي. پر جيڪڏهن هو چوريءَ لاءِ تيار ٿئي ها، تہ رواج موجب چوري نہ هجي ها. ڇاڪاڻ تہ هو جو ڪجهہ ڪٽي ٿي ويو، سو سندس ئي هو، هن سڄي شهر کي اڳ ۾ ئي پنهنجو مقصد ٻڌائي ڇڏيو هو، ۽ هُن وڏي واڪي ماڻهن کي منٽ ٿي ڪئي تہ هو ويندو ۽ پنهنجي ملڪيت فيودور پاولووچ کان وٺندو. منهنجي جڏهن آڏي پڇا پئي ٿي، تہ مان پراسيڪيوٽر (جاچ ڪندڙ عملدار) جي منهن ۾ پاڻي پرجي آيو.

پر ايئن ٿي سگهيو پئي ته اهي سيئي ڳالهيون اُن موقعي تي تو سوچيون هيون؟ پنهنجي عجب تي قبضو ڪندي، ايون ڪيس للڪاريو. هن سميرڊياڪوف کي وري خوف مان ڏٺو.

اسان جي مٿان خدا رحم فرمائي! ڇا اُن نااُميديءَ جهڙي تڪڙ ۾ ڪو ايئن سوچي به سگهي ٿو؟ هيءُ سڀ ڪجهه اڳ ۾ ئي سوچيو ويو هو.

"نيڪ آهي، نيڪ آهي... اهو شيطان هو، جنهن تنهنجي مدد ڪئي آهي!" ايون وري رڙ ڪري چيو، "نه، تون بيوقوف نه آهين، مون جيئن خيال ٿي ڪيو، تون اُن ڪان وڌيڪ سياڻو آهين....."

هو پريشانيءَ مان اُٿي بيٺو، سندس ارادو هو ته ڪمري جي آرپار گهمي، هو خطرناڪ غم ۾ مبتلا هو، پر ميز سندس رستي کي روڪي ڇڏيو هو، ميز ۽ پٽ جي وچ ۾ مشڪل سان رستو هو، جنهن کان هو گذري سگهي. هو جنهن جاءِ تي بيٺو، اُتي فقط چوڌاري ڦري ٿي سگهيو ۽ ويهي رهيو. شايد چُرڻ پُرڻ جي مشڪل وري ڪيس جوش ۾ آڻي وڌو. هن اوچتو رڙ ڪئي، جا اڳي جهڙي ڪاوڙ واري هئي.

"بدنصيب ۽ ويرن سان ڀريل انسان ڏيان ڏيئي ٻڌ! تون اهو سمجهي نه ٿو سگهين، ته مان توکي فقط انهيءَ لاءِ قتل نه ڪيو آهي، ڇاڪاڻ ته مان توکي سياڻي ڪيس ۾ پيش ٿيڻ لاءِ جيئرو رکان ته جيئن اُتي جواب ڏئي سگهين. خدا ڏسي ٿو." ايون پنهنجي هٿ کي مٿي کنيو. "شايد مان پڻ گنهگار هوندس. شايد سچ پچ، منهنجي اندر ۾ پنهنجي پيءُ جي موت لاءِ منهنجي خواهش هجي، پر مان قسم کڻي ٿو چوان ته ايترو ڏوهي نه هيس، جيئن تون سمجهين ٿو. ان لاءِ مان توکي ڪو به ڏوهه نه ڏيندس. نه، نه مان هن تي ڪو به زور نه ڏيندس. پر اُن جي پرواهه نه آهي، مان سياڻي ڪيس ۾ پنهنجي خلاف پنهنجو بيان ڏيندس. مان اُن جو پورو ارادو رکان ٿو. مان سڀ ڪجهه ٻڌائي ڇڏيندس. پر آسان ٻنهي کي گڏجي پيش ٿيڻ گهرجي. ڪيس ۾ جو ڪجهه به توکي خلاف چوٽو هجي، چئي ڏج، مان اُن کي منهن ڏيندس. مان توکان ڪو نه ٿو ڊڄان. مان پاڻ هرهڪ ڳالهه کي قبول ڪندس! پر توکي به قبوليت ڏيڻ گهرجي، ضرور ضرور اسان ٻنهي کي گڏجي وڃڻ گهرجي، پوءِ ڪجهه به ٿئي."

ايون هيءُ لفظ نهايت: گنڀيرائي ۽ محڪم فيصلي سان چيا. سندس تلي وارين اکين مان به ايئن پئي معلوم ٿيو ته ايئن ئي ٿيندو.

تون بيمار آهين، مان ڏسان ٿو ته تون بلڪل بيمار آهين. تنهنجون اکيون هيڊيون ٿي ويون آهن. سميرڊياڪوف بنا ڪنهن مذاق جي تشريح ڪندي چيو. سندس چهري مان همدردي صاف ٿي نظر آئي. اسان گڏجي هلنداسون، ايون وري دهرايو، "جيڪڏهن تون نه ٿو هلين ته پرواهه نه آهي، مان اڪيلو ويندس."

سميرڊياڪوف ڏم ورتو، ڇڻ تہ هو سوچي رهيو هو.

اهڙيءَ ريت ڪجهہ بہ تي نہ سگهندو، تون ڪونہ ويندين." آخر ۾ هو زور ڏيندي، اُن پڇاڻيءَ تي آيو.

"تون مون کي سمجهي نہ تو سگهين." ايون ڪيس ملامت ڪندي چيو.

تو جيڪڏهن اِها سڄي قبوليت ڏني، تہ بيحد شرمندو ٿيندين. اُن کان وڌيڪ، هن مان ڪو بہ فائدو نہ ٿيندو، ڇاڪاڻ تہ مان سنئون سڌو ڇوندس تہ تو سان اِهڙي ڪا بہ ڳالهہ نہ ڪئي آهي ۽ تون بيمار آهين (تون ڏسڻ ۾ بہ ايئن تو اَچين) يا تہ توکي پنهنجي پاءُ جي لاءِ ايڏو ڏک آهي، تہ تون اُن کي بچائڻ لاءِ پنهنجي قرباني ڏيئي رهيو آهين ۽ سيئي ڳالهيون تو منهنجي خلاف جڙتو ناهيون آهن، ڇاڪاڻ تہ تو هميشہ مون کي مک کان بہ ڪمزور پئي سمجهيو آهي، پوءِ توتي ڪير اعتبار ڪندو؟ تو وٽ هڪ بہ ثابتي ڪهڙي آهي؟" پڻ تو مون کي اعتبار ڏيڻ لاءِ، هاڻي نوٽ ڏيکاريا هئا.

سميرڊياڪوف، اُن ڪتاب کي کنيو، جنهن ۾ نوٽ پيا هئا ۽ اُن کي ٻي طرف رکيائين. تون اِهي پيسا پاڻ سان ڪٿي وڃ. "سميرڊياڪوف ٿڌو ساهہ ڪڍندي چيو". بيشڪ مان انهن کي ڪٿي ويندس، پر تون مون کي اُهي ڇو ڏئي رهيو آهين، جڏهن تہ تو خون انهيءَ رقم جي لالچ ۾ ڪيو آهي؟

"ايون سخت اَچرج مان ڪيس ڏنو"، "مون کي اِها نہ ڪپي". سميرڊياڪوف ڏکنڌڙ آواز ۾ صاف طرح چيو جنهن ۾ انڪار جو زور هو. مون کي خيال هو تہ مان هن رقم سان ماسڪو يا ڪنهن ٻاهرين ملڪ ۾ پنهنجي نئين حياتي جو آغاز ڪندس. مان اُن جو خواب لهي تي سگهيس، خاص طرح ڇاڪاڻ تہ سيئي ڳالهيون قانون جي حد اَندر هيون. اِهو سڀ صحيح هو، جو تو مون کي سيکاريو هو، ڇو تہ تو مون سان اُن باري ۾ گهٽو ڪجهہ ڳالهايو هو. نہ اخلاق کي اهميت آهي نہ وري ان جي ڪا ضرورت آهي. تون هن ۾ صحيح هئين. مان بہ اُنهيءَ نتيجي تي پهتو آهيان.

"تون اِنهيءَ فيصلي تي پاڻ آيو آهين؟" ايون مشڪندي، مطمئن آواز ۾ ڪانئس پڇيو.

۽ هاڻي تون خدا ۾ يقين تو رکين، جو تون مون کي رقم موٽائي تو ڏئين؟

"نہ، نہ، ايئن نہ آهي." هن آهستي ڀڻڪندي چيو.

تڏهن موٽائي ڇو ڏئي رهيو آهين؟

"هن کي ڇڏ، اِهو ڪافي آهي." سميرڊياڪوف وري پنهنجي هٿ کي لوڏيو، "تون هميشہ پاڻ ئي ڇوندو هئين تہ سڀ ڪا شيءِ قانون موجب آهي، سو هاڻي تون ايترو پريشان ڇو آهين؟ تون پنهنجي خلاف بہ شاهدي ڏيڻ لاءِ تيار آهين..... ۽ اُن مان ڪجهہ بہ نہ ٿيندو، تون پنهنجو بيان ڏيڻ لاءِ ڪونہ ويندين؟"

سميرڊياڪوف معاملي کي طئي ڪندي چيو.

"تون ڏسندين!" ايون ڪيس چيو.

"هيءُ ٿي ئي نہ ٿو سگهي!" تون بيحد سياڻو آهين. تون پيسي جو شوقين آهين. مون کي اُن جي خبر آهي. تون چاهيندو آهين تہ توکي عزت ملي. ڇاڪاڻ تہ تون بيحد مغرور آهين، تون زناني ادائن جو حد ڪان گهڻو خواهان رهندو آهين، تون سڀ ڪان وڌيڪ هيءُ پسند ڪندو آهين، تہ تنهنجي زندگي آرام سان گذري ۽ ڪنهن ٻي تي تنهنجو اِسرو نہ هجي - اِها ئي ڳالهہ آهي، جنهن جي تون خبرداري ڪندو آهين. تون ڪڏهن بہ اِهڙي تڪليف پنهنجي مٿان، آڻي پنهنجي زندگيءَ کي هميشہ لاءِ خراب نہ ڪندين. تون فيودور پاولووچ وانگر آهين، سندس سيني ٻارن مان. فقط تنهنجي ئي، اُن سان مشابهت تي سگهي ٿي. تو وٽ بہ اُهو ئي روح آهي، جو اُن وٽ هو."

"تون بيوقوف نہ آهين." ايون ڪيس چيو، مٿس وڏو اثر پيل ٿي ڏٺو ۽ خون سندس چهري ۾ ڊوڙي ويو. تون هاڻي سنجيده آهين، هن سميرڊياڪوف ڏي اوچتو عجيب ڪشمڪش سان نهاريندي چيو.

"اِهو ئي تہ تنهنجو غرور هو، جو تو مون کي مغرور ٿي سمجهيو، رقم ڪٿي وڃ."

ايون، نوٽن جي ٿنهي ٿهين کي کنيو ۽ اُنهن کي ڪنهن بہ شيءِ ۾ ويڙهڻ ڪان اڳ ڪيسي ۾ وڌو ۽ چيائينس تہ: "مان هيءُ سياڻي ڪورٽ ۾ ڏيکاريندس."

"ڪو بہ توتي اعتبار نہ ڪندو، ڇاڪاڻ تہ تو وٽ اڪيچار دولت آهي. تو فقط پنهنجي ٽجوڙيءَ مان هُن کي ڪڍي، ڪورٽ ۾ آندو آهي."

ايون پنهنجي جاءِ تان اُٿيو.

"مان وري بہ توسان هيءَ ڳالهہ دهرايان ٿو، تہ مان توکي قتل نہ ڪيو آهي، اُن جو سبب هيءُ آهي، تہ سياڻي تنهنجي ڪورٽ ۾ ضرورت پوندي، هيءَ ڳالهہ ياد رک ۽ اُن کي نہ وسار." "نيڪ آهي، هاڻي ئي مون کي ماري ڇڏ." سميرڊياڪوف اوچتو عجيب نگاهن سان ايون کي ڏسندي چيو."توکي، ان جي بہ همت نہ ٿيندي. هن چڙ ڏيارينڊڙ مشڪڻ سان ڪيس چيو، توکي ڪنهن بہ شيءِ جي ڪرڻ جي همت نہ ٿيندي. تون جو نهايت همت وارو هئين؟"

"سياڻي ڏسبو" ايون رڙ ڪري چيو ۽ اڳتي وڌڻ لاءِ چُريو.

"گهڙي ترس..... مون کي اِهي نوٽ ڏيکار!"

ايون نوٽن کي ڪڍيو ۽ ڪيس اُهي ڏيکاريائين. سميرڊياڪوف ڏهن سيڪنڊن لاءِ انهن کي ڏٺو.

هٿ کي لوڏيندي، هن ڪيس چيو هاڻي تون وڃي سگهين ٿو، هن وري ڪيس سڏ ڪيو، "ايون فيودورپاولووچ! توکي ڇا کپي؟" ايون ترسڻ کان سواءِ پوئتي مڙيو.

"خدا حافظ!"

سياڻي تائين، ايون زور سان چيو ۽ جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪري ويو.

برف جو طوفان اَجا لڳي رهيو هو. هو پهريائين ٿورا قدم نهايت همت سان اڳتي وڌيو، پر اوچتو ڏکڻ لڳو. هو غير محدود پختگيءَ سان آشنا ٿي چڪو هو. هُو اُن تذبذب حالت کي ختم ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويو، جا گهڻي وقت کان ڪيس عذاب ڏئي رهي هئي. هن پنهنجو فيصلو ڪري ورتو هو، ۽ اهڙي اُن ۾ ڪا بہ تبديلي اَچڻ واري نہ هئي. هو پنهنجي نجات تي خيال ڪندو رهيو. ايتري ۾ هو ڪنهن شيءِ جي مٿان وڃي ڪريو، هو ٿورو ترسيو. هن پنهنجي پير لڳڻ سان محسوس ڪيو تہ جنهن ڪڙمي کي هن ڏک هڻي هيٺ ڪيرايو هو. سو اَجا بيهوش ۽ بنا ڪنهن چرپر جي پيو هو. برف سندس سڄي منهن کي ڍڪي ڇڏيو هو، ايون ڪيس مٿي کنيو ۽ پنهنجي پاڪر ۾ ورتو. رستي جي سڄي پاسي ۾ هڪ گهر ۾ روشني ڏسي، هو اوڏانهن ويو ۽ اُن کي کڙڪايائين. گهر جي مالڪ کي چيائين تہ هو اُن ماڻهو کي پوليس جي ٿاڻي تائين کڻائڻ ۾ مدد ڪري، جنهن لاءِ هو ڪيس ٿي روبل ڏيندو. هو ماڻهو تيار ٿي ويو ۽ ٻاهر آيو، مان اهو تفصيل سان بيان نہ ڪندس، تہ ايون ڪيئن پنهنجي مقصد ۾ ڪامياب ٿيو ۽ اُن ڪڙميءَ کي پوليس ٿاڻي تي پهچايائين ۽ ڊاڪٽر جو انتظام ڪيائين تہ اُن کي هڪدم اچي ڏسي. اُن لاءِ هن پنهنجي ڪشاده دستي کي بهتر ريت ڏيکاريو. پر مان فقط اِهو ٻڌائيندس تہ اِن سڄي ڪم ۾ ڪيس ڪلاڪ لڳي ويو ۽ ڪيس تسلي اچي وئي، سندس دل مسلسل طرح پٽڪندي ۽ ڪم ڪندي رهي.

"جيڪڏهن مان پنهنجو فيصلو سياڻي لاءِ پختگي سان نہ ڪريان ها، هن تسليءَ سان سوچيو، تہ مان جيڪر سڄو ڪلاڪ هي ڪڙميءَ جي سنڀال ۾ صرف نہ ڪريان ها، تہ پوءِ شايد سندس حالت جي ڪا بہ پرواهہ نہ ڪريان ها، مان مڪمل طور پاڻ تي ضابطي قائم رکڻ لائق بڻجي ويو آهيان." هن ساڳي وقت وڏي تسليءَ سان خيال ڪيو، تہ هنن کي ڏسو، جي منهنجي لاءِ چون ٿا تہ مان ديوانو بڻجي ويو آهيان.

جيئن ئي هو پنهنجي گهر ۾ آيو تہ ڪجهہ وقت لاءِ ترسيو. پاڻ کان پڇڻ لڳو، چڱو ايئن نہ ٿيندو تہ هڪدم پوليس جي جاچ ڪندڙ عملدار وٽ وڃي، اُن کي سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏي. هن هيءُ فيصلو گهر کي پٺ ڏيندي ئي ڪري ورتو، سياڻي سيئي ڳالهيون گڏجي ٿينديون، هو پاڻ سان پٽڪيو، هيءَ عجب جي ڳالهہ هئي، جو سندس سڄي خوشي ۽ تسلي، هڪ وقفي ۾ ڪانئس گذري وئي.

جڏهن هو پنهنجي ڪمري ۾ داخل ٿيو، تہ هن دل تي برف جهڙي شيءِ کي محسوس ڪيو. اُها يادگيري وانگر هئي يا اَجا بہ ڪنهن يادنامي وانگر جا ڏک ڏيندڙ

۽ بغاوت جهڙي هئي. جا سندس ڪمري تي قبضو ڪري چڪي هئي ۽ اڳ بہ موجود هئي. هو ٽڪجي صوفي تي ڪري پيو. پوڙهي وٽس سهاور ڪٿي آئي. چاءِ ناهيائين پر اُن کي چڪيائين بہ نہ. هو صوفي تي ويٺو ۽ پاڻ کي منجهيل سمجهڻ لڳو. هن محسوس ڪيو، اُها يادگيري وانگر هئي يا اَجا بہ ڪنهن کي خبر نہ هئي تہ هو بيمار آهي ۽ بيوس. هو ننڊ ڪرڻ لاءِ سمهيو، پر بي آرامي ۾ اُٿيو ۽ ڪمري ۾ آرپار گهمڻ لڳو تہ جيئن سندس پريشاني ختم ٿئي. اُن وقت هو سمجهڻ لڳو تہ هو بدحواسيءَ ۾ مبتلا آهي. جا بيماري تہ نہ هئي. جيئن هن سمجهيو ٿي. هن وري ويهڻ سان چوڌاري نهاريو، ڇڻ تہ ڪنهن شيءِ کي ڳولهي رهيو آهي. اِهڙي حالت مٿس ڪئي پيرا آئي. آخر سندس اکيون هڪ مرڪز تي بيهجي ويون.

ايون مشڪيو پر سندس صورت، ڪاوڙ کان سرخ ٿي وئي. هو ڪيتري وقت تائين اُن جاءِ تي پيو رهيو ۽ آخر پنهنجي مٿي کي هٿن ۾ ورتائين ۽ تند نگاهہ سان، جيتوڻيڪ اُن مرڪز ڏي نهاري رهيو هو، جتي صوفو رکيل هو. پر وري مُنهن ڦيرائي پٽ ڏي ڪيائين. معلوم پئي ٿيو تہ اُتي ڪا اِهڙي شيءِ آهي، جا ڪيس بي آرام بڻائي ڇڏ ٿي ڏياري.

باب نائون

شيطان: ايوَن جو رات وارو خواب

"مان ڊاڪٽر تہ نہ آهيان، پر اُن هوندي بہ مان محسوس ٿو ڪريان تہ اُها گهڙي اَچي وئي آهي، تہ مان ايون جي بيماري جي نموني بابت پڙهندڙ کي اَٽل حقيقت ٻڌايان، واقعن جي ذڪر کان اڳ ۾ گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڳالهہ ٻڌائڻ گهران ٿو. مٿس اُن گهڙي ۽ اُن شام جو مغز جي بيماري (مغز جو بخار) جو حملو پئي ٿيو. جيتوڻيڪ سندس صحت تي گهڻي وقت کان اَثر ٿي پيو ۽ هن، اُن تپ لاءِ غير معمولي برداشت جي قوت جو مظاهرو ٿي ڪيو، جو آخر ۾ مٿس قابض ٿي ويو. جيتوڻيڪ مون کي طب جي ڪابہ ڄاڻ نہ آهي، پر مان هيءُ خطرو ڪٽي، جوکي واري حقيقت پيش ڪريان ٿو، تہ هيءُ سچ پچ پنهنجي قوت ارادي جي خطرناڪ ڪوشش سان اُن حملي کي ٿوري وقت لاءِ ترسائيندو ٿي رهيو. فقط اِنهيءَ اُميد سان، هو مڪمل طرح اُن تي قبضو حاصل ڪري وٺندو. ڪيس خبر هئي تہ هو ناخوش آهي، پر هن اُن خطرناڪ وقت ۾ بيمار هئڻ واري خيال کي نفرت سان ڏٺو. اُن وقت، جو سندس زندگيءَ جي مصيبتن جو دور هو، ۽ هن چاهيو ٿي تہ سندس سيئي هواس سندس قبضي ۾ هجن. ايئن ڪٽي چئجي تہ هن نهايت همت ۽ پختگيءَ سان ڄڻ چيو ٿي تہ پاڻ کي پاڻ سان ئي تورڻ گهرجي."

ان هوندي بہ هن نئين ڊاڪٽر سان مشورو ڪيو هو. جو ڪيٽرينا ايونونا پنهنجي والهانہ غرض لاءِ ماسڪو کان گهرايو هو، جنهن جو مٿي مان ذڪر ڪري آيو آهيان. ڊاڪٽر اُن کي ٻڌڻ ۽ جاچڻ کان پوءِ، هن نتيجي تي آيو هو تہ هو سچ پچ دماغ جي بدانتظاميءَ جو بيمار آهي. ايون وٽس جا بہ حقيقت ٻڌائي هئي، اُن کان هو ڪنهن بہ عجب ۾ نہ آيو هو، تنهن حالت ۾ تصور جو فريب پورو نظر ٿو اچي، ڊاڪٽر پنهنجي راءِ ڏني، جيتوڻيڪ چڱو ٿيندو تہ اُن کي جاچي ڏسجي..... توکي هن لاءِ فوري قدم کڻڻ گهرجي. اُن ۾ هڪ گهڙيءَ جي بہ دير نہ پوڻ گهرجي. ٻي صورت ۾ تولاءِ حالتون خراب ٿي پونديون. پر ايون سندس واضح صلاح جي پنيرائي نہ ڪئي ۽ هن پاڻ کي آرام ڏيڻ لاءِ بستري تي نہ آندو. "مان هيڏي هوڏي گهمان ٿو، جنهن مان سمجهان ٿو تہ مان ڪافي طاقتور آهيان. جڏهن مان ڪريس تہ اُها ٻي شيءِ ٿيندي. اُن وقت جنهن کي وٺندو، منهنجي تيمارداري ڪندو." هُن اُن مضمون کي موقوف ڪندي پنهنجو فيصلو ڏنو.

هو پنهنجي پريشانيءَ کان پوري ريت پاڻ خبردار ويٺو هو. جيئن مان اڳ ۾ چيو آهي. هو ڪنهن شيءِ کي صوفي تي، جو پت جي پرسان رکيو هو، چتائي نهاري

رهيو هو، ڪيس نظر آيو تہ ڪو ماڻهو اُتي ويٺو آهي. خدا بهتر ٿو ڄاڻي تہ هو اَندر ڪيئن گهڙي آيو هو. جڏهن تہ هُو اُن وقت هيو ئي ڪونہ، جڏهن ايون، سميرڊياڪوف سان ملي، موٽي آيو هو. هيءُ ماڻهو، جيڪڏهن صحيح ريت ٻڌايو وڃي تہ خاص نموني جو روسي سڪر ماڻهو ٿي ڏٺو. هو نوجوان تہ نہ ٿي ڏٺو، پر فرينچ چوٽيءَ موجب، وٽس رت ۽ پت هئي. سندس ڊگهاڻ، گهاٽا ۽ ڪارا وار هئا ۽ نوڪدار پوري ڏاڙهي. ڪيس خاڪي رنگ جو جئڪيٽ پهريل هو، جو ڪنهن چڱي درزيءَ جو سبيل ٿي ڏٺو، جيتوڻيڪ اُن جو رواج ٽن سالن کان گهٽجي ويو هو، جو ڪنهن خوش پوش ۽ تيز طبع ماڻهن، ٻن سالن کان اُن کي نظرانداز ڪري ڇڏيو هو، سندس قميص ۽ ڳچيءَ ۾ پيل رومال، جو سندس ڳچيءَ ۾ نيڪٽاءِ وانگر ٿي ڏٺو، اهڙا هئا، جي فيشن وارا ماڻهو پهريندا آهن، پر ويجهو وڃڻ سان خبر ٿي پئي تہ قميص صاف نہ هئي ۽ سندس ڳچيءَ مان تندون نڪري آيون هيون. ملاقاتي جو پجامون چيڪ جو هو، ۽ عمدو سبيل هو، جنهن جو رنگ هلڪو ۽ موجوده فيشن جي نسبت نهايت تنگ هو. سندس نرم ۽ نازڪ ۽ اڇي هيٽ (ٽوپي) موسم جي خلاف ٿي ڏٺي.

مختصر طرح تہ سندس هرڪو ڏيک ويک سڌي طرح سڪر ماڻهوءَ جهڙو هو، ايئن معلوم پئي ٿيو، تہ هو بيڪار زميندارن جي درجي مان آهي، جيڪي غلامي جي دور جي پيداوار ٿين ٿا. هيءُ غلطيءَ کان سواءِ چئي سگهجي ٿو تہ هو ڪنهن چڱي وضعدار سماج ۾ ٿي رهيو. جنهن سان سندس گهاٽا تعلقات هئا، جن کي هو اجا تائين برقرار رکندو ٿي آيو. پر پنهنجي خوشنما جوانيءَ کان پوءِ آهستي آهستي غلامي جي منزل کان گذري چڪو هو. پنهنجي نيڪ دوستن، هڪ کان ٻي تائين پٽڪي رهيو هو ۽ سندن صحبت ۾ پنهنجي رهڻ خاطر وٽن پئي ٿي ڦريو. پر هو آخر تہ سڪر ماڻهو هو، اُن ڪري هر ڪو ماڻهو کيس ويهڻ لاءِ جاءِ ڏئي رهيو هو. هن قسم جي سازگار طبعيت وارو ماڻهو ۽ ٻين تي آڌار ڪرڻ وارا، يا تہ ڪا آڪاٽي ٻڌائيندا آهن يا جوا کيڏندا آهن. هو ٻين فرضن کان پنهنجي بيزاري ڏيکاريندا آهن. جڏهن ڪي مٿن عائد ڪيا ويندا آهن. هيءُ گهٽو ڪري تنهائي پسند يا تہ ڪنوارا هوندا آهن يا رنڊ. ڪڏهن ڪڏهن ڪين ٻار بہ هوندا آهن. جيڪڏهن ايئن هوندو آهي، تہ هو پنهنجي ٻارن کي دور رکندا آهن ۽ پڦيءَ يا ماسيءَ وٽ ڇڏيندا آهن. جن کي هيءُ سڪر ماڻهو ڪڏهن بہ چڱي سماج ۾ اِشاري سان بہ ظاهر نہ ڪندا آهن. ڇاڪاڻ تہ ڪين هن تعلق کان شرم ايندو آهي. آهستي آهستي هو پنهنجي ٻارن کي بہ وساري ويهندا آهن. جيتوڻيڪ هنن وقفن ۾ وٽن، سندن سالگرهہ ۽ ڪرسمس جا ڪارڊ بہ پهچندا آهن. ڪڏهن ڪڏهن ڪٿي ڪين جواب ڏيندا آهن.

اُميد جي خلاف ملاقاتيءَ جو چهرو، ڪنهن چڱيءَ طبعيت واري جو ته نظر نه ٿي آيو، جنهن مان سازگار ۽ موقعي شناس لڪيرون صاف نظر ٿي آيون. ڪيس گهڙي ته ڪانه هئي، پر ڪيس ڪاري ڏاڳي سان ڪچونءَ جي خول جهڙي عينڪ ضرور هئي. سندس سڄي هٿ جي وچين آڱر ۾ سون جي منڊي هئي، جنهن ۾ ڪو نقلي پٿر پيل هو.

ايون ڪاوڙ مان خاموش هو ۽ هن سان ڳالهائڻ لاءِ تيار نه هو. ملاقاتي بلڪل ڏورانهين رشتي وانگر خاموش وينو هو ۽ چئ ته پنهنجي ڪمري مان ميزبان وٽ چاءِ پيئڻ لاءِ آيو هو، هو ڏسي رهيو هو ته سندس ميزبان جَڪ ڪائي رهيو آهي ۽ بيزار آهي. پر هو ڪنهن به گفتگو کي خوش خلقيءَ سان ڪرڻ لاءِ تيار هو. فقط دير هئي ته ميزبان اُن کي شروع ڪري. اوچتو، سندس چهري مان عجيب خاموشيءَ جو اظهار ٿيڻ لڳو.

"مان چوان ٿو، هن ايون سان ڳالهائڻ شروع ڪيو، ته مون کي معاف ڪر مان توکي فقط هيءُ ياد ڏيارڻ گهران ٿو." هن ايون سان ڳالهائڻ شروع ڪيو، ته "مون کي معاف ڪر مان توکي فقط هيءُ ياد ڏيارڻ گهران ٿو ته تون سميرڊياڪوف ڏي انهيءَ لاءِ ويو هئين، ته ڪيٽرينا ايونونا جي باري ۾ پڇا ڪرين، پر تون ڪنهن به اِهڙي حقيقت پڇڻ کان سواءِ هليو آئين، شايد تو اُن کي وساري ڇڏيو هو....."

"هائو، ايون جواب ڏنو ۽ سندس چهرو بي آراميءَ کان اُداس بڻجي ويو. هائو، مون کان اِهو وسري ڇڪو هو..... پر اُن جي پرواهه نه آهي. خيال نه ڪر سپاٽي. هن پاڻ سان ڳالهائيندي چيو ۽ تون....." هن ملاقاتيءَ کي خطاب ڪندي چيو ته مان هن ڳالهه کي منٽ ۾ ياد ڪري ونان ها. ۽ اِها ئي ڳالهه ته هئي. جا مون کي هاڻي عذاب ڏيئي رهي هئي. تون چو ٿو، هن ۾ دخل اندازي ڪرين. مون کي هن وسهڻ لاءِ موقعو ٿو ڏئين ته چئ ته تون مون کي اُن جي يادگيري ڏياري رهيو آهين ۽ چئ ته مون کي اِها ڳالهه ياد ئي نه آهي.

تڏهن ته هن تي ويساهه نه آڻ. اُن سڪر ماڻهو، مشڪندي، دوستاڻي نموني چيو. تنهنجي ارادي جي خلاف ويساهه مان ڪهڙو فائدو؟ اُن کان سواءِ، ثابتين جي هوندي ويساهه مان ڪهڙو فائدو؟ خاص ڪري مادي ثابتيون. تامس انهيءَ لاءِ ويساهه نه ڪيو هو، ته هن حضرت مسيح کي اُتندي ڏنو هو، پر چاڪاڻ ته هن کي ويساهه آڻڻو هو، اُن ڪري ڏسڻ کان اڳ ۾ ئي هُن ايمان آندو هو. مثال لاءِ روحانيت وارن ڏي نهار..... مان اُنهن جو ارادتمند آهيان..... فقط اِهو اچرج لڳندو اٿم ته سندن تصور هوندو آهي، ته هو مذهب جي خدمت ڪري رهيا آهن. چاڪاڻ ته شيطان ڪين ٻي دنيا مان پنهنجا سڳَ ڏيڪاريندو رهندو آهي. جنهن کي هو چون ٿا ته مادي ثابتي. عقبيٰ ۽ مادي ثبوت وڏيڪ ٻيو ڇا ڪپي! جيڪڏهن اوهان هن ڳالهه تي ايندا ته شيطان

جو وجود آهي، تہ پوءِ اوهان کي خدا کي ثابت ڪرڻو پوندو ۽ مجڻو پوندو تہ خدا آهي؟ "مان با اُصول جماعت ۾ شامل ٿيڻ گهران ٿو. مان اُن ۾ مخالفت اختيار ڪندس. مان اُنهن کي چوندس تہ مان حقيقت پسند آهيان ۽ ماده پرست نہ آهيان. ها. ها."

ايون اوچتو پنهنجي جاءِ کان اُٿيو ۽ چيائينس، "ڌيان ڏيئي ٻڌ، مان هذيان ۾ مبتلا آهيان."

"بنا ڪنهن شڪ ۽ شبهي جي مان هذيان ۾ ورتل آهيان..... توکي جيئن وڻي، تيئن وينو ڳالهاءِ، مون لاءِ سڀ ڳالهہ برابر آهي، اڳي وانگر مون کي تون جوش ۾ آڻي نہ سگهندين، جيئن پوئين پيري تو ڪيو هو. پر مون کي ٿوري گهڻي ندامت ٿئي ٿي..... مان ڪمري ۾ گهمڻ ٿو گهران. مان توکي ڪنهن وقت ڪو نہ تو ڏسان ۽ نہ وري تنهنجو آواز ٿو ٻڌان. جيئن اڳئين پيري ٿيو هو. پر مان هميشہ ايئن محسوس ڪيو آهي، تہ تون ڪهڙي ريت ڏوکو ٿو ڏئين. ڇاڪاڻ تہ مان ئي آهيان جو ڳالهائي رهيو آهيان، نہ تون. فقط مون کي اها خبر نہ ٿي پوي، تہ پوئين دفعي ايئن تہ نہ هو تہ مان خواب ڏسي رهيو هوس، يا سچ پچ. مون توکي ڏٺو بہ هو. مان ٽوال کي تَر ڪندس ۽ مغز تي رکندس. پوءِ شايد تون هوا ۾ غائب ٿي ويندين."

ايون ڪنڊ ۾ ويو. ٽوال کي ڪنيائين ۽ جيئن چيو هئائين، تيئن ڪيائين. اُن آلي ٽوال کي مٿي تي رکي ڪمري ۾ هيڏانهن هوڏانهن گهمڻ لڳو.

مون کي بيحد خوشي ٿي ٿئي، تہ تون مون سان ويجهڙائي واري هلت وٺي رهيو آهين. ملاقاتي چيو، "بيوقوف!" ايون ڪليو. تون سمجهين ٿو تہ مان رسم ۽ رواج ۾ توسان شامل ٿيندس. مان هاڻي پوري سمجهہ ۾ آهيان، جيتوڻيڪ مون کي پيشانيءَ ۾ اڃا سور آهي..... مٿي جي چوٽيءَ ۾..... مهرباني ڪري فقط فلسفا نہ ڳالهاءِ، جيئن اڳئين پيري ڪيو هو ۽ جيڪڏهن تون ڳالهائڻ کان پاڻ کي روڪي نہ ٿو سگهين، تہ ڪا وندرائيندڙ ڳالهہ ٻڌاءِ، ڪا گپ بازي جي ڳالهہ ٻڌاءِ، توسان ايڏو تہ تعلق نہ اٿم، اُن ڪري توکي گپ بازي ئي ٻڌائڻ گهرجي. ڪهڙو نہ خواب آهي! پر مان توکان ڊڄان نہ ٿو. توتي قبضو ڪري وٺندس. مون کي چرين جي اسپتال ۾ ڪونہ وٺي ويندا.

"هيءَ نهايت وندرائيندڙ ڳالهہ آهي، تہ گهاٽو تعلق نہ آهي. هاڻي مان پنهنجي فطرتي صورت ۾ آهيان. ڇاڪاڻ تہ زمين تي منهنجا سادا لاڳاپا ئي هوندا نہ؟ جنهن طرح مان توڏي ڏيان ڏيئي رهيو آهيان، مون کي عجب ٿو لڳي تہ مون کي حقيقت سمجهي رهيو آهين. هيءُ تنهنجو فقط عجب نہ آهي، پر اڳئين پيري بہ تو ايئن ئي ڪيو هو."

ايون ڪاوڙ مان رڙ ڪري چيو، تہ "مان توکي هڪ گهڙيءَ لاءِ بہ حقيقت نہ ٿو سمجهان، تون سڄو ڪوڙ آهين ۽ منهنجي بيماري آهين ۽ هڪ وهمي صورت آهين.

مون کي فقط اِها خبر نہ ٿي پوي تہ توکي ڪيئن برباد ڪريان ۽ مان ڏسان ٿو تہ اُن ڪري، مون کي ڪجھ وقت پوءِ ٿو پوندو. تون فقط منھنجي نظر جو ڏوکو آھين. تو منھنجي صورت اختيار ڪئي آھي، پر منھنجو فقط ھڪ پاسو آھين..... منھنجي فڪر ۽ جذبات جو..... پر اُنھن مان بہ فقط منھنجي شرير ۽ بيوقوفي وارين حرڪتن سان واسطو ٿو رکين. ڪنھن بہ راءِ جي نقطہ نظر کان، تون منھنجي لاءِ دلچسپي جو سبب ھجين. پر ايترو مون کي وقت ھجي، جو مان تنھنجي لاءِ وڃائي سگھان....."

مون کي معاف ڪر، مون کي معاف ڪر، مان توکي شڪ شبھي کان ٻاھر ٿو آٿيان. ٿورو وقت ٿيو تو رستي جي فانوس جي ھيٺان، اَڄ شام جو اليوشا کي واڪو ڪري چيو ھو، تہ اُن وقت بہ منھنجو خيال ٿي ڪيو. ھيءُ سڀ ڪجھ تو اُن کان سکيو آھي. توکي ڪھڙي خبر تہ ھو مون سان ڪيئن ملندو آھي. اُن ڪري ھڪ مختصر گھڙيءَ لا، تو ائين چيو ٿي تہ منھنجو وجود آھي. ھو سکر ماڻھو زور سان ٽھڪ ڏيئي کلڻ لڳ و.

"ھائو، اُھا ڪمزوريءَ واري گھڙي ھئي..... پر مان تو ۾ ڪو بہ اعتبار نہ ٿو آٿيان. اڳئين پيري، مون کي اِھا بہ خبر نہ ھئي، تہ مان جاڳيس ٿي يا ننڊ ۾ ھوس. شايد مان اُن وقت خواب ڏسي رھيو ھوس. مان توکي سچ پچ ڪونہ ڏٺو ھو...."

"ٿورو وقت گذريو، تون اليوشا سان، ڇاجي لاءِ ڪاوڙيو ھئين؟ ھو نھايت عزيز آھي. مربي زوسيما جي مٿان، مان ھن سان خراب روش اختيار ڪئي ھئي."

"اليوشا جي بابت ڪجھ نہ ڳالھاءِ! توکي اِھڙي ھمت ڪيئن ٿي آھي؟ بيوقوف!" ايون وري کليو. تو مون کي چينيپو ۽ وري کلي رھيو آھين. اِھا چڱي نشاني نظر اَچي رَھي آھي. پر تون اڳين دفعي کان گھٽو مروت وارو نظر اچي رھيو آھين ۽ مان ڄاڻان ٿو، تہ ڇو ھيءَ تنھنجي عظيم راءِ جي پختگي آھي.

منھنجي فيصلي جي ڳالھہ نہ ڪر، ايون وحشياڻي طرح کيس چيو.

"مان سمجھان ٿو. مان سمجھان ٿو. تون شاندار ۽ دلڪش انسان آھين. تون پنھنجي پاءُ جو بچاءُ ڪرڻ گھرين ٿو ۽ اُن لاءِ پنھنجي قرباني ڏئين ٿو. ھيءُ بھادراڻو عمل آھي....."

تون پنھنجي زبان کي روڪ..... مان توکي لتون ھڻي ٻاھر ڪڍندس.

مون کي اُن لاءِ ڪو بہ ڏک نہ ٿيندو. ڇاڪاڻ تہ اِنھيءَ حالت ۾ منھنجو مطلب پورو ٿيندو. جيڪڏھن تون مون کي لتون ھڻي ٻاھر ڪڍندين تہ اِھا منھنجي وجود جي صداقت ٿيندي، ڇاڪاڻ تہ ماڻھو پوتن کي لتون نہ ھڻندا آھن. مذاق کي ڇڏي، جيڪڏھن مان چوان تہ ھن جي مون کي پرواھہ بہ نہ آھي. جيئن تون چاھين، مون کي چينپ. جيتوڻيڪ توکي مروت ڏيکارڻ گھرجي. بيوقوف ۽ خوشامندي! ڪھڙا نہ عجيب لفظ آھن. "توکي

چينپ ڪرڻ سان گويا مان پاڻ کي چينپ ڪريان ٿو." ايون وري ڪليو. "ٿون، مان آهيان، فقط چهري جو تفاوت آهي. تو هاڻي چيو ٿي، ته مان ڇا سوچي رهيو آهيان..... مان ان جي لائق ئي نه رهيو آهيان، ته ڪا نئين ڳالهه ڪريان!"

جيڪڏهن مان تو وانگر خيال ڪندو هجان، ته اِها منهنجي نيڪنامي هجي ها، ان سڪر ماڻهوءَ، نزاڪت ۽ شان سان چيو. تون فقط بدخيالن کي چونڊين ٿو، جيڪي سڀ بيوقوفيءَ واريون شيون آهن.

"تون بيوقوف ۽ نالائق آهين. تون حد کان گهڻو بيوقوف آهين. نه، مان توسان شريڪ ٿي نه ٿو سگهان." ايون ڏند ڪرٽيندي چيو، ته "مون کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟ مون کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟" منهنجا عزيز دوست، مون کي هڪ سڪر ماڻهو واري هلت اختيار ڪرڻ گهرجي، ته اِهڙيءَ ريت پنهنجي وجود کي مڃان. ملاقاتي پنهنجي عزت کي شدت سان گهٽ ڪندي. ساده دلي واري وقار سان چيو، جنهن مان سندس پري جو رشتو نمايان ٿي نظر آيو. مان هڪ غريب آهيان، پر..... مان سڀ ڪجهه ايمانداريءَ سان ته نه ڳالهائيندس، پر..... هيءُ موضوع جو اصول آهي، جو سماج ۾ عام طرح قبول ڪيو ويندو آهي، ته مان هڪ ڪيرايل فرشتو آهيان. مان يقيناً هي باور نه ڪرائيندس، ته مان ڪڏهن فرشتو به هوس. جيڪڏهن مان هيس ته اُن کي گهڻو عرصو گذريو ۽ جيڪڏهن اُن کي ڪو وساري ڇڏي، ته اُن ۾ ڪو نقصان به نه آهي. هاڻي مان فقط اُن شهرت جو انعام حاصل ڪرڻ لاءِ سڪر ماڻهوءَ جي حيثيت بڻجي ويو آهيان، جيئن مان زندگي گذاري سگهان ۽ منهنجي ڪوشش آهي، ته ماڻهوءَ جي حيثيت بڻجي ويو آهيان، جيئن مان زندگي گذاري سگهان ۽ منهنجي ڪوشش آهي ته ماڻهن ۾ مقبول بڻجان. مان انسان کي بنا ڪنهن بناوٽ جي پيار ڪريان ٿو ۽ منهنجي مٿان وڏي تهمت تراشي ڪئي وئي آهي. هيڏي نهار، جڏهن مان توسان وقت بوقت گڏ رهان ٿو، منهنجي زندگي هڪ قسم جي صداقت حاصل ڪري ٿي ۽ اِها ئي شيءِ مون کي سڀ کان محبوب آهي. تون ڏسين ٿو ته مان به اڻ ڍنگائيءَ کان تڪليف ۾ آهيان. ان ڪري مان زمين جي بادشاهت کي پسند ٿو ڪريان. توسان گڏ سڀ ڪا شيءِ، پاڪائي واري، ضابطي اندر ۽ اقليدس اصولن واري آهي. جڏهن اسان وٽ ڪجهه نه آهي، پر اَڻ تڪيل توريل مساوات، مان هتي فقط خوابن واري دنيا ۾ رُلندو وتان ٿو. مون کي خواب جي صورت پسند ايندي آهي. اُن کان سواءِ زمين تي وهمي بڻجي ويندو آهيان. مان هتي سڀ تنهنجون عادتون اختيار ٿو ڪريان. مان عوام جي حمامن ڏي وڃڻ جو شوقين بڻجي ويو آهيان. ڇا توکي هن تي اعتبار ايندو؟ ۽ مان واپارين ۽ راهبن وٽ وڃي روز اَفزون ترقي ڪندو رهندس، مان جو

خواب لهندو آهيان. اُن جي صورت، هڪ دفعو هميشہ لاءِ بڻجي ويندي آهي. اُها ڪنهن واپاريءَ جي زال جي شڪل ۾ اٽل هوندي آهي، جا ارڙنهن پٽرن (هڪ پٽر ۾ چوڏهن سير ٽين ٿا.) جي تور جي هوندي آهي. ۽ هو ايئن سمجهندو تہ هوءَ جو ڪجهہ بہ سمجهي ٿي صحيح آهي. منهنجو دستور هوندو آهي، تہ ديول ۾ وڃي، هڪ ساده دل انسان جي اعتقاد موجب، شمع کي پيش ڪريان. منهنجي زبان تي اعتبار ڪر، سچ پچ ايئن ئي هوندو آهي. هنن ڳالهين جي ڪري منهنجون تڪليفون ختم ٿينڻ گهرجن. مون کي ڊاڪٽرن وٽ وڃڻ بہ پسند ايندو آهي. بهار جي موسم ۾ ماتا جي مرض اچي منهن ڪڍيو. مان هڪ گمنام اسپتال ۾ ويس ۽ پاڻ کي ٽُڪا ڏياريم، تون فقط ڄاڻي سگهين تہ مان اُن ڏينهن ڪيڏو نہ خوش هوس مان سلاف (روسي قوم) کي مدد ڪرڻ لاءِ ڏهہ روبل چندو ڏنم..... پر تون تہ ڏيان ڏيئي نہ ٿو ٻڌين تہ تون شايد اَڄ شام جو خوش نہ آهين؟ مون کي خبر آهي تہ تون ڪالهہ ڊاڪٽر ڏي ويو هئين. خير..... تنهنجي صحت ڪيئن آهي؟ ڊاڪٽر توکي ڇا چيو؟ "بيوقوف" ايون سندس گفتگوءَ کي ڪاٽيندي چيو.

"پر تون ڪيئن بہ هجي سياڻو آهين. مون کي تون وري ڇينيي رهيو آهين؟ مان توکان ڪا بہ همدردي تہ نہ ٿو گهران. توکي جواب ڏيڻ جي ضرورت بہ نہ آهي. تون وري بخار جي زد ۾ اچي ويو آهين." "بيوقوف" ايون وري دهرايو.

"تون ساڳي ڳالهہ وري وري چئي رهيو آهين. پر مون کي بہ گذريل سال اِهڙي قسم جو بخار ٿيو، جو اَڄ تائين مون کي ياد آهي."

"شيطان کي اِهڙو دماغي بخار!"

ڇو نہ ٿو ٿي سگهي؟ ڇو تہ مان ڪڏهن گوشت ۽ پوست جو جسم اختيار ڪندو آهيان؟ جڏهن مان اِهڙو جسم اختيار ڪندو آهيان، تہ مون کي اُن جي نتيجن لاءِ بہ تيار رهڻ گهرجي. شيطان بہ تہ انساني مظهر آهي.

ڇا، ڇا، شيطان بہ انساني مظهر آهي..... اها شيطان لاءِ ڪا خراب شيءِ نہ آهي! مان خوش آهيان تہ آخر توکي راضي ڪري وڏو اَٿم.

پر اِهو بخار توکي، مون مان نہ لڳو هو؟ ايون چپ ٿي ويو. ائين معلوم پئي ٿيو تہ هُو ڪنهن شيءِ کان متاثر آهي. هن چيو تہ اِها حقيقت ڪڏهن بہ منهنجي خيال ۾ نہ آئي هئي. هيءُ عجيب شيءِ آهي.

"هن پيري مان ايمانداريءَ جو پابند رهندس ۽ توکي هر تشريح ٻڌائيندس. ڏيان ڏيئي ٻُڌ! خواب ۾ يا خاص ڪري رات جي ڪنهن ٻي حالت ۾، جا بدهاضمي جي باعث يا ڪنهن ٻي ريت اچي ٿي ماڻهو اِهڙيون صنعت ڪاراڻيون رويائون ڏسي ٿو جي

عجيب ۽ غريب حقيقي ٿين ٿيون. اُهي اِهڙا تہ طرحين طرحين قسمن جا اُميد جي خلاف واقعا ٿين ٿا، جو مان قسم سان ياد ٿو ڪريان تہ خود ليوٽالسٽاءِ، انهن جي پيدا ڪرڻ ۾ عاجز هو، پر اِهڙا خواب، ڪڏهن ڪڏهن لکڻ وارن کي نصيب نہ بہ هوندا آهن، پر نهايت معمولي قسم جا ماڻهو اِهي شيون ڏسندا آهن. جيئن تہ آفيسر، صحافي ۽ راهب..... پر هيءُ مضمون پوري ڳجهارت آهي. هڪ سياستدان مون سان قبول ڪيو، تہ سچ پچ بهترين خيال وٽس اُن وقت ايندا هئا، جڏهن هو ننڊ ۾ هوندو هو. هاڻي بہ ايئن آهي. جيتوڻيڪ مان نظر جو ڏوکو آهيان، پر خواب جي حالت ۾ بہ اِهڙيون تہ اصليت واريون ڳالهيون ڪري رهيو آهيان، جي اڳي تنهنجي دماغ ۾ اچي نہ سگهيون هيون. اُن ڪري مان تنهنجي خيال کي دهرايان نہ ٿو. مان تہ تنهنجو خواب آهيان ۽ ٻي ڪا شيءِ نہ آهيان. تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين، تنهنجو مقصد آهي، تہ مون کي قائل ڪرين تہ تنهنجو وجود آهي. اُن ڪان سواءِ خواب نہ آهي. هاڻي وري تون يقين ٿو ڏيارڻ گهرين تہ هيءُ خواب آهي."

"منهنجا عزيز دوست! مان اڄ خاص طريقو اختيار ڪيو آهي. جنهن جي تشريح مان توکي پوءِ ٻڌائيندس. ترس، مان ڳالهہ ڪٽي ڇڏي هئي؟ اڙي هائو. مون کي بخار ٿيو هو، پر هتي نہ، ڪنهن ٻي هنڌ."

"اِهو ٻيو هنڌ ڪهڙو آهي؟ تون مون کي ٻڌاءِ تہ هت اچا ڪيترو وقت رهندين؟ تون وڃين ڇو نہ ٿو؟" ايون نااُميديءَ ۾ چيو. "هُن هيڏي هوڏي گهمڻ ڇڏي ڏنو. هُو صوفي تي وري ويهي رهيو، ٽونٽ ميز تي رکيائين ۽ مضبوطيءَ سان ٻنهي هٿن ۾ مٿي کي جهليائين. هن آلي ٽوال کي ڇڪي ورتو، ۽ نااُميديءَ مان پري ڦٽو ڪري ڇڏيائين. ڇو تہ اُن مان ڪيس کو بہ فائدو نہ پهتو هو. تنهنجون نبضون انتظام ڪان ٻاهر آهن. اُن سڪر ماڻهو بي پرواهيءَ سان چيو. جيتوڻيڪ اُن ۾ مروت بہ هئي. تون مون تي انهيءَ لاءِ بہ ڪاوڙ ۾ آهين، تہ مون کي بہ تپ اچي سگهندو آهي. جيتوڻيڪ هيءُ نهايت فطرتي طريقي سان هوندو آهي. مان اُن وقت تڪڙو تڪڙو هڪ سياسي مجلس ۾ دعوت تي، هڪ عزت واري خاتون جي گهر سينٽ پيٽرسبرگ ۾ ٿي ويس. جنهن جو مقصد هو تہ وزارت ۾ اثر پيدا ڪري. ٺيڪ آ، رات جو لباس، ٽاءِ ۽ هٽ جا جوراب هيم. پر خدا ٿو ڄاڻي تہ مان ڪٿي هوس ۽ جيئن تہ مون کي اوهان جي زمين طئي ڪرڻي هئي، ۽ پهچڻو هو، مون هيءُ مفاصلو پورو ڪيو..... بيشڪ مون کي اُن ۾ هڪ وقفو لڳو. توکي هيءَ خبر آهي تہ سچ جي ڪرڻي کي زمين تائين پهچندي اَٺ منٽ لڳندا آهن. پر توکي تہ عجب لڳندو تہ مون کي رات جو لباس ۽ صدري بہ هئي. روح يخ بستہ نہ ٿيندا آهن، پر اُهو جو گوشت پوست جو جسم هوندو

آهي. خير..... مختصر چوندس تہ مان خيال ڪان بہ اڳ هلي پوندو آهيان ۽ توکي هيءَ خبر هجي، تہ ايسٽر جي فضائن ۾، پاڻي ۾ جو آسمان ڪان بہ مٿي، ايترو تہ پارو (سردي) هوندو آهي ..... گهٽ ۾ گهٽ ڪو بہ هن کي پارو (يخ) نہ چوندو. توکي عجب لڳندو تہ اُهو ٻڙيءَ ڪان 15 درجا هيٺ ٿئي ٿو. توکي خبر آهي، تہ ڳوناٽيون چوڪريون ڪهڙي راند کيڏنديون آهن. سردي جڏهن ٻڙيءَ ڪان هيٺ ٿيهن ڊگرين تي هوندي آهي تڏهن، ڪنهن نوجوان کي چونديون آهن تہ اُن ٿڌ ۾ ڪهاڙي کي چٽي، سندس زبان اُن وقت يخ ٿي ويندي آهي. سندس لُـڙڪ وهي ايندا آهن، ڪَـل اُڏڙي ويندي آهي؟ رت وهڻ شروع ڪندو آهي. "هيءَ تہ ٿيهن درجن جي ڳالهہ آهي، پر هڪ سؤ پنجاهہ درجن ۾ مان خيال ڪريان ٿو تہ جيڪڏهن ڪهاڙي تي فقط آگر رکي وڃي تہ اُن جو انت آٿي وڃهي. پر جيڪڏهن اُتي ڪهاڙو ملي سگهي."

ايون بي پرواهي ۽ نااُميدي مان ڪانئس پڇيو تہ ڇا هيءُ ممڪن آهي، تہ اُتي ڪهاڙو هجي. هن حتي المقدور ڪوشش ٿي ڪئي، پنهنجي "هذيان" جي حقيقت تي غور نہ ڪري نہ اعتبار! نہ وري هن جنون ۾ پاڻ اٽڪائي. مهمان عجب ۾ پئي، وچ ۾ دخل ڏيندي چيو تہ "ڪهاڙو؟"

هائو، اُتي هن ڪهاڙي جو ڇا ٿيندو؟ ايون وحشياڻي نموني، بلڪل ننـائپ ڏيکاريندي، رڙ ڪندي چيو. اُن خلا ۾ ڪهاڙي جو ڇا ٿيندو؟ جيڪڏهن اُن معاملي تي ڪنهن جاءِ تان ڪري پوي، تہ مان خيال ٿو ڪريان، تہ هو زمين جي چوڌاري اُڏرڻ شروع ڪري ڏيندو، هڪ سياري وانگر، جنهن جي ڪا بہ خبر پئجي نہ سگهندي. هينئر تہ توهان اُن ڪهاڙي جي طلوع ۽ غروب جو حساب لڳائيندا ۽ گيٽسزڪ، اُن کي پنهنجي ڪئلينڊر ۾ داخل ڪندو ۽ بس.

"تون بيوقوف آهين ۽ سخت بيوقوف آهين." ايون زودرنجيءَ مان کيس چيو. وڌيڪ هوشياريءَ سان رڙيون ڪر، يا مان توکي ڏيان ڏيئي نہ ٻڌندس، تون مون ڪان حقيقت پسندي جي آڙ ۾ چڱو جواب وٺڻ گهرين ٿو، تون مون کي مجائڻ گهرين ٿو تہ تنهنجو وجود آهي. مان اُن تي اعتبار نہ ڪندس.

"پر مان رڙيون تہ ڪو نہ ٿو ڪريان، هيءَ سڄي صداقت آهي. بدقسمتي سان سچائي وندرائيندڙ شيءِ نہ هوندي آهي. مان ڏسان ٿو تہ تون مون ڪان ڪنهن وڏي شيءِ جي اُميد ٿو رکين ۽ شايد اُها عمدي بہ هجي. جنهن جو افسوس آٿم، ڇاڪاڻ تہ مان اُهو ئي ڏيندس، جو ڏئي سگهان ٿو....."

"بيوقوف فلاسافي نہ ڳالهاءِ."

فلسفو اُن وقت، جڏهن منهنجو ساڄو پاسو فالج زده آهي ۽ مان ڪنجهي ۽ ڪُرڪي رهيو آهيان. مان سيئي طبي ادارا جاچي ڏٺا آهن، هو مرض جي سڃاڻپ تہ چڱي ريت ڪن ٿا، هو تنهنجي سڄي مرض کي آگرين تي ڳٽي ويندا، پر وٽن اُن مرض جو ڪو بہ علاج نہ آهي. هتي هڪ جوشيلو نوجوان شاگرد هو. هن چيو تہ "تون مري ويندين، پر تون چڱيءَ طرح ڄاڻي سگهندين، تہ ڪهڙي مرض ۾ تون مرين ٿو. تڏهن هو باقي ڄاجي لاءِ ماڻهن کي خاص مرضن جي ڄاڻن ڏانهن موڪلين ٿا. هو چون ٿا تہ اسان فقط مرضن جي سڃاڻپ ڪندا آهيون. پر علاج لاءِ فلاڻي کي فلاڻي، مرض جي خاص ماهر وٽ وڃو، اُهو ئي اوهان جو علاج ڪندو. اُهي پراڻا ڊاڪٽر، هر مرض جو علاج ڪندا هئا. اُهي دنيا مان مڪمل طور تي غائب ٿي چُڪا آهن. مان توکي يقين ٿو ڏياريان، تہ هاڻي فقط مرضن جا خاص ڄاڻو وڃي بچيا آهن ۽ هو اخبارن ۾ اشتهار ڏيندا ۽ چوندا، تہ توکي اتي يورپين ماهر ملندو، جو تنهنجي نڪ جو علاج ڪندو. جيڪڏهن تون پئرس ويندين تہ اُتي هو تنهنجي نڪ کي ڏسندو ۽ چوندو تہ مان تنهنجي فقط ڪپي ناس جو علاج ڪري سگهندس. سڄي ناس جو مان علاج نہ ڪري سگهندس، جو مان اُن جو ماهر نہ آهيان. تون ان جي لاءِ وائنا وڃ، اُتي اُهو ماهر آهي. جو تنهنجي سڄي ناس جو علاج ڪري سگهندو. پوءِ تون ڇا ڪندين؟ مان تہ پنهنجي علاج ڏي متوجهہ ٿيندس. هڪ جرمن ڊاڪٽر مون کي صلاح ڏني هئي، تہ تون حمام ۾ وڃي لوڻ ۽ ماکيءَ سان مالش ڪر. مان اُنهن شين سان مالش ڪري خاص حمام ۾ ويس، پر مون کي تہ ڪو بہ فائدو نہ ٿيو. مان نااُميديءَ ۾ ڪائونٽ منائيءَ کي لکيو. هن مون کي ڪتاب ۽ دوا ڏياري موڪلي. مون اُن کي دعا ڏني. توکي عجب لڳندو تہ جَوَن جي شراب مون کي فائدو ڏنو. مان اتفاق سان اُن کي خريد ڪيو هو. مان اُن جي ڏيڍ بوتل پيتي ۽ مان رقص ڪرڻ جهڙو ٿيس، ۽ سڀ ڪجهہ هليو ويو. مون ارادو ڪيو، تہ اُن جي شڪرگذاريءَ لاءِ خط اخبارن کي موڪليان. منهنجي اندر شڪرگذاريءَ جو جذبو هو، پر توکي عجب لڳندو، تہ مون کي اُن لاءِ وڏي درد سري ڪرڻي پئي. هڪ بہ اخبار منهنجي خط کي قبول ڪرڻ لاءِ تيار نہ هئي. هيءَ تہ رجعت پسنداڻو قدم ٿيندو. هنن راءِ ڏني، ڪو بہ هن تي اعتبار نہ ڪندو. چڱو ايئن ٿيندو تہ تون هيءَ گمنام طور تي شايع ڪراءِ، پر گمنام شڪرئي جي خدمت مان ڪهڙو فائدو. مان اخبار جي آفيس ۾ اُن ماڻهوءَ تي خوب ڪليس. اسان جي ڏينهن ۾ تہ خدا کي مڃڻ بہ هڪ رجعت پسنداڻو قدم ٿو سمجهيو وڃي. مان ڪيس چيو تہ مان شيطان آهيان. توکي مون کي مڃڻ کپي. اُتان جي رهندڙن چيو، تہ تنهنجي ڳالهہ سچي آهي، ڪير آهي جو شيطان ۾ عقيدو نہ ٿو رکي. پر هن مان ڇا حاصل، تنهنجو اِهو خط،

آسان جي شهرت کي ڏک هٽندو. توهان کٽي هن خط کي مذاق طور شايع ڪرايو. پر مان سمجهيو ته پوڳ واري خط مان ڪو به اثر پيدا نه ٿيندو. اُن ڪري اهو خط شايع ٿي نه سگهيو. توکي خبر آهي ته اهو ڏک مون کي اڃا تائين آهي. منهنجي عمدي جذبي، مثال لاءِ شڪرگذاريءَ کي ادبي طور تي انهيءَ لاءِ قبول نه ڪيو ويو، جو منهنجي درجي کي سماجي طرح ڪجهه به حيثيت نه آهي.

"وَري فلسفي جا خيالات!" ايون نفرت ۽ ڪاوڙ مان پيچ کائيندي چيو، ته

"خدا مون کي هنن کان محفوظ رکي. پر ڪو ڪڏهن ڪڏهن فرياد ڪري ئي ويهي ٿو. مان هڪ اُهو ماڻهو آهيان، جنهن جي مٿان بهتان لڳايو ويو آهي. تون مون کي هر هر بيوقوف سڏي رهيو آهين. توکي ته مان هڪ نوجوان ٿو ڏسان، منهنجا عزيز. ذهانت فقط دنيا ۾ ڪا هڪڙي شيءِ نه آهي! مون وٽ فطرتاً هڪ خوشي پريل ۽ مهربان دل آهي. مان پڻ موسيقيءَ سان پريل هر قسم جا ناٽڪ لکي موڪلي سگهندو آهيان. مان خيال ٿو ڪريان، ته تون مون کي ميرا سٽڪلف وانگر پوڙهو ٿو سمجهين، پر منهنجي قسمت گهٽي بهتر آهي. گهٽو وقت اڳي ازل جي نوشتي موجب منهنجي لاءِ اڳ ۾ ئي منهنجو "انڪار" لکيو ويو هو. پر اُن هوندي به مان نيڪدل ۽ ڪنهن به انڪار ۽ فساد ڏانهن متوجهه نه آهيان. جيتوڻيڪ مان اُن انڪار جو سبب ٻڌائي نه ٿو سگهان. مون کي چيو ويو ٿي، ته وچ ۽ انڪار ڪر. ڇاڪاڻ ته انڪار کان سواءِ ڪنهن به تنقيد جو وجود پئجي نه ٿو سگهي. اُها حقيقت، جنهن کي تنقيد جو پهلو نه هجي، اُن مان ڪهڙو فائدو؟ زندگي، تنقيد کان سواءِ سڄي عيش آهي. پر هيءَ خوشي زندگيءَ جي لاءِ اڪيلي ڪافي نه آهي. زندگيءَ لاءِ لازمي آهي، ته شڪ کان گذري وڃي، خير مان هنن مسئلن ۾ دخل نه ڏيندس. مون کي انڪار لاءِ مقرر ڪيو ويو آهي. دنيا کي مان ڪونه خلقيو آهي، ۽ اُن بابت مون کان سوال به نه پڇيو ويندو. انهن حالتن موجب مون کي قرباني جو ٻڪرو بڻايو ويو آهي ۽ مون کي مجبوراً تنقيد جو نشانو ٺاهيو ويو آهي. زندگي، اُن ڪري نمڪين بڻجي پيئي آهي. مان هن ڪاميٽي (خوشيءَ واري حقيقت) کان چڱي طرح باخبر آهيان. منهنجي مسلسل اها آرزو آهي، ته نابود ٿي وڃان. پر مون کي چون ٿا، ته جيئرو هج، ڇاڪاڻ ته توکان سواءِ ڪو به حادثو ظاهر ٿي نه سگهندو، هوڏانهن جهان جو هر ڪاروبار، جيڪڏهن منطقي هجي، ته جيڪر ڪو به حادثو عمل ۾ نه اچي. پر هنن جو چوڻ آهي ته توکان سواءِ ڪو به حادثو رونما ٿي نه ٿو سگهي ۽ حادثن جو هئڻ لازمي آهي. اُن ڪري مان اُن جي بجاءِ حادثن کي پيدا ڪندو رهان ٿو، ۽ جو ڪجهه به ڪريان ٿو ڪاوڙ ڏيارينڊ، پر مون کي ان لاءِ حڪم ڪيو وڃي ٿو. انسان پنهنجي سڄي مجيل ذهانت

جي هوندي بہ، هن سڄي فارس (ناٽڪ) کي اهميت ڏي ٿو ۽ اِها ئي اُن جي (ٽريجڊي) انڌوهناڪ ڪهاڻي آهي. بيشڪ هو برداشت ڪن ٿا..... پر هو پنهنجي زندگي گذارين ٿا. نہ، پر حقيقي زندگي گذارين ٿا. ڇاڪاڻ تہ مصيبت ۾ گذارڻ ئي تہ زندگي آهي. ڏک کان سواءِ سک جو ڪهڙو مزو ايندو؟ اِها ديول جي ناتمام ۾ تبديل ٿي ويندي. اِها پاڪيزهہ تہ هوندي، پر مشق پريل. پر منهنجي لاءِ ڇا هوندو؟ مان هر مصيبت برداشت ڪريان ٿو. پر مون کي زندگي ئي ڪانہ آهي. مان حل نہ ڪيل مساوات جي حساب ۾ فقط 'ايڪس' جو اکر آهيان. مان زندگيءَ ۾ هڪ وهمي صورت آهيان، جنهن پنهنجي ابتدا ۽ انتها وڃائي ڇڏي آهي ۽ پنهنجو نالو بہ وساري ڇڏيو اَٿس. تون ڪلين ٿو، تون وري ڪاوڙ ۾ اچي ويو آهين. تون هميشہ لاءِ ڪاوڙ ۾ آهين، تون جنهن ڳالهہ جي باري ۾ سنڀال ڪرين ٿو، اِها ذهانت آهي. پر مان وري بہ توسان ورجايان ٿو، تہ مان هن زمين کان مٿانهين طاقتن، مرتبن ۽ عزت واري زندگي کي ٻڌي ڏيندس ۽ فقط هڪ واپاري جي 240 سيرن جي وزن واري عورت بڻجي ويندس ۽ خدا جي مندرن ۾ شمعون روشن ڪندي رهندي."

مان هن حقيقت کي ڄاڻان ٿو تہ هيءُ سڀ ڪجهہ، هي سڀ شيون موجود آهن. اُها فقط خوديءَ جي برتري آهي. هيءَ منهنجي خودي جو منطقي واڌارو آهي، جو مون ۾ تنها، هميشہ لاءِ نشونما وٺندو رهيو آهي، پر مان هتي پنهنجي گفتگوءَ کي ختم ٿو ڪريان، ڇو تہ مان سمجهان ٿو، تہ تون مون کي سڏيءَ طرح مارڻ لاءِ تيار آهين."

"ڇڳو ايئن آهي تہ تون مون کي ڪا آڪاڻي ٻڌاءِ!" ايون بي ڪسيءَ مان چيو. مون وٽ خاص ڪري هن مضمون بابت هڪ آڪاڻي آهي يا اُن کي هڪ روايتي داستان چئي سگهجي ٿو نہ آڪاڻي. تون بي اعتقاديءَ سان مون سان ملين ٿو. تون ڏسين ٿو ۽ ڳالهائين ٿو پر ايا بہ تنهنجي بي اعتقادي موجود آهي. پر منهنجا عزيز دوست! مان ايئن نہ آهيان. اسان سيئي هتي، انهيءَ معاملي ۾ بدترتيبي ۾ مبتلا آهيون ۽ سائنس کان مونجهاري ۾ آهيون. ڳالهہ ٿا ڪن تہ ڪڏهن هتي فقط ذرا هئا (ائٽم) قديم زماني ۾ بہ موجود هئا، پر اُن وقت کان وٺي جيئن اسان کي خبر پئي آهي تہ اوهان ڪيميائي شيون، سالم ماده ۽ ٻيون الائجي ڪهڙيون شيون اوهان دريافت ڪيون آهن، اُن ڪري هڪ عجيب دور شروع ٿي ويو آهي ۽ اسان جي عظمت ۾ گهٽتائي اچي وئي آهي، هتي عام جي ترتيبي موجود آهي ۽ اُن کان مٿي وهم ۽ شرمناڪ بدنامي پنهنجي ليکي آهي. هي شيون فقط اوهان ۾ نہ آهن پر اسان ۾ بہ موجود آهن، جنهن جي توکي خبر آهي، حقيقت ۾ هن کان وڌيڪ ۽ جاسوسي ڪندي اسان کي گهٽيون ئي شيون معلوم ٿين ٿيون. ڇو تہ اسان وٽ هڪ ڳجهو پوليس جو محڪمو

آهي، جتي خانگي اطلاع پهچندا رهندا آهن. خير هيءَ وحشي داستان، اسان جي قرونِ وسطيٰ سان تعلق رکي ٿو نہ اوهان سان. پر اسان جا بہ اُن ۾ يقين نہ ٿا رکن، سواءِ اُنهن پوڙهين عورتن جي، جن جي تور، چئن مٽن کان وڌيڪ آهي. اوهان جي پوڙهين بيگمن جو ذڪر نہ آهي، پر مان پنهنجن جو ذڪر ڪري رهيو آهيان. اسان وٽ بہ سيڪا شيءِ آهي، جيئن اوهان وٽ آهي. مان پنهنجي رازن مان هڪ تنهنجي دوستيءَ جي باعث ظاهر ڪري رهيو آهيان. جيتوڻيڪ اُن جي ممانت آهي. هيءُ داستان بهشت سان تعلق رکي ٿو. چون ٿا تہ هن زمين تي هڪ فيلسوف ۽ مفڪر هو، هن سڀ ڪنهن شيءِ کي رد ڪري ڇڏيو هو، مثلاً، قانون، ضمير، اعتقاد ۽ سڀ ڪان مٿي، آئنده عقبيٰ جي حياتي. هُو مري ويو، ڪيس اُميد هئي تہ هو سنئون سڌو اونداهي ۾ هليو ويندو، پر هن پنهنجي اڳيان آئيندي جي زندگي ڏني، هو حيرت ۾ پئجي ويو ۽ پريشان ٿيو. هن چيو تہ هيءُ منهنجي اُصولن جي خلاف آهي ۽ ڪيس اُن جي سزا ڏني وئي..... ڪيس سزا ڏني وئي تہ ڪيس اربن جا ارب ڪلومينٽر، اونداهيءَ ۾ پنڌ ڪرڻو پيو (توکي خبر آهي تہ اسان مينٽرڪ سسٽم ڪي رواج ۾ آندو آهي) جڏهن تہ هو پنهنجي اربن ڪلومينٽرن جي هيءَ راهہ پوري ڪندو تہ مٿس بهشت جا دروازا کوليا ويندا ۽ ڪيس معاف ڪيو ويندو.....

هن ارب ڪلومينٽرن جي پنڌ ڪانسواءِ، ٻي دنيا ۾ ٻيو ڪهڙو عذاب موجود آهي. ايون ڪانئس پڇيو وٽس عجيب انتظام هو.

"ڪهڙا عذاب؟ اِهي مون کان نہ پڇ. قديم زماني ۾، اِهي سڀني قسمن جا موجود هئا. جن کي هاڻي اخلاقي سزائون نالو ڏنو ويو آهي. ضمير جا ڏنگ ۽ ٻيون سڀئي بيوقوفيءَ جون شيون. اِهي هاڻي بہ اوهان کان ملنديون رهن ٿيون، يعني اوهان جي اخلاق جي صاف ٿيڻ کان اُن جا ڪهڙا لائق آهن؟ اُهي، جن وٽ ضمير ڪونہ آهي. ڪين عذاب ڪيئن ملندو، جڏهن وٽن ضمير ئي نہ آهي، پر جن وٽ ضمير آهي ۽ عزت بہ اُهي ئي عذاب هيٺ آهن. اصلاح جڏهن اُن جي لاءِ زمين ئي هموار نہ ڪئي وئي آهي ۽ اُهي هڪ اداري جي صورت ۾ پرانهن ملڪن جو نقل ڪن ٿا. شراب ڪان سواءِ ٻيو ڇا ڪندا؟ اُهو ماڻهو جو اَرب ڪلومينٽرن جي سزا هيٺ آيل هو، هاڻي بہ موجود آهي. هو چوڌاري ڏسي ٿو ۽ رستي تي پئجي رهي ٿو. مان هن بحث ۾ نہ ويندس ۽ اُصول جو انڪار ٿو ڪريان. هڪ روسي خدا جي منڪر جي روح کي وٽ ۽ اُن کي پيغمبر يونس (عليہ السلام) جي روح سان گڏاءِ، جو ٽي راتيون ۽ ڏينهن مڇيءَ جي پيٽ ۾ بيقرار رهيو هو ۽ تو وٽ اُن جو ڪردار آهي جو رستي جي هن طرف ليٽيو پيو آهي؟"

اِهو ئي تہ خيال وارو نقطو آهي، تہ هو اتي نہ آهي. هُو اتي هزارين سال پيو رهيو ۽ پوءِ هليو ويو.

"عجيب گڏهہ آهين!" ايون واڪو ڪري چيو. هو بي اختيار ڪلڻ لڳو، پر اجا بہ ڪنهن گهري سوچ ۽ ويچار سان خيال ڪري رهيو هو. "تون ٻڌائي سگهندين تہ جيڪڏهن هُو اُتي پيو رهي يا ارب ڪلوميٽرن جو پنڌ پورو ڪري اِنهن ٻنهي ڳالهين ۾ ڪو تفاوت بہ آهي ڇا؟ ڪيس ان مفاصلي کي پوري ڪرڻ لاءِ تہ ڪروڙين ورهيہ لڳندا؟"

اِنهيءَ کان بہ گهڻو وڌيڪ، مون وٽ پنو ۽ پينسل ڪونہ آهي، نہ تہ مان جيڪر ان جو حساب ڪري ٻڌايان، پر هو اُن جاءِ تي گهڻو اڳي پهچي چُڪو آهي ۽ اُتان ئي تہ ڪهاڻي شروع ٿئي ٿي؟

"ڇا، هُو اُتي پهچي ويو؟ پر هو ڪهڙي ريت ڪروڙن ورهين کان بہ مٿي، جو مفاصلو پورو ڪري چڪو؟ ڇو؟ تون موجودهہ زمين جو اندازو لڳائي رهيو آهين، پر اسان جي موجودهہ زمين، اِهو ساڳيو عمل ڪروڙين پيرا دهرايو هجي. هوءَ ختم ٿي ويئي هجي، جمڻ کان پوءِ ڦاٽي پئي هجي، ٽڪرا ٽڪرا ٿي پئي هجي ۽ سندس جزا هڪٻئي کان جدا ٿي ويا هجن. وري اسان کان پاڻي، اُن کان پوءِ وري سيارو ۽ ان کان پوءِ صبح ۽ سج مان ڏرتي، اِها ساڳي ترتيب اَڻ ڪٽ ريت دهرائي وئي، بلڪل اِهڙي ريت جيئن تفصيل ڏنو ويو آهي ۽ هيءُ تفصيل طولاني ۽ رنج ڏيندڙ آهي...."

"چڱو، چڱو، هو جڏهن پنهنجي منزل مقصود تي پهتو، تہ پوءِ ڇا ٿيو؟"

اِنهيءَ گهڙيءَ مٿس بهشت جا دروازا کوليا ويا ۽ هو منجهس داخل ٿيو. اُتي ڪيس پهتي بہ سيڪنڊ گذريا. هيءُ وقت سندس واچ موجب هو، (جيتوڻيڪ منهنجي خيال موجب اُن طويل عرصي ۾ سندس واچ جا پرزا ئي نہ رهيا هوندا.) هن دانهن ڪري چيو تہ بهشت جي اندر هيءُ بہ سيڪنڊ، سندس اربن کان وڌيڪ نکرين جي تعداد واري عرصي جي پنڌ کان گهڻي قيمت وارا هئا. هن خدا جو حمد ڳاتو ۽ اُن ۾ ايترو تہ محو ٿي ويو، جو پهريائين ڪن وڏن ماڻهن، ساڻس هٿ ملائڻ نہ ٿي گهريو. هو چوڻ لڳا تہ هيءُ تيزي سان رجعت پسند بڻجي ويو آهي. هيءَ روسي فطرت هئي. مان وري دهرايان ٿو تہ هيءُ هڪ داستان آهي، هن مان ايترو ئي فائدو ملي ٿو، جا سندس قيمت آهي. ها اِهڙن مضمونن تي، هاڻي بہ اسان جا اِهڙا ئي خيال آهن.

"مان توکي ڦاسائي وڌو، ايون ٻاراڻي خوشيءَ وانگر، خوش ٿي رڙ ڪئي، ڇڻ تہ هو آخر ڪنهن ڳالهہ جي ياد ڪرڻ ۾ فتحياب ٿي چُڪو آهي. "اِها اَرب ورهين جي ڪهاڻي مان پاڻ ئي تيار ڪئي آهي! مان اُن وقت سترنهن ورهين جو هوس ۽ اسڪول ۾ پڙهندو هوس. مان هن آڪاڻيءَ کي ناهي، پنهنجي هم ڪلاسي ڪوردلڪن کي

ٻڌائي هئي. اُن وقت ماسڪو ۾ هوس. هيءَ ڪهاڻي ايتري قدر تہ مخصوص هئي، جو اُن کي مان ڪٿان بہ ٻڌول نہ ڪيو هو، مان خيال ڪريان ٿو تہ مون اُن کي وساري ڇڏيو هو ۽ هاڻي بيهوشيءَ ۾ ياد ڪئي اٿم. مان هن کي پاڻ ياد ڪيو آهي. اِهو تون نہ آهين، جو مون کي ٻڌائي رهيو آهين. هزارين اِهڙي قسم جون ڳالهيون بيهوشيءَ ۾ ياد ايندیون آهن، اُن وقت بہ جڏهن ماڻهو ڦاهيءَ تي چاڙهيو ويندو آهي..... هيءَ حقيقت مون وٽ خواب ۾ موٽي آئي آهي، تون اِهو خواب آهين، تون هڪ خواب آهين نہ زندهہ حقيقت."

جنهن جوش ۽ خروش سان، تون منهنجي هستيءَ جو انڪار ڪرين ٿو، هو سڪر ماڻهو ڪلڻ لڳو. "مان اظهار ڪريان ٿو تہ تون مون ۾ اعتقاد رکين ٿو."

"ذري جيترو بہ نہ! منهنجو تو ۾، اَن جي داڻي جي سوين پٽي جيترو بہ اعتقاد نہ آهي."

"پر تنهنجو هزارون پٽي جيترو اعتبار آهي؟ توکي خبر آهي تہ هوميوپيٿيءَ جو علاج سڀ کان طاقتور آهي. تون اِها قبوليت ڏي تہ توکي اعتقاد نہ آهي، پوءِ ڪٿي ڏهہ هزارون حصي جيترو ڇو نہ هجي."

ايون ڪيس جوش مان چيو تہ، "هڪ منٽ لاءِ بہ نہ. پر مان چاهيان ٿو، تہ منهنجو تو ۾ اعتقاد هئڻ گهرجي. هي لفظ، هن نهايت عجيب نموني سان چيا.اها! اِها قبوليت آهي، پر مان چڱي طبعيت وارو آهيان. مان تنهنجي مدد لاءِ وري ايندس. ڏيان ڏئي ٻڌ، اِهو مان آهيان، جنهن توکي ڦاسايو آهي، نہ تون. مان توکي تنهنجي آڪاڻي ٻڌائي آهي. نہ تو مون کي، تو اُن کي وساري ڇڏيو هو، هن جو مقصد اِهو تہ توکي جو منهنجي لاءِ اعتقاد آهي، اُن کي پوري ريت برباد ڪري ڇڏيان. تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين. تنهنجي ملاقات جو مقصد ئي اِهو هو تہ مون تي پنهنجي هستي بابت اثر وجهين! ايئن هوندو، پر تڪڙ. اعتقاد ۽ بد اعتقاد جي جنگ کي مهمل ڪري ڇڏيندي آهي. پر هيءَ طاقت ڪڏهن ڪڏهن، تو جهڙي ضمير واري انسان لاءِ عذاب بڻجي پوندي آهي. ايتري قدر جو هو پاڻ کي ڦاهو ڏئي مارڻ کي بهتر سمجهندو آهي. اِها ڄاڻي تہ تون منهنجي هستيءَ کي تسليم ڪرڻ لاءِ تيار آهين، مان اِها آڪاڻي ٻڌائي تنهنجي اندر ڪجهہ بد اعتقادي پيدا ڪرڻ گهري آهي. مان توکي واري سان، اعتقاد ۽ بي اعتقاديءَ طرف رهنمائي ڪندو رهيو آهيان ۽ انهيءَ ۾ منهنجو مقصد هو. هيءَ استدلال جو نئون طريقو آهي. جيئن ئي تون مون ۾ بد اعتقادي کي لٽندين، تيئن ڇڻ منهنجي سامهون، مون کي هيءُ يقين ٿو ڏيارين تہ مان خواب نہ آهيان، پر صداقت آهيان. مان توکي ڄاڻان ٿو. هن ڪان پوءِ مون کي پنهنجي مقصد جي ڳالهہ ڪرڻي آهي، جا نهايت عزت ڀري آهي. مان تنهنجي اندر اعتقاد جو ننڍڙو بيج پوکڻ گهران ٿو

۽ اهو شاهه بلوط جيترو وڻ ٿي ويندو ۽ اهڙو شاهه بلوط جو وڻ، جنهن تي تون ويندين. توکي انتظار رهندو ته تون راهبن جي درجي ۾ داخل ٿئين ۽ سنت عورتن جي درجي ۾ اچين، اها ئي شيءِ آهي، جنهن لاءِ بَنَ ۾ رُلندو رهندين."

"تڏهن هيءُ سڀ تون منهنجي روح جي نجات لاءِ ڪري رهيو آهين، ايئن آهي نه بدمعاش؟"

"ماڻهوءَ کي ڪڏهن چڱو ڪم به ڪرڻ ڪپي، ڪيتري قدر نه تنهنجي طبعيت ۾ بيقراري آهي!"

بيوقوف! تو ڪڏهن، ڪن پاڪيزه انسانن کي به خواهش ۾ ڦاسايو آهي؟ جي ماڪڙ ڪائيندا رهيا آهن ۽ پنهنجي حياتيءَ جا سترنهن سال بن ۾ رُلندي گذاريا اٿن، ايستائين جو هو عوام ۾ مقبوليت تي وڃي پهتا آهن؟

"منهنجا عزيز دوست! مان ٻيو ڪجهه به نه ڪيو آهي، ڪو ماڻهو، هن جهان کي ۽ ٻين جهانن کي وساري، هڪ اهڙي قسم جي سنت کي چنبڙي وڃي ٿو، ۽ ته نهايت قيمتي هيرو آهي. اهڙو روح توکي خبر آهي ته ستارن جي ساري جهرمٽ کان وڌيڪ قيمتي آهي. اسان کي جاچڻ جو پنهنجو طور ۽ طريقو آهي. ڪاميابيءَ جي قيمت جو ڪو به ڪاٽو ٿي نه ٿو سگهي ۽ انهن مان ڪي اهڙا به آهن، جو مهذب طور، جيڪڏهن توکي منهنجي زبان تي اعتبار آهي ته توکان ڪنهن به ريت گهٽ نه آهن. جيتوڻيڪ تون هن حقيقت تي اعتبار نه ڪندين. هو اعتقاد ۽ بد اعتقاد جي گهراين کي ساڳي وقت تصور ۾ آڻين ٿا. ايتري قدر جو ڪنهن وقت سچ پچ ڏسڻ ۾ ايندو آهي، ته سندس مٿانهين کان هيٺ ڪرڻ ۾ وار جو به تفاوت نه آهي، جيئن اداڪار گوربنوف چيو آهي."

"نيڪ آهي، ڇا ڪڏهن تنهنجي نڪ کي به ڇڪيو ويو آهي؟

منهنجا عزيز دوست!" ملاقاتي ڪيس مفڪراڻي انداز ۾ چيو، ته تنهنجي نڪ کي ڇڪيو وڃي، انهيءَ کان بهتر آهي ته نَڪُ ئي نه هجي. هڪ بيمار، مارڪئس، جنهن کي گهڻو وقت نه گذريو (هو شايد ڪنهن خاص مرض جي ڊاڪٽر وٽ زير علاج هو.) هڪ يسوعي راهب وٽ پنهنجي قبوليت ٿي ڏني. مان اُتي حاضر هوس. اُها نهايت مزيدار ڳالهه هئي. هن ڪيس چيو ته مون کي پنهنجو نڪ موٽائي ڏي! ۽ هن پنهنجو سينو ڪٽڻ شروع ڪيو. راهب ڪيس پيار واري نرم لهجي ۾ چيو، ته سيئي شيون پالڻهار جي اَڻ ٽر تقدير ۾ بند آهن ۽ ظاهري درد ۾ ڪا حڪمت لڪل هوندي آهي، جيڪڏهن تقدير ۾ توکي نڪ کان محروم ڪري ڇڏيو آهي، ته انهيءَ ۾ به تنهنجو فائدو آهي، ڇو ته جيڪڏهن نڪ ئي نه هوندو ته اُن کي ڪير ڇڪيندو، مقدس

پيءُ هن مان تہ ڪا بہ تسلي نہ ٿي. نااُميد مارڪئس رڙ ڪري چيو، مون کي تہ جيڪر خوشي ٿي تہ هر روز ڪو منهنجي نڪ کي مروڙي. پر جيڪڏهن اُهو پنهنجي جاءِ تي هجي بہ." منهنجا پٽ راهب ٿڌو ساهہ ڪڍندي چيو تہ توکي ڪڏهن بہ هڪدم سيني برڪتن جي اُميد نہ رکڻ گهرجي. هيءُ فضل الاهي جي خلاف ڪر ڪر آهي. جو توکي اُن هوندي بہ نہ ٿو وساري، جيئن تون هاڻي مايوسي ۾ آهين ۽ هاڻي اُن جو اظهار ڪري چڪو آهين، تہ تنهنجي باقي حياتيءَ ۾ جيڪڏهن ڪو تنهنجي نڪ کي ڇڪيندو تہ تون خوش ٿيندين تہ تنهنجي خواهش اَڻ سڌي طرح پوري ٿي چُڪي آهي، ڇاڪاڻ تہ جڏهن تو نڪ وڃايو هو تہ تنهنجي نڪ کي ڇڪيو ويو هو.

"آهي ڪيڏي نہ بيوقوفي!" ايون رڙ ڪري چيو.

"منهنجا عزيز دوست: مان توکي فقط وندرايو ٿي، پر مان قسم کڻي ٿو چوان تہ يسوعين جو منطقي اُصول اهو ئي آهي، ۽ مان توکي قسم کڻي ٿو ٻڌايان تہ مان جيئن چيو آهي، لفظ بلفظ ايئن ئي ٿيندو رهندو آهي. اڳ ۾ ايئن ٿيو آهي، جنهن مون کي وڏي تڪليف ڏني هئي. هو دُکي نوجوان جڏهن پنهنجي گهر پهتو، تڏهن هن پاڻ کي گولي هڻي ماريو . مان آخري گهڙيءَ تائين سندس پاسي ۾ هوس. هي يسوعي اعتراف ڪندڙ، منهنجي لاءِ نهايت خوشي ڏيندڙ تفريح آهن. سو بہ غمناڪ گهڙيءَ ۾، اهو هيءُ هڪ ٻيو مثال آهي. جو اُن جي ٻي ڏينهن ٿي گذريو. هڪ ننڍڙي سونهري وارن واري ڇوڪري، جا ويهن ورهين جي هئي، سندس چهري مان جادوگري، عضون مان رعنائي ٿي نظر آئي. جنهن کي ڏسي جيڪر تنهنجو وات پاڻي پاڻي ٿي وڃي. هڪ پوڙهي راهب وٽ آئي. هن مٿو جهڪائي، سرگوشي ۾ پنهنجي گناهہ جو اعتراف ڪيو، راهب ڪيس واڪو ڪري چيو، تہ آهي مقدس مريم! ڇا ٻڌي رهيو آهيان؟ تون اڳ ۾ هڪ ماڻهو سان ڦاسي چُڪي هئين نہ؟ ۽ هاڻي اُهو ماڻهو نہ آهي، اهو تنهنجو حال، ڪيترو وقت هلندو. ڇا توکي هن لاءِ شرم نہ ٿو اَچي؟ اُن گنهگار ڇوڪري. ڳوڙها وهائيندي تحمل سان ڪيس چيو تہ اي! مقدس پيءُ هيءَ حقيقت لذت بخش آهي ۽ اُن ۾ ڪا بہ زحمت ڪانہ آهي. هيءُ جواب عجب ڏيندڙ هو. مان پوئتي هٽي ويس، جيڪڏهن تون پسند ڪرين تہ فطرت جي پڪار، جا خود معصوميت ڪان بهتر هئي. مان خيال ڪيو تہ اُتان هليو وڃان، ايتري ۾ مان ٻڌو تہ هو راهب، ساڻس ملاقات لاءِ شام جو وقت مقرر ڪري رهيو هو. جيتوڻيڪ هو بيحد پوڙهو هو. هو اُن گهڙيءَ ۾ ڪري پيو! هيءُ فطرتي هو، ڇو تہ هو پوڙهو پنهنجي فطرت جي صداقت کي پيش ڪري رهيو هو، ڇو تون وري پنهنجي نڪ کي مروڙي رهيو آهين؟ وري ڪاوڙ ۾ اچي ويو آهين. مون کي خبر نہ ٿي پئي، تہ مان توکي ڪهڙي ريت راضي ڪريان؟

مون کي اڪيلو ڇڏ، تون منهنجي دماغ تي، هڪ خوفناڪ خواب جي صورت ۾ ڏڪ هڻي رهيو آهين.

ايون دردمنداڻي لهجي ۾ روئڻهارڪو ٿي ڪنجهندي چيو، هو پنهنجي دعويدار جي سامهون بي يار بڻجي چڪو هو. مان توکي ڪجهه ڏيئي، ڪڍي ڇڏڻ لاءِ تيار آهيان.

"مان وري بہ دهرايان ٿو، تہ پنهنجي اُميدن کي نرم ڪر. مون کان ڪنهن بہ عظيم ۽ شاندار شيءِ جي تقاضا نہ ڪر، تون ڏسندين تہ اسان پاڻ ۾ ڪيڏو نہ ساز ۽ سلوڪ سان هلون ٿا. هيءُ لفظ اُن سڪر ماڻهو موٽر اَنداز ۾ چيا. تون سچ پچ مون تي ڪاوڙ ۾ آهين. ڇاڪاڻ تہ مان تو وٽ سرخ روشني ۾ ڪنوڻ ۽ گجگوڙ ۽ شعلي جهڙي پرن سان آيو آهيان. پر مان پاڻ کي وٽندڙ نموني ۾ پيش ڪيو آهي. پهريائين تہ تون پنهنجي حسن پسنديءَ جي جذبن کان زخمي آهين ۽ ٻيو تنهنجو غرور آهي. تون ڪهڙي عظيم انسان کي، هڪ بازاري ۽ بيهودو شيطان ڪهڙيءَ ريت مِلي سگهي ٿو. هائو تو ۾ رومانوي زور آهي. جنهن کي بلينسڪي ڪِل جهڙو سمجهي ٿو. منهنجا نوجوان انسان! منهنجو هن ۾ ڪو بہ وس نہ آهي. مان جيئن توڏي اَچڻ لاءِ تيار ٿيو هوس. مون کي مذاق ٿي سجهيو تہ هڪ ملازمت کان موٽيل جنرل جي صورت ۾ اچان، جنهن ڪوهہ قاف ۾ ملازمت ڪئي هئي. ڪيس "اسٽار آف لائن ائنڊ سن" (شينهن ۽ سج جو نشان) جو اعزاز حاصل هو. پر مون کي ايئن ڪندي خوف ٿيو. ڇاڪاڻ تہ تون مون کي شينهن ۽ سج جي اعزاز کي ڪوٽ تي هڻڻ سبب چڱي مَتِ ڏني هئي. اُن کان سواءِ مون کي قطب تارو يا ٽيڙو پنهنجي ڪوٽ تي هڻڻ ڪپندو هو. تون مون کي چوندو رهيو آهين، تہ مان بيوقوف آهيان، توکي اَسان تي رحم ڪرڻ ڪپي! مان ڏهني حالت ۾ توسان برابري جي دعويٰ نہ ٿو ڪري سگهان. مينٽا فليس (شيطان) کي فاسٽ چيو هو، تہ هو بَدي چاهي ٿو. پر هن فقط نيڪيءَ جو عمل ٿي ڪيو. نيڪ آهي، ڪيس جيئن وٽي تيئن چوي، پر اِهو منهنجي سراسر خلاف آهي. مان شايد هن ساري خلقت ۾ اڪيلو آهيان، جنهن کي صداقت سان محبت آهي ۽ فطرتاً نيڪي سان چاهہ اٿم. مان ان وقت اُتي هوس جڏهن حضرت مسيح صليب تي فوت ٿي ويو ۽ آسمان ڏي پنهنجي سيني سان هڪ شرمسار چور جي روح کي لائي اُڏاميو هئو. ملائڪن جي شوق ۽ سرور جي آواز کي، جي خدا جي حمد ڳائي رهيا هئا. ۽ سندن گجگوڙ جهڙي ترانن جي صدائن کي، جنهن کان آسمان ۽ زمين ڏڪي رهيا هئا. ٻڌو هئم. مان اُنهن سيني مقدس شين جو قسم کڻي چوان ٿو، تہ منهنجي زبان مان نڪرڻ وارو لفظ هو..... پر تون ڇاڻين ٿو تہ منهنجي خواهش هئي تہ مان خدا جي حمد ۾ انهن سيني سان شريڪ ٿيان. مان ڪيتري قدر نہ زود حسن ۽ حُسن پرستيءَ جو تاثر رکڻ وارو آهيان، پر عام فهم حقيقت موجب، هيءَ

هڪ ناخوش ۽ امتيازي شيءِ منهنجي ڪردار جي هئي، جنهن مون کي روڪي ورتو ۽ اُها ساعت گذري وئي! مان خيال ڪيو تہ ائين ڪرڻ سان ڇا ٿئي ها؟ منهنجي حمد کان پوءِ ڪهڙو نتيجو نڪري ها؟ زمين تي سڀ شيءِ اُجهامي وڃي ها ۽ ڪو بہ حادثو وري ظهور ۾ نہ اچي ها. اُن ڪري مان پنهنجي فرض جي ڪري ۽ جيڪو منهنجو سماجي رتبو آهي، مان اُنهيءَ بهترين گهڙين کي ڇڏي ڏنو ۽ پنهنجي گمراهہ ڪندڙ عمل کي چنبڙي پيس. هرڪوئي هن ڳالهہ کي مٿانهون سمجهي ٿو، جا ان لاءِ چڱي آهي. پوءِ منهنجي لاءِ گمراهہ ڪندڙ شيءِ کان سواءِ، ٻي ڪا بهشتي نہ رهي، پر منهنجي اِها آرزو نہ آهي تہ ٻين جي مدد سان حياتي گذاريان. مان حريص ۽ جاهہ طلب نہ آهيان. مان ڇو، هن سڄي دنيا جي آباديءَ ۾ خوار ۽ خراب آهيان ۽ شريف انسانن وٽ هڪالڻ جي لائق آهيان. ڇاڪاڻ تہ جيڪڏهن مان غير فاني طرح ظاهر ٿيان، تہ مون لاءِ بہ ضروري نہ آهي تہ ڪڏهن ڪڏهن، اِهي نتيجا بہ پوڳيندو رهان؟ مان بيشڪ ڄاڻان ٿو، تہ هن ۾ هڪ راز آهي. پر نہ ٿا چاهيون تہ اهو مون تي کوليو وڃي، ڇاڪاڻ تہ جڏهن حقيقتن کان واقف ٿيندس تہ خدا جي حمد جو ترنم شروع ڪري ڏيندس. جڏهن انڪار وڃان مان هليو ويندس. تڏهن سراسر عقل جي حڪمراني هوندي ۽ ضروري آهي تہ هر شيءِ پنهنجي انجام تي پهچي، ايتري قدر جو رسالا ۽ اخبارون بہ ختم ٿي ويندیون، ڇو تہ ڪير هوندو، جو انهن ۾ حصو وٺندو. مان ڄاڻان ٿو تہ سڀ ڪنهن شيءِ جي انجام کان پوءِ، مون کي بہ نجات ملي ويندي. مان بہ ڇئني طرفن کان اربن ڪلومينٽرن جي پنڌ تي پهچي سڄي راز کي ظاهر ڪري ڇڏيندس. پر جيستائين ايئن نہ ٿيو آهي، مان ڏڪ ۾ آهيان ۽ پنهنجي مقدر کي پورو ڪري رهيو آهيان، جيتوڻيڪ اُهو اُن جي دائي جي حالت ۾ خلاف آهي. يعني، هڪ کي بچائڻ لاءِ، هزارن کي نابود ڪرڻو ٿو پوي ۽ ڪيترن مان هڪ بااُصول ۽ بامقصد انسان کي بچائڻ لاءِ ڪيترن ئي روحن کي برباد ڪرڻو ٿو پوي ۽ ڪيترين ئي شهرت وارين هستين کي تباهہ ڪرڻو پوي. اُن جو مثال ايوب آهي، جنهن کي قديم زماني ۾ پنهنجي بيوقوفي جو شڪار ٿيڻو پيو هو. هائو، جيستائين راز ظاهر ٿئي، مون وٽ ٻن قسمن جي صداقت آهي. هنن جي حقيقت يعني اُن جهان جي حقيقت، جنهن کان مان واقف نہ آهيان ۽ پنهنجي جهان جي حقيقت خير اُن جهان يا هن جهان، ٻنهي مان هيءُ معلوم ٿي نہ سگهيو آهي تہ ڪهڙي هنن ٻنهي مان بهتر آهي، تون نند ۾ تہ نہ آهين؟"

"ايئن ٿي سگهي ٿو" ايون ڪاوڙ مان چيو. "مان خيال ٿو ڪريان تہ اُهي احمقاڻا فڪر جنهن کي منهنجو ذهن گهڻي وقت کان اڳ ۾ هضم ڪري چڪو آهي ۽ اُن خرابيءَ کي دور ڪري چڪو آهي. تون وري هاڻي نئين خوراڪ ڏئي رهيو آهين."

"مان توکي راضي نہ ٿو ڪري سگهان. مان خيال ٿي ڪيو تہ مان توکي پنهنجي جاذب ڳالهين سان جذب ڪري وٺندس، آسمان ۾ خدا جي حمد جو نغمو، خراب تہ نہ هو، ڇا هيو؟ اُن کان پوءِ هنن جو هُو طعنہ آميز آواز."

مان، ڪڏهن بہ اهڙو خوشامدي نہ آهيان، اهڙي حالت ۾ منهنجو روح تو وانگر خوشامد بڻجي نہ سگهندو.

"منهنجا عزيز دوست! مان هڪ نازنين ۽ پرڪشش نوجوان روسي سڪر ماڻهو کي ڄاڻان ٿو. هو نوجوان، مفڪر ۽ اديب ۽ فن جو وڏو دلداده آهي. هو هڪ مقبول عظيم ڪليسا جو عظيم محتسب، واري نظر بابت ڳالهائڻ کان سواءِ خيال ڪندو رهان ٿو! مان توکي ڪليسا جو عظيم محتسب واري نظر بابت ڳالهائڻ کان منع ڪريان ٿو." ايون زور سان چيو، شرمندگي کان سندس رنگ سُرخ ٿي ويو.

"۽ توکي اُها زميني لرزش، ياد آهي؟ اُن کي چڱو نظر چئي سگهجي ٿو."

"پنهنجي زبان کي روڪ، نہ تہ بي صورت ۾ توکي ماري ڇڏيندس."

تون مون کي ماري ڇڏيندين؟ معاف ڪج، مان ڳالهائيندو ئي رهندس. مان هت آسودگي ۽ راحت کي حاصل ڪرڻ جي خيال کان آيو هوس. اڙي مان پرجوش نوجوان دوستن جي خواب کي محبت جي نگاهہ سان ڏسندو آهيان، جيڪي زندگي جي لاءِ انتظار کان ڏکندا رهندا آهن. "نوان انسان"! تو گذريل بهار ۾، اُن جي متعلق فيصلو بہ ڪيو هو. تنهنجو مقصد هو تہ جڏهن تون هتي ايندين، تڏهن هو هر شيءِ کي برباد ڪري، آدمخوريءَ جو مظاهرو ڪندا. بيوقوف انسان! هنن مون کان صلاح ئي نہ پڇي! مان تہ هميشہ ايئن چاهيندو آهيان، تہ ڪا بہ ضرورت برباد نہ ٿي. اَسان تہ فقط اهو ئي چاهيندا آهيون تہ خدا جو تصور انسان وٽ تباهہ ٿئي. شيطان جو اهو ئي تہ ڪم آهي، اها ئي شيءِ آهي، جنهن سان اَسان پنهنجي ڪارروائي جي ابتدا ڪندا آهيون. انسان خدا جا منڪر بڻجي ويندا ۽ مون کي يقين آهي تہ اُهو زمانو، جو طبقات الارض جي زمانن سان مشابهت ٿو رکي، ايندو ۽ گذري ويندو. پراڻو ڪائنات جو نظريو، بنا ڪنهن آدمخوريءَ جي ختم ٿي ويندو. اُها قديم اخلاقي نوعيت ۽ ٻي شيءِ نئين بڻجي ويندي. ماڻهو پنهنجي زندگاني کان اُهي سڀ شيون حاصل ڪندا، جا کين ڏئي سگهندي. پر اها فقط دنياوي خوشي هوندي. انسان هڪبئي سان اتحاد ۽ اتفاق جا هٿ وڌائيندا، تان جو هو زندگي کان پورو پورو فائدو حاصل ڪري سگهن. هو نيڪ بختي ۽ اُن جي لذت کي، هن جهان ۾ پنهنجي توجهہ جو مرڪز سمجهندا. انساني روح کي سندس خودي، الوصيت جي رتبي تي پهچائيندي. انسان پنهنجي پختي ارادي سان، پنهنجي طبعيت تي قبضو ڪري وٺندو. ۽ هيءَ فتحمندي ايتري

لذت واري هوندي، جو درجي بدرجي اڳين اُميدن جي روشني ۾ زميني مسرت جي جانشين بڻجي ويندي. هرڪو هن حقيقت کان واقف ٿي ويندو، ته مرڻو آهي ۽ موت کي تحمل ۽ سنجيدگيءَ سان قبول ڪيو ويندو. انساني خودي ڪيس باور ڪرائيندي ته پنهنجي زندگي جي ڪوتاهي بابت ڪا به شڪايت نه ڪري، پر اِهو ڪوتاهيءَ جو احساس، سندس ذوق جي شعلي کي ويتر تيز ڪندو. پنهنجي پائرن کي ڪنهن به انتظار کان سواءِ دوست ئي سمجهندو ۽ عشق جي صورت فقط لذت تائين محدود نه هوندي. هن شعلي جو مرڪز عشق جاوداني جي اميد رقبي جي ڪنڪي کان سواءِ هوندو..... اِهڙي ريت ۽ اِهڙي نموني انسان اڳتي وڌندو رهندو، جو نهايت دلپذير هوندو.

ايون زمين ڏي اکيون جهڪائي ويٺو رهيو. هن پنهنجي هٿن سان ڪنن کي ڇڪيو، پر هو مٿي کان وٺي پيرن تائين ڏڪڻ لڳو. آواز مسلسل ايندو رهيو.

منهنجا نوجوان مفڪر، پر ايئن ٿي به سگهي ٿو ته اِهڙو دور ايندو؟ جيڪڏهن ايئن ٿيو، ته هرڪا شيءِ ترتيب ۾ هوندي ۽ انسانيت پنهنجي مقام تي آسودي ٿي ويندي، پر جيئن ته انسان جي اندر جهالت جو پراڻو مرض موجود آهي، اِهڙو دور گهٽ ۾ گهٽ هزار ورهين جي اندر ته اچي نه ٿو سگهي، اُهو شخص جو صداقت کي سڃاڻي ٿو، هاڻي به جائز طرح، جيئن سندس خواهش هجي، زندگيءَ کي موڙي سگهي ٿو ۽ نوان اُصول اختيار ڪري سگهي ٿو. هن فهم موجب هرڪا شيءِ قانوني آهي. اَڄا به وڏيڪ، جيڪڏهن هي دور گذري نه ٿو سگهي، ۽ جيئن ته هتي نه خدا آهي نه غيرفاني، ته نئون ماڻهو ديوتا بڻجي سگهي ٿو. پوءِ ڇو نه هو سڄي دنيا ۾ اڪيلو هجي، جيڪڏهن هو پنهنجي مقام کان وڏي ٿو ته هو پنهنجي نرم دليءَ سان قديم غلام جي قديم اخلاق جي حدن کي ٽوڙي ڇڏي ٿو، ڇاڪاڻ ته خدا لاءِ ڪو به قانون نه آهي. جتي به خدا آهي، اُهو مقام پاڪ آهي. جتي مان بيٺو آهيان، اُهو هڪدم خاص الخاص ۽ نمايان مقام بڻجي ويندو..... سيئي شيون قاعدي واريون آهن. ۽ اِها ئي اُن جي پڇاڻي آهي. هيءُ سڀ دلڪش حقيقتون آهن. پر جيڪڏهن تون چاهين ٿو، ته ڏوڪو ڏئين ته تون اُن جي عمل لاءِ اخلاق جي منظوري ڇو ٿو وٺين. پر هتي جاڏي ڪاڏي اسان جا جديد روسي موجود آهن، هو اخلاقي منظوري کان سواءِ ڪڏهن به ڏوڪو نه ڏيندا. ڪين صداقت سان وڏي محبت آهي ۽ صداقت خدا آهي. ملاقاتي وضاحت سان پنهنجي فصاحت کي ظاهر ڪندو رهيو. هو زور سان ڳالهائيندو رهيو ۽ ملامت سان پنهنجي ميزبان کي ڏسندو رهيو. ايئن معلوم پئي ٿيو، ته هو پنهنجي گفتگوءَ کي بند نه ڪندو. ايون اوچتو گلاس کي ميز تان کنيو ۽ اُن فصيح ڏانهن اُڇلائي ڏنو.

پوئين رڙ ڪري ڪيس چيو ته هيءَ تنهنجي زيادتي آهي، هو ٽپو ڏئي صوفي تان اُٿيو ۽ پنهنجي ڪپڙن تان چاءِ جا ڦڙا چنڊڻ لڳو. "هن کي لوٽر جي مس ڪُـپڙي ياد آئي. هي ان کي خواب بہ سمجهي ٿو ۽ خواب تي گلاس بہ ٽو ڦٽو ڪري. هيءُ ته عورت جي ڪردار جهڙو آهي. مون کي گمان هو ته تون مڪر ڪري پنهنجي ڪنن کي بند ڪري رهيو هئين.

اوچتو هڪ زور دار ڪڙڪو دريءَ تي ٿيو، ايون صوفي تان ٽپو ڏئي اُٿيو.

ملاقاتي ڪيس چيو ته "ٻڌين ٿو. توکي ڊري ڪولڻ ڪپي. هيءُ تنهنجو پاءُ اليوشا آهي، جنهن وٽ نهايت دلچسپ ۽ عبرت ۾ وجهندڙ خبرون آهن، مون کي وڃڻ ڪپي.

فريبي، خاموش رهه! مون کي خبر آهي ته اليوشا آهي.مان محسوس ڪيو ته هو ايندو بيشڪ هو اُجايو نہ آيو هوندو، هو ڪي خبرون ڪٿي آيو هوندو، ايون ڪاوڙ مان چيو.

کول، کول، هن جي لاءِ کول. ٻاهر برف جو طوفان گهُلي رهيو آهي ۽ هو تنهنجو پاءُ آهي.

ڪڙڪو مسلسل ايندو رَهيو، ايون چاهيو ٿي ته دريءَ ڏي ڊوڙي وڃي، پر ڪنهن سندس ٻانهن ۽ ٽنگن ۾ زنجير وجهي ڇڏيا هئا. هُن ڪوشش ڪئي ته زور سان انهن زنجيرن کي ڀڃي، پر سڄي ڪوشش اَجائي هئي. دري تي ڪڙڪو زور کان زوردار ٿيندو رهيو. آخر اهي زنجير ٽٽي پيا ۽ ايون صوفي تان ٽپو ڏئي اُٿيو. هن وحشياڻي نموني پنهنجي چوڏاري ڏٺو. ٻئي ميڻ بتيون گهٽو ڪري ٻري چڪيون هيون. گلاس جو تازو، اُن ملاقاتي کي هنيو هيائين، اُهو ميز تي رکيو هو. سندس سامهون صوفي تي ڪو بہ موجود نہ هو. دريءَ جي طاق تي ڪڙڪو وڏندو ٿي ويو. پر هُـو ايترو زور وارو نہ هو، جو هن خواب ۾ ٻڌو هو، پر اُن جي خلاف هاڻي خاموشي هئي.

"هيءُ خواب نہ هو! مان قسم ڪٿي چوان ٿو اهو خواب نہ هو." ايون زور سان چيو. هو پوءِ دريءَ ڏي ڊوڙيو ۽ اُن جي چرندڙ طاق کي کوليائين.

اليوشا، مان توکي چيو هو، ته مون ڏي نہ اچجانءِ. هن خطرناڪ نموني ۾ پنهنجي پاءُ کي چيو. فقط ٻن لفظن ۾ ختم ڪر. توکي ڇا چوڻو آهي. فقط ٻن لفظن ۾ ٻڌين ٿو نہ؟

هڪ ڪلاڪ ٿيو. سميرڊياڪوف پاڻ کي ڦاهو ڏئي ماريو آهي. اليوشا اڳڻ مان ڪيس جواب ڏنو.

ڏاڪڻ ڏي ڦري اچ مان دروازو کوليان ٿو. ايئن چئي ايون، اليوشا جي لاءِ دروازو کولڻ ويو.

باب ڏهون

هيءُ ئي هو، جنهن اِيئن چيو

اليوشا اندر اَچي، ايون کي ٻڌايو تہ ڪلاڪ ڪن ٿيو ماريا ڪاندريٽوينيا، سندس ڪمري ۾ آئي هئي ۽ ڪيس خبر ڏني هئائين، تہ سميرديا ڪوف پنهنجو اَنت آندو آهي. ”مان سماور کي صاف ڪرڻ لاءِ ويس، اُتي ڏٺم تہ هو هڪ سيخ ۾ لڙڪيو پيو هو جا ديوار ۾ لڳل هئي. اليوشا جي پڇڻ تي هن پوليس کي اُن جو اطلاع ڏنو آهي يا نہ؟ هن ڪيس جواب ڏنو تہ هن ڪنهن کي بہ نہ ٻڌايو آهي. پر هوءَ پڇندي وٽس آئي آهي ۽ سڄو وقت ڊوڙندي رهي آهي. هوءَ بلڪل پريشان ٿي ڏٺي ۽ پن وانگر ٿي لرزي. جڏهن اليوشا ساڻس گڏجي جهوپڙي ڏي ڊوڙيو تہ هن سميرديا ڪوف کي اَجا بہ لڙڪيل ڏٺو. ميز تي هن هڪ ڪاغذ ڏٺو. جنهن تي لکيل هو تہ ”مان پنهنجي حياتي، پنهنجي مرضي ۽ خواهش سان پوري ڪريان ٿو. جيئن ڪنهن ٻي جي مٿان الزام نہ اَچي.“ اليوشا هن بيان کي ميز تي ڇڏيو ۽ سڌو پوليس ڪپتان ڏي ويو ۽ ڪيس اُهو سڀ ڪجهہ چيائين جو ٻڌو ۽ ڏٺو هئائين. اُن کان ٿي مان سڌو تو ڏي آيو آهيان. اليوشا ڪيس چيو. آخر ۾ هو ايون جي چهري ڏانهن نهاريندو رهيو. آڪاٽي ٻڌائيندي. سندس اکيون اُن جي چهري ۾ ڪُـپيون رهيون. ڇڻ تہ ان مان ڪنهن حقيقت جو اظهار ٿي رهيو هو.

ياءِ، هن اوچتو واڪو ڪري چيو، تہ تون سخت بيمار ٿو ڏسجين، مان توکي جو ڪجهہ بہ چيو آهي، تون اُن کي سمجهي نہ سگهيو آهين.

ڏاڍو چڱو ٿيو. جو تون آئين، ايون ڪيس اهڙي حالت ۾ چيو ڇڻ تہ هو اوجهڙاٽيون کائي رهيو آهي ۽ اليوشا جي گفتگو کي ٻڌي ئي نہ رهيو هو. مون کي خبر آهي تہ هُن ڦاهو کاڌو آهي.

ڪنهن کان ٻڌو اَٿئي؟.

مون کي خبر نہ آهي، پر مان ان حقيقت کي ڄاڻان ٿو. ڇا مون کي اُن جي خبر هئڻ کپي؟ ها، اُن ئي مون کي ٻڌايو آهي، اُن ئي.“

ايون ڪمري جي وچ ۾ بيٺو هو، اَجا بہ هُو ساڳي ريت کائيندي، گفتگو ڪري رهيو هو. هو هيٺ زمين ڏي نهاري رهيو هو.

اهو اُن - ڪير آهي؟ اليوشا، غير ارادي طرح چوڌاري ڏسندي چيو.

”هو ترڪي ويو.“

ايون متي کي ڪنيو ۽ مشڪندو رهيو.

هو توجهڙي ڪبوتريءَ کان خوف کائيندو رَهيو. تون هڪ پاڪيزه فرشتو آهين. هيءُ ئي هو.

دمتري توکي فرشتو سڏيندو آهي. فرشتو ..... تون آسمانن جي تهہ بہ تهہ بلنديءَ جو عظيم سرمست آهين، هيءُ آسمانن جا بلندي وارا تهہ ڇا آهن؟ شايد سڄوئي ستارن جو ميڙ، پر ستارن جو ميڙ فقط ڪيميائي طور تي سالم مادو شمار ٿئي ٿو، پر تون سڄ ۽ شينهن جي ستارن جو ميڙ آهين، ڇا توکي اُنهن جي خبر نہ آهي؟

اليوشا خطري ڀري آواز ۾ ڪيس چيو، تہ پاءُ خدا جي واسطي ويهي رَهہ. صوفي تي ويهي رهہ! بدحواس نظر ٿو آڇين. تون وهاڻي تي مٿو رکي سمهي پوءِ، ڇا تون مٿي تي پاڻيءَ سان ترٽوال رکڻ پسند ڪندين؟ شايد اهو توکي فائدو ڏئي.

"تون ٽوال ڏي" "اهو ڪرسيءَ تي پيو آٿئي. مان هاڻي اُن کي اُتي ڦٽو ڪيو هو."

"اهو اتي ڪونهي اڃهو هتي." اليوشا ڪيس چيو. هن ڪمري جي ٻيءَ ڪنڊ ۾ ايون جي ڊريسنگ ٽيبل جي خاني ۾ تهہ بہ تهہ ٽوال کي ڪٽي ورتو. جو استعمال ۾ ئي نہ آيو هو. ايون عجب مان ٽوال کي ڏٺو. ٽوري ويرم لاءِ ڪيس کا يادگيري اچي وئي.

"ترس." هو صوفي تان اُٿي بيٺو. "ڪلاڪ کن اڳي مان اهو ٽوال اُتان ڪنيو هو ۽ اُن کي پاڻي سان تر ڪري، پنهنجي مٿي جي چوڌاري ويڙهيو هو، ۽ اُن کي اِتي ڦٽو ڪيو هيم. هيءُ پوءِ ڪيئن ٿيو. مون وٽ تہ بيو ٽوال بہ ڪونہ آهي"

تو هن ٽوال کي پنهنجي مٿي سي رکيو هو؟" اليوشا ڪانئس پڇيو.

"هائو. مان هن ڪوسيءَ ۾ ڪلاڪ کن ٿيو. هيدي هوڏي ڦريس..... هي شمعون اينن جو ٻري ٻوڻ اهن. هاڻي وقت گهڻو نيو آهي؟"

"قريب قريب ٻارنهن."

"نہ، نہ" ايون واڪو ڪري چيو. "هو خواب نہ هو. هُو هتي هو. هو هتي ويٺو هو. اِنهيءَ ئي صوفي تي جڏهن تون دريءَ کي ڪڙڪائي رهيو هئين، تہ مان مٿس گلاس کي اڇلائي هنيو هو ....."

"اِجهو هن کي. هڪ منٽ ترس. مان برابر نند پيو هوس. پر هيءَ خواب، خواب نہ هو. هن ۾ صداقت هئي. مان گهميس تي، ڳالهايم تي ۽ ڏنم تي ..... اُن هوندي بہ مان نند ۾ هوس. هو حد کان وڌيڪ ڊنل ۽ بيوقوف هو، اليوشا." ايون اوچتو ڪلڻ لڳو ۽ فرش تي زور سان پيرن سان ڏڪ هڻڻ لڳو.

ڪير بيوقوف آهي؟ پاءُ تون ڪنهن جي لاءِ ڳالهائي رهيو آهين؟ اليوشا وري انتظار مان ڪانئس پڇيو. شيطان. هو منهنجي ملاقات لاءِ آيو هو. هو هتي بہ پيرا آيو آهي اجا بہ ٿي پيرا. هو وڏي شيطان نہ پر شيطان جي حيثيت ۾ غصي مان مون تي طنز ڪندو رهيو. هو گرم پَرن ڪنوڻ ۽ گجگوڙ سان نہ هو. پر هو شيطان بہ نہ هو، هيءُ ڪوڙ آهي. هو دغاباز هو. هو سادو خبيث هو - هُو هڪ حقير ۽ بي لطف خبيث

هو. هو حمامن ۾ ويندو آهي. جيڪڏهن تون اُن جو لباس لاهيندين تہ مون کي پڪ آهي، تہ توکي سندس هڪ ڍڳهو ۽ لسو پُـچ، دينمارڪ جي ڪتن جهڙو نظر ايندو. وال ڍڳهو ۽ بد رنگ ..... اليوشا تون ٿڌو ٿي ويو آهين تون برف مان آيو آهين. چانهہ پيئندين، ڇو سردي آهي؟ ڇا مان چوان تہ هو چانهہ آڻين؟"

اليوشيا، پاڻيءَ جي گهڙامنجي ڏانهن ڊوڙيو، ٽوال کي پاڻيءَ سان تر ڪري ۽ ايون کي ترغيب ڏنائين، تہ وري ويهي رَهي ۽ پوءِ آلو ٽوال سندس مَـٿي جي چوڌاري ويڙهي ڇڏيائين. پاڻ سندس پرسان ويهي رهيو.

ايون وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. هاڻي لـِزي پسند آهي. مان اُن جي لاءِ ڪي بيهوديون ڳالهيون چئي ويس. اُهو سڀ ڪوڙ هو .... مون کي هوءَ پسند ايندي آهي. مون کي سياڻي لاءِ ڪٽيا کان خوف ٿو ٿئي. مون کي ٻين سيني کان وڌيڪ، هن کان خوف ٿو ٿئي، تہ مستقبل ۾ اَلائجي ڇا ٿيندو؟ هو سياڻي مون کي هڪالي ڇڏيندي ۽ پيرن ۾ مهٽيندي، هوءَ سمجهي ٿي تہ مان رقابت کان متيا کي تباهہ ڪري رهيو آهيان، هائو، هوءَ ايئن ئي سمجهي، پر ايئن نہ آهي. سياڻي اڏي پڇا تہ اُهي، پر ڦاسي ڪانہ آهي. نہ مان ڦاهو ڪائيندس. توکي خبر آهي، اليوشا تہ مان ڪڏهن بہ خودڪشي نہ ڪندس، متيا ايئن ڇو آهي. ڇاڪاڻ تہ مان خود غرض آهيان نہ." پر مان بزدل نہ آهيان. هيءَ شايد زندگي جي پيار کان اُهي. مان ڪيئن سمجهان تہ سميرڊياڪوف پاڻ کي ڦاهو ڏنو آهي. هاڻي اِهو هيءَ ئي هو، جنهن مون کي ٻڌايو هو.

"ڇا توکي يقين آهي تہ هتي ڪو هو؟" اليوشا ڪانئس پڇيو.

هائو هن ڪنڊ ۾، صوفي تي هو، توکيس هڪالي ڇڏيو. تون جڏهن پهتين تہ هو غائب ٿي ويو. اليوشا مون کي تنهنجو چهرو پسند آهي. توکي خبر آهي، تہ مان تنهنجي چَهري کي پيار ڪندو آهيان. اليوشا اُهو ماڻهو مان ئي آهيان. اليوشا مون وٽ جا بہ خودغرضي آهي، سا هيٺانهين درجي واري ۽ نفرت جهڙي آهي. هائو، مان روحاني انسان آهيان هن اُن کي سمجهي ورتو هو ..... جيتوڻيڪ هن منهنجي بيعزتي ٿي ڪئي. هُو حد کان وڌيڪ بيوقوف هو، پر اُن مان سندس ئي فائدو هو. هو مڪار هو ۽ جانورن جهڙو مڪار، ڪيس خبر هئي تہ هو مون کي ڪهڙي ريت جوش ۾ آڻي، هو انهيءَ لاءِ مون تي طنز ڪندو هو، تہ مان سندس وجود کي تسليم ڪريان ۽ اِهوئي سبب هو. جو مون کي، هُـن ڏيان ڏيئي ٻڌڻ لاءِ مجبور ڪيو ٿي. هُن ٻار وانگر مـون کي بيوقوف ٿي ٻڌايو. هن ڪيترين شيون، مون کي، منهنجي لاءِ ٻڌايون، جي سڀ سچيون هيون. جيتوڻيڪ مان اُنهن کي ڪڏهن بہ پنهنجو نہ ٿي سمجهيو توکي اُن جي خبر آهي. اليوشا؟" ايون هيءَ حقيقت بلڪل انتظار ۽ يقين واري آواز ۾ چيو تہ مون کي ڪيڏي نہ خوشي ٿيندي، جڏهن مون کي خبر پوندي تہ اِهو مان نہ هوس، پر هو هو.

هن توکي ٽڪائي ڇڏيو آهي. اليوشا ڪيس ڇيو. هُو پاءُ کي انتظار مان نهارڻ لڳو. هُو مون سان ڳالهيون ڪري رهيو هو، پر نهايت سياڻپ سان، ضميرا! هيءَ ضمير ڇا آهي؟ مان هن کي پنهنجي لاءِ پاڻ تيار ڪريان ٿو. مون کي ڪانئس ڇو عذاب پهچي رهيو آهي؟ شايد اِهو عادت کان هوندو. انسانيت جي ڪائناتي عادت کان، جا ستن هزارن ورهين جي جهوني آهي. هاڻي، اُن کي ڇڏڻ کپي ۽ خود ديوتا بڻجڻ گهرجي. اهو به انهيءَ کي ٿي ڇيو. اِنهي ئي."

۽ تون نه تون نه، اليوشا روئڻ کان پاڻ کي روڪي نه سگهيو. هو پاءُ کي آزاديءَ سان ڏسڻ لڳو. اُن جي پرواهه نه ڪر، ڪيئن به هجي، تو هن سان نپايو آهي ۽ هاڻي ڪيس وساري ڇڏ، پلي ته هو پاڻ سان اُهي سيئي شيون ڪٽي وڃي، جن کي تون هاڻي پنهنجي لاءِ پاراتو ٿو سمجهين، هو وري نه ايندو.

هائو، پر هو نفرت جهڙو آهي. هو مون تي ڪليو ٿي ۽ هو بيحياءُ آهي، اليوشا، ايون هيءُ لفظ گناهه جي خوف جهڙا ڇيا. پر هو ڪيترين شين ۾ مون سان بُرو ٿي هليو. هن منهنجي سامهون، منهنجي بابت گهٽائي ڪوڙ ٿي ڳالهايا. اڙي تون بهادراڻي طور - ڪارنامن کي وجود ۾ آڻي رهيو آهين! هن مون کي ڇيو ٿي، ته تو پنهنجي پيءُ کي قتل ڪيو آهي ۽ تنهنجي ئي اشاري تي تنهنجي نوڪر، اُن کي قتل ڪيو آهي. اليوشا وچ ۾ ڳالهائيندي ڇيو، ته، پاءُ پاڻ کي آرام ڏي اِهو تون نه هئين، جنهن اُن کي قتل ڪيو آهي. اِهو ڪوڙ آهي.

اِهوئي ته هن ڇيو ٿي ۽ ڪيس اُن جي خبر هئي. هن ڇيو ٿي ته تون بهادراڻو ڪارنامو عمل ۾ آڻي رهيو آهين. جيتوڻيڪ تون حسن سيرت ۾ اعتماد نه ٿو رکين، اِها ڳالهه توکي عذاب ۽ چڙ ڏياري رهي آهي. اِهوئي سبب آهي، جو تون منقدم بڻجي وِيو آهين، هن اِهي ڳالهيون مون کي، منهنجي بابت ٻڌايون ٿي ۽ هن کي خبر هئي، ته هو ڇا چئي رهيو آهي.

"اِهو توئي ڇيو ٿي نه." اليوشا ماتمي آواز ۾ ڪيس ڇيو. تو ايئن ڇو ڇيو؟ "ڇاڪاڻ ته تون بيمار ۽ بيهوشيءَ ۾ مبتلا آهين. تون پاڻ کي عذاب ڏئي رَهيو آهين."

"نه، هن جيڪي ڇيو ٿي، اُن جي ڪيس خبر هئي. هن مون کي ڇيو ٿي ته تو وٽ غرور آهي. تون محڪر رَهي، ايئن چوندين ته مان ئي آهيان، جنهن اُن کي قتل ڪيو آهي. پنهنجي جسم کي خوف ڪان مروڙين ڇو ٿو؟ تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين، مان تنهنجي راءِ کي نفرت سان ڏٺو ۽ تنهنجي خوف کي به! هن اِهو منهنجي لاءِ ٿي ڇيو ۽ هي به ٿي ڇيائين، ته توکي خبر آهي، ته تون ڇاهين ٿو، ته ٻيا به تنهنجي تعريف ڪن، ته تون ڏوهي آهين، قاتل آهين، پر تنهنجو احساس تعريف جي لائق آهي. هي پاءُ جي نجات لاءِ، سيني ڳالهين جي قبوليت ڏيندو. اهو، هن ڪوڙ ڳالهايو هو

اليوشا! ايون اوچتو غصي سان چيو ۽ سندس اکيون چمڪي رهيون هيون. "مان چاهيان، ته هيءَ جا حقيقت شخص منهنجي تعريف ڪري هيءَ خصوصيت سان ڪوڙ ڳالهائي رهيو هو. مان قسم کڻي چوان ٿو، ته ايئن نه آهي. اهو سبب هو، جو مان متس گلاس اُچلائي هنيو هو، جو سندس بدنما چهري تي لڳي پيچي پيو هو.

"پاءُ، هاڻي آرام ڪر! اهڙيون ڳالهيون نه ڪر." اليوشا ڪيس دلاسو ڏيندي چيو.

"هائو، هن کي خبر آهي ته بي کي عذاب ڪيئن ڏجي. هو ظالم آهي." ايون، اليوشا ڏي ڏيان کان سواءِ ڳالهائيندو ويو. جڏهن هُو پهريائين آيو هو، ته مون کي اُن جي لاءِ تمام ٿوري ڄاڻ هئي. هو چوندو رهيو ته ايئن ڪٿي قبول ڪجي، ته تون غرور کان راهه تي وڃي رهيو آهين ۽ اجا به توکي اُميد آهي ته سميردياڪوف مري چُڪو هو. هن پاڻ کي ڦاهو ڏنو آهي. توکي اها به اميد آهي، ته سميردياڪوف کي سزا ايندي ۽ ڪيس سائبيريا موڪليو ويندو. متيا آزاد ٿي ويندو ۽ اُن وقت توکي فقط اخلاقي سزا ايندي. (ٻڌين ٿو، هو اُن وقت ڪلي رهيو هو) ڪي ماڻهو تنهنجي تعريف ڪندا. هاڻي تو اڪيلي تي ڪير اعتبار ڪندو؟ پر اُن هوندي به تون ويندين تو فيصلو ڪيو آهي، ته ويندين. تون هاڻي ڇا جي لاءِ وڃي رهيو آهين. اها گفتگو نهايت خطرناڪ هئي. اليوشا مان هنن سوالن کي برداشت ڪري نه ٿو سگهان. ڪنهن کي طاقت ٿي سگهي ٿي ته اهڙا سوال مون کان ڪري؟

اليوشا، وچ ۾ ڳالهائيندي ڪيس چيو ته پاءُ سندس دل خوف کان ٻڌي رهي هئي. پر ڪيس اڃا اُميد هئي ته هُو ايون کي درست ڪري سگهندو. هن ڪهڙيءَ ريت، منهنجي اڃڻ کان اڳ ۾ توکي سميردياڪوف جي موت جي خبر ٻڌائي هئي. جڏهن ته ڪنهن کي خبر به نه هئي ۽ نه وري اهڙو وقت هو، جو ڪنهن کي خبر پئجي سگهي؟

"هن مون کي ٻڌايو." ايون ڪنهن به شڪ جو انڪار ڪندي ڪيس مضبوطيءَ سان چيو. هن اهوئي تي ڳالهايو. هن چيو تي ته جيڪڏهن تون حقيقت تي پهچندين، جي تون ڪنهن گل تي اعتبار رکين ٿو، ته سڄي حقيقت توکي صحيح نظر ايندي. پلي ته هو توتي اعتبار نه ڪن، تون ته پنهنجي اُصول لاءِ وٽن وڃين ٿو. پر تون به فيودورپاولووچ وانگر نندڙو احمق آهين. تنهنجو 'گڻ' سان ڪهڙو واسطو؟ تنهنجي اُڻ بڻ ڪرڻ مان ڪهڙو فائدو؟ جيڪڏهن تنهنجي قرباني، ڪنهن جي لاءِ به فائدي واري نه آهي؟ ڇاڪاڻ ته تون خود به نه سمجهي سگهيو آهين، ته تون اوڏانهن ڇو ٿو وڃين! اڙي توکي ته گهڻو ڏيان ايڏانهن ڏيڻ گهرجي، ته تون پاڻ کي سمجهين ته اوڏانهن ڇو وڃي رهيو آهين! ڇا، تون پختو ارادو ڪري ڇڪو آهين؟ تون سڄي رات ڇاڻي ٻجهي هن اُڻ تڻ ۾ رهندين، ته تون اوڏانهن وڃين يا نه وڃين، پر تون ويندين. مان ڄاڻان ٿو ته تون ويندين. توکي خبر آهي ته تون جو فيصلو ڪندين اُن جي بجاءِ فيصلو توتي ڇڏيل نه آهي. تون ويندين. ڇاڪاڻ ته تو ۾ همت ئي نه آهي. ته نه ويندين! ڇا، تو ۾ همت جو فقدان آهي؟ انهيءَ جو پاڻ ۾ توکي

سراغ وٺڻ گهرجي. هيءَ تنهنجي لاءِ هڪ ڳجهارت آهي. هو اُتيو ۽ هليو ويو. تون آئين تہ هو هليو ويو. اليوشا، هن مون کي بي همتَ بہ سڏيو. ڇا، مان بي همتَ آهيان. هن وڏيڪ هيءُ بہ چيو تہ هيءُ انهن عقابن لاءِ نہ آهي، تہ زمين تي اڏامن. سميرڊياڪوف بہ ايئن ئي ٿي چيو. هن کي مرڻ ڪپندو هو. مون کي مهينو ڪن ٿيو آهي، جو مان ڏسندو رهيو آهيان، تہ ڪٽيا منهنجي توهين ڪندي رَهي آهي. اِهڙي ريت لِزي بہ منهنجي توهين ڪندي! تون ئي آهين جو تعريف جي لائق آهين، پر هيءُ هڪ بي رحم ڪوڙ آهي! تون بہ تہ منهنجي توهين ڪري رهيو آهين. مان هاڻي وري توسان نفرت ڪري رهيو آهيان! مان اُن ببلا سان بہ نفرت ڪريان ٿو. مان اُن ببلا کي ڪڏهن بہ نہ بچائيندس. پلي تہ هو سائبيريا ۾ بچڙو ٿئي. هن هاڻي خدا جي حمد جو نغمو ڳائڻ شروع ڪيو آهي. اڙي مان هاڻي ويندس ۽ انهن سيني چهرن تي ٿڪون اُڇلائيندس!

هُن جنوني حالت ۾ ٽپو ڏنو. ٽوال کي ڦٽو ڪيائين ۽ وري ڪمري ۾ هيڏي هوڏي گهمڻ لڳو. اليوشا کي ياد آيو، تہ هُن هاڻي ڇا ٿي چيو. مان ڇڻ تہ ننڊ ۾ جاڳي رهيو آهيان .... مان گهمان ٿو ۽ ڏسان ٿو ۽ ڳالهايان ٿو، پر ننڊ ۾ آهيان. هاڻي بہ ايئن ئي ڏسڻ ۾ ٿو اچي. اليوشا کيس نہ ڇڏيو. سندس دل ۾ خيال پيدا ٿيو تہ هو ڊاڪٽر ڏي ڊوڙي وڃي، پر کيس پنهنجي پاءُ کي اڪيلو ڇڏيندي خوف پئي ٿيو. اُتي ڪوبہ ڪونہ هو، جو اُن جي آسري تي کيس ڇڏي. آهستي آهستي ايون کان هوش ڇڏائيندو ويو ۽ هو صفا بيهوش ٿي ويو. هو اَڄا بہ ڳالهائي رهيو هو، ۽ سندس گفتگو ۾ ڪو بہ ربط ڪونہ هو، پر بلڪل وضاحت سان، هرهڪ لفظ ڌار ڌار ڪري ڳالهائي رهيو هو. البت ڳالهائڻ ۾ کيس هيڪ پئي ٿي. اوچتو سندس ٽنگون وڇڙيون پر اليوشا کيس وڏي سنڀالي ورتو ۽ کيس بستري تي ليٽايائين. هو ٻہ ڪلاڪ سندس مٿان وينو رهيو، مريض هاڻي آرام سان سمهيو پيو هو، منجهس ڪابہ چرپر ڪانہ هئي ۽ هو صاف ريت سان ساهہ ڪڍي رهيو هو. اليوشا هڪ وهاڻو ڪڍي، صوفي تي پئي رهيو.

جيئن هو ستو، هن ايون ۽ متيا جي لاءِ دعا گهُري ۽ ايون جي بيماريءَ تي غور ڪرڻ لڳو. هنيلي فيصلي جي هيءَ ذهني تڪليف هئي. هڪ سنجيده ضمير! خدا، جنهن کي هن نہ ٿي مڃيو. اُن جي صداقت هاڻي سندس دل تي قبضو ڪري رهي هئي، جا اَڄا بہ هو مڃڻ لاءِ تيار نہ هو. 'هائو'، خيال اليوشا جي دل تي ترڻ لڳو تہ هائو. سميرڊياڪوف مري چڪو آهي. هاڻي ايون جي شاهديءَ تي ڪير اعتبار ڪندو؟ پر هو ويندو ۽ اِها ڏيندو." اليوشا، سادگيءَ سان مشڪيو. هن خيال ڪيو تہ خدا جي نيٺ فتح ٿيندي. هن خيال ڪيو، تہ هو يا تہ صداقت جي روشني ۾ اُٿندو .... يا هو نفرت ۽ انتقام وٺڻ جي جوش ۾ ختم ٿي ويندو. هيءُ اهو عمل ڪري رهيو آهي، جنهن ۾ سندس اعتماد ٻئي نہ آهي. اليوشا غم کان ايئن چوندي، ايون لاءِ وري بہ دعا گهري.

حصو پنجوڻ

قانوني غلطي

باب پهريون

بدقسمت ڏينهن

اُهي واقعات، جن جو مان بيان ڪيو آهي، اُن جي ٻئي ڏينهن، صبح جو ڏهين بجي، اسان جي ضلعي ڪورٽ ۾ دمتري فيودورپاولووچ جو مقدمو شروع ٿيو.

پڙهندڙن کي، مان هن کان اڳ ۾ آگاهه ٿو ڪريان، ته مان پاڻ کي هن جي لائق نه ٿو سمجهان، ته اُهو سڀ ڪجهه بيان ڪريان، جو اُن مقدمي ۾ وهيو ۽ واپريو ٿي، يا ترتيب وار اصلي حقيقتن کي پيش ڪريان. مان خيال ڪريان ٿو، ته جيڪڏهن مڪمل تشريح سان سڀ ڪنهن شيءِ جو بيان ڪندس، ته مون کي هڪ وڏي ڪتاب جي ضرورت پوندي. اُن ڪري اُهي نقطا، جن مون تي اَثر ڪيو آهي، منهنجي يادگيري ۾ آهن، اُنهن کي بيان ڪريان، اُميدوار آهيان ته مون تي پڙهندڙ اعتراض نه وٺندا. مان اُنهن ڳالهين کي انتخاب ڪيو آهي، جي نهايت دلچسپ آهن ۽ ثانوي حيثيت ٿيون رکن. شايد مان ضروري تفصيل ۽ مکيه ڳالهين کي ترڪ ڪري ڇڏيو آهي. مان پنهنجي پوري ڪوشش ڪئي آهي ۽ پڙهندڙ پاڻ ڏسندا ته طاقت آهر مون سڀ ڪجهه ڪيو آهي.

ڪورٽ ۾ گهرائڻ کان اڳ ۾ مان اُن حقيقت کي بيان ڪندس. جنهن مون کي اُن ڏينهن عجب ۾ وجهي ڇڏيو هو، سچ پچ جيئن پوءِ ظاهر ٿيو. اُن حقيقت کي ڏسي ٻيا به حيرت ۾ پيا هئا. اسان سيني کي خبر آهي ته هن معاملي وڏي دلچسپي پيدا ڪئي هئي. سيڪو ئي بي صبريءَ سان مقدمي جي شروع ٿيڻ جو انتظار ڪري رهيو هو. گذريل ٻن مهينن کان ماڻهن جي گفتگو، قياس آرائين ۾ عقلي نقطن جو هيءُ موضوع بڻجي ويو هو. هيءَ به سيني کي خبر آهي ته هيءَ مقدمو سڄي روس ۾ مشهور ٿي چڪو هو. پر اُن هوندي به اسان ايئن نه سمجهيو ته هيءُ فقط اَسان لاءِ نه پر سڄي روس لاءِ اهڙي دلچسپي جو سامان ٿو رکي، پر هيءُ حقيقت مقدمي واري ڏينهن ظاهر ٿي.

ملاقاتي نه فقط اسان جي علائقي جي وڏن شهرن مان آيا هئا، پر روس جي ٻين شهرن کان به ماسڪو ۽ پيٽرسبرگ کان به. اُنهن ۾ ڪي وڪيل هئا، ڪي عورتون ۽ ڪيئي عزت وارا ماڻهو. ڪورٽ ۾ داخل ٿيڻ جي هرهڪ ٽڪيٽ، ڪسي ٿي وئي. معزز ۽ رسوخ وارن ملاقاتين جي لاءِ، جتي ٿيئي جج ويهڻ وارا هئا. اُنهن جي ميز جي پوئتان - خاص جاءِ تي بندوبست ڪيو ويو هو. آرام ڪرسين جي هڪ قطار اُنهن جي لاءِ مخصوص ڪئي وئي هئي. هيءَ خاص رعايت هئي، جا اڳي ڪڏهن به نه ڏني وئي هئي. هڪ وڏي يڪسانيت ٿي ڏني. يعني عام ماڻهن ۾ اَڌ فقط عورتون هيون. جدا

جدا حصن مان وڪيلن جو ايڏو وڏو آنداز آيل هو، جو انتظار ڪندڙن سوچيو ٿي، ته اُنهن کي ڪٿي جاءِ ڏني وڃي؟ ٽڪيٽ جي لاءِ گهٽي غور ۽ فڪر کان پوءِ ورهائي ٿي وئي. مان ڏٺو ته ڪمري جي آخر ۾ ٽلهي جي پريان، نهايت جلدي مان هڪ پردو ڏنو ويو. جن ۾ هنن سيني کي داخل ٿيڻ جي اجازت ڏني وئي. هي سيئي بيٺا هئا. اُن هوندي به پاڻ کي خوش قسمت ٿي سمجهيائون ته ڪين اِها به جاءِ جي تنگي سبب، سيني ڪرسين کي اُتان هٽايو ويو هو، هن پردي جي پويان، ماڻهن جو وڏوگوڙ، مقدمو هلندي، ڪلهوڪلهي سان لايو بيٺو هو.

اِنهن مان ڪي خاتون، جي خاص ڪري پري کان آيون هيون، گيلري ۾ پنهنجي بهترين لباس ۾ موجود هيون، پر عورتن جي اڪثريت اِهڙي هئي، جن لباس جي طرف پنهنجو ڪوبه توجهه نه ڏنو هو. سندن چهرن مان پريشانيءَ جا آثار ظاهر ٿي رهيا هئا. هڪ خاص حقيقت هيءَ هئي، جنهن کي پوءِ ڏٺو ويو، ته سندن اڪثريت متيا جي طرف هئي ۽ هنن چاهيو ٿي، ته ڪيس آزاد ڪيو وڃي. هن مان گهڻو ڪري ايئن معلوم پئي ٿيو، ته هو عورتن جي دلين جو فاتح آهي. هيءَ به عام خبر ته به رقيب عورتون، هن مقدمي ۾ اچڻ واريون آهن. اِنهن مان هڪ ڪيٽرينا ايونونا هئي، جا سيني جي عام دلچسپيءَ جو باعث هئي. اُن بابت غير معمولي ڳالهيون ٿي ٻڌايون ويون. متيا جي بابت سندس حيرت ۾ وجهندڙ ڪهاڻيون، جي سندس ڏوهه کان الڳ قسم جون هيون. سندس غرور ۽ شاهاڻا تعلقات خاص ڪري ماڻهن جي بحث هيٺ هئا. (شهر جو هرهڪ ماڻهو سندس ڏسڻ کان وانجهيل نه هو) هيءَ ڳالهه مشهور هئي، ته هن سرڪار کي درخواست ڏني آهي، ته هوءَ ان گنهگار سان گڏ قيد ۾ وڃي ۽ سائبيريا جي ڪاٽين ۾ پهچڻ کان پوءِ ساٿس شادي ڪري. گروشينڪا جو سڄي ڪورٽ ۾ بيصبريءَ سان انتظار ٿي ڪيو ويو. عوام وڏي شوق ۽ پريشانيءَ مان هنن بن رقيبن جي گڏجاڻيءَ کي نهاري رهيو هو. هڪ مغرور ۽ شاندار ڇوڪري ۽ جادوگر، پر گروشينڪا، ضلعي جي زالن ۾ ڪيٽرينا کان وڌيڪ مشهور هئي. هنن اڳ ۾ هن عورت کي ڏٺو هو، جنهن فيودورپاولووچ ۽ سندس پٽ کي تباهه ڪري ڇڏيو هو. هو سيئي عجب ۾ هيون، ته ڪهڙي ريت پيءُ ۽ پٽ هن عام ۽ معمولي روسي ڇوڪريءَ جي محبت ۾ جڪڙجي ويا هئا، جا ايڏي حسين به نه هئي.

مختصر ته وڏيون ڳالهيون ٿي رهيون هيون. هيءَ به حقيقت هئي ته شهر ۾ اِهڙا ڪيئي خاندان موجود هئا، جن جا متيا جي بابت پاڻ ۾ جهڳڙا ٿي هليا. ڪيتريون عورتون پنهنجي مردن سان، راءِ جي اختلاف جي سبب، هن خطرناڪ مقدمي ۾ جهڳڙنديون ٿي رهيون. اُن ڪري هي فطري سبب هو، ته هيءَ مرد، پنهنجي عورتن جي راءِ جي خلاف قيدي کان بدگمان ٿي، ڪورٽ ۾ آيا. اُن ڪري، حقيقت ۾ ايئن چئي

سگهيو تي، تہ اُن مجبوري ۾ عورتن کان وڌيڪ مرد، قيد جي خلاف هئا. اُنهن ۾ وڏو تعداد اُنهن جو هو جن جي منهن ۾ گهنج هئا ۽ جن مان سندن انتقامي جذبو ظاهر هو. سچ پچ تہ متيا بہ شهر ۾ رهي ڪيترن ماڻهن کي ايذايو هو. منجهن کي اِهڙا بہ بلند رتبي وارا روح موجود هئا، جي شخصي طرح متيا جي قسمت سان ڪابہ دلچسپي رکندڙ نہ هئا. پر هي سيئي مقدمي ۾ دلچسپي رکندڙ هئا ۽ سندن اڪثريت سندس آزاديءَ لاءِ انتظار ۾ هئي، جن ۾ وڪيل داخل نہ هئا. ڪين اخلاقي نقطئہ نگاهہ کان وڌيڪ قانون ۾ دلچسپي هئي.

سڀ ڪوئي، مشهور وڪيل فيٽوڪووچ جي حاضري کان جوش ۾ هو. سندس قابليت مشهور هئي. هيءَ ڪو پهريون مقدمو نہ هو، جو هن جدا جدا علائقن ۾ اِهڙي بدنام ڏوهاري جو بچاءُ تي ڪيو. پر هن اِهڙن مقدمن ۾ بچاءُ ڪري، پاڻ کي ايترو تہ مشهور ڪيو هو، جو سڄي روس ۾ سندس نالو مشهور تي ويو هو. اِهڙيون ئي ڳالهيون اسان جي پراسيڪيوٽر ۽ ڪورٽ جي صدر لاءِ بہ مشهور هيون. چيو تي ويو تہ ائپولٽ ڪريليووچ، فيٽوڪووچ جي مقابلي کان لرزي رهيو هو. هو شروع ۾ ئي جڏهن پيٽرسبرگ ۾ ڪيس ڪنهن کان ضرور رنج پهتو هو، هڪبئي جا دشمن هئا ۽ اسان جي حساس پراسيڪيوٽر هي محسوس تي ڪيو، تہ پيٽرسبرگ ۾ ڪيس ڪنهن کان ضرور رنج پهتو هو، جو سندن قابليت جي پوري پوري ساراهہ تي نہ سگهي هئي. هو اُن ڪري ڪرامازوف جي مقدمي ۾ نهايت شوق سان جوش ۾ هو. هو خواب لهي رهيو هو، تہ هن مقدمي جي بدولت وڃايل شهرت کي حاصل ڪري وٺندو ۽ پنهنجي قسمت کي ناهيندو. چون ٿا تہ فيٽوڪووچ سندس گويا انتظار هو. پر حقيقت ۾ هيءَ افواهہ پورا نہ هئا. اسان جو پراسيڪيوٽر، اُنهن ماڻهن مان نہ هو، جو خوف جي وقت دل هاري ويهي. پر ان جي خلاف خوف جي وڏڻ سبب، سندس خود اعتمادي بہ وڏي تي وئي. هي ياد رکڻ جهڙي ڳالهہ آهي، تہ اَسان جو پراسيڪيوٽر - جلد باز ۽ پنهنجي ڪم جو پورو ڄاڻندڙ هو، هو جڏ تہ مقدمي ۾ پنهنجو روح وجهي ڇڏيندو هو ۽ اُن ۾ ايڏو تہ گم تي ويندو هو، جڏ تہ سندس سڄي قسمت ۽ بخت جو اُن جي نتيجي تي دارومدار آهي. قانوني دنيا ۾ هي موضوع ڪل جهڙو هو. هن امتيازي حالت جي باعث، اسان جي پراسيڪيوٽر وڏي شهرت حاصل ڪئي هئي، جا شايد ڪيس شرميلي حالت ۾ ميسر تي نہ سگهي ها. ماڻهو سندس شوق ۽ نفسيات تي خاص طرح ڪلندا تي رهيا، منهنجي راءِ ۾ اهي غلط هئا. اسان جو پراسيڪيوٽر جيئن مان سمجهان تو، وڏي گهراڻي وارو هو، جيئن اُن کي سمجهيو ويو هو، پر هو پنهنجي نازڪ تندرستيءَ سبب هو پنهنجي ڏنڌي ۾ بيهڪ حاصل نہ ڪري سگهيو ۽ نہ وري پوءِ بہ ڪامياب تي سگهيو. اسان جي ڪورٽ جو صدر، اُن جي لاءِ مان فقط هي چوندس تہ هو انسانيت

وارو ۽ مهذب هو. ڪيس هر عمل جو پورو ڄاڻو هو، اُن مان جي رايا نڪري سگهيا ٿي، اُن کان باخبر هو، هو لالچي ضرور هو، پر هن ڪڏهن بہ پاڻ کي مستقبل جي فڪر سان وابستہ نہ ٿي رکيو. سندس زندگيءَ جو وڏو مقصد هي هو، تہ هو ترقي پذير خيالن جو حامي ٿي رهي. هو پڻ وڏي تعلقات واري ۽ ملڪيت جو مالڪ هو. جيئن اَسان کي پوءِ خبر پئي، تہ ڪيس ڪرامازوف مقدمي جي لاءِ وڏو احساس هو. پر هيءُ سندس احساس سماجي نقطئہ نگاهہ کان هو نہ پنهنجي شخصي حيثيت کان. هو اُن ۾ هڪ سماجي هواس ۽ دماغ جي حيثيت ۾ دلچسپي وٺي رهيو هو. اسان جي سماجي حالتن واري ڪردار ۽ تقسيم جي هو پيداوار هو، مقدمي ۾ سندس شخصي طرفداري ان جي غمناڪ حيثيت، ڏوهين ۽ خود قيدي بابت خلاف ۽ توجهہ واري نہ هئي. جيئن اسان جو خيال شايد صحيح هجي.

ججن جي اَچڻ کان اڳ ۾ سڄي ڪورٽ ماڻهن سان ڀرجي چڪي هئي. اسان جي ڪورٽ شهر ۾ هڪ عمدو هال آهي. ويڪري، مٿانهين ۽ آواز ٻڌڻ لاءِ بهترين عمارت آهي. ججن جي ساڄي پاسي جي شهہ نشين تي هئا. ميز ۽ ڪرسين جون قطارون، مقدمي جي ڏينڌڙن لاءِ هيون. کبي پاسي قيدي ۽ سندس بچاءَ جي صلاحڪارن جي جاءِ هئي. ڪورٽ جي وچ ۾، ججن جي ڀرسان، ڏوهہ سان لاڳو شيون رکيون هيون. اُتي فيودورپاولووچ جي اڇي پَٽَ جي شبخوابي واري قبا موجود هئي، جنهن تي رت جا داغ ها. اُهو بدقسمت پتل جو دستو بہ هو، جنهن لاءِ چيو ٿي ويو تہ اُن سان خون ڪيو ويو هو. متيا جي قميص، جنهن جي ٻانهن تي رت جا داغ هئا، سندس ڪوٽ جنهن جي ڪيسي جي مٿان رت جا داغ هئا. جنهن ۾ هن رومال وڌو هو. رومال پاڻ رت ۾ ٻڌل هو، جنهن جو رنگ هاڻي زردو ٿي ويو هو. پستول، گولين سان ڀريل هو. جنهن کي متيا، پروهيٽن وٽ خودڪشيءَ لاءِ ڀريو هو، جنهن کي ماڪرو ۾ تريفان هٿ ڪيو هو. اُهو لفافو، جنهن ۾ گروشينڪا کي ڏيڻ لاءِ ٿي هزار روبل وڌا ويا هئا. واڳٽائي رنگ جو سنهو ڌاڳو، جنهن سان لفافي کي ٻڌو ويو هو ۽ ٻيون بہ شيون جي هاڻي مون کي ياد نہ آهن. هال ۾ ڪجهہ مفاصلي تي عوام جي ويهڻ جون جايون هيون. ججن جي شهہ نشين جي سامهون، شاهدن جون ڪرسيون موجود هيون جن کي شاهدي کان پوءِ اتي ويهاريو ويو هو.

ٿي بجي سيئي جج اچي پهتا. هڪ صدر، ٻيو اعزازي جسٽس آف پيس ۽ ٽيون پراسيڪيوٽر (سرڪاري وڪيل) سندن پويان جلدي پهچي ويو، پريزيڊنٽ قد جو بندرو، مضبوط، پنجاهہ ورهين جو چڱو ٽلهو ٿي ڏٺو. سندس ڪَلَ ضعيف معدي جي مريض جهڙي هئي. سندس وار ڪارا هئا، پر معلوم پئي ٿيو تہ هُو اڃا ٽيڻ وارا آهن ڪيس هڪ سرخ بيج لڳل هو الاٽجي ڪهڙي اعزاز لاءِ هو. اِهو مون کي ياد نہ آهي.

پراسڪيوٽر ۽ ٻين مون تي وڏو اَثر ڪيو هو. زرد تي ڏنو ۽ ايئن ڪٿي چئجي تہ سندس رنگ سائو هو. سندس چهرو ڇڻ تہ جلدي سنهو تي ويو هو. شايد هڪڙي ئي رات ۾ ڇاڪاڻ تہ مان ٻہ ڏينهن اڳ ۾ ڪيس ڇڳو صحتمند ڏٺو هو. پريزيڊنٽ اُن وقت پڇڻ شروع ڪيو، تہ سڄي جيوري حاضر آهي.

پر مان هن ريت بيان ڪري نہ سگهندس، ڇو تہ ڪي شيون مون بہ نہ ٻڌيون ۽ ڪن کي نہ بہ ڏٺو. ڪي شيون مون کان بہ وسري ڇڪيون آهن. جيئن مان اڳ چئي چڪو آهيان، تہ اُنهن مان ڪيتريون ادبي طور تي نہ مون کي وقت آهي نہ جاءِ جو هر شيءِ کي جا اُتي چئي ويئي هئي، ان جو ذڪر ڪريان. مان فقط هيءَ ڄاڻان ٿو، تہ ڪنهن بہ جيوري جي ميمبر ڪنهن بہ طرف تي ڪو اعتراض نہ هو. مون کي باهن ئي جيوري جي ماڻهن جي خبر آهي. چار شهر جا ننڍا عملدار هئا ۽ واپاري هئا. ڇهہ زراعت پيشيور ۽ شهر جا هنرمند هئا. مقدمي کان پوءِ بہ مون کي ان جي ڪارروائي گهڻو وقت ياد هئي، عام ماڻهن ۾ سوال مسلسل پڇيا تي ويا، خاص ڪري عورتن تہ اهڙو نازڪ، پيچيدو، نفسيات وارو مقدمو، معمولي آفيسرن ۽ هارين جي راءِ تائين موقوف رکيو تي ويو؟ هڪڙو آفيسر، اُن کان بہ وڌيڪ هاري ايڏي ساري معاملي کي ڪيئن سمجهي سگهيا هوندا؟ چارئي آفيسر جي 'چوري' ۾ شامل هئا، انهن کي ڪوبہ ضمير نہ هو ۽ هينئين درجي وارا هئا. انهن مان فقط هڪ جو شاهد سيني ۾ ننڍو هو، ۽ باقي عمر جا وڏا تي نظر آيا. هو سماج اندر ايترا مشهور نہ هئا ۽ تمام ٿوري تنخواهہ تي وقت گذاريندا تي رهيا. جن کي وڏيءَ عمر واريون ۽ ضدي زالون هيون ۽ ٻارن جو وڏو ميڙ. جن کي نہ بوٽ هئا، نہ جوراب. هو گهڻو ڪري پنهنجي واندڪائيءَ جي وقت تائين تاش کيڏيندي گذاريندا تي رهيا ۽ پنهنجي حياتيءَ ۾ هڪ بہ ڪتاب نہ پڙهيو هئائون. ٻئي واپاري عزت وارا تي ڏٺا، پر متن حيرت جهڙي خاموشي ۽ نااُميدي ڇانئيل هئي، هڪڙي جي تازي ڏاڙهي ڪوڙيل هئي ۽ يورپين نموني لباس پيل هئس، ٻي کي ننڍي ۽ پوري ڏاڙهي هئي ۽ سرخ نيتي ۾ هڪ بلو سندس ڳچيءَ ۾ پيل هو. هنرمند ۽ هارين جي لاءِ ڪجهہ چوڻ جي ضرورت نہ آهي. اسٽوپوريجنوسڪ جا ڪاريگر، اڪثر هاري آهن ۽ زمينن تي ئي ڪم ڪندا آهن. انهن مان ٽن کي يوروپي لباس هو. اُن ڪري هو شايد وڌيڪ غليظ ۽ ٻين کان وڌيڪ اَڻ وٽندڙ تي لڳا. هي ڏسي شايد عجب لڳي، جيئن مون کي لڳو تي، تہ هي ماڻهو ههڙي مقدمي ۾ ڪهڙي راءِ قائم ڪري سگهندا؟ ان هوندي بہ سندن چهرن مان سختي تي نظر آئي.

آخر صدر فيودورپاولووچ، ڪرامازوف جي قتل جي مقدمي جو آغاز ڪيو، مون کي ياد نہ آهي، تہ هن ڪهڙي ريت اُن کي بيان ڪيو. ڪورٽ جي نقيب (سڏ ڪرڻ

واري) پڪاريو تہ قيديءَ کي حاضر ڪيو وڃي ۽ متيا ظاهر ٿيو. ڪورٽ ۾ خاموشي ڇانئجي وئي. ايتري قدر جو 'سُئيءَ' جي ڪرڻ جو آواز بہ جيڪر ٻڌڻ ۾ اچي. مون کي خبر نہ آهي، تہ ٻين تي ڇا گذريو؟ پر متيا مون تي ڪو ڇڳو اَثر نہ وڌو. هو پنهنجي نئين فراڪ ڪوٽ ۾ هڪ خطرناڪ سينگاريل بانڪو ٿي نظر آيو. مون پوءِ ٻڌو تہ هن موقعي جي لاءِ هن ماسڪو مان پنهنجي خاص درزيءَ کان اهو ڪوٽ ٺهرايو هو، جنهن وٽ سندس ماپ اڳ ۾ ئي موجود هئي، ڪيس ڪارا ڪپڙي جا هٿن ۾ جوراب پيل هئا ۽ سوٽي قميص هيس، سو وال جيڏا ڊگها قدم هٽندو، سڌي نگاهہ رکندو پنهنجي جاءِ تي اُتي اچي ويٺو. جنهن کي ڪابہ ترتيب نہ ڏني وئي هئي. ايتري ۾ ٻچاءَ جي ڪائونسل يعني، مشهور فيٽوڪوويچ اَندر گهڙيو ۽ ڪورٽ جي هڪ طرف کان ٻي طرف تائين ٻيڻ ٻيڻ مچي وئي. هو قدآور ۽ ڏسڻ جهڙو هو، هو ڊگهين سنهين ٽنگن وارو هو ۽ اهڙيءَ ريت سندس ڊگهيون ۽ ڪومايل آگريون هيون. ڏاڙهي ڪوڙيل ۽ ننڍا وار، پر انهن کي چڳيءَ ريت ڦٽي ڏنل هئي، ڪيس ننڍڙا چپ هئا، جي ڪڏهن ڪڏهن، نفرت ۽ مشڪڻ ۾ خم ڪائي ٿي ويا. هو چاليهن ورهين جو ٿي ڏٺو، سندس چهرو حسين نظر اچي ها، جيڪڏهن سندس اکيون وڏيون هجن ها. اکيون غير معمولي طور تي هڪٻئي سان قريب ٿي ڏٺيون - جن جي وچ ۾ سنهڙو نڪ اکين کي هڪٻئي کان جدا ڪري رهيو هو. پر اُن هوندي بہ سندس چهرو متاثر ڪندڙ هو. هو شام جي لباس ۾ هو ۽ ڪيس ٽاءِ بہ ٻڌل هئي.

مون کي ياد آهي، تہ صدر پهريائين متيا کان سندس نالو ۽ ٻيا ڪوائف پڇيا هئا. متيا تيزي سان جواب ڏنا ۽ سندس آواز، اُميد جي خلاف اُوچو هو، جنهن صدر کان ڇرڪ ڪڍرائي ڇڏيو ۽ ڪيس عجب مان نهارڻ لڳو. اُن کان پوءِ اُن ماڻهن جي يادداشت پيش ٿي، جي هن مقدمي ۾ حصي وٺڻ وارا هئا. يعني شاهد ۽ ڇاڻو. هيءَ هڪ ڊگهي يادداشت هئي چار شاهد حاضر هئا. پوسيوف، جنهن ابتدائي جاچ ۾ پنهنجي شاهدي تہ ڏني هئي، پر هاڻي پئرس ۾ هو. خاتون هائلڪوف ۽ ميڪزيموف جي پنهنجي بيماريءَ جي ڪري غير حاضر هئا. سميرڊياڪوف پنهنجي اوچتي موت جي سبب غير حاضر سمجهيو ويو، جنهن بابت پوليس سرڪاري طور تي تصديق پيش ڪئي. سميرڊياڪوف جي اوچتي موت سبب ڪورٽ ۾ افراتفري پڪڙجي وئي، پيشنگويون ٿيڻ لڳيون. ڪورٽ ۾ حاضر هئڻ وارن مان شايد ڪيترن ئي کي سندس خودڪشيءَ جي خبر ڪانہ هئي. ماڻهن تي ڇا اَثر پيو، پر متيا، ڇڻ تہ اوچتو ڦاٽي پيو. جيئن تہ سميرڊياڪوف جي موت جو بيان گذري ويو. هن پنهنجي جاءِ تان رڙ ڪري چيو تہ:

"هو ڪتو هو ۽ ڪتي جي موت مري ويو."

مون کي ياد آهي، تہ ڪهڙيءَ ريت سندس وڪيل ڊوڙندو وٽس ويو ۽ ڪيئن صدر کيس خطاب ڪندي سختيءَ سان چيو، تہ "جيڪڏهن هو وري اهڙي حرڪت ڪندو، تہ متس سخت قدم کنيو ويندو." متيا ڪنڌ لوڏيو ۽ تابعداري واري آواز ۾ ڪيئي پيرا پنهنجي وڪيل کي بنا ڪنهن رنج ۽ افسوس جي چوندو رهيو، تہ "مان وري ايئن نہ ڪندس - نہ ڪندس. اهو مون کان نڪري ويو، مان وري نہ ڪندس."

انهيءَ ۾ ڪو شڪ نہ آهي تہ هن مختصر واقعي، جيوري ۽ عام ماڻهن تي ڪو چڱو اثر نہ ڪيو. سندس ڪردار ظاهر تي پيو ۽ هن پنهنجي لاءِ پاڻ ئي ٻڌائي ڇڏيو. هن واقعي جو اثر اجا هو تہ ابتدائي ڪيس جو تعارف پڙهيو ويو. هي مختصر هو. پر اُن ۾ موقعي آهر سڀ ڪجهہ هو. اُن ۾ فقط هڪ ئي مکيہ سبب ڄاڻايو ويو هو، تہ هن کي جهليو ويو آهي. هن تي مقدمو چو هلايو وڃي ٿو ۽ اهڙي ريت ٻيون ڳالهيون، پر انهن حقيقتن منهنجي مٿان وڏو اثر وڌو. منشي هن کي بلند آواز ۽ وضاحت سان پڙهيو ۽ سڄي الياتي ڪهاڻي آسان جي سامهون ظاهر تي پئي. سيني ڳالهين ڏانهن توجهہ ڇڪجي ويو ۽ بدقسمتي ۽ بي رحمي جي روشنيءَ ۾ اصل حقيقت ڪان ڇوٽڪارو ملي ويو. مون کي ياد آهي، تہ ڪيئن نہ جلدي ۾ صدر متيا کان تيز ۽ اثر واري آواز ۾ پڇيو هو تہ:

"قيدي تون ڏوهہ قبول ڪرين ٿو؟"

"متيا، هاڻي پنهنجي جاءِ تان اُٿيو ۽ ٻيهر چرڪ ڏيندڙ ۽ نفرت جي آواز ۾ چيو تہ، "مان شراب ۽ اُن جي بيهودگي جو ڏوهاري آهيان. مان ڪاهلي ۽ زنا ڪاريءَ جو مجرم آهيان. جڏهن منهنجي قسمت مون کي ڏڪ هنيو هو، مان اُن وقت اقرار ڪيو هو تہ مان ايماندار ٿي رهندس، پر مان اُن پوڙهي، پنهنجي دشمن ۽ پنهنجي پيءُ جو قاتل نہ آهيان نہ - نہ اُن کي قُرڻ جو مجرم آهيان. ائين ٿي نہ ٿو سگهي. دمتري ڪرامازوف بدمعاش تہ آهي، پر چور نہ آهي."

هو وري ويهي رهيو ۽ ڏڪيو ٿي، جو ظاهر ظهور ڏسڻ ۾ ٿي آيو. صدر وري مختصر طرح پر اثر واري لهجي ۾ ڪيس هدايت ڪئي، تہ جو ڪجهہ ڪانئس پڇيو وڃي فقط اُن جو جواب ڏي ۽ هو اجاين ڳالهين ڏي نہ وڃي. تنهن کان پوءِ هُن وري حڪم ڪيو تہ مقدمو شروع ڪيو وڃي. سيني شاهدن کان قسم کڻايو ويو. اُن کان پوءِ مون سيني کي هڪ هنڌ ڪنو ڏنو. قيديءَ جي پائرن کي البت هيءَ رعايت ڏني وئي تہ هو قسم کان سواءِ پنهنجي شاهدي ڏين. صدر ۽ پادريءَ جي واعظ ۽ نصيحت کان پوءِ شاهدن کي موڪليو ويو ۽ ڪين اهڙي ريت ويهاريو ويو، جو هڪبئي کان جدا هجن. اُن کان پوءِ هڪ هڪ کي سڏ ڪري طلب ڪيو ويو.

باب ٻيو

خطرناڪ شاهد

مون کي اِها خبر نہ آهي، تہ ٻچاءَ جي شاهدن يا فريادي ذُر جي شاهدن کي صدر جي حڪم سان جدا جدا ٽولن ۾ ورهايو ويو هو ۽ ڪنهن ترتيب سان پڪاريو ٿي ويو پر اِنهيءَ ۾ ڪو شڪ نہ آهي، تہ جيئن ٿي گذريو پهريائين فريادي ذر جي شاهدن کي گهرايو ويو. مان وري بہ دهرايان ٿو تہ منهنجو اِهو ارادو نہ آهي، تہ مان ترتيب وار سڀني سوالن کي بيان ڪريان. هن کان سواءِ منهنجي حقيقت گهٽي قدر، فضول نہ هوندي آهي. ڇاڪاڻ تہ جي بہ تقريرون پوءِ اُهي فريادي ذُر کان هيون يا ٻچاءَ کان. سڄوئي شاهدن جو مجموعو، ظاهر ظهور ۽ مضبوط ۽ روشني ۾ جمع ڪيو ويو هو. انهن مان مون ٻن خاص تقريرن جي حصي کي مڪمل ريت ورتو آهي، جن کي مان پوءِ ڏيندس جي غير معمولي ۽ اُميد جي خلاف ان ڪهاڻيءَ سان گڏ هوندي جا آخري تقرير کان اڳ ۾ ظهور ۾ آئي هئي ۽ بنا ڪنهن شڪ ۽ شبهي جي جنهن جي زيـر اثـر مقدمي جي سندس منصوبہ بندي ۽ قسمت پڇاڻي ظاهر ٿي.

مان فقط ڏسندس تہ مقدمي جي پهرئين گهڙيءَ کان، مقدمي جي خاص نوعيت نمايان هئي ۽ سڀني ڏٺي ٿي، يعني فريادي جي طرف جي بي پناهہ طاقت، جيڪڏهن سڀئي ڏسجي، تہ ٻچاءَ کي اُن تي آذار ڪرڻو ئي هو. مقدمي جي پهرئين گهڙيءَ کان سڀني محسوس ٿي ڪيو تہ هڪڙي ئي نقطي جي مرڪز کي سڀئي حقيقتون جدا جدا ميڙن جي صورت ۾ ڦري رهيون هيون ۽ سڄو ئي خوفناڪ ۽ خوني ڏوهہ ظاهر ٿي چڪو هو. شايد پهريائين سڀ ڪنهن اِهو محسوس ڪيو هو، تہ مقدمو ڪنهن بہ جهڳڙي کان بالاتر آهي ۽ هن ۾ ڪوبہ شڪ نہ آهي تہ اُن تي ڪوبہ بحث نہ ٿيندو ۽ ٻچاءَ فقط نموني لاءِ هو. قيدي ظاهر ظهور مجرم هو. مان تصور ٿو ڪريان تہ عورتون توڙي جو بي صبريءَ سان قيدي جي فائدي، سندس ڇوٽڪاري لاءِ منتظر هيون. ساڳي وقت بنا ڪنهن تفاوت جي سندس ڏوهي هجڻ جون اقراري هيون، منهنجي اعتقاد موجب، جيڪڏهن هن جي مٿان مقدمو پوري ريت ثابت نہ ٿئي ها، تہ هو شڪست خورده رهجي وڃن ها ۽ مٿن مجرم جي آزاد ٿيڻ جي خوشي گهٽ ٿئي ها. سڀني عورتن جو هيءُ عجب جهڙو خيال، مضبوطيءَ جي حد تائين هو، جو پڇاڙيءَ تائين هو، تہ مجرم کي آزاد ڪيو ويندو. هو ڏوهي تہ آهي پر ڪيس ڇڏيو ويندو. انسانيت جو اِهو طريقو آهي ۽ نوان خيال ۽ نئين طرز جا رواج آڻي اُن موجب ڪيس آزاد ڪيو ويندو. اِهڙي ريت هو ڳالهيون ڪري رهيون هيون. اِهوئي سبب هو جو هو گهٽي اَنداز ۾ بي صبريءَ سان ڪورٽ ۾

آيون هيون. ماڻهن جي وري گهڻي دلچسپي، پراسڪيوٽر ۽ مشهور فيٽوڪووچ جي وچ ۾ ٿيندڙ بحث سان هئي. سيئي عجب ۾ هئا ۽ هڪبئي کان پڇن پيا ته اهڙي نااُميدي جهڙي مقدمي ۾، اهڙي مقدمي ۾ اهڙو قابل ماڻهو ڇو نه هجي، ڇا ڪري ٿو سگهي؟ اُن ڪري هو پوري ڌيان سان، هڪ ٻئي جي پنڌيان ايندڙ منزلن کي ٻڌي رهيا هئا.

پر فيٽوڪووچ، ابتدا کان وٺي آخر تائين، پنهنجي تقرير تائين ڳجهارت بڻيو رهيو. تجربي ڪار ماڻهن کي شڪ هو ته وٽس ڪا رِٽ آهي ۽ هو ڪنهن مطلب تي پنهنجو ڪم ڪري رهيو آهي، پر هيءَ ناممڪن هو ته سندس چال کي سمجهيو وڃي ته اُها ڇا هئي؟ سندس خود اعتمادي ۽ پاڻ تي ڀروسي واري حقيقت ۾ ڪابه غلطي نه هئي. سڀ ڪنهن ماڻهو راحت مان ڪيس تي ڏٺو. اُن کان سواءِ هن پنهنجي ٿوري وقت ۾ جو ٽن ڏينهن کان مٿي نه هو. مقدمي تي قبضي ڪرڻ ۾ حيرت جهڙي ڪاميابي حاصل ڪئي هئي ۽ اُن جي مطالعي ۾ ڪابه گهٽتائي نه ڇڏي هئي. ماڻهن پوءِ ٻڌايو تي، ته هن ڪهڙي نه مرغوب طريقي ۽ دانائي سان، فريادي ڌر جي شاهدن کي منجهائي ڪيرائي ڇڏيو هو. اُن وڌيڪ هن سندس شهرت کي داغ هڻي سندس شاهدين جي قسمت کي گهٽائي ڇڏيو هو، پر سچي حقيقت لاءِ خيال تي ڪيو ويو، ته هيءَ سڀ هن پنهنجي راندڪيريءَ سان ڪيو هو ۽ پنهنجي ڏنڌي جي عظمت جي باعث، هن پنهنجي مقبول طريقن مان ڪنهن کي به نه ڇڏيو هو، جنهن ڪري سڀني جو خيال هو ته شاهدن جي هن بدنامي جي باعث، ڪو چڱو فائدو وٺي نه سگهندو. هو پاڻ به اُن ڪان خوب خبردار هو ۽ هن جي پويان، سندس ڪو خاص خيال تي ڏٺو. ڪو بچاءَ جو مخفي هٿيار هو، جنهن کي هن وقت اُچڻ تي اوچتو ظاهر ڪرڻ تي گهريو. پر ساڳي وقت سندس ضمير جي طاقت، ايئن ڏسڻ ۾ تي آئي، ته پاڻ تقسيم ڪري رهيو آهي.

مثال طور، جڏهن گريگري، فيودورپاولووچ جي جهوني ملازم، دروازي جي ڪلڻ بابت پنهنجي خطرناڪ شاهدي جو حصو پيش ڪيو، تڏهن بچاءَ جو وڪيل ڪيس چنبڙي ويو ۽ پنهنجي خطرناڪ سوالن جي وقت ڪيس چيچاڙيندو رهيو. جن کي ظاهر ڪرڻ ضروري آهي، ته گريگري هال ۾ وڏي آرام سان داخل ٿيو ۽ سندس چهري مان سنجيدگي تي ڏٺي ۽ مٿس ڪورٽ جو رعب يا ماڻهن جي ڪثرت جو اَثر جي، سندس شاهدي کي ٻڌي رهيا هئا. ڪوبه نه پيو هو. هن پنهنجي شاهدي ايڏي ته پختگيءَ سان ڏني. ڇڻ ته هو مارفا سان ڳالهيون ڪري رهيو هو. وٽس فقط، گفتگوءَ ۾ وڏيڪ عزت ئي نظر آئي. اهو ناممڪن هو ته هن جو ڪجهه چيو هو، ۽ اُن جي خلاف ڪجهه، اُن کان چوائي سگهجي. سرڪاري وڪيل ڪانئس پهريان ڪرامازوف خاندان جي زندگيءَ بابت تفصيل سان سوال پڇيا. هيءَ خانداني تصوير پيانڪ رنگن ۾ ظاهر تي

پئي. هيءُ ڪنن ۽ اکين لاءِ ظاهر تي ڏنو تہ شاهد بي قصور ۽ غير جانبدار آهي. پنهنجي مرحوم آقا جي عظمت واري دلگداز ياد هوندي بہ. هو هن حقيقت جو شاهد هو، تہ متيا سان هن بي انصافي ڪئي هئي ۽ هن پنهنجي ٻارن جي اهڙي ريت پرورش نہ ڪئي هئي، جيئن ٽيڻ ڪپندي هئي. متيا جڏهن ننڍو هو، تہ جيڪڏهن هو نہ هجي ها تہ جوءَ نئون ڪيس ڳڙڪائي وڃن ها. هن سندس ننڍپڻ جو ذڪر ڪندي چيو. اهو پيءُ جي لاءِ زيب ڏيندڙ نہ هو تہ ماءُ کان جا ٻار کي ملڪيت ملي هئي، اُن کي غلط نموني استعمال ڪري، جا فقط هن جو ئي حق هو. سرڪاري وڪيل جي هن سوال تي تہ فيودورپاولووچ ڪهڙي بنياد تي، مالي معاملي ۾ پنهنجي پٽ سان برو سلوڪ ڪيو هو. گريگري جي جواب سيني کي عجب ۾ وجهي ڇڏيو هو. جيتوڻيڪ هُو اُن لاءِ ڪوبہ ثبوت پيش نہ ڪري سگهيو هو اُن هوندي بہ هو، هن حقيقت تي زور ڏيئي رهيو هو تہ پنهنجي پٽ سان ناهہ چڱو نہ هو ۽ ڪيس ڪيئي هزار روبل، وڏيڪ ڏيڻا هئا. مان هيءَ راهہ ويندي ٻڌائڻ گهران ٿو تہ سرڪاري وڪيل ڪانئس هي بہ سوال ڪيو هو تہ ڇا سچ پچ فيودورپالووچ، متيا جي ورثي جي حصي کي پاڻ وٽ رکي ڇڏيو هو؟ هن سوال کي هن اليوشا ۽ ايون کان سواءِ ٻين واقفڪار شاهدن کان پڇيو هو، پر ڪيس پوري پوري خبر ڪنهن کان بہ ملي نہ سگهي هئي. سيني ايئن ظاهر تي ڪيو تہ ايئن برابر آهي، پر هو ڪو بہ يقيني ثبوت پيش ڪري نہ سگهيا هئا. رات جي ڪاڏي جي ميز وٽ، اُن منظر جو بيان، جڏهن متيا بڪڙجي، پيءُ کي ماريو هو ۽ ڪيس دڙڪو ڏنو هو، تہ موٽي آڇي، هو ڪيس خون ڪندو. گريگري جڏهن بيان ڪيو تہ ڪورٽ جي اندر اُن جي اثر کان سنسني پکڙجي وئي. هن پراڻي ڪمن سال خدمتگار، نهايت آرام سان تي ڳالهايو. گهڻي ڳالهائڻ کان پرهيز تي ڪئي ۽ سندس آواز ۾ غير معمولي اثر هو. جا سندس فصاحت جو دليل هئي. هن ڏيکاريو تہ هو متيا تي ڪنهن بہ حالت ۾ غصي نہ آهي ۽ هن ڪيس ڪيرائي، جو منهن وارو ڏڪ هنيو هو، اُن کي هن گهڻو اڳي، ڪيس معاف ڪري ڇڏيو آهي. پاڻ کي عبور ڪندي، هن فوتي سميرڊياڪوف لاءِ چيو تہ هو خاصيتن وارو ڇوڪرو هو، پر بيوقوف ۽ پاڻ کي مصيبت ۾ وجهڻ وارو هو. اُن کان بدتر هڪ بيوفا هو، پر فيودورپاولووچ ۽ سندس وڏي پٽ، ڪيس اهڙا تربيت ڏني هئي. هن گرمجوشيءَ سان سميرڊياڪوف جي ايمانداري جو بچاءَ ڪيو ۽ ٻڌايائين تہ ڪيئن هن پنهنجي آقا جي ڪجهہ رقم اڳڻ مان لڏي هئي، اُن کي لڪائڻ بجاءِ هو آقا وٽ ڪٽي ويو هو، جنهن ڪيس هن ايمانداري لاءِ هڪ سونو سڪو انعام طور ڏنو هو. اُن وقت کان وٺي اڳتي لاءِ هو مٿس خاص طرح اعتماد رکڻ لڳو. هن ٽرپٽو ڏيکاريندي، هن ڳالهہ تي زور ڏنو تہ باغ ڏانهن ويندڙ دروازو کليل هو. ڪانئس پوءِ ڪيترائي سوال پڇيا ويا هئا. جي هاڻي مون کي ياد نہ آهن.

آخر بچاءَ جي وڪيل ڪانئس آڏي پڇا شروع ڪئي. پهريون سوال جو ڪانئس پڇيو ويو، سو ان لفافي بابت هو، جنهن جي لاءِ خيال تي ڪيو ويو تہ فيودورپاولووچ، اُن ۾ ڪنهن ماڻهو لاءِ، ٽي هزار روبل وجهي رکيا هئا. "تون جو ڪيترن سالن تائين پنهنجي آقا جي خدمت ۾ رهيو آهين، تو ان لفافي کي ڏٺو هو؟" گريگري جواب ڏنو تہ هن اُن رقم کي نہ ڏٺو هو نہ ٻڌو هو، ايستائين جو سيڪو ان جي ڳالهہ ڪري رهيو هو. لفافي بابت هي سوال فيٽوڪووچ سڀ کان پڇي رهيو هو. جن بابت ڪيس خيال هو تہ اُن کي ڄاڻن ٿا. اهڙي ريت سرڪاري وڪيل متيا جي ورثي لاءِ سوال تي ڪيو ۽ سڀ کان ساڳيو ئي جواب تي مليو. تہ ڪنهن بہ اُن لفافي کي نہ ڏٺو هو، جيتوڻيڪ، اُنهن مان گهڻن اُن کي ٻڌو هو، شروع ۾ ئي سڀ ڪنهن فيٽوڪووچ هن مضمون تي ثابت قدم تي ڏٺو.

"هاڻي مان تنهنجي اجازت سان، توکان هڪ سوال پڇندس." فيٽوڪووچ اوچتو ۽ اُميد جي خلاف چيو "اُها مرهم يا جوشاندو، جو اوهان پنهنجي ابتدائي جاچ ۾ ٻڌايو آهي تہ اُن شام جو چيلهہ جي سور باعث ورتو هو، ڇا جو ٺهيل آهي؟" گريگري تعجب مان سوال ڪندڙ کي ڏٺو. توري وقت جي خاموشي کان پوءِ چيائين، تہ "اِهو عرق زعفران جو ٺهيل هو."

"ڪجهہ بہ نہ فقط زعفران؟ توکي نسخي جو ٻيو حصو ياد نہ تو اچي؟"

"هن ۾ شاهہ داڻو بہ هو."

"۽ ڪارا مرچ بہ؟" فيٽوڪووچ ڪانئس پڇيو.

"هائو اُن ۾ ڪارا مرچ بہ هئا."

هن کي جوش ڏئي وڌڪا (شراب جو هڪ قسم) جي صورت ۾ بڻايو ويو هو."

"اسپرٽ"

ڪورٽ ۾ ڪِلَ مثل آواز آيو.

"ها، اسپرٽ، تون پنيءَ کي اُن سان مهٽڻ کان پوءِ، مان وسهان تو، جو بہ بوتل ۾ رهجي ويو هو، اُن کي اوهان اُنهن دوائن سان گڏ پي ڇڏيو هو، جنهن کي اوهان جي گهر واري ئي ڄاڻي ٿي."

"هائو، مان ايئن ڪيو هو."

"تو، اهو گهڻو پيتو هو؟ مان اٽڪل سان چوان تو، تہ هڪ شراب جي گلاس جيترو يا ٻيڻو."

"هو شايد ڪنن تائين ڀريل هو."

هڪ ڀريل گلاس يا ڏيڍ؟

گريگري ڪوبہ جواب نہ ڏنو. هو سوچڻ لڳو، تہ سندس مطلب ڇا آهي؟

هڪ يا ڏيڍ گلاس، صاف شراب جو! اِها ڪا گهٽ شيءِ نہ آهي؟ تنهنجو خيال ڪيئن آهي؟ تون تہ بهشت جي باغ جو دروازو ڪليل ڏسي سگهين پيو، هيءَ تہ هتان جي باغ جو دروازو هو."

گريگري خاموش رهجي ويو. ڪورٽ ۾ وري ڪل پيدا ٿي ۽ صدر چرپر ۾ آيو. "توکي حقيقت ڏانهن نهارڻ گهرجي. فيٽوڪووچ زور ڏنو. جڏهن تو دروازو ڪليل ڏٺو تہ تون جاڳين بہ ٿي يا نہ؟"

"مان پنهنجي ٽنگن تي هوس."

"تنهنجي سجاڳي جو اِهو ثبوت نہ آهي. (ڪورٽ ۾ وري ٺهڪڙو مچي ويو) توکان جيڪڏهن اُن وقت سوال ڪيو وڃي ها، تہ اُن جو جواب ڏئي سگهين پيو مثال طور هيءَ سال ڪهڙو آهي؟"

"مون کي خبر نہ آهي."

"اينوڊومني، هي سال ڪهڙو آهي؟ توکي اُن جي خبر آهي؟"

گريگري منجهيل منهن سان بيٺو رهيو. هو سنئون سڌو پنهنجي عذاب ڏيندڙ کي ڏسي رهيو هو. هيءَ واقعي عجب جهڙي ڳالهہ هئي، تہ ڪيس اِها بہ خبر نہ هئي تہ سال ڪهڙو آهي.؟

"شايد توکي اِها خبر هجي، تہ هتن ۾ آگريون گهٽيون ٿينديون آهن؟"

"مان هڪ خادم آهيان." گريگري اوچتو چيو. سندس آواز جي بلندي واضح هئي. جيڪڏهن مون کان بهتر انسان، ايئن مناسب سمجهن ٿا، تہ مون کي راندڪو بڻائين تہ مان اُن کي برداشت ڪندس."

فيٽوڪووچ، ٿورو مُڙيو ۽ صدر درميان ۾ اچي ڪيس ياد ڏياريو، تہ هو وڏيڪ سوال مناسبت سان پڇي. فيٽوڪووچ، اَدب ۽ شان سان جيءُ ڪيو ۽ چيائين تہ شاهد کان ٻين سوالن پڇڻ جي ڪابہ ضرورت نہ آهي. عوام ۽ جيوري جي دلين ۾ شڪ پيدا ٿيڻ لڳو، اُهو جيتوڻيڪ ماسي جيترو هو، هيءَ اُن ماڻهو جي شاهدي هئي، جنهن ڪنهن دوا کي پيئندي بهشت جا دروازا ٿي ڏٺا ۽ جنهن کي اِها بہ خبر نہ هئي، تہ جنهن سال ۾ رهي ٿو، اُهو ڪهڙو آهي؟ پر انهيءَ کان اڳي، جو گريگري شاهدن جي پڇري کي ڇڏيو، هڪ ٻيو واقعو ٿي گذريو. صدر قيدي ڏي منهن ڪري چيو، تہ "ڇا هو شاهد جي شاهدي تي ڪا تشريح ڪرڻ گهري ٿو؟"

دروازي جي حقيقت کان سواءِ، هن جو ڪجهہ بہ چيو آهي، صحيح آهي. "متيا وڏي آواز ۾ واڪو ڪري چيو. ڦٽي ڏئي، جونئن ڪيڏ لاءِ مان سندس شڪرگذار آهيان. مان سندس ٿورائتو آهيان، جو منهنجي ڏکن هٽڻ لاءِ هُن مون کي معاف

ڪيو آهي. هو پوڙهو سترنهن آنا، پنهنجي حياتيءَ ۾ منهنجي پيءُ سان وفادار رهيو آهي. جهڙي ريت وڏن وارن وارو ڪتو."

"قيدي تون پنهنجيءَ زبان کي قابوءَ ۾ رک". صدر ڪيس جهڻڪيو.

گريگري پڻڪندي چيو، "مان وڏن وارن وارو ڪتو نہ آهيان!"

"خير، مان ئي وڏن وارن وارو ڪتو آهيان!"

"جيڪڏهن هيءُ جملو بي عزتيءَ وارو آهي، تہ مان توکان معافي ٿو وٺان. مان هن جي لاءِ ظالم ۽ وحشي جانور هوس. مان ايسب سان بہ ظالم هوس."

"ڪهڙو ايسب؟" صدر سختيءَ مان ڪانئس پڇيو.

"ها، منهنجو پيءُ ..... فيودورپاولووچ.

صدر وري وري، اُترائتي نموني متيا کي تنبيهہ ڪئي. نهايت سختيءَ سان ڪيس پنهنجي زبان ۾ خبردار رهڻ لاءِ سمجهائيندو رهيو.

"تون پنهنجي زبان سان ججن جي راءِ کي زخمي ڪري رهيو آهين."

بچاءَ جو وڪيل برابر، ريڪيٽن جي شاهدي سان نبري رهيو هو. "مان هئس چوندس، تہ ريڪيٽن اُنهن مکيہ شاهدن مان،جنهن جي بابت سرڪاري وڪيل کي گهڻيون ئي اُميدون هيون. ظاهر ايئن پئي ٿيو، تہ ڪيس سڀ ڪنهن ڳالهہ جي خبر آهي. سندس ڄاڻ عجب ۾ وجهندڙ هئي. هو سڀ ڪنهن جاءِ تي ويو هو. سڀ ڪنهن سان ڳالهايو هئائين ۽ ڪيس فيودورپاولووچ ۽ ڪرامازوف خاندان جي پوري پوري خبر هئي. هيءَ حقيقت آهي، تہ لفافي بابت هن متيا کان ئي ٻڌو هو. پر هن متيا جي منصوبن کي، جي هن ميٽروپولس ۾ ٻڌا هئا، ذري پرزي بيان ڪيا. سندس صلح لاءِ ڪوششون ۽ فقرا جي هن چيا هئا ۽ ڪئپٽن سپنگيروف جي معاملي، "مڇ تي ڏنيو"، بابت ڪهاڻي، سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڇڏيو. پر ريڪيٽن، متيا جي ورثي بابت پوري ريت ٻڌائي نہ سگهيو ۽ پاڻ کي ڪي نفرت جهڙا جملا چئي، ظاهر ڪري وڌائين. هن وڌيڪ چيو تہ ڪير چئي سگهي ٿو تہ ڏوهہ ڪنهن جو هو ۽ ڪهڙو، ڪنهن جي قرض ۾ قاتل هو. ڪرامازوف جي جنوني طريقي موجب حالتون ايتريون تہ منجهيل هيون، جو ڪوبہ اُنهن کي سجاڻي نہ ٿي سگهيو. هن ڏک ڏيندڙ جي عادت سندس اُن علت سان لاڳو آهي، جا وڏي زماني کان سندس غلامي سان نسبت رکندڙ ذهنيت جي باعث آهي ۽ روس جي مصيبت زده حالت جي شاهدي آهي. هي سڀ صلاحيت واري اداري نہ هئڻ باعث آهي. ڪيس اِها اجازت ڏني وئي هئي تہ هو پنهنجي تقرير کي مٿانهين تائين پهچائي. هيءَ پهريون موقعو هو جو ريڪيٽن ڏيکاريو، تہ هو چا نہ ڪري سگهي ٿو ۽ ماڻهن جو ڌيان ڇڪي ورتائين. سرڪار جي وڪيل کي خبر

هئي، تہ شاهد هن مقدمي بابت هڪ رسالو تيار ڪري رهيو آهي. هن پوءِ، جيئن اسان ڏسنداسين، پنهنجي تقرير ۾ ڪي ٽڪرا اُن مضمون مان بہ ڏنا هئا، جنهن مان هن ظاهر ٿي ڪيو، تہ هن اُن مضمون کي ڏٺو آهي. شاهد جا تصوير پيش ڪئي آهي، اُها مايوس ڪندڙ ۽ سنسني خيز هئي، جنهن گهڻي حد تائين مقدمي کي سزا ۾ تبديل ڪري ڇڏيو. ساڳي ريت ريڪيٽن جي شاهدي فڪر جي استقلال ۽ آواز جي سنجيدگي سان پريل هئي. جنهن حاضرين جي توجهہ پاڻ ڏي ڇڪي ورتي. جڏهن هن روس جي غلامي ۽ اُن جي ڏکويل حالتن جو ذڪر ٿي ڪيو، تہ بہ ٿي پيرا تاڙيون وڄڻ لڳيون.

پر ريڪيٽن، پنهنجي جواني جي اُبهرائيءَ سبب، ڪي ننڍڙيون غلطيون بہ ڪري ويٺو، جنهن مان بچاءَ جي وڪيل هڪدم فائدو ورتو. گروشينڪا جي بابت سوال پڇندي، پنهنجي خيالن جي بلندي ۾ اچي ۽ پنهنجي ڪاميابيءَ جي زعم ۾، جو ڪيس حاصل ٿي چڪو، پَري هليو ويو ۽ اگرافينااليگزينڊروويٺا بابت، انتقامي لهجي ۾ ڳالهائي ويو. هن چيو تہ هو سامسونوف جي داشتہ هئي". هيءَ حقيقت ريڪيٽن جي ڳچيءَ ۾ پئجي وئي. ڇاڪاڻ تہ فيٽوڪووچ ڪيس سوڙهو گهٽي ورتو. ريڪيٽن کي هيءَ تصور ئي نہ هو تہ بچاءَ جو وڪيل ايتري ٿوري عرصي ۾ اُن بابت جزياتي حقيقتون معلوم ڪري ورتيون آهن.

فيٽوڪووچ، ڪلندي، محبت پريل ۽ احترام واري آواز ۾ ڪانئس پڇيو تہ:

مون کي سوال ڪرڻ جي اجازت ڏيو، تہ اوهان اُهي ئي ريڪيٽن آهيو، نہ جنهن هڪ ننڍڙو رسالو متوفي مربي زوسيما، لکيو آهي، جنهن کي ڪليسا جي راهبن ڇپايو آهي، جو سڄو مذهبي خيالن سان پريل آهي. جنهن جي اڳيان هڪ لاجواب ڪندڙ ۽ عقيدت پريل انتساب وڏي پادريءَ جي لاءِ آهي. مان اُن کي پڙهيو آهي؟

مان اُن کي شايع ڪرڻ لاءِ نہ لکيو هو ..... اِهو پوءِ شايع ڪيو ويو ..... ريڪيٽن پڻ پڻ ڪندي چيو. ڪنهن خوف کان، هُو هوش وڃائي ويٺو ۽ شرمندو ٿي ويو. "اڙي هيءَ تہ وڏيڪ عمدي ڳالهہ آهي. تو جهڙي مفڪر لاءِ، اِهو هئڻ گهرجي تہ سڀ ڪنهن سماجي سوال تي، تنهنجي وسيع نظر هجي، تنهنجو نهايت هدايت وارو رسالو، وڏي پادري جي مربياڻيءَ جي ڪوشش سان، چوڌاري پکڙجي چُڪو آهي ۽ اُن کي ساڳاهہ جهڙي خدمت سمجهيو ويو آهي. اِهائي مکيہ شيءِ آهي، جنهن کي مان توکان معلوم ڪرڻ لاءِ پسند ڪريان. تو هاڻي هاڻي ٻڌايو آهي تہ بيگم سوويٺلوف سان، تنهنجا قريبي تعلقات آهن. (هت مان هيءَ ظاهر ڪرڻ گهران ٿو تہ گروشينڪا جو خاندداني نالو سوويٺلوف هو. مان اِهو نالو پهريون ڀيرو هن مقدمي ۾ ٻڌو هو.)

مان سيني واقفيتن لاءِ، جواب ڏئي نہ تو سگهان ..... مان نوجوان آهيان ..... ماڻهو جن سان ملي تو، انهن سيني لاءِ، ڪٿي جوابدار بڻجي سگهي ٿو." ريڪيٽن واڪو ڪري چيو ۽ سڄو سرخ بڻجي ويو هو.

"مان سمجهان ٿو. مان سمجهان ٿو." فيٽوڪووچ رڙ ڪندي چيو. ڇڻ تہ هو بہ منجهي پيو هو ۽ جلدي ۾ خود پاڻ کان معافي گهري رهيو هو. ٿي سگهي ٿو تہ تون بہ ٻين وانگر، هڪ نوجوان ۽ حسين عورت سان واقفيت پيدا ڪرڻ ۾ دلچسپي وٺندو هجين، جا جلدي ۾ پاڙيسري نوجوانن کي وندرائيندي هجي. هي مون کي اطلاع پهتو آهي ۽ مان ڄاڻڻ گهران ٿو، تہ بيگم سوويٽلوف بہ مهينا اڳ ۾ ننڍي ڪرامازوف اليگزي فيودورپاولووچ سان خاص طرح واقفيت پيدا ڪرڻ ٿي گهري ۽ توکي پنجويهہ روبل انعام ڏيڻ جو واعدو ڪيو هئائين. جيڪڏهن تون ڪيس وٽس وڃي اچين، پر راهبن جي پوشاڪ ۾ ايئن سچ ڀچ ٿيو بہ، اها اُها شام هئي جنهن تي هي خطرناڪ واقعو ٿي گذريو هو. تو اليگزي ڪرامازوف کي بيگم سوويٽلوف وٽ وڃي آئين، ڇا توکي پنجويهہ روبل انعام طور مليا هئا. اها حقيقت آهي، جا مان توکان ٻڌڻ گهران ٿو.

هيءَ هڪ مذاق هو .... مان ڏسان ٿو تہ هن مان توکي ڪوبہ فائدو نہ ملندو ... مان اهو مذاق ٿي سمجهيو ..... خيال ڪيو هيم تہ اها رقم ڪيس موٽائي ڏيندس.

تڏهن تو اهي پيسا ورتا هئا ..... پر تو اَجا تائين اهي پيسا نہ موٽايا آهن .... هن ۾ ڪا خطري جي ڳالهہ تہ ڪا نہ آهي." ريڪيٽن پڻڪندو رهيو. مان اهڙن سوالن جي جواب ڏيڻ کان انڪار ٿو ڪريان .... بي شڪ مان اهي موٽائي ڏيندس.

صدر وچ ۾ آيو، پر فيٽوڪووچ ظاهر ڪيو تہ هو شاهد کان وڌيڪ سوال پڇڻ نہ ٿو گهري. ريڪيٽن شاهدن جو پڇرو تہ ڇڏيو. پر هو هاڻي بيداغ نہ رهيو آهي. سندس اعليٰ آدرش واري تقرير جو اَثر، گهٽي حد تائين خراب ٿي چڪو هو. فيٽوڪووچ خوني نگاهن سان ڪيس ويندو ٿي ڏٺو، اُهي جڻ تہ چئي رهيون تہ هي ماڻهو جو ٻين تي تهمتون رکي رهيو آهي، پاڻ ڪيتري قدر شريف آهي. مون کي ياد ٿو اَچي تہ هيءُ واقعو بہ خاموشي سان گذري نہ سگهيو. متيا جنهن توهين واري نموني کي، جڏهن پروهيٽن کان ٻڌو تہ نهايت غضبناڪ ٿي ويو. هن اوچتو بلند آواز ۾ چيو تہ "پرنايدا" جنهن ٻيو ڀيرو، آڏي پڇا جي وقت، صدر قيدي کان پڇيو تہ ڪيس بہ ڪجهہ چوڻو آهي. متيا وڏي آواز ۾ چيو تہ: "جڏهن کان مون کي گرفتار ڪيو ويو آهي، هن مون کان ڪيئي ڀيرا قرض ورتو آهي. هي نفرت جهڙو برنارڊ آهي ۽ موقعي پرست هيءَ خدا کي نہ مڃيندو آهي ۽ وڏي پادري کي ڏوڪو ڏنو اٿس."

متيا کي وري بہ تلخ زبانيءَ لاءِ فهمايش ڪئي وئي ۽ ريڪيٽن ختم ٿي ويو. ڪپتان سينيگريوف جي شاهدي ناڪام رهي، پر اُها ڪن ٻين سببن جي ڪري هئي. هو چتين لڳل ۽ غليظ لباس ۾ آيو هو، ڪيس گپ لڳل بوٽ پهريل هو پوليس جي پوري نگهداشت ۽ نظر جي هو پيتل هو. متيا جي حملي جي بابت جڏهن ڪانئس پڇيو ويو تہ هن جواب ڪان انڪار ڪيو. "خدا ڪين برڪت ڏي. اليوشا مون کي چيو هو تہ مان جواب نہ ڏيان، اُن سبب خدا منهنجون اُميدون پوريون ڪندو."

"ڪنهن توکي چيو هو تہ نہ ٻڌاءِ؟ تون ڪنهن جي ڳالهہ ڪري رهيو آهين؟"

اليوشا، منهنجو ننڍڙو پٽ. پيءُ هن پنهنجي ڪيئن نہ بي عزتي ڪئي آهي. هن پٽر تي ويهندي چيو هو، هاڻي هو مري رهيو آهي....."

ڪپتان اوچتو سڏڪا ڀرڻ لڳو ۽ صدر جي سامهون گوڏا کوڙي ويهي رهيو. عام ماڻهن جي ڪل جي وچ ۾ ڪيس ٻاهر نيو ويو، پراسيڪيوٽر، پنهنجي، جا رٽ تيار ڪئي هئي، اُها پوري ٿي نہ سگهي.

فيٽوڪووچ، سڀ ڪنهن موقعي کي منهن ڏيندو ٿي ويو، ۽ مقدمي بابت سندس مڪمل ڄاڻ کي ڏسي هرڪو ماڻهو، وڏ ڪان وڏ عجب ۾ پئجي ٿي ويو. مثال طور تريفان بورسووچ جي شڪ وڏو اَثر پيدا ڪيو هو. هن مقدمي ڪان بہ گهڻو اڳي جو ذڪر هو. هن آگرين تي ڳڻندي ٻڌايو تہ ماڪرو ۾ پهرئين ملاقات جي وقت، هن ٽي هزار روبل يا اُن ڪان ٿورو گهٽ خرچ ڪيا هئا. هن خانہ بدوش ڇوڪرين تي ڪيتري قدر نہ فضول خرچي ڪئي هئي. جُونئن سان ڀريل هارين بابت پيسي جي بربادي جو ڪو سوال ئي نہ هو. گهڻين ۾ جن جو قدر اَڌ روبل ڪان وڌ نہ رهيو هو، هن اُنهن مان هرهڪ کي پنجويهہ روبل جا تحفا ٿي ڏنا. اُنهن ڪان گهٽ هئا ئي ڪونہ ڪيتري قدر نہ رقم کي هر وقت بي دريغ خرچ ڪري رهيو هو. اسان جا هاري ڏاڙيل آهن. اوهان اُن کي ڄاڻو ٿا، ڪين پنهنجي روحن جي ڪابہ پرواهہ نہ آهي. اهڙيءَ ريت هن ڇوڪرين سان، اسان جي ڳوٺاڻين ڇوڪرين سان وهنوار ٿي رکيو. هو اُن ڏينهن ڪان پوءِ چڱيون سٽيون ٿي ويون هيون. مان اوهان کي هيءَ بہ ٻڌايان ٿي تہ، هو اڳ ۾ بلڪل مفلس هيون. هن پوءِ سيني شغلن کي ويهي ڳڻيو ۽ انهن مان جوڙ ڪيو. اهڙي ريت سندس نظريو هو تہ اهڙي طرح پندرنهن سَؤ روبل خرچ ڪرڻ ڪان پوءِ. هن ڪجهہ پاڇي ڪري ڳوٺري ۾ وڏو. اهو اعتبار ۾ نہ ٿو آڇي.

مان سندس هٿن ۾ ٽي هزار روبل ايترا صاف ڏنا، جيترا هڪ پيسو. مان انهن کي پنهنجي اکين سان ڏٺو هو. مان خيال ڪريان ٿو، تہ مان رقم کي شمار ڪرڻ ڄاڻان ٿو. تريفان زور سان چيو. هن ڪوشش ڪئي تہ پاڻ کان جي بهتر هئا. اُنهن کي تسلي ڏئي.

جڏهن فيٽوڪووچ ڪانئس آڏي پڇا شروع ڪئي، هن مشڪل سان ڪوشش ڪئي تہ اُن کي رد ڪري سگهي. هن ڪانئس ماڪرو جي اُن پهرئين واقعي بابت پڇڻ گهريو، جو گرفتاري کان هڪ مهينو اڳ گذريو هو. ٽموفاءِ ۽ ٻين هارين جن کي آڪم ٽي سڏيو ويو، گهٽيءَ جي فرش تان سؤ روبل کنيا هئا، جي متيا کان نشي جي حالت ۾ ڪري پيا هئا. جي هنن تريفان بورسووچ کي ڏيئي ڇڏيا هئا. جي اُن جي عيوض ۾ ڪين هڪ روبل مليو هو. "نيڪ آهي!" وڪيل تہ اهو سؤ روبل، ڪرامازوف کي موٽائي ڏنا هئا؟ تريفان، اجايو جڪ ڪائيندو رهيو ۽ هيڏي هوڏي جون ڳالهيون ڪندو رهيو ۽ آخر قبول ڪيائين، تہ هن اُها رقم ڪين موٽائي ڏني هئي. ڇاڪاڻ تہ هو نشي ۾ هو. ڪيس شايد ياد نہ هجي، پر جئين تہ هن اُن رقم بابت انڪار ڪيو هو، هارين کي سڏ ڪيو ويو، تہ هو اُن واقعي کي ثابت ڪن تہ هن رقم موٽائي بہ هئي يا نہ؟ هن حقيقت ۾ وڏو شڪ پيدا ڪيو. اهڙي ريت هڪ خطرناڪ شاهد کي جو اُتي آندو ويو هو، ڪابہ اهميت نہ ملي.

ساڳي ڳالهہ پولينڊ جي رهڻ وارن سان ٿي، هنن غرور ۽ آزاديءَ جو رستو اختيار ڪيو. هنن زوردار آواز ۾ چيو تہ هو ٻئي تاج جي ملازمت ۾ هئا. هنن ٻڌايو تہ متيا ڪين ٽن هزارن جي آڇ ڪئي هئي، تہ سندس عزت کي خريد ڪري ۽ هنن سندس هٿ ۾ تمام گهٽي رقم ڏني هئي. پان سالووچ پنهنجي جملن ۾ ڪيئي خطرناڪ پول لفظ چئي ويا ۽ هيءَ ڏسندي تہ صدر جي نگاهن ۾ سندس نتائج جاءِ پيدا ڪئي آهي. وڏ کان وڏ شاندار بڻيو ۽ پڇاڻي بہ پول لفظن ۾ ئي ڪيائين. پر فيٽوڪووچ ڪيس ورتو ۽ ڪيس ڪوڙڪيءَ ۾ ڦاسائي ڇڏيائين. تريفان بورسووچ کي وري سڏيو ويو. سندس ٽال مٽول جي باوجود، مٿس زور آندو ويو تہ هو هن حقيقت جو اعتراف ڪري، تہ پان ورووبلوسڪي اُن تاس جي بجاءِ، جا پهريائين آندي وئي. بدلائي ٻي رکي هئي ۽ پان سالووچ راند ۾ نڱي ڪئي هئي، ڪلگنوف هن جي تصديق ڪئي. ٻنهي پولن پنهنجي عزت وڃائي، پڇري کان ٻاهر آيا ۽ ماڻهن ۾ ٺهڪڙو متل هو.

اهڙيءَ ريت سيني خطرناڪ شاهدن سان گهٽ ۾ گهٽ اهڙي حالت ٿي گذري فيٽوڪووچ سيني کي نظر ڪرڻ ۾ ڪامياب بڻجي ويو هو ۽ سندس مذاق اُڏائيندو رهيو. وڪيل ۽ ڇاڻو سندس ساراهہ ۾ گم ٿي ويا. هو سڀ هن حقيقت ۾ گم ٿي ويا هئا، تہ هو هن حالت کان فائدو حاصل ڪري سگهي. مان هي حقيقت دهرايان ٿو، تہ سيني محسوس ٿي ڪيو تہ فريادي ڏر جي پاران، ڪڏهن بہ رد ٿي نہ ٿو سگهي پر وڏ کان وڏ غمناڪ بڻيو ٿو وڃي. پر اُن عظيم جادوگر جي اعتقاد موجب، هنن ڏنوئي، تہ هو مستقل مزاج آهي. هو محسوس ڪندي ترسيائي تہ اهڙو ماڻهو پيٽرسبرگ کان اجايو تہ نہ آيو آهي ۽ هتي اُهو ماڻهو نہ آهي جو ناڪامياب ٿي پوئتي موٽي.

باب ٽيون

طبي ڄاڻو ۽ آخروٽن جو پاڻوند

طبي ماهرن جي شاهدي بہ، قيدي جي لاءِ ٿوري مفيد ثابت ٿي. هيءُ پوءِ ظاهر ٿيو هو، تہ فيٽوڪووچ اُن تي گهڻو مدار نہ ٿي رکيو. طبي نقطئہ نگاهہ کان بچاءَ فقط ڪيٽرينا جي زور آڻڻ تي ورتو ويو هو، جنهن هن مطلب لاءِ ماسڪو کان هڪ مشهور ڊاڪٽر کي گهرايو هو. مقدمي بچاءَ واري حالت ۾ وڃايو ڪجهہ بہ ڪونہ ۽ بخت جي باعث مڙئي ڪجهہ فائدو حاصل ڪيو. هن ۾ خوشيءَ جهڙا جزا بہ شامل هئا، جي ڊاڪٽرن جي جدا جدا راين سبب پيدا ٿيا هئا. ميڊيڪل ماهرن ۾ ماسڪو جو مشهور ڊاڪٽر هو هرزينسٽيوب ۽ نوجوان واراونسڪي. هي ٻئي پوءِ بہ فريادي ڌر کان شاهديءَ ۾ گهرايا ويا هئا.

پهريائين جنهن کي ماهرن جي صورت ۾ گهرايو ويو هو، اُهو هرزينسٽيوب هو ۽ هو سفيد وارن سان مٿي کان گنجو هو، سندس عمر ستر ورهيہ هئي، وڇولي قد وارو ۽ مضبوط بدن وارو ماڻهو هو. شهر ۾ هر ڪنهن ماڻهو کين عزت ٿي ڏني. هو ڪيترن خوبين وارو ڊاڪٽر، نهايت مٺاهون ۽ نيڪوڪار هو. هر مذهبي فرقي وارو مان هو، جنهن بابت بہ پوري پڪ نہ آهي. هو اَسان وٽ ڪيتري وقت کان ٿي رهيو ۽ تعجب ۾ وجهندڙ ٿي رهيو. هو نهايت نيڪدل ۽ انسانيت وارو هو. هو غريب ۽ هارين بيمارن جو علاج مفت ۾ ڪندو ٿي رهيو. هو سندن جهوپڙين ۾ ملاقات لاءِ ويندو هو، کين دوائن لاءِ پيسا ڏيندو هو، پر هو فطرتاً نٿر خچر وانگر هو، جيڪڏهن، هُن هڪ پيرو ڪنهن خيال کي پنهنجي دماغ ۾ ويهاري ڇڏيو، تہ پوءِ ڪابہ تبديلي اُن ۾ نہ ايندي هئي. شهر ۾ گهڻو ڪري سڀ هن ڳالهہ کان واقف هئا، تہ ان مشهور ڊاڪٽر، هرزينسٽيوب جي لياقت لاءِ ڪي نامناسب لفظ چيا هئا. جن مونجهارو پيدا ڪيو هو. جيتوڻيڪ ماسڪو جي ڊاڪٽر ٻڌائي ڇڏيو تہ هر بيمار جي ملاقات لاءِ پنجيوهہ روبل وٺندو. اُن هوندي بہ ماڻهو پيسي جي پرواهہ نہ ڪندي موقعي جي فائدي وٺڻ لاءِ اُن ڏي ٽي ڊوڙيا. هي اڳ ۾ ڊاڪٽر هرزينسٽيوب جا گراهڪ هئا ۽ مشهور ڊاڪٽر سندن علاج وقت، نهايت سختي سان هرزنيٽيسيوب تي تنقيد ڪندي رهيا. جڏهن ڪنهن بيمار جي گهر ملاقات لاءِ ٿي ويو تہ ڪانئن پڇائين ٿي تہ "ڏاڍو چڱو، اوهان کي دوا ڪير ڏيندو آهي؟ هرزنيسٽيوب؟ پوڙهو ڊاڪٽر ظاهر آهي تہ اِنهن ڳالهين کي ٻڌو هئائين ۽ اِهڙي ريت ٿي طبيب، ماهر جي صورت ۾ هڪٻئي جي پويان شاهدي ڏيڻ آيا.

ڊاڪٽر هرزنٽسيوب، لئي پئي ظاهر ڪيو تہ قيدي جي ذهني طاقت جي بابت جو خدشو ظاهر ڪبو ويو آهي، اُها هٿ جي ناهيل حقيقت آهي. هن جي پنهنجي راءِ لاءِ دليل ڏنا، مان هتي، اُنهن کي ترڪ ڪري رهيو آهيان. هن چيو تہ معمولِ جي مطابق، قيدي جي بابت ابتي طور، ڪيترين ڳالهيون، سندس ماضيءَ ۾ موجود آهن، پر هاڻي بہ ظاهر آهن. جڏهن ڪيس چيو ويو تہ هاڻي جي بابت. سندس ذهني قوت جي لاءِ ڪهڙو ثبوت آهي؟ اُن پوڙهي ڊاڪٽر، نهايت ساده دليءَ سان اشارو ڪيو، تہ جڏهن قيدي عدالت گاهہ ۾ داخل ٿيو، تڏهن اسباب جي لحاظ کان، غير معمولي نظر هئي. يعني هو هڪ سولجر وانگر اَندر ٿيو، سندس سنئين سڌي نظر هئي ۽ اِها سندس طبعي عادت هئي، تہ ڪبي پاسي نهاري، جتي عوام جي ميڙ ۾ عورتون وينل هيون. جيئن تہ هو صنف نازڪ جو نهايت شوقين آهي. هو خيال ڪندو هوندو، تہ هنن عورتن جو اُن جي لاءِ ڪهڙو خيال آهي؟ پوڙهي پنهنجي راءِ هڪ خاص اَنداز ۾ پوري ڪئي.

مان هيءَ ٻڌائيندس تہ هو روسي زبان چڱي ريت ڳالهائي رهيو هو. پر اصطلاح اڪثر جرمن زبان جي طرز ۾ اَدا ٿي ڪيائين، جن ڪيس گهڻي تڪليف نہ ٿي ڏني. ڇاڪاڻ تہ هي سندس ڪمزوري هئي جو ڪيس هيءَ خيال هو تہ هو روسين کان بہ وڌيڪ روسي زبان ڳالهائي ٿو سگهي. هو روسي پهاڪن کي استعمال ڪرڻ جو بہ ڏاڍو شوقين هو. سندس خيال هو، تہ روسي پهاڪا، دنيا جي اَندر، وڏيڪ عمدا ۽ مفصل آهن. مان هي بہ ٻڌائيندس تہ هو گفتگو ۾ ايڏو تہ نسيان ۾ مبتلا هو، جو اڪثر معمولي لفظن کي بہ وساري ٿي ڇڏيائين. اُهي ڪڏهن ڪڏهن تہ سندس دماغ کان نڪري ٿي ويا. جيتوڻيڪ هو، اُنهن کي پوري ريت ڄاڻي بہ پيو. اِهائي ساڳي حالت ڪيس جرمن ٻولي ڳالهائيندي بہ پيش آئي. اِهڙن وقتن تي هو هميشہ هٿن لوڏڻ جو عادي هو، ڇڻ تہ ڪوشش ڪري رهيو هو، تہ وڃايل لفظن کي پنهنجي قبضي ۾ نہ پيو آڻي. سندس هنن لفظن تہ قيدي اندر ايندي ئي، عورتن کي ڏنو. حاضرين ۾ دلچسپ چوپچو پيدا ٿي. اسان جون سيئي عورتون، اسان جي پوڙهي ڊاڪٽر کي ڄاهيندیون ٿي رهيون. کين اِها خبر هئي، تہ سڄي حياتي ڪنوارو رهيو هو ۽ عمدين عادتن وارو مذهبي ماڻهو آهي. پر اُن هوندي بہ عورت جي لاءِ سندس متانهون خيال هو. سندس اُميد جي خلاف مشاهدي، ماڻهن ۾ ڪيس بي ڍنگو بڻائي ڇڏيو.

ماسڪو جي ڊاڪٽرن کان جڏهن واري تي پڇيو ويو، تہ هنن وضاحت ۽ صفائي سان ٻڌايو، تہ هو ذهني طور تي معمول جي خلاف ٿو سمجهي. هن دماغي فتور ۽ جنون تي فاضلاڻي ۽ طويل گفتگو ڪئي. هن دليل ڏيندي چيو، تہ جيڪي بہ حقيقتون مليون آهن، تہ قيدي ڪيترن ڏينهن کان بنا ڪنهن شڪ جي قيد ٿيڻ کان اڳ ۾

دماغي فتور ۾ مبتلا هو، جيڪڏهن هن ڏوهه ڪيو به آهي، ۽ اُن جو ڪيس پورو احساس به هوندو، پر اهو سڀ غير ارادي هو، ڇاڪاڻ ته وٽس، اُن مريض نبض تي قبضي ڪرڻ جي طاقت ئي موجود نه هئي. هن عارضي دماغي فتور کان سواءِ، ڊاڪٽر جنون جي تشريح به ڪئي، جنهن مان سندس لفظن جي مطابق اڳتي انديشو هو ته سندس خوس ۾ پورو خلل پيدا ٿي پوي. (مان هتي هيءَ ٻڌائڻ ٿو گهران ته مان هيءَ حقيقت پنهنجي لفظن ۾ ڏني آهي مگر ڊاڪٽر عالمن ۽ ڏنڊي وارن جي ٻوليءَ ۾ اُن کي سمجهايو ٿي) سيئي معمولي سمجهه ۽ منطق جون خلاف ورزيون. هو مسلسل چوندو رهيو، ته اُنهن شين جي نسبت مون سان نه ڏيو. جن کي مون نه ڏٺو آهي. مثلاً ڏوهه جو ٿيو آهي. اُهو پاڻ هن ڊرامي جو انجام. ڪالهه ڪان هڪ ڏينهن اڳ ۾ جڏهن هو مون سان ڳالهائي رهيو هو، هُن بنا ڪنهن سبب جي مون ۾ اکيون کپائي ڇڏيون هيون. هو اُميد جي خلاف ڪلندو رهيو، جڏهن ته ڪلڻ لاءِ اهڙي شيءِ ئي ڪانه هئي. هن مسلسل ۽ ناقابل تلافي جوش کي ڏيکاريو ۽ عجيب الفاظ استعمال ڪندو رهيو. برناردِ! اخلاقيات، ٻيا اُنهن جهڙا ڪيئي لفظ، ڊاڪٽر اُن کان پوءِ جنون تي آيو. سڀ کان وڌيڪ هيءَ حقيقت هئي، ته قيدي، رڳو ٽن هزار روبل جي ڳالهه نه ٿي ڪئي، جنهن بابت هن پاڻ سمجهيو ٿي ته هن نڳي ڪئي آهي. هن وٽ فقط غير معمولي جوش هو، جيتوڻيڪ هو اُن جي پيٽ ۾ ٿورو گهڻو، ٻين بدبختين ۽ تڪليفن جي لاءِ ڳالهائي سگهيو ٿي. اِنهن سڀني حقيقتن جي روشنيءَ ۾، هن پنهنجي ماضي ۾ به، جڏهن جڏهن ٽي هزار روبل جو ذڪر ٿي آيو، ته هُو پاڳل ٿي ٻڌجي ويو. اُن هوندي به هن جي لاءِ معلوم ٿيو آهي، ته هن حقيقت ۾ نه سندس ڪا دلچسپي هئي نه وري خودپرستي هئي.

"مان پنهنجي فاضل هم منصب جي راءِ بابت چوندس." ماسڪو جي ڊاڪٽر، پيچاڙي ۾ طنزيه طور چيو ته "ڊاڪٽر، قيدي، عدالت گاهه ۾ ايندي عورتن ڏي نهاريو، هيءَ حقيقت ڪلَ جهڙي آهي ۽ بلڪل بي بنياد آهي، مان تصديق ٿو ڪريان، ته قيدي، سڌي نگاهه جي بجاءِ عورتن کي ڏٺو. مان ايئن چوندس ته هن ٻاراڻي نظريي ۾ بنيادي ريت ڪوبه آواز نه آهي. اُن هوندي به هن ڳالهه کي قبول ٿو ڪريان، ته عدالت گاهه ۾ ايندي، جتي سندس قسمت جو فيصلو ٿي رهيو آهي. ڪيس فطرتاً سامهون ڏسڻو نه هو، اِها سندس ذهني ڪمزوري جي علامت بڻجي ها ۽ ساڳي وقت مان هيءَ به چوندس، ته هن ڪابي پاسي عورتن کي ڏسڻ نه ٿي گهريو. پر ان جي خلاف هن سڄي پاسي ڏسڻ ٿي گهريو، ته جئين پنهنجي قانوني صلاحڪار کي ڏسي، جنهن جي مدد تي. سندس اميدون قائم آهن ۽ جنهن جي ٻچاءَ تي سندس مستقبل رکيل آهي. ڊاڪٽر پنهنجي راءِ کي وضاحت ۽ مضبوطيءَ سان ظاهر ڪيو.

پر اُميد جي خلاف، ڊاڪٽر واراونسڪي جو فيصلو ماهرن جي جدا جدا راين جي وچ ۾، جو تفاوت هو، اُنهن کي آخري ڪڙي تي پهچائي ڇڏيو. سندس راءِ ۾ قيدي، هاڻي يا اُن کان اڳ ۾ بلڪل صحيح حالت ۾ هو، جيتوڻيڪ ايئن ٿي سگهي ٿو، ته گرفتاريءَ کان اڳ ۾ هو پريشان هجي ۽ جوش ۾ هجي. هي شايد ڪيترن مونجهارن پيدا ڪندڙ سببن جي باعث هجي. حسد، ڪاوڙ ۽ ساندهه شراب جو استعمال ۽ ٻيون ڳالهيون، پر هي پريشاني جون حالتون، ذهني فتور جي باعث ٿي نه ٿيون سگهن، جنهن جو هت ذڪر ڪيو ويو آهي. هي سوال ته قيديءَ کي آخر ڪهي ڏسڻو هو يا سچي، اُن جي نماڻي راءِ ۾ قيدي کي فطرتاً ڪورٽ ۾ داخل ٿيندي ئي سڏو نهارڻ ڪپندو هو. جيئن هن ڪيو به آهي. ڪيس اُنهن ججن کي ڏسڻو هو، جي سندس قسمت جو فيصلو ڪرڻ وارا هئا ۽ اُهي اِتي ئي وينا هئا. اُن ڪري جيئن هن سامهون ڏٺو آهي، اُن مان هن ڏيکاريو آهي، ته سندس دل ۽ دماغ پوري ريت جاءِ تي هو. نوجوان ڊاڪٽر، پنهنجو نماڻو اظهار ڪيو جو ڪجهه گرميءَ سان هو.

"شاباش ڊاڪٽر!" پنهنجي جاءِ تان متيا اُٿندي واڪو ڪري چيو. بلڪل ايئن، ڪيئن به هجي متيا کي روڪيو، پر نوجوان ڊاڪٽر جي راءِ ججن ۽ عام ماڻهن تي خطرناڪ اُثر ڇڏيو ۽ جيئن پوءِ معلوم ٿيو. سڀ ڪنهن سندس راءِ کي قبول ڪيو، پر ڊاڪٽر هرزينسٽيوب کي جڏهن شاهد جي حيثيت ۾ گهرايو ويو، ته هو اُميد جي خلاف متيا جي لاءِ ڪارائتو بڻجي ويو. جيئن ته هُو شَهر جو هڪ پراڻو رهندڙ هو ۽ ڪرامازوف خاندان کي چڱي طرح سڃاڻندو هو ۽ سالن کان ڄاڻندو هو. هن فريادي ڏر کي وڏيون قيمتي ڳالهيون ٻڌايون. اوچتو، هو ڪنهن ڳالهه کي ياد ڪري چوڻ لڳو ته:

"هيءُ غريب نوجوان، شايد ڪنهن ٻي قسم جي حياتي گذاري ها، جيئن مون کي خبر آهي، ته وٽس ننڍپڻ ۾ ۽ پوءِ به هڪ نيڪ دل هئي. پر روسي پهاڪو ٻڌائي ٿو، ته جيڪڏهن ڪنهن ماڻهو کي هڪ مٿو آهي، ته چڱو آهي، پر جيڪڏهن ڪو ٻيو سياڻو ماڻهو وٽس گڏجڻ لاءِ آيو ته هيءَ اُن کان به چڱو، ڇاڪاڻ ته اِهي پوءِ به مٿا هوندا، نه هڪ"

هڪ سئو چڱو آهي پر به مٿا هوندا، ته اُن کان وڌيڪ چڱا، سرڪاري وڪيل بي صبريءَ سان ڪيس چيو، ڪيس خبر هئي ته پوڙهي ماڻهو کي آهستي آهستي ۽ چپي چٽي ڳالهائڻ جي عادت آهي، هن اُثر ڪان بلڪل بي پرواهه هو ته هو دير جو سبب بڻجي ٿو. هو پنهنجي جرمن خاصيت کي سنئون سڏو ۽ ڪُند نموني ظاهر ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. پوڙهو مذاق ڪرڻ جو به شوقين هو.

"هائو، هاڻي، اِها ڳالهه آهي. جنهن کي مان چئي رهيو آهيان." هو پنهنجي حقيقت تي ضد ڪندي چوندو رهيو. هڪ مٿو چڱو آهي ۽ به اُن کان بهتر. مگر هيءَ

ڪنهن بہ اِهڙي ٻي دماغ سان ملي سگهيو آهي، جنهن ۾ ڪنهن جون ڪي خاصيتون هجن، اُن ڪري هن ۾ جي صلاحيتون هيون، سي بہ ويندين رَهيون. اُهي ڪاڏي ويون؟ مون کان اُهو صحيح لفظ وسري ڇڪو آهي هو ڳالهائيندو رهيو ۽ سندس هٿ اکين کان مٿي کڄي ويو، "آوارهہ گردي" "آوارهہ گردي؟"

هائو آوارهہ گردي، اِهوئي مون کي چوٽو هو، مان تنهن جون سيئي صلاحيتون، آوارهہ گرديءَ ۾ مبتلا ٿي ويون ۽ هو اِهڙي تہ ڪڏ ۾ وڃي ڪريو، جتي هن پاڻ کي وڃائي ڇڏيو. اُن هوندي بہ هيءَ شڪرگذار ۽ حساس ڇوڪرو هو، ها مان هن کي چڱي ريت سڃاڻان ٿو. هو جڏهن ننڍو هو ۽ وڏين صلاحيتن وارو هو تہ ڪيس بلڪل وساريو ويو. سندس پيءُ ڪيس اڳڻ جي پٺ ۾ اُڃلائي ڇڏيو هو. اُن وقت هو بوٽن کان سواءِ پيرين اُگهاڙو ڊوڙندو هو ۽ سندس سوڙهن پانچن وارو پاجامو، هڪ بٽڻ جي حالت ۾ لڙڪندو ٿي رهيو."

اوچتو اُن ايماندار، پوڙهي جي آواز ۾ جذبات ۽ شفقت اچي وئي هئي. فيٽوڪووچ هيءَ ڏسي پڪي ارادي سان تيار ٿيو. هن ڇڻ تہ اِهڙي شيءِ کي سنگهيو هو، جنهن کي هاٿي، هن وٽڻ ٿي گهريو.

هائو، مان اُن وقت نوجوان هوس .... هائو مان اُن وقت پنجيتاليهہ ورهين جو هوس ۽ تازو هتي آيو هوس. مان اُن وقت هن ڇوڪر لاءِ ڏاڍو ڪڙهندو هوس. مان پاڻ کي چيو تہ ڇو نہ هن لاءِ هڪ پائونڊ ..... ڇا جو پائونڊ؟ مون کان وسري ٿو. هن کي ڇا ڇئبو آهي؟ اِهوئي جو ٻارن کي نهايت مرغوب هوندو آهي. اِهو ڇا آهي؟ اِهو ڇا آهي؟ ڊاڪٽر وري پنهنجي هٿن کي لوڏڻ لڳو. هو هڪ جي پيدائش آهي. اُن کي گڏ ڪيو ويندو آهي ۽ سڀ کي ڏنو ويندو آهي.

"صوف؟"

نہ، نہ. اوهان صوفن جو ڊزن وٺي سگهو ٿا، نہ پائونڊ. نہ هيءَ تمام گهٽي اَندازي ۾ ٿين ٿا. توهان انهن کي وات ۾ وجهي زور ڏيئي ڀڄي سگهو ٿا.

"آخروٽ."

بلڪل اَکروٽ، مان ايئن ٿي چيو. ڊاڪٽر نهايت تحمل سان اُن کي دهرايو. ڇڻ تہ هن اُن لفظن کي وڃايل نہ سمجهيو هو. مان اُن جي لاءِ، هڪ پائونڊ اَخروٽن جو خريد ڪيو، ڇاڪاڻ تہ اُن ٻار لاءِ، ڪنهن بہ اڳ ۾ اخروٽ جو ڀاءُ خريد نہ ڪيو هو. مان پنهنجي آگر ڪنئين ۽ ڪيس چيم، تہ "ڇوڪرا هي سوغات ڪڻ" هو ڪليو مون وري ڪيس چيو، تہ "هيءَ سوغات ڪڻ." هو وري بہ ڪليو ۽ چپن مان پڻڪيو، تہ "هيءَ عجيب سوغات آهي." مان هليو ويس. ٻن ڏينهن کان پوءِ، اتان گذريس، هُن واڪو

ڪري چيو، تہ "چاچا! سوغات واپس ڪڻ پر ڪانئس هي لفظ وسري ويا هئا، تہ هيءَ عجيب سوغات آهي." مان هاڻي آيو آهيان ۽ اوهان جو شڪريو اَدا ٿو ڪريان. ڇاڪاڻ تہ ٻئي ڪنهن بہ اَخروٽن جو پائونڊ مون وٽ نہ آندو آهي. ٽيويهہ سال هن حقيقت کي گذري ويا. هڪ صبح جو مان پنهنجي مطالعي جي ڪمري ۾ هوس. منهنجا وار اَڃا ٿي ويا هئا ۽ پوڙهو هوس، ڏٺم تہ ڪمري ۾ هڪ ڦوهہ جوانيءَ وارو اَندر گهڙي آيو. مان جيڪر ڪيس نہ سڃاڻي سگهان ها. هن آگر مٿي ڪٿندي چيو، تہ "هيءَ سوغات ڪڻ". هيءَ عجيب سوغات آهي، تون ئي ماڻهو هئين، جنهن کي مون لاءِ هيڏي محبت هئي. اَن کان پوءِ مان پنهنجي مسرت ڀري جوانيءَ کي ياد ۾ آندو ۽ هي گهر جي صحن ۽ مسڪين ڇوڪرو، جنهن کي پيرن ۾ بوٽ بہ نہ هئا. منهنجي دل تي وڏو اَثر پيو. ڇيومانس، تہ "تون احسانمند ڇوڪرو آهين. ڇاڪاڻ تہ تو سڄي حياتي اَخروٽن جي پائونڊ کي نہ وساريو آهي، جن کي مان تنهنجي ننڍپڻ ۾ خريد ڪيو هو. مان ڪيس پنهنجي آغوش ۾ ورتو. دعائون ڪيون مانس ۽ ڳوڙها وهائيندو رهيس. هو بہ لُڙڪ هاريندو رهيو ۽ پوءِ ڪليو، ڇاڪاڻ تہ روسي روئندي بہ ڪلندو آهي. مان اهو ڏٺو ۽ هاڻي افسوس .....؟

مان هاڻي بہ روئان ٿو، جرمن! درويش انسان مان هاڻي بہ روئان ٿو. متيا اوچتو واڪو ڪري چيو.

ڪيئن بہ هجي، هن آڪاڻي سندس فائدي ۾ وڏو اَثر ڪيو ۽ عوام متاثر ٿيو، پر متيا جي فائدي ۾ وڏو اَثر ڪيٽرينا ايونونا جي شاهد ڪيو، جنهن کي مان سنئون سڏو بيان ڪندس. جڏهن ٻچاءَ جي شاهدن پنهنجون شاهديون ڏيڻ شروع ڪيون، تہ سڄ پڄ ڏسڻ ۾ آيو تہ قسمت ظاهر ظهور متيا جي فائدي ۾ آهي، خاص ڪري هڪ شيءِ وڏو اَثر ڪيو، جا ٻچاءَ جي وڪيل جي لاءِ بہ عجب ۾ وجهندڙ هئي. پر اُنهي کان اڳي جو ڪيٽرينا ايونونا کي سڏيو ويو، اليوشا جي شاهدي ورتي وئي. هن هڪ اِهڙي حقيقت کي بيان ڪيو، جنهن هڪ خاص ۽ مڪيہ نقطي کي فريادي ڌر وٽ ظاهر ڪيو.

باب چوٿون

متيا تي قسمت مُشڪي

هن حقيقت خود اليوشا کي بہ حيرت ۾ وجهي ڇڏيو هو، ڪيس قسم ڪٽائڻ جي ضرورت نہ هئي. مون کي ياد ٿو آڻي تہ ٻنهي طرفن ساڻس نرميءَ ۽ همدرديءَ سان ٿي ڳالهايو. هي ظاهر هو تہ سندس نيڪيءَ جي شهرت ڪيس مٿاهون درجو ڏنو هو. اليوشا پنهنجي شاهدي. شرميلي طرح بنا ڪنهن مزاحمت جي ڏني، پر سندس گرم همدردي پنهنجي بدقسمت پاءُ لاءِ بنا ڪنهن غلطي جي هئي. هڪ سوال جي جواب ۾ هن پنهنجي پاءُ جي ڪردار کي هڪ انسان جي حيثيت ۾ پيش ڪيو. هن ٻڌايو تہ هو طبعيت ۾ خطرناڪ حد جو جذباتي آهي، پر اُن هوندي بہ ساڳئي وقت عزت وارو، فخر وارو، رحمدل، خود قرباني جي لاءِ تيار هوندو آهي. سڀني هن ڳالهہ کي بہ قبول ڪيو، تہ گروشينڪا جي محبت جوش ۾، ۽ رقابت جي سبب، جا ڪيس پنهنجي پيءُ سان هئي، کي بہ قبول ڪيو هو، پر هن، هن حقيقت کي حقارت سان مڪروه سمجهيو، تہ ٿي سگهي ٿو هن پنهنجي پيءُ کي قتل ڪيو هجي. ڇاڪاڻ تہ اُن ۾ سندس فائدو هو، پر ۽ هن، هن ڳالهہ کي قبول ڪيو تہ ٽن هزار روبلن جو خيال متيا جي دل ۾ ويهي ويو هو، جنهن کي هن پنهنجي ورثي جو حصو ٿي سمجهيو ۽ جنهن ۾ سندس پيءُ ڪيس نڳيو هو. جئين تہ هو پيسي جي معاملي ۾ بي پرواهہ هو، اُن ڪري هن ٽن هزارن جي بابت هميشہ بنا ڪنهن جوش جي ٿي ڳالهايو. ٻن خاتون جي رقابت جي معاملي ۾ يعني ڪيٽرينا ۽ گروشينڪا جي لاءِ، جڏهن سرڪاري وڪيل ڪانئس پڇيو، تڏهن، هن اُن کي ٽاريندي جواب ڏنو ۽ بيدليءَ سان هڪ ٻن سوالن جو جواب ڏنائين.

پراسيڪيوٽر ڪانئس پڇيو، تہ ڪيئن بہ هجي تنهنجي پاءُ توکي هن بابت چيو هو تہ سندس ارادو پيءُ کي قتل ڪرڻ جو هو؟ هن ڪيس وڌيڪ چيو، جيڪڏهن تون هن ۾ جواب ڏيڻ پسند نہ ڪرين تہ نہ ڏي.

هن مون کي سنئون سڌو ايئن چيو هو. اليوشا ڪيس ورندي ڏني. "هن هڪ پيري مون سان آسان جي پيءُ لاءِ حقارت سان ڳالهايو هو ..... ڪيس خوف هو تہ هو جوش واري گهڙيءَ ۾ شايد ڪيس قتل ڪري وجهي."

"۽ تو مٿس اعتبار ڪيو؟"

"مون کي هيئن چوندي خوف ٿو ٿئي تہ مان اعتبار ڪيو. پر مون کي هن ۾ شڪ نہ هو تہ سندس مٿاهون جذبو، اهڙين خطرناڪ گهڙين ۾ ڪيس بچائيندو رهندو. سچ پچ هنن ڪيس بچايو بہ ٿي. اُن ڪري هيءُ ٿي نہ ٿو سگهي، جنهن منهنجي پيءُ جو

خون ڪيو آهي." اليوشا اهي لفظ اعتماديءَ سان ۽ وڏي واڪي چيا، جي ڪورٽ ۾ سڀ ڪنهن ٻڌا.

سرڪاري وڪيل ايئن چرڪ ڀريو، جيئن شرناين جي آواز تي جنگي گهوڙو.

مان توکي هن لاءِ يقين تو ڏياريان تہ مون کي، ڏوهہ جي احساس بابت، تنهنجي صداقت تي پورو اعتبار آهي، پر تون اُن کي پنهنجي بدقسمت پاءُ جي محبت کي مدنظر رکي بيان نہ ڪر، نہ سمجهائڻ جي ڪوشش ڪر هِن سڄي دردانگيز ڪهاڻي بابت اوهان جي خاص راءِ، اَسان کي ابتدائي جاچ مان معلوم ٿي چڪي آهي. هن ڳالهہ کي اوهان کان ڳجهو نہ رکندس، تہ اوهان جي حقيقت ٻين سيني شاهدين جي مقابلي ۾ جداگاڻو ۽ خلاف آهي. اُن ڪري مان اِهو ضروري سمجهان ٿو، تہ توتي ٻڌائڻ لاءِ زور آڻيان، تہ اُهي ڪهڙيون حقيقتون آهن، جن جي اَثر هيٺ تون پنهنجي پاءُ کي گناهہ کان معصوم تو سمجهين ۽ ٻي ماڻهو کي ڏوهي تو سمجهين جنهن ٻابت تون اَوائلي جاچ ۾ بيان ڏئي چُڪو آهين؟

مان اَوائلي جاچ ۾ سوالن مان فقط هڪ جو جواب ڏنو هو. اليوشا آهستگيءَ ۽ تحمل سان چيو. "مان پاڻ سميرڊياڪوف تي ڪوبہ الزام نہ رکيو هو."

اُن هوندي تو اُن جي خلاف بيان ڏنو هو؟

مون کي پنهنجي پاءُ دمتري جي لفظن، ائين چوڻ لاءِ اُپاريو هو. مون کي ٻڌايو ويو هو، تہ اُن جي گرفتاري جي واقعي وقت، جو ڪجهہ تيو هو ۽ منهنجي بيان کان اڳ ۾ هن سميرڊياڪوف ڏي اِشارو بہ ڪيو هو. مون کي قطعي طور تي يقين آهي، تہ منهنجو پاءُ بيگناهہ آهي. جيڪڏهن هن خون نہ ڪيو آهي تہ پوءِ .....

تہ پوءِ سميرڊياڪوف؟ پر چو تون مڪمل طرح پنهنجي پاءُ جي معصوميت تي زور ڏئي رهيو آهين؟

"مان پاءُ تي اعتبار ڪرڻ کان سواءِ رهي نہ تو سگهان. مون کي خبر آهي، تہ هو مون سان ڪوڙ نہ ڳالهائيندو. مان سندس چهري مان ڏنو هو، تہ هُو مون سان ڪوڙ نہ تو ڳالهائي."

فقط سندس چهري مان؟ اهائي تو وٽ ثابتي آهي؟

سرڪاري وڪيل هن نقطي وٽ پهچي، پنهنجي پڇا بند ڪري ڇڏي. اليوشا جي شاهدي ماڻهن تي، نااُميديءَ جهڙو اَثر پيدا ڪيو. سميرڊياڪوف جي بابت، مقدمي کان اڳ بہ ماڻهن ۾ ذڪر ٿيندو ٿي رهيو. هڪ چا ٿي چيو تہ ٻي چا ٿي چيو! ايئن چيو ٿي ويو تہ اليوشا سان اِهڙيون ثابتيون گڏ آهن. جن مان متيا جي معصوميت ۽ سميرڊياڪوف جو گناهہ ثابت ٿيندو، پر هتي تہ اخلاقي ثبوت کان سواءِ ٻيو ڪوبہ ثبوت نہ هو، جو فطرتي طرح پاءُ جي لاءِ ٿي پئي سگهيو.

پر فيٽوڪووچ هاڻي پنهنجي پڇا شروع ڪري ڏني. اليوشا ڪان هن پڇيو تہ قيدي ڪڏهن، ساڻس پيءَ جي بابت نفرت جو اظهار ڪيو هو ۽ چيو هو، تہ ڪيس شايد ماري وجهي ها. هن ڪيس ٻڌو هو. مثال طور هن واقعي ڪان اڳ ملاقات وقت، اليوشا ڪان جواب ڏيندي ڇرڪ نڪري ويو، ڇڻ تہ هو ڪنهن شيءِ کي ياد ڪري رهيو آهي ۽ ان کي سمجهي رهيو آهي.

مون کي هاڻي هڪ حقيقت ياد آئي آهي، جا وساري ڇڏي هوس. ان وقت اِها ڳالهہ مون تي واضح نہ ٿي هئي، پر هاڻي .....

هاڻي ئي پهريون دفعو هڪ خيال آيو اتم، هن اشتقاق مان آندو تہ ڪهڙي ريت متيا سان آخري ملاقات جي وقت، شام جو وٽن هيٺان، مڙهيءَ واري رستي وٽ، هن پنهنجي سيني کي ڏڪ هنيو هو، پنهنجي وجايل عزت کي وري حاصل ڪندو، هن ڪيئي دفعا دهرايو ٿي، تہ سندس مقصد آهي. سندس سيني کان ڪو مطلب هو تہ هو پنهنجي وجايل عزت کي وري حاصل ڪندو. سندس سيني کان ڪو مطلب هو. مان اُن وقت اِهو خيال ٿي ڪيو، تہ سيني تي هٿ هڻڻ کان سندس مراد آهي تہ اِها ڳالهہ سندس دل ۾ آهي. اليوشا چوندو رهيو، تہ "سندس مطلب هو تہ پنهنجي دل ۾ ايتري طاقت سمجهي ٿو، جو پاڻ کي ڪن خطرناڪ مصيبتن کان، جي اُن جي انتظار ۾ آهن، بچائي سگهي ٿو، جنهن جي قبوليت جي طاقت پاڻ ۾ بہ نہ ٿو سمجهي. مان قبول ٿو ڪريان، تہ مان ان وقت ايئن ٿي سمجهيو تہ هو اسان جي پيءَ لاءِ ڳالهائي رهيو آهي ۽ سندس اُها مصيبت، جنهن کان هو لرزي رهيو هو. سندس اُهو خيال آهي تہ اَسان جي پيءُ ڏي وڃي ۽ اَن جي لاءِ ڪا خرابي پيدا ڪري. اُن هوندي بہ جڏهن هن پنهنجي سيني ڏانهن اشارو ٿي ڪيو، مون کي هيءَ ڳالهہ ياد آئي تہ دل سيني جي اُن حصي ۾ نہ ٿيندي آهي، جتي هن ڏڪ ٿي هنيو. پر اُن کان هيٺ آهي ۽ هن ڏڪ هنيا، سي گهڻو مٿي هئا. بلڪل ڳچيءَ جي هيٺان ۽ اُن جاءِ ڏانهن سندس اشارو هو، اُن وقت منهنجو خيال بيوقوفيءَ جهڙو هو، پر هو اُن وقت شايد اُن ڳوٺريءَ ڏانهن اِشارو ڪري رهيو هو، جنهن ۾ پندرنهن سوَ روبل هئا!

بلڪل صحيح، متيا واڪو ڪري چيو. "هيءَ برابر آهي، اليوشا. اِها ننڍڙي ڳوٺري هئي، جنهن کي مان مُٺ ٿي هنئين."

فيٽوڪووچ، اُڏري وٽس پهتو ۽ ڪيس خاموش رهڻ لاءِ هدايت ڪيائين. ساڳي وقت اليوشا تي جرح ڪيائين. اليوشا پاڻ کي يادگيري ڏي موٽائي ويو ۽ وڪيل گرمجوشيءَ سان سندس نظرئي جي تشريح ڪئي، تہ سندس ڳٽتيءَ جو سبب. اِهي پندرنهن سؤ روبل هئا، جن کي هو شايد ڪيٽرينا ايونونا کي موٽائي ڏيڻ ٿي گهريا.

يعني اَن قرض جو اَڏ جو اُن جي متان هو جنهن کي پوءِ هن پختگيءَ سان ڦيرائي سگهيو هو ۽ اِهي هو، هن کي موٽائي نه ڏيندو، پر ڪنهن بي مقصد ۾ ڪم آڻيندو. شايد هن گروشينڪا جي، ساٿس فرار ٿيڻ لاءِ ڪم آڻڻ ٿي گهريا. جيڪڏهن هوءَ اُن کي قبول ڪري؟

"ايئن ئي هوندو، ايئن ئي هوندو." اليوشا اوچتي جوش ڪان چيو، منهنجي پاءُ ڪيترا پيرا رڙ ڪري ٿي چيو، ته سندس ڳٽتيءَ جو اَڏ. (هن اَڏ جو لفظ ڪيترا پيرا چيو هو) هو فوري ريت پاڻ کي آزاد ڪري ٿي سگهيو، پر هو پنهنجي قوت اِرادي جي ڪمزوريءَ کان ايترو ته ناخوش هو، جو هو پنهنجي خواهش کي پورو ڪري نه سگهيو ..... هن اڳ ۾ ئي ڄاتو ٿي ته هو ايئن ڪرڻ جي قابل نه آهي.

.... ۽ تون پوري وضاحت ۾ يقين سان ياد آٿين ٿو، ته هن سيني جي اُن جاءِ تي برابر هٿ ٿي هنيو. فيٽوڪووچ انتظار مان ڪانئس پڇيو.

بلڪل وضاحت ۽ يقين سان چوان ٿو. ڇاڪاڻ ته مان اُن وقت هيءَ خيال ٿي ڪيو ته هو چو ٿو اِهڙي جاءِ تي ڏڪ هڻي، جڏهن ته دل اُن کان گهڻو هيٺ آهي، منهنجي خيال ۾ هُو مون کي اُن وقت بيوقوف ٿي نظر آيو ..... هي خيال منهنجي دل ۾ ڪنوڻ وانگر چمڪيو، هيءَ ئي چمڪ هئي، جنهن مون کي هاڻي ياد ڏياري آهي. مان ڪيئن نه هن حقيقت کي هن وقت تائين وساري ڇڏيو آهي. سندس مطلب اِهائي ننڍڙي ڳوٺري هئي، هن ڇڻ چيو ٿي، ته سندس ڪو اِرادو آهي، پر هو پندرنهن سؤ روبل نه موٽائيندو. وري جڏهن ساڪرو گرفتار ٿيو، ته هن واڪو ڪري چيو هو ته مون کي خبر آهي، ته هن جي زندگي جو اِهو اندوهناڪ عمل آهي، ته جڏهن سندس اِرادو هو ته ڪيٽرينا ايونونا کي ان (اڌ نوٽ) موٽائڻ لاءِ، جو متس قرض هو، پر هو اِن رقم کي موٽائي ڏيڻ لاءِ آماده نه ٿيو ۽ سندس اکين ۾ چور ئي رهجي ويو. هيءُ قرض ڪيڏو نه سندس عذاب هو! اليوشا پنهنجي پڇاڻيءَ ۾ چيو.

سرڪاري دخل اَندازي ڪيس چيو، ته هو هڪ پيرو وڌيڪ ٻڌائي، ته هيءَ سڀ ڪجهه ڪيئن گذريو ۽ هن سوال تي زور ڏنائين، ته ڇا قيدي ڪنهن بي شيءِ جي طرف اشارو ٿي ڪيو ۽ هن فقط سيني تي مُڪ ٿي هڻين؟

"هتي فقط مُڪ نه هئي." اليوشا زور سان چيو. "هن آگرين سان به اشارو ٿي ڪيو نهايت سٺي ..... مان ڪيئن پوري ريت هن گهڙيءَ تائين هيءَ حقيقت وساري ڇڏي هئي!

صدر متيا کي چيو، ته ڪيس هن پوئين شاهد جي بابت ڇا چوڻو آهي. متيا اُن کي قبول ڪيو ۽ چيو ته هن پندرنهن سؤ روبل ڏي اشارو ٿي ڪيو، جي سندس سيني

ڪان مٿي، ڳچيءَ جي هيٺان هئا ۽ اهي ئي بيشڪ سندس مصيبت جو سبب هئا. "مان هن مصيبت کان انڪار نہ ٿو ڪريان، هي منهنجي سڄي حياتي ۽ بي شرمي وارو عمل هو. مان جيڪر اُن رقم کي موٽائي ڏيان ها، جا بہ موٽائي سگهيس. مان اُن کي موٽائي ڏيڻ بجاءِ، چور ٿي رهڻ کي ترجيح ڏني. وڏي بي شرميءَ جي ڳالهہ اها هئي، تہ مان هيءَ سڄي حقيقت پهريائين ڄاتي ٿي، تہ رقم موٽائي نہ ڏيندس. ٿون صحيح آهين اليوشا، شڪريہ اليوشا."

اهڙي ريت اليوشا جي آڏي پڇا ختم ٿي. اُن ۾ جا مکيہ ۽ اَٿر واري شيءِ هئي، سا اها تہ گهٽ ۾ گهٽ حقيقت جو سراغ ملي ويو هو. جيتوڻيڪ هيءَ ثابتي جو نهايت ننڍڙو حصو هو، جنهن کي فقط، اُن شاهد لاءِ اشارو چئجي، اها ڳالهہ ثابتي لاءِ ٿورو پنڌ وٺي ٿي وئي تہ ڳوٺري جو وجود هو ۽ اُن ۾ پندرنهن سؤ روبل هئا. پنهنجي اوائلي جاچ ۾ قيدي جو ڪجهہ چيو هو، سو ڪوڙ نہ هو چرندو چرندو اُن جاءِ تي وڃي پهتو، جا اُن لاءِ مخصوص هئي. هو پاڻ سان دهرائيندو رَهيو، تہ اهو ڪيئن ٿيو، جو مان اها ڳالهہ وساري ڇڏي! مان اُن کي ڇو وساري ڇڏيو ۽ وري ڪيئن موٽي، اُن ڏي آيس؟

ڪيٽرينا ايونونا کي شاهديءَ جي ڪٺهڙي ۾ اَچڻ لاءِ سڏ ٿيو. جيئن ئي هوءَ اُن ۾ داخل ٿي ڪورٽ ۾ هڪ غير معمولي شيءِ پيدا ٿي. عورتن پنهنجي اکين تي ننڍيون دوربينون ۽ ناٽڪ جي ڏسڻ واريون عينڪون چاڙهيون. مردن ۾ ڇُرپر پيدا ٿي، عورتون کي اَٿي بيٺيون ۽ ڪي مرد بہ اُٿي بيٺا، تہ ڇڳي ريت ڏسي سگهن. هر ڪنهن پوءِ ٻڌايو، تہ متيا اُن وقت اهڙو سفيد ٿي ويو. جهڙو ڪاغذ، سڄي ڪاري لباس ۾، حياءَ ۽ ڪمزوريءَ سان اڳتي وڌي، هيءَ نهايت مشڪل هو جو سندس چهري کي ڏسي، اهو ٻڌائي سگهجي، تہ هوءَ جوش ۾ هئي، پر سندس نگاهن ۾ اميد هئي ۽ سندس ڪاريون اکيون اُداس هيون. مان هتي ٻڌائيندس تہ ڪيترن ماڻهن ٻڌايو ٿي تہ اُن وقت هوءَ نهايت خوبصورت پئي معلوم ٿي. هن نرمائيءَ سان پر وضاحت سان ٿي ڳالهايو. جنهن ڪري سڄي عدالت گاهہ ۾ سندس آواز ٻڌڻ ۾ ٿي آيو. هن اطمينان سان پنهنجي تشريح ٿي ڪئي. يا هن گهٽ ۾ گهٽ اها ڪوشش ٿي ڪئي، تہ هوءَ مطمئن ڏيکارجي. صدر سنئون سڏو ۽ عزت سان ڪانئس پڇا ڪئي، ڇڻ تہ ڪيس ڪن ڳالهين جي ڇيڙڻ کان خوف پئي ٿيو ۽ هن سندس عظيم بي چيني تي پورو پورو ڌيان ڏنو، پر پهريائين، پهرئين سوال جي جواب ۾ ئي، ڪيٽرينا ايونونا، مضبوطيءَ سان جواب ڏنو، تہ هوءَ اڳ ۾ قيديءَ سان مڳيل هئي. ايستائين جو هن مون کي پاڻ ئي ڇڏي ڏنو ..... هن خاموشيءَ سان ٻڌايو. جڏهن ڪانئس ٽن هزار روبل لاءِ پڇيو، جي هن متيا کي ڏنا هئا، تہ پَري سندس مائٽن ڏي ڏياري موڪلي ڏي. هن اُن جي جواب ۾ اعتماديءَ سان چيو تہ

مان اِها رقم ڪيس فقط انهيءَ لاءِ نہ ڏني هئي، تہ پري پهچائي ڏي. اُن وقت مان هيئن بہ محسوس ٿي ڪيو، تہ ڪيس پيسي جي بيحد ضرورت آهي ..... مان ڪيس ٽي هزار روبل ان شرط تي ڏنا هئا، تہ هو اِنهن کي مهيني جي اندر ٽپال رستي موڪلي ڏي ڪيس پوءِ ڪا بہ ضرورت نہ هئي تہ اُن جي لاءِ ڳڻتي ڪري.

مان اُنهن سيني سوالن کي، جي ڪانئس پڇيا ويا هئا. هتي نہ دهرائيندس. مان فقط سندس شاهديءَ جو تت ڏيندس. "مون کي مضبوطيءَ سان يقين هو تہ جيئن ئي ڪيس پيءَ کان رقم ملندي، تہ هُو اوڏانهن موڪلي ڏيندو." هو ڳالهائيندي رهي. "مون کي ڪڏهن بہ سندس غير دلچسپي ۽ ايمانداري ۾ شڪ نہ هو ..... سندس محتاط ايمانداري ..... پيسي جي معاملي ۾ ڪيس احساس هو، تہ سندس پيءُ کان ڪيس پيسا ملي ويندا ۽ مون سان ڪيترا پيرا اهو ذڪر ڪيو هئائين. مان ڄاڻان ٿي تہ ڪيس پيءَ سان تڪرار هو، ۽ ڪيس هن لاءِ يقين هو، سندس پيءُ جي روش ساڻس نامناسب آهي. مون کي ياد نہ آهي، تہ هن پيءَ جي خلاف ڪا ڏمڪي بہ ٿي ڏني. هن ڪوبہ اِهڙو گفتگو منهنجي سامهون نہ ڪيو هو. جيڪڏهن هو مون وٽ آڇي ها، تہ مان اِنهن بدبخت ٽن هزارن بابت سندس انتظار مٽائي ڇڏيان ها، پر هن مون کي ڏسڻ ئي ڇڏي ڏنو هو ..... ۽ مان پاڻ اِهڙي حالت ۾ اچي وئي هيس ..... جو مان ڪيس دعوت بہ ڏئي نہ سگهيس ..... مون کي ڪوبہ حق نہ هو تہ پيسي جي خاطر سخت گير ٿيان، هن اوچتو وڏيڪ ٻڌايو ۽ سندس آواز ۾ پختگي هئي. مان هڪ دفعو، سندس مدد ڏيڻ لاءِ ٽي هزار روبل کان وڏيڪ سندس مقروض هيس. مان اُن کي اِهڙي ريت ٽي سمجهيو. جيتوڻيڪ مان ان ڏينهن ايئن نہ ٿي سمجهيو تہ مون کي اهڙو بہ وقت ملندو، جو مان سندس قرض کي موٽائي ڏيندس."

سندس آواز ۾ سرڪشي ٿي ڏني، اُن وقت فيٽوڪووچ، سندس آڏي پڇا شروع ڪئي. "اِهو هتي تہ ٿي نہ گذريو، پر اوهان جي واقفيت جي ابتدا ۾ اِهو ٿي گذريو هوندو؟ فيٽوڪووچ خبرداريءَ سان ڪانئس پڇيو. هن پنهنجي طريقي سان اُن ٿي سوچيو ۽ ساڳي وقت ڪنهن چڱي شيءِ جي بوءِ ڪيس آئي. مان هن کي جملي مقرضہ جي حيثيت ۾ پيش ڪندس، تہ جيتوڻيڪ ڪيٽرينا ايونونا فيٽوڪووچ کي پيٽرسبرگ مان پاڻ گهرايو هو، پر ڪيس پنجن هزارن جي آڪاڻي بابت، جي ڪيس متيا ڏنا هئا. ڪابہ خبر نہ هئي، نہ وري ڪيس اِها خبر هئي، تہ هوءَ زمين تائين جهڪي وئي هئي. هن ڪانئس هي ڳجهو رکيو هو ۽ ڪيس ڪجهہ بہ نہ ٻڌايو هئائين ۽ اِها هڪ عجيب حقيقت هئي. هن حقيقت لاءِ پڪ ڏياري ٿي سگهجي تہ پوئين گهڙيءَ تائين ڪيس بہ ڪو ارادو نہ هو، تہ هوءَ ڪا اُن واقعي کي ڪورٽ ۾ بيان ڪندي. هوءَ اُن گهڙيءَ جي جوش لاءِ پئي ٿي ترسي."

"مان اُنهن گهڙين کي ڪڏهن بہ وساري نہ ٿي سگهان. هن پنهنجي آڪاڻي ٻڌائڻ شروع ڪئي ۽ هن سيڪجهہ ٻڌائي ڇڏيو." اِها سڄي حقيقت جا متيا، اليوشا کي ٻڌائي هئي، تہ ڪهڙيءَ ريت هوءَ زمين تائين جهڪي وئي هئي ۽ ان جا ڪهڙا سبب هئا؟ هن پنهنجي پيءُ جي لاءِ بہ ٻڌايو تہ متيا لاءِ بہ ٻڌايائين تہ ڪهڙي ريت، هوءَ وٽس وئي هئي. هن هڪ لفظ ۾ نہ، پر هڪ بيان ۾ نہ ٻڌايو تہ سندس پيٽ جي معرفت، خود متيا جي اِها خواهش هئي، تہ ڪيٽرينا ايونونا کي موڪليو وڃي، تہ هو رقم وٺي وڃي هن رحمدليءَ سان هن حقيقت کي ڳجهو رکيو هو، ڪيس هن حقيقت کي ٻڌائڻ ۾ ڪابہ ندامت نہ هئي، تہ هوءَ پنهنجو پاڻ نوجوان آفيسر ڏي وئي هئي ۽ ڪيس ڪنهن ڳالهہ تي اعتماد هو ..... تہ وڃي رقم لاءِ عرض ڪري. هيءَ نهايت خطرناڪ حقيقت هئي! مان جيئن هن کي ڏيان ڏئي ٻڌو تڏو تي ويس. لرزڻ لڳس. ڪورٽ ۾ سانت لڳي وئي هئي ۽ ڪوشش ٿي ڪئي وئي، تہ اُن جي هر لفظ کي ٻڌو وڃي. هيءَ اهڙي حقيقت آهي. جنهن جو ڪوبہ مثال ئي نہ ٿي سگهيو، هي هڪ اِهڙي ڇوڪريءَ جي طرفان هو جا خود خيال ۾ مغرور هئي. نهايت صاف گوئي وارو اعتراف ۽ خود قرباني نهايت متانهين ٿي نظر آئي، پر هيءَ ڇا جي لاءِ ۽ ڪنهن ڪاڻ؟ هڪ اِهڙي ماڻهوءَ جي لاءِ جنهن ڪيس نڳيو هو ۽ سندس بي عزتي ڪئي هئي. سندس بچاءَ ۾ هن ٿوري ئي مدد ڪئي هئي فقط. انهيءَ خيال کان تہ سندس فائدي ۾ پنهنجي لاءِ وڏو اثر پيدا ڪري رهي آهي. سچ پچ هيءَ اُن نوجوان آفيسر جي صورت ئي هئي، جنهن عزت سان جهڪي، هن نوجوان ڇوڪريءَ پنج هزار روبل ڏنا هئا، جو سندس تنها سرمايو هو، جنهن کي هن همدردي ۽ جاذب روشني ۾ ان معصوم ڇوڪري اِڇلائي ڇڏيو هو، پر ..... منهنجي دل تي غمناڪ حقارت پيدا ٿي هئي. مان ايئن محسوس ڪيو، تہ هيءُ بهتان نيٺ ظاهر ٿيندو. (حقيقت ۾ ايئن ٿيو بہ) هي سڄي شهر ۾ مشهور ٿي ويو ۽ پوءِ دهرايو ويو. ماڻهن نفرت سان ڪلندي چيو ٿي، تہ هيءَ ڪهاڻي اڃا پوري نہ آهي - هنن چيو ٿي تہ هيءَ حقيقت عجب ۾ وجهندڙ آهي، تہ آفيسر، نوجوان عورت کي ڇڏي ڏنو ۽ فقط اُن جي سامهون جهڪيو. هنن چيو ٿي تہ هتي ڪنهن حقيقت کي ترڪ ڪيو ويو آهي.

جيڪڏهن ڪنهن شيءِ کي ترڪ نہ ڪيو ويو آهي، ۽ هيءَ مڪمل ڪهاڻي آهي تہ هيءَ نهايت عزت واري شيءِ آهي، جنهن کي اسان جون عورتون نيائي سگهن ٿيون. اُن هوندي بہ شڪ گاڏئون. هن حقيقت کي ڏنو ٿي ويو تہ ڇا هيءَ هڪ نوجوان ڇوڪري کي سونهي ٿو ۽ اِهڙي طريقي جي هلت روا رکي، پوءِ ڇو نہ اُها سندس پيءُ جي بچاءَ لاءِ هجي.

هوڏانهن ڪيٽرينا ايونونا پنهنجي ذهانت ۽ حساس غمگين خيال سان سمجهي ئي نہ سگهي هئي، تہ ماڻهو، اُن بابت ڪي اهڙيون ڳالهيون ڪندا. ڪيس اهي ڳالهيون سمجهڻ ڪپنديون هيون، پر اُن هوندي بہ سندس دل جو پختو ارادو هو تہ سڀ ڪجهہ چئي ڏي. بيشڪ هيءَ سيئي اُڻ وٽندڙ شڪ، هن ڪهاڻي، جي سچائي بابت پوءِ ئي پيدا ٿيا هئا ۽ پهرئين دفعي سيئي اُن ڪان متاثر ٿيا. ججن ۽ وڪيلن ڪيس عزت سان ٿي ٻڌو. ڪيٽرينا ايونونا کي ندامت ڀري خاموشيءَ سان ٻڌندا رَهيا. هن مضمون بابت سرڪاري وڪيل، هڪ سوال پڇڻ لاءِ آمادو نہ ٿيو. فيٽوڪووچ نوڙي ڪيس سلامہ ڪيو هو. سچ پچ خوش ٿي ڏنو هن گهڻو ميدان ماري ورتو هو. اهو ماڻهو جو پنج هزار روبل هڪ نيڪ ڪم ۾ ڏئي ٿي سگهيو. سو پنهنجي کي ٽن هزار روبلن جي قرڻ لاءِ قتل ڪري، ان ۾ ڪابہ مطابقت نظر نہ ٿي آئي. فيٽوڪووچ هاڻي محسوس ڪيو تہ گهٽ ۾ گهٽ چوريءَ جي تهمت تہ ثابت ٿي نہ ٿي سگهي. مقدمو هاڻي وڃي ڪنهن ٻي روشنيءَ ۾ پيو هو، متيا جي لاءِ هاڻي همدردي جي هڪ لهر اُٿندي ٿي نظر آئي. هو ..... جيئن مون ٻڌو جڏهن ڪيٽرينا پنهنجو بيان ٿي ڏنو، تہ هوءَ هڪ ٻہ پيرا پنهنجي جاءِ تان اُٿيو ۽ وري ويهي رهيو. هن پنهنجي چهري کي هٿن ۾ لڪائي ٿي ڇڏيو. پر جڏهن هن پنهنجو بيان پورو ڪيو، هن اوچتو دانهن ڪئي ۽ سڏڪن ڀري آواز ۾ چيو:

ڪٿيا تون مون کي برباد ڇو ڪري رهي آهين؟ سندس سڏڪن جو آواز سڄي عدالت ۾ ٻڌڻ ۾ ٿي آيو. پر هن جلد ئي پاڻ تي قبضو ڪري ورتو ۽ وري وڏي آواز ۾ چيائين:

مان هاڻي ڏوهي آهيان، تنهن ڪان پوءِ هو خاموش پنهنجي جاءِ تي ويهي رهيو. سندس ڏند پيڪوڙيل هئا ۽ سندس ٻانهون سيني تي ٻڌل. ڪيٽرينا ڪورٽ ۾ آئي ۽ پنهنجي جاءِ تي ويهي رهي. هو زرد ٿي ڏني ۽ سندس اکيون جهڪيل هيون. اُهي ماڻهو، جي سندس پرسان هئا. اُنهن ٻڌايو تہ هو گهڻي وقت تائين ڏڪندي رَهي. ڇڻ تہ ڪيس تپ چڙهي ويو هو، هاڻي گروشينڪا کي سڏ ٿيو.

مان هاڻي اُن اوچتي ڊرامي جي خاتمي تي پهچي رهيو آهيان، جو متيا جي برباديءَ جو سبب بڻيو. مان فقط اُن ڪان متاثر نہ آهيان، پر ٻيا سيئي بہ سيني وڪيلن پوءِ ايئن ئي ٿي چيو - تہ جيڪڏهن اُهو واقعو وجود ۾ نہ اچي ها، تہ گهٽ ۾ گهٽ، ان جي رحم جي لاءِ سفارش ڪئي وڃي ها، پر هيءَ پوءِ جي ڳالهہ آهي. پر هيءَ هاڻي ٿورا لفظ گروشينڪا جي لاءِ چوندس.

هو بہ سياهہ لباس ۾ هئي ۽ سندس ڪلهن تي شاندار سياهہ شال پيل هئي. هو شاهدن جي ڪٺهڙي ڏي، آهستي قدم ۽ نرمائيءَ سان وڌي، هُو مڪمل عورت جي

لوڏ ۽ نازڪ خراميءَ سان آئي. هن سنئون سڌو صدر ڏي ڏنو ڪبي موڙيائين نہ سڄي. منهنجي خيال موجب هوءَ اُن وقت نهايت حسين ٿي نظر آئي، جيئن پوءِ عورت ٻڌايو، هوءَ خوش ٿي نظر آئي. هنن هيءَ بہ ٻڌايو تہ سندس تشريح طاقت واري نفرت واري هئي. منهنجو خيال آهي تہ هوءَ عوام جي شرارت پسند نگاهن کان جوش، غم ۽ غصي ۾ هئي. هوءَ عوام جي نفرت ڀريل ۽ سواليہ اکين کان پوريءَ ريت خبردار هئي. هوءَ مغرور ٿي ڏني ۽ نفرت کان بي پرواهہ هئي، هوءَ اُنهن ماڻهن مان ٿي ڏني، جي حاسد ٻڌجي، غصي ۾ اچي، انتقام تي لهي ايندا آهن، منجهس بزدليءَ جا جزا بہ هئا. اندروني طرح پنهنجي بزدليءَ تي پريشان بہ هئي. ان ڪري هيءَ عجب جهڙي ڳالهہ نہ هئي، تہ سندس آواز وقت بوقت ڦرندو ٿي رهيو. اُهو ڪڏهن غصي ڀريو، نفرت وارو ۽ کهرو هو ۽ ڪڏهن مخلصاڻو، پنهنجي لاءِ نفرت جو اظهار ڪڏهن ايئن ٿي ڳالهايو، جڻ تہ نااُميدي ۾ اظهار ڪري رَهي آهي، تہ جيڪڏهن ڪجهہ ٿي بہ رهيو آهي، تہ اُن جي ڪيس ڪابہ پرواهہ نہ آهي. مان ٻڌائيندس تہ هڪ سوال تي، جو فيودورپاولووچ جي واقفيت بابت هو، هن سختي سان جواب ڏنو "هيءَ سڄي بيوقوفي هئي منهنجي غلطي هئي. جو مان اُن کي هوا ڏني ۽ هو وڏي ويو. هڪ وقفي کان پوءِ هن وري چيو تہ هيءَ سيئي منهنجون غلطيون هيون ۽ مان هنن ٻنهي تي کلندي رهيس. هن پوڙهي تي ۽ هن تي پڻ - مان هنن ٻنهي کي هن حال تي پهچايو ۽ هيءَ سڀ منهنجي ڪري ئي وجود ۾ آيو."

سيمونا جو نالو مٿي نہ آيو. ڪنهن جو بہ اُن سان مطلب نہ هو. هوءَ اوچتو اوچتو بيپرواهيءَ سان کسڪي ويئي. هوءَ منهنجي محافظ هئي. اُن وقت هن منهنجي سنڀال ڪئي. جڏهن منهنجي پيرن ۾ جتي بہ ڪانہ هئي. جڏهن مون کي منهنجي گهر وارن گهر کان ڪڍي ڇڏيو هو، صدر هن کي تمام نرم لهجي ۾ تاڪيد ڪندي ياد ڏياريو، تہ هوءَ سوالن جا جواب سنوان سڌا ڏي ۽ غير ضروري ڳالهين کان پاسو ڪري. اهو ٻڌي گروشينڪا ڳاڙهي ٿي ويئي ۽ سندس اکيون چمڪڻ لڳيون.

اُهو لفافو جنهن ۾ نوٽ پيل هئا. هن ڪونہ ڏنو هو. پر اُن بابت صرف هن ڪميٽي بدمعاش کان ٻڌو هو، تہ فيودور پاولووچ کي ٽن هزار روبل سان ڀريل لفافو هو، پر اهو سڀ ڪجهہ اجايو هو مان انهن مٿان ڪلان پئي. هن وٽ مان ڪنهن بہ مطلب واسطي نہ وئي هيم.

وڪيل ڪانئس پڇيو تہ تنهنجو اهو ڪميٽي بدمعاش وارو اشارو ڪنهن ڏانهن آهي؟ خادم سميرڊياڪوف جنهن پنهنجي مالڪ کي قتل ڪري گذريل رات پاڻ کي ڦاهو ڏيئي ڇڏيو.

هڪدم ڪانئس اهو پڇيو ويو، ته هن تهمت لاءِ ڪيس ڪهڙو پورو ثبوت آهي، پر اهو ظاهر ٿيو هن وٽ پڻ ڪي به ثبوت نه هئا.

دمتري فيودورپاولووچ. مون کي پاڻ ايئن ٻڌايو هو، توهان به ان تي اعتبار ڪري سگهو ٿا، جا عورت اسان جي وچ ۾ هئي، اُن ڪيس تباهه ڪيو. اُهائي عورت انهن سڀني ڳالهين جو ڪارڻ آهي. مان اوهان کي ٻڌائڻ گهران ٿي گروشينڪا وڌيڪ چيو ته اُها نفرت کان ڏکي رهي هئي. هن جي آواز ۾ انتقام وٺڻ جو جذبو هو.

هن کان پيهر پڇيو ويو ته هن جو اشارو ڪنهن جي طرف آهي.

"نوجوان عورت ڪيٽرينا ايونونا اُتي مون کي دعوت ڏيئي گهرايو. چاڪليٽ جي آڇ ڪئي. مون کي پاڻ طرف مرغوب ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. اِن ۾ وڌيڪ شرم جي حقيقت نه آهي. مان اوهان کي اهو ٻڌائي سگهان ٿي ....."

اُن وقت صدر هن کي سختيءَ سان روڪيو ۽ ڪيس هدايت ڪئي، ته هوءَ پنهنجي لهجي کي نرم ڪري. پر ان حاسد عورت جي دل حسد کان جلي رهي هئي ۽ هن کا پرواهه ئي نه ڪئي، ته هن ڇا ڪيو؟ جڏهن ماڪروئي قيدي گرفتار ٿيو ته وڪيل ڪانئس پڇيو. هرهڪ توکي ڏٺو ۽ ٻڌو. تون ٻئي ڪمري مان پڇندي ۽ پڪاريندي وئين. اها سڀ منهنجي غلطي آهي. اسين گڏجي سائبيريا ڏانهن ويندا سون! تو ان تي اَڳ ئي اعتبار ڪيو هو. مان هن تي اعتبار ڪريان ٿي ۽ ان تي اعتبار ڪندس. ڇاڪاڻ ته هو ڪوڙ ڳالهائڻ جهڙو ماڻهو نه آهي.

فيٽوڪووچ پنهنجي آڏي پڇا شروع ڪئي ۽ چيو ته مون کي ياد آهي، ته ريڪيٽن توکان ٻين شين سان گڏ پنجويهن روبلس بابت به پڇيو، جيڪي تو اليڪسي فيودورپاولووچ ڪرامازوف کي گهرائي ملڻ لاءِ ڏنا هئا. اها ڪا عجب جي ڳالهه نه آهي. گروشينڪا ٿوڪيندي غصي ۽ نفرت سان چيو، ته هو مون وٽ پيسن وٺڻ لاءِ ايندو رهندو هو. پنهنجي خاص راهتن لاءِ مون کان هر مهيني گهٽ ۾ گهٽ ٽيڊو روبلس وٺندو هو، ان کان سواءِ هن کي پاڻ وٽ به ڪافي هوندو هو، جو منهنجي مدد کان سواءِ ملي ٿي سگهيو.

فيٽوڪووچ، ڪانئس پڇيو ته پلا تون ريڪيٽن تي ايترو مهربان ڇو ٿئين؟ ان جي باوجود صدر نهايت پريشان ئي نظر ٿي آيو.

ڇو! اهو منهنجو ماسات آهي. هن جي ماءُ منهنجي ماسي هئي، مگر هو هميشه مون کي منٿون ڪندو هو، ته مان اهو رشتو ظاهر نه ڪريان ۽ ڪنهن کي به نه ٻڌايان. هن کي مون کان سخت شرم پَي آيو.

هن حقيقت جو هرهڪ ماڻهوءَ کي تعجب هوندو هو. شهر ۾ يا ڪنهن خانقاهه ۾، حالانڪ متيا کي به ان ڳالهه جي خبر نه هئي. مون کي ٻڌايو ويو ته ريڪيٽن جتي

بہ وڃي ٿو اُتي شرم ڪان سندس چهرو لهي وڃيس ٿو. گروشينڪا، عدالت ۾ اچڻ ڪان ٿورو اڳ ٻڌو هو تہ هن متيا جي خلاف پنهنجي شاهدي ڏني آهي. اُن ڪري هو مٿس ناراض آهي. ريڪيٽن جي تقرير جو اثر سڄي عوام تي پيو. سندس سنجيده جذبات سان ڀريل جملا ٻانهپ جي رواج ۽ روس جي سياسي بدانتظاميءَ تي هئا. سي ڇا هن دفعي آخري طرح تباهہ ٿي ويا. فيٽوڪووچ هاڻي مطمئن ٿيو. هيءَ ڄڻ ٻي نعمت ديوتائن جي موڪليل هئي. گروشينڪا جي آڏي پڇا وڌيڪ وقت نہ هلي. ان ڪان سواءِ سندس شاهدي ۾ ڪا خاص نئين ڳالهہ نہ هئي. هن پنهنجي شاهدي سان عوام تي نهايت برو اثر وڌو. هزارين ماڻهن جون نفرت سان ڀريل نظرون هن جي مٿان هيون. جيئن هن پنهنجي شاهدي ختم ڪئي، تہ ڪيٽرينا ايونونا ڪان ڪافي فاصلي تي ڪورٽ ۾ ٻيهر ويهي رهي. گروشينڪا جي سڄي شاهديءَ دوران متيا نهايت خاموش رهيو. سندس نظرون زمين ۾ ڪتل رهيون. پاڻ هڪ پٿر وانگر بي جان وينو رهيو.

ايونِ ڪي شاهدي ڏيڻ لاءِ سڏيو ويو.

باب پنجون

هڪ اوچتي آفت

مان ٻڌائي چڪو آهيان، تہ ڪيس اليوشا ڪان اڳ سڏيو ويو هو، پر ڪورٽ جي چوبدار ڪورٽ جي صدر کي ٻڌايو، تہ بيماريءَ جي اوچتي حملي يا ڪنهن قسم جي دوري جي ڪري، شاهد اوڏيءَ مهل پيش ٿيڻ جوڳو نہ هو، پر هُو جيئن ئي چاق ٿيندو، ٿيئن ئي اچي شاهديءَ تي حاضر ٿيندو.

هُو آيو تہ ڪنهن بہ ڌيان نہ ڏنس، مڪيہ شاهدن، خاص ڪري ٻنهي هڪ ٻئي جي مخالف عورتن ڪان پُڇا ڳاڇا اڳيئي تي چڪي هئي. ماڻهن جي سونجهہ في الحال لهي چڪي هئي ۽ هو ذري گهٽ ورجي ويا هُئا. ڪيترا ٻيا شاهد اجا رهيل هئا، پر جيڪي هيلتائين پيش تي چُڪا هُئا، تن جي ساک کي ڏسندي، لڳو تي، تہ باقي رهيلن ڪان ڪا خاص ڄاڻ نہ ملڻي هُئي! وقت وهامندو تي ويو. ايون تمام آهستي هلندو آيو سندس ڪنڌ نويل هو، ۽ ڪنهن ڏانهن بہ ڪونہ تي ڏنائين، ڀانءِ تہ ڪنهن ڏُکاري سوچ ۾ هو، ڪيس ٺاهوڪو وڳو پهريل هو، پر سندس مُنهن جي ڀاوَن گهٽ ۾ گهٽ مون تي ڏکوئيندڙ اثر ڇڏيو: مِٺي مِٺي، مرٽينگ ماڻهوءَ جهڙا ڀاوَ. اکين ۾ ڪا چمڪ ڪانہ هئس. ڪنڌ مٿي ڪٽي ڪورٽ ۾ چوڌاري نهاريائين، اليوشا پنهنجي جاءِ تان ٽپ ڏيئي اٿي بيٺو ۽ دانهن ڪيائين، "اوهہ! مون کي ياد آهي، پر شايد ئي ڪنهن اُن ڏانهن ڌيان ڪيو هُجي".

صدر ڪيس ٻڌايو، تہ هُو بنا قسم کڻڻ جي ساک ڏيندڙ شاهد هو، تہ هُو چاهي تہ جواب ڏي يا ڏيڻ ڪان نابري واري، پر ڪيس ساک پنهنجي ضمير جي آواز موجب ڏيڻي هئي، وغيره وغيره. ايون ٻڌندو ۽ صدر کي خالي خالي نظرن سان ڏسندو رهيو، پر سندس چپن تي هوريان هوريان مُرڪ اُپري آئي، ۽ جيئن ئي صدر، ڪيس حيرت سان ڏسندي، ڳالهائي پورو ڪيو، تيئن ئي هُن ٿهڪ ڏنو.

"چڱو، ٻيو ڇاهي؟" هن ڏاڍي آواز ۾ پڇيو.

ڪورٽ ۾ چپ چُپات تي وئي، ڄڻ ڪا عجيب ڳالهہ تي هُجي. صدر ۾ بي آراميءَ جا اهڃاڻ نظر آيا.

"تون..... شايد اجا ناڇاق آهين؟" هن هيڏانهن هوڏانهن چوبدار لاءِ نظر ڦيرائيندي چيو.

"اوهان ڳڻتي نہ ڪريو، سائين مان نيڪ ناڪ آهيان ۽ اوهان کي ڪائي دلچسپ ڳالهہ ٻڌائي سگهان ٿو." ايون اوچتو سمجهہ ۽ ادب سان ورندي ڏني.

صدر بي اعتباريءَ کان پڇيس، "توکي ڪا خاص ڳالهه ٻڌائڻي آهي؟"

ايون هيٺ ڏنو، ٿورو ترسيو، ۽ پوءِ ڪنڌ مٿي کڻندي ذري گهٽ هڪڙجندي وراڻيائين: "نه.... مون کي ڪا خاص ڳالهه ناهي چوڻي."

هُنن ڪانئس پُڇا شروع ڪئي، هُن جواب ڏنا، جهڙوڪر ڪيبائيندي، بيحد اختصار سان، هڪ طرح جي بيزاريءَ سان، جا جيئن پوءِ اڳري ٿيندي ٿي وئي، توڻي جو هن جا جواب سمجهه ۽ ساڳهه وارا هُئا. گهڻن سوالن جا جواب هن "مون کي پتو ناهي" چئي ڏنا. ڪيس پنهنجي پيءُ جي دمتريءَ سان ڏوڪڙن جي ڏيتيءَ ليتيءَ جي ڪا خبر ڪانه هُئي، ۽ وڌيڪ چيائين، "مون کي انهيءَ معاملي سان ڪا دلچسپي ڪانه هُئي." سندس پيءُ کي مارڻ جي دڙڪن بابت هُن قيديءَ کان ٻڌو هو، ۽ لفافي واري رقم بابت سميرڊياڪوف کان.

"ساڳي ڳالهه وري وري". هن امالڪ وچ ۾ ڳالهه ڪي ڪاٽيو. ائين ڇڻ ڪڪ ٿي پيو هجي. مون وٽ ڪورٽ سڳوريءَ کي ٻڌائڻ لاءِ ڪا خاص ڳالهه ڪانهي.

"آئون ڏسان ٿو ته تون چاڪ ناهين. مون کي تنهنجي حالت جو احساس آهي،" صدر چيو.

هُن سرڪاري ۽ بچاءُ جي وڪيلن کي چيو ته شاهد کان وڌيڪ پڇا ضروري هجي ته ڪن. تنهن تي ايون اوچتو ٽڪل آواز ۾ چيو: "سائين، منهنجي طبعيت نيڪ ڪانهي، ڇڏيو ته وڃان."

ائين چئي هو موڪل جي انتظار کان سواءِ ئي مڙيو ۽ ڪورٽ کان ٻاهر وڃڻ لڳو. پر چار وڪون کڻي هُو بيهي رهيو، ڇڻ ڪنهن فيصلي تي پهچي ويو هجي. ٿورو مُرڪيو ۽ موڻي آيو.

"سائين ، مان ڀهراڙيءَ جي ڇوڪريءَ وانگر آهيان. خبر اٿوَ ته ڇا چوندي آ؟ 'دل چوندي، ته اُٿي بيهندئيس، نه چوندي ته نه اٿندئيس.' ڪيس جبو پارائي سندس وهانءَ لاءِ گرجا وٺي وڃڻ جا جتن ڪري رهيا هئا، ته هن چيو، 'دل چوندي ته اُٿي بيهندس، نه چوندي ته نه اُٿندئيس.' اها ڳالهه ڪڙمين بابت ڪنهن ڪتاب ۾ لکيل آهي."

"ڇا مطلب آ تنهنجو؟" صدر سخت لهجي ۾ پڇيس.

"اجهو هيءُ"! ايون اوچتو نوٽن جي ٿهي ڪڍي. "هي آهن اُهي ڏوڪڙ، اُهي نوٽ، جيڪي لفافي ۾ پيل هُئا." (هن ڪنڌ سان انهيءَ ميز ڏانهن اشار ڪيو، جنهن تي ڪيس جون وٽون پيل هُيون)، "جن لاءِ اسان جي پيءُ کي ماريو ويو. ڪِٿي رکان اِهي؟ سرشتيدار صاحب، هي وٺو."

ڪورٽ جي چوبدار نوٽن جي سموري ٿهي وٺي وڃي صدر کي ڏني.

"جي هي اُهي ئي نوٽ آهن، ته تو وٽ ڪٿان آيا؟" صدر حيرت وچان پڇيو.

"اهي مون کي سميرڊياڪوف خونيءَ کان ڪالهه ملڻ هُئا. سندس ڦاهي ڪائڻ کان ٿورو اڳ مان هن سان گڏ هوس. منهنجي ڀاءُ نه پر هن اسان جي پيءُ کي ماريو هو، ڪير پنهنجي پيءُ جو موت نه چاهيندو آهي؟"

"مغز ته جاءِ تي اٿئي؟" صدر کان بي اختيار نڪري ويو.

"مان سمجهان ٿو ته جاءِ تي آهي.... ائين ئي بچڙو جيئن توهان سڀني جو.... جيئن هي سڀ... ڪوجهيون شڪليون." هن اوچتو ٻڌڻ وارن ڏانهن مُنهن ڪيو. "منهنجي پيءُ کي ماريو ويو آهي، ۽ هي سڀ ائين مُنهنُ تا ڪن جڻ ڪين وڏو ڏڏڪو رسيو هجي." هو سخت بُڇان وچان گڙيو. "هُو پاڻ ۾ به اهو مُنهنُ قائم تا رکن. ڪُوڙا ڪنهن جاءِ جا! هي سڀ به پنهنجي پيئرن جو موت چاهين تا. هڪڙو نانگ ٻئي کي ڳڙڪائي ٿو. خون نه ٿبو هجي ها ته هي چڙي وجن ها، ۽ ٻوٽ بچڙا ڪيون گهر هليا وجن ها. ڪبن تماشو ڪپي. سرڪاري خرچ تي ڪاڏو پيتو، وندر وروهن. مان ٿو چوان ته ڇا تي پيو. پاڻي اٿو؟ خدا ڪارڻ ڊُڪ پياريوم!" هن اُمالڪ کي پنهنجو مٿو جهليو.

چوبدار هڪدم ويجهو آيس. اليوشا ٽپ ڏيئي اٿيو ۽ رڙ ڪيائين، "مئي ناچاق آهي. هن تي ويساهه نه ڪريوس. ڇو ته ٽيئڙ تپ تي پيئي اٿيم." ڪئٽرينا ايوانوف اڏڪو کائي اٿي بيني ۽ هراس ۾ سوٽاڻجي، ايون کي گهورڻ لڳي. مٿيا اٿي بيٺر ۽ ڀاءُ کي چاهه وچان تڪڻ لڳو ۽ عجيب ٻڌڻ لڳو.

"پريشان نه ٿيو، مان چريو ناهيان، رڳو خوني آهيان." ايون وري شروع ٿي ويو. "اوهان ڪنهن خونيءَ کان خوش ڪلاميءَ جو توقع نٿا ڪري سگهو." هن اوچتو ڪنهن خيال ۾ اچي وڏيڪ چيو، ۽ عجيب نموني ڪليو.

سرڪاري وڪيل، گهبرائجي، صدر مٿان نوڙنو. ٻيا به جج پاڻ ۾ اُڻ تڻ واري سُس پُس ڪرڻ لڳا. فيتيوڪووچ ڏن ڪڙا ڪري ٻڌڻ جي ڪئي، ۽ ٻي طرف هال ۾ ڪجهه نه ڪجهه ٿيڻ جي آس ۾ ماڻار ٿي وئي. صدر اُمالڪ پاڻ کي سنڀاليو:

"ميان شاهد، تنهنجا لفظ سمجهه کان ٻاهر، ٿي سگهئي، ته پاڻ کي سنڀال ۽ سچ ڀچ ڪا ڳالهه ڪرڻي اٿئي ته ڪر، تو جيڪي چيو، تنهن جي تصديق، جي وڌيڪ نٿو، ته ڪيئن ڪندين؟"

"اهائي ڳالهه آهي. مون وٽ ڪا ثابتي ڪانهي. هُو ڪتو سميرڊياڪوف ٻئي جهان کان ثابتيون ڪونه موڪليندو.... لفافي ۾ وجهي. اوهان کي لفافن کان سواءِ ٻيو ڪُجهه سُجهي ئي نٿو. هڪڙو ئي ڪافي آهي. منهنجو ڪو شاهد ڪونهي.... سواءِ هڪڙي شايد جي!" هو ڪنهن خيال کان مُرڪيو.

"ڪير آ تنهنجو شاهد؟"

"سائين، اُن کي پُڇ آهي، ۽ اهو قاعدي جي خلاف ٿيندو. ڪو ڌيان ئي نہ ڏيندو، اهو آهي خسيس ڪهل جوڳو شيطان، " هو وراڻيو. هن ڪلڻ بند ڪيو جهڙوڪر راز ڏيندي چيائين، "اهو لاشڪ هستي ڪٿي آهي، شايد اُن ميز جي هيٺان، جنهن تي ڪيس جون ثابتيون رکيل آهن. پلا اهو اُتي نہ تہ ٻيو ڪٿي ويهي؟ ٻڌو، منهنجي ڳالهہ ٻڌو. مون کيس ٻڌايو تہ مان ماڻ نٿو رهڻ چاهيان تہ هو ڌرتيءَ تي ٻوڙان ٻوڙ بابت ڳالهائڻ لڳو. نلهي چرياڻ! اچو، دئت کي آزاد ڪريو.... هو مناجات ڳائيندو رهي ٿو. اهو اِن ڪري تہ هن جي هانءَ تي ڪو بار ڪونهي! اهو ائين آهي، جيئن ڪو ماڻهو پيالا چاڙهي گهٽيءَ ۾ ٻاڪاري رهيو هجي تہ ڪيئن 'وانڪا پيٽرسبرگ وبو' ۽ مان سرهائيءَ جي ٻن پلن لاءِ ڪربن جا ڪرب ڏيندس. اوهان کي منهنجي ڪا خبر ڪانهي! اوهہ! هي سڀ ڪيڏي نہ بي عقلي آهي! اچو. هن جي بدران مون کي جهليو. مان اجايو نہ آيو آهيان.... هيءُ سڀ ايترو چسو چو آهي؟....."

۽ هن هوريان هوريان، جهڙوڪر ڪجهہ ويچاريندي، وري ڪورٽ ۾ چوڌاري نظر وڌي. پر ايستائين ڪورٽ ۾ وڏو ڏمچر مچي چڪو هو. اليوشا هن ڏانهن لُوهہ پاتي، پر ڪورٽ جي چوبدار اڳيئي ايون کي وڃي ٻانهن کان جهليو هو.

"ڇا تو ڪرين؟" هن چوبدار جي منهن ۾ چتائي نهاريندي دانهن ڪئي، ۽ اوچتو ڪيس ڪلهن کان وٺي ڪٿي زور سان فرش تي سٽيائين. پر ايتري ۾ پوليس مٿان وڃي پيس ۽ قابو ڪري ورتائونس. هو زور زور سان رڙيون ۽ واڪا ڪرڻ لڳو، ۽ جيترو وقت ڪيس ٻاهر وٺيو پئي ويا. سو سارو وقت هو دانهون ڪندي ڪجهہ چوندو رهيو، جيڪو سمجهہ ۾ نٿي آيو.

سڄي ڪورٽ ۾ مانڌاڻ متل هئي. جيڪي جيئن جيئن ٿيو، سو مون کي پوريءَ ريت ياد ڪونهي. مان پاڻ جوش ۾ هُيس، ۽ سڀ ڏسي نہ سگهيس. مون کي رڳو ايتري سانپر آهي تہ پوءِ جڏهن چوڌاري ٺاپر اچي چُڪي هئي ۽ هر ڪو ڄاڻي چڪو هو تہ ڇا وهيو واپريو هو، تڏهن ڪورٽ جي چوبدار کي چنڊ پٽائي ويئي، توڻي جو هن ويچاري وڏي سمجهداريءَ سان وضاحت ڪئي هئي تہ شاهد بلڪل ٺيڪ هو، ۽ ڪلاڪ اڳ ڪيس ٿوري ڦيري اچڻ تي ڊاڪٽر تپاسيو هو، ۽ ڪورٽ ۾ اچڻ تائين هُو سهج سپاءَ سان ڳالهائيندو رهيو هو، سو ڪجهہ بہ اڳ-پسڻ ناممڪن هو، ۽ نہ هُن شاهدي ڏيڻ تي پاڻ ضد ڪيو هو. پر ماڻهو اجا پورا سامت ۾ نہ آيا هئا، ۽ جيڪي ڪجهہ ٿي گذريو هو، تنهن مان پاڻ سنڀالي نہ سگهيا هُئا، جو هڪ ٻيو واقعو ٿيو. ڪئٽرينا ايوانوف کي دورو پيو. هوءَ روئي رچ ڪرڻ لڳي. ڪيس ڪورٽ مان ٻاهر

وٺي وڃڻ جي ڪيائون تہ پڙ ڪڍي بيهي رهي ۽ پاڻ ڇڏائڻ جي ڪندي ڪين چوندي رهي تہ ڪيس اُتان هٽايو نہ وڃي. اُمالڪ هن صدر کي واڪو ڪندي چيو:

"اجا ساڪ آهي جا مون کي هڪدم ڏيڻ کپي، هڪدم! اچي هي ڪاغذ، هي خط وٺو.... وٺو ۽ جلديءَ ۾ پڙهي وٺو، جلديءَ ۾! هيءُ هُن دئت جو خط آهي.... هن همراهہ جو، او هُو!" هُن مِتيا ڏانهن اشارو ڪيو. "هِن ئي پنهنجي پيءُ کي ماريو آهي، هاڻي جو هاڻي ڇاڻي وٺندؤ! پر هو ٻيو اڳهو آهي، بيمار آهي، سو وڦلي ٿو!" هُوءَ، پاڻ تي اختيار وڃائي، دانهيندي رهي.

ڪورٽ جي چوبدار ڪانئس خط وٺي صدر ڏانهن وڌايو، ۽ هوءَ پنهنجي ڪُرسيءَ ۾ ڪِري، ٻنهي هٿن سان منهن ڍڪي، ڳيڙيون ڪائيندي بنا آواز جي سُڏڪڻ ۽ ٽرڪڻ، ۽ انهيءَ ڊپ کان تہ متان ڪيس ڪورٽ مان ٻاهر نہ ڪڍي ڇڏين، نڙيءَ مان نڪرندڙ آواز کي گهٽڻ لڳي. هن جو ڏنل ڪاغذ اهو خط هو، جيڪو مِتيا 'ميٽرو پوليس' ڪُتي ۾ لکيو هو ۽ جنهن کي ايون 'ٻہ ڏون چار جهڙي ثابتي' ڇاڻايو هو. افسوس! ان جو ٻہ ڏون چار جيان پختو هجڻ مڃيو ويو، ۽ جي اهو خط نہ هجي ها تہ شايد مِتيا جو جيڪو حشر ٿيو، تنهن کان بچي وڃي ها. ٻيو نہ تہ هن جو انت گهٽ ٿيو هجي ها. مان وري چوان ٿو تہ ذري پُرزي جي خبر رکڻ ڏکيو هو. جيڪي پوءِ وهيو واپريو، سو منهنجي دماغ ۾ اجا تائين منجهيل آهي. صدر لازمي طرح اهو ڪاغذ ٻين ججن، جيوريءَ ۽ ٻنهي ڌرين جي وڪيلن کي پڙهايو هوندو. مون کي رڳو ايترو ياد آهي تہ هُنن شاهد کان پُڇا ڪيئن شروع ڪئي. جڏهن صدر ڪانئس سڀاجهائيءَ سان پڇيو تہ هوءَ پوريءَ ريت سامت ۾ اچي وئي هُئي، تڏهن هُن اتاولائيءَ سان واڪو ڪيو:

"مان تيار آهيان، مان تيار آهيان! مان اوهان کي بلڪل ورندي ڏيڻ جوڳي آهيان." هن وڌيڪ چيو، شايد ڊپ هُيس تہ ڪيس ڪيئن ٻہ ڪري شاهدي ڏيڻ کان روڪيو ويندو. ڪيس چيو ويو تہ سربستو احوال ٻُڌائي تہ اِهو خط ڇا هو ۽ ڪيس ڪيئن مليو هو.

"مون کي اهو ڏوهہ ٿيڻ کان هڪڙو ڏينهن اڳ مليو هو، ۽ لکيو ان کان ٻہ هڪڙي ڏينهن اڳ ڪُتي ۾ ويو هو، يعني جنهن ڏينهن ماريائين، تنهن کان ٻہ ڏينهن اڳ. ڏسو، اهو ڪنهن قسم جي ٻِل تي لکيل آهي." هُن اُيساهيءَ سان چيو، "ان مهل مون لاءِ ڏڪار هُيس، ڇو جو بچان جهڙو ڪم ڪيو هئائين، ۽ هُن رَن جي پٽيان لڳل هو.... آئون منٽس اهي ٽئي هزار گهرندي هيس.... اوهہ! هُن پنهنجي ڪميٽائپ جي ڪري انهن ٽن هزارن تان پاڻ کي گهٽ ٿئي سمجهيو! انهن ٽِن هزارن

جو قصو هيئن آهي. منهنجو عرض آهي، منهنجي وينتي آهي تہ مون کي ٻڌو. هو پنهنجي پيءُ کي مارڻ کان ٿي هفتا اڳ هڪڙي صبح جو مون وٽ آيو هو. مون کي پتو هو تہ ڪيس ڏوڪڙ ڪپن ۽ ڇو ڪپن. ها، ها- اُن رن کي پاڻ سان ناهڻ ۽ وڻي وڃڻ لاءِ. مون کي تڏهن خبر هُئي تہ هُن مون سان ڊوهہ ڪيو هو ۽ مون کي ڇڏڻ ٿي چاهيائين، ۽ اِها مان، مان هُيس، جنهن کيس اهي ڏوڪڙ ڏنا، جنهن کيس اهي انهيءَ بهاني سان آڻيا تہ منهنجيءَ پيڻ کي ماسڪو ڏياري موڪلي. مون سندس منهن ۾ نهاريندي چيو تہ هو اِهي ڏوڪڙ جڏهن چاهي، تڏهن موڪلي سگهي ٿو، پلي مهيني سوا ۾! هو ڪيئن نہ سمجهي سگهيو هوندو تہ مان ڪيس منهن تي ڇئي رهي آهيان. 'توکي ڏوڪڙ ڪپن تہ جيئن پنهنجي رن لاءِ مون سان ڪوڙو ٿين. هي اٿئي ڏوڪڙ، مان پاڻ ٿي توکي ڏيان. هي وٺ، جي تو ۾ ذرو بہ حياءُ ڪونهي تہ وٺ!' مون ڏسڻ ٿي چاهيو تہ هو ڪيتري پاڻيءَ ۾ هو، ۽ ٿيو ڇا؟ هُن ورتا ۽ اُن رن سان هڪڙيءَ رات ۾ اُڏائي ڇڏيائين... پر ڪيس پتو هو، ڪيس پتو هو تہ مان سڀ ڄاڻان ٿي. مان اوهان کي يقين ٿي ڏياريان تہ هن ڄاتو ٿي تہ مان اِهي ڏوڪڙ ڏيئي ڪيس آزمائي رهي هيس، اهو ڏسڻ لاءِ، سندس غيرت ايتري مري وئي هئي تہ مون کان ڏوڪڙ وٺي. مون هن جي اکين ۾ نهاريو ۽ هن منهنجين ۾، ۽ سڀ ڪجهہ سمجهيائين ٿي ۽ ڏوڪڙ وٺي ڇڏيائين- ۽ هليو ويو!"

"اهو سچ آهي، ڪاتيا." مِتيا اوچتو گجگوڙيو، "مون تنهنجين اکين ۾ ڏٺو ۽ مون کي خبر هُئي تہ تون مون کي بيمانو ڪري رهي هُئينءَ ۽ تڏهن بہ مون اهي ڏوڪڙ ورتا. مون کي بدمعاش سمجهندي مون کان نفرت ڪر، اوهان سڀ مون کي ڌڪاريو! مان اِن تي لائق آهيان!"

"قيدي" صدر رڙ ڪئي، "اڪر بہ وڏيڪ ڪچيو اٿئي تہ توکي هِتان هٽرائي ڇڏيندس."

"اِهي ڏوڪڙ هن لاءِ وڏو عذاب هئا." ڪاتيا اُبهرائي وڃان وري چوڻ لڳي. "هن مون کي موٽائڻ ٿي گهريا، اهو سچ آهي تہ موٽائڻ ٿي گهريائين، پر ڪيس هُن رَن لاءِ اهي ڪپندا بہ هُئا. سو هن پنهنجي پيءَ کي ماري ڇڏيو، پر پئسا مون کي موٽائي ڪونہ ڏنائين ۽ ان رَن سان اوڏانهن هليو ويو، جتان گرفتار ٿيو. اُتي هُن اها رقم پڻ دڦ ڪري ڇڏي، جيڪا پيءُ کي ماري چورائي هئائين ۽ خون کان هڪڙو ڏينهن اڳ مون کي اهو خط لکيائين. جڏهن لکيائين، تڏهن پيتل هو. اِهو مان خط پڙهڻ سان ئي سمجهي وئي هُيس. هن اِهو بغض مان لکيو هو، اِهو پختو يقين رکندي تہ مان اِهو ڪنهن کي بہ ڪونہ ڏيڪاريندس. سچ پچ ماري ڇڏيائين تڏهن بہ نہ، نہ تہ هو ڪڏهن بہ نہ لکي ها، ڇوتہ ڪيس پتو هو تہ مان اِهو نہ چاهيندس تہ ڪانئس ويرِ وٺان ۽

ڪيس برباد ڪريان! پر اهو پڙهو، ڏيان سان پڙهو، مهرباني ڪري وڏيڪ ڏيان سان- اوهان ڏسندا ته هن سڀ ڪجهه اڳي ئي ٻڌائي ڇڏيو هو ته هو پيءُ ڪي ڪيئن مارينڊو ۽ رقم ڪٿي رکيل هُئي. پلاٽي ڪري ڏسو، ان ۾ هڪڙو جملو آهي 'هيڏانهن ايون ويو، هوڏانهن مان ڪيس ماري ڇڏيندس.' اهو ضرور ڏيان ۾ رکو. سو هن اهو سڀ اڳواٽ ئي رٿي ڇڏيو هو ته ڪيس ڪيئن مارينڊو." ڪئٽرينا ايوانووف ڪورٽ کي خبيث ۽ وهاٽيل سوڀ واري لهجي ۾ چتايو. اوهه! اهو بلڪل چٽو هو ته هُن خط جي سٽَ سٽ پڙهي هُئي، ۽ ان ۾ لڪل هر مامرَ پروڙي هُئي: "پيتل نه هجي ها ته مون کي ڪونه لڪي ها، پر ڏسو، ان ۾ اڳواٽ ئي سڀ ڪجهه لکيل آهي ۽ بلڪل ائين ئي ماريائين!" هوءَ جوش وچان واڪو ڪندي چئي ويئي.

هاڻي ڪيس نتيجن جي ڪا پرواهه ڪانه هُئي، توڻي جو هن اُهي بيشڪ مهينو اڳ - پَسي ورتا هئا، چو جو تڏهن به هُن، شايد ڪاوڙ وچان ڏڪندي، اها ڳڻ ڳوت ڪئي هئي ته ڪيس هلي ته خط ظاهر ڪري يا نه. هاڻي ته هُن ائين ڪري ڇڏيو هو. مون کي ياد آهي ته ڪلارڪ اهو خط سٽت پوءِ ڏاڍيان پڙهي ٻڌايو هو، جنهن جو زبردست اثر ٿيو.

"اهو منهنجو آهي منهنجو!" مٿيا رڙ ڪئي، "مان پيتل نه هُجان ها ته نه لڪان ها....! اسان هڪ ٻئي کي ڪيترين ئي ڳالهين تان ڏڪاريو آهي، پر مان قسم سان ٿو چوان ته مون کي توسان تڏهن به پيار هو، جڏهن مون توکي ڏڪاريو ٿئي، پر توکي مون سان پيار ڪونه هو!"

هو پنهنجي ڪُرسيءَ ۾ ڊهي پيو ۽ نراسائيءَ مان هٿ مهٽڻ لڳو. سرڪاري ۽ بچاءَ جي وڪيلن ڪيٽرينا ايوانوف کان آڏي پُڇا شروع ڪئي، خاص طرح اهو معلوم ڪرڻ لاءِ ته هُن اهڙو اهم دستاويز لڪايو چو هو ۽ پنهنجي اڳينءَ شاهدي ايتري مختلف جذبي ۽ لهجي ۾ چو ڏني هئائين.

"برابر، برابر، اڳي مون ڪوڙ ٿي ڳالهايو. مان پنهنجي مانَ ۽ ضمير جي خلاف ڪوڙ ڳالهائي رهي هُيس، پر مون ڪيس بچائڻ ٿي چاهيو، توڻي جو هن مون کي ڏڪاريو ۽ ڪين جهڙو ڀاتو آهي!" ڪاتيا جوش وچان واڪو ڪيو. "او، هُن مون کي سخت ڏڪاريو ۽ تِڇ سمجهيو آهي ۽ اوهان کي خبر هُجي ته هن مون کي تنهن گهڙيءَ ڪان تِڇ سمجهيو آهي، جنهن گهڙيءَ مان انهن ڏوڪڙن ڏيڻ وقت هن آڏو جهڪي هُيس. مون اهو صحي ڪيو هو.... مون اهو ان وقت ئي محسوس ڪري ورتو هو، پر ڪافي وقت تائين ويساهه ڪونه ڪيو هوم. هاءِ، ڪيترا پيرا مون هن جي اکين ۾ پڙهيو آهي، "تون آئي پنهنجي مرضيءَ سان هُئينءَ". اوهه، هن سمجهيو

ئي ڪونہ ٿي، ڪيس ڪا سَهمُڪ ئي ڪانہ هُئي تہ مان هن ڏي ڇو ڊوڙي هُيس، هن ڪي رڳو نيچپڻو ئي پرکڻ اچي ٿو، سو هن مون کي بہ پنهنجي پرڪارين پرکيو، هن هر ڪنهن کي پاڻ جهڙو ٿئي ڄاتو." ڪاتيا چرين وانگر ڦوڪاريو، "۽ هن مون سان انهيءَ لاءِ پرڻجڻ ٿي چاهيو جو مون کي ورثي ۾ جهجهو ڏَن مليو هو، انهيءَ لاءِ ئي، انهيءَ لاءِ ئي! مون هميشہ اهو سمجهيو تہ انهيءَ لاءِ ئي! اوهہ، هي ڊور آهي ڊور! هن کي يقين هو تہ مان هُن آڏو هميشہ شرمساريءَ وچان ڏڪندي رهنديس، ڇو مان ئي پهريون هن ڏي وئي هيس ۽ ڪيس اِهو حق هو تہ مون کي انهيءَ ڪري سدائين ڪينَ جهڙو ڄاڻي، ۽ مون کان اُتم رهي- ها، انهيءَ ڪري ئي هُن مون سان پرڻجڻ ٿي چاهيو! ائين ئي آهي، سڀ ڪجهہ ائين ئي آهي. مون پنهنجي پيار سان ڪيس جيتڻ جي ڪوشش ڪئي، اهڙو پيار جنهن جو ڪو انت ڪونہ هو، مون هن جي بيوفائي بہ درگذر ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي: پر هن ڪجهہ نہ سمجهيو، ڪجهہ بہ نہ! هو ڪيئن ٿي سمجهي سگهيو پلا؟ هو دئت آهي! مون کي اهو خط ٻئي ڏينهن پوياڙيءَ جو مليو: اهو مون وٽ گُتي کان آندو ويو هو- تنهن ڏينهن ئي مون ڪيس سڀڪجهہ معاف ڪرڻ ٿي چاهيو، سڀڪجهہ، ويندي سندس دغا پڻ!"

صدر ۽ سرڪاري وڪيل برابر ڪيس خاموش ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي. مان ائين وسهڻ کان رهي نہ ٿو سگهان تہ هنن سندس دوري مان فائدي وٺڻ ۽ اهڙين قبوليتن تان شرمساري ٿي محسوس ڪئي. مون کي هنن جو ڪيس اهو چوڻ ياد ٿو پوي، "اسين سمجهون ٿا، اهو تنهنجي لاءِ ڪيترو نہ ڪٺن آهي، يقين ڪر، اسانکي تنهنجو احساس آهي." وغيره وغيره. پر تڏهن بہ هنن هڪ وڏلنڊڙ ۽ دوري ۾ ورتل عورت کان سڄي ساک ڇڪي ڪڍي. نيٺ هن اڻ رواجي چٽائيءَ سان، جهڙي اڪثر توٿي جو ويرم لاءِ، اهڙين بيحد جوش وارين حالتن ۾ ڏٺي ويندي آهي، بيان ڪيو تہ ڪيئن ايون پنهنجي هن "دئت ۽ خوني" پاءُ کي گذريل ٻن مهينن کان بچائڻ جي ڪوشش ۾ ذري گهٽ چريو ٿي پيو هو.

"هن پاڻ کي آزار ۾ وڌو." هوءَ چوڻ لڳي، "هو هميشہ پنهنجي پاءُ جو ڏوهہ گهٽائڻ جي ڪندو هو، ۽ مون سان باسيندو هو تہ ڪيس پنهنجي پيءُ سان ڪڏهن بہ پيار نہ رهيو هو، ۽ شايد هو پاڻ بہ سندس موت جو ڪانکي هو. هن جو اندر ڪونئرو، بيحد ڪونئرو آهي! هن مون سان هر ڳالهہ ڪئي، هر ڳالهہ! هو روز مون ڏي ايندو هو ۽ مون کي پنهنجو اڪيلو دوست ڄاڻي، اندر پيو اورينڊو هو! مون کي هن جي اڪيلي دوست هجڻ جو اعزاز حاصل آهي!" هن اُمالڪ بي پرواهہ لهجي ۾ واڪو ڪيو ۽ سندس اکيون چمڪڻ لڳيون. "هو بہ پيرا وجي سميرڊيا ڪوف سان مليو

هو. هڪڙي ڏينهن هو مون وٽ آيو ۽ چيائين، منهنجي پاءُ نہ پر سميرڊياڪوف خون ڪيو هو (تن ڏينهن هر هنڌ اها چئو پچئو ٽيڻ لڳي هئي تہ خون سميرڊياڪوف ڪيو هو) تہ پوءِ شايد مان بہ ڏوهي آهيان، ڇو تہ سميرڊياڪوف کي خبر هئي تہ مون کي پنهنجو پيءُ ناهي وٺندو ۽ ڄاتائين ٿي تہ مان پنهنجي پيءُ جي موت جو خواهشمند آهيان، تنهن تي مون خط آڻي ڪيس ڏيکاريو هو، هو پوري طرح قائل ٿي ويو هو تہ خون پاڻس ڪيو هو. انهيءَ ڳالهہ ڪيس نہ هوڙي ڇڏيو هو. اها ڳالهہ برداشت نہ ڪري سگهيو تہ سندس پنهنجو پاءُ پيءُ جو خوني هو! هفتو ڪن اڳي مون ڏٺو تہ اها سوچ ڪيس بيمار ڪري رهي آهي. گذريل ٿورن ڏينهن کان هو منهنجي سامهون چڙ چڙ ڳالهائيندو رهيو آهي. مون ڏٺو تہ هن جو دماغ ڊرڪندو پيو وڃي. هو ايندي ويندي وقلڻ لڳو. ڪيس گهٽيءَ ۾ پيڻ پيڻ ڪندي ڏٺو ويو هو. ماسڪو کان آيل ڊاڪٽر منهنجي چوڻ تي ٽيون ڏينهن ڪيس تپاسيو هو ۽ مون کي ٻڌايو هئائين تہ ڪيس ڪاپاري تپ ٿيڻ وارو هو. ۽ اهو سڀ هن جي ڪري، هن دئت جي ڪري! ۽ پوئين رات ڪيس خبر پئي تہ سميرڊياڪوف پاڻ ماري ڇڏيو هو. انهيءَ تان ڪيس ايترو ڏڏڪو پهتو جو هو چريو ٿي پيو ۽ سڀ هن دئت جي ڪري، سڀ هن دئت کي بچائڻ خاطر!"

ووءِ، ائين اندر جو اٿلڻ، ائين پاڻ اورڻ، حياتيءَ ۾ هڪڙو پيرو ٿيندو آهي مرڻ مهل. مثال طور، سوريءَ ڏانهن ويندي! پر اهو ڪاتيا جي سياءَ ۾ هو، ۽ هي سندس حياتيءَ جي اهڙي ئي مهل هئي. هيءَ اها ساڳي منهن زور ڪاتيا هئي، جنهن پنهنجي پيءُ کي بچائڻ لاءِ پاڻ کي هڪڙي اوباش جوان جي رحم ڪرم تي ڪٽي ڇڏيو هو. ساڳئي ڪاتيا، جنهن ٿورو اڳ پنهنجي ايمان ۽ ستيا جي مهابي، هنن سيني جي اڳيان، پاڻ ۽ پنهنجي ڪنوارپ واري حياءَ کي گهوريندي، متيا جي ٻاجهاري هلت جو ذڪر ڪيو هو تہ جيئن سندس نصيب جي سختيءَ کي ٿورو نرم ڪري سگهي، ۽ هاڻي پڻ هن پاڻ گهوريو هو، پر هن پيري ڪنهن ٻئي لاءِ ۽ شايد هينئر هينئر ئي هن محسوس ڪيو هو ۽ ڪيس پروڙ پئي هئي تہ اهو ٻيو ڪيس ڪيترو نہ پيارو هو! هن ان ٻئي لاءِ دهشت ۾ اچي ۽ اهو وسهي پاڻ گهوريو هو تہ هن اهو چئي پاڻ کي مصيبت ۾ وجهي ڇڏيو هو تہ خون پاڻس نہ پر هن ڪيو هو. هن ڪيس بچائڻ لاءِ، سندس ناموس کي بچائڻ لاءِ پاڻ گهوريو هو!

۽ ان هوندي بہ هڪڙو پوائنٽو شڪ دل ۾ جاڳيو ٿي - ڪٿي هوءَ متيا سان پنهنجن اڳوڻن ناتن بابت ڪوڙ تہ نہ ڳالهائي رهي هئي؟ - اهو هو سوال. نہ، هن متيا تي اهو چئي ڄاڻي ٻجهي ڇنڊا نہ اڇلايا هئا تہ متيا ڪيس پاڻ آڏو جهڪڻ تان ٿڻ ڄاتو

هو! هوءَ پنهنجي ليکي ائين وسهي رهي هئي. هوءَ جهڪڻ واري گهڙيءَ ڪان ئي ان ڳالهه جي پوريءَ ريت قائل ٿي چڪي هئي ته ساديءَ دل وارو متيا تنهن وقت به مٿس ڪلندو هو، ڪيس ڪين جهڙو سمجهندو هو، جنهن وقت هو ڪيس پوڄيندو هو. هوءَ ساڻس پنهنجي ايمان، قٽيل ايمان ڪان محبت ڪندي رهي هئي ۽ اها محبت هيجاني ۽ "چچريل" هئي، اها محبت ڪا محبت جهڙي نه هئي، پر ويڙ جهڙي وڏيڪ هئي. اوهه، پر اها چچريل محبت سچي محبت جو روپ وٺي وڃي ها، شايد ڪاتيا جي به اهائي، سڀ ڪان وڏيڪ، سڌ هئي. پر متيا جي بيوفائيءَ سندس اندر پري تائين گهائي ڇڏيو هو، ۽ سندس دل ڪيس معاف ڪرڻ تي نه وري هوندي. ويڙ وٺڻ جي ويل اوچتو مٿان اچي پئي هئي، ۽ اهو سڀ ڪجهه ايتري گهٽي مُدي ڪان ڏکندي ڪنو ٿيندو رهيو هو، سو هن چِڙيل عورت جي سيني منجهان ڦاٽ ڪائي هڪدم ۽ بنا ڪنهن اڳواٽ چتاءَ جي، سڄي جو سڄو ٻاهر نڪري آيو هو. هن متيا سان دغا ڪئي هئي ته پاڻ سان به دغا ڪئي هئائين، ۽ جيئن ئي هن پنهنجي جذبات جو پورو پورو اظهار ڪري ورتو، تيئن ئي تاءُ لهي ويس ۽ هن ڪي شرم ساريءَ اچي ورايو. ڪيس وري روڄ راڙي جو دورو اچي پيو: هوءَ، سڏڪندي ۽ رڙندي، فرش تي ڪري پئي. ڪيس ٻاهر نيو ويو. ان ئي مهل گروشينڪا، ان ڪان اڳ جو ڪوئي ڪيس روڪي سگهي، متيا ڏانهن لوهه ڪئي.

"متيا تنهنجي نانگڻ توکي تباهه ڪري ڇڏيو آهي!" هن دانهن ڪئي ۽ ڪروڌ وڃان سڄي ڪنبندي ججن کي رڙ ڪري چيائين جو، "ڏنو، آخر ظاهر ٿي پئي نه!" صدر جي اشاري تي ڪيس جهلي ٻاهر نيڻ جي ڪئي وئي، پر هن ائين ڪرڻ نه پئي ڏنن ۽ وڙهي پاڻ ڇڏائي متيا ڏانهن موٽڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳي. متيا دانهن ڪري هن ڏانهن وڌڻ جي ڪئي ته ڪيس ڪنيي ويهاري ڇڏيائون.

مان سمجهان ٿو ته جيڪي عورتون تماشو ڏسڻ آيون هيون، سي ضرور خوش ٿيون هونديون. تماشو هوئي رنگارنگي. مون کي ياد ٿو پوي ته ان ڪان پوءِ ماسڪو وارو ڊاڪٽر پرگهٽ ٿيو هو. منهنجو خيال آهي ته صدرڪيس چوبدار موڪلي ايون جي تپاس لاءِ گهرايو هو. ڊاڪٽر ڪورٽ ۾ اچي اعلان ڪيو ته مريض تي ڪاپاري تپ جو خطرناڪ حملو ٿيل آهي، سو ڪيس هڪدم هتان هٽايو وڃي. فريادي ڌر ۽ بچاءَ جي وڪيلن جي پڇا تي هن ٻڌايو ته مريض ٿيون ڏينهن پنهنجي منهن وٽس آيو هو ۽ هن ڪيس چتايو هو ته مٿس اهڙو حملو ٿيڻ وارو هو، پر هن پنهنجي سار سنڀال لهڻ ڪان انڪار ڪيو هو. "سندس دماغي حالت يقيني طرح معمول واري نه هئي. هن پاڻ مون کي ٻڌايو هو ته ڪيس جاڳندي روح نظر ايندا آهن، ۽ ڪيس گهٽين ۾ اهڙا ماڻهو گڏبا

آهن، جيڪي مري چڪا آهن، ۽ هر پوياڙيءَ جو ابليس وٽس ايندو آهي." ڊاڪٽر ڳالهه پوري ڪندي چيو. مانوارو ڊاڪٽر شاهدي ڏيئي هليو ويو. ڪيٽرينا ايوانوف جو ڏنل خط ڏوهه جي سامگري ثابتين ۾ شامل ڪيو ويو. ججن ڳڻ ڳوٺ ڪري ڪاروائي جاري رکڻ ۽ ايون ۽ ڪيٽرينا ايوانوف جي شاهدين کي ڪيس جي حصي بنائڻ جو فيصلو ڪيو.

پر مان ٻين شاهدن جي ساکن جو وچور ڪونه ڏيندس، ڇو ته هنن جيڪي اڳيئي چئجي چڪو هو، تنهن کي ورجايو ۽ ٽيڪو ڏنو، توڻي جو هر ڪنهن جو انداز پنهنجو پنهنجو هو. مان ورجايان ٿو ته سرڪاري وڪيل جي تقرير ۾ جيڪا مان ستت نقل ڪندس، سيڪجهه شامل هو. هر ڪو جوش ۾ هو، هر ڪو هن نئين آفت تان ترٿلي ۾ هو ۽ سڀ سرڪاري ۽ بچاءَ وارن وڪيلن جي تقريرن جو بيچينيءَ سان انتظار ڪري رهيا هئا. فيوڪوچ کي ڪيٽرينا ايوانوف جي شاهديءَ چڱو لوڏي ڇڏيو هو. پر سرڪاري وڪيل اتساهيل هو. سڀ شاهديون ٿي چڪيون هيون، سو ڪورٽ ڪلارڪ کن لاءِ مهمل ٿي وئي. مان سمجهان ٿو ته اٺ اڃي ٿيا هئا، جڏهن صدر موٽي اچي پنهنجي جاءِ تي ويٺو ۽ سرڪاري وڪيل، اپولٽ ڪردووچ، پنهنجي تقرير شروع ڪئي.

باب ڇهون

سرڪاري وڪيل جي تقرير. ڪردارن جا خاڪا

اپولٽ ڪردووچ تقرير شروع ڪئي ته ڊپ وڃان سڄو ڏڪي رهيو هو ۽ نرڙ تي ٿڌو پگهر هوس، ۽ پاڻڪي ڪڏهن ٿڌو ڪڏهن ڪوسو ٿي محسوس ڪيائين. پنهنجي اها حالت هن پوءِ پاڻ ٻڌائي. هن پنهنجي تقرير ڪي، پنهنجي هن شاهڪار ڪي، پنهنجي ساري حياتيءَ جي شاهڪار ڪي پنهنجو آخري ڪارنامو ڪوٺيو. اها حقيقت آهي ته نو مهينا پوءِ هو سلهه وگهي گذاري ويو. سو جيئن پوءِ سندس لاڏاڻي ظاهر ڪيو، ڪيس حق هو ته پاڻ ڪي، پنهنجو آخري گيت ڳائيندڙ راج هنس سان پيٽي. هن پنهنجي تقرير ۾ پنهنجي سموري دل ۽ سمورو دماغ سموئي ڇڏيو. ۽ ويچاري اپولٽ ڪردووچ، غير متوقع طور تي، ظاهر ڪيو ته ڪيس عام پلائيءَ ۽"ازلي سوال" جو ٿورو ڪي گهڻو احساس بهرحال هو. سندس تقرير جي وڏي ۾ وڏي خوبي هئي ان جو خلوص. ڪيس قيديءَ جي ڏوهي هجڻ جو پورو يقين هو! هن فقط سرڪاري فرض جي بجا آوريءَ ۾ مٿس ڏوهه نٿي رکيو، ۽ سزا جي گهر ڪيائين ته هو "سماج جي پلائيءَ" لاءِ واقعي تڙپي رهيو هو. اُتي وينل عورتن اپولٽ ڪردووچ جي بر خلاف هوندي به پوءِ اهو مڃيو ته هن مٿن غير معمولي تاثر ڇڏيو هو. اپولٽ ڪردووچ ڳالهائڻ شروع ڪيو ته سندس آواز ڀڳل هو. پر پوءِ اهو سگهارو ٿي ويو ۽ ڪورٽ ۾ تقرير جي پڄاڻيءَ تائين گونجندو رهيو.

"جيوريءَ جا صاحبو!"، سرڪاري وڪيل ڳالهائڻ شروع ڪيو، "هن ڪيس جو سڄي روس ۾ چوٽيول ٿيو آهي. پر ان ۾ آخر ڇا آهي، جنهن تي اچرج ڪائجي، اسان ان کان ڇو هراسجون؟ اسان اهڙن ڏوهن تي ايترا هري جو ويا آهيون! اهائي ڳالهه ته هراسيندڙ آهي ته اهڙا ڪڏا ڪم هاڻ اسان کي ڊيڄارين ئي نٿا. اسانکي هن يا هُن ڏوهه کان نه پر ان ڳالهه تان ڊڄڻ جڳائي ته اسان انهن سان هري ويا آهيون. اهي ڪم، اهي ڪڏا ڪم، جيڪي هاڻوڪي زماني جو اهجاڻ، ريس نه ڪرڻ جهڙي آئندي جا بدسوڻ آهن، تن ڏانهن اسان جي بي حسيءَ، اسان جي ننهن سوسڙي روش جا ڪارڻ ڪهڙا آهن؟ ڇا اهو اسان جو ڪلپ [1] آهي، ڇا اهو هڪ اهڙي سماج ۾ جيڪو جوان هجڻ جي باوجود ڳري سڙي رهيو آهي، سونجهه ۽ ساڃهه جو وقت کان اڳ ٿڪجي پوڻ آهي؟ ڪئي ائين ته نه آهي ته اسان جا اخلاقي اصول پاڙئون پٽجي ويا آهن، يا

---

[1] Cynicism: انساني فطرت لاءِ حقارت ۽ بيشڪ گمان (س ن ح)

شايد اسان وٽ اهي ماڳهين آهن ئي ڪو نہ؟ مان انهن سوالن جا جواب نٿو ڏيئي سگهان، اهي بهرحال آهن پريشان ڪندڙ، ۽ هرشهريءَ کي نہ رڳو لازم آهي پر جڳائي تہ انهن کان هراسجي. اسان جي نئين ڄاول پريس اڳيئي خلق جي ڇڳي خدمت ڪئي آهي، ڇالاءِ جو اهائي آهي جيڪا نہ رڳو هاٿوڪي راڄ ۾ نئينءَ مان برپا ڪيل جيوري ڪورٽن جي صاحبن کي بلڪ اسان کي اواڳي ڏاڍ ۽ اخلاقي ابتريءَ کان لاڳيتو باخبر ڪندي رهي ٿي، ۽ اسان ذري گهٽ روز اهڙيون ڳالهيون پڙهندا آهيون، جن جي پيٽ ۾ موجوده ڪيس بيرنگ ٿي وڃي ٿو ۽ ذري گهٽ خسيس پاسي ٿو. پر وڏي ڳالهہ هيءَ آهي تہ ملڪ ۾ ڏاڍ وارن ڏوهن جي گهٽائي ڏيکاري ٿي تہ اسان پري پري تائين انهيءَ برائيءَ ۾ اهڙا تہ وڻجي ويا آهيون جو هاڻ ان کي منهن ڏيڻ ڏکيو ٿي پيو آهي.

"هڪڙي ڏينهن اسان اعليٰ طبقي جي هڪ شاندار جوان علمدار کي، پنهنجي ڪئريئر جي شروعات ۾ بزدلاڻي نڳيءَ سان، ضمير جي سٽ کان سواءِ، هڪ اهڙي علمدار کي، جنهن جا متس احسان هئا، ۽ سندس نوڪرياڻيءَ کي ماريندي ۽ سندس قرضي هجڻ جو ڪاڳر توڙي جيڪا روڪڙ سندس ڪيسن مان هٿ آيس، سا چورائيندي ڏسون ٿا، "اها مون کي فيشني دنيا ۾ عيش ڪرڻ ۽ ڪئريئر ٺاهڻ جي ڪم ايندي." ڪين مارڻ کان پوءِ هو سندس متن هيٺان وهاڻا ڏي ٿو ۽ هليو وڃي ٿو. هڪ ٻيو جوان سورمو، بهاداريءَ جو ٻلو ماڻيندڙ، پنهنجي بالا عملدار ۽ محسن جي ماءُ کي رهزنن وانگر ماري ٿو، ۽ پنهنجي ساٿين کي ساٿس شامل ٿيڻ تي هشڪاريندي چوي ٿو، "هوءَ مون کي پٽ ڪري پاڻئي ٿي، ۽ ان ڪري منهنجا سڀ چوڻ ڪندي ۽ کي احتياطي اُپاءُ نہ وٺندي." قبوليم تہ هو دئت آهي، پر مون ۾ جرائت ناهي جو ڪيس هن زماني ۾ اٿمٽ چوان. ٻيو ڪو ماڻهو خون تہ ڪندو، پر هن جيان ئي محسوس ڪندو ۽ سوچيندو، ۽ روحاني طرح هن جهڙوئي بي ايمان آهي، هو شايد سانت ۾، پنهنجي ضمير سان اڪيلو هوندي، پاڻ کان پڇي ٿو، "مانُ ڇا آهي، ۽ ڇا رتوڇاڻ کي نندڻ تعصب نہ آهي؟"

"شايد ماڻهو منهنجي برخلاف واڪو ڪن تہ مان بيمار ذهنيت وارو آهيان ۽ وڦلان پيو، ۽ مان پوائنٽي الزام تراشي پيو ڪريان، تہ مان مبالغي کان ڪم پيو وٺان. پلي ائين چون، ۽ خدا ٿو ڄاڻي تہ جي ائين هجي تہ مان پهريون ماڻهو هوندس، جيڪو خوش ٿيندو! پلي مون تي ويساهہ نہ ڪريو، پلي مون کي بيمار ذهنيت وارو سمجهو. پر منهنجا لفظ ياد رکجو، جيڪي مان چوان ٿو، ان جي رڳو ڏهين پتي، رڳو ويهين پتي بہ حقيقت آهي تہ پوءِ اها خوفناڪ آهي! ڏسو، اسان جا جوان ڪيئن نہ آپگهات پيا ڪن، هئملٽ [1] واري انهيءَ سوال پڇڻ کان سواءِ تہ اڳتي ڇا آهي: وٽن انهيءَ

[1] هئملٽ، ڊينمارڪ جو شهزادو، نالي شيڪسپيئر جي ناٽڪ جو سورمو.

سوال جو نالو نشان بہ ڪونهي ڇڻ تہ جيڪي ڪجهہ روح سان، يا قبر ڪان اڳتي اسان سان ڇا ٿيندو، تنهن سان واسطو رکي ٿو، سو سندن ذهنن تان گهٽو اڳ ميسارجي ۽ واريءَ ۾ اونهو پورجي ڇڪو آهي. اسان جي بدڪارين ڏانهن، اسان جي اوباشين ڏانهن ڏسو. انهن مان گهڻن جي پيٽ ۾ هن ڪيس جو بدنصيب شڪار، فيودورپالووچ، جهڙوڪ معصوم ٻار وانگر آهي. ۽ اسان سڀ هن کي سڃاڻيندا هئاسون، هن اسان سان ئي وقت گهاريو هو.

"هائو ڪنهن نہ ڪنهن ڏينهن روس ۽ يورپ جا مڪيہ ڏاها روس ۾ ٿيندڙ ڏوهن جي نفسيات جو اڀياس ڪندا، ڇو تہ اهو موضوع اهڙي اڀياس جي لائق آهي، پر اهو اڀياس اڳتي هلي آرام سان ڪيو ويندو، جڏهن اڄوڪي دور جي درناڪ اُبت سُبت گذري چڪي هوندي. تڏهن اهو اڀياس بي ريائي ۽ سوجهہ سان ٿي سگهندو، تنهن کان وڌيڪ جيترو مان ڪرڻ جهڙو آهيان. هاڻي اسان هڃيا آهيون يا هڃي وڃڻ جو مِنهنُ ڪندا آهيون، توڻي جو حقيقت ۾ اسان تماشي مان مزو پيا وٺندا آهيون، ۽ اهڙي زورائتي ۽ مستاني جذبات سان پيار ڪندا آهيون، جيڪا اسان جي پرواهہ ۽ لاڏ ڪوڏ سان نپايل آلسپٽي کي ڪتڪتائي ڪري. يا، ٻارن وانگر، اسان ڊيڄاريندڙ پوتن کي هٿ سان پري ڪري ڇڏيندا آهيون ۽ پنهنجا مٿا وهاڻن هيٺان لڪائي انتظار ڪندا آهيون تہ اهي پوت ٽري وڃن تہ اسان پنهنجي راندين ۽ ڪيل تماشي ۾ شروع ٿيون. پر اسانتي لازم آهي تہ ڪنهن ڏينهن حياتي ڳنڀير سڃيتائيءَ سان شروع ڪريون ۽ پاڻڪي هڪ سماج جي حصي طور ڏسون. وقت اچي ويو آهي تہ اسان پنهنجي سماجي حيثيت مان ڪجهہ پرائڻ جي ڪوشش ڪريون، يا گهٽ ۾ گهٽ انهيءَ ڏس ۾ اڳتي وڌڻ شروع ڪريون.

"اڳين دور جو مهان ليکڪ [1] روس کي ڪنهن اٿاتل ماڳ ڏانهن ڇوپيري پڇندڙ تيز رفتار ٽروئيڪا[2] سان پيٽيندي، واڪو ڪري ٿو، "اڙي ٽروئيڪا، بگيءَ جهڙي ٽروئيڪا، توکي ڪنهن ايجاد ڪيو." ۽ فخر سان مستيءَ ۾ وڌيڪ چوي ٿو تہ ساري دنيا جا انسانو، ادب ۽ احترام سان هٿي بيهو ۽ ڇڙواڳ پڇندڙ ٽروئيڪا کي لنگهي وڃڻ جو رستو ڏيو. ائين هجي تہ هجي، پل اهي پري ٿي بيهن، ادب ۽ احترام سان يا نہ، پر مون مسڪين جو خيال آهي تہ مهان ليکڪ پنهنجي ڪتاب جي اها پڇاڻي يا تہ ٻاراڻي ۽ اياڻي پُراميديءَ جي گهڻائيءَ ڪان يا وري سندس زماني واري

---

[1] مراد آهي گوگل (انگريزيءَ ترجمي جو فٽنوٽ) ان روسي ناول نگار جو سڄو نالو نڪولائي وئسيليوچ گوگل ۽ زمانو 52 - 1809 هو.

[2] Troika: روسي بگي، جنهن کي ٽئي گهوڙا ڪلهو ڪلهي سان ڪري ڇڪيندا هئا (س ن ح)

سينسرشپ جي ڊپ ڪان ڪئي آهي، ڇا لاءِ تہ ٽروئيڪا کي ڇڪيندڙ سندس ٽيئي سورما سوباڪيوچ، نازدرائوف ۽ تتچ چيفخوف هئا تہ پوءِ اها ڪنهن بہ مناسب ماڳ تي ڪونہ پڄڻي هئي، ڪٿي ان جو هڪليندڙ ڪير بہ هجي. اهي سورما اڳينءَ پيڙهيءَ مان هئا. اسان وارا پاڻ وڏيڪ ڪَسا آهن....."

اپولٽ ڪرلووچ جي تقرير اتي پڳي تہ تاڙين جو ڦهڪو پئجي ويو. ٽروئيڪا واري تشبيهہ واڪاڻي وئي هئي. تاڙين جو ڦهڪو ڪي پل ئي هليو، ان ڪري صدر ماڻهن کي چتاءُ ڏيڻ ضروري نہ ڄاتو. ۽ رڳو تاڙين وڄائيندڙن ڏانهن شوخيءَ مان ڏنائين. پر اپولٽ ڪرلووچ همتائجي ويو، انهيءَ ڪان اڳ ڪنهن بہ هن کي تاڙيون وڄائي داد نہ ڏنو هو. هو ساري ڄمار ڪڏهن بہ ٻُڌو نہ ويو هو، ۽ هاڻ اوچتو ساري روس جا ڪن ڪيس ٻُڌي رهيا هئا.

"نيٺ بہ تہ هي ڪرامازوف ڪٽنب آهي ڇا، جنهن جي ساري روس اندر ايتري بدناموسي ٿي آهي؟" هن تقرير جو سڳو سورينڊي ڇيو. "شايد مان وڏاءُ ڪري رهيو آهيان، پر مون کي لڳي ٿو تہ اڄ جي پڙهيل لکيل طبقي جا ڪي بنيادي گڻ ان ڪٽنب جي تصوير ۾ جهلڪن ٿا. ها، البت نندي پئماني تي جيئن پاٽيءَ جي ڦڙي ۾سج جو اولڙو! اهو ناخوش، بدخصلت ۽ بي مهار پوڙهو، جيڪو ان ڪٽنب جو سرواڻ هو ۽ جنهنجو انت اهڙو درناڪ ٿيو، تنهن بابت سوچيو. وڏو گهراڻو پر ٻين تي بار، سو غير متوقع شاديءَ وسيلي ڇڳيرڙي ڏن جو مالڪ بڻجي ٿو وڃي. هو هڪ خسيس ٺڳ، چاپلوس، مشڪرو ۽ ڇڳيءَ پر اسريل ذهانت رکندڙ شخص هو، جيڪو وياج تي اوڌرن ڏيڻ جو ڌنڌو ڪري جيئن پوءِ شاهوڪار ۽ بي ڊپو ٿيندو ويو. هن جا هٿ جوڙ ۽ چاپلوسيءَ وارا پرڪار الوپ ٿي ويا ۽ رڳو ڪيني ۽ ٽوڪ واري ڪَلپُ وڃي رهيو. روحاني لحاظ ڪان هو پنتي پيل هو، جڏهن تہ منجهس جيئڻ جي سگهہ بي حساب هئي، هن حياتيءَ ۾ سواءِ نفس پرستيءَ جي ڪجهہ نٿي ڏٺو، ۽ پنهنجي اولاد کي بہ اِن ئي رنگ ۾ نپائي وڏو ڪيائين. هڪ پيءُ تي اولاد ڏانهن جيڪي جوابداريون عائل آهن، تن جو ڪيس کو احساس ئي ڪونہ هو. هو انهن جوابدارين جو مذاق اڏائيندو هو. هن جا ننڍڙا ٻار نوڪرن بلي هئا، ۽ هو ڪائنڪ جان ڇڻڻ تي خوش هو، ۽ ڪين صفا وساري ڇڏيو هئائين. پوڙهي جو متو هو: مون ڪان پوءِ پلي ٻوڙان ٻوڙ ٿئي. هو شهري ذميواريءَ ۾ ڪوتاهيءَ جو سخت ۽ مريضاڻي خودغرضيءَ جو مثال هو. مان خوش هجان پوءِ پلي دنيا پئي سڙي رک ٿئي، مون کي پرواهہ ناهي. ۽ هو خوش هو، راضي هو، ويهہ ٽيهہ ورهيہ ٻيا بہ ساڳيءَ ريت جيئڻ جي سڌ هيس، هن پنهنجي پٽ ڪان ڪيس ماءُ ڪان ورثي مليل ڏوڪڙ ٺڳي ڪري ڦُري ورتا ۽ اهي پٽ جي سنگتياڻي کي ڌتارڻ

جي بلي ڪيا. نہ مان قيدي جي بچاءَ جي سموري ذميواري پنهنجي پيٽرسبرگ ڪان آيل وڪيل دوست تي ڇڏڻ نٿو چاهيان. مان اهو سڄ پاڻ ئي چوندس. مان سمجهي سگهان ٿو تہ هن پنهنجي پٽ جي دل ۾ پنهنجي خلاف ڪيتري ڪدورت سٽي ڇڏي هئي.

"ويچاري پوڙهي بابت بس ايترو ڪافي آهي، هو پنهنجو ڪيتو لوڙي چڪو آهي. اچو تہ اهو ياد ڪريون تہ هو پيءُ بہ هو. اڄ جي پيئرن جهڙو پيءُ، ڇا مان اهو چئي ناانصافي پيو ڪريان تہ هو هاڻوڪي زماني جي پيئرن مان گهڻن جهڙو ئي هو؟ افسوس! منجهانئن گهڻا رڳو ان ڳالهہ ۾ مختلف آهن تہ هو ڪليو ڪلايو ڪلپ جو مظاهرو نٿا ڪن، ڇو تہ هو وڏيڪ پڙهيل ۽ مهذب آهن، پر هنن جي سوچ بنيادي طرح اها ساڳئي آهي، جهڙي هن جي هئي. شايد مان نراس وادي آهيان، پر توهان مون کي معاف ڪرڻ قبولي چڪا آهيو. اچو تہ اها ڳالهہ اڳواٽ ئي مڃي وٺون تہ توهان کي مون تي ويساهہ ڪرڻ جي ضرورت ڪانهي. پر مون کي ڳالهائڻ ڏيندا. سو مون کي جيڪي چوڻو آهي، چوڻ ڏيو، ۽ منهنجو چيل ڪجهہ نہ ڪجهہ ضرور ياد رکجو."

"هاڻي ان ڪٽنب جي سرواڻ جي اولاد جي ڳالهہ ڪڍجي. انهن مان هڪڙو قيديءَ جي صورت ۾ اسان جي سامهون موجود آهي: منهنجي باقي سڄي تقرير هن بابت ئي هوندي، ٻن ٻين جو مان رڳو سرسري ذڪر ئي ڪندس.

"انهن مان وڏو اڄ جي ٻين جوانن وانگر پڙهيل ڪڙهيل ۽ ذهين آهي. سندس ڪنهن شيءِ ۾ ويساهہ نہ رهيو آهي. هو پنهنجي پيءُ جيان اڳيئي گهڻو ڪجهہ رد ڪري چڪو آهي. اسان سيني هن کي ٻڌو آهي. هتان جي سوسائٽيءَ ۾ سندس آجيان ٿيندي هئي. هن پنهجا خيال ڪڏهن ڪونہ لڪايا،ان ڪري مان پاڻ کي هن بابت هڪ فرد طور نہ پر ڪرامازوف ڪٽنب جي ڀاتيءَ جي حيثيت ۾ ڪجهہ ڪلي ڳالهائڻ ۾ حق بجانب ٿو سمجهان. جيڪو ٻيو شخص هن ڪيس سان ويجهو لاڳاپو رکندڙ هو، سو ڪالهہ رات پنهنجي ئي هٿان مري چڪو آهي. منهنجي مراد ان آزاريل احمق سان آهي، جيڪو جيئري فيودور پاولووچ جو خاص نوڪر ۽ گهڻو ڪري سندس حرامي پٽ هو، يعني سميرڊياڪوف. شروعاتي پڇاڳاڇا ۾ هن مون کي اوچنگارون ڏيندي ٻڌايو هو تہ نوجوان ايون ڪرامازوف ڪيئن ڪيس پنهنجي روحاني گستاخيءَ سان ڊيڄاري ڇڏيو هو، هن جو چوڻ هو تہ دنيا ۾ هر ڳالهہ جائز آهي، ۽ آئنده ڪنهن بہ ڳالهہ جي منع نہ هئڻ ڪپي. هن مون کي سدائين اهو سيکاريو." منهنجي خيال ۾ هن احمق جي مٿي وجائڻ ۾ ان نظريي جو وڏو هٿ هو، ايئن برابر آهي تہ هن کي جيڪي مرگهيءَ جا دورا پوندا هئا، تن ۽ هن آفت پڻ سندس حواسن جي چوڙ آلوڙڻ ۾ هٿ وندايو هوندو، پر هن جي واتان هڪ ڏاڍو مزيدار گفتو نڪتو هو، جيڪو هوند ڪنهن وڏيڪ

سياڻي ماڻهوءَ کي سونهين ها، ۽ مون ان ڪري ئي ان جو ذڪر ڪيو آهي: "جيڪڏهن ڪو پٽ سيني کان وڌيڪ فيودورپاولووچ جهڙو آهي تہ اهو ايون ڪرامازوف آهي."

ان گفتي سان مان سندس ڪردار جو خاڪو پورو ٿو ڪريان، ڇو تہ وڌيڪ ڪجهہ چوڻ اسپاويڪ ٿيندو. اوهہ! مان جوان جي آئيندي بابت ڪي وڌيڪ نتيجا ڪڍڻ ۽ ڪانءَ وانگر ٽان ٽان نٿو ڪرڻ گهران. اسان اڄ هن ڪورٽ ۾ مشاهدو ڪيو تہ سندس جوان دل ۾ اڃا ڪي سٺا جذبا موجود آهن. هن جو هڏ اڃا ڪٽنب لاءِ ڪرڪي ٿو، ۽ ان جذبي کي سندس بيوساهي ۽ ڪلپ، جيڪي سندس پنهنجي خود مختيار سوچ جو نتيجو نہ پر ورثي مليل وصف آهن، ختم نہ ڪري سگهيا آهن.

"هاڻي اچو ٽئين پاءُ تي. هو ديندار ۽ حليم طبع جوان آهي، جيڪو پنهنجي وڏي پاءُ جي حياتيءَ بابت ٻُسي ۽ تباهہ ڪندڙ نظريي ۾ پائيوار نہ آهي. هن خلق جي خيالن، يا جيڪي ڏاهن جي ڪن حلقن ۾ ان نالي سان ڪوٺيو وڃي ٿو، تنهن سان ڇهنڀيل رهڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. هو خانقاهہ سان واڳيل رهيو، ۽ ذري گهٽ راهب ٿيڻ وارو هو. مون کي لڳي ٿو تہ هن ان ڊنل نراسائيءَ کي، بنا ارادي جي، دغا ڏني آهي، جيڪا اسان جي ڏکويل سماج جي ڪيترن ئي ماڻهن جي رهبري ڪري ٿي، اهي ماڻهو ڪلپ ۽ ان جي ڪاريندڙ اثرات کان ٿهندا آهن ۽ سڄي شرارت جو ذميوار يورپ جي روشن خياليءَ کي سمجهڻ جي غلطي ڪندا آهن. اها نراسائي ڪين سندن اباڻي مٽيءَ ڏانهن يا جيئن هو پاڻ چوندا آهن، ڌرتي ماءُ جي، ائين ڪٽي ڇڏجي، ڇاتيءَ ڏانهن موٽائي وڃي ويندي آهي. جن جهور ماءُ جي سڪي ويل اُرهن تي هو ڊنل ٻارن وانگر ننڊ پئجڻ ۽ هميشہ لاءِ سمهي رهڻ جي سڌ ڪندا آهن، تہ جيئن انهن ڏهڪائن کان پاڻ بچائن جيڪي ڊيڇاريندا رهندا اٿن."

"منهنجي دعا آهي تہ اهو شاندار جوان هر ڪا ڪاميابي ماڻي: شل سندس جوانن وارو آدرشواد ۽ خلق جي خيالن ڏانهن لاڙو پئوٽا پئجي، جيئن اڪثر ڪري ٿيندو آهي، اخلاقي لحاظ کان ٻُسي تصوف ۽ سياسي لحاظ کان انڌي وطن پرستيءَ ۾ نہ مٽجي وڃن. اهي بہ عناصر روس لاءِ وڏو خطرو آهن، تنهن خطري کان وڌيڪ جيڪو يورپي خيالن کي غلط سمجهڻ ۽ بيفائدي اختيار ڪرڻ سبب، ان کي وقت کان اڳ زوال جي صورت ۾ درپيش آهي ۽ جنهن زوال جو شڪار وڏو پاڻس تي چڪو آهي."

وطن ۽ تصوف پرستيءَ جي ذڪر تي ٻن ٽن ماڻهن تاڙيون وڄايون. اپولٽ ڪرلووچ پاڻ پنهنجي خوشڪلاميءَ جي وهڪري ۾ وهي ويو هو. جيڪي هن هن وقت تائين چيو هو، تنهن جو هلندڙ ڪيس سان خير ڪو واسطو هو، ۽ اهو ڪي قدر اڻچٽو بہ هو: پر هن بيمار ۽ سلهہ ۾ ورتل همراهہ تي حياتيءَ ۾ هڪڙو پيرو پنهنجي ڳالهہ

ڪرڻ جي خواهش جو غلبو هو. ماڻهن پوءِ چيو ته هن ايون تي جا نڪته چيني ڪئي هئي، تنهن جا ڪي ٻيا اجوڳا سبب هئا، ڇو جو ايون هڪ به پيرا ڪانئس بحث ۾ ڪٽيو هو، ۽ اپولٽ ڪرلووچ هاڻ اهو ياد ڪندي بدلو وٺڻ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. پر مون کي ان انومان جي سچ هجڻ جي خبر ڪانهي. بهرحال اهو سڀ رڳو تعارفي نوعيت جو هو، ۽ پوءِ واري تقرير سڌيءَ طرح ڪيس سان لاڳاپيل مامرن بابت هئي.

"پر هاڻي سيني ڪان وڏي ڀاءُ ڏانهن موٽون ٿا." اپولٽ ڪرلووچ ڳالهائڻ جاري رکيو. "اهو ڀاءُ اسان جي آڏو قيديءَ جي شڪل ۾ موجود آهي. سندس سماجي جيوت ۽ ڪرت پڻ سامهون آهن. موتمار ڏينهن اچي ويو آهي، ۽ هر ڳالهه مٿاڇري تي اچي چڪي آهي. جتي سندس پائر يورپيت ۽ خلق جي خيالن جي نمائندگي ڪندا نظر اچن ٿا، اتي هيءَ رشيا[1] جي جيئن اها آهي، نمائندگي ڪندو نظر اچي ٿو. اوهه، پر ساري رشيا جي نه، ساري رشيا جي نه! ائين هجي ته رب اسان جي حفاظت ڪري! هوءَ، اسان جي امڙ رشيا، پنهنجي بوءِ ۽ آواز سوڌي اسان وٽ هت آهي. هو پاڻ - مهاڙو آهي. نيڪيءَ ۽ بديءَ جو حيرت انگيز ميلاپ آهي، تهذيب ۽ شلر [2] جو چاهيندڙ آهي، تڏهن به گٽن ۾ ڏمچر مچائي ٿو ۽ پنهنجن گهاٽن يارن جي ڏاڙهين جا وار پٽي ٿو. ۽ ها، هو سنو ۽ وڙائتو به آهي، پر تڏهن جڏهن ساٽس سيڪجهه نيڪ ناڪ هجي. اتم آدرش ڪيس اتساهيندا، تمام گهڻو اتساهيندا آهن، پر تڏهن جڏهن اهي پنهنجو پاڻ اچن، تڏهن جڏهن اهي آسمان مان ڪرن، تڏهن جڏهن انهن لاءِ ڏوڪڙ نه ڏيڻا پون، ڪيس ڏوڪڙ ڏيڻ کو نه وٺي، پر وٺڻ جو وڏو شوق اٿس. هو هر معاملي ۾ ائين آهي. هن کي هر ڪا شئي ڪپي (ان ڪان گهٽ تي راضي نه ٿيندو) ۽ سندس واٽ ۾ ڪائي رنڊڪ نه وجهو ته هو به وڙائتو ٿي ڏيکاريندو. هو لالچي ناهي، بنهه نه: پر ڪيس ڏوڪڙ ڪپن، چڱا چوکا ڏوڪڙ، ۽ توهان ڏسندا ته هو اهي سڀ ڪيتري نه درياهه دليءَ سان، انهيءَ ڪني بيڙي شئي کي ڪيتري نه حقارت سان، هڪڙي رات جي الوٽ عياشيءَ ۾ اُڏائي ڇڏي ٿو. پر جي ڏوڪڙ نه هوندس ته اهي ڏاڍي گهرج مهل هٿ ڪرڻ لاءِ ڪجهه به ڪري سگهي ٿو. پر اهو سڀ پوءِ: اچو ته واقعن کي ترتيب وار وٺون.

"پهرين پهرين اسان آڏو هڪڙو ويچارو نڌڻڪو ٻار آهي، جيڪو پوئين اڳڻ ۾، جيئن افسوس ته اسان جي پرڏيهه ڪان آيل لائق هموطن هينئر هينئر چيو، پيرين

---

[1] سنڌيءَ ۾ روس مذڪر آهي. جيئن ته ان پئرا ۾ ان کي امڙ سڏيو ويو آهي، ان ڪري هت ملڪ جو انگريزي نالو Russia يعني رشيا، جيڪو مؤنث آهي، ڏنو ويو آهي (س ن ح)

[2] جوهان ڪرسٽوف فريڊرڪ وان شلر (1759-1805ع: جرمن ناٽڪ نويس، غنائي شاعر ۽ تاريخ نويس. (س ن ح)

اگهاڙو ڊوڙندو ٿو وتي. مان وري چوان ٿو ته مان ڏوهيءَ جي بچاءَ ۾ اڳيرو رهندس. مان هت ڪيس ڏوهه ڏيڻ لاءِ آهيان ۽ سندس بچاءَ لاءِ پڻ. ها، مان پڻ انسان آهيان، مان پڻ سياءَ تي، ڪردار تي، گهر ۽ ٻاروتڻ جي اثر جي ساڄهه رکي سگهان ٿو. پر ٻار وڏو ٿي آفيسر ٿئي ٿو، غيرت وگهي دوبدو لڙائيءَ ۽ ٻي ڪٽي ڪرت تان روسي سرحد وٽ هڪڙي ڏورانهين ڳوٺ ڏانهن تڙيو وڃي ٿو. اتي آفيسر جي حيثيت ۾ ڇڙواڳ حياتي گذاري ٿو. ۽ ها، ڪيس ڏوڪڙ ڪپن، سيني کان اڳ ڏوڪڙ، سو وڏي هڻ هٽان ڪانپوءِ پيءُ سان نبيرو ڪري ٿو، ۽ پڇاڙيءَ وارا ڇهه هزار ڪيس اُماٽيا وڃن ٿا. اهڙو خط موجود آهي، جنهن ۾ هن عملي طرح باقي حساب ڪتاب تان هٿ کڻي ڇڏيو آهي، ۽ انهن ڇهن هزارن ملڻ تي پيءُ سان ورثي جي معاملي ۾ تڪرار نبيري ڇڏيو آهي.

"پوءِ اچي ٿي هن جي هڪ اعليٰ ڪردار رکندڙ ۽ عاليشان تعليم ورتل جوان ڇوڪريءَ سان ملاقات. نه نه مان تفصيل ۾ ڪو نه ويندس، جو توهان اهو ساڄهر ٻڌي چڪا آهيو. ان ۾ ايمان ۽ پاڻ گهورڻ جو ذڪر به آيو هو، سو مان چپ رهندس. هڪ هلڪڙي ۽ لچي آفيسر جو سڄي عالي ظرفيءَ ۽ اتم آدرش کي مان ڏيڻ همدرداڻي روشنيءَ ۾ ڏيکاريو ويو. پر سُٽت پوءِ هن ئي ڪورٽ ۾ اسان تمغي جو ٻيو پاسو ڏٺو. مان وري به انهيءَ اندازي لڳائڻ جي ڪوشش آدم نه ڪندس ته ائين ڇو ٿيو، پر ان جا سبب هئا. ساڳي خاتون، گهڻي وقت کان پيتل ڪاوڙ جا ڳوڙها ڳاڙيندي، تهمت رکي ته ٻئي ڪنهن نه پر هن شخص ئي ڪيس سندس عمل تان تڇ ڄاتو هو، جيڪو عمل غير محتاط ۽ شايد لاپرواهه هوندي به اتم ۽ وڙائتي مقصد سان ڪيل هو. هن، هن پنهنجيءَ مڳ کي اهڙي ته ننول ڪندڙ مرڪ سان ڏٺو هو، جو اها ڪنهن ٻئي جي نه پر هن جي هئڻ ڪري ڏاڍي اٽسهائيندڙ هئي، ۽ اهو ڄاڻندي به ڪيس اڳيئي دوڪو ڏيئي چڪو هو (هن ڪيس دوڪو ڏنو هو جو ڪيس ويساهه هو ته هوءَ سندس هر ڳالهه، ويندي دغا به، سهي ويندي)، ڪيس ڄاڻي واڻي ٽي هزار روبل آڇيا، ۽ ڪيس ڇٽيءَ طرح، حد کان وڌيڪ ڇٽيءَ طرح، اشارو ڏنو هو ته هوءَ ڏوڪڙ ڏيئي رهي هئي ته پلي ڪيس دوڪو ڏي: ڇئو، وٺين ٿو يا نه، ڪو شرم حيا به اٿئي يا نه؟ سندس قولهيندڙ اکين ۾ اهو گونگو سوال هو. هن ڏانهس نهاريو،صاف ڏٺائين ته سندس ذهن ۾ ڇا هو (هن پاڻ هت اوهان جي اڳيان مڃيو آهي ته سڀ سمجهيائين ٿي) پوءِ به هن اهي ٽئي هزار بنا ڪنهن شرط جي ورتا، ۽ پنهنجي نئين پرينءَ سان گڏجي ٻن ڏينهن ۾ اُڏائي ڇڏيا."

"پوءِ اسان ڇا وسهون؟ تنهن جوان آفيسر جي ڏند ڪٽا، جنهن سخاوت جي اتم جوش ۾ پنهنجي پڇاڙڪي پونجي به قربان ڪري ڇڏي ۽ ڪنهن پوتيءَ پاڪ جو

سنمان ڪيو، يا هيءَ بچان ڏيارينڊڙ رُخ؟ قاعدي موجب، ٻن ڇيهن جو وڇُ وٺبو آهي. پر موجوده مامري ۾ اهو صحيح نہ ٿيندو. امڪان اهو آهي تہ هُو پهرين عمل ۾ بہ سچو اُتم هو، ۽ ٻئي ۾ بہ تيترو ئي سچو نيچ هو، ۽ ڇو؟ ڇاڪاڻ تہ هُو تُلهي ليکي ڪرامازوف سُياءُ وارو— ۽ مان اهو ٻُڌائڻ چاهيان ٿو— هو، يعني چوٽيءَ تي پهچڻ جوڳو بہ ۽ تري ۾ ڪرڻ جوڳو بہ هو. هڪ اهڙي جُوان جو تُز گفتو ياد ڏياريانوَ ٿو، جنهن ڪرامازوف ڪٽنب جو ويجهائيءَ ڪان مشاهدو ڪيو آهي، يعني مسٽر رَڪيتِن: انهن بيپرواهہ ۽ اواڳ سُياءُ وارن لاءِ سندن بيمانائيءَ جو احساس بہ ايترو ئي لازمي آهي، جيتروڪ وڏ- وڙائپ جو، اهو بلڪل صحيح آهي، ڪين اهو غير فطري گاڏوڙ لڳاتار گهرجي. هڪ ئي وقت ٻئي ڇيهہ، نہ تہ هُو ڏجهارا ۽ غير مطمئن رهندا ۽ سندن جيوت اڻپوري. هُو وسيع آهن، اهڙا وسيع جهڙي امڙ رشيا، هُو هر شيءِ پاڻ ۾ سمائن ٿا، ۽ هر شيءِ سان نياءُ ڪن ٿا.

"جيوريءَ جا صاحبو، جيئن تہ ٽن هزار روبلن جي ڳالهہ نڪتي آهي، سو مان ٿوري اڳ-ڪٽ جو جتن ڪندس. ڇا توهان سوچي سگهو ٿا تہ هن جهڙو ماڻهو، جنهن اها رقم اهڙي نموني، ايترو بيعزت، ايترو بيمانو ۽ ايترو ذليل ٿي هٿ ڪئي هجي، سو اُن جو اڌ ساڳي ڏينهن الڳ ڪري، هڪ ننڍڙي ڳوٺريءَ ۾ سبي، سڄو سارو مهينو پاڻ سان ڪٽي هليو هوندو، ۽ هزار هرڪجڻ ۽ لوڙ جي باوجود اها ڳوٺري نہ ڪولي هوندائين، تڏهن بہ نہ جڏهن گتن اندر پيالا چاڙهي عياشي ٿي ڪيائين ۽ تڏهن بہ نہ، جڏهن پنهنجي پريتما کي پنهنجي پيءُ جي چڙهت ڪان پري وٺي وڃڻ ڪاڻ ضرور گهربل رقم خدا ڇاٽي ڪنهن ڪان وٺڻ لاءِ ڳوٺ پڳو هوندو؟ آخر ڇو، جڏهن تہ هو ڳوٺري ڪولي ان ۾ پيل رقم سان پنهنجي پريتما کي رقيب ڪان بچائي ٿي سگهيو، رقيب بہ اهو، جنهن ڪان هو سخت بدگمان هو. ائين ڪري ها تہ ڪيس ڏوڪڙ هٿ ڪرڻ لاءِ ڳوٺ نہ وڃڻو پوي ها، ۽ هو گهر ۾ رهي پريتما جي چوڪسي رکي سگهي ها- تيستائين، جيستائين هوءَ ڪيس چوي ها، "مان تنهنجي آهيان." ۽ هو ڪيس وٺي اهڙي موتمار ماحول کان تمام پري هليو وڃي ها."

"نہ، هن پنهنجي اِن ڪرشماتي ڳوٺريءَ کي هٿ نہ لاتو، ۽ ائين ڪرڻ جو سبب ڪهڙو ٿو ٻُڌائي؟ مڪيہ سبب، جيئن مون هينئر هينئر چيو، هيءُ هو تہ جڏهن هوءَ چوي 'مان تنهنجي آهيان، مون کي جيڏانهن وٺئي تيڏانهن وٺي هل،' تڏهن وٽس ڪيس وٺي وڃڻ سارو خرچ پڪو هجي. پر قيديءَ جا پنهنجا لفظ آهن تہ اهو پهريون سبب ايترو وزن وارو نہ هو، جيتروڪ ٻيو. هن جو چوڻ آهي تہ جيستائين اها رقم وٽس هوندي، تيستائين هو چور نہ پر بدمعاش رهندو، ڇوتہ هُو جڏهن چاهي، پنهنجي هٿ ڪيل مَڳَ وٽ وڃي سگهي ٿو ۽ ڪانئس نڳيءَ سان ورتل رقم جو اڌ سندس آڏو

پَٽ تي رکي ڇئي سگهي ٿو. "مون تو وارا اڌ ڏوڪڙ ڪپائي ڇڏيا آهن، ۽ ڏيکاريو اٿم ته مان ڪمزور، ۽ بدڪردار ماڻهو ۽ بيشڪ بدمعاش آهيان. (خيال رهي ته مان قيديءَ جا پنهنجا لفظ پيو ورجايا). بدمعاش برابر آهيان، پر چور ناهيان. هيءَ اڌ رقم به موٽائڻ نه اچان ها ۽ جيئن باقي اڌ ڪنئي اٿم، تيئن هيءَ به ڪٽي ڇڏيان ها!' زبردست وضاحت! هيءُ مست پر ڪمزور شخص، جيڪو ٽي هزار روبل ايتري بيعزتيءَ سان وٺڻ تي هرڪجي ويو هو، ان ساڳي ماڻهوءَ ۾ اوجتو ئي اوجتو ايتري نرموهي پختائي اچي ٿي وڃي جو هو هزار روبل پاڻ سان گهمائيندو رهي ٿو، پر انهن کي ڇُهڻ جو ست نٿو ساري. جنهن سياءِ جو اسان چيد ڪري رهيا آهيون، ڇا هيءُ ان سان پورو پورو نهڪي اچي ٿو؟ نه، ۽ مان توهان کي اهو ٻڌائڻ جو جتن ڪندس ته جيڪڏهن اصل دمتري ڪرامازوف پاڻ کي ڏوڪڙ سنيالي رکڻ تي آمادو ڪري ها ته هو انهن حالتن ۾ ڇا ڪري ها."

"پهرين هرڪاءَ تي: مثال طور، جنهن عورت جي سنگت ۾ هن اڌ رقم اڳيئي اُڏائي ڇڏي هُئي، تنهن جي وندر ورونهن ۽ ڪائڻ پيئڻ لاءِ هُو ڳوٺري ڪولي سئو جو نوٽ ڪڍي ها، ڇوته جهڙي اڌ رقم يعني پنڌرهن سو روبل موٽائڻا، تهڙا ڇوڏهن سئو ڇو نه؟ هُو تڏهن به اهوئي ڇئي پئي سگهيو ته هُو چور ناهي ڇوته ڇوڏهن سئو روبل آندا اٿائين. ٻئي پيري وري هو ڳوٺري ڪولي ها، ٻيو سئو جو نوٽ ڪڍي ها ۽ ٽين پيري به، ۽ ڇوٽين پيري به، تان جو باقي وڃي هڪڙو سئو رهي ها ۽ سوچي ها ته رڳو هڪ سئو موٽائڻ به ڪم اچي سگهي ٿو، ڇوته چور ته سڄي جي سڄي روڪڙ چورائيندو، ۽ پوءِ هو سئو جي انهيءَ پوئين نوٽ کي ڏسي پنهنجي منهن چوي ها، 'رڳو سؤ موٽائي ڏيڻ نهي نٿو، چڱو آ ته اهو پڻ ڪپائي ڇڏيان!' جنهن اصل دمتري ڪرامازوف کان اسان واقف آهيون. سو بلڪل ائين ڪري ها. ان نندڙي ڳوٺريءَ جي ڏند ڪٿا کان وڌيڪ حقيقت سان نه نهڪندڙ ڳالهه جو تصور ئي نٿو ڪري سگهجي. ان کان وڌيڪ تصور کان ٻاهر ڪجهه تي ئي نٿو سگهي. پر ان ڳالهه جو ذڪر اڳتي هلي ٿيندو."

ڪاروائيءَ دوران پيءُ ۽ پٽ جي وچ ۾ مالي لاڳاپن بابت جيڪو ظاهر ٿيو هو، تنهن جو سرسري ذڪر ڪندي، اپولٽ ڪرلووچ وري وري اهو نڪتو اُتاريو ته معلوم حقيقتن جي آڌار تي اهو فيصلو ڪرڻ ناممڪن آهي ته ڪير غلطيءَ تي هو. تنهن کان پوءِ هُو مِتيا جي مغز ۾ وينل انهيءَ خيال ته هُن پيءُ کان ٽي هزار لهڻا هُئا، تنهن بابت ڊاڪٽرن جي ساک تي آيو.

باب ستون

تاريخي جائزو

"ڊاڪٽرن اسان کي قائل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي تہ قيديءَ جو دماغ جاءِ تي ناهي ۽ در حقيقت هو جنوني آهي. مان انهيءَ راءِ جو آهيان تہ هن جو دماغ صحيح آهي ۽ جي نہ هُجي ها تہ هُو وڏيڪ چالاڪي ڏيکاري ها. اهو تہ هو جنوني آهي، تنهن سان مان البت متفق آهيان، پر فقط هڪڙي ڳالهہ ۾، سا اها آهي تہ هن جي مغز ۾ جيڪو ٽن هزارن وارو خيال ويٺل آهي. ان خيال جو سبب سندس پاڳلپڻي واري لاڙي کان وڏيڪ ڪو ٻيو بہ ٿي سگهي ٿو. جيستائين منهنجو لاڳاپو آهي تہ مان نوجوان ڊاڪٽر جي انهيءَ راءِ ۾ شامل آهيان تہ قيديءَ جون ذهني صلاحيتون هميشہ نارمل رهيون آهن، البت هُو چڙ ۽ ڪاوڙ سان ڀريل رهيو آهي. قيديءَ جي لاڳيتي ۽ ڏاڍاري ڪاوڙ جو سبب اها رقم نہ آهي، پر ان جي پويان هڪ خاص ڪارڻ هو، اهو ڪارڻ هو رقابت!"

اتي اپولٽ ڪرلووچ تفصيل سان قيديءَ جي گروشينڪا سان موتمار عشق جو ورنن ڪيو. هُن اُتان شروع ڪيو، جڏهن قيدي "جوانڙيءَ جي گهر تي ڪيس مار ڏيڻ ويو." "مان سندس پنهنجا لفظ ڀيو ورجايان." سرڪاري وڪيل وضاحت ڪئي، "پر چوڪريءَ کي مار ڏيڻ جي بدران سندس پيرن ۾ ويهي رهيو. اها هن جي عشق جي ابتدا هئي. ساڳي وقت قيديءَ جو پيءُ پڻ ان جوانڙيءَ تي اکن ڇڪن ٿي پيو. هڪ عجيب ۽ موتمار اتفاق، ڇو جو ٻئي همراهہ هڪ ئي وقت ڪيس دل ڏيئي ويٺا هئا، توٿي جو هُوءَ سندن اڳي کان ڏنل هُئي. وينگس ٻنهي ۾ اهڙو تہ زور آور نينهن جاڳايو، جهڙو ڪرامازوفن ۾ ئي جاڳي سگهي ٿو. هُنَ پاڻ مڃيو آهي: 'مان ٻنهي تي ڪلندي هُيس.' اوڇتو ڪيس هنن جي مذاق بنائڻ جي خواهش ٿي، سو هن ٻنهي کي هڪدم فتح ڪري ورتو. ڪراڙو هو تہ ناٿي جو پوڄاري، تڏهن بہ ان ئي وقت ڪيس ٽي هزار روبل ڏيڻا ڪيائين، پر جلد ئي هو اِن تي بہ خوش هو تہ جي هوءَ ساٿس پرڻجي تہ هوند هو پنهنجي ساري ملڪيت ۽ نالو سندس قدمن ۾ رکي. اسان وٽ ان ڳالهہ جي چڱي ثابتي آهي ۽ قيدي، سندس ڪم بختي ظاهر آهي، اسان جي آڏو آهي. پر جوانڙيءَ جي 'راند' اهائي تہ هُئي. جادوگرياڻيءَ هن اياڳي جُوان کي ڪا آس اُميد ڪانہ ڏياري، تان جو هُو آخري وقت تي وڻس وجي گوڏا کوڙي ۽ هٿ، جيڪي پٽس ۽ رقيب جي رت سان رڱيل هئا، ڊگهيري ويهي رهيو. ڪيس اِن حالت ۾ ٻئي پڪڙيو ويو. جوانڙيءَ کي اهڙو پڇتاءُ ٿيو، جو سندس پڪڙجڻ وقت واڪو ڪري چيائين، 'مون کي بہ هن سان گڏ سائبيريا موڪليو، ساٿس هيءَ ويڙن منهنجي ڪري ٿي آهي. اِن جو ڏوهہ مون کي ڏيو.'

"جنهن ٻهڳٽي جُوان جو حوالو مون اڳ ڏنو، يعني مسٽر ريڪيٽن، تنهن هن سورميءَ جي ڪردار نگاري مختصر پر اثرائتن لفظن ۾ ڪئي آهي. 'سندس خوشنهميون حياتيءَ ۾ جلد ئي دور ٿي ويون هيون، جو سندس مڱيندو ڪيس ريهڻ ريبڻ کان پوءِ ڇڏي هليو ويو هو. ڪيس غربت ۾ ڇڏيو ويو هو، سندس عزت واري ڪٽنب کيس پِٽون پاراتا ٿي ڏنا، ۽ هوءَ هڪ پوڙهي شاهوڪار جي پناه ۾ اچي وئي هُئي، جنهن کي هوءَ هاڻي پنهنجو مُحسن سمجهي ٿي. سندس جوان دل ۾ گهٽي ڇڳائي هئي، پر اها سوير ئي ڪڙاڻ جي ور چڙهي وئي هُئي. هُن دور انديشيءَ کان ڪم وٺندي ڏوڪڙ بچائڻ شروع ڪيا. هُن جي سماج جي برخلاف چٽر ۽ چڙ جيئن پوءِ تيئن وڌندي وئي.' سندس ڪردار جي هِن خاڪي جي آڌار تي اِهو سمجهي سگهجي ٿو ته هوءَ ٻنهي ڇٽن تي شرارت وچان، ساڙ وچان ڪلي سگهي ٿي."

"بي فائدي عشق ۽ اخلاقي ابتريءَ جو مهينو، جنهن دوران اسان جي قيديءَ پنهنجي مَڳ کي دوکو ڏنو ۽ هن پاران امانت طور سونپيل رقم ڪائي ويو، تنهن آخرڪار سندس اِها حالت ڪئي جو هو چتو، مُسلسل رقابت وگهي اصل چريو ٿي پيو، رقابت به ڪنهن سان يعني پنهنجي پيءُ سان! ۽ وڏيڪ خراب ڳالهه هيءَ هُئي ته پاڳل پوڙهو پُٽ جي پريمڪا کي انهن ٽن هزار روبلن جي بل تي ريبي ۽ ڏُتاري رهيو هو، جيڪي پُٽ ماءُ کان مليل ورثي جو حصو سمجهندي پنهنجي ملڪيت ٿي ڄاتا ۽ جيڪي ڪانئس پڻس نڳي رهيو هو. هائو، مان مڃان ٿو ته اِهو سڀ برداشت کان ٻاهر هو! اهو ماڻهوءَ کي چريائپ ڏانهن ڌڪي سگهي ٿو. ڳالهه رقم جي نه هئي، پر اِن حقيقت جي هئي ته ان رقم کي ايتري بيچان ڏيارينڊ بيدرديءَ سان سندس خوشيءَ کي برباد ڪرڻ تي خرچ ڪيو ٿي ويو."

پوءِ سرڪاري وڪيل اهو بيان ڪيو ته پيءُ کي مارڻ جو خيال قيديءَ جي دماغ ۾ ڪيئن آيو هو. پنهنجي انهيءَ نظريي جي فائدي ۾ حقيقي مثال ڏنائين.

"شروع شروع ۾ هُن اِها ڳالهه رڳو گُٽن ۾ ڪئي— هو سڄو مهينو اِها ڳالهه ڪندو رهيو. هو ڪچهريءَ جو ڪوڏيو آهي ۽ پنهنجن سنگتين ساٿين کان ڪا به ڳالهه نه لڪائيندو آهي، ويندي ڪين پنهنجا خطرناڪ شيطاني خيال به ٻڌائي ڇڏيندو آهي، هو ٻين کي پنهنجن خيالن ۾ ڀاڳي ڀائيوار ڪرڻ جو شوقين آهي، ۽ ڪنهن سبب جي ڪري اها آس رکندو آهي ته جن کي هو پنهنجو اندر ڏي ٿو، سي ساٿس همدردي ڪندا، سندس سيني اهنجن ۽ اُلڪن جو احساس ڏارينداِ، سندس پاسو ڪٽندا، ۽ ڪنهن ڳالهه ۾ سندس مخالفت نه ڪندا. جيڪڏهن هو ائين نه ڪن ته هو تپي باهه ٿي گتي جا ٽپڙ پيچڻ لڳندو آهي. (ان کان پوءِ ڪئپٽن سنگريوف واري واقعي جو ذڪر آيو.) جن قيديءَ کي ٻڌو،

تن نيڻ اهو سوچڻ شروع ڪيو تہ متان هن جي نيت ڏمڪين ڪان وڌيڪ جي هجي، ۽ ايڏي چڙ دڙڪن کي ڪاروائيءَ ۾ تبديل ڪري سگهي ٿي."

اتي سرڪاري وڪيل خانقاهہ ۾ ڪٽنبن جي گڏجاڻيءَ جو، اليوشا سان ٿيل ڳالهہ ٻولهہ جو، ۽ ويڙهاند جي ان پوائنٽي ڏيڪ جو ذڪر ڪيو، جڏهن قيدي ماڻيءَ کان پوءِ پيءُ جي گهر ۾ ڪاهي پيو هو.

"مان اهو يقين سان نٿو چئي سگهان." سرڪاري وڪيل تقرير جاري رکندي چيو، "تہ قيدي انهيءَ واقعي کان اڳ پيءُ کي مارڻ جو ارادو ڪري چڪو هو. بهرحال، اهو خيال ڪيس ڪيترائي پيرا آيو هو، ۽ هن ان بابت ويچاريو هو. ان لاءِ اسان وٽ حقيقتون آهن، شاهد آهن ۽ سندس پنهنجا لفظ آهن. جيوريءَ جا صاحبو، مان باسيان ٿو،" هن وڌيڪ چيو، "تہ اڄوڪي ڏينهن ڪان اڳ مان ٻڌڻ ۾ هوس تہ قيديءَ سان اڳ - ويچار منسوب ڪجي يا نہ. مون کي اها تہ پڪ هئي تہ هن موتمار گهڙيءَ جو تصور ڪيو هو، پر فقط اهو تصور ئي هو، جنهن تي هن هڪ امڪان طور ويچار ڪيو هو. هن پڪيءَ طرح اهو نہ سوچيو هو تہ ڪڏهن ۽ ڪيئن ڏوهہ ڪندو."

"پر مان تہ اڄ تائين ٻڌڻ ۾ هوس، تيستائين جيستائين اهو خوني خط ڪورٽ ۾ پيش نہ ٿيو هو. توهان پاڻ جوان خاتون کي اهو چوندي ٻڌو "اها رٽ آهي، خون جو پروگرام!" اجهو ائين هن دکي قيديءَ جي ڏجهاري، نشي ۾ لکيل خط جو ورنن ڪيو. ۽ حقيقت ۾، انهيءَ خط مان اهو ظاهر ٿئي ٿو تہ خون جي سڄي ڪاروائي اڳ - رٿيل هئي. خط ۾ ڏينهن اڳ لکيو ويو هو، ۽ هاڻ اسان کي اهو حقيقت طور معلوم آهي تہ قيديءَ پنهنجي خوفناڪ ارادي تي عمل ڪان انيتاليهہ ڪلاڪ اڳ قسم کنيو هو تہ جيئن ئي ايون گهران هليو ويندو، تيئن ئي هو پيءُکي ماري سندس وهاڻي هيٺان رکيل نوٽن وارو لفافو تڳائيندو. توهان ٻڌو: سو هن هر ڳالهہ تڪي توري سٽ سٽي هئي، ۽ ان تي ائين ئي عمل ڪيائين، جيئن لکيو هئائين. اڳ - ويچار جي ثابتي پڪي آهي: ڏوهہ لازمي طرح ڏوڪڙن لاءِ ئي ڪيو ويو هوندو، اهو چٽيءَ طرح چيل آهي، اهو لکيت ۾ صحيح سان آهي. قيدي پنهنجي صحيح کان انڪار ڪونہ ٿو ڪري.

"مون کي ٻڌايو ويندو تہ قيديءَ جڏهن خط لکيو، تڏهن هو نشي ۾ هو. پر ان سان خط جو ملهہ گهٽ ڪونہ ٿو ٿئي. ماڳهين پاڻ وڌي ٿو، جيڪي هن نشي ۾ نہ هوندي رٿيو، اهو هن نشي ۾ هوندي لکيو. جيڪڏهن نشي ۾ نہ هوندي نہ رٿي ها، تہ نشي ۾ هوندي اها لکيت ۾ نہ آڻي ها. مون کان پڇيو ويندو تہ پوءِ هُن ان بابت ڪُتن ۾ چو ڳالهايو؟ جيڪو ماڻهو اهڙو ڏوهہ اڳ - ويچاري ٿو، سو ماڻ رهندي ان کي پاڻ تائين رکي ٿو. برابر، پر هن ان بابت رٽ رٽڻ کان اڳ ڳالهايو هو، تڏهن جڏهن هن ان

جي خواهش ڪئي، رڳو ائين ڪرڻ چاهيو هو. تنهن ڪان پوءِ هن ان بابت گهٽ ڳالهايو. جنهن پوياڙيءَ جو هن "ميٽرو پولس" گتي ۾ اهو خط لکيو، تنهن پوياڙيءَ جو هو، پنهنجي عادت جي اُبتڙ، ماڻ ۾ رهيو، توڻي جو هو پي رهيو هو. پيو ته ٿهيو، هو بليئرڊ راند بہ ڪونہ کيڏيو، ڪنڊ ۾ ويٺو رهيو، ڪنهن سان ڪونہ پئي ڳالهايائين. اهو برابر آهي تہ هن ڪنهن ٻئي کي سندس جاءِ تان اتاري ڇڏيو هو، پر ائين هن بيخياليءَ ۾ ڪيو هو، ڇو تہ هو گتي ۾ گهڙڻ سان ڪونہ ڪو بکيڙو ضرور ڪندو هو. اهو سچ آهي تہ آخري فيصلي کان پوءِ ڪيس ضرور انديشو ٿيو هوندو تہ هن پنهنجي ارادي بابت اڳواٽ حد کان وڌيڪ ڳالهايو هو، متان ان جي ڪري پوءِ هو پڪڙجي پوي ۽ مٿس ڪيس هلي. پر هاڻي ڇا پئي ٿي سگهيو، هو پنهنجا ڳالهايل لفظ موٽائي تہ نہ پئي سگهيو، پر نصيب اڳ بہ يا وري ڪئي هيس، هاڻي بہ ڪندو، ڪيس پنهنجي بُرج ۾ ويساهہ هو. مان اهو بہ مڃان ٿو تہ هن آخري آفت کي ٽارڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي. "سياڻي مان ڪنهن نہ ڪنهن کان اوڌر وٺڻ جو جتن ڪندس، ۽ جي نہ ملي تہ رتوڇاڻ ٿيندي."

اتي اپولٽ ڪردووچ تفصيل سان اُهي جتن بيان ڪيا، جيڪي متيا ڏوڪڙ اُڌارا وٺڻ لاءِ ڪيا هئا. هن قيديءَ جي سئمسانوف سان ملڻ ۽ ليا گوئيءَ وڃڻ جو ذڪر ڪيو. "ڪيس تنگ ڪيو ويو، مٿس چٽرون ڪيون ويون، هو بکن ۾ باهہ ٿيو، ۽ سفر جي خرچ پڪي لاءِ پنهنجي واچ وڪيائين (توڻي جو وٽس، سندس چوڻ موجب، پندرهن سو روبل هئا: آهي نہ مڃڻ جهڙي ڳالهہ!) ۽ موٽي آيو. سڄو وقت ڪيس اهو اُلڪو ستائيندو رهيو تہ هي جو هو پنهنجي پريمڪا کي شهر ۾ ڇڏي پاڻ هليو ويو هو، سو متان هوءَ سندس غيرحاضريءَ ۾ فيودور پاولووچ ڏانهن نہ هلي وئي هجي. پو موٽي اچي اهو ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو تہ هوءَ سندس پيءَ جي ويجهو بہ نہ وئي هئي. هو ساڻس گڏجي سندس سرپرست وٽ ويو (عجيب ڳالهہ آهي تہ ڪيس سئمسانوف سان رقابت ڪا نہ هئي، جا ڳالهہ نفسياتي لحاظ کان دلچسپ آهي). پوءِ هو تڪڙو تڪڙو پنيري باغ ۾ وڃي بيٺو. جتي ڪيس خبر پئي تہ سميرڊياڪوف کي دورو پيو آهي ۽ ٻيو نوڪر چاڪ ناهي. ميدان صاف آهي، ڪيس ڏسن جو پتو آهي. ڪيڏي نہ هرڪائيندڙ ڳالهہ آهي!پر هو ڪجي نٿو: هو هڪڙي خاتون ڏانهن وڃي ٿو، جيڪا ڪافي وقت کان شهر ۾ ترسيل آهي، ۽ جنهن جي اسان وڏي عزت ڪندا آهيون. يعني مادام هلاڪوف هو. هيءَ خاتون اسان جي قيديءَ جي جيوت تي ڪهل واري نظر رکندي آئي هئي. هوءَ ڪيس ڏاڍي سهڻي صلاح ڏي ٿي تہ عياشي ڇڏي ڏي، بي فيض عشق تان هٿ کڻي ڇڏ، گتن اندر ويچار ۾ پنهنجي حياتي ۽ سگهہ برباد نہ ڪري، سائيبريا وڃي سون جي

ڪاٽين تي ڪم ڪري: "ائين ڪندين تہ تنهنجي وڳوڙي سگهہ، روماني سياءُ ۽ ايڊونچر لاءِ اُڄ جي تسڪين ٿيندي!"

اها ڳالهہ ڪري اپولٽ ڪردووچ ٻڌايو تہ جڏهن قيديءَ کي خبر پئي تہ گروشينڪا سامسانوف وٽ ڪونہ ترسي هئي تہ رقابت جي ماريل، ٽڪ ڪان چور، اپاڳي انسان کي اچي آنڌ ماندہ ورايو تہ هوءَ ڪيس دوکو ڏيندي ضرور سندس پيءُ وٽ وڃي ويٺي هوندي. اهو ٻڌائي سرڪاري وڪيل قضا جي موتمار هجڻ تي ڳالهہ پوري ڪئي. "جيڪڏهن نوڪرياڻي ڪيس ٻڌائي ها تہ سائنڊ پنهنجي اڳوڻي چاهيندڙ وٽ موڪروءَ ويل هئي تہ ڪجهہ بہ نہ ٿئي ها، پر نوڪرياڻيءَ جي مت منجهي وئي ۽ هوءَ پنهنجي اٽڪاڻائيءَ جا قسم ڪٽي پڪ ڏيارڻ لڳي. جيڪڏهن قيدي پنهنجي پريتما جي پيڇي ۾ اُڏار نہ ڪري ها تہ هوند نوڪرياڻيءَ کي اُڦٽ ماري وڃهي ها."

"پر ڏيان رهي تہ ڏاڍو تڪڙو هوندي بہ هن پتل جي مهري پاڻ سان ڪنئين. اها چو؟ ٻيو ڪو هٿيار چو نہ؟ پر جيئن تہ هو سڄو سارو مهينو پنهنجي رٽ تي ويچاريندو ۽ ان لاءِ تياري ڪندو رهيو هو، سو هو ڪابہ اهڙي هٿيار جي ڏک ڏيندڙ شئي ڪنيي ڪٽندو، جيڪا نظر ايندس. ڪيس مهيني کان اها پروڙ هئي تہ ڪا بہ اهڙي شيءِ هٿيار جو ڪم ڏيئي سگهي ٿي. سو هن هڪدم بنا هٽڪ جي سهي ڪري ورتو تہ اها مهري سندس مقصد پورو ڪندي. تنهنڪري هن اها بيخياليءَ ۾ يا بنامرضيءَ جي ڪنئي هئي. ۽ پوءِ اسان ڪيس پنهنجي پيءُ جي پٽيري باغ ۾ ڏسون ٿا. ميدان صاف آهي، ڪو ڏسڻ وارو ڪونهي، اوندهہ ۽ رقابت. ان شڪ ۾ تہ هوءَ اتي هئي، هن وٽ، سندس رقيب وٽ، هن جي ٻانهن ۾ ۽ شايد ان مهل مٿس ڪلي بہ رهي هئي، سندس ساهہ منجهائي ڇڏيو. ۽ اهو ڪو ٺلهو شڪ نہ هو، ڪليل دوکو هو، پڌرو هو. هوءَ ضرور هتي آهي، او هُن بتي ٻريل ڪمري ۾، پردي جي پٺيان ۽ هي ڏجهارو انسان اسان کي ويساهہ ڪرائڻ چاهي ٿو تہ هو لڪندو دريءَ تائين ويو، ادب سان اندر جهاتي پائي ڏٺائين ۽ چپ چپات ۾ موٽي ويو تہ متان ڪا پوائتي ۽ غيراخلاقي ڳالهہ نہ ٿي پوي. هو اسان کي قائل ڪرڻ ٿو چاهي، اسانکي جيڪي سندس سياءُ کي سمجهون ٿا، جن کي سندس تنهن مهل واري ذهني حالت جي بہ سُڌ آهي ۽ اهو بہ پتو آهي تہ ڪيس انهن ڏسن جي خبر هئي. جن کي ڏسي هو بنا دير گهر اندر گهڙي ٿي سگهيو." اتي اپولٽ ڪردووچ اها ڳالهہ اڌ ۾ ڇڏي، اهو تفصيلي بحث شروع ڪري ڏنو تہ سميرڊياڪوف جو ڪو لاڳاپو هو يا نہ. سندس بحث رڳو شڪ پئدا ڪندڙ حالتن جي اپٽار هو. سيني اهو سمجهيو ٿي. هن انهيءَ شڪ کي ڪين جهڙو ڄاڻندي بہ وڏي اهميت وارو ڪري ورتو.

ب الون

قصو سميرڊياڪوف جو

"ڳالهه منڊ کان ڪٽجي تہ اهو شڪ پيدا ڪيئن ٿيو." اپولٽ ڪردووچ چوڻ
روع ڪيو: "پهريون ماڻهو جنهن اهو شڪ ڏيکاريو، سو خود قيدي هو، جنهن
فتاريءَ وقت رڙ ڪئي هئي تہ خون سميرڊياڪوف ڪيو هو. پر تڏهن کان وٺي
نئر تائين هو انهيءَ تهمت جي فائدي ۾ هڪڙي ثابتي بہ نہ آڻي سگهيو آهي، نہ ئي
ا اهڙي شئي پيش ڪئي اٿائين جيڪا ثابتيءَ جي ڏکَ ڏي. تهمت جي پنيرائي رڳو
، ڇٽن، قيديءَ جي ٻن ڀائرن ۽ مادام سويتلوف ڪئي آهي. ڀائرن مان وڏي تہ
منجو شڪ رڳو اڄ ڏيکاريو آهي، جڏهن هو لاشڪ ڪاپاري تپ ۾ ورتل هو، پر
ان کي خبر آهي تہ گذريل ٻن مهينن کان اسان وانگر ڪيس بہ پنهنجي پاڻ جي ڏوهي
ڻ جي پڪ پي رهي آهي. ۽ ان خيال کي ختم ڪرائڻ جي ڪا ڪوشش نہ ڪئي
ئين. پر ان ڳالهه تي پوءِ تا اچون. نندي پاڻ مجيو آهي تہ وٽس سميرڊياڪوف جي
هي هجڻ جي ٺيڪ ۾ ڪا ثابتي ڪانهي، تہ ڪيس قيديءَ جي واتان ٻڌي ۽ سندس
ري جا تاثرات ڏسي اهو شڪ ٿيو آهي. هائو اها اچرج ۾ وجهندڙ شاهدي هن اڄ بہ
ا ڏني آهي. مادام سويتلوف تہ پاڻ وڏيڪ اچرج ۾ وجهندڙ هئي. "قيدي جيڪي
وي سچ سمجهيو وڃي. هو اهڙو ماڻهو ئي ناهي جيڪو ڪوڙ ڳالهائي."
سميرڊياڪوف جي خلاف بس ايتري ئي ساک انهن ٽن ڇٽن سامهون آندي آهي، توڙي
ڪين قيديءَ جي حشر جو سخت اونو آهي. ان هوندي بہ، سميرڊياڪوف جي ڏوهي
ڻ جو نظريو زور شور سان پيش ڪيو ويو آهي. ۽ اجا تائين قائم رکيو پيو وڃي.
اهو ويساهه جوڳو آهي؟ ڇا اهو خيال ۾ آڻي سگهجي ٿو؟"

اتي اپولٽ ڪردووچ پنهنجي حياتي پاڻ پوري ڪندڙ سميرڊياڪوف جي
خصيت جي اپٽار ضروري ڄاتي. هن سميرڊياڪوف کي ڪمزور ذهن رکندڙ ماڻهوءَ
ر پيش ڪيو، جنهن جي تعليم نالي ماتر هئي ۽ جنهن جو مغز سندس سطح کان
اهن فيلسوفاڻن خيالن ۽ فرض بابت ڪن جديد نظرين ڦيرائي ڇڏيو هو. اهي نظريا
پنهنجي مالڪ يعني فيودور پاولووچ، جيڪو شايد سندس پيءُ بہ هو، تنهن جي
واڳ جيوت کان عملي طرح ۽ پنهنجي مالڪ جي وڇين پٽ ايون فيودوروچ سان
ت بوقت ٿيل عجيب فيلسوفاڻي ڳالهه ٻولهه مان پرايا هئا. ايون شايد پاڻ کي موڳو
ئيندي يا خاص نوڪر کي پنيلائي پاڻ وندرائڻ جي خيال کان ائين ڪندو هو. هن
ڻ مون سان گذريل ڪن ڏينهن ۾ پنهنجي روحاني حالت جي باري ۾ ڳالهه ڪئي

هئي." اپولٽ ڪردوچ وضاحت ڪئي، "پر ٻين پڻ اهڙي ساڪ ڏني آهي. خود قيدي سندس پاءُ، ۽ نوڪر گريگوريءَ پڻ مطلب تہ انهن سڀني جيڪي ڪيس چڱي پ سجاڻندا هئا.

"تنهن کان سواءِ، سميرڊياڪوف، جنهن جي تندرستيءَ کي مرگهيءَ جي دورن لوڏ: ڇڏيو هو، سو چوزي کان بہ گهٽ دلير هو. "هو منهنجي پيرن تي ڪري پيو ۽ انهن ڪ چمڻ لڳو: " قيديءَ پاڻ اسان کي ان احساس تيڻ کان اڳ ٻڌايو تہ اهڙي ڳالهہ خود هن لا ڪيتري هاڃيڪار ٿي سگهي ٿي. "هو مرگهي ماريل چوزو آهي، " هن پنهنجي مخصوص انداز ۾ چيو. قيديءَ ڪيس پنهنجي رازدار طور چونڊيو (اها ڳالهہ هن پاڻ ڪئي آهي) ڪيس مجبور ڪري پاڻ لاءِ جاسوسي ڪرڻ تي راضي ڪيائين. ان حيثيت ۾ هن پنهنجم مالڪ سان دغا ڪندي قيديءَ کي نوٽن واري لفافي ۽ انهن ڏسن بابت ٻڌايو، جن جم مدد سان هو گهر ۾ داخل ٿي سگهي. هن لاءِ ڪيس ٻڌائڻ ڏاران ٻي ڪهڙي واهہ هئي "هو مون کي ماري ڇڏي ها، مون کي پڪ هئي تہ هو مون کي ماري ڇڏي ها." هن پڇ ڳاڇا وقت اسان جي اڳيان ڏکندي ڏکندي چيو هو. توڻي جو تنهن وقت ڪيس آزاريندہ پڪڙجي چڪو هو ۽ ڪيس کو بہ ڇيهو رسائي نٿي سگهيو، "هو هر وقت مون ۾ شڪ پيو ڪندو هو. مان ڊپ کان ڪنبندي ڪيس تڙ تڪڙ ۾ هر ڳالهہ ٻڌائي ناري جي ڪند هوس، تہ جيئن هو ڏسي تہ مان ڪيس دوکو نہ پيو ڏيان ۽ مون کي جيئرو رهڻ ڏي." اهم هن جا پنهنجا لفظ آهن، مون اهي لکي ڇڏيا هئا، ۽ برزبان ياد اٿم. "جڏهن منهنجم رڙيون ڪندو هو تہ مان گوڏن ۾ ڪري پوندو هوس."

"هو فطري طرح ڏاڍو ايماندار هو، ۽ مالڪ جو تڏهن کان گهڻو راز ٿي وي هوس، جڏهن کان هن ڪيس هڪڙي وڃائجي ويل رقم ڳولي ڏني هئي. ان ڪري اهم انومان ڪرڻ بي واجبي نہ ٿيندو تہ ويچاري کي پنهنجي مالڪ سان، جنهن کي هم پنهنجو محسن ڄاڻي پيار ڪندو هو، ڌوهہ ڪرڻ تان پڇتاءُ جون سٽون ايندي هونديون. وڏا ماهر ڊاڪٽر اسانکي ٻڌائين تا تہ مرگهيءَ جي شڪار ماڻهن ۾ لاڳيت پاڻ ڏوراپڻ جو مريضاڻو لاڙو هوندو آهي، هو پنهنجي بچڙائيءَ تان ڳڻتيون ڪائينہ آهن، ضمير جا چهڪ آزاريندا اٿن، گهڻو تڻو بي سبب، هو قسمين قسمين ڏوهہ خطائون وڌائي ٻڌائينداءِ ڪڏهن تہ گهڙيندا آهن، ۽ هت اسان وٽ اهڙي ئي قسم جم ماڻهو آهي، جنهن ڊپ ڊاءَ ۽ ڏڙڪن ۾ اچي غلط ڪم ڪيا. تنهن کان سواءِ ڪيس اهي پرون بہ پئجي ويا هئا تہ سندس آڏو جيڪا صورتحال جڙي رهي هئي. تنهن جم نتيجو تمام پوائتو نڪرڻو هو. جڏهن ايون فيودوروويچ آفت کان ٿورو اڳ ماسڪ اُسهڻ وارو هو، تڏهن سميرڊياڪوف کيس نہ وڃڻ جون منٿون ڪيون، پر جيڪي ٿيہ

و ڊپ هيس، سو صاف ٻڌائڻ تي دل نہ ٻڌي سگهيو. گهٽائي اشارا ڪيائين پر اڳلي
ي سمجهہ ۾ نہ آيا.

"پڌرو هجي تہ سميرڊياڪوف جي نظر ۾ ايون فيودورووچ اهڙو محافظ هو،
نهن جي گهر ۾ موجودگي ان ڳالهہ جي ضمانت هئي تہ ڪو هاجو ڪونہ ٿيندو.
متري ڪرامازوف جي نشي ۾ لکيل خط جو هيءُ جملو ياد ڪريو: مان پوڙهي کي
ڏهن ئي ماريندس، جڏهن ايون ويندو هليو. سو ايون فيودورووچ جي موجودگي هر
ڪنهن جي نظر ۾ ضمانت هئي تہ گهر ۾ امن امان رهندو.

"پر هو هليو ويو، ۽ سميرڊياڪوف کي پنهنجي ننڍي مالڪ جي روانگيءَ کان
ڪلاڪ جي اندر مرگهيءَ جو دورو پئجي ويو. پر اهو بلڪل سمجهہ ۾ ايندڙ آهي. هت
ان اهو ٻڌائڻ چاهيندس تہ سميرڊياڪوف هڪ طرح جي ڏهڪاءَ ۽ نراسائيءَ جي چنبي
ر هو: پوين ٿورن ڏهاڙن کان ڪيس محسوس ٿي رهيو تہ ڪيس دٻاءَ جي گهڙين ۾
نيڪي دورا پيا آهن، تهڙو ڪو دورو پوڻ وارو هوس. دورو ڪهڙي ڏهاڙي ۽ ڪهڙي
ِقت پوندو، سو، برابر، اڳواٽ نٿو ڄاڻي سگهجي، پر مرگهيءَ جي مريض کي اڳ ئي
حساس ٿي ويندو آهي تہ ڪيس دورو پوڻ وارو آهي. ڊاڪٽر اسان کي اهو ئي ٻڌائن
ا. سو، ايون فيودورووچ جيئن ئي گاڏي هڪليندو اگڻ مان نڪتو، تئين ئي
سمرڊياڪوف، پنهنجي اڪيلائپ ۽ غير محفوظ حالت جي ڳڻتي ڪائيندو، بهري
ڏانهن ويو. ڏاڪڻ لهندي هو گهيرٽ ڪائيندو ويو تہ الائي دورو پوندو يا نہ، ۽ جي
هاڻي جو هاڻي پئجي ويو تہ ڇا ٿيندو! انهيءَ اُلڪي، انهيءَ گهيرٽ جي ڪري سندس
نڙيءَ ۾ اها ڳيڙي پئي، جيڪا هميشہ اهڙن دورن کان اڳ ۾ پوندي آهي. ۽ هو سرت
وڃائي وڃي بهري ۾ ڪريو. ۽ ماڻهو انهيءَ بنهہ سياويڪ واقعي ۾ اهو شڪ ڪن،
اهو ڏس لهن ٿا تہ هو ڄاڻي واڻي دوري جو - منهن ڪري رهيو هو. پر جيڪڏهن اهو
سڀ ڄاڻي واڻي هو تہ هڪدم سوال تو اُٿي تہ ڇو، ڄاڻي واڻي ڇو؟ ڪيس ڇا ڪپندو هو؟
سندس مقصد ڇا هو؟ مان ڊاڪٽريءَ بابت ڇو نہ تو ڇوان. سائنس، مون کي ٻڌايو ويو
آهي، ٿڙي سگهي ٿي: ڊاڪٽر ڪوڙي ۽ سچي دوري ۾ فرق نہ ڪري سگهندا آهن.
بيشڪ ائين هوندو، پر هڪڙي سوال جو جواب ڏيو: هن جو اهڙي ڪوڙ جو ڪهڙو
مقصد هو؟ جي هن خون جي سٽ ٿي سٽي تہ ڇا هن ان کان سٽت پهرين دوري جو
منهن ڪري گهر وارن جو ڌيان ڇڪائڻ ٿئي ڇاهيو؟

"جيوريءَ جا صاحبو، ياد رهي تہ تنهن رات فيودور پاولووچ جي گهر ۾ پنج ڄڻا
هئا: فيودور پاولووچ پاڻ (پر ظاهر آهي تہ هن پنهنجو پاڻ نہ ماريو هو). ٻيو سندس
نوڪر گريگوري، جيڪو ذري گهٽ پاڻ بہ مارجي ويو هو. ٽيون ماڻهو هو گريگوريءَ

جي زال، مارفا اگناتي ايوا. اهو خيال ئي شرمناڪ آهي ته هوءَ پنهنجي مالڪ جو خو
ڪندي. باقي بچيا به ڇٽا: قيدي ۽ سميرڊياڪوف. پر جيڪڏهن اسان قيديءَ جي ا
بيان تي وسهون تا ته خون هن نه ڪيو هو ته اهو ضرور سميرڊياڪوف ڪيو هوندو
ڇاڪاڻ ته ٻيو ڪو هوئي ڪونه، جيڪو ائين ڪري سگهي. اهو ڏجهارو احمق، جنهن
ڪالهه پاڻ ماري ڇڏيو، تنهن جي برخلاف اهڙي حرفت ڀري ۽ اچرج ۾ وجهندڙ تهمت
جو سبب اجهو اهوئي آهي. ڪنهن ٻئي تي شڪ جو ٿورو پاڇو ئي پوي ها، ڪو ڇهو
ڇٽو هجي ها ته مون کي يقين آهي ته خود قيديءَ کي به سميرڊياڪوف تي تهمت رکڻ
کان شرم اچي ها، ۽ ڇهين ڇٽي کي ڏوهه ڏي ها. ڇاڪاڻ ته سميرڊياڪوف کي خونيءَ
سمجهڻ وڏي نامعقوليت آهي.

"صاحبو، نفسيات کي به ڇڏيو، ڊاڪٽريءَ کي به ڇڏيو، ويندي منطق کي به
ڇڏيو، رڳو حقيقتن کي وٺو ۽ ڏسو ته اهي اسان کي ڇا ٿيون ٻڌائين. جيڪڏهن
سميرڊياڪوف قتل ڪيو ته ڪيئن ڪيائين؟ اڪيلي سر يا قيديءَ جي مدد سان؟ اول
پهرينءَ کي تا وٺون، يعني اڪيلي سر ڪيائين. جيڪڏهن خون ڪيائين ته اهو ضرور
ڪنهن اهڙي مقصد سان هوندو، جيڪو پاڻ ڪيس فائدو پهچائي. پر جيئن ته هن وٽ
قتل جا اهي سبب ڪونه هئا جيڪي قيديءَ وٽ هئا، جهڙوڪ رقابت، نفرت وغيره، ته
پوءِ هن ڪنهن شخصي فائدي لاءِ، انهن ٽن هزار روبلن لاءِ خون ڪيو هوندو، جيڪي
هن پنهنجي مالڪ کي لفافي ۾ وجهندي ڏٺا هئا. ان هوندي به هو اهڙي ماڻهوءَ کي،
جنهن جي ان معاملي ۾ وڏي دلچسپي هئي، رقم بابت ٻڌائي ٿو، ڪيس ڏس ڏي ٿو ته
رقم لفافي ۾ آهي، ۽ لفافو ڪٽي رکيل آهي، ان مٿان ڇا لکيل آهي، اهو ڇا سان ٻڌل
آهي ۽ سڀ کان وڌيڪ اهو ڏس ته هو گهر ۾ ڪيئن داخل ٿي سگهي ٿو. ڇا هن اهو سڀ
پنهنجو ٿوڪ ڦاڙڻ لاءِ ڪيو، يا هن تنهن ماڻهوءَ کي نيندِ ٿي ڏني، جنهن اهو لفافو پاڻ
ڦهائڻ ٿئي گهريو؟ هائو، مون کي چيو ويندو، 'پر هن ائين ڊپ وچان ڪيو.' پر توهان ان
جي ڪهڙي تشريح ڪندا؟ اهو ماڻهو، جيڪو اهڙو دليريءَ وارو ۽ وحشياڻو ڪم خيال ۾
آڻي سگهي ٿو ۽ ان تي عمل به ڪري سگهي ٿو، سو ڪيئن ٿو ٻئي ڪنهن کي اهي
ڳالهيون ٻڌائي، جن کان دنيا ۾ڪو به ٻيو ماڻهون واقف ڪونهي ۽ جي هو پنهنجي زبان
بند رکي ته هوند ڪنهن کي سمڪ به ڪانه پوي."

"نه، هو ڪيترو به ڪانئر هُجي، جيڪڏهن هُن ان ڏوهه جي رڦابندي ڪئي
هجي ها ته ڪجهه به ٿي پوي ها، هو ڪنهن کي به ان لفافي بابت ڪونه ٻڌائي ها، نه
ڏس ڏي ها، ڇو ته ائين ڪري هو اڳواٽ پاڻ پڌرو ڪري وجهي ها، جي ڪيس ڇاڻ ڏيڻ
تي مجبور ڪيو وڃي ها ته هو ڪجهه نه ڪجهه گهڙي وٺي ها، ڪونه ڪو ڪوڙ

ڳالهائي ها، پر لفافي ڏسڻ بابت ماڻ رهي ها. ڇا لاءِ تہ جيڪڏهن رقم جي ڳالهہ ڪنهن سان نہ ڪري ها، پر خون ڪري ها ۽ رقم چورائي ها تہ دنيا ۾ڪو بہ هن کي رقم لاءِ خون جو الزام نہ ڏئي سگهي ها، ڇو جو هن کان سواءِ ٻئي ڪنهن بہ رقم ڪانہ ڏني هئي، هن کان سواءِ ٻئي ڪنهن کي بہ گهر ۾ رقم جي هجڻ جو پتو نہ هو. جيڪڏهن هن تي قتل جو الزام رکيو بہ وڃي ها تہ ائين سمجهيو وڃي ها تہ هن اهو ڪم ڪنهن ٻئي سبب کان ڪيو هوندو. پر، ان جي اُبتڙ، هر ڪنهن اهو ڏٺو هو تہ ڪيس مالڪ ڏاڍو پائيندو ۽ ويساهہ ڪندو آهي. سو ڪو بہ مٿس شڪ نہ ڪري ها. ماڻهو سڀ کان پهرين ان تي شڪ ڪن ها، جنهن وٽ سبب هو، جنهن پاڻ اعلان ڪيو هو تہ وٽس اهڙو سبب هو، جنهن اُن کي ڳجهو نہ رکيو هو: هو پڪ ئي پڪ فوتيءَ جي پٽ يعني دمتري فيودوروڀچ تي شڪ ڪن ها. جيڪڏهن سميرڊياڪوف ڪيس قتل ڪيو هجي ها ۽ الزام پُٽ تي اڇي ها تہ ائين ٿيڻ سميرڊياڪوف لاءِ واهہ جو ٿئي ها. تہ پوءِ ڇا اسان اهو وسهون تہ هن قتل جي رٿابندي ڪرڻ جي باوجود، هن جي پٽ دمتريءَ کي رقم لفافي ۾ ڏسڻ بابت ٻڌايو؟ ڇا اهو مناسب آهي؟ ڇا اهو ڇنو آهي؟"

"قتل جو رٿيل ڏينهن آيو تہ اسان سميرڊياڪوف کي دوري جو مـنهن ڪري ڏاڪڻ تان هيٺ ڪرندي ڏسون ٿا. ڪهڙي مقصد سان؟ ڇا انهيءَ لاءِ تہ گريگوري پنهنجو دوا وني اڇڻ جو خيال لاهي گهر جي چوڪسي ڪري، ڇو جو ٻيو ڪو چوڪسي ڪرڻ لاءِ ڪونهي: يا وري سندس مالڪ اهو ڏسي تہ سندس حفاظت لاءِ ڪوبہ موجود ڪونهي ۽ پنهنجي پٽ جي اڇڻ جي ڊپ کان وڌيڪ سڇيت ۽ خبردار ٿي وڃي. يا شايد گهڻو تڏو ڪيس، يعني سميرڊياڪوف کي دوري سبب بيوس ٿي وڃڻ ڪري رنڌڻي مان، جتي هو سڀني کان الڳ اڪيلو سمهندو هو ۽ جتان اندر ٻاهر جڏهن وڻيس تڏهن اڇي وڃي سگهندو هو، ڪٽائي گريگوريءَ جي ڪمري ۾ نيو وڃي: اهو ڪمرو گهر جي ٻئي ڇيڙي تي هو ۽ اتي ڪيس دوري پوڻ تي سدائين زال مڙس جي هنڌ کان ٿي وڪون پري پردي جي پويان رکيو ويندو هو. اهو نيم پاڻ مالڪ جو ۽ رحمدل انگن تي ايوان جو جوڙيل هو. اتي پردي جي پويان رهندي ڪيس پنهنجي دوري جو مـنهن قائم رکڻ لاءِ ضرور ڪنجهڻو ۽ ڪرڪڻو پيو هوندو، ۽ ڪين (جيئن گريگوري ۽ زالهس ساڪ ڏني آهي) سڄي رات جاڳيل رکيو هوندائين. ۽ اسان کي وسهڻون آهي تہ اهو سڀ ان لاءِ هو تہ جيئن هو سهوليت سان اُٿي وڃي پنهنجي مالڪ کي قتل ڪري!

"پر مون کي چيو ويندو تہ هن بيماريءَ جو مـنهن ان ڪري ڪيو تہ جيئن مٿس شڪ نہ ڪيو وڃي، ۽ اهو تہ هن قيديءَ کي رقم ۽ ڏسن بابت انهيءَ ڪري ٻڌايو تہ جيئن قيدي قتل ڪري ۽ جڏهن قتل ڪري رقم کڻي گوڙ ڪندو، ماڻهن کي

جاڳائيندو هليو وڃي، تڏهن، مون کي وسهڻو آهي، سميرڊياڪوف اٿيو ۽ اندر ويو. ڇا لاءِ؟ پنهنجي مئل مالڪ کي وري مارڻ لاءِ ۽ اڳئي چورائجي ويل رقم کڻڻ لاءِ؟ صاحبو، توهان کلي رهيا آهيو ڇا؟ مان اهي اشارا ڏيڻ تان شرمندو آهيان، اعتبار ڪرڻ جي ڳالهه ته ناهي، پر قيديءَ جو چوڻ اهو ئي آهي. جڏهن هو گهران نڪتو ۽ گريگوريءَ کي ڏک هڻي ڪيرائي وڌائين ۽ هاءِ گهوڙا ڪيائين، تڏهن سميرڊياڪوف اٿيو. ۽ اندر ويو ۽ پنهنجي مالڪ کي ماري رقم چوري ڪيائين! مان ان ڳالهه تي زور نه ڏيندس ته سميرڊياڪوف لاءِ اڳواٽ اهو اندازو لڳائڻ، اڳ پسڻ ڏکيو هو ته ڪاوڙيل ۽ چڙيل پٽ اچي ادب سان جهاتي، فقط جهاتي پائي اندر ڏسندو، توڻي جو ڪيس ڏسن جو پتو هو، ۽ مال غنيمت سميرڊياڪوف لاءِ ڇڏي، چپڙي ڪري موٽي ويندو. جيوريءَ جا صاحبو، مان سنجيدگيءَ سان توهان کان هيءُ سوال پڇان ٿو: اها مهل ڪهڙي هئي، جڏهن سميرڊياڪوف ڏوهه ڪري سگهيو هوندو؟ انهيءَ مهل جو نالو وٺو نه ته توهان ڪيس ڏوهه نٿا ڏيئي سگهو."

"پر شايد دورو سچو هو، اگهو ماڻهو اوچتو نيڪ ٿي ويو، ڪا رڙ ٻڌائين ۽ ٻاهر نڪتو. پوءِ ڇا؟ هن هيڏي هوڏي نهاريو ۽ چيائين، 'چو نه اندر وڃي مالڪ کي ماري ڇڏيان؟' ۽ ڪيس خبر ڪيئن پئي ته ڇا ٿيو هو، جڏهن ته هو سچو وقت ان مهل تائين بيهوش پيو هو؟ پر اهڙن پورن جي اڏام جي ڪاته حد آهي! بلڪل آهي، ڪي سمجهو ماڻهو مون کي ٻڌائيندا پر جي هو ٻئي ٻٽ هجن ته پوءِ؟ ٻنهي گڏجي ڪيس ماريو هجي ۽ ڏوڪڙ پاڻ ۾ ورهائي ڪنيا هجن ته پوءِ؟ واقعي ڳرو سوال آهي! ۽ ان جي پنيرائي ڪندڙ حقيقتون حيرت انگيز آهن. هڪڙو خون ٿو ڪري ۽ سڀ ڏوڪڙ ٿو ڪٽي ۽ ساري تڪليف پاڻ ٿو ڪري، جڏهن ته سندس سائي دوري جو مٿنهن ڪري پاسو ورائي ليٽيل ٿو رهي ته جيئن هر ڪنهن کي شڪ پوي، مالڪ به خبردار ٿئي، گريگوري به خبردار ٿئي. اهو ڄاڻڻ دلچسپيءَ وارو ٿيندو ته اهي ڪهڙا مقصد هئا، جن کي حاصل ڪرڻ لاءِ ٻن ڇڻن اهڙي ڇريائپ واري سٽ سٽي؟"

"پر شايد اهو سرگرميءَ سان ٻٽ هجڻ جو نه پر مانڙي ڪري مجڻ وارو مامرو هو. شايد سميرڊياڪوف کي ڊيڄاري مجايو ويو هو ته هو خون روڪڻ جي نه ڪندو. ڪيس اهو اندازو به هوندو ته هن طرفان ڪا روڪ ٽوڪ يا مدد لاءِ هاءِ گهوڙا نه ٿيندي ته مالڪ جي خون جو ڏوهه ڪيس ڏنو ويندو، سو هن دمتري ڪرامازوف کان موڪل ورتي هوندي ته جيئن مرگهيءَ جي دوري مهل ڪري رستي کان هٽي وڃي: 'جيئن وڻيئي، تيئن مارينس: منهنجو ڇا!' پر جيئن ته سميرڊياڪوف جو دورو سچي گهر ۾ ڦڙڦوٽ وجهي ڇڏي ها، سو دمتري ڪرامازوف ڪٿي مڃجي به ته اها رٽ قبول ڪئي

هوندي، تڏهن بہ هيءَ ڳالهہ پنهنجي جاءِ تي قائم رهندي تہ خوني ۽ سازشي دمتري ڪرامازوف ئي آهي. ۽ سميرڊياڪوف فقط غير سرگرم شريڪ هو ۽ شريڪ بہ نہ، مرضيءَ جي خلاف ڊپ وِجان راضي ٿيندڙ هو."

"پر اسان ڇا تا ڏسون؟ جيئن ئي قيدي پڪڙجي ٿو، تيئن ئي هو سڄو الزام سميرڊياڪوف تي مڙهي ٿو ڇڏي. محض شريڪ هجڻ جو نہ، ماڳهين خوني هجڻ جو. "هن خون اڪيلي سر ڪيو" هو چوي ٿو 'هن ئي ڪيس ماريو ۽ ڦريو. اهو هن جو ئي ڪم هو.' هي ڪي عجيب ڄُٽ آهن. جيڪي هڪدم هڪ ٻئي کي ڏوهہ ڏين تا ۽ ڏسو، ان ۾ ڪرامازوف لاءِ ڪيڏو جوکو هو. خون ڪرڻ کان پوءِ هو پنهنجي بستري داخل شريڪ تي ڏوهہ رکي ٿو. جيڪو انهيءَ تان ڪاوڙ ۾ اچي سڄو سچ باسي پئي سگهيو: دير تائين ٽيپ جو ڊپ بہ متان ڪيس نہ روڪي سگهي، ڇو جو ڪيس اهو اندازو تہ هوندو تہ ڪورٽ ڪيس ڪيترو جوابدار سمجهندي، سو ڪيس ٽيپ آئي بہ سهي تہ اها اصل خوني جي پيٽ ۾ گهڻي گهٽ سخت هوندي. پر انهيءَ صورت ۾ ڪيس باسڻ ڪپندو هو، جيڪو هن نہ ڪيو. سمرڊياڪوف قيديءَ سان ٻٽ هجڻ ڏانهن ڪڏهن بہ اشارو نہ ڪيو. جيتوڻيڪ اصل خونيءَ ڪيس ڏوهہ ڏيڻ ۽ اهو چوڻ جاري رکيو تہ هن ڏوهہ اڪيلي سر ڪيو هو."

"وڏي ڳالهہ تہ سميرڊياڪوف پڇا ڳاڇا مهل پاڻيهي ئي اهو ٻڌايو تہ اهو هو ئي هو، جنهن قيديءَ کي لفافي ۽ ڏسن جي ڄاڻ ڏني هئي، ۽ جي هو نہ ٻڌائيس ها تہ ڪيس ڪڏهن بہ معلوم نہ ٿي سگهي ها. جيڪڏهن هو سچ پچ ڏوهہ ۾ شريڪ هو تہ ڇا هو اها ڳالهہ پاڻيهي چوي ها؟ برخلاف ان جي، هو اها ڳالهہ لڪائڻ، حقيقتن کي مسخ يا گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ها. ڪو بيڏوهي ماڻهو، جنهن کي ڏوهہ ۾ شريڪ جي الزام لڳڻ جو خوف نہ هجي، سو ئي ائين ڪري سگهي ٿو، جيئن هن ڪيو. ۽ پنهنجي مرض جي ملولائيءَ ۽ هن آفت کان خفقان ۾ اچي ڪالهہ آپگهات ڪري ڇڏيائين. هن هڪ خط ڇڏيو، جيڪو سندس مخصوص ٻوليءَ ۾ لکيل آهي: 'مان پنهنجي مرضيءَ سان ۽ ان نيت سان پاڻ کي ناس پيو ڪريان تہ جيئن ٻئي ڪنهن تي الزام نہ اچي.' هن جي ائين لکڻ سان ڪهڙو فرق پيو ها تہ خوني ڪرامازوف نہ پر هو آهي. هن جو اهو لکڻ ڇا سندس ضمير هو. جنهن ڪانئس آپگهات تہ ڪرايو پر پنهنجو ڏوهہ نہ باسرايو؟"

" ۽ ان کان پوءِ ڇا ٿيو؟ ٽن هزارن روبلن جا نوٽ ساڄهر ڪورٽ ۾ آندا ويا ۽ اسان کي ٻڌايو ويو تہ اهي اُهي ساڳيا نوٽ آهن، جيڪي هاڻ اسان جي اڳيان هن ميز تي رکيل لفافي ۾ پيل هئا. اهي نوٽ شاهد کي پوئين ڏهاڙي سميرڊياڪوف کان

مليا هئا. پر انهيءَ ڏکوئيندڙ ڏيک کي ياد ڏيارڻ جو ضرور ڪونهي، البت مان هڪ بہ تبصرا ڪندس، اهڙين ننڍين ڳالهين تي، جيڪي متان پهرين نظر ۾ هر ڪنهن کي نظر نہ آيون هجن ۽ ان ڪري نظرانداز ٿي ويون هجن. پهرين ڳالهہ هيءَ آهي تہ سميرڊياڪوف ضرور رقم موٽائي ڏني هوندي ۽ ڪالهہ پاڻ کي پڇتاءَ وچان ڦاهو ڏنو هوندائين. ۽ جيئن ايون فيودورووچ اسان کي ٻڌايو، اهوئي ڪالهہ هو. جڏهن هن ايون اڳيان پنهنجو ڏوهہ باسيو، جي ائين هو تہ پوءِ ايون فيودورووچ هاڻي ديرتائين ماڻ ڇو رهيو؟ سو جيڪڏهن هن باسيو هو تہ مان پڇان ٿو تہ هن اها سچي پنهنجي آخري خط ۾ ڇو ڪونہ ڪئي، اها ڇاڻ رکڻ ڪانپوءِ بہ نہ تہ بيڊوهي قيديءَ سان ٻئي ڏينهن ڪهڙي نہ پوائتي ويڙن ٿيٽي هئي؟"

"فقط اڪيلي رقم ڪا ثابتي ناهي، هفتو اڳ مون کي ۽ هن ڪورٽ ۾ موجود ٻن ماڻهن کي محض اتفاق سان حقيقت معلوم ٿي تہ ايون فيودورووچ پنجين پنجين هزارين جا بہ يعني ڪل ڏهن هزارن جا پنج سيڪڙي وارا ڪوپن صوبي جي مکيہ شهر موڪلي ڪليا ڪرايا هئا. مان اها ڳالهہ ان ڪري ٿو ڪريان تہ ڏوڪڙ ڪنهن وٽ بہ ٿي سگهن ٿا، ۽ ان سان اهو ثابت نٿو ٿئي تہ اهي اُهي ساڳيا نوٽ آهن، جيڪي فيودور پالووچ واري لفافي ۾ هئا."

"ايون ڪرامازوف اصل قاتل کان اهڙي اهم اطلاع ملڻ تي چُريو ئي ڪونہ هو. هن ان بابت هڪدم سڌ ڇو نہ ڏني؟ ڇو ٻئي ڏينهن صبح تائين ٽاري ڇڏيائين؟ مون کي حق آهي تہ اندازو لڳايان تہ ڇو. سندس صحت هفتي کن کان ڊرڪندي ٿي وئي: هن هڪڙي ڊاڪٽر ۽ پنهنجن گهاٽن يارن آڏو مڃيو هو تہ هو خيالي جواب ۽ مري ويلن جا پوت ڏسڻ لڳو هو: ڪيس تڏهن ڪاپاري تپ ٿيڻ وارو هو، ۽ اڄ ٿي پيس. ان حالت ۾ هن اوچتو سميرڊياڪوف جي مرڻ جي خبر ٻڌي تہ خيال آيس: 'ماڻهو مري چڪو آهي، ڇو نہ مان خون جو ڏوهہ مٿس رکان ۽ پاڻ کي بچايان. ڏوڪڙ مون وٽ آهن، جن مان نوٽن جي هڪڙي ٿهي ڪيان ٿو ۽ ڇوان ٿو تہ اها مون کي سميرڊياڪوف مرڻ کان اڳ ڏني هئي.' توهان چوندا تہ مٿلن تي تهمت رکڻ تہ ڏاڍي آهي! پوءِ ڇو نہ ائين پاڻ کي بچائڻ لاءِ ڪيو ويو هجي. صحيح! پر جي هن تهمت غيرشعوري طرح رکي هجي تہ پوءِ؟ نوڪر جي اوچتي موت جي خبر سندس دماغ اکوڙي ڇڏيو هجي ۽ هن سمجهيو هجي تہ حقيقت بہ اها ئي آهي تہ پوءِ؟ توهان ساجهر وارو ڏيک ڏنو: توهان شاهد جي حالت ڏني. هو بيٺل هو ۽ ڳالهائي رهيو هو، پر سندس دماغ ڪنهن جاءِ تي هو؟"

"تنهن کان پوءِ آيو قيديءَ جو خط. جيڪو ڏوهه کان ٻه ڏينهن اڳ لکيو ويو هو ۽ جنهن ۾ قتل جو پورو پروگرام ڏنل هو. پوءِ اسان ٻئي ڪنهن پروگرام لاءِ ڇو واجهائي رهيا آهيون؟ ڏوهه بلڪل انهيءَ پروگرام موجب ۽ ڪنهن رنڊڪ جي تي گذريو! هو پنهنجي پيءَ جي دريءَ وٽان ادب سان ڇُپڙي ڪري هٽي ڪونه ويو هو. پورو پورو يقين جو هوس ته سندس پريتما اتي هئي. نڪو. سندس هٿڻ واري ڳالهه غير معقول ۽ ناممڪن آهي! هو اندر ويو ۽ پيءُ کي قتل ڪري ڇڏيائين. شايد جيئن ئي پنهنجي ڏاڪار جوڳي رقيب کي ڏٺائين. تيئن ئي ڪيس ڪاوڙ ۽ چڙ ۾ پڇرندي ماري ڇڏيائين. شايد ٽامي جي مهريءَ جي هڪ ڏڪ سان ماري وجهڻ ۽ اها چڱيءَ طرح جاچي پڪ ڪرڻ کان پوءِ ته هوءَ اتي ڪانه هُئي. هن وهاڻي هيٺان هٿ وجهي اتي پيل لفافو کڻڻ ڪونه وساريو. اهو لفافو قاتل ڊڪ سان اسان جي سامهون ميز تي رکيو آهي.

"مون اها ڳالهه انهيءَ لاءِ بيان ڪئي آهي ته جيئن هڪ ڳالهه جا. منهنجي خيال ۾. قيديءَ جي سياءِ موجب آهي. سا توهان جي ڏيان تي اچي. جيڪڏهن هو تجربيڪار قاتل هجي ها ۽ قتل چڙو ڏوکڙن لاءِ ڪيو هجيس ها ته ڇا اهو قاتل لفافو فرش تي ڇڏي ها. جتي اهو لاش جي پرسان لڌو ويو هو. مثال طور. جيڪڏهن هن جي جاءِ تي سميرڊياڪوف هجي ها ۽ مالڪ جو خون ڪيس ڦرڻ لاءِ ڪيو هجيس ها ته هو لفافو پنهنجي شڪار جي لاش وٽ بيهي کولڻ جي تڪليف وٺڻ جي بدران. جيئن جو تيئن ڪنيو نڪتو هليو وڃي ها. ڇاڪاڻ ته ڪيس لفافي ۾ نوٽن جي هجڻ جي پڪ هجي ها- ۽ جيڪڏهن هُو لفافو پاڻ سان کڻي وڃي ها ته ڪنهن کي ڦر جو پتو نه پوي ها. مان توهان صاحبن کان پڇان ٿو ته ڇا هو ائين نه ڪري ها؟ ڇا لفافو فرش تي پيل ڇڏي وڃي ها؟

"نه اهو اُبهري خونيءَ جو ئي ڪم هو. خوني جيڪو چور نه هو ۽ ان کان اڳ ڪڏهن چوري نه ڪئي هئائين. جنهن وهاڻي هيٺان لفافو ڪنهن چوري ڪندڙ چور وانگر نه پر ائين جهڙپ ڏيئي ڪڍيو جڻ ڪو ساڌ ڪنهن چور کان پنهنجو سڳ ورائيندو هجي. ان رقم بابت اهائي ته ڳالهه هئي. جنهن دمتري ڪرامازوف کي سوداءِ ڏيئي ڇڏيو هو: ۽ لفافو. جيڪو هن اڳي ڪڏهن به نه ڏٺو هو. سو جهٽ پائي ڪنيائين. ڦاڙي کولي اها پڪ ڪيائين ته ان ۾ نوٽ هئا. ۽ اهي ڪڍي ڪيسي ۾ وجهي نڪري ويو. اهو وساري ڇڏيائين ته قاتل لفافي جي شڪل ۾ هن پنهنجي خلاف هڪ وڏي ثابتي اتي فرش تي ڇڏي ڏني هئي. اها پُل ڪانئس انهيءَ لاءِ تي جو هو سميرڊياڪوف نه پر ڪرامازوف هو. نه سوچيائين. نه ويچاريائين. پلا ڪيئن

سوچيندو ويچاريندو؟ هو پڳو ته پنيان نوڪر جي دانهن ٻڌائين: پوڙهي نوڪر ڪيس جهليو. ڪيس روڪيو، ۽ ٽامي جي مهريءَ جي هڪئي ڏڪ ليٽائي رکيس.

"قيدي رحم ڪائي هيٺ ٽپو ڏنو ۽ ڏڪيل مٿان جهڪيو. آهي نه اعتبار جهڙي ڳالهه. هو اسان کي ٻڌائي ٿو ته رحم وڃان هيٺ ٽپيو هو. ڪهل وڃان، اهو ڏسڻ لاءِ ته ڏڪيل لاءِ ڪجهه ڪري پئي سگهيو يا نه. ڇا اها مهل ڪهل ڪرڻ جي هئي؟ نه، هو ڇڙو اهو ڏسڻ لاءِ هيٺ ٽپيو هو ته سندس ڏوهه جو اڪيلو شاهد جيئرو هو يا مري ويو هو. ڏڪيل جي نرڙ اگهڻ جي تڪليف ڪري سندس مرڻ جي پڪ ڪئي هئائين، ۽ پنهنجي پريتما جي گهر پڳو هو، گهبرايل ۽ رت هاڻو. آخر ڪيس اهو خيال ڇو نه آيو ته هو رت هاڻو هو ۽ ان ڪري هڪدم ڦاسي ويندو؟ پر قيدي پاڻ اسانکي پڪ ٿو ڏياري ته ڪو هو رت هاڻو هو، اهو وسهي سگهجي ٿو، اهو بلڪل ممڪن آهي، اهڙين گهڙين ۾ ڏوهارين سان سدائين ائين ئي ٿيندو آهي. هڪڙيءَ ۾ هو شيطاني حالاڪي ڏيکاريندا ته ٻيءَ ۾ سمڪ ئي نه پوندن. پر قيدي ان گهڙيءَ رڳو هڪڙي ڳالهه سوچي رهيو هو: هوءَ ڪٿي آهي؟ هن بنا دير اهو ڄاڻڻ ٿي گهريو ته هوءَ ڪٿي آهي، سو هو اوڏانهين پڳو، جتي هوءَ رهيل هئي. اتي ڪيس اڻ چتايل اچرج ۾ وجهندڙ خبر پئي ته هوءَ پنهنجي پهرين چاهيندڙ ڏانهن ويل هئي."

باب نائون

چؤپيري ڊوڙندڙ ٽروئيڪا، سرڪاري وڪيل جي تقرير جي پڄاڻي

اپولٽ ڪردووچ پنهنجي تقرير لاءِ تاريخي طريقو چونڊيو هو. اهو طريقو گهبرايل مقررن جو پسنديده طريقو آهي، جو ته هو ان جي پابنديءَ ۾ پنهنجي جوشيلي وضاحت تي روڪ ڏسندا آهن. سرڪاري وڪيل پنهنجي تقرير جي ان پاڳي ۾ گروشينڪا جي پهرين چاهيندڙ جي وياڪياڻ ۾ ڪاهي پيو، ۽ ان موضوع تي ڪيترائي دلچسپ ويچار پيش ڪيائين.

"دمتري ڪرامازوف هونءَ ته هر ڪنهن کي پنهنجو رقيب سمجهندو هو، پر گروشينڪا جي ان پهرينءَ چاهيندڙ اڳيان جهڙوڪ ڊهي پيو ۽ پاڻ کي ميساري ڇڏيائين ۽ هيءَ ڳالهه پاڻ وڏيڪ عجب ۾ وجهڻ جهڙي آهي ته ڪيس پنهنجي هن ڳري رقيب جو ڇڻ ته خيال ئي نه آيو هو. شايد هن ڪيس ڏورانهون خطرو ٿئي ڄاتو، ۽ ڪرامازوف هميشه حال ۾ جيئي ٿو. ممڪن آهي ته هو ڪيس ڪائي ڏند ڪٽا سمجهندو هجي. پر سندس زخمي دل ڪيس هڪدم اهو سمجهايو ته گروشينڪا سندس رقيب کي لڪائي ڪيس دوکو ڏيئي رهي هئي، ڇالاءِ ته هو سندس يعني گروشينڪا لاءِ ڪائي ڏند ڪٽا نه هو، ان ڪري به ته هُو سندس حياتيءَ جي هڪ ئي آس هو. جيئن ئي قيديءَ اهو سمجهيو تيئن هو راضي برضا ٿي ويو."

"جيوريءَ جا صاحبو، مان قيديءَ جي انهيءَ اڻچتايل رُخ تي ڳالهائڻ ڪانسواءِ رهي نٿو سگهان، هُو اوچتو ئي اوچتو انصاف، عورت لاءِ عزت، ۽ سندس پيار ڪرڻ جي حق جي مڃتا لاءِ اڻجهل خواهش ڏيکاري ٿو. ۽ اهو سڀ ان مهل، جنهن مهل سندس هٿ ان ئي عورت خاطر پنهنجي پيءُ جي رت سان رنگيل هئا! اهو سچ آهي ته جيڪو رت هن وهايو هو، تنهن اڳيئي بدلي وٺڻ لاءِ رڙڻ شروع ڪري ڏنو هو. ڇا لاءِ جو هن دنيا ۾ پنهنجي روح ۽ حياتيءَ کي تابع ڪرڻ ڪان پوءِ هيءَ پاڻ ڪان ان مهل پڇڻ تي مجبور هو ته هو ڇا هو. هاڻ ان هستيءَ لاءِ ڇا هو، جيڪا ڪيس پنهنجي روح ڪان وڏيڪ پياري هئي، ۽ سندس پيٽ ۾ هيءُ اڳيون چاهيندڙ هو، جيڪو پنهنجي اڳين روش تي پشيمان ٿي، نئين پاڻهه سان ساڳيءَ عورت ڏانهن انهيءَ عزت ڀري آڇ سان موٽي آيو هو ته اڳيان هو سڌري هلندو ۽ ڪيس خوش رکندو. ۽ هيءُ اياڳو انسان هاڻي ان عورت کي ڇا ٿي ڏيئي سگهيو، ڇا ٿي آڇي سگهيو؟"

"ڪرامازوف اهو سڀ پروڙيو ٿي، ڄاتائين ٿي تہ سندس ڏوهہ سندس لاءِ سڀ رستا بند ڪري ڇڏيا هئا، ۽ هو سزا هيٺ آيل ڏوهاري هو، ۽ نہ ڪي اهڙو ماڻهو، جنهن جي اڳيان هنڌائڻ جهڙي جيوت هجي! ان خيال ڪيس نهوڙي ڇڏيو. سو هن هڪ اهڙي رٽ ڏانهن اُڏار ڪئي، جهڙي ڪرامازوف سياءَ واري ماڻهو لاءِ ڪنهن پوائنٽي صورتحال مان نڪرڻ جي هڪ ئي واٽ، هڪ ئي واهہ هوندي آهي. اها واٽ هئي آپگهات. سو هو پنهنجي دوست پرهوتن وٽ امانت رکيل پستول وٺي اچڻ لاءِ پڳو ۽ پڄندي پڄندي ڪيسي مان اها رقم ڪڍيائين، جنهن لاءِ هن پنهنجي پيءُ جي رت سان هٿ رڱيا هئا. ڪيس هاڻي ان رقم جي جيتري لوڙ هئي، تيتري اڳي ڪڏهن بہ ڪانہ هئي. ڪرامازوف مرندو، ڪرامازوف پاڻ کي گولي هڻندو، ۽ اهو ياد رکيو ويندو! مڃجي ڪٿي تہ هو شاعر هو ۽ سڄي حياتي ميڻ بتيءَ جا ٻئي ڇيڙا هڪ ئي وقت ٻاريندو رهيو هو. هُن وٽ، هن وٽ! ۽ اُتي، اُتي مان سڄي دنيا جي اهڙي دعوت ڪندس، جهڙي اڳي ڪڏهن ڪانہ ڪئي وئي آهي، ۽ جيڪا پوءِ ڊگهو ڊگهو مدو ياد رکي ويندي! اُتي ڇڙواڳ ڪل خوشيءَ جي وچ ۾، ڇتن سانگي راڳن جي وچ ۾ مان جام ڪٽندس ۽ اُن وينگس ۽ سندس نئين لڏل خوشيءَ تان خالي ڪندس! پوءِ اُن ئي هنڌ. سندس قدمن ۾، سندس آڏو پنهنجو ميڄالو ٽڪاءَ سان ڪڍي پاڻ کي سزا ڏيندس! هوءَ ڪڏهن ڪڏهن متيا ڪرامازوف کي ياد ڪندي. هوءَ سارينڊي هئي تہ متيا ڪيس ڪيڏو نہ پيار ڪندو هو. هوءَ متيا لاءِ ارمان ڪندي هئي."

"هت اسان ڪرامازوف جي تاثر لاءِ، رومانٽي نراسائيءَ ۽ جذباتيت لاءِ حد ڪان چڙهيل چاهہ ڏسون ٿا . برابر، پر، جيوريءَ جا صاحبو، پيو ڪجهہ بہ آهي، جيڪو روح ۾ رڙي ٿو، ذهن ۾ لاڳيتو ڏڙڪي ٿو، ۽ اندر کي مرڻ گهڙيءَ تائين وهہ ڪري ٿو- اهو پيو ڪجهہ، جيوريءَ جا صاحبو، آهي ضمير. ان جو فيصلو، ان جا پوائنٽا آزار، پستول سڀ ڪجهہ نبيري ڇڏيندو، پستول ئي آخري واهہ آهي. پر ان کان اڳتي- مان نٿو ڄاڻان تہ ڪرامازوف کي تنهن مهل اهو پور پيو هو يا نہ - ان کان اڳتي ڇا آهي؟ تہ هن هئملٽ وانگر سوچيو هو، "اڳتي ڇا آهي؟" نہ جيوري جا صاحبو، هنن وٽ پنهنجا هئملٽ آهن. پر اسان وٽ پنهنجا ڪرامازوف آهن!"

اتي اپولٽ ڪردووچ، متيا جي تيارين جي، ۽ پرهوتن وٽ، دڪان تي گاڏي هڪليندڙن سان ڇا پيش آيو، تنهن جي ذري پرزي جي چٽسالي ڪئي. هن اڪيچار لفظن ۽ ڪمن جو حوالو ڏنو، جن شاهدن تصديق ڪئي هئي. ۽ ان چٽ ٻڌندڙن تي پوائنٽو اثر ڇڏيو. سڀني حقيقتن کي ڪنو ڪيو ويو تہ هراسيل ۽ نراسائيءَ وچان نتيجن کان لاپرواهہ انسان جو ڏوهہ چٽو ۽ پاڻ مڃائيندڙ ٿي اُپريو.

"ڪيس احتياط جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ ٻه ٽي پيرا هن ذري گهٽ باسيو ٿئي، اشارو ڪيو هئائين، پير زبان نه ڪوليائين" (ان ڪان پوءِ شاهدن جي ساک جو وارو آيو.) "هن ويندي ان گاڏيءَ واري ڪڙميءَ کي به رڙ ڪري چيو: "پتو ٿئي تون هڪ خونيءَ کي ڪنيو پيو هلين!" پر هن لاءِ سچي ڪرڻ ناممڪن هو. ڪيس موڪرو ۽ پهچڻو هو ۽ پنهنجي رومانس[1] کي توڙ پچائڻو هو. پر اياڳي انسان لاءِ ڇا اوسيئڙيل هو؟ موڪروءِ ۾ ذري گهٽ پهرين پل ۾ هن سهي ڪري ورتو ته سندس اجيت رقيب هروپرو اهڙو اجيت به ڪو نه هو، ته سندن نئين لڏل خوشيءَ تي جام خالي ڪرڻ جي خواهش ڪا نه ٿي ڪئي وئي ۽ نه ئي قبول ڪئي ويندي . پر، جيوريءَ جا صاحبو، هي شروعاتي پڇا ڳاڇا دوران سامهون ايندڙ حقيقتون آهن. ۽ توهان اهي سڀ ڄاڻو ٿا. ڪرامازوف جي پنهنجي رقيب تي فتح مڪمل هئي، ۽ هن جو روح هڪ بلڪل نئين مرحلي ۾ داخل ٿي ويو، شايد سڀني ڪان پوائنتو مرحلو: جنهن منجهان هن جو روح نه اڳي ڪڏهن لنگهيو هو ۽ نه اڳيان لنگهڻو هو."

"جيوريءَ جا صاحبو، اهو يقين سان چئي سگهجي ٿو" سرڪاري وڪيل تقرير جاري رکندي چيو ته، "ڪاوڙايل فطرت ۽ ڏوهاري دل ڪنهن به زميني انصاف جي پيٽ ۾ پاڻ پنهنجو پورو ويرو وٺندا آهن. پر اهو سچ آهي ته زمين تي ٿيندڙ انصاف ۽ ملندڙ سزا فطرت جي سزا کي يقيني طرح نرم ڪري ڇڏيندا آهن، ۽، تحقيق، ڏوهاريءَ کي نراسائيءَ مان ڪڍڻ لاءِ ضروري پڻ آهن، مان خيال ۾ ئي نٿو آڻي سگهان ته ڪرامازوف کي اوڏي مهل ڪيڏو نه ڏڌڪو آيو هوندو ۽ ڪيڏي نه پيڙا پوڳي هوندائين، جيڏيءَ مهل ڪيس خبر پئي ته هو ساڻس پيار ڪري ٿي، ته هن پنهنجي پهرين چاهيندڙ کي سندس خاطر رد ڪري ڇڏيو هو، ته هوءَ ڪيس، متيا کي نئين جيوت ڏانهن سڏي رهي هئي، ته هوءَ ڪيس خوشيءَ جي بشارت ڏيئي رهي هئي. پر ڪڏهن؟ جڏهن هن لاءِ سڀ ڪجهه ختم ٿي چڪو هو ۽ ڪجهه به ممڪن نه رهيو هو."

"هتي مان ڏنگين ۾ هڪ اهم نڪتو بيان ڪندس، جو اهو قيديءَ جي ان وقت واريءَ حالت تي روشني وجهي ٿو. هيءَ عورت، سندس محبت جنهن ڪيس دل وجان سان چاهيو ٿئي، آخري گهڙيءَ تائين، سندس گرفتاريءَ جي گهڙيءَ تائين حاصل نه ٿي سگهي هئي. سو هن تڏهن پاڻ کي گولي ڇو نه هنئين؟ هن پنهنجو ارادو ڇو ترڪ ڪيو ۽ ڇو اهو به وساري ڇڏيائين ته سندس پستول ڪٿي رکيل هو؟ اها هن جي محبت لاءِ زبردست خواهش ۽ ان خواهش جي پوري ٿيڻ جي آس هئي، جنهن ڪيس ائين ڪرڻ

---

[1] Romance: سنڌيءَ ۾ انگريزيءَ جي ان لفظ جو ٽل ڪونهي. اڙدو ٻوليءَ وارو لفظ "رومان" عشق محبت تائين محدود معني رکي ٿو. جڏهن ته "رومانس" ۾ ٻيو به گهڻو ڪجهه شامل آهي. (س ن ح)

ڪان روڪيو. موج مزا ماڻڻ وارو سمورو وقت هو پنهنجي محبوبڙيءَ جي ويجهو رهيو، هوءَ شاهاڻي دعوت ۾ بہ ساڻس گڏ هئي، ۽ ڪيس اڳي ڪان وڌيڪ محبوبڙي موهي رهي هئي، سندس پاسو نہ ڇڏيائين ۽ ڪيس مان ڏيڻ ۾ پاڻ ڪزي وڌائين."

"سندس عشق نہ رڳو گرفتاريءَ جي خوف کي پر ضمير جي چهڪن کي بہ گهڙي ڪن لاءِ دبائي ڇڏيو هوندو، گهڙي ڪن لاءِ، بس گهڙي ڪن لاءِ! مان تصور ڪري سگهان ٿو تہ قيدي جن اثرن جي چنبي ۾ چوڪنيو ڦاٿل هو، تن سندس ڪهڙي حالت ڪئي هوندي: پهرين پيئڻ جو اثر، ڏم ڏڙي ۽ مستانائيءَ جو اثر، ناچ جي ٽاپڙي ۽ راڳ جي آلاپ جو اثر ۽ مڌ ۾ ڪڪوريل هن لاءِ نچندڙ، ڳائيندڙ ڪلندڙ گروشينڪا جو اثر! ٻيو هو پسمنظر ۾ انهيءَ آس جو اثر تہ موتمار پڇاڻي متان اچا پري هجي، شايد سيٺي صبح تائين، جڏهن هو اچي ڪيس سوگهو ڪندا. سو هن وٽ ڪي ڪلاڪ هئا، ۽ اهو بہ گهڻو هو، تمام گهڻو! ٿورن ڪلاڪن ۾ ماڻهو ڇاڇا نہ محسوس ڪري سگهي ٿو! مان ڀانيان ٿو تہ هن بہ ائين ئي محسوس ڪيو هوندو، جيئن ڏوهاري ڦاسي گهاٽ ڏانهن ويندي محسوس ڪندا آهن. ڪين هڪ ٻي گهٽي، ڊگهي گهٽي، وک ۾ وک وجهي، هزارين ماڻهن وٽان لنگهندي پار ڪرڻي هوندي آهي، ۽ اها گهٽي وڃي ڪنندي موت جي خوفائتي هنڌ تي ! مان سمجهان ٿو تہ بنڌ جي منڊ ۾ سزا آيل ماڻهو پنهنجي شرم جوڳي ڇڪڙي تي ويٺي اهو محسوس ڪندو تہ اچا گهڻي عمر پئي آهي. گهر گذرندا تا وڃن، ڇڪڙو هلندو ٿو رهي. اوهہ! اهو ڪجهہ ناهي، ٻي گهٽيءَ جو وڪڙ اچا پري آهي، ۽ هو اچا اڻ ڊنل نظرن سان ساڄي ڪاٻي انهن هزارين بيدرد سونجهڻن ماڻهن کي ڏسي ٿو، جن جون اکيون منجهس ڪتل آهن، ۽ اچا بہ پاڻ کي اهڙو ئي ڄاڻي ٿو، جهڙو اهي آهن. اوهہ! اهو ڪجهہ بہ ناهي، ڪجهہ بہ نہ، اچا هڪڙي سڄي ساري گهٽي پئي آهي، ڪٿي ڪيترا بہ گهٽا گهر لنگهي ويا هجن، هو اهو ئي سمجهي ٿو تہ اچا ڪيئي رهيل آهن، ۽ پڇاڙيءَ تائين، ڦاسيءَ گهاٽ تائين ائين ئي سمجهي ٿو.

"مان سمجهان ٿو تہ تڏهن ڪرامازوف جي اهڙي ئي حالت هئي. هنن اچا مون کي ٻڌو ناهي." هن اوس سوچيو هوندو، "مان اچا بہ پاڻ بچائڻ جي ڪا واٽ ڳولي وٺندس ها، اچا بچڻ جي ڪا ئي رٽ ناهڻ جو وقت آهي، ۽ هوءَ هاڻ بہ ڪيڏو نہ موهي ٿي."

"سندس روح مونجهاري ۽ ڊپ ۾ ورتل هوندو، پر پوءِ بہ هن اڌ رقم ڪڍي ڪٿي لڪائي ڇڏي. هن پيءُ جي وهاڻي هيٺان جيڪي ٽي هزار ڪڍيا هئا، تن جي اڌ جي گم ٿيڻ جي ٻي ڪا سمجهاڻي ڪانهي. هو پهرين بہ موڪروءِ آيو هو. اتي پيالا چاڙهيندي اڳيئي بہ ڏينهن ٽي چڪا هئس. ڪيس هن وڏي جهوني حويليءَ جي سيني لنگهن ۽ لاڳاپيل جاين جي ڄاڻ هئي. مون کي لڳي ٿو تہ ان رقم جي هڪ پتي،

گرفتاريءَ کان ٿورو اڳ، حويليءَ جي ڪنهن چير، فرش هيٺان، ڪنهن ڪنڊ، ڪنهن پيچنديءَ ۾ لڪائي وئي هئي. ڪهڙي مقصد لاءِ؟ مون کان پڇيو ويندو. مصيبت جي ڪهڙي خبر ڪنهن وقت بہ ڪڙڪي سگهي ٿي. هن اڃا اهو نہ سوچيو هوندو تہ ائين اوچتو ڪڙڪندڙ مصيبت کي ڪيئن منهن ڏيندو. مغز ڏنوي رهيو هوس. ۽ دل بہ وٽس هئي، پر ڏوڪڙ — ڏوڪڙن کانسواءِ تہ سرندي ڪانهي. مڙس مڙس آهي ئي ڏوڪڙن سان. شايد توهان کي اهڙي دور انديشي، اهڙي ڏکي وقت تي غير فطري لڳندي. پر هو پاڻ اسان کي پڪ ڏياري ٿو تہ مهينو ڪن اڳ هڪڙي نازڪ ۽ وائڙي گهڙيءَ ۾ هن اڌ رقم هڪ ننڍڙي ڳوٺريءَ ۾ سبي ڇڏي هئي. ۽ جيتوڻيڪ جيئن اسان سگهو ئي ثابت ڪنداسون تہ، اهو صحيح نہ هو، پر اهو ڏيکاري ٿو تہ ڪرامازوف کي اهو خيال آيو هو ۽ هن ان تي ويچاريو هو. وڏي ڳالهہ تہ جڏهن هن پڇاڳاڇا وقت چيو تہ هن پندرهن سو روبل ڳوٺريءَ (جنهن جو ڪو وجود ڪو نہ هو) ۾ وڏا هئا، تڏهن هن ڳوٺريءَ جو ڪوڙ اوڏيءَ مهل تڏي تي ناهي ورتو هوندو. ڇو تہ هن بہ ڪلاڪ اڳ اڌ رقم ڪڍي موڪروءِ ۾ صبح تائين لڪائي ڇڏي هئي، اوکيءَ ويل ڪم اچڻ لاءِ، پاڻ وٽ نہ رکڻ لاءِ، بہ ڇيهہ، جيوريءَ جا صاحبو، ياد رهي تہ ڪرامازوف هڪ ئي وقت بہ ڇيهہ ڳٽي ڳوتي سگهي ٿو."

"اسان حويليءَ ۾ ڳولا ڪئي آهي. پر رقم نہ لڌي اٿئون. تي سگهي ٿو تہ اها اڃا بہ اتي هجي، يا ٻئي ڏينهن غائب ٿي وئي هجي. ۽ هن وقت قيديءَ وٽ هجي. بهر حال ، هو پنهنجي محبوبڙيءَ جي پاسي ۾ گوڏن پر ويٺل هو. هوءَ هنڌ تي ليٽيل هئي، سندس هٿ هن ڏانهن ڊگهريل هئا ۽ هر ڳالهہ اهڙي تہ وسري ويل هئس جو ڪيس گرفتار ڪرڻ لاءِ ايندڙن جي اچڻ جي خبر ئي ڪانہ پئي، ڪيس پنهنجي بچاءَ لاءِ ڪنهن رٽ رٽڻ جو وجهہ ئي نہ مليو. ڪيس بيخبريءَ ۾ پڪڙي آڻي ججن وٽ پيش ڪيو ويو، ججن کي سندس قسمت جو، حشر جو فيصلو ڪرڻو آهي."

"جيوريءَ جا صاحبو، اسان کي پنهنجي فرض ادائيءَ دوران اهڙيون گهڙيون درپيش ايندڙيون آهن، جڏهن اسان لاءِ ڪنهن کي منهن ۾ نهارڻ ڏاڍو اهنجائيندڙ هوندو آهي، اهنجائيندڙ هن خاطر پڻ. اهي گهڙيون حيواني خوف جو گهڙيون هونديون آهن: جڏهن ڏوهاري ڏسي ٿو تہ سڀ ڪجهہ ويو هليو، تڏهن بہ هو جاکوڙي ٿو، جاکوڙڻ جو جتن ڪري ٿو: گهڙيون، جڏهن پاڻ بچاءَ جون سڀ جبلتون منجهس هڪ ئي وقت جاڳي اٿن ٿيون ۽ هو توهان کي پڇندڙ ۽ ڏکويل نظرن سان ڏسي ٿو. توهان کي، توهان جي منهن کي، توهان جي خيالن کي پرکي ٿو، بي يقينيءَ سان تہ توهان الائجي ڪهڙي پاسي ڏڪ هڻندا، ۽ هن جو حيران پريشان دماغ هڪڙي ويرم ۾ هزارين رٽون

جوڙي وڃي ٿو، پر هو اجا به ڳالهائڻ کان ڊڄي ٿو ته متان پاڻ پڌرو نه ڪري وجهي! روح جو اهو ايذاءُ، هيءَ پاڻ بچاءَ جي حيواني اُج: انساني روح جون اهي هٿ پيچنڊڙ گهڙيون آهن، ۽ ڪڏهن ڪڏهن وڪيل ۾ به ڏوهاريءَ لاءِ ڊپ ۽ ڪهل پئدا ڪنديون آهن. ۽ اسان تڏهن اهوئي مشاهدو ڪيو هو.

"پهرين هو تپرس ۾ پئجي ويو هو، ۽ پوءِ ۾ ڪي ڏاڍا شڪي ٻول ٻولي ويٺو هو. 'رت! مان اهوئي لهڻان؟' پر هن ترت پاڻ کي روڪي ورتو. اها تياري ڪونه ڪئي هئائين ته ڇا چوندو، ڪهڙو جواب ڏيندو، وٽس ٻيو ڪجهه به نه، ٿلهو انڪار تيار هو، 'مان پنهنجي پيءُ جي موت جو ڏوهي نه آهيان.' في الحال وٽس اهو ئي لوڙهو هو، جنهن جي پٺيان هو ڪو نه ڪو لڪڙ ڪوٽ ڪڙو ڪري پئي سگهيو. پهرين جيڪي شڪي ٻول ٻولي ويٺو هو، تن جي وضاحت هيئن ڪيائين: پاڻ رڳو نوڪر گريگوريءَ جي موت جو ذميوار هو: 'ان رتو ڇاڻ جو ڏوهاري مان آهيان: پر، صاحبو، منهنجي پيءُ کي ڪنهن ماريو آهي، ڪنهن ماريو آهي؟ جي مان نه ته ڪيس ڪنهن ته ماريو هوندو؟' ٻڌو تا نه؟ هن اسان کان اهو پڇيو، اسان کان جيڪي ڪانئس اهو ئي پڇڻ ويا هئا سون! ايڏي بيوقتي اُبهرائيءَ سان ٻوليل ٻول توهان ٻڌو- 'جي مان نه' - حيواني چالاکي، پورائي، اهائي ڪرامازوف واري اُبهرائي؟ مون هن کي ڪونه ماريو آهي، ۽ توهان اهو نه سوچيو ته مون ماريو آهي! مون ڪيس مارڻ گهريو هو، صاحبو، مون ڪيس مارڻ گهريو هو. هو اُبهرائيءَ وچان مڃي ٿو (ڪيس تڪڙ هئي، ڏاڍي تڪڙ). 'پر پوءِ به مان ڏوهي ناهيان، اهو مان ناهيان، جنهن ڪيس ماريو آهي.' هو اسان سان ايترو باسي ٿو ته هن پيءُ کي مارڻ چاهيو هو، ڇڻ چوندو هجي ته توهان پاڻ ڏسي سگهو ٿا ته مان ڪيڏو نه سچار آهيان، سو توهان ويساهه ڪريو ته مون ڪيس قتل نه ڪيو آهي. اوهه! اهڙن معاملن ۾ ڏوهاري اڪثر حيرت انگيز طور تي ترانگهڙو ۽ ويساهه وسوڙو هوندو آهي."

"ان مرحلي ۾ وڪيلن مان هڪڙي ڪانئس، جهڙو ڪر اتفاق سان، هڪ تمام سادو سوال پڇيو: 'ڪيس مارڻ وارو سميرڊياڪوف ته نه هو؟' اتي ڪيس، جيئن اسان کي توقع هئي، ڏاڍي ڪاوڙ آئي ته سندس اڳلو قدم اڳواٽ سهي ڪري ويا هئا سون ۽ بيخبريءَ ۾ سوگهو ڪيو هوسين، تنهن کان اڳ ته ڪيس تياري ڪرڻ جي مهلت ملي ته ڪڏهن ۽ ڪهڙي وقت بلڪل سياويڪ نموني ۾ سميرڊياڪوف جو نالو وٺي سگهي. هو هڪدم جيئن هو سدائين ڪندو آهي، ٻئي ڇيهه ڏانهن ڏوڪي ويو، ۽ اسان کي يقين ڏيارڻ لڳو ته سميرڊياڪوف نه ماريو هوندو، ڇو ته هو ائين ڪرڻ جوڳو نه هو. پر هن تي اعتبار نه ڪريو، اها هن جي چالاکي هئي: هن سميرڊياڪوف وارو خيال ترڪ ڪونه ڪيو هو، برخلاف ان جي، ڪيس سميرڊياڪوف جو نالو وري آڻڻو

هو. ڇالاءِ تہ ڪيس سچ تہ ٻيو ڪو اهڙو ماڻهو ڪونہ تئي سُجهيو، جنهن کي اڳتي آڻي سگهي. پر ائين پوءِ ڪندو ڇو تہ في الحال ڪانئس اها واٽ ڦرجي وئي هئي. هو ڪيس پوءِ ٻئي ڏينهن يا ڪجهہ ڏينهن پوءِ ڪو وجهہ وني اڳتي آڻيندو، جڏهن هو واڪو ڪري ڇڏي سگهي، 'توهان کي پاڻ ياد هوندو، مان سميرڊياڪوف بابت توهان کان وڏيڪ شڪ ۾ هوس، پر هاڻ مون کي پڪ ٿي وئي آهي. هن ئي ڪيس ماريوآهي.لاشڪ هن ئي ائين ڪيو آهي.' ۽ في الحال هو مونجهہ ۽ ڇڙ وڇان انڪار جو سهارو وني ٿو. بهرحال بي صبريءَ ۽ ڪاوڙ ڪانئس ان ڳالهہ جي نهايت ڇسي ۽ اعتبار نہ ڪرڻ جوڳي توصيح ڪرائي تہ هن ڪيئن پيءُ جي دريءَ کان جهاتي پاتي هئي ۽ ڪيئن هن ادب سان پنيان پير ڪيا هئا. وڏيڪ خراب ڳالهہ هيءَ هئي تہ ڪيس تڏهوڪي صورتحال جي ڄاڻ ڪانہ هئي، نہ اها بہ تہ گريگوري پنهنجي شاهديءَ ۾ ڇا چيو هو."

"اسان سندس جهڙتي ورتي، جهڙتيءَ ڪيس ڪاوڙايو بہ ۽ همٿايو بہ، وٽانئس هڙئي ٿي هزار نہ پر انهن جو رڳو اڌ مليو هو. ۽ لاشڪ ڪاوڙيل ماڻ جي ان ئي گهڙيءَ ۾ ڪيس ڳوڙريءَ جي ڏند ڪٽا سجهي هئي. بيشڪ ڪيس پاڻ بہ ان ڪهاڻيءَ جي ممڪن نہ هجڻ جو احساس هو. سو هن پوري ڪوشش ڪئي تہ اها ڪهاڻي ٻڌڻ ۾ ٽيڻ جوڳي لڳي، ۽ وسهڻ جوڳي بنائڻ لاءِ ان تي رومانس جو رنگ چاڙهيائين. اهڙن مامرن ۾ جاچ ڪندڙ وڪيلن جو پهريون ڪم ڏوهارين کي تياريءَ کان روڪڻ، بنا چتاءِ جي مٿان وجي پوڻ هوندو آهي تہ جيئن سندن خيال جهڙا سندس اندر ۾، ساداا، اڻ نهڪندڙ هجن. تهڙائي ٻاهر هليا اچن، ڏوهاريءَ کان رڳو تڏهن ئي اندر اورائي سگهبو آهي. جڏهن ڪيس کا نئين حقيقت اتفاقي طرح ٻڌائبي آهي يا ڪيس لاءِ وڏي اهميت رکندڙ ڪنهن اهڙي ڳالهہ جي ڄاڻ ڏبي آهي، جنهن کان هو اڳي اڻڄاڻ هو ۽ نہ ئي ان کي اڳ پسيو هئائين. اسان وٽ هڪ اهڙي حقيقت تيار هئي. اها هئي گريگوريءَ جي ڪليل در بابت شاهدي، جنهن منجهان قيدي ٻاهر ڀڳو هو. هن کان ان در جي ڳالهہ صفا وسري وئي هئي، ۽ ويندي اهو شڪ بہ ڪو نہ پيو هوس تہ گريگوري ڪو اهو ڏنو هو."

"ان جو اثر حيرت انگيز ٿيو. هن اچانڪ ڏنو ۽ اسان ڪي رڙ ڪيائين، 'تہ پوءِ سميرڊياڪوف هن کي ماريو هوندو. اهو سميرڊياڪوف ئي هو!' ائين هن پنهنجو بچاءُ، جيڪو هيستائين هن پاڻ وٽ رکيو هو سو نهايت غير ممڪن شڪل ۾ ظاهر ڪري ڇڏيائين، ڇو تہ سميرڊياڪوف گريگوريءَ کي ڏڪ هڻي ليٽائڻ کان پوءِ ئي خون ڪري ٿي سگهيو. جڏهن اسان قيديءَ کي ٻڌايو تہ گريگوريءَ ڪرڻ کان اڳ در ڪليل ڏٺو هو ۽ ڪمري مان ٻاهر ايندي سميرڊياڪوف کي پردي پنيان ٻڌو هئائين، تڏهن قيدي اصل ڊرڪجي ويو. منهنجي مانواري ۽ حاضر جواب دوست وڪيل، نڪولي پارفينووچ، پوءِ مون کي ٻڌايو تہ هن قيديءَ کي ڏسي ذري گهٽ روئي ڏنو هو. ۽ وري

چڱو اهو ٿيو ته قيديءَ اسانکي ننڍڙي ڳوٺريءَ بابت ٻڌائڻ جي تڪڙ ڪئي. ائين ته ائين ئي سهي، توهان اهو رومانس به ٻڌندا."

"جيوريءَ جا صاحبو، مان توهان کي اڳيئي ٻڌائي چڪو آهيان ته مان ان رومانس کي ڇو نه فقط اڻ ٿيٽي پر هڪ اهڙي نه وسهڻ جوڳي هٿ ٽوڪي ڳالهه ٿو سمجهان، جنهن جهڙي ٻي ڪا انهن حالتن ۾ اڳتي نه ندي وئي آهي. جي ڪوئي شرط رکي سيني کان وڌيڪ اعتبار ۾ نه ايندڙ ڪهاڻي گهڙڻ چاهيندو ته ڪيس هن کان وڌيڪ اڻ ٿيٽي ڳالهه ورلي ملندي. انهن ڪهاڻين جي خراب ۾ خراب ڳالهه هيءَ آهي ته سوپارن رومانس گهڙيندڙن تن تفصيلن سان هر وقت مونجهاري ۾ وجهي ۽ پيڙي سگهي ٿو، جن سان حقيقي حياتي ايتري شاهوڪار آهي ۽ جنهن کي اهي ناخوش ۽ مجبور ڪهاڻي ٻڌائيندڙ غير اهم فضوليات سمجهي نظر انداز ڪري ڇڏيندا آهن. اوهه! وٽن انهن تفصيلن تي سوچڻ جو دماغ ئي ڪونهي، سندن ذهن سندن عظيم ايجاد جي ڪُل تي مرڪوز آهن، ۽ ڪوئي سندن ڌيان انهن فضوليات ڏانهن ڇڪائڻ جي همت نه ڪري! پر هو ائين ئي ته ڦاسندا آهن. قيديءَ کان سوال پڇيو ويو، 'تو پنهنجي ننڍڙي ڳوٺريءَ لاءِ سامان ڪٿان ورتو ۽ اها تو کي ڪنهن ناهي ڏني؟' 'مون پاڻ ناهي هئي' '۽ تو ان لاءِ ڪپڙو ڪٿان آندو؟' قيديءَ کي ڏاڍي چڙ لڳي. هن اهڙي خسيس سوال جي پڇڻ کي ذري گهٽ پنهنجي هتڪ ڄاتو، ۽ توهان اعتبار ڪندا هن جي چڙ اصلي هئي! پر هو سڀ اهڙا ئي هوندا آهن. 'مون پنهنجي قميص ڦاڙي هئي.' 'ته پوءِ اها قميص سيائي تنهنجن لٽن ۾ ملي ويندي ۽ ان مان ٽڪرو ڦاٽل هوندو.' ۽، جيوريءَ جا صاحبو، جيڪڏهن اسانکي اها قميص ملي ها (۽ اسان کي اها سندس خانن واري الماريءَ يا پيٽيءَ مان ڪيئن نه هٿ اچي ها) ته اها حقيقت، طبعي حقيقت سندس بيان جي فائدي ۾ وڃي ها. پرهو اهڙي سوچ جوڳو هو ئي ڪونه. 'مون کي ياد ڪونهي، پنهنجي قميص مان ٽڪرو ڦاڙي نه پر گهر جي مالڪياڻيءَ جي ٽوپين مان ڪنهن ۾ سبي هئي.' 'ڪهڙي قسم جي ٽوپيءَ ۾؟' 'اها اُتي ڪٿي پيل پراڻي اڌوراڻي سُٽ جي ٽوپي هئي.' 'ڇٽيءَ طرح ياد اٿئي نه؟' 'نه' ۽ هو ڪاوڙجي، ڏاڍو ڪاوڙجي ويو، ۽ تورو سوچيو، پوءِ به ياد ڪونه آيس! ماڻهوءَ کي سندس حياتيءَ جي ههڙين نازڪ گهڙين ۾، مثال طور جڏهن ڦاسيءَ لاءِ نيو ويندو آهي، اهڙيون ئي خسيس ڳالهيون ياد ايندينون آهن. هو ڪجهه به وساري ڇڏيندو، پر واٽ ويندي ڪائي سائي ڇت يا ڪو ٿياس تي ويٺل ڪانوَ جهڙو پڪي ڏڻ هوندائين ته اهو به ياد رهندس. هن پنهنجن گهر وارن کان اُن ننڍڙي ڳوٺريءَ جو سبق لڪايو، ڪيس اهو عزت گهٽ ڪندڙ ڊپ هو ته متان ڪو اچي وڃي ۽ سندس هٿ ۾ سُئي نه ڏسي وٺي، ڪيئن نه هو ٿوري ڪڙڪي تي پردي پٺيان وڃي لڪو (سندس ٽڪڻ واري جاءِ ۾ پردو به آهي)."

پر، جيوريءَ جا صاحبو، مان توهان کي اهو سڀ، اهي تفصيل، اهي خسيس ڳالهيون ڇو ٻڌائي رهيو آهيان؟" اپولٽ ڪردووچ اوچتو رڙ ڪئي. رڳو ان لاءِ تہ قيدي ايا تائين اهي ڇسيون ڳالهيون ڪري رهيو آهي. هُن ٻہ مهينا اڳ واري موتمار رات کان وٺي ڪنهن بہ ڳالهہ جي وضاحت نہ ڪئي آهي: "هن پنهنجن اڳين عجب جهڙن بيانن ۾ ڪنهن بہ چٽو ڪندڙ حقيقت جو واڌارو نہ ڪيو آهي. اهي سڀ فضوليات آهن. 'منهنجي قسم جو لحاظ ڪندي مون تي اعتبار ڪريو.' اسان هن تي اعتبار ڪرڻ لاءِ اَتا آهيون توٿي جو سندس چيو رڳو قسم تي آهي! ڇا اسان ماڻهوءَ جي رت لاءِ اُجايل گدڙ آهيون؟ اسانکي قيديءَ جي فائدي ۾ ڪا هڪ حقيقت ڏيکاريو. اسان سرها ٿيندا سين، اها مائيدار اصل حقيقت هجي، نہ ڪي اهڙو نتيجو، جيڪو قيديءَ جي تاثر مان سندس پاڻ ڪڍيو هجي يا تڏهن جهڙو، جڏهن هن پنهنجو سينو کُٽيو هو، سو بہ اوندهہ ۾، ۽ ضرور ننڍڙي ڳوٺريءَ ڏانهن اشارو ڪرڻ گهريو هوندائين. اسان ڪنهن بہ نئين حقيقت تي خوش ٿيندا سون، اسان مٿس آيل الزام کي رد ڪرڻ وارا پهريان ماڻهو هوندا سون، اسان ان کي رد ڪرڻ ۾ جلدي ڪندا سون، پر هاڻي انصاف واڪا پيو ڪري ۽ اسان ڪجهہ بہ رد نٿا ڪري سگهون."

اتي پهچي اپولٽ ڪردووچ پنهنجي تقرير جو پڇاڙڪو تاتپرچ ڏيڻ شروع ڪيو. هو ۾ ائين تي نظر آيو جڻ تب هجيس. هن رت جي ڳالهہ ڪئي، جيڪو عيوض لاءِ پڪاري رهيو هو، پٽ هٿان مارجي ويل پيءُ جو رت، ڦر جهڙي نيچ حرڪت تان مارجي ويل پيءُ! هن حقيقتن جي هڪ ٻئي سان ڏکڻائڪ ۽ چٽي مناسبت جو حوالو ڏنو.

"توهان بچاءَ جي ٻهڳڻي ۽ نالير وڪيل کان ڪٿي ڇا بہ ٻڌو،" اپولٽ ڪردووچ اهو چوڻ کان رهي نہ سگهيو، "توهان جي جذبات کي ڪٿي ڪيتريون بہ فصيح ۽ دلسوز التجائون ڪيون وڃن، پر اهو ياد رکو تہ توهان هن وقت انصاف جي مندر ۾ ويٺل آهيو. ياد رکو تہ توهان هن وقت اسان جي انصاف جا پاسدار آهيو، اسان جي مقدس روس جا، ان جي اصولن جا، ان جي خاندان جا، ۽ هر ان شئي جا پاسدار، جنهن کي اهو مقدس سمجهي ٿو. توهان هن گهڙيءَ هت روس جي نمائندگي ڪري رهيا آهيو، ۽ توهان جو فيصلو نہ رڳوهن هال اندر ٻڌو ويندو پر سڄي روس اندر پڙاڏو ڪندو، ۽ سڄو روس توهان کي، پنهنجن پاسدارن کي، پنهنجن ججن کي ٻڌندو، ۽ توهان جي فيصلي کان همٿائبو يا دلشڪستو ٿيندو. روس کي ۽ ان جي اميدن کي نراس نہ ڪريو. اسان جي موتمار ٽروئيڪا شايد پنهنجي تباهيءَ ڏانهن ڌوڪيندي پئي وڃي، ۽ ساري روس ۾ ماڻهو گهٽي وقت کان هٿ ٻڌيو ان جي انڌاڌنڌ اُڏار کي روڪڻ جون منٿون ڪندا پي آيا آهن، ۽ جيڪڏهن ٻيون قومون ان ٽروئيڪا جي واٽ تان هٽي پري ٿين تہ اهو، جيئن شاعر وسهي خوش ٿين ٿا، احترام وڃان نہ پر هراس وڃان

آهي، هراس وڃان، شايد اَڻاءَ وڃان، ۽ چڱو آهي جو اهي هٿي پري ٿين ٿيون، پر ٿي سگهي ٿو ته ڪنهن ڏينهن ائين ڪرڻ بند ڪن ۽ ان ڏوڪيندڙ جِن جي سامهون اڏول پت ڪڙي ڪن ۽ پنهنجي سلامتي، روشن خياليءَ ۽ تهذيب کي بچائڻ لاءِ اسان جي لاقانونيت جي ڇتي ڊوڙ کي روڪي ڇڏين. اسان اڳيئي يورپ کان خبرداريءَ جا آواز ٻڌا آهن، هنن اڳيئي وڃت شروع ڪري ڏني آهي. ڪين وجهه نه ڏيو! پٽ هٿان پيءُ جي خون کي جائز نهرائي ڪين وڏيڪ نه ڪاوڙايو!"

اپولٽ ڪردووچ پاڻ سچ پچ ته جذبات ۾ هوندي به پنهنجي تقرير انهيءَ فصيح التجا تي پوري ڪئي، ۽ جيڪو اثر پيدا ڪيائين سو غير معمولي هو. جيئن ئي هن تقرير پوري ڪئي، تيئن ئي ٻاهرَ نڪري ويو ۽ جيئن اڳ ذڪر ڪيو اٿم، وڃي پاسي واري ڪمري ۾ بيهوش ٿي ويو. ڪورٽ ۾ تاڙيون ته ڪو نه وڳيون، پر ڳنيئر مانهو خوش ٿيا هئا. عورتون ڪو گهڻو مطمئن نه ٿيون هيون، پر ڪين پڻ سندس فصاحت وڻي هئي ، خاص ڪري ان ڪري به ته ڪين ڪيس جي نتيجي ۾ ڪي به شڪ ڪونه هئا، ۽ فيتيوڪووچ ۾ پورو پورو ويساهه هونَ. "هو نيٺ ڳالهائيندو ۽ سڀ تقاضائون پوريون ڪري ڇڏيندو."

هر ڪنهن متيا ڏانهن نهاريو، هو سرڪاري وڪيل جي سڄي تقرير دوران ڏند پيڪوڙيو، هٿ پيڙيو، ڪنڌ هيٺ ڪيو چپ چاپ ويٺو رهيو هو. رڳو ڪنهن ڪنهن مهل ڪنڌ کڻي ٻڌائين ٿئي، خاص ڪري تڏهن جڏهن گروشينڪا جو ذڪر ٿئي آيو. جڏهن سرڪاري وڪيل گروشينڪا بابت رڪيٽِن جي راءِ جو حوالو ڏنو، تڏهن هن ڪجهه ڏاڍيان پٽڪو ڪيو. "برنارڊ!" جڏهن اپولٽ ڪردووچ ٻڌايو ته هن ڪيئن موڪروءِ ۾ پيچاڳاڇا وقت ڪيس ايذايو هو. تڏهن هن مٿو کڻي ڪن لائي ٻڌو هو. هڪڙي هنڌ ائين لڳو هو ته ٽپ ڏيئي اُٿندو ۽ واڪو ڪندو، پر هن پاڻ جهلي ورتو هو ۽ رڳو حقارت وڃان ڪلها لوڏيا هُئائين. ماڻهن پوءِ تقرير جي پڇاڻيءَ بابت، سرڪاري وڪيل جي موڪروءِ ۾ قيديءَ کان پڇاڳاڇا واري ڪارنامي بابت ڳالهيون ڪيون، ۽ اپولٽ ڪردووچ تي چٽرون ڪيون. هنن چيو، "هي همراهه پنهنجي چالاڪيءَ تي پاڻ پڏائڻ کان سواءِ رهي نه سگهيو."

ڪورٽ ٿوري وقت، پندرهن يا وڌ ۾ وڌ ويهن منٽن لاءِ، مهمل ٿي وئي. ڪيس جي ڪاروائي ڏسڻ لاءِ آيلن ۾ پُڻ پُڻ ۽ واڪا شروع ٿي ويا. مون کي انهن مان ڪجهه ياد آهن.

"ڳري تقرير." هڪڙي ٽوليءَ ۾ ڪنهن صاحب ڳنيئرتا سان آکيو.

"هن نفسيات جي گهڻ ڪئي." ٻئي آواز چيو.

"پر اهو سڀ صحيح هو، سڀ بلڪل صحيح."

"ها، اهائي ته هن جي خاص خوبي آهي."

"درياءِ ڪوزي ۾ بند ڪري ڏيکاريائين." ڪنهن ٻئي ڳالهايو. "ياد اٿوَ تہ هن پنهنجي تقرير جي مُنڊ ۾ چيو هو تہ اسان سڀ فيودور پاولووچ جهڙا آهيون؟"

" پيچاڙيءَ ۾ پڻ، اها سڄي بڪواس هئي."

"۽ مبهم پڻ."

"ڪجهہ مڙيوئي وڏيڪ گهلجي ويو هو."

"اها نا انصافي آ، اها نا انصافي آ."

"نہ، بهرحال ناهوڪي تقرير ڪيائين. گهڻو انتظار ڪرڻو پيو هوس.پر آخر پنهنجي ڳالهہ ڪري ويو، ها ها ها ها."

"ٻچاءَ وارو وڪيل ڇا چوندو؟"

ٻي ٽوليءَ ۾ مون هيءُ ٻڌو:

"پيٽرسبرگ واري همراهہ تي جُلهہ ڪرڻ جو ڪو ڪم نہ هوس، 'توهان جي جذبات کي التجائون' — ياد تَوَ نہ؟"

"ها، اها هن جي اڍنگائي هئي."

"ڏاڍي ڪا تڪڙ هُيس."

"نروس ماڻهو آهي."

"اسان ڪلون تا، پر قيديءَ ڇا محسوس ڪيو هوندو؟"

"هئو ٻيلي، متيا ڪيئن ڀانئيو هوندو؟"

ٽين ٽوليءَ ۾:

"هوءَ ڊگهي هٿيئي واري عينڪ [1] سان تُلهيري مائي ڪير آ، جيڪا پنيان وينئي آهي؟"

"هوءَ جنرل جي زال آهي، طلاق تي وئي اتس، مان ڪيس چڱي طرح سڃاڻان."

"ان ڪري اها عينڪ تي پائي."

"ڪنهن خاص ڪم جي ناهي."

"اڙي نہ، مائي آهي چهري."

"ڪانئس ٻہ جايون پنتي هڪ ٻي موچاري عورت وينئي آهي، اها وڏيڪ ناهوڪي آهي."

"هنن موڪروءَ ۾ چڱي وٺ ڪئي هيس، ها ني؟"

"برابر، چڱي وٺ، پر اسان اهو اڳ ٻہ ٻڌي چڪا آهيون. هن اها ڪهاڻي ڪئين پيرا ماڻهن جي گهرن تي ڪنئي آهي!"

"۽ هاڻي وري ٻڌائڻ کان پاڻ جهلي نہ سگهيو. اهو تَوَ ايمان."

"مڙيوئي ڪو ڏک سور اتس. هي هي هي!"

---

[1] Lorgnette.

"ها، ۽ چڙي بہ جهٽ ٿو. ۽ لفاظي بہ بيحد گهٽي هئي، ايڏا ڊگها ڊگها جملا!"

"ها، هو اسان کي اڳچتائڻ جي ڪوشش پيو ڪري، هو اسانکي اڳچتائڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو. ٽروئيڪا بابت تہ ياد اٿوَ نہ؟ ڪجهہ ڪجهہ اهو تہ هُنن وٽ هئملٽ آهن، پر اسان وٽ اجا رڳو ڪرامازوف آهن. ڇا تہ ٻولي آهي!"

"اهو آزاد مزاجن کي ريجهائي لاءِ هو. هو ڪانئن ڊڄندو آهي."

"۽ ها. هو بچاءُ جي وڪيل کان بہ ڊڄي ٿو."

"ها، فيتيوڪووچ ڇا چوندو؟"

"جيڪو بہ چوي، اسان جي ڪڙمين کي ڪونہ مجائي سگهندو."

چوٿين ٽولي:

"هن جيڪو ٽروئيڪا بابت چيو، اهو سٺو هو، خاص ڪري اهو ٻين قومن وارو ٽڪرو."

"۽ جيڪو هيءُ چيائين تہ ٻيون قومون ان کي برداشت نہ ڪنديون سو سچ هو."

"ڇا مطلب آهي تنهنجو؟"

"پوئين هفتي انگريزن واري پارليامينٽ جو هڪڙو ميمبر اُٿي بيٺو ۽ نائلسٽن [1] بابت ڳالهائيندي وزارت کان پڇيائين تہ ڇا وقت نہ اچي ويو آهي تہ وچ ۾ پئجي ۽ انهن وحشي ماڻهن کي تعليم ڏجي. اپولٽ هن بابت ڳالهائي رهيو هو. مون کي خبر آهي تہ اِن بابت تئي ڳالهايائين. پوئين هفتي هن ئي اها ڳالهہ ٻڌائي هئي."

"اهڙو سولو ڪم تہ ناهي."

"سولو ڪم ناهي، ڇو ناهي؟"

"ڇو، اسان ڪراسٽاٽ کي چپ ڪرائي ڇڏيندا سون، ۽ ڪين مڪئيءَ جو واڻو بہ نہ ڏيندا سون، پوءِ ڪٽان وٺندا."

"آمريڪا کان. هاڻي آمريڪا کان وٺندا آهن."

"بڪواس."

پر اِتي گهنٽي وڳي، ۽ سڀ پنهنجين پنهنجين جاين ڏانهن ڀڳا. فيتيوڪووچ ٽلهي تي چڙهي ويو.

---

[1] Nihilists: مذهب ۽ اخلاق کي هلت چلت جو بنياد مڃڻ کان انڪار ڪندڙ. اٺويهين صدي عيسويءَ جي روس جي ان انقلابي گروهہ سان لاڳاپي، جيڪو تڏهوڪي روسي سماج جي ڪنهن بہ وٽ ڳالهہ کي سٺو نہ سمجهندو هو. (س ن ح)

باب ڏهون

بچاءَ ۾ تقرير. هڪُ ٻئي پاسا وٺندڙ دليل

مشهور مقرر جا پهريان لفظ ٻُريا تہ چوڏاري ماڻ ٿي وئي. ٻڌڻ وارن جون نظرون منجهس کُـتل هيون. هن سادگيءَ سان ۽ سنئون سڌو ۽ پوري اعتماد سان، ڳالهائڻ شروع ڪيو. ذرو بہ گهمنڊ يا غرور ڪو نہ هوس. هن فصاحت بلاغت، دلسوزيءَ يا جذباتي جملن کان ڪم وٺڻ جي ڪوشش ڪانہ ڪئي. ائين ٿئي لڳو جڻ هو ويجهن ۽ همدرد دوستن جي حلقي ۾ ڳالهائي رهيو هجي. سندس آواز ڏاڍو سٺو هو، ڪليل ۽ همدرديءَ وارو، ۽ اهو ٻڌڻ ۾ سچو ۽ سادو ٿي لڳو. پر هر ڪنهن کي احساس هو تہ تقرير اوچتو رقت آميز ٿي "هانوَ ڪي زبردست طاقت سان سل ي" سگهي ٿي. هن جي ٻولي شايد اپولٽ ڪِردووچ کان وڌيڪ بي ترتيب هئي، پر هن جا جملا ننڍا ننڍا ۽ تُـز هئا. هڪ ڳالهہ عورتن کي ڪانہ ٿي وڻي. اهو هو هن جو اڳتي نِـوڙڻ، خاص ڪري تقرير جي منڊ ۾. هو جهڪيو تہ ڪو نہ ٿي پر ائين ٿي لڳو جڻ هو پنهنجن ٻُـڌڻ وارن ڏانهن ڏوڪڻ وارو هجي. هو ٻيڻو ٿي ٿي ويو جڻ سندس ڍڳهي ڪرنگهي ۾ اسپرنگ هجي ، جنهن جي آڌار تي هو ذري گهٽ گوني ڪنڊ تي نِـوڙي ٿي آيو.

تقرير جي مُـنڊ ۾ هن ڪيتريقدر بي ربط ڳالهايو، ائين ڪٿي ڇڻجي تہ بنا سرشتي جي، حقيقتن کي الڳ الڳ ڪٺندي، توڙي جو آخر ۾ انهن حقيقتن جو ڪُـل جڙي ويو. سندس تقرير کي هوند ٻن اڏن ۾ ورهائجي: پهريـن ۾ هن الزام جي ترديد ۾، ڪنهن ڪنهن مهل طنز ۽ ڪيني کان ڪم وٺندي، ٽيڪا ٽپڻي ڪئي. پر ٻئي اڌ ۾ هن جو آواز، ويندي هن جو رويو بہ، بدلجي ويو. ۽ هڪدم دل ڇڃائيندڙ ٿي ويو. ٻُـڌڻ وارا جڻ تہ ان ئي انتظار ۾ هئا، ۽ اتساهہ وڃان ڪَنبڻ لڳا.

هن سڌو ڳالهہ جو ڳاڻو ڪنيو، ۽ شروع هينئن ڪيائين تہ جيتوڻيڪ هو وڪالت پيٽرسبرگ ۾ ڪندو هو، پر هڪ ڪان وڌيڪ ننڍن شهرن ۾ اهڙن قيدين جي بچاءَ ۾ پيش ٿيندو رهيو هو. جن جي بيڙوهي هجڻ جي ڪيس پڪ هئي يا گهٽ ۾ گهٽ اهڙو اڳ ويچاريل خيال هوس. "هن ڪيس ۾ مون سان ائين ئي ٿيو آهي، " هن وضاحت ڪئي. "اخبارن منڊ ۾ ئي ان ڪيس بابت جيڪي ڇاپيو، تنهن ۾ ڪجهہ اهڙو ڏنم، جنهن مون کي قيديءَ جي پاسي ڪري ڇڏيو. جنهن ڳالهہ منهنجو چاهہ وڌايو، سا وڪالت جي ڏنڊي ۾ اڪثر درپيش ايندي آهي، پر ورلي اهڙي انتها واري ۽ عجيب انداز ۾، جهڙي هن ڪيس ۾. مون کي ان ڳالهہ جو ذڪر پنهنجي تقرير جي پيچاڙيءَ ۾ ڪرڻ جڳائي، پر مان مُـنڊ ۾ ئي ائين ڪندس، ڇو تہ سڌو ڪم تي ڇڙهڻ، پنهنجي

تاثرات کي بچائي نہ رکڻ ۽ پنهنجي مواد ۾ ڪفايت ڪرڻ منهنجي ڪمزوري آهي. تي سگهي تو تہ اها منهنجي اياڻپ هجي، پر گهڻ ۾ گهٽ اها پرخلوص ضرور آهي. منهنجي ذهن ۾ هيءَ ڳالهہ آهي: قيديءَ جي خلاف ساڪُن جي هڪ نهوڙي ڇڏيندڙ زنجير آهي، پر ساڳئي وقت هڪ بہ اهڙي حقيقت ڪانهي، جيڪا پنهنجي ليکي اڪيلي سر پرکجڻ وقت ٽيڪا ٽپڻيءَ اڳيان بيهي سگهي. مان جيئن جيئن اخبارن ۾ ايندڙ خبرون پڙهندو ويس، تيئن تيئن منهنجي خيال جي تصديق ٿيندي وئي، تان جو مون کي قيديءَ جي مائٽن جو نياپو پهتو تہ اچي سندس بچاءَ ۾ وڪيل طور پيش ٿيان. مان جلد هليو آيس، ۽ هتي مان پوريءَ طرح قائل ٿي ويس. مون ڪيس ڪنيو تہ جيئن حقيقتن جي پوائتي زنجير ٽوڙيان ۽ ڏيکاريان تہ هر حقيقت اڪيلي سر ونبي تہ اڻ ثابت ٿيل ۽ پُورالي نڪرندي."

فيتيوڪووچ جي شروعات اها هئي.

"جيوريءَ جا صاحبو!" هن اُمالڪ احتجاج ڪيو، "مان هن پاسي نئون آهيان. مون وٽ ڪي اڳ جـُڙيل خيال ڪونهن. قيدي ڏاڍو وڳوڙي ۽ بي لغام سياءَ وارو آهي. منهنجي تہ نہ پر شايد شهر ۾ چڱن پلن جي بيعزتي ڪري ڪين اڳيئي پنهنجي برخلاف ڪري ڇڏيو اٿس. بيشڪ مان مڃان ٿو تہ هتان جي آبرو وارن جو ڪيس بد اخلاق سمجهڻ حقي واجبي آهي. قيدي چيڙاڪ ۽ ويڙهاڪ طبيعت جو ڏٺي آهي، تڏهن بہ هتان جي سوسائٽيءَ ۾ سندس آجيان ڪئي ويندي هئي، ويندي منهنجي بهڳٽي دوست سرڪاري وڪيل جي گهر ۾ پڻ!"

(ڏيان لائق: انهن لفظن تان ڪي بہ ٽي ٻڌڻ وارا ڪليا ۽ چپ بہ ٿي ويا، پر سندن ڪل سيني ٻڌي. اسان کي پتو هو تہ سرڪاري وڪيل جي گهر ۾ سندس مرضيءَ جي خلاف متيا جي آجيان ٿيندي هئي، رڳو ان ڪري جو سندس زال الاڻجي ڪيئن متيا ۾ دلچسپي وٺڻ لڳي هئي. هوءَ ڏاڍي نيڪ ۽ ستياوان عورت هئي. پر ساڳئي وقت پورالي، ريچڪي ۽ ننڍين ننڍين ڳالهين ۾ مڙس جي مخالفت ڪرڻ واري بہ هئي. بهرحال متيا جو ڪو گهڻو اچڻ وڃڻ ڪو نہ هون.)

"تنهن هوندي بہ مان اهو چوڻ چاهيندس"، فيتيوڪووچ چوندو رهيو، "تہ منهنجو مخالف هونءَ آهي تہ پنهنجي دماغ وارو ۽ انصاف پسند، پر پنهنجي اياڳي اصيل جي خلاف غلط تعصب جو شڪار ٿي ويو آهي، پر اهو بلڪل سياويڪ آهي ڇو جو اهو بدنصيب انسان آهي ئي ان لائق. ويل اخلاق ۽ ان کان وڌيڪ ويل ذوق اڪثر ڪري بي ترس هوندا آهن. اسان بهڳٽي سرڪاري وڪيل جيٰ تقرير ۾ قيديءَ جي سياءَ ۽ هلت جو سخت چيد ٿيندي ٻڌو، ۽ هن جو ڪيس ڏانهن سخت تنقيدي رويو بہ ظاهر هو، ۽

تنهن کان وڌيڪ هن نفسياتي موشگافيون بہ ڪيون، جيڪي هو هوند نہ ڪري ها، جيڪڏهن قيديءَ خلاف هن جو تعصب ٿورو بہ ڇاڻيل واڻيل ۽ بغض وارو هجي ها، پر ڪي اهڙيون ڳالهيون بہ آهن، جيڪي ههڙن مامرن ۾ حد کان چڙهيل بغض واري ۽ ڇاڻيل واڻيل نا انصافيءَ واري رويئي کان وڌيڪ خراب، ويندي موتمار، هونديون آهن. تڏهن پاڻ وڌيڪ ڳڙ ٻڙ ٿئي ٿي، جڏهن اسان فنڪاريءَ واريءَ جبلت، ائين ڪٽي چئجي تہ ڪو رومانس سرجڻ جي خواهش هٿان گهلجي وڃون ٿا، خاص ڪري تڏهن جڏهن خدا اسان کي نفسياتي ادارڪ سان نوازيو هجي. جڏهن مان هيڏانهن اچي رهيو هوس، تڏهن پيٽرسبرگ ۾ مون کي چتاءُ ڏنو ويو، ۽ پاڻ مون کي بہ اندازو هو، تہ هت مون کي هڪ اهڙو ٻهڳڻو مخالف ملندو، جنهن جي نفسياتي ادارڪ ۽ لطافت کيس قانوندان حلقن ۾ تازن ورهين اندر مخصوص قسم جي مشهوري ڏياري آهي. نفسيات گهري برابر آهي، پر ڪائي ٻئي پاسا ٿي ." (خلق ۾ ٿهڪ)، " توهان مون کي شخصي مشابهت تي ضرور معاف ڪندا، مان خوش گفتاريءَ جي هام نٿو هڻان. پر مان سرڪاري وڪيل جو ڪو بہ نڪتو مثال طور ڪڍندس."

"قيدي باغ منجهان پڇندو لوڙهو ٽپيو ۽ نوڪر اچي جهليس تہ ڪيس ٺامي جي مهري هڻي ڍاهي رکيائين. پوءِ هو واپس باغ ۾ ٽپيو، ۽ پنج منٽ اهو ڏسڻ ۾ وجايائين تہ نوڪر کي ماري رکيو هئائين يا نہ، ۽ سرڪاري وڪيل قيديءَ جي انهيءَ بيان تي وسهڻ کان انڪاري آهي تہ هو پوڙهي گريگوريءَ ڏانهن ترس وچان ڊوڙيو هو. 'نہ' هو چوي ٿو، 'هو اهو ڏسڻ لاءِ ڊوڙيو هو تہ سندس ڏوهہ جو اڪليو شاهد مري ويو هو يا جيئرو هو، ۽ ائين ڪري هن ڏيکاريو تہ قتل جو جوابدار هوئي هو، ڇو تہ ڪنهن بہ ٻئي سبب جي ڪري ڊوڙندو نہ موٽي ها.' اها آهي نفسيات: پر ساڳيو طريقو اختيار ڪندي ان کي مامري جي ٻئي پاسي کان لاڳو ڪبو تہ نتيجو ڪو گهٽ وسهڻ جوڳو نہ نڪرندو. اسان کي ٻڌايو ويو آهي تہ قيديءَ هيٺ ٽپو اڳواٽ احتياط جي ڪري ڏنو، اهو ڏسڻ لاءِ تہ شاهد جيئرو هو يا نہ، جڏهن تہ هو فوتي پيءُ جي ڪمري ۾، جيئن سرڪاري وڪيل پاڻ دليل ڏي ٿو، قاتل لفافي جي شڪل ۾ پنهنجي خلاف هڪ اهم ساک ڇڏي آيو هو. لفافي تي لکيل هو تہ ان ۾ ٽي هزار روبل آهن. 'جيڪڏهن هو اهو لفافو پاڻ سان ڪٽي وڃي ها تہ دنيا ۾ ڪنهن کي بہ ان بابت، ۽ ان ۾ پيل نوٽن بابت، ۽ اهو تہ اها رقم قيديءَ چورائي آهي، پتو نہ پوي ها.' اهي سرڪاري وڪيل جا پنهنجا لفظ آهن. سو اوهان هڪڙي پاسي احتياط ۾ سخت ڪوتاهي ڏسو ٿا، هڪ اهڙو ماڻهو جنهن جا هوش خطا آهن ۽ ڊپ ۾ هڪ اهم سڳ فرش تي ڇڏيو ڀڳو تو وڃي ۽ جنهن بہ منٽ پوءِ هڪ ٻيو ماڻهو بہ ماري ڇڏيو آهي، تنهن لاءِ اسان کي فرض ڪرڻو آهي تہ سخت ڪنور ۽ چپ

چٽ ڪندڙ دور انديش هو. پر اهو مڃجي ٿو ته هو ائين آهي ته منهنجي خيال ۾ اها نفسياتي موشگافي آهي، جنهن موجب مان هڪڙيءَ گهڙيءَ ۾ ڪاڪيشيا جي باز جهڙو رت پياڪ ۽ تڪي نظر وارو ته ٻي گهڙيءَ ۾ ڇڇوندر جهڙو ڪانئر ۽ انڌو ٿي ٿو وڃان، پر جيڪڏهن مان ايترو ئي رت پياڪ، ڪنور چپ چٽ ڪندڙ آهيان جو جڏهن ماڻهو ماري ٿو ڇڏيان، تڏهن موٽي وڃي ڏسان ٿو ته هو منهنجي خلاف شاهدي ڏيڻ لاءِ جيئرو ته ناهي، پوءِ مان پنهنجي شڪار جي خبر لهڻ ۾ پنج منٽ وڃائي ٻين شاهدن کي نظر اچڻ جو جوکو ڇو کڻان؟ ڇو پنهنجي رومال سان سندس نرڙ اُگهي اهو رتهاڻو ڪريان ته جيئن پوءِ اهو منهنجي خلاف ثابتيءَ طور پيش ٿئي؟ جيڪڏهن قيدي اهڙو ئي ڪنور ۽ چپ چٽ ڪندڙ هو ته پوءِ هن ڇو ڪو نه نوڪر کي ان ٽامي جي مهريءَ جا ڏڪ هٽي هٽي اُڦٽ ماري ڇڏيو ۽ هن جو پنهنجي خلاف شاهد بنجڻ جو اُلڪو ختم نه ڪيو.

"وري جڏهن هن موٽي وڃي ڏٺو ته ڪٿي شاهد جيئرو ته نه هو، تڏهن پنهنجي خلاف هڪ ٻيو شاهد واٽ تي رهايو ويو، يعني اها سڃاڻي ٽامي جي مهري، جيڪا هُن زائفن کان ورتي هئي ۽ جيڪا اُهي پوءِ ساڪ ڏيئي ٿي سگهيون ته هن ئي ڪانئن ورتي هئي، ۽ ائين به ناهي ته مهري هن کان واٽ تي ڪري پئي هجي ۽ ٻيهر کڻڻ وسري وئي هجيس، بلڪ هن اها زور سان اڇلائي هئي، ڇو ته اها اُتان پندرهن وکون پري ملي هئي، جت گريگوري ڪريل هو. هن ائين ڇو ڪيو؟ رڳو انهيءَ ڪري ته هن کان ماڻهو، پوڙهو نوڪر مري ڀيو هو ۽ هن مهري پاراتو ڏيندي پري اُڇلائي ڇڏي جو اها خوني هٿيار هئي. ضرور ائين ئي هوندو نه ته وٽس اها ايتري پري اُڇلائڻ جو ٻيو ڪهڙو سبب هو؟ ۽ جيڪڏهن هو ماڻهو مارڻ تان ڏڪ ۽ ڪهل جوڳو هو ته پوءِ هو پيءُ کي مارڻ جو ڏوهاري نه هو. جيڪڏهن هو پيءُ کي ماري ها ته پوءِ هو ڪهل وڃان ڊوڙي وڃي ٻئي شڪار جي خبر نه لهي ها. تڏهن هن جي سوچ ٻي هجي ها، ڪيس پاڻ بچائڻ جو اونو هجي ها. ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته ڪيس ڪهل ٻهل جو خيال ئي نه اچي ها. برخلاف ان جي، هو نوڪر جي خبر لهڻ ۾ پنج منٽ وڃائڻ جي بدران هن جو مٿو ڦاڙي ڇڏي ها. ڪهل ۽ پرائي اُون جي گنجائش هئي، انهيءَ ڪري جو تنهن وقت تائين هن جو ضمير صاف هو. هت اسان وٽ نفسيات مختلف آهي. جيوريءَ جا صاحبو، مون اهو طريقو ڄاڻي واڻي اهو ڏيکارڻ لاءِ اختيار ڪيو آهي ته اوهان ان سان ڪجهه به ثابت ڪري سگهو ٿا. سڄو دارو مدار ان تي آهي ته اهو ڪير ٿو ڪم آڻي، نفسيات، ٻيو ته نهيو. تمام ڳنڀير ماڻهن کي به رومانس گهڙڻ تي هرڪائيندي آهي، سو به بيخياليءَ ۾. صاحبو، مان نفسيات جي غلط استعمال جي ڳالهه ڪري رهيو آهيان."

ڪورٽ ۾ پسنديدگيءَ ۽ سرڪاري وڪيل تي ڪلڻ جا آواز وري ٻڌڻ ۾ آيا. مان تقرير جا تفصيل ڪو نه ورجائيندس. پر ان جا ڪي ٽڪرا، ڪي اهم نڪتا نقل ڪندس.

باب يارهون

ڪا رقم ڪانه هئي، ڦر ڪانه ٿي

فيتيوڪووچ جي تقرير ۾ هڪڙو نڪتو اهڙو هو جيڪو هر ڪنهن هنڌايو. هن انهن موتمار ٽن هزار روبلن جي هجڻ کان ٽپ انڪار ڪيو، ۽ ان ڪري انهن جي چوريءَ ٿيڻ جي امڪان کان بہ انڪاري ٿيو.

"جيوريءَ جا صاحبو،" هو شروع ٿيو. "ڪوبہ نئون بي تعصب ماڻهو ڏسندو تہ هن کي هڪ ڳالهہ ڏاڍي عجيب لڳندي، ۽ اُها آهي ڦر جو الزام ۽ اهو ثابت ڪرڻ ناممڪن هجڻ تہ ڪا شئي هئي جا چوري ٿي. اسان کي ٻڌايو ويو آهي تہ رقم چوري ٿي هئي، ٽئي هزار روبل، پر اِهي روبل هئا بہ سهي سا ڪنهن کي ڄاڻ ڪانهي. تورو سوچيو، اسان ان بابت ڪيئن ٻڌو ۽ ڪنهن کان ٻڌو آهي؟ جنهن اڪيلي ماڻهوءَ اُهي ڏٺا ۽ ڇيائين تہ اهي لفافي ۾ وڌا ويا هئا، سو هو خاص نوڪر سمرڊياڪوف. هن ان بابت آفت کان اڳ قيديءَ ۽ سندس ڀاءُ، ايون ڪرامازوف، کي ٻڌايو هو. مادام سويتلوف کيُ بہ انهن بابت ٻڌايو ويو هو. انهن ٽنهي مان ڪنهن هڪڙي بہ اهي نوٽ اکين سان ڪو نہ ڏٺا هئا. ڪنهن بہ نہ، رڳو سميرڊياڪوف ڏٺا هئا."

"اتي سوال اهو ٿو اٿي تہ اهي سچ پچ هئا بہ سهي ۽ سميرڊياڪوف اهي ڏٺا هئا تہ پوءِ هن آخري پيرو ڪڏهن ڏٺا هئا؟ جيڪڏهن سندس مالڪ ڪيس ٻڌائڻ ڪانسواءِ اهي نوٽ لفافي مان ڪڍي ورائي روڪڙ پيتيءَ ۾ وجهي ڇڏيا هجن تہ پوءِ؟ ڏيان رهي تہ سميرڊياڪوف جي چوڻ موجب، نوٽ گاديلي جي هيٺيان رکيا ويا هئا. قيديءَ ضرور اهي ڇڪي ڪڍيا هوندا، پر ان هوندي بہ بستري تي ڪو گهنج نہ هو، اهو روبڪاريءَ ۾ چٽيءَ طرح لکيل آهي. بستري تي سعيو ڪري نفيس ۽ بيداغ چادرون وڇايل هيون. اِهي قيديءَ جي رتهاڻن هٿن کان لوئجڻ کان ڪيئن بچي ويون؟"

"پر مون کان پڇيو ويندو: فرش تي پيل ڦاٽل لفافي بابت ڇا ٿا چئو؟ هائو، ان لفافي بابت هڪ بہ لفظ ڳالهائڻ ضروري آهي. مون کي ٻهڳٽي سرڪاري وڪيل جي واتان اهو ٻڌي ٿوري حيرت ٿي هئي تہ اهو لفافو نہ هجي ها، اُتي فرش تي پيل، رهجي ويل نہ هجي ها تہ ڪنهن کي بہ اُن جي هجڻ جو ۽ ان ۾ پيل نوٽن جو ۽ ان ڪري انهن جي قيديءَ هٿان چوري ٿيڻ جو پتو نہ پوي ها. سو، سرڪاري وڪيل جي پنهنجي چوڻ موجب، پني جو ڦاٽل ٽڪرو ئي اڪيلي ثابتي آهي، جنهن تي ڦر جو الزام مدار رکي ٿو: 'نہ تہ ڪنهن کي بہ ڦر جي خبر نہ پوي ها ۽ نہ ئي شايد رقم جي.' پر ڇا رڳو اها حقيقت تہ اِهو پني جو ٽڪر فرش تي پيل ان ڳالهہ جي ثابتي آهي تہ ان ۾ رقم هئي ۽

تہ اها رقم چوري تي وئي؟ ۽ پوءِ بہ اهو اعتراض اُٿاريو ويندو تہ هن اها رقم آخري پيرو ڪڏهن ڏني هئي؟ مون سميرڊياڪوف سان ڳالهايو هو. ۽ هن مون کي ٻڌايو هو تہ هن لفافي ۾ رقم آفت کان بہ ڏينهن اڳ ڏني هئي. پوءِ ڇا اهو سوچي نٿو سگهجي تہ پوڙهي فيودور پاولووچ جنهن بند ڪمري ۾ اڪيلو پنهنجي پرينءَ جو انتظار ٿي ڪيو، تنهن وقت ڪاٽڻ لاءِ لفافو ڦاڙي کوليو هوندو ۽ نوٽ ڪڍي ورتا هونداڻين؟ ٿي سگهي ٿو تہ هن پاڻ ڪان پڇيو هجي، 'لفافي جي ڪهڙي ضرورت آهي؟ متان ڪيس اعتبار نہ اچي تہ ان ۾ نوٽ آهن، پر جڏهن مان ڪيس انڊلڻ جي رنگن وارن ٽيهن نوٽن جي ٿهي ڏيکاريندس تڏهن هوءَ متاثر ٿيندي ۽ پڪ ئي پڪ هن جو وات پاٽي پاٽي ڪندو.' سو هو لفافو ڦاڙي رقم ڪڍي ٿو وٺي ۽ لفافو پٽ تي ڦٽو ٿو ڪري ڇڏي، هو پاڻ مالڪ آهي ۽ ڪا ثابتي ڇڏڻ جو ڪو اُلڪو ڪونهيس."

"ٻڌو، صاحبو، ان نظرئي ۽ اهڙي عمل کان وڌيڪ ڪائي ڳالهہ ممڪن آهي؟ ان جو سوال ڇو نٿو پيدا ٿئي پر جي اهڙي ڪا ڳالهہ هجي تہ ڦر جو الزام ڦهڪو وجي ڪندو، جيڪڏهن رقم ڪانہ هئي تہ ان جي چوري بہ ڪانہ ٿي هئي. جيڪڏهن پَٽَ تي لفافي جو هئڻ ان ڳالهہ جي ثابتي سمجهي سگهجي ٿو تہ ان ۾ رقم هئي، تہ پوءِ مان اهو ڇو نہ سمجهان تہ اهو فرش تي ان لاءِ پيل هو جو مالڪ پاڻ ان منجهان رقم ڪڍي اهو اتي ڦٽي ڪري ڇڏيو هو."

"پر مون کان پڇيو ويندو، جيڪڏهن فيودور پاولووچ لفافي مان رقم ڪڍي ورتي هئي تہ اُها وئي ڪيڏانهن، ڇو تہ پوليس جڏهن گهر جي جهڙتي ورتي هئي، تڏهن اُها اُتي ڪا نہ ملي هئي؟ پهرين تہ ان رقم مان ڪجهہ روڪڙ پيتيءَ مان ملي هئي، ۽ ٻيو تہ ٿي سگهي ٿو تہ هن اُها تنهن صبح جو يا اڳئين سانجهيءَ جو ٻاهر ڪٿي وجي ڪنهن ٻئي ڪم آندي هجي، ڪنهن کي ڏني هجي يا ڪاڏي موڪلي ڇڏي هجي، متان هن پنهنجو خيال ۽ جيڪي ڪرڻ جو رٿيو هئائين، اهو سڄي جو سڄو مٽائي ڇڏيو هجي ۽ سميرڊياڪوف کي اڳواٽ ٻڌائڻ ضروري نہ سمجهيو هجي. ۽ جيڪڏهن ان سمجهاڻيءَ جي صحيح هجڻ جو تر جيترو بہ امڪان آهي تہ پوءِ قيديءَ تي ڪيئن ايتري پختائيءَ سان ڦر لاءِ خون جو ۽ سچ پچ ڦر ڪرڻ جو ڏوهہ رکي سگهجي ٿو؟ ائين ڪرڻ رومانس جي راڄ ۾ حد دخلي ٿيندو. جيڪڏهن اهو چيو ٿو وڃي تہ ڪا شيءَ چوري ٿي آهي تہ اها شئي پيدا ڪئي وڃي، يا گهٽ ۾ گهٽ ان جو هجڻ بنا ڪنهن شڪ شبهي جي ثابت ڪيو وڃي، ان هوندي بہ ڪنهن بہ اهي نوٽ ڪڏهن ڏٺا ئي ڪو نہ هئا."

"ڪو گهڻو وقت ناهي گذريو تہ پيٽرسبرگ ۾ هڪڙو ارڙهن ورهين جو نوجوان، جيڪو گهوريئڙو هو، سو ڏينهن ڏني جو ڪهاڙيءَ سان هڪڙي رقمون مٽائيندڙ جي

دڪان ۾ ويو ۽ دڪان جي سنڀاليندڙ کي، خاص نوجوانن واري بيڊپائيءَ سان اُڦٽ ماري ڇڏيائين. ۽ پندرهن سو روبل کڻي هليو ويو. پنج ڪلاڪ پوءِ پڪڙجي پيو، ۽ پندرهن روبلن کانسواءِ جيڪي هن خرچ ڪري ڇڏيا هئا، باقي سموري رقم وٺانئس هٿ آئي هئي. جڏهن خون کان پوءِ دڪان جو مالڪ موٽيو، تڏهن هن پوليس کي نہ رڳو چوري ٿيل رقم جو پورو پورو انگ ٻڌايو، پر اهو پڻ ٻڌايائين تہ ان ۾ ڪيترا نوٽ ۽ ڪيترا سونا سِڪا هئا، ۽ اهي ساڳيا نوٽ ۽ سِڪا ڏوهيءَ وٽان هٿ آيا هئا. ان تي خونيءَ سڄي سچي ڪئي هئي. جيوريءَ جا صاحبو، اها آهي ثابتي! ائين ٿئي ٿو تہ مان رقم بابت ڄاڻان ٿو، اها ڏسان ٿو، ڇُهان ٿو، ۽ اُن جي وجود کان انڪار نٿو ڪري سگهان. ڇا هن مامري ۾ بہ ائين آهي؟ توٿي جو هٿ زندگيءَ ۽ موت جو سوال آهي."

"ها، مون کي ٻڌايو ويندو، پر اُن رات هو پيالا چاڙهي رهيو هو، ڏوڪڙ اُڏائي رهيو هو، هن وٽ پندرهن سوَن روبلن جو هجڻ ڏيکاريو ويو هو - اها رقم ڪٿان ملي هيس؟ پر اها ئي ڳالهہ تہ هن وٽ پندرهن سؤ هئا ۽ باقي پندرهن سوَن جو ڪو پتو ڪونهي، ڏيکاري ٿو تہ اها ساڳي رقم نہ هئي، ۽ ڪڏهن بہ ڪنهن لنافي ۾ نہ رهي هئي. اوائلي پڇا ڳاڇا دوران وقت جو پورو پورو ليکو ڪري ڏنو ويو تہ معلوم ٿيو تہ هو انهن نوڪرياڻين وٽان سڌو پرهوتن ڏانهن پڳو هو ۽ گهر يا ٻيو ڪاڏي ڪو نہ ويو هو. سو هو سمورو وقت ڪنهن نہ ڪنهن سان گڏ هو، تنهن ڪري ٽئي هزار اڏواڏ ڪري پندرهن سؤ شهر ۾ ڪٿي لڪائي ڪو نہ ٿئي سگهيو. اهائي ڳالهہ آهي، جنهن جي ڪري سرڪاري وڪيل اهو ڪٿي فرض ڪيو آهي تہ اهي پندرهن سئو موڪروءِ ۾ ڪنهن جهيڙ، چير اندر لڪايل آهن. صاحبو، اوڏولفو واري ڪوٽ جي اونداهي بنديخاني ۾ ڇو ڪو نہ؟ ۽ ڏسو جيڪڏهن اهو مفروضو ڦهڪو ٿو ڪري تہ ڦُر وارو سمورو الزام هوائون ٿي ويندين، ڇو تہ انهن پندرهن سوَن جو ڪو وجود ئي ڪو نہ هو. جيئن تہ اهو ثابت ٿي چڪو آهي تہ قيدي ٻيو ڪاڏي ڪو نہ ويو هو تہ پوءِ ڪهڙي ڪرشمي اهي پندرهن سئو غائب ڪري ڇڏيا؟ ۽ اسان اهڙين آڪاڻين سان هڪ ماڻهوءَ جي حياتي برباد ڪرڻ تي سنبريل آهيون!

"مون کي ٻڌايو ويندو تہ هو ڪو نہ ٻڌائي سگهيو هو تہ جيڪي پندرهن سو وٽس هئا، سي ڪٿان آندا هئائين، ۽ هر ڪنهن کي پتو هو تہ اُن رات کان اڳ وٽس ڏوڪڙ هو ئي ڪونہ. ٻڌايو، اهو پتو ڪنهن کي هو؟ قيدي صاف صاف ۽ بنا هٽڪ جي ٻڌايو آهي تہ هن اها رقم ڪٿان آندي هئي ۽، جيوريءَ جا صاحبو، اوهان کي اها وضاحت قبول ڪرڻ کپي تہ ان کان وڌيڪ وسهڻ جوڳو ۽قيديءَ جي سياءَ ۽ مزاج سان نهڪندڙ ٻيو ڪجهہ ڪونهي. سرڪاري وڪيل کي سندس پنهنجي رومانس مَندي ڇڏيو آهي.

هڪ ڪمزور ارادي وارو ماڻهو جنهن پنهنجي مڳ جا اهڙي ذليل ڪندڙ نموني ۾ آڇيل ٽي هزار روبل ورتا هجن سو، اسان کي ٻڌايو ٿو وڃي، انهن مان اڌ ڪڍي سڀي ڪو نہ ٿي سگهيو ۽ ائين ڪيو بہ هوندائين تہ هر ٻئي ڏينهن ٽوپا اُڏيڙي سئو سئو ڪڍندو ويو هوندو تان جو هڪ مهيني ۾ سڀ ڪپائي ڇڏيا هوندائين. اوهان کي ياد هوندو تہ اهو جنهن لهجي ۾ چيو ويو هو، اهو ترديد سهندڙ نہ هو. پر جي ان جي صفا ابتڙ ٿيو هجي تہ پوءِ؟ اوهان رومانس اُڻي رهيا هجو، سو بہ بنهہ الڳ قسم جي ماڻهوءَ بابت تہ پوءِ؟ تہ پوءِ ان جو مطلب اهو ٿيو تہ اوهان ڪو ٻيو مختلف ماڻهو ايجاد ڪري وينا آهيو."

"شايد مون کي ٻڌايو ويندو تہ وٽن انهيءَ ڳالهہ جا شاهد موجود آهن تہ ڪيس مڳ کان مهينو اڳ جيڪي ٽي هزار روبل مليا هئا، سي هن هڪڙي ڏينهن ۾ ڪائي ڪپائي ڇڏيا هئا. سو هو اها ٻي يعني چورايل رقم ئي اڏواڏ ڪري ٽي سگهيو. اهي شاهد ڪير آهن؟ سندن شاهديءَ جو ملهہ هن ڪورٽ ۾ اڳيئي ظاهر ٿي چڪو آهي. تنهن کان سواءِ، ٻئي جي هٿ ۾ نوٽن جي ٿهي وڏيڪ وڏي لڳندي آهي ۽ انهن شاهدن مان ڪنهن بہ اها رقم ڪٿي ڪا نہ هئي. هنن رڳو ڏسي اندازو لڳايو هو. ۽ سڪسيموف نالي شاهد پنهنجي بيان ۾ چيو آهي تہ قيديءَ جي هٿ ۾ ويهہ هزار هئا. اوهان ڏٺو، جيوريءَ جا صاحبو، نفسيات ٻٽي ڌار وارو هٿيار آهي. مان هاڻي ٻي ڌار آزمائيندس ۽ ڏسجو ان مان ڇا ٿو پرگهٽ ٿئي.

"آفت کان ٻہ مهينا اڳ ڪيٽرينا ايوانونا قيديءَ کي ٽي هزار روبل سونپيا هئا تہ ٽپال رستي سندس پيڻ کي ڏياري موڪلي. پر سوال آهي، ڇا اهو سچ آهي تہ اهي ڪيس ذليل ۽ خوار ڪندڙ نموني ۾ ڏنا ويا هئا، جيئن هن ڪورٽ ۾ ساڳهر چيو ويو؟ انهيءَ خاتون جيڪو پهريون بيان ڏنو هو، سو مختلف هو، بلڪل مختلف. ٻئي بيان ۾ اسان رڳو چڙ ۽ ويرجون وايون ٻڌيون، گهٽي وقت کان لڪايل ڏڪار جون وايون، ۽ اها حقيقت تہ سندس پهريون بيان ڪوڙو هو، اسان کي حق ڏي ٿي تہ اسان سندس ٻيو بيان بہ ڪوڙو سمجهون. سرڪاري وڪيل انهيءَ پهرين بيان کي چُهيو ئي ڪو نہ، بلڪ (سندس پنهنجا لفظ) چُهڻ جي همت ئي ڪو نہ ٿيس. ائين ئي سهي. مان بہ ڪو نہ چُهندس: پر ايترو ضرور چوندس تہ ڪائي اُتم ۽ اعليٰ اُصولن واري هستي، جهڙي هيءَ جوان خاتون آهي، جيڪڏهن اهڙي هستي، مان چوان ٿو، قيديءَ کي برباد ڪرڻ جي ظاهر ظهور مقصد سان پاڻ کي هن ڪورٽ ۾ ڏنل پنهنجي پهرين بيان جي ترديد ڪرڻ ڏي ٿي تہ پوءِ اهو صاف ظاهر آهي تہ اها ترديد بي ريائيءَ ۽ ٽڏي دماغ سان نہ ڪئي وئي آهي. ڇا اسان کي ائين سمجهڻ جو حق ناهي تہ هڪ ويرتي سندرو

ٻڌي ٻيئل عورت گهڻو وڏاءُ ڪري سگهي ٿي؟ هن خاص ڪري قيديءَ کي ذليل ۽ خوار ڪرڻ لاءِ رقم آڇڻ واري ڳالهه برابر وڏائي ڪئي هوندي. نه، اها اهڙي نموني آڇي وئي هئي جو اها وٺڻ ممڪن هو، خاص ڪري قيديءَ جهڙي سڄي ماڻهوءَ لاءِ جنهن کي پيءُ وٽان اُهي ٽئي هزار ستت ملڻ جو آسرو هو، جيڪي هن سمجهيو ٿي ته هو لهڻي. اها هن جي سوچ جي ڪوتاهي هئي، پر سوچ جي اها غير ذميوار ڪوتاهي ئي هئي. جنهن ڪيس اهو ويساهه ڏنو ته پڻس ڏوڪڙ ڏيندس، ته ڪيس ڏوڪڙ ملندا، سو هو هميشه سونپيل رقم رواني ڪري پنهنجو قرض لاهي سگهي ٿو."

"پر سرڪاري وڪيل اهو مڃڻ کان انڪاري آهي ته قيدي ساڳئي ڏينهن رقم اڏو اڏ ڪري هڪڙو اڏ ننڍڙي ڳوٺڙيءَ ۾ سبي ڇڏيو هو. هو اسان کي ٻڌائي ٿو ته قيديءَ جو سياءُ اهڙو نه هو، ڪيس اهڙو خيال نه پئي اچي سگهيو. پر هن پاڻ ڪرامازوفن جي مجموعي سياءِ بابت ڳالهايو. هن زور ڏيندي چيو ته ڪرامازوف هڪ ئي وقت ٻه ڇيهه ڳڻي ڳوتي سگهي ٿو. ڪرامازوف سياءِ بس اهڙو ئي ٻه پاسائون آهي. ٻن ڇيهن جي وچ ۾ گهٽ وڌ ٿيندڙ. زوردار ڪل خوشيءَ ۾ مگن هوندي به اهو پاڻ کي ٻئي پاسي جي چُرچ تي روڪي سگهي ٿو، ۽ ٻئي پاسي آهي سندس عشق. اهو ٻيو عشق، جيڪو سندس دل ۾ ڀڙڪي اُٿيو هو ۽ اِن عشق لاءِ ڪيس پئسا ڪپندا هئا، تنهن کان گهڻا وڌيڪ جيڪي پنهنجي سنگتياڻيءَ سان پيئڻ ڪائڻ لاءِ ڪپندا هيس. جيڪڏهن هوءَ ڪيس چوندي 'مان تنهنجي آهيان، فيودور پاولووچ نه ڪپيم' ته پوءِ پاڻ سان وڃي وجڻ لاءِ ڏوڪڙ ڪپن. اهو پيئڻ ڪائڻ کان وڌيڪ اهم هو. ڇا ڪرامازوف اهو سمجهڻ ۾ ناڪام رهي ٿي سگهيو؟ اهوئي اُلڪو ته ڪيس نهوڙي رهيو هو. هن جو اها رقم ڌار ڪري ڪنهن هنگامي ضرورت لاءِ لڪائڻ ۾ ڪهڙي اهڙي ناممڪن ڳالهه آهي؟"

"پر وقت وهامندو ويو. فيودور پاولووچ قيديءَ کي آسري وارا ٽي هزار روبل نه ڏنا، ان جي ابتڙ هن ٻڌو ته پڻس اها رقم ان وينگس کي ڏتارڻ جي ڪم آڻڻ چاهي ٿو، جنهن سان سندس يعني قيديءَ جي پريت هئي. 'جيڪڏهن فيودور پاولووچ مون کي نه ڏنا،' هن سوچيو، ته 'ڪيٿرينا ايوانونا مون کي چور سمجهندي.' ۽ پوءِ ڪيس خيال سڄهيو ته هو ڪيٿرينا ايوانونا وٽ ويندو ۽ ڪيس اهي پندرنهن سئو پيش ڪندو، جيڪي هن ڳچيءُ سان ٻڌي ڇڏيا هئا. ۽ چوندو، 'مان بدمعاش برابر آهيان پر چور ناهيان.' هت اوهان وٽ ٻئو سبب آهي ته هو ڳوٺڙيءَ جو ٽوپو اڍيڙي اُن ۾ پيل رقم سئو سئو ڪري ڇو نه ڪپائيندو. اوهان قيديءَ کي خودداريءَ کان محروم ڇو ٿا سمجهو؟ هائو، هو خوددار آهي، جو سندس اهو مادو غلط جاءِ تي آهي ۽ اڪثر پل ڪري ٿو: تڏهن به اهو بلڪل موجود آهي، ۽ بيحد زوردار آهي ۽ هن اهو ثابت ڪيو آهي."

"پر هاڻي سُٽ وڌيڪ منجهي وڃي ٿو. هن جي رقابت واري پيڙا چوٽ تي پهچي وڃي ٿي، ۽ اهي ساڳيا ٻه سوال هن جي تپيل دماغ کي جيئن پوءِ تيئن وڌيڪ آزارين ٿا: 'جي ڪيٽرينا ايوانونا کي موٽائي ٿو ڏيان ته گروشينڪا سان هلي وڃڻ جا سببَ ڪٿان مهيا ڪندس؟' هي جو هن ان مهيني دوران مستيون ڪيون، پيالا چاڙهيا ۽ گٽن ۾ ڏمڪر ڪيا ته اهو شايد ان ڪري هو ته هو وڏي وئل ۽ تاءَ ۾ هو، جيڪو سندس سهپ کان ٻاهر هو. انهن ٻن سوالن ايترو ته سوڙهو ڪيس جو هو آخرڪار سڀ آسرا لاهي ويٺو. هن پنهنجي ننڍي ڀاءُ کي آخري ڀيرو پيءُ ڏانهن موڪليو ته ڪيس ٻاڏائي ٽئي هزاروني اچي، پر جواب جي انتظار کان سواءِ هن پاڻ وڃي اندر ٽڪاءُ ڪيو، ۽ دنگ پيءُ کي شاهدن جي موجودگيءَ ۾ مار ڏيڻ تي ڪيائين. ان کان پوءِ ڪيس ڪنهن کان به ڏوڪڙن ملڻ جو آسرو نه رهيو، پٽس به مار کان پوءِ ڪو نه ڏنا هيس."

"ان ساڳي سانجهيءَ جو هن سيني تي، سيني جي مٿين ڇيڙي تي، جتي ننڍڙي ڳوٽري هئي، ڏڪ هنيو ۽ پنهنجي ڀاءُ اڳيان قسم کنيائين ته وٽس بدمعاش نه هجڻ جا سببَ هئا، پر تڏهن به هو بدمعاش رهندو، ڇاڪاڻ جو ڪيس اڳيئي ڇاڻ هئي ته هو اهي سببَ ڪم نه آڻيندو، ته هن جو سڀاءُ ڪيس ائين ڪرڻ نه ڏيندو، ته وٽس ائين ڪرڻ جو ست ئي نه هوندو. ڇو، آخر به ڇو سرڪاري وڪيل اليگزي ڪرامازوف جي شاهديءَ کي، جيڪا ايتري سچائيءَ ۽ خلوص سان پاڻيهي ئي قائل ڪندڙ انداز ۾ ڏني وئي، قبول نٿو ڪري؟ ۽ ڇو هو بجاءِ ايئن ڪرڻ جي، اسان کي ڪنهن جهيڙ ڇيڙ ۾، ادولفو جي اونداهي بنديخاني ۾ لڪل رقم کي وسهڻ تي مجبور ٿو ڪري؟"

"ساڳئيءَ سانجهيءَ جو پنهنجي ڀاءُ سان ڳالهائڻ کان پوءِ هن اهو موتمار خط لکيو ۽ اهو خط قيديءَ جي خلاف مکيه ۽ ڳري ۾ ڳري ثابتي آهي ته قُسر هن ڪئي هئي! 'مان هر ڪنهن کان پنندس، ۽ جي نه مليم ته جيئن ئي ايون ويندو، تيئن ئي پيءُ کي ماري ڇڏيندس، ۽ گلابي پٽيءَ وارو لفافو گاديلي هيٺان ڪڍي وٺندس.' اسان کي ٻڌايو وڃي ٿو ته اهو خون ڪرڻ جو مڪمل پروگرام هو. ان ڪري خوني هو ئي آهي. سرڪاري وڪيل واڪو ٿو ڪري، 'جيئن هن لکيو، تيئن ئي ڪيو ويو.'"

"پر پهريون ته اهو هڪڙي پيتل ماڻهوءَ جو خط آهي، ۽ سخت چڙ جي حالت ۾ لکيو ويو هو، ٻيو ته لفافي جو ذڪر سميرڊياڪوف کان وري ان بابت ٻڌي ٿو ڪري، نه ته پاڻ اهو لفافو ڪونه ڏٺو اٿائين، ٽيون ته هُن اهو برابر لکيو پر اوهان ڪيئن ثابت ڪندا ته هن ائين ڪيو به هو؟ ڇا قيديءَ اهو لفافو وهاڻي جي هيٺيان ڪنيو، ڇا هن کي رقم ملي، ڇا رقم سچ پچ هئي؟ ياد ڪريو، ڇا قيدي رقم کڻڻ لاءِ ڀڳو آيو هو؟ هو چوري ڪرڻ لاءِ نه پر اهو ڏسڻ آيو هو ته هوءَ، جنهن ڪيس نهوڙي رکيو هو،

اُتي هئي يا نہ. هو ڪنهن پروگرام تي عمل لاءِ، جيڪو لکيو هئائين، تنهن تي عمل لاءِ نہ پڳو آيو هو، جيڪي لکيو هئائين يعني اڳ رٿيل ڦر جي لاءِ نہ، پر رقابت وچان غضبناڪ ٿي پڳو آيو هو. هائو! مون کي ٻڌايو ويندو، پر جڏهن هو اتي پهتو ۽ پيءُ کي ماري ڇڏيائين، تڏهن رقم تي پڻ قبضو ڪيائين . پر ڇا هن سچ پچ خون ڪيو هو؟ ڦر جو الزام مان ڇڙي رد ٿو ڪريان. ڪنهن ماڻهوءَ کي ڦر جو ڏوهہ تڏهن نٿو ڏيئي سگهجي، جڏهن اهو پڪ سان چوڻ ناممڪن هجي تہ ڇا چورايو ويو آهي. اهوئي قاعدو آهي. پر ڇا هن خون بنا ڦر جي ڪيو؟ ڇا هن سچ پچ خون ڪيو؟ ڇا اهو ثابت ٿي چڪو؟ ڪٿي اهو پڻ رومانس تہ نہ آهي؟

باب بارهون

۽ خون پڻ ڪونہ ٿيو هو

"جيوريءَ جا صاحبو، اوهان کي ياد ٿو ڏياريان تہ هڪ ماڻهوءَ جي حياتي داءَ تي لڳل آهي، ۽ اوهان تي لازم آهي تہ احتياط کان ڪم وٺو. اسان سرڪاري وڪيل تڪي پاڻ اهو مڃيندي ٻڌو تہ اڄ کان پهرين تائين هو قيديءَ تي اڳ- رٿيل خون جي ڏوهہ رکڻ کان هٽڪيو ٿي، هو تيستائين هٽڪندو رهيو، جيستائين هن اهو موتمار نشي ۾ لکيل خط نہ ڏٺو، جيڪو اڄ ڪورٽ ۾ پيش ڪيو ويو. 'سڀ تيئن ڪيو ويو جيئن لکيل هو.' پر مان وري بہ اهو ورجايان ٿو تہ هو پنهنجي پرينءَ ڏانهن ڀڳو هو، ڪيس ڳولڻ لاءِ، اهو ڏسڻ لاءِ تہ هوءَ ڪٿي هئي. اها حقيقت اهڙي آهي، جنهن کي تڪراري نہ ٿو چئي سگهجي. جيڪڏهن هوءَ گهر هجي ها تہ هو ڀڳو نہ وڃي ها، پر سندس پير ۾ موجود رهي ها، ۽ اهو نہ ڪري ها، جيڪو خط ۾ لکيو هئائين. هو اُمالڪ ۽ اتفاق سان ڀڳو آيو هو، ۽ تيستائين شايد پنهنجو نشي ۾ لکيل خط ياد بہ نہ رهيو هوس. هو چون ٿا تہ هن مهري جهٽ هٽي ڪنئي، ۽ اوهان کي ياد هونڪدو تہ ان مهريءَ جي مٿان نفسيات جو هيڏو سارو مانڊاڻ ڪڙو ڪيو ويو- تہ هن مهريءَ کي هٿيار ڪري ڏٺو ۽ جهڙپ هٽي ڪنيائين، وغيره. اتي منهنجي ذهن ۾ هڪ عام خيال آيو آهي: جيڪڏهن ان مهريءَ تي نظر نہ پوي ها، تختي تي پيل نہ هجي ها جتان اها جهڙپي ڪنئي وئي، الماڙيءَ ۾ رکيل هجي ها تہ پوءِ قيديءَ کي اها نظر نہ اچي ها ۽ هو هٿيار کان سواءِ خالي هٿين ڀڳو هليو وڃي ها، تہ پوءِ هو پڪ ئي پڪ ڪنهن کي بہ ڪونہ ماري ها. مان مهريءَ کي اڳ - رٿڻ جي ثابتي ڪيئن سمجهان؟"

"ها، پر هن گُتن ۾ پنهنجي پيءُ کي مارڻ جي ڳالهہ ڪئي هئي، ۽ بہ ڏينهن اڳ، تنهن سانجهيءَ جو جڏهن هن اهو خط لکيو، تڏهن هو چپ هو ۽ رڳو هڪڙي هٿئيءَ سان وڙهيو ڇو تہ هڪ ڪرامازوف جهيڙي ڪانسواءِ رهي نٿو سگهي، برابر! پر مون وٽ ان جو جواب هيءُ آهي تہ جيڪڏهن هو، پنهنجي خط موجب، خون جي سٽ سٽي رهيو هو تہ ڪنهن هٿئيءَ سان ڪو نہ وڙهي ها، ۽ گهٽو ڪري ڪنهن گتي ۾ ئي نہ وڃي ها، ڇو تہ اهڙي سٽ سٽيندڙ ماڻهو ماڻ ۾ ۽ ڪنڌائتو رهڻ چاهيندو آهي، پاڻ کي ميسارڻ جي ڪوشش ڪندو آهي، ڪنهن کي نظر اچڻ ۽ ٻڌجڻ کان بچڻ جي ڪندو آهي، ۽ اهو سڀ سوچي سمجهي نہ پر جبلت جي ڪندو آهي. جيوريءَ جا صاحبو، نفسياتي طريقو ٻئي ڌار وارو هٿيار آهي، ۽ اسان بہ اهو ڪم آڻي سگهون

تا. سارو مهينو گٽن ۾ ڪيل واڪا ئي وٺو. ڇا ٻار ۽ گٽن مان ٻاهر ايندڙ پياڪ واڪا نہ ڪندا آهن: 'ماري وجهندو مانءِ' پر هو ڪنهن کي بہ ڪونہ مارينداآهن. ۽ اهو موتمار خط، ڇا اها پيتل ڇڙ نہ آهي؟ اهو پڻ رڳو جهيڙاڪ جي گٽي جي ٻاهران باهوڙ نہ آهي ڇا؟ 'مان توهان کي ماري ڇڏيندس! هڙنيءَ کي ماري ڇڏيندس!' ڇو اهو خط اهو نٿو ٿي سگهي؟ اسان ان خط کي 'موتمار' ڇو چئون، واهيات ڇو نہ چئون؟ ڇاڪاڻ تہ قيديءَ جي پيءُ جو خون ٿيو آهي، ڇاڪاڻ تہ هڪڙي شاهد قيديءَ کي باغ منجهان ڀڄندي ڏٺو، جنهن ڏڪ هڻي ڪيرائي رکيس، انهيءَ ڪري اسان کي ٻڌايو وڃي ٿو: سڀ ڪجهہ ائين ئي ڪيو ويو، جيئن هن لکيت ۾ رٿيو هو، سو خط 'واهيات' نہ پر 'موتمار' آهي."

"خدا جو شڪر آهي جو اسان هاڻ اصل ڳالهہ تي پهتا آهيون: 'جيئن تہ هو باغ ۾ هو، ان ڪري لازمي طرح هن ئي قتل ڪيو هوندو.' انهن ٿورن لفظن 'جيئن تہ هو، ان ڪري لازمي طرح هن' ۾ سرڪاري ڌر جو سڄو ڪيس سمايل آهي. هو اتي هو. سو هن لازمي طرح ڪيو هوندو، ۽ سندس اتي هجڻ جي باوجود ان ۾ 'لازمي طرح' نہ هجي ها تہ پوءِ؟ ها، مان مڃان ٿو تہ شاهدين - اتفاقن - جي زنجير مان سڄ پڄ ائين ٿو پاسي. پر انهن سڀني حقيقتن کي، سندن هڪ ٻئي سان لاڳاپي کان رک تار ڪندي، الڳ الڳ پرکي ڏسو. مثال طور، سرڪاري ڌر قيديءَ جي انهيءَ بيان کي مڃڻ لاءِ تيار نہ آهي تہ هو پيءُ جي دريءَ وٽان ڀڄي آيو هو. اها ٽوڪبازي ياد ڪريو، جيڪا سرڪاري وڪيل قيديءَ تي اوچتو طاري ٿيندڙ 'ادب' ۽ 'نيڪ' جذبن جي حوالي سان ڪئي. پر جيڪڏهن اهڙو ڪو جذبو هو، جي پٽ جو پيءُ لاءِ ادب نہ تہ مذهبي ڏيا تہ پوءِ؟ 'امڙ ضرور ان وقت مون کي دُعا ڪري رهي هوندي.' اهي هئا قيديءَ جا شروعاتي پڇاڳاڻا وقت چيل لفظ، ۽ جيئن ئي هن کي پڪ ٿي تہ مادام سويتلوف سندس پيءُ جي گهر ڪانهي، تيئن ئي هو اُتان ڀڄي نڪتو. سرڪاري وڪيل جو اعتراض آهي، 'پر هو دريءَ کان ڏسي پڪ نہ ڪري سگهيو هوندو.' ڇو نہ ڪري سگهيو هوندو؟ ڇو؟ قيديءَ جي اشاري تي دري کليل رکي وئي هئي. فيودور پاولووچ متان کو لفظ ڳالهايو هجي، کو واڪو، کا دانهن ڪئي هجي، جنهن مان قيديءَ سهي ڪيو هجي تہ هوءَ اتي ڪانہ هئي. ڇو اسان ڪائي ڳالهہ تصور ۾ آڻيون، جيئن ان کي تصور ۾ آڻڻ جو فيصلو ڪريون. تيئن اها مڃون بہ ڪٿي؟ حقيقت ۾ هزارين ڳالهيون اهڙيون بہ ٿينديون آهن، جيڪي اونهي ۾ اونهي تصور ۾ بہ نہ ايندڙيون آهن."

"ها، پر گريگوريءَ در کليل ڏٺو هو، سو قيدي يقيني طرح اندر ويو هوندو، ان

ڪري هن ئي ڪيس قتل ڪيو، جيوريءَ جا صاحبو، هاڻي در کي تا وٺون. ڏيان رهي ته ان در بابت اسان وٽ رڳو هڪڙي شاهد جو بيان آهي، پر ان شاهد جي ان وقت اهڙي حالت هئي- پر ڪٿي تا مجون ته در ڪليل هو، ڪٿي تا مجون ته قيديءَ ان جي ترديد ڪري ڪوڙ ڳالهايو آهي، پاڻ کي بچائڻ جي جبلت کان جو قيديءَ واريءَ صورت ۾ اهو بلڪل سياويڪ هو، ڪٿي تا مجون ته هو سچ پچ گهر اندر ويو هو- هون، پوءِ ڇا؟ اهو نتيجو ڪيئن ٿو نڪري ته خون هن ڪيو؟ هو ڏوڪي پيو هجي، ڪمرا ڊوڙندو ڏسندو ويو هجي، پيءُ کي ڏڪو ڏيئي پري ڪيو هجيائين، ۽ جيئن ئي پڪ ٿي هجيس ته مادام سوتيلوف اُتي ڪانهي، اُتان ڊوڙندو نڪري آيو هجي، انهيءَ ڳالهه تي خوش ٿيو هوندو ته هوءَ اُتي ڪانه هئي، ۽ هن پيءُ کي ڪونه ماريو. ۽ شايد ان ڪري ته هو پيءُ کي مارڻ جي ڏُتار کان بچي ويو، ان ڪري ته هن جو ضمير صاف هو ۽ هو ڪيس نه مارڻ تان خوش هو. هو نج جذبن جي قابل هو، ڪهل ۽ ڪهڪاءَ جي جذبن جو، ۽ هو ويرم پوءِ گريگوريءَ کي اُتاولي جوش وچان ڊاهي رکڻ کان پوءِ سندس واهر لاءِ لوڙهو ٽپي ٿو."

"سرڪاري وڪيل زبردست فصاحت ۽ بلاغت سان موڪروءِ ۾ قيديءَ جي خوفناڪ ذهني حالت بيان ڪئي، جڏهن محبت سندس سامهون موجود هئي ۽ ڪيس نئين حياتيءَ ڏانهن سڏي رهي هئي، پر هن لاءِ محبت ناممڪن هئي، ڇو ته پيءُ جو رتورت مڙهه پنيان هيس ۽ مڙهه ڪان اڳتي هئي ڪرٽي پرٽي، ۽ پوءِ به سرڪاري وڪيل هن لاءِ محبت ماڻڻ جي گنجائش، پنهنجي حساب سان، قيديءَ جي نشي واري حالت بابت، ڏوهاريءَ کي قاسيءَ گهاٽ ڏانهن وٺي وڃڻ بابت، ان جي اجا پري هجڻ وغيره بابت ڳالهائڻ جاير رکيو. پر پوءِ به مان پڇان ٿو، وڪيل صاحب، ڪٿي اوهان نئين شخصيت ته ايجاد نه ڪري وينا آهيو؟ ڇا قيدي ايترو اٽگهڙيو ۽ اٽاسو آهي جو ان وقت، جنهن وقت سندس هٿ پيءُ جي رت سان رڱيل هئا، تنهن وقت هو سزا کان بچڻ جي طريقن ۽ محبت ماڻڻ بابت سوچي رهيو هو؟ نه، نه، نه! جڏهن اهو چٽيءَ طرح سامهون آيو ته هوءَ ساٿس پيار ٿي ڪري ۽ پنهنجي پاسي ۾ ٿي سڏيس، تڏهن، مان زور ڏيئي چوان ٿو، تڏهن سندس آپگهات ڪرڻ وارو پُسو، ضرور ٻيٽو ٽيٽو ٿي ويو هوندو. ۽ جيڪڏهن پيءُ کي سچ پچ ماريو هجيس ها ته ضرور پاڻ ماري ڇڏي ها، نه نه، هن ڪونه وساريو هوندو ته سندس پستول ڪٿي رکيل هو؟؟ مون کي قيديءَ جي خبر آهي، سرڪاري وڪيل هن سان جيڪا ڇتي ۽ پٽرائين بيدلي منسوب ڪئي آهي، سا هن جي سياءَ سان نٿي

نهڪي. اها پڪي ڳالهه آهي ته هو پاڻ کي ماري ڇڏي ها. هن پاڻ کي نه ماريو ڇو ته 'سندس ماءُ جي دعائن کيس بچائي ورتو هو' ۽ هو پيءُ جي خون کان بيڏوهي هو. هو پريشان هو. ان رات هو موکروءِ ۾ رڳو پوڙهي گريگوريءَ لاءِ ترسيل هو ۽ خدا کي ٻاڏائي رهيو هو ته پوڙهو سنئين لڳين ٿئي، ته سندس ذَڪُ موتمار نه هجي، ۽ ڪيس ان تان پوڳٿو نه پوي. حقيقتن جي اها سمجهاڻي ڇو نه قبول ڪئي وڃي؟ اسان وٽ ڪهڙو ويساهه جوڳو ثبوت آهي ته قيدي ڪوڙ پيو ڳالهائي؟"

"پر اسان کي هڪ پيرو وري ٻڌايو ويندو، 'سندس پيءُ جو مڙهه جو پيو آهي! جي هو ڪيس مارڻ کان سواءِ نڪتو هليو ويو هو ته پڻس کي ڪنهن ماريو؟' مان ورجايان ٿو، سرڪاري ڏر جي سڄي منطق اجها اها آهي. جي هن نه، ته ڪيس ڪنهن ماريو هو؟ ڪو به ڪونهي، جنهن کي سندس جاءِ تي رکجي."

"جيوريءَ جا صاحبو، ڇا سچ پچ ائين ئي آهي؟ ڇا اهو قطعي طرح ۽ واقعي صحيح آهي ته پيو ڪو به ڪونهي؟ اسان سرڪاري وڪيل کي اهي سڀ آگرين تي ڳٺيندي ٻڌو آهي، جيڪي ان رات گهر ۾ هئا. اهي پنج هئا. منجهائن ٽي مان مجان ٿو ته جوابدار نٿا ٿي سگهن. مقتول پاڻ، پوڙهو گريگوري ۽ سندس زال. باقي بچيا قيدي ۽ سميردياڪوف، ۽ سرڪاري وڪيل ڊرامائي انداز ۾ واڪو ڪري ٿو ته قيديءَ سميردياڪوف ڏانهن اشارو ڪيو ڇو ته سندس نظر ۾ پيو ڪو ڪونه هو، ۽ جي ڪو ڇهون ماڻهو هجي ها يا ان جو پرياءُ ئي هجي ها ته هو هڪدم پشيمان ٿي سميردياڪوف کي ترڪ ڪري ها ۽ ان ڇهين ماڻهوءَ تي ڏوهه رکي ها. پر، جيوريءَ جا صاحبو، ڇو نه مان اُبتڙ نتيجو ڪڍان؟ به ڇا قيدي ۽ سيمردياڪوف آهن. مان اهو ڇو نه چوان ته اوهان منهنجي اصيل تي انهيءَ ڪري ڏوهه تا رکو جو اوهان وٽ پيو ڪو ڏوهه رکڻ لاءِ ڪونهي؟ ۽ اوهان وٽ ڪو پيو انهيءَ لاءِ ڪونهي جو اوهان سميردياڪوف کي هر شڪ کان ٻاهر رکڻ جو پختو پهه ڪري چڪا آهيو.

"تحقيق اهو صحيح آهي ته سميردياڪوف تي ڏوهه رکڻ وارا فقط قيدي، سندس به پائر ۽ مادام سويتلوف آهن. پر ٻيا به آهن، جيڪي مٿس ڏوهه رکن ٿا: سوال جا، شڪ جا، مبهم اطلاع جا، امڪان جي احساس جا اُڏندڙ افواهه آهن. آخر ۾، اسان وٽ حقيقتن جي ميلاپ جي ڏاڍا ڏَسَ ڏيندڙ ساک آهن، جا، مان مجان ٿو، ڪافي نه آهي. اسان وٽ پهرين آهي ٺيڪ ان ڏينهن پوندڙ دورو، جنهن جي سچائيءَ

جو سرڪاري وڪيل ڪنهن سبب ڪان، وڏي هشياريءَ سان بچاءُ ڪيو آهي. ان ڪان پوءِ اچي ٿو سميرڊياڪوف جو، ڪيس هلڻ ڪان ترت اڳ اوچتو آپگهات ڪري ڇڏيو. پوءِ آهي اوتري ئي ڇرڪائيندڙ شاهدي، جيڪا قيديءجي وڏي ياءُ، جنهن کي ننڍي ياءُ جي بي گناهيءَ جي پڪ هئي، اڄ ڪورٽ ۾ ڏنـي ۽ نوٽـن جـي ٿهـي پيـش ڪـري سميرڊياڪوف کي ڏوهي ٺهرايو. هائو، مان سرڪاري وڪيل ۽ ڪورٽ سڳوريءَ جي انهيءَ خيال سان سهمت آهيان تہ ايون ڪرامازوف کي ڪاپاري تپ آهي، تہ سندس چريائپ جي حالت ۾ ڏنل بيان هڪ مئل ماڻهوءَ تي ڏوهہ رکي پنهنجي ياءُ کي بچائڻ جـي چـوٽ تـي پهتـل نراسـائي مـان ڪيـل ڪوشـش بـہ تـي سـگهي ٿـو. پـر وري سميرڊياڪوف جو نالو ورتو وڃي ٿو ۽ اسرار جو ڏس ملي ٿو. ڪائي تہ ڳالهہ آهي جا اپٽاري نہ وئي آهي، جا اڻپوري آهي، ۽ شايد اها ڪنهن نہ ڪنهن ڏينهن اُپٽاري وڃي. پر هينئر اسان ان ۾ نٿا وڃون، ان کي پوءِ ڏسبو."

"ڪورٽ سڳوريءَ ڪيس جي ٻڌڻي جاري رکڻ جو پهہ ڪيو آهي، پـر انهيءَ وچ ۾ سرڪاري وڪيل سميرڊياڪوف جي ڪردار جو جنهن صفائيءَ ۽ ڏات سان نقشو چٽيو آهي، مان تنهن بابت بہ چار ڳالهيون ڇو نہ چئي وٺان. مان هن جي ڏات کي واکاڻيان ٿو، پر ساڻس سهمت نٿو ٿي سگهان. مان سميرڊياڪوف سان مليو آهيان، ساڻس ڳالهائي ڏٺو اٿم، هن مون تي بنهہ ٻيو اثر ڇڏيو. هو صحت ۾ هيٺو، پر سياءَ ۾، حوصلي ۾، سرڪاري وڪيل جي نقشي جي برخلاف، هيٺو نہ هو. سرڪاري وڪيل جي خيال ۾ هو ڊڄڻو هو، پر مون هن ۾ انتهائي درجي جي بدگماني ڏٺي، جا سادگيءَ جي تهہ هيٺ لڪايل هئي، ۽ ڇڳو خاصو عقل وارو بہ هو. ڪيس ڪم عقل سمجهڻ سرڪاري وڪيل جي سادائپ آهي. هن مون تي تمام واضح تاثر ويهاريو: هن وٽان اٿڻ سان مون کي پڪ ٿي وئي تہ هو وڏو ڪيني وارو، بيحد هوسي، ويـر وٺـو ۽ سخت ساڙ سڙيو آهي. مون هن بابت پڇائون ڪيون: هن کي پنهنجي انس تي چڙ ۽ شرم ايندو هو، ۽ اهو سارڻ تي ڏند ڪرٽيندو هو تہ هو ان ڏپ ڪيل لزاويٽا جو پٽ هو. هو نوڪر گريگوريءَ ۽ سندس زال، جن ڪيس ٻار وٺڻ ۾ پاليو هو. تن سان گستاخي ڪندو هو. هو روس کي پٽيندو ۽ ان تي ڇٽرون ڪندو هو. فرانس وڃڻ ۽ فرانسي ٿيڻ جا سپنا ڏسندو هو. اڪثر دانهيندو هو تہ وٽس ائين ڪرڻ جا وسيلا ڪونهن. منهنجو خيال آهي تہ هن جو ڪنهن سان بہ پيار ڪو نہ هو، سواءِ پاڻ جي. ۽ پاڻ کي ڪا وڏي شئي سمجهندو هو. هن ۾ سڌريلائيءَ بابت ويچار سڻن ڪپڙن، اُجرين قميصن ۽

چمڪندڙ بوٽن تائين محدود هو. پاڻ کي فيودور پاولووچ جو حرامي پٽ (ان جي ثابتي موجود آهي) ڄاڻڻ جي ڪري هو پنهنجي مالڪ جي حلالي پٽن جي پيٽ ۾ پنهنجي حيثيت تي ضرور خار ڪائيندو هوندو. هنن وٽ سيڪجهه هو، يا هن وٽ ڪجهه به نه، هنن کي سڀ حق هئا، هو وارث هئا، جڏهن ته هي چڙو بورچي هو. هن پاڻ مون کي ٻڌايو هو ته هن فيودور پاولووچ کي لفافي ۾ نوٽ وجهڻ ۾ هٿ وندايو هو. اها رقم، جنهن مان سندس حياتي نهي وڃي ها، ان جو ماڳ ضرور هن لاءِ ڏڪار جوڳو هوندو. ان کان سواءِ، هن ٽن هزارن روبلن جا نوان انبلڻ جي رنگن وارا ڪڙاڪيدار نوٽ ڏٺا ها (مون ڪانئس ڄاڻي واڻي اهو پڇيو هو). ڪنهن هوسي ۽ حاسد ماڻهوءَ کي هڪ ئي وقت وڏي رقم ڏيکارڻ کان پاسو ڪريو. هن اڪيلي ماڻهوءَ جي هٿن ۾ پهريون پيرو ايڏي وڏي رقم ڏٺي هئي. انبلڻ جي رنگن وارن نوٽن تي سگهي ٿو ته هن جي سوچ تي روڳي اثر وڌو هجي، پر ان جا ترت نتيجا ڪونه نڪتا.

"ٻهڳٽي سرڪاري وڪيل وڏي هوشياريءَ سان اسان جي آڏو ان انومان جي فائدي ۽ مخالفت ۾ دليل پيش ڪيا ته سميردياڪوف ڏوهي هو يا نه، ۽ اسان کان خاص طور تي پڇيائين ته هن وٽ دوري جي مِنهن ڪرڻ جو ڪهڙو سبب هو. پر تي سگهي ٿو ته هن مِنهن نه ڪيو هجي ۽ دورو سچ پچ پيو هجيس، ۽ سچ پچ ڇڏي ويو هجيس، شايد پوريءَ طرح نه، پر هو سرت ۾ اچي ويو هجي، جيئن مرگهيءَ جي مريض سان ٿيندو آهي."

"سرڪاري وڪيل پڇي ٿو ته سميردياڪوف ڪهڙي گهڙيءَ خون ڪيو هوندو. پر اها گهڙي وڏي سولائيءَ سان سمجهي سگهجي ٿي. متان هو ان گهڙيءَ گهري ننڊ مان جاڳيو هجي (ڇا لاءِ ته هو ستل هو، مرگهيءَ جي دوري کان پوءِ هميشه گهري ننڊ ڪڍي ويندي آهي)، جنهن گهڙيءَ پوڙهي گريگوريءَ وڏي واڪي دانهن ڪئي هئي: 'پيءُ گهات!' اوندهه ۽ سانت ۾ انهيءَ دانهن سميردياڪوف کي جاڳائي ڇڏيو هوندو، يا ٿي سگهي ٿو ته هو ڪلاڪ اڳ پنهنجو پاڻ جاڳي پيو هجي."

"هو هنڌ تان لهي ذري گهٽ بيخياليءَ ۾ ۽ بنا ڪنهن خاص مقصد جي، دانهن جو ڪارڻ معلوم ڪرڻ لاءِ وڃي ٿو. هن جو مٿو ڏوري پوڻ جي ڪري اڃا گهوماڻيل آهي، ۽ سندس حواس اڃا اڌ سُتل آهن! پر باغ ۾ پهچي هو بتي ٻريل دريءَ ڏانهن ڏسي ٿو، جتي هو مالڪ کان، جيڪو ڪيس ڏسي ضرور خوش ٿيو هوندو، ڏاڍي خراب خبر ٻڌي ٿو. هن جو دماغ هڪدم ڪم

ڪرڻ لڳي ٿو. هو پنهنجي مالڪ کان سمورو تفصيل ٻڌي ٿو، ۽ هري هري سندس گهوماتيل مغز ۾ هڪ خيال روپ وٺي ٿو. خيال خوفناڪ آهي، پر ساڳي وقت هرڪائيندڙ ۽ اهڙو دل سان لڳندڙ آهي جو ان کان پاڻ جهل نه ٿيندي، پوڙهي کي ماري ڇڏجي، ٽئي هزار روبل کڻجن، ۽ سڄو ڏوهه پٽهنس تي رکجي: جيئن ئي کيس احساس ٿيو هوندو ته هو ڪو نه ڦاسندو، تيئن ئي ڏوڪڙن جو، مال غنيمت جو موهه ويڙهي ويو هوندس. هاءِ، اهي اوچتا ۽ جهلڻ کان زور ريچڪ تڏهن اڪثر وٺ ڪندا آهن، جڏهن سٺائو وجهه هوندو آهي، ۽ خاص ڪري انهن خونين کي، جن اڳي ڪڏهن خون جو نه سوچيو هجي. سو سميرڊياڪوف متان اندر ويو هجي ۽ پنهنجي خيال تي عمل ڪيو هجيس. ڪهڙي هٿيار سان؟ ڇو، باغ مان ڪنيل سروٽي پٽر سان، پر ڇا لاءِ، ڪهڙي مقصد سان؟ ڇو، ٽن هزارن روبلن لاءِ، جن سان سندس حياتي نهي وڃڻي هئي. نه نه مان پاڻ کي رد نه ڏيئي رهيو آهيان . رقم جو وجود هوندو ۽ شايد رڳو سميرڊياڪوف کي پتو هو ته اها رقم ڪٿان لينڊي، سندس مالڪ ڪٿي رکندو هو، ۽ رقم جو ڊڪ فرش تي پيل ڦاٽل لفافو؟"

"سوير پرو جڏهن سرڪاري وڪيل پنهنجو اهو سيبتو نظريو پيش ڪري رهيو هو ته ڪرامازوف جهڙو ناتجربيڪار چور لفافو فرش تي پيل ڇڏي وڃي ها ۽ سميرديياڪوف جهڙو ڪو همراهه پنهنجي خلاف ڪا ساڪ ڇڏڻ کان پاسو ڪري ها، تڏهن مون کي ٻڌڻ سان خيال آيو ته مان ڪائي اڳيئي ٻڌل ڳالهه ٻڌي رهيو آهيان، ۽ اوهان اعتبار ڪندا ته مان به ڏينهن اڳ سميرڊياڪوف جي واتان ٻڌي چڪو هوس ته ڪرامازوف ڇا ڪري ها. اها ڳالهه ٻڌڻ سان ئي ڪُپي وئي هئم. مون کي خيال آيو هو ته هن ۾ هٿراڏو سادائپ هئي، ته ڪيس ان ڳالهه جي ڏس ڏيڻ جي اتاولائي هئي ته جيئن سان ان کي شايد پنهنجو خيال ڪري سمجهان. ائين ڪٿي چئجي ته هن اهو خيال اٽڪل سان ٽنبيو هو. ڇا هن اهو ساڳيو خيال اٽڪل سان پڇا ڳاڇا وقت بهڪٽي سرڪاري وڪيل جي مغز ۾ ته نه ويهاري ڇڏيو ۽ سندس دل ۾ وڏو هو؟"

"مون کان پڇيو ويندو ته پوڙهي مائيءَ يعني، گريگوريءَ جي زال بابت ڇا ٿو چوان؟ هوءَ سڄي رات اڳهي همراهه جو ڪنجهڻ ۽ ڪرڪڻ ٻڌندي رهي هئي. هائو هوءَ ٻڌندي رهي هئي، پر اها ساڪ پروسي جوڳي بلڪل ناهي. مان هڪڙي ڪراڙيءَ کان واقف هوس، جنهن دانهون ڪيون هيون ته اڳڻ واري ڪٽي ڪيس سڄي رات سمهڻ نه ڏنو هو. پوءِ خبر پئي ته

ويچارو ڪتو رات جو رڳو هڪ يا بہ پيرا ئي پونڪيو هو. پر ائين ٿيندو آهي. ڪو ستو پيو هوندو ۽ ڪنجهہ ٻڌندو تہ جاڳائڻ تي چڙندو. پر اوڏيءَ جو اوڏيءَ مهل وري سمهي رهندو، ۽ بہ ڪلاڪ پوءِ وري ڪنجهہ ٻڌي. وري اٿي پوندو ۽ وري سمهي رهندو، ۽ بہ ڪلاڪ پوءِ وري ساڳي ڳالهہ. سڄي رات ۾ ڪل ٽي پيرا. صبح جو اهو ستل همراهہ جاڳڻ سان دانهن ڪندو تہ ڪنهن ڪيس سڄي رات ڪنجهي سمهڻ نہ ڏنو. ۽ ڪيس اوس ائين ئي لڳندو. ننڊ ۾ ٻن ٻن ڪلاڪن جون وٿيون ڪيس ياد ئي ناهن، ڪيس رڳو جاڳ جون گهڙيون ياد آهن، سو هو سمجهي ٿو تہ هو سڄي رات جاڳندو رهيو آهي."

"سرڪاري وڪيل پڇي ٿو تہ هن آخري خط ۾ باسيو ڇو نہ؟ ڇو هن جي ضمير ڪانئس هڪڙي وک ڪٽائي، ٻي نہ؟ پر معاف ڪجو، ضمير جو مطلب آهي پڇتاءُ، ۽ آپگهاتي رڳو نراسائي محسوس ڪندو ۽ پڇتاءُ نہ. نراسائي ۽ پڇتاءُ بہ بنهہ الڳ الڳ شيون آهن. نراسائي ويہ ونو ۽ پرچاءُ نہ ڪندڙ ٿي سگهي ٿي، ۽ آپگهاتيءَ کي پاڻ ۾ هٿ وجهندي انهن لاءِ ڏڪار ٻيٽو ٿيندو محسوس ٿيو هوندو، جن کان هو ساري ڄمار سڙندو رهيو هو."

"جيوريءَ جا صاحبو، نا انصافيءَ کان خبردار رهجو! مون هينئر جيڪو اوهان جي آڏو رکيو آهي، تنهن ۾ ڇا آهي جيڪو ممڪن نہ هجي؟ مون جيڪي دليل ڏنا آهن، تن ۾ ڪا غلطي آهي، ڪا اڻ ٽيٽي آهي، ڪا ڇسائي آهي تہ ڳولي ڪڍو. پر جيڪڏهن منهنجن انومانن ۾ ذرڙو بہ انهن جي گهٽ يا وڌ ٽيڻ جوڳي هجڻ جو امڪان هجي تہ قيديءَ کي ڏوهي نہ ٺهرائجو. ۽ رڳو ذرڙو ڇو؟ مان هر سڳوري شئي جو قسم کڻي ٿو چوان تہ خون جي جيڪا سمجهاڻي مون پيش ڪئي آهي، مان ان ۾ پورو پورو ويساهہ رکان ٿو. مون کي جا ڳالهہ اُلڪائي ۽ چڙ ٿي ڏياري، سا هيءَ آهي تہ سرڪاري ڌر قيديءَ جي خلاف جن حقيقتن جو مانڊاڻ ڪڙو ڪيو آهي، تن ۾ ڪا هڪ بہ اهڙي ڪانهي جيڪا يقيني هجي ۽ رد نہ ٿي سگهي، ان هوندي بہ انهن حقيقتن جو ڪٽ هن اياڳي انسان کي برباد ڪري ڇڏيندو. هائو، مجموعي تاثر ڏاڍو پوائتو آهي: رَتُ، سندس اڳرين مان ٿمندڙ رت، رت هاڻي قميص، ڪاري رات ۾ "پيءُ گهات!" جو واڪو، ۽ پوڙهي جو ڦاٽل متي سان ڦهڪو. ۽ پوءِ ٻولن، بيانن، تالن پڪالن، رڙين واڪن جو ست! ووءِ ووءِ! اهو ڪيڏو نہ اثر ٿو ڪري، ۽ اهو ذهن کي پنهنجي پاسي لاڙي سگهي ٿو. ياد رکو، اوهان کي ٻڌ ڇوڙ جو قطعي اختيار ڏنو ويو آهي، ۽ اختيار جيترو وڌيڪ هوندو آهي، جوابداري بہ اوتري ئي ڳري ٿئي ٿي."

"مون هينئر جيڪي چيو آهي، ان مان ذرو بہ واپس نٿو وٺان، پر گهڙي پل لاءِ سمجهو ڪٽي تہ مان سرڪاري ڌر سان سهمت آهيان تہ منهنجي اپاڳي اصيل پنهنجا هٿ پيءُ جي رت سان رڱيا آهن، مان ورجايان ٿو تہ اهو رڳو انومان ئي آهي، مون کي پنهنجي اصيل جي بيگناهيءَ ۾ تر جيترو بہ شڪ ڪونهي، پر ڪٽي ٿو مڃان تہ منهنجو اصيل "پيءُ گهات" جو ڏوهاري آهي. ان هوندي بہ جيڪي مان چوان سو ٻڌو. منهنجي دل تي چوي تہ اوهان آڏو ڪجهہ وڌيڪ چوان ٿو تہ مون کي لڳي ٿو تہ اوهان جي دلين ۽ دماغن جي وچ ۾ وڏو موجود هوندو... مون کي اوهان جي دلين ۽ دماغن جي حوالي ڏيڻ تان معاف ڪندا. پر، جيوريءَ جا صاحبو، مان پڇاڙيءَ تائين دل جي حضور سان سچ ڳالهائڻ چاهيان ٿو !"

ان تان تاڙين جي ڪيقدر زوردار ڦهڪي تقرير ۾ رخنو وڌو. تحقيق، آخري لفظ ايتري تہ دل جي حضور سان اُچاريا ويا هئا جو هر ڪنهن کي لڳو تہ هن کي ڪجهہ وڌيڪ چوڻو هوندو، ۽ جيڪي چوڻو هوندس، سو وڏي اهميت وارو هوندو. پر صدر تاڙين جو ڦهڪو ٻڌندي ئي چتاءُ ڏنو تہ جيڪڏهن وري ائين ٿيو تہ هو ڪورٽ خالي ڪرائي ڇڏيندو. هر آواز بند ٿي ويو، ۽ فيتيوڪووچ پنهنجي تقرير وري شروع ڪئي تہ سندس آواز هيلتائين جنهن لهجي ۾ ڳالهايو هئائين، تنهن کان بلڪل مختلف احساس سان ڀريل هو.

باب تيرهون

سوچ ويچار جو ڪاريندڙ

"جيوريءَ جا صاحبو." هو شروع ٿيو. "اهو رڳو حقيقتن جو ڪٺ ناهي، جنهن کان منهنجي اصيل کي ناس ٿيڻ جو جوکو آهي، پر هڪ بي ڳالهه هن جي لاءِ وڌيڪ جوکائتي آهي، سندس پيءُ جو مڙهه. جي اهو ڪنهن عام خون جو مامرو هجي ها ته اوهان ساک جو هر ڀاڱو الڳ الڳ تڪي توري ان جي خسيس، اٽپوري ۽ وائڙي هجڻ تان الزام رد ڪري ڇڏيو ها، يا گهٽ ۾ گهٽ هڪ انسان جي حياتي تعصب ۾ برباد ڪرڻ کان هيڪو ضرور ها. ان تعصب جو هو پوريءَ طرح لائق به آهي. پر هيءُ خون جو ڪو عام مامرو نه آهي، اهو "پيءُ گهات!" جو مامرو آهي. ان جو اهڙو هجڻ ذهن کي متاثر ڪري ٿو. ايتري حد تائين جو بي تعصب ذهن به ساک کي ان کان گهٽ اٽپورو ۽ خسيس سمجهڻ لڳي ٿو. جيتري قدر اها سچ پچ ٿئي ٿي. ڪنهن قيديءَ کي ڪيئن بيگناهه ٺهرائي سگهجي ٿو؟ هر ڪو پنهنجيءَ دل ۾، ذري گهٽ بنا ارادي جي جبلتي طرح ائين سوچي ٿو."

"هائو پيءُ جو رت وهائڻ تمام پوائتي ڳالهه آهي، پيءُ. جنهن مون کي جنميو، پيار ڏنو، منهنجي خاطر پنهنجو خيال نه ڪيائين، منهنجي ننڍپڻ کان منهنجي اگهائيءَ تان ڏکارو رهيو، منهنجي خوشيءَ خاطر سڄي عمر پاڻ پتوڙيائين، ۽ منهنجين خوشين ۽ منهنجين ڪاميابين ۾ گهاريائين. اهڙي پيءُ کي مارڻ خيال ۾ ئي نٿو اچي. جيوريءَ جا صاحبو، پيءُ، سچو پيءُ ڪهڙو هجي ٿو؟ انهيءَ مهان لفظ جي معنيٰ ڇا آهي؟ انهيءَ نالي ۾ ڪهڙو مهان خيال سمايل آهي؟ اسان هينئر هينئر سچي پيءُ جا ڪجهه اهجاڻ ٻڌايا، ۽ هن کي ڇا هئڻ جڳائي، جنهن مامري ۾ اسان هن وقت اونها ڳتل آهيون ۽ جنهن تان اسان جون دليون پيڙا ۾ آهن، يعني موجوده مامري ۾ "پيءُ" يعني فيودور پاولووچ ڪرامازوف، پيءُ جي تنهن تصور سان ڪو نه ٿو ٺهڪي، جنهن جو اسان هينئر حوالو ڏنو. اها ئي بدنصيبي آهي، ۽ تحقيق کي پيئر به بدنصيب هوندا آهن. اچو ته انهيءَ بدنصيبي کي وڌيڪ ويجهائيءَ کان جاچيون: جيوريءَ جا صاحبو، اوهان کي جيڪو فيصلو ڪرڻو آهي، تنهن جي اهميت کي آڏو رکندي، اسان کي ڪنهن به ڳالهه کان ڪيهائڻ نه ڪپي. اهو اسان جو مکيه فرض آهي ته، جيئن ٻهڳڻو سرڪاري وڪيل چوي ٿو، ڪنهن به خيال کان ٻارن يا ڍنل عورتن وانگر نه ڪيهايون."

"پر پنهجي گرماگرم تقرير ۾ منهنجي مخالف (اهو منهنجي وات کولڻ کان اڳ ئي منهنجو مخالف ٿي ويو هو) ڪيترائي پيرا اعلان ڪيو 'او مان قيديءَ جو بچاءُ ان وڪيل تي نه ڇڏيندس، جيڪو پيٽرسبرگ کان آيو آهي، مان الزام رکان ٿو پر مان بچاءُ به ڪيان ٿو!' هن اهو اعلان ڪيئي پيرا ڪيو. پر اهو ذڪر ڪرڻ وسري ويس ته هن پيانڪ قيديءَ تي رڳو هڪڙي ئي ماڻهوءَ ڪهل ڪاڏي هئي، جنهن ڪيس پائونڊ بوهي مڱن جو ڏنو هو. ۽ هيءَ ان لاءِ ٿيويهه ورهيه ٿورائتو رهيو هو: اهو قيدي ڇا اهو ياد نه رکندو ته هو ٻاروتڻ ۾ پيءُ جي پوئين باغ ۾ ائين ڊوڙندو وتندو هو جو، مهربان ڊاڪٽر هرزينٽوب چواڻيءَ، 'پيرن ۾ بوٽ ڪونه هوندا هيس ۽ لنڊي پتلون هڪ بٽڻ تي لڙڪندي رهندي هيس؟"

"جيوريءَ جا صاحبو، اسان انهيءَ بدنصيبيءَ کي ويجهائيءَ کان وڏيڪ ڇو ڏسون، ڇو جيڪي اڳيئي ڄاڻون ٿا، وري ورجايون؟ منهنجو اصيل جڏهن هت پنهنجي پيءَ جي گهر پهتو، تڏهن ڪيس ڇا پڙ پيو، ۽ ڪ س ڪنور، خود غرص ۽ دئت ڪري ڇو پيش ڪريون؟ هو اجهل آهي، منهن زور ۽ ڇڙواڳ آهي- ان تان اسان متس ڪيس هلائي رهيا آهيون- پر سندس اهڙي جيوت لاءِ جوابدار ڪير آهي؟ اهڙي شاندار سياءَ ۽ ٿورو مجيندڙ ۽ ڏڪڻي دل واري ماڻهوءَ جي اهڙي اٽسهائيندڙ پالنا لاءِ جوابدا ڪير آهي؟ ڪيس ڪنهن کا معقوليت جي سکيا ڏني؟ ڇا ڪيس پڙهائي روشن خيال ڪيو ويو؟ ڪنهن ڪيس نندي هوندي ٿورو ئي سهي پر قرب ڏنو؟ منهنجي اصيل کي جهنگ جي جانورن جيان رب جي آسري تي ڇڏي ڏنو ويو هو. جدائيءَ جي ڊگهن ورهين کان پوءِ شايد ڪيس پيءُ سان ملڻ جي ڏاڍي سڪ هئي. هن پنهنجي ننڍپڻ کي ياد ڪيو هوندو، جڏهن هن سپنن ۾ جن پوت ڏسي اُهي هزارين پيرا تڙيا هوندا، ۽ پيءُ کي ڳرائڙي پائي ڪيس معاف ڪرڻ چاهيو هوندو. پر سندس انتظار ۾ ڇا هو؟ سندس آجيان رُکن طعنن، تنڪن، شڪن شبهن ۽ ڏوڪڙن تان وڙهڻ سان ڪئي وئي. هن کي روزانو براندي پيئندي بچان ڏيارينڊڙ ڳالهيون ۽ بد نيت نصيحتون پڌڻيون پونديون هيون، ۽ انت هن پيءُ کي هن جي ئي ڏوڪڙن سان هن جي ئي پرينءَ کي ڏتاريندي ڏٺو. جيوريءَ جا صاحبو، اهو سخت ڪنور ۽ بچان ڏيارينڊڙ عمل هو! ۽ اهو پوڙهو هميشه پٽ جي بي ادبيءَ ۽ ڪنورتا جون دانهون پيو ڪندو هو، هن سوسائٽيءَ ۾ متس تهمتون هنيون، ڪيس بدنام ڪيو، سندس گلاڻون ڪيون، سندس اڻ لاڻل اوڏرون ڪڍي ڪيس قيد تائين ڪرايو."

"جيوريءَ جا صاحبو، منهنجي اصيل جهڙا ماڻهو متان پوائتا، ڇڙواڳ ۽ اجهل هوندا آهن، پر اندران ڪڏهن ڪڏهن بلڪ اڪثر ڪري ڏاڍا ڪونئرا هوندا آهن، توٿي

جو ظاهر ناهن ڪندا. منهنجي ڳالهه تي ڪلو نه، ڪلو نه! ٻهڳڻو سرڪاري وڪيل ساجهر منهنجي اصيل تي شلر ڪي- اُتم ۽ سندر ڪي پسند ڪرڻ تان بيرحميءَ سان ڪليو هو! سندس جاءِ تي مان ان تان ڪلڻ نه چاهيان ها. هائو، اهڙا سياءَ- مون کي اهڙن سيائن جي بچاءَ ۾ ڳالهائڻ ڏيو، جو انهن کي اڪثر ۽ بيدرديءَ سان غلط سمجهيو ويو آهي- اهي سياءَ سڀاجهائيءَ ۽ انصاف لاءِ ائين ڪٽي ڇڏجي ته پنهنجي، پنهنجي ڇڙواڳيءَ، پنهنجي ڪرڙائيءَ جي برخلاف، اڪثر اجايل هوندا آهن- هو ان لاءِ اڻسڌيا اجايل هوندا آهن. متان ڪرڙا ۽ جوشيلا هوندي به، مثال طور، عورت سان پيڙا ڏيندڙ روحاني ۽ اُتانهين محبت ڪري سگهندا آهن. مون تي وري نه ڪلو، انهن سيائن سان گهٽو تڏو اها ئي حالت هوندي آهي، پر پنهنجي موهه کي، جيڪو ڪڏهن ڪڏهن ڏاڍو اڻ گهڙيل هوندو آهي، لڪائي نه سگهندا آهن، ۽ اهو پڌرو هوندو آهي، ۽ ڏٺو ويندو آهي، پر اندريون ماڻهو اڻڏٺل رهي ٿو. سندس موهه ترت ئي پورو ٿي ويندو آهي، پر هڪ اتم ۽ اعليٰ هستيءَ جي پاسي ۾ اهو بظاهر ڪهرو ۽ ڪرڙو انسان نئين سر جيئڻ چاهيندو آهي، پاڻ کي سڌارڻ، وڌيڪ چڱو ٿيڻ چاهيندو آهي، وڙائتو ۽ مانائتو ۽ پڻ، اتم ۽ سندر، ان اصطلاح جو ڀلي ڪيترو به مذاق اڏايو ويو هجي."

"مون سوير ڀرو چيو ته مان پنهنجي اصيل جي مڱڻي جو ذڪر نه ڪندس. پر هڪ اڌ لفظ تڏهن به چوڻ مناسب سمجهان ٿو. اسان هينئر جيڪي ٻڌو، سو ساڪ نه پر هڪ جنون ۾ آيل ۽ ويڙ تي سنبريل عورت جي وائي هئي، ۽ اهو سندس وڙ نه هو- ته ڪيس دغاباز چوي، ڇو ته هوءَ پاڻ ڪيس دوکو ڏيئي چڪي آهي! جيڪڏهن سوچڻ جو ٿورو به وقت ملي ها ته هوءَ اهڙي ساڪ نه ڏي ها. مٿس ويساهه نه ڪريو! نه منهنجو اصيل دئت ناهي، جيئن هوءَ چوي ٿي."

"انسان ذات جي عاشق ٽياس تي چڙهڻ کان اڳ چيو هو: "آءٌ سٺو ريڊار آهيان. سٺو ريڊار پنهنجين ردِن لاءِ پنهنجي حياتي گهوري ٿو ته جيئن انهن مان ڪا هڪڙي رچ به وڃائجي نه وڃي.' شل اسان کان ڪنهن به ماڻهوءَ جي آتما نه وڃائجي!"

"مون هينئر پڇيو هو ته پيءُ جي معنيٰ ڇا آهي، ۽ چيو هوم ته اهو هڪ مهان لفظ ۽ املهه نالو آهي، پر، صاحبو، ماڻهوءَ کي لفظ سڇيتائي سان واپرائڻ گهرجن، ۽ مان شين کي سندن صحيح نالن سان سڏڻ جو اُدم ڪيان ٿو: پوڙهي ڪرامازوف جهڙي پيءُ کي پيءُ نٿو چئي سگهجي، ۽ نه هو ان لائق آهي. هڪ نالائق پيءُ سان اولاد جو پيار لغو ۽ ناممڪن آهي. پيار نانهن مان پيدا نٿو ڪري سگهجي. رڳو خدا ئي نانهن مان ڪجهه پيدا ڪري سگهي ٿو."

"حواري[1] پيار سان روشن دل سان لکي ٿو: 'پنهنجي اولاد کي چڙ ڏياري غضبناڪ نه ڪريو.' انهن پاڪ لفظن جو حوالو مان پنهنجي اصيل خاطر ڪو نه پيو ڏيان، بلڪ مان انهن جو ورجاءَ سيني پيئرن لاءِ ٿو ڪريان. مون کي ڪنهن اختيار ڏنو آهي ته پيئرن کي نصيحت ڪريان؟ ڪنهن به نه، پر مان هڪ انسان ۽ هڪ شهريءَ جي حيثيت ۾ التجا ٿو ڪريان - وات سان! اسان کي ڏرتيءَ تي گهٽو ناهي رهڻو. اسان گهٽائي ڪڏا ڪم ڪريون ٿا ۽ ڪئين ڪڏا ٻول ٻوليون ٿا. اچو ته ڪنهن سٽائي گهڙيءَ ۾ جڏهن اسان سڀ گڏ هجون، هڪ ٻئي کي ڪي چڱا ٻول ٻڌايون. مان اهوئي ڪري رهيو آهيان، مان هن هنڌ هجڻ جو مناسب فائدو وٺي رهيو آهيان. هي منصف اسان کي سين کان مٿانهين اختياري هرو ڀرو نه ڏنا آهن. سارو روس اسان کي ٻڌي رهيو آهي! مان رڳو هت موجود پيئرن سان مخاطب نه آهيان، مان سيني پيئرن کي واڪو ڪري چوان ٿو: 'پيئرو، پنهنجي اولاد کي چڙ ڏياري غضبناڪ نه ڪريو.' هائو پهرين اسان پاڻ حضرت عيسيٰ جي حڪم جي پوئيواري ڪريون، ۽ پوءِ پنهنجي اولاد کان ان جي آس رکون، نه ته اسان پيئر نه پر پنهنجن اولادن جا دشمن هونداسون ۽ هو اسان جا اولاد نه پر اسان جا دشمن هوندا، ۽ اسان پاڻ هنن کي پنهنجو دشمن بڻايو هوندو. 'جهڙي هلت اوهان هلندا، تهڙي هلت اوهان سان هلي ويندي.' اهو مان نٿو چوان، پر انجيل پاڪ جو فرمان آهي، 'جهڙي تڪ تور اوهان ٻين جي ڪندا، تهڙي اوهان جي لاءِ ڪئي ويندي.' اسان پنهنجي اولاد کي ڪيئن ميار ڏيئي سگهون ٿا، جڏهن اهو اسان جي تڪ تور اسان جي ئي ماڻ سان ڪن ٿا؟"

"ڪو گهڻو مدو ناهي لنگهيو جو فنلئنڊ ۾ هڪڙي نوڪرياڻيءَ لڪ چپ ۾ ٻار ڇڏيو. مٿس چوڪسي رکي وئي ته هڪ ڏينهن جو ڪنهن کي به پتو نه هو، پيچنديءَ جي ڪنڊ ۾ ڪن سرن جي پٽيان لڏو ويو.اهو ڪوليو ويو ته اندران نئين ڇاول ٻار جو لاش نڪتو، جنهن کي هن ماري ڇڏيو هو، ساڳئي ڏينهي مان ٻن ٻين ٻارن جا به هڏاوان پڇرا نڪتا، جن کي هن باسيو، ته ڇٽيندي ئي ماري ڇڏيو هئائين.

"جيوريءَ جا صاحبو! ڇا هوءَ انهن ٻارن جي ماءُ هئي؟ هن ڪين ڇٽيو برابر هو، پر ڇا هوءَ سندن ماءُ هئي؟ ڇا ڪوئي ڪيس ماءُ جي سڳوري نالي سان ڪونڊ جي جرئت ڪندو؟ اچو ته دلير ٿيون، لفظن ۽ خيالن کان ائين نه ڊڄون جيئن اسٽروفسڪيءَ جي ناٽڪ ۾ ماسڪو جون عورتون ڪن لفظن جي اُچارن کان ڊڄن ٿيون. نه، اچو ته ثابت ڪريون ته گذريل ٿورن ورهين ۾ ٿيل ترقي اسان کي به ڇهيو آهي، ۽ چٽيءَ طرح

---

[1] حضرت عيسيٰ جي ٻارهن سائين مان هڪڙو. ڪيس نبي سڳوري پنهنجي پيغام ڦهلائڻ لاءِ اماڻيو هو. (س ن ح)

ٻئون تہ پيءُ ڇڙو اهو ناهي جيڪو ٻار کي جنمي، پر اهو آهي جيڪو جنمي بہ ٿو ۽ ان ڏانهن پاڻ تي عائد ٿيندڙ فرض بہ پورا ڪري ٿو."

"هائو، برابر، پيءُ لفظ جي اها ٻي معنيٰ، اها ٻي تشريح بہ ڪئي وڃي ٿي، جنهن موجب ڪو بہ پيءُ، پوءِ پلي دئت هجي، پلي هو اولاد جو دشمن هجي، منهنجو پيءُ ئي رهي ٿو، رڳو انهيءَ ڪري جو هن مون کي جنميو. پر اها معنيٰ ائين ڪٿي چوان تہ اهڙي ڳجهہ ڳجهاندر معنيٰ آهي. جيڪا منهنجي سمجهہ ڪان مٿي آهي، ۽ رڳو ائين وسهي سگهان ٿو، جيئن ٻين ڪيترن اهڙين سمجهہ ۾ نہ ايندڙ ڳالهين تي ايمان آڻيندو يا اعتقاد ڪندو آهيان. جن لاءِ منهنجو دين مون کي حڪم ڪندو آهي. پر ان حالت ۾ ان کي زندگيءَ جي اصل ميدان مان ٻاهر رکيو وڃي. زندگيءَ جي اصل ميدان کي تحقيق پنهنجا حق آهن ۽ ان سان گڏوگڏ اهو اسان تي ڳرا فرض ۽ جوابداريون بہ عائد ڪري ٿو. انهيءَ ميدان ۾ جيڪڏهن اسان شفيق - في الحقيقت ڪرستان، تي رهڻ چاهيون ٿا پوءِ اسان تي لازم آهي بلڪ جڳائي تہ رڳو تن عقيدن تي عمل ڪريون، جن کي عقل ۽ تجربن سچو ٺهرايو هجي ۽ جيڪي ڇيد جي ڪوناريءَ منجهان لنگهيا هجن، توري ۾ ائين چئجي تہ اسان تي لازم آهي تہ عقل موجب عمل ڪريون ۽ نہ ڪي ائين ڇڻ سپني ۾ هجون، جيئن ڪو هاجو نہ ڪريون، جيئن ڪنهن سان اُگرو ورتاءُ ڪري ڪيس تباهہ نہ ڪري ڇڏيون. تڏهن اهو سچ پچ ڪرستاني ڪم هوندو، نہ رڳو صوفياڻو پر ساڃاهہ وارو ۽ پراپڪاري پڻ....."

ان گفتي تي ڪورٽ ۾ زبردست تاڙيون وڳيون، پر فيروڪووچ ڪين هٿ لوڏي جهڙوڪر اها التجا ڪئي تہ ڪيس بنا رندڪ جي پنهنجي ڳالهہ جي پڇاڻي ڪرڻ ڏني وڃي. ڪورٽ ۾ اوڏيءَ جو اوڏي مهل چپ چپات تي وئي. مقرر تقرير جاري رکي.

"صاحبو! ڇا اوهان اهو پائنيو ٿا، تہ ٻار وڏا ٿين ٿا ۽ عقل ڪان ڪم وٺڻ لڳن ٿا تہ هو اهڙن سوالن کان ٺارو ڪري ويندا؟ نہ، هو ائين نہ ڪندا، ۽ اسان هنن تي ڪا ناممڪن پابندي نٿا مڙهي سگهون. هڪ جوان هستي جڏهن پنهنجي نالائق پيءُ کي ڏسي ٿي تہ سندس دل ۾ اهڙا ئي پيڙا ڏيندڙ سوال پاڻمرادو اُٿن ٿا، خاص ڪري تڏهن جڏهن هو پنهنجي پيءُ کي پاڻ جيڏن جي عاليشان پيئرن سان پيٽي ٿو. انهيءَ سوال جو روايتي جواب هيءُ آهي: هن تو کي جنميو ۽ تون هن جو رت ۽ ماس آهين، ۽ انهيءَ ڪري تون سندس تابعداريءَ لاءِ ٻڌل آهين. جوان پاڻمرادو سوچي ٿو: 'پر جڏهن مون کي جنمايائين، تڏهن مون سان پيار هيس؟' هو پڇي ٿو ۽ اُڻ تُڻ جيئن پوءِ وڌيس ٿي، 'ڇا اهو منهنجي خاطر هو جو مون کي جنمايائين؟ اُن گهڙي هن کي منهنجي ڪا خبر ڪانہ هئي، نہ ئي منهنجي جنس جو پتو هوس.' ان گهڙيءَ ان ڪامتا

جي گهڙيءَ جڏهن شايد مڌ جي پڙڪايل باهه ۾ جلي رهيو هو، ۽ هن مون کي نشي ۾ رهڻ جي رغبت ڏني آهي. مون لاءِ بس ايترو ئي ڪيو اٿائين..... ڇو مان ڪيس رڳو انهيءَ ڪري پيار ڪرڻ لاءِ بڌل آهيان، نه هن مون کي جنميو آهي پر پوءِ واري حياتيءَ ۾ مون لاءِ ڪجهه به نه ڪيو آهي؟"

"شايد هيءُ سوال اوهان کي گهڻا کهرا ۽ ڪنور لڳن پر هڪ جوان ذهن کان پاڻ تي ناممڪن پابنديءَ جي آس نه رکو. 'فطرت کي در کان هڪاليندا، ته اها دريءَ منجهان اڏامندي اندر ايندي.' ۽ وڏي ڳالهه ته اسان کي لفظن کان ڊڄڻ نه کپي، ۽ لازم آهي ته سوال جو نبيرو عقل ۽ ماڻهپي جي تقاضائن موجب ڪريون ۽ نه ڪي ڪِن ڳجهه ڳجهاندڙ خيالن موجب. اهو ڪيئن نبرندو؟ اجهو هيئن: پٽ پيءُ آڏو بيهي ۽ پڇي: 'بابا، ٻڌايو ته مان توهان کي پيار ڇو ڪريان؟ بابا، مون کي ڏيکاريو ته مون تي لازم آهي ته توهان کي پيار ڪريان.' ۽ جيڪڏهن پيءُ پٽ کي جواب ڏيئي سگهي ۽ ڪيس سٺو سبب ڏيکاري سگهي ته پوءِ پيءُ پٽ جو ناتو سچو ۽ پورو هوندو. ۽ ڪنهن پُر اسرار تعصب تي نه پر عقل واري، ذميوار ۽ پراپڪاري بنياد تي بيٺل هوندو. پر جيڪڏهن پيءُ جواب نٿو ڏئي سگهي. سبب نٿو ڄاڻائي سگهي، ته پوءِ مائٽاڻو ناتو نٿو رهي. هو پٽ لاءِ پيءُ نه رهندو ۽ پٽ کي حق آهي ته ڪيس اوپرو يعني دشمن سمجهي. جيوريءَ جا صاحبو! اسان جي ٽرائبيون[1] کي سچن ۽ صحتمند خيالن جو مڪتب هجڻ کپي."

اتي مقرر کي پنهنجي تقرير تاڙين جي زبردست ڦهڪي جي ڪري روڪڻي پئي. بيشڪ اهي سڀ ٻڌندڙ نه هئا، پر سندن چڱي اڌ تاڙيون وڄايون هيون. پيئرن ۽ مائرن وهواهه ڪئي. مهاڙين مان جتي عورتون ويٺل هيون ڪيهون ۽ ريهون ٻڌڻ ۾ آيون. رومال لوڏيا ويا. صدر پنهنجي سموري سگهه سان گهنٽي وڄائڻ لڳو. ڪيس پڌري پٽ ويٺلن جي روش تي سخت چڙ آئي هئي، پر ڪورٽ خالي نه ڪرايائين توڙي جو اهڙو دڙڪو پڻ ڏنو هئائين. ويندي اوڄي حقيقت وارا پوڙها ماڻهو جن جي سيني تي ستارا سجيل هئا ۽ جيڪي ججن جي پٺيان، خاص سندن لاءِ رکيل ڪرسين تي ويٺا هئا، تن پڻ مقرر کي داد ڏنو ۽ پنهنجا رومال لوڏيا. نيٺ مَس مَس وڃي گوڙ بند ٿيو ۽ صدر پاڻ کي ڪورٽ خالي ڪرائڻ واري دڙڪي تائين محدود رکيو، ۽ فيتيوڪووچ، اُتساهه مان پرجي گدگد ٿي، پنهنجي تقرير وري شروع ڪئي:

---

[1] Tribune : اڳاڻي روم ۾ انهن پن يا ڏهن چٽن مان هڪڙو جنهن کي عام ماڻهو چونڊيندا هئا، ته سرڪار جي مقابلي ۾ سندن حقن جي حفاظت ڪري، تلهو، منبر وغيره جتان تقرير ڪئي وڃي: رومي عدالت ۾ ماجسٽريٽ جي ويهڻ واري جاءِ.

"جيوريءَ جا صاحبو! اوهان کي اها پوائنٽي رات ضرور ياد هوندي، جنهن بابت اڄ ايترو ڳالهايو ويو آهي، جڏهن پٽ لوڙهو ٽپي وڃي پنهنجي دشمن ۽ آزاريندڙ ۽ جنم ڏيندڙ جي آمهون سامهون بيٺو هو. مان وڏي شد مد سان اصرار ٿو ڪريان، ته هو پيءُ ته هو پٽهنس پيءُ جي گهر ڏوڪڙن کاڻ کانه ويو هو، ڦر جو الزام جيئن مون اڳ ثابت ڪيو، ڇسو آهي. ۽ هن جو گهر اندر گهڙڻ خون لاءِ به نه هو، بلڪل نه، جيڪڏهن سندس اهڙو ڪو ارادو هجي ها ته هو گهٽ ۾ گهٽ پاڻ سان ڪو هٿيار ضرور کڻي ها. ٽامي جي مُهري هن جهڙپي ته هئي، پر ڇو؟ سا پروڙ کانه هيس. مجيوسين ته هن پيءُ جي دريءَ تي ٽڪ ٽڪ ڪري ڪيس دوکو ڏنو، مجيوسين ته هو اندر گهڙي ويو. مون اڳيئي ڇيو آهي ته مان اها ڏند ڪٿا ڪونه ٿو مڃان. پر جي ائين هيو به ڪٿي، اسان گهڙي پل لاءِ ڪٿي مڃون ٿا، ته ائين هو. صاحبو، مان هر سڳوري شئي جو قسم کڻي چوان ٿو، ته جيڪڏهن هو سندس پيءُ نه پر ڪو عام دشمن هجي ها ته قيدي ڪمرو ڊوڙي جاڇڻ ۽ پاڻ کي مطمئن ڪرڻ کان پوءِ ته هوءَ اتي کانه هئي، پنهنجي رقيب کي ڪو هاجو رسائڻ کان سواءِ اُتان تکو تکو نڪتو هليو وڃي ها. هو شايد ڪيس ڏڪ هٽي ها، وڌيڪ نه، ڇو جو هن وقت ائين سوچڻ ۽ ڪرڻ جو وقت ئي ڪونه هو. هن رڳو اهو ڄاڻڻ ٿي گهريو، ته هوءَ ڪٿي هئي. پر هن جو پيءُ، جنهن ڪيس سندس ٻاروتڻ کان ئي ڏڪاريو هو. آزاريو هو، ۽ سندس غير فطري رقيب هو، تنهن پيءُ کي ڏسڻ ئي ڪافي هو! اهو ڏڪار جو جذبو هو، جيڪو ڪيس پاڻ هرتو، اڻ جهليو وڙهي ويو ۽ سندس مت مارجي وئي. هڪ ئي پل ۾ سڀ ويران ويو چڙهي آيو. اها ڪا پاڳلپڻي ۽ چريائپ جي لهر هئي، پر فطرت جي لهر به هئي، جيڪا (فطرت جي هر شئي وانگر) پنهنجي ازلي قانونن جي پيڇڪڙيءَ جو ويو وٺي رهي هئي.

پر قيديءَ تڏهن به ڪيس قتل نه ڪيو. مان انهيءَ ڳالهه تي قائم آهيان ۽ واڪو ڪري چوان به ٿو!. نه، هن چڙيل بچان جي ايام ۾ مُهري اولاري، پر ڪيس مارڻ جي ارادي سان نه، نه ئي هو اهو ڄاڻيندو هو، ته هو مري پوندو. جيڪڏهن اها موتمار مُهري هٿ ۾ نه هجيس ها، ته شايد پيءُ کي ڇڙو ڏڪ هٽي ڪيرائي رکي ها، پر ڪيس قتل نه ڪري ها. هو ڀڳو ته ڪيس اها ڄاڻ ڪانه هئي ته پيءُ کي ماري ڇڏيو هئائين. اهڙو خون خون نه آهي. نه، اهڙي پيءُ جي خون کي 'پيءُ گهات' نٿو ڪوئي سگهجي. اهڙي خون کي فقط تعصب جي ڪري ئي 'پيءُ گهات' چئي سگهجي ٿو.

"پر مان پنهنجي اندر جي اونهائيءَ سان اوهان کان پڇان ٿو: ڇا اهو خون سچ ڀچ ٿيو هو؟ جيوريءَ جا صاحبو، جيڪڏهن اوهان هن کي ڏوهي ٺهرائي سزا ڏني ته هو پاڻ کي مخاطب ٿي چوندو: هنن ماڻهن مون کي نپائڻ لاءِ، مون کي پڙهائڻ لاءِ ڪجهه به نه

ڪيو آهي، منهنجي حالت کي سڌارڻ لاءِ، مون کي بهتر بنائڻ لاءِ، مون کي سٺو ماڻهو بنائڻ لاءِ ڪجهه بہ نہ، هنن ماڻهن مون کي نہ ڪائڻ لاءِ ڏنو آهي ۽ نہ پيئڻ لاءِ، نہ قيد ۾ نہ اوگهڙ ۾ مون سان ملڻ آيا آهن، ۽ هتي مون کي سخت پورهئي سان سزا ڏني اٿن. ليکو لٽ پٽ، هو مون کان هاڻ ڪجهه بہ نہ لهڻن، مون کان ڪو بہ ڪجهه بہ هميشہ لاءِ نہ لهڻي. هي ظالم آهن، مان بہ ظالم ٿيندس. جيوريءَ جا صاحبو، هو اهوئي چوندو، ۽ مان قسم کڻي چوان تہ ڪيس ڏوهي ٺهرائي اوهان هن لاءِ آساني ڪندا. هن جو ضمير هلڪو ٿي ويندو. هو ان رت کي پاراتا ڏيندو جيڪو وهايو اٿائين، ۽ ان تان پڇتاءُ نہ ٿيندس. ساڳئي وقت اوهان هن جي نئين انسان بڻجڻ جي امڪان کي ناس ڪري ڇڏيندا، ڇو جو هو ساري ڄمار هڇارو ۽ انڌو ٿي رهندو."

"پر ڇا اوهان ڪيس ڪائي تمام پوائنٽي ۽ هيبتناڪ ۽ ايتري پيمانڪ سزا ڏيڻ چاهيو ٿا، جنهن جو تصور ئي نہ ڪري سگهجي، ۽ ساڳئي وقت ڪيس بچائڻ ۽ سندس اندر وري جيئارڻ بہ چاهيو ٿا؟ جي ائين آهي تہ پوءِ ڪيس پنهنجي ٻاجهہ سان پيڙي ڇڏيو. اوهان ڏسندا، اوهان ٻڌندا تہ هو ڪيئن نہ ڏکي ۽ هراسجي ٿو وڃي. 'مان ايڏي ٻاجهہ جالي سگهندس؟ مان ايڏو پاٻوهہ ڪيئن سهي سگهندس؟ ڇا مان انهيءَ لائق آهيان؟' هو اهو ئي آکيندو."

جيوريءَ جا صاحبو، مان اِن دل اُن وحشي پر احسانمند دل کي سڃاڻان! اها اوهان جي ٻاجهہ اڳيان سر نوائيندي، اها مهان ۽ پاٻوهيل ڪرت لاءِ اُجايل آهي، اها رحي ويندي ۽ مٽي چڙهندي. اهڙا روح آهن، جيڪي پنهنجي محدودائپ جي ڪري سڄي دنيا کي الزام ڏيندا آهن. اهڙي روح کي پنهنجي ٻاجهہ سان وس ۾ آڻيو، ان کي قرب ڏيو، ۽ اها دل پنهنجي ماضيءَ کي پٽيندي ڇو جو ان ۾ ڪيئي جذبا بہ آهن. اها دل ويڪري ٿي ويندي، ۽ ڏسندي تہ خدا ٻاجهارو آهي، ۽ ماڻهو سٺا ۽ نياءَ وارا آهن. هو هراس ۾ رهندو، ڪيس هميشہ پشيماني ۽ پاڻ مٽان آيل جوابداريءَ جي اون رهندي. پوءِ هو ائين نہ چوندو، ليکو لٽ پٽ،' پر چوندو، 'مان سڀني جي نظر ۾ ڏوهي آهيان، ۽ مان سڀني کان وڌيڪ نالائق بہ آهيان.' هو پڇتاءَ جا، ڏک جا ۽ سيتل پيڙا جا ڳوڙها ڳاڙيندي واڪو ڪندو: 'ٻيا مون کان وڌيڪ چڱا آهن، هنن مون کي بچائڻ ٿي چاهيو، نہ ڪي ناس ڪرڻ!' اوهہ هيءُ ٻاجهہ جو ڪم اوهان لاءِ ڪيترو نہ سهنجو آهي، ڇو جو پڪي پختي ثابتي لاءِ اهو اعلان ڪرڻ ڏاڍو پوائنٽو ٿيندو: 'هائو هو ڏوهي آهي.'

"هڪڙي بي ڏوهيءَ کي سزا ڏيو، تنهن کان چڱو آهي تہ ڏهہ ڏوهي ڇڏي ڏيو! اوهان ٻڌو ٿا، اسان جي شاندار تاريخ جي گذريل صديءَ کان ايندڙ شاهاڻو آواز ٻڌو ٿا؟ اهو نٿو سونهين تہ مون جهڙو تچ ماڻهو اوهان کي ياد ڏياري تہ عدالت جو وجود

رڳو سزا ڏيڻ لاءِ نہ پر ڏوهہ ڪندڙ جي ڇوٽڪاري لاءِ بہ آهي! ڀل ٻيون قومون ڪيتي لوڙائڻ ۽ قانون جي لفظن جو سوچين، اسان روح ۽ مفهوم - وجايل جي ڇوٽڪاري ۽ سڌاري - سان ڇهڻيل رهنداسون. جي اهو سچ آهي، جي روس ۽ ان جو انصاف اهڙا آهن، تہ اهو خوشدليءَ سان اڳتي وڌي سگهي ٿو! اسان کي پنهنجين جنوبي ٽورئڪائن کان بہ ڊيڄاريو، جن کان سڀ قومون بيچان وڃان پاسو ڪن ٿيون. ڪائي ريل ڇيل ڊوڙندڙ ٽروئيڪا، نہ پر روس جو شانائتو رَتُ، سڪون ۽ ڊهڊپي سان پنهنجي ماڳ ڏانهن هلندو، منهنجي اصيل جي تقدير اوهان جي هٿن ۾، روسي انصاف جي هٿن ۾ آهي. اوهان ان انصاف جو بچاءُ ڪندا، ان کي بچائيندا، اوهان ثابت ڪندا، تہ ان تي ڇوڪسي رکڻ وارا موجود آهن، ۽ اهو پلوڙ هٿن ۾ آهي!"

باب چوڏهون

ڪڙمي پختا رهن ٿا

فيتيوڪووچ پنهنجي تقرير ائين پوري ڪئي جو ٻڌندڙن جو اُتساهه اپاميل لاوي جيان ڦاٽي نڪتو، ان کي روڪڻ جو ته سوال ئي ڪونه هو. عورتون روئي رهيون هيون. ڪيترا مرد پڻ روئي رهيا هئا، ۽ انهن اعليٰ هستين مان به ٻه ڇٽا ڳوڙها ڳاڙي رهيا هئا: صدر کا ڪاروائي نه ڪئي، ويندي گهنٽي وڄائڻ به مهمل رکيائين. جيئن پوءِ عورتن چيو، اهڙي اتساهه کي ٻنجو ڏيڻ ڪنهن سڳوري شئي کي ٻنجو ڏيڻ ٿئي ها. خود مقرر به واقعي متاثر ٿيو هو.

ان ئي مهل اپولٽ ڪردووچ کي اعتراض وارڻ لاءِ اٿي بيٺو. ماڻهن کيس ڏڪار سان ڏٺو، ڪن عورتن بڙ بڙ ڪئي: "ڇا؟ ان جو مطلب ڇاهي؟ هي سڄ پڄ ڪو اعتراض وارڻ ٿو چاهي؟" جيڪڏهن سندس زال سميت عورتن جي سڄي دنيا به احتجاج ڪري ها ته به ڪير ڪيس ان گهڙيءَ روڪي نه سگهي ها. هو هئڊر ٿي ويو هو، جذبات وڇان ڏڪي رهيو هو، سندس پهريان جملا سمجهڻ کان ٻاهر هئا، ساهه چڙهي ويو هوس، چٽو ڳالهائڻ به نه پئي ٿيس، يُلجي يُلجي ٿي ويو، پر سُتت ئي پاڻ سنبالي ورتائين. مان سندس اِن نئين تقرير جا ٿورا جملا نقل ڪندس.

"مون کي رومانس ڪتڻ تان جهڙڪيو ويو هو. پر هيءُ بچاءُ ڇا هڪ رومانس مٿان ٻيو رومانس نه آهي؟ رڳو شاعريءَ جي اٿهوند هئي، فيودور پاولووچ پنهنجي محبوبڙيءَ جي اوسيئڙي ۾ لفافو ڦاڙي کولي ٿو ۽ فرش تي اُچلي ٿو ڇڏي. اسان کي ويندي اهو به ٻڌايو وڃي ٿو، جيڪي هن عجيب ڪم ڪندي آکيو. ڇا اها انومان جي اڏام نه آهي؟ ۽ اسان وٽ ڪهڙي ثابتي آهي ته هن رقم ڪڍي ورتي هئي؟ هن جيڪي آکيو، سو ڪنهن ٻڌو؟ ڪم عقل پاڳل سميرڊياڪوف جي ڪايا پلٽ ڪري کيس بائرن[1] جو هيرو بڻايو ويو آهي. جيڪو پنهنجي ناجائز ڄم جو ويرسماج کان ٿو وٺي. ڇا اهو بائرن جي طرز جو رومانس نه آهي؟ ۽ اهو پٽ جيڪو پيءُ جي گهر ۾ گهڙي کيس خون ڪرڻ کان سواءِ خون ڪري ٿو، سو رومانس ئي ناهي. هيءَ سِسيفس[2] آهي، جا اسان کي اهڙي پرولي تي ڏي، جيڪا پاڻ نٿي پڄي سگهي.

---

[1] انگريزي ٻوليءَ جو شاعر لارڊ بائرن (1824-1788) جنهن جي شاعريءَ جي خاص ڳالهه حد کان وڌيڪ تاثيل جذبات ۽ جوش، بدگماني ۽ عيش پسندي هئي. (ايڊيٽر)

[2] يوناني ديو مالا جي هڪ مادي دئت، جنهن جو مٿو ماڻهوءَ جو ۽ ڏڙ شينهن جو هو. ديوي هيرا کيس ٽيبيس موڪليو هو. هوءَ انهن سپني کي ڳهي ويندي هئي، جيڪي سندس پرولي نه پڄي سگهندا هئا. اها پرولي انت اوئيندپس پڄي، جنهن تان هن پاڻ ماري ڇڏيو يا سندس هٿان مارجي وئي.

جيڪڏهن هن ڪيس خون ڪيو تہ خون ڪيائين، ۽ هن جو ڪيس خون نہ ڪرڻ ڪان سواءِ خون ڪرڻ جو مطلب ڇا آهي؟ ان جو سِر پير ڪٿي آهي؟"

"ان ڪان پوءِ اسان کي ڇنڊ پٽائي ٿي وڃي تہ اسان جو ٽرائيبيون صحيح ۽ صحتمند خيالن جو ٽرائيبيون آهي، ۽ ان صحتمند خيالن جي ٽرائيبيون ڪان اهو گنيير اعلان ٿو ٿئي تہ پيءُ جي خون کي 'پيءُ گهات' ڪوٺڻ تعصب ڪان سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ ڪونهي. جيڪڏهن 'پيءُ گهات' تعصب آهي، ۽ جيڪڏهن هر ٻار کي پيءُ ڪان اهو پڇڻو آهي تہ هو ڪيس ڇو ٿو پيار ڪري تہ پوءِ اسان جو ڇا ٿيندو؟ ڪٽنب جو ڇا ٿيندو؟ لڳي ٿو تہ 'پيءُ گهات' ماسڪو جي واپارين جي عورتن جو للائو آهي. روسي انصاف جي تقدير ۽ آئيندي لاءِ سڀني ڪان وڌيڪ امُلهہ ضمانتن کي اسان جي اڳيان تمام گمراهہ ۽ ڇسي شڪل ۾ پيش ڪيو ويو آهي، محض هڪڙو مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ، ۽ اهو مقصد آهي هڪ اهڙي ڳالهہ لاءِ جواز پيدا ڪرڻ، جنهن جو ڪو جواز ڪونهي. بچاءَ جو وڪيل واڪو ڪري. 'ڪيس پنهنجي ٻاجهہ سان پيڙي ڇڏيو:' پر ڏوهہ ڪندڙ ايترو ئي تہ گهري ٿو، ۽ سياڻي ڏنو ويندو تہ هو ڪيترو پيڙجي ويو آهي. ڇا بچاءَ جي وڪيل رڳو قيديءَ کي ڇڏي ڏيڻ جي گهر ڪري انڪسار ڪان ڪم نہ ورتو آهي؟ ڇو نہ پيءُ گهاتڪ جي مان ۾ خيراتي ادارو برپا ڪري سندس ڪارنامي کي ايندڙ پيڙهين لاءِ يادگار بڻايو وڃي. مذهب ۽ انجيل پاڪ کي درست ڪيو ٿو وڃي. اها سڀ مايا آهي، ۽ اسان جي عيسائيت ئي سچي آهي. ڇو جو ان کي عقل ۽ عام فهم جي ڪسوٽيءَ تي پرکيو ويو آهي. ۽ ائين هو حضرت عيسيٰ (عليہ السلام) جي ڪوڙي شبيهہ ڪڙي ڪن ٿا! 'جهڙي تڪ تور اوهان ڪندا، تهڙي ئي اوهان جي ڪئي ويندي.' بچاءَ جي وڪيل واڪو ڪيو هو، ۽ هڪدم اهو انومان ڪيائين تہ حضرت عيسيٰ (عليہ السلام) اسان کي سيکاري ٿو تہ ائين ئي توريو، جيئن اوهانکي توريو وڃي. ۽ اهو اچي ٿو سچ ۽ صحتمند سوچ جي طرفان! اسان انجيل پاڪ تي رڳو ان وقت نظر وجهون ٿا، جنهن وقت اسان کي تقرير ڪري ٻڌندڙن تي پنهنجي انجيل جي ڇاڻ جو رعب ويهارڻو هوندو آهي. اهو پاڪ ڪتاب بيشڪ اصلوڪي رچنا آهي ۽ ان ڪان خاص اثر پيدا ڪرڻ جو ڪم بہ وٺي سگهجي ٿو. پنهنجو مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ! پر حضرت عيسيٰ (عليہ السلام) جنهن ڳالهہ جي هدايت ڪري ٿو، سا بلڪل مختلف آهي: هو اسان کي ائين ڪرڻ ڪان خبردار ڪري ٿو. ڇاڪاڻ تہ هڪاري دنيا ائين ئي ڪري ٿي. پر اسان کي جڳائي تہ معاف ڪريون ۽ ٻيو ڳل پيش ڪريون، ۽ پنهنجن آزاريندڙن سان اهو ورتاءُ نہ ڪريون، جيڪو هو اسان سان ڪن ٿا. اسان جي خداوند اسان کي اهوئي سيکاريو آهي، ۽ نہ اهو تہ اولاد کي پيءُ جي خون کان منع ڪرڻ تعصب آهي. ۽ اسان کي سچ ۽ صحتمند خيالن واري ٽرائيبيون ڪان

پنهنجي ڏٽيءَ جي انجيل درست ناهي ڪرائٽي، اهو ڏٽي جنهن کي بچاءَ وارو وڪيل رڳو انسان ذات جو ٽياس تي چڙهيل عاشق سڏي ٿو. توٿي جو سڄو ديندار روس هن کي هيئن ٻاڏائي ٿو: 'جو تون اسان جو خداوند آهين!'"

اتي صدر مداخلت ڪئي، ۽ حد کان وڌيڪ جوش ۾ آيل مقرر کي روڪيو تہ وڌاءُ نہ ڪري، حد نہ ٽپي، وغيره. جيئن صدر اهڙي صورتحال هميشہ ڪندا آهن. ٻڌندڙ پڻ لُڇ پُڇ ۾ هئا. خلق بي آرام هئي، ويندي چڙ مان واڪا پڻ ڪيا ويا. فيتيوڪووچ جواب ڏيڻ جي ڪوشش ڪانہ ڪئي، هو فقط مٿي چڙهيو ۽ پنهنجو هٿ دل تي رکي ڪاوڙيل لهجي ۾ وڏي وقار سان ڪي لفظ چيائين. هن وري "رومانس" ۽ "نفسيات" کي هلڪو ۽ ٽوڪ سان چُهيو، ۽ مناسب هنڌ تي حوالو ڏنو، "جپيٽر[1] تون ڪاوڙيل آهين، ان ڪري غلط آهين." جنهن تي ٻڌندڙن پسنديءَ جا ٺهڪ ڏنا - ڇو جو اپولٽ ڪردووچ ڪنهن بہ طرح جُپيٽر جهڙو نہ. انهيءِ تهمت بابت تہ هو جوان ٺهيءَ کي پنهنجا پيئر مارڻ جي سکيا ڏيئي رهيو آهي. فيتيوڪووچ وڏي ڏيان سان چيو تہ هو ان جو جواب نہ ڏيندو. سرڪاري وڪيل جي اِن الزام بابت هو عيسائي شرع جي خلاف رايا ظاهر ڪري رهيو هو. فيتيوڪووچ چيو تہ اهو شخصي الزام هو ۽ ڪيس آس هئي تہ ڪورٽ سڳوريءَ ۾ اهڙن الزامن کان آجو رهندو. جيڪي سندس شهري ۽ وفادار رعيت جي حيثيت ۾ سندس ناماچار کي ڇيهو رسائن. اِتي صدر ڪيس بہ روڪيو، ۽ فيتيوڪووچ پنهنجي تقرير ڪورٽ سڳوريءَ اڳيان سيس نمائي پوري ڪئي. جنهن تي ڪورٽ ۾ ويٺلن پسنديءَ جي پڻ پڻ ڪئي، ۽ اسان جي عورتن جي راءِ ۾، اپولٽ ڪِردووچ سدا لاءِ چيپائجي ويو."

پوءِ قيديءَ کي ڳالهائڻ جو وارو ڏنو ويو. متيا اتي بيٺو ۽ تمام گهٽ ڳالهايائين. هو بدني توڙي ذهني طرح سخت ٿڪجي پيو هو، صبح جو ڪورٽ ۾ گهڙڻ وقت هن جي منهن مان جا سگهہ ۽ بيپرواهي بکي رهي هئي، سا ذري گهٽ اَلوپ ٿي وئي هئي. هو ائين پئي لڳو جڻ ڪنهن اهڙي آزمودي منجهان لنگهيو هجي، جنهن ڪيس باقي ڄمار لاءِ اهڙي ڳالهہ سيکاري ڇڏي هجي، جيڪا هُن هاڻي تائين ڪو نہ سمجهي هجي. هن جو آواز نستو هو، ۽ اڳي جيان واڪا ڪونہ ڪيائين. لهجي ۾ نهنائي، هار ۽ متيا جا رنگ هئا.

"جيوريءَ جا صاحبو، آءٌ ڇا چوان؟ مون لاءِ فيصلي جي گهڙي اچي وئي آهي. مان پاڻ تي خدا جو هٿ محسوس ٿو ڪريان! هڪ غلط ڪار انسان جو انت اچي ويو

---

[1] Jupiter : آڳاٽي روم جي ديومالا ۾ وڏي ۾ وڏو ديوتا، يوناني ديو مالا جي زيوس جو تُل، پڻ سج واري سرشتي ۾ وڏي ۾ وڏو ۽ وينس کان پوءِ روشن ۾ روشن گرهہ.

آهي! پر آءٌ خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي وري بہ چوان ٿو تہ مون پنهنجي پيءُ کي مارڻ جو ڏوهہ ناهي ڪيو. آءٌ آخري پيرو ورجايان ٿو تہ مون هن کي نہ ماريو هو! آءٌ غلط ڪار هيس پر، چڱائي سان چاهہ هوم. مون هر گهڙي پاڻ سڌارڻ جو اُدم ڪيو، پر جهنگلي جانور وانگر گهاريم. آءٌ سرڪاري وڪيل جو ٿورائتو آهيان. جنهن مون کي منهنجي باري ۾ ڪيئي اهڙيون ڳالهيون ٻڌايون. جن جو پتو بہ نہ هوم، پر اهو سچ ناهي تہ مون پنهنجي پيءُ کي ماريو هو، سرڪاري وڪيل غلط آهي، آءٌ پنهنجي وڪيل جو بہ ٿورائتو آهيان. هن کي ٻڌندي آءٌ رنو هوس، پر اهو سچ ناهي تہ مون پنهنجي پيءُ کي ماريو هو. ڪيس ائين پائنٽ جو ضرور نہ هو، ۽ ڊاڪٽرن تي ويساهہ نہ ڪريو، آءٌ بلڪل نيڪ آهيان، فقط منهنجو هنيانءُ پريل آهي. جيڪڏهن اوهان مون کي ڇڏي ڏنو، جيڪڏهن اوهان مون کي وڃڻ ڏنو تہ آءٌ اوهان کي دعائون ڪندس. آءٌ چڱو ماڻهو ٿيندس. آءٌ خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي قول ٿو ڏيان تہ چڱو ماڻهو ٿيندس! پر جيڪڏهن اوهان مون کي ڏوهي ٺهرايو تہ آءٌ پاڻ پنهنجي ترار پنهنجي مٿي تي پڄندس ۽ ان جا ٽڪر چمندس. پر مون کي ڇڏي ڏيو، مون کان منهنجو خدا نہ ڦريو! آءٌ پاڻ کي سڃاڻان ٿو، آءٌ بغاوت ڪندس! منهنجون هنيانءُ پريل آهي، صاحبو، مون کي ڇڏي ڏيو."

هو پنهنجي ڪرسيءَ تي ڏري گهٽ ڪري پيو: سندس آواز پرجي آيو هو: آخري جملو ڏکيو اُچاري سگهيو هو. پوءِ جج سوال پڇڻ لڳا ۽ ٻنهي ڌرين کي چيائين تہ پنهنجا نتيجا وچوري وٺن، پر مان انهن جا تفصيل بيان ڪونہ ڪندس. آخرڪار جيوري صلاح مشوري لاءِ اٿي وئي. صدر ڏاڍو تڪل هو، ۽ هن جي جيوريءَ کي آخري تلقين ڪجهہ مڙيوئي نبل هئي، "بي ريا تجو بچاءَ واري وڪيل جي خوش ڪلاميءَ کان متاثر نہ تجو، پر تڏهن بہ دليلن جي تڪ تور ڪجو. ياد رکو تہ توهان تي وڏي ذميواري رکيل آهي." وغيره وغيره.

جيوري اُٿي وئي، ۽ ڪورٽ مهمل ٿي وئي. ماڻهو بہ اٿيا تہ ڄنگهون ساهين، پڻ گڏ ٽيل هڪ ٻئي سان خيالن جي ڏي وٺ ڪن. ڇاندو پاڻي ڪن. ڏاڍي دير ٿي وئي هئي، رات جو ذري گهٽ هڪ اچي ٿيو هو، پر ڪو بہ هليو ڪو نہ ويو هو: تاءُ ايترو تہ گهڻو هو جو ڪنهن کي بہ وڃي آرامي ٿيڻ جو خيال تائين نہ آيو. سڀ ٻڌندڙ دلين سان اوسيئڙي ۾ هئا. پر شايد عورتن لاءِ ائين چوڻ وڏاءُ ٿيندو ڇو تہ سندن اوسيئڙي ۾ سخت بيصبري تہ هئي پر دلين ۾ ڪو الڪو نہ هونَ. سندن خيالن ۾ رهائي اٿئر هئي. فيتيوڪووچ کي بہ پنهنجي ڪاميابيءَ جو يقين هو. هو ماڻهن جي گهيري ۾ هو. جيڪي ڪيس مبارڪون ڏيئي رهيا هئا. ۽ سندس للو پتو ڪري رهيا هئا.

مون کي پوءِ هُن ٻڌايو ويو تہ هُن هڪڙي ٽوليءَ کي چيو: "بچاءُ وارو وڪيل ۽ جيوري ڏسڻ ۾ نہ ايندڙ سڳي ۾ پوئجي ويندا آهن. تقرير ڪندي سهي ڪبو آهي تہ پوئجڻ ٿي ويو آهي. مون سهي ڪيو هو. پوئجڻ ٿي ويو آهي. اسان ڪٽنداسين دلجاءِ ڪريو."

اسان جا ڪڙمي هاٿي ڇا چوندا؟ هڪڙي بت ۾ پريل ٽيڊين اکين ۾ مائيءَ جي سينئرن سان همراهہ، جيڪو ويجهي ڇَڪَ جو زميندار هو، تنهن هڪڙي پاڻ ۾ ڳالهيون ڪندڙ ٽوليءَ وٽ وڃي پڇيو.

"پر هو سڀ تہ ڪڙمي ناهن. چار سرڪاري ڪلارڪ بہ آهن."

"هائو، ڪلارڪ بہ آهن." هڪڙي ضلع ڪائونسل جي ميمبر ساٿن شامل ٿيندي چيو.

"۽ هو ٻلي سان واپاري نذريوف، اهو بہ تہ جيوريءَ ۾ آهي. هن جي خبر اٿوَ؟"

"ڇاهي هن کي؟"

"وڏي عقل وارو آ."

"پر هو تہ ڳالهائيندو ئي ڪونهي."

"پاڻ چڱو جو ڳالهائيندو ڪونهي. پر پيٽرسبرگ واري همراهہ لاءِ ڪيس ڪجهہ سيڪارڻ جي ضرورت ئي ڪانهي. هو پاڻ ساري پيٽرسبرگ کي سيڪاري سگهي ٿو. ٻارهن ٻارن جو پيءُ جو ٿيو."

هڪ ٻي ٽوليءَ ۾ اسان جي علمدارن مان هڪڙي چيو، "ڇا تا پانئيو، ڪونہ ڇڏيندس ڇا؟"

"ضرور ڇڏيندس." هڪ ٻئي اٽل آواز ۾ ورندي ڏني.

"نہ ڇڏڻ تہ وڏي شرم ۽ خواريءَ واري ڳالهہ ٿيندي." علمدار چيو.

"سمجهو ڪٿي تہ هن سچ ڀچ خون ڪيو هو. هتي پيئرن تي پيئر آهن! ۽ هو وڏي جنون ۾ هو.... ڪجهہ نہ ڪيو هجيس، رڳو مُهري هوا ۾ گهمائي هجيسن ۽ ائين ڪندي پوڙهي کي ڌاهي رکيو هجيس. پر خاص نوڪر کي هروپرو وچ ۾ گهلي آيا. اهو ڇسو نظريو هو! جيڪڏهن مان فيتيوڪووچ جي جاءِ تي هجان ها تہ سنئون سڌو چئي ڏيان ها، هن ئي ڪيس قتل ڪيو هو، پر هو ڏوهي ناهي، مار پوين!"

"هن بہ اهوئي چيو هو. پر مار پوين! ڪان سواءِ!"

"نہ، مخائيل سيمينو وچ، هن ذري گهٽ گهٽ اهو پڻ چيو هو"، هڪ ٽين آواز آکيو.

"صاحبو، لينٽ ۾ هڪڙي ائڪٽريس، جنهن پنهنجي عاشق جي زال جي نڙي ڪپي هئي، چٽي وئي هئي."

"پر هُن پوري ڪونہ ڪپي هئي."

"ان سان ڪو فرق نٿو پوي. هن ڪپڻ شروع تہ ڪئي هئي نہ."

"هن جيڪو ٻارن بابت چيو، تنهنجو ان باري ۾ ڇا خيال آ؟ شاندار رهيو نہ؟"

"شاندار"

"۽ جيڪو "مايا" بابت چيائين، سو پڻ!"

"ڇڏيو مايا کي." ڪنهن ٻئي چيو.

"جيڪا ويڙن اڄ کان اپولٽ سان ٽيٽي آهي، ان جي ڳالهہ ڪيو. جوٽس سياڻي متيا جي خاطر تارا ڪڍي وٺندس."

"هوءَ اتي آهي ڇا؟"

"واهہ ڙي واهہ، اتي هجي ها تہ ڪورٽ ۾ ئي تارا ڪڍي وٺيس ها. ڏنڊن جي سور کان گهر ۾ پئي آهي. هِي هِي هِي!"

"هِي هِي هِي."

ٽئين ٽولي ۾:

"مون کي پڪ آهي، هو نيٺ متيا کي ڇڏي ڏيندا."

"سياڻي 'ميٽروپولس' ۾ ڏمڪر نہ مڇائي تہ مون کي چئجو. پورا ڏهہ ڏهاڙا پيئندو رهندو!"

"جهڙو شيطان!"

"شيطان جو هٿ اوس هوندو. هٿ نہ هوندو ڪٿ تہ هوندو؟"

"هائو صاحبو، زبردست تقرير هئي، پر پيئرن جا مٿا مُهرين سان ناهن ڦاڙيا! نہ تہ اسان سان الائي ڇا ٿئي؟"

"رَٿ! رَٿ ياد اٿو؟"

"هائو هن گاڏي کي رٿ ۾ مٿائي ڇڏيو هو!"

"۽ سياڻي هو پنهنجي مقصد لاءِ رٿ کي گاڏي ۾ مٿائي ڇڏيندو."

"اِهڪلهہ ڪيڏا نہ چلتا پرزا ٿي پيا آهن! روس ۾ هاڻي انصاف بہ ملندو ڪ الائي نہ؟"

اِتي گهنٽي وڳي. جيوري پورو ڪلاڪ ڳڻ ڳوٽ ڪئي هئي، پورو ڪلاڪ، نہ گهٽ نہ وڌ. جيئن ئي ماڻهو پنهنجين پنهنجين جاين تي ويهي ويا، ڪورٽ ۾ مات ڇانئجي وئي. مون کي ياد آهي تہ جيوريءَ وارا همراهہ ڪورٽ ۾ ڪيئن هلي آيا هئا. آخرڪار! مان سوالن جي ترتيب ڪونہ ورجائيندس: سچ تہ اهي مون کي ياد ئي ناهن رهيا. مون کي رڳو صدر جي پهرين ۽ مُک سوال جو جواب ياد آهي: "ڇا قيدي ڦر لاءِ ۽ اڳواٽ رٿي خون ڪيو؟" (مون کي سندس لفظن جي پوري يادگيري ڪانهي.) چوڌاري چپ چپات ٿي وئي. جيوريءَ جي سرواڻ، جيڪو ڪلارڪن مان ننڍي ۾ ننڍو هو، تنهن جو چٽو ۽ وڏو آواز ڪورٽ جي موت جهڙي مات ۾ گونجيو:

"ها، ڏوهي!"

۽ هر سوال جو ساڳيو جواب، "ها، ڏوهي" بنا ڪنهن ڏوهه هلڪو ڪندڙ رائزنيءَ جي، ڏنو ويو. ان جي ڪنهن کي به اميد نه هئي: ذري گهٽ سيني جو خيال هو ته ٻيو نه ته گهٽ ۾ گهٽ رحم جي سفارش ٿيندي. ڪورٽ ۾ ڇانيل موت جهڙي ماڻ ۾ ڪو رخنو نه پيو. سڀ ڄڻ ته پنڊ پهڻ تي ويا هئا. اهي به جن ڪيس ڏوهي ٺهرائڻ تي ڇاهيو ۽ اهي به جيڪي سندس ڇُٽي وڃڻ جا ڪانڪي هئا. پر ائين رڳو پهرين ويرم لاءِ ئي هو، ۽ ان ڪانپوءِ زبردست لڙ شروع ٿي ويو. ٻڌندڙ مردن مان گهڻن کي خوشي ٿي هئي. ڪي ته پنهنجي خوشي لڪائڻ جي ڪوشش نه ڪندي هٿ مهٽي رهيا هئا. جيڪي فيصلي سان سهمت نه هئا، سي نهوڙجي ويل ٿي ڏٺا. هنن پنهنجا ڪلها لوڏيا، سُس ڦُس ڪيائون، پر لڳو ٿئي ته اجا ڳالهه مغز ۾ ڪو نه وينئي اٿن. پر عورتن جي جيڪا حالت هئي، سا مان ڪيئن بيان ڪريان؟ مون کي خيال آيو ته هو وڳوڙ ڪنديون. پهرين ته ڪين پنهنجن ڪنن تي ويساهه ئي نه آيو هو. پوءِ امالڪ سڄي ڪورٽ ۾ رڙيون مچي ويون: "ڇا مطلب آ ان جو؟ هاڻي ڇا؟" هو پنهنجين جاين تان ٽپ ڏيئي اُڀيون ٿي ويون. سندن خيال هو ته متان فيصلو وري ويچاري، بدلايو وڃي.. اوڏي مهل متيا اتي بيٺو ۽ پنهنجون ٻانهون ڊگهيڙي، هنيانءَ ڏاريندڙ آواز ۾ رڙيو:

"آءٌ خدا ۽ حشر جي پوائتي ڏينهن جو قسم کڻي ٿو چوان ته آءٌ پنهنجي پيءُ کي مارڻ جو ڏوهي نه آهيان! ڪاتيا مون کي معاف ڪجانءِ! ڀائرو، دوستو، ٻي عورت تي ڪهل ڪجو!"

هو وڌيڪ ڳالهائي نه سگهيو، ۽ وٺي روح راڙو ڪيائين، جيڪو ساري ڪورٽ ۾ ٻڌو ويو، ۽ اهڙي عجيب ۽ غير فطري آواز ۾، جيڪو سندس پنهنجي آواز جهڙو بنهه نه هو. ڪورٽ ۾ سيني کان پرانهين ڪُنڊ کان هڪ چيريندڙ ڪيڪ آئي. اها گرو شينڪا هئي، هوءَ وڪيلن جي تقريرن جي شروع ٿيڻ کان اڳ، ڪورٽ ۾ وري داخل ٿيڻ جي موڪل ٻاڏائي وٺڻ ۾ ڪامياب ٿي وئي هئي. متيا کي ٻاهر وٺي ويا، سزا ٻڌائڻ جو ڪم ايندڙ ڏينهن تي رکيو ويو سڄي ڪورٽ ۾ لُڙ هو. پُر مان ٻڌڻ لاءِ ڪونه ترسيس. البت ڪورٽ کان ٻاهر ويندي ڏاڪڻ تي ڪي جملا ڪنين پيمر:

"ڪيس ويهه ورهيه ڪاٽين ڪوٽڻ جي سزا ملندي."

"گهٽ نه."

"اسان جا ڪڙمي پُختا رهيا آهن."

" اسان جي متيا سان ويڌن ڪئي اٿئون."

پچاڻي

باب پهريون

منيا کي پڇائڻ جون رٿون

ڪيس جي پوري ٿيڻ کان پنج ڏينهن پوءِ صبح ساجهر جو نائين وڳي. اليوشا وڃي ڪيٽرينا ايوانونا سان اهم معاملي تي ڳالهايو ۽ ڪيس کو نيايو بہ ڏنائين .هن ساڻس ان ساڳئي ڪمري ۾ ويهي ڳالهايو، جنهن ۾ هوءَ هڪڙو پيرو گروشينڪا سان ملي هئي. پر واري ڪمري ۾ ايون فيودوروچ سخت تپيو پيو هو. ڪيٽرينا ايوانونا ڪورٽ واري واقعي کان ستت پوءِ، ماڻهن جي اٿڻ چوپچو ۽ خلق ۾ خواريءَ جي پرواهہ نہ ڪندي، ايون کي پنهنجي گهر ڪڍائي وئي هئي. جيڪي بہ مائٽ وٽس رهيل هئا، تن مان هڪڙو ڪورٽ واري واقعي کان هڪدم پوءِ ماسڪو هليو ويو هو، ٻيو اجا تائين رهيل هو.پر جيڪڏهن ٻئي هليا وڃن ها، تڏهن بہ ڪيٽرينا ايوانونا ڏينهن رات بيمار جي پاسي ۾ ويهي سندس پرگهور لهندي ۽ ٿهل ٿڪور ڪندي رهي ها. مريض جو علاج ۽ هرزينٽيوب ڪري رهيا هئا. نالير ڊاڪٽر ماسڪو موٽي ويو هو، ۽ اها راءِ ڏيڻ کان نابري واري هئائين تہ مريض ڪيستائين چاڪ ٿي ويندو. ڊاڪٽرن ڪيٽرينا ايوانونا ۽ اليوشا کي دلجاءِ تہ ڪرائي هئي، پر اجا کين چاڪائيءَ جي پڪي اميد نہ ڏياري سگهيا هئا.

اليوشا روز بہ پيرا پاءُ کي ڏسڻ ايندو هو. پر هن پيري کو خاص تڪڙو ڪم هوس، ۽ اڳواٽ خبر هيس تہ ڳالهہ ڪيڏ ڪيڏو نہ ڏکيو ٿيندو، تڏهن بہ ڪيس ڏاڍي تڪڙ هئي. ان صبح جو کيس کو ٻيو ڪم بہ هو. جيڪو ضرور ڪرڻو هو ۽ تڪڙ ضروري هئي.

کين ڳالهائيندي پاءُ ڪلاڪ جو ٿي ويو هو. ڪيٽرينا ايوانونا لهڪاريل ۽ ڏاڍي ٿڪل هئي، تڏهن بہ هوءَ وڏي جوش ۾ هئي. ڪيس اندازو هو تہ اليوشا وٽس ڇا ڳالهائڻ آيو هو.

"سندس فيصلي جو اُلڪو نہ ڪر." هن اليوشا کي پوري ويساهہ سان زور ڏيندي چيو. " هيئن يا هونءَ ڪيس اهو ئي فيصلو ڪرڻو هو، ڪيس ضرور پڇي وڃڻ کپي. ڏکويل انسان، هو مانائتو ۽ وڙائتو سورمو. دمتري فيودوروچ نہ پر هو در جي ٻئي پاسي پيل انسان، جنهن هن لاءِ ايڏي قرباني ڏني آهي." ڪاتيا تجلا ڏيندڙ اکين سان وڏيڪ چيو. " هن مون کي گهڻو اڳ فرار جي سڄي رٿ ٻڌائي هئي. خبر ٿئي تہ هن اڳيئي ڳالهيون شروع ڪري ڏنيون آهن..... مون توکي ٿورو گهڻو اڳ بہ ٻڌايو تہ آهي..... ڏس، اهو گهڻو ڪري ٽين منزلگاهہ وٽ تڏهن ٿيندو، جڏهن قيدين جي ٽوليءَ کي سائبيريا وٺي وڃي رهيا هوندا. اجا گهڻو وقت پيو آهي. ايون فيودوروچ

ٽين منزلگاهه جي داروغي سان اڳيئي ملي چڪو آهي. پر اجا اهو پتو ناهي پيو تہ ٽولي ڪنهن جي حوالي هوندي، ۽ اهو ايترو اڳ معلوم ڪرڻ ناممڪن آهي. سياڻي شايد مان توکي رِٽ جو وڇور ڏيکاريان. اهو ايون فيودوروويچ ڪيس هلڻ کان هڪ ڏينهن اڳ مون وٽ ڇڏي ويو هو تہ متان ان جي لوڙ پوي. ياد ڪر، ان ڏينهن، جنهن ڏينهن تو اسان کي پاڻ ۾ جهيڙو ڪندي ڏٺو هو. ان مهل ڏاڪڻ لهي ويو هو، پر توکي ڏسي مون کيس موٽي اچڻ تي مجبور ڪيو هو. ياد ٿئي نہ؟ خبر ٿئي تہ تڏهن اسان ڇا تان جهيڙي رهيا هئاسون؟"

"نہ مون کي خبر ڪانهي." اليوشا وراڻيو.

"جائي هن توکي ڪونہ ٻڌايو هوندو. اهو جهيڙو فرار جي رٽ تان هو، ۽ اسان هڪدم جهڳڑڻ لڳا هئاسون، ۽ ٽئي ڏينهن ساندهہ جهيڙندا رهيا هئا سون، جهيڙو ايون فيودوروويچ جي ائين چوڻ تان ٿيو هو تہ جيڪڏهن دمتري فيودوروويچ کي ٽيپ آئي تہ هو هن رن سان ڀڄي ويندو. مون کي ان ئي مهل ايڏي تہ سخت ڪاوڙ آئي هئي جو مان توکي نٿي ٻڌائي سگهان تہ ڇو، ڇو تہ مون کي پاڻ خبر ڪانهي تہ ڇو..... ها، ائين برابر آهي تہ مان هن رن تي سخت ڪاوڙيل هيس، ۽ ان تان بہ ڪاوڙي هيس تہ هوءَ دمتريءَ سان گڏ پرڏيهہ وڃي!" ڪيٽرينا ايوانونا اوچتو واڪو ڪندي چيو تہ سندس چپ ڪاوڙ وڃان ڪنبي رهيا هئا، "ايون فيودوروويچ جيئن ئي ڏٺو تہ مان ان رن تان اجا بہ پئي ڪاوڙجان، تيئن ئي هن اهو سمجهيو تہ مان سڙان ٿي ۽ اجا تائين دمتريءَ سان پيار ٿي ڪريان، اسان جو پهريون جهيڙو ائين شروع ٿيو هو. مون وٽ ڪا سمجهاڻي بہ ڪانہ هئي، نہ معافي وٺڻ جهڙي هيس. مان اهو سوچي ئي نہ پئي سگهان تہ هڪڙو انسان مون ۾ اهو شڪ ڪري سگهي ٿو تہ مان اجا بہ هن سان پيار ڪريان ٿي..... جڏهن مان ڪيس گهٽو اڳ ٻڌائي چڪي هيس تہ مون کي دمتريءَ سان محبت ڪو نہ رهي هئي، ۽ مون سواءِ هُن جي ٻئي ڪنهن سان پيار بہ نٿي ڪيو! اها منهنجي هن رن سان چڙ هئي، جنهن مون کي ايون فيودوروويچ سان ويڙهايو هو، ٽئين ڏينهن پوءِ، جنهن پوياڙيءَ جو تون آئين، هن مون کي هڪ مهربند لفافو آڻي ڏنو. جيڪڏهن ڪيس ڪجهہ ٿي پوي تہ مون کي اهو لفافو هڪدم کولڻو هو. ووءِ، هن کي پنهنجي بيمار ٿيڻ جي اڳواٽ ئي سُڌ هئي! هن مون کي ٻڌايو تہ لفافي ۾ متيا جي فرار جو وڇور هو، ۽ جيڪڏهن هو مري وڃي يا سخت بيمار ٿي پوي تہ مون کي اڪيلي سر متيا کي بچائڻو هو. پوءِ رقم ڏنائين. جيڪا ذري گهٽ ڏهہ هزار روبل هئي. اهي ئي نوٽ جن جو سرڪاري وڪيل پنهنجي تقرير ۾ ذڪر ڪيو هو. جن بابت ڪيس ڪنهن کان پتو پيو هو تہ هن شهر موڪلي مڙايا هئا. مون کي ان ڳالهہ

ڏاڍو متاثر ڪيو هو ته ايون فيودورووچ پنهنجي پاءُ کي بچائڻ جو خيال اڃا لاتو ڪونہ هو، ۽ پنهنجي پاءُ کي فرار ڪرائڻ جي رٽ مون کي ٻڌائي رهيو هو، توٿي جو تڏهن بہ ساڙ هيس ۽ پڪ هيس ته مان متيا سان پيار ٿي ڪريان. اها قرباني هئي! ته اليگزي فيودورووچ، تون ان قرباني ۽ جي مهانتا نہ سمجهي سگهندين. مان احترام وچان سندس پيرن تي ڪرڻ واري هيس، پر هڪدم خيال آيم ته مون متيا جي بچائجڻ تان گد گد ٿي ائين پئي ڪيو (۽ هو سچ ٻچ ائين سمجهي ها) ۽ هڻڙي بيواجبي سوچ جي رڳو امڪان تي ئي ايتري چڙ آيم جو مان آپي مان ٻاهر نڪري ويس، ۽ بجاءِ سندس پيرن چمڻ جي ڪاوڙ ڏيکارڻ لڳس! ووءِ، مان ڏکايل آهيان! اهو منهنجو سياءُ آهي، منهنجو نياڳو سياءُ! ووءِ ووءِ، تون ڏسندين، مان ڪيس بہ ايڏو بيزار ڪري ڇڏيندس جو هو مون کي ڇڏي وڃي دمتريءَ جيان، ڪابي اهڙي هٿ ڪندو، جنهن سان هلي سگهي. پر.... مون کان سنو نہ پئي ٿيو. ڇونہ پاڻ ماري ڇڏيان، ۽ پوءِ تون اچي وئين، ۽ مون کيس واپس سڏيو. هن مون کي اهڙي حقارت ۽ ڏکار پريل نظرن سان ڏٺو، جو مون کي ايڏي ڪاوڙ آئي جو- توکي ياد هوندو- مون تو کي دانهن ڏني ته اهو چڙو هو ئي هو، جنهن مون کي دمتريءَ جي خوني هجڻ جو يقين ڏياريو هو! مون اها ڳالهہ، بغض وچان کيس وري ڦٽڻ لاءِ ڪئي هئي. هن مون کي ڪڏهن بہ، ڪڏهن بہ اهو يقين نہ ڏياريو هو ته پاڻس خوني هو. ان جي برخلاف اها مان ئي هيس، جنهن کيس اهو يقين ڏياريو هو! ووءِ، ووءِ، منهنجو بچڙو سياءُ ئي هر ڳالهہ جو ڪارڻ هو! ڪورٽ اندر ان هيبتناڪ واقعي جي واٽ مون ئي گهڙي هئي. هن مون کي ڏيکارڻ ٿي چاهيو ته هو عزت وارو ماڻهو آهي ۽ توٿي جو مان سندس پاءُ سان پيار ٿي ڪريان، هو ويرِ يا ساڙ وچان کيس برباد نہ ڪندو. سو هو ڪورٽ آيو..... سڀ جي ڪارڻ مان آهيان، سڄو ڏوهہ منهنجو آهي!"

ڪاتيا اڳي ڪڏهن بہ اليوشا اڳيان اهي ڳالهيون نہ باسيون هيون، ۽ کيس لڳو ٿي ته هوءَ سهڻ کان ٻاهر پيڙا پوڳڻ جي انهيءَ منزل تي هئي، جتي هنيلي ۾ هنيلي دل بہ پنهنجو هٿ پڄي پورا ڪري ڇڏيندي آهي ۽ ڏک هٿان مات ڪائي ڏهي پوندي آهي، ۽ ها اليوشا کي سندس هاڻوڪي پيڙا جو هڪ پوائنٽو سبب بہ معلوم هو، توٿي جو هوءَ ڪيس کان پوءِ وارن ڏينهن ۾ ڪانئس لڪائيندي رهي هئي، هوءَ ڪيس ۾ پنهنجي 'دغا' تان پوڳي رهي هئي، ۽ اليوشا کي لڳو ٿي ته سندس ضمير ڪيس مجبور ڪري رهيو هو ته هوءَ ڳوڙها ڳاڙيندي، رڙندي ۽ فرش تي ڦٽڪندي هن آڏو، اليوشا آڏو، باسي پر، هو ان پل کان ڏنو ٿئي ۽ چاهيائين ٿي ته هو ائين نہ ڪري، ائين ٿيو ته جنهن سانگ سان هو آيو هو، سا وڏيڪ ڏکي ٿي ويندي. هن وري متيا جي ڳالهہ چوري.

"مڙيئي خير آهي، مڙيئي خير آهي، هُن جو الڪو نہ ڪر!" هوءَ تڪائيءَ ۽ هوڏ سان وري شروع ٿي وئي. "اهو سڀ گهڙي پل لاءِ آهي. مان ڪيس سڃاڻان، مان سندس سياءُ ڪان چڱي طرح واقف آهيان. يقين ڪر، هو پڇي وڃڻ تي راضي ٿي ويندو. هڪدم بہ تہ ناهي ٿيڻو، ڪيس پنهنجو ذهن ناهڻ ۾ وقت لڳندو، جيڪو وٽس آهي ايون فيودوروچ تيستائين چاڪ ٿي ويندو ۽ سڀ پاڻ سنڀاليندو، ۽ منهنجو ڪو واسطو نہ رهندو، ڳٽتي بلڪل نہ ڪر. هو پڇي وڃڻ تي اوس راضي ٿيندو. هن اڳيئي مڃيو آهي: ڇا تون سمجهين ٿو تہ هو ان رن ڪي ڇڏي ڏيندو؟ ۽ هو ڪيس هن وٽ وڃڻ نہ ڏيندا. سو هو ضرور پڇي وڃڻ چاهيندو. اهو تون آهين. جنهن ڪان هو سيني ڪان وڌيڪ ڊڄي ٿو، هن ڪي پوءِ آهي تہ تون اخلاقي اصولن جي ڪري سندس پڇي وڃڻ پسند نہ ڪندين، پر جي تنهنجي مرضي ايتري ئي ضروري آهي تہ پوءِ تو ڪي ڪهڪاءُ ڪندي مڃڻ گهرجي." ڪاتيا ڪرڙائيءَ سان چيو. هن ساهي پٽي ۽ مرڪي ڏنائين.

"هو ڪنهن مناجات جون ڳالهيون ٿو ڪري." هوءَ وري چوڻ لڳي. "ڪا ٽياس آهي، جا ڪيس ڪٽڻي آهي، ڪو فرض آهي، جو ڪيس پورو ڪرڻو آهي. مون کي ياد ٿو پوي تہ ايون فيودوروچ مون کي ان باري ۾ گهڻو ڪجهہ ٻڌايو هو. ۽ توکي خبر هوندي، هن ڪيئن ڳالهايو هو!" ڪاتيا اوچتو اجهل جوش ۾ اچي رڙ ڪئي. "اي ڪاش، اهو تون ڄاڻين ها تہ جنهن مهل هن مون سان اها ڳالهہ ڪئي، تنهن مهل ڪيس ان اياڳي انسان سان ڪيڏو نہ پيار هو ۽ شايد ساڳئي وقت ڏڪار بہ هيس. مون چپن ۾ ڪلندي حقارت سان سندس ڪهاڻي ٻڌي ۽ سندس ڳوڙها ڏٺا. حيوان! ها، مان حيوان آهيان، مان ئي هن جي تپ جي ذميوار آهيان. پر هو قيد ۾ پيل ماڻهو پوڳڻ لائق ئي ڪونهي." ڪاتيا چڙ مان ڳالهہ پوري ڪئي. "ڇا اهڙي قسم جو ماڻهو پوڳي سگهي ٿو؟ هن جهڙا ماڻهو ڪڏهن بہ ناهن پوڳيندا."

هُن جي لفظن ۾ ڏڪار ۽ بيچان جا پرياءُ هئا، پر تڏهن بہ اها هوءَ هئي، جنهن ڪيس دغا ڏني هئي. 'شايد هوءَ محسوس ڪري ٿي تہ ساڻس جٽ ڪئي اٿائين، ان ڪري ڪنهن ڪنهن پل ڪيس ڏڪارڻ لڳي ٿي،' اليوشا پنهنجي منهين سوچيو. ڪيس اميد هئي تہ اهو ڏڪارڻ ڪنهن ڪنهن پل ئي ٿيو ٿئي. ڪاتيا جي آخري لفظن ۾ ڪيس للڪار نظر آئي هئي، پر هن ان ڪان ٽارو ڪيو.

"مون اڄ صبح توکي ان لاءِ سڏايو هو تہ تون پاڻ هن کي راضي ڪر. يا ڇا تون بہ تہ اهو نٿو سوچين تہ پڇي وڃڻ بيعزتي، ياڙ يائپ يا اهڙي ڪا شئي.... شايد غير ڪرستاني هوندو؟" ڪاتيا لاپرواهيءَ سان وڌيڪ چيو.

"نہ، بلڪل نہ، مان ڪيس سيڪجهہ ٻڌائيندس." اليوشا پڻڪيو، ۽ سندس آلين اکين ۾ هڪ ٽڪ نهاريندي اوچتو چئي ڏنائين، " هن اڄ توکي ملي وڃڻ لاءِ چيو آهي." هوءَ ڇرڪي، ۽ صوفي تي ڪانئس ٿورو پري ٿي وئي.

"مون کي؟ ائين ڪيئن هوندو؟" هوءَ هيڪي، ۽ هئڊي ٿي وئي.

"ائين آهي، ۽ هجڻ بہ گهرجي،" اليوشا شد مد سان چوڻ لڳو، ۽ جيئن پوءِ اتساهڪ ٿيندو ويو. " ڪيس هن وقت خاص تنهنجي ضرورت آهي. ضروري نہ هجي ها تہ مان اها ڳالهہ ڪري توکي پريشان نہ ڪيان ها. هو بيمار آهي، دل جاءِ ڪونهيس، وري وري تنهنجو ٿو پڇي. تو کي پر چاءَ لاءِ نہ سڏايو اٿئين، پر رڳو ان لاءِ تہ تون اوڏنهين وڃي درکان پاڻ پسائيندينءَ. تنهن ڏينهن کان پوءِ ساڻس گهڻو ڪجهہ ٿي چڪو آهي. ڪيس احساس آهي تہ حد کان وڌيڪ ڏکويو اٿس. معافي وٺڻ نہ ٿو چاهي. پاڻ چوي ٿو . 'مون کي معاف ڪرڻ ناممڪن آهي.'- پر فقط ايترو تہ تون وڃي در کان منهن ڏيکارينس."

"اهو ايڏو اوچتو آهي....." ڪاتيا هيڪندي چيو. "ڪيترن ڏينهن کان مون کي پرون پئي پيا تہ تون اهو نياپو ڪٽي ايندين. مون کي پتو هو تہ هو مون کي اچڻ لاءِ چوندو. اهو ناممڪن آهي."

"پلي ناممڪن هجي، پر ائين ڪر، رڳو اهو سوچ تہ ڪيس پهريون پيرو احساس ٿيو آهي تہ توکي ڪيڏو نہ ڏکويو اٿس، حياتيءَ ۾ پهريون پيرو، هن اڳ ڪڏهن بہ ائين پوريءَ ريت نہ سمجهيو هو. هن چيو، 'جي هوءَ اچڻ کان انڪار ٿي ڪري تہ مون کي سڄي عمر اهو ڏک رهندو.' ٻڌين ٿي نہ. جيتوڻيڪ ڪيس ويهہ ورهيہ سخت پورهئيءَ سان ٽيپ ملي آهي. تڏهن بہ هو خوش رهڻ ٿو چاهي.- ڇا اها قياس جهڙي ڳالهہ ناهي. سوچ، توکي هن ڏي ضرور وڃڻ کپي: هو برباد ٿي ويو آهي تہ ڇا ٿي پيو، آهي تہ بيگناهہ." اليوشا جي واتان ائين نڪتو، ڇڻ للڪاريندو هجي. " سندس هٿ صاف آهن، اهي رت هاڻا ناهن! خيال ڪر تہ ڪيس اڳيان ڪيڏو پوڳڻو آهي، هينئر وڃي ملي اچينس. ڪيس اوندهہ ۾ وڃڻ واري واٽ تي وڃي ڪيڪار- در تي وڃي بيهينس، بس ايترو ئي ڪر..... تو کي ائين ڪرڻ جڳائي، تو کي جڳائي!" اليوشا "جڳائي" لفظ تي تمام گهڻو زور ڏيندي بس ڪئي.

"مون کي جڳائي..... پر مون کان پڇندو ڪو نہ....." ڪاتيا هڙ ڪندي چيو. "هو مون کي ڏسندو..... نہ مون کان نہ پڇندو."

"توهان جون نظرون ملڻ کپن. جي هينئر ارادو نٿي ڪرين تہ سڄي ڄمار ڪيئن گهاريندينءَ؟"

"چڱو آهي تہ سڄي ڄمار پوڳيان."

"توکي وڃڻ ڄڳائي، توکي وڃڻ ڄڳائي،" اليوشا بيرحميءَ سان زور ڏيندي ورجايو.

"پر اڄ ڇو ..... هڪدم ڇو؟ مان اسان واري مريض کي ڇڏي نٿي سگهان."

"ڇڏي سگهين ٿي، گهڙيءَ کن لاءِ. بس گهڙي کن ئي لڳندو. تون نہ هلندينءَ تہ هو رات تائين هذيان جي ور چڙهي ويندو. مان توسان ڪوڙ نٿو ڳالهايان، هن تي قياس ڪر."

"مون تي قياس ڪاءِ!" ڪاتيا ڪڙو ڏوراپو ڏنس ۽ اچي روئڻ ۾ ڇڻڪي.

"تہ پوءِ تون ايندينءَ." اليوشا سندس ڳوڙها ڏسي پختائيءَ سان چيو. "مان ڪيس وڃي ٻڌايان ٿو تہ تون اچڻ واري آهين."

"نہ ڪيس ڪڏهن بہ اهو نہ ٻڌائجانءِ." ڪاتيا هراسجي چيو. "مان ايندس، پر ڪيس اڳواٽ نہ ٻڌائجانءِ، ڇو تہ مان اتي وڃان، پر اندر نہ وڃان..... اڃا ڪا خبر ڪانهي."

آواز جواب ڏيئي ڇڏيس، ۽ اُپا ساهہ کڻڻ لڳي. اليوشا وڃڻ لاءِ اُٿي بيٺو.

"ڪنهن ڏسي ورتو تہ پوءِ؟" هُن جهيڻي آواز ۾ اوجتو چيو، ۽ وري هئڊي تي وئي.

"ان ڪري ئي تہ چوان ٿو تہ هينئر وڃ تہ جيئن ڪو ڏسي نہ. مان توکي پڪ ٿو ڏيان تہ هن وقت اتي ڪوئي نہ هوندو. اسان تنهنجو انتظار ڪنداسين." هن زور ڏيندي ڳالهہ پوري ڪئي ۽ ڪمري کان ٻاهر نڪري ويو.

باب ٻيو

گهڙي پل لاءِ ڪوڙ سچ ٿي پوي ٿو

اليوشا تڪڙو تڪڙو اسپتال ويو، جتي متيا هينئر داخل هو. جنهن ڏينهن متيا جي قسمت جو فيصلو ڪيو ويو هو. تنهن ڏينهن ڪيس حواسي تپ تي پيو هو، ۽ شهر واري اسپتال جي قيدين واري وارڊ ۾ آٿي رکيو ويو هو. پر ڊاڪٽر وارونسڪي گهڻن (اليوشا، مادام هائلڪوف، لِزي وغيره) جي چوڻ تي متيا کي ٻين قيدين سان گڏ نه پر هڪ ننڍي پاسيري ڪوٺيءَ ۾، جتي سميرڊياڪوف کي رکيو ويو هو، داخل ڪيو هو. اها رعايت مڙيئي ڪجهه قاعدي جي خلاف هئي، پر جيئن ته دالان جي پرينءَ ڪنڊ تي پهريدار به هو ۽ ڪوٺيءَ جي دري شِيخن جو پڇرو به لڳل هو. سو ڊاڪٽر وارونسڪيءَ کي گهٽو الڪو ڪو نه هو. هو دل جو نرم ۽ ٻاجهارو جوان هو، ڪيس پتو هو ته متيا جهڙي ماڻهوءَ لاءِ اوچتو ڏاڙيلن ۽ خونين جي صحبت ۾ وڃڻ ڪيڏو نه ڏکيو ٿيندو. ۽ چڱو اهو آهي ته هو اهڙي صحبت سان هوريان هوريان هِري . متيا کي ڊاڪٽر، مقدم ۽ ويندي پوليس ڪئپٽن طرفان مائٽن ۽ دوستن سان ملڻ جي موڪل هئي. پر رڳو اليوشا ۽ گروشينڪا ئي ملڻ ايندا هئس. ريڪٽن به پيرا زوريءَ اندر اچڻ جي ڪئي هئي، پر متيا ڊاڪٽر کي ٻاڏايو هو ته ڪيس اندر اچڻ نه ڏي.

اليوشا آيو ته متيا بستري تي اسپتال وارو جبو پايو وينو هو. توري ڪٽس هيس ۽ متي تي سُرڪي ۽ پاٽي ۾ ٻوڙيل ٽوال هوس. اليوشا اندر آيو ته متيا مبهم تاثر وارين نظرن سان ڏنس، پر تڏهن به انهن ۾ اُڊڪي جهڙي ڪنهن شئي جو هلڪو رنگ به جهلڪيو ٿي. ڪيس ڪانپوءِ هو سوچن ۾ غلطان رهڻ لڳو هو، ڪڏهن ڪڏهن ته اڌ ڪلاڪ به چپ رهندو هو ۽ لڳندو هو ته هو هر شئي کان بيخبر ڪنهن تمام ڳري ۽ سُورائتي ويچار ۾ آهي. انهن سوچن مان سجاڳ ٿي ڪجهه چوندو هو ته سندس ڳالهائڻ ۾ هميشه هڪ قسم جي ابهرائي هوندي هئي. ۽ اهو نه چوندو هو، جيڪو سچ پچ چوڻون هوندو هوس. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڀاءُ کي پيڙا پوڳيندڙ منهن سان ڏسندو هو. پاڻ اليوشا بنسبت گروشينڪا سان وڌيڪ سهنجو ڀائيندو هو، توڻي جو ساڻس ڳالهائيندو ورلي ڪو هو، پر جيئن ئي هوءَ اندر گهڙندي هئي، تيئن هن جو منهن خوشيءَ وچان ٻهڪڻ لڳندو هو.

اليوشا اچي هن وٽ هنڌ تي ويهي رهيو. هن پيري متيا کي اليوشا جي وڏي انتظاري هئي، پر ڪانئس ڪجهه پڇڻ جي همت ڪانه پئي ٿيس. ڪيس ڪاتيا جي اچڻ

تي راضي ٿيڻ، اڻ ٿيڻي ٿئي پاسيو، ۽ ساڳي وقت ڪيس لڳو ٿئي ته هوءَ آئي به سهي ته ڪائي سوچ ڪان پري ڳالهه پرگهٽ ٿيندي. اليوشا سندس جذبات کي سمجهندو هو.

"مون کي ڪنهن ٻڌايو آهي" متيا وائڙو وائڙو، چوڻ لڳو، " ته تريفون بورسووچ پنهنجي سراءِ اڊيڙي ڇڏي آهي. چون ٿا ته فرش پٽائي ڇڏيو اٿائين، تختا ڪڍائي ڇڏيا اٿائين. مهاڙي پيجائي ڇڏي اٿائين. هر وقت خزانو پيو ڳولي. اهي پنڌرنهن سؤ روبل جيڪي سرڪاري وڪيل چوي ٿو ته مون اتي لڪايا آهن. چون ٿا ته هو جيئن ئي گهر آيو هو، تيئن ئي اهي حرڪتون ڪرڻ لڳو هو. ڪيتو ٿو پوڳي، نڳ ڪنهن جاءِ جو، مون کي پهريدار ٻڌايو، هو اتان جو آهي."

"ٻُڌ، " اليوشا چيس، "هوءَ ايندي پر خبر ناهي ته ڪڏهن. شايد اڄ، شايد ڏينهن ٻن ۾، اهو مان نٿو چئي سگهان، پر هوءَ ايندي، اها پڪي ڳالهه آهي."

متيا چِرڪ پريو. ڪجهه چوي ها، پر چپ رهيو. ان خبر مٿس زبردست اثر ڪيو هو. هن پڌري پٽ ڄاڻڻ ٿي چاهيو ته ڪهڙيون ڳالهيون ٿيون هيون، پر پڇڻ ڪان گهبرايائين پئي، متان ڪاتيا ڪا اهڙي ظلمي ۽ حقارت واري ڳالهه ڪئي هجيس، جيڪا اندر ڪاتيءَ جيان ڪوري وڃهي.

"هن ٻين ڳالهين سان گڏ هيءُ پڻ چيو ته مان ڀڄي وڃڻ واري مامري بابت تنهنجي ضمير کي مطمئن ڪيان، ايون تيستائين چاڪ نه ٿيو ته هوءَ پاڻ سڀ ڪجهه ڪندي."

"تو اهو اڳي به چيو هو." متيا پور پڇائيندي چيو.

"ها، ۽ تو اِها ڳالهه گروشينڪا کي ٻڌائي ڇڏي آهي، " اليوشا چيو.

"ها" متيا مڃيو "هوءَ اڄ صبح جو ڪو نه ايندي." هن پاءُ کي هيسيل نموني ۾ ڏٺو. "هوءَ سانجهيءَ کان اڳ نه ايندي. جڏهن مون ڪالهه ڪيس ٻڌايو ته ڪاتيا اُپاءَ وٺي رهي آهي، تڏهن هوءَ چُپ رهي هئي. پر چَپَ پيڪوڙي ڇڏيا هئائين. رڳو ايترو پڇڪي هئي، 'پلي وٺي!' ڪيس مامري جي اهميت جو احساس هو. مون ۾ ڪيس وڌيڪ چورڻ جي همت نه هئي. آءٌ سمجهان ٿو ته هاڻ ڪيس سمجهه ۾ اچي ويو آهي ته ڪاتيا کي هاڻي منهنجي پرواهه ڪانهي، هوءَ ايون سان پيار ٿي ڪري."

"ڇا واقعي؟" اليوشا جي وات مان نڪتو.

"شايد، پر اڄ صبح جو ڪونه پئي اچي، " متيا تڙ تڪڙ ۾ وضاحت ڪئي. "مون ڪيس هڪڙو ڪم چيو هو. ايون اسان سيني ڪان اُتم آهي. اسان جيئرا رهون نه رهون. ڪيس رهڻ ڪپي. هت چاق ٿي ويندو."

"اعتبار ڪندين ته ڪاتيا کي سندس ڏاڍي ڳڻتي آهي، پر تڏهن به سندس چاڪ ٿيڻ ۾ خير ڪو شڪ اٿس." اليوشا چيو.

"چئبو تہ هڪ پڪ ئي پڪ مري ويندو. اهو ان ڪري تہ هوءَ ڊڄي ٿي تہ ڪيس سندس چاق ٿيڻ جي ايتري پڪ آهي."

"ايون سگهاري هانيءَ وارو آهي. مان پڻ وسهان ٿو تہ سندس چاق ٿيڻ جي هر ڪا اُميد آهي." اليوشا ڳڻتيءَ مان چيو.

"هائو هو چاق ٿي ويندي. پر هوءَ ضرور سمجهي ٿي تہ هو مري ويندو ڪيس ڏاڍو ڏک ڏسڻو آهي....." ماڻ ڇانئجي وئي، متيا کي ڪنهن وڏي ڳڻتيءَ لُڇ پُڇ ۾ وجهي ڇڏيو هو.

"اليوشا، مون کي گروشا سان ڏاڍي محبت آهي،" هن اوچتو ڏکندڙ آواز ۾ چيو، "هو ڪيس ڪونہ ڇڏيندو تو ڏي اوڏنهين اچي." اليوشا هڪدم چيو.

"ڀ آءٌ تو کي هڪ ٻي ڳالهہ بہ ٻڌائڻ چاهيان ٿو." متيا گهٽڪاريندڙ لهجي ۾ چيو ."جي هنن واڻ تي يا اتي مون کي ماريو تہ آءٌ ماڻ نہ رهندس. آئون ڪنهن کي ماري ڇڏيندس ۽ مون کي اِن تان گولي هڻي ڇڏيندا. ۽ ائين ويهہ ورهيہ هلندو! هو مون سان هونءَ ئي کهرو ڳالهائيندا آهن. آئون هت سڄي سڄي رات پيو هوندو آهيان ۽ پنهنجو پڇاڻو پيو ڪندو آهيان. آءٌ تيار ناهيان! آءٌ پاڻ کي راضي رهڻ تي آمادو نہ ڪري سگهيو آهيان. آءٌ مناجات ڳائڻ ٿو چاهيان، پر ڪنهن پهريدار مون سان کهرو ڳالهايو تہ مون ۾ اِهو سهي وڃڻ جي سگهہ ڪانهي، گروشا لاءِ آءٌ ڪجهہ بہ سهي سگهان ٿو، سواءِ ڏکن جي، پر ڪيس اوڏانهين اچڻ کو نہ ڏيندا."

اليوشا سڀاجهي مرڪ مرڪيو.

"ٻُڌ، ادا، مان آخري پيرو چوانءِ ٿو." هو چوڻ لڳو. "ان سڄي مامري بابت منهنجو خيال اجهو هي آهي، ۽ تو کي خبر آهي تہ مان توسان ڪوڙ نہ ڳالهائيندس، ٻُڌ: تون تيار ناهين، ۽ اهڙي ٽياس تو لاءِ ناهي. جڏهن تون ان لاءِ تيار ناهين، تڏهن تون اها شهيدن واري ٽياس کڻ بہ نہ. تو اسان جي پيءُ کي ماريو هجي ها تہ تون ان جي سزا رد ٿو ڪرين، پر تون بيگناهہ آهين، ۽ اهڙي ٽياس تو لاءِ حد کان گهٽي آهي. تون ڏک پوڳي پاڻ کي ٻيو ماڻهو بڻائڻ ٿو چاهين. مان چوان ٿو تہ جتي بہ هجين اهو ٻيو ماڻهو ياد رکجانءِ، ۽ اهو ئي تو لاءِ ڪافي آهي، ان مهان ٽياس کي تنهنجو تياڳ تو کي ساري عمر هڪ ٻئي وڏيڪ مهان فرض جي ياد ڏيارينديو رهندو، ۽ اهو هر گهڙيءَ رهندڙ احساس شايد توکي نئون ماڻهو بڻائڻ جي وڏيڪ ڪم ايندو، تنهنجي اوڏنهين وڃڻ کان وڏيڪ، ڇو جو اُتي اهو احساس هوندو ئي ڪونہ ، ۽ تون اندر ئي اندر جهُرندو رهندين، ۽ شايد انت ڇئي اٿيندين: 'ليکو لٽ پٽ' وڪيل اهو سچ چيو هو اهڙا ڳرا بار سيني ماڻهن جي ڪڻڻ جهڙا ناهن. ڪن لاءِ تہ ماڳهين ناممڪن هوندا

آهن. اهي تئي منهنجا خيال، جن جي تو کي ايڏي سَڏَ هئي، جيڪڏهن ٻين ماڻهن کي تنهنجي ڀاڄ تان جواب ڏيڻو پوي ها تہ مان تو کي 'موڪل' نہ ڏيان ها، " اليوشا مرڪيو. "پر چون تا- ان منزلگاهہ جي داروغي پاڻ ايون کي ٻڌايو هو- تہ جي بندوبست جوڳو هوندو تہ خاص وڙول ڪانہ ٿيندي، ۽ هو آسانيءَ سان ڇٽي ويندا. رشوت ڏيڻ برابر ڪڏو ڪم آهي، ويندي ههڙن مامرن ۾ بہ. پر مان ڪائي فتوا نٿو ڏيان، ڇو جو ايون ۽ ڪاتيا مون تي اهو ڪم رکندا تہ پوءِ مون کي خبر آهي تہ مان وڃي رشوتون ڏيندس. مون کي لازم آهي تہ توسان سچ ڳالهايان. سو مان تنهنجي پڇڻ بابت ڪا فتوا نہ ڏيندس. پر مان تو کي يقين تو ڏياريان تہ توکي ڪڏهن بہ نہ نندينديس، ۽ منهنجو ان معاملي ۾ فتوا ڏيڻ ڏاڍو عجيب ٿيندو، هاڻي مان سمجهان تو تہ سڄي ڳالهہ ڪري ڇڏي اٿم."

"آءٌ پاڻ پاڻکي نندیان تو." متيا رڙڪئي. "آءٌ پڇي ويندس اهو تہ تو ڪان سواءِ ئي طئي تي چڪو هو، ڇا متيا ڪرامازوف پڇي وڃڻ ڏاران ٻيو ڪجهہ ڪري سگهي تو ڇا؟ آءٌ پاڻ کي نندينديس ۽ هميشہ عبادت ڪندس. يسوعي[1] ائين ئي ڳالهائيندا آهن نہ؟ جيئن اسان پيا ڳالهايون؟"

"هائو، " اليوشا نرميءَ سان مرڪندي وراڻيو.

"مون کي تنهنجي اها ڳالهہ وڻندي آهي تہ سدائين سڄو سچ چوندو آهين ۽ ڪڏهن بہ ڪجهہ لڪائيندو ناهين، " متيا خوشدليءَ سان ڪلندي چيو، "سو مون پنهنجي اليوشا جو يسوعي هجڻ پڪڙي ورتو آهي. ان تان آءٌ تو ڪان چمي وٺندس. هاڻي باقي ٻڌ، آءٌ پنهنجي دل جو ٻيو پاسو تنهنجي لاءِ کوليان ٿو. مون هيءُ رٿيو ۽ فيصلو ڪيو آهي. جيڪڏهن آءٌ پڇي نڪتس، ۽ ڏوڪڙ ۽ پاسپورٽ بہ هوندم ۽ رخ آمريڪا ڏانهن رکيم تہ آئون انهيءَ خيال تان سرهو ٿيندو رهندس تہ آءٌ مزن ماڻڻ لاءِ، خوش گذارڻ لاءِ نہ. پر شايد هڪ ٻي سائبيريا جهڙي جلاوطنيءَ ڏانهن وڃي رهيو آهيان. اها تيتري ئي ٻڇڙي آهي، اليوشا تيتري ئي ٻڇڙي! مون کي آمريڪا کان نفرت آهي، هاڻي ئي لعنت تو وجهانس، جيتوڻيڪ گروشا مون سان ساڻ هوندي، رڳو هڪڙي نظر وجهي ڏسينس.ڇا هوءَ آمريڪي آهي؟ هوءَ تہ روسي آهي. پنهنجن هڏن جي مسڪ تائين روسي. هوءَ سدائين وطن لاءِ سڪايل رهندي، ۽ آءٌ هر گهڙي پيو ڏسندس تہ هوءَ منهنجي ڪري پوڳي رهي آهي. ۽ اها ٿياس منهنجي خاطر ڪنئي اٿس. ۽ هن ڪهڙو گناهہ ڪيو آهي؟ هت جيڪا ڪُٽ خلق هوندي، توڻي جو اهي مون کان وڌيڪ چڱا هوندا، منهنجانئن هر هڪ،

---

[1] Jesuits: عيسائين جو هڪ فرقو، جنهن جو پايو اگناتيئس لويولا 1535ع ۾ وڌو.

تڏهن بہ آءٌ هنن کي ڪيئن جالي سگهندس؟ مون کي آمريڪا ڪان هاڻي ئي نفرت ٿي وئي آهي! ۽ توٿي جو منجهانئن هر هڪ، مشينن ۾ پڙ هوندا، تڏهن بہ هنن تي لعنت هجي ، هو منهنجي مٿيءَ مان ناهن. مون کي روس سان پيار آهي، اليوشا، مون کي روسي خدا سان پيار آهي، توٿي جو آءٌ لُـچ آهيان، آءٌ اتي ٻوساٽجي ويندس!" هن ڳالهايو پئي تہ اکيون ڪنوڻ وانگر ڪنوي رهيون هيس، آواز ڳوڙهن جي ڪري ٽڙڪي رهيو هوس. "سو مون هي فيصلو ڪيو آهي، اليوشا، ٻُڌ." هو پنهنجي جذبات کي وس ۾ آڻي وري شروع ٿيو. "آءٌ ۽ گروشيا اُتي پهچڻ سان ئي زمين تي ڪم ڪرڻ لڳندا سون، ايڪانت ۾، ڪنهن ڏورانهين هنڌ، جتي جهنگلي رڇ هجن. ڪي ڏورانهان هنڌ تہ ضرور هوندا اُتي. مون ٻڌو آهي تہ اُتي افق جي ڇيڙي وٽ ڪٿي ڳاڙهي چمڙيءَ وارا اجا آهن. سو اسان جو رخ باقي بچيل موهيڪنن جي ملڪ ڏانهن هوندو. ۽ اتي اسان، آءٌ ۽ گروشيا، هڪدم ٻولي سڪڻ جي ڪنداسين. ڪم ۽ ٻولي- ائين ٿئي ورهيہ گذاريندا سين. تيستائين اسان انگريزن وانگر انگريزي ڳالهائڻ لڳنداسين، جيئن ئي اسان ٻولي سکي ورتي، تيئن ئي آمريڪا کي خدا حافظ. اسان آمريڪي شهرين جي حيثيت ۾ روس موٽي ايندا سين. اُلڪو نہ ڪر، اسان هن ننڍڙي شهر ڪونہ ايندا سين، ڪٿي پري اُتر ۾ يا ڏکڻ ۾ لڪي رهندا سين، تيستائين آمريڪا ۾ منهنجو حُليو مٽجي ويندو ۽ گروشا جو پڻ، اُتان جا ڊاڪٽر منهنجي منهن تي ڪو موهيڙو وغيره ناهي ڇڏيندا، نہ تہ هنن جو مشينن ۾ اهڙي پڙ هجڻ جو ڪهڙو فائدو! يا وري پنهنجي هڪڙي اک ڪڍي ڇڏيندس. ڏاڙهي ڇڏي پوري هڪ وال ڪندس. ۽ روس لاءِ سڪندي اجا پئجي ويندم. مون کي پڪ آهي تہ هو اسان کي ڪونہ سڃاڻي سگهندا، پر جي سڃاڻي ورتائون تہ پوءِ پلي پيا سائبيريا اُماڻين- مون کي پرواهہ ناهي. سمجهنداسين تہ اسان جي نصيب ۾ اهو لکيل هو. هتي پڻ اسان ڪنهن سجي پاسي زمين تي ڪم ڪندا سين. ۽ آءٌ باقي ساري عمر آمريڪي هجڻ جو منهن ڪندس. پر اسان پنهنجا پساهہ پنهنجي وطن ۾ پورا ڪندا سين. اها آهي منهنجي رٽ ۽ ان ۾ ڪا تبديلي نہ ايندي..... توکي وٺي؟"

"هائو، " اليوشا چيو. هن سندس ترديد نہ ٿي ڪرڻ چاهي. متيا منٽ ڪن ساهي ڪنئي، ۽ پوءِ اُمالڪ چيائين:

"ڪيس ۾ هنن ڪيئن نہ ڳالهہ مان ڳالهوڙو ڪري ڏيکاريو هو، ڳالهوڙو ڪري ڏيکاريو هون نہ؟"

"جي نہ بہ ڪن ها تہ توکي ٽيپ تہ ڏيٽي هين، " اليوشا ٽڏو ساهہ پري چيو.

"هت ماڻهو مون مان تنگ آهن! خدا خوش رکين، پر آهي ڪٽن." متيا ڏک وچان ڪُـرڪيو. وري ڪن پل ماڻ ٿي وئي.

"مون کي منهنجي پيڙا مان هڪدم ڪَـڍُ!" متيا اوچتو واڪو ڪيو. "مون کي ٻڌاءِ، هوءَ هينئر ايندي يا نہ؟ ٻڌاءِ مون کي هن ڇا چيو هو؟ ڪيئن چيو هو؟"

"اچڻ جو بلڪل چيو هئائين، پر مون کي پتو ناهي تہ اڄ ايندي يا نہ. هن لاءِ ڏکيو بہ تہ آهي، توکي پاڻ خبر آهي." اليوشا ڊڄندي ياءُ ڏانهن نهاريو.

"ها، بيشڪ هن لاءِ ڏکيو آهي! اليوشا، ائين تہ آءٌ چريو ٿي پوندس. گروشيا مون کي نهاريندي رهندي آهي. هوءَ سمجهي ٿي. منهنجا خدا. منهنجي دل کي سڪون ڏي. مون کي ڇا ٿو ڪپي؟ ڇا ڪاتيا ٿي ڪپيم؟ ڇا مون کي پتو آهي تہ ڇا ٿو ڪپيم؟ اها ئي ڪرامازوفن جي هنيلي ۽ بيڙي طبع. نہ آءٌ پوڳڻ جهڙو آهيان ئي ڪو نہ. آءٌ رڳو بدمعاش آهيان. بس اهو ئي چئي سگهجي ٿو."

"هوءَ اچي پئي،" اليوشا رڙ ڪئي.

ايتري ۾ ڪاتيا در مان پر گهٽ ٿي. هوءَ ڪن پل اتي ئي بيهي متيا کي تپرس وچان تڪيندي رهي. هو ٽپ ڏيئي اتي ڪڙو ٿيو. ۽ اکين ۾ ڊنل هجڻ جو تاثر اُڀري آيس. هو هڏبو ٿي ويو، پر اوڏيءَ مهل سندس چپن تي هيسيل، ليلائيندڙ مرڪ ظاهر ٿي، ۽ هن جا ٻئي هٿ اجهل اُڏمي وچان ڪاتيا ڏانهن وڌي ويا، جن کي ڏسندي ئي هوءَ هوڙائيءَ وچان هٿن ڏانهس ڊوڙي آئي، ۽ سندس ٻئي هٿ سُـڪ ڪري ذري گهٽ زوريءَ هنڌ تي ويهاري ڇڏيائينس. ۽ پاڻ بہ سندس هٿ پنهنجن هٿن ۾ جهليو، پرسان ويهي رهيس. ٻنهي ڪيئي پيرا ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪئي، پر اکر بہ نہ اُڪليا، ۽ وري هڪ ٻئي کي عجيب مرڪ سان، اکين ۾ اکيون پائي تڪڻ لڳا.

"مون کي معاف ڪري ڇڏيو اٿئي نہ؟" متيا نيٺ چئي ڏنو، ۽ ساڳئي وقت اليوشا ڏانهن مُڙي خوشيءَ وچان ٻهڪندڙ منهن سان رڙ ڪيائين، "ٻڌين ٿو، آءٌ ڇا پيو پڇانس، ٻڌين ٿو نہ؟"

"ان ڪري ئي مون تہ تو سان پيار ڪيو هو، تون دل جو سخي آهين،" ڪاتيا جي وات مان نڪتو. "منهنجو توکي معاف ڪرڻ ۽ تنهنجو مون کي هاڻ ڪهڙي ڪم جو، تون مون کي معاف ڪرينءَ يا نہ، سدائين مٿنهنجيءَ دل ۾ ڏکندو رهندين، ۽ مان تنهنجيءَ ۾- هميشہ ائين ئي رهندو.." هن چپ ڪري ساهي پٽي. "مان ڇا لاءِ آئي آهيان؟" هوءَ بدحواس ٿي اُبهرائيءَ مان وري چوڻ لڳي. "تنهنجن پيرن کي ڳراڻڙي پائڻ ۽ تنهنجا هٿ هينئن جهلڻ، تان جو سور ٿيڻ لڳي- تو کي ياد آهي نہ، ماسڪو ۾ ڪيئن انهن کي پيڪوڙيندي هيس- تو کي وري اهو ٻڌائڻ تہ تون منهنجو ديوتا آهين. منهنجي خوشي، ۽ اهو چوڻ تہ مان تنهنجي پيار ۾ چري آهيان،" هوءَ پيڙا وچان ڪنجهي ۽ اُماڪ سندس هٿ بکين وانگر پنهنجن چپن سان لڳائي ڇڏيائين. سندس

اکين منجهان ڳوڙها وهڻ لڳا. اليوشا کي تپرس وڃان ماٺ وٺي وئي هئي، هو جيڪي ڏسي رهيو هو، سو ڪڏهن خيال ۾ ئي نہ آيو هوس.

"پيار پورو ٿي ويو آ متيا!" ڪاتيا وري چيو. "پر ماضي مون کي ڏاڍو پيارو آهي. ڄاڻ تہ تون مون لاءِ سدا اهڙو ئي رهندين، پر هاڻ ڇڏ تہ جيڪو هوند ٿي پئي ها، سو گهڙي پل لاءِ ٿي پوي." هوءَ هيڪي چپ ٿي وئي. منهن تي ٿڪل ٿڪل مرڪ اچي ويس، وري متيا جي اکين ۾ سرهائيءَ سان تڪڻ لڳي. "تون بي عورت سان پيار تو ڪرين مان ٻئي مرد سان، پر تڏهن بہ منهنجو توسان هميشہ پيار رهندو، ۽ تنهنجو مون سان، ڄاڻين ٿو نہ؟ ٻڌين ٿو تہ؟ مون سان سڄي عمر پيار ڪجانءِ، مون سان سڄي عمر پيار ڪجانءِ." هن ذري گهٽ دڙڪي سان ڏکندڙ لهجي ۾ چيو.

"آءٌ تو کي پيار ڪندس، ۽... خبر ٿي، ڪاتيا،" متيا هر لفظ تي ڊگهو اونهو ساهہ ڪڍندي چوڻ لڳو، "خبر ٿي پنج ڏينهن اڳ، ساڳي پوياڙيءَ جو، جڏهن تون ڦان ٿي ڪري پئي هئينءَ ۽ تو کي ٻاهر ڪڍي ويا هئا.. مون تو سان پيار ڪيو هو.... آءٌ سڄي عمر ائين ڪندس، هميشہ ائين ڪندس-"

ٻئي هڪ ٻئي سان ائين ئي اُبهرا لفظ پڻڪندا رهيا. بي معنيٰ لفظ، جيڪي شايد سچا بہ نہ هئا، پر اوڏيءَ مهل اهو سڀ سچ هو، ۽ ٻنهي جيڪي ڪجهہ چيو ٿئي، تنهن ۾ انڌو ويساهہ بہ هونَ.

"ڪاتيا!" متيا اوچتو رڙ ڪئي، "تون وسهين ٿي تہ مون هن کي ماريو هو؟ آءٌ ڄاڻان ٿو تہ تون هينئر ائين ڪونہ ٿي وسهين، پر تڏهن..... جڏهن تو شاهدي ڏني هئي..... تو پڪ ائين نٿي وسهيو!"

"مون تڏهن بہ ائين ڪونہ وسهيو هو ، ۽ ڪڏهن بہ نہ وسهيو اٿم. مون تو کي ڏکاريو ٿي، ۽ ڪن پل لاءِ پاڻ کي مڃايو هوم. شاهدي ڏيڻ وقت پاڻ کي مڃايو هوم ۽ وسهيو هوم. پر ڳالهائڻ پورو ڪندي ئي وسهڻ ڇڏي ڏنو هوم، ڪو شڪ شبهو نہ ڪر! مون وساري ڇڏيو آهي تہ مان هت پاڻ کي سيکٽ ڏيڻ لاءِ آئي هيس." هن اهڙي لهجي ۾ چيو، جيڪو سندس ساجهر واري پاڻهہ ڀري لهجي کان بلڪل الڳ هو.

"مائي، تنهنجو بار ڳرو آهي." متيا کان جهڙوڪر اڻ جهليو نڪري ويو.

"مون کي ڇڏ تہ وڃان هلي." هوءَ پڻڪي، "مان وري ايندس. هينئر مون کان سٺو نٿو ٿئي."

هوءَ اٿڻ لڳي هئي، پر اوچتو رڙ نڪري ويس، ۽ ڊرڪي وري ويهي رهي. گروشينڪا اوچتو بي آواز ڪوٺيءَ ۾ گهڙي آئي. ڪنهن کي سندس اچڻ جي اميد نہ هئي. ڪاتيا تِڪي تِڪي در ڏانهن وڌي، پر جيئن ئي گروشينڪا وٽ پهتي، تيئن ئي منهن جو پنو لهي ويس، ۽ جهڪي آواز ۾، جهڙوڪر پڻڪندي چيائين:

"مون کي معاف ڪر."

گروشينڪا ڪيس گهوري ڏنو، ڪن لاءِ دم پٽي، ويرِ وٺندڙ ۽ وهاڻيل آواز ۾ وراڻيائين:

"منهنجي سرتي، اسان، تون ۽ مان نفرت سان پريل آهيون، ڇڻ ته اسان هڪ ٻئي کي معاف ڪري سگهون ٿا! ڪيس ٻچاءِ، ۽ مان يا عمر تنهنجي پوڄا ڪنديس."

"تون ڪيس معاف نه ڪندينءَ!" متيا اُبهرائيءَ مان مهٽو ڏنس.

"اُلڪو نه ڪر. مان هن کي تنهنجي لاءِ بچائيندس." ڪاتيا تڪڙي ڀڙڪ ڪئي ۽ ڪوٺيءَ مان ڊوڙندي نڪري وئي.

"۽ تون ڪيس معاف ڪرڻ کان انڪاري آهين توٿي جو هن پاڻ تو کان معافي گهري هئي." متيا دانهن ڪندي ڏوراپو ڏنس.

"متيا، متان ڪيس ڏوهه ڏنو اٿئي، تو کي ڪو حق ڪونهي." اليوشا گرمي کائيندي چيو.

"سندس هٿيلا چپ ٻوليا ها، دل نه." گروشينڪا ڏڪار ڀري لهجي ۾ چيو. "تو کي بچائي ٿي ته مان ڪيس هر ڳالهه معاف ڪري ڇڏيندس-"

هوءَ چپ ٿي وئي، ڇڻ ڪجهه لڪائي رهي هجي، هوءَ اڃا پاڻ سنڀالي نه سگهي هئي. پوءِ ظاهر ٿيو ته هوءَ اتفاق سان اتي اچي نڪتي هئي، ۽ ڪو اندازو نه هيس ته ڇا پڙ پوندس.

"اليوشا، ڊوڙندو پٽيان وڃينس!" متيا ياءُ کي رڙ ڪئي، "ڪيس ٻڌاءِ.... پتو ناهي..... ائين وڃڻ نه ڏينس!"

"مان رات جو وري ايندس." اليوشا چيو، ۽ ڊوڙندو ڪاتيا جي پٽيان ويو، ۽ اسپتال کان ٻاهر وڃي پُڳس. هوءَ تڪڙيون وکون کڻي وڃي رهي هئي، پر اليوشا جيئن ئي پُڳس، تيئن ئي اتاولائيءَ مان چيائين:

"نه، اُن رن اڳيان مان پاڻ کي سيکت نٿي ڏيئي سگهان! مون معافي گهري ئي انهيءَ لاءِ هئي ته پاڻ کي توڙ تائين سيکت ڏيان. هن مون کي معاف نه ڪيو..... سندس ائين ڪرڻ مون کي وڻيو." هن اسپاويڪ لهجي ۾ چيو، ۽ اکيون سخت حيڙ وڃان چمڪڻ لڳيس.

"منهنجي ياءُ کي اهڙو ڪو اُڊڪو نه هو." اليوشا ڀڙڪيو. "ڪيس پڪ هئي ته هوءَ ڪانه ايندي."

"بيشڪ چڱو هاڻي ڇڏ انهيءَ ڳالهه کي." هن ڇڙپيو. "ٻڌ: مان هينئر تو سان جنازي تي ڪونه هلي سگهنديس. مون کيس گل موڪليا آهن. مان سمجهان ٿي ته وٽن اڃا ڏوڪڙ آهن. ضروري هجي ته ڪين ڇڻجانءِ ته مان ڪين ڪڏهن به اڪيلو نه ڇڏينديس..... هاڻي مون کي اڪيلو ڇڏ، مهرباني ڪري، اڪيلو ڇڏ. تو کي اڳيئي دير ٿي وئي آهي.... جنازي لاءِ ڪهنڊ وڃي رهيو آهي.... مهرباني ڪري تون وڃ."

باب ٽيون

اليوشا جو جنازو: تڏي تي تقرير

کيس واقعي دير تي وئي هئي. هنن سندس اوسيئڙو ڪيو هو. ۽ پوءِ ڪانئس سواءِ سهڻو، گلن سان ڍڪيل ننڍڙو تابوت گرجا ڪٺي وڃڻ جو فيصلو ڪيو هئائون. اهو ويچاري ننڍڙي اليوشا جو تابوت هو، جيڪو متيا کي ٽيپ ملڻ کان ٻه ڏهاڙا پوءِ گذاري ويو هو. اليوشا کي گهر جي ڦاٽڪ وٽ ڇوڪرن اليوشا جي اسڪولي ساٿين، جا رڙيون واڪا منهن پيا. هو سڀ سندس بيصبريءَ سان انتظارڪري رهيا هئا، ۽ هن جي نيٺ اچي پهچڻ تي خوش هئا. هو ٻارهن کن هئا. سڀني کي سندن اسڪولي ٽيلها ۽ پوٽڙيون ڪلهن تي هيون، "بابو روئيندو، بابي وٽ وڃو." هن کين چيو هو، جڏهن اليوشا جا پويان پساهه هئا. ڇوڪرن کي اهو ياد هو. هنن ڀر ڪوليا ڪراسوتڪين سڀني ڀر مُڪ هو.

"تنهنجي اچڻ تي مان ڏاڍو خوش آهيان، ڪرامازوف!" ڪوليا هٿ وڌائيندي رڙ ڪئي. "هي ڏاڍو پوائنٽو آهي. ڏسي هراس ٿو وڃي. سنيگريوف پيتل ناهي. اسان کي پتو آهي ته هن ڪجهه به ناهي پيتو، پر لڳي ائين ٿو جڻ پيتل هجي. مان هميشه مڙسي ڏيکاريندو آهيان، پر هي گهڻو پوائنٽو آهي. ڪرامازوف، مان تو کي روڪيان نٿو ته اندر هلڻ کان اڳ هڪڙو سوال پڇانءِ؟"

"پُڇ ڪوليا." اليوشا چيو.

"تنهجو پاءُ بيڏوهي يا ڏوهي؟ ڇا تنهنجي پيءُ کي هن ماريو هو يا اهو خاص نوڪر هو؟ جيڪو تون چوندين، هوندو به ائين ئي. مان پويون چار راتيون اهو سوچي سوچي سُمهي نه سگهيو آهيان."

"ڪيس خاص نوڪر ئي ماريو هو، منهنجو پاءُ بيڏوهي آهي." اليوشا وراڻيو.

"مون به اهوئي چيو ٿئي." سمورووف ٻوليو.

"سو هو بيڏوهو پوءِ ڪيندو." ڪوليا چيو. "برباد ٿي ويو آهي، تڏهن به خوش آهي! مون کي هن سان ريس ٿي ٿئي"

"ڇا پيو چوين؟ تو کي ڇو؟ ڇو؟" اليوشا اچرج وچان پڇيو.

"جيڪر مان به ڪڏهن سچ تان پاڻ گهوري سگهان!" ڪوليا اُتساهه سان چيو.

"پر هن وانگر نه، ايڏيءَ خواريءَ ۽ هئبت سان نه!" اليوشا چيو.

"بلڪل.... مان سڄي انسانذات لاءِ مرڻ ٿو چاهيان، ۽ خواري، مون کي اِن جي پرواهه ڪانهي -- اسان جو نانءُ پَل ناس ٿئي. مان تنهنجي ڏاڍي عزت ڪندو آهيان!"

"ڀ مان پڻ!" ان ڇوڪري ڇيو، جنهن هڪڙي ڀيري اعلان ڪيو هو تہ ڪيس پتو هو تہ ٽراءِ[1] جو پايو ڪنهن وڏو هو، ائين چوندي هن جو مُنهن ڪنن تائين پيونيءَ[2] جيان اهڙو ئي ڳاڙهو ٿي ويس، جهڙو اڳينءَ ڀيري ٿيو هوس.

اليوشا ڪمري اندر گهڙيو، اليوشا نيري رنگ جي تابوت ۾، جنهن کي چوڌاري جهالر ڏنل هئي، پيل هو. سندس اکيون بند هيون ۽ ٻئي هٿ ڇاتيءَ تي هڪ ٻئي متان رکيل هئس. سندس سنهي مُنهن ۾ ڪا خاص تبديلي ڪانہ آئي هئي، ۽ عجب جهڙي ڳالهہ هيءَ هئي تہ مڙهہ مان ڪني ٿيڻ جي بانس بہ ڪانہ ٿي آئي. هن جي مُنهن جو تاثر ڳنڀير، ائين ڪٿي چئجي تہ، سوچيندڙ هو. هن جا ڇاتيءَ تي هڪ ٻئي متان هٿ رکيل سهٽا ٿئي لڳا، ڄڻ سنگ مرمر مان گهڙيا ويا هجن. سندس هٿن ۾ گل هئا، ۽ تابوت اندران توڙي ٻاهران، گلن سان سينگاريل هو. اهي گل لـزي هئا، جيڪي لاڪوف صبح جو سوير اُماڻيا هئا. ڪيٽرينا ايوانونا وٽان بہ گل آيل هئا، جڏهن اليوشا در کوليو تڏهن ڪئپٽن جي ڏکندڙ هٿن ۾ بہ ڇڳو جهليل هو، جيڪي هو پنهنجي پياري پٽ متان وکيري رهيو هو. اليوشا آيو تہ هن پورو ڏٺيس ئي ڪو نہ، هن ڪنهن کي بہ نہ ٿي ڏنو، پنهنجي چري روئندڙ زال، مما، کي بہ نہ، هوءَ پنهنجن جڏين جنگهن تي بيهڻ جي ڪوشش ڪري هئي تہ جيئن پنهنجي مئل پٽ کي ويجهو ڏسي سگهي. ڇوڪرا نينا کي سندس ڪرسي ريڙهي، تابوت جي ويجهو وٺي آيا هئا. هوءَ تابوت کي هٿن ۾ جهليو وينٿي هئي ۽ پڻ چپ چاپ روئي رهي هئي. سينگريوف جي مُنهن تي سڪ هئي، ۽ ساڳئي وقت حيرت ۽ چڙ پڻ. هن جا تال پڪال ۽ جيڪي اڪر اُڪليس ٿي، چرين وارا هئا. اليوشا کي تڪيندي رکي رکي دانهن ٿي ڪيائين. "پوڙها، پيارا پوڙها!" جڏهن اليوشا جيئرو هو، تڏهن هو ڪيس پاڻهہ وچان "پوڙها" ڪري سڏيندو هو. اها سندس عادت هئي.

"بابا، مون کي بہ هڪڙو گل ڏي، او هُو اڇو گل. سندس هٿ مان ڪڍي مون کي ڏي." چري ماءُ ڪوڪاريندي ٻاڏايو. يا تہ اليوشا جي هٿ وارو اڇو گل ڪيس وٺي ويو هو، يا وري هن اهو سندس يادگيريءَ طور پاڻ وٽ رکڻ پئي گهريو. هوءَ، گل لاءِ هٿ ڊگهيڙي، بي آراميءَ سان چُري پُري رهي هئي.

---

[1] Troy: آڳاٽي يونان جي ڏند ڪٿائن موجب، اُتر-اولهہ ايشيا مائنر ۾ سڪائندڙ نديءَ جي ڪنڌي تي اڏيل شهر، جنهن کي يونانين ٽراءِ واري جنگ ۾ گهيرو ڪري فتح ڪيو هو. اها جنگ سپارٽا جي بادشاهہ مينيلاس جي زال، هيلن ، تان لڳي هئي، جنهن کي پئرس نالي جوان ڏتاري ٽراءِ ڀڄائي ويو هو. اهو ڏند ڪٿائي شهر ئي رهيو. تان جو 81-1873ع ۾ هينئريخ شلائمان ان جو پڌ هسارڪ وٽ کوٽي ڪڍيو (س.ن.ح)

[2] Peony: باغ جو ٻوٽو، جنهن جا وڏا وڏا گل رنگ جا گلابي، ڳاڙها يا اڇا هوندا آهن.

"مان اهو ڪنهن کي بہ نہ ڏيندس، تو کي بہ نہ!" سنيگريوف سختدليءَ سان رڙ ڪئي. "اهي سندس گل آهن، تنهنجا ناهن! هر شئي سندس آهي، تنهنجي ڪا ڪانهي."

"بابا، امڙ کي هڪڙو گل ڏي." نينا پنهنجو ڳوڙهاڻيل مُنهن متي کڻي چيو.

"مان ڪابہ شئي نہ ڏيندس، هن کي اصل بہ نہ. ڪيس اِليوشا سان ذرو بہ پيار ڪونہ هو. هن ڪانئس ننڍڙي توب کسي هئي تہ هُن ڪيس ڏيئي ڇڏي هئي." ڪئپٽن اهو سوچي وڏا وڏا سڏڪا ڀرڻ لڳو تہ اِليوشا کي ڪيئن نہ پنهنجي توب ماءُ کي ڏيڻي پئي هئي. هوءَ ويچاري، پنهنجو مُنهن هٿن ۾ لڪائي بي آواز ڳوڙها ڳاڙي رهي هئي.

ڇوڪرن جڏهن ڏٺو تہ پيءُ تابوت کي ڇڏي ئي نٿو ۽ جنازي کڻڻ جو وقت اچي پريو آهي، تڏهن هو تابوت کي گهيرو ڪري کڻڻ لڳا.

"مان هن کي گرجا واري مقام ۾ پورڻ نہ ڏيندس." سني گريوف اوچتو دانهن ڪئي، "مان هن کي پهڻ وٽ، اسان واري پهڻ وٽ پوريندس! اِليوشا پاڻ مون کي وصيعت ڪئي هئي. مان هن کي ٻاهر کڻي وڃڻ نہ ڏيندس!"

هو ٽن ڏينهن کان چئي رهيو هو تہ ڪيس پهڻ وٽ پوريندو، پر اليوشا ڪراسوتڪين، گهر جي مالڪياڻيءَ، سندس پيڻ ۽ سڀني ڇوڪرن مخالفت ڪئي هئي.

"اها وري ڪهڙي سوچ آهي ناپاڪ پهڻ وٽ پورڻ جي، جڻ تہ ڦاهو ڪائي مئو هجي." پوڙهي گهر - مالڪياڻيءَ سختيءَ سان چيو. "گرجا جي مقام ۾ زمين ٽياسيل آهي. اتي هن لاءِ دعا ڪئي ويندي. اُتي گرجا ۾ ڳائجندڙ گيت ٻڌبا آهن ۽ پادري تلاوت ايتري چٽي ڪندو آهي جو هر دفعي اها هن تائين پهچندي. جڻ سندس قبر متان ڪئي پئي وڃي."

نيٺ ڪئپٽن نراسائيءَ وچان اشارو ڪيو. جڻ چوندو هجي، "جاڏي وٽيوَ، تاڏي ڪٽي وڃونس." ڇوڪرا تابوت کڻي هليا ۽ جڏهن ماءُ وٽ پهتا تڏهن هيٺ لاٿائون تہ جيئن هوءَ اليوشا کي خدا حافظ چئي سگهي، پر اهو امل ننڍڙو چهرو، جنهن کي هوءَ پويان ٽئي ڏينهن پري کان تڪيندي رهي هئي، سو ڏسندي ئي هوءَ سڄي ٽڙڪڻ ۽ مٿو تابوت متان ڏوڏڻ لڳي.

"امان، هن متان ٽياس جو نشان ناهہ، ڪيس دعا ڪر، چمي ڏينس." نينا رڙ ڪري چيس. پر سندس مٿو، ڪنهن پاڻ وهيٺيءَ ڪل وانگر ڏڏندو ئي رهيو ۽ سخت ڏک وگهي مروڙجندڙ منهن سان هُن پٽڻ شروع ڪري ڏٺو. هنن تابوت کنيو ۽ اڳتي وڌيا، نينا وٽ پهتا تہ هن آخري پيرو پاءُ جا چپ چُميا. اليوشا گهر مان نڪرندي ئي گهر- مالڪاڻيءَ کي پنتي رهجي ويلڻ جي خيال رکڻ جي پارت ڪئي، پر اجا هن ڳالهايو پئي تہ گهر- مالڪياڻيءَ اڏ ۾ ڪٽيندي چيس:

"الڪو نہ ڪر. مان هنن سان ترسنديس. آخر اسان بہ ڪرستان آهيون." پوڙهيءَ ائين چوندي روئي ڏنو.

ڪين تابوت ڪو گهڻو پري ڪٽي وڃڻو هو، گرجا، گهر ڪان ڪي ٿي سؤ وڪون پري هئي. اهو ٿوري پاري سان چٽو سانتيڪو ڏينهن هو. گرجا جا گهنڊ اجا وڄي رهيا هئا. سنيگريوف، ڏانڊلايل ڏانڊلايل ۽ حيران حيران، پنهنجو پراڻو لنڊو اوورڪوٽ پايو ۽ نرم جهونو ۽ وڏي ڪني وارو ٽوپلو هٿ ۾ ڪيو. تابوت جي پٺيان ڊوڙي رهيو هو. هو متين منجهيل ڳٽتيءَ ۾ ٿئي لڳو. ڪنهن مهل اڳيان اچي جنازي کي ڪلهي ڏيڻ جي ٿي ڪيائين ۽ ائين ڪندي ٻين کي ٿئي رنڊڪايائين، ۽ ڪنهن مهل جنازي جي سَنوَت ۾ ٿئي هليو من اتي ڪٿي جاءِ ملي وڃيس. هڪڙو گل ترڪي اچي هِرَ ۾ ڪريو تہ هن ڀڄي وڃي اهو کنيو، ائين جڻ ان گل جي زيان تي سڄي دنيا جي سيني شين جو مدار هجي.

"اڙي ڊوڊو، ڊوڊو وسري ويو آهي!" هن اُمالڪ گهبرائجي دانهن ڪئي. پر ڇوڪرن ڪيس هڪدم ياد ڏياريو تہ هن ڊوڊو ڪنيو هو ۽ ڪيسي ۾ هوس. تنهن تي هن جهٽ پٽ ڪيسي مان ڊوڊو ڪڍي ڏنو تہ دلجاءِ ٿي ويس.

"ان لاءِ اليوشا مون کي چيو هو." هن بنا دير اليوشا کي ٻڌايو. "هڪڙي رات مان هن جي پاسي ۾ ويٺو هوس تہ هن اوچتو مون کي چيو، 'بابا، منهنجي ڀرجي وڃي تہ ڊوڊو پورا ڪري ان جي مٿان پٽارجو تہ جيئن جهرڪيون اُڏامي هيٺ اچن، مان ٻڌندس ۽ دل خوش ٿيندم تہ اڪيلو پيل ناهيان'."

"اها تہ سٺي ڳالهہ آهي." اليوشا چيو. "اسان کي اڪثر ائين ڪرڻ کپي."

"هر روز، هر روز." ڪئپٽن خوش ٿي اُبهرائيءَ مان چيو.

هو آخرڪار گرجا پهچي ويا ۽ تابوت اتي وچ ۾ رکي ڇڏيائون. ڇوڪرا ان جي چوڌاري ادب سان بيهي رهيا، ۽ جيستائين عبادت هلي تيستائين ائين ئي بيٺا رهيا. اها ڪائي جهوني ۽ غريباڻي گرجا هئي. اتي ٽنگيل پيغمبرن ۽ ولين جون شبيهون فريمن کانسواءِ هيون. پر اهڙيون گرجائون عبادت واسطي بهترين هونديون آهن. عبادت دوران سنيگريوف ڪجهہ ڪجهہ سانتيڪو ٿي ويو. توڙي جو ڪنهن ڪنهن مهل سندس ساڳئي بيخياليءَ واري ۽ ائين چئجي تہ، بي ميلي ڳٽتيءَ ڦاٽ ٿي ڪاڏا. هڪڙي پيري هن تابوت وٽ وڃي ان جو ڊڪ يا گلدستو ٺيڪ ڪيو، ٻئي پيري مينڻ بتي شمعدان مان ڪري پئي تہ هن ڀڄي وڃي ورائي وڌي ۽ ائين ڪرڻ ۾ چڱو وقت وٺي ڇڏيائين. پوءِ مانيٽو ٿي چپ ڪري تابوت پرسان بيهي رهيو. بي آرام ۽ منجهيل منجهيل. انجيل ۾ آيل حواريءَ جي چٽي پڙهجڻ ڪانپوءِ هن اُمالڪ پرسان

بينل اليوشا کي چيو تہ چني چڱي طرح نہ پڙهي وئي هئي، پر ائين ڇو تئي چيائين. سو ڪو نہ ٻڌايائين 'چيروبم جيان' واري دعا دوران ٻين سان گڏ هو پڻ ڳائڻ لڳو، پر پڇاڙيءَ تائين نہ . هن گوڏا کڻي کوڙيا ۽ مٿو پٿر جي فرش تي رکي ڇڏيائين. ۽ گهٽي وقت تائين ائين ئي پيو رهيو.

نيٺ دفنائڻ واري رسم جو وارو آيو ۽ ميڻ بتيون ورهايون ويون، بدحواس پيءُ وري قر قر ڪرڻ لڳو. پر دعا ايتري تہ دل ڀڄائيندڙ ۽ اثرائتي هئي جو هن جو اندر وڻجي ويو. ائين تي لڳو جڻ تہ هو اوچتو سُسَـي ويو هجي، ننڍا ننڍا تڪڙا تڪڙا سڏڪا پرڻ لڳو، جن کي هن پهريون گهٽڻ جي ڪوشش ڪئي، پر پوءِ ڏاڍيان اوچنگارون ڏيڻ لڳو. جڏهن هو آخري ديدار ڪانپوءِ تابوت بند ڪرڻ لڳا. تڏهن هن کين اليوشا کي ڍڪڻ کان روڪيو ۽ مئل پٽ جا چپ بکايلن وانگر وري وري چمڻ لڳو. هو ڪيس مسين مسين ڏاڪي کان پري وٺي ويا؟ پريوءِ بہ هن ڪوريچڪ اچڻ تي هٿ وڌائي تابوت تان ڪجهہ گل جهڙپي ورتا. گلن کي ڏنائين تہ ڪو نئون خيال آيس، ۽ ڪن پل لاءِ پنهنجو ڏک وساري ويٺو، هوريان هوريان پُـورن ۾ پئجي ويو، ايترو جو کين تابوت کڻي وڃڻ کان ڪو نہ جهليائين. قبر چڱي مُـلهہ واري هئي ۽ گرجا جي ويجهو ان جي پنهجي مقام ۾ هئي. ان جو خرچ ڪئترينا ايوانوونا پريو هو. آخري رسمن کان پوءِ قبر کوٽيندڙن تابوت قبر ۾ لاٿو. سني گريوف هٿن ۾ گل جهليو ڪليل قبر مٿان ايترو تہ جهڪي ويو جو لڳو تئي تہ پورو پتو ڪو نہ پئي پيس تہ ڇا پئي ٿيو. جڏهن هو قبر مٿيءَ سان پرڻ لڳا، تڏهن هن ڳٽتيءَ وچان ڪرندڙ مٽيءَ ڏانهن اشارو ڪيو ۽ چوڻ جي ڪوشش ڪيائين، پر ڪنهن کي ڪجهہ سمجهہ ۾ نہ آيو، ۽ اوچتو چپ بہ ٿي ويو. پوءِ ڪيس ياد ڏياريو ويو تہ ڍوڍي جا پورا ڪري تہ ڏاڍو جوش ۾ اچي ويو ۽ ڍوڍو ڇڪي ڪڍي ان جا پورا ڪري قبر مٿان اڇلائڻ لڳو. ۽ انتظاريءَ وچا سڏ ڪرڻ لڳو:

"پڪيو، اُڏامي هيٺ اچو، جهرڪيون اچو اڏامي اچو!"

ڪنهن ڇوڪري چيس تہ گل هٿن ۾ هجڻ ڪري ڪانئس پورا ڏکيا ٿيندا هوندا، سو هو گل ڪنهن ٻئي کي ڏي تہ اهو ڪجهہ وقت جهلي. پر هن ائين نہ ڪيو، ۽ اوچتو اچي پڙ وينس تہ گل ڪانئس کسي وٺندا. پوءِ هن قبر تي نظر وجهي پڪ ڪئي تہ هر شئي ٺيڪ ٺاڪ هئي ۽ ڍوڍو بہ پورجي چڪو هو، سو هو هر ڪنهن کي حيران ڪندي، ڏاڍي ڏيرج سان پنتي مـُڙيـو ۽ گهر ڏانهن وڃڻ لڳو، پر هن جون وڪون تڪيون ٿيندیون ويون. تان جو هو ذري گهٽ ڊوڙڻ لڳو. ڇوڪرا ۽ اليوشا بہ ساڳئي رفتار سان هن جي پويان هئا. هو اوچتو واڪا ڪرڻ لڳو:

"گُـل مما لاءِ آهن، گل مما لاءِ آهن! مون مما سان چڱو نہ ڪيو."

ڪنهن ڪيس اطلاع ڏني تہ تڏ جي ڪري ٽوپلو پائي تہ هن اهو ڪٿي هــمرَ ۾ ڦٽو ڪيو، ڇڻ ڪاوڙ آئي هجيس ۽ ورائي ورائي چوڻ لڳو ، "مون کي ٽوپلو نہ ڪپي مون کي ٽوپلو نہ ڪپي." سموروف ٽوپلو ڪٿي سندس پٽيان هلڻ لڳو. سڀ ڇوڪرا روئي رهيا هئا. ۽ سيني کان وڌيڪ ڪوليا ۽ اهو ڇوڪرو جنهن ٽراءِ بابت لڀ ڪئي هئي. جيتوڻيڪ سموروف جي هٿ ۾ ٽوپلو هو ۽ زارو زار روئي بہ رهيو هو، تڏهن بہ هن پڇندي پڇندي واٽ تي پيل سروٽو ڪنيو ۽ پاسي کان اُڏامندڙ جهرڪين جي ولر کي هنيو. ڏک گسٽو هو، سو گُـسي ويو، پر هو روئيندو پڇندو رهيو. سنيگريوف اڌ پنڌ تي اُمالڪ بيهي رهيو، ڪن پل بيٺو رهيو، ڇڻ ڪجهہ ياد آيو هجيس، ۽ اوچتو گرجا ڏانهن منهن ڪري نڌڻڪي تي ويل قبر ڏانهن لُـوهہ پاتائين، پر ڇوڪرا وڃي پـُـڳس ۽ سيني پاسن کان ورائي ويس تہ هو بيوس تي هــمرَ ۾ ڪري پيو. ڇڻ ڪنهن ڏک هـٽـي ڪيرائي وڌو هجيس، ۽ ڇڙيون هڻندي، ۽ واڪا ڪندي دانهڻ لڳو. "اليوشا، پوڙها، پيارا پوڙها!" اليوشا ۽ ڪوليا ڪيس پرپائي ۽ پرجائي اُتارڻ جي ڪرڻ لڳا.

"ڪئپٽن، بس ڪر، بهادر ماڻهو ڏيرج کان ڪم وٺندو آهي." ڪوليا پڻڪو ڪيو.

"گُـل لُـبوڙي ڇڏيندين." اليوشا چيس، "مما انهن جي واٽ پئي نهاري، هوءَ ويٺي روئي تہ توکيس پهرين هڪڙو گل بہ ڪونہ ڏنو. اليوشا جو ننڍڙو پلنگ اڃا اتي ئي آهي."

"ها ها مما!" سنيگريوف، اوچتو سنيريو، "هو پلنگ ڪٿي ويندا، هو پلنگ ڪٿي ويندا." هن ائين چيو ڇڻ اڃي پئو ويٺو هجيس تہ هو سچ پچ پلنگ ڪٿي ويندا . هو ٽپ ڏيئي اٿيو ۽ وري گهر ڏانهن پڇڻ لڳو. پر اهو پري ڪو نہ هو، ۽ سڀ ڪنا اڃي پهتا. سنيگريوف تڪڙو در کوليو ۽ پنهنجي زال کي، جنهن سان ٿوري دير اڳ ايڏي بي رحميءَ سان وڙهيو هو، سڏ ڪيائين:

"مما، ويچاري جڏي مـٺي مما، اليوشا توکي هي گل موڪليا آهن." هن هٿن ۾ جهليل گلن جو ڇڳڙو زال ڏانهن وڌائيندي چيو. گل تڏهن ڄمي پڇي ويا هئا، جڏهن هن هــمرَ ۾ ڇڙيون هنيون هيون. اوڏيءَ مهل سندس نظر وڃي ڪنڊ ۾ پلنگ جي پرسان پيل اليوشا جي ننڍڙن بوٽن تي پئي، جيڪي گهر - مالڪياڻيءَ سڏا ڪري ناهي رکيا هئا. اهي پراڻا، چتين لڳل، ڪَـٽُ جهڙي رنگ وارا، سخت بوٽ ڏسي هن پنهنجا هٿ اُپا ڪيا ۽ بوٽن ڏانهن ڊوڙيو. اُتي وڃي گوڏن پر ڪري پيو ۽ هڪڙو پادر ڪٿي چپن سان لائي بـُـڪين وانگر چمڻ لڳو ۽ روئڻ لڳو. "اليوشا، پوڙها، پيارا پوڙها. تنهنجا ننڍڙا پير ڪٿي آهن؟"

"توهان هن کي ڪاڏي ڪٽي ويا آهيو؟ هن کي ڪاڏي ڪٽي ويا آهيو؟" چري ماءُ هنيان؛ ڏاريندڙ آواز ۾ دانهن ڪئي. نينا پڻ اوچنگارون ڏيڻ لڳي. ڪوليا ڪمري منجهان پڇندي ٻاهر نڪري ويو. چوڪرا پنيان ويس. نيٺ اليوشا به ٻاهر نڪري آيو.

"پلي روئن." هن ڪوليا کي چيو، "ڪين هينئر آتت ڏيڻ جو ڪو فائدو نه ڪونهي. تورو ترسي وري اندر هلبو."

"نه، واقعي فائدو ڪونهي، ڏاڍو ڏک تو تئي." ڪوليا سهمت ٿيندي چيو. "خبر تئي، ڪرامازوف،" هن آواز جهڪو ڪري ڇڏيو ته جيئن ٻيو ڪو نه ٻڌي . "مون کي ڏاڍو ڏک تو تئي. ڪيس موٽائڻ ممڪن هجي ها ته مان اِن جي لاءِ پنهجو سڀ ڪجهه ڏيئي ڇڏيان ."

"ووءِ، مان پڻ ڏيئي ڇڏيان." اليوشا چيو.

"تون ڇا تو سمجهين ڪرامازوف؟ هت رات جو اچڻ وڏيڪ چڱو نه ٿيندو؟ پتو تي نه، ته هو پيتل هوندو."

"ها متان هجي، ڇو نه اسان گڏجي اچون، تون ۽ مان، بس اهو ڪافي ٿيندو ۽ ڪلاڪ ڪن وٽن ويهون، ماءُ ۽ نينا وٽ. اسان سڀ گڏجي آياسين ته ڪين وري سڀڪجهه ياد پوندو." اليوشا صلاح ڏني.

"گهر - مالڪياڻي هنن لاءِ ميز لڳائي رهي آهي- مرڻي جي ماني هوندي شايد، پادري به اچڻو آهي. پاڻ اندر نه هلون، ڪرامازوف؟"

"پلي." اليوشا چيو.

"ڪيڏو نه عجيب تو لڳي، ڪرامازوف، ايڏو ڏک، پوءِ پئنڪيڪ [1]. اها اسان جي مذهب جي ڪيڏي نه غير فطري ڳالهه تي لڳي."

"سيئري مڇي به هوندي." جنهن ڇوڪري ٽراءِ بابت ٻڌايو، تنهن ڏاڍيان چيو ته ڪوليا، چڙي، رهڙ ڪڍيس:

"مان توکي منت تو ڪريان، ڪرتاچوف، توسان ڪو ڳالهائي ته ڳالهائيندو ڪر نه ته پنهنجن ڇَسَن ٻولن سان وچ ۾ نه ٽپندو ڪر. تنهنجي هجڻ نه هجڻ جي ڪنهن کي به پرواهه ناهي!"

ڇوڪرو شرم وچان ڳاڙهو ٿي ويو، پر اتر ڏيڻ جي همت ڪانه ٿيس.

هو ڳالهائيندا تورو پرتي هليا آيا هئا ته ايتري ۾ سموروف اوچتو واڪو ڪيو: "اليوشا وارو پهڻ اجهو هي تو، هن ڪيس هت پورڻ ٿئي گهريو."

---

[1] Pancake: گول چپٽرو ڪيڪ، جيڪو سوجيءَ، بيدن ۽ ڪير کي ملائي، ٻئي پاسا تري ٺاهبو آهي. اهي ڪيڪ گهڻو ڪري گرم کائبا آهن. ۽ ڪڏهن ڪڏهن انهن جي اندر مٺائي يا ٻي ڪا سوادي شي، به پريندا آهن. (س.ن.ح)

هو سڀ ان وڏي پهڻ وٽ بيهي رهيا. اليوشا نـهار ڪئي، ۽ سنيگريوف جي واتان تنهن ڏينهن ٻڌل ڳالهه جي سڄي تصوير سندس ذهن ۾ اڀري آئي تہ ڪيئن اليوشا پيءُ کي پاڪ پائي روئيندي رڙيو هو. "بابا، بابا، هن توهان جي ڪيڏي نہ بيعزتي ڪئي هئي." اوچتو سندس من ۾ ڪو اُڏمو اُسريو. هن اليوشا جي اسڪولي ساٿين جي روشن ۽ وٽندڙ چهرن کي هڪ هڪ ڪري ڳنڍيرتا ۽ پاڻوهہ سان ڏٺو ۽ اُمالڪ کين چوڻ شروع ڪيائين:

"چوڪرئو، مان هن هنڌ توهان سان ڪا ڳالهہ ڪرڻ ٿو چاهيان."

چوڪرا ڪيس گهيرو ڪري بيهي ويا ۽ اکيون کڻي ڪيس، هڪ چتا ۽ آسائتا، تڪڻ لڳا.

"چوڪرئو. اسين جلد وچڙي ويندا سين. مان ڪجهہ وقت پَنهنجن ٻن پائرن سان هوندس، انهن مان هڪڙو سائبيريا وڃڻو آهي ۽ ٻيو موت جي در تي پيو آهي. پر مان جلد ئي شهر، شايد گهڻي وقت لاءِ، ڇڏي ويندس، سو اسان جدا ٿيڻ وارا آهيون، اچو تہ هت، اليوشا جي پهڻ وٽ اهو پهہ ڪريون تہ اليوشا کي ۽ هڪ ٻئي کي ڪڏهن بہ نہ وسارينداسين، ۽ حياتيءَ ۾ اڳتي اسان سان ڇا بہ ٿئي، جي پوءِ ويهہ ورهيہ هڪ ٻئي سان نہ بہ ملي سگهون. اچو تہ پوءِ بہ اسين هميشہ ياد رکون تہ اسان ان ويچاري چوڪري کي ڪيئن پوريو هو، جنهن کي اسان پل وٽ ڦوڙ هنيا هئا، ۽ پوءِ اسين سڀ ڪيس ڪيڏو نہ پانئڻ لڳا هئا سين. هو سنو ۽ سڀاجهو ۽ دلير نينگر هو. ڪيس پنهنجي پيءُ جي عزت جو وڏو اونو هو ۽ هن جي بيعزتيءَ تان ڏاڍي چڙ ايندي هيس ۽ سندس بدر ڪڻڻ ۾ پختو هو. سو، چوڪروئو، پهرين تہ اسين هن کي ساري ڄمار ياد رکنداسين، ۽ جي اسين تمام اهم ڪمن ۾ لڳي وجون، جي اسين وڏي پد تي پهچون يا بدنصيبيءَ جي ور چڙهي وجون. سدائين ياد رکون تہ ڪڏهن هت ڪيڏو نہ چڱو هو. جڏهن اسين سڀ گڏ هئاسين، هڪ چڱي ۽ مهربان جذبي ۾ ٻڌل- جذبو، جنهن اسان کي جيترو وقت اسين هن ويچاري نينگر کي پائيندا رهياسين، تيترو وقت ان کان بهتر بڻايو، جيترا شايد اسين آهيون. منهنجا ننڍڙا پاريلئو- ڇڏيو تہ مان توهان کي انهيءَ نالي سان سڏيان ، ڇو تہ توهان هن وقت جڏهن توهان جون سڻيون پياريون شڪليون سامهون آهن، انهن سهڻن نيرن پڪين جهڙا ئي لڳو ٿا. پيارا ٻارئو، مان جيڪي چئي رهيو آهيان، اهو متان توهان کي سمجهہ ۾ نہ اچي، ڇو تہ منهنجو ڳالهائڻ گهڻو ڪري سمجهہ ۾ نہ ايندڙ هوندو آهي، پر تڏهن بہ توهان اهو ياد رکندا تہ ٿي سگهي ٿو تہ اڳتي هلي منهنجو چيل ڪو گفتو توهان کي دل سان لڳي. توهان کي اوس ڄاڻڻ کپي تہ آئنده حياتيءَ ۾ ڪابہ ڳالهہ، سڻي ساروٽي، خاص ڪري ٻارونڻ ۽

گهر جي ساروٽيءَ کان وڌيڪ اتم ۽ سڳهاري ۽ صحت بخش نہ آهي. ماڻهو توهان کي سڻي تعليم بابت گهڻو ڪجهہ چوندا آهن، پر باروتڻ جي ڪا سڻي. سڳوري ساروٽي شايد بهترين تعليم آهي، جيڪو ماڻهو اهڙيون ڪيئي ساروٽيون پنهنجي حياتيءَ ۾ ڪٽي هلي ٿو، سو حياتيءَ جي پوري ٿيڻ تائين سلامت رهي ٿو. ۽ جي ڪنهن دل ۾ رڳو هڪ اهڙي چڱي ساروٽي وڃي رهي آهي تہ اها بہ ڪنهن نہ ڪنهن وقت اسان جي چوٽڪاري جو ڪارڻ ٿي سگهي ٿو. متان اسين اڳتي هلي ڪنور ٿي وڃون. ڪنهن ڪُڌي ڪم کان ٽارو نہ ڪري سگهون. ماڻهن جي ڳوڙهن تي ۽ سندن اڻين چوڻ تي ڪلون. جيئن ڪوليا هينئر چيو 'مان سيني ماڻهن لاءِ پوڳڻ چاهيان ٿو.' اهڙن ماڻهن تي ماڳهين چڙون ڪريون. اسين ڪٿي ڪيترا بہ بيڙا ٿي وڃون- شل خدا نہ ڪري تہ اڻين ٿئي- تڏهن بہ جڏهن اسين اهو ساريون تہ اسان اليوشا کي ڪيئن پوريو هو، ڪيئن سندس پوين ڏينهن ۾ ڪيس پانيون هوسين ۽ هن پهڻ وٽ ڪيئن پاڻ ۾ ڳالهايو هوسين، تڏهن اسان مان سيني ۾ ڪنور ۽ چڙون ڪندڙ بہ- جي اسين اهڙا ٿي بہ وڃون تہ- دل ۾ ان ڳالهہ تي ڪلڻ جي همت نہ ڪري سگهندو تہ اسين هن گهڙيءَ سڀاڄها ۽ سنا هئا سين، ۽ ٿي سگهي ٿو تہ اها هڪ ساروٽي ڪيس ڪنهن وڏي بديءَ کان روڪي ۽ هو ويچاري، 'ها مان تڏهن سڻو، دلير ۽ ايماندار هوس! هو پلي پنهنجي مُنهين کلي، ڪا وڏي ڳالهہ ناهي ڇو تہ ماڻهو جيڪي سڻو ۽ سڀاڄهو آهي، تنهن تي اڪثرڪلندو آهي. اڻين رڳو ناسمجهيءَ جي ڪري ٿئي ٿو. پر مان توهان کي يقين ٿو ڏياريان، ڇوڪرئو، تہ جيئن هو ڪلندو، تيئن ئي دل ۾ چوندو 'مان ڪلي چڱو نٿو ڪريان ڇو تہ اها ڳالهہ اهڙي ناهي ، جنهن تي ڪلجي.'"

"اڻين ئي ٿيندو، مان تنهنجي ڳالهہ سمجهان ٿو، ڪرامازوف." ڪوليا نجلا ڏيندڙ اکين سان واڪو ڪيو.

ڇوڪرا بہ اُتساهيل هئا ۽ پاڻ بہ ڪجهہ ڪجهہ چوڻ ٿي گهريائون، پر پاڻ کي روڪي رکيائون. ۽ تقرير ڪندڙ کي پوري اتساهہ سان نهارڻ لڳا.

"مان اها ڳالهہ ان ڪري ٿو ڪريان تہ متان اسين بيڙا ٿي وڃون."

اليوشا وري چوڻ لڳو، "پر اهو ڪو سبب ڪونهي تہ اسين بيڙا ٿي وڃون، ڪو آهي ڇا، ڇوڪرئو؟ پهرين ۽ سڀ کان مٿي اسان کي سڀاڄهو ٿيڻ کپي پوءِ ايماندار، ۽ پوءِ اسان کي کپي تہ هڪ ٻئي کي ڪڏهن بہ نہ وساريون! مان اهو وري چوان ٿو. مان پنهنجي پاران توهان کي قول ڏيان تہ مان توهان منجهان ڪنهن کي بہ ڪڏهن بہ نہ وساريندس. هر اهو چهرو، جيڪو هينئر مون کي تڪي رهيو آهي، مان ان کي ٿيهہ ورهيہ پوءِ بہ نہ وساريندس. ساڄهر ڪوليا ڪرتاڄوف کي چيو تہ ڪيس ان جي پرواهہ

ڪانهي تہ هو آهي ناهي. پر مان اهو نٿو وساري سگهان تہ ڪرتاچوف آهي ۽ اهو بہ تہ هو هن وقت شرم وچان ائين ڳاڙهو نہ ٿيو آهي، جيئن تڏهن ٿيو هو، جڏهن هن ٽراءِ جو پايو وجهندڙ ڳولي لڌا هئا، بلڪ هينئر هو مون کي پنهنجين خوش طبع، سڀاجهين ۽ قربائيتن اڪڙين سان تڪي رهيو آهي. ڇوڪرئو، منهنجا پيارا ڇوڪرئو، اچو تہ اسين اليوشا جهڙا سڀاجها ۽ بهادر ٿيون. ڪوليا جهڙا سمجهو، بهادر ۽ سڀاجها ٿيون. (توٿي جو هو وڏو ٿيندو تہ هاٿي کان وڌيڪ سمجهو ٿي ويندو)، ۽ ڪرتاچوف جهڙا نهنا، بهادر ۽ سڀاجها ٿيون. پر مان انهن بن جي ڳالهہ ڇو پيو ڪريان؟ اچوڪي ڏينهن کان توهان سڀ مون کي پيارا آهيو، ڇوڪرئو. منهنجيءَ دل ۾ توهان سيني لاءِ جاءِ آهي، ۽ مان توهان کي ٻاڏايان ٿو تہ توهان بہ پنهنجين دلين ۾ منهنجي لاءِ جاءِ رکجو! پلا اُهو ڪير آهي، جنهن اسان کي هن سڀاجهي، سني جذبي ۾ ڳنڍيو آهي ۽ جنهن کي اسين سڄي عمر ياد رکنداسين ۽ ياد رکڻ چاهيون ٿا. ٻيو ڪير بہ نہ، سواءِ سني ۽ پياري ۽ اسان لاءِ سدا اَمُل اليوشا جي! اسين ڪيس ڪڏهن بہ نہ وسارينداسين. شل هن جي سَارَ اسان جي دلين ۾ اڄ کان سدا لاءِ موجود رهي!"

"ها ها، سدا لاءِ، سدا لاءِ!" ڇوڪرن پنهنجن ٻُرائيندڙ آوازن ۽ ڪومل چهرن سان آکيو.

"اچو تہ ياد رکون هن جو مُنهن، هن جا لٽا ۽ هن جا غريباڻا ننڍڙا بوٽ، هن جو تابوت ۽ هن جو ڏکويل گنهگار پيءُ، ۽ ڪيئن هو پنهجي پيءُ جي حمايت ۾ سڄي اسڪول خلاف سورهيہ ٿي بيٺو هو."

"اسين ياد رکنداسين، اسين ياد رکندا سين." ڇوڪرن واڪو ڪيو.

"هو سورهيہ هو، هو سٺو هو!"

"مان هن کي ڪيڏو نہ پائيندو هوس." ڪوليا چيو.

"ٻارئو، پيارا ٻارئو، حياتيءَ کان ڊڄو نہ! ماڻهو ڪو چڱو ۽ نياءَ وارو ڪم ڪري ٿو تہ حياتي ڪيڏي نہ سني لڳندي آهي."

"هائو هائو." ڇوڪرن اُتساهہ سان ورجايو.

"ڪرامازوف اسين توکي پيار ٿا ڪريون." ڪنهن آواز ، شايد ڪرتاچوف جي، اُڏمي سان چيو.

"اسان توکي پيار ٿا ڪريون." سيني سُر ملايو. هنن مان ڪيترن جي اکين ۾ ڳوڙها هئا.

"ڪرامازوف جي جئي!" ڪوليا جوش وچان نعرو هنيو.

"شل فوتي ڇوڪري جي سارَ قائم رهي." اليوشا جذبي سان چيو.

"سدا، سدا." ڇوڪرن وري سُر ملايو.

"ڪرامازوف." ڪوليا رڙ ڪئي. "ڇا اهو سچ آهي، جيڪو اسان کي مذهب ۾ سيکاريو وڃي ٿو تہ اسين مئلن مان وري اُٿنداسين ۽ وري جيئنداسين ۽ وري هڪ ٻئي کي ڏسنداسين، سڀ، اليوشا پڻ؟"

"بيشڪ،اسين وري اُٿنداسين، بيشڪ اسين وري هڪ ٻئي کي ڏسنداسين، ۽ خوشيءَ ۾ چوڻ سان اهو سڀ ٻڌائيندا سين، جيڪي تي چڪو هوندو." اليوشا اڌ ڪلندي ۽ اڌ اُتساهہ سان ورندي ڏني.

"۽ اهو ڪيڏو نہ شاندار هوندو." ڪوليا جي واتان نڪتو.

"چڱو هاڻي اسين ڳالهائڻ بند ڪنداسين ۽ سندس مرڻي جي مانيءَ تي هلنداسين، ۽ پئنڪيڪ ڪائڻ تان شرمسار نہ ٿجو. اها تماڻ جهوني رسم آهي، ۽ ان ۾ ڪا نہ ڪا چڱائي ضرور آهي!" اليوشا ڪلندي چيو. "چڱو هاڻي هلو تہ هلون، ۽ هاڻ اسين هتن ۾ هٿ ڏيئي هلندا سين."

"سدائين ائين، هتن ۾ هٿ ڏيئي. ڪرامازوف جي جئي." ڪوليا وري وڏي چوڻ سان نعرو هنيو، ۽ هڪ ڀيرو وري ڇوڪرن سندس آواز ۾ آواز ملايو:

"ڪرامازوف جي جئي!"